

OPUS

38

OPUS ▶

*International Journal of
Society Researches*

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 17 • Sayı Issue 38 • Haziran June 2021 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

**SAYI
38**

ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 17, Sayı Issue – 38

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches
Sayı *Issue* –38 • Haziran *June* 2021
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Şti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri M¼d¼r¼ • General Director

Abdullah Harun BOZKURT

Edit¼rler • Editors

Prof. Dr. şahin Kesici (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)

Yayın Edit¼r¼ • Publish Editor

Edit¼r Yardımcısı • Assistant Editor

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN (Kahramanmaraş İştiklal Üniversitesi)

Alan Edit¼rleri • Field Editors

Prof. Dr. Sait AKBAŞLI (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ (Erciyes University)
Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahattin Aşvaroğlu (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. M¼jdat AVCI (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Erg¼n Kara (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Fikret G¼LAÇI (Erzincan Binali Yıldıırım University)
Doç. Dr. Jolanta BİELIAUSKAİT¼ (European Humanities University)
Doç. Dr. Ayşeg¼l DERMAN (Necmettin Erbakan University)
Doç. Dr. Pınar YENGİN SARP KAYA (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Resul ÖZT¼RK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Savaş KARAGÖZ (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden TAŐĐIN (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet MURAT (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Iwona FLOREK (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz),
Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of
Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse
-Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – T¼rkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem
-Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – T¼rkiye), Mustafa Çelebi (Erciyes niversi-
tesi – T¼rkiye), Mustafa G¼ll¼ (Erciyes Üniversitesi – T¼rkiye), Mustafa şanal (Giresun niversi-
tesi – T¼rkiye), Pawel Sitek (University of Finance Management in Warsaw – Polonya), Péter Me-
zei (Szegad University -Macaristan), şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- T¼rkiye),
Verda Canbey Özg¼ler (Anadolu Üniversitesi – T¼rkiye), Verena Perko (University of Ljuljana -
Slovenya), Yasin Aktay (Yıldıırım Beyazıt Üniversitesi – T¼rkiye), Zafer Çelik (Yıldıırım Beyazıt
niversitesi – T¼rkiye)

* Ada g¼re alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

- Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjenik (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi- Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi- Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi- Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi- Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi- Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science- Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi- Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi- Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi- Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özyaydın (Gazi Üniversitesi- Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi- Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi- Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi- Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi- Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi- Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi- Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi- Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş- Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi- Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi- Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi- Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi- Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi- Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi- Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi- Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi- Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue- 38, 2021

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Haziran June 2021

İletişim Correspondence

Nasuh Akar Mahallesi,

Prof. Dr. Osman Turan Sokak, No:4/2,

Çankaya/ANKARA

Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

Web: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net ve ERIHPLUS tarafından indekslenmektedir.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published four issues a year in March, June, September and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

*OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net and ERIHPLUS*

İçindekiler / Contents

- 4903 *Habib ÖZKAN, Yasin AVAN*
Determining the Relationship Between Influence Tactics Used by School Principals and Leader- Member Exchange
Okul Müdürlerinin Kullandıkları Etkileme Taktikleri ile Lider Üye Etkileşimi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi
- 4928 *Mehmet Ali TEKİNER, Uğur DEMİRCİ, Mustafa HARPUTLU*
Çarşı ve Mahalle Bekçilerinin Sundukları Güvenlik Hizmetinin Algılanan Kalitesine İş Doyumunun Etkisi
The Effect of Job Satisfaction on The Perceived Quality of The Security Service Provided by The Bazaar and Neighborhood Wardens
- 4958 *Seher ERSOY QUADİR, Gülay TEMİZ*
Yaşlı Bireylerin ve Onlara Bakım Veren Akrabalarının İletişim Becerilerinin İncelenmesi: Konya İli Örneği
An Investigation of Communication Skills of Elderly Individuals and Their Caregiver Relatives
- 4983 *Pelin KÖSECE, Sait AKBAŞLI, Lütfi ÜREDİ, Buse ÖZAKSOY*
Özel ve Kamu Eğitim Örgütlerinde Çalışan Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri: Etkileşimsel Etki Modeli
Organizational Commitment Levels of Teachers Working in Private and Public Institutions: The Interactive Impact Model
- 5006 *Münevver ÇETİN, Muammer MARAL*
Yıkıcı Liderlik ile Algılanan Örgütsel Engel Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Analysis of the Relationship Between the Destructive Leadership and the Perceived Organizational Obstacles
- 5042 *Ali Ruhan ÇELİK, Sevdâ ASQAROVA, Aylin TUTGUN-ÜNAL*
Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçim Tutumlarında Değer Yönelimlerinin Etkileri
The Effects of Value Orientations on Mate Choice Attitudes of University Students
- 5071 *Kübra KÜÇÜKŞEN*
Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinde Sosyal İlişki Unsurlarının Algılanan Anne-Baba Tutumu ve Akademik Başarıya Göre Değerlendirilmesi
Evaluation of Social Relationship Elements in Social Work Department Students According to Perceived Parental Attitude and Academic Achievement
- 5091 *Ayşe HÜNERLİ, Meltem ACAR GÜVENDİR*
Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Öğretmen Algıları Ölçeği
Teacher Perceptions Scale of School Principals on Performance Evaluation
- 5125 *Ümit Kubilay CAN, Özlem YORULMAZ*
Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği Geliştirme Çalışması
A Scale Development Study on the Perception of Self-Efficiency in Instrument Performance Management
- 5161 *Ali İNANIR, Ömür UÇAR*
Yerel Halkın Kişilik Özelliklerinin Turizm Etkilerini Algılama Düzeylerine Etkisi: Antalya Örneği
The Effect of Local People's Personality Traits on Perception of Tourism Effects: The Case of Antalya
- 5186 *Yunus EROĞLU*
Yeni Gençlik Kültürü ve Sosyal Sermaye: Hakkari İli Özelinde Bir Alan Araştırması
New Youth Culture And Social Capital: A Field Research Based Upon Hakkari Province

- 5210 *Senem ÇEYİZ, Seray ERBİL, Hüseyin Can YILMAZOĞLU*
Spor Bilimleri Alanında Öğrenci Olmak: Bir Metafor Çalışması
Being a Student in Sport Sciences: A Metaphor Study
- 5228 *Hatun ERKURAN, Birsal Canan DEMİRBAĞ*
Bir Üniversiteye Bağlı İlçedeki Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerin Problemlerinin Analizi
Analysis of The Problems of Students at Healthcare School of Health Services in a District Department of a University
- 5244 *Gülhan DİNÇ, Mehmet Zeki İLGAR*
Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Kadın Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi
Examination of Burnout Levels of Woman Special Education Teachers Working in Private Educational Institutions
- 5271 *Onur ÖZDEMİR*
Finansal Kuznets Eğrisi ve Ekonomik Küreselleşme İlişkisi Üzerine: OECD Ülkeleri İçin Gelir Eşitsizliği Temelli Bir Analiz
On the Relationship Between Financial Kuznets Hypothesis and Economic Globalization: An Income Inequality Based Analysis for OECD Countries
- 5304 *Cansu TOR-KADIOĞLU*
Pazarlamada Femvertising: Selpak Reklam Filminin Analizi
Femvertising in Marketing: Analysis of Selpak Advertising Film
- 5332 *Öznur ÖZER, Deniz AKGÜL*
Oyuncak Seçiminde Ebeveynlerin Cinsiyet Algısının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi
The Effect of Parents' Gender Perception in Toy Selection on Purchasing Choices
- 5354 *Özge KARAEVLİ, Gizem DAK*
Öğretmenlerin Bilimsel Dergilerde Yayımlanan Makalelerinin İncelenmesi
Examining Teachers' Articles in Reviewed Journals
- 5382 *Zehra GÜDEN ALTMİŞ, Mustafa ALTUN*
"Pırl" Çizgi Filminin Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi
Evaluation of "Pırl" Cartoon in Terms of Values Education
- 5412 *Demet AYDINLI GÜRLER*
"Alfred's Group Piano for Adults" Metodunun İncelenmesi
Analysis of the "Alfred's Group Piano for Adults"
- 5440 *Hilal ÖZEN*
Dijital Sağlık Hizmetlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından Değerlendirilmesi
Evaluation of Digital Health Services in Terms of Sustainable Development Goals
- 5473 *Serhat KAVUK, Asım ÇOBAN*
Evde Eğitimin Hukuku, Tarihçesi ve Ev Okulları
Law, History of Education at Home and Home Schools
- 5504 *Ayşen ACUN, Burcu SOYKÖK*
İznic ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili
Bibliometric Profile of Postgraduate Theses About İznic
- 5525 *Md. Ishtiaq Ahmed TALUKDER*
Sergei Skripal: A Study of the Covert Operation to Assassinate the Russian Double Agent Sergei Skripal: Rus Çift Taraflı Ajanına Suikast Amaçlı Örtülü Operasyon Üzerine Bir Çalışma

- 5545 *Mahmut KARATAY, Muhammed TAŞ*
Eylem Araştırması'nın Eğitim Alanında Kullanımı ve Önemi
The Use and Importance of Action Research in Education
- 5569 *Biröl AKGÜL, Ecem Ezgi YILDIZ*
Habercilikte Hızdan Kaynaklanan Etik Sorunların Ortaya Çıkmasının Engellenmesi veya Azaltılmasında Yeni Medya Kullanımının Olası Etkileri
Possible Effects of New Media Use in Preventing or Reducing the Emergence of Ethical Problems Arising from Speed in Journalism
- 5586 *Ümit AKIN*
Azerbaycan Tiyatrosu Üzerine Bir İnceleme: Geçmişten Sovyet Dönemine Kadar
A Review On Azerbaijani Theatre: From the Past to the Soviet Period
- 5631 *Selen GÖKÇEM AKYILDIZ*
Modern İlişkilerin Karanlık Veçheleri: The Lobster Filminde Romantik İdeoloji
The Dark Aspects of Modern Relationships: Romantic Ideology in The Lobster
- 5657 *Pınar ÖZDEN CANKARA*
İsrail'in Arap Baharı'na Yaklaşımı ve Suriye İç Savaşı'na Yönelik Pozisyonu
Israel's Approach to The Arab Spring and Its Position Towards the Syria Civil War
- 5686 *Tuğba ERHAN*
İşyeri Mutluluğu: Bir Kavram İncelemesi
Workplace Happiness: A Concept Analysis
- 5713 *Neslihan ALTUNCUOĞLU*
Ulusal Basın Ekseninde Atatürk Dönemi Öğrenci Hareketleri (Vagon-li Olayı Örneği)
Atatürk Period Student Movements on The National Press: The Wagon-lit Event
- 5735 *Yasemin OĞUZ GÜNER, Eyyüb Ensari CİCERALİ*
Organ Bağışında Psikolojik ve Kültürel Etmenler
Psychological and Cultural Factors in Organ Donation
- 5764 *Ersin ERASLAN, Melih COŞGÜN*
Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunda Siyasal Temsil Üzerine Bir Deneme: Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi
An Essay on Political Representation in Social Integration of Disabled People: Turkey Happy with Disabled Party
- 5791 *Ümmü ARDA, Rabia KAYA, Veli Ozan ÇAKIR*
Serbest Zaman Etkinliği Olarak Dijital Oyunlar ve Toplumsal Cinsiyet
Digital Games as a Leisure Time Activity and Gender
- 5819 *Gazi UÇKUN, Hasan LATİF, Okan ŞENELDİR*
Kriz ve Stres Sürecinde Liderlik Türleri Kurumsal Duygusal Zekâyı ve İnsan Kaynakları Motivasyonunu Nasıl Etkileyebilir?
How Leadership Types Can Impact Corporate Emotional Intelligence and Human Resources Motivation in the Crisis and Stress Process?

Editörden

Yayın hayatına başladığı 2011 yılından beri araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2021 yılının altıncı sayısı olan 38. sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

Bu sayımızda da topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 35 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 2020 yılından itibaren aylık periyotta yılda 12 iki sayı olarak çıkarılmaktadır. Bunun yanı sıra belirli konuları içeren özel sayılarda yayınlayarak daha fazla araştırmacının yayınlarını okuyuculara ulaştırmak için yoğun bir çaba içerisindeyiz. Bu yoğun çaba içerisinde yazarlarımızdan gelen taleplerin en hassas şekilde karşılanması için de elimizden geleni yapmak için çabaladığımızın bilinmesini isteriz. Bu noktada dergimize çalışma gönderen ve göndermeyi düşünen değerli araştırmacıların özellikle www.opusjournal.net adresinden yapmış olduğumuz duyuruları mutlaka incelemelerini önemle rica ederiz.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş günle sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 38. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür eder, tüm yazarlarımıza; huzur, başarı ve sağlık dileriz.

Editörler

Determining the Relationship Between Influence Tactics Used by School Principals and Leader-Member Exchange¹

DOI: 10.26466/opus.764564

*

Habib Özkan*- Yasin Avan**

* Prof Dr, Gaziantep University Faculty of Education Gaziantep / Turkey

E-Posta: ozgan@gantep.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7496-058X](https://orcid.org/0000-0001-7496-058X)

** Education inspector, MONE Sivas/Turkey

E-Posta: y.avan@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-2622-2982](https://orcid.org/0000-0003-2622-2982)

Abstract

This study aimed to determine the relationship between influence tactics used by school principals and Leader-Member Exchange (LMX). It was designed with the correlational survey model. The research universe consisted of teachers working at public schools in the city center of Sivas/Turkey, the respondents involved 330 teachers from 30 randomly selected public schools and all the teachers were surveyed. SPSS 20.0 was used in the data analysis and as the data set showed normal distribution, means and standard deviation values were calculated. The Pearson product-moment correlation coefficient was estimated and Simple Linear Correlation Analysis was conducted. The research results indicated that influence tactics used by school principals to carry out a request have an impact on leader-member exchange and in particular, consultation tactic positively correlates with all the sub-dimensions of LMX to some extent. Thus, frequent use of tactics by the school principal may enhance leader-member exchange in school organizations. The research findings were discussed on the basis of similar studies and the paper concluded by offering several recommendations.

Key Words: *Influence tactics, leadership, leader-member exchange, school principal.*

¹ This article is the expanded version of an oral presentation submitted in 14th International JTEFS/BCC Conference on Sustainable Development, Culture, Education held in Konya/Turkey between 12th and 14th of May, 2016.

Okul M¼d¼rlerinin Kullandıkları Etkileme Taktikleri ile Lider Üye Etkileşimi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi

*

Abstract

Bu araştırmanın amacı okul m¼d¼rlerinin kullandıkları etkileme taktikleri ile lider üye etkileşimi arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Çalışma ilişkisel tarama modeli ile desenlemiştir. Araştırmanın çalışma evrenini Sivas ili merkeze bağlı okullarda görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Evrene ilişkin belirlenen örneklem Sivas ili merkezindeki random usulü ile seçilen 30 okul ve bu okullarda görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. 330 öğretmene ölçme aracı uygulanmıştır. Veri analizi SPSS paket programı ile yapılış, normal dağılım gösterdiği tespit edilen veri setine parametrik testlerden ortalama, standart sapma ve değişkenler arasındaki ilişkinin hesaplanmasında ve yorumlanmasında Pearson Momentler Çarpımı ve Basit Korelasyon tekniği uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, okul m¼d¼rleri tarafından bir istekte bulunmak için kullanılan etki taktiklerinin, lider üye değişimi üzerinde bir etkisinin olduğunu ve özellikle “istişarede bulunma etki taktiğinin” bir ölçüde lider üye etkileşimi'nin tüm alt boyutlarıyla pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu yüzden okul m¼d¼r¼ tarafından taktiğin sıklıkla kullanılması, okul örgütlerinde lider üye değişimini artırabilir. Elde edilen bulgulara göre ulaşılan sonuçlar benzer araştırma sonuçları ekseninde tartışılmış ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etki taktikler, liderlik, lider üye etkileşimi, okul m¼d¼r¼

Introduction

The societies established organizations to solve their problems, maintain their life, satisfy their needs and improve. These organizations have a big role in achieving the goals that societies want to gain. This role's realization depends on that they found their organizational structures in accordance to the needs of society and time. People who are considered to be one of the most important factors affecting the work of organizations can guide and direct of the goals of the organization only by understanding people's behavior. Organizational behavior which is known as the examination of human behaviors in an organization, analyses human behaviors in work environment and contemplate show the individual is affected by the organization, and thus exhibits behavioral changes (Özkalp and Kirel, 2013). The motivation and inclination of staff to work in a way that they can accomplish organizational goals depend on the condition that they adopt the goals and objectives of the organization. Staffs' motivation and tendency to work in a way that they can achieve organizational goals is conditional on adopting the goals and objectives of the organization. (Adler and Elmhorst, 1996; Gürgen, 1997; Güney, 2015).

Influence Tactics:

The manager who have the responsibility to make the organization achieve its objectives by working with subordinates and through the use of their administrative skills and experience (Koçel, 2011) should have the ability to analytical thinking, decision making, communication, interpersonal relationships, flexibility and mastery in policies and procedures as well as technical, humane and conceptual knowledge to fulfill the management task well (Castro, Douglas, Hochwater, Ferris, Frink and Dwight, 2003; Chemers, 2000; Peterson and Van Fleet, 2004; Şimşek and Öge, 2011). Managers must have the capacity of influencing subordinates to make them effective in achieving organizational goals. Influencing is the process of stirring individuals and it begins with the identification of the target person by the agent (Güney, 2016). The primary source of the initiation and maintenance of the influence process is the

power of organizational leader (Başaran, 1992). Cable and Judge (2003) correlated the influence tactics used by managers with managerial personality and leadership styles. They are concluded that managers with high extroversion scores frequently used personal charm and self-appreciation tactics whereas managers with high life openness scores used negotiation less.

The best-known classification of influence tactics in the literature was created by Kipnis and his colleagues (1984). They (Kipnis, Swaffin-Schmidt and Wilkinson, 1980) defined seven distinct influence tactics as the reason, friendliness, coalitions, bargaining and exchange, assertiveness, higher authority, and sanctions. Another classification created by Yukl and his colleagues (Yukl, Seifert and Chavez, 2008) and it is accepted as the basis of our research. They argued that 11 distinct influence tactics could be exploited in organizational communication process as follows:

- *Rational Persuasion*: Logical arguments and factual evidence are used by the agent to show that a request is feasible and relevant for important task objectives.
- *Inspirational appeals*: The target person's values and ideals are appealed to by the agent or the target person is encouraged to gain commitment for a request.
- *Consultation*: The target person's interests and recommendations are granted by a proposal.
- *Ingratiation*: The target person's being praised before or during an attempt to carry out a request by the agent.
- *Exchange*: The target person's being offered reciprocity in return for doing what the agent requests.
- *Personal appeals*: The target person's being asked to do a personal favor to carry out the agent's request.
- *Coalition*: The agent uses the support of others to influence the target to carry out a request.
- *Legitimizing*: The legitimacy of a request is established by the agent thanks to the use of politics, regulations and institutional traditions.
- *Pressure*: The target person is exposed to threats, frequent checking, or persistent reminders to do something.

- *Collaboration*: The target person's being offered to provide assistance or necessary resources to carry out a request by the agent.
- *Apprising*: The target person's being informed about personal and occupational benefits of carrying out a request.

Leader-Member Exchange

As a concept closely related to social relationships and group psychology, leadership is defined as the process of influencing group members to achieve organizational aims and objectives and up to now what is attracting for the human beings is the determination of leader characteristics (Hogg and Van Knippenberg, 2003; Northouse, 2001; Peterson and Hunt, 1997). In the 1970s, Leader Member Exchange (LMX) Theory focusing on the reciprocal relationships of hierarchical pairs was theorized (Bruins, 1999; Dulebohn, Bommer, Liden, Broucer and Ferris, 2011; Scandura, 1999; Chen, Lee, and Yeh, 2008). It is highlighted that leadership is not a possession of an individual only, and in this relationship, an individual in the guiding position should also be acknowledged by the target people (Baurer and Green, 1996; Eroğlu and İspir, 2006; Gerstner and Day, 1997).

William (1990) indicates that people assume several roles in line with the requirements of the job in the workplace. Therefore, there are various expectations of subordinates from superiors and vice versa (Dockery and Steiner, 1990; Scandura, 1999; William, 1990). The basic principle of leader-member exchange is leaders' developing relationships with followers in different qualities and the quality of these relationships will affect the attitudes and the behaviors of leader and the members (Ilies, Nahrgang and Morgeson, 2007). The relationship between leader and the members do not have to be homogeneous. Thus, some members may have more intimate and deeper relationships with their leaders and as a result it may provide them with some advantages such as earning trust and respect of a leader, having continual emotional support, obtaining formal and informal rewards and accessing detailed information (Norvapalo, 2014; Schriesheim, Castro and Cogliser, 1999; Xu Huang, Simon, Chan, Whing and Xinsheng, 2010; Yang, Yang and Lee, 2015).

The Relationship between Influence Tactics and Leader-Member Exchange

A reasonable criterion for evaluating the effect of an agent's influence tactics is the quality of the relationship between leader and members. High quality interaction between leader and follower is an indicator of strong communication and mutual trust between the parties (Koçak and Çınar, 2020). An agent's influence tactics on subordinate may affect the quality of the future relationship, but it is a fact that the quality of the current relationship is determined by the tactical choice of the agent (Furst and Cable, 2008; Mc Farland et al., 2002; Yukl, et al., 2008). As the influence of the leader towards its members increases in the strength of the members hope, optimism, self-confidence and resistance against the difficulties can be expected (Yang et al., 2015). There are 11 downward influence tactics (persuasion with the mind, answering back, incentive demanding, obeying rules, informing, suppression, cooperation, appraisal, consultation, using personal closeness, creating a coalition with others). The characteristic of communication between leader and member is in positive relation to four main tactics and also informing, enforcing tactics in a study (Yukl and Michel, 2006).

Although the two are based on statistically valid and reliable frameworks, one of the instruments of this study, the target Influence Behavior Questionnaire (IBQ G) developed by (Yukl, et al., 2008) aims to test downward and horizontal influence tactics of the agent, and therefore sub-dimensions and area of use of the instrument are different from Kipnis and his colleagues (1980). The second instrument of the study is a multidimensional Leader-Member Exchange Scale (LMX-MDM-12) developed by Liden and Maslyn (1998) to determine the level of exchange between the agent and the targets in schools. It consists of 12 items and four dimensions as affect, loyalty, contribution and professional respect.

The Purpose of Research

The main objective of the study is to determine the most frequently used influence tactics by school principals according to teachers' opinions and find an answer to whether there is a relationship between the use of

influence tactics and Leader-Member Exchange (LMX). Similar studies have done in different fields but there is no study in the field of education. Also, there is no study that determines the status of leader-member exchange on influencing tactics. Considering that this study will contribute to the relevant literature. Because of that the findings of this study is considered to be important. For this purpose, answers are searched to the following questions:

1. Which are the most frequently used influence tactics of school principals according to teachers' opinions?
2. What is the relationship between influence tactics used by school principals and Leader-Member Exchange (LMX)?

Method

Research Design

This study was designed with the correlational survey model. Survey research usually done larger samples is used to determine participants' views on a topic/event or characteristics such as interests, skills, abilities and attitudes etc. are depicted (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz and Demirel, 2013). This method also necessitates describing the events, individuals or objects on their own terms and as they are. No effort is welcomed to change or affect the present circumstances.

Participants of the Study

The research universe consisted of teachers working at public schools in the city center of Sivas/Turkey. The respondents of the study involved the teachers from 30 randomly selected public schools and 345 teachers were surveyed, however 15 surveys were omitted due to inconvenience. Therefore, statistical analyses were made on 330 surveys. The distribution of the participants in terms of gender, age, professional seniority, educational stage, educational background and teaching field are as follows:

Table 1. Participant Profile of the Study

		f	%
Gender	Female	175	53,0
	Male	155	47,0
		Total	100
Age	30 and under	116	35,2
	Between 31-40	157	47,6
	41 and older	57	17,3
	Total	330	100
Professional seniority	1-10 years	182	55,2
	11-20 years	102	30,9
	21 and more	46	13,9
	Total	330	100
Educational stage	Primary School	62	18,8
	Secondary School	147	44,5
	High School	121	36,7
	Total	330	100
Educational background	B.A. in Faculty of Education	219	66,4
	B. A. in Faculty of Arts & Sciences	69	20,9
	Master of Arts	42	12,7
	Total	330	100
Teaching field	Social Sciences	176	53,3
	Natural Sciences	99	30
	Primary School Education	32	9,7
	Vocational Education	23	7,0
		Total	330

As shown in Table 1. the 47% of respondents is men and 53% of women. The teachers 30 and below consists of 35,2% of the respondents, while their 47% are between 31-40 and 17,3% are 41 and higher. According to the distribution of participants in terms of professional seniority, the largest proportion of the participants belongs to 1-10 years with 55,2% and it is followed by 11-20 years with 30,9% and 21 and upper with 13,9% respectively. Whereas the ratio of the respondents working in primary school is 18,8%, teachers in secondary school is 44,5% and teachers in high school is 36,7%. The 66,4% of the respondents graduated from B. A. in Faculty of Education, 20,9% of teachers from B. A. in Faculty of Arts & Sciences and only 12,7% of teachers from Master of Arts. Teaching fields of the participants vary as Social Sciences with 53,3%, Natural Sciences

with 30%, Primary School Education with 9,7%, and Vocational Education with 7%.

Data Collection and Instruments

Three different instruments were used in the study. The first instrument was the target Influence Behavior Questionnaire (IBQ G) developed by (Yukl, et al., 2008) to determine the influence tactics used by school principals on teachers. It was translated into Turkish by Gözü (2012). In this research, the translated version of the scale was checked, back translations were done and revised again by linguistics experts. Therefore, it was decided that there was no need to retranslate the original scale and the translated version of the 44-item scale by Gözü (2012) was used by permission. The second instrument used is a multidimensional Leader-Member Exchange Scale (LMX-MDM-12) developed by Liden & Maslyn (1998) to determine the level of exchange between the agent and the targets. It consists of 12 items and four dimensions as affect, loyalty, contribution and professional respect. The last instrument developed by the researcher to determine the demographic characteristics of the respondents. The instruments of the study about influence tactics and leader-member exchange were equal interval scales and the research data were normally distributed (Kolmogorov-Smirnov p-value for influence tactics was $.020 > 0.05$ and leader-member exchange was $080 > 0.05$). Therefore, the interpretation of the skewness and kurtosis coefficients were considered unnecessary. The internal consistency of the scales was tested by calculating the Cronbach's Alpha reliability coefficient. The Cronbach's alpha reliability coefficient for influence tactics was 0.936 and leader-member exchange was 0.922 indicating that both scales had high levels of reliability. The research data were analyzed after testing the reliability and structural validity.

Findings

A- Tactics Used by School Principals to Influence Teachers

Table 2. Tactics Used by School Principals to Influence Teachers

Ranking	Influence Tactics	\bar{x}	ss
1	Legitimizing	15,47	
		3,56	
2	Rational Persuasion	15,37	
		3,55	
3	Pressure	15,23	
		3,27	
4	Inspirational appeals	14,62	
		3,60	
5	Collaboration	14,52	
		3,86	
6	Apprising	13,93	
		4,16	
7	Consultation	13,88	
		3,80	
8	Ingratiation	12,84	
		4,63	
9	Exchange	10,12	
		4,94	
10	Coalition	8,82	4,16
11	Personal appeals	8,74	4,37

In Table 2, it was clear that school principals most frequently used legitimizing tactic ($\bar{x}= 15,47$) to influence teachers and it was followed by rational persuasion tactic ($\bar{x}=15,37$). On the other hand, personal appeals tactic was the last tactic used by school principals. It could be asserted that school principals did not use personal appeals too much in order to protect the social distance with the subordinates due to their superior status legally. In addition, school principals exploited pressure tactic ($\bar{x} =15,23$) and inspirational appeals tactic ($\bar{x} =14,62$) at a relatively high level. These types of tactical use may also be associated with the power bases of school principals. To illustrate, it can be suggested that they used their legitimate power with legitimizing tactic, expert power with rational persuasion tactic, coercive power with pressure tactic, and reward power with inspirational appeals tactic.

B-The Relationship between Influence Tactics of School Principals and Leader-Member Exchange

Pearson product-moment correlation coefficient was used in order to determine the relationship between the sub-dimensions of influence tactics used by school principals and Leader-Member Exchange (LMX) sub-dimensions. The obtained data were evaluated considering the following intervals (Kalaycı, 2010).

Figure 1. Values for the Correlation Coefficient and Correlation between Variables

<i>Values for the correlation coefficient</i>	<i>Correlation between variables</i>
0,00- 0,25	Very small
0,26-0,49	Small
0,50- 0,69	Modest
0,70-0,89	Large
0,90-1,00	Very large

Table 3. The Relationship between Legitimizing Tactic and the Sub-Dimensions of Leader-Member Exchange

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Legitimizing	Pearson Correlation	,366**	,285**	,326**	,401**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	η^2	,13	0,081	0,10	0,16

** $p < .01$

It was clear that there were small positive correlations between legitimizing tactic and the sub-dimension of affect ($r = .366, p < .01$), the sub-dimension of loyalty ($r = .285, p < .01$), the sub-dimension of contribution ($r = .326, p < .01$) and the sub-dimension of professional respect ($r = .401, p < .01$).

Table 4. The relationship between Rational Persuasion Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Rational Persuasion	Pearson Correlation	,534**	,430**	,499**	,620**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	η^2	0,29	0,19	0,25	0,38

** $p < .01$

According to the table, there was a modest positive correlation between rational persuasion tactic and the sub-dimension of contribution ($r = .499$, $p < .01$). In addition, there was a modest positive correlation between rational persuasion tactic and the sub-dimension of professional respect ($r = .620$, $p < .01$). The eta squared value indicated that 38% of professional respect of LMX was explained by rational persuasion tactic, and the rest may be explained by other influence tactics.

Table 5. The relationship between Pressure Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Pressure	Pearson Correlation	,266**	,094	,146**	,289**
	Sig. (2-tailed)	,000	,088	,008	,000
	η^2	0,07	0,009	0,021	0,0838

Data analysis demonstrated that there was a very small positive correlation between pressure tactic and the sub-dimension of loyalty ($r = .094$, $p > .01$). This finding suggested that pressure tactic had almost no impact on the loyalty dimension of LMX.

Table 6. The relationship between Inspirational Appeals Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Inspirational appeals	Pearson Correlation	,494**	,437**	,474**	,500**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	η^2	0,244	0,191	0,225	0,250

** $p < .01$

It was found that there were modest positive correlations between inspirational appeals tactic and the sub-dimension of affect ($r = .494$, $p < .01$), the sub-dimension of loyalty ($r = .437$, $p < .01$), the sub-dimension of contribution ($r = .474$, $p < .01$) and the sub-dimension of professional respect ($r = .500$, $p < .01$).

Table 7. The relationship between Collaboration Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Collaboration	Pearson Correlation	,544**	,516**	,534**	,543**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	η^2	0,267	0,285	0,285	0,295

** $p < .01$

It was clear that there was a modest positive correlation between collaboration tactic and the sub-dimension of affect ($r = .544, p < .01$). The eta squared value indicated that nearly 27% of the affect sub-dimension of LMX was explained by collaboration tactic, and the rest may be explained by other influence tactics. There were modest positive correlations between collaboration tactic and the sub-dimension of loyalty ($r = .516, p < .01$) and the sub-dimension of contribution ($r = .534, p < .01$). The correlation between collaboration tactic and the sub-dimension of professional respect ($r = .543, p < .01$) was also modestly positive. The eta squared value indicated that nearly 30% of the professional respect sub-dimension of LMX was explained by collaboration tactic, and the rest may be explained by other influence tactics.

Table 8. The relationship between Apprising Tactic and the Sub-dimensions of Leader Member Exchange

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Appraising	Pearson Correlation	,499**	,416**	,429**	,470**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	η^2	0,173	0,173	0,184	0,221

** $P < .01$

According to the table, there was a modest positive correlation between appraising tactic and the sub-dimension of affect ($r = .499, p < .01$). There was also a modest positive correlation between appraising tactic and the sub-dimension of professional respect ($r = .470, p < .01$).

Data analysis demonstrated that there was a modest positive correlation between consultation tactic and the sub-dimension of affect ($r = .560, p < .01$).

Table 9 *The relationship between Consultation Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange.*

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Consultation	Pearson Correlation	,560**	,491**	,560**	,534**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	η^2	0,314	0,241	0,313	0,285

**p < .01

The eta squared value indicated that nearly 31% of the affect sub-dimension of LMX was explained by consultation tactic, and the rest 69% may be explained by other influence tactics. There were modest positive correlations between consultation tactic and the sub-dimension of loyalty ($r = .491$, $p < .01$) and the sub-dimension of professional respect ($r = .534$, $p < .01$). The correlation between consultation tactic and the sub-dimension of contribution ($r = .560$, $p < .01$) was also modestly positive. The eta squared value indicated that nearly 31% of the contribution sub-dimension of LMX was explained by consultation tactic, and the rest may be explained by other influence tactics.

Table 10. *The Relationship between Ingratiation Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange*

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Ingratiation	Pearson Correlation	,456**	,491**	,508**	,372**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	η^2	0,208	0,241	0,258	0,139

**p < .01

It was found that there were modest positive correlations between ingratiation tactic and the sub-dimension of loyalty ($r = .491$, $p < .01$) and the sub-dimension of contribution ($r = .508$, $p < .01$).

Table 11. The relationship between Exchange Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Exchange	Pearson Correlation	,159**	,223**	,285**	,128*
	Sig. (2-tailed)	,004	,000	,000	,021
	η^2	0,025	0,050	0,081	0,016

** $p < .05$

According to the table, there were very small positive correlations between exchange tactic and the sub-dimension of affect ($r = .159$, $p < .01$), the sub-dimension of loyalty ($r = .223$, $p < .01$) and the sub-dimension of professional respect ($r = .128$, $p < .01$).

Table 12. The relationship between Coalition Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange.

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Coalition	Pearson Correlation	,055	,171**	,165**	-,036
	Sig. (2-tailed)	,324	,002	,003	,515
	η^2	0,003	0,029	0,027	0,001

** $p < .01$.

It was clear that though there was a very small positive correlation between coalition tactic and the sub-dimension of affect ($r = .055$, $p < .01$), it was statistically non-significant. In addition, there was a very small negative correlation between coalition tactic and the sub-dimension of professional respect ($r = -.036$, $p < .01$) though it was statistically non-significant.

Though there was a very small positive correlation between personal appeals tactic and the sub-dimension of affect ($r = .063$, $p < .01$), it was statistically non-significant.

Table 13. *The relationship between Personal Appeals Tactic and the Sub-dimensions of Leader-Member Exchange*

		Affect	Loyalty	Contribution	Respect
Personal appeals	Pearson Correlation	,063	,175**	,268**	-,010
	Sig. (2-tailed)	,256	,001	,000	,858
	η^2	0,004	0,031	0,072	-.010

** $p < .01$

In addition, there was a very small negative correlation between personal appeals tactic and the sub-dimension of professional respect ($r = -.010$, $p < .01$) though it was statistically non-significant.

Discussion, Conclusion

The main aim of the current study was to determine the relationship between influence tactics used by school principals and Leader-Member Exchange (LMX). Yukl et al., (2008) pointed out that a reliable and suitable criterion to evaluate the effects of the agent's influence tactics is the characteristics of the leader-member exchange and some of the influence tactics may lead to mutual causalities with LMX. According to research results, legitimating was the most frequently used influence tactic by school principals on teachers. In researches conducted by Gözü (2012), Tekben and Koşar, (2019) the tactic used most by school principals to influence teachers revealing that it is "compliance with rules" influencing tactic creates consistency the study finding. According to this result, school principals benefit from harsh influence tactics while influencing teachers. It could be claimed that school principals intended to protect the social distance with their subordinates due to their superior status legally. It could be claimed that school principals intended to protect the social distance with their subordinates due to their superior status legally.

It was clear that school principals use rational persuasion secondly and personal closeness at least. These used tactics can be associated with power sources possessed by school principals. It can be commented that the tactic of obeying the rules use their legal power, the tactic of rational persuasion uses their technical power, the tactic of suppression use their punitive power, the tactic of incentive demanding use their reward power

(Bruins, 1999). It was remarkable that there were modest positive correlations between rational persuasion tactic and the sub-dimensions of contribution and professional respect. Thus, the success of schools as open systems is highly associated with the school principal's effective use of rational persuasion tactic to increase the loyalty of members to the organization and to build respect between teachers and the principal (Güney, 2016 ; İnce and Gül, 2005).

Another prominent research finding was that there were modest positive correlations between inspirational appeals tactic and the sub-dimensions of affect, contribution, and professional respect. Raile (2008) indicates that inspirational appeals tactic contributes much to the identification of subordinates through the feelings of perceived autonomy and belongingness. Affect, loyalty, contribution and professional respect were identified by Liden and Maslyn (1998) as the sub-dimensions of leader-member exchange. The sub-dimension of affect focuses much on the connection based on interpersonal relationships. Some of the indicators of this sub-dimension are the subordinate's appreciation about the leader independent of the agent's business identity and desire for the friendship of leaders. Özdemir and Arslan (2015) extrapolated that the use of inspirational appeals tactic had positive outcomes such as motivation, self-determination and convincing the teachers on achieving objectives. It is clear that the teachers who have faith in organizational goals thanks to the inspirational appeals tactic are encouraged to work hard by the school principals with the professional respect sub-dimension of LMX (Özgan and Avan, 2016).

According to the research results, there were modest positive correlations between apprising tactic and the sub-dimensions of affect and professional respect. Yukl et al. (2008) defined apprising tactic as the agent's being informed about personal and occupational benefits of carrying out a request. It is supposed that the professional respect of school principals would increase in teachers' eye who are informed about personal and occupational benefits of carrying out a request and subordinates may develop feelings toward the leaders such as appreciation of school principal independent of the agent's school identity and desire for the friendship of school principal. A school principal should develop a transparent egalitarian understanding among members in

workload distribution and reward sharing. In the process of sharing resources, should be developed a leader-member relationship, individual and group level information procedures should be implemented (Shammariand and Ebrahim , 2015).

The research results indicated that there were modest positive correlations between consultation tactic and the sub-dimensions of affect, contribution, loyalty and professional respect. In their research on the consequences of using influence tactics on subordinates, Yukl et al., (2006) concluded that rational persuasion, inspirational appeals, collaboration, and consultation are the influence tactics that most likely to result in subordinates' commitment. Therefore, they were identified as core tactics. Similar results to this research finding were also revealed by Katlav and Perçin (2019), Fettahlıoğlu and Akdoğan (2019), Tekben and Koşar (2019). Tekben and Koşar (2019), stated that school principals should use more moderate tactics (appreciation, informing, cooperation, consultation, persuasion through reason) while influencing teachers. Fettahlıoğlu & Akdoğan (2019), revealed that there is a high level of positive directional meaningful relationship between the emotion sub-dimension of leading member interaction and the manager-trust sub-dimension of organizational trust.

Another research finding was that there were modest positive correlations between ingratiation tactic and the sub-dimensions of contribution and loyalty. According to Katlav and Perçin (2019), there is a relationship between influence tactics and job performance (task and contextual). When this tactic is used for teachers, increases the benefits and performance they provide to each other with the relationship between the leader and the member through contribution dimension, which is the lower dimension of the leader member interaction

An important research finding was that there were very small or small positive correlations between pressure tactic and the sub-dimensions of affect, contribution, and professional respect. The examination of all the research results together demonstrates that the most frequently used influence tactics by school principals on teachers are legitimating, rational persuasion and pressure respectively whereas personal appeals is the least exploited tactic. It was extrapolated that there were small positive correlations between legitimating tactic and the sub-

dimensions of affect, contribution, loyalty and professional respect (Katrinli, Atabay, Günay and Güneri, 2008). There will be no quality leader-subordinate relationship if the interaction of school principal and teachers is only based on formal rules (Brower, Schoorman and Tan, 2000).

It was concluded that there were modest positive correlations between rational persuasion tactic and the sub-dimensions of contribution and professional respect. The use of rational persuasion improves the school principals' professional respect in teachers' eyes through encouraging school principal and teachers to work together and providing help. It can be claimed that the frequent and effective use may be useful.

There is a meaningful relationship positively poor or too poor between affect, contribution and professional respect dimensions with the tactic of suppression. In the case of the principal's usage to this tactic, the leader-member interaction will not be about expected degree. Therefore, it is clear that the frequent exploitation by the school principal will not result in positive leader-member exchange.

The research results indicated that influence tactics used by school principals to carry out a request have an impact on leader-member exchange and in particular, consultation tactic positively correlates with all the sub-dimensions of LMX to some extent. Thus, the frequent exploitation by the school principal may enhance leader-member exchange in school organizations. It can be suggested that the use of proper tactics is closely related to organizational functioning. Therefore, the school principals' use of influence tactics affecting leader-member exchange positively will also yield organizational and individual benefits. Some recommendations were given by considering the importance of influence tactics and leader-member exchange in achieving organizational goals and creating a positive organizational climate.

- In the context of increasing to corporate communication, seminars and in-service training about influence tactics and leader-member interaction can be provided to managers and teachers:
- In the context of increasing to corporate communication, seminars and in-service training about influence tactics and leader-member interaction can be provided to managers and teachers

- As there is a very limited number of research on leader-member exchange in school organizations, similar research may be conducted in association with the variables such as leadership theories, organizational commitment, organizational justice, organizational climate and power bases.
- The results obtained in a quantitative research can be enriched by means of qualitative interviews to have a deeper understanding of the relationship between leader-member exchange and influence tactics.
- In schools, experimental studies should be conducted in accordance with the characteristics of the participants to determine the appropriate strategies specific to the school conditions and to determine the relevance of leader-member exchange with appropriate tactics.
- The data of current study were obtained from only one geographical destination. To reach more descriptive and more generalizable results, it is advisable to conduct research with a wider number of participants in different geographical regions or provinces.

References

- Adler, R. B., and Elmhorst, J. M. (1996). *Communicating at Work* (5th ed). New York: McGraw-Hill.
- Başaran, İ. E. (1992). *Yönetimde insan ilişkileri*. Ankara: Kadioğlu.
- Baurer, T. N., and Green, G. S. (1996). Development of leader-member exchange Longitudinal test. *The Academy of Management Journal*, 36(6), 1538-1567.
- Bruins, J. (1999). Social power and influence tactics: A theoretical introduction. *Journal of Social Issues*, 55, 7-14.
- Brower, H.H., Schoorman, F.D., and Tan, H.H. (2000). A Model of Relational Leadership: The Integration of Trust and Leader-Member Exchange, *Leadership Quarterly*, 11(2), 227-250.
- Büyükköztürk, Ş. Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., and Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

- Castro, S. L., Douglas, C., Hochwarter, W. A., Ferris, G. R., and Frink, D. D. (2003). The effects-of positive affect and gender on the influence tactics-job performance relationship. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 10(1), 1-18
- Cable, D. M. and Judge, T. A. (2003). Managers' upward influence tactic strategies: The role of manager personality and supervisor leadership style. *Journal of Organizational Behavior*, 24, 197-214.
- Chemers, M. M. (2000). Leadership research and theory: A functional integration. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4, 27-43
- Chen, C. H., Lee, H. M., and Yeh, Y. (2008). The antecedent and consequence of person-organization fit: Ingratiation, similarity, hiring recommendations and job offer. *International Journal of Selection and Assessment*, 16, 210-219.
- Dockery, T. M., and Steiner, D. D. (1990). The role of the initial interaction in leader-member exchange. *Group & Organization Management*, 15(4), 395-413
- Dulebohn, J., Bommer, W., Liden, R., Broucer, R., and Ferris, G. (2011). A meta-analysis of antecedents and consequences of leader-member exchange: Integrating the past with an eye toward the future. *Journal of Management*, 38(6), 1715-1759
- Eroğlu, E. and İspir, N. B. (2006). Örgütsel iletişim sürecinde yönetimsel ikna ve etkileme örnek olay incelemesi. *2nd National Public Relations Symposium, Turkey* (64-70).
- Fettahlioğlu, Ö.O. and Akdoğan, Z. (2019). Lider üye etkileşiminin örgütsel güven algısı üzerine etkileri. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 5(13), 295-310
- Furst, S. A., and Cable, D. M. (2008). Employee resistance to organizational change: Managerial influence tactics and leader-member exchange. *Journal of Applied Psychology*, 93(2), 453.
- Gerstner, C. R., and Day, D. V. (1997). Meta-analytic review of leader-member exchange theory: Correlates and construct issues. *Journal of Applied Psychology*, 82, 827-844.
- Gözü, C. (2012). *Influence tactics and leadership effectiveness in Turkey and the USA: Mediating role of subordinate commitment*. Doctoral Dissertation, University at Albany, New York.
- Güney, S. (2015). *Liderlik*. Ankara:Nobel.

- Güney, G. (2016). *Etkileme taktiklerinin astın örgüte bağlılığına etkisinde lidere bağlılığın ve güvenin rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürgeç, H. (1997). *Örgütlerde iletişim kalitesi*. İstanbul: Der.
- Hogg, M. and Van Knippenberg, D. (2003). Social identity and leadership processes in group. *Advances in Experimental Social Psychology*, 35(1), 1-52.
- Ilies R., Nahrgang JD. and Morgeson, F.P. (2007). Leader-member exchange and citizenship behaviors: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 92(2), 269-277.
- İnce, M., and Gül, H. (2005). *Yönetimde yeni bir paradigma: Örgütsel bağlılık*. Ankara: İleri Giden Ofset.
- Kalaycı, Ş. (2010). *Faktör analizi, SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayınları.
- Katrinli, A., Günay, G., and Guneri, B. (2008). Leader-member exchange, organizational identification and the mediating role of job involvement for nurses. *Journal of Advanced Nursing*, 64(4), 354-362
- Katlav, E, Ö., and Perçin, N, Ş.(2019). Algılanan etkileme taktiklerinin iş performansı üzerindeki etkisini belirlemede kontrol odağının düzenleyici rolü: otel işletmelerinde bir uygulama . *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Ekonomi&Siyaset Özel Sayısı*, 225-244
- Kipnis, D. Schmidt, S. M., and Wilkinson, I. (1980). Intraorganizational Influence Tactics: Explorations in getting one's way. *Journal of Applied Psychology*, 65(4), 440-452.
- Kipnis, D., Schmidt, S. M., Swaffin-Smith, C., and Wilkinson, I. (1984). Patterns of managerial influence: Shotgun managers, tacticians, and bystanders. *Organizational Dynamics*, 12(3), 58-67.
- Koçak, D. Çınar, O. (2020). Lider-üye etkileşimi ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkide pozitif psikolojik sermayenin aracı rolü: Hizmet sektöründe bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 1-20
- Koçel, T. (2011). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Liden, R. C., and Maslyn, J. M. (1998). Multidimensionality of leader-member exchange: An empirical assessment through scale development. *Journal of Management*, 24(1), 43-72.

- McFarland, L. A., Ryan, A. M., and Kriska, S. D. (2002). Field study investigation of applicant use of influence tactics in a selection interview. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 136(4), 383-398
- Northouse, P.G. (2001). *Leadership*. Thousand Oaks. California CA: Sage Publications.
- Norvapalo, K. (2014). *The quality and development of the leader-follower relationship and psychological capital: a longitudinal case study in a higher education context*. Jyvaskylä Studies in Business and Economics, (144), University of Jyvaskylä Publications.
- Ozgan, H. andAvan, Y. (2016). Examination of the relationship between influence tactics used by school principals and leader-member exchange (The Sample of Sivas Province). *14th International JTEFS/BBCC Conference on Sustainable Development, Culture, Education*, Konya,Turkey.
- Özdemir, M., and Arslan, M.C. (2015). Okul müdürlerinin kullandıkları etki taktiklerinin öğretmenler üzerindeki etkileri (Gaziantep Case Study). *6th International Conference on New Horizons in Education*, 60-61. Barselona, İspanya.
- Özkalp, E., and Kirel, Ç. (2013). *Örgütsel davranış*. Bursa: Ekin.
- Pehlivan, Ü. (2018). *İlköğretim kurumu yöneticilerinin kullandıkları etkileme taktikleri ile öğretmenlerin örgütsel bağlılığı arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Peterson, T. O. and Van Fleet, D. D. (2004). The ongoing legacy of r.l. katz. an updated typology of management skills. *Management Decision*, 42(10), 1297-1308.
- Peterson,M.F. and Hunt, J.G.(1997). International perspectives on international leadership. *Leadership Quarterly*, 8(3), 203-231.
- Raile, A.N.W. (2008). *Managerial downward influence tactics: Considering the "why" of employee commitment*. Doctoral Dissertation, Michigan State University
- Remus, I., NahrganG, J., and Morgeson, F, (2007). leader-member exchange and citizenship behaviors: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 92(2), 269-277.
- Shammari, A. M., and Ebrahim. E, H. (2015). Leader-member exchange and organizational justice in bahraini workgroups. *Management and Organizational Studies*, 2(1), 87-94.

- Scandura, T. A. (1999). Rethinking leader- member exchange: An organizational justice perspective. *The Leadership Quarterly*, 10(1),25-40.
- Schriesheim, C. A., Castro, S. L., and Cogliser, C. C. (1999). Leader-member exchange (LMX) research: A comprehensive review of theory, measurement, and data-analytic practices. *Leadership Quarterly*, 10(1), 63-113
- Şimşek, Ş., and Öge, S. (2011). *İnsan kaynakları yönetimi*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Tekben, İ and Koşar, D. (2019). Ortaöğretim kurumlarında görev yapan müdürlerin kullandıkları etkileme taktikleri ile öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 987-1007.
- William, A. K. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of Management Journal*, 33(4), 692-724.
- Xu Huang, Simon C. H. Chan, Wing Lam and Xinsheng Nan, (2010). The joint effect of leader-member exchange and emotional intelligence on burnout work performance in call centers in China. *The International Journal of Human Resource Management*, 21(7), 1124-1144.
- Yang, H. C., Yang, W. R., and Lee, C. H. (2015). Influence of organizational exchange relationship on motivation: Mediating effect of positive psychological capital and self-enhancement bias. *International Information Institute*, 19(4), 82-86.
- Yukl, G., N. and Falbe, C. M. (1990). Influence tactics and objectives in upward, downward, and lateral influence attempts. *Journal of Applied Psychology*, 75, 132-140.
- Yukl, G., and Michel, J. (2006). *Proactive influence tactics and leader-member exchange*. In C. A. Schriesheim & L. Neider (Eds.), *Power and influence in organizations: Research in management* (pp. 87–103). Greenwich, CT: Information Age Publishing
- Yukl, G., Seifert, C. F., and Chavez, C. (2008). Validation of the extended influence behavior questionnaire. *The Leadership Quarterly*, 609-621.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özkan, H. and Avan, Y. (2021). Determining the relationship between influence tactics used by school principals and leader- member exchange. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(38), 4903-4927. DOI: 10.26466/opus.764564.

Çarşı ve Mahalle Bekçilerinin Sundukları Güvenlik Hizmetinin Algılanan Kalitesine İş Doyumunun Etkisi

DOI: 10.26466/opus.796313

*

Mehmet Ali Tekiner* - Uğur Demirci** – Mustafa Harputlu ***

* Doç., Polis Akademisi Başkanlığı, Ankara/Türkiye

E-Posta: malitekiner@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3261-5777](https://orcid.org/0000-0002-3261-5777)

** Dr., Emniyet Müdürü, Özel Güvenlik Denetleme Başkanlığı Ankara/Türkiye

E-Posta: ugurdemirci@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-4677-3477](https://orcid.org/0000-0002-4677-3477)

***Antakya Kaymakamı, Hatay Valiliği Hatay/Türkiye

E-Posta: mmharputlu@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9492-7792](https://orcid.org/0000-0002-9492-7792)

Öz

Bu araştırmanın temel amacı çarşı ve mahalle bekçileri tarafından vatandaşa sunulan güvenlik hizmetinin algılanan kalitesi üzerinde iş doyumunun etkili olup olmadığını test etmektir. Araştırmanın evrenini Antalya ili Alanya ilçesinde görev yapan çarşı ve mahalle bekçileri ile burada yaşayan vatandaşlar oluşturmaktadır. Çarşı ve mahalle bekçileri için tamsayım; vatandaşlar için tesadüfi örneklem kullanılmıştır. Uygulanan anket neticesinde analize uygun çarşı ve mahalle bekçilerinden 38, vatandaşlardan 430 veri araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma verilerini toplamak için Weiss ve arkadaşları (1967) tarafından geliştirilen Minnesota İş Doyum Ölçeği ve Parasuraman ve arkadaşları (1988) tarafından geliştirilen SERVQUAL ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre iş doyumunu ile hizmet kalitesi algısı arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada çarşı ve mahalle bekçilerinin içsel doyum düzeylerinin yüksek, dışsal ve genel doyum seviyelerinin orta düzeyde olduğu da tespit edilmiştir. Diğer taraftan, görev yaparken çarşı ve mahalle bekçilerini gördüklerini ifade eden vatandaşların güvenlik hizmet kalitesi algılarının yüksek olduğu, diğerlerinin ise orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çarşı ve mahalle bekçisi, İçsel doyum, Dışsal doyum, Hizmet kalitesi algısı.

The Effect of Job Satisfaction on The Perceived Quality of The Security Service Provided by The Bazaar and Neighborhood Wardens

*

Abstract

The main purpose of this study is to test whether job satisfaction is effective on the perceived quality of security services offered to citizens by bazaar and neighborhood wardens. The population of the study includes the bazaar and neighborhood wardens who work in Antalya city Alanya province, and citizens who resides there. Full count sample was conducted for bazaar and neighborhood wardens and random sampling was used for citizens. As a result of questionnaires, 38 data from bazaar and neighborhood wardens and 430 data from citizens were found analyzable. In this study, the job satisfaction scale developed by Weiss et al. (1967) and the SERVQUAL scale developed by Parasuraman et al. (1988) was used. According to the results of the study, it was revealed that the relationship between job satisfaction and service quality perception is not significant. In this study it was also revealed that the level of internal satisfaction of bazaar and neighborhood wardens are high, the level of external and general satisfaction of them are moderate. Moreover, it was revealed that perceived security service quality of citizens who mentioned that they saw the bazaar and neighborhood wardens while they were working are high, the others are moderate.

Keywords: *Bazaar and neighborhood wardens, Internal satisfaction, External satisfaction, Service quality perception.*

Giriş

Kurumsal temelleri Osmanlı'nın İstanbul'u Fethi dönemine dayanan bekçilik müessesesi, Cumhuriyet döneminde de "Bekçi Baba" ismiyle halka güvenlik hizmeti sunmaya devam etmiştir. 1966 yılında çıkarılan Kanunla hakları ve görevleri düzenlenen bekçilere 1970'li yıllarla birlikte verilen önem çeşitli sebeplerle azalmaya başlamış ve 1993 yılında devlete bekçi alımı durdurulmuştur. Ancak 2016 yılına gelindiğinde "yaya devriye hizmeti ile asayiş sorunlarına karşı tedbir alınabileceği ve toplumun beklentilerinin önemini benimseyen emniyet uygulamalarının çarşı ve mahalle bekçiliği uygulaması ile gerçekleştirilebileceği" düşüncesi çerçevesinde çarşı ve mahalle bekçisi uygulamasının tekrar başlaması kararı alınmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2019, s.10).

Çarşı ve mahalle bekçiliği uygulamasının tekrar gündeme alınması ve faaliyete geçirilmesine ilişkin olarak olumlu ve olumsuz birçok haber yayınlanmıştır (Çobanoğlu ve Bek, 2019, s.1764). Vatandaşın, bekçilerin davranışlarından şikayetçi oldukları¹, bekçilerin aşırı güç kullandığı² ve bekçilerin bireylerin yaşam tarzına müdahale aracı olarak kullanılabilmesi³ yönünde olumsuz haberler yapılmıştır. Bu bağlamda çarşı ve mahalle bekçilerinin sunmuş oldukları güvenlik hizmetinin kalitesi ve bu kaliteyi vatandaşın nasıl algıladığı hususu gündeme gelmeye başlamıştır. Bu kapsamda yapılan araştırmalarda bekçilerin genel asayiş olaylarıyla mücadelede olumlu katkıları bulunduğu ve halk gözünde memnuniyetle karşılandıkları (Gökçe ve Kutlu, 2019) ve uygulama neticesinde vatandaşın kendisini daha fazla güvende hissettiği (İçişleri Bakanlığı, 2019) ortaya konulmuştur. Bununla birlikte bekçi teşkilatının yeniden canlandırılmasının doğru olmadığı, kendilerine tanınan yetkilerin kaygı verici olduğunu savunan araştırmalar da yayınlanmıştır. Bu nedenle Türkiye'de yeniden uygulamaya alınan çarşı ve mahalle bekçilerinin sunduğu güvenlik hizmetinin vatandaş tarafından algılanan kalite düzeyinin ortaya konulması önem taşımaktadır.

¹ <https://www.haber3.com/quncel/vatandas-bekcilerden-sikayetci-haberi-5058732>, Erişim tarihi: 10.08.2020.

² <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bekcilerin-ankarada-bir-aileye-karsi-asiri-guc-kullandigi-iddialarina-iliskin-aciklama/1851693>, Erişim tarihi: 10.08.2020.

³ <https://tr.sputniknews.com/columnists/202002041041328221-olaganustu-yetkilendirilmis-bekciler-huzur-mu-yasam-tarzina-mudahale-mi-qetirir/>, Erişim tarihi: 10.08.2020.

Müşteri beklentilerinin mevcut performans ile karşılaştırılması neticesinde oluşan, tatmin edici olan, fakat bununla aynı değerde olmayan bir tutum şeklinde tanımlanan hizmet kalitesi (Parasuraman vd., 1985) örgütlerin başarı ve başarısızlıkları üzerinde rol oynamaktadır (Berry vd., 1988, s.35). Bu nedenle kamu kurumları dahil tüm örgütler açısından hizmet kalitesinin tespiti önem taşımaktadır (Demirbağ ve Yozgat, 2016; Yılmaz, 2011; Ersöz vd., 2009). Örgütler bu şekilde sunmuş oldukları hizmetlerin tüketicilerin beklentilerini karşılayıp karşılamadığını ortaya koyarak, gerekli olması durumunda, bu hizmet kalitesi algısını yükseltecek unsurlar üzerine yoğunlaşarak gerekli tedbirleri almaktadırlar. Hizmet kalitesi algısını etkileyen çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Alan yazında iş doyumunun hizmet kalitesi algısını etkileyen unsurlardan birisi olduğu ifade edilmektedir (Schneider ve Bowen, 1985; Johnson vd., 1994; Schlesinger ve Zornitsky, 1991; Schmit ve Allscheid, 1995). Bu bağlamda Türkiye’deki çarşı ve mahalle bekçilerinin ortaya koyduğu güvenlik hizmeti üzerinde iş doyumları etkili olabileceği öngörülebilir.

Araştırma, “Türkiye’de çarşı ve mahalle bekçileri tarafından sunulan güvenlik hizmetinin vatandaş tarafından algılanan kalitesine iş doyumları etkili midir?” sorusuna cevap bulmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla Antalya ili Alanya ilçesinde görev yapan çarşı ve mahalle bekçileri ile kendilerinden güvenlik hizmeti alan vatandaşlara, kendilerinin iş doyumunu ve hizmet kalitesi algılarını tespiti yönelik oluşturulmuş anket uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çarşı ve mahalle bekçilerinin iş doyumları ile kendilerinden güvenlik hizmeti alan vatandaşların hizmet kalitesi algıları arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca çarşı ve mahalle bekçilerinin içsel doyumunu düzeylerinin yüksek, dışsal ve genel doyum düzeylerinin orta seviyede olduğu; kendilerinden güvenlik hizmeti alan vatandaşlardan çarşı ve mahalle bekçilerini görev başında gördüklerini ifade eden vatandaşların hizmet kalitesi algılarının yüksek, diğerlerinin ise orta seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Türkiye’de Çarşı ve Mahalle Bekçileri

Bekçilik tarihi çok eskilere dayansa da, günümüz Türkiye’indeki güvenlik yapısına yönelik ilk temelleri İstanbul’un fethiyle başlamıştır (Polis Akademisi Başkanlığı, 2019, s.13; Lévy, 2008, s.138). Osmanlıda başta İstanbul olmak üzere birçok büyük ilde ihtiyar heyetine bağlı olarak görev yapan mahalle bekçilerinin halk yaşantısında önemli ölçüde bir yeri bulunmaktaydı (Doğan,2019, s.260). Bu dönemde bekçiler mahalle halkının talebi üzerine güven usulüne göre tayin olmaktaydılar. Mahalle halkının güvenine mazhar olan bekçiler, muhtar ve imamların emrinde mahallenin asayişine katkı sağlayacak biçimde herhangi bir hırsızlık ve benzeri olayda görevlilere yardımcı olmakta; doğum, ölüm, düğün askere alma ve benzeri hallerde gerekli hizmetleri görmekteydi (Atabeyoğlu, 1993, s.125). Bekçilerin mahalle halkına özel işlerinde de yardımcı oldukları (Doğan, 2019, s.261) hatta mahalleyle ilgili her işle ilgilendikleri bilinmektedir (Şahin, 2005, s.278). Bir nevi kamu görevlisi olarak görev yapan bu bekçiler ellerinde fener ve demirli uzun sopa ile sabaha kadar sokakları dolaşarak halkın huzur ve güvenliğini sağlamaktaydılar (Gülşen, 1999, s.8). Bekçiler asayişin en alt, buna karşılık en etkili yerini işgal etmekteydiler (Şahin, 2018, s.69). Bekçiler sokak sakinlerini yakından tanıyan konumundaydılar (Öztuna, 1978, s.190). Buna rağmen görevleri sebebiyle edindikleri bilgileri ifşa etmediklerinden mahalle sakinleri tarafından saygıyla karşılanmaktaydılar. Bu sosyallikleri sebebiyle de bekçilerin toplum hayatında küçümsenmeyecek yerleri bulunmaktaydı. Çocuklar ve gençler kendisini “Bekçi Baba” olarak tanırdı (Şahin, 2018, s. 57-70). Evliya Çelebi’ye (1898) göre 17.yüzyılın ortalarında İstanbul’da 12.000 bekçi görev yapmaktadır. Bu dönemin bekçileri memleketlerinde veya buna yakın yerlerde görev yaptıklarından içinde buldukları halkın sosyal, psikolojik, kültürel ve ekonomik şartları hakkında bilgi sahibi olan ve yöresel farklılıkları anlayabilen kişilerdi (Doğan, 2019, s.262).

Bekçilerin durumlarının iyileştirilmesi ve daha kurumsal bir yapıya kavuşturulması açısından Osmanlı döneminde ilk düzenleme 1909 yılında 41 maddelik bir kanun metni olan “Mahalle Bekçileri Nizamnamesi” ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonrasında bu düzenlemelere ek maddeler getirilerek

1914 yılında “Çarşı ve Mahallat Bekçileri Hakkında Kanun-ı Muvakkat” yayınlanmıştır. Bu düzenlemeler bekçilerin özlük hakları başta olmak üzere silah kullanma gibi birçok konuya açıklık getirmiştir (Doğan, 2019, s.266). Bu haldeki bekçilik kurumu Osmanlıdan Cumhuriyet dönemine miras kalarak 1960’lı yıllara kadar uygulanmıştır (Polis Akademisi Başkanlığı, 2019, s.17). Bu dönemde her ne kadar bekçilerin muhtaç kişilere, hastalara ve sarhoşlara yardım; düğün, sünnet ve cenaze işlerine katılım; halka rahatsızlık verenleri karakola bildirme; dilenci ve serserilerin toplanması gibi bazı hususları yerine getirmelerine izin verildiği görülse de, bekçilerin genel asayişe dair görevlerinin ön plana çıkarak halk arasındaki sevecen ve yardımsever imajının azaldığı iddia edilmektedir (Doğan, 2019, s.269-270)

Cumhuriyet döneminde bekçilerin tayin, ücret, izin ve görevlerine ilişkin olarak 1966 yılında 772 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu ile düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bekçiler bu Kanun ile en büyük mülki amirin emrinde, genel zabıtaya yardımcı, silahlı bir kuruluş olarak tanımlanmıştır (Polis Akademisi Başkanlığı, 2019, s.16). 772 sayılı Kanununun 3.maddesinde ise çarşı ve mahalle bekçilerinin genel kolluk görevlilerinin derhal müdahale imkanı bulunmayan hallerdeki asayişin sağlanmasına yönelik görevleri ve genel kolluk görevlilerine yardım yönünden görevlerinin yanında mahalle sakinlerinin istirahat, sağlık ve selametini sağlamaya yönelik yükümlülüklerinin de bulunduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda bekçiler görevli oldukları mıntıka dahilinde hastalanan, kazaya uğrayan ve yardıma muhtaç kişilere yardım etmek; kimsesizleri, sakatları, alil ve acizleri veli ve vasilerine teslim etmek üzere karakola teslim etmek; görevli olduğu yerlerde kendine başvuranlara bilgi vermek; doğum, ölüm, hastalık ve kaza gibi önemli ve acil hallerde imkanı ölçüsünde yardımda bulunmak; elektrik, havagazı, su ve kanalizasyon gibi hizmetlerdeki sıkıntıları, sokakları pisletenleri en yakın kolluğa bilgi vermekle sorumlu tutulmuşlardır (Şahin, 2018, s.204). Bu çerçevede bekçilerin mikro düzeyde halkın sorunlarıyla birebir ilgili olmalarının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Ancak bekçilerin 772 sayılı Kanun döneminde bekçilik görevinin dışında mahalle halkıyla irtibatı kalmamış ve “mahallenin gedikli” olmaktan uzaklaşmıştır (Koçu, 1973, s.14). Bununla birlikte 1970’li yıllarla birlikte çarşı ve mahalle bekçilerine önem verilmemeye başlanmış ve bekçi alımları azaltılmıştır (Çobanoğlu ve Bek, 2019, s.1760). 1993 yılında ise bekçilik müessesesinin zamana ayak uyduramadığı değerlendirilerek alımı durdurulmuştur (Polis Akademisi Başkanlığı, 2019, s.6). Tablo 1’de görüleceği üzere

2017 yılına kadar Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesindeki çarşı ve mahalle bekçilerinin genel personel sayısına oranı devamlı gerilemiştir.

Tablo 1. Emniyet Genel Müdürlüğü Bünyesinde Görev Yapan Çarşı ve Mahalle Bekçilerinin Genel Personel Sayısına Oranı.

Yıl	EGM Personeli	Çarşı ve Mahalle Bekçisi	Oran %
1991	147.418	21.046	14,28
1995	146.517	16.958	11,57
2003	173.342	9.122	5,26
2012	256.239	4.058	1,58
2014	270.791	3.546	1,31
2015	273.006	3.109	1,14
2016	273.846	3.937	1,44
2017	267.992	4.653	1,75
2018	292.208	11.398	3,90

Çobanoğlu ve Bek, 2019:1761

Yaya devriye hizmeti ile asayiş sorunlarına karşı önleyici tedbir alınabileceğini ve toplumun beklentilerinin önemini benimseyen emniyet uygulamalarının, çarşı ve mahalle bekçiliği uygulaması ile gerçekleştirilebileceği düşüncesi çerçevesinde kentlerin asayiş sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla 2016 yılında çarşı ve mahalle bekçiliği uygulamasına tekrar geçilmesi kararlaştırılmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2019, s. 10). Yapılan yeni alımlarla Türkiye’de 2019 yılı Mart ayı itibariyle çarşı ve mahalle bekçisi sayısı 21.311’e yükselerek tüm ülkede faaliyete geçmiştir (Polis Akademisi Başkanlığı, 2019:6). Kentsel alanların büyümesiyle birlikte Türkiye’de çarşı mahalle bekçilerinin istidam alanlarının daha fazla büyüme potansiyeli bulunduğu ifade edilmektedir (Barbak, 2017, s. 241).

Bekçilik müessesesinin tekrar gündeme gelmesiyle birlikte medyada olumlu ve olumsuz birçok haber yapılmıştır (Çobanoğlu ve Bek, 2019:1764). Öte yandan yeni çarşı ve mahalle bekçileri üzerine yapılan araştırmalarda bekçilerin özellikle mala karşı işlenen suçlar, fuhuş, uyuşturucu kullanımı/dağıtım suçları ile genel asayiş olaylarıyla mücadele kapsamında olumlu katkılar sağladığı ve halk gözünde memnuniyet yarattığı ifade edilmiştir (Gökçe ve Kulu, 2019, s. 160). İçişleri Bakanlığı tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen saha incelemesi neticesinde de toplumun bekçilik müessesesine olumlu yaklaştığı, bu uygulama ile toplumun kendisini güvende hissettiği, bekçilerin temas ettiği sosyal alanlardan olumlu geri dönüşler alındığı ve

bekçilerin asayiş olaylarının önlenmesinde önemli katkılarının bulunduğu tespit edilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2019). Polis Akademisi Başkanlığı tarafından 2019 yılında hazırlanan bir raporda da bekçilik sisteminin başta İstanbul olmak üzere Türkiye genelinde asayişe karşı suçlarla mücadelede önemli katkıları olduğu ifade edilmektedir (Polis Akademisi Başkanlığı, 2019). Bu çalışmaların ortaya koyduğu neticelerin aksine, bekçi teşkilatının yeniden canlandırılmasının yerinde olmadığı, bekçilere tanınan yetkilerin kaygı verici olduğunu ve bu yetkilerin kapsamının dar tutulması gerektiğini savunan araştırmacılar da bulunmaktadır (Erman vd., 2020, s.39).

İş Doyumu

İş hayatından duyulan haz (Vieira, 2005: 39) olarak kısaca tanımlanabilecek olan iş doyumunu Locke (1976), kişinin işini genel olarak değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkan duygusal durum olarak tanımlamaktadır. İş doyumunu bireyin işine karşı duygusal, bilişsel ve değerlendirici tutumudur (Baron ve Greenberg, 1990, s.160) ve bireyde çalışma hayatı veya söz konusu kişi ile çalıştığı iş yeri koşulları arasındaki uyumun bir sonucu olarak ortaya çıkar (Ugboro ve Obeng, 2000, s.254). Bu bağlamda Churchill ve arkadaşları (1974) iş doyumunu, çalışma ortamından kaynaklanan, çalışmanı motive edici veya kendisinde hayal kırıklığı yaratıcı tüm faktörlerin birleşimi şeklinde tanımlamaktadır. Aktaş ve Şimşek ise (2015), bireyin işine ve işinden memnuniyet oranına ilişkin duygu ve düşünceleri şeklinde iş doyumunu ifade etmektedir.

İş doyumunu bireysel ve örgütsel birçok faktörden etkilenmektedir (Özgen vd., 2002; Erdoğan, 1996). Kişilik, iş tecrübesi, hizmet süresi, eğitim düzeyi, değer yargıları, beklentiler, yaş, cinsiyet ve zeka düzeyi iş doyumunu etkileyen bireysel faktörler arasında sayılabilirken; işin toplumdaki önemi, işin zorluk derecesi, örgüt kültürü, ücret, terfi, ödüllendirme, çalışma koşulları, liderlik durumu, çalışanların kararlara katılım durumu ve iş güvenliği gibi unsurlar da iş doyumunu etkileyen örgütsel faktörler arasında sayılabilir (Asunakutlu ve Avcı, 2010, s. 98; Karataş ve Güleş, 2010, s.76; Başaran, 2000).

İş doyumunun örgütlerin etkinlik ve verimlilikleri üzerinde etkili olduğu (Şimşek vd., 2007, s.71) bilindiğinden, yöneticiler ve araştırmacılar tarafından özellikle üzerinde durulan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Alan yazının incelendiğinde iş doyumunun, örgütlerin etkinlik ve verimlilikleri üze-

rinde etkili olduğu bilinen örgütsel bağlılık, mesleki bağlılık (Karataş ve Güleş, 2010; Çetin, 2006), örgütsel güven (Semercioğlu vd., 2012), örgütsel vatandaşlık davranışı (Yılmaz, 2012), iş yaşam kalitesi (Aksoy Zor, 2019), işe anjaje olma (Arslan ve Demir, 2017), örgütsel özdeşleşme (Efraty vd., 1991), motivasyon (Orhaner ve Mutlu, 2018) ve tüketici tatmini (Jeon ve Choi, 2012; Brown ve Lam, 2008; Scheneider ve Bowen, 1985) gibi birçok iş tutumuyla da pozitif yönlü ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca iş doyumunu çalışanların tüketmişlik düzeylerini (Kış vd., 2016) ve iş streslerini azaltır, işten ayrılma niyetlerini (Turunç vd., 2010) düşürür.

Hizmet Kalitesi ve Ölçümü

Performans ve ideal arasındaki fark (Teas, 1994) olarak ifade edilebilecek hizmet kalitesi, sunulan hizmetin müşteri talep ve beklentilerini ne kadar karşıladığı ile ilgilidir (Lewis, 1993). Hizmet kalitesi, müşteri gereksinimi ve beklentileri, bunların doğrultusunda hizmetin sahip olması gereken nitelikler ile hizmetin bu özellikler ve niteliklere sahip olma derecesi şeklinde ifade edilmektedir (Esin, 2002). Han ve Baek (2004, s.208), bir işletmenin ve onun tarafından sunulan hizmetlerin görece olarak müşterilerde bıraktığı genel izlenim olarak tanımlamaktadır. Parasuraman ve arkadaşları (1985) ise hizmet kalitesini, müşteri beklentilerinin mevcut performansla karşılaştırılması sonucu oluşan, tatmin edici olan, fakat bununla aynı değerde olmayan bir tutum şeklinde tanımlayarak, müşterilerin kişisel değerlendirmelerinin aynı zamanda algılanan hizmet kalitesini temsil ettiğini ifade etmektedir. Hizmet kalitesi müşterinin hizmeti satın almasından sonra o hizmetten elde ettiklerinin kendisinde yaratmış olduğu duyguyu işaret eder ve söz konusu hizmetten müşterinin tatmin olup olmadığını ifade eder (Çiçek ve Doğan, 2009, s.203). Bu açıdan hizmet kalitesi, müşterilerin istek ve beklentileri ile bu yöndeki algılarının karşılaştırılmasıdır (Zeithaim vd., 1990). Müşterilerin hizmet kalitesine ilişkin bu algıları da, hizmete erişmeden önce kendilerinde oluşan beklentileri ile gerçekleşen deneyimlerini karşılaştırmaları neticesinde oluşmaktadır (Parasuraman vd., 1988).

Hizmet kalitesi, örgütlerin başarı ve başarısızlığı üzerinde rol oynamaktadır (Berry vd., 1988: 35). Yüksek hizmet kalitesi, yüksek pazar payı, yüksek verimlilik ve karlılık, yeni müşteri ile var olan müşterilerde sadakat anlamına

gelmektedir (Zeithaml, vd., 1990, s. 2; Christina ve Gursoy, 2009, s.247; Murdick vd., 2000, s.329). Bununla birlikte gelişmiş hizmet kalitesi, azalan maliyetler, azalan düzeltici faaliyetler ile daha az şikâyet ve azalan iş gören devir oranıyla sonuçlanmaktadır (Devlin ve Dong, 1994, s.5). Düşük hizmet kalitesi ise tatmin olmayan müşteri, düşük satın alma davranışı ve negatif performansla sonuçlanmaktadır (Bound vd., 1994; Roger vd., 1994).

Hizmet kalitesi kamu kurumları için de önemlidir. 2000'li yıllarla birlikte gerçekleşen yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde piyasa yöntemleri ve rekabetçi mekanizmaların kamu kuruluşlarında da uygulanmaya başlaması neticesinde kamudan hizmet alanların memnuniyetinin esas alındığı bir hizmet anlayışı ön plana çıkmıştır (Özer, 2005). Yeni kamu yönetimi yaklaşımının en önemli unsurlarından birisi vatandaş odaklılıktır (Kurt ve Yaşar Uğurlu, 2007, s.87). Bu çerçevede kamu kurumlarınca ortaya konulan hizmetin kalitesi ve bu hizmeti alan vatandaşların memnuniyet düzeyi işletmelerde olduğu gibi kamu kurumları açısından da başarı ve başarısızlık şeklinde bir performans göstergesi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Kamu kurumları yeni kamu yönetimi yaklaşımı çerçevesinde hizmetlerini, vatandaş memnuniyet ve taleplerine göre şekillendirmektedirler. Bu nedenle kamu alanında da hizmet kalitesinin ölçülmesine ilişkin araştırmalara önem verilmektedir (Demirbağ ve Yozgat, 2016; Yılmaz, 2011; Yağcı ve Duman, 2011; Ersöz vd., 2009; Akbaba vd., 2006). Vatandaş odaklı kamu yönetimi, hizmetlerin vatandaşlara kaliteli olarak zamanında sunulmasını (Eren, 2003, s.66) ve sürekli iyileştirmeyi (Yayman, 1997: 143) gerekli kılmaktadır.

Örgütler tarafından sunulan hizmetin kalitesini etkileyen çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Parasuraman ve arkadaşları (1990, s. 20-28) hizmet kalitesini etkileyen faktörleri güvenilirlik, heveslilik, yeterlilik, erişebilirlik, saygı, iletişim, inanılabilirlik, güvenlik, müşteriye anlamak ve fiziksel varlıklar şeklinde ifade etmektedirler. Örgütler taahhüt ettiği hizmeti doğru ve güvenilir bir şekilde yerine getirebilmelidir (Dalgıç, 2013, s.21). Örgüt çalışanları hizmeti sağlamak hususunda istekli olmalıdırlar (Gülmez ve Kitapçı, 2008, s.167). Örgüt ortaya koyduğu hizmeti sağlayabilmesi için yeterli kabiliyete ve bilgiye sahip olmalıdır (Çelik, 2010, s.29). Örgütün sağladığı hizmete müşteriler sorunsuz ulaşabilmelidirler (Dalgıç, 2013, s.23). Örgüt çalışanları müşterileri dinlemeli, onların taleplerine karşı müşteri özelliklerini dikkate alarak saygılı davranmalıdır (Parasuraman vd., 1985, s.47). Örgüt inandırıcılık ve dürüstlük gibi değerlere sahip olmalıdır (Dalgıç, 2013, s.24). Örgüt ve çalışanları gizliliğe

önem vermelidirler (Altınel, 2009 Çelik, 2010). Örgütün sahip olduğu fiziksel olanaklar ile çalışanların kullandıkları ekipman ile giyim kuşamları olumlu imaj yaratacak şekilde ortaya konabilmelidir (Çiftçi, 2006, s.19).

Soyut, stoklanamaz ve heterojen bir yapıya sahip olan hizmetin kalitesini bir performans göstergesi olarak ele alan gerek özel sektör gerekse de kamu kurumları için sundukları hizmetin kalitesinin ölçülmesi önemlidir. Örgütler ancak bu şekilde sunmuş oldukları hizmetlerin tüketicilerin beklentilerini karşılayıp karşılamadığını anlayarak ileriye dönük tedbirler alabilmektedirler. Hizmet kalitesinin ölçümü müşteri memnuniyetinin belirlenmesiyle mümkün olabilmektedir (Altan vd., 2003) ve bu ölçüme ilişkin alan yazında farklı modeller geliştirilmiştir (Sasser, Olsen ve Wyckof, 1978; Lehtinen ve Jarmo, 1983; Grönross, 1983; Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1985; Normann, 1991; Doyle ve Stern, 2006; Kotler ve Keller, 2016). Bunların içerisinde en tanınanı ve kullanılanı Parasuraman ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen 5 boyutlu modeldir. Bu boyutlar “fiziksel varlıklar, güvenilirlik, yanıt verebilirlik, güvence ve anlayış” şeklinde sıralanabilir (Demirbağ ve Yozgat, 2016: 80). Parasuraman ve arkadaşları (1985) hizmet kalitesini, beklenti ve algılanan performans arasındaki farkın nedeni şeklinde tanımlamışlardır. Bu bağlamda hizmet alanların bu hizmete ilişkin beklentileri, aldıkları hizmetten yüksek olduğunda, algılanan hizmet kalitesi tatminsizlik yaratacaktır. Beklenen hizmetin algılanan hizmetle aynı olması durumunda, algılanan hizmet kalitesi tatmin edici olacaktır. Algılanan hizmet beklenen hizmetten yüksek olması durumunda ise üstün kalitede hizmet sağlanmış olmaktadır (Parasuraman vd., 1985, s.48-49). Bu modelde yöneticilerden, müşteri veya vatandaş tarafından algılanan hizmet kalitesinin belirlenerek tecrübe edilen hizmetin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapması vurgulanmaktadır (Demirbağ ve Yozgat, 2016, s. 81).

İş Doyumu ve Hizmet Kalitesi İlişkisi

İş doyumu yüksek olan çalışan, müşterinin aldığı hizmete ilişkin algısını şekillendirebilmektedir (Spiro ve Weitz, 1990). Alan yazında çalışan iş doyumu ile müşteri memnuniyeti arasında ilişki bulunduğu, iş doyumunun müşteri memnuniyetini pozitif yönlü etkilediğini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Mendoza ve Maldonado, 2014; Chi ve Gürsoy, 2009; Brown ve Lam, 2008; Payne ve Webber, 2006; Homburg ve Stock, 2004; Ugboro ve Obeng,

2000; Schmit ve Allscheid, 1995; Johnson vd., 1994; Schlesinger ve Zornitsky, 1991; Schneider ve Bowen, 1985). Ancak, bu araştırma sonuçlarının tersine iş doyumunu ile müşteri memnuniyeti arasında negatif yönlü ilişki bulunduğunu (Silvestro ve Cross, 2000) ortaya koyan araştırmalar bulunduğu gibi bu iki değişken arasında ilişki bulunmadığını ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır (Adcock, 1999; Brown ve Mitchell, 1993). Diğer taraftan iş doyumunu ile müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkide düzenleyici (moderatör) etkiye sahip değişkenler de tespit edilmiştir (Jeon ve Choi, 2012).

Tüm bu alan yazın incelemesi neticesinde araştırmanın hipotezi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H1. Çarşı ve mahalle bekçileri tarafından sunulan güvenlik hizmetinin vatandaş tarafından algılanan kalitesine iş doyumlarının etkisi vardır.

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Modeli

Bu araştırmanın amacı çarşı ve mahalle bekçileri tarafından sunulan güvenlik hizmetinin vatandaş tarafından algılanan kalitesine iş doyumlarının etkili olup olmadığını test etmektir. Nicel paradigma çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmanın deseni ilişkisel araştırma şeklinde belirlenmiştir. Bu amaçla Antalya ili Alanya ilçesinde görev yapan çarşı ve mahalle bekçilerine kendilerinin iş doyumlarını belirlemek üzere; bu bekçilerin güvenlik hizmeti sunduğu vatandaşlara da kendilerinin güvenlik hizmet kalitesi algılarını belirlemek üzere ilgili ölçekleri içeren anket uygulanmıştır. Vatandaşların aldıkları hizmete ilişkin kalite algılarında çarşı ve mahalle bekçileriyle karşılaşma durumlarının fark yaratıp yaratmadığını tespit etmek amacıyla kendilerine ayrıca bir soru yöneltilmiştir. Yapılan alan yazın incelemesi neticesinde aşağıdaki araştırma modeli oluşturulmuştur.

Şekil 1. Model

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Antalya ili Alanya ilçesinde görev yapan çarşı ve mahalle bekçileri ile bu bekçilerin güvenlik hizmeti sunduğu vatandaşlar oluşturmaktadır. Alanya'da Ekim 2019 tarihi itibarıyla 47 çarşı ve mahalle bekçisi görev yapmaktadır ve Alanya'da 312.319 vatandaş yaşamaktadır.

Araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerinin kendine has özellikleri sebebiyle bu çalışmada iki ayrı örneklem kullanılmıştır. Böylelikle, hem araştırma amacına yönelik doğru bilginin doğru kitleden toplanması amaçlanmış, hem de özellikle davranışla ilgili araştırmaların temel problemlerinden birisi olan ortak metod varyansından kaynaklanan ölçme hatalarının (Podsakoff vd., 2003; Podsakoff vd., 2012) önüne geçmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın bağımsız değişkeni olan iş doyumunun tespit edilmesinde çarşı ve mahalle bekçilerinin tümüne ulaşılabilme olanağının bulunması sebebiyle tam sayım örneklem; araştırmanın bağımlı değişkeni olan hizmet kalitesinin tespit edilmesinde ise güvenlik hizmeti alan tüm vatandaşlara ulaşma imkanının bulunmaması sebebiyle tesadüfi örneklem kullanılmıştır. Hazırlanmış olan anketler çarşı ve mahalle bekçilerine dağıtılmış ve kendileri tarafından doldurulması istenmiştir. Vatandaşlar için hazırlanan anketler ise yüz yüze doldurulmuştur. Araştırma verileri 2019 yılı Ekim ayında bir aylık bir sürede toplanmıştır. Bu süre sonunda 38 çarşı ve mahalle bekçisinden ve 430 vatandaştan veri elde edilmiştir. Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004, s.50) 1.000.000'lük bir evren için .005 anlamlılık düzeyi için 384 örneklemin yeterli olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda 430 vatandaştan elde edilen verinin evreni temsil edebileceği değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formundan yararlanılmıştır. Anket, katılımcıların iş doyumlarını tespitiye yönelik Weiss ve arkadaşları (1967) tarafından geliştirilen Minnesota İş Doyum Ölçeği ile Parasuraman ve arkadaşları (1988) tarafından geliştirilen SERVQUAL ölçeği kullanılmıştır.

Minnesota iş doyum ölçeği, Oran (1989) tarafından Türkçe'ye çevrildikten sonra güvenilirliği ve geçerliliği çok sayıda araştırmada test edilerek kullanılmıştır (Hançer, 2003; Demirci, 2019; Akgündüz, 2013; Ordu, 2016). 100 soruluk ve 20 soruluk iki ayrı formu bulunan ölçeğin içsel, dışsal ve genel doyum

düzenini belirleyecek şekilde iki alt boyutu bulunmaktadır. Bu çalışmada 20 soruluk kısa formu kullanılmıştır. Orijinal ölçeğin güvenilirlik katsayısı .83'tür. Bu çalışmada kullanılan ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .635 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik derecesinin kabul edilebilir değerler içerisinde olduğu görülmektedir (Kılıç, 2016; George ve Mallery, 2003). Ayrıca yapılan normallik testi neticesinde tüm değerlerin +1,5 ile -1,5 arasında gerçekleştiği görülmüştür. Bu haliyle verilerin normal dağıldığı kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

SERVQUAL ölçeği hizmet kalitesini ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. 22 sorudan oluşan ölçeğin ilk bölümü tüketicinin hizmet işletmesinden beklentilerini, ikinci bölüm ise tüketicinin işletmeden algıladığı performansı ölçmektedir. Ölçek kamu sektöründe de kullanılmaktadır (Bryson ve Curry, 2001; Wisniewski, 2001). Ayrıca ölçek Türkçe'ye çevrilerek geçerliliği ve güvenilirliği test edildikten sonra birçok çalışmada kullanılmıştır (Hassan, 2019; Altan ve Atan, 2004; Yücel, 2013; Yılmaz vd., 2007). Orijinal ölçeğin güvenilirlik katsayısı .92'dir (Parasuraman vd., 1988). Bu çalışmada kullanılan ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .919 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan normallik testi neticesinde tüm değerlerin +1,5 ile -1,5 arasında gerçekleştiği görülmüştür. Bu haliyle verilerin normal dağıldığı kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Bulgular ve Analiz

Çalışmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Çalışmaya katılan çarşı ve mahalle bekçilerinin tümü erkektir. Türkiye'de kadın çarşı ve mahalle bekçisi bulunmamaktadır. Çalışmaya katılan çarşı ve mahalle bekçilerinin 3'ü (% 7,9) 18-23 yaş arasında, 27'si (%71,1) 24-29 yaş arasında ve 8'i (%21,1) 30-35 yaş arasındadır. Bu katılımcıların 11'i (%28,9) lise, 4'ü (% 10,5) ön lisans, 22'si (57,9) lisans ve 1'i (%2,6) lisansüstü mezundur. Çarşı ve mahalle bekçilerinin tümü 5 yıl ve altında çalışma süresine sahiptir.

Çalışmaya katılan vatandaşların 315'i (%73,3) erkek, 115'i (%26,7) kadındır. Bu katılımcıların 65'i (%15,1) 18-23 yaş arasında, 90'ı (%20,9) 24-29 yaş arasında, 95'i (%22,1) 30-35 yaş arasında ve 180'i (%41,9) 36 ve üstü yaşadadır. Katılımcıların 50'si (%11,6) 1 yıl ve altı sürede, 130'u (%30,2) 2-5 yıl arasında, 90'ı (%20,9) 6-10 yıl arasında ve 160'ı (%37,2) 11 yıl ve üzerinde süredir aynı

mahallede oturduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların 60'ı (%14) ilköğretim, 190'ı (%44,2) lise, 80'i (%18,6) ön lisans, 80'i (%18,6) lisans ve 20'si (%4,7) lisansüstü mezundur. Katılımcıların 260'ı (%60,5) çarşı ve mahalle bekçisini hizmet verirken görmüş, 170'i (%39,5) ise görmemiştir.

Çarşı ve Mahalle Bekçilerinin İş Doyumunu Düzeyleri

Araştırmaya katılan çarşı ve mahalle bekçilerinin iş doyumunu düzeyleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Çarşı ve Mahalle Bekçilerinin İş Doyumunu Düzeyleri

Çarşı ve mahalle bekçileri	Katılımcı sayısı	Ortalama	Standart sapma
İş doyumunu	38	3,26	,22622
İçsel doyum	38	3,41	,20576
Dışsal doyum	38	3,05	,34561

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan çarşı ve mahalle bekçilerinin genel iş doyumunu düzeylerinin ve dışsal doyum düzeylerinin orta seviyede olduğu, içsel doyum düzeylerinin ise yüksek seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

Vatandaşların Güvenlik Hizmet Kalitesi Algısı

Araştırmaya katılan vatandaşların çarşı mahalle bekçileri tarafından sunulan güvenlik hizmeti kalite algıları Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Çarşı ve Mahalle Bekçileri Tarafından Sunulan Güvenlik Hizmetinin Vatandaş Tarafından Algılanan Kalitesi

	Vatandaş	Katılımcı sayısı	Ortalama	Standart sapma
Hizmet kalitesi	Genel	430	3,34	,64401
	Çarşı mahalle bekçisini hizmet verirken gördüğünü ifade eden	260	3,56	,03836
	Çarşı mahalle bekçisini hizmet verirken görmediğini ifade eden	170	2,99	,03985

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan vatandaşların çarşı ve mahalle bekçilerinden almış oldukları güvenlik hizmetine ilişkin kalite algılarının orta düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte çarşı ve mahalle bekçisini görev yaparken görmüş olan vatandaşların güvenlik hizmet kalitesi algılarının yüksek, görmemiş olanların ise orta düzeyde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu iki gruba ilişkin sonuçların farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan t Testi sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Çarşı ve Mahalle Bekçisini Görev Yaparken Gören Vatandaşlar ile Görmeyenlerin Güvenlik Hizmet Kalitesi Algılarına İlişkin t Testi Sonuçları

Hizmet kalitesi	N	X	Ss	t	p
Çarşı ve mahalle bekçisini hizmet verirken gören	260	3,56	,61861	10,274	,000
Çarşı ve mahalle bekçisini hizmet verirken görmeyen	170	2,99	,51953		

p< .05

Tablo 4’deki t Testi sonuçlarına göre % 95 güven aralığında gerçekleştirilen analiz neticesinde significant değerinin (p<.05) anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre çarşı ve mahalle bekçilerinin hizmet verdikleri esnada vatandaş tarafından görülmesi, o vatandaşların hizmet kalitesi algılarında anlamlı değişikliğe yol açtığı ifade edilebilir.

Çarşı ve Mahalle Bekçileri Tarafından Sunulan Güvenlik Hizmetinin Vatandaş Tarafından Algılanan Kalitesine İş Doyumlarının Etkisi

Çarşı ve mahalle bekçilerinin iş doyumlarının, kendileri tarafından sunulan güvenlik hizmetinin vatandaş tarafından algılanan kalitesine etkisi olup olmadığını tespit etmek üzere regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analize ilişkin sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Algılanan Hizmet Kalitesinin İş Doyumuna Etkisini Tespite Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız değişken	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	β	t	p
İş doyumuna	.182	.033	.006	1,239	-,542	-1,113	.273
Bağımlı değişken: Hizmet kalitesi							

p< .05

Tablo 5 incelendiğinde çarşı ve mahalle bekçilerinin iş doyumları ile vatandaşların almış oldukları güvenlik hizmetine ilişkin kalite algıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, oluşturulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($=-0,542$ ve $p>.005$). Bu sonuca göre $p<.005$ anlamlılık düzeyinde iş doyumunu ile hizmet kalitesi algısı arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı ifade edilebilir. H1 hipotezi reddedilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmada, Mendoza ve Maldonado (2014), Chi ve Gürsoy (2009), Brown ve Lam, (2008), Payne ve Webber (2006), Homburg ve Stock (2004), Ugboro ve Obeng (2000), Schmit ve Allscheid (1995), Johnson ve arkadaşları (1994), Schlesinger ve Zornitsky (1991) ile Schneider ve Bowen'ın (1985) yapmış oldukları araştırma sonuçları doğrultusunda iş doyumunu ve hizmet kalitesi algısı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu varsayılmıştı. Ancak araştırma sonuçları bunu doğrulamamaktadır. Bu araştırma sonuçlarında bu iki değişken arasında herhangi bir anlamlı ilişki tespit edilememiştir. Bu sonuç Adcock (1999) ve Brown ve Mitchell'in yapmış oldukları araştırmalarda sonuçlarıyla uyusmaktadır. Ancak, alan yazında bu iki değişken arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar birbiriyle örtüşmemektedir. Bununla birlikte bu iki değişken arasındaki ilişkiyi etkileyen faktörlerin bulunduğu dair araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Jeon ve Choi, 2012). Alan yazındaki hem iş doyumunu ile hizmet kalitesi algısı arasındaki pozitif ilişki tespit eden araştırmalar, hem de bu iki değişken arasındaki ilişkide var olan diğer unsurlar göz önüne alınarak bu ilişkinin tüm boyutlarıyla ortaya konulması yönünde araştırma yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Araştırmada Antalya ili Alanya ilçesinde görev yapan çarşı ve mahalle bekçilerinin genel ve dışsal iş doyum düzeylerinin orta, içsel iş doyum düzeylerinin ise yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. İçsel iş doyumunu, başarı, tanınma ve takdir edilme, işin sorumluluğu ve işin kendisi gibi çalışanın içsel niteliğine ilişkin tatminini ifade ederken, dışsal iş doyumunu ise örgüt politikası ve yönetimi, denetim şekli, yönetici, çalışma arkadaşlarıyla ilişkiler ve çalışma koşulları gibi çalışanın çevresine ait tatmini göstermektedir (Weiss vd., 1967:4). Bu bağlamda çarşı ve mahalle bekçilerinin işlerini sevindikleri ve işin sorumluluklarından memnun oldukları, bu kapsamda da başarı duygusuna yönelik doyumlarının yüksek olduğu ancak, örgüte ilişkin yönetim

tarzı, politika, denetim şekli gibi hususlarda yeteri kadar tatmin olamadıkları anlaşılmaktadır. İş doyumunu örgütlerin etkinlik ve verimlilikleri üzerin doğrudan ilişkili (Şimşek vd., 2007:71) olmakla birlikte, etkinlik ve verimliliği etkileyen birçok iş tutumuyla da doğrudan ilişkilidir (Karataş ve Güleş, 2010; Çetin, 2006; Semercioğlu vd., 2012; Yılmaz, 2012; Aksoy Zor, 2019; Arslan ve Demir, 2017; Efraty vd., 1991; Orhaner ve Mutlu, 2018; Jeon ve Choi, 2012). Bununla birlikte düşük iş doyumunu yüksek işe devamsızlık, çatışma ve stres, düşük zihinsel ve bedensel sağlık, düşük örgütsel bağlılık (Şimşek vd., 2007:71) gibi örgütler açısından birçok olumsuz neticeleri bulunmaktadır. Bu nedenle yöneticiler tarafından özenle üzerinde durulması gereken bir olgudur. Gerek çarşı ve mahalle bekçilerinin sunduğu güvenlik hizmetinin etkinlik ve verimliliğinin artırılması, gerekse de kendilerinin orta düzeyde oluşan iş doyumunu düzeylerinin olumsuz neticelerle sonuçlanmaması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. İş doyumunu birçok bireysel ve örgütsel faktörden etkilenmektedir. Çarşı ve mahalle bekçilerinin özellikle dışsal doyum düzeylerinin düşüklüğü göz önüne alındığında çalışma koşulları, liderlik durumu, çalışanların kararlara katılım durumu, örgüt kültürü ve işin zorluk derecesi (Asunakutlu ve Avcı, 2010, s.98; Karataş ve Güleş, 2010, s.76; Başaran, 2000) gibi iş doyumunu etkileyen hususlar ele alınarak tedbirlerin ortaya konulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Araştırmada Antalya ili Alanya ilçesinde yaşayan ve burada görevli çarşı ve mahalle bekçilerinden güvenlik hizmeti alan vatandaşların hizmet kalitesi algılarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada katılımcılara ayrıca güvenlik hizmeti aldıkları çarşı ve mahalle bekçisini hizmet verirken görüp görmedikleri sorusu da yöneltilmiştir. Araştırma sonuçlarında çarşı ve mahalle bekçilerini hizmet verirken gören vatandaşların hizmet kalitesi algısı yüksek, görmeyenlerin hizmet kalitesi algısı ise orta düzeyde tespit edilmiştir. Ayrıca bu iki örneklem arasında da anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu sonuçlar aslında çarşı ve mahalle bekçileri tarafından sunulan güvenlik hizmetinin kalitesinin nispeten yüksek olmasına rağmen, kendileriyle ilişkiye girmemiş olan vatandaşlar tarafından daha düşük algılanması sebebiyle istenilen düzeyde gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç çarşı ve mahalle bekçileri tarafından sunulan güvenlik hizmetinin kalitesine ilişkin algı üzerinde bu bekçilerin görünürlüklerinin önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle çarşı ve mahalle bekçilerinin sunduğu güvenlik

hizmet kalitesinin istenilen ve beklenen düzeyde vatandaşlar tarafından algılanabilmesi için öncelikle kendilerinin görünürlüklerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Çarşı ve mahalle bekçiliği müessesesi tarihi çok eskilere dayanan bir müessesedir. Hatta “Bekçi Baba” olarak tanınmaktadır. Sebebi ise tarih boyunca çarşı ve mahalle bekçilerinin mahalleliyle iç içe olmaları, onların tüm ihtiyaçlarına koşmaları ve ilgilenmeleridir. Böylelikle mahalleli, bekçiyi kendinden biri olarak görmüştür. Günümüzde de çarşı ve mahalle bekçilerinin güvenlik hizmeti sundukları halkla bütünleşme düzeyleri, sunulan güvenlik hizmet kalitesinin algı seviyesini belirleyecektir. Bununla birlikte sunulan hizmet kalitesini etkileyen güvenilirlik, heveslilik, yeterlilik, erişebilirlik, saygı, iletişim, inanılabilirlik, güvenlik ve müşteriye anlamak gibi faktörler bulunmaktadır (Parasuraman vd., 1990, s.20-28). Çarşı ve mahalle bekçileri tarafından sunulan güvenlik hizmetinin kalitesini artırmak için kendilerine, yukarıdaki faktörler doğrultusunda, görev yaparken hizmet kalitesine ilişkin dikkat edilecek hususlar konusunda eğitim verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Araştırma Antalya ili Alanya ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Başka il ve bölgelerde gerçekleştirilecek araştırma sonuçları farklılaşabilir. Bu nedenle araştırmanın bir kısıtı olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Türkiye’de çarşı ve mahalle bekçiliği müessesesi uzun bir aradan sonra tekrar gündeme gelmiş ancak etkinlik ve verimliliği konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Ancak bu tartışmalara rağmen çarşı ve mahalle bekçilerinin etkinlik ve verimliliklerinin tespitine yönelik araştırmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu yönde araştırma yapılmasında fayda bulunmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect of Job Satisfaction on The Perceived
Quality of The Security Service Provided by The
Bazaar and Neighborhood Wardens**

*

Mehmet Ali Tekiner – Uğur Demirci –Mustafa Harputlu
Police Academy - Police Department –Hatay governorate

The guard system, whose institutional foundations date back to the period of the Ottoman Conquest of İstanbul, continued to provide security services to the public under the name of "Bekçi Baba" in the Turkish Republic period. The importance given to the warden, whose rights and duties were regulated by the Law enacted in 1966, began to decrease due to various reasons in the 1970s, and the recruitment of guards to the state was stopped in 1993. However, in 2016, it was decided to re-start the formation of the bazaar and neighborhood wardens, within the framework of the idea that "measures can be taken against security problems with the patrol and the security practices that adopt the importance of the expectations of the society can be realized with the application of bazaar and neighborhood wardens".

Many positive and negative news have been published regarding the re-introduction and activation of the bazaar and neighborhood wardens system in Turkey. Negative news appeared in the media that the citizens complained about the behavior of the guards, that the guards used excessive force and that the guards could be used as a means of interfering with the lifestyle of individuals. In this context, the quality of the security service offered by the bazaar and neighborhood wardens and how the citizens perceive this quality have come to the fore. In the researches conducted in this context, it has been revealed by various researches that the guards have positive contributions in the fight against crimes and they are welcomed in the eyes of the public, and the citizens feel more secure as a result of the system. However, there are also studies arguing that the revitalization of the warden system is not correct and that the powers given to them are worrisome. For this reason, it is important to reveal the quality level perceived by the

citizens of the security service offered by the bazaar and neighborhood wardens, which have been re-implemented in Turkey.

Service quality, which is defined as an attitude that is satisfactory, but not of the same value, resulting from the comparison of customer expectations with current performance, plays a role on the success and failure of organizations. For this reason, it is important to determine the service quality for all organizations including public institutions. Organizations take the necessary measures by revealing whether the services they provide meet the expectations of the consumers, and if necessary, by concentrating on the elements that will increase the perception of this service quality. There are various factors that affect the perception of service quality. In the literature, it is stated that job satisfaction is one of the factors affecting the perception of service quality. In this context, it can be predicted that job satisfaction may be effective on the security service provided by the bazaar and neighborhood wardens in Turkey.

The research was carried out to answer the question "Is job satisfaction effective on the perceived quality of the security service provided by the bazaar and neighborhood wardens in Turkey?" For this purpose, a questionnaire was applied to the bazaar and neighborhood wardens working in the Alanya district of Antalya province and the citizens who received security services from them to determine their perceptions of job satisfaction and service quality.

Full count sample was conducted for bazaar and neighborhood wardens and random sampling was used for citizens. As a result of questionnaires, 38 data from bazaar and neighborhood wardens and 430 data from citizens were found analyzable. In this study, the job satisfaction scale developed by Weiss et al. (1967) and the SERVQUAL scale developed by Parasuraman et al. (1988) was used.

According to the results of the study, it was revealed that the relationship between job satisfaction and service quality perception is not significant. In the literature, the results of the research regarding the relationship between these two variables do not match each other. However, there are also research results showing that there are factors affecting the relationship between these two variables. It is considered that research should be conducted to reveal this relationship in all its dimensions, considering both the

studies in the literature that detect a positive relationship between job satisfaction and the perception of service quality, and the other factors in the relationship between these two variables.

In this study it was also revealed that the level of internal satisfaction of bazaar and neighborhood wardens are high, the level of external and general satisfaction of them are moderate. While internal job satisfaction refers to the satisfaction of the internal quality of the employee such as success, recognition and appreciation, responsibility of the job and the job itself, external job satisfaction refers to the satisfaction of the employee's environment such as organizational policy and management, control style, manager, relations with colleagues and working conditions. Considering the low level of external satisfaction of the bazaar and neighborhood wardens, it is evaluated that measures should be taken by considering the issues affecting job satisfaction such as working conditions, leadership status, participation of employees in decisions, organizational culture and the degree of difficulty of the job.

These results reveal that although the quality of the security service offered by the bazaar and neighborhood wardens is relatively high, it is not realized at the desired level due to the low perception of it by the citizens who have not interacted with them. This result reveals that the visibility of these wardens is an important factor in the perception of the quality of the security service offered by the bazaar and neighborhood wardens. For this reason, in order for the citizens to perceive the security service quality offered by the bazaar and neighborhood wardens at the desired and expected level, first of all, efforts should be made to increase wardens own visibility.

The research was carried out in Alanya district of Antalya province. The results of the research to be carried out in other provinces and regions may differ. Therefore, it can be considered as a limitation of the research. On the other hand, the institution of bazaar and neighborhood warden has come to the agenda again after a long time, but there are discussions about its effectiveness and efficiency. However, despite these discussions, it is seen that the researches on the efficiency and productivity of the bazaar and neighborhood watchmen are limited. Therefore, it is beneficial to conduct research in this direction in Turkey.

Kaynakça / References

- Adcock, B.P. (1999). *The Role of Organizational Citizenship Behavior in The Linkage of Employee and Customer Satisfaction*. (Yayınlanmamış Doktor Tezi). South Florida Üniversitesi.
- Akbaba A., Gürü, B. E., Yaran, M. ve Çimen, H. (2006). Öğrencilerin öğretim elemanları ile ilgili kalite beklentileri: Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği. *Anatolia. Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17 (1), 9-21.
- Akgündüz, Y. (2013). Konaklama İşletmelerinde İş Doyumu, Yaşam Doyumu ve Öz Yeterlilik Arasındaki İlişkinin Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 180-204.
- Aksoy Zor, E. (2019). *Sınıf Öğretmenlerinin Umutsuzluk Düzeyleri İle İş Doyumları, İş Yaşam Kaliteleri ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Aktaş, H. ve Şimşek, E. (2015). Bireylerin Örgütsel Sessizlik Tutumlarına İş Doyumu ve Duygusal Tükenmişlik Algılarının Rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(24), 205- 230.
- Esin, A. (2002). *ISO 9001:2000 Işığında Hizmette Toplam Kalite*. Ankara: METU Press ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayını.
- Altan, Ş. ve Atan, M. (2004). Bankacılık Sektöründe Toplam Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Analizi ile Ölçümü. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 17-32.
- Altan, Ş., Ediz, A. Ve Atan, M., (2003). Servqual Analizi ile Toplam Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Yüksek Eğitimde Bir Uygulama. 12. *Ulusal Kalite Kongresi*, 13 – 15 Ekim, İstanbul. İstanbul, Kal Der-Türkiye Kalite Derneği Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı.
- Altınel, G. (2009) *Hizmet Kalitesi, Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Arslan, E.T. ve Demir, H. (2017). İşe Angaje Olma ve İş Tatmini Arasındaki İlişki: Hekim ve Hemşireler Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi*, 24(2), 371-389.
- Asunakutlu, T. ve Avcı, U. (2010). Aile İşletmelerinde Nepotizm Algısı ve İş Tatmini İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 93-109.

- Barbak, A. (2017). 6360 Sayılı Kanun ve İllerde İç Güvenlik Yönetiminde Değişim. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 231-253.
- Baron, R. A. ve Greenberg, J. (1990). *Behavior in Organizations*. (2nd Ed.). Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Başaran, İ. E. (2000). *Örgütsel Davranış, İnsanın Üretim Gücü*, Ankara: Feryal Matbaası.
- Berry L. L., Parasuraman, P. A. ve Zeithaml, V. A. (1988). The Service-Quality Puzzle. *Business Horizon*, September-October, 35-43.
- Brown, K. A. ve Mitchell, T.R. (1993). Organizational Obstacles: Links with Financial Performance, Customer Satisfaction, and Job Satisfaction In A Service Environment. *Human Relations*, 46 (6), 725-757.
- Brown, S.P. ve Lam, S.K. (2008). A Meta-Analysis of Relationships Linking Employee Satisfaction to Customer Responses. *Journal of Retailing*, 84(3), 243-255.
- Bryslan, A. ve Curry, A. (2001). Service Improvements in Public Services Using SERVQUAL, *Managing Service Quality*, 11(6), 389-401.
- Atabeyoğlu, C. (1993). "Bekçiler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 2*. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Chi, C.G. ve Gürsoy, D. (2009). Employee Satisfaction, Customer Satisfaction, and Financial Performance: An Empirical Examination. *International Journal of Hospitality Management*, 28(2), 245-253.
- Churchill, G.A., Ford, N.M. ve Walker, O.C. (1974). Measuring The Job Satisfaction of Industrial Salesmen. *Journal of Marketing Research*, 11, 323-32.
- Çelik, İ. (2010) *Yüksek Öğretimde Hizmet Kalite Algısının Ölçümü: Yüksek Lisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Çetin, M.O. (2006). The Relationship Between Job Satisfaction, Occupational and Organizational Commitment of Academics. *Journal of American Academy of Business*, 8(1), 78-88.
- Çiçek, R. ve Doğan, İ.C. (2009). Müşteri Memnuniyetinin Artırılmasında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, CXI,SI, 199-217.
- Çiftçi, A. G. (2006) *Hizmet Kalitesi ve Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesi Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Çobanoğlu, Ş.A. ve Bek, A. (2019). Çarşı ve Mahallelerde Yardımcı Genel Kolluk Hizmeti Olarak Bekçilik. (Bildiri). *13.Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu*. 1755-1767.
- Dalgıç, A. (2013). *Hizmet Sektöründe Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Hizmet Kalitesini Etkileyen Faktörler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Demirbağ, O. ve Yozgat, U. (2016). Hizmet Alan (Müşteri) ve Hizmet Veren (Çalışan) Perspektifinden Hizmet Kalitesinin SERVQUAL Yöntemiyle Ölçümü: Bir Kamu Kurumu Olarak PTT İncelemesi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 78-89.
- Doğan, C. (2019). Eski İstanbul’da Mahalle Bekçisi ve II.Meşrutiyet’te Bekçi Teşkilatının Düzenlenmesi Bağlamında Mahalle Bekçileri Nizamnamesi (1908-1918), *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6(14), 257-273.
- Doyle, P. ve Stern, P. (2006). *Marketing Management and Strategy*, (Forth Ed.), Essex: Pearson Education.
- Efraty, D., Sirgy, M. J. ve Claiborne C. B. (1991). The Effects of Personal Alienation on Organizational Identification: A Quality-Of-Work-Life Model. *Journal of Business and Psychology*, 6 (1), 57-78.
- Erdoğan,İ. (1999). *İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış*. İstanbul: İşletme Fakültesi Yayınları, Yayın No:5.
- Erman, R.B., Özcan, O., Yetkin, E., Börekçi, E.B. ve Üzeltürk, S.Ş.T. (2020). *Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanun Teklifi Hakkında Tespit, Düşünce ve Eleştiriler*. E-kitap, İstanbul. ISBN: 978-975-307-105-5.
- Ersöz, S., M. Pınarbaşı, A. K. Türker, ve M. Yüzükırmızı. (2009). Hizmet Kalitesinin Servqual Metodu ile Ölçümü ve Sonuçların Yapısal Esitlik Modelleri ile Analizi: Öğretmen Evi Uygulaması. *Int.J.Eng.Research and Development*, 1, 19-27.
- Evliya Çelebi Mehmed Zillî ibn-i Derviş (1898), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi I* (Haz. Ahmed Cevdet). İkdam Matbaası, Dersaadet 1314
- Şahin, E. (2018). *Çarşı ve Mahalle Bekçileri*. Ankara: Türk Polis Teşkilatı Yayınları.
- George D, ve Mallery P. (2003). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference. 11.0 update* (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon,
- Gökçe, A.F. ve Kulu, S. (2019). *Çarşı ve mahalle Bekçilerinin Asayişe Olan Etkileri: Gaziantep İli Ve Erzurum İli Örneği*. (Tam Metin Bildiri). 17.Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu. 151-161.
- Grönroos, C. (1983). Innovative Marketing Strategies and Organization Structures for Service Firms. *Emerging Perspectives of Services Marketing*, 9-21.

- Gülmez, M. ve Kitapçı, O. (2008) Hastane Hizmet Kalitesi ve Bir Uygulama, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26,(1), 165-186.
- Han, S. L. ve S. Baek, (2004). Antecedents and Consequences of Service Quality in Online Banking: An Application of The SERVQUAL Instrument. *Advances in Consumer Research*, 31(1), 208-214.
- Hançer, M. ve George, R. T. (2003). Job Satisfaction of Restaurant Employees: An Empirical Investigation Using The Minnesota Satisfaction Questionnaire. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 27 (1), 85-100.
- Hassan, S.A. (2019). Hizmet Kalitesinin Müşteri Sadakati ve Müşteri Memnuniyeti Üzerinde Etkisi: Cep Telefonu Sektöründe Konya-Kerkük Kıyaslaması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Homburg, C. ve Stock, R.M. (2004). The Link between Salespeople's Job Satisfaction and Customer Satisfaction in A Business-To-Business Context: A Dyadic Analysis. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 32, <https://doi.org/10.1177/0092070303261415>
- Gülşen, İ. H. (1999). Çarşı ve Mahalle Bekçileri: Bekçi Baba. *Polis Dergisi*, 5(19).
- İçişleri Bakanlığı (2019). *Çarşı ve Mahalle Bekçiliği Saha Araştırması*.
- Jeon, H. ve Choi, B. (2012). The Relationship between Employee Satisfaction and Customer Satisfaction. *Journal of Services Marketing*, 26(5), 332-341.
- Johnson R.H., Ryan A.M. ve Schmit M.J. (1994). *Employee Attitudes and Branch Performance at Ford Motor Credit*. In Rotchford N (Chair), Linking Employee Survey Data to Organizational Outcome Measures. Practitioner Forum conducted at the Ninth Annual Conference of the Society of Industrial and Organizational Psychology, Nashville, TN.
- Karataş, S. ve Güleş, H. (2010). İlköğretim Okulu öğretmenlerinin İş Tatmini ile Örgütsel Bağlılığı Arasındaki İlişki. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 74-89.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın Alfa Güvenilirlik Katsayısı. *JMOOD*, 6(1), 47-48.
- Kış, A., Şad, S.N., Özer, N. ve Atik, S. (2016). A Meta-Analysis of The Relationship between Burnout and Job Satisfaction of Educational Stakeholders. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 160-183.
- Koçu, R. E. (1973). *Bedesten ve Kapalı Çarşı*. Hayat Tarih Mecmuası, 1(1), 57-58.
- Kotler, P. ve Keller, K. L. (2016) *Marketing Management*, (15. Baskı). Essex: Pearson.
- Kurt, M. ve Yaşar Uğurlu, Ö. (2007). Yeni Kamu Yönetimi ve Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımının Gelişiminde Avrupa Birliği'nin Rolü: İlerleme Raporları İçerik Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 9 (2), 81-109.

- Lehtineni U. ve Jarmo R. L. (1983). *Service Quality: A Study of Quality Dimensions. Working Paper*, Helsinki University Service Management Institute, Helsinki
- Locke, E.A. (1976). *The Nature and Consequences of Job Satisfaction*. in Dunnette, M.D. (Ed.), *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, Rand McNally, Chicago, IL, 1297-1349.
- Mendoza, M.L. ve Maldonado, C.O. (2014). Meta-Analytic of The Relationship between Employee Job Satisfaction and Customer Satisfaction. *Suma de Negocios*, 5(11), 4-9.
- Noémi L. (2008). *Yakından Korunan Düzen: Abdülhamid Devrinden İkinci Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği. Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*. (Der: Noémi Lévy ve Alexandre Tourmarkine), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 138.
- Normann, R. (1991). *Service Management: Strategy and Leadership in Service Business*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Oran, N.B. (1989). *A Study on Job Satisfaction of A Group of Academical Staff in Marmara University*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ordu, A. (2016). Lise Öğretmenlerinin İş Doyumları ve Bireysel Performansları Arasındaki İlişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(36), 1-19.
- Orhaner, E. ve Mutlu, S. (2018). Sağlık Personelinin İş Tatmininin Motivasyon Üzerine Etkisi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 4(1), 74-93.
- Özgen, H., Öztürk, A. ve Yalçın, A. (2002). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Adana: Nobel Yayınevi.
- Öztuna, Y. (1978). *Büyük Türkiye Tarihi, Türk Siyaset Tarihi ve Türk Medeniyeti Tarihi*. Ötüken yayınevi.
- Parasuraman, A. P, Zeithaml V. A., ve Berry, L. L.(1985). A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research. *Journal of Marketing*, 49(4), 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. ve Berry, L. (1990). *Delivering Quality Service- Balancing Customer Perceptions and Expectations*. The Free Press, New York.
- Payne, S.C. ve Webber, S.S. (2006). Effects of Service Provider Attitudes and Employment Status on Citizenship Behaviors and Customers Attitudes and Loyalty Behavior. *Journal of Applied Psychology*, 91 (2), 365-378.

- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B. ve Podsakoff, N. P. (2012). Sources of Method Bias in Social Science Research and Recommendations on How to Control It. *Annual Review of Psychology*, 63, 539–569.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y. ve Podsakoff, N. P. (2003). Common Method Biases in Behavioral Research: A Critical Review of The Literature and Recommended Remedies, *Journal of Applied Psychology*, 88, 879–903.
- Polis Akademisi Başkanlığı (2019). *Güvenliğin Kurumsal Yönetiminde Destekleyici Polislik: Bekçilik Örneği*. Polis Akademisi Yayınları. Rapor No:32. ISBN: 978-605-7822-33-8.
- Sasser, W. E., Olsen R. P. ve Wyckoff, D. D. (1978). *Management of Service Operations: Text and Cases*. Boston: Auyn & Bacon.
- Schlesinger, L.A. ve Zornitsky, J. (1991). Job Satisfaction, Service Capability, and Customer Satisfaction: An Examination of Linkages and Management Implications. *Human Resource Planning*, 14,141-150.
- Schmit, M.J. ve Allscheid, S.P. (1995). Employee Attitudes and Customer Satisfaction: Making Theoretical and Empirical Connections. *Personnel Psychology*, 48, 521-536.
- Schneider, B. ve Bowen, D.E. (1985). Employee and Customer Perceptions of Service in Banks: Replication and Extension. *Journal of Applied Psychology*, 70,423-433.
- Semercioğlu, S., Tengilimoğlu, D. ve Semercioğlu, M.G. (2012). Özel ve Kamu Hastanelerinde Çalışan Tıbbi Sekreterlerin İş Doyumu ve Örgütsel Güven Düzeylerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Alan Çalışması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1 (4), 225-238.
- Silvestro, R. ve Cross, S. (2000). Applying The Service Profit Chain in A Retail Environment. *International Journal of Service Industry Management*. 11(3), 244-268.
- Spiro, R.L. ve Weitz, B.A. (1990). Adaptive Selling: Conceptualization, Measurement, and Nomological Validity. *Journal of Marketing Research*, 27(1), 61-69.
- Şahin, E. (2018). *Çarşı ve Mahalle Bekçileri*. Türk Polis Teşkilatı Yayınları. ISBN:978-605-149-946-8.
- Şahin, E. (2005). *Özel Güvenlik Teşkilatı, Halk Tarafından Benimsenme Konusunda Geçmişimizdeki Özel Bekçi Teşkilatını Yakalayabilir mi?*. II. Ulusal Özel Güvenlik Sempozyumu, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.
- Şimşek, M.Ş., Akgemci, T. ve Çelik, A. (2007). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (sixth ed.) Pearson, Boston
- Turunç, Ö., Tabak, A., Şeşen, H. ve Türkyılmaz, A. (2010). Çalışma Yaşamı Kalitesinin Prosedür Adaleti, İş Tatmini, İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. "İşGüç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 12(2), 117-134.
- Ugboro, I.O. ve Obeng, K. (2000). Top Management Leadership, Employee Empowerment, Job Satisfaction, and Customer Satisfaction in TQM Organizations: An Emprical Study. *Journal of Quality Management*, 5(2), 247-272.
- Vieira, J. A. (2005). *Skill Mismatches and Job Satisfaction*. *Economic Letters*, 89(1), 39-47.
- Weiss, D.J., Dawis, R.W., England, G.W. ve Lofquist, L.H. (1967). *Manual for the Minnesota Satisfaction Qesitionnaire*. http://vpr.psych.umn.edu/sites/g/files/pua2236/f/monograph_xxii_manual_for_the_mn_satisfaction_questionnaire.pdf
- Wisniewski, T. (2001). Using SERVQUAL to Assess Customer Satisfaction with Public Sector Services. *Managing Service Quality*, 11(6), 380-388.
- Yağcı, M. İ. ve Duman, T. (2006). Hizmet Kalitesi-Müşteri Memnuniyeti İlişkisinin Hastane Türlerine Göre Karşılaştırılması: Devlet, Özel ve Üniversite Hastaneleri Uygulaması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), 218-238.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, İ. (2011). Müze ziyaretçilerinin Hizmet Kalitesi Algılamaları: Göreme Açık Hava Müzesi Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(2), 183-193.
- Yılmaz, K. (2012). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Doyumu Düzeyleri ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki. *AJESI*, 2(2), 1-14.
- Yılmaz, V., Filiz, Z. ve Yaprak B. (2007). SERVQUAL Yöntemiyle Yükseköğretimde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 299-316.
- Yücel, M. (2013). Toplam hizmet kalitesinin SERVQUAL Analizi ile Ölçümü: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. *Electronic Journal of Social Sciences*, 12(44), 82-106.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tekiner, M.A., Demirci, U. ve Harputlu, M. (2020). Çarşı ve mahalle bekçilerinin sundukları güvenlik hizmetinin algılanan kalitesine iş doyumunun etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 4928-4957. DOI: 10.26466/opus.796313

Yaşlı Bireylerin ve Onlara Bakım Veren Akrabalarının İletişim Becerilerinin İncelenmesi: Konya İli Örneği

DOI: 10.26466/opus.713738

*

Seher Ersoy Quadir* - Gülay Temiz**

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: seherers@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7492-5100](https://orcid.org/0000-0001-7492-5100)

** Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: gtemiz@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8428-8966](https://orcid.org/0000-0002-8428-8966)

Öz

İletişim becerileri, sözel olan ve olmayan mesajlara duyarlılık, etkili olarak dinleme ve etkili olarak tepki verme davranışlarıdır (Korkut, 2005: s.143). Bu araştırma, yaşlı bireyle ona bakım veren akrabalarının iletişim becerisi düzeylerini demografik özelliklerine bağlı olarak iletişim bilimleri ve sosyal hizmet bağlamında incelemek amacıyla yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini 2017 yılında Konya il merkezinde yer alan üç ilçede (Meram, Selçuklu ve Karatay) ikamet eden 60 ve üzeri yaşlarındaki yaşlılar eereninden tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen 115 birey ve onların bakımını üstlenen 115 akrabası oluşturmuştur. Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin ve onlara bakım veren akrabalarının iletişim becerilerine yeterli düzeyde sahip oldukları gözlenmiştir. Bununla birlikte yaşlısına bakım verenlerin iletişim becerilerinin, yaşlı bireylere göre daha fazla olduğu saptanmıştır ($p<0.001$). Ayrıca örnekleme oluşturan bireyler arasında kadınların ($p<0.01$), yaşça küçük olanların ($p<0.001$), eğitim düzeyi yüksek olanların ($p<0.001$), ve sosyal güvencesi Emekli Sandığı olanların ($p<0.05$) iletişim becerilerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Genel olarak araştırma bulgularında, eğitimin bireylerin iletişim becerisiyle oldukça ilişkili olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak bireylerin iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik örgün ve yaygın eğitim programlarının gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı birey, bakım verici akrabalar, iletişim becerisi

An Investigation of Communication Skills of Elderly Individuals and Their Caregiver Relatives

*

Abstract

Communication skills are sensitivity to verbal and non-verbal messages, effective listening and responsive behaviors (Korkut, 2005: p.143). This study has been conducted for the purpose of determining about elderly individuals' and their caregiver relatives' communication skills depending on their level of demographic characteristics in the context of communication science and social work. The sample group of the study consists of 115 elderly individuals about 60 or more years old and 115 their caregiver relatives were selected randomly in three municipality centres (Meram, Selçuklu and Karatay) from Konya city centre in 2017. In this research it has been observed that elderly individuals and their caregiver relatives have sufficient level of communication skills. However the caregiver relatives' degree of communication skills were found to be more than the elderly individuals' ($p<0.001$). It is also seen that women ($p<0.01$), younger ones ($p<0.001$), those with a high level of education ($p<0.001$), those who get social security is the Pension Fund from government ($p<0.05$) have more communication skills among the sample-group individuals. In general, in the research findings, it was found that education is quite related to individuals' communication skills. As a result, the necessity of formal and non-formal education programs to improve the communication skills of individuals is emphasized.

Keywords: *Elderly individual, the care giver relatives, communication skills*

Giriş

Yaşlılık, insan biyolojisindeki kayıpların bir sonucu olarak organizmanın verimliliğinin ve kişinin çevreye uyum sağlayabilme yeteneğinin gittikçe azalmasıdır (Akgün, 2012, s.51). Dolayısıyla yaşlı insanların ezici çoğunluğunun sorunu, hafif engelliliğin ve duyuusal kayıpların birikimiyle günlük verimliliğin azalması ve bilgi işlem oranının yavaşlaması ile ilgilidir (Rabbitt ve Carmichael, 1994, s.173). Ayrıca yaşlıların ve eşlerinin kaybıyla birlikte sosyal alanlarının her geçen gün daralması, yaşlı bireylerin iletişimsel paylaşımını doğrudan etkilemektedir. Yaşla birlikte artan sağlık problemleri ve geleceğe yönelik beklentilerin azalması, kişinin bedensel sorunlarına ve geçmişteki anılarına yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Hatta yakınlarının ölümü (yas), ekonomik yoksunluk ya da şiddetli sağlık problemi (felç, demans, süregen hastalıklar vb.) gibi nedenlerle başkalarına bağımlı hale gelmek, yaşlının yaşam kalitesi düşürmekte ve yoğun depresyon yaşamasına neden olabilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2014, s.4,5). Bu durum, yaşlı bireylerin günlük yaşam becerilerinde ve iletişim düzeylerinde kayıplara neden olmakta; çoğunlukla yaşlının kendisini sosyal yaşamdan çekmesiyle sonuçlanabilmektedir. Böyle bir durumda bakım veren aile bireyinin iletişim tarzı, yaşlı bireyin yaşam kalitesini etkileyen hayati bir unsur haline gelir.

Barthel'in Günlük Yaşam Aktiviteleri Ölçeği'ne göre yaşlı bireylerin öz bakım yetenekleri; temel yaşam ve enstrümental yaşam becerileri şeklinde sınıflandırılmıştır. "Temel Günlük Yaşam Becerileri"; yeme/içme, banyo yapma, giyinme/çeki düzen, tuvalete girme, yürüme/gezinme olarak gruplandırılmıştır. Özbakım yetenekleri içinde yer alan "Enstrümental Günlük Yaşam Becerileri" ise sadece kendine bakmakla kalmayıp bağımsız olarak yaşamak için gerekli olan üst düzey becerilerdir. Bunlar merdiven çıkma, alışveriş yapma, yemek pişirme ve evin bakımı şeklinde gruplandırılmıştır (Cankurtaran, 2013, s.84). Dolayısıyla yaşlıya bakım denildiğinde sadece yatağa bağımlı yaşlı anlaşılmalıdır. Çünkü yaşlı birey temel günlük yaşam becerilerini kendi kendine gerçekleştirebiliyor olsa da evinin temizlenmesi, yemeğinin pişirilmesi, ihtiyaçlarının dışarıdan satın alınması, sağlık tetkiklerinin takip edilmesi gibi enstrümental günlük yaşam becerilerine yardım da yaşlı bakımı içinde yer almaktadır.

Zaten her türlü bakım işleminin öncesi, esnası ve sonrasında bakım ile bakılan arasında dilsel ya da dilsel olmayan (bedensel yakınlık, gözle iletişim,

gülümseme, dokunma) bir iletişim söz konusudur. Ancak olumlu ve güvenilir bir iletişim için verilen mesajların açık, anlaşılır ve empatiye dayalı olması gerekmektedir. Ayrıca aktif dinlemeye önem verilmeli; böylece yaşlı bireye “Senin için zamanım var”, “Sana değer veriyorum” mesajları verilmelidir (Ergin, 2011, s.3,25,49). Nitekim Mehrabian’ın, 1967’de yaptığı iki deneyin bulgularından yola çıkarak duyguların iletişimiyle ilgili geliştirdiği teoriye göre anlamın % 7’sinin sözcüklerle, % 38’inin ses tonuyla ve % 55’inin vücut dili ile (sözsüz) iletildiğini bildirmiştir (Mehrabian, 1972). Bir başka araştırmaya göre de iletişimde sözcüklerin %10, ses tonunun %30, beden dilinin %60 oranında etkili olduğu belirtilmiştir (Cooper,1989, s. 56). Bu durumda denilebilir ki yukarıda dile getirilen nedenlerden dolayı sözlü iletişimin aksamaya başladığı yaşlı iletişimde (zaten normal iletişimin de büyük bir bölümünü oluşturan) beden dili önemli bir yer tutmaktadır.

Aslında yaşlı bireylerin çoğu mesaj göndermeye ve genel olarak bir şeyler anlatmaya fazlasıyla ihtiyaç duyar. Kendilerini ifade etmek aynı zamanda kendi hayatlarını, tecrübelerini ve görüşlerini paylaşma ve aktarma arzusu içindedirler (Güven ve Yılmaz, 2013, s.158-160). Bu nedenle yaşlı ana babalarla çoğu zaman onlara bakım veren çocukları arasındaki iletişimin sıklığı, yaşlıların kendilerini iyi hissetmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte ilişkilerin niteliği, niceliğinden daha önemlidir. İlişkinin sevgiye dayalı olup olmaması ya da bir zorunluluk duygusuyla gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesi, iletişimin niteliğini belirlemektedir. Sonuçta ana baba ve yetişkin çocuklar arası dostça, sevgiye dayalı ilişkiler, ana babaya destek sağlama konusunda motive edici bir öge olarak görülmektedir (İçli,2008, s.37).

Aile merkezli bakım; aile üyesinin davranışı, seçimleri, tutumları veya duyguları söz konusu olduğunda, “zor” veya “zahmetli” gibi görünebilir. Bu özel durumda, bakım verilen aile üyesinin düşünce ve duygularının ifadesi olarak söylediği ya da yaptığı bir şeyi kabul etmek anlamına gelen “onaylama”, yararlı bir beceridir. **Onaylama**, güvenli olmayan davranışı kabul etme anlamına gelmemektedir; sadece bakım verenin, anlaşmazlık söz konusu olduğunda bile yaşlı aile üyesinin endişelerine ve hislerine önem verdiğini, söylediklerini dinlediğini, anladığını, ciddiye aldığını gösterir. Yaşlı aile bireyinin agresif ve kuvvetli duygusal reaksiyonları olsa da, onaylama davranışı çatışmayı en aza indirir; problem çözme becerilerini güçlendirir ve daha iyi bir iletişime teşvik eder (Harvey ve Ahmann, 2014, s.143,145). Kısaca Cüceloğlu’nun (1997) da ifade ettiği gibi “iletişim, bir canın başka bir cana

değmesidir.” ve emek ister. Bu yüzden yaşlı bakımında düzgün ve etkili iletişim, bakım vericilerin vicdanlarına bırakılmayacak kadar önemli bir konudur. Nitekim Fried, Bradley, O’leary ve Byers (2004)’in yaptıkları araştırmada yer alan örneklem grubundaki hem ciddi şekilde hasta olan yaşlıların (%66.7) hem de bakım vericilerin (%83.1) büyük bir kısmının, iletişimi artırmak için karşılanmamış bir istek duydukları tespit edilmiştir.

Yukarıda açıklananlar doğrultusunda denilebilir ki; yaşlı birey ve onun bakımını üstlenen yakını arasındaki duygusal bağın yanı sıra iletişimin sağlıklı olması, şüphesiz hem yaşlı bireyin hem de bakım verici aile üyesinin yaşam kalitesini artırmaktadır. Bu nedenle **bu araştırmanın amacı**, yaşlı bireyle onun bakımını üstlenen akrabasının iletişim düzeylerini ölçmek ve her iki tarafın demografik özelliklerinin, iletişim düzeylerine etkisini belirlemektir. Bu bağlamda, araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Yaşlı bireyler ve onlara bakım veren akrabalarının iletişim becerisi düzeyleri arasında fark var mıdır?
- 2- Yaşlı bireyler ve onlara bakım veren akrabalarının iletişim becerisi düzeyleri ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

Araştırmanın Yöntem ve Araçları

Araştırma yöntemi; araştırma modeli, araştırmanın evreni, örnekleme, örneklemin demografik özellikleri, veri toplama araçları ve verilerin analizi alt başlıklarıyla sunulmuştur.

Araştırma Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır” (Karasar, 2012).

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni 2017 yılında Konya il merkezini oluşturan Karatay, Selçuklu ve Meram ilçelerinde ikamet eden 60 yaş ve üzerindeki yaşlı bireyler

oluşturmuştur. Bu yaşlılar evreninden tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen 115 yaşlı birey ve onların bakımını üstlenen 115 akrabası ise araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Yazıcıoğlu ve Erdoğan'ın (2004) geliştirdikleri örneklem büyüklükleri tablosunda 0.05 örnekleme hatasına göre örneklemin homojen olduğu kabul edildiğinde ($p=0.8$; $q= 0.2$); bizim temel aldığımız evren büyüklüğü ($N = 157.561$) için alınması gereken örneklem sayısı 245 olarak belirlenmiş olup, bu çalışmada anket formu 260 kişiye dağıtılmış ancak 230 kişiden geriye dönüş sağlanabilmiştir. Örneklem grubunun % 35.2'si Karatay ilçesinde, % 39.1'i Selçuklu ilçesinde, % 25.7'si Meram ilçesinde ikamet etmektedir.

Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri: Araştırmada yer alan örneklem grubu yaşlı bireyler ve bakım verici yakınları olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu iki grubun demografik özellikleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Yaşlı bireylerin demografik özelliklerine göre dağılımları: Araştırmanın örneklem grubunda yer alan yaşlı bireylerin %60.0'ı kadın, %40.0'ı erkektir. Yaşlıların %40.0'ı 70-79 yaş arasında, %33.9'u 60-69 yaş arasında, %26.1'i 80-90 yaş arasındadır. Yaşlı bireylerin çoğunluğu (%77.4) ilkokul ve daha az eğitilidir (hemen hemen 1/3'ü sadece ilkokul mezunu iken 1/3'ü okur-yazar dahi değildir). Katılımcı yaşlıların eğitim düzeylerinin düşüklüğü, yaşları itibarıyla Konya'nın geleneksel kesimini oluşturmalarına bağlanabilir. Yaşlı bireylerin medeni durumları incelendiğinde; %50.4'ü dul (eşi ölmüş), %49.6'sı evlidir. Örnekleme oluşturan yaşlı bireylerin çoğunluğunun (%67.8) 3 ve daha fazla çocuğu sahip geleneksel aile yapısını temsil ettiği görülmektedir. Her ne kadar son yasal düzenlemelerle bütün sosyal haklar tek bir çatı altında toplanmış olsa da katılımcıların yarıya yakınının (%45.2) SSK, %27.8'inin Bağ-Kur, %15.7'sinin Emekli Sandığı, %11.3'ünün Yeşil Kart temelli sosyal güvenceye sahip olduğu bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Yaşlı bireylerin demografik özelliklerine göre dağılımları (n= 115)

Cinsiyet	N	%	Medeni Durum	n	%
Kadın	69	60.0	Evli	57	49.6
Erkek	46	40.0	Dul (Eşi ölmüş)	58	50.4
Yaş	Çocuk Sayısı				
60-69 arası	39	33.9	Çocuğu olmayan	19	16.5
70-79 arası	46	40.0	1 çocuğu olanlar	4	3.5
80-90 arası	30	26.1	2 çocuğu olanlar	14	12.2
Eğitim Durumu	3 çocuğu olanlar				
Okur-yazar değil	42	36.5	4 çocuğu olanlar	15	13.0
Okur-yazar	10	8.7	5 çocuğu olanlar	16	13.9
İlkokul	37	32.2	6 ve üzeri çocuğu olanlar	16	13.9
Ortaokul	10	8.7	Sahip Olunan Sosyal Güvence		
Lise	9	7.8	SSK	52	45.2
Üniversite	7	6.1	Bağ-Kur	32	27.8
			Emekli Sandığı	18	15.7
			Yeşil Kart	13	11.3

Yaşlıya bakım veren yakınlarının demografik özelliklerine göre dağılımları: Araştırmanın örneklem grubunda yer alan yaşlısına bakım veren bireylerin %60.0'ı kadın, %40.0'ı erkektir. Bakım verici grubun çoğunluğu (%39.1) 45 yaş ve üzerinde olup, bu grubu 34 yaş ve altındakiler (% 34.8) ve 35-44 yaş arasındakiler (%26.1) izlemiştir. Yaşlısına bakım verenlerin çoğunluğu (%37.4) üniversite mezunu ve ilkokul mezunu (%30.4) olup, bu grubu sırasıyla lise mezunu (%16.5), ortaokul mezunu (%9.6) ve okur-yazar olanlar (%6.1) takip etmiştir. Yaşlısına bakım veren örneklem grubu mesleki açıdan incelendiğinde, grubun yarıya yakınının (%46.1) ücretli bir işte çalışmadığı (ev kadını/emekli/işsiz), diğer mesleklerin ise sırasıyla işçi (%17.4), serbest meslek sahibi (%15.6), öğrenci (%11.3), memur (%9.6) **ve emekli (%7.0)** olduğu görülmüştür. Bakım verici katılımcıların yarısından fazlası (% 60.0) SSK temelli sosyal güvenceye sahiptir. Örneklemin bakım veren grubunu oluşturanların yarısından fazlası (%58.3) evlidir. Evli olanların da çoğunluğu çocuk-suz (%40.9) ya da 2 çocukludur (%25.2). Bakım verenlerin çocuk sahibi olma oranı, yaşlı grupla karşılaştırıldığında, genç neslin daha az çocuk sahibi olma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Ayrıca yaşlısına bakım verenlerin çoğunluğu, yaşlı bireyle kan bağı olan yakın akrabası olup ilk sırada kız evlat (%27.8) ve erkek evlat (%24.4) yer almaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Yaşlıya bakım veren yakınının demografik özelliklerine göre dağılımı (n= 115)

Cinsiyet	n	%	Mesleği	n	%
Kadın	69	60.0	Ev kadını	42	36.5
Erkek	46	40.0	Emekli	8	7.0
Yaş			Memur	11	9.6
34 ve daha az	40	34.8	İşçi	20	17.4
35-44 arası	30	26.1	Serbest meslek sahibi	18	15.6
45 ve üzeri	45	39.1	İşsiz	3	2.6
Eğitim Durumu			Öğrenci	13	11.3
Okur-yazar	7	6.1	Çocuk Sayısı		
İlkokul	35	30.4	Çocuğu olmayan	47	40.9
Ortaokul	11	9.6	1 çocuğu olanlar	7	6.1
Lise	19	16.5	2 çocuğu olanlar	29	25.2
Üniversite	43	37.4	3 çocuğu olanlar	22	19.1
Sahip Olunan Sosyal Güvence			4 ve üzerinde çocuğu olanlar	10	8.7
SSK	69	60.0	Yaşlıya Yakınlık Derecesi		
Bağ-Kur	22	19.1	Kızı	32	27.8
Emekli Sandığı	18	15.7	Oğlu	28	24.4
Yeşil Kart	6	5.2	Gelini	13	11.3
Medeni Durum			Torunu	10	8.7
Evli	67	58.3	Kardeşi	5	4.4
Bekar	48	41.7	Eşi	3	2.6
			Damadı	2	1.7
			Uzaktan akrabası	22	19.1

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri bireylerle yüz yüze uygulanan anket tekniği ile toplanmıştır. Anket formunda öncelikle bireylerin demografik özelliklerini oluşturan kapalı uçlu (cinsiyet, eğitim durumu, mesleği, medeni durumu, sahip olduğu sosyal güvence) ve açık uçlu (yaş, çocuk sayısı, yaşlı bireye yakınlık derecesi) kişisel sorular yer almıştır. Anket formunda ayrıca yaşlı bireyin ve bakım verenin iletişim becerilerini ölçen “İletişim Becerileri Ölçeği” yer almıştır.

İletişim Becerileri Ölçeği: İlk olarak Balcı (1996) tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Gerekli geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan ölçeğin bu ilk sürümünün madde sayısı 70’dir. Ölçek daha sonra tekrar, Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından 500 üniversite öğrencisinden oluşan bir örnekleme uygu-

lanmış, yapılan faktör analizi sonucunda madde sayısı 45'e indirilmiştir. Ölçek zihinsel, duygusal ve davranışsal açıdan iletişim becerilerini ölçmektedir. Her bir boyutu ölçen 15 madde vardır. Her boyuta giren maddeler aşağıda görülmektedir:

Zihinsel: 1,3,6,12,15,17,18,20,24,28,30,33,37,43,45

Duygusal: 5,9,11,26,27,29,31,34,35,36,38,39,40,42,44

Davranışsal: 2,4,7,8,10,13,14,16,19,21,22,23,25,32,41

Maddeler, "her zaman", "genellikle", "bazen", "nadiren", "hiçbir zaman" olarak yanıtlanmaktadır. Boyutlarda ve genel (toplam) iletişim becerisinde yüksek puan, daha yüksek iletişim becerisine karşılık gelmektedir.

Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenirliliği: Bu çalışmada yapılan istatistiksel analiz sonucunda "İletişim Becerileri Ölçeği"nin yeterli güvenilirlik düzeyine sahip olduğu (Alpha = 0.806) bulunmuş olup; ölçeğin geçerliliğini sınamak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizini yaparken öncelikle alt faktör grupları orijinal ölçekte olduğu gibi zihinsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç grupta belirlenmiş ve adlandırılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizine göre her ne kadar CMIN/DF (χ^2/sd) düzeyi 5'ten küçük; RMSEA değeri 0.09 (<0.10) bulunmuş olmakla birlikte; GFI, AGFI ve CFI değerleri 0.90'dan büyük olması gerekirken 0.44 ile 0.46 değerleri arasında bulunmuştur. Bu durumda model uyumluluğu doğrulayıcı faktör analizi ile test edilememiş, yeniden açımlayıcı faktör analizine ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla ölçeğin geçerliliğini sınamak ve alt boyutlarını tespit etmek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda açıklanmıştır.

Veri setinin faktör analizine uygunluğunu test edebilmek için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi uygulanmıştır. Etkinlik ölçeğinin geçerliliğinin KMO değeri 0.50'nin üzerinde olduğundan ve Bartlett testi de 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan, veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO= 0.818; χ^2 Bartlett test (861) =4.078E3; p= 0.0001) (Tablo 3).

Temel bileşenler yöntemi ve Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak ölçek analiz edilmiştir. Faktör ağırlığı 0.30'un altında kalan 3 önerme (18, 26, 31) elenmiş ve ölçekteki madde sayısı 45'ten 42'ye düşmüştür. Analiz sonucunda özdeğerleri 1 ve üzerinde olan iki faktör elde edilmiştir. 25 ifadeyi içeren birinci faktör "Olumlu iletişim alışkanlıkları" ve ters cümle şeklinde kodlanmış olan, 17 ifadeyi içeren ikinci faktör "Olumsuz iletişim alışkanlıkları"

şeklinde adlandırılmıştır. Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında da Cronbach Alpha değerleri kullanılmış ve faktörlerin 0.60 güvenirlik düzeyinin üzerinde olduğu (bu değerler sırasıyla 0.910 ve 0.820'dir) ve yapılacak analizler için kullanılabilir yeterlilikte olduğu tespit edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 31.640 bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. "İletişim becerileri ölçeği"nin açmılayıcı faktör analizi sonuç tablosu

İletişim İfadeleri	Faktör Ağırlıkları	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Güvenirlik
8. Karşımdaki kişiye genellikle söz hakkı veririm.	0.681		
14. Konuşurken açık, sade ve düzgün cümleler kurarım.	0.681		
15. Karşımdaki kişiyle aynı görüşü paylaşmasam bile fikirlerine saygı duyarım.	0.674		
7. Kişilerin, anlatmak istediklerini dinlemek için yeterince zaman ayırırım.	0.653		
45. Kendimi karşımdaki kişinin yerine koyarak, duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışırım.	0.641		
33. İletişim kurduğum kişinin tutumundan daha çok sorununu anlamaya çalışırım.	0.627		
21. İnsanlarla görüşürken, bilerek onları rahatlatacak şeyler yaparım.	0.618		
22. Dinlerken, karşımdaki kişinin sözünü kesmemeye özen gösteririm.	0.608		
19. Dinlediğim kişiyi daha iyi anlamak için sorular yönelirim.	0.607		
2. İletişimde bulunduğum insanlardan gelen öğüt ve önerileri içtenlikle dinlerim.	0.607		
40. İletişim kurduğum kimselerden bir şeyler alır ve onlara da bir şeyler verdiğimi hissedirim.	0.594		
4. Konuşurken, etkili bir göz iletişimi kurabilirim.	0.580	21.258	0.910
1. İnsanları anlamaya çalışırım.	0.575		
12. Eleştirilerimi karşımdaki kişiyi incitmeden iletirim.	0.573		
20. Dinleyenim anlamaz görüldüğünde, iletmek istediklerimi tekrarlar, yeni kelimelerle ifade eder, özetlerim.	0.571		
17. Karşımdaki kişinin konuşmaya ve dinlenmeye istekli olup olmadığını anlamaya çalışırım.	0.559		
6. Dikkatimi karşımdakinin ilgi alanı üzerinde toplayabilirim.	0.539		
25. Ses tonumu konunun özelliğine göre ayarlayabilirim.	0.503		
44. İletişim kurduğum insanlar tarafından anlaşıldığımı hissedirim.	0.495		
43. Öneride bulunduğum kişinin öneriye açık olup olmadığına dikkat ederim.	0.491		
39. Her insanı olumlu beklentilerle karşılarım.	0.489		
38. Karşımdaki kişiye güvenmek beni mutlu eder.	0.468		
13. Konuşurken ilk adımı atmaktan çekinmem.	0.382		
30. Tartışma sonunda, savunduğum düşüncelerin yanlış olduğunu kabul edebilirim.	0.367		
36. İletişim kurduğum kimse tarafından anlaşılmaktan mutluluk duyarım.	0.352		
32. İnsanları kontrol etmeye ve istediğim kalıba sokmaya çalışırım. (-)	0.625		
16. İletişimde bulunduğum kişinin yüzüne baktığım halde sözlerini dinlemediğim olur. (-)	0.589	10.382	0.820

37. Başkaları ile ilişkilerimi bozacak çıkışlar yapabilirim.(-)	0.589		
11. İnsanları dinlerken sıkıldığımı hissederim.(-)	0.562		
24. Karşımdaki kişinin bana ters düşen duygu ve düşüncelerini yargı- larım. (-)	0.541		
35. Çoğunlukla duygularımdan emin olamıyorum.(-)	0.536		
23. Küs olduğum birisiyle barışmak istediğimde ilk adımı atmaktan çekinirim.(-)	0.528		
28. Başkalarını dinlemek mecburiyetinde olmadığımı düşünürüm. (-)	0.517		
41. İnsanlara cevaplamada zorlanacakları ani sorular yöneltirim. (-)	0.505		
10. Başkaları konuşurken sabırsızlanırım, onların sözünü keserim.(-)	0.484		
34. Çevremdekiler, insanlara karşı ilgisiz kaldığım kanısındalar.(-)	0.482		
5. Genelde eleştirilmekten hoşlanmam.(-)	0.462		
9. Karşımdaki kişiyi dinlerken hayal kurarım.(-)	0.439		
27. Karşı cinsten biriyle iletişim kurduğumda rahatsızlık duyarım. (-)	0.439		
29. Özgür dilemek bana zor gelir. (-)	0.438		
3. Düşüncelerimi başkalarına tam olarak iletmede zorluk çekerim.(-)	0.429		
42. Beni rahatsız eden duygularımı iletmede sıkıntı çekerim. (-)	0.325		
Toplam			
31.640			
	Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği	0.818	
	Bartlett Küresellik Testi	Khi kare	4.078E3
		sd	861
	p değeri	0.0001	

Verilerin Analizi

Örneklem grubunda yer alan yaşlı bireylerin ve yaşlısına bakım verenlerin “İletişim Becerileri Ölçeği”ne yönelik puanlarını karşılaştırmak için bağımsız gruplarda t-testi uygulanmıştır.

Ayrıca örneklem grubunun demografik özellikleri ile iletişim becerisi puanları arasındaki ilişkinin varlığı, Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanarak irdelenmiştir. Bir de katılımcıların iletişim becerisi düzeylerinin ilişkili bulunduğu demografik özelliklerden eğitim düzeyi ve sosyal güvence değişkeninin alt boyutları arasındaki puan farkını ortaya çıkarmak için One-Way Anova testi uygulanmış; yaş değişkeninin alt boyutları arasındaki puan farkını ortaya çıkarmak için bağımsız gruplarda t-testi yapılmıştır.

Bulgular

Örneklem Grubunun İletişim Becerisi Düzeylerinin İncelenmesi

Tablo 4’e göre hem yaşlı bireylerin, hem de yaşlısına bakım veren bireylerin iletişim puanı ortalamaları 3.40’ın üzerinde olduğu için olumlu iletişim alışkanlıklarını “genellikle” gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Aynı tabloda yaşlı bireylerin ve yaşlısına bakım verenlerin iletişim becerisi düzeyleri karşılaştırıldığında; her iki grup da olumlu iletişim becerilerine yeterince sahip olmakla birlikte yaşlısına bakım veren bireylerin toplam iletişim becerilerinin ($\bar{X}= 3.63$), yaşlı bireylere ($\bar{X}= 3.41$) göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu bulgu istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur ($p<0.001$).

Tablo 4: Yaşlı bireylerin ve yaşlısına bakım verenlerin iletişim becerisi düzeylerinin t testi sonuçları (n=230)

	Örneklem Grubu	n	$\bar{X} \pm S_{\bar{X}}$	S _x	Sd	t	p
İletişim	Yaşlı Birey	115	3.41 ± 0.04	0.43			
Beceri	Bakım Veren Birey	115	3.63 ± 0.04	0.46	228	-3.735	0.0001***
Düze							

* $p<0.05$ ** $p<0.01$ *** $p<0.001$

X= 3.40 ve üzeri*: Olumlu iletişimi "genellikle" gerçekleştirenler

Örneklem Grubunun İletişim Becerisi Düzeylerinin Demografik Özellikleri ile İlişkisinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan bireylerin yanıtladıkları "İletişim Becerileri Ölçeği" puanları ile demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim durumu, ücretli bir işte çalışma durumu ve sosyal güvencesi) arasında ilişkinin varlığı Tablo 5'te incelenmiştir.

Tablo 5. Örneklem grubunun "İletişim becerileri ölçeği" puanlarının demografik değişkenlere göre pearson korelasyon katsayısı (n= 230)

	Yaşı	Cinsiyeti	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Sosyal Güvencesi
İletişim Becerisi	-0.229**	-0.185**	-0.024	-0.083	0.236***	-0.003	0.148*

* $p<0.05$

** $p<0.01$

*** $p<0.001$

* (1) Kadın (2) Erkek

Yaş ile iletişim becerisi ilişkisi: Tablo 5 incelendiğinde; örnekleme yer alan bireyler arasında yaşça küçük olanların, yaşça büyük olanlara göre iletişim becerilerinin daha fazla olduğu görülmüştür ($r= -0.229$; $p<0.001$). Örneklemin yaş gruplarına göre iletişim becerisi farkları ayrıca t-testi ile incelendiğinde;

59 yaş ve altındakilerin ($\bar{X}= 3.68$); 60 yaş ve üzerindekiilere ($\bar{X}= 3.47$) göre iletişim becerisi düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur ($t= 3.511$; $p<0.01$). Bu sonuç yaşça küçük olan bakım vericilerin, yaşça büyük olan yaşlılara göre daha çok iletişim becerisine sahip olduğu bulgusunu da desteklemektedir.

Cinsiyet ile iletişim becerisi ilişkisi: Katılımcılar arasında kadınların, erkeklerle göre iletişim becerisinin daha fazla olduğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($r= -0.185$; $p<0.01$) (Tablo 5).

Eğitim düzeyi ile iletişim becerisi ilişkisi: Örneklem grubu içinde eğitim düzeyi yüksek olanların, eğitim düzeyi düşük olanlara göre iletişim becerisi puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($r= 0.236$; $p<0.001$) (Tablo 5). Katılımcıların eğitim düzeylerinin alt gruplara göre iletişim becerisi farkları ayrıca One-way ANOVA testi ile incelendiğinde; özellikle okur-yazar olmayanların ($\bar{X}= 3.38$), okur-yazarların ($\bar{X}= 3.41$) ve ortaokul mezunlarının ($\bar{X}= 3.35$), üniversite eğitimlilere ($\bar{X}= 3.79$) göre iletişim becerisi düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır ($F_{\text{Welch}}= 5.664$; $p<0.001$; $F_{\text{Brown-Forsythe}}= 5.774$; $p<0.001$). Dolayısıyla katılımcılar arasında özellikle üniversite mezunlarının iletişim becerilerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Sosyal güvence ile iletişim becerisi ilişkisi: Araştırmaya yanıt verenler arasında sosyal güvencesi Emekli Sandığı olanların iletişim becerilerinin, diğer sosyal güvence türlerine sahip olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir ($r= 0.148$; $p<0.05$). Katılımcıların sosyal güvencelerinin alt gruplarına göre iletişim becerisi farkları One Way ANOVA testi ile incelendiğinde de; sosyal güvencesi Emekli Sandığı olanların ($\bar{X}= 3.86$) iletişim becerisi düzeylerinin, sosyal güvencesi SSK ($\bar{X}= 3.52$) ve Bağ-Kur ($\bar{X}= 3.46$) olanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır ($F_{\text{Anova}}= 6.905$; $p<0.0001$). Diğer bir ifade ile katılımcılardan memur olanların iletişim becerilerinin, işçi ve serbest meslek sahiplerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Memurlar Emekli Sandığına bağlı olmakta ve genellikle memurluk statüsü daha yüksek eğitim gerektirmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olanların iletişim becerisi de yukarıda belirtildiği gibi daha fazla olmaktadır. Dolayısıyla Emekli Sandığından emekli olmak, yüksek eğitim seviyesine karşılık gelmektedir.

Örneklem grubunun medeni durumları ($p>0.05$), çocuk sayıları ($p>0.05$) ve ücretli bir işte çalışma durumları ($p>0.05$) ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo 5).

Tartışma ve Sonuç

Yaşlı Bireyler ile Bakım Verici Akrabalarının İletişim Düzeyi Farkı

Yapılan araştırmada, yaşlı bireylerin de onlara bakım veren yakın akrabalarının da olumlu iletişim becerilerine yeterli düzeyde sahip oldukları gözlemlenmiştir; *yaşlısına bakım verenlerin iletişim becerilerinin, yaşlı bireylere göre daha fazla olduğu saptanmıştır* ($p<0.001$).

Her ne kadar yaşlı insanların uzun yaşam deneyimleri ve gençlerden daha zengin olan kelime hazineleri sayesinde, iletişimde alıcı ve verici statüsünde (mesajların gönderilmesi ve alınmasında) gençlere oranla daha yetenekli ve tecrübeli olmaları beklense de durum her zaman böyle olmaz. Çünkü fizyolojik, bireysel ve psiko-sosyal şartların farklılığı, yaşlıların iletişimde değişimler yaşamasına neden olmaktadır (MEB, 2014, s.3). Yaşlılıkta duyuların kaybı, özellikle işitme duyusu genellikle yaşla birlikte azalmaktadır. Bu dönemde öncelikle yüksek frekanslı (tiz) sesleri işitme yeteneğinde azalma görülür. İşitme yeteneğindeki düşüşe paralel olarak yaşlı bireylerin konuşma mekanizmalarında da bozulmalar meydana gelmektedir (Turan, 2014, s.227; Yıldırım Kaptanoğlu, 2012, s.12). Yaşlılıkta görülen ağız kuruluşunun beraberinde diş kayıpları ve protezlerin yokluğu konuşma bozukluğuna neden olmaktadır. Yaşlıların “en bilinen sözcükleri bile hatırlayamaz olmaları” sözcük bulma güçlükleri yaşla birlikte en çok etkilenen bilişsel sorun olup, iletişimlerini azaltmakta ve dil yeterliliklerinin başkaları tarafından “zayıf” olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır (Akgün, 2012: s.52,54). Özellikle ilerleyen yaşla birlikte sağ ve sol beyinde oluşabilen hasarlar ve beyin-damar hastalıkları da dil ve konuşma sorunlarını artırmaktadır. Örneğin inme sonrasında, özellikle beyin sol yarısının hasardan etkilenmesi, “Afazi”yi ortaya çıkarabilir; ya da sağ beyin etkilenmesi ile bilişsel ve dil bozuklukları gözlenir. Demans ve Alzheimer demansında bilişsel yetiler ilerleyici bir şekilde hasar görür; bu da kişinin entelektüel ve sosyal yeteneklerini, günlük işlevlerini olumsuz etkiler. Parkinson hastalığında ise istemsiz kas hareketlerinin yanı sıra yutma ve konuşma zorluğu yaşanır (Maviş ve Özbabalık, 2006,

s.4,6,10). Yukarıda belirtilen tüm bu nedenlerden dolayı duyulardaki ya da beyin fonksiyonlarındaki azalmalar, yaşlı bireyin iletişim becerisini olumsuz etkilemektedir.

Ancak örneklem grubu içinde yaşlı bireylerin iletişim becerisi yeterli puana sahip olmakla birlikte yaşça daha küçük olan bakım vericilerden daha düşük olmasını sadece duyuşsal kayıplarla açıklamak doğru olmaz. Tablo 3'te ölçme aracındaki maddelerin incelendiği açımlayıcı faktör analizi tablosunda görüldüğü üzere iletişim becerisi empati kurmayı, karşı tarafın duygularına önem vermeyi, önyargılı olmamayı ve olaylara olumlu yönden bakmayı gerektirmekte; yaşam deneyimi ile gelişebileceği gibi eğitimle de geliştirilebilmektedir. Nitekim Korkut'un (2005, s. 143) da belirttiği gibi iletişim becerilerinin doğuştan ve sezgi yoluyla gerçekleştiği düşünülse de iletişim tekniklerinin çoğu öğesi öğrenilebilir ve öğretilbilir özellikler göstermektedir. Unutulmamalıdır ki eski kuşaklar her ne kadar yaşam deneyimine sahip olsa da yeni kuşaklar kadar kolay teknolojiyi takip edememekte, internette yeni bilgileri edinmemekte, geleneklerine bağlı kalarak yeni kuşaktaki değişimlere adapte olamadıkları için düşüncelerinde esnek olamamakta ve zaman zaman önyargılı hareket edebilmektedir. Bu nedenle örneklem grubunun demografik özelliklerinde (Tablo 1 ve Tablo 2) görüldüğü üzere bakım vericilerin eğitim düzeyinin (% 63.5'i ortaokul ve üzeri eğitimli), yaşlı bireylere (% 77.4'ü ilkököl ve daha az eğitimli) göre daha yüksek olmasının, söz konusu iletişim becerisi farkını açıkladığı öngörülebilir.

Örneklem Grubunun İletişim Düzeyleri ile Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki

Yaşlı bireyler ve onlara bakım veren akrabalarından oluşan örneklem grubunun iletişim becerisi düzeyleri ile demografik özelliklerinden yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyal güvence arasında anlamlı ilişki bulunmuş olup aşağıda sadece cinsiyet ve eğitim üzerinden ayrı ayrı tartışılmıştır. Ancak yaş değişkeni yaşlı bireyle ona bakım veren akrabasının yaş farkını yansıttığı ve yukarıda iki grup arasındaki iletişim farkı zaten incelendiği için bu bölümde tekrar ele alınmamıştır. Sosyal güvence de eğitim durumuyla ilişkili görüldüğü için ayrıca tartışılmamıştır.

Örneklem grubunun iletişim düzeyine cinsiyetin etkisi: Araştırma bulgularında kadınların, erkeklere göre iletişim becerisine daha çok sahip olduğu tespit edilmiştir ($p<0.01$). Farklı çalışma gruplarını içeren alan yazında araştırma bulgumuzla tutarlı bulgular olduğu gibi (Çetinkaya, 2011; Durukan ve Maden, 2010; Erigüç ve Eriş, 2013; Erigüç, Şener ve Eriş, 2013; Gölöcü ve Karcı, 2010; Karatekin, Sönmez ve Kuş, 2012; Koç, Terzi ve Gül, 2015; Koponen, Pyörälä ve Isotalus, 2012; Korkut, 1996; Korkut, 2005; Nacar, 2010; Özerbaş, Bulut ve Usta, 2007; Özşaker, 2013; Reed, McLeod ve McAllister, 1999; Toy, 2007), iletişim becerilerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar da bulunmaktadır (Arslantaş, 1998; Baykara Pehlivan, 2005; Bingöl ve Demir, 2011; Erözkan, 2005; Görmüş, Aydın ve Ergin, 2013; Gülbahçe, 2010; Igbo ve Ikpa, 2013; Özşaker, 2013; Power ve Lennie, 2012; Saracaloğlu, Yenice ve Karasakaloğlu, 2009; Tunçeli, 2013; Ulukan, 2012). İletişim becerileri ile cinsiyet arasındaki ilişkiye yönelik bulgulardaki bu farklılık, araştırmacılar tarafından farklı envanterlerin kullanılması ile açıklanabileceği gibi; seçilen örneklemin toplumsal cinsiyet rolleri, sosyalleşme düzeyleri ve eğitim düzeyleri açısından farklılıklar içermesine de bağlanabilir.

Örneklem grubunun iletişim düzeyine eğitimin etkisi: Araştırmaya katılanların eğitim düzeyleri yükseldikçe (özellikle üniversite eğitimi arasında) iletişim becerilerinin de arttığı saptanmıştır ($p<0.001$). Bu bulgu, eğitim düzeyi daha yüksek olan bakım vericilerin (% 63.5'i ortaokul ve üzeri eğitilmiş) eğitim düzeyi daha düşük olan yaşlı bireylere (% 77.4'ü ilköğretim ve daha az eğitilmiş) göre iletişim becerisinin daha fazla olmasını da açıklamaktadır (Tablo 1 ve Tablo 2).

Literatürdeki diğer çalışmalarda da hemşirelerin eğitim düzeyinin, yaşlı hastalarıyla iletişim kurma şekilleriyle güçlü şekilde ilişkili olduğu (Wilma vd., 2001) bulgusu bizim çalışmamızı doğrudan desteklerken; akademik başarının bireylerde iletişim becerisini artırdığı (Bingöl ve Demir, 2011) ve ebeveynlerin eğitim düzeyinin yüksek olmasının, çocuklarının iletişim becerisini artırdığı (Karatekin, Sönmez ve Kuş, 2012) yönündeki bulgular dolaylı olarak desteklemiştir.

Öneriler

Elde edilen bulgular doğrultusunda denilebilir ki, halkın yaşam doyumunu artırmak ve ruh sağlığını geliştirmek için yurt çapında iletişim becerisi eğitiminin desteklenmesi gerekmektedir. Bu amaçla kısa vadede bireylerin farkındalıklarını artırmak ve iletişim becerilerini geliştirmek için halk eğitimi programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda YÖK, MEB ve Belediyelerin işbirliği ile halka "İletişim Becerileri Eğitimi" verilmelidir. Ayrıca "Yaşlı Hasta Bakımı" müfredatının içinde "Etkili İletişim Teknikleri Eğitimi" de ağırlıklı olarak verilebilir. Ayrıca unutulmamalıdır ki iletişim iki taraflıdır ve tek taraflı çaba çoğu zaman etkisiz kalabilmektedir. Bu nedenle bakım verici bireyin yanı sıra eve bağımlı hale gelen ve tek eğlenceleri televizyon izlemek olan yaşlı bireylerin de medya programlarında yayınlanan kamu spotları aracılığıyla etkili iletişim konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Nitekim yapılan deneysel araştırmalarda, doktorlara (Finset, Ekeberg, Eide ve Aspegren, 2003; Claramita ve Majoor, 2006), sağlık çalışanlarına (Connolly vd., 2014), hasta yakınlarına ve hastane çalışanlarına (Takahashi, Tanaka ve Miyaoka, 2006), tıp öğrencilerine (Koponen, Pyörälä ve Isotalus, 2012), sivil savunma çalışanlarına (Igbo ve Ikpa, 2013), ebeveynlere (Thistle ve McNaughton (2015), 1,5-3 yaşları arasındaki çocuklara (Wang, Lekhal, Aarø ve Schjølberg, 2012) iletişim becerisi eğitimi verildiğinde, iletişim becerilerinde kayda değer gelişmeler olduğu görülmüştür.

Bu araştırmada bireylerin iletişim becerileri bizzat kendilerine uygulanarak ölçülmüştür. İleride yapılacak araştırmalarda bakım vericinin iletişim düzeyi yaşlı bireye sorularak, yaşlı bireyin iletişim düzeyi bakım vericiye sorularak ölçülebilir. Çünkü yaşlı bireyin ona bakım veren kişiye dair öngörüler, yaşlı bakımında iletişim modelini yapılandırmak açısından önemlidir. Diğer taraftan, araştırma bulgularının yaşlı bireylerin ve bakım vericilerinin iletişim becerilerinin incelendiği oldukça sınırlı sayadaki alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın bir diğer katkısı ise, iletişim becerilerinin, yaş, cinsiyet ve eğitim değişkenleri açısından inceleniyor olmasıdır. Aynı zamanda araştırma bulguları, bireylerin iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitim programlarının gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

An Investigation of Communication Skills of Elderly Individuals and Their Caregiver Relatives

*

Seher Ersoy Quadir – Gülay Temiz
Necmettin Erbakan University – Selçuk University

Aging is the decrease in the productivity of the organism and the ability of the person to adapt to the environment as a result of biological losses (Akgün, 2012, p.51). Thus, the problem for the overwhelming majority of older people is related to the accumulation of mild disability and sensory losses, with reduced daily productivity and slowing of information processing (Rabbitt ve Carmichael, 1994, p.173). This situation causes losses in the daily life skills and communication levels of the elderly people; it can often result in the elderly withdrawing from social life. In such a situation, the communication style of the caregiver family member becomes a vital factor affecting the quality of life of the elderly individual.

The frequency of communication between elderly parents and their children, who often care for them, makes elderly people feel good. However, the quality of the relationships is more important than the quantity. Whether the relationship is based on love or is carried out with a sense of obligation determines the quality of the communication (İçli,2008, p.37). Therefore, proper and effective communication in elderly care is too important to be left to the conscience of caregivers. As a matter of fact, in the study conducted by Fried et al. (2004), it was determined that a large proportion of both seriously ill elderly (66.7%) and caregivers (83.1%) in the sample group included an unmet desire to increase communication.

It can be said in line with the above; A healthy communication as well as the emotional bond between the elderly person and his / her caregiver, undoubtedly increases the quality of life of both the elderly individual and the caregiving family member. Therefore, *the purpose of this study* is to measure the communication levels of the elderly person and his / her caregiver relatives and to determine the effect of demographic characteristics of both parties on their communication levels.

Scanning model was used in the research. "Scanning models are research approaches that aim to describe a past or present situation as it exists. The event, individual or object subject to research is tried to be defined in its own conditions and as it is." (Karasar, 2012).

The population of the study was composed of elderly individuals aged 60 years and over residing in the districts of Karatay, Selçuklu and Meram, which formed the city center of Konya in 2017. The sample of the study consisted of 115 individuals selected by random sampling method from the elderly population and 115 relatives who took care of them.

In the study, the "Communication Skills Scale" developed by Balcı (1996) and revised by Eranlı and Balcı (1998) was used to measure the communication skills of elderly individuals and their caregivers. As a result of the statistical analysis made in this study, it was found that the "Communication Skills Scale" has sufficient reliability (Alpha = 0.806). Confirmatory factor analysis was also conducted to test the validity of the scale. According to the confirmatory factor analysis, the scale was not valid, and re-exploratory factor analysis was needed. As a result of the exploratory factor analysis, the number of items in the scale decreased from 45 to 42. As a result of the analysis, two factors with eigenvalues of 1 and above were obtained. The first factor containing 25 statements was named as "Positive communication habits" and the second factor containing 17 negative statements was named as "Negative communication habits."

T-test in independent groups was used to compare the scores of elderly individuals and caregivers on the "Communication Skills Scale". In addition, the existence of a relationship between demographic characteristics of the sample group and communication skill scores was examined by calculating the Pearson Correlation Coefficient. One-way ANOVA test was applied to reveal the score difference between the sub-dimensions of the education level and social security variable, which are among the demographic features. In order to reveal the difference in points between sub-dimensions of the age variable, a t-test was conducted in independent groups.

When communication skill levels of elderly people and caregivers are compared; Although both groups have sufficient positive communication skills, it was observed that the total communication skills of the individuals who care for their elderly ($\bar{X} = 3.63$) are higher than the elderly individuals ($\bar{X} = 3.41$). This finding was statistically significant ($p < 0.001$) (Table 4).

In addition, communication skills of elderly people and caregivers were examined according to their demographic characteristics. It has been observed that, the younger ones ((59 years old and under: caregivers) had more communication skills than the older ones (60 years old and over: elderly people) ($r = -0.229$; $p < 0.001$). Women had more communication skills compared to men ($r = -0.185$; $p < 0.01$). Those with a high education level had more communication skills than those with a low level of education ($r = 0.236$; $p < 0.001$). Finally, among the participants, it was determined that those who have civil servants' social security have higher communication skills than those who have workers' and self-employments' social security ($r = 0.148$; $p < 0.05$) (Table 5).

No significant relationship was found between communication skills of the sample group according to their marital status ($p > 0.05$), the number of their children ($p > 0.05$), and their status of working in a paid job ($p > 0.05$) (Table 5).

Decreases in sensory or brain functions with age negatively affect the communication skills of the elderly person. However, it would not be correct to explain the fact that communication skills of elderly individuals in the sample group are lower than the younger caregivers, with only sensory losses, although they have sufficient scores. Communication skill requires empathy, giving importance to the feelings of the other party, not being prejudiced and looking at events positively. It can be improved with life experience as well as with education. It should not be forgotten that although old generations have life experience, they cannot follow technology as easily as new generations and cannot obtain new information from the internet. Since they cannot adapt to the changes in the new generation by adhering to their traditions, they cannot be flexible in their thinking and sometimes act prejudiced. Therefore, as can be seen in the demographic characteristics of the sample group (Table 1 and Table 2), it can be predicted that the higher education level of caregivers (63.5% has a secondary school or higher education) compared to elderly individuals (77.4% primary school and less educated) explains this difference in communication skills.

In line with the findings obtained, it can be said that communication skills training should be supported throughout the country in order to increase the life satisfaction of the people and to improve their mental health. For this pur-

pose, public education programs should be expanded in the short term in order to increase the awareness of individuals and to improve their communication skills. In this context, "Communication Skills Training" should be provided to the public in cooperation with Higher Education Institution, Ministry of Education and Municipalities. In addition, "Effective Communication Techniques Training" can be given mainly in the "Elderly Patient Care" curriculum. It should be remembered that communication is two-sided and one-sided effort can often be ineffective. For this reason, in addition to the caregiver individual, elderly individuals who become dependent on the home and whose only entertainment is watching television should be educated about effective communication through public spots broadcast in media programs.

Kaynakça / References

- Akgün, M. (2012). Hastanede Yatan Yaşlı Hastalarda İletişim Güçlükleri ve Sağlık Çalışanlarının Yaklaşımı. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(2), 51-56.
- Arsıntaş, Y. (1998). *Sınıf Yönetiminde Öğretmen İletişim Becerilerine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Balcı, S. (1996). *Danışma Becerileri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerisi Düzeyine Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Baykara Pehlivan, K. (2005). Öğretmen Adaylarının İletişim Becerisi Algıları Üzerine Bir Çalışma. *İlköğretim-Online*, 4(2), 17-23. (<http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io>)
- Bingöl, G. ve Demir, A. (2011). Amasya Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri. *Göztepe Tıp Dergisi*, 26(4), 152-159. (<http://sbgoztepehastanesi.gov.tr/goztepetipdergisi/>)
- Cankurtaran, M. (2013). Özbakım ve Beslenme. B. D. Özbabalık Adapınar (Ed.). *Temel Bakım Hizmetleri* içinde (s. 82-93). (1. bs.). Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi (No: 2892) Açıköğretim Fakültesi (No: 1849) Yayını.
- Claramita, M. ve Majoor, G. (2006). Comparison of Communication Skills in Medical Residents With and Without Undergraduate Communication Skills Training as Provided by the Faculty of Medicine of Gadjah Mada University. (t.y). *Education for Health*, 19(3), 308-320. (DOI: [10.1080/13576280600937887](https://doi.org/10.1080/13576280600937887))

- Cooper, K. (1989). *Sözsüz İletişim, İnsan Yönetiminde Vücut Dilini Nasıl Kullanırız?* (T. Yalın, Çev.). İstanbul: İlgı Yayıncılık ve Ticaret LTD ŞTİ.
- Connolly, M., Thomas, J. M., Orford, J. A., Schofield, N., Whiteside, S., Morris, J. ve Heaven, C. (2014). The Impact of the SAGE & THYME Foundation Level Workshop on Factors Influencing Communication Skills in Health Care Professionals. *Journal of Continuing Education in the Health Professions*, 34(1), 37-46. (DOI:10.1002/chp.21214)
- Cüceloğlu, D. (1997). *İçimizdeki Biz*. (12. bs.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çetinkaya, Z. (2011). Türkçe Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(2), 567-576.
- Durukan, E. ve Maden, S. (2010). Türkçe Öğretmenlerinin İletişim Becerileri Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 59-74.
- Ergin, A. (2011). *Sağlık Hizmetlerinde İletişim*. (1. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erigüç, G. ve Eriş, H. (2013). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri: Harran Üniversitesi Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 232-254. (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/hacettepesid/index>)
- Erigüç, G., Şener, T. ve Eriş, H. (2013). İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi: Bir Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16(1), 45-65.
- Erözkan, A. (2005). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Etkileyen Faktörler. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22, 135-150.
- Ersanlı, K. ve Balcı, S. (1998). İletişim Becerileri Ervanterinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 10 (2), 7-12. (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tpdrrd/article/view/1058000208>)
- Finset, A., Ekeberg, Q., Eide, H. ve Aspegren, K. (2003). Long Term Benefits of Communication Skills Training for Cancer Doctor. *Psycho-Oncology*, 12, 686-693. (DOI: [10.1002/pon.691](https://doi.org/10.1002/pon.691))
- Fried, T.R., Bradley, E.H., O'leary, J.R. ve Byers, A.L. (2004). Unmet Desire for Caregiver-Patient Communication and Increased Caregiver Burden. *Journal of the American Geriatrics Society*, 53(1), 86-92. <https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.2005.53011.x>
- Gölönü, S. ve Karacı, Y. (2010). İletişim Meslek Lisesi Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerinin İncelenmesi (Ankara İli Örneği). *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 31, 123-140. (<http://iletisimdergisi.gazi.edu.tr/>)
- Görmüş, A. Ş., Aydın, S. ve Ergin, G. (2013). İşletme Bölümü Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Cinsiyet Rollerini Bağlamında İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, XV(1), 109-128.

- Gülbahçe, Ö. (2010). K. K. Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Atabesbd)*, 12(2), 12-22.
- Güven, S. ve Yılmaz, E. (2013). Yaşlı İstismarı ve İhmalı. *VII Uluslararası Yaşlılık Kongresi. "Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma"*. 23-25 Mayıs, Karabük: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, (ISBN:978-605-87089-3-8);158-160.
- Harvey, P. ve Ahmann, E. (2014). Validation: A Family-Centered Communication Skill. *Pediatric Nursing*, 40(3), May-June, 143-147. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25134229>)
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 29-38. (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yasad/article/view/5000115883>)
- Igbo, H. I. ve Ikpa, I. (2013). Effects of the Basic Training Programme on Intra-Personal Coping and Communication Skills of the Personnel of Nigeria Security and Civil Defence Corps Benue State Command. *Ife Psychologia*, 21(2), September, 290-295. (<https://journals.co.za/content/ifepsych/21/2?page=2>)
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Karatekin, K., Sönmez, Ö. F. ve Kuş, Z. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies –International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 1695-1708. (<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3765>)
- Koç, B., Terzi, Y. ve Gül. (2015). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri ile Kişilerarası Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 369-390.
- Koponen, J., Pyörälä, E. ve Isotalus, P. (2012). Comparing three experiential learning methods and their effect on medical students' attitudes to learning communication skills. *Medical Teacher*, 34 (3), 198-207. (DOI: [10.3109/0142159X.2012.642828](https://doi.org/10.3109/0142159X.2012.642828))
- Korkut, F. (1996). İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışmaları. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (7), 18-23. (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tpdrd/article/view/1058000207>)
- Korkut, F. (2005). Yetişkinlere Yönelik İletişim Becerileri Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 143-149.
- Maviş, İ. ve Özbabalık, D. (2006). Yaşlılıkta Nörolojik Temelli İletişim Sorunları ve Dil ve Konuşma Terapisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006 (1), 1-17.
- Mehrabian, A. (1972). *Nonverbal Communication*. Piscataway, NJ, Aldine Transaction.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2014). *Yaşlı Bakım Hizmetlerinde İletişim*. Ankara: Hasta ve Yaşlı Hizmetleri Alanı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.

- Nacar, F. S. (2010). *Sınıf Öğretmenlerinin İletişim ve Kişilerarası Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özerbaş, M. A., Bulut, M. ve Usta, E. (2007). Öğretmen Adaylarının Algıladıkları İletişim Becerisi Düzeylerinin İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 123-135.
- Özşaker, M. (2013). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri ve Benlik Saygılarının Değerlendirilmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports and Science Education*, 2(3), 29-39.
- Powe, B.T. ve Lennie, S.C. (2012). Pre-registration dietetic students' attitudes to learning communication skills. *Journal of Human Nutrition and Dietetics*, 25, 189-197. (DOI: 10.1111/j.1365-277X.2012.01226.x)
- Rabbitt, P.M.A. ve Carmichael, A. (1994). Designing communications and information-handling systems for elderly and disabled users. J. Snel ve R. Cremer (Ed.). *Work and Aging* içinde (ss. 173-178). London: Taylor & Francis Ltd.
- Reed, V. A., McLeod, K. ve McAllister, L. (1999). Importance of Selected Communication Skills for Talking With Peers and Teachers: Adolescents' Opinions. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, (30), 32-49.
- Saracaloğlu, A. S., Yenice, N. ve Karasakaloğlu, N. (2009) Öğretmen Adaylarının İletişim ve Problem Çözme Becerileri İle Okuma İlgi ve Alışkanlıkları Arasındaki İlişki. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI(II), 187-206.
- Takahashi, M., Tanaka, K. ve Miyaoka, H. (2006). Reliability and validity of communication skills questionnaire (CSQ). *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 60, 211-218. (doi/10.1111/j.1440-1819.2006.01488.x/pdf)
- Thistle, J. J. ve McNaughton, D. (2015). Teaching Active Listening Skills to Pre-Service Speech-Language Pathologists: A First Step in Supporting Collaboration With Parents of Young Children Who Require AAC. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 46, 44-55. (DOI: 10.1044/2014_LSHSS-14-0001)
- Toy, S. (2007). *Mühendislik ve Hukuk Fakülteleri Öğrencilerinin İletişim Becerileri Açısından Karşılaştırılması ve İletişim Becerileriyle Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkiler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı, Ankara.
- Tunçeli, H. İ. (2013). Öğretmen Adaylarının İletişim Becerileri ile Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Sakarya Üniversitesi Örneği). *PegeM Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(3), 51-58. (www.pegegog.net)

- Turan, S. (2014). Aile ve Yaşlanma. Y. Şişman (Ed.). *Sosyal Sorunlar* içinde (ss. 212-246). (1. bs.) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi (No: 3129) Açıköğretim Fakültesi (No: 2038) Yayını.
- Ulukan, H. (2012). *İletişim Becerilerinin Takım ve Bireysel Sporculara Olan Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Karaman.
- Wang, M. V., Lekhal, R., Aarø, L. E. ve Schjølberg, S. (2012). Co-occurring development of early childhood communication and motor skills: results from a population-based longitudinal study. *Child: Care, Health and Development*, 40 (1), 77–84. (DOI: [10.1111/cch.12003](https://doi.org/10.1111/cch.12003))
- Wilma, M.C.M., Caris-Verhallen, MSc RN., Ingrid M., De Gruijter, M.A., Kerkstra, A. ve Bensing, J.M. (2001). Factors related to nurse communication with elderly people. *Leading Global Nursing Research*, 30 (5), 47-58.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım Kaptanoğlu, A. (2012). *Yaşlı Sağlığı*. İstanbul: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Eğitimi Programı Yayını.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ersoy Quadir, S. ve Temiz, G. (2021). Yaşlı bireylerin ve onlara bakım veren akrabalarının iletişim becerilerinin incelenmesi: Konya İli örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 4958-4982. DOI: [10.26466/opus.713738](https://doi.org/10.26466/opus.713738)

Özel ve Kamu Eğitim Örgütlerinde Çalışan Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri: Etkileşimsel Etki Modeli

DOI: 10.26466/opus.858602

*

Lütfi Üredi* - Sait Akbaşlı** - Pelin Kösece*** Buse Özaksöy****

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Mersin/Türkiye

E-Posta: lutfiuredi@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1705-1325](https://orcid.org/0000-0003-1705-1325)

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: sakbasli@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9406-8011](https://orcid.org/0000-0001-9406-8011)

*** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara/Türkiye

E-Posta: pelinksc91@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1795-1323](https://orcid.org/0000-0003-1795-1323)

**** Öğretmen, Doğa Eğitim Kurumları, Ankara/Türkiye

E-Posta ozaksöy@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-2285-2154](https://orcid.org/0000-0002-2285-2154)

Öz

Bu araştırma, özel ve kamu eğitim örgütlerinde çalışan öğretmenlerin çalıştıkları kuruma örgütsel bağlılık düzeylerini, farklı değişkenlerin ayrı ayrı ve ortak etkisi çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Ankara ilinde özel ve kamu kurumlarında görev yapan 343 öğretmen ile yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini ölçmek üzere hazırlanan 15 maddelik iki faktörlü ölçme aracı kullanılmıştır. Verilerin analizinde etkileşimsel etkiyi görmek amacıyla Faktöryel ANOVA, kategorik bağımsız değişkenlere yönelik bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, özel ve kamu eğitim örgütlerinde çalışan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin sınıf öğretmenleri lehine anlamlı olarak farklılaştığı ve çalıştığı okul türüne göre özel okulda çalışan öğretmenler lehine anlamlı olarak farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Özel okulda çalışan öğretmenlerin, örgütsel bağlılık durumları yönünden etkili bir performansa sahip oldukları sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar tartışılmış ve gelecekteki araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel bağlılık, etkileşimsel etki, eğitim kurumları

Organizational Commitment Levels of Teachers Working in Private and Public Institutions: The Interactive Impact Model

*

Abstract

The purpose of the research to examine the organizational commitment levels of the teachers working in private and public educational organizations within the framework of the separately and common effect of different variables. Relational model was used in the study. Random sampling method which is the one of the probability sampling methods has been used in the study. The research that carried out with totally 343 teachers working in public and private education institutions in Ankara in the first term of 2019-2020 academic year. Personal information form and two-factor measurement tool consisting of 15 items prepared to measure the organizational commitment levels of teachers were used as data collection tools in this study. The data was analyzed by using Factorial Anova, independent groups t-test for categorical independent variables and one-way analysis of variance to see the interactional effect. According to the findings, the findings revealed that the organizational commitment levels of teachers working in private and public educational organizations significantly differentiated in favor of classroom teachers and significantly differentiated in favor of teachers working in private schools. It is concluded that teachers working in private schools have an effective performance in terms of organizational commitment. The results were discussed and recommendations for future research were offered.

Keywords: *Organizational commitment, interactional effect, educational institutions*

Giriş

Bir örgütün hayatta kalması için, işgörenlerin örgüte bağlılıklarının devam etmesi gerekmektedir. Örgüte olan bağlılık duygusu, çalışanların performansını ve dolayısıyla da örgütün performansını pozitif yönde etkileyecektir. Örgütte görülen disiplin problemlerinde azalma, devamsızlıkta azalma, daha çok üretim ve daha yüksek verim elde etmek için çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin mümkün olduğunca yüksek olması gerekir.

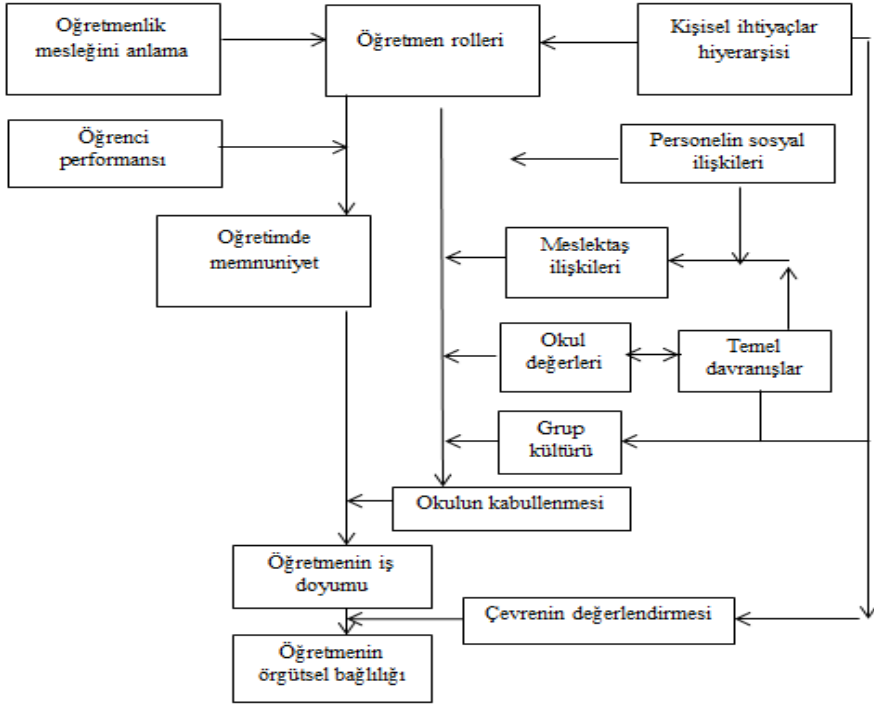
Örgütsel bağlılık kısaca, işgörenin örgüte karşı olan sadakatidir ve çalıştığı örgütün başarısı için gösterdiği ilgidir (Bayram, 2005). Literatürde dürüstlük, özveri, bağlılık gibi çalışanların örgüte karşı tutum ve bağlılıkları kapsamında farklı sınıflandırmalar yapılmıştır (Berberoğlu, 2018). Örgütsel bağlılık için yapılan sınıflamaların temel amacının örgüt performansını artırmak olduğu söylenebilir. Örgütsel performans, yönetim biliminde temel kavramlardan biridir ve yönetimin görev ve davranışları çoğunlukla bu anlayışa göre şekillenir (Nikpour, 2017). Örgütlerine bağlılıkla çalışanlar da karakteristik olarak o örgütün hedef ve değerlerine güçlü bir inançla sahip çıkarlar. Bu çalışanlar örgütleri adına çaba göstermeye isteklidirler (Ahuja ve Gupta, 2019). Bu tarz çalışanları olan örgütlerin performans ve üretimsel verimliliği daha yüksektir. Çünkü örgütsel bağlılığı yüksek olan insanlar için buldukları kurumda çalışmak önemlidir ve kendilerini o kurumun bir parçası olarak gördükleri için görevlerini yerine getirirken tutarlı davranırlar. Ayrıca bu çalışanlar hem kendilerinin hem de kurumlarının daha iyi olması için önemli tecrübeler kazanırlar (Faraji ve Begzadeh, 2017). Bahsi geçen özellikleri taşıyan çalışanlara sahip olmak, tüm örgüt türleri için önemli bir kazanımdır.

Performansın ve verimin önemli olduğu örgütlerden birisi de eğitim örgütleridir. Eğitim kurumlarının çalışanları konumunda olan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri, buldukları kurumun ilerlemesinde önemli rol oynar. Öğretmenlerin örgüte bağlılığı iş performansı açısından önemli doğurgulara sebep olur (Çoban ve Demirtaş, 2011). Son yıllarda araştırmacılar araştırmalarını, okulların etkili eğitimin gerçekleştiği ortamlar olmasını sağlamak için bu durumun önündeki engelleri ortaya çıkarmak ve çözüm yolları bulmaya yoğunlaştırmıştır (Korkmaz, 2011). Yapılan araştırmalarda öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin farklı değişkenler doğrultusunda ele alındığı görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalar öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinde yaş, cinsiyet, kıdem, medeni durum, sendika üyeliği,

branş değişkenlerini ele almıştır (Durna ve Eren, 2005; Çetin Gürkan, 2006; Çolakoğlu, Ayyıldız ve Cengiz, 2009). Sarıdere'nin (2004) araştırmasında öğretmenlerin, örgütsel bağlılığın duygusal ve devam boyutları ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ilişki anlamlı bulunmuştur. Uğurlu ve Üstüner'in (2011) araştırmasında öğretmenlerin örgütsel bağlılıklarının temelinde yöneticilerinin etik liderlik davranışları sırasında örgütsel adaleti sağlamaları etkili bulunmuştur. Yurt dışında yapılan araştırmaların da eğitim örgütlerinde örgütsel bağlılık düzeylerini ortaya çıkarmaya ve artırmaya yönelik olduğu görülmüştür. Roncesvalles ve Gaerlan'ın (2020) yükseköğretimde gerçekleştirdiği araştırmasında yöneticinin otantik liderliğinin öğretmenlerin moralini ve örgütsel bağlılığını olumlu etkilediği ortaya çıkmıştır. Dou, Devos ve Valcke'nin (2017) araştırmasında öğretmenlerin iş tatmini ve örgütsel bağlılığı üzerinde öğretimsel ve dönüşümsel liderliğin önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde John ve Taylor (1999) da araştırmalarında örgütsel bağlılığın yöneticinin liderlik tutumlarından etkilendiğini ortaya koymuştur ve araştırmada kişiyi dikkate alan liderlik tarzına sahip müdürlerle çalışan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Scholl (2008) ise bir örgütte uzun zamandır çalışmanın örgütsel bağlılık üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık

Öğretmenlerin örgütsel bağlılığı, mesleği anlama ile başlayıp mesleki rolleri kabul etme, öğretme doyumuna ulaşma, okul tarafından kabullenilme ve iş doyumunu sağlama ile gerçekleşir (Celep, 2014). Öğretmenlik, içerisinde pek çok farklı boyutu ve örgütsel bağlılığı etkileyen faktörü barındıran bir meslektir. Eğitim örgütlerinin iş/akış süreçlerinin her aşamasında insan ögesi yer almaktadır. Bu nedenle insan ögesi, eğitim örgütlerinde önemli bir yere sahiptir. Rosenholtz ve Simpson (1990), öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları istenen seviyeye ulaşmadığında, okula karşı olumsuz tutum geliştirme, işe gelmeme ya da işten ayrılmaya istekli olma durumlarının oluşacağını belirtmiştir. Chor (1991), öğretmenlerde örgütsel bağlılık sürecini, olumlu ve olumsuz etkileri olabilen farklı faktörlere bağlamıştır.

Şekil 1. Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Süreci (Chor, 1991)

Tüm bu faktörler öğretmenin tam örgütsel bağlılığını sağlamak ve bunu sürekli hale getirmek için dikkate alınmalıdır. Öğretmenlerin mesleki coşku ve enerjilerini devam ettirebilmeleri için mesleki bağlılıklarının olması gerekir (İlter, 2019).

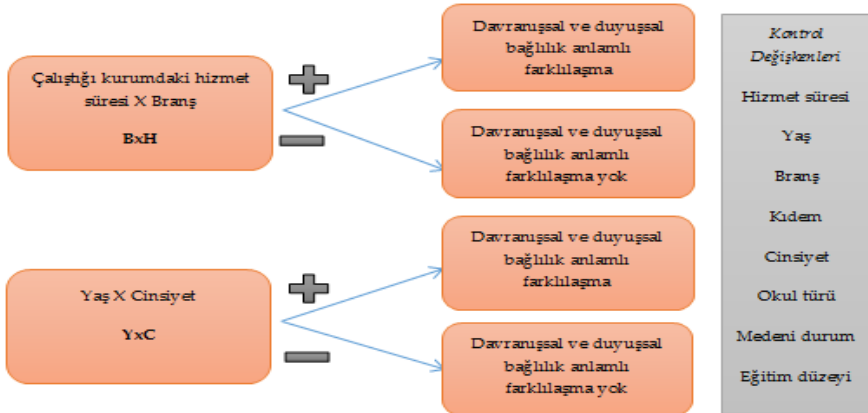
Araştırmanın Önemi

Günümüzde ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel pek çok alanda durağan olmayan bir değişim ve gelişim söz konusudur. Bu gelişmelerin toplumda doğrudan etkilediği öge konumunda olan insanlardan beklenen beceriler de değişmektedir. Topluları etkileyen en önemli kurumlardan biri olan eğitim kurumlarının her biri kendi içerisinde eğitim örgütlerini oluşturmaktadır. Eğitim örgütlerinin temel öğelerinden biri olan öğretmenlerin örgütsel bağlılığı, eğitim kurumunun ilerlemesine ve gelişmesine önemli derecede etki

eder. Cinsiyet, medeni durum, yaş, kıdem değişkenlerinin öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları üzerine farklı derecelerde etki ettiği yapılan araştırmalarda görülmektedir. Bu değişkenlere ek olarak kurumdaki hizmet süresi ve kıdem ayrı ayrı ele alındığı, değişkenlerin ortak etkilerinin örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerinin incelendiği ve sınıf ya da branş öğretmeni olmanın örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinin incelendiği bu araştırmanın, literatürdeki boşluğu doldurmaya katkı sağlaması beklenmektedir. Bu araştırma; farklı değişkenlerin etkileşimsel etkisini, özel-kamu kurumunda çalışma, kıdem-okuldaki hizmet süresi ve sınıf-branş öğretmeni olmayı ayrı ayrı ele aldığı için önemlidir. Elde edilen sonuçların, öğretmenlerin mesleki gelişim çalışmalarına kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir. Araştırmada şu alt sorulara yanıt aranmıştır:

- Çalıştığı kurumda farklı hizmet sürelerine sahip sınıf ve branş öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır? ($B \times H$)
- Farklı yaş grubunda yer alan kadın ve erkek öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır? ($Y \times C$)
- Çalıştığı okul türü, medeni durum, eğitim düzeyi ve mesleki kıdem öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi var mıdır?

Yukarıdaki araştırma sorularına dayanarak, önerilen araştırma çerçevesi bu çalışma için Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Değişkenler ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin etkileşimsel etki modeli

Yöntem

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde bazı değişkenlerin etkileşimsel etkisi, ilişkisel tarama modeli kullanılarak incelenmiştir. Nicel yaklaşımlarda “bir durumun açıklanmasında, duruma egemen olan ilişkiler ağı sınırlı sayıdaki bir dizi değişkene ve bu değişkenler arası ilişkilere indirgenerek açıklanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013; s.64). Bu değişkenler bağımlı ve bağımsız değişken olarak isimlendirilir. Bu çerçevede araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri arasında karşılaştırmalı incelemeler gerçekleştirilmiştir.

Örnekleme

Araştırmanın evrenini Ankara’da özel ve kamu okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme belirlenirken olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden seçkisiz örnekleme kullanılmıştır. Büyük olan evrenin tümü çalışılmadığı için evreni temsil eden, daha küçük ve çalışılabilir bir grup seçilmiştir. Araştırma kent düzeyinde yapıldığı için, yaklaşık 55.000 kişilik evrenden .05 sapma miktarına göre örnekleme belirlenmiştir. Araştırma verileri 2019-2020 eğitim-öğretim yılının güz döneminde toplanmıştır. Katılımcılar gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Araştırma öncesinde katılımcılara, elde edilen verilerin sadece bu araştırma kapsamında kullanılacağı ve bilgilerin gizli tutulacağına yönelik bilgilendirme yapılmıştır. Örnekleme ait bazı bilgiler **Tablo 1**’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet ve Çalıştıkları Okul Türüne Göre Dağılımı

Cinsiyet			
Okul Türü	Kadın	Erkek	Toplam
Özel	197 (%82.8)	95 (%88.8)	292 (%84.6)
Kamu	39(%16.5)	12 (%11.2)	51 (%14.9)
Toplam	236 (%69)	107 (%31)	343 (%100)

Örnekleme **Tablo 1**’e göre, özel okulda çalışan 292 öğretmen ve kamuya bağlı okullarda çalışan 51 öğretmen yer almaktadır. Kadın katılımcılar tüm örneklemin %69’unu ve erkek katılımcılar tüm örneklemin %31’ini

oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminde yer alan öğretmenlere ait diğer sosyo-demografik bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Yönelik Frekansları

Değişken	Frekans (%)	Değişken	Frekans (%)
<i>Yaş</i>		<i>Kıdem</i>	
20-30	135 (%39.4)	1-5 yıl	97 (%28.3)
31-40	145 (%42.3)	6-10 yıl	124 (%36.2)
40 yaş üzeri	63 (%18.4)	10 yıl üzeri	122 (%35.6)
<i>Branş</i>		<i>Okuldaki hizmet süresi</i>	
Sınıf Öğretmeni	194 (%56.6)	1-5 yıl	211 (%61.5)
Branş Öğretmeni	149 (%43.4)	6-10 yıl	82 (%23.9)
		10 yıl üzeri	50 (14.6)
<i>Medeni durum</i>		<i>Eğitim düzeyi</i>	
Evli	216 (%63)	Lisans	309 (%90.1)
Bekar	127 (%37)	Lisansüstü	34 (%9.9)

Tablo 2’ye göre örnekleme de yer alan katılımcıların en fazla bulunduğu yaş grubu 31-40 arasındır (%39.4), en fazla bulunduğu mesleki kıdem 6-10 yıl (%36.2), okuldaki hizmet süresine göre en fazla bulunduğu grup 1-5 yıl (%61.5)’dir. Ayrıca katılımcı öğretmenlerin 194’ü (%56.6) sınıf öğretmeni, 149’u (%43.4) branş öğretmeni; medeni duruma göre 216’sı (%63) evli, 127’si (%37) bekar; eğitim düzeyine göre ise 309’u (%90.1) lisans, 34’ü (%9.9) lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir.

Veri Toplama Aracı

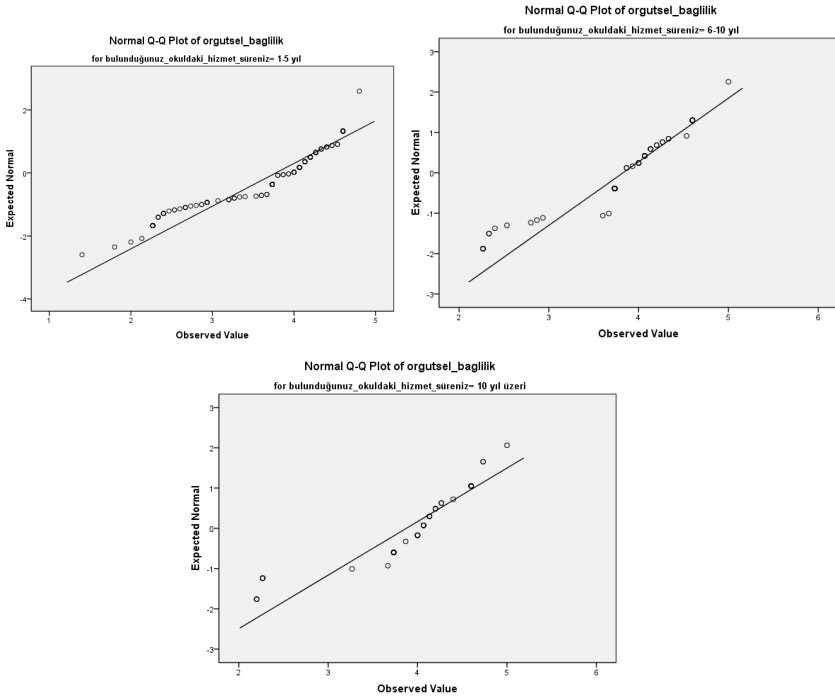
Araştırma sürecine başlarken öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları üzerinde etkili olduğu düşünülen faktörlere yönelik alanyazın taraması yapılmıştır. Yapılan taramanın ardından Maroco, Maroco, Campos ve Fredricks (2016) tarafından geliştirilen ve Gün, Turabik, Arastaman ve Akbaşlı (2019) tarafından Türkçe’ye uyarlanan *Üniversite Öğrencilerinin Okul Bağlılığı Ölçeği*’nde yer alan maddeler doğrultusunda 20 maddeden oluşan bir ölçme aracı hazırlanmıştır. Hazırlanan maddeler üç farklı üniversitede görev yapan alan uzmanlarına gönderilerek kapsam geçerliliği için görüş alınmıştır. Kamu ve özel okullarda görev yapan 160 öğretmene pilot uygulama yapılarak maddelerin açık ve anlaşılabilirliği test edilmiştir. Pilot uygulama sonunda madde sayısı 15’e düşürülmüştür. Ayrıca pilot çalışmadan elde edilen veriler üzerinde yapı

geçerliliğini sağlamak amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analiz sonuçlarına göre iki faktörün yer alması gerektiği görülmüştür. Ancak yapılan analizlerde 13 maddenin aynı faktörde, bir maddenin farklı faktörde, bir maddenin de her iki faktörde yer aldığı tespit edilmiştir. Her iki faktörde yer alan maddenin faktör yükleri arasındaki farkın fazla olması nedeniyle ikinci faktörde yer almasına karar verilmiştir. Alan uzmanlarının görüşlerine göre bu faktörler; *davranışsal bağlılık* ve *duyuşsal bağlılık* olarak isimlendirilmiştir. Karar verilen son analize göre iki faktör toplam varyansın %77.292'sini açıklamaktadır. Hazırlanan veri toplama aracının Cronbach Alpha değeri .81 olarak hesaplanmıştır. Böylece araştırmada veri toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini ölçmek üzere hazırlanan 15 maddelik iki faktörlü ölçme aracı kullanılmıştır. Kullanılan ölçme aracı yer alan maddeler 5'li likert tipindedir. Her bir madde için öğrenci tercihlerine sunulmak üzere “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Fikrim Yok”, “Katılıyorum”, “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde beş derece belirlenmiştir.

Bulgular

Araştırmanın birinci alt sorusu olan “Çalıştığı kurumda farklı hizmet sürelerine sahip sınıf ve branş öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna Faktöryel ANOVA analizi yapılarak yanıt aranmıştır. Faktöryel ANOVA yapmadan önce bu analizin ön koşullarının sağlanıp sağlanmadığı incelenmiştir. Normalliğe ilişkin yapılan analiz sonucunda Skewness=-1.04 ve Kurtosis=.25 olarak hesaplanmıştır. Levene test istatistiği değeri .052 olarak hesaplanmıştır. Böylece normallik ve homojenlik şartının sağlandığı görülmüştür. Ayrıca verilere ait kutu grafiklerine de bakılarak verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Verilere ait kutu grafikleri Şekil 3'te gösterilmiştir.

Özel Ve Kamu Eğitim Örgütlerinde Çalışan Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri:
Etkileşimsel Etki Modeli

Şekil 3. Verilere ait normallik grafikleri

Kategorik bağımsız değişkenlere göre öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Çalıştığı Kurumdaki Hizmet Süreleri ve Branşa Göre Örgütsel Bağlılık Düzeyi Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Çalıştığı Kurumdaki Hizmet Süresi	Sınıf Öğretmeni			Branş Öğretmeni			Toplam		
	N	X	ss	N	X	ss	N	X	ss
1-5 yıl	129	3.98	.83	82	3.90	.77	211	3.95	.80
6-10 yıl	43	4.12	.55	39	3.90	.78	82	4.02	.68
10 yıl üzeri	22	4.15	.70	28	3.86	.83	50	3.99	.78
Toplam	194	4.03	.76	149	3.90	.78	343	3.97	.77

Tablo 3'e göre çalıştığı kurumda 1-5 yıl hizmet süresine sahip öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi ortalama puanı $X=3.95$, 6-10 yıl hizmet süresine sahip öğretmenlerin aynı test ortalama puanı $X=4.02$ ve 10 yıl üzeri hizmet süresine sahip öğretmenlerin aynı test ortalama puanı $X=3.99$ 'dur. Bu

gruplardaki öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır, $F(2, 337)=.29$, $p>.05$. Yani öğretmenlerin çalıştığı kurumdaki hizmet süresi, onların örgütsel bağlılık düzeylerinde anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin branşa göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur $F(1, 337)=3.87$, $p<.05$. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyi ortalama puanı ($X=4.03$), branş öğretmenlerinin aynı test puanlarından ($X=3.90$) daha yüksektir. Bu bulgu, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde branşın önemli bir etken olduğunu gösterir. Kategorik bağımsız değişkenlere göre öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi puanlarına ait faktöryel Anova sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

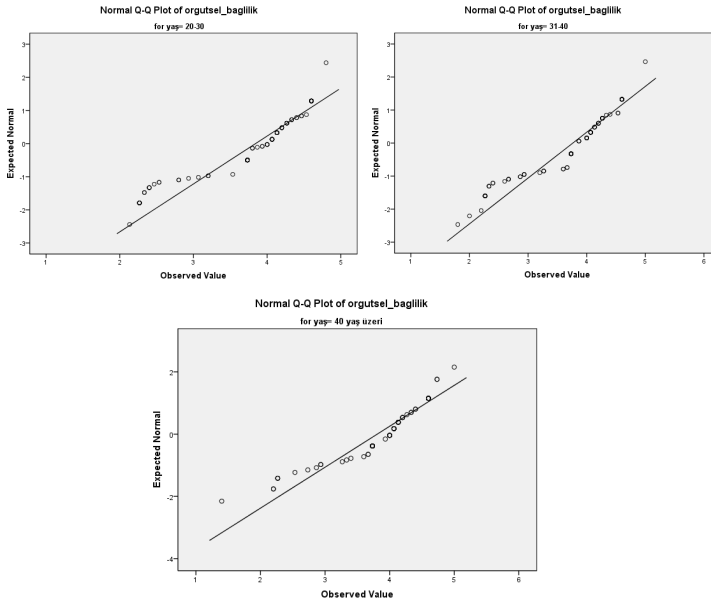
Tablo 4. Çalıştığı Kurumdaki Hizmet Süreleri ve Branşa Göre Örgütsel Bağlılık Düzeyi Puanlarının Faktöryel ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kare
Branş	2.301	1	2.301	3.87	.049*	.011
Çalıştığı Kurumdaki Hizmet Süresi	.340	2	.170	.29	.751	.002
BxH	.602	2	.301	.51	.603	.003
Hata	200.169	337	.594			
Toplam	202.771	342				

* $p<.05$

Çalıştığı kurumdaki hizmet süresi ve branşın, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur $F(2, 337)=.51$, $p>.05$. Yani çalıştığı kurumda farklı hizmet sürelerine sahip öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi ortalama puanlarının, branşa; sınıf ya da branş öğretmenlerinin aynı test puanlarının ise çalıştığı kurumdaki hizmet süresine göre farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Kısmi eta kare değişkeni incelendiğinde, branşın örgütsel bağlılık düzeyi üzerinde orta ($0.07<\eta^2<0.13$), çalıştığı kurumdaki hizmet süresinin düşük ($\eta^2<0.06$) ve BxH'nin örgütsel bağlılık düzeyi üzerinde düşük etkiye ($\eta^2<0.06$) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında kategorilerde yer alan öğretmen sayılarının aynı olmaması etkili olmuş olabilir.

Araştırmanın ikinci alt sorusu olan “Farklı yaş grubunda yer alan kadın ve erkek öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna faktöryel ANOVA analizi yapılarak yanıt aranmıştır. Faktöryel ANOVA yapmadan önce bu analizin varsayımları test edilmiştir. Levene test istatistiği değeri .155 olarak hesaplanmıştır. Böylece faktöryel Anova için şartların sağlandığı görülmüştür. Verilere ait normallik grafikleri Şekil 4’te gösterilmiştir.

Şekil 4. Verilere ait normallik grafikleri

Yaş ve cinsiyete göre öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi puanlarına ait betimsel istatistikler **Tablo 5**'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Yaş ve Cinsiyete Göre Örgütsel Bağlılık Düzeyi Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Çalıştığı Kurumdaki Hizmet Süresi	Kadın			Erkek			Toplam		
	N	X	ss	N	X	ss	N	X	ss
20-30	93	4.04	.82	42	4.02	.62	135	4.04	.76
31-40	104	3.95	.74	41	3.88	.88	145	3.93	.78
40 yaş üzeri	39	3.96	.76	24	3.88	.79	63	3.93	.77
Toplam	236	3.99	.78	107	3.94	.76	343	3.97	.77

Tablo 5'e göre 20-30 yaş aralığındaki öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi ortalama puanı $X=4.04$, 31-40 yaş aralığındaki öğretmenlerin aynı test ortalama puanı $X=3.93$ ve 40 yaş üzeri yaş aralığındaki öğretmenlerin aynı test ortalama puanı $X=3.93$ 'dir. Bu yaş aralıklarındaki öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır, $F(2, 337)=.756$, $p>.05$. Yani öğretmenlerin yaşı, onların örgütsel bağlılık düzeylerinde anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur $F(1, 337)=.328$, $p>.05$. Yaş ve cinsiyete göre öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi puanlarına ait faktöryel Anova sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Yaşa ve Cinsiyete Göre Örgütsel Bağlılık Düzeyi Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kare
Yaş	.905	2	.453	.756	.470	.004
Cinsiyet	.196	1	.196	.328	.567	.001
Yaş*Cinsiyet (YxC)	.049	2	.025	.041	.960	.000
Hata	201.648	337	.598			
Toplam	202.771	342				

Yaş ve cinsiyetin, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur $F(2, 337)=.041$, $p>.05$. Yani farklı yaş aralığındaki öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi ortalama puanlarının, cinsiyete; kadın ya da erkek öğretmenlerin aynı test puanlarının ise yaşa göre farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Kısmi eta kare değişkeni incelendiğinde, yaşın, cinsiyetin ve yaş*cinsiyetin ortak etkisinin örgütsel bağlılık düzeyi üzerinde düşük ($\eta^2<.06$) etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmanın üçüncü alt sorusu olan "Çalıştığı okul türü, medeni durum, eğitim düzeyi ve mesleki kıdemini öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi var mıdır?" sorusuna nicel veri analizi yapılarak yanıt aranmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik analiz yapılırken; bağımsız değişkenin iki kategorili olduğu durumlarda bağımsız gruplar t-testi; bağımsız değişkenin ikiden fazla kategorili olduğu durumlarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Analiz

sürecine Levene test istatistiği de dahil edilmiştir. Homojenliğin sağlanamadığı durumlarda Welch test istatistiği dikkate alınmıştır.

Tablo 7. Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Kategorik Değişkenlerle Karşılaştırılmasına Yönelik ANOVA ve T-Testi Sonuçları

Değişken	Kategoriler	n	$\bar{X} \pm s$	F/t	p	Anlamlı Fark
Medeni Durum	Evli	216	3.97 \pm .77	t=-.003	.998	
	Bekar	127	3.97 \pm .77			
Eğitim Düzeyi	Lisans	309	3.97 \pm .78	t=-.020	.984	
	Lisansüstü	34	3.97 \pm .73			
Okul Türü	Özel ^a	292	4.02 \pm .76	t=2.524	.012	a>b
	Kamu ^b	51	3.72 \pm .77			
Kıdem	1-5 yıl	97	3.94 \pm .9	W=.205	.801	
	6-10 yıl	124	4.01 \pm .74			
	10 yıl üzeri	122	3.97 \pm .69			

p<0.05 W: Varyansların homojenliği ret edildiğinde kullanılan Welch istatistiği

Bağımlı değişken olan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri ortalamaları incelendiğinde; özel okulda çalışan öğretmenlerin kamuya bağlı okullarda çalışan öğretmenlere göre, 6-10 yıl arası kıdeme sahip olan öğretmenlerin 1-5 yıl ve 10 yıl üzeri kıdeme sahip öğretmenlere göre örgütsel bağlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, özel okulların okul iklimiyle ve meslekteki verimli yılların 6-10 yıl arasında olmasıyla ilişkilendirilebilir. Tablo 7'ye göre öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi puan ortalamalarının; medeni durum (t=-.003; p>0.05), eğitim düzeyi (t=-.020; p>0.05) ve mesleki kıdem (W=.205; p>0.05) değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı tespit edilmiştir. Araştırma örnekleminde yer alan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi puan ortalamalarının çalıştığı okul türü (t=2.524; p<0.05) değişkenine göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum özel okullarda veli-okul idaresi ve öğrencilerin, öğretmenlere yönelik beklentilerinin ve okulun eğitim-öğretim imkanlarının farklı olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Tartışma ve Sonuç

Özel ve kamu kurumlarında görev yapan öğretmenlerin çalıştığı kurumdaki hizmet süresi, onların örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir. Çalıştığı kurumda 1-5 yıl, 6-10 yıl ve 10 yıl üzeri hizmet süresine sahip öğretmenlerden en düşük örgütsel bağlılık düzeyi puan ortalamasının 1-5 yıl kategorisindeki öğretmenlere ait olduğu tespit edilmiştir. Akan ve Kılıç'a (2019) göre, örgütleri ve örgüt üyelerinin birbirleri ile olan etkileşimlerini etkileyen; motivasyon, karara katılma, moral durumları, yaşanan çatışmalar gibi pek çok farklı faktör vardır. Tüm bu etkileşimlerin yaşanması için belli bir süre aynı kurumda çalışmak gerekmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç, aynı kurumda daha az hizmet süresine sahip öğretmenlerin, daha az etkileşim yaşamalarına bağlı olarak örgütsel bağlılık düzeylerinin de düşük çıkmasını açıklar niteliktedir.

Araştırma bulgularından elde edilen bir diğer sonuç, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin sınıf ya da branş öğretmeni olma durumuna göre farklılaşmamasıdır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, öğretmenlerin çalıştıkları kademeye göre branş ya da sınıf öğretmeni olma şeklinde kategorilendirilmeleri etkili olmuş olabilir. Öğretmenlerin aynı kademe kapsamında branşlarına göre farklı kategorilere ayrıldıkları araştırmalardan elde edilen sonuçların istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar oluşturmaması elde edilen bu sonucun ortaya çıkmasını destekler niteliktedir. Örneğin; Akyol, Atan ve Gökmen'in (2013) araştırmasında branşlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Nacar ve Demirtaş'ın (2017) lise öğretmenleri ile yürüttüğü araştırmada da yaş, hizmet yılı ve branşın örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Öte yandan çalıştığı kurumdaki hizmet süresi ve branşın birlikte ortak etkisinin, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde anlamlı olmadığı bulunmuştur. Yani çalıştığı kurumda farklı hizmet sürelerine sahip öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi ortalama puanlarının, branşa; sınıf ya da branş öğretmenlerinin aynı test puanlarının ise çalıştığı kurumdaki hizmet süresine göre farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Öğretmenlerin yaşı, onların örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir. Ayrıca öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde cinsiyet te önemli bir etkiye sahip değildir. Elde edilen bu sonuç, Pelit, Boylu ve Güçer (2007); Güçlü ve Zaman (2011) 'in araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Çetin Gürkan'ın (2006) akademisyenlerle yürüttüğü

araştırmasında da cinsiyet ve yaş, örgütsel bağlılığın alt boyutlarının algılanmasında anlamlı farklılık oluşturmamıştır. Ancak Kurşunoğlu, Bakay ve Tanrıöğen'in (2010) araştırmasında cinsiyete göre öğretmenlerin normatif bağlılıklarında erkekler lehine anlamlı farklılık tespit edilirken, yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Öte yandan Yörük ve Sağban'ın (2012) araştırmasında anlamlı bir fark olmamasına rağmen kadın katılımcıların okul idaresine karşı daha az olumlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Berkovich (2018) araştırmasında müdür ile öğretmen aynı cinsiyetten olduğunda müdüre hem duyuşsal hem de bilişsel güvenin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı araştırmadan elde edilen bir başka sonuç ise kadın öğretmenlerin erkek müdürlere duyuşsal güveninin zaman ile arttığı olmuştur. Tüm bu sonuçlardan yola çıkarak, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini artırmak için okul idarelerinin çözüm önerileri geliştirmeleri gerektiği söylenebilir.

Özel okulda çalışan öğretmenlerin kamuya bağlı okullarda çalışan öğretmenlere göre, 6-10 yıl arası kıdeme sahip olan öğretmenlerin 1-5 yıl ve 10 yıl üzeri kıdeme sahip öğretmenlere göre örgütlerine daha bağlı oldukları sonucu elde edilmiştir. Çatal'ın (2019) ilkokul öğretmenleri ile yürüttüğü çalışmasında, ilkokul öğretmenlerinin yaşları arttıkça okullarına olan bağlılıklarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı araştırmada kıdemi 31 ve üstü olan ilkokul öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin de daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar, bu araştırmanın sonuçlarıyla çelişmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında mesleki kıdem kategorilerinin Çatal'ın (2019) belirlediği mesleki kıdem kategorilerinden farklı olarak; 1-5, 6-10, 10 yıl ve üzeri şeklinde belirlenmesinin etkisi olmuş olabilir. Öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi puan ortalamalarının; medeni durum, eğitim düzeyi ve mesleki kıdem değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ancak araştırma örneğinde yer alan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyi puan ortalamalarının çalıştığı okul türü değişkenine göre özel okulda çalışan öğretmenler lehine istatistiksel olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Durna ve Eren'in (2005) eğitim ve sağlık sektöründe çalışan personellerle yürüttüğü araştırmasında, medeni hali evli olan çalışanların örgütsel bağlılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilememesi, örnekleme yer alan tüm öğretmenlerin eğitim sektöründe çalışanlar olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Sonuç olarak araştırmada, kamu ve özel kurumlarında çalışan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin sınıf öğretmenleri lehine anlamlı olarak farklılaştığı ve çalıştığı okul türüne göre özel okulda çalışan öğretmenler lehine anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir. Ulaşılan bu sonuçlar branşın ve görev yapılan okul türünün, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Farklı değişkenlere göre öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinde anlamlı ya da anlamlı olmayan farklılıkların detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Çünkü öğretmenlerin ve okulun performansını yükseltmede, örgütsel bağlılık önemli bir unsurdur (Tulunay Ateş ve Bulu, 2018). Bu nedenle öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini artırmaya yönelik kurumların kendi bünyesinde gerekli araştırmalar yaparak çözümler üretmesi ve konuyu daha derinlemesine ele alabilecek nitel araştırmalar yapılması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Organizational Commitment Levels of Teachers
Working in Private and Public Institutions: The
Interactive Impact Model**

*

Lütfi Üredi – Sait Akbaşlı – Pelin Kösece – Burak Özaksoy
Mersin University - Hacettepe University – MONE - Doğa Schools

The workers' commitment to the organization has to continue so that the organization survives. The feeling of the commitment to the organization positively influences the workers' performances and hence the performance of the organization. The workers' level of organizational commitment should be as high as possible in order to reduce the discipline problems and absenteeism in the organization and gain more production and higher efficiency.

Today, there is an unstable change and development in a great deal of fields such as the economic, social, cultural and scientific fields. The skills expected from the people who are the components which the developments in the society directly influence change. Each of the educational institutions, which are one of the institutions that influence the society, constitutes the educational organizations. Organizational commitment of the teachers, who are one of the basic components of educational organizations, has considerable influence on the progress and development of educational institutions. In the researches, it is seen that the variables of gender, marital status, age and seniority influence the teachers' organizational commitment at varying degrees. In addition to these variables, it is expected that this research, in which the length of service in the institution and seniority are dealt with separately, in which the common effects of the variables on organizational commitment are analysed and in which the effect of being primary school teacher and branch teacher on organizational commitment are investigated, contributes to filling the void in the literature. This research is important as it deals with the interactional effect of different variables, working in private and public institutions, seniority and length of service in the school and being a primary school teacher and branch teacher separately. It is thought that the results gained will

contribute to the studies of the teachers' professional development. In the research, the sub-questions below are aimed to be answered:

- Is there a significant difference among the primary school teachers and branch teachers who have different length of service in the institutions in which they work in terms of their level of organizational commitment? (BxH)
- Is there a significant difference among the female and male teachers who are in different age groups in terms of their level of organizational commitment? (YxC)
- Do the type of school in which the teachers work, marital status, educational level and professional seniority have significant effect on the teachers' organizational commitment?

The quantitative research methods were used in this research. The interactional effect of some variables on the organizational commitment of teachers working in educational institutions were analysed by means of correlational survey model. The population of the research was composed of the teachers working in private and public schools in Ankara. While determining the sample of the research, random sampling, which was one of the methods of probability sampling, was used. As it wasn't possible to reach all of the teachers in the population, a sample, which was smaller and which could be reached, was chosen from the population. As the research was carried out in the city, the sample was chosen from 55.000 people, which constituted the population with 0.5 deviation ration. The research data were collected in the fall semester of 2019-2020 academic year. The participants were determined according to the voluntariness. Before the research, the participants were informed that the data collected would just be used within the scope of this research and the information would be kept confidential. At the beginning of the research process, literature scanning was performed in relation to the factors, which were thought to have influence on the teachers' organizational commitment. After the scanning, the scale, which was developed by Maroco, Maroco, Campos ve Fredricks (2016) and which was adapted for Turkish by Gün, Turabik, Arastaman ve Akbaşlı (2019) and which included 20 items existing in University Student Engagement Inventory, was prepared. The items prepared were sent to domain experts working in 3 different universities and their opinions about the content validity were got. A pilot study was

performed with 160 teachers working in the public and private schools and the clarity and explicitness of the items were tested. It was calculated that the Cronbach Alpha value of the data collection tool was .81. Consequently, Personal Information Form and two-factor measurement instrument, which was prepared in order to measure the teachers' organizational commitment and which had 15 items, were used to collect the data in the research. The measurement instrument, which was used, was 5 point likert scale.

According to the findings of the research, the length of service of the teachers working in private and public schools didn't have a significant effect on their organizational commitment. It was determined that the teachers, whose length of service was in the category of 1-5 year, had the lowest level of organizational commitment among the teachers who had 1-5 year length of service, 6-10 year length of service and who had length of service over 10 years. Another result obtained from the findings of the research was that the teachers' level of organizational commitment didn't differ according to their becoming primary school teachers or branch teachers. The result can stem from the fact that the teachers were categorized as branch teachers or primary school teachers according to the organization where they worked. The fact that the research results weren't statistically significant in the researches in which the teachers were categorized according to their branches supported this result of the research. For example, a significant difference among the branches wasn't found in the research, which was performed by Akyol, Atana and Gökmen (2013). In the research, in which Nacar and Demirtaş (2017) carried out with high school teachers, it was also determined that age, length of service and branch didn't have a significant effect on organizational commitment. Moreover, it was found out that common effect of length of service in the institution where the teachers work and branch didn't have a significant effect on the teachers' organizational commitment. Teachers' age didn't have a significant effect on the their organizational commitment. Additionally, teachers' gender didn't have a significant effect on their organizational commitment. This result obtained overlaps the results of the researches performed by Pelit, Boylu and Güçer (2007); Güçlü and Zaman (2011). As a result, it was determined that there was a significant difference among the teachers working in public and private institutions

according to being primary school teacher and branch teacher in terms of organizational commitment and the primary school teachers' level of organizational commitment was higher than branch teachers and it was also determined that there was a significant difference according to the type of school where the teachers worked and the teachers working in private schools have higher levels of organizational commitment than the teachers working in public schools.

Kaynakça / References

- Ahuja, S. ve Gupta, S. (2019). Organizational commitment and work engagement as a facilitator for sustaining higher education professionals. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 7(6), 1846-1851.
- Akan, D. ve Kılıç, M. E. (2019). Öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri ile okul etkililiği arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (80), 123-136.
- Akyol, P., Atan, T. ve Gökmen, B. (2013). Beden eğitimi ve sınıf öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 38-45.
- Ateş, Ö. T. ve Buluç, B. (2018). İlköğretim öğretmenlerinde motivasyon ve örgütsel bağlılığın demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (48), 1-30.
- Bayram, L. (2005). Yönetimde yeni bir paradigma: örgütsel bağlılık. *Sayıştay Dergisi*, 59, 125-139.
- Berberoğlu, A. (2018). Impact of organizational climate on organizational commitment and perceived organizational performance: empirical evidence from public hospitals. *BMC Health Services Research*, 18(1), 399.
- Berkovich, I. (2018). Effects of principal-teacher gender similarity on teacher's trust and organizational commitment. *Sex Roles*, 78(7-8), 561-572.
- Celep, C. (2014). *Eğitim örgütlerinde örgütsel adanma*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Chor, L. T. (1991). Development of organizational commitment in Hong Kong aided secondary school christian teachers – a case study. 09.01.2021 tarihinde <http://www.fed.cuhk.edu.hk/ceric/cuma/91tcleung/conclusion.htm> adresinden erişildi.
- Çatal, M. (2019). *İlkokul öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin incelenmesi*. Tezsiz yüksek lisans projesi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

- Çetin Gürkan, G. (2006). *Örgütsel bağlılık: örgütsel iklimin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi ve Trakya Üniversitesi'nde örgüt iklimi ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin araştırılması*. (Yüksek lisans tezi) Ulusal Tez Merkezi (206826)
- Çoban, D. ve Demirtaş, H. (2011). Okulların akademik iyimserlik düzeyi ile öğretmenlerin örgütsel bağlılığı arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 17(3), 317-348.
- Çolakoğlu, Ü., Ayyıldız, T. ve Cengiz, S. (2009). Çalışanların demografik özelliklerine göre örgütsel bağlılık boyutlarında algılama farklılıkları: Kuşadası'ndaki beş yıldızlı konaklama işletmeleri örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 77-89.
- Dou, D., Devos, G. ve Valcke, M. (2017). The relationships between school autonomy gap, principal leadership, teachers' job satisfaction and organizational commitment. *Educational Management Administration & Leadership*, 45(6), 959-977.
- Durna, U. ve Eren, V. (2005). Üç bağlılık unsuru ekseninde örgütsel bağlılık. *Doğus Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 210-219.
- Faraji, M. ve Begzadeh, S. (2017). The relationship between organizational commitment and spiritual intelligence with job performance in physical education staff in east Azerbaijan province. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 4(5), 565-577.
- Güçlü, N. ve Zaman, O. (2011). Alan dışından atanmış rehber öğretmenlerin iş doyumları ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 541-576.
- Gün, F., Turabik, T., Arastaman, G. ve Akbaşlı, S. (2019). Adaptation of university student engagement inventory to Turkish culture: Validity and reliability study. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 20(2), 507-520.
- İlter, P. (2019). *Resmi eğitim kurumlarında görev yapan rehber öğretmenlerin örgütsel bağlılık ve motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yüksek lisans tezi). Ulusal Tez Merkezi (569422)
- John, M. C. ve Taylor, J. W. (1999). Leadership style, school climate, and the institutional commitment of teachers. *In International Forum Journal*, 2(1), 25-57.
- Korkmaz, M. (2011). İlköğretim okullarında örgütsel iklim ve örgüt sağlığının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 17(1), 117-139.
- Maroco, J., Maroco, A. L., Campos, J. A. D. B. ve Fredricks, J. A. (2016). University student's engagement: development of the University Student Engagement Inventory (USEI). *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 29(21), 1-12.

- Nacar, D. ve Demirtaş, Z. (2017). Lise öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017(9), 547-558.
- Nikpour, A. (2017). The impact of organizational culture on organizational performance: The mediating role of employee's organizational commitment. *International Journal of Organizational Leadership*, 6, 65-72.
- Kurşunoğlu, A., Bakay, M. E., ve Tannögen, A. (2010). İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 101-115.
- Pelit, E., Boylu, Y. ve Güçer, E. (2007). Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi akademisyenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 86-114.
- Roncesvalles, M. C. T. ve Gaerlan, A. A. (2020). Authentic leadership and teacher morale: effects on organizational commitment in higher education. *International Journal of Advanced Research and Publications*, 4(3), 85-94.
- Rosenholtz, S. ve Simpson, C. (1990). Workplace conditions and the rise and fall of teachers' commitment. *Sociology of Education*, 63, 241-257.
- Sandere, U. (2004). *Eğitim örgütlerinde örgütsel bağlılığın işten ayrılma niyetine etkisi*. (Yüksek lisans tezi). Ulusal Tez Merkezi (147182)
- Scholl, R. (2008). What is organizational commitment. *Scholl WebNotes*.
- Uğurlu, C. T. ve Üstüner, M. (2011). Öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeylerine yöneticilerinin etik liderlik ve örgütsel adalet davranışlarının etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41), 434-448.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9.bs.)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yörük, S. ve Sağban, Ş. (2012). Okul müdürlerinin kültürel liderlik rollerinin öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyine etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 7(3).2795-2813.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Üredi, L., Akbaşlı, S., Kösece, P. ve Özaksoy, B. (2021) Özel ve kamu eğitim örgütlerinde çalışan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri: Et-kileşimsel etki modeli. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 17(38), 4983-5005. DOI: 10.26466/opus.858602

Yıkıcı Liderlik ile Algılanan Örgütsel Engel Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.843064

*

Münevver Çetin* – Muammer MARAL**

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İstanbul /Türkiye

E-Posta: mcetin@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1203-9098](https://orcid.org/0000-0002-1203-9098)

**Dr. Öğrencisi Marmara Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: muammermaral@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-2055-5711](https://orcid.org/0000-0002-2055-5711)

Öz

Bu çalışmanın amacı okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışları ile öğretmenlerin algılarına göre örgütsel engel arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaçla çalışmada okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarını ne sıklıkla sergiledikleri, yıkıcı liderlik ve algılanan örgütsel engel değişkenleri ile okul yöneticilerinin cinsiyeti, okul türü, okuldaki personel sayısı, öğretmenlerin hizmet yılı değişkenleri arasındaki ilişki ve bunların yanında yıkıcı liderlik alt boyutlarının algılanan örgütsel engelleri ne derece yordadığı ve yıkıcı liderlik ile algılanan örgütsel engel arasındaki ilişki incelenmiştir. İlişkisel modelde olan bu araştırma Sakarya ilindeki okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan toplam 325 öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında “Yıkıcı Liderlik Ölçeği” ile “Algılanan Örgütsel Engel Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma bulgularında okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarını sergileme düzeyinin düşük olduğu belirlenmiş ve yıkıcı liderlik ile okuldaki personel sayısı ve öğretmenlerin hizmet yılı arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Öğretmenlerin algılarına göre algılanan örgütsel engel düzeyinin düşük olduğu belirlenmiş, algılanan örgütsel engel ile okul türü ve okuldaki personel sayısı değişkenleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Yıkıcı liderlik alt boyutlarından olan “liderlik için yetkin olmamak” ve “adam kayırma” boyutlarının algılanan örgütsel engelleri anlamlı olarak yordadığı ve yıkıcı liderlik ile algılanan örgütsel engel arasında pozitif yüksek düzeyde ilişki tespit edilmiştir.

AnahtarKelimeler: Liderlik, Yıkıcıliderlik, Örgütsel engel.

Analysis of the Relationship Between the Destructive Leadership and the Perceived Organizational Obstacles

*

Abstract

The aim of this study is to determine the relationship between destructive leadership behaviors of school administrators and organizational obstacle according to teachers' perceptions. For this purpose, in this study, it has been examined that how often school administrators perform destructive leadership behaviors, the relationship between both destructive leadership and perceived organizational obstacle, and gender of school administrators, type of school, number of staff at school, tenure of teachers, in addition, the extent to which destructive leadership sub-dimensions predict perceived organizational obstacle and the relationship between these two concepts. With the correlational method, this research was conducted with 325 teachers working in pre-school, primary, secondary and high schools in Sakarya. "Destructive Leadership Scale" and "Perceived Organizational Obstruction Scale" were used to collect data. In the research findings, it was determined that the level of performing destructive leadership of school administrators was low and significant difference was found between the destructive leadership and the number of school staff and tenure of teachers. According to the teachers' perceptions, the level of perceived organizational obstacle was determined to be low, and there was a significant difference between the perceived organizational obstacle and the type of school and the number of staff at school. It was determined that the dimensions of "inadequate leadership skills" and "nepotism (favoritism)" which are destructive leadership sub-dimensions, significantly predict the perceived organizational obstacles, and a high level of positive relationship was found between destructive leadership and perceived organizational obstacle.

Keywords: *Leadership, Disruptive leadership, Organizational obstruction.*

Giriş

İnsanlar, sosyal varlık olmaları ve bunun sağladığı avantajlardan dolayı bir arada yaşama eğilimindedir. İnsanların bir arada yaşaması çeşitli grup ve toplulukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Liderlik de bu grupların ve toplulukların yönetilmesi ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Bu durum hem grupların ve toplulukların yönetilmesi gerektiğinin hem de grup ve toplulukların yönetilme ihtiyacının doğal bir sonucudur (Erkutlu, 2014).

Liderlik; psikoloji, tarih, siyaset bilimi, sosyoloji, yönetimi bilimi gibi sosyal bilimlerin konusu olmuştur (Hughes, Ginnett ve Gordon, 1999; Çelik, 2015). Liderlik konusunda 3000’den fazla empirik araştırma yapılmış, yüz binleri aşan çeşitli türde çalışma yapılmıştır (Çelik, 2015; Barutçugil, 2014). Günümüzde liderliğe ilişkin çok fazla sayıda tanım, teori ve yaklaşım bulunmaktadır (Barutçugil, 2014). Liderlik kavramına geçmişten günümüze kadar yönetim işlevinin olduğu her alanda birçok anlam verilmesine rağmen liderlik kavramı her zaman var olmuş ve önemini yitirmemiştir (Çelik, 2015).

Liderlik üzerine ilk ciddi çalışmalar 20. yüzyıla gelindiğinde başlamıştır. Liderlik araştırmalarının birçoğu liderlerin etkililiğine etki eden etmenler üzerinedir. Sosyal bilimciler, bir liderin izleyenlerini nasıl etkilediğini, etkileme düzeylerini, görevlerini nasıl ve ne düzeyde gerçekleştirdiklerini ve tüm bunları gerçekleştirmelerini sağlayan özellikleri, davranışları, güç kaynaklarını ve yetenekleri belirlemeye, örgütlerde neden bazı liderlerin ön plana çıktığını ve liderin davranışlarını belirleyen etmenleri belirlemeye çalışmıştır (Yukl, 2018). 1930’lu yıllarından sonuna “Özellikler Kuramı” ile başlayan ilk ciddi çalışmalardan bu yana liderlerin olumlu özellikleri üzerinde durulmuş, liderliğin “karanlık yönü” olan yıkıcı liderlik üzerine yeterince yoğunlaşılmamıştır (Celep, 2014). Örgütlerde yıkıcı liderliğin zararlı, olumsuz etkilerine yönelik çalışma sayısı ve buna yönelik geliştirilen teori çok azdır (Tepper, 2000). Yapılan araştırmaların çoğu yapıcı, başarılı ve etkili liderlik hakkındadır (Kelloway, Mullen ve Francis, 2006).

Yıkıcı liderlik, çalışanlara ve örgüte yönelik olan, sistematik ve tekrarlanan bir şekilde, kasıtlı veya kasıtsız olarak gerçekleştirilen zararlı davranışları ifade etmektedir. Yapılan araştırmalarda çalışanların işlerinden

yılma davranışı sergiledikleri, çalışanların tolerans göstermeyen işverenlere maruz kaldıkları (Lombardo ve McCall, 1984; Zapf, Einersan, Hoel ve Vartia, 2003), yıkıcı liderliğin çalışanların iş tatmin düzeylerini olumsuz etkilediği ve işlerini aksatma davranışı ortaya koymalarına sebep olduğu, çalışanların örgütsel bağlılık düzeyini düşürdüğü, çalışanların işten ayrılma eğilimlerini artırdığı (Sezici, 2015), kaynakların kötüye kullanılmasına neden olduğu (Çetin, 2019) ortaya çıkmıştır. Tüm bu çalışmalar liderlerin bahsedilen olumlu davranışlarının yanında aktif olarak yıkıcı davranışlar da sergilediğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada yıkıcı liderlik ile örgütsel engeller arasındaki ilişki incelenecektir. Yıkıcı liderlik davranışlarının bireylerin mesleki ve kişisel gelişimlerini engelleyen, refah düzeylerinin ve iş performanslarının düşmesine sebep olan, başarıya ulaşmalarını ve motivasyonlarını olumsuz etkileyen, stres düzeyinin artması gibi daha birçok olumsuz duruma neden olan örgütsel engeller ile ilişkisi saptanmaya çalışılacaktır. Çalışanların yıkıcı liderlik davranışlarına maruz kalıp kalmadıkları, kalıyorlarsa düzeyinin ne olduğu ve bu davranışların örgüt üyelerinin örgütsel engellerle karşılaşmalarına neden olup olmadığı, oluyorsa ne düzeyde olduğu sorulacaktır.

Liderlik

Liderlik kavramı üzerine birçok araştırma yapılmış ve birçok tanımlamada bulunulmuştur. Dubrin (1995)'e göre liderlik, örgütün amaçlarına ulaşmalarını sağlamak için çalışanları teşvik etme ve onlara güven verme yeteneğidir. Shackleton (1995)'a göre ise liderlik, örgütün amaçlarına ulaşmalarını sağlamak için birey veya grupları bu amaçlar doğrultusunda motive eden, onların çalışmalarını etkileme ve yönlendirme yetisine sahip kişidir.

Liderlik üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu liderlerin olumlu özellikleri üzerine kuruludur (Celep, 2014). Bu çalışmalarda liderlerin sahip olduğu veya olması gereken özellikleri, etkili liderlik çeşitleri, liderin sahip olması gereken yönetim türleri, çalışanlarına karşı yaklaşım tarzı, liderin örgüt içindeki rolü incelenirken, olumsuz etki oluşturan liderlik davranışı üzerinde gerektiği kadar durulmamıştır (Gündüz ve De-

dekorkut, 2014). Karizma konusundaki tartışmaların bir kısmı hariç olmak üzere toplum bilimiyle uğraşanlar genellikle liderlik kavramının karanlık yönlerinden kaçınmışlardır. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bir çalışma yapıldığında yıkıcı liderliğin tam olarak tanımlanamadığı görülecektir. Lider ve liderlik kavramı birçok olumlu özelliği içerisinde barındırdığı gibi örgüt ve bireyler için hayati öneme sahip olumsuz özellikleri de içermektedir. Liderlik ile ilgili literatürde özellikle ilk zamanlarda liderlerin her zaman iyi, hatta insanüstü özellikleri barındırdığı kabul edilmiş ve belirli özellikleri barındırmayan kişilerin iyi lider olamayacağı düşünülmüştür (Kellerman, 2004; Thoroughgood, Hunter ve Sawyer, 2011). Ancak çalışanların olumsuz iş davranışları üzerine yapılan incelemeler ve tartışmalar, araştırmacıların dikkatlerini bireysel ve durumsal belirleyiciler üzerinde toplamasına sebep olmuştur (Marcus ve Schuler, 2004). Bu durum, örgütler ve çalışanlar tarafından olumsuz etki ve sonuçlar doğuran (Tepper, 2000) yıkıcı liderliğe ilişkin de incelemelerin başlamasına neden olmuştur (Lu, Ling, Wu ve Liu, 2012).

Yıkıcı Liderlik

Yıkıcı liderlik kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Ancak yıkıcı liderlik kavramına ilişkin literatürde üzerinde anlaşılmış, kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Bu tanımlamalardan bazıları şunlardır: “Kötü niyetli denetçiler” (Tepper, 2000), “sağlığı olumsuz etkileyen liderler”, “zorbalılar”, “yoldan sapmış liderler” (Shackleton, 1995), “hoşgörü sahibi olmayan liderler”, “psikopatlar”, “huzursuz edici ve bıktırıcı liderler”. Einersan, Asland ve Skogstad (2007)’a göre yıkıcı liderlik, lider ya da yöneticinin örgütün amaçlarını, hedeflerini, çalışanlarını, yapısını, huzurunu, iş tatminini tehdit eden sistematik ve düzenli olarak tekrar eden davranışları sergilemesidir. Hou (2017) tarafından yıkıcı liderlik, bir örgüt liderinin örgütün içsel ve dışsal paydaşlarına ilişkin olumsuz ve uygun olmayan davranışlar sergilemesi olarak tanımlanmıştır. Vliert ve Einersan (2008)’a göre ise yıkıcı liderlik, liderin kendisini güvence altına almak için çalışanlarının menfaatlerini olumsuz kararlar ve davranışlarla ihlal etmesidir.

Yıkıcı liderlik kavramına ilişkin yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere yıkıcı liderlik kavramına yönelik olarak liderin olumsuz özelliklerinden bahsedilse de kavramın tanımına ilişkin fikir birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Yıkıcı lider; onur kırıcı davranışlarda bulunan, sabotaj, iki yüzlülük, yolsuzluk gibi çeşitli etik olmayan, yasa dışı olarak nitelendirilebilen, suç niteliği taşıyan davranışlar sergileyen lider olarak tanımlanmaktadır. Yıkıcı liderler, örgütün yasal ilgisi dışında yalan konuşma, aldatma, yolsuzluk, hile veya çalarak kendilerini yozlaşma içinde bulabilmektedir. Sonuç olarak yıkıcı liderler izleyenleri kapsadığı gibi örgütü de kapsayan bir kavramdır (Celep, 2014).

Yıkıcı liderlik bazı özellikleri barındırmaktadır. Yıkıcı lider davranışı, astlara ve örgüte yönelik olabilmektedir. Bunun yanında yıkıcı lider davranışı yalnızca örgütün kendisine, yalnızca çalışanlara veya hem örgüte hem de çalışanlara yönelik olumsuz davranışlar içerebilir (Einersan, Asland ve Skogstad, 2010).

Vredenburg ve Brender (1998)'a göre yöneticiler sahip oldukları güçlerini suistimal ederek ve bu güçlerini kullanarak hem örgüt üyelerini hem de örgütü kötüye kullanma fırsatına sahiptir. Bu yüzden yıkıcı liderler amaçları, görevleri ve kaynakları hedefleyerek örgütün etkililiğinin yanı sıra astlarının memnuniyetini, motivasyonunu ve refahını sabote edebilmektedir. Neuman ve Baron (2005)'a göre yıkıcı lider, aslında tüm alanlardan gelen davranış biçimlerini içermektedir. Dolayısıyla yıkıcı liderlik davranışları sadece aktif ve doğrudan davranışları içermekle kalmaz aynı zamanda pasif ve dolaylı davranışları da içermektedir.

Einersan ve diğerlerine (2007) göre yıkıcı liderlik üç temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi davranışların sistematik bir şekilde tekrarlanması gerektiğidir. Olumsuz olarak nitelendirilen davranışlar sistematik olarak tekrarlanmıyorsa yıkıcı liderlikten bahsetmek mümkün değildir. İkincisi, yapılan davranışın kasıt içerme durumudur. Liderin ortaya koyduğu davranış, düşüncesizlik, duyarsızlık, yetersizlikten kaynaklanıyor, astları ve/veya örgütü zayıflatıyorsa bu davranış yıkıcı olarak nitelendirilmektedir. Yıkıcı davranışlar lider tarafından ister bilinçli ister bilinçsiz gerçekleştirilsin bu davranışlar tekrarlanıyorsa yıkıcı liderlikten söz etmek mümkündür. Üçüncüsü ise sergilenen davranışlar örgütün meşru yani hukuka uygun ve haklı çıkarlarını ihlal ettiği takdirde yıkıcı olarak nitelendirilebilir.

Yıkıcı liderlik davranışı sürekli olarak açık bir şekilde saldırganlık veya sözel biçimde olmayabilir. Yıkıcı davranışlar açık olmaktan ziyade kapalı, pasif ve daha gizli olabilir. Yıkıcı lider davranışları bazen olumsuz göz teması, azarlama, bağırma, çok fazla ve katı eleştirilerde bulunma şeklinde olabileceği gibi liderin görevlerini yerine getirmeme, paylaşılması gereken bazı bilgileri gizleme, işgörenlerinin iş güvenliğini sağlayacak faaliyetlerde bulunmama, çalışanları bazı haklarından mahrum bırakma gibi davranışlar şeklinde de ortaya çıkabilmektedir (Einersan vd., 2007).

Yıkıcı liderlik sürecinin ortaya çıkmasında sadece liderin etkisi bulunmamaktadır (Thoroughgood vd., 2011). Yıkıcı lider davranışlarının sergilenmesinde ve bu davranışların devamlı olarak tekrarlanmasında önemli rol oynayan ve bu sürece katkı sağlayan “zehirli” ya da “toksik üçgen” adı verilen üç ana etken bulunmaktadır. Bu üçgenin parçaları lider, izleyenler ve çevredir. Padilla, Hogan ve Kaiser (2007), yıkıcı liderliğin yalnızca lider davranışları ile ilişkili olmadığını, izleyenlerin ve diğer faktörlerin de bu sürece etki ettiğini vurgulamaktadır.

Yıkıcı liderliğin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan etmenlerden biri de denetim ve denge unsurudur. Zayıf ve etkisiz olan örgütsel ortam ve kurumsallaşmanın yetersizliği, yıkıcı liderlik davranışının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Örgütte gücün, merkezi yönetimin elinde bulunması ve gücün merkezileşmesi sonucunda örgüt liderinin denetimi zorlaşmaktadır ve örgütteki güç dengeleri bozulmaktadır (Mulvey ve Padilla, 2010). Devletin denetim mekanizmasının yetersiz olması, devlet kurumlarının iç içe geçmiş yapısı yıkıcı liderlik davranışlarının artmasına sebep olmaktadır (Celep, 2014).

Örgütü amaçlarına ve hedeflerine ulaştırma konusunda problemler yaşayan liderler, örgütsel baskıyı artırarak ve bilerek gerçekleri görmezden gelmek, duygusal bağ kurmaktan kaçınmak, başkalarını kandırmak, sadece kendi yaptıklarını doğru olarak kabul etmek gibi etik dışı davranışlar sergiler. Aynı şekilde aşırı rekabetin var olduğu çevrede yaşayan örgütün liderleri, sahip oldukları yetersiz kaynaklarla büyük amaç ve hedeflere ulaşmaya çalışırken, bu baskı, gerginlik ve tehdit ortamında etik olmayan ve olumsuz davranışlarda bulunabilirler (Chandler ve Fields, 2010).

Yıkıcı liderlik davranışını ortaya çıkaran etkenler bunlarla sınırlı değildir. Liderin örgüt çalışanlarına ulaşılması zor olan, çalışanlarda gerginlik yaratacak ve performanslarının üstünde çaba harcamalarını gerektirecek

amaçlar belirlemesi ve bunların kısa süre içinde gerçekleşmesini istemesi, liderin örgüt çalışanlarına karşı olumsuz davranışlar sergilemesine neden olmaktadır (Bardes ve Piccolo, 2010).

Örgütün içinde bulunduğu çevrenin karmaşık olması (Celep, 2014), çevrenin değişken yapıda olması kriz durumlarında düzenin sağlanabilmesi için liderin gücünü ve denetimini artırmasına neden olmaktadır. Bu durum yıkıcı liderlik davranışlarını ortaya çıkarmaktadır (Mulvey ve Padilla, 2010).

Yıkıcı liderlik, Uymaz (2013) tarafından altı boyutta ele alınmıştır. Bunlar aşırı otoriterlik, lider için yetkin olmamak, etik dışı davranış, teknoloji ve değişime direnç, astlara karşı duyarsızlık ve adam kayırmadır. "Aşırı otoriterlik", liderin örgüt içinde baskı kurmaya, her şeyi kontrol altında tutmaya çalıştığı, birçok şeye karşı şüpheli olduğu ve örgüt içinde sürekli egemenlik kurma çabasının var olduğu boyuttur. "Liderlik için yetkin olmamak", liderin çalışanların kendilerini geliştirme çabalarını ve onların gereksinimlerini görmezden gelmesi, planlama, vizyon geliştirme, problem çözme ve karar verme becerilerinin zayıf olmasıdır. "Etik dışı davranış", liderin sık sık etik dışı davranışlar sergilemesi, insanlara karşı saygısız olması, dürüstlük gibi erdemlerden uzak olmasını ifade eden yıkıcı liderlik alt boyutudur. "Teknoloji ve değişime direnç", liderin yeni gelişmeleri, teknolojiyi, değişimi, güncel olmayı reddetmesi, var olan düzeni korumak istemesi eğilimidir. "Astlara karşı duyarsızlık", liderin çalışanlarının performansını hakkında çalışanlara geri dönüşte bulunmamasıdır. Çalışanlar liderin kendileri hakkında ne düşündüğünü bilmezler. Lider bilgi paylaşımında bulunmaktan kaçınır. "Adam kayırma" ise liderin çalışanlar arasında favori astlarının olması, örgüt içinde belirli kişilere daha ılımlı davranması ve iltimas göstermesidir.

Algılanan Örgütsel Engel

Örgütler, belirli amaçları ve hedefleri gerçekleştirmek için vardır ve birçok unsurdan meydana gelirler. Örgütlerde liderler, yöneticiler, çalışanlar, normlar, yapılar, stratejiler, hedefler, amaçlar mevcuttur. Bunların hepsi birbiri ile ilişkilidir ve birindeki olumlu veya olumsuz değişim diğerlerini etkilemektedir. Bu etkinin büyüklüğü ve yönü değişiklik gösterebilmektedir. Bu etkileşim içindeki en önemli faktörlerden biri de insan unsudur

ve insan, doğası gereği gerek birbiriyle gerekse örgütsel yapı ile ilişki içindedir. Bu ilişki bireylerin çeşitli ve kaynağı farklı olan birçok engelle karşılaşmasına neden olmaktadır.

Araştırmacılar tarafından örgüt ve çalışanlar üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Örgüt ve çalışan arasındaki ilişki sosyal değişim teorisi temel alınarak açıklanmaya çalışılmıştır (Eisenberger, Fasolo ve Davis-Lamastro, 1990; Graen ve UhlBien,1995; Aktaran: Koçak, 2019). Bu teoriye göre örgüt ve çalışanlar arasında karşılıklı bir beklenti söz konusudur ve bu beklentiler karşılandığı ölçüde süreç devam etmektedir (Emerson, 1976).

Özbağ ve Çekmecelioğlu (2014)'na göre örgütsel engeller, örgütte bulunan çalışanların örgüte ilişkin olumsuz algılamalarıdır. Gibney, Zagenczyk ve Masters (2009) tarafından algılanan örgütsel engel, örgüt tarafından çalışanların amaçlarına ulaşmasının engellendiği, sınırlandırıldığı ve müdahalede bulunduğu ve iyi olma haline, huzuruna zarar verildiği şeklindeki algısı olarak tanımlanmıştır. Algılanan örgütsel engel, çalışanların işverenleri ile aralarındaki ilişkinin olumsuz ve zararlı olduğu algısını yansıtmaktadır. Çalışanların bazı konularda örgüt üyeleriyle kişisel sorunlar yaşaması olasıdır. Bu sorunların kaynağı örgütün kendisi değilse çalışanlar bunu örgütsel engel olarak algılamayacaklardır (Gibney, Zagenczyk, Fuller, Hester ve Caner, 2011).

Riege (2005)'ye göre örgütsel engel nedenlerinden bazıları şunlardır: Strateji entegrasyonu, amaçların eksikliği ve belirsizliği, bilgi paylaşım uygulamaları konusunda yönlendirme ve liderlik eksikliği, bilginin yansıtılacağı, üretileceği, paylaşılacağı formal ve informal alanların eksikliği, şeffaf bir ödül sisteminin yokluğu, örgüt kültürünün paylaşımına imkan vermemesi, nitelikli ve bilgili personelin ayrıcalıklı olmaması, paylaşımcılığı destekleyen uygun alt yapı eksikliği, örgüt kaynaklarının yetersiz oluşu, alt birimler, iş birimleri veya fonksiyonel alanlarda rekabetin yüksek düzeyde olması, çalışma alanları ve ortamının kısıtlı olması, örgütün hiyerarşik yapıda olması, iletişimi artıracak ve paylaşımı kolaylaştıracak nitelikte küçük iş birimlerinin eksikliği. Northouse (2018) ise yol-amaç liderlik teorisi bağlamında izleyicilerin karşılaşılabileceği engelleri yedi başlık altında sıralamıştır. Bunlar; belirsiz amaçlar, belirsiz talimatlar, düşük motivasyon, karmaşık görevler, basit görevler, düşük katılım, rekabet eksikliğidir.

Gibney ve diğerleri (2009), örgütsel engellerin çalışanların örgütün amaçlarına ulaşması yönünde çabalarını engellediğini ve çalışanın refahına zarar verdiğini öne sürmüştür. Örgütün çalışanları desteklediği yönündeki algı, çalışanlar tarafından artarsa, çalışanların örgütün amaçlarına ulaşmalarına katkı yapmak amacıyla daha fazla gayret gösterdikleri ortaya konmuştur. Çalışanların örgüte katkılarının en az düzeyde sağlandığı durum ise örgütsel desteğin çalışanlara negatif veya nötr olduğu koşullar altındadır. Sosyal değişim teorisi, örgütün çalışanlara sağladığı katkı veya verdiği zarar nispetinde çalışanların örgüte katkı veya zarar verebileceğini ileri sürmektedir. Buna göre çalışanların istenmeyen davranışlarının altında yatan sebebin örgütün kendisi olduğu söylenebilir (Eisenberger vd.,1990; Bateman ve Organ, 1983; Gibney vd., 2009).

Sparrowe, Liden, Wayne ve Kraimer (2001) tarafından yapılan çalışmada örgütteki bireylerin görevlerini tamamlamalarını zorlaştıran diğer çalışanları tespit edebildiklerini belirlemişlerdir. Dolayısıyla bireylerin engel olarak algıladıkları şey, göz ardı edilmemekte ve fark edilmektedir. Çalışanların örgütle olan ilişkileri, algılanan örgütsel engelin temelini oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, çalışanların sürekli olarak bu tür ilişkiler arasında ayırım yaptığını ortaya koymuştur (Brandes, Dharwadkar ve Wheatley, 2004; Cropanzano, Prehar ve Chen, 2002). Ancak, örgütte bireylerin birbirleriyle olan olumsuz ilişkilerinden örgüt sorumlu görülmedikçe, bireylerin örgütsel engel algısı bu olumsuz durumdan etkilenmeyecektir (Gibney ve diğerleri, 2011).

Literatürde algılanan örgütsel engele ilişkin yapılmış sınırlı sayıda araştırma vardır. Bu araştırmaların ortak özelliği algılanan örgütsel engellerin olumsuz yönlerinin açığa çıkarılmış olmasıdır. Yapılan bu araştırmalarda algılanan örgütsel engel ile işte kalma niyeti (Koçak, 2019), algılanan örgütsel destek (Mackey, McAllister, Brees, Huang ve Carson, 2018), adaptif performans (Guillaume, 2012) arasında negatif ilişki olduğu, algılanan örgütsel engelin istismarcı yönetim ile astların örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki negatif ilişkide aracı konumda olduğu (Mackey ve diğerleri, 2018), iş güvensizliğinin oluşmasına katkı sağladığı (Lee, 2016) sonucuna ulaşılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu araştırma ilişki modelinde bir araştırmadır. Creswell (2012)'e göre ilişki model, değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirlememizi ve puanları tahmin etmemizi sağlayan bir araştırma modelidir.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı, öğretmen algılarına göre yıkıcı liderlik ile örgütsel engel arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amaca yönelik olarak aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- Okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışı sergileme düzeyi nedir?
- Yıkıcı liderlik davranışlarının sergilenme düzeyi; okul yöneticilerinin cinsiyetine, okulun türüne, okuldaki personel sayısına, öğretmenlerin hizmet yılına göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- Öğretmenlerin algılarına göre algılanan örgütsel engel düzeyi nedir?
- Algılanan örgütsel engel; okul yöneticilerinin cinsiyetine, okulun türüne, okuldaki personel sayısına, öğretmenlerin hizmet yılına göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- Yıkıcı liderlik ile algılanan örgütsel engel arasında ilişki var mıdır?
- Yıkıcı liderlik alt boyutları algılanan örgütsel engelleri anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Sakarya'da görev yapan okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve lise öğretmenleri oluşturmaktadır. Evrenden seçkisiz olmayan örnekleme metodlarından uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 325 öğretmen oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 197'si kadın, 128'i erkektir. 64'ü okul öncesi, 83'ü ilkokul, 103'ü ortaokul ve 75'i lisede görev yapmaktadır. 20-30 yaş aralığında 162, 31-35 yaş aralığında 83, 36-40 yaş aralığında 40, 41-45 yaş aralığında 37, 46-50 yaş aralığında 35 öğretmen bulunmaktadır. Öğretmenlerin 147'si 0-5 yıl kıdeme, 75'i 6-10 yıl, 40'ı 11-15 yıl, 33'ü 16-20 yıl, 30'u ise 21-25 yıl arasında kıdeme sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada kullanılan veri toplama araçları şu şekildedir:

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların demografik bilgilerini (yaş, cinsiyet, çalıştığı okul türü, hizmet yılı) elde etmek için araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yıkıcı Liderlik Ölçeği: Bu ölçek Uymaz (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek "adam kayırma", "teknoloji ve değişime direnme", "liderlik için yetkin olmama", "etik dışı davranış", "astlara karşı duyarsızlık", "aşırı otoriterlik" boyutlarından ve 28 maddeden oluşan beşli Likert tipinde bir ölçektir. Geliştiren tarafından ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,966 olarak bulunmuştur. Altı alt boyuttan oluşan ölçeğin toplam varyansın % 78'ini açıkladığı ölçeği geliştiren araştırmacı tarafından tespit edilmiştir.

Algılanan Örgütsel Engel Ölçeği: Bu ölçek, öğretmenlerin algıladıkları örgütsel engel düzeyini belirlemek amacıyla Gibney ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilmiş, Koçak (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Geliştiren tarafından ölçeğe ilişkin Cronbach Alpha değeri 0,897 olarak bulunmuştur. Ölçeği geliştiren araştırmacı tarafından ölçeğin yapı geçerliği test edilmiş ve ölçeğin geçerli olduğu belirlenmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek boyutlu yapısı Türkçe uyarlamasında da desteklenmiştir.

Bu çalışmada kullanılan her iki ölçeğe yönelik Cronbach Alpha değeri 0,97 olarak tespit edilmiştir. Ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğu bulgulanmıştır.

Verilerin analizi

Verilerin analizinde frekans, yüzde gibi betimleyici istatistiklerin yanında, iki grubun ortalamalarının karşılaştırılmasında ilişkisiz örneklem t-testi, ikiden daha fazla grubun ortalamalarının karşılaştırılmasında ise İlişkisiz Örneklem İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. Korelasyonların belirlenmesinde “Basit Doğrusal Korelasyon” analizi, yordama gücünü test etmede ise “Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi” yapılmıştır. Yapılan t-testleri ve ANOVA testleri $p < .05$ anlamlılık düzeyinde, korelasyon testleri ve regresyon analizi $p < .01$ anlamlılık düzeyinde çözümlenmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 22 programı kullanılmıştır.

Araştırmalarda yapılan istatistiksel testlerin, mümkün olduğunca öncelikle parametrik testler kullanılarak yapılması araştırma sonuçlarının güvenilirliği ve genellenebilirliği bakımından istenilen bir durumdur (Can, 2014). Bu nedenle araştırmada kullanılan verilerin normal dağılıp dağılmadığı test edilmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013)’e göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,5 ile -1,5 arasında yer alması verilerin normal dağıldığının göstergesidir. Bu araştırmada kullanılan verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri -0,950 ile 0,956 arasında değişmektedir. Buna göre veriler normal dağılım göstermektedir ve analizlerde parametrik testler kullanılmıştır.

Bulgular

Birinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı “Okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışı sergileme düzeyi nedir?” şeklindedir. Bu amaca ilişkin bulgular Tablo-1’de verilmiştir.

Buna göre okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik alt boyutlarından etik dışı davranış ile teknoloji ve değişime direnme davranışlarını sergileme düzeyi çok düşük; aşırı otoriterlik, liderlik için yetkin olmama, astlara karşı duyarsızlık, adam kayırmaya ilişkin davranışları sergilemesi ise düşük seviyededir. En az sergilenen yıkıcı liderlik davranışı teknoloji ve değişime direnme alt boyutuna ilişkin davranışlardır ($\bar{X}=1,57$).

Tablo 1. Okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına yönelik öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalama (\bar{X}) ve standart sapma (Ss) değerleri

Yıkıcı Liderlik Alt Boyutları	N	\bar{X}	Ss
Aşırı otoriterlik	325	2,05	1,01
Liderlik İçin Yetkin Olmamak	325	2,17	1,29
Etik Dışı Davranış	325	1,66	0,99
Teknoloji ve Değişime Direnmek	325	1,57	0,86
Astlara Karşı Duyarsızlık	325	2,09	1,01
Adam Kayırma	325	2,14	1,28
Toplam	325	1,99	0,91

En fazla sergilenen yıkıcı liderlik davranışı alt boyutu ise liderlik için yetkin olmamaktır ($\bar{X}=2,17$). Genel olarak bakıldığında zaman okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarını sergilemeleri düşük seviyededir ($\bar{X}=1,99$).

İkinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacı “Yıkıcı liderlik davranışlarının sergilenme düzeyi okul yöneticilerinin cinsiyetine, okul türüne, okuldaki personel sayısına, öğretmenlerin hizmet yılına göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir. Bu amaçla ilişkisiz örneklem t-testi yapılmıştır. Tablo-2’de ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Okul yöneticilerinin cinsiyeti değişkenine göre okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalama (\bar{X}), standart sapma (Ss) değerleri ve t-testi sonuçları

	Yönetici Cinsiyeti	N	X	Ss	sd	t	p
Yıkıcı Liderlik	Kadın	65	2,00	0,65	323	0,081	0,93
	Erkek	260	1,98	0,97			

p<.05

İlişkisiz Örneklem T-testi sonucuna göre okul yöneticilerinin cinsiyetleri ile yıkıcı liderlik davranışları arasında p<.05 düzeyinde anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($t_{(363)}=0,081, p>.05$).

Tablo 3. Okul türüne göre okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin anova testi sonuçları

	Varyansların Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Yıkıcı Liderlik	Gruplar arası	2,091	3	0,697	0,824	0,482
	Grup İçi	271,633	321	0,846		
	Toplam	273,724	324			

p<.05

Okul türü ile okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre yıkıcı liderlik ile okul türü arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F_{(3-321)}=0,824, p>.05$).

Tablo 4. Okuldaki personel sayısına göre okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin anova testi sonuçları

	Varyansların Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Yıkıcı Liderlik	Gruplar arası	20,195	3	6,732	8,523	0,000
	Grup İçi	253,529	321	0,790		
	Toplam	273,724	324			

p<.05

Okuldaki personel sayısı ile okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre yıkıcı liderlik ile okuldaki personel sayısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F_{(3-321)}=8,523, p<.05$). Ortaya çıkan farkın kaynağını belirlemek amacıyla Dunnett's T3 Post Hoc testinden yararlanılmıştır. Test sonucuna göre 1-20 arasında personel bulunan okuldaki yöneticilerin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,81$) ile 60 ve üzerinde personeli bulunan okuldaki yöneticilerin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalaması ($\bar{X}=2,29$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($F_{(3-321)}=8,523, p<.05$). 60 ve üzerindeki personeli bulunan okul yöneticilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalamaları ($\bar{X} = 2,29$), 1-20 arasında personeli bulunan okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalamalarından ($\bar{X}=1,81$) daha yüksektir.

21-40 arasında personeli bulunan okuldaki yöneticilerin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalaması ($\bar{X}=2,20$) ile 41-60 arasında personeli bulunan okuldaki yöneticilerin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,65$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(3-321)}=8,523$, $p<.05$). 21-40 personeli bulunan okul yöneticilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalamaları, 41-60 arasında personeli bulunan okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalamalarından daha yüksektir.

41-60 arasında personeli bulunan okuldaki yöneticilerin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,65$) ile 60 ve üzeri personeli bulunan okuldaki yöneticilerin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalaması ($\bar{X}=2,29$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(3-321)}=8,523$, $p<.05$). 60 ve üzeri personeli bulunan okul yöneticilerine ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalamaları, 41-60 arasında personeli bulunan okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşleri ortalamalarından daha yüksektir.

Tablo 5. Öğretmenlerin hizmet yılına göre okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin ANOVA testi sonuçları

	Varyansların Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Yıkıcı Liderlik	Gruplar arası	11,624	4	2,906	3,548	0,08
	Grup İçi	262,100	320	0,819		
	Toplam	273,724	324			

$p<.05$

Analiz sonuçlarına göre yıkıcı liderlik ile öğretmenlerin hizmet yılı arasında anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır ($F_{(4-320)}=3,548$, $p<.05$). Ortaya çıkan farkın kaynağını belirlemek amacıyla Dunnett's T3 Post Hoc testinden yararlanılmıştır.

Test sonuçlarına göre 0-5 yıl arasında hizmeti bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=2,00$) ile 21-25 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,21$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(4-320)}=3,548$, $p<.05$). 0-5 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması 21-25 yıl arasında

hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalamasından daha yüksektir.

6-10 yıl arasında hizmeti bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,90$) ile 21-25 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,21$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($F_{(4-320)}=3,548, p<.05$). 6-10 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması 21-25 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalamasından daha yüksektir.

11-15 yıl arasında hizmeti bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=2,33$) ile 21-25 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,21$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($F_{(4-320)}=3,548, p<.05$). 11-15 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması 21-25 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalamasından daha yüksektir.

16-20 yıl arasında hizmeti bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=2,04$) ile 21-25 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,21$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($F_{(4-320)}=3,548, p<.05$). 11-15 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalaması 21-25 yıl arasında hizmet süresi bulunan öğretmenlerin görüşleri ortalamasından daha yüksektir.

Üçüncü Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt amacı “Öğretmenlerin algılarına göre algılanan örgütsel engel düzeyi nedir?” şeklindedir. Bu amaca ilişkin bulgular Tablo-6’da verilmiştir.

Tablo 6. Okul Yöneticilerinin örgütsel engel davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalama (\bar{X}) ve standart sapma (Ss) değerleri

	N	\bar{X}	Ss
Algılanan Örgütsel Engel	325	1,96	1,24

Tablo-6’da görüldüğü gibi öğretmen görüşlerine göre algılanan örgütsel engel düzeyi düşük seviyededir ($X=1,96$).

Dördüncü Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacı “Algılanan örgütsel engel okul yöneticilerinin cinsiyetine, okul türüne, okuldaki personel sayısına, öğretmenlerin hizmet yılına göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir. Bu amaca ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 7. Okul yöneticilerinin cinsiyeti değişkenine göre algılanan örgütsel engellere ilişkin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalama (\bar{X}), standart sapma (Ss) değerleri ve t-testi sonuçları

	Yönetici Cinsiyeti	N	\bar{X}	Ss	sd	t	p
Algılanan Örgütsel Engel	Kadın	65	2,00	1,08	323	0,24	0,80
	Erkek	260	1,95	1,27			

p<.05

Yapılan analizde öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin cinsiyetleri ile algılanan örgütsel engel arasında p<.05 düzeyinde anlamlı farklılık bulunamamıştır ($t_{(363)}=0,24, p>.05$).

Tablo 8. Okul türüne göre algılanan örgütsel engele ilişkin öğretmen görüşlerinin ANOVA testi sonuçları

	Varyansların Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Algılanan Örgütsel Engel	Gruplar arası	12,052	3	4,017	2,650	0,049
	Grup İçi	486,656	321	1,516		
	Toplam	498,708	324			

p<.05

Okul türü ile algılanan örgütsel engel arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre algılanan örgütsel engel ile okul türü değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F_{(3-321)}=2,650, p<.05$). Ortaya çıkan farkın kaynağını belirlemek amacıyla Dunnett's T3 Post Hoc testinden yararlanılmıştır.

Tablo 9. Öğretmenlerin hizmet süresine göre örgütsel engellere ilişkin öğretmen görüşlerinin ANOVA testi sonuçları

	Varyansların Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Algılanan Örgütsel Engel	Gruplar arası	3,969	4	0,992	0,652	0,633
	Grup İçi	494,739	320	1,546		
	Toplam	498,708	324			

p<.05

Test sonucuna göre okul öncesi ($\bar{X}=2,33$) ve ilkökul ($\bar{X}=1,78$) yöneticileri düzeyinde öğretmenlerin algılanan örgütsel engellere ilişkin görüşlerinin ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(3-321)}=2,650$, $p<.05$). Buna göre okul öncesi yöneticilerine yönelik algılanan örgütsel engel ortalaması, ilkökul yöneticilerine yönelik algılanan örgütsel engel ortalamasından daha yüksektir.

Öğretmenlerin hizmet süresi ile algılanan örgütsel engellere ilişkin öğretmenlerinin görüşleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre algılanan örgütsel engel ile öğretmenlerin hizmet süresi arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($F_{(4-320)}=0,652$, $p>.05$).

Tablo 10. Okuldaki personel sayısına göre algılanan örgütsel engellere ilişkin ANOVA testi sonuçları

	Varyansların Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Algılanan Örgütsel Engel	Gruplar arası	13,141	3	4,380	2,896	0,035
	Grup İçi	485,566	321	1,513		
	Toplam	498,708	324			

p<.05

Okuldaki personel sayısı ile algılanan örgütsel engel arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre algılanan örgütsel engel ile okuldaki personel sayısı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır ($F_{(3-321)}=2,896$, $p<.05$). Ortaya çıkan farkın kaynağını belirlemek amacıyla LSD Post Hoc testinden yararlanılmıştır.

Test sonuçlarına göre 1-20 arasında personeli bulunan okulda çalışan öğretmenlerin algılanan örgütsel engele ilişkin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,75$) ile 21-40 yıl arasında personeli bulunan öğretmenlerin görüşleri

ortalaması ($\bar{X}=2,13$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(3-321)}=3,548, p<.05$). 1-20 arasında personeli bulunan okulda görev yapan öğretmenlerin algılanan örgütsel engele ilişkin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=1,75$), 21-40 yıl arasında personeli bulunan okulda çalışan öğretmenlerin görüşleri ortalamasından ($\bar{X}=2,13$) daha yüksektir.

1-20 arasında personeli bulunan okulda çalışan öğretmenlerin algılanan örgütsel engel ortalaması ($\bar{X}=1,75$) ile 60 ve üzeri personeli bulunan okulda çalışan öğretmenlerin görüşleri ortalaması ($\bar{X}=2,21$) arasında da istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($F_{(3-321)}=3,548, p<.05$). 1-20 arasında personeli bulunan okulda görev yapan öğretmenlerin algılanan örgütsel engel düzeyi ($\bar{X}=1,75$), 60 ve üzeri personeli bulunan okulda çalışan öğretmenlerin görüşleri ortalamasından ($\bar{X}=2,21$) daha yüksektir.

Beşinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın beşinci alt amacı “Yıkıcı liderlik ile algılanan örgütsel engel arasında ilişki var mıdır?” şeklindedir. Yıkıcı liderlik ile örgütsel engel arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla “Basit Doğrusal Korelasyon” analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo-11’de verilmiştir.

Tablo 11. Yıkıcı liderlik ile örgütsel engel arasındaki ilişki

<i>Yıkıcı Liderlik Alt Boyutları</i>	<i>Algılanan Örgütsel Engel</i>
Aşırı Otoriterlik	0,63**
Liderlik İçin Yetkin Olmamak	0,72**
Etik Dışı Davranış	0,66**
Teknoloji ve Değişime Direnmek	0,51**
Astlara Karşı Duyarsızlık	0,50**
Adam Kayırma	0,70**
Yıkıcı Liderlik	Algılanan Örgütsel Engel
	0,77**

$p<.01$

Algılanan örgütsel engel ile yıkıcı liderlik alt boyutlarından aşırı otoriterlik, etik dışı davranış, teknoloji ve değişime direnç, astlara karşı duyarsızlık, arasındaki ilişki pozitif orta düzeyde; liderlik için yetkin olmamak, adam kayırma alt boyutları arasındaki ilişki pozitif yüksek düzeydedir. Yıkıcı liderlik ile algılanan örgütsel engel arasında ise pozitif yüksek düzeyde ilişki tespit edilmiştir.

Altıncı Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmanın altıncı alt amacı “Yıkıcı liderlik alt boyutları algılanan örgütsel engelleri yordamakta mıdır?” şeklindedir. Yıkıcı liderlik alt boyutlarının algılanan örgütsel engelleri ne şekilde yordadığını ortaya koymak amacıyla yapılan Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonuçları Tablo-12’de verilmiştir.

Tablo 12. Çoklu doğrusal regresyon analizi

Değişken	B	Standart Hata	β	t	P	İkili r	Kısmi r
Sabit	-0,125	0,100		-1,250	0,212		
Aşırı otoriterlik	0,092	0,066	0,076	1,392	0,165	0,611	0,080
Liderlik İçin Yetkin Olmamak	0,419	0,047	0,439	8,949	0,000	0,688	0,457
Etik Dışı Davranış	-0,127	0,103	-0,089	-1,239	0,216	0,620	-0,071
Teknoloji ve Değişime Direnmek	0,028	0,086	0,020	0,324	0,746	0,514	0,019
Astlara Karşı Duyarsızlık	0,060	0,055	0,050	1,080	0,281	0,540	0,062
Adam Kayırma	0,459	0,042	0,491	11,065	0,000	0,709	0,536
R=0,824	R ² =0,678						
F ₍₆₋₃₀₃₎ =106,468	p=0,000						

Yıkıcı liderlik alt boyutlarının algılanan örgütsel engelleri ne şekilde yordadığını ortaya koymak amacıyla yapılan “Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi” sonucunda yıkıcı liderlik alt boyutları, algılanan örgütsel engeller ile anlamlı ilişki (R=0,824, R²=0,678) sergilediği bulgulanmıştır (F₍₆₋₃₀₃₎=106,468, p<0,01). Söz konusu altı değişken, birlikte, algılanan örgütsel engellerdeki değişimin %68’ini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre yordayıcı değişkenlerin algılanan örgütsel engel üzerindeki görelî önem sırası adam kayırma (β =0,491), liderlik için yetkin olmamak (β =0,439), aşırı otoriterlik (β =0,076), astlara karşı duyarsızlık (β =0,050), teknoloji ve değişime direnmek (β =0,020), etik dışı davranış (β =0,089) tır. Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında yordayıcı değişkenlerden liderlik için yetkin olmamak (p<0.01) ve

adam kayırma ($p<0.01$) değişkenlerinin algılanan örgütsel engel üzerinde anlamlı yordayıcı olduğu görülmektedir. Yordayıcı değişkenlerle algılanan örgütsel engel arasındaki ilişkilere bakıldığında aşırı otoriterlik ile ($r=0,611$), [diğer yordayıcı değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde ($r=0,080$)], liderlik için yetkin olmamak ile ($r=0,688$), [diğer yordayıcı değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde ($r=0,457$)], etik dışı davranış ile ($r=0,620$), [diğer yordayıcı değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde ($r=0,071$)], teknoloji ve değişime direnmek ile ($r=0,514$), [diğer yordayıcı değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde ($r=0,019$)], astlara karşı duyarsızlık ile ($r=0,540$), [diğer yordayıcı değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde ($r=0,062$)], adam kayırma ile ($r=0,709$), [diğer yordayıcı değişkenlerin etkisi kontrol edildiğinde ($r=0,536$)] düzeyinde korelasyon gözlenmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bilimsel araştırmalarda genel olarak etkili liderlik tipleri üzerinde durulmuştur. Ancak liderliğin karanlık yönü olarak nitelendirilebilecek, bireyleri ve örgütleri olumsuz olarak etkileyen, onlara zarar veren liderlik tipleri üzerinde pek fazla yoğunlaşılmaştır. Bu liderlik tiplerinden biri de yıkıcı liderliktir. Yıkıcı liderlik bireyleri ve örgütü çeşitli açılardan olumsuz olarak etkileyen, örgütün amaç ve hedeflerini gerçekleştirmesini gerek doğrudan örgüte yönelik davranışlarla gerekse de bireylere yönelik davranışlarla engelleyen, örgüt yapısını ve kültürünü olumsuz olarak etkileyen zarar verici, toksik lider davranışlarıdır. Bu araştırmada yıkıcı liderlik davranışlarının bireylerin örgütsel engel algılamasına etkisi araştırılmıştır.

Bu araştırmanın sonucuna göre okul yöneticileri yıkıcı liderlik davranışlarını düşük düzeyde sergilemektedir. Sezici (2015), Green (2014) ve Aasland vd. (2010) tarafından yapılan araştırmalarda yıkıcı liderlik davranışlarının sergilenme düzeyinin kısmen yüksek olduğu, ancak Naime ve Naime (2000), Hubert ve Veldhoven (2001) tarafından yapılan araştırmalarda ise yıkıcı ve olumsuz lider davranışlarının sergilenme düzeyinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın bu sonucu Naime ve Naime (2000) ile Hubert ve Veldhoven (2001)'in çalışmalarlarıyla

paralellik gösterirken, Sezici (2015), Green (2014) ve Aasland ve diğerleri (2010)'nin çalışmalarıyla zıtlık göstermektedir.

Kadın okul yöneticileri ile erkek okul yöneticilerine ilişkin yıkıcı liderlik davranışları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Hem kadın hem erkek okul yöneticileri, hem de çeşitli okul türlerinde görev yapan okul yöneticileri yıkıcı liderlik davranışlarını düşük düzeyde sergilemektedir. Bu durum yıkıcı liderlik davranışının okullarda hiç sergilenmediği anlamına gelmemektedir. Yıkıcı liderlik davranışlarının okulda az da olsa sergilenmesi öğretmenlerin ve okulun bu davranışlar ile zarar görmesine neden olabilir. Ancak yıkıcı lider davranışlarının sıklığı ve verdiği zararın boyutu arttıkça okula ve okul çalışanlarına olumsuz etkileri de artabilir.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre öğretmenlerin algıladıkları örgüte ilişkin engeller düşük seviyede olduğu gibi kadın okul yöneticileri ile erkek okul yöneticilerine ilişkin öğretmenlerin örgütsel engel algılamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ayrıca hem kadın hem erkek okul yöneticilerine ilişkin öğretmenlerin örgütsel engel algılamaları düşük seviyededir. Okul yöneticilerine ilişkin öğretmenlerin örgütsel engelleri algılama düzeylerinin düşük olması öğretmenlerin çoğunun kendilerini geliştirmelerine daha fazla imkan tanındığını, koyduğu bireysel veya mesleki hedeflere ulaşmak için öğretmenlerin daha az engellendiğini göstermektedir.

Yıkıcı lider davranışlarının oluşmasında izleyenler de etkili bir unsurdur (Einersan, 2007). Örgütleri oluşturan unsurlardan biri de insanlar olduğuna göre liderlerin örgüt üyeleriyle etkileşimde bulunması kaçınılmaz bir durumdur. Örgüt üyelerinin kendisinden kaynaklanan nedenlerden dolayı okul yöneticileri, bazen yıkıcı lider davranışlarını sergileyebilmektedir. Bu çalışmada genel olarak okuldaki personel sayısı arttıkça okul yöneticilerinin yıkıcı lider davranışlarına ilişkin öğretmen algılamalarında da artış görülmüştür. Okullarda öğretmen sayısının fazla olması farklı kişilik özelliklerine, farklı düşünce yapılarına sahip öğretmenlerin bir arada bulunmasını ifade eder. Okul yöneticisi bu farklılıklarla etkileşimde bulunmak zorundadır. Öğretmen sayısı fazla olan okullarda okul yöneticileri daha fazla bireysel farklılıklara maruz kalmakta ve öğretmenlerin bireysel istekleri, narsizm, karşılanamayan istekleri gibi çeşitli sebeplerden dolayı okul yöneticileri yıkıcı lider davranışını sergileyebilmekte veya okul yöneticilerinin sergilediği davranışlar tüm bu farklılıklara hitap

edememekte ve liderin davranışları öğretmenler tarafından yıkıcı olarak algılanmaktadır.

Öğretmenlerin okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin algıları öğretmenlerin hizmet sürelerine göre değişim gösterdiği bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerden hizmet süresi en fazla olanların okul yöneticilerine ilişkin yıkıcı liderlik algısı ile daha az hizmet süresine sahip olan öğretmenlerin okul yöneticilerine ilişkin yıkıcı liderlik algısı arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Daha deneyimli öğretmenlerin okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına ilişkin algılamaları diğerlerine oranla daha düşüktür. Araştırmanın bu bulgusu Sezici (2015)'in araştırma bulgusuyla paralellik göstermektedir. Daha tecrübeli öğretmenlerin farklı bölgelerde farklı öğretmenlerle ve okul yöneticileriyle çalıştığı düşünülürse, bu öğretmenlerin okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışlarına daha toleranslı olduğu ve bu davranışlara maruz kalma algılamalarının daha düşük olduğu belirtilebilir. Öğretmenlerin deneyimleri arttıkça ve farklı okul kültürlerinde, çeşitli sosyo-ekonomik ve farklı kültürden bireylerle ve okul yöneticileriyle etkileşimde bulunma olanağı arttıkça, yıkıcı liderlik davranışlarına maruz kalma durumu da zamanla artmaktadır. Ancak bu davranışların deneyimli öğretmenlere yansımaları ve onları olumsuz etkileme düzeyi azalmaktadır. Hizmet süresi artan öğretmenin mesleki ve kişisel deneyimi de artmakta ve diğerlerine yıkıcı gelen lider davranışları onlar tarafından yıkıcı olarak algılanmayabilmektedir. Ancak öğretmenlerin algıladıkları örgütsel engellere ilişkin böyle bir durum söz konusu değildir. Öğretmenlerin deneyimi ne olursa olsun örgütsel engellerle karşılaştıklarında bu engellere ilişkin algıları anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Örgütsel engeller hem daha az deneyimli öğretmenler hem de daha deneyimli öğretmenler tarafından yakın seviyede algılanmaktadır. Bu noktada deneyimli öğretmenlerin karşılaştıkları örgütsel engellere ilişkin toleranslarından bahsedilemez. Dolayısıyla öğretmenler kendi gelişimlerine, amaç ve hedeflerine ulaşma isteklerini engelleyecek davranışları mesleklerinin hiçbir safhasında görmezden gelememekte, bu duruma duyarsız kalamamaktadır. Araştırmanın bu sonucu Sparrowe ve diğerlerinin (2001) araştırmasıyla paralellik göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre okulda çalışan personel sayısı arttıkça öğretmenlerin örgütsel engelleri algılama düzeyi artmaktadır.

Okulda görev yapan personel sayısının fazla olması okul yöneticilerinin daha fazla bireyle ilişki içerisinde olmasına, çatışma ortamına daha fazla maruz kalmasına, istek ve gereksinimlerin çoğalmasına neden olmaktadır. Örgütteki üye sayısının daha fazla olması, bireylerin birbirleriyle iletişimi ve çatışma yaşanma ihtimalini artırmaktadır. Kısacası örgütte çalışan sayısının fazla olması, liderlerin işini daha da zorlaştırmaktadır. Okul kurallarına uyma konusunda problemler yaşanabilmekte, istek ve ihtiyaçların sınırlı kaynaklarla karşılanması çeşitli sorunlara yol açabilmekte, eğitim ve öğretime ilişkin faaliyetlerde, planlamalarda ve uygulamalarda problemler görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin örgütsel engellere ilişkin algı seviyelerinin artmasına neden olabilir.

Araştırmada yıkıcı liderlik alt boyutlarından liderlik için yetkin olmak ve adam kayırma alt boyutlarının algılanan örgütsel engelleri anlamlı olarak yordadığı bulgulanmıştır. Riege (2005)'ye göre bireylerin algıladıkları örgütsel engellerin sebeplerinden biri de liderlik eksikliğidir. Dolayısıyla öğretmenlerin örgütsel engellerle karşılaşmalarından biri de okul yöneticilerinin etkili liderlik davranışlarını sergilememesidir. Okul yöneticileri sadece yönetici olmaktan ziyade değişen durumlar çerçevesinde belli başlı lider özelliklerini de sergileme kabiliyetine sahip olmalıdır. Bursalıoğlu (2013)'na göre okul yöneticisi örgütün amaçları ile üyelerinin ihtiyaçlarını bir bütün olarak görüp birisi üzerinde durmamalıdır. Okul yöneticisi bu iki boyut arasında değişen durumlara göre bir tutum sergilemelidir.

Okul yöneticilerinin okul içerisinde belli başlı bireylere iltimas göstermesi okul içerisinde farklı standartların oluşmasına ve bu durum da öğretmenlerin okul yöneticisine ilişkin tutumlarında değişmeye, öğretmenleri kişisel ve mesleki olarak olumsuz etkileyebilir. Okulda belirli bir kişilere veya gruplara gösterilen iltimas, kişilerin bireysel ve mesleki amaç ve hedeflerini gerçekleştirmelerine ilişkin de olabilmektedir. Bu durumda bireyler bu davranışları örgütsel engel olarak algılayabilir, örgüt ve örgüt üyeleri bu durumdan olumsuz olarak etkilenebilir.

Örgüt üyelerinin örgütsel engellere maruz kalmalarına sebep olan birçok etken bulunmaktadır. Bunlardan biri de örgüt liderlerinin yıkıcı davranışlarıdır. Bu araştırmanın sonucuna göre yıkıcı liderlik ile algılanan engeller arasında yüksek düzeyde pozitif ilişki bulgulanmıştır. Vahdati, Sadedi ve Moumeni (2020) tarafından yapılan araştırmada toksik liderlik ile

örgütsel engel arasında pozitif ilişki tespit edilmiş ve toksik liderliğin örgütün insan kaynakları devir hızı üzerindeki etkisinde örgütsel engelin aracı rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın bu sonucu Vahdati, Saedi ve Moumeni (2020)'nin araştırmasıyla paralellik göstermektedir. Literatürde yıkıcı liderlik ile örgütsel engel arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak yıkıcı liderlik ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda çalışanların örgütsel engel algılamaları ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişki içinde olduğu düşünülen faktörler ele alınmıştır. Yıkıcı liderlik veya toksik liderlik ile ilgili yapılan çalışmalarda yıkıcı liderliğin örgüt sağlığını olumsuz yönde etkilediği (Reyhanoğlu ve Akın, 2016); bireylerin işten ayrılmalarını artırdığı (Raaj ve Gunaseelan, 2016; Shaw, Erickson ve Harvey, 2011; Tate, 2009); çalışanların memnuniyetini, iş tatminini azalttığı (Tra, Tian ve Sankoh, 2013; Reed ve Bullis, 2009; Rayner ve Cooper, 1997); yıkıcı liderlik ile lidere yönelik olumsuz tutum, bireysel refah ve bireysel performans arasında negatif ilişki olduğu; işten ayrılma niyeti, lidere karşı direnç, üretken olmayan çalışma davranışı arasında pozitif ilişki olduğu (Schyns ve Schilling, 2013); yıkıcı liderlik davranışlarının iş doyumunu nötrleştirdiği (Schaubroeck, Walumbwa, Ganster ve Kepes, 2007); örgütsel performansı olumsuz etkilediği (Ashforth, 1997); çalışanların verimsiz iş davranışlarına neden olduğu (Duffy, Ganster, Pagon, 2002); motivasyon eksikliğini artırdığı (Chan, Lam, Chow ve Cheung, 2008); örgütsel bağlılığı (Rayner ve Cooper, 1997), bireysel özyeterliliği ve özgüveni azattığı (Einersan, 1999; Eainersan ve Raknes, 1997) sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu çalışmada yıkıcı liderlik ile olumsuz bir durum olarak görülen algılanan örgütsel engel arasında pozitif ve yüksek bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalardaki değişkenler, aynı zamanda çalışanların örgütsel engel algılamaları ile de doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen araştırmalar, araştırmanın bu sonucu ile paralellik göstermektedir.

Araştırmanın sonucuna göre bir lider ne kadar yıkıcı davranışlar sergiliyorsa örgüt üyelerinin algıladıkları örgütsel engel o kadar fazla olmaktadır. Toplumların ve ülkelerin gelişmelerinde ve hayatta kalabilmelerinde en önemli yapı taşlarından biri olan eğitim kurumlarında okul yöneticilerinin yıkıcı liderlik davranışları sergilemeleri öğretmenlerin ve dolayısıyla öğrencilerin, velilerin, okul çevresinin ve kültürünün okula ilişkin olumlu algılarının azalmasına, bu nedenle de öğretmenlerin amaç ve

hedeflerini gerçekleştiremediği gibi okulun da nihai amaç ve hedeflerini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirememelerine neden olmaktadır. Bu durum özelde okulun tüm unsurlarını genelde toplumu etkileyebilir.

Yıkıcı liderliğin hem astlara hem de örgüte yönelik olumsuz etkileri birçok çalışmada ortaya çıktığı düşünüldüğünde yıkıcı liderlik çalışma hayatında ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Bir örgütün başarısı lider davranışlarının etkililiğine bağlıdır. Lider, etkili özelliklerine sahipse ve buna rağmen olumsuz liderlik davranışları sergilerse bu durum yalnızca astlarının değil örgütün de bundan olumsuz etkilenmesine yol açabilir (Yen, Tian ve Sankoh, 2013). Örgütün amaç ve hedeflerini yerine getirebilmeleri ve varlığını sürdürebilmelerinin koşullarından birisi de etkili, örgüt üyelerini örgütün amaçları ve hedefleri doğrultusunda harekete geçirebilen, motive edebilen, onları örgütün amaçları doğrultusunda yönlendirebilen etkili liderlere sahip olmasıdır. Örgütlerde etkili bir liderin eksikliği, örgütü ve örgüt üyelerini doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Okul yöneticilerinin olumlu bir okul iklimi yaratabilmesi, onların etkili liderler olabilmesine bağlı olabilir. Yıkıcı davranışlarda bulunan okul yöneticileri öğretmenlere, okul kültürüne ve iklimine ciddi zararlar verebilir. Öğretmenlerin okula ilişkin olumsuz algıları etkili bir eğitim-öğretim ortamının oluşmasını engeller. Eğitimin amaçlarına ulaşabilmesi öğretmenlerin okulu benimsemeleri ve okula ilişkin olumlu tutum sergileyerek motivasyonunu ve enerjisini eğitimin amaçları doğrultusunda yönlendirmesine bağlıdır. Bu nedenle okul yöneticileri yıkıcı lider davranışlarından uzak durarak bu ortama zemin hazırlamamalı, yönetici olmanın yanında bir lider olarak eğitimin amaçlarına ulaşabilmesi için en etkili lider davranışlarını bu doğrultuda sergilemelidir.

Yıkıcı liderliğin sadece örgüt üyelerinin örgütsel engellere ilişkin algılarının dışında diğer konularda da çalışılması gerekmektedir. Yıkıcı liderliğe ilişkin yapılan çalışmalar genel olarak yıkıcı liderliğin bireylere ilişkin etkileri üzerine yoğunlaşmış durumdadır. Yıkıcı liderliğin bireylere yönelik diğer çalışma alanları yanında örgüte yönelik etkilerinin de araştırılması yararlı olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of the Relationship Between the Destructive Leadership and the Perceived Organizational Obstacles

*

Münevver Çetin- Muammer Maral
Marmara Üniversitesi

People tend to live together because of their social being and the advantages it provides. The coexistence of people has led to the emergence of various groups and communities. Leadership arose out of the need to manage these groups and communities. This situation is a natural consequence of both the need to manage groups and communities and the need to be managed groups and communities (Erkutlu, 2014).

Leadership has been the subject of social sciences such as psychology, history, political science, sociology, and management science (Çelik, 2015; Hughes, Ginnett and Gordon, 1999). More than 3000 empirical studies have been conducted on leadership, and over hundreds of thousands of studies have been conducted (Barutçugil, 2014; Çelik, 2015). Today, there are many definitions, theories and approaches regarding leadership (Barutçugil, 2014). Although the concept of leadership has been given many meanings in every field with a management function from past to present, the concept of leadership has always existed and has not lost its importance (Çelik, 2015).

Leader and leadership have been a debated issue from past to present (Barutçugil, 2014). However, the first serious studies started in the 20th century. Many of the leadership researches are on the factors that affect the effectiveness of leaders. Social scientists have tried to determine how a leader influences his followers, their level of influence, how and to what extent they perform their duties and the characteristics, behaviors, power sources and abilities that enable them to achieve all of these, why some leaders come to the fore in organizations and the factors that determine the leader's behavior (Yukl, 2018). Since the first serious studies that started with the "Traits Theory" at the end of the 1930s, positive characteristics of leaders have been emphasized, and destructive leadership, which

is the "dark side" of leadership, has not been sufficiently focused (Celep, 2014). The number of studies on the harmful and negative effects of destructive leadership in organizations and the theory developed for this are very few (Tepper, 2000). Most of the researches are about constructive, successful and effective leadership (Kelloway, Mullen ve Francis, 2006). Traditionally, research on leadership has been on the factors of effective leadership, and often the assumption is that ineffective leadership simply reflects the "absence of leadership" (Asforth, 1994).

Destructive leadership refers to the systematic and repetitive harmful leader behaviors that are performed intentionally or unintentionally, towards employees and the organization. According to the researches, employees exhibit discouragement from their jobs, employees are exposed to intolerant employers (Lombardo and Mc Call, 1984; Zapf, Einersan, Hoel, and Vartia, 2003) destructive leadership negatively affects the job satisfaction levels of the employees and causes them to exhibit the behavior of disrupting their jobs, it reduces the organizational commitment level of the employees, increases the tendency of employees to leave their jobs (Sezici, 2015), causes the misuse of resources (Çetin, 2019). All these studies reveal that leaders actively display destructive behaviors in addition to the mentioned positive behaviors.

In this study, the relationship between destructive leadership and organizational obstacles will be examined. It will be tried to determine the relationship of destructive leadership behaviors with organizational barriers that prevent individuals' professional and personal development, reduce their welfare and job performance, negatively affect their success and motivation, and cause many other negative situations such as increased stress levels. It will be questioned whether the employees are exposed to destructive leadership behaviors, if so, what their level is, and whether these behaviors cause members of the organization to encounter organizational obstacles, and if so, to what extent.

This research was designed correlational model. The correlational model is a research model that allows us to determine the relationships of the variables with each other and to predict the scores (Creswell, 2012). The aim of this study is to examine the relationship between destructive leadership and organizational barrier according to teachers' perceptions.

Preschool, primary, secondary and high school teachers working in Sakarya constitute the universe of the research. One of the non-random sampling methods from the universe, convenience sampling was used. The sample of the study consists of 325 teachers. In data collection, "Personal Information Form" developed by the researcher, "Destructive Leadership Scale" developed by Uymaz (2013), "Perceived Organizational Obstacle Scale" developed by Gibney et al. (2009) and adapted to Turkish by Koçak (2019) were used. Cronbach's Alpha value of the Destructive Leadership Scale is 0.966. It has been determined that the scale consisting of six sub-dimensions explains 78% of the total variance. The Cronbach Alpha value calculated for the "Perceived Organizational Barrier Scale" was found to be 0.897. The Cronbach Alpha value for both scales used in this study was determined as 0.97. The scales were found to be highly reliable.

In the analysis of the data, besides descriptive statistics such as frequency and percentage, independent samples t-test was used to compare the means of two groups, and one-way analysis of variance (ANOVA) was used to compare the means of more than two groups. "Simple Linear Correlation" analysis was used to determine the correlations, and "Multiple Linear Regression Analysis" was used to test the predictive power. T-tests and ANOVA tests were analyzed and interpreted at $p < .05$ significance level, correlation tests and regression analysis at $p < .01$ significance level. SPSS 22 program was used to analyze the data.

Performing statistical tests in studies using parametric tests as much as possible is desirable in terms of reliability and generalizability of research results (Can, 2014). For this reason, it was tested whether the data used in this study were normally distributed. According to Tabachnick and Fidell (2013), the skewness and kurtosis values being between +1,5 and -1,5 indicates that the data are distributed normally. The skewness and kurtosis values of the data range between -0.950 and 0.956. Accordingly, the data show a normal distribution. Therefore, parametric tests were used in statistical analysis.

In the research findings, it was determined that the level of performing destructive leadership of school administrators was low and significant difference was found between the destructive leadership and the number of school staff and tenure of teachers. According to the teachers' perceptions, the level of perceived organizational obstacle was determined to be

low, and there was a significant difference between the perceived organizational obstacle and the type of school and the number of staff at school. It was determined that the dimensions of “inadequate leadership skills” and “nepotism (favoritism)” which are destructive leadership sub-dimensions, significantly predict the perceived organizational obstacles, and a high level of positive relationship was found between destructive leadership and perceived organizational obstacle.

Kaynakça / References

- Ashforth, B. E. (1997). Petty tyranny in organizations: A preliminary examination of antecedents and consequences. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 14 (2), 126-140.
- Bardes, M. ve Piccolo, R. F. (2010). *Goal setting as an antecedent of destructive leader behaviors: When leadership goes wrong: destructive leadership, mistakes, and ethical failures*. Greenwich: Information Age Publishing.
- Barutçugil, İ. (2014). *Liderlik*. İstanbul: KariyerYayınları.
- Bateman, T. S. ve Organ, D. W. (1983). Job satisfaction and the good soldier: The relationship between affect and employee citizenship. *Academy of Management Journal*, 26 (4), 587-595.
- Brandes, P., Dharwadkar, R., and Dean, J. W. (1999, Mayıs). Does organizational cynicism matter? Employee and supervisor perspectives on work outcomes. *Eastern Academy of Management Proceedings*, 2, 150-153.
- Bursalıoğlu, Z. (2013). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Celep, C. (2014). *Eğitim yöneticisinin liderlik davranışı*. Ankara: Nobel AkademikYayıncılık.
- Chan, D. K., Chow, S. Y., Lam, C. B. ve Cheung, S. F. (2008). Examining the job-related, psychological, and physical outcomes of workplace sexual harassment: A meta-analytic review. *Psychology of Women Quarterly*, 32 (4), 362-376.

- Chandler, D. J. ve Fields, D. (2010). Ignoring the signposts: A process perspective of unethical and destructive leadership. B. Schyns and T. Hansbrough (Der.), *When leadership goes wrong: Destructive leadership, mistakes, and ethical failures* (s.99–143). USA: IAP Information Age Publishing.
- Christie, R. ve Geiss, F. L. (1970). *Studies in machiavellianism*. New York: Academic Press. 14 Kasım 2019 tarihinde, <https://www.amazon.com/Studies-Machiavellianism-Social-Psychology-Monographs-ebook/dp/B01M1BFIW2> adresinden erişildi.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative*. Boston: Pearson.
- Cropanzano, R., Prehar, C. A., and Chen, P. Y. (2002). Using social exchange theory to distinguish procedural from interactional. *Group and Organization-Management*, 27, 324–351.
- Çelik, V. (2015). *Eğitimselliderlik*. Ankara: PegemAkademi.
- Çetin, I. (2019). Yıkıcı liderlerde etik dışı davranışlar. *Balkan ve Yakın Doğu Bilimler Dergisi*, 5 (2), 108-119.
- DuBrin, A. J. (1995). *Leadership research findings, practice, and skills*. Boston: Houghton Mifflin.
- Duffy, M. K., Ganster, D. C. ve Pagon, M. (2002). Social undermining in the workplace. *Academy of Management Journal*, 45 (2), 331-351.
- Einarsen, S. (1999). The nature and causes of bullying at work. *International journal of manpower*. 20 (1/2). 16-27.
- Einarsen, S. ve Raknes, B. I. (1997). Harassment in the workplace and the victimization of men. *Violence and victims*, 12 (3), 247-263.
- Einarsan, S., Asland, M. S. ve Skogstad, A. (2007). Destructive leadership behaviour: a definition and conceptual model. *The Leadership Quarterly*, 18 (3), 207-216.
- Einarsan, S., Asland, M. S. ve Skogstad, A. (2010). The nature, prevalence and outcomes of destructive leadership: A behavioral and conglomerate approach. B. Schyns, and T. Hansbrough (Der.), *When leadership goes wrong: Destructive leadership, mistakes, and ethical failures* içinde (145-171). Charlotte: IAP Information Age Publishing.
- Eisenberger, R., Fasolo, P. ve Davis-Lamastro, V. (1990). Perceived organizational support and employee diligence, commitment, and innovation. *Journal of Applied Psychology*, 75(1), 51-59.

- Emerson, R. M. (1976). Social exchange theory. *Annual Review of Sociology*, 2(1), 335-362.
- Erkutlu, H. V. (2014). *Liderlik, kuramlarve yeni bakışaçıları*. Ankara: Efi-Yayınevi.
- Gibney, R., Zagenczyk, T. J. ve Masters, M. F. (2009). The negative aspects of social exchange: An introduction to perceived organizational support. *Group and Organization Management*, 34(6), 665-697.
- Gibney, R., Zagenczyk, T. J., Fuller, J. B., Hester, K. ve Caner, T. (2011). Exploring organizational obstruction and the expanded model of organizational identification. *Journal of Applied Social Psychology*, 41(5), 1083-1109.
- Green, J. E. (2014). Toxic Leadership in Educational Organizations. *Education Leadership Review*, 15(1), 18-33.
- Guillaume, R., Bazine, N., Fréour, L., Peña-Jimenez, M., Cangialosi, N., Battistelli, A. (2021). From feedback seeking to psychological attachment, the mediating role of adaptive performance in perceived obstruction context. *The Spanish Journal of Psychology*, 24, 1-18. <https://doi.org/10.1017/SJP.2021.1>
- Gündüz, Y. veDedekorkut, S. E. (2014). Yıkıcı liderlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 95-104.
- Hou, X. (2017). Multilevel influence of destructive leadership on millennial generation employees' innovative behavior. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 45(7), 1113-1126.
- Hubert, A. B. ve Van Veldhoven, M. (2001). Risk sectors for undesirable behaviour and mobbing. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10(4), 415-424.
- Hughes, R. L., Ginnett, R. C. ve Gordon, C. J. (1999). *Leadership: Enhancing the lessons of experience*. Irwin: McGraw Hill.
- Kellerman, B. (2004). *Bad leadership: What it is, how it happens, why it matters*. Boston: Massachusetts: Harvard Business School Press.
- Kelloway, E. K., Mullen, J. ve Francis, L. (2006). Divergent effects of transformational and passive leadership on employee safety. *Journal of Occupational Health Psychology*, 11(1), 76-86.
- Koçak, D. (2019). Algılanan örgütsel engel ölçeğinin Türkçe uyarlaması ve işte kalma niyeti üzerindeki etkisi. *Business and Management Studies: An International Journal*, 7(1), 58-77.
- Koçel, T. (2010). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Lee, E. R. (2016). The research about mediating effect of perceived organizational obstruction in the relationship with job insecurity and EVLN. *Journal of Digital Convergence*, 14(2), 99-114.
- Lombardo, M. M. ve McCall, M. W. (1984). *Coping with an intolerable boss*. Greensboro: Center for Creative Leadership. 24 Aralık 2019 tarihinde, https://books.google.com.tr/books/about/Coping_with_an_Intolerable_Boss.html?id=443ZAAAAMAAJ&redir_esc=y adresinden erişildi.
- Lu, H., Ling, W., Wu, Y. ve Liu, Y. (2012). A Chinese perspective on the content and structure of desruptive leadership. *Chinese Management Studies*, 6(2), 271-283.
- Mackey, J. D., McAllister, C. P., Brees, J. R., Huang, L. and Carson, J. E. (2018). Perceived organizational obstruction: A mediator that addresses source-target misalignment between abusive supervision and OCBs. *Journal of Organizational Behavior*, 39(10), 1283-1295.
- Marcus, B. ve Schuler, H. (2004). Antecedents of counterproductive behavior at work: A general perspective. *Journal of Applied Psychology*, 89(4), 647-660.
- Mulvey, P. ve Padilla, A. (2010). The environment of destructive leadership. S. Birgit, and H. Tiffany (Der). *When leadership goes wrong: Destructive leadership, mistakes and ethical failures* içinde (s.49-71). Charlotte: Information Age Publishing.
- Namie, G. ve Namie, R. (2009). *Bully at work: What you can do to stop the hurt and reclaim your dignity on the job*. Sourcebooks, Inc: Naperville.
- Neuman, J. H. ve Baron, R. M. (2005). Aggression in the workplace: A social-psychological perspective. S. Fox, and P. E. Spector (Der.), *Counterproductive work behavior: Investigations of actors and targets* içinde (s.13-40). Washington, DC: American Psychological Association.
- Northouse, P. G. (2018). *Introduction to leadership: Concept and practice*. London: SAGE Publications.
- Özbağ, G. ve Çekmecelioğlu, H. (2014). Örgütsel engeller, psikolojik güçlendirme ve yaratıcı davranış arasındaki ilişkilerin kobi çalışanları üzerinde incelenmesi. 22. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*. Konya: Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Padilla, A., Hogan, R. ve Kaiser, R. B. (2007). The toxic triangle: Destructive leaders, susceptible followers, and conducive environments. *The Leadership Quarterly*, 18(3), 176-194.

- Raaj, V.G. veGunaseelan, R. (2016). Destructive leadership and subordinates intention to leave: An empirical study. *Indian Journal of Research*, 5 (4), 77-79.
- Rayner, C. ve Cooper, C. (1997). Workplace bullying: myth or reality-can we afford to ignore it?. *Leadership and Organization Development Journal*. 18(4), 211-214.
- Reed, G. E. veBullis, R. C. (2009). The impact of destructive leadership on senior military officers and civilian employees. *Armed Forces and Society*, 36(1), 5-18.
- Reyhanoğlu, M. veAkın, Ö.(2016). Toksik liderlik örgütsel sağlığı olumsuz yönde tetikler mi?. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 442-459.
- Riege, A. (2005). Three-dozen knowledge-sharing barriers managers must consider. *Journal of Knowledge Management*, 9(3), 18-35.
- Sezici, E. (2015). İzleyicilerin yıkıcı liderlik algısı ve sonuçları. 23. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*. 2. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.
- Shackleton, V. (1995). *Business leadership*. London: Routledge Inc. 29 Aralık 2019 tarihinde, <https://www.abebooks.co.uk/book-search/title/business-leadership/author/shackleton/> adresinden erişildi.
- Schaubroeck, J., Walumbwa, F. O., Ganster, D. C. veKepes, S. (2007). Destructive leader traits and the neutralizing influence of an "enriched" job. *The Leadership Quarterly*, 1(3), 236-251.
- Schyns, B. ve Schilling, J. (2013). How bad are the effects of bad leaders? A meta-analysis of destructive leadership and its outcomes. *The Leadership Quarterly*, 24(1), 138-158.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Tate, B. W. (2009). *Bad to the bone: Empirically defining and measuring negative leadership*. (Doktora tezi). Electronic Theses and Dissertations for Graduate School.
- Tran, Q., Tian, Y. ve Sankoh, F. P. (2013). The impact of prevalent destructive leadership behaviour on subordinate employees in a firm. *American Journal of Industrial and Business Management*, 3(7), 595.
- Tepper, B. (2000). Consequences of abusive supervision. *Academy of Management Journal*, 43(2), 178-190.

- Thoroughgood, C. N., Hunter, S. T. ve Sawyer, K. B. (2011). Bad apples, bad barrels, and broken followers? An empirical examination of contextual influences on follower perceptions and reactions to aversive leadership. *Journal of Business Ethics*, 100 (4), 647-672.
- Uymaz, A. O. (2013). Yıkıcı liderlik ölçeği geliştirme çalışması. *İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*,24(75), 37-57.
- Vliert, V. ve Einersan, E. (2008). Cultural construals of destructive versus constructive leadership in major world niches. *International Journal of Cross Cultural Management*, 8(3), 279-395.
- Vredenburg, D. veBrender, Y. (1998). The hierarchical abuse of power in work organizations. *Journal of Business Ethics*, 17(12), 1337-1347.
- Yen, T. Q., Tian, Y. veSankoh, F. P. (2013). The impact of prevalent destructive leadership behaviour on subordinate employees in a firm. *American Journal of Industrial and Business Management*, 3(7) 595-600.
- Yukl, G. (2018). *Örgütlerde liderlik*. (Ş. Çetin, ve R. Baltacı, Çev.) Ankara: Nobel AkademikYayıncılık (2012).
- Zapf, D., Einersan, S., Hoel, H. veVartia, M. (2003). Empirical findings on bullying in the workplace and emotional abuse in the workplace. S. Einersan, H. Hoel, D. Zapf, and C. L. Cooper (Der.), *International perspectives in research and practice* içinde (s.103-126). London: Taylor and Francis.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Maral, M.ve Çetin, M.(2021).Yıkıcı liderlik ile algılanan örgütsel engel arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5006-5041.DOI: 10.26466/opus.843064.

Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçim Tutumlarında Değer Yönelimlerinin Etkileri

DOI: 10.26466/opus.883241

*

Ali Ruhan Çelik* - Sevda Asqarova ** - Aylin Tutgun Ünal***

* Doktora Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul / Türkiye

E-Posta: aliruhancelik@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6147-5793](https://orcid.org/0000-0002-6147-5793)

** Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul/ Türkiye

E-Posta: sevda.asqarova@uskudar.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3469-9409](https://orcid.org/0000-0002-3469-9409)

*** Doç. Dr., Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul/ Türkiye

E-Posta aylin.tutgununal@uskudar.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2430-6322](https://orcid.org/0000-0003-2430-6322)

Öz

İdeal eş kavramı, belirli standartları, varsayımları ve beklentileri oluşturmaktadır. Eş seçimi tercihlerini yönlendiren tecrübeler, eş seçimine yönelik tutumlara kaynaklık eder. Sınırlı tecrübelerden yola çıkarak edinilen ilişkiye yönelik inançlar ve bilgiler tutumların bilişsel yönünü oluşturur. Edinilen tecrübeler, değerlerde kimlik kazanmaktadır. Bu noktadan hareketle hazırlanan araştırmada üniversite öğrencilerinde eş seçim kriterlerinde değer yönelimlerinin etkisinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinin beraber yaşama, yalnız ve tek doğru, aşk yeterli, çaba gösterme, idealleştirme, zıt kutuplar ve tam güven olmak üzere tüm faktörleri üzerinde anlamlı etkisinin olduğuna yönelik yedi hipotez oluşturulmuştur. Araştırma var olan durumun belirlenebilmesini amaçladığından genel tarama modeline uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmaya Üsküdar Üniversitesi'nde eğitim gören 222 lisans öğrencisi dahil edilmiştir. Öğrencilere sosyo-demografik bilgi formu ile birlikte Romantizm ve Eş Tutum Ölçeği ve Portre Değerler Anketi uygulanmıştır. Araştırma bulgularında, araştırma hipotezleri regresyon analizi eşliğinde sorgulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre üniversite öğrencilerinin değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinin beraber yaşama, yalnız ve tek doğru, aşk yeterli, çaba gösterme, idealleştirme, zıt kutuplar ve tam güven olmak üzere tüm faktörleri üzerinde anlamlı etkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Değer Yönelimleri, Eş Seçimi

The Effects of Value Orientations on Mate Choice Attitudes of University Students

*

Abstract

The concept of ideal spouse constitutes certain standards, assumptions and expectations. Experiences that guide mate choice preferences are based on attitudes towards partner selection. Religious beliefs and information obtained from limited experience lead to the cognitive orientation of attitudes. The composition of the experiences gained gains identity in social roles and values. The aim of this study is to determine the effect of value orientations on the selection criteria of university students. Seven hypotheses have been created that value orientations have a significant effect on all factors such as living together, lonely and only right, love is sufficient, effort, idealization, opposite poles and full trust. The research was carried out in a general survey model. A total of 222 undergraduate students studying at Üsküdar University were included in the research. Romanticism and Portrait Values Questionnaire were applied to the students with sociodemographic information form. In the findings, the research hypotheses were tested with regression analysis. Findings from the research show value orientations have a significant effect on all factors of co-selection criteria, cohabitation, single and single correct, love sufficient, effort, idealization, opposite poles and full confidence.

Keywords: *University students, Value Orientations, Mate Choice*

Giriş

Üniversite dönemi, bireylerin yaşamlarını değiştirebilecek fırsatlar ile yüzleştikleri bir dönemdir. Gençler bir yandan kariyer fırsatlarını değerlendirmekte diğer yandan yeni sosyal çevrelerine uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Erikson'a göre, yakın ilişkileri kurma ve geliştirme genç yetişkinler için önemli bir gelişimsel görevdir. Bireyin sosyal ilişkilerinin önemli bir bölümünü oluşturan yakın ilişkiler, birey için hem mutluluk hem de mutsuzluk kaynağı olabilmektedir. Bu dönemde yaşadıkları ilişkiler gençlerin karşı cinsle yönelik tutumlarını etkileyebilmektedir (Erikson, 1998). Bu sayede, eş seçimi ve evlilik arifesindeki gençler bu konudaki beklentilerini değerlendirme fırsatı bulmaktadırlar.

Evlilik kararı kişinin tüm yaşamını etkilemesi bakımından oldukça önemlidir. Evliliklerin sağlıklı bir şekilde yürümesi ve evlilikten alınan doyumun yüksek olması, kişilerin uygun tercihler yapmasına bağlıdır. Eş seçimi kararı, kişinin, yaşamını kiminle sürdüreceğini, kimden çocuk sahibi olacağını, kiminle aile kuracağını belirlediği bir süreçtir. Bireyin yaşamına etkisi düşünüldüğünde oldukça önemli ve karmaşık bir karar alma sürecidir. Evlilik, insanoğlunun neslinin devam ettirmesini sağlayan bir birlikteliktir. Toplumsal yaşamın en küçük yapı taşı olan ailenin de temeli evlilik ile atılır. Ailede öğrenen, sosyalleşen ve hayata hazırlanan çocuk, sadece neslin değil kültürün de devamını sağlar. Türk Medeni Kanunu'na göre evlilik, sürekli ve tam bir hayat ortaklığının yaratılması amacıyla iki insanın yasal olarak geçerli ve makul bir şekilde birleşmesi olup, hukuki, ahlaki ve sosyal bir kurumdur (Türk Medeni Kanunu, 2001).

Eş seçimi tercihlerini yönlendiren tecrübeler, eş seçimine yönelik tutumlara kaynaklık eder. Sınırlı tecrübelerimizden yola çıkarak edindiğimiz ilişkiye yönelik inançlar ve bilgiler tutumlarımızın bilişsel yönünü oluşturur. İdeal eş kavramı, belirli standartları, varsayımları ve beklentileri oluşturmaktadır. Standartlar, eş adayında olması istenen özelliklerdir. Beklentiler; ilişki içerisindeki kişinin, karşıdaki kişinin davranış tarzına yönelik öngörülerdir. Varsayımlar ise ilişkinin şu anda nasıl olduğu ile ilgili öngörülerdir. Evliliğe dair gerçekçi olmayan inançlar, katı standartlara, hatalı varsayımlara ve rasyonel olmayan beklentilere dönüşerek tutumlarımızı oluşturmaktadır. Eş seçimine

yönelik sınırlandırıcı inançlar ve beklentiler, evlilik ilişkilerinde sorunlara neden olabilmektedir.

Üniversite çağı, gençlerin eş seçme kriterlerinin ve evliliğe yönelik tutumlarının geliştiği bir dönemdir. Mevcut ilişki deneyimleri eş seçimi tercihlerinin belirginleşmesini sağlar. Eş seçimi tercihleri evlenecekleri kişilerde aradıkları özelliklerin idealize edilmesi ve istemedikleri özelliklerin daha da netleşmesiyle şekillenir. Kişisel deneyimler ve mevcut ilişkiler eş seçimine yönelik tutumların oluşmasında etkilidir. Allport (1935) tutumun üç temel özelliğini; (a) tecrübeyle organize edilen (b) tutuma bağlı olduğu tüm objelerin ve durumların varlığında hareket eden ve (c) pozitif veya negatif tepkiler için hazır olma ve hazırlanmak şeklinde açıklamıştır (Akt. Köklü, 1995). Tutumlar, uyum sağlayıcı fonksiyonlarının yanı sıra, bireylerin davranışını yönlendiren gizli değişkenlerdir. Tutumların incelenmesi bireyin eğilimlerinin önceden tahmin edilmesi yönünden önemli veriler sunmaktadır. Buna göre, tutumların üç bileşeni vardır. Bunlardan birincisi “Duyuşsal Öge” olup, bir nesne ya da olaya yönelik olumlu ve olumsuz hislere dayanmaktadır. İkincisi, “Bilişsel Öge” olup inançlara ve bilgilere dayanır. Üçüncüsü ise, “Davranışsal Ögedir” ve sözlü ya da eylemsi ifadeye dayanır (Baysal, 1981, s.123).

Tutumlarımızı oluşturan bilgiler ya da inançlar her zaman rasyonel olmayabilir. Rasyonel olmayan inançlar eş seçimi sürecinde de etkili olarak “ideal eş” e yönelik katı ve abartılı beklentilere dönüşebilir. Bu doğrultuda mit kavramı gündeme gelmektedir. Mitler, evliliği sınırlandırıcı inançlarımıza, tecrübelerimizden çıkardığımız yanlış sonuçlar kaynaklık etmektedir. Larson’a (1988) göre mit, gerçek olup olmadığıyla ilgili bir kanıt bulunmamasına rağmen, yaygın bir şekilde kabul gören inançlardır (Akt. Güngör ve diğ., 2011, s.181). Eş seçimi mitleri, bireyin eş seçimi tercihlerini olumsuz yönde etkileyebileceği için eş seçimini sınırlandırıcı inançlar olarak nitelendirilir. Mitleri destekleyen bilimsel kanıtlar bulunmamasına rağmen pek çok insan mitlere inanmaktadır. “Evlenecek muhteşem insanı bulana kadar evlenmemeliyim,” “Birlikte yaşam, bizi evliliğe hazırlar” ve “Sevgi yeter” gibi mitler, insanın evlilik konusundaki kararlarını, eşini ya da kendini pek sorgulamamasına neden olduğu için, bireyin yanlış kişiyle evlenmesine yol açabilmektedir (Larson, 2000).

Bireyin yaşantısından edindiği sınırlı deneyimleri, aile içi ilişkileri ve arkadaşlık tecrübeleri, iletişim araçlarından edindiği bilgiler, mitlerin oluşumu ile ilişkili görülmektedir (Güngör ve diğ., 2011, s. 181). Çalışmalar gerçek dışı olan evlilik inançlarının, yakın ilişkilerde yaşanan doyumu azaltabildiğini göstermiştir. Larson (1992), eş seçimine yönelik 9 temel sınırlandırıcı inanç bahsetmektedir. Buna göre bu inançlar; tek ve yalnız bir ideal eş, mükemmel partner, mükemmel ilişki, mükemmel ben, daha fazla çaba, aşk yeterli, birlikte yaşama, karşıtı birbirini tamamlar ve seçim kolay olmalı inançlardır. Bu inançlar kişinin eş seçimine yönelik sağlıklı karar vermesini engelleyen ve sınırlandıran inançlardır (Akt. Güngör ve diğ., 2011, s.181).

Ülkemizde 1945-1950 yılları arası toplumsal yapıdaki değişimin başladığı dönemdir. Tarımda makineleşme, kırsal kesimden kentlere yapılan yoğun göçler, kadınların çalışma hayatına girmeleri, aile planlaması politikalarının yaygınlaşması, geniş aile tipinden çekirdek aile tipine dönüşüm sonucunda aile üyelerinin bireyci davranışlarının artması, toplumda yaşlının sahip olduğu statünün değerini yitirmesi, ailenin değişimini etkileyen gelişmelerdir. Toplumdaki dönüşüm, eş seçimi kararlarını da etkilemiştir. Görücü usulü eski yaygınlığını yitirmiş, kişilerin birbirlerini tanıyarak, flört ederek evlenme yaklaşımı yaygınlaşmıştır. Bu yaklaşım sayesinde bireylerin tercihleri ön plana çıkmıştır. Tanışarak evlenme, görücü usulünün otoriter tavrının getirdiği sorunları ortadan kaldırırsa da yeni sakıncalar ortaya çıkmıştır. Eş seçme sürecinde çiftlerin arasındaki romantik çekimin yoğun olması, değerlendirme aşamasının mantık ölçülerinden uzaklaşmasına neden olabilir. Çiftler, birbirlerine hoş görünmek için olumsuz tavırlarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Eş seçme kararının sağlıklı olabilmesi için çiftlerin birbirlerini akılcı ve gerçekçi bir tutumla değerlendirmeleri gereklidir (Özgüven, 2014, s.36).

Alanyazın incelendiğinde, üniversite gençliğinin evlilik hakkındaki tutumları ile ilgili pek çok araştırma yapılmaktadır. Yapılan güncel Türkiye Gençlik ve Aile araştırmasında önlisans, lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenim gören ülkemizin yedi bölgesindeki devlet ve vakıf üniversitelerinden 18-35 yaş aralığında 3 bin 266 katılımcıya evlilik hakkındaki düşünceleri, hangi özelliklerdeki eş adayıyla evlenmek istedikleri, nasıl bir tören hayal ettikleri ve aile kurumuna yükledikleri

anlam incelenmiştir. Buna göre gençlerin %58,4'ü evliliğin mutlu bir beraberlik olduğunu, %19,5'i sorumluluk, %9,8'i aşk ve tensel uyum olduğunu belirtmiştir. Araştırmada gençlerin yarısından fazlasının aşk evliliği (%64,3), bir kısmının mantık evliliği yapmak istediği (%16,7), %15,6 oranındaki gencin ise evlilik düşünmediği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin görüşlerinden hareketle erkekler için ideal evlenme yaşı olarak 27-28 civarında çıkarken, kadınlarda bu yaşın 25-26 bandında olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, eş seçim kriterleri incelendiğinde, %80,5'inin iyi huylu olmasını, %68,4'ünün aynı değerlere sahip olmasını, yüzde ellilerde seyreden oranda ise iyi bir aileden olmasını ve aynı dünya görüşünü paylaşmasını istediği bulunmuştur (Tarhan, 2020). Bu doğrultuda değer kavramının önemi bir kere daha gündeme gelmiştir.

Değer Yönelimi

Değer, bir insanın, beşerî özelliklerini, istek, niyet ve davranışlarını değerlendirirken başvurduğu kriterlerdir (Dilmaç, 1999, s.12). Değer kavramı; insanın amaçlarını ve hayata bakış açısını belirleyen, alınan kararlara etki eden, prensipleri oluşturan ve inançları yansıtan bir tercih (Aktepe ve Yel, 2009, s.608), çeşitli durumlarda, seçilen hayat tarzı, davranışları ve olayları yönlendiren, önem sırasına göre derecelendirilmiş görüş veya inançtır (Baloğlu ve Balgalmış, 2005). Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamayı sağlayan anlayış olarak görülen, insanların neyi önemli gördüklerini tanımlayarak istekleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları açıklayan (Erdem, 2003, s.56; Morsümbül, 2014), bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği, kişinin var olan seçeneklerden birini diğerlerinden üstün tutmasına yarayan, insanların yaptığı doğru-yanlış, iyi-kötü davranışları etkileyen ve bu davranışları anlamlandırmada başvurulan kriter ve standartlardır (Akbaş, 2004, s. 19).

Lawrance (2003) değerlerin bazen izafi, bazen açık bir şekilde tanımlanan, insanın kişiliğini, onun dahil olduğu gruba ait karakteristik özelliklerini, alternatiflerin arasından seçim yapma aşamasına etki eden ve faaliyetlerinin sonuçlarını belirleyen istekler ile alakalı olduğunu söylemektedir (Akt. Özmete, 2007, s.11). Rokeach (1973) ve Feather (1975) değer kavramını; bireylerin davranışlarına, ideolojilerine, kararlarına, kendilerini ifade etme biçimlerine, kendilerini diğer bireylerle

karşılaştırmalarına, kendi davranışlarını değerlendirmelerine, diğer bireyleri etkileme girişimlerine ve davranışlarına açıklık getirmelerine ve düşüncelerine rehberlik eden standartlar kümesidir, şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımda değerlerin bireysel yönü vurgulanmaktadır (Feather, 1975; Rokeach, 1973).

Diğer yandan bazı araştırmalarda yaş özelliği göz önünde bulundurularak bireylerin belirli zaman dilimlerine ayrılmasıyla değer ve davranışlarının farklılaşması kuşak kavramı doğrultusunda açıklanmaktadır (Akdemir ve diğerleri, 2013; Ekşili ve Antalyalı, 2016; Latif ve Serbest, 2014; Mücevher, 2015; Tutgun-Ünal ve Deniz, 2020; Yıldırım ve Becerikli, 2013). Buna göre dünya genelinde kabul gören ve ülkemizde de yaygınlaşan Baby Boomer, X, Y ve Z gibi birtakım kuşak adlandırmalarına göre bireylerin belirli yaş gruplarına ayrılarak değer ve davranışları teknoloji kullanımına, yaşadığı coğrafyaya, belirli bir zaman dilimindeki olaylar bütününe göre açıklandığına rastlanmaktadır (Berkup, 2014; Çetin Aydın ve Başol, 2014; Deniz ve Tutgun-Ünal, 2019; Özdemir, 2017; Toruntay, 2011).

İnsanlar ve değerler arasında bulunan ilişki karşılıklıdır. İnsanlar değerleri, değerler de insanları yaşatmaktadır. Fakat değerler fakir-zengin, okuyan-okumayan, erkek-kadın, yaşlı-genç gibi pek çok sosyal kategoriye göre, farklı şekillerde algılanır. İnsan davranışları ve değerler arasında bulunan ilişki bire bir ve tek yönlü değildir. Değerlerin sosyal hayat içerisinde gerçekleşmesi karmaşık olan bir süreçtir (Aydın, 2003, s.125). Rugman ve Hodgetts (2001) sosyolojide değeri analiz ederken, toplum yapısı içinde bulunan rollerin, süreçlerin ve kurumların bilinmesi gerektiğini, bu rol, süreç ve kurumların anlamlandırılmasının değerler aracılığı ile mümkün olacağını belirtir. İnsanların toplum içerisindeki davranışlarını düzenleyen ve gösteren bir yol haritası niteliğinde olan sosyal değerler, toplumdaki sosyal bütünlüğü sağlayan ortak davranış kodları şeklindedir (Rugman ve Hodgetts, 2001).

Psikolojik açıdan değerler, kişiliğin şekillenmesi için gerekli olan öğelerin merkezinde yer alır. Psikologlar değerleri, genellikle erken yaşlarda gelişimsel süreçler aracılığıyla kazanılan bireylerin davranışsal tercihleri olarak tanımlar (Sağnak, 2004, s. 103). Misket (1985); psikolojide değerleri, davranışların devamlılığını ve düzenliliklerini anlamaya yarayan araçlar olması yönüyle açıklamış ve değerleri tutum, karar

verme, güdü, zekâ, ihtiyaç ve inanç gibi kavramlar ile alakalı olarak ele almıştır (Akt. Akbaş, 2004, s.51). Değerler psikolojisine göre değeri, bir şeyin arzu edilebilir ya da edilemez olduğu hakkındaki inanç olarak tanımlamak mümkündür. Bir inanç olması bakımından değer, dünyanın belirli kısmı ile alakalı bilgi, duygu ve idrakın bir terkididir. Ancak değer, inancın özel bir biçimi olması nedeniyle ondan daha ileri olan bir zihin organizasyonu şeklindedir (Güngör, 2000, s.27).

Değerler bir toplumun işleyişini, bütünlüğünü ve varlığını sürdürebilmek için üyelerin çoğu tarafından gerekli ve doğru oldukları kabul edilen, ortak amaç, düşünce, ahlâki ilke ve davranışlarını oluşturan inançlardır (Aktan ve Turan, 2008). Bir davranış şeklini bir başkasına tercih etme konusunda değerlerin rolü önemlidir. Başka bir bakış açısına göre değerler bilinçli ve amaçlı davranışların kaynağını oluşturmada ve ölçütlerini belirlemektedir (Sarı, 2005, s.76). Herhangi bir toplum yapısının incelenmesine katkı sağlayacak en önemli faktör, o toplumun sahip olduğu değer yargılarının bilinmesidir. Bir toplumun geleceğe ilişkin yapısına ilişkin tahminlerdeki isabet ancak bu şekilde mümkün olmaktadır (Özensel, 2003).

Toplumun en küçük birimi olan aile, eğitim ve din gibi kurumların değerlerinin kabullenilmesinde ve öğrenilmesinde, bir sonraki nesle aktarılmasında oldukça önemlidir. Değerler ailenin, dolayısıyla da toplumun devamı için önemlidir. Ayrıca, bilindiği üzere bir toplumda değerlerin tanımlandığı temel mekanizmalar, bireyin üstlendiği sosyal görevlerdir. Bu görevler de toplumun sınıflama sistemiyle sosyal yapıyı meydana getiren sosyal süreçler ile yakından ilgilidir. Bir topluluktaki iyi-kötü kavramının belirlenmesi, uygun düşünme ve davranış sergileme yöntemlerinin tümü, değerler sayesinde olur. Bu şekilde, toplum içindeki ödüllendirme araçlarının ve sosyal denetleme mekanizmalarının değer temalı oldukları görülmektedir. Diğer taraftan bir toplumdaki değerlerin temeli, kişisel/toplumsal varlığın dışında olmaktadır. İnsanlar bunları denetleyemezler; çünkü bunlar, insanın denetleyemeyeceği çoğunlukta ve çeşitliliktedir (Özensel, 2003, s. 219).

Değerler; fiillerin içinde ve sonucunda yer alan, insan olgusu bulunan bütün olayların oluşmasında belirleyici etkindir. Tüm insani olgular bir değere dayanırlar. Davranışların bir amacı oldukları kadar sonucunu değerlendirmeyi sağlayan değerler, her şeyden önce bir ölçek görevine

sahiptir. Değerleri inceleyen önemli araştırmacılardan birisi Schwartz olup, değerleri sınıflandırmıştır. Schwartz'a (1992) göre değerler tüm toplumu ve olayları değerlendirmek, fiillerini belirlemek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir. Schwartz, sınıflandırmasında 10 değer grubu belirlemiştir. Çeşitli değer beklentilerini saptamış ve her bir değeri kendi amaçlarını açıklayarak karakterize etmiştir. Bu değerler şunlardır (Schwartz, 1992):

- **Güç;** kaynaklar üzerinde hâkimiyeti ve toplumsal statüyü ifade etmektedir. Bu değer boyutunda bulunan değerler; otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumsal güç sahibi olmak ve toplumsal saygınlığı koruyabilmektir.
- **Başarı;** sosyal standartlara göre, kişinin başarılı olabilmesi için gerekli olan şeyleri yapmasını ifade eder. Hırs duygusu, zeki olmak ve sözünü geçirmek bu boyuta giren değerler arasında sayılır.
- **Hazcılık;** bireysel zevk ve lezzetlere odaklanmaktan ibarettir.
- **Uyarılım;** heyecanlı ve değişken bir hayat sürme, hayata meydan okuma ve yenilik arayışında bulunma duygusunu ifade eder.
- **Özyönelim;** düşünce ve eylemlerde özgür olma, üretkenlik, keşfetme ve merak duygusu gibi özellikleri içerir. Kendine saygılı olma esas olarak kabul edilir.
- **Evrensellik;** kendinden başka diğer varlıklara da değer vermeyi önemser. Doğayla iç içe olma, onu koruma ve iyiliğini düşünme önemli görülür. Tanıdık veya tanımadık tüm insanların mutluluğunu düşünme, hoşgörülü olma, insanları takdir etme, adalet, eşitlik ve barış içinde güzel bir dünya kurabilme bu değer boyutuna girmektedir.
- **İyilikseverlik;** insanlar arasındaki huzurun sürekliliğini, değerlerin artması için iyi ilişkiler kurulmasını ve yakın çevrenin iyiliğini düşünmesini ifade eder. Yardımsever, dürüst, bağışlayıcı, sadık ve sorumluluk sahibi olma bu değer boyutuna girmektedir.
- **Geleneksellik;** geleneksel kültüre, dinsel töre ve düşüncelere bağlılık ve saygıyı ifade eder. Saygı, hoşgörü, dindarlık, ılımlılık ve dünyadan soyutlanmak bu boyuta girer.
- **Uyma** boyutunda; itaatkârlık, kendini kontrol altında tutma, kibarlık ve büyüklere saygı gibi değerler bulunur. Normları, sosyal

beklentileri, muhalefeti ve diğerlerini üzmeye yönelik dürtü ve eylemlerin engellenmesini ifade eder.

- **Güvenlik;** bireyin kendisinin, ilişkilerinin ve toplumun ahengi ve kararlılığını ifade eder. Bu boyut; toplum düzenini, ailenin ve ulusun güvenliğini korumayı ve sürdürmeyi içerir.

Eş seçimi ile ilgili rehberlik çalışmalarına katkısı düşünüldüğünde konu ile ilgili daha fazla araştırmaya gereksinim duyulmaktadır. Bu noktadan hareketle araştırmada üniversite öğrencilerinde eş seçim kriterlerinde değer yönelimlerinin etkisinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki hipotezler sorgulanmıştır.

- H1: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden beraber yaşama faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.
- H2: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden yalnız ve tek doğru faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.
- H3: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden aşk yeterli faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.
- H4: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden çaba göstermeme faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.
- H5: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden idealleştirme faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.
- H6: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden zıt kutuplar faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.
- H7: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden tam güven faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

2. Yöntem

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada mevcut durumu tespit etme amaçlandığından niceliksel betimleme yöntemi doğrultusunda genel tarama modeline başvurulmuştur. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan şey, birey ya da nesne, kendi

koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2016).

2.1 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2017-2018 öğretim yılında Üsküdar Üniversitesi'nde lisans eğitimi gören tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini olarak ise evren içerisinde basit rastgele örnekleme tekniği ile 111 kadın ve 111 erkek olmak üzere toplam 222 öğrenci seçilmiştir.

Tablo 1. Örnekleme ilişkin özellikler

	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Kadın	111	50.00
Erkek	111	50.00
Yaş		
19 yaş ve altı	84	37.84
20-22 yaş	72	32.43
23 yaş ve üzeri	66	29.73
Sınıf		
1. sınıf	96	43.24
2. sınıf	36	16.22
3. sınıf	60	27.03
4. sınıf	30	13.51
Güncel bir ilişkiye sahip olma durumu		
Evet	114	51.35
Hayır	108	48.65
Şu anki romantik ilişkiyi en iyi tanımlayan ifade		
Flört	78	78.30
Söz/Nişan	36	21.70
Gelecekte evlilik düşünüyor ve/veya planlıyor musunuz?		
Evet	192	86.49
Hayır	30	13.51
Evliliğin gerçekleşmesi için düşünülen en doğru yol		
Flört ile karşılıklı karar vererek	156	70.27
Tanışarak ailelerin karar vermesi ile	66	29.73
Anne eğitim düzeyi		
İlköğretim	96	43.24
Lise	60	27.03
Üniversite	66	29.73
Baba eğitim düzeyi		

	Frekans	Yüzde
İlköğretim	54	24.32
Lise	72	32.43
Üniversite	96	43.24
Anne ve baba birliktelik durumu		
Birlikte	174	78.38

Katılımcıların %50'si kadın, %50'si erkektir. Buna göre, %37,84'ü 19 yaşın altında, %32,43'ü 20-22 yaş arasında, %29,73'ü 23 yaş üzerindedir. Katılımcıların %43,24'ü 1. sınıf, %16,22'si 2. sınıf, %27,03'ü 3. sınıf, %13,51'i 4. sınıf öğrencisidir.

Katılımcıların %51,35'i güncel bir ilişkiye sahiptir. Güncel ilişkiye sahip katılımcıların %78,30'u flört, %21,70'i söz/nişan döneminde. Ayrıca katılımcıların %86,49'u gelecekte evliliği düşünmektedir. Katılımcıların %70,27'si eş adayıyla birlikte karar vermeyi, %29,73'ü ailelerin karar vermesini evliliğin gerçekleşmesi için en doğru yol olarak görmektedir. Toplam ilişki süresinin ortalaması 3.21 ± 2.76 'dır. En kısa ilişki süresi 1, en uzun ilişki süresi 9 yıldır.

Katılımcıların annelerinin %43,24'ü ilköğretim, %27,03'ü lise, %29,73'ü üniversite eğitim düzeyine sahiptir. Katılımcıların babalarının %24,32'si ilköğretim, %32,43'ü lise, %43,24'ü üniversite eğitim düzeyine sahiptir. Ayrıca katılımcıların %78,38'inin anne ve babası birlikte yaşamaktadır.

2.2 Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacılar tarafından oluşturulan anket formu kullanılmıştır. Kullanılan anket formunda Kişisel Bilgi Formu, Romantizm ve Eş Seçimi Tutum Ölçeği ve Portre Değerler Anketi olmak üzere 3 bölüm yer almaktadır. Bu bölümlere ilişkin bilgiler aşağıda alt başlıklar halinde verilmiştir.

2.2.1 Romantizm ve Eş Seçimi Tutum Ölçeği: Eş seçimine yönelik sınırlandırıcı inançları ölçmek amacıyla Cobb, Larson ve Watson tarafından 2003 yılında hazırlanmıştır. Ölçek, Güngör ve diğerleri tarafından 2011 yılında Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek, 32 maddeden ve 7 faktörden (Yalnız ve tek doğru, Aşk yeterli, Beraber yaşama, Tam güven,

İdealleştirme, Çaba göstermeme, Zıt kutuplar) oluşmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0,65 olarak hesaplanmıştır (Güngör ve diğ., 2011).

2.2.2 Portre Değerler Anketi: Araştırma grubunun değer yönelimlerini belirlemek için Schwartz ve diğerleri tarafından 2012 yılında geliştirilen 57 maddelik Portre Değerler Anketi (PDA57) kullanılmıştır. Ankette 19 farklı değer tipi üçer madde ile ölçülmektedir. Her madde hipotetik bir kişi için belli bir şekilde davranmanın önemli olduğu biçiminde ifade edilen bir cümlelik portrelerden oluşmaktadır. Schwartz vd. ayrıca PDA57'nin yapı geçerliğini Türkçe uyarlamasını da içerecek şekilde farklı kültürlerde görgül olarak göstermişlerdir. Türkçe uyarlaması Demirutku ve Sümer (2010) tarafından yapılan ölçeğin, On dokuz değer tipi alt ölçeğinin test-tekrar test güvenilirlikleri 48 ile 81 arasında değişmektedir.

2.3 Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 23 kullanılmıştır. Hipotezlerin sınanması sırasında öncelikli olarak değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya koyulabilmesi için doğrusal regresyona yer verilmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezlerin doğrulanmasına yönelik yapılan regresyon analizlerine göre bulgular yer almaktadır. Buna göre ilk olarak H1 hipotezi sorgulanmıştır.

H1: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden beraber yaşama faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 2'de görüldüğü üzere, hipotezi test edebilmek amacıyla yapılan regresyon analizinde değer yönelimleri ile beraber yaşama arasında anlamlı bir etki söz konusudur ($p < 0,001$). Beraber yaşamadaki değişimin %69'u (Düzeltilmiş R²) modele dahil olan değer yönelimleri ölçeği tarafından açıklanmaktadır. Bu bulguya dayanarak H1 hipotezi kabul edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere modelde bağımsız değişken olarak bulunan değer yönelimleri ölçeğinin hazcılık, başarı, güç, güvenlik,

geleneksellik, uyma, alçakgönüllülük, iyilikseverlik, evrenselcilik faktörlerinin, beraber yaşama üzerinde anlamlı etkisi bulunmaktadır ($p_1=0.000$, $p_2=0.005$, $p_3=0.037$, $p_4=0.000$, $p_5=0.000$, $p_6=0.019$, $p_7=0.000$, $p_8=0.000$, $p_9=0.001<0.050$).

Tablo 2. Değer yönelimlerinin beraber yaşam üzerine etkisinin regresyon analizi

Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model(p)	R2
Sabit		13.10	.000			
Özyönelim	0.19	1.97	.050	41.82	0.000	0.69
Uyarılma	-0.01	-0.18	.859			
Hazcılık	0.28	4.94	.000			
Başarı Güç Saygınlık	0.17	2.82	.005			
	-0.16	-2.10	.037			
	-0.06	-0.75	.453			
Güvenlik	-0.29	-3.56	.000			
Geleneksellik	-0.32	-5.99	.000			
Uyma	-0.20	-2.36	.019			
Alçakgönüllülük	0.39	7.22	.000			
İyilikseverlik	-0.69	-6.47	.000			
Evrenselcilik	0.27	3.28	.001			

Buna göre hazcılık puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.28 (β_1) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Başarı puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.17 (β_2) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Güç puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.16 (β_3) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Güvenlik puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.29 (β_4) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Geleneksellik puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.32 (β_5) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir.

Uyma puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.20 (β_6) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Alçakgönüllülük puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.39 (β_7) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. İyilikseverlik puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.69 (β_8) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Evrensellik puanındaki bir birimlik artışın, beraber yaşamada 0.27 (β_9) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir.

H2: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden yalnız ve tek doğru faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 3. Değer yönelimlerinin yalnız ve tek doğru üzerine etkisinin regresyon analizi

Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		13.17	.000			
Özyönelim	-0.35	-3.21	.002			
Uyarılma	-0.03	-0.44	.663			
Hazcılık	-0.04	-0.59	.558			
Başarı Güç	0.43	6.22	.000			
Saygınlık	-0.01	-0.15	.878			
	0.10	1.14	.257	27.82	0.000	0.59
Güvenlik	-0.77	-8.21	.000			
Geleneksellik	0.38	6.24	.000			
Uyma	-0.51	-5.35	.000			
Alçakgönüllülük	0.62	10.12	.000			
İyilikseverlik	0.28	2.27	.024			
Evrenselcilik	0.33	3.49	.001			

Tablo 3'te görüldüğü üzere, hipotezi test edebilmek amacıyla yapılan regresyon analizinde değer yönelimleri ile yalnız ve tek doğru arasında anlamlı bir etki söz konusudur ($p=0.000<0.050$).

Yalnız ve tek doğrudaki değişimin %59'u (Düzeltilmiş R²) modele dahil olan değer yönelimleri ölçeği tarafından açıklanmaktadır. Bu bulguya dayanarak H2 hipotezi kabul edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere modelde bağımsız değişken olarak bulunan değer yönelimleri ölçeğinin özyönelim, başarı, güvenlik, geleneksellik, uyma, alçakgönüllülük, iyilikseverlik, evrenselcilik faktörlerinin, yalnız ve tek doğrudaki anlamlı etkisi bulunmaktadır ($p_1=0.002$, $p_2=0.000$, $p_3=0.000$, $p_4=0.000$, $p_5=0.000$, $p_6=0.000$, $p_7=0.024$, $p_8=0.001<0.050$). Buna göre özyönelim puanındaki bir birimlik artışın, yalnız ve tek doğrudaki 0.35 (β_1) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Başarı puanındaki bir birimlik artışın, yalnız ve tek doğrudaki 0.43 (β_2) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Güvenlik puanındaki bir birimlik artışın, yalnız ve tek doğrudaki 0.77 (β_3) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Geleneksellik puanındaki bir birimlik artışın, yalnız ve tek doğrudaki 0.38 (β_4) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Uyma puanındaki bir birimlik artışın, yalnız ve tek doğrudaki 0.51 (β_5) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir.

Alçakgönüllülük puanındaki bir birimlik artışın, yalnız ve tek doğrudan 0.62 (β_6) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. İyilikseverlik puanındaki bir birimlik artışın, yalnız ve tek doğrudan 0.28 (β_7) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Evrenselcilik puanındaki bir birimlik artışın, yalnız ve tek doğrudan 0.33 (β_8) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir.

H3: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden aşk yeterli faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 1. Değer yönelimlerinin aşk yeterli üzerine etkisine ilişkin regresyon analizi

Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		2.61	.010			
Özyönelim	-0.08	-0.73	.468			
Uyarılma	0.14	1.95	.052			
Hazcılık	0.51	8.04	.000			
Başarı Güç	-0.26	-3.93	.000			
Saygınlık	-0.13	-1.63	.105			
	0.41	5.03	.000	31.40	0.000	0.62
Güvenlik	-0.34	-3.76	.000			
Geleneksellik	0.44	7.53	.000			
Uyma	0.07	0.81	.419			
Alçakgönüllülük	0.49	8.29	.000			
İyilikseverlik	-0.06	-0.53	.596			
Evrenselcilik	-0.20	-2.22	.027			

Tablo 4'te görüldüğü üzere, hipotezi test edebilmek amacıyla yapılan regresyon analizinde değer yönelimleri ile aşk yeterli arasında anlamlı bir etki söz konusudur ($p < 0,001$).

Aşk yeterlideki değişimin %62'si (Düzeltilmiş R²) modele dahil olan değer yönelimleri ölçeği tarafından açıklanmaktadır. Bu bulguya dayanarak H3 hipotezi kabul edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere modelde bağımsız değişken olarak bulunan değer yönelimleri ölçeğinin hazcılık, başarı, saygınlık, güvenlik, geleneksellik, alçakgönüllülük, evrenselcilik faktörlerinin, aşk yeterlide anlamlı etkisi bulunmaktadır ($p_1=0.000$, $p_2=0.000$, $p_3=0.000$, $p_4=0.000$, $p_5=0.000$, $p_6=0.000$, $p_7=0.027 < 0.050$). Buna göre hazcılık puanındaki bir birimlik artışın, aşk yeterlide 0.51 (β_1) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Başarı

puanındaki bir birimlik artışın, aşk yeterlide 0.26 (β_2) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Saygınlık puanındaki bir birimlik artışın, aşk yeterlide 0.41 (β_3) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Güvenlik puanındaki bir birimlik artışın, aşk yeterlide 0.34 (β_4) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Geleneksellik puanındaki bir birimlik artışın, aşk yeterlide 0.44 (β_5) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Alçakgönüllülük puanındaki bir birimlik artışın, aşk yeterlide 0.49 (β_6) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Evrenselcilik puanındaki bir birimlik artışın, aşk yeterlide 0.20 (β_7) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir.

H4: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden çaba göstermeme faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 5. Değer yönelimlerinin çaba göstermeme üzerine etkisinin regresyon analizi

Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		3.48	.001			
Özyönelim	0.02	0.17	.863			
Uyarılma	0.25	3.20	.002			
Hazcılık	0.32	4.84	.000			
Başarı Güç	0.27	3.94	.000			
Saygınlık	0.00	0.00	.997			
	0.09	1.05	.295	26.80	0.000	0.58
Güvenlik	0.03	0.27	.788			
Geleneksellik	0.22	3.63	.000			
Uyma	0.02	0.21	.831			
Alçakgönüllülük	0.30	4.78	.000			
İyilikseverlik	-0.49	-3.98	.000			
Evrenselcilik	-0.02	-0.16	.871			

Tablo 5'te görüldüğü üzere, hipotezi test edebilmek amacıyla yapılan regresyon analizinde değer yönelimleri ile çaba göstermeme arasında anlamlı bir etki söz konusudur ($p < 0,001$).

Çaba göstermemedeki değişimin %58'i (Düzeltilmiş R²) modele dahil olan değer yönelimleri ölçeği tarafından açıklanmaktadır. Bu bulguya dayanarak H4 hipotezi kabul edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere modelde bağımsız değişken olarak bulunan değer yönelimleri ölçeğinin uyarılma, hazcılık, başarı, geleneksellik, alçakgönüllülük, iyilikseverlik faktörlerinin, çaba göstermemede anlamlı etkisi bulunmaktadır ($p_1 = 0,002$,

$p_2=0.000$, $p_3=0.000$, $p_4=0.000$, $p_5=0.000$, $p_6=0.000<0.050$). Buna göre uyarılma puanındaki bir birimlik artışın, çaba göstermemede 0.25 (β_1) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Hazcılık puanındaki bir birimlik artışın, çaba göstermemede 0.32 (β_2) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Başarı puanındaki bir birimlik artışın, çaba göstermemede 0.27 (β_3) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Geleneksellik puanındaki bir birimlik artışın, çaba göstermemede 0.22 (β_4) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir.

Alçakgönüllülük puanındaki bir birimlik artışın, çaba göstermemede 0.30 (β_5) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. İyilikseverlikte puanındaki bir birimlik artışın, çaba göstermemede 0.49 (β_6) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir.

H5: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden idealleştirme faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 6. Değer yönelimlerinin idealleştirme üzerine etkisinin regresyon analizi

Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		8.24	.000			
Özyönelim	-0.59	-4.18	.000			
Uyarılma	-0.08	-0.84	.400			
Hazcılık	0.40	4.73	.000			
Başarı	0.26	2.90	.004			
Güç	0.11	1.01	.313			
Saygınlık	0.11	1.01	.314	9.50	0.000	0.32
Güvenlik	0.10	0.86	.390			
Geleneksellik	0.04	0.56	.578			
Uyma	-0.40	-3.22	.001			
Alçakgönüllülük	0.33	4.10	.000			
İyilikseverlik	0.35	2.20	.029			
Evrenselcilik	-0.11	-0.91	.361			

Tablo 6'da görüldüğü üzere, hipotezi test edebilmek amacıyla yapılan regresyon analizinde değer yönelimleri ile idealleştirme arasında anlamlı bir etki söz konusudur ($p=0.000<0.050$).

İdealleştirmedeki değişimin %32'si (Düzeltilmiş R²) modele dahil olan değer yönelimleri ölçeği tarafından açıklanmaktadır. Bu bulguya dayanarak H5 hipotezi kabul edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere modelde bağımsız değişken olarak bulunan değer yönelimleri ölçeğinin

özyönelim, hazcılık, başarı, uyma, alçakgönüllülük, iyilikseverlik faktörlerinin, idealleştirmede anlamlı etkisi bulunmaktadır ($p_1=0.000$, $p_2=0.000$, $p_3=0.004$, $p_4=0.001$, $p_5=0.000$, $p_6=0.029<0.050$). Buna göre özyönelim puanındaki bir birimlik artışın, idealleştirmede 0.59 (β_1) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Hazcılık puanındaki bir birimlik artışın, idealleştirmede 0.40 (β_2) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Başarı puanındaki bir birimlik artışın, idealleştirmede 0.26 (β_3) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Uyma puanındaki bir birimlik artışın, idealleştirmede 0.40 (β_4) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Alçakgönüllülük puanındaki bir birimlik artışın, idealleştirmede 0.33 (β_5) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. İyilikseverlikte puanındaki bir birimlik artışın, idealleştirmede 0.35 (β_6) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir.

H6: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden zıt kutuplar faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 7. Değer yönelimlerinin zıt kutuplar üzerine etkisinin regresyon analizi

Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		8.18	.000			
Özyönelim	-0.14	-1.27	.207	23.65	0.000	0.55
Uyarılma	0.06	0.70	.487			
Hazcılık	0.35	5.10	.000			
Başarı Güç	0.07	0.92	.360			
Saygınlık	0.00	0.03	.975			
	0.21	2.43	.016			
Güvenlik	-0.32	-3.31	.001			
Geleneksellik	0.30	4.68	.000			
Uyma	-0.26	-2.57	.011			
Alçakgönüllülük	0.45	6.97	.000			
İyilikseverlik	-0.68	-5.30	.000			
Evrenselcilik	0.60	6.15	.000			

Tablo 7’de görüldüğü üzere, hipotezi test edebilmek amacıyla yapılan regresyon analizinde değer yönelimleri ile zıt kutuplar arasında anlamlı bir etki söz konusudur ($p=0.000<0.050$).

Zıt kutuplardaki değişimin %55’i (Düzeltilmiş R²) modele dahil olan değer yönelimleri ölçeği tarafından açıklanmaktadır. Bu bulguya dayanarak H6 hipotezi kabul edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere

modelde bağımsız değişken olarak bulunan değer yönelimleri ölçeğinin hazcılık, saygınlık, güvenlik, geleneksellik, uyma, alçakgönüllülük, iyilikseverlik, evrenselcilik faktörlerinin, zıt kutuplarda anlamlı etkisi bulunmaktadır ($p_1=0.000$, $p_2=0.016$, $p_3=0.001$, $p_4=0.000$, $p_5=0.011$, $p_6=0.000$, $p_7=0.000$, $p_8=0.000<0.050$). Buna göre özyönelim puanındaki bir birimlik artışın, zıt kutuplarda 0.35 (β_1) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Saygınlık puanındaki bir birimlik artışın, zıt kutuplarda 0.21 (β_2) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Güvenlik puanındaki bir birimlik artışın, zıt kutuplarda 0.32 (β_3) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Geleneksellik puanındaki bir birimlik artışın, zıt kutuplarda 0.30 (β_4) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Uyma puanındaki bir birimlik artışın, zıt kutuplarda 0.26 (β_5) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Alçakgönüllülük puanındaki bir birimlik artışın, zıt kutuplarda 0.45 (β_6) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. İyilikseverlik puanındaki bir birimlik artışın, zıt kutuplarda 0.68 (β_7) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Evrenselcilik puanındaki bir birimlik artışın, zıt kutuplarda 0.60 (β_8) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir.

H7: Değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinden tam güven faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Tablo 8'de görüldüğü üzere, hipotezi test edebilmek amacıyla yapılan regresyon analizinde değer yönelimleri ile tam güven arasında anlamlı bir etki söz konusudur ($p=0.000<0.050$).

Tam güvendedeki değişimin %52'si (Düzeltilmiş R²) modele dahil olan değer yönelimleri ölçeği tarafından açıklanmaktadır. Bu bulguya dayanarak H7 hipotezi kabul edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere modelde bağımsız değişken olarak bulunan değer yönelimleri ölçeğinin özyönelim, uyarılma, hazcılık, saygınlık, güvenlik, alçakgönüllülük faktörlerinin, tam güvende anlamlı etkisi bulunmaktadır ($p_1=0.000$, $p_2=0.003$, $p_3=0.000$, $p_4=0.000$, $p_5=0.000$, $p_6=0.000 <0.050$). Buna göre özyönelim puanındaki bir birimlik artışın, tam güvende 0.66 (β_1) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Uyarılma puanındaki bir birimlik artışın, tam güvende 0.25 (β_2) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir.

Tablo 8. Değer yönelimlerinin tam güven üzerine etkisine ilişkin regresyon analizi

Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model(p)	R ²
Sabit		12.81	.000			
Özyönelim	-0.66	-5.58	.000	21.00	0.000	0.52
Uyarılma	0.25	2.98	.003			
Hazcılık	0.73	10.23	.000			
Başarı Güç	-0.11	-1.45	.149			
Saygınlık	-0.05	-0.55	.583			
	0.35	3.81	.000			
Güvenlik	-0.39	-3.84	.000			
Geleneksellik	0.02	0.38	.707			
Uyma	0.02	0.22	.824			
Alçakgönüllülük	0.24	3.64	.000			
İyilikseverlik	0.01	0.11	.911			
Evrenselcilik	-0.09	-0.87	.383			

Hazcılık puanındaki bir birimlik artışın, tam güvende 0.73 (β_3) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Saygınlık puanındaki bir birimlik artışın, tam güvende 0.35 (β_4) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir. Güvenlik puanındaki bir birimlik artışın, tam güvende 0.39 (β_5) birimlik azalış oluşturacağı söylenebilir. Alçakgönüllülük puanındaki bir birimlik artışın, tam güvende 0.24 (β_6) birimlik artış oluşturacağı söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmadan ulaşılan bulgulara göre, eş seçim kriterlerinden beraber yaşam üzerinde, değer yönelimlerinden hazcılık, başarı, alçakgönüllülük ve evrenselliğin pozitif, güç, güvenlik, geleneksellik, uyma ve iyilikseverliğin negatif etkisi; yalnız ve tek doğru üzerinde, başarı, geleneksellik, alçakgönüllülük, iyilikseverlik ve evrenselciliğin pozitif, özyönelim, güvenlik, uymanın negatif etkisi; aşk yeterli üzerinde, hazcılık, başarı, saygınlık, geleneksellik, alçakgönüllülüğün pozitif, başarı, güvenlik, evrenselciliğin negatif etkisi bulunmuştur. Bununla birlikte eş seçim kriterlerinden çaba göstermeme üzerinde, uyarılma, başarı, geleneksellik ve alçakgönüllülüğün pozitif, hazcılık ve iyilikseverliğin negatif; idealleştirme üzerinde, hazcılık, başarı, iyilikseverlik ve alçakgönüllülüğün pozitif, özyönelim ve uymanın negatif etkisi mevcuttur. Bu durum gençlerin değer aktarımlarını yeniden gündeme getirmiştir. Alanyazın incelendiğinde, çekirdek aile kültürünün,

bütün dünyadaki kuşaklar arası uçurumu büyüttüğü belirtilmekte olup klasik kültürün, kuşaklara aktarılamadığı vurgulanmaktadır (Apostolou, 2007; Güngör ve diğ., 2011; Hamarta ve diğ., 2015; Perilloux, Fleischman ve Buss, 2008; Tarhan, 2000). Elde edilen sonuçlar da bu durumu destekler niteliktedir.

Hamarta ve diğerlerinin (2015) 554 evli yetiştikenden oluşan örnekleme yaptıkları çalışmanın bulgularının bizim bulgularımızı desteklediği görülmüştür. Buna göre araştırmada, Schwartz Değerler Listesi, Evlilikte Öz-yetkinlik Ölçeği ve Evlilik Yaşamı Ölçeği kullanılmış olup araştırma sonucunda, evlilik yaşamından duyulan tatminin, güç, uyarılma, yardımseverlik ve güven değerleri ile pozitif yönde anlamlı ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca başarı, hazcılık, uyarılma, evrensellik, geleneksellik, uyum değerlerinin evlilik yaşamından duyulan tatmini tahminlediği görülmüştür.

Diğer bir bulgumuza göre ise eş seçim kriterlerinden zıt kutuplar üzerinde, özyönelim, saygınlık, geleneksellik, alçakgönüllülük ve evrenselcilik pozitif, güvenlik, uyuma ve iyilikseverliğin negatif; tam güven üzerinde, uyarılma, hazcılık, saygınlık ve alçakgönüllülüğün pozitif, özyönelim ve güvenliğin negatif etkisi olduğu görülmüştür. Bu bulgular kişilerin eş seçiminde toplumsal değerleri dikkate aldığını göstermektedir. Toplumsal kalıpların aile yaşantısını şekillendirdiği Türk toplumu gibi kapalı iklime sahip oryantalist kültürlerin üyelerinin, aile kurumunu oluştururken de sahip olduğu değerlere sahip kalması beklenen bir durumdur. Eş seçimi ile ilgili yapılan bazı araştırmalar, insanın evrimleşme sürecinde, ailelerin tercihlerinin çocuklara aktararak, onların eş seçme tercihleri üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır (Apostolou, 2007).

Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin değer yönelimlerinin eş seçim kriterlerinin beraber yaşama, yalnız ve tek doğru, aşk yeterli, çaba gösterme, idealleştirme, zıt kutuplar ve tam güven olmak üzere tüm faktörleri üzerinde anlamlı etkisinin olduğu belirlenmiştir

EXTENDED ABSTRACT

**The Effects of Value Orientations on Mate Choice
Attitudes of University Students**

*

Ali Ruhan Çelik – Sevda Asqarova
Üsküdar University

Marriage decision is very important since it affects the whole life of the person. Healthy marriages and high marital satisfaction depend on people making appropriate choices. The decision of choosing a mate is a process in which the person determines whom to live with and with whom to establish a family. Considering its impact on an individual's life, it is a very important and complex decision-making process. The university age is a period in which the mate choice criteria and marriage attitudes are developed. Therefore, the attitudes of university students towards marriage and family institution are frequently examined in much research.

The attributed meaning towards family institution was analyzed by asking 3266 participants between the ages of 18-35 about their thoughts towards marriage, the qualifications they look for in a spouse candidate and what kind of ceremony they imagine in the “Turkey Youth and Family Survey”. Accordingly, 58.4% of the youth stated that marriage means a happy togetherness, 19.5% of them stated that it means responsibility, 9.8% of them stated that it means love and sensual harmony. It was revealed in the study that more than half of the young people (64.3%) wanted to make a love marriage, some of them wanted to make a convenience marriage (16.7%), and 15.6% of the youth did not intend to marry. Based on the student’s opinions, it was determined that the ideal marriage age for men was around 27-28, while it was found to be in the ages of 25-26 for women. However, when the spouse selection criteria were examined, it was found that 80.5% of them 80.5% wanted the spouse to be well-mannered, 68.4% wanted the spouse to share the same values, and about 50% wanted the spouse to be from a good family and share the same world view (Tarhan, 2020). Thereby, the importance of the concept of value has once again come to the fore.

The foundation of the family, which is the smallest building block of social life, is laid with marriage. It is very important in accepting and learning the values of institutions such as family, education and religion, and transferring them to the next generations. The child, who learns, socializes and prepares for life in the family, ensures the continuation of not only the generation but also the culture. Thus, family values are determinants of the social structure. Considering its contribution to the studies on spouse selection, more research is needed on the subject. From this point of view, it is aimed to reveal the effect of value orientations on spouse selection criteria in university students. In line with this purpose, some hypotheses were questioned in the study: "H1: Value orientations have a statistically significant effect on the coexistence factor among the spouse selection criteria", "H2: Value orientations have a statistically significant effect on the only true factor among the spouse selection criteria", "H3: Value orientations have a statistically significant effect on the love is sufficient factor among the spouse selection criteria", "H4: Value orientations have a statistically significant effect on the effortlessness factor among the spouse selection criteria", "H5: Value orientations have a statistically significant effect on the idealization factor among the spouse selection criteria", "H6: Value orientations have a statistically significant effect on the opposite poles factor among the spouse selection criteria", "H7: Value orientations have a statistically significant effect on the full trust factor among the spouse selection criteria".

Since it was aimed to determine the current situation, in accordance with the quantitative descriptive method, general screening model was used in this study. The population of the research consists of all students studying at Üsküdar University in the 2017-2018 academic year. As for the research sample, a total of 222 students, 111 females and 111 males, were selected from the population using the simple random sampling technique. 50% of the participants are women and 50% are men. 37.84% are under 19 years old, 32.43% are between 20-22 years old, 29.73% are over 23 years old. 43.24% of the participants are 1st year students, 16.22% are 2nd year students, 27.03% are 3rd year students and 13.51% are 4th year students. A questionnaire form created by the researchers was used to collect research data. There are 3 sections in the questionnaire form

used, namely Personal Information Form, Romance and Spouse Selection Attitude Scale and Portrait Values Questionnaire. During the testing of the hypotheses, linear regression has been used primarily to reveal the relationship between variables.

According to the findings of the research, it was found that hedonism, success, humility and universality from value orientations had a positive effect whereas power, security, traditionalism, conformity and benevolence had a negative effect on the coexistence factor among the spouse selection criteria. Further, the positive effect of success, traditionalism, humility, benevolence, universality and the negative effect of self-orientation, security, conformity on the only true factor was observed. In addition to these, the positive effect of arousal, success, traditionalism, humility and the negative effect of hedonism, benevolence on the effortlessness factor; the positive effect of hedonism, success, benevolence, humility and the negative effect of self-orientation, conformity on the idealization factor was found. According to another finding, the positive effect of self-orientation, respectability, traditionalism, humility, universality and the negative effect of security, conformity benevolence on the opposite poles factor; the positive effect of arousal, hedonism, respectability, humility and the negative effect of self-orientation, security on the full trust factor was observed. These findings show that people take social values into account in the selection of a spouse. It is expected that members of orientalist cultures with a closed climate, such as Turkish society, where social patterns shape family life, take into account the values they have while establishing the family institution.

Kaynakça / References

- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademedeki gerçekteşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akdemir, A., Konakay, G., Demirkaya, H., Noyan, A., Demir, B., Ağ, C. vd. (2013). Y kuşaağının kariyer algısı, kariyer değişimi ve liderlik tarzı beklentilerinin araştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 11-42.

- Aktan, D. ve Turan, S. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259.
- Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: Kırşehir ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 607- 622.
- Apostolou, M. (2007). Sexual selection under parental choice: The role of parents in the evolution of human mating. *Evolution and Human Behavior*, 28(6), 403-409.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Baloğlu, M. ve Balgalmıs, E. (2005). İlköğretim ve Ortaöğretim yöneticilerinin öz-değerlerinin betimlenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 19-31.
- Baysal, A.C. (1981). Sosyal psikolojide tutumlar. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, İstanbul.
- Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(19), 218-229.
- Cobb, N. P., Larson, J. H. ve Watson, W. L. (2003). Development of the attitudes about romance and mate selection scale. *Family Relations*, 52, 222-231.
- Çetin Aydın, G. ve Başol, O. (2014). X ve Y kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme var mı?, *EJOVOC (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(4), 1-15. <http://dx.doi.org/10.17339/ejovoc.41369>
- Deniz, L. ve Tutgun-Ünal, A. (2019). Sosyal medya çağında kuşakların sosyal medya kullanımı ve değerlerine yönelik bir dizi ölçek geliştirme çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1025-1057.
- Demirutku, K. ve Sümer, N. (2010). Temel değerlerin ölçümü: portre değerler anketinin Türkçe uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17-25.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile sınanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdem, A.R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 4-10.
- Erikson, E. (1998). *Life cycle completed: Extended version*. New York: WW Norton & Company.
- Feather, N.T. (1975). *Values in education and society*. New York: The Free Press.

- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. (3.bs). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, H. C., Yılmaz, M. ve Çelik, B.S., (2011). Romantizm ve eş seçim tutum ölçeğinin uyarlanması geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 180-190.
- Hamarta, E., Deniz, M., Dilmaç, B. ve Arslan, C. (2015). A study on marital relationship and marital life satisfaction with regard to values of marital couples. *International Journal of Human Sciences*, 2(1), 55-69.
- Ekşili, N. ve Antalyalı, Ö.L. (2017). Türkiye’de Y kuşağı özelliklerini belirlemeye yönelik bir çalışma: Okul yöneticileri üzerine bir araştırma. *Humanities Sciences (NWSAHS)*, 12(3), 90-111, <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2017.12.3.4C0219>
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri: Kavramlar, teknikler ve ilkeler* (35. bs.). Ankara: Nobel Yayınevi
- Köklü, N. (1995). Tutumların ölçülmesi ve likert tipi ölçeklerde kullanılan seçenekler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28(2), 81-83.
- Larson, J. H. (2000). *Should we stay together?*. San Francisco: Jossey-Bass A Willey Company.
- Latif, H. ve Serbest, S. (2014). Türkiye’de 2000 kuşağı ve 2000 kuşağının iş ve çalışma anlayışı. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 132-163.
- Morsümbül, Ş. (2014). Kültürel değerlerin üç kuşak arasındaki değişimi üzerine bir inceleme: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 137-160.
- Mücevher, M. H. (2015). *X ve Y kuşağının birbirlerine karşı özellik ve etkileşim algıları: SDÜ örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Özdemir, Ş. (2017). *Kuşaklar teorisine göre Türkiye’deki gençlerin medya kullanım alışkanlıkları ve İstanbul örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Özgüven, İ. E. (2014). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Özmete, E. (2007). *İş yaşamında değerler*. İstanbul: Kedim Yayıncılık.
- Perilloux, C., Fleischman, D. S. ve Buss, D. M. (2008). The daughter-guarding hypothesis: parental influence on, and emotional reactions to, offspring’s mating behavior. *Evolutionary Psychology*, 6(2), 217-233.

- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Rugman, A. ve Hodgetts, R. (2001). The end of global strategy. *European Management Journal*, 19(4), 333–343.
- Sağnak, M. (2003). *İlköğretim okullarında görevli yönetici ve öğretmenlerin örgütsel değerlere ilişkin algıları ile kişisel değerleri arasındaki uyum düzeyleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Sağnak, M. (2004). Örgütlerde değerler yönünden birey-örgüt uyumu ve sonuçları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 10(37), 72-95.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun eğitim fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10),73-88.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*, 25, 1-65.
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O. ve Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663–688. <https://doi.org/10.1037/a0029393>
- Tarhan, N. (2020). *Z kuşağı kayıp kuşak olmasın*. Erişim Adresi: <https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/5466/prof-dr-nevzat-tarhan-z-kusagi-kayip-kusak-olmasin>
- Toruntay, H. (2011). *Takım rolleri çalışması: X ve Y kuşağı üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tutgun-Ünal, A. ve Deniz, L. (2020). Sosyal medya kuşaklarının sosyal medya kullanım seviyeleri ve tercihleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(22), 125-144.
- Türk Medeni Kanunu (2001). *Türk Medeni Kanunu*. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>
- Yıldırım Becerikli, S. (2013). Kuşaklararası iletişim farklılığı: Bilim teknoloji ve yenilik haberleri üzerinden bir odak grup çalışması. *Selçuk İletişim*, 8(1), 5-18.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

elik, A. R., Asqarova, S. ve Tutgun Ünal, A. (2021). Üniversite öğrencilerinin eđ seçim tutumlarında değer yönelimlerinin etkileri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(38), 5042-5070. DOI: 10.26466/opus.883241

Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinde Sosyal İlişki Unsurlarının Algılanan Anne-Baba Tutumu ve Akademik Başarıya Göre Deęerlendirilmesi¹

DOI: 10.26466/opus.784070

*

Kübra Küçükşen *

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi. Konya / Türkiye
E-Posta: kubrakucukşen@erbakan.edu.tr ORCID: [0000-0001-9248-9541](https://orcid.org/0000-0001-9248-9541)

Öz

Bu araştırmanın amacı sosyal hizmet bölümü lisans öğrencilerinde sosyal ilişki unsurlarının bazı değişkenlerle ilişkisini incelemektir. Araştırmanın örneklemini Konya'da 3 farklı üniversitede Sosyal Hizmet Bölümünde lisans öğrenimi gören 310 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada katılımcıların demografik bilgilerini içeren kişisel bilgi formu ile sosyal ilişki unsurları ölçeği kullanılmıştır. Veriler e-posta ve SMS ile <http://www.surveey.com> portalı üzerinden toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmamız sonucunda akademik başarı seviyesi ve anne baba tutumları ile öğrencilerin sosyal ilişki unsurları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum sergileyen anne - babaya sahip öğrencilerin daha fazla sosyal ilişki geliştirdikleri, daha fazla aile ve arkadaş desteği aldıkları tespit edilmiştir. Başarı seviyesi ile aile desteği alt boyutu puan ortalamalarında herhangi bir farklılaşma görülmezken arkadaş desteği alt boyutunda anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin arkadaş desteği puan ortalamaları daha yüksektir ($p<0.05$). Gelir düzeyi, sosyal medya kullanım sıklığı ile sosyal ilişki unsurları puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal İlişki, Sosyal Destek, Aile Desteği, Arkadaş Desteği

¹ Bu çalışma Uygulamalı Araştırma I-II dersi kapsamında yürütölen saha çalışmasının verilerinden üretilmiştir.

Evaluation of Social Relationship Elements in Social Work Department Students According to Perceived Parental Attitude and Academic Achievement

*

Abstract

The purpose of this research is to examine the relation between the social relation factors and some variables in students educating in departments of social work. The sample of the study consists of 310 students who study undergraduate in Social Work Department in 4 different universities in Konya. In the study, the personal information form containing demographic information of the participants and Provision for Social Relations (PSR) Scale were used. The data were collected via e-mail and SMS via <http://www.surveey.com> portal. The data obtained were analyzed using the SPSS program. According to the findings of the study, it was determined that there is a statistically significant relationship between the level of achievement and parental attitudes and the social relationship elements of the students ($p<0.05$). It has been determined that students with a assuring, supportive and tolerant parents develop more social relationships and receive more family and friend support. While there was no difference ? in the mean scores of the success level and the family support sub-dimension, a significant relationship was found in the friend support sub-dimension. Students with high level of success have higher mean scores on friend support ($p <0.05$). No statistically significant correlation was found between income level, frequency of social media use and social relationship factors average scores.

Keywords: Social Relationship, Social Support, Family Support, Friend Support

Giriş

Biyopsiko sosyal bir varlık olarak dünyaya gelen her insan fizyolojik ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra sevgi- ilgi görmek, aidiyet hissetmek, bir gruba üye olmak, kendi türüyle iletişim kurmak, bulunduğu çevrede saygı görmek, kendini gerçekleştirmek gibi ihtiyaçlarının karşılanmasına gereksinim duymaktadır. Cüceloğlu'na göre (1997,s.22) insan iki temel gereksinimle dünyaya gelmektedir. İlki bağımsız olma, güçlü olma, birey olma ihtiyaçlarına karşılık gelen "ben olma" ihtiyacı iken; ikincisi kendisinden daha güçlü ve daha büyük bir şeye ait olma ihtiyacına karşılık gelen "biz olma" gereksinimidir. Bu nedenle bir yandan fiziksel olarak gelişimi tamamlanırken diğer taraftan içinde yaşadığı topluma aidiyet geliştirerek toplumun normları davranış örüntüleri ile bütünleşmekte ve kendi sosyal ilişki ağlarını oluşturmaktadır. Ait olma ihtiyacının giderilmesi sosyal ilişkilerle gerçekleşmektedir (Baumeister ve Leary, 1995).

Diğer varlıkların içgüdüsel olarak oluşturdukları topluluk ve toplu yaşamın aksine insan, akli ve düşünme yeteneği sayesinde sürekli değişen gelişen bir toplumsal yaşam oluşturmaktadır (Arslantürk ve Amman, 2017, s.180). Toplumsal yaşam insanların ilişki, iletişim ve etkileşim halinde olması ile inşa edilmektedir. Bireyin ihtiyaç duyduğunda içinde bulunduğu çevreden alabileceği her türlü duygusal ve sosyal destek bu ilişkiler ağı sayesinde mümkün olmaktadır. Sosyal destek; "bireyin çevresinden gördüğü ilgi, sevgi, saygı, takdir ve güvenin yanı sıra, bilgi edinme ve maddi yardım gibi sosyal, psikolojik ve ekonomik nitelikli destek" olarak tanımlanmaktadır (Budak, 1999; Yıldırım, 2006; Ekinci ve Ekici, 2003). Sağlıklı ilişki ve destek ağlarına sahip olma kişilik gelişimi ve mutlu bir hayat sürdürmeye katkı sağlayan en önemli faktörlerdendir. Bireyin ailesiyle arkadaşlarıyla ve içinde bulunduğu toplumla oluşturduğu sosyal ilişkiler ve aldığı sosyal destek, bireyin karşılaştığı her türlü olumsuz durumlar karşısında bir tampon gibi koruma etkisi göstermekte (Lin, Thompson ve Kaslow, 2009), özgüven, benlik saygısı, ait olma vb. duygularının pozitif yönde gelişimine ve sağlıklı bir yaşam kalitesine ulaşabilmesine katkı sağlamaktadır (Atik, Çoban, Çok, Doğan, Karaman, 2014; Özyurt, 2007). Literatüre göre sosyal destek, kuramsal olarak aile, arkadaşlar ve birey için anlamlı diğer kişiler (akraba, komşu vb.) olmak üzere üç farklı kaynaktan elde edilmektedir (Çeçen, 2008; Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley, 1988). İnsanın birincil destek aldığı

kurumların başında aile gelmektedir. Tüm kültürlerde aile insanların maddi manevi gereksinimleri için ilk başvurdukları yaşam boyu destek kaynağı olarak işlev görmektedir. Daha sonra okul veya iş arkadaşları, yüz yüze birincil ilişkiler kurulan diğer kişilerle destek alınabilecek ağ genişlemektedir.

Gelişim dönemlerine göre çocuğun ailede karşılanması gereken bir takım gereksinimleri bulunmaktadır. Değerli olma duygusu, güven, yakınlık ve dayanışma, sorumluluk, zorluklarla mücadele ederek üstesinden gelmeyi öğrenme, mutluluk ve kendini gerçekleştirme, manevi yaşamın temellerini oluşturma gibi temel gereksinimler (Cüceloğlu, 1998, s.51-53) sağlıklı bir şekilde giderilmezse sonraki dönemlerde “birey” olarak kişinin sağlıklı ilişkiler kurması ve sosyal iletişim ağlarını genişletmesi mümkün olmamaktadır. Anne baba tutumları, bireylerin yetişkinlik dönemlerinde özel hayat ve sosyal yaşamlarında geliştirecekleri ilişkilerde belirleyici bir özelliğe sahiptir (Palut 2008, s. 4). Bu nedenle ailede sağlıklı bir iletişim ile anne baba tutumlarının geliştirici destekleyici yönde olması son derece önem arz etmektedir. Çocuğa koşulsuz olarak değer ve güven verildiği, kendi yaşamına yön verebilecek irade gücü ve sorumluluk duygusu geliştirmesine imkân veren olanakların oluşturulduğu geliştirici aile ortamları, anne babanın sevgiye dayalı, hoşgörülü ve destekleyici tutum sergilemesiyle mümkündür.

Bireyin dış dünyadan aldığı diğer önemli destek mekanizmalarından biri de arkadaş desteğidir. Üniversite eğitimi ile birlikte hem mekânsal olarak hem de duygusal olarak aileden uzaklaşan gençlerin, tamamen yabancı oldukları yeni bir ortama ve çevreye uyum, akademik başarı kaygısı, seçtiği meslek alanı ile ilgili gelecek kaygıları nedeniyle stres yaşadıkları ve sosyal desteğe ihtiyaç duydukları bilinen bir gerçektir. Bu nedenle üniversite eğitimi yıllarında arkadaş iletişimi ve desteği daha ön plana çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar arkadaş ilişkilerinin kalitesi ve niteliğinin mutluluktaki en önemli belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Gördesli, 2017, s.52). Paylaşma fedakarlık, hoşgörü sevgi gibi değerleri içeren sağlıklı arkadaşlık ilişkileri, bireyi mutlu eden, problem çözme, kendilik değeri ve stresle baş etme gibi (Candan ve Yalçın, 2018) durumlarda psikolojik iyi oluşuna katkı sağlayan bir sosyal sermayedir.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyal ilişki ve sosyal destek ağlarının belirlenmesi ve bu ilişki ağlarını etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılmasına odaklanılmıştır. Konya’da lisans öğrenimi gören sosyal hizmet bölümü

öğrencilerinin sosyal ilişki ağları, algılanan anne baba tutumu, akademik başarı, sosyal medya kullanım sıklığı gibi bağımsız değişkenler açısından araştırılmıştır. Bir sosyal bilim alanı ve meslek olarak sosyal hizmet; sosyal yardımlaşma ve dayanışma temelinde inşa edilen, kuruluş felsefesini insanın refahı ve gelişimi üzerine temellendiren bir disiplindir (Beki ty., s.6). Genelde tüm insanların işlevselliği için çalışsa da ayrımcılığa, baskıya uğramış, dışlanmış, toplumun en savunmasız kesimlerine öncelik vermektedir (Sheafor, Horejsi, 2014, s.23). Sosyal hizmet bölümü öğrencileri gelecekte mesleklerini icra ederken toplumun en dezavantajlı bireylerine hizmet sunmak, müracaat eden kişilerin sosyal ekonomik yönden sahip oldukları mevcut koşulları iyileştirip destek ağlarını genişleterek güçlenmelerine yardımcı olmak durumundadır. Çünkü yoksulluktan işsizliğe, engelli bireyler ve aile sorunlarından, korunmaya muhtaç çocuk, kadın, yaşlı ihmal ve istismarına kadar tüm dezavantajlı bireyler sosyal hizmet çalışanlarının müracaatçı kitlesini oluşturmaktadır. Tüm bu alanlarda yetkin bir meslek elemanı adayı olarak öğrencilerin mesleki donanımları için temel şartlardan birisi güçlü sosyal ilişki ve iletişim ağlarına ve becerilerine sahip olmalarıdır. Müracaatçıların güçlenme sürecini yönetebilmek sosyal hizmet çalışanlarının kişisel ve mesleki güç algılarına bağlıdır (Kırloğlu ve Karakuş, 2019). Bu nedenle önce kendilerinin güçlü sosyal destek unsurlarına sahip olması, sosyal ilişki, iletişim ve etkileşim ağlarının kuvvetli olması gerekmektedir.

Amaç

Bu çalışmada Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin sosyal ilişki unsurları ve bu unsurlara etki eden faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki problemlere cevap aranmıştır.

1. Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin sosyal ilişki unsurları ve sosyal destek ağları öğrencilerin anne-baba tutumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
2. Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin sosyal ilişki unsurları ölçeği toplam puan ortalamaları sosyal medya kullanım düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin sosyal ilişki unsurları ölçeği toplam puan ortalamaları akademik başarı düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Metodoloji

Bu araştırma Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinin sosyal ilişki unsurlarının bağımsız değişkenlere göre değişip değişmediğini inceleyen ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Konya Merkez ve Beyşehir ilçesinde 2'si devlet 1'i özel üniversitede öğrenim gören 911 sosyal hizmet lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Bilinen evren örneklem büyüklüğü hesabına göre araştırma için uygun örneklem büyüklüğü 278 olarak gösterilmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.49-50; Sencer 1989, s.609). Araştırmada evreninin tamamına ulaşmak hedeflenmiştir. Fakat ulaşılabilen, geri dönen ve hatalı veriler ayıklandıktan sonra %95 güven aralığı, 0,05 hata payı ile işleme alınan örneklem sayısı 310 olarak gerçekleşmiştir.

Veri Toplama Araçları

Veriler online anket sistemi üzerinden 2019-2020 Eğitim Öğretim yılı Bahar döneminde toplanmıştır. Öğrencilere araştırma hakkında bilgi de içeren anket formu sosyal medya (facebook grupları) whatsapp ve e-mail yoluyla ulaştırılmış, araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, devam etmek istemedikleri zaman sonlandırabilecekleri belirtilerek onamları alınmıştır. Anket formu 12 sorudan oluşan kişisel bilgi formu ile Turner, Levin ve Frankel (1983) tarafından geliştirilen, Duyan Gelbal ve Çalık Var (2013) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılan sosyal ilişki unsurları ölçeğinden oluşmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum, başarı durumu, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, anne ve baba tutumu ve sosyal medya kullanma sıklığı sorulmuştur.

Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği: Turner, Levin ve Frankel (1983) tarafından geliştirilen sosyal ilişki unsurları ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışmaları Duyan, Gelbal ve Çalık Var (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin aile des-

teği ve arkadaş desteği olmak üzere iki alt boyut vardır ve 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan soruların ikisi olumsuz (7 ve 15), on üçü de olumlu nitelik taşımaktadır. Olumlu sorular için verilen yanıtlar, 1-Benim için asla geçerli değil, 2-Benim için pek geçerli değil, 3-Benim için biraz geçerli, 4-Benim için oldukça geçerli, 5-Benim için tamamıyla geçerli şeklindedir. Ölçekten elde edilebilecek en düşük puan 15, en yüksek puan 75'tir. Ölçekten alınan yüksek puan kişilerin çevresinden sosyal desteği daha çok aldığını düşündüklerini göstermektedir.

Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Duyan, Gelbal ve Çalık Var (2013) tarafından yapılan ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .81 bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin cronbach alfa katsayısı ,877 olarak bulunmuştur.

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,877	,882	15

Sınırlılıklar

Bu araştırma Konya'da üç farklı üniversitede öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü katılım sağlayan sosyal hizmet bölümü öğrencileriyle sınırlıdır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS programı kullanılmıştır. Önce verilerin normallik testine bakılmış, basıklık ve çarpıklık değerleri +1/-1 değerlerinin üstünde bulunduğu için normal dağılım göstermediği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle ikili değişkenler için Mann-Whitney U testi, çoklu değişkenler için Kruskal Wallis testi ve Frekans analizi uygulanmıştır.

Etik

Bu çalışma için Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 2020/56 sayılı karar ile izin alınmıştır. Öğrenciler anketi cevaplamadan önce bilgilendirme notu gönderilmiş onamları alınmıştır.

Bulgular

Örneklemin %80'i kadın, %19,4'ü erkek öğrencidir. %22,9'u birinci sınıf, %30'u ikinci sınıf, %26,5'i üçüncü sınıf, % 20,6'sı son sınıfta öğrenim görmektedir. Örneklemin diğer tanımlayıcı bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımı

Gelir düzeyi	n	%
Düşük	30	9,7
Orta	264	85,2
Yüksek	16	5,2
Başarı Durumu		
Düşük	30	%4,5
Orta	215	%69,4
Yüksek	81	26,1
Anne Eğitim Durumu		
Herhangi bir okul mezunu değil	40	12,9
İlkokul	172	55,5
Ortaokul	48	15,5
Lise	33	10,6
Üniversite	17	5,5
Baba Eğitim Durumu		
Herhangi bir okul mezunu değil	1	0,3
İlkokul	125	40,3
Ortaokul	56	18,1
Lise	77	24,8
Üniversite	51	16,5
Anne -Baba Tutumu		
Baskılı ve otoriter tutum	28	9,0
Gevşek Tutum (Çocuk merkezci aile	6	1,9
Dengesiz ve kararsız tutum	30	9,7
Koruyucu tutum	74	23,9
İlgisiz ve kayıtsız tutum	13	4,2
Güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum	159	51,3
Sosyal Medya Kullanım Sıklığı		
Sık sık- her zaman	204	65,8
Orta sıklıkta	84	27,1
Ara sıra	22	7,1
Toplam	310	100,0

Tablo 1'in verilerine göre örneklemin %85,2'si gelir düzeyini ; %69'u başarı durumunu "orta" olarak değerlendirmektedir. Anne eğitim durumu %55 oranında İlkokul,%5 oranında üniversite iken baba eğitim durumu

%40 ilkokul, % 16.6 üniversite mezunu olduğu görülmektedir.. Katılımcıların %51,3'ü anne baba tutumlarını demokratik (güven verici, destekleyici, hoşgörülü) olarak değerlendirmişlerdir. Öğrencilerin %65,8 'i sosyal medya kullanım durumunu "sık ve her zaman" olarak belirtmişlerdir.

Tablo 2. Sosyal İlişki Unsurları Ölçek Maddelerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

	İfadeler (n=310)	Ort.	Std.
1	Arkadaşlarımla birlikteyken, kendim olabiliyorum ve rahatlayabileceğimi hissediyorum	4,00	0,865
2	Birçok arkadaşımın hayatla ilgili konularda ortak bakış açısına sahibim.	3,53	0,787
3	Beni tanıyanlar, bana güvenir ve saygı duyar.	4,45	0,583
4	Ne olursa olsun, ihtiyacım olduğunda ailemin yanımda olacağını bilirim.	4,40	0,817
5	Bir şeyler yapmak için dışarı çıkmak istediğimde, birçok arkadaşımın bunları benimle birlikte yapmaktan hoşlanacağını bilirim	3,99	0,840
6	Her şeyimi anlatabileceğim en az bir arkadaşım var.	4,17	1,115
7	Bazen aileme tamamiyle güvenebileceğim konusunda emin olamıyorum	3,60	1,158
8	Beni tanıyanlar, yaptığım işte iyi olduğumu bilirler	4,00	0,811
9	Bazı arkadaşlarımla kendimi çok yakın hissediyorum.	4,27	0,857
10	Ailemdeki insanlar bana güvenir.	4,39	0,732
11	Ailem değerli bir insan olduğumu düşündüklerini bana hissettirir.	4,09	0,942
12	Ailemdeki insanlar sorunlarıma çözüm bulmamda yardımcı olur.	3,99	0,975
14	Ailemin her zaman bana destek vereceğini bilirim.	4,28	0,876
15	Arkadaşlarımla olduğum zamanlarda bile kendimi yalnız hissediyorum	3,59	1,041

Araştırmaya verilen cevaplardan en yüksek ortalamayı "Beni tanıyanlar, bana güvenir ve saygı duyar" ($\bar{x} = 4.45$) ifadesi, en düşük ortalama ise "Birçok arkadaşımın hayatla ilgili konularda ortak bakış açısına sahibim" ifadesi ($\bar{x} = 3.53$) almıştır.Örneklemin ailelerinin kendilerine olan güveni ve değerli bir insan olduklarını hissettirdikleri yönündeki ifadelerden aldıkları puan ortalamaları oldukça yüksek düzeydedir. Arkadaş ilişkilerinde "Birçok arkadaşımın hayatla ilgili konularda ortak bakış açısına sahibim"ifadesinden alınan puan ortalaması kısmen düşüktür. Bu da öğrencilerin farklı dünya görüşü ve farklı yaşam tarzlarına sahip olmayı sosyal ilişkilerde ve arkadaş ilişkilerinde sorun etmedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3. Katılımcıların Sosyal İlişki Unsurları Ölçeği ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalama ve Standart Sapmaları

Ölçek Toplam ve Alt Boyutları	Ortalama±SS	Min	Max
Sosyal İlişki Unsurları Toplam Puan	60,7548 ± 8,16960	37,00	75,00
Aile Desteği Alt Boyut	24,7645 ± 4,34805	11,00	30,00
Arkadaş desteği Alt Boyut	35,9903 ± 5,19365	19,00	45,00

Katılımcıların sosyal ilişki unsurları ölçeğinden aldıkları minimum puan 37,00'dır. Maximum puan ise 75,00'dır. Katılımcıların aldıkları arkadaş desteği (\bar{x} = 35,99) aile desteğinden (\bar{x} = 24,76) daha fazladır.

Tablo 4. Katılımcıların Akademik Başarı Durumları ile Ölçek Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Ölçekler	Başarı Durumu	Du- N	Ortalama	SS	Test İstatistiği	p
Aile Desteği	Düşük	14	133,82	4,34805	4,173*	,124
	Orta	215	150,74			
	Yüksek	81	171,89			
Arkadaş Desteği	Düşük	14	116,29	5,19365	7,346*	,025
	Orta	215	150,57			
	Yüksek	81	175,37			

*Kruskal Wallis Testi

Aile desteği alt boyutu ile başarı arasında yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre başarı ile aile desteği alt boyutu arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Arkadaş desteği alt boyutu ile başarı arasında yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre akademik başarı ile arkadaş desteği alt boyutu arasında anlamlı fakat zayıf bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Başarı seviyesi yüksek olan öğrencilerin aldıkları arkadaş desteği orta ve düşük akademik başarıya sahip olanlara göre daha yüksektir.

Tablo 5. Katılımcıların Anne Baba Tutumları İle Ölçek Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Ölçek_Alt Boyutlar	Anne Baba Tutumu	N	Ortalama	SS	Test İstatistiği	p
Aile Desteği	Baskılı ve otoriter ^a tutum	28	83,70	24,7645	108,331*	,000
	Gevşek tutum ^b (çocuk merkezci aile)	6	115,08			
	Dengesiz ve kararsız tutum ^c	30	70,83			
	Koruyucu tutum ^d	74	138,14			

	İlgisiz ve kayıtsız tutum ^e	13	55,92			
	Güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum ^f	159	201,86			
Arkadaş Desteği	Baskılı ve otoriter tutum ^a	28	132,93	5,19365	38,159*	,000
	Gevşek tutum ^b (çocuk merkezci aile)	6	139,58			
	Dengesiz ve kararsız tutum ^c	30	92,67			
	Koruyucu tutum ^d	74	141,90			
	İlgisiz ve kayıtsız tutum ^e	13	100,62			
	Güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum ^f	159	182,75			

Tablo 6'ya göre, aile desteği alt boyutu ve arkadaş desteği alt boyutları ile anne-baba tutum arasında Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). Anne baba tutumları ile sosyal ilişki unsurları ölçeği aile desteği ve arkadaş desteği alt boyutları arasında yapılan Post-Hoc testi sonucu güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum sergileyen anne ve babaya sahip öğrencilerin aldıkları aile ve arkadaş desteği anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($f > d > b > a > e > c$).

Mean Ranks değerlerine bakıldığında da en yüksek değer her iki alt boyutta "güven verici destekleyici ve hoşgörülü tutum"un ortalaması iken (Aile desteği= 201,86 \pm 24,7645; Arkadaş desteği: 182,75 \pm 5,19365); en düşük ortalama (70,83 \pm 24,7645; 92,67 \pm 5,19365) dengesiz ve kararsız tutum puanlarında olmuştur.

Tablo 6. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanım Sıklığı İle Ölçek Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

	Sosyal medya kullanma sıklığınız	N	Mean Rank	Test İstatistiği*	p
Aile Desteği	Her zaman	83	157,17	,953	,813
	Sık sık	121	151,38		
	Orta sıklıkta	84	162,07		
	Ara sıra	22	146,80		
Arkadaş Desteği	Her zaman	83	172,35	11,071	,011
	Sık sık	121	144,50		
	Orta sıklıkta	84	166,01		
	Ara sıra	22	112,30		
	Total	310			

*Kruskal Wallis

Tablo 6'nun verilerine göre, sosyal medya kullanım sıklığı ile aile desteği alt boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0.05$). Arkadaş desteği alt boyutunda ise anlamlı fakat zayıf bir ilişki vardır.

Sosyal ilişki unsurları ölçeğinden alınan puanlar ile cinsiyet, yaş, sınıf, gelir düzeyi ve anne-baba eğitim düzeyi değişkenleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Yaşam bir ilişkiler ve etkileşimler bütünüdür. İnsan, hayatının her döneminde değerli olduğunun hissettirilmesine, ilgi görmeye, onaylanmaya, beğenilmeye, üzülmeye korktuğu ya da kaygılandığı durumlarda destek alıp teselli edilmeye ve kendisine yakın bulduğu kişilerle duygusal ve düşünsel paylaşımlarda bulunmaya (Candan ve Yalçın, 2018), kısaca sosyal ve duygusal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması sosyal destek ağları ve kurulan sosyal ilişkilerle mümkün olmaktadır. Sosyal destek; "sosyal ağ kavramını da içeren karmaşık bir yapı" (Duyan, Gelbal, Çalık Var, 2013, s.160) olarak değerlendirilmektedir. Aile ve yakın arkadaş insana yaşamı boyunca sosyal destek sağlayan unsurların başında gelmektedir. Alan yazınında yapılan çalışmalar aileden gelen destek açısından da annenin etkisinin fazla olduğunu göstermektedir (Demirel, 2018, s.31). Üniversite öğrencileri için yeni ortama uyum sağlama, yalnızlığını giderme, akademik başarı ve psikolojik iyilik halini sürdürebilme açısından sosyal destek daha önemli hale gelmektedir.

Bu çalışmada Konya Merkez ve Beyşehir İlçesinde öğrenim gören sosyal hizmet lisans öğrencilerinin sosyal ilişki unsurları algılanan anne baba tutumu, akademik başarı ve sosyal medya kullanım sıklığı açısından incelenmiştir. Çalışmada, sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal ilişki unsurları genel puan ortalaması 60,75 olarak bulunmuştur. Ölçeğin aile desteği alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları ($\bar{x}= 24,76$) arkadaş desteği alt boyutundan aldıkları puan ortalamalarından ($\bar{x}= 35,99$) daha düşüktür. Ergenlikle artan bağımsızlık ve bireyleşmenin etkisiyle gençler ailelerinden fazla akran ve arkadaş gruplarıyla vakit geçirmektedir. Böylelikle ilk yetişkinliğe giriş aşaması olan üniversite eğitimi yıllarında mekânsal uzaklığın da etki-

siyle arkadaşlık ilişkileri ve arkadaştan alınan sosyal destek daha ön plana çıkabilmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre anne-baba tutumu ile sosyal ilişki unsurları aile ve arkadaş desteği alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum sergileyen anne ve babaya sahip öğrencilerin daha fazla sosyal ilişki ağları olduğu, aile ve arkadaş desteği aldıkları tespit edilmiştir.

Anne baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin sosyal ilişki ve sosyal destek ağları üzerinde etkisi üzerine yapılan çalışmalar son derece sınırlıdır. Çeçen (2008) yaptığı çalışmada otoriter-baskıcı ebeveynlerin çocuklarının aileden ve arkadaşlarından daha az destek algıladıklarını, ebeveynlerini otoriter-baskıcı ve tutarsız algılayan öğrencilerin yalnızlık yaşamaları açısından risk grubu oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Sağlam (2007) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada, anne ve baba tutumunu demokratik olarak algılayan öğrencilerin anne ve baba tutumunu ilgisiz olarak algılayan öğrencilere göre algıladıkları sosyal desteğin daha fazla olduğunu saptamıştır. Kahrman ve Yeşilçiçek (2007) Sağlık Meslek Yüksek Okulu öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, anne ve baba tutumunun aileden ve arkadaştan algıladıkları sosyal destek puan ortalamalarına etki ettiği, baskıcı-otoriter ebeveynlerin çocuklarının ailelerinden ve arkadaşlarından daha az sosyal destek aldıklarını tespit etmiştir. Akkaya (2011) ortaöğretim öğrencileriyle yaptığı çalışmada demokratik tutum sergileyen ailelerden gelmiş olan öğrencilerin aile ve arkadaş destek düzeyi koruyucu ve otoriter tutum sergileyen ailelerden gelmiş olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde yüksek olduğunu saptamıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre akademik başarı ile aile desteği alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken; arkadaş desteği alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yeşilçiçek ve Kahrman (2007) tarafından yapılan çalışmada akademik olarak kendisini başarılı algılayan öğrencilerin aileden ve arkadaştan algılanan sosyal desteğin puan ortalaması daha fazla bulunmuş fakat gruplar arasında olan farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Saygın (2008) üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelediği çalışmasında sosyal destek arttıkça öznel iyi oluş düzeyinin de arttığını tespit etmiştir. Arkadaşlarından yeterli düzeyde destek alan öğrencilerin özgüvenleri gelişmekte, derslerde daha çok katılım sağlamaktadır.

Okuldaki başarının da buna bağlı olarak arttığını söylemek mümkündür. Atalay (2014) lise öğrencileriyle yapmış olduğu çalışmada ise yüksek ve orta başarı gösteren öğrencilerin düşük başarılı öğrencilere göre aldıkları sosyal desteğin daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Araştırmanın sonuçlarına göre sosyal medya ile sosyal ilişki unsurları ve aile desteği alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; arkadaş desteği alt boyutu arasında anlamlı fakat zayıf bir ilişki bulunmuştur. Her zaman ve orta sıklıkta sosyal medya kullanan öğrenciler daha fazla arkadaş desteği almaktadır. İlköğretim ikinci kademe öğrencileriyle yapılan bir araştırmada (Baytemir 2006) interneti eğlence amacı dışında kullanan öğrencilerin internet kullanım süreleri arttıkça algıladıkları sosyal desteğin de arttığı, interneti eğlence maksadıyla kullanan öğrencilerin ise internet kullanım sürelerine göre algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmamıza göre öğrencilerin sosyal medya kullanma sıklığı arkadaş ilişkilerini olumsuz yönde etkilememektedir.

Sosyal hizmet insanların sosyal işlevselliğini geliştirme, sosyal ilişki ağlarını genişletmeye yardım eden bir meslektir (Sheafor ve Horejsi, 2014, s.24). Mesleğin gelecekteki icracısı olan sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin sosyal ilişki ve sosyal destek mekanizmaları ile anne baba tutumlarının sosyal ilişki unsurları üzerindeki etkisi bu çalışma ile ortaya çıkarılmıştır. Anne - baba tutumu öğrencinin sosyal ilişki ağlarını ve aldığı sosyal desteği güçlü bir şekilde etkilemektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda sosyal desteğin önemi ve aile tutumu konusunda eğitimcilerin ve sağlık personellerinin ailelere yönelik eğitici programlar düzenlemesi, ailelerin farkındalığını arttırmaya yönelik çalışmaların yapılması, öğrencilerin sosyal ilişki ağları ve destek mekanizmalarının tespiti ve diğer faktörlerle ilişkisinin farklı örneklem grupları ile çalışılması önerilebilir.

Teşekkür: Verilerin toplanmasındaki emeği ve katkısı için öğrencim Kübra Öztürk'e teşekkür ederim.

EXTENDED ABSTRACT

Evaluation of Social Relationship Elements in Social Work Department Students According to Perceived Parental Attitude and Academic Achievement

*

Kübra Küçükşen

Necmettin Erbakan University

The most important feature distinguishing humans from other beings is that he creates a constantly changing and developing social life with his mind and ability to think. Social life is established with the relations, communication, and interaction of people. Any type of emotional and social support individuals can obtain from the environment they live in is possible with this network of relations. Having accurate relations and support networks is one of the most important elements contributing to personality development and living a happy life. The social relations and social support, which individuals create with their families, friends, and society, act as a buffer against all kinds of negative conditions individuals face.

In this study, the purpose was to determine the social relations Elements of Social Services Department students and the Elements affecting these Elements. For this purpose, answers to the following questions were sought in the present study.

1. Do the social relations Elements and social support networks of students of the Social Services Department differ according to the attitudes of the parents of students?
2. Do the mean scores of the social relations Elements scale of Social Services Department students differ according to the level of social media use?
3. Do the mean scores of the social relations Elements scale of Social Services Department students differ according to their academic achievement levels?

In this context, the social relations networks of the undergraduate social services students in Konya were examined in terms of independent variables such as perceived parental attitudes, academic achievements, and frequency of social media use. The study population consisted of 911 social

services undergraduate program students at universities 2 of which were state university and 1 a private university in the city center of Konya and Beyşehir district. According to the known universe sampling size calculation, the proper sampling size was found to be 278 for the study. After the accessible, returned and erroneous data were eliminated, the number of sampling was 310 with a 95% Confidence Interval, and 0.05 error margin. The data were collected with the online survey system in the spring semester of the 2019-2020 Academic Year. The survey form, which included information on the study, was sent to the students through social media, WhatsApp, and e-mail, and the consent of the participants was obtained by stating that participation in the study was based on volunteerism. The survey form consisted of the Personal Information Form that consisted of 12 questions, and the Social Relationship Elements Scale that was developed by Turner, Levin, and Frankel (1983), and adapted into Turkish by Duyan Gelbal and Çalık Var (2013). The SPSS Program was used in the analysis of the data, the Mann Whitney U Test was used for binary variables, and the Kruskal Wallis Test was used for multiple variables.

In the present study, the mean overall score of the social relationship elements of the social services students was found to be 60.75. The mean score of the family support sub-dimension of the scale ($\bar{x}= 24.76$) was lower than the mean score of the friend support sub-dimension ($\bar{x}= 35.99$). Young people spend more time with their peers and friend groups than their families with the effect of increasing independence and individualization with adolescence. In this way, friendship relations and social support from friends might come to the forefront with the effects of spatial distance during university education years, which is the first stage of entering early adulthood.

According to the results of the study, statistically significant differences were detected between parental attitudes and social relationship elements, family and friend support sub-dimensions. It was determined that students with parents who had reassuring, supportive, and tolerant attitudes had more social networks and received support from family and friends. According to the findings of the study, no significant relations were detected between academic achievement and family support sub-dimension, and significant relations were detected with the friend support sub-dimension. Individuals who have higher academic success have more peer support. Although no significant relations were detected between social media and

social relationship elements and family support sub-dimension, significant but weak relations were detected with the friend support sub-dimension. Students who use social media always and moderate frequently receive more friend support.

Social services profession helps people to improve their social functionality and to expand their social networks by strengthening them. When they perform their profession in the future, the students of the social services department must provide services to the most disadvantaged individuals of the society and help the applicants to become stronger by improving their current social and economic conditions expanding their support networks. One of the basic conditions for the professional equipment of a student as a professional candidate who is competent in all these fields is having strong social relations, communication networks, and skills. The effect of social relations and social support mechanisms and parental attitudes of social services students, who are the future performers of the profession, on social relations elements was uncovered with this study. Parental attitudes affect the social network of students and the social support they receive strongly. Parental attitudes also have a decisive feature in the relations that individuals will develop in their private and social lives during their adulthood years. For this reason, it is extremely important that correct communication in the family is achieved and parental attitudes are supportive. Developing family environments where children are given unconditional value and trust, and opportunities are created allowing them to develop the willpower and sense of responsibility that can direct their own lives, are possible if the parents have loving, tolerant, and supportive attitudes.

In line with the results obtained here, it can be recommended that educators and healthcare personnel organize educational programs for families on the importance of social support and family attitudes, studies are conducted to increase awareness of families, to determine the social network and support mechanisms of students, and studies are conducted with different sampling groups on the relationship with other elements.

Kaynakça / References

Akkaya, Ç. (2011). *Ortaöğretim öğrencilerinde algılanan sosyal destek ve öz-duyarlık düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Arslantürk Z., Amman M.T (2017). *Sosyoloji: Giriş, kavramlar kurumlar, süreçler, teoriler.* (11.bs). İstanbul: Çamlıca Yayınları
- Atalay, R. (2014). *Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki (Bahçelievler ilçesi örneği).* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Atık Erkan, Z., Çoban Esen, A., Çok, F., Doğan, T. ve Karaman Güney, N. (2014). Akran ilişkileri ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 433-446.
- Baumeister, R., & Leary, M. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529. file:///C:/Users/Asus/Downloads/The_Need_to_Belong_Desire_for_Interperso.pdf
- Baytemir, K. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin bazı demografik özelliklerine ve algıladıkları sosyal destek düzeylerine göre interneti kullanma amaçlarının incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Beki A. (ty). *Manevi destek hizmetleri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Programı Yayınları. file:///C:/Users/Asus/Desktop/uzaktan%20eğitim%20ders%20kitapları/manevidestekhiz.pdf
- Budak, B (1999). *Çocukluk çağı lösemileri ve sosyal destek sistemlerinin aile işlevlerine etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun
- Candan, K. ve Yalçın, A. F. (2018). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyi ile ilişkisinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 319-348.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İçimizdeki biz. Kalite bilincinin temeli.* (13. bs). İstanbul Sistem Yayıncılık
- Cüceloğlu, D. (1998) *İyi düşün doğru karar ver.Etkili yaşamın temel boyutları üzerine Yakup beyle söyleşiler.* (24. bs.) İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çeçen, R. (2008). Öğrencilerinin cinsiyetlerine ve anababa tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 6(3), 415-431
- Demirel, E. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin akıllı telefon kullanımı ile sosyal ilişkileri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Duyan, V., Gelbal, S. ve Çalık Var, E. (2013). Sosyal ilişki unsurları ölçeği'nin Türkçeye uyarlama çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(44), 159-169.

- Gördesli, M. A. (2017). *Lise ve üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluş üzerine bir araştırma: Değer, kişilik ve sosyal ilişkilerin rolü*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kırhoğlu, M. ve Karakuş, Ö. (2019). Sosyal hizmet uzmanlarının kişisel ve mesleki güç algıları ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 88-120.
- Lin, J., Thompson, M. P. ve Kaslow, N. J. (2009). The mediating role of social support in the community environment psychological distress link among low-income African American women. *Journal Of Community Psychology*, 37 (4), 459-470. <https://doi.org/10.1002/jcop.20307>
- Özyurt, B. E. (2007). Kanser hastalarının algıladıkları sosyal destek düzeyine ilişkin betimsel bir çalışma. *Kriz Dergisi*, 15(1), 1-15.
- Palut, B. (2008). Düşünme stilleri ve anne baba tutumları arasındaki ilişki, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(01)11.
- Sağlam, S. (2007). *Lise öğrencilerinin ana-baba iletişimi sosyal destek ve ana-baba tutumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Erzurum.
- Saygın, Y. (2008). *Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Sheafor, B.W., Horejsi, C.H., (2014). Sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanı. (D. Baran Çiftçi ed.). *Sosyal hizmet uygulaması. Temel teknikler ve ilkeler*. (U. Onur, çev). Ankara: Nika yayınevi.
- Sencer, M. (1989). *Toplum bilimlerinde yöntem*. (3. Bs.). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Turner, R. J., Frankel, B. G., ve Levin, D. M. (1983). Social support: conceptualization, measurement, and implications for mental health. In J. R. Greeley (Ed.), *Research in community and mental health* (67-111). Greenwich, CT: JAI Press.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yeşilçiçek, K. ve Kahrıman, İ. (2007). Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin aile ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 10-21.
- Yıldırım, İ. (2004). Algılanan sosyal destek ölçeğinin revizyonu. *Eurasian Journal of Educational Research*, 17, 221-236.
- Yıldırım, İ. (2006). *Anne baba desteği ve başarı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Zimet, G. D.; Dahlem, N. W.; Zimet, S.G. ve Farley, G. K. (1988). The Multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52, 30- 41.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Küçükşen, K. (2021). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinde sosyal ilişki unsurlarının algılanan anne-baba tutumu ve akademik başarıya göre değerlendirilmesi *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5071-5090. DOI: 10.26466/opus.784070

Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Öğretmen Algıları Ölçeği

DOI: 10.26466/opus.801411

*

Ayşe Hünerli* - Meltem Acar Güvendir**

* Okul Öncesi Öğretmeni , Kızılıpınar Atatürk İlkokulu, Tekirdağ/Türkiye

E-Posta: aysehunerli@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0353-4959](https://orcid.org/0000-0003-0353-4959)

**Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakltesi, Edirne/

E-Posta: meltemacar@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3847-0724](https://orcid.org/0000-0002-3847-0724)

Öz

Bu araştırmanın amacı, okul müdürlerinin performans değerlendirme sürecine ilişkin öğretmen algılarını belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim öğretim yılında Tekirdağ ili Çerkezköy ilçesinde görev yapan 537 öğretmen oluşturmaktadır. Öğretmenlerin kişisel özelliklerini belirlemek amacıyla bilgi formu hazırlanmıştır. Bilgi formu ile birlikte sunulan ölçme aracı 70 maddeden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikli olarak elde edilen verilerin örneklem büyüklüğünün yeterliği için, Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve çok değişkenli normallik kontrolü için, Bartlett testi kullanılmıştır. KMO katsayısı .93 ve Bartlett testi anlamlı bulunmuştur. Bu durumda açımlayıcı faktör analizinin varsayımları sağlanmıştır. Ölçeğin faktör yapısını ortaya koyabilmek için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sürecinde ölçekte yer alan maddelere temel bileşenler analizi ve dik döndürme tekniği uygulanmıştır. Varimaks dik döndürme tekniği kullanılarak faktör yükleri .40'ın altında olan ve birden fazla faktörde birbirine yakın faktör yükleri veren 10 madde ölçekten çıkartılmıştır. Elde edilen faktör yapısını başka bir grup üzerinde doğrulamak amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizinde elde edilen uyum iyiliği değerleri, yeterli uyuma işaret etmektedir. Madde-toplam korelasyonlarının .66 ile .90 oranında değiştiği saptanmıştır. Ölçeğin bütününe ait Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayıları birinci faktörden altıncı faktöre doğru sırasıyla .95, .94, .95, .94, .93 ve .90'dır. Sonuç olarak, okul müdürlerinin performans değerlendirme sürecine ilişkin öğretmen algılarını belirlemeye yönelik, geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış toplamda altı faktörlü ve 60 maddeden oluşan bir ölçek elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Performans, performans değerlendirme, öğretmen performans değerlendirme, okul müdürü, ölçek geliştirme.

Teacher Perceptions Scale of School Principals on Performance Evaluation

*

Abstract

The aim of this study is to develop valid and reliable evaluation method for performance evaluation process in order to assess teacher perceptions by school principals. The study was conducted on 537 teachers from 2015-2016 academic year in Cerkezkoy, Tekirdag. In order to determine teachers' individual skills and characteristics, an information survey was prepared. The measurement tool developed consists of 70 items. Kaiser Meyer Olkin (KMO) coefficient was used for the sufficiency of the sample size of the data obtained in the study, and Bartlett test was used for multivariate normality control. KMO coefficient was found to be .93 and Bartlett test was found to be significant. In this case, the assumptions of the exploratory factor analysis are provided. Exploratory and confirmatory factor analyzes were conducted to reveal the factor structure of the scale. During the exploratory factor analysis process of the scale, principal component analysis and vertical rotation technique were applied to the items in the scale. Using the Varimax vertical rotation technique, 10 items with factor loads below .40 and values close to each other were removed from the scale. The goodness of fit values obtained in the confirmatory factor analysis performed to verify the obtained factor structure on another group indicate sufficient fit. The item-total correlations ranged between .66 and .90. The Cronbach alpha internal consistency and reliability coefficients of the whole scale were .95, .94, .95, .94, .93, and .90 from the first factor to the sixth factor, respectively. As a result, the validated and reliable scale consisting of 6 factors and 60 items has been developed and used to determine teacher perceptions of school principals for the performance evaluation process.

Keywords: *Performance, performance evaluation, performance evaluation of teacher, school manager, school manager, scale development.*

Giriş

Bireyler, toplumsal yaşamın bir gerekliliği olarak sürekli birbirleriyle etkileşim halindedir. Bilgilerini paylaşmayı öğrenen bireyler zaman içinde ihtiyaç ve isteklerini karşılamak amacıyla birlikte yaşamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Toplum içinde oluşan bu insan ilişkileri ağını belirli çerçevede ve düzende tutan sistemlere gerek duyulmaktadır. Bu sistemlerden bir tanesi de eğitim sistemidir. Eğitim; sosyal ve toplumsal bir varlık olan insanı, hayatın koşullarına hazırlama ve bireylerden en faydalı şekilde yararlanma adına yapılan bilgilendirme ve yönlendirme örüntüsüdür. Toplum için faydalı bireyler yetiştirme sürecinde; eğitim öğretim kurumlarına, yöneticilere, müfettişlere ve en çok da öğretmenlere mühim görev ve sorumluluklar yüklenmektedir. Bu önemli süreçte, öğretmenlerin öğrencilerine daha faydalı olabilmesi için mesleki bilgilerinden farklı olarak meslekte daha tecrübeli kişilerin fikirlerine ve yardımlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bununla birlikte eğitim öğretim sürecinin iyileştirilmesi adına öneri, düzeltme ve değerlendirme, takdir ve ödüllendirmenin gerekliliği şarttır. Eğitim öğretim sürecinde öğretmenler görevlerini yerine getirirken, durum değerlendirmesi yapmaları ve öz değerlendirme yapabilmeleri adına müfettişlere en çok da okul yöneticilerine önemli görevler düşmektedir (Fırıncıoğulları Bige, 2015).

Türkiye’de eğitimde denetim faaliyetleri öğretmen ve kurum denetimi olmak üzere iki farklı şekilde yapılmaktadır. İki uygulama, yıllardır müfettişler (denetmenler, denetçiler ve maarif müfettişi) tarafından yürütülmüştür (Balyer, 2012). Eğitim kurumlarında denetim esasları, Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Denetim Başkanlığı ile Maarif Müfettişleri Başkanlığı Yönetmeliğine göre üç yıllık çalışma programı ve yıllık faaliyet planı ile belirlenir. Başkanın teklifi, bakanın onayı ve müsteşarın görüşü ile uygulamaya konulan denetim planı, her yıl değerlendirilir. Türkiye’de öğretmenlerin ders denetimleri maarif müfettişleri ve okul müdürlerince yapılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Müfettişleri Başkanlıkları ve Teftiş Yönergesinde müfettişlerin kurumlarda; kurum teftişi ile seminer ve kurs teftişi yapmakla görevlendirildikleri belirtilmiştir. Kurum teftişi; yönetici, öğretmen ve okulda görevli diğer personel teftişi olarak gruplandırılmıştır. Ancak 24.05.2014 tarihinde yürürlüğe giren 652 sayılı Kanun Hükmünde

Kararnamenin ilgili maddesinde müfettişlerin öğretmen denetiminden söz edilmemiştir. Kurum denetimleri müfettişler tarafından yapılacak; ancak müfettişler gerekli gördükleri zamanlar dışında, öğretmenlere ders denetimi yapamayacaklardır. Bu durum, okul müdürlerinin eskiden beri var olan ders denetimi görevinin önemini arttırmıştır (Kış ve Yeşil, 2015). 17 Nisan 2015 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren, yayınlanmasıyla birlikte ciddi değişiklikler getiren Millî Eğitim Bakanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği içinde yer alan Öğretmen Performans Değerlendirme Hükümü, 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılı sonundan itibaren uygulanmaya başlamıştır.

Okul müdürleri performans değerlendirmesi yaparken 10 ana başlık altında 50 soruluk ölçütlere derecelendirme yaparak öğretmen değerlendirmesini puanlayabilmektedir. Ölçütlere verilebilecek cevaplar şu şekildedir; hiçbir zaman 0 puan; nadiren 0,5 puan; bazen 1 puan; sıklıkla 1,5 puan; her zaman 2 puan (Millî Eğitim Bakanlığı, 2015). 50 soruluk ölçütlerin hepsine tam puan verilirse 100 puana ulaşılmaktadır. Ölçütlere verilen cevaplardan alınan puanlar öğretmenin performans notunu ortaya çıkarmaktadır. Bu performans değerlendirme sistemi 2017-2018 eğitim öğretim yılında askıya alınmıştır.

Okul müdürleri, görev yaptığı okullardaki eğitim ve öğretimin daha nitelikli olabilmesi için, belirlenen kurallar, yönetmelikler ve yasalar gereğince birinci derecede sorumlu kişilerdir. Bununla birlikte, örgüt yönetimindeki yeni yaklaşımlar, öğretme ve öğrenme anlayışındaki esneklik, yaratıcılık, çeşitlilik, öğrenci odaklı öğretim gibi öğelerin önem kazanmasıyla okul müdürlerinin rolleri şekillenmiş ve görevleri artmıştır. Okul müdürlerinin; yasalar ve yönetmelik gereğince planlama yapma, bütçe gibi idari işler, örgütü amaçlar doğrultusunda güdüleme, demokratik bir okul iklimi oluşturma, örgüt üyelerini iş birliği içinde çalışmaya sevk etme gibi önemli görevleri bulunmaktadır (Allen, 1998; Murphy ve Shipman, 1998; Akt. Özmen ve Batmaz, 2014). Okul müdürlerinden, öğretim lideri olmaları beklentisi, başarılı ve etkili bir okul için okul müdürüne düşen görevler; denetim kavramının rehberlik ve geliştirme süreci olarak görülmesi, öğretmenleri denetleyecek müfettiş sayısının yetersiz olması gibi çeşitli nedenler öğretmen performansının okul müdürleri tarafından değerlendirilmesi gerekliliğini kanıtlar niteliktedir. Okul müdürlerinin; öğretmenleri müfettişlerden daha iyi

tanımları, öğretmenlerin hangi konularda geliştirilmesi gerektiğini bilmeleri, aynı ortamda buldukları için ders içi ve ders dışı yaptıkları eğitim faaliyetlerden haberdar olmaları gibi sebepler öğretmen performans değerlendirmesinin okul müdürleri tarafından yapılması nedenleri arasında sayılmaktadır (Yılmaz,2009).

Dünyadaki öğretmen performans değerlendirme sistemleri incelendiğinde İngiltere’de öğretmen değerlendirmesinde profesyonel denetçilerin yanında okul yöneticileri, veliler ve öğrencilerin görüşlerine de önem verilir. Bunların yanında öğretmenin kendisini değerlendirmesi de istenir. Öğretmen değerlendirmesi yapılırken birden fazla kaynaktan bilgi alınmasına rağmen profesyonel denetçilerin ve okul yöneticilerinin değerlendirmesine daha çok önem verilmektedir (Meşeci,2007). Kanada’da öğretmenlerin değerlendirilmesinden okul kurulları sorumludur. Öğretmenler Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulmuş davranış kurallarından sorumlulardır. Mesleğe yeni başlayan öğretmenler, genellikle öğretmenliğin ilk yıllarında okul müdürünün programlı denetimleri ile değerlendirilir (Alberta Learning, 2003). Güney Kore’de öğretmen değerlendirme sistemi birbirinden bağımsız olarak çalışan, farklı amaçlara sahip olan üç farklı değerlendirmeyi bünyesinde barındırmaktadır. Birincisi, performans yönetimi değerlendirmesi, öğretmen hesap verebilirliği için kullanılır, kariyer ve tanıtım fırsatlarıyla ilgili kararları alır. İkincisi, birden fazla ölçüme dayanan mesleki gelişim değerlendirmesi, (akranlar ve okul liderleri tarafından yapılan sınıf gözlemleri, öğrenci ve ebeveyn anketleri) bireysel ve okul çapında öğretmen profesyonel gelişimi için kullanılır. Üçüncüsü, performansa dayalı bir teşvik programı, öğretmenleri belirli çıktı veya rollerin başarısı için ödüllendirir (Dippenaar vd., 2015; Akt. Gür Erdoğan ve Horzum, 2019). Finlandiya ulusal ve resmi bir okul yönetimine ve öğretmen değerlendirmesine sahip değildir. Öğretmen performans değerlendirme prosedürleri yerel düzeyde olup, öncelik olarak okul yönetiminin takdirine bağlı şekilde gelişir. Çoğunlukla öğretmenler ile okul yöneticileri arasındaki rutin toplantılar ve eğitimi geliştirmek için yapılan tartışmalar yaygındır. Yerel düzeyde okul yöneticileri öğretmen değerlendirmeleri yapsa da her okul bireysel değerlendirme çerçevesinde tasarlanmıştır (OECD, 2015).

Araştırmanın amacı, 2015-2016 eğitim ve öğretim yılı sonunda uygulanmaya başlanılan okul müdürlerinin, öğretmen performansını değerlendirmesi üzerine öğretmen algılarını ölçmek için bir ölçme aracı geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda iki alt amaca cevap aranmıştır:

1. Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Öğretmen Algıları Ölçeği öğretmen algılarını güvenilir biçimde ölçmekte midir?
2. Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Öğretmen Algıları Ölçeği öğretmen algılarını geçerli biçimde ölçmekte midir?

Okul müdürlerinin performans değerlendirmesi sürecine ilişkin öğretmen algılarını belirlemeye yönelik doğrudan geliştirilmiş bir ölçek bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konu araştırılması gereken bir problem olarak görülmüştür. Böylelikle yeni performans değerlendirme sürecine ilişkin öğretmen algıları belirlenebilir, öğretmen değerlendirme yöntemlerine alternatif değerlendirme yaklaşımları geliştirilebilir, eğitim alanında kullanılan performans değerlendirme ölçütlerine katkıda bulunulabilir.

2.Yöntem

2.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmada geliştirilmek istenilen “Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Öğretmen Algıları” ölçeği Tekirdağ ilinin Çerkezköy ilçesinde görev yapan öğretmenlere uygulanmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubuna; Çerkezköy ilçesinde bulunan ilkökul, ortaokul, lise ve anaokullarında görev yapan toplam 537 öğretmen dâhil edilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Öğretmenlerin Cinsiyete ve Mezun Oldukları Okula Göre Sayı ve Yüzdeleri

Cinsiyet	Mezun olunan okul				
	n	%	n	%	
Kadın	313	58.3	Önlisans	4	.7
Erkek	224	41.7	Lisans	498	92.7
			Yüksek lisans	35	.5
Toplam	537	100	Toplam	537	100

Tablo 1. İncelendiğinde, çalışma grubundaki öğretmenlerin %58.3'ü kadın (n=313) ve %41.7'si erkektir (n=224). Mezun oldukları okula göre öğretmenlerin %7'si ön lisans mezunu (n= 4), %92.7'si lisans mezunu (n=498) ve % .5'i yüksek lisans mezunu (n=35) olarak dağılım göstermektedir.

Tablo 2. Çalışma Grubunda Yer Alan Öğretmenlerin Branşlara Göre Dağılım Sayı ve Yüzdeleri

Branş	Öğretmen sayısı (n)	Yüzdeler (%)	Branş	Öğretmen sayısı(n)	Yüzdeler (%)
Okulöncesi	43	8	İngilizce	40	7.4
Sınıf	101	18.8	Matematik	50	9.3
Din kültürü	23	4.2	Müzik	10	1.8
Türkçe	39	7.2	Kimya	7	1.3
Teknolojitarım	8	1.2	Felsefe	5	.9
Sosyal bilgiler	19	3.5	Fizik	5	.9
Mesleki/teknik	10	1.8	Edebiyat	25	4.6
Fen ve teknoloji	32	5.9	Diğer	100	18.6
Rehberlik	20	3.7			

Tablo 2' ye göre, çalışma grubundaki öğretmenlerin, branşa göre dağılımlarında en fazla sınıf öğretmenleri(%18.8), en az ise fizik (%.9) ve felsefe (%.9) branşındaki öğretmenler katılım sağlamıştır.

Tablo 3. Çalışma Grubunda Yer Alan Öğretmenlerin Hizmet Sürelerine Göre Sayı ve Yüzdeleri ve Okul düzeyine Göre Sayı ve Yüzdeleri

Kıdem yılı	Öğretmen sayısı (n)	Yüzdeler (%)	Okul düzeyi	Öğretmen sayısı (n)	Yüzdeler (%)
0-5 Yıl	271	50.5	Anaokulu	19	3.5
6-10Yıl	159	29.6	İlkokul	132	24.6
11-15 yıl	61	11.4	Ortaokul	240	44.7
16-20 Yıl	29	5.4	Lise	146	24.2
21-25 Yıl	11	2.0			
26+ Yıl	6	1.1			
Toplam	537	100	Toplam	537	100

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin hizmet sürelerine göre dağılımları; çalışma süresi 0-5 yıl aralığında olan %50.5 (n=271), 6-10 yıl

arası %29.6 (n=159), 11-15 yıl arası %11.4 (n=61), 16-20 yıl arası %5.4 (n=29), 21-25 yıl arası %2.0 (n= 11) ve 26 yıl üstü olan %1.1(n=6) şeklindedir.Çalışmada hizmet yılı 0-5 yıl olan öğretmen sayısının diğerlerine oranla daha çok olduğu görülmektedir.Ayrıca, okul düzeyine göre dağılımlarında öğretmenlerin %3.5' i anaokulunda (n=19), %24.6'sı ilkokulda (n=132), %44.7'si ortaokulda (n=240) ve %27.2'si lisede (n=146) çalıştığı görülmektedir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, geliştirilen “Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Öğretmen Algıları Ölçeği” deneme formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Verilerin toplanmasından önce ölçek geliştirme aşamaları incelenerek deneme formu oluşturulmuştur. Deneme formu hazır olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı Tekirdağ ili Çerkezköy ilçesine bağlı okullarda uygulama yapılabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Toplamda 584 öğretmen uygulamaya katılmıştır, bunlar içinden eksik cevaplayan 47 öğretmenin ölçeği analiz dışı bırakılmıştır. Böylece araştırma kapsamında 537 öğretmenden toplanan veriler analiz edilmiştir. Ölçek geliştirmek için kullanılan ölçek geliştirme aşamaları sırasıyla şöyledir;

Tarama: Okul müdürlerinin performans değerlendirme sürecine ilişkin öğretmen algıları ölçeği geliştirilirken öncelikle alanyazın taranarak Türkiye’de ve yurtdışında kullanılan öğretmen performans değerlendirme sistemleri incelenmiştir.

Deneme formu ifadeleri için kaynak tarama: Ölçekte yer alacak olan ifadeleri belirlemek üzere MEB’ de uygulanan değerlendirme sistemleri incelenmiştir. İnceleme yapılırken “Hangi ifadeler öğretmenlerin yeni değerlendirme sistemi hakkında algılarını açıklar?” sorusuna da yanıtlar aranmıştır. Tarama sırasında 2016-2017 eğitim öğretim yılında uygulanan öğretmen performans değerlendirme kriterleri dikkate alınmıştır. Ayrıca öğretmen performans değerlendirme sistemi ile ilgili yazılı, basılı ve internet ortamındaki kaynaklar incelenmiştir. Bunun yanı sıra çeşitli branşlardan ve kıdem sahibi öğretmenler ile görüşülerek öğretmenlerin

fikirleri alınmıştır. Ayrıca bu alandaki uzmanların görüşlerinden yararlanarak ölçek ifadeleri oluşturulmuştur.

İfadelerin yazılması: İncelenen kaynaklar doğrultusunda altı bölüm altında toplam 70 madde yazılmıştır. Program ve planlama bölümünde toplam 10 madde, eğitim ve öğretim süreci bölümünde 11 madde, öğrenmeyi gelişimi izleme ve değerlendirme bölümünde 14 madde, okul aile ve toplum ilişkileri bölümünde 13 madde, kişisel ve mesleki değerler, mesleki gelişim bölümünde 12 madde, öğretmenlerin genel görüşleri bölümünde 10 madde bulunmaktadır. Ölçekte bulunacak ifadeler yazılırken her bir maddenin sadece tek ifade içermesine ve yazıldığı ana başlığa uygun olmasına dikkat edilmiştir. 70 maddenin 63 tanesi olumlu 7 tanesi olumsuz olarak düzenlenmiştir.

Uzman görüşü: Uzmanların görüşlerini almak için, ifadeler yazıldıktan sonra her alana ait ifadeler ayrı ayrı formlarda olmak üzere gruplandırılmıştır. Bu ifadeler Trakya Üniversitesi' nin Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Fakültesi Anabilim Dalında görev yapan sekiz akademisyene incelenmek üzere verilmiştir. Bu ifadelerle birlikte akademisyenlere çalışmanın amacı, kapsamı, ifadelerin özellikleri ve kendisinden beklenenlerin yer aldığı bir yönerge verilmiştir. Akademisyenlerden, alanlarını doğru olarak yansıtmayan ifadelerin çıkarılması, düzeltilmesi ya da gereken başka ifadelerin eklenmesi konusunda görüş istenmiştir ve uzmanlar için bir form oluşturulmuştur.

Farklı branşlarda ve farklı okullarda çalışan 25 öğretmenden ölçekle ilgili oluşturulan ifadeleri değerlendirmeleri istenmiştir. Uygulama sonrası geri dönüt sağlayan yedi akademisyenden ve öğretmenlerden alınan görüşlere göre ifadeler, uygun şekilde tekrar düzenlenmiştir.

İfadelerin ölçek formatına dönüştürülmesi: Uzman görüşleri doğrultusunda düzenlenen ifadeler ölçek formatına dönüştürülmüştür. Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Öğretmen Algıları Ölçeği Uzman Formundan gelen görüşler arasında; bir ifadenin birden fazla algıyı ölçtüğü belirtilip bunların iki ayrı ifadeye çevrilmesi önerisi yer almıştır. Bu doğrultuda bazı maddeler iki ayrı ifade olarak düzenlenmiştir. Bazı maddelerde anlam açıklığı için düzeltmeler

yapılmıştır. Ölçme aracında sırasıyla; fikrim yok, tamamen katılıyorum, katılıyorum, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum seçeneklerinden oluşan 5’li likert tipi dereceleme ölçeği kullanılmıştır. Gerekli düzeltmelerden sonra 6 faktörde toplam 70 madde içeren ölçek formu oluşturulmuştur.

Kişisel bilgi bölümünün oluşturulması: Kişisel bilgiler bölümüne ölçek formunu cevaplayacak kişinin bilgilerini almak amacıyla sırasıyla, cinsiyet, mezun olunan okul, branş, kıdem yılı ve çalıştığı okul düzeyi ile ilgili maddelere yer verilmiştir.

Gerekli izinlerin alınması: Ölçek oluşturulduktan sonra araştırma önerisi, ölçek ve uygulama yapılmak istenen Tekirdağ ili Çerkezköy ilçesine ait okulların ismi yazılarak gerekli izinlerin alınması için Trakya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’ne verilmiştir. Gerekli yazışmaların ardından “uygulama yapılabilir” onayı alınmıştır.

Ölçeğin çoğaltılması: Gerekli izinler alındıktan sonra ve gerekli düzeltmelerin ardından ölçek çoğaltılarak beş sayfalık form oluşturulmuştur.

Ölçeğin uygulanması: İzin alınan okullardan uygulama için müdürlerle konuşup uygun zamanda uygulama aşamasına geçilmiştir. Öğretmenlere genel bir açıklama yapıp gönüllü öğretmenlere ölçekler dağıtılıp cevaplamaları istenmiştir. Analize eksiksiz doldurulmuş olan ölçekler dâhil edilmiştir.

2.3. Veri Analizi

Ölçeğin uygulanması sonucunda, ölçeğe ilişkin faktör yapısını ortaya koymak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kullanılmıştır. AFA için SPSS 15.0 (Statistical PackageFor Social Sciences) programından yararlanılarak analiz yapılmıştır. DFA için LISREL (LinearStructuralRelations) 8.80 istatistik paketi kullanılmıştır. Verilerin faktör analizinin varsayımlarından olan örneklem büyüklüğünün yeterliliği için KaiserMeyerOlkin (KMO) testi, çok

değişkenli normalliğin sağlanıp sağlanmadığını ölçmek için Bartlett testi yapılmıştır. Yapılan testler sonucunda elde edilen değerler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)		
Örneklem Yeterliliği		.93
Bartlett Anlamlılık Testi		
	Yaklaşık Kay-kare (x)	19210.89
	Serbestlik Derecesi (SD)	2415
	Anlamlılık Düzeyi (p)	.00

Tablo 4' te KMO değeri .93 düzeyinde olduğu görülmektedir. 0 ile 1 arasında değer alan KMO değeri .50-.70 arası normal, .70-.80 arasında iyi, .80-.90 arasında çok iyi ve .90'nın üzerindeki değerler ise mükemmel olarak yorumlanmaktadır (Field, 2005). Bu durumda verilerin açımlayıcı faktör analizi yapmak için yeterli büyüklükte olduğu söylenebilir. Bartlett test sonucu ($p < .05$) verilerin çok değişkenli normallik varsayımını sağladığını göstermektedir (Kaiser, 1974).

Ölçeğin faktör yapısını incelemek için ölçekte yer alan maddeler AFA tekniklerinden temel bileşenler analizi ile çözümlenmiştir. Temel bileşenler analizi çok sayıdaki değişkeni bilgi kaybına uğratmadan daha az sayıda değişkene indirgeyip, yorum yapabilme gücünü arttırdığı için tercih edilmiştir (Johnson ve Wichem, 1982). Faktörleri yorumlamak, açıklığını ve anlamlılığını sağlamak için dik döndürme tekniği kullanılmıştır. Değişken sayısını azaltarak en az maddeyle en çok bilgi toplayacak bir ölçme aracı geliştirmek için dik döndürme tekniklerinden varimaks yöntemi tercih edilmiştir (Can, 2014).

Modelin uygunluğunun test edilmesinde DFA'da Ki-Kare Uyum İndeksi (χ^2/df), Standardize Edilmiş Ortalama Hataların Karekökü (SRMR), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) , Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI) ve Normlaştırılmamış Uyum İndekslerine (NNFI) bakılmıştır. Ölçeğin Path modelinin kullanılmasıyla hem genel model hakkında istatistiksel bulgulara ulaşılmış, hem de değişkenler arasındaki etkileşimi daha bütünsel bir şekilde test etme olanağı sağlanabilmiştir.

Ölçeğin ölçmek istediği değişkeni yeterli düzeyde ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla düzeltilmiş madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi ile toplam puana göre belirlenmiş üst %27 ve alt %27'lik grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi yapılmıştır. Ayrıca ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlılık belirleme yöntemlerinden Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde okul müdürlerinin performans değerlendirme sürecine ilişkin öğretmen algıları ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular yer almaktadır.

3.1. Ölçeğin Yapı Geçerliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin analizine başlamadan önce ölçekte yer alan 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70 numaralı maddelerin ölçeğin geneline göre olumsuz ifade içermelerinden dolayı bu maddeler için ters kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan ölçeğin faktör yapısını belirleyebilmek için iki aşamalı yol izlenerek AFA ve DFA uygulanmıştır. Birinci aşamada AFA300 kişiden oluşan veriler ile yapılmıştır. Daha sonra AFA sonuçları dikkate alınarak 237 kişiden oluşan veriler üzerinden her faktöre ilişkin DFA işlemi uygulanmıştır.

İlk olarak ölçeğin faktör yapısını incelemek için ölçekte yer alan maddeler AFA ve faktörleri yorumlamak, anlamlılığını ve açıklığını sağlamak için dik döndürme tekniği kullanılmıştır. Varimaks dik döndürme sonucunda elde edilen değerler Tablo 5'de verilmiştir.

İlk varimaks dik döndürme sonucunda ortaya çıkan ilk tabloda 12 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin ayıklanmasında en iyi ölçüt faktör yük değerinin .45 ve üzerinde olmasıdır (Büyüköztürk, 2003). Faktör örüntüsünün oluşturulmasında .30 ile .40 arasındaki değerlerin alt kesme noktası olarak alınabileceği belirtilmiştir (Tavşancıl, 2005).

Tablo 5. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

	Bileşenler												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Madde 4	.78												
Madde 2	.77												
Madde 5	.76												
Madde 3	.76												
Madde7	.75												
Madde 1	.69												
Madde 9	.67												
Madde 6	.65												
Madde10	.61												
Madde 8	.60												
Madde 29		.81											
Madde 30		.77											
Madde 27		.71											
Madde 28		.70											
Madde 26		.67											
Madde 31		.65											
Madde 34		.60											
Madde 25		.60											
Madde 33		.58											
Madde 32		.57											
Madde 35		.57											
Madde 41													
Madde 13			.74										
Madde 15			.70										
Madde 19			.70										
Madde 16			.69										
Madde 14			.67										
Madde 17			.66										
Madde 18			.65										
Madde 12			.62										
Madde 20			.48										
Madde 21			.48										
Madde 11	.43		.47										
Madde 50				.77									
Madde 54				.72									
Madde 52				.67									
Madde 53				.67									
Madde 49				.65									
Madde 51				.64									
Madde 45				.60							.48		
Madde 42				.52			.51						
Madde 46				.51							.50		
Madde 56				.48		.40							

Madde 44	.44	.43	
Madde 66		.87	
Madde 67		.87	
Madde 70		.86	
Madde 65		.86	
Madde 69		.81	
Madde 68		.81	
Madde 64		.80	
Madde 58		.78	
Madde 57		.78	
Madde 59		.75	
Madde 55		.59	
Madde 60			
Madde 48		.75	
Madde 47		.73	
Madde 43		.54	
Madde 61			.79
Madde 62			.78
Madde 63			.75
Madde 37			.71
Madde 38			.70
Madde 39			.57
Madde 36	.50		.56
Madde 40			.50
Madde 24	.43		.52
Madde 23	.43		.51
Madde 22	.45		.47

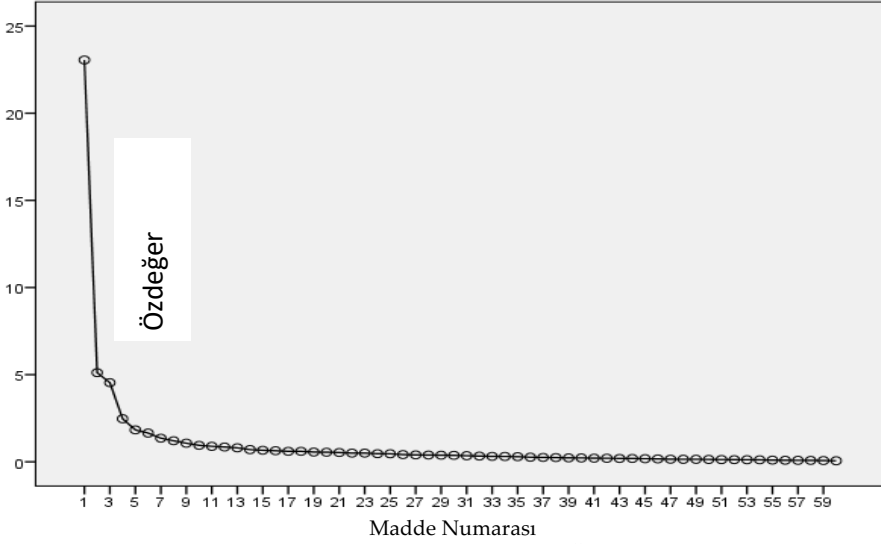
Varimaks dik döndürme tekniği yapılan analizde faktör yükleri .40'ın altında olan ve birden fazla faktörde birbirine yakın faktör yükleri veren binişik maddeler ölçekten çıkartılmıştır. Varimaks dik döndürme tekniği ölçekte binişik madde ve .40 altında madde kalmayınca kadar tekrarlanmıştır. Tekrarlanan dik döndürme işlemi sonucunda ölçekte toplam 10 madde sırasıyla en binişikten başlamak üzere (11, 41, 62, 60, 56, 61, 48, 63, 21, 20) tek tek ölçekten çıkartılmıştır. Tekrar yapılan döndürme işlemleri sonunda ulaşılan en son hesaplanan değerler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Tekrarlanan Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

Bileşenler	Bileşenler						Bileşenler	Bileşenler							
	1	2	3	4	5	6		1	2	3	4	5	6		
Madde 27	.76						Madde 47	.45							
Madde 29	.74						Madde 2		.77						
Madde 26	.73						Madde 4		.76						
Madde 28	.72						Madde 5		.74						
Madde 34	.71						Madde 3		.74						
Madde 30	.69						Madde 7		.73						
Madde 25	.69						Madde 1		.67						
Madde 33	.68						Madde 9		.66						
Madde 35	.66						Madde 6		.63						
Madde 23	.63						Madde 10		.60						
Madde 32	.63						Madde 8		.58						
Madde 24	.63						Madde 13				.71				
Madde 22	.62						Madde 19				.67				
Madde 31	.60						Madde 16				.67				
Madde 45		.76					Madde 15				.66				
Madde 53		.71					Madde 14				.66				
Madde 37		.71					Madde 18				.65				
Madde 36		.70					Madde 17				.64				
Madde 52		.68					Madde 12				.59				
Madde 50		.68					Madde 70						.86		
Madde 54		.67					Madde 67						.86		
Madde 46		.65					Madde 66						.85		
Madde 51		.65					Madde 65						.85		
Madde 39		.63					Madde 68						.84		
Madde 38		.61					Madde 69						.83		
Madde 49		.61					Madde 64						.81		
Madde 44		.59					Madde 57							.75	
Madde 40		.56					Madde 58							.73	
Madde 42		.55					Madde 59							.67	
Madde 43		.46					Madde 55							.55	

Tablo 6'ya bakıldığında araştırmada yer alan en düşük faktör yükü .45 ve en yüksek faktör yükü .86' dır . Bu sonuçlara göre ölçeğin maddeleri ile alt faktörün geçerliliği tespit edilmiştir.

Öz değerler grafiği incelendiğinde altı faktörün öz değerinin birin üzerinde olduğu görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Açıklayıcı Faktör Analizi Öz değer Grafiği

Ölçeğin öz değerler grafiği (screeplot) incelendiğinde altıncı faktöre kadar düşüşlerin belirgin olduğu; fakat bundan sonraki öz değer noktalarının üst üste binişik olduğu görülmektedir. Bu bulgu, öz değer tablosundaki altı faktörlü yapının aynı şekilde öz değer grafiğinde de altı faktörlü bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Önemli faktörlerin belirlenebilmesi için faktörlerin toplam varyansa yaptığı katkı incelenmelidir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014). Ölçeğin faktörlerinin toplam varyansı açıklama yüzdesi ve açıklanan toplam varyans değerleri Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Açıklanan Varyans Değerleri

	Özdeğer istatistiği			Açıklanan varyans		
	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam	Varyans %	Birikimli %
1	23.05	38.42	38.42	9.35	15.58	15.58
2	5.11	8.52	46.94	9.12	15.20	30.79
3	4.54	7.56	54.51	6.79	11.31	42.11
4	2.46	4.11	58.62	5.22	8.70	50.81
5	1.83	3.05	61.68	5.14	8.57	59.38
6	1.64	2.74	64.43	3.02	5.04	64.43

Tablo 7’de açıklanan toplam varyans değerleri incelendiğinde, analize alınan 60 madde için altı faktör önerilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014). Maddelerin, öz değeri birden büyük olan altı faktör altında toplandığı görülmektedir. Ölçekteki birinci faktör toplam varyansın %15.58’ini, ikinci faktör toplam varyansın %15.20’sini, üçüncü faktör toplam varyansın %11.31’ini, dördüncü faktör toplam varyansın %8.70’ini, beşinci faktör toplam varyansın %8.57’sini, altıncı faktör toplam varyansın %5.04’ünü ve altı faktör birlikte toplam varyansın %64.43’ünü açıklamaktadır. Faktör analizi neticesinde elde edilen varyans oranları ne denli yüksek olursa, bir ölçeğin faktör yapısı o denli güçlü olmaktadır. %40-60 aralığında değişen varyans oranlarının sosyal bilimlerde ideal kabul edildiği (Yurdağül ve Bayrak 2012) ele alınırsa tabloya göre elde edilen %64.43’lük varyans oranının yeterli olduğu söylenebilmektedir.

Doğrulamalı Faktör Analizinde (DFA) modelin uygunluğunun test edilmesinde alanyazında sıklıkla kullanılan Ki-Kare/ Serbestlik Derecesi (Chi- Square / degrees of freedom, χ^2/df), Standardize Edilmiş Ortalama Hataların Karekökü (Standardized Root Mean Square Residual, SRMR), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index, CFI), Normleştirilmiş Uyum İndeksi (Normed Fit Index, NFI) ve Normleştirilmemiş Uyum İndeksi (Non-normed Fit Index, NNFI) değerleri göz önünde bulundurulmuştur (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003). Bu ölçütlerin sınır değerleri olarak Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller’in (2003) önerdiği değerler dikkate alınmıştır.

Doğrulamalı faktör analizinde χ^2 / df (ki kare/ serbestlik derecesi) 2.49 olarak bulunmuştur. Bu değer modelin kabul edilebilir bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu değer 2 veya daha altında olması mükemmel uyuma, 5 veya daha altı bir değer olması ise kabul edilebilir bir uyuma sahip olduğunu belirtir (Sümer, 2000; Akt. Akgül, 2018). Modelin RMSEA değeri .07 olarak bulunmuştur ve bu durumda modelin kabul edilebilir uyuma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. SRMR uyum indeksinin .05 olduğu görülmektedir. Bu kapsamda elde edilen SRMR değerinin iyi uyuma karşılık geldiği söylenebilir. NFI değeri .95 iyi uyuma, NNFI değeri .97 iyi uyuma ve CFI değeri .97 iyi uyuma işaret etmektedir. Elde edilen veriler, araştırma kapsamında öğretmenlerin

performans değerlendirme algılarını belirlemeye yönelik modelin iyi uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

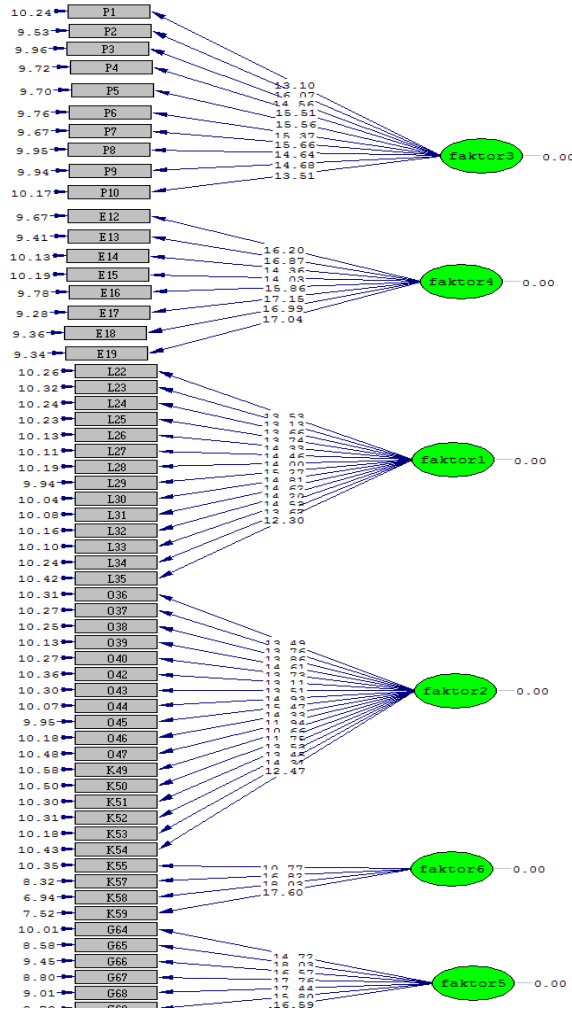
Tablo 8. Ölçeğin Uyum İndeksleri ve Uyum İndekslerinin Kabul Sınırları

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Ölçüm Modelinin Sonuçları
χ^2	$0 \leq \chi^2 \leq 2df$	$2df < \chi^2 \leq 3df$	4224.57
p değeri	$.05 < p \leq 1.00$	$.01 \leq p \leq .05$.00
χ^2 / df	$0 \leq \chi^2 / df \leq 2$	$2 < \chi^2 / df \leq 3$	2.49
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$.07
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .10$.05
NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$.95
NNFI	$.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$.95 \leq NNFI < .97$.97
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI < .97$.97

Okul müdürlerinin performans değerlendirme sistemine ilişkin öğretmen algılarını ölçmeye yönelik geliştirilen ölçeğin DFA Path diyagramı Şekil 2' de verilmiştir.

Gizli değişkenlerin gözlenen değişkeni açıklama durumlarına ilişkin t değerleri Şekil 2' de oklar üzerinde yer almaktadır. Parametre tahminleri; eğer t değerleri 1.96'yı aşarsa .05 düzeyinde, 2.56'yı aşarsa .01 düzeyinde anlamlıdır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014). Ölçeğin DFA sonuçlarına ilişkin Path diyagramına göre tüm maddelerin t değerlerinin .01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

“Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Öğretmen Algıları Ölçeği” nin ölçtüğü özellik açısından kişileri ayırt etmede ne düzeyde yeterli olduğunu belirlemek amacı ile düzeltilmiş madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi ve ölçekte toplam puana göre belirlenmiş üst %27 ile alt %27'lik grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi yapılmıştır.

Şekil 2: DFA sonuçlarına ilişkin Path Diyagramı

Bu amaçla öğretmenlerin ölçekte yer alan ifadelere verdikleri cevaplara karşılık gelen değerlerin toplanmasıyla elde edilen ölçek puanları en yüksek puandan en düşük puana doğru sıralanmış ve 300 kişilik gruptan en düşük puanlara sahip 81 kişi alt grup, en yüksek puanlara sahip 81 kişi de üst grup olarak tanımlanmıştır. Ölçekte yer alan her bir maddeye ait madde puanı ile ölçekte yer alan tüm maddelere ait puanların toplamından oluşan düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ile üst %27

ile alt %27'lik grup ortalamaları arasındaki farklara ilişkin t testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları ve Üst %27, Alt %27 Puanları Arasındaki T-Testi

Faktör Adı	Madde No	t (üst%27 alt %27)	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Faktör Adı	Madde No	t (üst%27 alt %27)	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu
Öğrenmeyi Gelişimi İzleme ve Değerlendirme	m22	13.73*	.76	Okul Aile ve Toplum ilişkileri	m45	17.54*	.77
	m23	15.37*	.76		m36	15.07*	.68
	m24	14.58*	.77		m37	12.49*	.67
	m25	13.89*	.78		m46	18.27*	.73
	m26	16.97*	.82		m39	16.20*	.73
	m27	14.84*	.79		m38	14.08*	.70
	m28	14.69*	.78		m44	17.39*	.73
	m29	15.71*	.77		m40	16.66*	.71
	m30	15.93*	.76		m42	16.03*	.70
	m31	13.15*	.75		m43	17.02*	.70
	m32	15.66*	.78		m47	15.30*	.67
	m33	15.32*	.80		m52	19.55*	.77
	m34	14.50*	.79		m53	18.35*	.72
	m35	15.39*	.77		m50	16.73*	.66
Program ve Planlama	m1	13.80*	.73	Eğitim ve Öğretim Süreci	m54	17.86*	.70
	m2	15.95*	.86		m51	18.77*	.73
	m3	18.56*	.86		m49	18.60*	.69
	m4	18.52*	.84		m12	16.19*	.79
	m5	17.36*	.82		m13	19.13*	.86
	m6	15.72*	.78		m14	17.62*	.82
	m7	17.92*	.83		m15	16.51*	.82
	m8	16.27*	.78		m16	17.81*	.84
	m9	17.37*	.83		m17	18.37*	.83
	m10	17.54*	.80		m18	18.17*	.81
Öğretmenlerin Genel Görüşleri	m64	17.42*	.82	Kişisel ve Mesleki Değerler	m19	16.05*	.85
	m65	17.31*	.85		m55	17.39*	.81
	m66	15.43*	.85		m57	19.11*	.89
	m67	14.35*	.85		m58	19.44*	.90
	m68	18.57*	.85		m59	17.05*	.89
	m69	20.66*	.84				
	m70	14.31*	.86				

* $p < .01$

Tablo 9'a göre, her maddeye ait olan madde toplam korelasyon katsayıları, .66 ile .90 arasında değişmektedir. Bu maddelere ait elde edilen katsayıların tümü .01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Elde edilen bu bulgu, ölçek kapsamında faktör analizi sonrası ölçekte yer alan maddelerin her birinin ölçtüğü özellik ile ölçeğin bir bütün olarak ölçtüğü özelliğin aynı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Genel olarak, madde toplam korelasyonu .30 ve daha yüksek olan maddelerin çok iyi derecede ayırt edici olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2003). Bu kriterden yola çıkarak ölçekte bulunan maddelerin ayırt ediciliklerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Tabloda verilen sonuçlara göre, alt ve üst %27'lik gruplarda bulunan öğretmenlerin ölçekteki maddelere verdikleri cevapların puan ortalamalarının, tüm faktörler için .01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği gözlenmektedir. Bu sonuçlar ışığında ölçekte yer alan altı alt faktörün olumlu ve olumsuz algıları ayırt edebildikleri kabul edilmiştir.

3.2. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

“Öğretmenlerin Okul Müdürlerinin Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Algıları Ölçeği” nin güvenilirlik çalışması için, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları Tablo 10' da verilmiştir.

Tablo 10. Ölçeğin Güvenirlik Analiz Sonuçları

Faktörler ve İsimleri	Cronbach Alfa
Faktör 1 Öğrenmeyi Gelişimi İzleme ve Değerlendirme	.95
Faktör 2 Okul Aile ve Toplum ilişkileri	.94
Faktör 3 Program ve Planlama	.95
Faktör 4 Eğitim ve Öğretim Süreci	.94
Faktör 5 Öğretmenlerin Genel Görüşleri	.93
Faktör 6 Kişisel ve Mesleki Değerler	.90
Ölçeğin Bütünü	.96

Eğitim çalışmalarında .70 ve üzeri değerler, testin güvenilirliği için yeterli kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2011). Ölçeğin iç tutarlılık

katsayıları incelendiğinde ölçeğin tamamı için yüksek güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Ölçeğin nihai formu sırasıyla; Öğrenmeyi Gelişimi İzleme ve Değerlendirme (14 madde), Okul Aile ve Toplum ilişkileri (17 madde), Program ve Planlama (10 madde), Eğitim ve Öğretim Süreci (8 madde), Öğretmenlerin Genel Görüşleri (7 madde), Kişisel ve Mesleki Değerler (4 madde) biçiminde isimlendirilmiştir. Bu maddelerden 53 tanesi olumlu, 7 tanesi (madde 50, madde 51, madde 52, madde 53, madde 54, madde 55, madde 56) ise olumsuz maddelerdir. Ölçekte yer alan toplam 7 madde ölçeğin geneline göre olumsuz ifadeler içerdiğinden ters yönde puanlanmaktadır. Bu olumsuz maddeler 5. Faktör olan öğretmenlerin genel görüşleri altında toplanmıştır. Ölçeğin puanlanmasında cevaplara göre puan dağılımı şöyledir; fikrim yok 0 puan, tamamen katılıyorum 4 puan, katılıyorum 3 puan, katılmıyorum 2 puan, kesinlikle katılmıyorum 1 puan. Ölçeğin puanlamasında alınabilecek en düşük puan 0 en yüksek puan 219' dur. Birinci faktör öğrenmeyi gelişimi izleme ve değerlendirmede ulaşılabilecek en düşük puan 0 en yüksek puan 56; ikinci faktör okul aile ve toplum ilişkilerinde ulaşılabilecek en düşük puan 0 en yüksek puan 68; üçüncü faktör program ve planlamada ulaşılabilecek en düşük puan 0 en yüksek puan 40; dördüncü faktör eğitim ve öğretim sürecinde ulaşılabilecek en düşük puan 0 en yüksek puan 32; beşinci faktör öğretmenlerin genel görüşlerinde ulaşılabilecek en düşük puan 0 en yüksek puan 7; altıncı faktör kişisel ve mesleki değerlerde ulaşılabilecek en düşük puan 0 en yüksek puan 16' dır.

Yapılan analizler neticesinde ölçek kapsamında yer alan ifadelerin deneme formundaki madde numaraları, nihai ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımı ve yeni madde numaraları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Ölçeğin Nihai Formunda Yer Alacak Maddelerin Deneme Formundaki Numaraları, Nihai Ölçekteki Yeni Numaraları ve Maddelerin Faktörlere Dağılımı

Yeni Madde No	Eski Madde No	Faktörler ve İfadeler
Öğrenmeyi Gelişimi İzleme ve Değerlendirme		
Okul müdürüm;		
1	22	Ölçme değerlendirme yöntem ve araçlarını, öğrenme süreçlerine uygun olarak seçip seçmediğimi bilir
2	23	Ölçme ve değerlendirme aracının geçerliliği ve güvenilirliğini, test edip etmediğimi bilir.
3	24	Süreç odaklı, tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme yöntem tekniklerini, kullanıp kullanmadığımı bilir.
4	25	Ölçme ve değerlendirme süreçlerini, adil ve şeffaf biçimde yürütüp yürütmediğimi bilir.
5	26	Ölçme sürecine ilişkin öğrencilerin kaygılarını giderici çalışmalar yapıp yapmadığımı bilir.
6	27	Öğrencilerin performans düzeylerini, düzenli olarak ölçüp ölçmediğimi bilir.
7	28	Öğrencilerin gelişim düzeylerini, düzenli olarak ölçüp ölçmediğimi bilir.
8	29	Öğrencilerin başarılarını, ödüllendirip ödüllendirmediğimi bilir.
9	30	Öğrencilerin olumlu davranışlarını, ödüllendirip ödüllendirmediğimi bilir.
10	31	Öğrencilerin olumsuz davranışları için yapıcı yönlendirmeler yapıp yapmadığımı bilir.
11	32	Ölçme sonuçlarına göre gerektiği takdirde ek çalışmalar yapıp yapmadığımı bilir.
12	33	Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak değerlendirme sonuçlarını veliler ile paylaşıp paylaşmadığımı bilir.
13	34	Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak değerlendirme sonuçlarını okul yönetimi ile paylaşıp paylaşmadığımı bilir.
14	35	Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak değerlendirme sonuçlarını, diğer eğitimcilerle paylaşıp paylaşmadığımı bilir.
Okul Aile ve Toplum ilişkileri		
Okul müdürüm		
15	36	Yöneticiler ile etkili iletişim kurup kurmadığımı bilir.
16	37	Meslektaşlarımla etkili iletişim kurup kurmadığımı bilir.
17	38	Eğitim öğretim kalitesini arttırmak için kişi kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapıp yapmadığımı bilir.
18	39	Eğitim öğretimin kalitesini arttırmak için aile katılımını sağlayıp sağlamadığımı bilir.
19	40	Çevresel unsurları eğitim öğretimi düzenlemede destekleyici unsurlar olarak dikkate alıp almadığımı bilir.
20	42	Ailelerin ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda toplantı ya da seminerler düzenleyip düzenlemediğimi bilir.
21	43	Öğrencinin gelişimi ile ilgili olarak ailelerle sürekli bilgi alışverişinde bulunup bulunmadığımı bilir.
22	44	Eğitim öğretimde kalitenin artırılması konusunda meslektaşlarımla işbirliği yapıp yapmadığımı bilir.
23	45	Eğitim öğretim faaliyetlerini yürütürken öğretmenler kurulu kararlarını dikkate alıp almadığımı bilir.

24	46	Eğitim öğretim faaliyetlerini yürütürken zümre kurul kararlarını dikkate alıp almadığımı bilir.
25	47	Okul dışında aile ile etkileşime geçip geçmediğimi bilir.
26	49	Mesleki gelişimle ilgili seminerlere katılıp katılmadığımı bilir.
27	50	Kılık kıyafetime özen gösterip göstermediğimi bilir
28	51	Çocuk ve insan haklarını gözetip gözetmediğimi bilir
29	52	Milli, manevi, ahlaki ve evrensel değerlere uygun olarak davranıp davranmadığımı bilir.
30	53	Türkçeyi kurallarına uygun akıcı ve anlaşılır biçimde kullanıp kullanmadığımı bilir.
31	54	<u>Beden dilimi doğru şekilde kullanıp kullanmadığımı bilir.</u> Program ve Planlama Okul müdürüm;
32	1	Türk milli eğitim sisteminin amaç ve ilkelerini, planlara yansıtıp yansıtmadığımı bilir.
33	2	Planları, öğrenme ortamlarını dikkate alarak hazırlayıp hazırlamadığımı bilir.
34	3	Planları, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine göre hazırlayıp hazırlamadığımı bilir.
35	4	Planları, öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak hazırlayıp hazırlamadığımı bilir.
36	5	Planları, gerektiği durumlarda ihtiyaca göre güncelleyip güncellemediğimi bilir.
37	6	Planları, zamanında uygulayıp uygulamadığımı bilir.
38	7	Öğrenme ortamlarını plandaki hedef kazanımların özelliklerine göre düzenleyip düzenlemediğimi bilir.
39	8	Öğrenme ortamlarında güvenliğe ilişkin tedbirleri, alıp almadığımı bilir.
40	9	Öğrenme ortamlarını, bireysel farklılıklara uygun olarak düzenleyip düzenlemediğimi bilir.
41	10	<u>Öğrenme ortamının fiziksel koşullarını, (ısı, ışık, ses durumu vb.) öğrenmeyi destekleyecek biçimde düzenleyip düzenlemediğimi bilir.</u> Eğitim ve Öğretim Süreci Okul müdürüm;
42	12	Eğitim öğretim sürecinin daha kalıcı olabilmesi için günlük yaşantılardan örneklerle eğitim öğretim sürecini bütünleştirip bütünleştirmedığimi bilir.
43	13	Öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağlayıp sağlamadığımı bilir.
44	14	Eğitim öğretim teknolojilerini aktif şekilde kullanıp kullanmadığımı bilir.
45	15	Eğitim öğretim sürecinde zamanı verimli şekilde kullanıp kullanmadığımı bilir.
46	16	Öğrencilerin bireysel yeteneklerini keşfedebilmelerine imkân sağlayıp sağlamadığımı bilir.
47	17	Öğrencilerin ders içindeki zamanlarını etkili kullanmaları için yönlendirmeler yapıp yapmadığımı bilir.
48	18	Öğrencilerin ders dışındaki zamanlarını etkili kullanmaları için yönlendirmeler yapıp yapmadığımı bilir.
49	19	Öğrencilere yapıcı, açıklayıcı ve geliştirici geri bildirimler verip vermediğimi bilir. Öğretmenlerin Genel Görüşleri Okul müdürümün;
50	64	Performansları değerlendirirken eğitim sendikalarını dikkate alarak puanlama yaptığımı düşünüyorum.

51	65	Performansları değerlendirirken cinsiyeti dikkate alarak puanlama yaptığımı düşünüyorum.
52	66	Performansları değerlendirirken kıdem yılını dikkate alarak puanlama yaptığımı düşünüyorum.
53	67	Performansları değerlendirirken kişinin memleketini dikkate alarak puanlama yaptığımı düşünüyorum.
54	68	Performansları değerlendirirken kişinin kendisi ile kişisel samimiyetini dikkate alarak puanlama yaptığımı düşünüyorum.
55	69	Performansları değerlendirirken kişinin karakter özelliklerini (sakin, baskın) dikkate alarak puanlama yaptığımı düşünüyorum.
56	70	Performansları değerlendirirken çıkar ilişkisini dikkate alarak puanlama yaptığımı düşünüyorum.
Kişisel ve Mesleki Değerler		
Okul müdürüm;		
57	55	Mesleki duyarlıklarımı arttırmak için sanat etkinliklerine katılıp katılmadığımı bilir.
58	57	Farklı uluslara karşı ayrımcılık yapıp yapmadığımı bilir.
59	58	İnançlara karşı ayrımcılık yapıp yapmadığımı bilir.
60	59	Bireylere karşı ayrımcılık yapıp yapmadığımı bilir.

*Ölçeğin son halinde yer alan maddeler, faktörlerine göre düzenlenmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın amacı; 2015- 2016 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlanan okul müdürlerinin öğretmenlerin performansını değerlendirmesi üzerine öğretmenlerin bu sürece ilişkin algılarını ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir.

Ölçek geliştirme aşamasında sırasıyla tarama, deneme formu ifadeleri için kaynak tarama, ifadelerin yazılması, uzman görüşlerinin alınması, ifadelerin ölçek formatına dönüştürülmesi, kişisel bilgi bölümünün oluşturulması, gerekli izinlerin alınması, ölçeğin çoğaltılması ve ölçeğin uygulanması işlemleri uygulanmıştır. Ölçme aracında; fikrim yok, tamamen katılıyorum, katılıyorum, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum seçeneklerinden oluşan 5' likert tipi dereceleme kullanılmıştır.

Ölçeğin deneme formunda toplam 70 madde yer almıştır. Bunların; 63 tanesi olumlu 7 tanesi olumsuz ifade içermektedir. Veriler analize tabi tutulmadan önce ölçek içerisinde yer alan 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70 numaralı

maddelerin ölçeğin geneline göre olumsuz ifade içermelerinden dolayı söz konusu maddeler için ters kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak amacıyla AFA, DFA ve madde analizleri yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır.

Örneklem büyüklüğünün yeterliği için KMO testi, çok değişkenli normalliğin sağlanıp sağlanmadığını test edebilmek için Bartlett testi yapılmıştır ve elde edilen değerler faktör analizi için uygun çıkmıştır.

Açımlayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen varyans oranları ne denli yüksek olursa, bir ölçeğin faktör yapısı o denli güçlü olmaktadır. %40-60 aralığında değişen varyans oranlarının sosyal bilimlerde ideal kabul edildiği (Yurdağül ve Bayrak, 2012) düşünülürse bu araştırma sonucunda elde edilen %64,43'lük varyans oranının yeterli olduğu ortaya çıkmıştır.

DFA' da χ^2 / df (ki kare/ serbestlik derecesi) değerinin modelin kabul edilebilir bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen veriler, araştırma kapsamında öğretmenlerin performans değerlendirme algılarını belirlemeye yönelik elde edilen ölçüm modelinin iyi uyuma sahip olduğunu göstermektedir. DFA sonuçlarına ilişkin Path Diyagramına göre tüm maddelerin t değerlerinin .01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

Ölçeğin faktör yapısını ortaya koyabilmek amacıyla yapılan AFA ve DFA sonucunda, 60 maddeden oluşan ölçeğin altı alt faktöre sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Madde analizinde madde toplam korelasyon katsayıları yüksektir. Maddelere ait elde edilen katsayıları anlamlı olarak farklılaşmıştır. Üst %27 ile alt %27'lik grup ortalamaları arasındaki farklara ilişkin t testi sonuçları, tüm faktörler için anlamlı farklılık göstermiştir. Bu sonuçlara göre çok faktörlü ölçekte bulunan altı alt faktörün olumlu ve olumsuz algıları ayırt edebildiği kabul edilmiştir.

Ölçeğin her alt faktörüne ait güvenilirlik değerlerinin yüksek olması, her alt faktördeki maddelerin alt faktörün bütünüyle olan ilişkisinin yeterli olduğunu, ölçeğin iç tutarlılık anlamında güvenilir olduğunu göstermiştir. Ayrıca, ölçeğin maliyet ve zaman açısından ekonomik olması, uygulamasının ve cevaplanmasının pratik olması, ölçeğin kullanışlı olduğunu da göstermektedir.

4.2. Öneriler

Öğretmen performans değerlendirmesi üzerine Türkiye’de çeşitli çalışmalar yapılmaktadır; fakat okul müdürlerinin öğretmen performansını değerlendirmesine ilişkin öğretmen algılarını belirlemeye yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bölümde, gelecekte yapılacak araştırmalara ışık tutmak amacıyla bazı öneriler yer almaktadır:

Geliştirilen bu ölçek Tekirdağ ili dışında başka illerde, Türkiye genelinde uygulanabilir. Farklı örneklemeler üzerinde incelenerek geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılarak ölçeğin standardize edilmesi sağlanabilir.

Geliştirilen bu ölçek, okul müdürlerinin performans değerlendirmesine yönelik öğretmen algıları konusuyla ilgilenen araştırmacılara, bu tür konulara ilgi gösterenlere, eğitimcilere ve hatta yapılacak bu ve benzeri çalışmalar ile somut veriler elde edilmesine yardımcı olacaktır.

Öğretmenlerin okul müdürlerinin performans değerlendirmesine ilişkin algıları farklı yöntemlerle (yüz yüze görüşme, anket, röportaj) tespit edilebilir. Elde edilen sonuçlar ile geliştirilen ölçeğin uygulanmasından ortaya çıkan sonuçlar karşılaştırılabilir ve varsa farklılıklar araştırılabilir. Ayrıca, ölçeği okul müdürlerine uyarlayarak, okul müdürlerinin performans değerlendirme sistemi hakkındaki algılarını ölçen başka bir ölçek geliştirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Teacher Perceptions Scale of School Principals on
Performance Evaluation**

*

Ayşe Hünlerli – Meltem Acar Güvendir
MONE – Trakya University

One of the basic elements of the education system, whose input is human and whose general purpose is to raise good people, is the teacher. Teachers who ensure that the student is shaped in all areas will be beneficial to their students as much as they can realize themselves and contribute to school development. That is why it is so important for teachers to do their best, that is, to perform at the highest level. An effective performance evaluation system is an integral element of the development of teaching and learning (Kaçar, 2018). However, the question of whom, according to which criteria and how the teacher evaluation will be conducted has been uncertain for many years and continues to be discussed. (Koçak, 2016). 08.26.2014 Date of Turkey 'was abolished in control inspector. Although the audit of the institution continues to be carried out by the investigators, the inspectors will not be able to conduct regular course inspections, except when they deem necessary (Winter and Green, 2015).

According to article 54 of the Ministry of National Education Teacher Appointment and Relocation Regulation in the 2015-2016 academic year, teachers' performances in the academic year were evaluated by school principals. However, whether the evaluation process was carried out in accordance with its purpose has become an important discussion topic especially among teachers. In other words, the discussions about how effective, objective, impartial and sufficient equipment the school principals carry out this task have occupied the public (Argon and Ekinci, 2016). As a result of the researches conducted, it reveals the positive and negative aspects of the increase in the effectiveness of the principal in the teacher performance evaluation. The school principal has not received any special training for teacher supervision, but also that teachers are working colleagues, etc. such situations are seen as possible negative aspects of the supervision of the manager. Possibility of more frequent lesson checks,

with teachers easily accessible by principals situations were stated as positive aspects of the managers' evaluation. (Winter and Green, 2015). There is no directly developed scale for determining teacher perceptions of school principals regarding performance evaluation process. Therefore, this issue has been seen as a problem that needs to be investigated. Thus, the perceptions of teachers related to the performance evaluation process of school principals can be determined, contribution can be made to the performance evaluation criteria used in the field of education, alternative evaluation approaches to teacher evaluation methods can be developed.

Purpose of the research; to develop a valid and reliable scale to measure teachers' perceptions of this process upon school principals' evaluation of teachers' performance.

Method

During the development phase of the scale, the procedures for screening for the test form statements, writing expressions, getting expert opinions, converting the expressions into scale format, creating the personal information section, obtaining the necessary permissions, reproducing the scale and applying the scale were applied. In the measuring tool; I have no idea, I totally agree, I agree, I disagree, and I definitely disagree Likert-type grading, which consists of 5 options, is used. To the study group of this research; 537 teachers working in kindergarten, primary, secondary and high school institutions in Çerkezköy district are included.

Exploratory Factor Analysis (AFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were performed for the construct validity of the data obtained as a result of the application of the scale. Analysis was performed using the SPSS 15.0 (Statistical Package For Social Sciences) program for AFA. LISREL (Linear Structural Relations) 8.80 statistics package was used for DFA.

In order to determine that the scale adequately measures the variable that it wants to measure, the item analysis based on the difference between the upper 27% and the lower 27% group averages determined according to the total score was made with the item analysis based on the corrected item-total correlation. Cronbach Alfa, one of the internal consistency determination methods, was used to examine the reliability of the scale.

Findings and Comments

The KMO test was used for the adequacy of the sample size and the Bartlett test was performed to test whether multivariate normality was achieved and the values obtained were suitable for factor analysis.

With the “Basic Components Analysis”, which is one of the AFA techniques, and the vertical rotation technique was used to interpret the factors, to ensure their significance and clarity, as a result of the vertical rotation process, a total of 10 items in the scale start from the most overlapping (11, 41, 62, 60, 56, 61, 48, 63 , 21, 20) was individually subtracted from the scale.

The higher the variance rates obtained as a result of factor analysis, the stronger the factor structure of a scale. Considering that variance rates ranging between 40-60% are considered ideal in social sciences (Yurdagül, 2012), it can be said that the variance rate obtained as a result of this research is sufficient. In DFA, RMSEA value is .07 SRMR value is .05, NFI value is .95 NNFI value is .97 CFI value is .97. The data obtained shows that the model for determining teachers' perceptions of performance evaluation within the scope of the research is in good agreement.

According to the Path Diagram regarding the CFA results, it was determined that t values of all items were significant at the 01 level. It can be interpreted that the construct validity of the scale is sufficient.

When the T test analysis results are analyzed, it is observed that the average of the scores of the teachers' answers in the lower and upper 27% groups for items showed a statistically significant difference at the level of .01 for all dimensions. The high Cronbach alpha reliability values of each sub-dimension of the scale showed that the relationship of each sub-dimension with the whole sub-dimension was sufficient and the scale was reliable in terms of internal consistency.

Conclusion and suggestions

As a result; A valid and reliable 6-factor measurement tool consisting of 60 items was developed to determine the perceptions of teachers about school principals' performance evaluation process.

Suggestions;

- Developed this scale in other provinces outside the province of Tekirdağ, Turkey applied in general. The scale can be standardized by analyzing validity and reliability by analyzing different samples.
- This scale will help researchers interested in teacher perceptions of school principals' performance evaluation, interest in such subjects, educators and even obtain concrete data with these and similar studies.
- Teachers 'perceptions of school principals' performance evaluation can be determined by different qualitative methods (face to face interview, questionnaire, interview). The results obtained from the application of the developed scale can be compared and if any, the differences can be investigated.
- By adapting the scale to school principals, a scale that measures the perceptions of school principals about the performance evaluation system can be developed.

Kaynakça / References

- Akgül, M. Ş. (2018). *İlkokul 3. ve 4. Sınıf öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki bilinç düzeylerinin belirlenmesi: Bir ölçek geliştirme çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Balyer, A. (2012). Çağdaş okul müdürlerinin değişen rolleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 75-93.
- Bülbül, T., Acar Güvendir, M., Tunç, B. ve Özdem, G. (2015) Yönetim uygulamaları ölçeğinin türkçeye uyarlanması, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29) 121-141.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum (15. baskı)*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Can, A. (2014). *Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Veri Analizi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Çokluk, Ö. Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik spss ve lisrel uygulamaları (3. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Fırıncioğulları Bige, E. (2014). *İlkokul müdürlerinin ders denetimleri ile ilgili öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gür Erdoğan, D. ve Horzum, M. B. (2019). *Öğretmen gelişim modeli öğretmen performansı üzerine değerlendirme*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Raporu.
- Johnson, R. A. ve Wichern, D. W. (1982). *Applied multivariate statistical analysis*. New Jersey: PrenticeHall, Inc.
- Kış, A. ve Yeşil, D. (2015). Okul müdürlerinin ders denetimine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 27-45.
- MEB. (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Atama Ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, 29329 Sayılı Resmi Gazete.
- MEB-EARGED. (2001). *Öğretmenlerin performans değerlendirme modeli ve sicil raporları*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB-EARGED. (2006). *Okulda performans yönetimi modeli*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Van Koç İlköğretim Okulu Denetim ve Performans Değerlendirme Bilgilendirme Toplantısı Sunuları. Edinildiği Tarih: 16.04.2018.
- Meşeci, F. (2007). İngiltere’de ilköğretim performans değerlendirme sistemi ve Türkiye için öneriler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 5 (14), 79-105.
- Özmen, F. ve Batmaz, C. (2004). *İlköğretim okul müdürlerinin öğretmen denetimindeki etkililikleri- cinsiyet ve yaş değişkenine göre öğretmen görüşleri*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya
- Özmercan, C. (2016). *Performans değerlendirme sistemleri ve sürdürülebilir performans: milli eğitimde bir uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans), Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Sezgin, F., Tınmaz, A., ve Tetik, S. (2017). Performans kriterlerine göre öğretmenlerin değerlendirilmesine ilişkin okul müdürü ve öğretmen görüşleri. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1647-1668.
- Sabuncuoğlu, Z. (2013). *Uygulama örnekleriyle insan kaynakları yönetimi*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

- Sakıcı, A. E. (2011). *Öğretmenlerin performansa dayalı değerlendirilmesinde uygulanabilecek ölçütlere ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research*, 8(2), 23-74.
- Soydan, T. (2012). Eğitim alanında performans değerlendirme sisteminin geçerliği üzerine yönetici ve öğretmen görüşlerine dayalı bir araştırma. *Ege Eğitim Dergisi* 13(1), 1-251.
- Sürer, M. (2016). *Öğretmenlerin performans değerlendirme kriterlerine göre kendilerini değerlendirmeleri (Denizli ili çal ilçe örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Denizli.
- Süzen, A. Z. (2007). *İnsan kaynakları yönetim süreçleri çerçevesinde öğretmen değerlendirmesinde performans değerlendirme; özel bir ilköğretim okulundaki sınıf öğretmenlerinin görüşü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Şengül, Y. (2010). *İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinin 360 derece performans değerlendirme sistemine ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Tavşancıl, E. (2005). *Tutumları ölçme ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Yılmaz, K. (2009). Okul müdürlerinin denetim görevi, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 19-35.
- Yurdağül, H. ve Bayrak, F. (2012). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerlik ölçüleri: Kapsam geçerlik indeksi ve Kappa istatistiğinin karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 264-271.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Hünenli, A. ve Acar-Güvendir, A. (2021). Okul müdürlerinin performans değerlendirme sürecine ilişkin öğretmen algıları ölçeği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(38), 5091-5124. DOI: 10.26466/opus.801411.

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği Geliştirme Çalışması

DOI: 10.26466/opus.851048

*

Ümit Kubilay Can* – Özlem Yorulmaz Birdal**

*Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmit/Kocaeli/Türkiye

E-Posta: kubican_gitar@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-9197-2240](https://orcid.org/0000-0001-9197-2240)

**Serbest Araştırmacı, İstanbul/Türkiye

E-Posta: ozlemmyorulmaz@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9657-7848](https://orcid.org/0000-0001-9657-7848)

Öz

Bu çalışmada mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin çalgı performans yönetiminde kendi öz-yeterlik becerilerine yönelik algılarını ortaya koyabilecek bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Betimsel nitelikte ve tarama modeline uygun olarak yapılan bu çalışmada geliştirilen Çalgı performans yönetimi öz yeterlik algısı ölçeği geçerli ve güvenilir midir? Sorularına cevap aranmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Marmara Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi Müzik Bölümlerinde öğrenim gören toplam 150 öğrenci oluşturmaktadır. Mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin çalgı performans yönetim becerilerine yönelik öz-yeterlik algılarını etkileyen faktörleri ve bu faktörlere ilişkin algı düzeylerini belirlemek üzere araştırmacılar tarafından, Türkiye’de ve yurtdışında yapılan çalışmalar incelenerek ve konunun uzmanlarından alınan görüşler çerçevesinde, beş konu başlığı altında toplam 49 maddeden oluşan, 5’li Likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin 47 maddesi birlikte analiz edildiğinde, genel güvenilirlik katsayısının fazla olması ölçeğin bir bütün olarak da kullanılabilirliğini ve güvenilirlik (iç-tutarlılık) düzeyinin çok yüksek olduğunu göstermektedir. Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin 47 madde ve beş alt boyuttan meydana geldiği, doğrulayıcı faktör analizi uyum kriterleri ile de teyit edilmiş ve bu modelin kuramsal ve istatistiksel açıdan uygun olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öz-yeterlik, Performans Yönetimi, Çalgı Performans, Çalgı Eğitimi, Müzik Eğitimi.

A Scale Development Study on the Perception of Self-Efficiency in Instrument Performance Management

*

Abstract

In this study, it was aimed to develop a scale that can reveal the perceptions of professional music education students towards their own self-efficacy skills in instrument performance management. Is the instrument performance management self-efficacy scale developed in this descriptive study conducted in accordance with the scanning model valid and reliable? Answers to their questions were sought. The study group, Marmara University and consisted of 150 students in Kocaeli University Department of Music by professional music education students musical performance management factors affecting their self-efficacy for skill and researchers to determine the level of perception related to these factors, studies in Turkey and abroad A 5-point Likert-type scale consisting of a total of 49 items under five subject headings was developed by examining and within the framework of the opinions received from experts on the subject. When the 47 items of the Instrument Performance Management Self-Efficacy Scale are analyzed together, the high overall reliability coefficient indicates that the scale can be used as a whole and the reliability (internal consistency) level is very high. The Instrument Performance Management Self-Efficacy Scale consists of 47 items and five sub-dimensions, and confirmatory factor analysis has been confirmed by the fit criteria, and it is understood that this model is theoretically and statistically appropriate.

Keywords: *Self-Efficacy, Performance Management, Instrument Performance, Instrument Education, Music Education.*

Giriş

Çalgı eğitimi, bir enstrümanı çalabilmek için kullanılan yöntem ve tekniklerin öğrenilmesidir (Uçan, 2018). Mesleki müzik eğitiminin en önemli alanı çalgıdır. Kişinin istek ve fiziki durumu göz önüne alınarak seçilen bu alanda çalışmak büyük bir disiplin gerektirmektedir. Temel duruş ve tutuştan performans sergilemeye kadar adım adım çalışmalarla şekillenir. Öğrencinin yeterli temel donanımına sahip olduktan sonra çeşitli eserler çalışarak bir performans sergilemesi beklenir. Performans, bir görevin yerine getirilme eylemidir ve bir hedefe ulaşmak için elde ettiğimiz (Çorbacı, 2010; Helvacı, 2002; Kalkandelen, 1997; Pugh, 1991) sonuçlardır. Buna göre tüm çalgı çalışmalarından sonra sergilenen performans süreç boyunca alınan eğitimin bir çıktısıdır. Bir çalgı ile performans sergilemek zorlu bir süreçtir ve performans sergilerken birçok sorun ile karşılaşmak olası bir durumdur. Bu sorunlar, çalgı performansı sergilenen esere yeteri kadar çalışamama sonucunda yanlış ses ve nüansların ortaya çıkması ile eserin akışının bozulmasına sebep olabilir. Performans sergilenen sahnede materyal, akustik vb. teknik sorunlarının olması da performans sergilerken karşılaşılan sorunlardan biridir (Doğan ve Tecimer, 2019). Tüm bu zorlukların üstesinden gelebilmek için kişi ruh hali ve motivasyonunu kontrol altına almalıdır. Çalgı performansında repertuar çalışmaları da öğrencinin seviyesi gözetilerek verilmelidir. Bu durumda öğretmenin öğrenci üzerindeki etkileri de büyük önem taşımaktadır. Öğretmenin öğrenci seviyesine uygun eserler vermesi gerekir. Öğrenci zorlandığı eserleri çalışmaktan keyif alamadığı zaman kendisini geliştiremez ve çalgısından soğumaya başlar. Bunun için öğrencinin seviyesine uygun görev niteliği taşıyan performans eserleri seçilebilir. Görev niteliği taşıyan performans eserleri, konser eserleri veya sınav eserleri olarak belirlenebilir. Bu çalışmanın bir görev niteliği taşıması öğrencinin belli bir süreye kadar çalışmalarının tamamlanması gerektiğinden öğrenciyi belirli hedefler belirlemeye itmektedir. Öğrenci sınırlanan zamanda sergilemesi gereken eserleri çalışırken bir yandan da kendi ilerleyişini izlemektedir. Böylece hedef belirlemenin yanında kendini değerlendirme kazanımını da elde etmiş olur. İyi bir performans için çalışmaların hedefler doğrultusunda planlanması gerekir. Bireyin vizyonu ve yeteneklerini de geliştiren bu süreçte performans yönetimi, ulaşılmak istenen hedefleri başarılı bir biçimde ortaya çıkarır. Öztürk (2006), per-

formans yönetiminin temelinde, bireylerin kendi sorumluluklarının bilinçinde olup anlaşılabilen ve ulaşılabilen hedeflerin istenilen hedeflerle uyum içerisinde olması gerektiğini vurgular. Bireyin motivasyonunun sağlanması ve desteklenmesi ile istenilen çalgı performansı sergilenebilir. Çalgı performans yönetiminde planlama ve kontrol ile olumlu yönde gelişmeler gözlenebilir. Birey bu süreçte eksikliklerini görerek kendi performansını geliştirebilir. Böylece kişi kendini tanıır ve yapabileceklerinin farkına varır (Yolcu, 2008). Bir çalgı performansına hazırlanırken, performansın gerçekleşeceği zamana kadar öğrencinin çalgı çalışma disiplini, süresi ve isteği doğrultusunda kendisini planlaması gerekir. Çalgı Performansı Yönetiminde istenilen hedeflere ulaşabilmek için yapılan planlamalar bu çalışmada olduğu gibi; Kariyer Yönetimi, Zaman Yönetimi, Sahne yönetimi, Yürütücü biliş ve Motivasyon gibi çeşitli boyutlar çerçevesinde düzenlenebilir.

Kariyer, bireyin seçtiği meslek dalındaki ilerleyişindeki aktivite, aldığı sorumluluk ve davranışlar bütünüdür (Baydoğan, 2007; Çelik ve Akgemci, 1998; Ivancevich, Donnelly, ve Gibson, 1980; Taştepe, 2001). Kariyer Yönetimi, bireyin mevcut bulunduğu mesleki konumunun farkında olup, ileride neler olabileceğini öngörmesi, bunun için hazırlıklar yaparak kendisini gelecekte istediği statüye ulaştırmasını sağlar. Kariyer Yönetimi sayesinde birey, verimliliği arttırarak istediği hedeflere daha hızlı ulaşır kendisine daha iyi bir iş olanağı sağlamış olur (Fındıkçı, 1999). Bireysel Kariyer Yönetiminde amaç; bireyin ilgi, yetenek ve iş yaşamındaki beklentilerine uygun hedefler (Gül ve Avcı, 2018; Okakın, 2008) belirlemektir. Çalgı performansında birey, planladığı kariyer yönetiminde uzun ve kısa vadeli hedefler belirlemeli, kendini gözlemleyebilme ve değerlendirme yapabilmelidir. Bireyin eksikliklerini farkedip bu ihtiyaçlarına uygun olarak kariyerini planlaması gerekir. Ayrıca alayla ilgili güncel etkinlik ve gelişmeleri takip ederek kariyerine doğru adımlarla ve kendinden emin olarak yön verip, planlamalar yapabilir. Kariyer yönetiminde bireyin, zamanı doğru kullanıp ona göre bir program hazırlaması hedeflerine daha kısa sürede ulaşmasını sağlar. “Zamanın etkili ve verimli kullanımı bireyin amaca yönelik planlama yapması ve yürütmesi ile gerçekleşebilir ki bu durum zaman yönetimi kavramıyla doğrudan ilişkilidir” (Babacan ve Küçükosmanoğlu, 2015, s.36).

Zaman Yönetimi belirlediğimiz amaçlar çerçevesinde öncelik sırasına göre yapacağımız çalışmaları planlamak ve bu planlara uyup kendimizi (Peters ve Rutte, 2005) gözlemlememizdir. Ayrıca zaman yönetimi, sergilemek

istediğimiz performansın istenen zamanda gerçekleşmesini sağlamak amacıyla programlamaların uygulanmasını içermektedir. Zaman, kontrol altına alamadığımız bir olgudur. Bu yüzden zaman iyi planlanmadığında birey panikleyebilir ve tedirgin hissedebilir. Bu durum sergilenen performansı olumsuz etkileyebilir (Taner, 2005). Çalgı performansımızı planlarken zamanı en etkin şekilde kullanmamız büyük önem taşır. Fakat bazen çalışmalarını olumsuz etkileyen durumlar meydana gelebilir. Öncelikle amaçlanan hedefler doğrultusunda zamanın planlanamaması ya da yanlış planlama yapılması ve çalınacak eserlerin önem ve öncelik sırasına uygun çalışılmaması istenilen sonuçların alınamamasına sebep olabilir. Çalışma esnasında ziyaretçilerin gelmesi, telefon bağımlılığı ve çalışma ortamının gürültülü olması zamanı olumsuz etkileyen etmenler arasındadır. Öncelikli olarak belirli hedeflerin belirlenmemesi ya da hedeflerde kararsızlık durumu çalgıda performansın beklenen zamanda istenilen düzeyde sergilenmemesine neden olur. Bu yüzden performans sergileyebilmesi için bireyden, çalgı çalışmasını da planlayarak yönetmesi beklenir.

Çalgı Çalışma Yönetimi belirlenen hedefler doğrultusunda sergilenecek olan performansın hazırlık sürecine uygulanacak teknik, çevresel, zamansal, fiziksel planlamaların bütünüdür. Düzenli teknik çalışmalar performans öncesi kondisyonu sağlar ve daha rahat bir çalım meydana gelir (Özçimen ve Barubatur, 2012). Çalışma ortamının bireyin dikkatini dağıtmayacak şekilde düzenlenmesi çalışmanın uzun süreler boyunca kesintisiz devam etmesine olanak sağlar. Belirlenen hedeflerde istikrarlı olunması ve bu yolda gerekli materyallerin doğru ve etkin bir şekilde kullanılması çok önemlidir. Yağışan (2004), bir çalışmaya başlamadan önce bedeni uzun sürecek çalışmaya hazırlamak için çeşitli ısınma ve gevşeme hareketlerinin düzenli yapılması daha sonra ortaya çıkabilecek sakatlanma ve rahatsızlıkların da önüne geçeceğini belirtir. Tüm bu planlamaların yanı sıra performansın sergileneceği ortam da çok önemlidir.

Performans sergilenen sahnenin materyal, akustik vb. teknik sorunlarının olması da performans sergilerken karşılaşılan sorunlardan biri (Doğan ve Tecimer, 2019) olabilir. Bu sorunlardan etkilenmemek için sahne yönetiminde hakimiyet sağlanmalıdır. Sahnenin doğru kullanımı ve akustik dağılımı sergilenen performansın daha iyi görünmesini ve duyulmasını sağlar. Sahnede performans ile birlikte performans sergileyen kişinin görünümü de önemlidir. Sahne üzerinde kişilerin kılık-kıyafet açısından estetik ve düzenli olması

hem yapılan işlerin önemi hem de seyirciye ve bireyin kendisine ait saygısını gösterir. Sahnede meydana gelebilecek teknik sorunlardan ziyade bireyde oluşan kaygı, korku gibi ruhsal değişimler de sahne performansını etkileyen zorluklardır (Çırakoğlu, 2013). Tüm bu zorlukların üstesinden gelebilmenin bir yolu da yürütücü biliş becerisidir. Böylece birey kendi durumunun farkına vararak, ruh hali ve motivasyonunu kontrol altına alabilir.

Butler ve McManus (1998)'e göre yürütücü biliş, bireyin kendi yapabilirliklerinin farkına varmasıdır. Yürütücü biliş ile öğrenilen bilgilerin işlenmesi, bu bilgilerin kontrol ve düzenlenmesi tamamen bireyin elindedir (Senemoğlu, 2007). Birey kendi öğrenmelerinin ve neyi nasıl öğrenebileceğinin bilgisine (Slavin, 2000) sahiptir. Öğrenme sırasında bir sonraki aşamada neler olabileceğinin tahminine varır. Bu durumda anlamlı ve anlamsız olarak öğrenilen bilgiyi ayırt etme yeteneğine de sahip olur (Altındağ, 2008). Öğrenenin nasıl öğrendiği veya öğreneceği ile sergileyeceği performansı arasında doğrudan ilişki (Pintrich, 2002) içerisindedir. Yürütücü biliş becerisi kuvvetli olan birey öğrenmelerinde neyin nasıl olacağı konusunda planlamalar yapar. Çalışmalarında ne kadar zamana ihtiyacı olduğunu tahmin eder. Öğrenme sırasında performansını kontrol ederek kendisini başarı ile motive eder (Senemoğlu, 2007). Bu tanımlamalara göre birey çalgı performansı sergilemeden önce hangi eseri nasıl çalışması gerektiğini, bu çalışmanın ne kadar sürede sonlanacağını ve çalışmanın iyi veya kötü ilerlediğine dair görüşlere sahip olur. Tüm bu planlamalarla da kendisini motive ederek daha verimli bir çalışma sağlar.

Motivasyon bireyin bir amacı gerçekleştirmek için gösterdiği içsel davranışlardır (Daft, 1997). Belirlenen görev niteliğindeki hedeflerin zorluk ve kolaylık durumu da motivasyonu etkileyen unsurlardır. Görev ne kadar zorlu olursa motivasyon da o kadar güçlü olur. Motivasyon gayret, performans ve verimlilik gibi gözlenebilen sonuçlarla anlaşılabilir (Hewett, 2016). Kişiyi motive eden temel unsur ise ihtiyaçtır. Birey belli süreç çerçevesinde hedeflere uygun olarak ihtiyacına karşılık kendi motivasyonunu geliştirir (Deci ve Ryan, 2000). Bireyi kendisi dışında çevresel unsurlar da motive edebilir. Mesleki müzik eğitiminde öğrencinin motive olması performansı için çok önemlidir. Bu konuda en yardımcı olacak kişi öğretmendir. Öğretmen öğrenciye karşı tutum ve davranışları ile öğrenci arasında güçlü bir bağ kurmalıdır. Öğretmenin alanında yetkinliğinin fazla olması öğrencisine aktaracağı bilgilerin doğru şekilde anlaşılmasını sağlar. Aile ve arkadaşların öğrenciye verdiği her

türlü destek öğrencinin kendine güvenmesi ve kendisine doğru hedefler belirlemesi için önemlidir. Ebeveynlerin öğrencinin yetenekleri doğrultusunda seçeceği alanı desteklemesi öğrencinin sergileyeceği performansına dair motivasyonunu yükseltir.

Çalgı performans yönetimi için kariyer, zaman, çalgı çalışma, sahne, yürütücü biliş ve motivasyon boyutlarının planlanması ışığında birey her yeni performans sergileme durumunda kendi öz-düzenleme ve öz- değerlendirme yapararak alanında yetkinleşebilmektedir.

Bireyin kendi yeteneklerinin farkına varması ve kişilik özelliklerine karşı her türlü algısı “Öz” ü ifade eder. Öz kavramı kişinin kendini tanımasını sağlar. Öz-yeterlik bir çalışma alanını isteyerek seçme, o işi başarabilmek için büyük bir motivasyon hissetme, çaba gösterme ve o çalışma üzerinde zaman harcama gibi sonuçları doğurmaktadır (Akkoyunlu ve Orhan, 2003, s.86). Arseven (2016)’ya göre “öz-yeterlik algıları, insanların motivasyon ve davranışlarının önemli bir parçasını oluşturmakla kalmaz kişilerin yaşamlarını değiştirebilecek eylemleri de etkiler” (67). Bandura (1995)’ya göre öz-yeterlik kişinin yeteneklerine olan inancını ifade eder. Çalışmalarını yönetmek için gerekli eylem planlarını organize ederek uyguladığı bir süreçtir. Algılanan öz-yeterlik ne kadar güçlü ise insanların kendilerine koydukları hedefler daha (Locke ve Latham, 1990; Albayrak, Bulut, 2020) zorludur. Öz-yeterlik duygusu güçlü olanlar performans için olumlu tahminlerde bulunup motive olurlar. Fakat öz-yeterliğinden şüphe edenler olumsuz düşünceleri yüzünden başarısızlık yaşarlar (Bandura, 1995). Bireyin karşılaştığı problemlerin çözümünde öz-yeterliğin dört temel kaynağından (Bıkmaz, 2004; Kan, 2014; Kutlucan, 2018; Dilmaç ve İnanç, 2015) yararlanılabilir. Kan (2014)’a göre öz-yeterliğin en etkili kaynağı bireyin kendi deneyimleridir. Geçmişte edindiği başarı ve başarısızlık durumu gelecekteki inançlarını etkiler. Güçlü bir öz-yeterlik inancı tekrarlanan başarı sayesinde sağlanır. Öz-yeterliğin ikinci kaynağı olan dolaylı deneyimlerde kişinin tanık olduğu, kendi durumuna yakın gördüğü bir modelin deneyimlerini kendi gelecekteki deneyimlerine (Arseven, 2016; Akkoyunlu ve Orhan,2003; Yurt ve Kurnaz, 2015; Otacıoğlu, 2017; Gün ve Büyükgöze, 2015; Kan, 2014) benzetmesidir. Bireyin kendisine olan şüphesi ve yetersiz deneyimleri onu daha çok dolaylı deneyime itmektedir. Öz-yeterlik inancını sadece deneyimler etkilememektedir. Kişinin motivasyonu, bireye verilen nasihatler, güzel sözler, cesaret verici hareketler de öz-yeterliğin kaynaklarından biridir. İkna yoluyla bireyin öz-yeterlik inancında

değişmeler meydana gelir. Bireyin belirli sebepler sonucunda yaşadığı stres, yorgunluk, korku ve fizyolojik rahatsızlar yani psikolojik durumu da öz-yeterliği etkiler. Öz-yeterliği yüksek olan bir bireyin performans sergileyeceği zaman yaşadığı çeşitli ağrılar performansı dolayısıyla öz-yeterliği üzerinde değişime sebep olur.

Öğrencinin ne kadar konser verdiği ve sergilemiş olduğu performansı da öz-yeterlik durumunu ortaya koymaktadır. Öğrenci kendisini ve çaldığı eseri sergilerken performansı ile değerlendirilir. Bundan dolayıdır ki çalgı eğitiminin en önemli boyutu çalgı performansıdır (Albayrak ve Bulut, 2020).

Müzik alanından yapılan öz-yeterlik ölçeği ile ilgili literatüre bakıldığında, Yıldız (2014), “Müziksel İşitme, Okuma ve Yazma Öz- Yeterlik Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Müzik Öğretmeni Adaylarının Öz- Yeterlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.” Gün, (2014), “Piyano Performansı Öz-Yeterlik Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Uygulanması.” Şeker (2016), “Çalgı Performansına İlişkin Öz-Yeterlik Ölçeğinin Geliştirilmesi” başlıklı çalışmalar göze çarpmaktadır.

Problem

Eğitim alanında yapılan bu çalışmada Müzik Bölümü öğrencilerin çalgı performans yönetimi öz-yeterlik algılarını ortaya çıkarmak için bir ölçme aracının gerekliliği hissedilmiştir. Çalgı performans yönetimine dair geniş kapsamlı ölçeklerin olmaması bu çalışmanın problemi olarak belirlenmiştir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin çalgı performans yönetiminde kendi öz-yeterlik becerilerine yönelik algılarını ortaya koyabilecek bir ölçek geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, Kariyer Yönetimi, Zaman yönetimi, Sahne yönetimi, Çalgı Çalışma Yönetimi, Yürütücü biliş ve Motivasyon olarak beş boyuta göre hazırlanan önermelerle Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı ölçeği geliştirmek planlanmıştır.

Araştırmanın genel amacına yönelik olarak oluşturulan “Çalgı performans yönetimi öz-yeterlik algısı ölçeği, geçerli ve güvenilir bir ölçek midir?” alt amaç sorusuna çalışmada cevap aranmıştır.

Önem

Müzik alanında ilerlemek ve başarılı olabilmek için disiplinli ve planlı bir çalışma gerekmektedir. Bireyin kendi öz- düzenlemesini yaparak geliştirdiği bilişsel ve duyuşsal davranışları, çalgı performansını etkilemektedir. Araştırmamızda kullanılan ölçekte bulunan boyutlar öğrencinin çalgı performans yönetimi için plan yapabilmesi ve kendi Öz-düzenlemesini gerçekleştirebilmesi açısından önemlidir. Öğrencinin Kariyer Yönetimi boyutu ile kariyer planlaması ve çalgı çalışmalarını planlaması, Zaman Yönetimi boyutu ile çalışmalarına ayırdığı zaman bakımından kendisini değerlendirmesi, Sahne Yönetimi boyutu ile performans sergilerken heyecan, endişe veya kendini bilmesi, Çalgı Çalışma Yönetimi boyutu ile çalgı çalışma prensibini oluşturması, Yürütücü biliş ve Motivasyon Yönetimi boyutu ile çalışmalarına odaklanmayı, kendisini çalışmaya teşvik edecek unsurları ve kendisini motive etmenin yollarını bulma hususunda farkındalık oluşturması ve geliştirmesi açısından önemlidir. Bu boyutların çalgı performans yönetimi öz-yeterlik algısına olan etkileri açısından öğrencinin okul dışında da profesyonel çalışma prensibini kazanabilmesini sağlamaktadır. Yapılan bu araştırmada oluşturulan ve uygulanan ölçek, müzik alanında yapılacak olan öz-yeterlik ile ilgili farklı çalışmalarda kullanılabilir bir veri olarak alana katkı sağlaması açısından önemlidir.

Yöntem

Bu bölümde, yapılan çalışmanın modeline, araştırmanın çalışma grubuna, kullanılan ölçme aracına ve bu ölçme aracı ile elde edilen verilerin analizinde kullanılan istatistikî tekniklere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin çalgı performans yönetimi öz-yeterliklerine yönelik algılarını incelemeye yönelik bir ölçek geliştirmeyi hedeflediğinden, temel olarak betimsel nitelikte ve tarama modelini uygun olarak yapmıştır. Büyüköztürk ve arkadaşlarına (2018) göre “Tarama

araştırmaları daha çok ‘ne, nerede, ne zaman, ne sıklıkta, hangi düzeyde, nasıl’ gibi soruların cevaplandırılmasına olanak tanır” (184).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 akademik takvim yılında, Marmara Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi Müzik Bölümlerinde öğrenim gören toplam 150 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilere ait demografik özellikleri aşağıda, Tablo 1 ile Tablo 3 arasında sunulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin öğrenim gördükleri üniversiteye ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Üniversite	N	%
Marmara Üniversitesi	84	56,0
Kocaeli Üniversitesi	66	44,0
Toplam	150	100,0

Çalışmaya katılan öğretmenlerin yarısına yakını, %56,0 ile Marmara Üniversitesi ve %44,0’ü Kocaeli Üniversitesinde öğrenim görmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sınıf	f	%
1. Sınıf	46	30,7
2. Sınıf	45	30,0
3. Sınıf	25	16,7
4. Sınıf	17	11,3
5. Sınıf	17	11,3
Toplam	150	100,0

Öğrencilerin büyük bir kısmı 1 (%30,7) ve 2. Sınıflarda (%30,0) öğrenim görmektedir. 3. Sınıf öğrencileri ise çalışma grubunun %16,7’sini, 4 ve 5. Sınıflar ise çalışma grubunun %11,3’ünü oluşturmaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin cinsiyetine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	f	%
Bay	69	46,0
Bayan	81	54,0
Toplam	150	100,0

Çalışmaya katılan öğrencilerin %46,0’sı erkek ve %54,0’ü bayandır.

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği: Mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin çalgı performans yönetim becerilerine yönelik öz-yeterlik algılarını etkileyen faktörleri ve bu faktörlere ilişkin algı düzeylerini belirlemek üzere araştırmacılar tarafından, Türkiye’de ve yurtdışında yapılan çalışmalar incelenerek ve konunun uzmanlarından alınan görüşler çerçevesinde, beş konu başlığı altında toplam 49 maddeden oluşan, 5’li Likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin maddeleri/ifadeleri, araştırmaya katılan öğrencilerce, “Kesinlikle katılmıyorum/Bana hiç uymuyor (1)”, “Katılmıyorum/Bana uymuyor (2)”, “Kararsızım (3)”, “Katılıyorum/Bana uyuyor (4)”, ile “Kesinlikle katılıyorum/Bana tamamen uyuyor (5)” derecelendirmelerinden biri seçilerek değerlendirilmektedir. Ölçekte yer alan ifadeler/maddeler arasında olumsuz yüklemli (ters kodlanmış) ifade yoktur ve alınan puanın yüksekliği kişinin o konudaki algısının olumlu olduğunu, düşük ortalama puan ise o alanda algısının olumsuz olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerden, Çalgı Performans Yönetimi Öz-yeterlilik Algısı Ölçeği ile toplanan verilerin tümü SPSS 23.0 for Windows programına aktarılmış ve istatistiksel analizler yapılmıştır.

Bulgular

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin Faktör Yapısı ve Güvenirlilik Analizleri

Araştırmacı tarafından geliştirilen Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin, araştırmaya katılan öğrencilerce tek veya birden çok faktörlü/boyutlu algılanıp algılanmadığı ve bir bütün olarak tutarlı bir şekilde araştırmaya katılan mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin çalgı performans yönetiminde kendi öz-yeterlik becerilerine yönelik algı düzeylerini ölçüp ölçmediğini araştırmak üzere toplanan veriler ile geçerlik ve güvenilirlik analizleri kapsamında ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla açılımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Bu temel

analizler çerçevesinde açımlayıcı faktör analizinde Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin faktör yapılarını tanımlamak üzere önce döndürülmemiş temel bileşenler analizi, daha sonra ise döndürülmüş (varimax) temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda belirlenen faktörlerin/boyutların güvenilirlik düzeylerini belirlemek amacıyla ise önce Alpha modeli ile maddeler arası korelasyona bağlı uyum değerleri (madde toplam korelasyonları) hesaplanarak Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayıları kontrol edilmiştir. Bundan sonra ise her bir maddenin ayırt edicilik düzeyini tespit etmek üzere toplam puana göre belirlenmiş üst %27 ve alt %27'lik grupların madde puanları arasındaki farkın anlamlılığı için bağımsız gruplar t-testi kullanılmıştır. Son olarak, bu analizlerin ardından ortaya çıkan Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin faktörel yapısının doğruluğunu test/teyit etmek üzere doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Faktör analizi, araştırmacının, pek çok değişken arasındaki ilişkileri (aynı yapıyı ya da niteliği ölçtüğü düşünülen değişkenleri) daha az sayıda faktör ile açıklamasına yardımcı olmayı amaçlayan bir istatistiksel tekniktir. Büyüköztürk'e göre faktör analizi "Bir faktörleşme ya da ortak faktör adı verilen yeni kavramları (değişkenleri) ortaya çıkarma veya maddelerin faktör yük değerlerini kullanarak kavramların işlevsel tanımlarını elde etme süreci olarak da tanımlanmaktadır" (Büyüköztürk, 2007, s.125). Tavşancıl (2006) da araştırmacının, ölçme aracıyla ölçülen faktörlerin doğası hakkında bir bilgi edinmeye çalıştığı inceleme türünü açımlayıcı faktör analizi olarak tanımlamaktadır.

Mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin çalgı performans yönetimi öz-yeterlik becerilerine yönelik algı düzeylerini ölçmeyi amaçlayan 49 maddelik bu ölçeğin tutarlı bir şekilde bu amaca uygun olup olmadığına ilişkin yapılan doğrulayıcı ve açımlayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

Tablo 4.Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğine Yönelik KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklemin Uygunluğu Ölçümü		0,885
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare (X^2)	4286,88
	Serbestlik Derecesi (sd)	1081
	Anlamlılık (p)	0,000

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği ile toplanan verilerin faktör analizine uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve Barlett Sphericity testi ile incelemeye tabi tutulmuştur. KMO'nun 0,60'dan yüksek ve Barlett Küresellik testinin anlamlı ($p<.05$) çıkması durumunda araştırma için toplanan veri setinin açımlayıcı faktör analizine uygun olduğu anlaşılır (Büyüköztürk, 2007, s.126). Barlett küresellik testi bize ayrıca araştırma konusu olan değişkenler arasında yeterli güçlük derecesinde ilişki olup olmadığını (değişkenler arasında en az $p<.05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğunu) da göstermektedir (Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2006:79-80; Leech, Barrett ve Morgan, 2005, s.82).

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği için toplanan verilerin faktör analizine uygunluğu için yapılan *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* testi sonucu 0,885 olarak hesaplandığından (0,60'dan büyük olduğundan), Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin faktör analizine uygun olduğu ve ölçülmesi hedeflenen özelliğin, örneklemin seçildiği evrende çok boyutluluk özelliği taşıdığını göstermektedir [$KMO=0,885$; $X^2=4286,88$; $sd=1081$ ve $p<.001$]. Veri grubu için yapılan Bartlett Küresellik testi sonucu $p<.001$ bulunduğundan, Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin maddeleri arasında anlamlı ve yeterli dercede ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

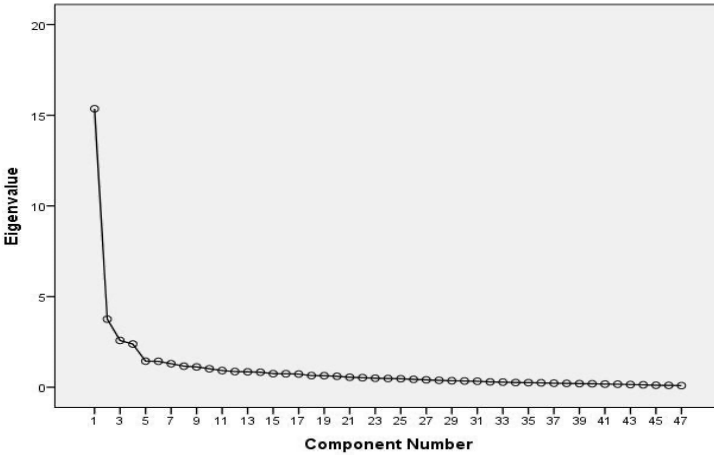
Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin faktör analizine uygunluğu görüldükten sonra veriler açımlayıcı faktör analizine (Exploratory Factor Analysis) tabi tutulmuştur. Faktör analizi kapsamında temel bileşenler analizlerinden Principal Component Analysis, Varimax with Kaiser Normalization teknikleri kullanılmıştır.

Yapılan ilk açımlayıcı faktör analizi sonucu Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin beş boyutlu/faktörlü bir yapıdan oluştuğu ve boyutların toplam varyansın %58,27'sini açıkladıkları bulunmuştur. Ancak, ölçekte yer alan 1 numaralı maddenin ("01. Kısa vadeli hedefler belirlerim.") üç alt boyutta/faktörde birden ve yüksek faktör yükü aldığı görüldüğünden (binişik olma özelliği) ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Geliştirilen ölçekte yer alan maddelerin yük aldıkları faktörle ilişkisini gösteren faktör yüklerinin en az .30 ile .45 arasında olması önerilmektedir (Leech, Barrett ve Morgan, 2005: 83; Tabachnick ve Fidell, 2013: 611). Aynı maddenin birden fazla

faktörden yüksek yük alması genelde o maddenin bireylerce iyi anlaşılmadığını gösterdiğinden ya ölçekten çıkarılması ya da yeniden yazılmasında fayda vardır (Büyüköztürk, 2012).

İlk faktör analizi sonrası bir madde ölçekten çıkarılarak kalan 48 madde ile ikinci defa faktör analizi yapılmış ve Çalgı Performans Yönetimi Öz Yeterlilik Algısı Ölçeğinin yine beş boyuttan meydana geldiği bulunmuştur. İkinci faktör analizi sonrası elde edilen beş boyutlu yapının toplam varyansın %56,24'ünü açıkladığı görülmüştür. Ancak ikinci faktör analizi sonrası ölçekte yer alan 26 numaralı maddenin ("*26.Duruşuma ve dış görünüşüme (kılık-kıyafet) dikkat ederim*") .30'dan düşük yük değeri aldığı (.102) görüldüğünden bu maddenin de ölçekten çıkarılmasına karar verilerek faktör analizi yenilenmiştir.

01 ve 26 numaralı maddelerin Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlilik Algısı Ölçeğinden çıkarılması sonrası yapılan üçüncü faktör analizi sonucu, kalan 47 maddenin beş boyutlu bir yapı oluşturduğu (Grafik 1) ve toplam varyansın %54,30'unu açıkladıkları bulunmuştur. Ölçeğin birinci alt boyutu toplam varyansın %14,85'ini, ikinci alt boyut %14,67'sini, üçüncü boyut %11,17'sini, dördüncü boyut %10,44'ünü ve beşinci boyut toplam varyansın %3,16'sını açıklamaktadır.

Grafik 1: Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlilik Algısı Ölçeğinin Faktör Yapılanmasına İlişkin Yamaç Grafiği.

Grafikten de görüleceği üzere 47 maddeden meydana gelen ölçeğin, 5. faktörden/boyuttan sonra çizgisinde düşüş başlamış ve diğer faktörlerin ölçeğin açıklıyaçılığına katkılarının azaldığı anlaşılmaktadır. Özdeğer grafiği yorumlanırken, grafikteki hızlı düşüşlerin yaşandığı faktör önemli (kesme noktası) sayısı olarak alınır (Büyüköztürk, 2004). Grafik yapılan üçüncü (son) faktör analizini doğrular şekilde 5. noktadan sonra düz olma eğilimi göstermektedir.

Tablo 5.Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği faktörlerine (boyutlarına) ilişkin açıklanan toplam varyans

Bileşen	Özdeğer (Initial Eigenvalues)			Karesi Alınmış Yük Toplamlarının Döndürülmesi		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Yığılmalı Yüzde	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Yığılmalı Yüzde
1	15,360	32,68	32,68	6,98	14,85	14,85
2	3,756	7,99	40,67	6,89	14,67	29,51
3	2,579	5,49	46,16	5,25	11,17	40,69
4	2,384	5,07	51,23	4,91	10,44	51,13
5	1,440	3,06	54,30	1,49	3,16	54,30
6	0,987	3,04	57,34			
7	0,963	2,76	60,10			
8	0,958	2,48	62,58			
9	0,945	2,39	64,96			
10	0,933	2,17	67,13			
11	0,922	1,96	69,09			
12	0,866	1,84	70,94			
13	0,848	1,81	72,74			
14	0,831	1,77	74,51			
15	0,750	1,60	76,11			
16	0,744	1,58	77,69			
17	0,726	1,54	79,23			
18	0,643	1,37	80,60			
19	0,637	1,36	81,96			
20	0,606	1,29	83,25			
21	0,553	1,18	84,42			
22	0,528	1,12	85,55			
23	0,499	1,06	86,61			
24	0,482	1,03	87,63			
25	0,470	1,00	88,63			
26	0,436	0,93	89,56			
27	0,410	0,87	90,43			
28	0,384	0,82	91,25			
29	0,359	0,76	92,01			
30	0,345	0,73	92,75			
31	0,331	0,70	93,45			

32	0,293	0,62	94,07
33	0,283	0,60	94,68
34	0,261	0,56	95,23
35	0,254	0,54	95,77
36	0,243	0,52	96,29
37	0,221	0,47	96,76
38	0,211	0,45	97,21
39	0,200	0,43	97,63
40	0,190	0,41	98,04
41	0,174	0,37	98,41
42	0,169	0,36	98,77
43	0,148	0,31	99,08
44	0,133	0,28	99,36
45	0,108	0,23	99,59
46	0,102	0,22	99,81
47	0,089	0,19	100,00

Metot: Temel Bileşenler Analizi

Ölçeğin beş boyutlu yapısı, toplam varyasyonun %54,30'unu açıklamaktadır (Tablo 5). Ölçeğin kalan 47 maddesi ile yapılan üçüncü faktör analizi sonrası elde edilen yapıya ait maddelerin aldıkları yük değerleri ise aşağıda, Tablo 6'de sunulmuştur.

Tablo 6.Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği maddelerine ilişkin döndürülmüş faktör matrisi

Madde	Faktör/Boyut				
	1	2	3	4	5
Madde 05	0,741				
Madde 10	0,704				
Madde 03	0,704				
Madde 07	0,666				
Madde 09	0,648				
Madde 04	0,630				
Madde 06	0,622				
Madde 02	0,592				
Madde 08	0,491				
Madde 13		0,786			
Madde 16		0,706			
Madde 12		0,703			
Madde 15		0,562			
Madde 17		0,555			
Madde 11		0,534			
Madde 14		0,428			
Madde 22			0,694		
Madde 19			0,642		
Madde 25			0,609		
Madde 24			0,605		

Madde 20	0,595	
Madde 18	0,513	
Madde 21	0,459	
Madde 23	0,431	
Madde 29		0,849
Madde 33		0,768
Madde 34		0,761
Madde 39		0,752
Madde 28		0,724
Madde 32		0,718
Madde 36		0,632
Madde 31		0,629
Madde 27		0,565
Madde 41		0,507
Madde 35		0,494
Madde 37		0,490
Madde 38		0,483
Madde 30		0,480
Madde 40		0,403
Madde 44		0,720
Madde 47		0,686
Madde 42		0,685
Madde 46		0,643
Madde 48		0,603
Madde 49		0,570
Madde 45		0,538
Madde 43		0,495

Dönüürme Metodu: Varimax with Kaiser Normalization

Tablo 6' da da görüleceği üzere, iki faktör sekizer madde, iki faktör yedişer madde ve bir faktör 15 maddeden olmak üzere toplamda 47 maddeden oluşan beş faktörlü bir yapı elde edilmiştir. "Faktör yükleri .30'dan küçükse düşük, .40 ve üstü ise iyi düzeyde kabul edilmekte, .50'nin üstünde ise faktör yükleri yüksek kabul edilmektedir" (Leech, Barrett ve Morgan,2005: 83). Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin boyutlarında yer alan maddelerin faktör yükleri ilk faktör için 0,491 ile 0,741 arasında, ikinci faktör için 0,428 ile 0,786 arasında, üçüncü faktör için 0,431 ile 0,694 arasında, dördüncü faktör için 0,403 ile 0,849 arasında ve beşinci faktör için 0,495 ile 720 arasında bulunmuştur.

Faktör analizleri sonrası Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin ve elde edilen faktörlerde yer alan maddelerin güvenirlik analizleri

için Alpha modeli ile maddeler arası korelasyona bağlı uyum değerleri hesaplanmıştır (Tablo 7). Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçek ve alt boyutlarının güvenilirliği aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek/boyut güvenilir değildir,

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin/boyutun güvenilirliği düşük,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek/boyut oldukça güvenilir, ve

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek/boyut yüksek derecede güvenilirdir (Kalaycı, 2006: s. 405).

Tablo 7.Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği faktörlerine yönelik güvenilirlik analizi

Boyut	Madde	Madde-Toplam Korelasyonu	Madde Cronbach Alfa (α)	Silindiğinde Boyuta İlişkin Cronbach Alfa (α)
Faktör 1	Md02	0,542	0,856	0,865
	Md03	0,662	0,846	
	Md04	0,646	0,846	
	Md05	0,751	0,837	
	Md06	0,737	0,839	
	Md07	0,663	0,846	
	Md08	0,559	0,855	
	Md09	0,418	0,868	
	Md10	0,482	0,863	
	Faktör 2	Md11	0,603	
Md12		0,674	0,846	
Md13		0,663	0,847	
Md14		0,714	0,841	
Md15		0,556	0,861	
Md16		0,664	0,847	
Md17		0,634	0,851	
Faktör 3	Md18	0,588	0,897	0,901
	Md19	0,706	0,887	
	Md20	0,806	0,876	
	Md21	0,677	0,889	
	Md22	0,722	0,886	
	Md23	0,616	0,894	
	Md24	0,719	0,885	
	Md25	0,671	0,890	
Faktör 4	Md27	0,514	0,889	0,893
	Md28	0,582	0,886	
	Md29	0,704	0,880	
	Md30	0,572	0,886	
	Md31	0,579	0,886	
	Md32	0,669	0,882	
	Md33	0,519	0,889	

	Md34	0,526	0,888	
	Md35	0,612	0,885	
	Md36	0,368	0,893	
	Md37	0,565	0,887	
	Md38	0,561	0,887	
	Md39	0,494	0,890	
	Md40	0,617	0,885	
	Md41	0,609	0,885	
Faktör 5	Md42	0,618	0,835	0,855
	Md43	0,612	0,836	
	Md44	0,568	0,841	
	Md45	0,619	0,835	
	Md46	0,623	0,835	
	Md47	0,604	0,837	
	Md48	0,642	0,832	
	Md49	0,512	0,849	
Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği				0,953

Yapılan 3 faktör analizi sonrası ortaya çıkan yapıya ait birinci faktör için güvenilirlik (iç-tutarlılık) katsayısı (Cronbach's Alpha) $\alpha=0,865$; ikinci faktör için 0,869; üçüncü faktör için 0,901; dördüncü faktör için 0,893 ve beşinci faktör için 0,855 olarak bulunmuştur. Bu değerler, Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin alt boyutlarını oluşturan maddelerin arasında güvenilirliğin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Herhangi bir madde faktörlerden (alt boyuttan) silindiğinde α katsayısının (alt boyutun güvenilirlik katsayısının) yükselmeyeceği görüldüğünden (son sütun) tüm maddelerin bu faktörler altında kalmasına karar verilmiştir.

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin 47 maddesi (tüm maddeler) birlikte analize dahil edildiğinde ise genel güvenilirlik katsayısının 0,953 olduğu bulunmuştur. Bu da Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin bir bütün olarak da kullanılabilirliğini ve güvenilirlik (iç-tutarlılık) düzeyinin çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Güvenirlik analizi sonrası, Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin kalan 47 maddesinin ayırt edicilik gücünü saptamak üzere bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Maddelerin ayırt edicilik düzeylerini belirlemek üzere ölçekten elde edilen ham puanlar büyükten küçüğe doğru sıralandıktan sonra alt %27 ve üst %27'yi oluşturan grupların puan ortalamalarının "t" değerleri hesaplanarak maddelerin ayırt edicilik güçleri elde edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği maddelerinin ayırt ediciliklerine ilişkin t testi

Madde	Alt-Üst %27	Betimsel İst.			t-test		
		n	\bar{X}	Ss	t	sd	P
Md02	Alt %27	41	3,37	1,18	-6,69	80	0,000***
	Üst %27	41	4,71	0,51			
Md03	Alt %27	41	3,34	0,94	-8,01	80	0,000***
	Üst %27	41	4,71	0,56			
Md04	Alt %27	41	3,05	1,09	-8,97	80	0,000***
	Üst %27	41	4,76	0,54			
Md05	Alt %27	41	3,07	0,96	-9,24	80	0,000***
	Üst %27	41	4,71	0,60			
Md06	Alt %27	41	3,24	0,97	-9,53	80	0,000***
	Üst %27	41	4,80	0,40			
Md07	Alt %27	41	3,49	1,00	-5,79	80	0,000***
	Üst %27	41	4,56	0,63			
Md08	Alt %27	41	3,15	1,15	-7,38	80	0,000***
	Üst %27	41	4,63	0,58			
Md09	Alt %27	41	2,61	1,16	-6,16	80	0,000***
	Üst %27	41	4,05	0,95			
Md10	Alt %27	41	3,07	1,13	-5,64	80	0,000***
	Üst %27	41	4,41	1,02			
Md11	Alt %27	41	2,46	0,84	-8,78	80	0,000***
	Üst %27	41	4,12	0,87			
Md12	Alt %27	41	2,83	0,95	-9,01	80	0,000***
	Üst %27	41	4,46	0,67			
Md13	Alt %27	41	2,37	0,86	-9,11	80	0,000***
	Üst %27	41	4,15	0,91			
Md14	Alt %27	41	2,73	0,95	-10,11	80	0,000***
	Üst %27	41	4,54	0,64			
Md15	Alt %27	41	2,78	0,99	-8,39	80	0,000***
	Üst %27	41	4,37	0,70			
Md16	Alt %27	41	2,41	0,89	-9,05	80	0,000***
	Üst %27	41	4,12	0,81			
Md17	Alt %27	41	2,61	0,83	-8,17	80	0,000***
	Üst %27	41	4,12	0,84			
Md18	Alt %27	41	3,20	0,84	-7,81	80	0,000***
	Üst %27	41	4,51	0,68			
Md19	Alt %27	41	3,02	0,91	-7,62	80	0,000***
	Üst %27	41	4,39	0,70			
Md20	Alt %27	41	2,76	1,09	-7,23	80	0,000***
	Üst %27	41	4,32	0,85			
Md21	Alt %27	41	2,98	1,13	-5,54	80	0,000***
	Üst %27	41	4,20	0,84			
Md22	Alt %27	41	3,22	1,04	-7,05	80	0,000***
	Üst %27	41	4,54	0,60			
Md23	Alt %27	41	3,34	1,06	-6,72	80	0,000***
	Üst %27	41	4,63	0,62			
Md24	Alt %27	41	2,95	1,02	-7,20	80	0,000***
	Üst %27	41	4,41	0,81			

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği Geliştirme Çalışması

Md25	Alt %27	41	3,07	0,91	-7,59	80	0,000***
	Üst %27	41	4,49	0,78			
Md27	Alt %27	41	2,20	0,93	-5,94	80	0,000***
	Üst %27	41	3,51	1,08			
Md28	Alt %27	41	2,66	0,97	-7,00	80	0,000***
	Üst %27	41	4,12	0,93			
Md29	Alt %27	41	2,39	0,92	-8,60	80	0,000***
	Üst %27	41	4,20	0,98			
Md30	Alt %27	41	3,27	1,03	-6,60	80	0,000***
	Üst %27	41	4,51	0,64			
Md31	Alt %27	41	2,71	0,96	-7,57	80	0,000***
	Üst %27	41	4,22	0,85			
Md32	Alt %27	41	2,37	0,97	-7,77	80	0,000***
	Üst %27	41	3,98	0,91			
Md33	Alt %27	41	2,88	1,14	-5,37	80	0,000***
	Üst %27	41	4,15	0,99			
Md34	Alt %27	41	3,12	0,93	-6,62	80	0,000***
	Üst %27	41	4,34	0,73			
Md35	Alt %27	41	2,66	1,09	-7,60	80	0,000***
	Üst %27	41	4,34	0,91			
Md36	Alt %27	41	3,61	0,97	-4,57	80	0,000***
	Üst %27	41	4,51	0,81			
Md37	Alt %27	41	3,27	0,84	-7,26	80	0,000***
	Üst %27	41	4,49	0,68			
Md38	Alt %27	41	2,85	0,91	-8,01	80	0,000***
	Üst %27	41	4,27	0,67			
Md39	Alt %27	41	2,76	1,22	-5,69	80	0,000***
	Üst %27	41	4,10	0,89			
Md40	Alt %27	41	2,83	0,92	-6,01	80	0,000***
	Üst %27	41	4,02	0,88			
Md41	Alt %27	41	2,83	1,00	-6,45	80	0,000***
	Üst %27	41	4,10	0,77			
Md42	Alt %27	41	3,10	0,89	-8,43	80	0,000***
	Üst %27	41	4,54	0,64			
Md43	Alt %27	41	3,24	0,94	-6,43	80	0,000***
	Üst %27	41	4,51	0,84			
Md44	Alt %27	41	3,32	0,91	-7,35	80	0,000***
	Üst %27	41	4,59	0,63			
Md45	Alt %27	41	3,29	1,10	-6,21	80	0,000***
	Üst %27	41	4,49	0,55			
Md46	Alt %27	41	3,15	1,06	-6,37	80	0,000***
	Üst %27	41	4,41	0,71			
Md47	Alt %27	41	2,27	1,03	-7,56	80	0,000***
	Üst %27	41	3,88	0,90			
Md48	Alt %27	41	2,59	1,12	-8,86	80	0,000***
	Üst %27	41	4,41	0,71			
Md49	Alt %27	41	3,05	1,02	-6,12	80	0,000***
	Üst %27	41	4,34	0,88			

***p<.001

Tablo 8’den görüleceği üzere, faktör ve madde analizleri sonrası Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin kalan 47 maddesine ilişkin yapılan ayırt edicilik testi, tüm maddelerin $p<.001$ düzeyinde anlamlı bir şekilde ayırt edici özelliği taşıdığını göstermektedir.

Ayırt edicilik testi sonrası ölçeğin faktörlerinde yer alan maddelerin ortak özellikleri ve yapılan kuramsal çalışma dikkate alınarak; Faktör 1’e, ‘Kariyer yönetimi’, Faktör 2’ye, ‘Zaman yönetimi’, Faktör 3’e, ‘Sahne yönetimi’, Faktör 4’e ‘Çalgı çalışma yönetimi’ ve Faktör 5’e ‘Yürütücü biliş ve motivasyon yönetimi’, adlarının verilmesi uygun bulunmuştur.

Son olarak, Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin ölçek geneli ile beş alt boyutu/faktörü arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Pearson momentler çarpımı korelasyonu katsayıları incelenerek araştırılmıştır (Tablo 9). Ölçek ve alt boyutları ile alt boyutların kendi aralarında bulunan ilişkiler (korelasyon katsayıları) aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmiştir;

R	İlişki
0,00-0,10	Yok
0,10-0,30	Zayıf
0,30-0,50	Orta
0,50-0,70	Güçlü
0,70-1,00	Çok Güçlü (Jawlik, 2016, s.132)

Tablo 9.Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin geneli ile alt boyutları arasındaki korelasyon katsayıları

Faktör/Boyut	Kariyer y.	Zaman y.	Sahne y.	Çalgı çalışma y.	Yürütücü biliş ve motivasyon y.	Ölçek
Kariyer yönetimi	r 1	,699***	,421***	,715***	,505***	,832***
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Zaman yönetimi	r	1	,362***	,766***	,508***	,836***
	p		0,000	0,000	0,000	0,000
Sahne yönetimi	r		1	,410***	,451***	,677***
	p			0,000	0,000	0,000
Çalgı çalışma yönetimi	r			1	,631***	,873***
	p				0,000	0,000
Yürütücü biliş ve motivasyon yönetimi	r				1	,774***
	p					0,000
Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği	r					1
	p					

*** $p<.001$

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin geneli ile alt boyutlarının tümü arasında pozitif yönde ve güçlü ile çok güçlü düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r_{\text{Ölçek}^*\text{Kariyer yönetimi}}=0,832$; $r_{\text{Ölçek}^*\text{Zaman yönetimi}}=0,836$; $r_{\text{Ölçek}^*\text{Sahne yönetimi}}=0,677$; $r_{\text{Ölçek}^*\text{Çalgı çalışma yönetimi}}=0,873$ ve $r_{\text{Ölçek}^*\text{Yürütücü biliş ve motivasyon yönetimi}}=0,774$; $p<.001$). Boyutlar/faktörler arası korelasyon katsayıları da 0,362 ile 0,766 arasında değişmekte olup, pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Özetle, ölçek ile tüm alt boyutlar arasında ve tüm alt boyutların kendi arasında istatistiksel olarak, .001 düzeyinde anlamlı pozitif ve orta derece ile çok güçlü derecede ilişkiler olduğu bulunmuştur.

Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Çalışma ile elde edilen veriler üzerinde uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonrası saptanan faktörler/boyutların teorik (uyum indekslerine) kriterlere uygunluğunu test etme üzere doğrulayıcı faktör analizi yapılarak elde edilen uyum değerleri incelenmiştir.

“Doğrulayıcı faktör analizi, açıklayıcı faktör analizi ile belirlenen faktörlerin hipotez ile belirlenen faktör yapılarına uygunluğunu test etmek üzere yararlanılan faktör analizidir” (Karagöz, 2017, s.486). Büyüköztürk (2004) de doğrulayıcı faktör analizini, kurgu (hipotez) ile gerçek veriler arasındaki uyumun (model uyumunun) testi olarak tanımlamaktadır. “Doğrulayıcı faktör analizi kuramsal bir temele dayanarak çeşitli değişkenlerden oluşturulan faktörlerin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeye yönelik yapılan bir analiz olduğundan, toplanan verilerin kurgulanmış yapıya ne derece uygun olduğunu gösterir (Büyüköztürk, 2004, s.128).

Test edilen kuramsal modelin yeterliliği için pek çok uyum indeksi kullanılmaktadır. Bu çalışmada doğrulayıcı faktör analizi için Ki-kare uyum testi (X^2), Uygunluk İndeksi (GFI), Düzeltilmiş Uygunluk İndeksi (AGFI), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA), Hataların Karekökü (RMR), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI) ve Göreceli Uygunluk İndeksi (CFI) uyum indeksleri incelenmiştir. EFA ile belirlenen Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği ve alt boyutlarına ilişkin model, ikinci düzey DFA ile test edilmiştir (Tablo 10 ve Grafik 2).

Beş boyutlu/faktörlü Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği için yapılan doğrulayıcı faktör analizinin sonuçları aşağıdaki uyum indeksi ölçülerine uygun olarak değerlendirilmiştir.

DFA İndeks Ölçütleri

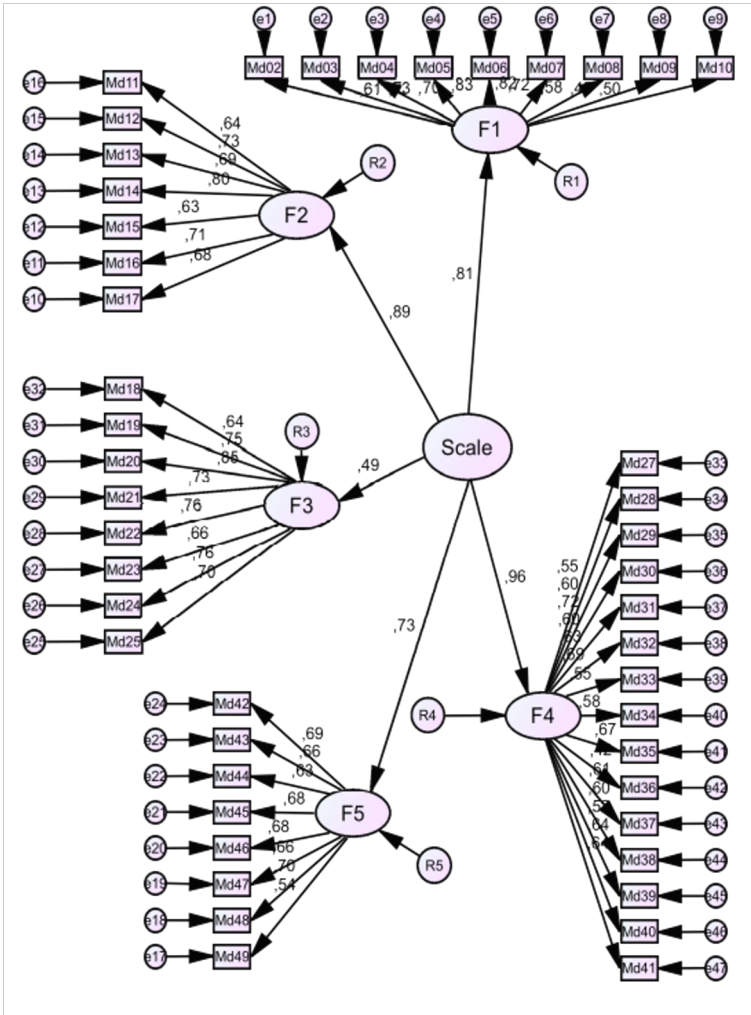
X^2/sd	≤ 3
RMR	$\leq 0,1$
RMSEA	$\leq 0,08$
AGFI	$\geq 0,80$
GFI, CFI, NFI	$\geq 0,90$ (Hair ve diğerleri, 2010, s.94).

İlk olarak, Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin geneli ile birlikte beş boyutlu (ikinci düzey) modeller için X^2/sd değerinin $0 \leq X^2/sd \leq 3$ sınırları içinde çıktığı görülmüştür. Bu sonuç, kuramsal modelin uyumlu olduğuna ilişkin en önemli kanıtlarından biridir (X^2/sd Beş Boyut + Ölçeğin geneli=1,82) (Tablo 10). X^2/sd oranının 3'ün altında olması sınanan modellerin uyumlu olduğuna ilişkin önemli bir ölçüttür (Şimşek,2007).

Tablo 10. Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi

Model	Model Uyum İstatistikleri								
	X^2	sd	X^2/sd	GFI	AGFI	RMSEA	RMR	NFI	CFI
Ölçek + 5 Boyut	1873,71	1029	1,82	0,932	0,889	0,074	0,086	0,917	0,966

RMSEA'nın 0,050'den küçük olması 'mükemmel', 0,080'den küçük olması 'iyi' ve 0,10'dan küçük olması ise 'zayıf' uyuma işaret etmektedir (Jöreskog, 1979). Bu durumda test edilen modelin uyum düzeyinin iyi olduğu anlaşılmaktadır ($RMSEA=0,074$). Diğer uyum değerlerinin de sınırlar içinde olduğu görüldüğünden daha önce açıklayıcı faktör analizi ile oluşturulan modelin doğrulayıcı faktör analizi ile de teyit edildiği gözlemlenmektedir. Sonuç olarak, Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğinin 47 madde ve beş alt boyuttan meydana geldiği, doğrulayıcı faktör analizi uyum kriterleri ile de teyit edilmiş ve bu modelin kuramsal ve istatistiksel açıdan uygun olduğu anlaşılmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi ile bulunan ölçeğin boyutları arasındaki korelasyon katsayıları (0,49 ile 0,96) ve faktör yüklerinin (0,50 ile 0,89) de oluşturulan modelin uygunluğunu doğruladığı görülmektedir (Grafik 2).

Grafik 2.Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeğine İlişkin 2. Düzey (Ölçek + Boyutlar) Doğrulayıcı Faktör Analizi.

Sonuç

Bu çalışmada, Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği geliştirilmiştir. Bu amaç ile toplamda 47 maddeden oluşan bir ölçme aracı oluşturulmuştur. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0.953 olarak hesaplanmıştır. Ölçek,

5'li likert tipi bir ölçek olup, puanlamalar 1 ile 5 puan arası yapılmıştır. Çalgı Performans Yönetimi Öz-Yeterlik Algısı Ölçeği 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt ölçeklerini oluştururken Kariyer Yönetimi, Zaman Yönetimi, Sahne Yönetimi, Çalgı Çalışma Yönetimi ve Yürütücü biliş ve Motivasyon Yönetimi boyutlarından yararlanılmıştır. Araştırmada, Kariyer Yönetimi alt ölçeğinde 9, Zaman Yönetimi alt ölçeğinde 7, Sahne yönetimi alt ölçeğinde 8, Çalgı Çalışma Yönetimi alt ölçeğinde 15 ve Yürütücü biliş ve Motivasyon alt ölçeğinde 8 madde olarak toplamda 47 madde yer almaktadır. Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre elde edilen 5 faktörün açıklanan toplam varyansa katkısı %58,27 oranında saptanmıştır. Her bir faktörün Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları incelendiğinde, katsayıların 0.677 ile 0.873 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçekte tüm alt boyutlar arasında ve tüm alt boyutların kendi arasında istatistiksel olarak, .001 düzeyinde anlamlı pozitif ve orta derece ile çok güçlü derecede ilişkiler olduğu saptanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**A Scale Development Study on the Perception of
Self-Efficiency in Instrument Performance
Management**

*

Ümit Can Kubilay – Özlem Yorulmaz Birdal
Kocaeli University

Instrument training is a process which includes learning various methods and techniques to play a particular instrument. This field necessitates a great study discipline. At the end of instrument studies, students are to present the output of what they have learned by performing with their instruments. Performing with an instrument is rather challenging and it is necessary to overcome various difficulties by making effort. These problems include technical deficiencies, and wrong sounds and nuances may disrupt the flow of the work. Stage acoustics and lack of materials make performing difficult. Works of art that are not suitable for the level of the student may well result in the performance not to be carried out at the desired level. In order to overcome all these above-mentioned problems, one needs to control their mood and motivation. In order to achieve a good performance, the studies should be planned in line with the objectives. In this process, which also develops the vision and skills of the individual, performance management successfully reveals the goals to be achieved. As in this study, the plans made in order to reach the desired goals and objectives in Instrument Performance Management can be organized within the framework of various dimensions such as Career Management, Time Management, Stage Management, Executive Cognition and Motivation.

Career management can be defined as the determination of appropriate goals in line with the interests and abilities of the individual in his professional life. If the individual makes plans by using the time correctly, it is possible for him to reach his goals in a shorter term. Time Management includes the implementation of plans in order of priority so that the desired performance can be achieved at the desired time. There are factors that negatively affect the working time. Continuous interruption of work by visitors, telep-

honesty or noise negatively affects time management. In order not to be influenced by these factors, instrument studies should also be planned and managed. Instrument Study Management is the whole of technical, environmental, temporal and physical planning to be applied to the preparation process of the performance to be exhibited in line with the objectives. Factors such as the arrangement of the working environment, the effective and correct use of materials, and the application of warm-up and relaxation movements to prepare the body for work ensure proper instrument study management. In Stage Management, the individual must have a good command of the area where the performance will take place. Proper use and acoustic distribution of the stage will pave the way for the performance to look and sound better. It is possible for the individual to worry and panic in front of the audience on stage. However, as the level of anxiety increases, the psychological changes experienced can negatively affect performance. The person should be aware of all these situations and control his mood and motivation. This can be achieved by managing executive cognition and motivation. Executive cognition is the individual's awareness of what he can learn and how. In this way, the individual can organize his studies under his own supervision and evaluate them at the end. Motivation of the individual as a result of various needs can ensure the realization of the intended performance. The support of the parents and the teacher in the field that the student will choose in line with his abilities increase the motivation of the student for his performance. By making plans in all these areas, the individual can develop his/her self-efficacy perception by making his/her self-regulation and self-evaluation.

The concept of self-efficacy was first introduced by Albert Bandura and it refers to an individual's belief in his own abilities. The higher the individual's self-efficacy perception is, the more challenging goals he sets for himself. In this difficult situation, people with high self-efficacy can overcome this difficulty with studying more. People with low self-efficacy, on the other hand, may prefer to quit and give up when they have difficulty in achieving the goals they have set for themselves, rather than going over these difficulties and working on them. There are four main sources that feed into the development of self-efficacy. The first source is direct experiences. The success and failure of the person in their past experiences also affect their self-efficacy perception on their future performance. In indirect experiences,

which are considered as the second source of self-efficacy, a model that one witnesses and sees close to his/her own situation compares his/her experiences to his/her own future experiences. In verbal persuasion, which is the third source of self-efficacy, the effect of advice, good words, and encouraging actions that increase the motivation of the individual provide the development of self-efficacy perception. When the psychological state is taken into consideration, which is the last source of self-efficacy, the stress, fatigue, fear and physiological disturbances experienced by the individual as a result of certain reasons come to the fore. The fact that these psychological conditions experienced by the individual create a restrictive and compelling situation for the individual's movements may negatively affect the performance to be exhibited.

In this study conducted in the field of education, the necessity of a measurement tool to reveal the instrument performance management self-efficacy perceptions of the music department students was felt and the lack of comprehensive scales in this area was determined as the problem of this study. The objective of this current study is to develop a valid and reliable scale that can reveal the perceptions of students at vocational music education about their self-efficacy skills in instrument performance management. The scale created and applied in this research is important in terms of contributing to the field as a usable data in different studies on self-efficacy in the field of music.

Since this current study aims to develop a scale to examine the perceptions of students receiving vocational music education about self-efficacy in instrument performance management, it was basically conducted in a descriptive nature and in accordance with the survey model. The study group of the research consists of a total of 150 students studying at Marmara University and Kocaeli University Music Departments in 2018-2019 academic year. All the data collected with the Scale of Self-Efficacy Perception in Instrument Performance Management from the students receiving professional music education were transferred to the SPSS 23.0 for Windows and statistical analyzes were carried out.

The Scale of Self-Efficacy Perception in Instrument Performance Management was developed as a 5-point Likert type scale consisting of 49 items. Exploratory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA) were applied to determine the construct validity of the scale within the

scope of validity and reliability analyzes from the data collected to investigate whether the students receiving professional music education measure their self-efficacy skills in instrument performance management. In order to determine the reliability level of the factors determined as a result of the exploratory factor analysis, the correlation values between the items were calculated with the Alpha model and the Cronbach Alpha internal consistency coefficients were checked. After all these analyzes, confirmatory factor analysis was performed to test the accuracy of the factorial structure of the scale. The Kaiser-Meyer-Olkin test and the Barlett Sphericity test were used to ensure that the data collected with the scale were suitable for factor analysis. As a result of these tests, it is revealed that the scale is suitable for factor analysis and that the items are significantly and adequately related. As a result of the factor analysis, it was deemed appropriate to remove 2 items from the 49-item scale. The reliability and internal consistency of the remaining 47 items of the scale were found to be quite high. After the factor and discrimination tests were applied, it was observed that it has a significant distinctive feature at the $p < .001$ level of the Scale of Self-Efficacy Perception in Instrument Performance Management. There is a positive and very strong significant relationship between the scale and all of its sub-dimensions. The sub-dimensions of the scale and confirmatory factor analysis were also confirmed by the fit criteria, and it is understood that this model is theoretically and statistically appropriate.

Kaynakça / References

- Akkoyunlu, B. ve Orhan, F. (2003). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi (böte) bölümü öğrencilerinin bilgisayar kullanma öz yeterlik inancı ile demografik özellikleri arasındaki ilişki. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(3), 86-93.
- Albayrak, C. ve Bulut, D. (2020). Güzel sanatlar lisesi viyolonsel öğrencilerinin çalgı performansı öz yeterlik inançlarına yönelik bir inceleme. *TURAN:Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 12(46), 266-269.
- Altındağ, M. (2008). *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi öğrencilerinin yürütücü biliş becerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Arseven, A. (2016). Öz yeterlilik: bir kavram analizi. *Electronic Turkish Studies*, 11(19), 63-80.
- Babacan, E. ve Küçükosmanoğlu, O. (2015). Müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin zaman yönetimi becerileri. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 36-50.
- Bandura, A. (Ed.) (1995). *Self-Efficacy in changing societies*. New York: Cambridge University Press.
- Baydoğan, E. (2007). Kariyer yönetimi. *Eğitim Dergisi*, 16, 1-13.
- Bayramkaya, E. Toros, F. ve Cengiz, Ö. (2005). Ergenlerde sosyal fobi ile depresyon, öz kavram, sigara alışkanlığı arasındaki ilişki. *Klinik Psiko farmakoloji Bülteni*, 15(4), 165.
- Butler G. ve F. McManus (1998). *Psychology; a veryshortinstructon*. Oxford: Oxford University Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Veri analizi el kitabı*. 3. Baskı, Ankara: Pegem .
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 7. Baskı, Ankara: Pegem
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem .
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 24. Baskı, Ankara: Pegem .
- Çelik, A. ve Akgemci, T. (1998). *Girişimcilik kültürü ve KOBİ'ler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.238.
- Çırakoğlu, O. C. (2013). Sahnedeki düşman: müzisyenlerde performans kaygısı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32) 95-106.
- Çorbacı, S. (2010). *İlköğretim okullarındaki performans yönetimi uygulamaları ile yönetici ve öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Daft, R. (1997). *Management*. 4. Basım, The Dryden Press, Florida.
- Deci, E. And R. Ryan (2000). The what and why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
- Dilmaç, O. ve İnanç, C. (2015). Sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersine yönelik öz yeterlik düzeyleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 382-400.
- Doğan, C. ve Tecimer, B. (2019). Müzik öğretmenliği lisans programı öğrencilerinin müzik performans kaygı düzeyleri (Ankara-Gazi Üniversitesi Örneği). *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 507-523.
- Fındıkcı, İ. (1999). *İnsan kaynakları yönetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları, s.343.
- Gül, H. ve Avcı, M. (2018). Kurumsal itibarın kariyer yönetimi üzerindeki etkileri: KTMÜ örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(34), 53-69.

- Gün, E. (2014). Piyano performansı öz yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi ve uygulanması Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Gün, F. ve Büyükgöze, H.(2015). Araştırma görevlilerinin bireysel gelişimin inisiyatifinde öz yeterliğin rolü. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 418-432.
- Helvacı, M. Akif (2002). Performans yönetimi sürecinde performans değerlendirmenin önemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 155-169.
- Hewett, R. (2016). *Examining the relationship between workplace rewards and the quality of motivational experience; a self-determination theory perspective*. Yayınlanmamış Doktora Tezi ,London Üniversitesi.
- Ivancevich, J. Donnelly, J. ve Gibson, J. (1980). *Managing for Performance*. Business Publications, s.563.
- Kan, A. (2014). *Albert Bandura ve sosyal öğrenme kuramı. Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları*. (Ed: Filiz, S. B.), Ankara: Pagem Akademi Yayınevi.
- Kalkandelen, H. (1997). *Örgütlerde yeniden yapılanma ve norm kadro*. Ankara: Anı Yayınları.
- Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve AMOS uygulamalı nicel-nitel-karma bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kutluca, A. Y. (2018). Öğretmen öz-yeterliğinin motivasyon ve epistemolojik ve pedagojik inanç sistemleri açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 7(2), 175-192.
- Leech, N. L., Barrett, K. C., ve Morgan, G. A. (2005). *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation*. Lawrance Erlbaum Associates Publishers, London.
- Locke, E. A., ve Latham, G. P. (1990). *Work motivation and satisfaction: Light at the end of the tunnel*. Sage Publications, Inc. on behalf of the Association for Psychological Science , 1(4), 240-246.
- Mayer, R. E. (2003). *Learning and Istruction*. New Jersey, Merril PrenticeHall.
- Okakın, N.(2008).Kariyer yönetiminin bazı insan kaynakları fonksiyonları ile ilişkisi üzerine bir çalışma. *Öneri*, 8(30), 1-8.
- Otacıoğlu, S. (2017). Müzik öğretmeni adaylarının öz etkililik-yeterlilik düzeylerinin incelenmesi. *Kağkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 171-178.
- Özçimen, A. ve Burubatur, M. (2012). Eğitim fakülteleri müzik eğitimi ana bilim dallarında birinci sınıf 1. ve 2. yarıyıl viyolonsel eğitiminde en çok kullanılan metot etüt ve egzersizler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 185-194.

- Öztürk, Ü. (2006). *Organizasyonlarda performans yönetimi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Peeters, M. A. ve Rutte, C. G. (2005). Time management behavior as a moderator for the job demand-control interaction. *Journal of Occupational Health Psychology*, 10, 64-75.
- Pintrich, P. R. (2002). The role of meta cognitive knowledge in learning, teaching, and assessing. *Theory In to Practice*, 41(4), 219-225.
- Pugh, D. (1991). *Organizational behaviour*. Prentice Hall Interneational, UK.
- Şeker, S. S. (2016). Development of instrument performance self-efficacy scale/ çalgı performansına ilişkin öz-yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5150-5162.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: kuramdan uygulamaya*. 13. Baskı, Ankara: Gönül Kitabevi.
- Slavin, R. E. (2000). *Educational psychology: Theory and practice*. Allynand Bacon, Boston.
- Şimşek, Ö.F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş, temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S., ve Çinko, M. (2006). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. İstanbul: Beta.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics. 6th edition*, Pearson Education, Boston.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tastepe, H. (2001). *Kariyer yönetiminin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Uçan, A. (2018). *Müzik eğitimi temel kavramlar –ilkeler-yaklaşımlar ve Türkiye' deki durum*. Ankara: Arkadaş yayınevi.
- Yağışan, N. (2004). Çalgı icracılarında kas-iskelet problemleri ve nedenleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 561-574.
- Yetik, S. S. (2017). Çevrimiçi öz düzenleyici öğrenme ortamında meta bilişsel desteğin öz düzenleme becerisine etkisi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 6(1), 107-122.
- Yıldız, C. (2014). *Müziksel işitme, okuma ve yazma öz yeterlilik ölçeği'nin geliştirilmesi ve müzik öğretmenleri adaylarının öz yeterlilik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yolcu, S. (2008). *İstanbul ili resmi ilköğretim okullarında öğretmen performans yönetimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

- Yurt, E. ve Kurnaz, A. (2016). Özel yetenekli öğrencilerin matematik öz-yeterlik kaynaklarının matematik kaygıları üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(4), 347-360.
- Yüner, B. (2018). Örgüt temelli öz saygı ve örgütsel duygusal bağlılığa ilişkin öğretmen görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(4), 777-799.

Ek: Çalgı Performans Yönetimi Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği

	1: Kesinlikle katılmıyorum/Bana hiç uymuyor, 2: Katılmıyorum/Bana uymuyor, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum/Bana uyuyor, 5: Kesinlikle katılıyorum/Bana tamamen uyuyor					
A	KARİYER YÖNETİMİ Çalgı performansıyla ilgili ulaşmayı istediğim kariyer hedefinde,	1	2	3	4	5
1	Uzun vadeli hedefler belirlerim.					
2	Kendimi ara ara gözlemler ve hedeflerim doğrultusunda yeni değerlendirmeler yaparım.					
3	Performansımın değerlendirilmesi için alanında uzman kişilerden destek alırım.					
4	Çalgı tecrümemle ilgili eksiklerimi ve ihtiyaçlarımı fark eder ve kariyer hedeflerimi bu doğrultuda planlarım.					
5	Müzikal eksiklerimi ve ihtiyaçlarımı fark eder ve kariyer hedeflerimi bu doğrultuda planlarım.					
6	Belirlediğim hedeflerin gidişatı ile ilgili değerlendirme yaparım.					
7	Sanatsal ve bilimsel etkinliklerde yer alırım.					
8	Alanımda çıkmış yazılı kaynakları düzenli olarak takip ederim.					
9	Karşıma çıkan kariyer fırsatlarını lehime çeviririm.					
B	ZAMAN YÖNETİMİ Çalgı performansıyla ilgili yapılması gereken işlerde zamanı etkin kullanabilmek için, günlük olarak ya da ileriye dönük olarak,					
10	Çalışmalarımın ayrıntılı olarak zamansal bir programla göre planlarım.					
11	Çalışma planımda yaşadığım olumlu ve olumsuz koşullara bağlı olarak, hedef-zaman ilişkisini tekrar yenilerim.					
12	Çalışmalarımda belirlediğim zamana bağlı kalırım					
13	Çalgı çalışmalarına ayırdığım zamanı etkin şekilde kullanırım.					
14	Çalışma planımın dışında oluşan boş zamanı, olumlu yönde kullanmak üzere değerlendiririm.					
15	Çalışma planıma uymadığım durumlarda kaybettiğim zamanı telafi ederim.					

16	Çalışmamı zamansal olarak böleceğini düşündüğüm olumsuz durumları engellerim.					
C	SAHNE YÖNETİMİ Performansımı gerçekleştirdiğim bireysel ve toplu sahne ortamlarında,					
17	Kendimi içsel ve fiziksel olarak denetleyebilirim.					
18	Kendimden emin bir performans sergilerim.					
19	Sahnede performans sergilerken gerginlik hissettiğimde bununla baş edebilirim.					
20	Performans sırasında oluşan olumsuz koşullar ile baş edebilirim.					
21	Sahnenin fiziki ve akustik özelliğini algılar ve bunu performansında etkili bir şekilde kullanırım					
22	Ön hazırlıklarımı (gevşeme, akort, materyal yerleşimi) etkin düzeyde yaparım.					
23	Kendimi sahnede seyirci ile bütünleştiğimi hissederim.					
24	İzleyici ile müzikal bir iletişim kurarım					
D	ÇALGI ÇALIŞMA YÖNETİMİ					
25	Çalgı çalışmalarına ayırdığım zamanı yeterli bulurum.					
26	Çalışmalarında öğretici materyalleri etkin bir şekilde kullanırım.					
27	Çalışmalarımı düzenli olarak yürütürüm.					
28	Çalışma odamdaki ortamı kendime uygun hale getiririm					
29	Çalışmalarımı dış (okul, vs) ortamda da etkin bir şekilde sürdürürüm.					
30	Çalışmalarımın kesilmesine izin vermeden çalışmalarımı saatlerce sürdürebilirim					
31	Çalışma öncesi ısınma ve gevşeme için ön hazırlık yaparım.					
32	Çalışma esnasında ve sonrasında kendimi genel olarak değerlendiririm.					
33	Çalışmalarımın bir uzman tarafından düzenli olarak yürütülmesine dikkat ederim					
34	Çalışmada düzenin çok önemli olduğunu bilirim					
35	Çalışmalarında teknik ve müzikal becerilerimi sürekli gözlemler ve değerlendiririm.					
36	Çalışmalarında yaşadığım geçici ya da uzun süreli rahatsızlıklar ile baş edebilirim.					
37	Çalışmamı organize etmek için notlar alırım.					
38	Çalışmamda belirlediğim hedefi gerçekleştirmeden çalışmamı sonlandırmam.					
39	Çalışırken dış etmenlerin çalışmamı aksatmaması için önlemler alırım.					
E	YÜRÜTÜCÜ BİLİŞ VE MOTİVASYON YÖNETİMİ					
40	Önüme çıkan engelleri aşabilirim.					

41	Karşılaştığım/karşılaşılabileceğim olumsuz durumlarda kendi becerilerimi tekrar değerlendirip kariyer planımı lehime çevirebilirim.						
42	Şimdiye kadar edindiğim müzikal bilgi, kişisel beceri ve donanımlarımın ilerlememde engel taşımadığını bilirim.						
43	Kendimi gelmek istediğim yerde olduğumu hayal ederim / Kendimi olmak istediğim yerde görebiliyorum.						
44	Kısa ve uzun vadeli hedeflerim doğrultusunda yaşadığım olumsuzlukla baş edebilirim.						
45	Kendimi sık sık takdir ederim.						
46	Yaşadığım olumsuzluklarda şevkimin kırılmasına izin vermem.						
47	Çalışmalarımı planladığım şekilde tamamladığımda kendimi ödüllendiririm.						

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kubilay, Ü. C. ve Yorulmaz Birdal, Ö. (2021). Çalgı performans yönetimi öz-yeterlik algısı ölçeği geliştirme çalışması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5125-5160. DOI: 10.26466/opus.8951048

Yerel Halkın Kişilik Özelliklerinin Turizm Etkilerini Algılama Düzeylerine Etkisi: Antalya Örneği

DOI: 10.26466/opus.837754

*

Ali İnanır* - Ömür Uçar**

* Öğr. Gör. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Ağlasun M.Y.O. Burdur/Türkiye

E-Posta: ainanir@mehmetakif.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8647-3375](https://orcid.org/0000-0001-8647-3375)

** Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Giresun/Türkiye.

E-Posta: omur.ucar@giresun.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3570-7247](https://orcid.org/0000-0002-3570-7247)

Öz

Kişilik bireylerin yaşamış olduğu toplumdan etkilenen bir olgu olmasından dolayı, algı ve tutumların şekillenmesinde etkili olabilmektedir. Bu nedenden dolayı turistik destinasyonlarda yaşayan yerel halkın kişiliğinden ortaya çıkan algı ve tutumu, yörenin turizminin gelişimini olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı yerel halkın kişilik özelliklerinin turizm etkilerini algılama düzeylerine etkisini araştırmaktır. Araştırmanın evrenini Antalya ili, örneklemi ise Döşemealtı, Muratpaşa, Kepez ve Konyaaltı ilçeleri oluşturmaktadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve verilerin toplanmasında anket yönteminden yararlanılmıştır. Bu kapsamda toplanan 389 anket SPSS 22 paket programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların kişilik özelliklerini ve turizm etkilerini algı düzeylerini belirlemek amacıyla aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri bulunmuştur. Ayrıca, değişkenler arasındaki ilişkilerin hesaplanmasında korelasyon analizi ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri yordama seviyelerini tespit edebilmek için ise çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu bağlamda yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini algılaması üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Diğer taraftan yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin çevresel etkilerini algılaması üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel halk, kişilik özellikleri, turizm algısı, Antalya.

The Effect of Local People's Personality Traits on Perception of Tourism Effects: The Case of Antalya

*

Abstract

Personality is a phenomenon that is affected by the society in which individuals live, it can be effective in shaping perceptions and attitudes. For this reason, the perception and attitude of the local people living in touristic destinations can affect the development of tourism in the region positively or negatively. In this context the aim of this study is to investigate the effects of personality traits of local people on their perception of tourism effects. The population of the study consists of the province of Antalya and the sample consists of the districts of Döşemealtı, Muratpaşa, Kepez and Konyaaltı. The quantitative research method was used in the research and the survey method was used in the collect of the data. In this context, 389 questionnaires collected were analyzed with SPSS 22 package program. Arithmetic mean and standard deviation values were found to determine the personality traits and perception levels of the participants about tourism effects. In addition, correlation analysis was used to calculate the relationships between variables, and multiple linear regression analysis was used to determine the predictive levels of independent variables for dependent variables. In this context, it is seen that the personality traits of the local people give significant effect on the perception of the economic, social and cultural effects of tourism. On the other hand, it has been determined that the personality traits of the local people do not have a significant effect on the perception of the environmental effects of tourism.

Keywords: *Local people, personality traits, tourism perception, Antalya.*

Giriş

Kişilik, bireylerin davranışları, fiziksel özellikleri, tutumları ve demografik özellikleri sonucunda meydana gelen bir olgudur (Çelik, Öztürk ve Çoşkun, 2019). Diğer bir ifadeyle kişilik doğuştan gelen özellikler ile sonradan kazanılan birikimler sonucunda oluşan bir kavramdır. Bu nedenle kişilik içinde bulunan kültürden etkilenir. Bu durum aynı zamanda kişilerin algı ve tutumunu da şekillendirebilmektedir. Nitekim turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği turistik destinasyonlarda yaşayan yerel halkın kişiliğinden doğan tutum ve davranışı, turizmin gelişimini olumlu veya olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir.

Turistler ziyaret ettikleri destinasyonlarda yerel halk ile karşılıklı etkileşim içerisindedirler. Bu nedenle turistik destinasyonlarda yerel halk ile turistler arasında bazen samimi, bazen de saldırgan davranış biçimleri meydana gelebilmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında yerel halk ile turistler arasındaki kültürel farklılıklar, turistlerin birtakım özellikleri, yerel halkın turizme karşı algı ve tutumları ve kalıplaşmış yargıları ile toplumsal yapı gibi unsurlar etkili olabilmektedir (Şahbaz ve Karaçar, 2013).

Turizm turistik destinasyonlarda yeni istihdam olanaklarını yaratarak yerel halkın refah seviyesini arttırmasının yanı sıra doğal ve kültürel çekiciliklerin korunmasına yönelik bilincin oluşmasına katkı sağlayan bir sektör olarak bilinmektedir (Şit, 2016; Antara ve Sumarniasih, 2017; Scheyvens ve Huges, 2017; Batmas vd., 2020). Fakat diğer taraftan turizm, kalabalıklaşma, trafik, park problemleri, hayat pahalılığı vb. gibi olumsuz etkilere sebep olabilmektedir (Ap ve Crompton, 1993; McCool ve Martin, 1994). Bu bilgiler ışığında araştırmanın amacı, Antalya ilinde yaşayan yerel halkın kişilik özelliklerinin turizm etkilerini algılama düzeylerine etkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın Antalya ilinde gerçekleştirilmesinin nedeni Antalya ilinin, 2019 yılı itibariyle yaklaşık 2,4 milyon nüfusa sahip olması ve ortalama 14 milyon turist ağırlanmış olmasıdır. Nüfusunun yaklaşık 6 katı turisti ağırlayan yöre halkının kişilik özelliklerindeki farklılıklara bağlı olarak turizm etkilerini algılama düzeylerinde farklılıklar oluşturması düşünülmektedir. Bununla birlikte alan yazında bu konu üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olması (Turan,

2018; Ayaz ve Parlak, 2019) bu araştırmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Kavramsal çerçeve kapsamında kişilik kavramı, yerel halkın turizme yönelik algısı ile ilgili bilgiler sunulmuş ve bu bilgiler ışığında ilgili hipotezler geliştirilmiştir.

Kişilik Kavramı

Kişilik, kökeni Latince'deki "persona" kelimesinden türeyen bir kavramdır. Persona, Roma tiyatrosundaki oyuncuların temsil ettiği özellikleri yansıtmak için oyun sürecinde yüzlerine takarak kullanmış olduğu maskeyi temsil etmektedir (Karabacak, 2010). Bu maske ile bireylerin kişilik yapısı anlatılmaya çalışılmaktadır (Erdoğan, 1983). Kişilik kavramı kişiler arasındaki farklılıkları ortaya çıkaran bir özelliğe sahiptir. Aynı zamanda kavramın çok boyutlu özelliğe sahip olması, oldukça fazla tanımının da ortaya çıkmasına yol açmıştır (Karaman ve Çetinkaya, 2019).

Kişilik, kısaca bir bireyin iç ve dış çevresi ile diğer bireylerden farklı olarak kurmuş olduğu ilişki biçimi olarak ifade edilmektedir (Cüceloğlu, 1991). Diğer bir ifadeyle kişilik, bir bireyi diğerlerinden ayıran bedensel, zihinsel ve ruhsal olarak taşınmış olduğu özelliklerin tümüdür (Köknel, 1985). Daha geniş bir şekilde ifade edilecek olursa kişilik, bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarının yanı sıra mizaçlarını, karakter özelliklerini, eğilimlerini, hedeflerini, kişisel planlarını, yeteneklerini, tutumlarını, fiziksel ve bedensel durumlarını, ruh hallerini ve yaşam hikayelerini ortaya koyan bir kavramdır (Weinstein, Capitano ve Gosling, 2008).

Bir bireyde kişiliğin oluşmasında bireyin doğuştan sahip olduğu genetik yapısı, ebeveynlerinin özellikleri, kitle iletişim araçları, medya, içinde yaşamış olduğu kültürel, sosyal ve çevresel yapının önemli etkisi bulunmaktadır (Sarıtaş, 1997; Bouchard ve Loehlin, 2001; Kuru ve Başbuğ, 2008; Keskin ve Gündoğan, 2019). Bu doğrultuda bireyin cinsiyeti ve cinsiyetinin ortaya çıkarmış olduğu özellikler, ailesinin özgürlükçü

veya bürokratik tutumu, kitle iletişim araçları veya medyanın ortaya koymuş olduğu bilgilerle ortaya çıkan bakış açısı, yaşamış olduğu toplumun gelenek, görenek, örf, adet ve yaşam tarzı, arkadaş çevresi ve iş hayatı kişiliğinin oluşmasında rol oynayan önemli etmenlerdir (İnanır, 2012; Çelik vd., 2019).

Kişilik özellikleri ile ilgili olarak McCrae ve Costa (1997) tarafından ortaya konulan ve birçok araştırmacı tarafından ele alınan (Marshall, Wortman, Vickers, Kusulas ve Hervig, 1994; John ve Srivastava, 1999; McCrae ve Costa, 2008; Karaman, Dogan ve Coban 2010; Develioğlu ve Tekin, 2013; İnanır, Gürsoy ve Sarı, 2017; Arslan ve Kılıçlar, 2018) beş faktör kişilik özellikleri; yeniliklere açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge (nevrotik) boyutlarında ifade edilmiştir.

“Yeniliklere açıklık boyutu”, bireylerin meraklı, cesur, liberal, analitik düşünebilme, yaratıcı, fikir sahibi, geleneksel olanın dışında hareket etme, yeni deneyimler bulmaya çalışma gibi özelliklerini (McCrae ve Costa, 2003) “sorumluluk boyutu”, bireylerin işine bağlılık, çok çalışma ve motivasyonunu yüksek tutma eğilimini (Barrick, Mount ve Judge, 2001) dışa dönüklük boyutu, sosyal olma, girişkenlik, kendine güvenme, konuşkanlık ve enerjik olma kişilik özelliklerini, “dışa dönüklük boyutu” bireylerin genellikle büyük gruplar ve kalabalık topluluklar ile iç içe olma durumunu (Barrick ve Mount, 1991), “uyumluluk boyutu”, bireylerin sempatiklik, yakınlık kurma, güvenilirlik, yardımseverlik ve hizmetkarlık kişilik özelliklerini (Gore, Kiefner, ve Coms, 2012) “duygusal denge (nevrotik) boyutu” ise, duygusal uyum problemi, korku, endişe, üzüntü, gerginlik, kaygı, dürtü bozukluğu gibi negatif etkilerin olduğu kişilik özelliklerini ifade etmektedir (Larsen, Esenaliev, Brück, ve Boehnke, 2020).

Yerel Halkın Turizme Yönelik Algısı

Turizm, yerel halka sosyalleşme, farklı kültürleri tanıma, yeni şeyler öğrenme, farklı konularda deneyim kazanma gibi konularda olumlu katkı sağlayan bir sektördür (Uslu, Alagöz ve Güneş, 2020). Bununla birlikte yerel halk üzerinde kültürünün yozlaşması, kültürel kimliğinin kaybedilmesi ve çevresinin bozulması gibi konularda da olumsuzluklar ortaya çıkaran bir sektördür. Diğer bir ifadeye turistik destinasyonlarda

turizm, yerel halkı birçok konuda hem olumlu hem de olumsuz etkileyebilmektedir (Simmons, 1994). Yerel halkın turizmi desteklediğinde turizm faaliyetlerinin yörede ilerleme kaydettiği ancak desteklemediği durumda ise turizm faaliyetlerinin sekteye uğradığı birçok araştırma ile teyit edilmiştir (Gunn, 1988; Fredline ve Faulkner, 2000; Lankford, 2001; Özdemir ve Kervankıran, 2011; Gündüz, 2018). Bu doğrultuda turizm bölgelerinde araştırma yapan araştırmacılar (Maddox, 1985; Long ve Richardson, 1989) yerel halkın turizme yönelik algılarının sürekli olarak ölçülmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırmacılar tarafından yerel halkın turizme bakış açıları genel olarak ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarda ölçülmüştür (Yoon, Gürsoy, ve Chen, 2001; Presenza, Del Chiappa, ve Sheehan, 2013; Türker ve Türker, 2014; İnanır, 2018; İnanır, 2019).

Yoon vd., 2001; Durgun, 2006; Doğan ve Üngüren, 2012 yapmış oldukları araştırmalarında turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutta turistik destinasyonlara farklı etkilerinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Nitekim ekonomik olarak turizm; bölgelerin kalkınması, istihdam olanaklarının ve hayat standartlarının artması, bölgesel enflasyonun ortaya çıkması gibi konularda etkili olabilmektedir. Sosyal olarak turizm; yerel halkın gelenek, görenek, örf ve adetlerinde, yaşam tarzlarındaki değişimlerinde, suç oranlarında etkili olabilmektedir. Kültürel olarak turizm; yerel halk ile turist arasında kültürel bir değişimde ve kültürel kimliğin oluşmasında etkili olabilmektedir. Son olarak da çevresel olarak turizm; bölgesel turistik mirasın korunmasında, turistik işletmelerin çevre üzerindeki etkisinde, trafik ve gürültü kirliliğinde, turizm bölgelerinde insan yoğunluğunda ve yeni aktivite alanları oluşturmada etkili olabilmektedir.

Hipotezlerin Geliştirilmesi

Turizm ile yerel halk arasındaki ilişkileri ele alan birçok araştırma ortaya konulmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Anderect ve Vogt (2000) yerel halkın davranışı ile turizmin gelişimi arasındaki ilişkiyi ele aldıkları araştırmalarında; yerel halkın turizmi olumlu algıladığında turizmin gelişimini desteklediğini bu doğrultuda yerel halkın davranışı ile

turizmin gelişimi arasında olumlu bir ilişkinin olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır.

Yoon vd., (2001) yerel halkın ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel turizm etkilerini algılama düzeylerinin, toplam turizm algıları ve turizme destekleme durumuna etkilerini inceledikleri araştırmalarında; yerel halkın turizm etkilerine algılamalarının toplam turizm algılarına etkisinin olduğunu, toplam turizm algısının da turizmi desteklemeleri üzerine anlamlı bir etkisinin olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Tayfun ve Kılıçlar (2004) dış kaynaklı turizmin yerel halk tarafından nasıl algılandığını ve yerel halkın turizme bakışını ele aldıkları araştırmalarında; turistik bölge ile turistik olamayan bölgelerde yaşayan yerli halkın turizme bakış açılarında farklılıkların olduğunu tespit etmişlerdir.

Wang, Pfister ve Morais (2006) yerel halkın sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerinin turizmin gelişmesine yönelik tutumlarına etkisini ele aldıkları araştırmalarında; yerel halkın sosyo-ekonomik durumu ile yaş ve cinsiyetlerinin turizmin gelişimine yönelik tutumlarını etkilemediğini buna rağmen eğitim düzeyleri turizmin gelişimine yönelik tutumlarını etkilediği sonucunu elde etmişlerdir.

Doğan ve Üngüren (2012) Isparta ilinde yerel halkın turizme yönelik bakış açılarını ele aldıkları araştırmalarında; turizme yönelik Isparta'nın bir potansiyeli olduğunu fakat turizmin tanıtım ve altyapı sorunlarının olduğu sonuçlarını elde etmişlerdir.

Canizares, Tabales ve Garcia (2014) yerel halkın turizmin gelişmesine yönelik algısını ölçmeye çalıştıkları araştırmalarında; turizmin göç veren bölgelere ekonomik bir katkı sağladığı bununla birlikte yörede turizmin alt yapının gelişmesi, konaklama ve perakende işletmelerinin kalitesinin artması gibi etkilerinin olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Gündüz (2018) Adana'nın Karataş ilçesinde yerel halkın turizmin gelişmesine yönelik algısını ölçmeye çalıştığı araştırmasında; yerel halkın ilçede kendileri ve ilçelerinin gelişmesi konusunda olumlu sonuçlar doğurabileceği algısının baskın olduğu bulgusunu elde etmiştir.

Turan (2018) yerel halkın turizm etkisine yönelik algısı ile kişilik ve demografik özellikleri anlamlı bir farklılık olup olmadığını ele aldığı araştırmasında; turizm etkilerine yönelik algı ile cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu değişkenleri arasında anlamlı bir farklılığın

olduğu sonucunu elde etmiştir. Bununla beraber yerel halkın turizm etkilerine yönelik algısı ile kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Ayaz ve Parlak (2019) Ardahan ilinde yaşayan yerel halkın kişilik tiplerine göre turizm algısını belirlemek amaçlı ortaya koydukları araştırmalarında; yerel halkın turizmin olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz çevresel ve toplumsal etkilerini de önemsediklerini ortaya çıkarmışlardır. Bununla birlikte dışa dönük kişilik özelliğine sahip yerel halkın turizmi daha çok benimsedikleri sonucunu elde etmişlerdir. Bu bilgiler ışığında H1 den H4'e kadar olan hipotezler oluşturulmuştur.

H1: Yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin ekonomik etkilerini algılama düzeylerine etkisi vardır.

H2: Yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin sosyal etkilerini algılama düzeylerine etkisi vardır.

H3: Yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin kültürel etkilerini algılama düzeylerine etkisi vardır.

H4: Yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin çevresel etkilerini algılama düzeylerine etkisi vardır.

Metodoloji

Metodoloji bölümünde araştırmanın amacı, evreni ve örnekleme, yöntemi ve veri toplama araçları ile araştırma bulguları hakkında bilgiler sunulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı Antalya'da ikamet eden yerel halkın kişilik özelliklerinin turizm etkilerini algılama düzeylerine etkisini tespit etmektir. Araştırmanın alt amacı ise yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin ekonomik sosyal, kültürel ve çevresel etkilerini algılama düzeylerini tespit etmektir. Bu bağlamda araştırmanın bağımsız değişkeni kişilik özellikleri, bağımlı değişkeni ise yerel halkın turizmin etkilerini algılamasıdır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Antalya ili oluştururken, örneklemini ise Antalya'nın merkez ilçe statüsünde bulunan; Döşemealtı, Muratpaşa, Kepez ve Konyaaltı ilçeleri oluşturmaktadır. Veri toplama 01.06.2019-31.08.2019 tarihleri arasında kolayda örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda dağıtılan 500 anketin 410 tanesi geri dönmüştür. Bu anketlerden araştırma için uygun görülen 389 anket analize tabi tutulmuştur.

Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcı sayısı fazla olmasından dolayı nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Verilerin toplanılmasında ise nicel araştırmalarda en çok tercih edilen anket veri toplama aracından yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Anket formunun birinci bölümünde yerel halkın demografik özelliklerini (cinsiyet, meslek, medeni durum, eğitim durumu, yaş, turizm sektöründe çalışma durumu, aylık ortalama gelir, yöredeki ikamet süresi, turistlerle temas) tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır.

Anket formunun ikinci bölümünde, yerel halkın kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik Costa ve McCrae (1997) tarafından ortaya koyulmuş ve Marshall vd., (1994) tarafından geliştirilmiş, daha sonra Gülgöz (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve geçerliliği ve güvenilirliği Bacanlı, İlhan ve Aslan (2009), Bilgin (2011), Çatı, Bilgin ve Kılıç (2013) gibi birçok araştırmacı tarafından test edilmiş Beş Faktör Kişilik Ölçeğinden yararlanılmıştır. Bu araştırmada da beş faktör kişilik ölçeği güvenilirlik analizi sonuçları bütün alt boyutlarda kabul edilebilir seviye olan 0,70 üzeri gerçekleşmiş olup, ölçeğin genel cronbach alfa katsayısı 0,781 olarak tespit edilmiştir. Ölçek 5 boyuttan (yeniliklere açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk, duygusal denge) oluşmaktadır.

Anketin üçüncü bölümünde yerel halkın turizme yönelik algılarını ortaya koymak için Yoon vd., (2001) tarafından geliştirilen ve daha sonra geçerlilik ve güvenilirliği Cengiz ve Kırkbir (2007) tarafından gerçekleştirilen ölçek kullanılmıştır. Bu araştırmada da turizm etkileri ölçeği güvenilirlik analizi sonuçları, bütün alt boyutlarda kabul edilebilir

seviye olan 0,70 üzeri gerçekleşmiş olup, ölçeğin genel cronbach alfa katsayısı 0,838 olarak tespit edilmiştir. Turizm etkilerini algılama ölçeği ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olmak üzere 4 boyuttan oluşmaktadır. Anketin ikinci ve üçüncü bölümünde kullanılan ölçeğin önermelerine katılımcılardan 5'li likert ölçeğe göre (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne katılıyorum Ne De Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) cevap vermeleri istenmiştir.

Verilerin analizinde SPSS 22 Paket Programı kullanılmıştır. Öncelikle aritmetik ve standart sapma değerleri hesaplanan araştırmada, Antalya'da ikamet eden yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel algılarına etkilerinin düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri yordama seviyelerini tespit edebilmek için ise çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmada elde edilen verilerden yapılan analizler sonucunda Tablo 1'deki sosyo-demografik değişkenlere ait bulgular elde edilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri

Cinsiyet	Frekans (n)	Yüzde (%)
Kadın	200	51,4
Erkek	189	48,6
Medeni Durum		
Bekâr	234	61,3
Evli	148	38,7
Öğrenim Durumu		
İlköğretim	44	11,5
Lise	140	36,6
Ön Lisans	74	19,4
Lisans ve Lisansüstü	124	32,4
Yaş		
25 ve altı	160	41,1
26-35	99	25,4
36-45	73	18,8
46-55	47	12,1
56 ve üstü	10	2,5
Meslek		
İşsiz	23	5,9
Öğrenci	111	28,6

Yerel Halkın Kişilik Özelliklerinin Turizm Etkilerini Algılama Düzeylerine Etkisi:
Antalya Örneği

Kamu Kurumu Çalışanı	68	17,5
Özel Sektör Çalışanı	126	32,5
Serbest Meslek Sahibi	13	3,4
Esnaf-İşletme Sahibi	19	4,9
Emekli	17	4,4
Diğer	11	2,8
Aylık Kazanç		
2000 TL ve altı	133	35,8
2001-3000 TL	141	38,0
3001-4000 TL	66	17,8
4000 TL ve üzeri	31	8,4
Toplam	389	100,00

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde kadınların oranı %51,4 iken, erkeklerin oranı %48,6'dır. Türkiye demografisi göz önüne alındığında katılımcıların cinsiyetlerine göre dengeli dağıldığı görülmektedir. Katılımcıların %61,3'ü bekâr iken, %38,7'si evlidir. Katılımcıların büyük bir kısmını genç yaş grubu oluşturduğu için çoğunluğunu bekârlar oluşturmaktadır. Katılımcıların %36,6'sı lise, %32,4'ü lisans ve lisansüstü, %19,4'ü ön lisans ve 11,5'i ilköğretim mezunudur. Katılımcıların %41,1'i 25 ve altı, %25,4'ü 26-35, %18,8'i 36-45, %12,1'i 46-55 ve %2,5'i 56 ve üzeri yaş aralığındadır. Katılımcıların %32,5'i özel sektör çalışanı, %28,6'sı öğrenci, %17,5'i kamu kurumu çalışanı, %5,9'u işsiz, %4,9'u esnaf-işletme sahibi, %4,4'ü emekli, %3,4'ü serbest meslek sahibi ve %2,8'i diğer mesleklerde çalışmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmının öğrencilerden oluşmasının sebebi anketlerin genel itibarıyla mesai saatleri içerisinde toplanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Katılımcıların %38'i 2001-4000, %35,8'i 2001-3000, %17,8'i 3001-4000 ve %8,4'ü 4000 TL ve üzeri gelire sahiptir.

Araştırmada yerel halkın kişilik özelliklerinin turizm etkilerini algılamalarına yönelik olarak her bir boyut için ortalama ve standart sapma değerlerine yönelik bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde yerel halkın turizm etkilerini algılamalarında en yüksek ortalama ekonomik etki boyutunda gerçekleşmiştir ($\bar{x}=4,15$). Yerel halkın kişilik özelliklerinde ise en yüksek ortalama uyumluluk boyutunda olduğu tespit edilmiştir ($\bar{x}=3,43$).

Tablo 2. Yerel Halkın Kişilik Özellikleri ile Turizm Etkilerini Algılamalarının Alt Boyutlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	\bar{x}	S
Ekonomik Etki	4,15	,83
Sosyal Etki	3,08	,92
Kültürel Etki	4,02	,80
Çevresel Etki	3,00	1,15
Yen. Açıklık	3,38	,53
Sorumluluk	3,24	,49
Dışadönük	3,29	,58
Uyumluluk	3,43	,49
Duy. Denge	3,08	,79

Yerel halkın kişilik özellikleri ile turizm etkilerini algılama düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele alan korelasyon verileri Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Yerel Halkın Kişilik Özellikleri ile Turizm Etkilerini Algılamaları Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ekonomik Etki	1	,112*	,521**	-,059	,242**	,135**	,145**	,199**	-,037
Sosyal Etki		1	,065	,387**	,222**	,212**	,081	,084	,269**
Kültürel Etki			1	-,025	,082	,066	,171**	,160**	-,040
Çevresel Etki				1	,102*	,092	,044	,113*	,084
Yen. Açıklık					1	,375**	,252**	,248**	,119*
Sorumluluk						1	,413**	,310**	,210**
Dışadönük							1	,427**	,211**
Uyumluluk								1	,257**
Duy. Denge									1

** $p < .01$; * $p < .05$

Tablo 3’te yerel halkın kişilik özellikleri ile turizm etkilerini algısı alt boyutları arasındaki ilişki sunulmuştur. Buna göre, yerel halkın kişilik özellikleri (yeniliklere açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge) ve turizmin etkilerini (ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel) algılama düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, korelasyon analizi sonuçları kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yerel halkın kişilik özelliklerin boyutlarından olan yeniliklere açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge boyutlarının turizmin ekonomik etkilerini algılamalarına yönelik regresyon analizi sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Yerel Halkın Kişilik Özelliklerinin Turizmin Ekonomik Etkileri Boyutu Algılamalarına Yönelik Regresyon Analizi

Değişken	B	SH	β	T	P
Sabit	2,247	,379		5,934	,000
Yen. Açıklık	,315	,084	,200	3,753	,000
Sorumluluk	,029	,096	,017	,307	,759
Dışadönük	,064	,083	,044	,770	,441
Uyumluluk	,261	,095	,154	2,760	,006
Duy. Denge	-,119	,054	-,113	-2,207	,028

$$F= 7,776 \text{ } p = .00, R = .304, R^2 = .092, \text{ Adjusted } R^2 = .080$$

Tablo 4 incelendiğinde yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin ekonomik etki algılamaları ile birlikte anlamlı ilişkiler verdiği görülmektedir ($R = .304, p = .00, F = 7,776$). Bununla birlikte yerel halkın turizmin ekonomik etkilerini algılamalarının kişilik özelliklerinin %9,2’sini açıklamakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kişilik özelliklerinin alt boyutları ayrı ayrı incelendiğinde, yeniliğe açıklık ($\beta = .200, p < .05$), uyumluluk ($\beta = .154, p < .05$) ve duygusal denge ($\beta = -.113, p < .05$) boyutlarının ekonomik etkiyi algılama boyutunun anlamlı yordayıcıları oldukları; sorumluluk duyanlar ($\beta = .017, p > .05$) ve dışa dönükler ($\beta = .044, p > .05$) boyutlarının ekonomik etkiyi algılama boyutunun anlamlı yordayıcıları olmadıkları tespit edilmiştir. *Bu doğrultuda H_1 hipotezi kısmen Kabul edilmiştir.*

Yerel halkın kişilik özelliklerin boyutlarından olan yeniliklere açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge boyutlarının turizmin sosyal etkilerini algılamalarına yönelik regresyon analizi sonuçları Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5 incelendiğinde yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin sosyal etkilerini algılamaları ile birlikte anlamlı ilişkiler verdiği görülmektedir ($R = .350, p = .00, F = 10,672$). Bununla birlikte yerel halkın turizmin sosyal etkilerini algılamalarının kişilik özelliklerinin %12,3’ünü açıklamakta olduğu tespit edilmiştir

Tablo 5. Yerel Halkın Kişilik Özelliklerinin Turizmin Sosyal Etkileri Boyutu Algılamalarına Yönelik Regresyon Analizi

Değişken	B	SH	β	T	P
Sabit	,960	,413		2,325	,021
Yen. Açıklık	,295	,092	,168	3,191	,002
Sorumluluk	,243	,105	,130	2,304	,022
Dışadönük	-,083	,091	-,052	-,920	,358
Uyumluluk	-,074	,104	-,039	-,711	,478
Duy. Denge	,282	,059	,242	4,815	,000

$F= 10,672$ $p = .00$, $R = .350$, $R^2 = .123$, $Adjusted R^2 = .111$

Buna ek olarak kişilik özelliklerinin alt boyutları ayrı ayrı incelendiğinde; yeniliğe açıklık ($\beta = .168$, $p < .05$), sorumluluk ($\beta = .130$, $p < .05$) ve duygusal denge ($\beta = .242$, $p < .05$) boyutlarının sosyal etki boyutunun anlamlı yordayıcıları oldukları; dışa dönüklük ($\beta = -.052$, $p > .05$) ve uyumluluk ($\beta = -.039$, $p > .05$) kişilik özelliklerinin sosyal etkileri algılama boyutunun anlamlı yordayıcıları olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. *Bu doğrultuda H_2 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.*

Yerel halkın kişilik özelliklerinin boyutlarından olan yeniliklere açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge boyutlarının turizmin kültürel etkilerini algılamalarına yönelik regresyon analizi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Yerel Halkın Kişilik Özelliklerinin Turizmin Kültürel Etkileri Boyutu Algılamalarına Yönelik Regresyon Analizi

Değişken	B	SH	β	T	P
Sabit	2,934	,374		7,843	,000
Yen. Açıklık	,059	,084	,039	,707	,480
Sorumluluk	-,039	,095	-,024	-,404	,687
Dışadönük	,192	,082	,138	2,338	,020
Uyumluluk	,201	,094	,123	2,143	,033
Duy. Denge	-,102	,053	-,100	-,1918	,056

$F= 3,891$ $p = .00$, $R = .220$, $R^2 = .049$, $Adjusted R^2 = .036$

Tablo 6 incelendiğinde yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin kültürel etkilerini algılamaları ile birlikte anlamlı ilişkiler verdiği görülmektedir ($R = .220$, $p = .00$, $F = 3,891$). Buna ek olarak yerel halkın turizmin kültürel etkilerini algılamalarının kişilik özelliklerinin %4,9'unu açıklamakta olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte kişilik özelliklerinin alt boyutları ayrı ayrı incelendiğinde dışa dönüklük ($\beta = .138$, $p < .05$) ve

uyumluluk ($\beta = .123$, $p < .05$) kişilik özelliklerinin kültürel etki boyutunun anlamlı yordayıcıları oldukları; yeniliğe açıklık ($\beta = .039$, $p > .05$), sorumluluk ($\beta = -.024$, $p > .05$) ve duygusal denge ($\beta = -.100$, $p > .05$) kişilik özelliklerinin kültürel etkileri algılama boyutunun anlamlı yordayıcıları olmadıkları sonucu tespit edilmiştir. *Bu doğrultuda H₃ hipotezi kısmen Kabul edilmiştir.*

Yerel halkın kişilik özelliklerin boyutlarından olan yeniliklere açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal denge boyutlarının turizmin çevresel etkilerini algılamalarına yönelik regresyon analizi sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Yerel Halkın Kişilik Özelliklerinin Turizmin Çevresel Etkileri Boyutu Algılamalarına Yönelik Regresyon Analizi

Değişken	B	SH	β	T	P
Sabit	1,502	,546		2,751	,006
Yen. Açıklık	,150	,122	,068	1,230	,220
Sorumluluk	,105	,139	,045	,756	,450
Dışadönük	-,086	,120	-,043	-,719	,472
Uyumluluk	,204	,137	,087	1,492	,137
Duy. Denge	,077	,078	,053	,997	,319

$$F = 1,841 \quad p = .104, \quad R = .154, \quad R^2 = .124, \quad Adjusted R^2 = .011$$

Tablo 7 incelendiğinde yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin çevresel etki algılamaları ile birlikte anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($R = .154$, $p = .104$, $F = 1,841$). *Bu doğrultuda H₄ hipotezi Red edilmiştir.*

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada yerel halkın kişilik özelliklerinin turizm etkilerini algılama düzeyleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda Antalya'da ikamet eden yerel halk üzerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Yerel halkın kişilik özellikleri ile turizm etkilerini algılamaya yönelik her bir boyutun ortalama ve standart sapma değerleri incelendiğinde; yerel halkın turizm etkilerini algılamasında en yüksek ortalama ekonomik etki boyutunda gerçekleşmiştir. Yerel halkın kişilik özelliklerinde ise en yüksek ortalama uyumluluk boyutunda ortaya çıkmıştır.

Yapılan analiz sonucunda yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin ekonomik etkilerini algılama düzeylerine kısmen etkisi olduğu sonucu

ortaya çıkmıştır. Bu sonuç doğrultusunda yörede yaşayan yeniliklere açıklık, uyumluluk ve duygusal denge kişilik özelliklerine sahip yerel halkın; turizm sektörüne karşı istihdam, yatırım, refah düzeyinin artması ve turizm sektörünün dolaylı katkı sağladığı sektörlerde fayda konularında algılarının olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda araştırma yapan Mason ve Cheyne (2000) yerel halkın davranışlarının turizmin gelişmesine yönelik etkilerini inceledikleri araştırmalarında; araştırmanın yapıldığı yörede gerçekleştirilen sosyal tesisler, istihdam olanakları ve tanıtımın yerel halkta turizme yönelik olumlu bir davranış geliştirdiğini ortaya çıkarmıştır. Bu sonuçtan yola çıkarak bu araştırmada da yeniliğe açıklık, uyumluluk ve duygusal denge kişilik özelliklerine sahip yerel halkın, sorumluluk ve dışa dönüklük kişilik özelliklerine sahip olanlara göre yöredeki ekonomik yatırımlar ve diğer gelişmelere etkisinin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin sosyal etkilerini algılamalarına yönelik yapılan araştırma sonucuna göre; Yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin sosyal etkilerini algılama düzeylerine kısmen etkisi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda araştırmanın yapıldığı yörede yaşayan yeniliklere açıklık, sorumluluk ve duygusal denge kişilik özelliklerine sahip yerel halkın algısının yöre turizminin gelenek, görenek, örf, adet ve yaşam tarzları konusunda etkisinin olduğu yönündedir. Bu konu ile ilgili araştırma yapan Bağrı ve Kala (2016) yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutumlarını ele aldıkları araştırmalarında sosyal boyutta olumlu algısı olan yerel halkın turizmin gelişimini desteklediği yönünde algılarının olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Bu sonuçtan yola çıkarak bu araştırmada da yeniliklere açıklık, sorumluluk ve duygusal denge kişilik özelliklerine sahip olan yerel halkın, dışa dönük ve uyumluluk kişilik özelliğine sahip olanlara göre yöre turizminin gelişimine etkisinin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin kültürel etkilerini algılamalarına yönelik yapılan araştırma sonucuna göre; yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin kültürel etkilerini algılama düzeylerine kısmen etkisi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda dışa dönük ve uyumluluk kişilik özelliklerine sahip yerel halkın yörede kültürel bir kimlik oluşturma, kültürel değişim, farklı kültürlerle ilgili tecrübeler yaşama konularında algılarının olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu

konuda araştırma yapan Ayazlar ve Ayazlar (2016); Hançer ve Mancı (2017) gibi araştırmacılar yaptıkları araştırmalarında kısmen benzer sonuçları elde etmişlerdir. Bu sonuçlar doğrultusunda bu araştırmada da dışa dönük ve uyumluluk kişilik özelliklerine sahip yerel halkın, yeniliğe açık, sorumluluk ve duygusal denge kişilik özelliklerine sahip yerel halka göre turizm sayesinde yörede ortaya çıkacak kültürel değişime yönelik etkisinin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Son olarak yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin çevresel etkilerini algılamalarına yönelik yapılan araştırma sonucuna göre; yerel halkın kişilik özelliklerinin turizmin çevresel etkilerini algılama düzeylerine bir etkisinin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda yörede yaşayan yeniliğe açıklık, uyumluluk, duygusal denge, sorumluluk ve dışa dönüklük kişilik özelliklerine sahip yerel halkın gürültü kirliliği, trafik yoğunluğu ve aşırı turizm gibi konularda herhangi bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Elde edilen sonuçlardan yola çıkarak yörenin turizm aktörlerine bazı önerilerde bulunulabilir. İlk olarak yöre ile ilgili olarak yapılan plan, politika ve projeler yerel halkın kişilik özellikleri dikkate alınarak ve yerel halk sürece dâhil edilerek oluşturulabilir. Çünkü yerel halkın farklı kişilik özelliklerinin turizmin gelişmesine yönelik farklı düzeyde algılarının etkili olduğu görülmektedir. Nitekim yeniliklere açık olan kişilerin dış çevreye karşı duyarlılığı oldukça fazladır. Ortaya çıkan değişime hızlı adaptasyon sağlayabilir. Bu araştırmada da ekonomik ve sosyal boyutta turizmin gelişmesi sürecinde yeniliklere açık kişilik özelliklerine sahip olan yerel halkın etkisinin olduğu görülmektedir. Bu sonuç dikkate alınarak yapılan çalışmaların, daha faydalı olabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan, konu ile ilgili araştırma yapacak olan araştırmacılar; yerel halkın kişilik özellikleri ile yaşam doyumu ve tatmini gibi konularda araştırma gerçekleştirebilirler. Aynı zamanda nitel araştırma yöntemleriyle derinlemesine araştırmalar yapılarak daha bütüncül sonuçlar elde edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Local People's Personality Traits on Perception of Tourism Effects: The Case of Antalya

*

Ali İnanır - Ömür Uçar

Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Giresun University

Personality is a concept created by features such as the attitude, behavior, physical characteristics, and demographic characteristics of individuals. Therefore, personality emerges as a trait that differentiates individuals from each other. The features that are innate and acquired by individuals influence the emergence of personality. In line with this, features such as the genders, parents' perspectives, and media of the individuals and traditions and customs of the community where the individuals have lived influence the emergence of personality. Personality traits have been researched by many researchers in different dimensions, but generally, in the evaluation of personality traits, they have been researched in the dimensions of the five-factor personality traits (openness to experience, conscientiousness, extraversion, agreeableness, and neuroticism).

Tourism is a sector in which local people are affected both positively and negatively in economic, social, cultural and environmental dimensions in touristic destinations. While the situation of local people, who have experienced positive development in particular due to tourism, supporting the development of tourism in touristic destinations causes the sector to gain positive momentum in that region, the situation of them not supporting it causes the development of the sector to be hindered substantially. Because of this, the effects of tourism in the dimensions of economic, social, cultural, and environmental effects have been investigated by researchers at certain periods. This situation has been an important event in terms of the developmental process of tourism. Thus, this study was aimed to determine the perception levels of the local people personality traits on the effects of tourism on the economic, social, cultural, and environmental dimensions.

In this research, which is conducted for the local people living in Antalya (Döşemealtı, Muratpaşa, Kepez, Konyaaltı), because the sample

size is large, a quantitative research method has been used. The survey method was used to collect data. In the presented survey, questions were put forth to determine in the first part the local people demographic characteristics, in the second part the local people personality traits, and in the last part the local people perception towards tourism. 389 surveys were subject to analysis in this study. The SPSS 22 Packet Program was used to analyze the data. In this study, in which the arithmetic and standard deviation were calculated, a correlation analysis was conducted to determine the perception levels of Antalya's local people personality traits on the effects of tourism on the economic, social, cultural, and environmental dimension, and a multiple linear regression analysis was conducted to determine the prediction levels of the independent variables on the dependent variables.

According to the results of the analysis oriented towards the perception of the local people personality traits on the economic effects of tourism; it has been revealed that the perception of the local people personality traits on the economic effects of tourism has a partial impact. Within the scope of this result, the local people, who live in the region with the personality traits of openness to innovations, compatibility and emotional balance; it can be seen that they have perceptions towards the tourism sector in terms of employment, investment, increasing the level of welfare, and benefits to the sectors to which the tourism sector indirectly contributes.

According to the results of the analysis oriented towards the perception of the local people personality traits on the social effects of tourism: it has been revealed that the perception of the local people personality traits on the social effects of tourism has a partial impact. In this context, it can be seen that the perception of the local people with the openness to experience, conscientiousness, and neuroticism personality traits are that tourism affects traditions, customs, and lifestyles. According to the results of the analysis oriented towards the perception of the local people personality traits on the cultural effects of tourism: it has been revealed that the perception of the local people personality traits on the cultural effects of tourism has a partial impact. In this context, it has been found out that the local people with the extraversion and agreeableness personality traits have perceptions regarding the region's cultural identity creation, cultural changes, and experiences with different cultures.

Lastly, according to the results of the analysis oriented towards the perception of the local people personality traits on the environmental effects of tourism: it has been revealed that the perception of the local people personality traits on the environmental effects of tourism has no impact. In this context, it has been found out that the local people with openness to experience, agreeableness, conscientiousness, and extraversion personality traits do not have any perceptions regarding topics like noise pollution, traffic density, and excessive tourism.

Some suggestions have been made to tourism stakeholders based on the acquired results. Firstly, plans, policies, and projects related to the region could be made by paying attention to the local people personality traits and including them in the process. Because the research has revealed that different personality traits of the local people are effective in the formation of different levels of perception towards the development of tourism. As a matter of fact, it can be seen that individuals who are open to experience, are more sensitive to the external environment. Based on this situation, individuals who have the openness to experience personality trait can quickly adapt to emerging differences. And in this study, it can be seen that the local people with the openness to experience personality trait have an influence on the development of tourism in aspects of economically and socially. It can be said that studies conducted, which consider this result, could be more helpful. On the other hand, researchers who are going to do research related to the topic could research the local people personality traits and topics like life satisfaction. Also, they can through thoroughly conducted research using quantitative research methods acquire holistic results and thus contribute to science.

Kaynakça / References

- Anderect, K. L. ve Vogt, C. A. (2000). The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism developmen options. *Journal of Travel Research*, 39, 27-36.
- Antara, M. ve Sumarniasih, M. S. (2017). Role of tourism in economy of Bali and Indonesia. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 5(2), 34-44.
- Ap, J. ve Crompton, J. L. (1993). Residents' strategies for responding to tourism impacts. *Journal of Travel Research*, 32(1), 47-50.

- Arslan, E. ve Kılıçlar, A. (2018). Otel işletmelerinde çalışanların kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkide iş tatmininin aracılık rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 360-375.
- Ayaz, N. ve Parlak, U. (2019). Kırsal alanlarda yaşayan yerel halkın kişilik tipleri ve turizm algısı. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(4), 80-494.
- Ayazlar, R. A. Ve Ayazlar, G. (2016). Yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumunda aidiyet duygusu ve yaşam tatminin rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 1451-1470.
- Bacanlı, H., İlhan, T. ve Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: sıfatlara dayalı kişilik testi (sdkt). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 261-279.
- Bagri, S. C. ve Kala, D. (2016). Residents' attitudes toward tourism development and impact in Koti Kanasar, Indroli, Pattyur Tourism Circuit of Uttarakhand State India. *Revista de Turismo Patrimonio Cultural*, 14(1), 23-39.
- Barrick, M. R. and Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions job performance: a meta-analysis. *Personnel Psychology*, 44, 1-26.
- Barrick, M. R., Mount, M. K. and Judge, T. A. (2001). Personality and performance at the beginning of the new millennium: what do we know and where do we go next? *International Journal of Selection and Assessment*, 9, 9-30.
- Batmas, K. H., Yıldırım- Ulusoy, H. ve Köroğlu, Ö. (2020). Yerel halkın kırsal turizme ilişkin tutumlarının incelenmesi: balıkesir örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7 (2), 190-208.
- Bilgin, Y. (2011). *Turizmde lisans öğrenimi gören öğrencilerin kişilik özellikleri ve mesleğe yönelik düşünceleri üzerine bir alan araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Bouchard, T. J. ve Loehlin, J. C. (2001). Genes, evolution and personality. *Behavior Genetics*, 31(3), 243-273.
- Canizares, S. M. S., Tabales, J. M. N. ve Garcia, F. J. F. (2014). Local residents' attitudes towards the impact of tourism development in Cape Verde. *Tourism & Management Studies*, 10 (1), 87-96.
- Çatı, K., Bilgin, Y. ve Kılınç, I. (2013). Correlation between the personality of tourism students and their perception and attitude towards the tourism profession. *Social and Educational Studies*, 5(2), 283-302.

- Çelik, S., Öztürk, E. ve Coşkun, E. (2019). Turistlerin destinasyon kişiliği ve kalite algılarının tekrar gelme eğilimleri üzerindeki etkileri: İspanya/Endülüs Bölgesi'nde Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (1), 340-357.
- Cengiz, E. ve Kırkbir, F. (2007). Yerel halk tarafından algılanan toplam turizm etkisi ile turizm desteği arasındaki ilişkiye yönelik yapısal bir model önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 19-37.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranış*. 1. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Develioğlu, K. ve Tekin, Ö. A. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ve yabancılaşma arasındaki ilişki: beş yıldızlı otel çalışanları üzerine bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 15-30.
- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2012). Yerel Halkın Isparta Turizmine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 103-122.
- Durgun, A. (2006). *Bölgesel kalkınma da turizmin rolü: Isparta Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Erdoğan, E. (1983). *İşletmelerde davranış*. İstanbul: Evrim Ofset Matbaacılık.
- Fredline, E., ve Faulkner, B. (2000). Host community reaction: a cluster analysis. *Annal of Tourism Research*, 27(3), 763-784.
- Gore, J. S. Kiefner, A. E. and Combs, K. M. (2012). Personality traits that predict academic citizenship behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 42(10), 2433-2456.
- Gülgöz, S. (2002). Five-factor model and NEO-PI-R in Turkey. A. J. Marsella (Series Der.), R.R. McCrae ve J. Allik (Der.), *The Five-Factor Model Across Cultures*, 1-23.
- Gündüz, S. (2018). Yerel halkın turizm algısını belirlemeye yönelik alternatif bir ölçek geliştirme: Karataş Destinasyonu Örneği. *Journal of Yasar University*, 13 (52), 343-357.
- Gunn, C. A. (1988). *Tourism Planning*. Second Edition, Taylor and Francis: New York.
- Hançer, Ş. ve Mancı, A. R. (2017). Yerel halkın turizme bakış açısının belirlenmesi üzerine bir araştırma: Diyarbakır Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 5(4), 70-91.

- İnanır, A. (2012). *Konaklama işletmelerinde işgörenlerin kişilik tipleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- İnanır, A. (2018). *Destinasyon yönetimi kapsamında paydaşlar arası ilişkiler üzerine bir araştırma: Göller Yöresi Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- İnanır, A. (2019). Turistik destinasyon yönetiminde paydaşlar arası ilişkiler: Göller Yöresi Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 517-541.
- İnanır, A., Gürsoy, S. Ve Sarı, S. (2017). Otel işletmelerinde işgörenlerin kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Alanya'daki beş yıldızlı otellerde bir uygulama. *Journal of International Multidisciplinary Academic Researches*. 4(1), 43-57.
- John, O. P. ve Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait Taxonomy: History, Measurement and Theoretical Perspectives. L. A. Pervin ve O. P. John (Der.). *Handbook of Personality: Theory and Research*. İçinde (ss. 102-138) New York: Guilford Press.
- Karabacak, G. (2010). *İşgörenlerin kişilik özelliklerinin iş stresi üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karaman, E. E. ve Çetinkaya, N. (2019). Kişilik özelliklerinin algılanan aşırı nitelikliliğe etkisi: konaklama işletmeleri çalışanları üzerine bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 13-33.
- Karaman, N. G., Dogan, T. ve Coban, A. E. (2010). A study to adapt the big five inventory to Turkish. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2357-2359.
- Keskin, E. ve Gündoğan, H. (2019). Beş faktör kişilik özellikleri ile iş performansı arasındaki ilişkiler: beş yıldızlı oteller üzerine bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 1465-1478.
- Köknel, Ö. (1985). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. 2. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul.
- Kuru, E. ve Başbuğ, G. (2008). Futbolcuların kişilik özellikleri ve bedenlerini algılama düzeylerinin incelenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2, 95-101.
- Lankford, S. V. (2001). A comment concerning: developing and testing a tourism impact scale. *Journal Of Travel Research*, (98), 315-316.
- Larsen, M. M. Esenaliev, D. Brück, T. and Boehnke, K. (2020). The connection between social cohesion and personality: a multilevel study in The Kyrgyz Republic. *International Journal of Psychology*, 55(1), 42-51.

- Long, P. T. ve Richardson, S. L. (1989). Integrating Recreation and Tourism Development in Small Winter Cities. *Journal of Physical Education Recreation & Dance*, 60(8), 58-61.
- Maddox, R. N. (1985). Measuring Satisfaction with Tourism. *Journal of Travel Research*, 23, 2-5.
- Marshall, G. N., Wortman, C. B., Vickers, R. R., Kusulas, J. W., Hervig, L. K. (1994). The five factor model of personality as a framework for personality-health research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(2), 278-286.
- Mason, P. ve Cheyne, J. (2000). Residents' attitudes to proposed tourism development. *Annals of Tourism Research*, 27(2), 391-411.
- McCool, S. ve Martin, S. (1994). Community attachment and attitudes towards tourism development. *Journal of Travel Research*, 32(3), 29-34.
- McCrae, R. R., ve Costa, P. T. (2008). The Five-Factor Theory of Personality. (O. P. John, R. W. Robins ve L. A. Pervin (Der.). *Handbook of Personality: Theory and Research*. İçinde (ss. 159-181), New York: The Guild Press.
- McCrae, R. R. and Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood*. New York: The Guilford Press.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1997). Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist in the Public Domain*, 52 (5), 509-516.
- Özdemir, M. A. Ve Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarını belirlenmesi: *Afyon Örneği*. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.
- Presenza, A., Del Chiappa, G. ve Sheehan, L. (2013). "Resident Engagement and Local Tourism Governance in Maturing Beach Destinations: Evidence From an Italian Case Study". *Journal of Destination Marketing & Management*, 2: 22-30.
- Şahbaz, R. P. ve Karaçar, E. (2013). Yerel çekiciliklerin turizme kazandırılmasına yönelik yöre halkının tutumları: Çankırı Tuz Mağarası Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(4), 12-19.
- Sarıtaş, M. (1997). Yönetimde kişilik faktörü. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 3(4), 527-548.
- Scheyvens, R. ve Hughes, E. (2019). Can tourism help to "end poverty in all its forms everywhere"? The challenge of tourism addressing SDG1. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1061-1079.

- Simmons, D. G. (1994). Community participation in tourism planning. *Tourism Management*, 15(2), 98-108.
- Şit, M. (2016). Türkiye’de turizm sektörünün istihdama katkısı. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7 (1), 101-117.
- Tayfun, A., Kılıçlar, A. (2004). Turizmin sosyal etkileri ve yerli halkın turiste bakışı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-17.
- Turan, B. (2018). *Yerel halkın turizm etkilerine yönelik algısı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki: İzmir İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Türker, G. Ö. ve Türker, A. (2014). Yerel halkın turizm etkilerini algılama düzeyi turizm desteğini nasıl etkiler: Dalyan Destinasyonu Örneği. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(1), 81-98.
- Uslu, A., Alagöz, G., Güneş, E. (2020). Socio-cultural, economic, and environmental effects of tourism from the point of view of the local community. *Journal of Tourism and Services*, 21(11), 1-21. doi: 10.29036/jots.v11i21.147.
- Wang, Y., Pfister, R. E. ve Morais, D. B. (2006). Residents’ attitudes toward tourism development: a case study of Washington NC. *Northeastern Recreation Research*, 14, 411-417.
- Weinstein, T. A. R., Capitanio, J. P. ve Gosling, S. D. (2008). Personality in Animals. O. P. John, R. W. Robins ve L. A. Pervin (Der.). *Handbook of Personality: Theory and Research* içinde (ss. 328-350). New York: The Guild Press.
- Yoon, Y., Gürsoy, D. ve Chen, J. S. (2001). Validating a tourism development theory with structural equation modeling. *Tourism Management*, 22, 363-372.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

İnanır, A. ve Uçar, Ö. (2021). Yerel halkın kişilik özelliklerinin turizm etkilerini algılama düzeylerine etkisi: Antalya örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5161-5185. DOI: 10.26466/opus.837754.

Yeni Gençlik Kültürü ve Sosyal Sermaye: Hakkari İli Özeline Bir Alan Araştırması

DOI: 10.26466/opus.845838

*

Yunus Eroğlu*

* Öğr. Gör. Hakkari Üniversitesi, YMYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü,
Dr. Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya/Türkiye

E-Posta: yunuseroglu@hakkari.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6076-4868](https://orcid.org/0000-0002-6076-4868)

Öz

Sosyal sermaye, son dönemlerde sosyal bilimler alanında sıkça tartışılan konu başlıklarından biri olmuştur. Özellikle ülkelerin gelişim süreçlerinde sosyal sermaye konusunun önemi anlaşılmış, tam ve eksiksiz bir büyüme için sosyal sermaye değerlerinin üzerine yoğunlaşmak gerekli görülmüştür. Sosyal sermaye; sosyal ilişkiler, sivil katılım, değerler, güven, aile bağları gibi kaynakları içerisinde barındırmaktadır. Hakkari kent merkezi özelinde gençlerin sosyal sermaye kaynaklarına ne derecede etki ettiğini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma; bölgenin sosyal dinamiklerini ortaya koyması bakımından da önem atfetmektedir. Özellikle küreselleşmenin büyük etkisiyle gençliğin dönüşümü gerçekleşmiş ve internet, sosyal medya ve sanal ortamların yaygınlık kazanmasıyla birlikte gençler arasında geleneksel ilişkiler yerini sanal ilişkilere bırakmıştır. Yaşanılan enformasyon çağında gençlerin toplumsal ilişkilerinin, toplumsal güven ve gönüllü katılım düzeylerinin değerlendirilmesi de bu çalışmanın amaçları arasındadır. Nitel araştırma metodunun tercih edildiği bu çalışma, mülakat veri toplama yöntemiyle verilerin saptanmasını amaç edinmiş olup bu çalışmanın kapsamında; küreselleşme ve sanal ortamlarla birlikte ortaya çıkan "yeni gençlik kültürü", sosyal sermayenin kavramsal analizi ve sosyal sermaye tartışmaları, Hakkari gençlerinin sosyal sermaye değerlerinin irdelenmesi ve bulguların analiz edilmesi yer almaktadır. Hakkari ilinde 18-24 yaş aralığındaki 10 katılımcıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasının ele aldığı değerlendirme düzeyleri ise genel anlamda toplumsal ilişkiler, sivil katılım, toplumsal güven ve güven çapıdır. Kartopu örneklem seçim tekniği ile belirlenmiş olan katılımcılardan elde edilen bulgular; yeni gençlik kültürü ve en önemli taşıyıcısı olan sosyal medya araçlarının sosyal sermayeye olumlu ve olumsuz anlamda etki ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Yeni Gençlik Kültürü, Hakkari, Sosyal Medya, Sosyal İlişkiler.

New Youth Culture And Social Capital: A Field Research Based Upon Hakkari Province

*

Abstract

Social capital has recently been become one of the most discussed topics in the field of social sciences. Especially in the economic development process of countries, it is argued that social capital comprising of social relations, civic participation, values, trust and family ties is necessary for full and solid growth. In this end, this study aims at revealing to what extent young people in the province of Hakkari do affect the social capital resources, which also attaches importance to the social dynamics of the region. Traditional relations among young people have turned into virtual relations with the great influence of globalization and specifically with the widespread use of the internet, social media and virtual environments. Therefore, the social relations, social trust and the voluntary participation levels of the young from Hakkari in the information age are also in the scope of this paper. This study, in which the qualitative research method was preferred, aimed to determine the data with the interview data collection method, and within the scope of this study; "New youth culture" that emerged with globalization and virtual environments, conceptual analysis of social capital and social capital discussions, examining the social capital values of Hakkari youth and analyzing the findings. The evaluation levels of the semi-structured interview study conducted with 10 participants between the ages of 18-24 in Hakkari are generally social relations, civic participation, social trust and trust. The findings obtained from the participants determined by the snowball sampling technique; It shows that the new youth culture and its most important carrier, social media tools, have positive and negative effects on social capital.

Keywords: *Social Capital, New Youth Culture, Social Media, Hakkari, Social Relations.*

Giriş

Günümüz modern yaşamın ve küreselleşmenin yaratmış olduğu haberleşme, sosyal medya, zaman ve mekan sınırlarının daha esnek hale gelmesi, özgürlük, insan hakları, yeni yaşam biçimlerinin tercih edilmesi gibi değerler söz konusudur. Hiç kuşkusuz küreselleşmenin yaymış olduğu bu değerlerden birincil düzeyde etkilenen gençlerdir. Gençlerin küreselleşme ile birlikte sanal ortamlarda bir araya gelmeleri, online oyun ve arkadaşlık sitelerinde sosyal ilişkiler geliştirmeleri, sosyal medyayı etkin bir biçimde kullanarak gerçek dünya ile sanal dünya arasında bir ağ oluşturmaları ve bu oluşan yeni değerler manzumesiyle davranış kalıpları sergilemesi “yeni gençlik kültürü” olgusunu yaratmaktadır. Pre-modern dönemde sosyalleşme modellerinin, iletişim formlarının, tüketim ve üretim tarzlarının günümüz dünyasından büyük oranda farklılık göstermesi, toplumsal ilişkilerinin ve toplumsal güven değerlerinin de müstesna olmasına sebebiyet vermiştir. Yeni gençlik hareketlerinin içinde barındırmış olduğu küresel değerler ve yeni gençlik kültürünün taşıyıcısı konumunda bulunan sosyal medya araçları, gençlerin sosyal sermaye rezerv ve biçimlerini de önemli derecede şekillendirmiştir. Yeni gençlik kültürünün; toplumsal ilişkilerin, yardımlaşma kültürünün, toplumsal güvenin, demokratik-siyasi katılımın ekonomik kalkınmaya destek sunması olarak tanımlayacağımız sosyal sermayeye bir takım tesirleri söz konusudur. Bu kontekste ele alınan bu araştırma, yeni gençlik kültürünün sosyal sermayeye ne derecede etki ettiğini saptamayı amaç edinmektedir.

Yeni Gençlik Kültürü ve Sosyal Medya

Birleşmiş Milletler’in 15-24 yaş aralığı olarak belirlediği gençlik, insan yaşamının farklı bir evresini oluşturduğu için biyoloji, etnografya, tarih, psikoloji ve sosyoloji gibi çeşitli bilim dallarının araştırma alanları arasında kendine yer bulmuştur. Biyolojik yaklaşım, gençteki psikolojik ve davranışsal değişikliklerin temel nedeninin biyogenetik faktörler olduğunu savunurken; etnografik yaklaşım ise bu değişikliklerin açıklanması için farklı kültürlerdeki varyasyonların incelenmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Tarihsel yaklaşımın bu değişimin açıklanması için öne sürdüğu argüman, gençlik kavramına atfedilen

tanımın endüstri devrimiyle birlikte farklılaştığıdır. Psikolojik yaklaşım, gençlik dönemini etkileyen iç ve dış faktörlerin açıklanmasında ve değişimin gençlik dönemi ile ilişkilendirilmesinde psikanalitik teori, sosyal psikoloji teorileri ve sosyal öğrenme teorilerinin çikarsamalarına dikkat çekmektedir. Sosyolojik yaklaşım, gençlik döneminin belirleyicisi olarak sosyal çevre üzerinde durmaktadır. Sosyolojik yaklaşım teorilerine göre pre-endüstri döneminde genç ve yetişkinin aynı çatı altında yaşadığı ve benzer aktivite ve görevleri yerinde getirdiği; sanayileşme ve kentleşme olgularından sonra ise genç ve yetişkinlerin aktivite ve görevlerinin birbirinden ayrıldığı ve yeni aile biçimlerinin ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Şahin, 2005, s.170).

Özellikle 1980'li yıllardan sonra gençliği konu edinen çalışmalarda gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Toplumsal katılımlarını, yerel yönetimlere katılımlarını, eğitim ve istihdam gibi meseleleri konu edinen bu çalışmaların artışı, Birleşmiş Milletler 'in gençlik temalı çalışmaları ile paralellik göstermektedir. 1992 Rio de Janeiro Yeryüzü Zirvesi'nin Gündem 21'inin 25. bölümünde ele alınan sürdürülebilir kalkınma, 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen konferansta Habitat II Gündem Belgesi ve 2001 yılında İstanbul+5 Konferansı'nın gündem maddesini oluşturan gençlik çalışmaları, gençlik ve gençlerin yaşam standartlarının ulusal ve uluslararası belgelerde yer almasına katkı sunmuştur (Özer, 2011, s.45).

Yeni gençlik kültürü, 1980'li yıllardan başlayarak küreselleşmenin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasının büyük etkisiyle gençlerin tüketim, iletişim, davranış tercihlerinin önceki kuşaktan farklılaşarak yeni bir suret kazanmasını ifade etmektedir. Yeni gençlik kültürünün ayırt edici unsurları; tüketime odaklı olmaları, özgürlüğe düşkün olmaları ve ego-santrist davranış kalıplarına sahip olmalarıdır. Sosyal medyanın özelde birey ve toplumun tüm katmanlarında kendini takdim edebilme yetisi sonsuz ve sınırsız bir özgürlük mecrası iddiasından ileri gelmektedir. Bu doğrultuda içinde barındırdığı geçmişin özgürlükleri kısıtladığı algısı söz konusudur. Gençlerin sosyal medya araçları ve tatbikine sınır konulmaması gerektiği fikri, buradan ileri gelmektedir (Babacan, 2016, s.29). Yeni gençlik kültürü, bilgi-bilişim çağının en önemli araçları olan internet, sosyal medya, online (çevirim-içi) oyunlar ve eğlence programlarıyla yeni aktivite alanları ve davranış biçimleri yaratmaktadır. Bu dav-

ranış biçimleri, sosyal alanların farklılaşmasıyla belirginlik kazanmaktadır. Sosyal alanların farklılaşması ile beraber klasik sosyalleşme biçimleri olan aile-mahalle içinde sosyalleşme yerini sanal mekanlarda sosyalleşmeye bırakmıştır. Yüz yüze gerçekleşen iletişim, yerini sanal mekanlarda çevirim-içi iletişime bırakmıştır.

2000'li yıllar itibariyle internetin kullanım alanının genişlemesi ve bununla birlikte yaşanan hızlı toplumsal değişim, gençlerin sosyalizasyon sürecini doğrudan etkilemiştir. Özellikle ebeveynlerle geçirilen zaman kısalmış ve anne-baba-öğretmenler gibi rol modeller yerini popüler kültürün yarattığı modellere bırakmıştır. Ayrıca sosyal medyanın yaygınlık kazanmasıyla birlikte kendisini daha fazla ifade edebilme olanağına kavuşan gençler, iletişime geçebileceği birey sayısını arttırmış, duygu ve düşüncelerini büyük kitlelere ulaştırabilme fırsatı yakalamış, nicelik bağlamında klasik sosyalleşme biçimlerinin sosyalleşme olanağı sunduğundan daha fazlasına sahip olmuştur. Bu kontekste sosyal medya araçları gençlerin sosyalleşme biçim ve alanlarını değiştirse de gençlerin iletişim kanallarını çeşitlendirme, ulaştığı kitleyi artırma, gönüllü organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları ve siyasi katılım hakkında bilgilendirme fırsatları sunmaktadır. Yeni gençlik kültürü araçları, gençleri bir yandan bireyselleştirirken diğer yandan toplumsallaştırmaktadır (İli, 2013, s.10). Kurumlar, organizasyonlar ve kuruluşların, tanıtım ve organizasyonları sanal mekanda afişe etmeleri, gençlerin bu organizasyonlardan haberdar olmalarına olanak sunmakta ve katılımlarını sınır tanımaksızın yapmalarına imkân tanımaktadır.

İletişim teknolojilerinin gelişimi ve tüm dünyaya erişim sağlayan iletişim ağları, tüm toplumların iletişim tercihlerini belirlemiş ve büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Bu teknolojik gelişim, yeni jenerasyonların dikkatini daha fazla çekmekte ve yeni kuşayı önceki kuşaktan farklılaştırmaktadır. Bu farklılaşma iletişim teknolojilerini kullanma oranında, sosyalleşme tercihlerinde ve sosyal çevreyle kurulan ilişkilerin biçimlerinde görölmektedir. Kuşaklar arasında yabancılaşmaya neden olan sosyal medyanın bir diğer göstergesi iletişim dilidir. Daha çok zamana yayılmış ve uzunca bir arka plana sahip olan yetişkinlerin ilişki-iletişim diline karşılık sosyal medya dili anlık ve bağlamsız bir ilişki-iletişim biçimine dönüşmüştür (Babacan, 2016, s.33-34).

İnternet ve sosyal medya hesapları, bu hesap kullanıcılarını belli bir kültüre davet ederken aynı zamanda iletişime ve etkileşime olanak veren yapısıyla da katılımcıların kendilerini yeniden tanımladıkları ve sanal ortamda sosyalleştikleri bir mekan olarak da dikkat çekmektedir. Özellikle internet sitelerinin chat (sohbet) odaları ve sosyal medya hesapları (Facebook, Instagram, Twitter, Youtube) katılımcıların kendilerine yeni mekanlar edinmelerine olanak sunmaktadır (Güzel, 2006, s.13). Böylelikle “yeni gençlik kültürü”, gençleri aile-okul-mahalle gibi mekanlardan sanal mekanlara doğru itmektedir.

Küresel melez kültürün içinden doğan yeni gençlik kültürü, tüm dünya toplumlarında benzer özellikler taşımaktadır. Bu yaratılan kültürün beğenileri, refleksleri ve tutumları aynılaşmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde yeni gençlik kültürünün en önemli taşıyıcı ayaklarını sosyal medyanın oluşturduğu görülmektedir. Bundan dolayıdır ki sosyal medyanın gençliği; dil, algı ve tutumlar bakımından etkilemesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Kendini akıllı, yeni, özgürlükçü gibi vasıflarla takdim eden sosyal medyanın, gençlerin bağımlılığı üzerinden toplumsal derinliği zaafa uğratan ve toplumsal yapının ve ilişkilerin hasar görmesine neden olan bir yanı da bulunmaktadır. Sosyal medyanın bu menfi tarafı, sosyal sermaye birikimine de zarar vermektedir (Babacan, 2016, s.31). Fakat sosyal medyanın etkilerini tek taraflı olarak değerlendirmek, ulaşılabilecek sonucun yanıltıcı olmasına neden olacaktır. Özellikle sosyal medyanın, gençlerin büyük kitlelerle iletişim kurabilmesine olanak tanıyan, yardım organizasyonlarına ve demokratik kurumlara ulaşılabilirlik kazandıran yanı, sosyal sermayeye pozitif etki de yaratmaktadır.

Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramı, toplumsal ilişkiler, güven, siyasi katılım, gönüllülük gibi olguların kombinasyonuyla yaratılan, toplumsal yaşama olduğu kadar ekonomiye de katkı sunan bir kavramdır. Sosyal sermaye kavramının üzerinde konsensüs sağlanmış tek tanımı olmasa da Temple’in kısa tanımıyla; *en az iki kişi arasında güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkanı*, ya da biraz daha uzun bir tanımlamasıyla; *toplumu*

oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri tanımı, kavramı daha anlaşılır kılmaktadır (Akt. Karagül ve Masca, 2005, s.39). Sosyal sermaye kavramının kökleri, Alexis de Tocquaville, Karl Marx, Emile Durkheim ve Max Weber'e kadar götürülse de bilinen ilk kullanımı Lyda Judsen Hanifan'a aittir. Hanifan 1916 yılında yaptığı *"The Rural School Community Center"* adlı çalışmasında sermayenin salt ekonomik boyutunu değil aynı zamanda ona katkıda bulunan ve toplumsal bütünlüğü de sağlayan bireyler ve aileler arasında iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve sosyal yakınlıkların varlığına dikkatleri çekmek için sosyal sermaye kavramını geliştirmiştir (Şan, 2011, s.93). İnterdisipliner bir kavram olan sosyal sermaye kavramının ne ifade ettiği ve hangi boyutlarıyla ele alındığını ortaya koyabilmek için Alexis de Tocquaville, Karl Marx, Pierre Bourdieu, Robert Putnam, Francis Fukuyama ve Samuel Coleman'ın çalışmalarına bakmak gerekmektedir.

Tocquaville, 1835 yılında kaleme aldığı *"Democracy in America"* adlı eserinde sosyal sermayenin önemine vurgu yapmaktadır. Amerika'nın göçmenler tarafından kurulan bir devlet olmasına rağmen ekonominin, demokrasinin ve siyasal sisteminin Avrupa ülkelerinin aksine nasıl bu denli geliştiğinin üzerinde duran Tocquaville, sosyal sermayenin Amerika'nın gelişimine katkısını bu sözlerle ifade etmektedir;

Amerikalılar, yaşları, sosyal durumları ve kültürleri ne olursa olsun hep birleşirler. Orda sadece, herkesin iştirak ettiği ticari ve sanayii cemiyetler değil, binlerce türlü cemiyet vardır: dini, ahlaki, ciddi, gayri ciddi, çok umumi, hususi, büyük, küçük her türlü. Amerikalılar bayramlar yapmak, seminerler tertip etmek, kiliseler tesis etmek, kitaplar neşretmek, dünyanın öbür ucuna misyonerler göndermek için birleşirler. Bu şekilde, hastaneler, hapishaneler ve okullar inşa ederler. Nihayet büyük bir örneğin desteğiyle bir hissi geliştirmek veya bir gerçeği ortaya koymak için birleşirler. Yeni tip teşebbüssün başında, Fransa'da hükümeti, İngiltere'de büyük bir asili görebileceğiniz her yerde Amerika'da bir cemiyet görürsünüz (Tocquaville, 1962, s.82).

Karl Marx ise, sermayeyi toplumsal eşitsizliklerin merkezine yerleştirmektedir. Toplumsal eşitsizliklerin yaratılması ve bunun eşitsizlik yaratan bir bilinç ortaya çıkarması noktasında sermayenin önemini

vurgulayan Marx, kapitalist toplum sisteminin iki ana karakteristik özelliği olarak sermaye ve yabancılaşma fikrini ortaya atmıştır (Aydemir, 2011, s.33).

Bourdieu'nun sosyal sermayeye yaklaşımı, gerçekte ve uygulamada karşılıklı tanışıklık veya tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması dolayısıyla birey veya grubun hissesine düşen kaynakların toplamı şeklindedir. Ayrıca Bourdieu, sermayenin salt ekonomik teori tarafından değil bütün biçimlerinin etkisini kabul etmeksizin sosyal dünyanın anlaşılamayacağını belirtmektedir (Kitapçı, 2015, s.16). Bourdieu için sosyal sermaye, kişinin bir toplumsal alana katılımını ve katılımından sonraki bu alan içerisinde rekabetin getirdiği özel kazançlara ulaşmayı mümkün kılan bir kaynaktır. Bourdieu, sosyal sermayeyi ilk kez şöyle tanımlamıştır: *“Gerekli olduğunda faydalı “destekler” sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi; herhangi biri toplumsal açıdan önemli konumlara, örneğin siyasi bir kariyer gibi aynı zamanda para değeri de olan konumlara, sahip olan müşterilerin ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vazgeçilmez olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir”* (Akt. Palabıyık, 2011, s.132). Bu bağlamda Bourdieu, sosyal sermayeyi, toplum içerisinde eşitsizlik yaratan bir kaynak olarak görmektedir. Sermaye kavramına; sınıfların eşitsizliğinin sürdürülmesinin bir aracı olarak bakan Bourdieu, kişinin bir toplumsal alanda kazanç sağlamak için mücadeleye giriştiği ve bu mücadele sonucunda da kazanç sağlamasını mümkün kılan aracın sosyal sermaye olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda bireyin içerisinde bulunduğu toplumun *“kimlik bilgisi”*, bireye belli kazanımlar sunmaktadır. Bir başka gruba dahil olan bireyden farklılaşmasının da temelini bu kimlik bilgisi yaratmaktadır. Bourdieu'nun yapmış olduğu bir başka tanım da sosyal sermaye; *“yatırıma daha yüksek getiri sağlayarak rekabet avantajı sağlayan az ya da çok genişletilmiş, az ya da çok mobilize edilebilir bir ilişkiler ağı aracılığıyla aktive edilen kaynakların toplamıdır.”* (Bourdieu, 2005, s.194).

Max Weber, *“Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu”* isimli çalışmasında, ismi konulmasa da sosyal sermayenin üretkenliğe olan katkısına vurgu yapmıştır. Ekonomik kalkınmanın arkasında yatan temel unsurların kültürel ve dini değerler olduğunu vurgulayan Weber'e göre; bu değerleri, püriten etik oluşturmaktadır. Weber, rasyonel kapitalist sis-

temin yaratılabilmesi için yeni bir çalışma etiğini içinde barındıran kültürel değerlerin temel belirleyici olarak ele alınması gerekliliği üzerinde durmuştur (şan, 2006, s.3-4).

Robert Putnam, sosyal sermaye teorisini makro ölçekli göstergeler üzerinden inşa etmektedir. Bu anlamda etkin bir siyasal yönetimin geliştirilmesi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması sosyal sermaye ile ilişkilendirilmiştir. Putnam'a göre modern dünyanın özgürlükçü sosyal politikalarından beslenen bireyselleşme eğilimi, toplumsal birlikteliği sağlayan sosyal sermaye kaynaklarını eritmektedir (Akt. Aydemir, 2011, s.63-64). 2000 yılında Robert Putnam tarafından kaleme alınan "*Bowling Alone*" eseri de bu minvalde bir başyapıttır. Bu eser, sosyal sermayenin Amerika coğrafyasında bireyselleşme ve rasyonelleşme ile birlikte erimeye başladığını konu edinmektedir.

Robert Putnam, sosyal sermaye tanımı yaparken fiziksel sermayeden ve beşeri sermayeden farklılaşan noktalarına temas etmiştir. Putnam, fiziksel sermayenin fiziksel nesnelere, insan sermayesinin bireysel özelliklere ve en nihayetinde sosyal sermayenin ise bireysel arasındaki bağlantılara, bunlardan kaynaklanan karşılıklılık ve güvenilirlik normlarına atıfta bulunduğunu ifade etmiştir (Putnam, 2000, s.16). Putnam, sosyal sermayeyi ikili sınıflandırmayla ele almaktadır. Bunlar; bağlayıcı (bonding) sosyal sermaye ve köprü oluşturan (briging) sosyal sermayedir. Bağlayıcı sosyal sermaye, seçkin kimlikleri belirlemek ve homojenliği devam ettirme eğilimi göstermekteyken; köprü oluşturan sosyal sermaye ise çeşitli toplum grupları arasından insanları bir araya getirme eğilimi göstermektedir. Bağlayıcı sosyal sermaye; etnik ve milliyetçi gruplar, çeşitli kardeşlik organizasyonlardan insanların meydana getirdiği sosyal sermayedir. Bu gruplar arasında grup-içi güven duygusu ve sadakat yoğun olarak hissedilmektedir. Köprü oluşturan sosyal sermaye ise sivil haklar hareketleri ve gençlik grupları gibi daha yumuşak bağlarla bağlanan gruplar tarafından inşa edilebilmektedir (Aydemir, s.71).

Sosyal sermaye kaynağının en önemli kaynağının güven olduğunu savunan Francis Fukuyama, farklı ülke ve ulusların güven düzeyleri ile ekonomik performansları arasında bir mukayese yapmış ve bir toplumun güven düzeyinin; refahın ve demokrasinin koşullarını yapılandırdığı sonucuna varmıştır (Alacahan ve Duman, 2011, s.111). Sosyal değerleri; ahlaka ve güvene bağlı olarak açıklayan Fukuyama, toplum düzeninin bu

değerlerle bezenmiş bir sivil toplumdan ileri geldiğini savunmaktadır. Ayrıca aile ve akrabalık ilişkilerinin de önemini vurgulayan Fukuyama, bu ilişkilerin ekonomik kalkınmaya önemli etkilerinin olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca “*Büyük Çözülme*” çalışmasında aşırı bireycilik kültürünün, sosyal normlar alanına taşarak otorite unsurlarını aşındırdığını ve aileleri, mahalleleri ve ulusları bir arada tutan bağları zayıflatmış olduğunu iddia etmektedir (Aydemir ve Tecim, 2012, s.47).

Samuel Coleman ise, Sosyal sermaye kavramına daha çok aile ve kilise üzerinden yaklaşmıştır. Sosyal sermaye rezervlerinin, bu kurumlardaki ağırlığına değinen Coleman, eğitimde öğrenci başarılarının aile içi sosyal ve beşeri sermayeye endekslendiğini vurgulamaktadır. Coleman, Amerika’da öğrencilerin okuldaki başarılarına ve okuldan ayrılma sebeplerine üç faktörün doğrudan etki ettiğini savunmaktadır. Bunlar; finansal sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermayedir. Bu faktörlerden finansal sermaye; çocuğun eğitimsel başarısında gerekli olan ekonomik kaynağı, beşeri sermaye; ailenin çocuğun eğitim sürecine katkıda bulunacak derecede ebeveyn eğitim düzeyini, sosyal sermaye ise; aile içindeki yakın ilişkileri, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve aile-okul ilişkilerini ifade etmektedir (Kitapçı, 2015, s.17).

Yöntem

Hakkari ilindeki 15-24 yaş arası olarak belirlenen genç nüfusun yeni gençlik kültüründen ne derecede etkilendiğini, yeni gençlik kültürünün temel taşıyıcıları olan sosyal medya araçlarını ne sıklıkla kullandıklarını ve yeni gençlik kültürünün Hakkari’deki gençlerin sosyal sermaye kaynaklarını nasıl etkilediğini saptamayı amaç edinen bu araştırma, yarı yapılandırılmış mülakat çalışmasıyla verilerin toplanmasını uygun bulmuştur. Kartopu örneklem tekniği ile 2018 yılının Ağustos ve Eylül aylarında 10 kişiyle yapılan mülakat görüşmesinin evreni, Hakkari ilindeki 15-24 yaş arası genç kitledir. Yapılan mülakat görüşmelerinde ses kayıt ve not alma tekniğinin birlikte uygulandığı bu araştırma verilerinin çözümlenmesinde Miles-Huberman analiz modeli kullanılmıştır.

Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki bu araştırmanın nitel olarak tasarlanmasının altında yatan sebep, katılımcıların güven düzeylerinin, sosyal ilişkilerinin ve sivil katılımlarının nedenlerini derinlemesine irdelemek

ve bireylerin içinde yaşamış oldukları dünya hakkında bir anlam arayışında olduklarını ortaya koymaktır. Diğer taraftan Dünya Değerler Araştırması'nın ve temaya ilişkin literatürdeki neredeyse tüm çalışmaların verilerinden hareketle; düşük seviyede ölçülen Türkiye sosyal sermayesinin Hakkari ili bağlamında nedenlerini irdelemek, bireysel deneyimlere ulaşmak ve anlam dünyalarını keşfetmek bu araştırmanın nitel metoda başvurmasının temel motivasyonudur.

Araştırmanın Amacı

Yeni gençlik kültürünün en önemli taşıyıcılarından olan sosyal medya araçlarının sosyal sermayeye olan etkilerini irdelemek, bu araştırmanın birincil amacını oluşturmaktadır. Hakkari ili özelinde gençlerin toplumsal ilişkilerini, gönüllülük esaslı organizasyonlara ve sivil toplum kuruluşlarına katılımlarını, siyasi katılımlarını ve gerek kurumlara olan güvenlerini gerek toplumsal güven düzeylerini saptamak ve değerlendirmek bu araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Kartopu örneklem

Araştırmanın örneklem metodunu oluşturan kartopu örneklem modeli, araştırmanın başında belirlenen bir olay veya bir deneğin araştırmacıya, ilişkili olay veya deneğe ulaşmasında kolaylık sağlamaktadır. Araştırma için benimsenen bu örneklem metodu, özellikle olay ve denek hususunda diğerlerini etkileyen kişilerin örneklem oluşturması için kullanılmaktadır.

Yarı Yapılandırılmış Mülakat Çalışması

Bu araştırmada elde edilen veriler genel literatürün tercih etmiş olduğu soruların özünden hareketle oluşturulmuş olan yarı yapılandırılmış mülakat formu üzerinden toplanmıştır. Soruların hazırlanması sürecinde açıklık, anlaşılabilirlik, katılımcıların görüşlerini etkilememe gibi genel ilkelere dikkat edilmiş olup katılımcılara sorular aynı biçimde ve aynı tonlamlarla yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesi sürecinde uygulanan model, Miles-Huberman modelidir. Bu model, verilerin düzenlenmesi-azaltılması, verilerin sergilenmesi ve sonuçların doğrulanması süreçlerini kapsamaktadır. Bu modelin öngördüğü analiz sürecinin ilk aşaması olan verilerin azaltılması süreci; verilerin düzenlenmesi, gruplara ayrılması ve bölünmesi-özet çıkarılması adımlarından oluşmaktadır. Birinci aşamada yapılacak böyle bir düzenleme verilerin kodlanması sırasında meydana gelecek hata oranlarını minimum seviyeye çekecektir. Modelin ikinci aşaması; verilerin sunumu aşamasıdır. Bu aşamada, azaltılan verilere ilişkin bilgiler sıkıştırılır ve birleştirilir. Böylelikle veriler daha sistematik bir biçime dönüştürülmüş olur. Miles-Huberman veri analizi modelinin son aşaması ise sonuçların tasvir edilmesi ve doğrulanmasıdır. Bu safhada araştırmacı, çeşitli anlamlar oluşturma stratejilerini kullanır. Bu model, veri analizi yapan araştırmacı için somut gerçeklikten soyut ve genellenebilir kuram ve kavramlara ulaşma konusunda kolaylık sağlar (Baltacı, 2017, s.4-9).

Bulgular

Sosyal medya araçları, hayatımızda önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle gençler arasında yaygınlık kazanan bu mecra, kullanıcılara güven vermese de üyelik yapmada, veri paylaşmada ve verilerin tüketilmesi hususunda çekince yaratmayan bir duruş sergilemektedir. Katılımcılara sorulan “Sosyal medya araçlarına güveniyor musunuz ? sorusuna genel olarak “güvenmiyoruz” cevabı alınsa da üyelik yapılırken kişisel bilgilerin paylaşımında ve veri paylaşımında herhangi bir endişe, korku yaşamamaları dikkat çekicidir. Bu araştırmaya katılan 10 katılımcıdan sadece iki kişi sosyal medya araçlarını kullanmazken; nedenleri sorulduğunda ise; “sosyal medya araçlarına güvenmiyorum.” ve “ders çalışmayı engelliyor ve aile ile olan iletişimi engelliyor.” yanıtları alınmıştır. Ayrıca K-9 kullanıcısı, “sosyal medya araçlarına verilerimi girip kayıt yaptırırken güven problemi yaşıyorum ama bu beni yolumdan alıkoymuyor ve ilerdeki zararlarını pek fazla düşünmüyoruz, bağımlılık haline geliyor.” Şeklinde çarpıcı bir yanıt vermiştir. K-1 kullanıcısı da sosyal medyaya olan güvensizliğini; “uygulamayı indirirken bu uygulama sizin bilgilerinize erişecektir gibi bir uyarı veriyor ve bu

durum benim hiç hoşuma gitmiyor. Sonuçta o uygulamanın esas bir yönetim merkezi vardır ve onlar benim bütün bilgilerime sahip olacaklar ama sanki mecburmuşuz gibi kayıt yaptırıyoruz.” şeklinde dile getirmektedir. Bu bağlamda şu değerlendirme yapılabilir; sosyal medya, güvensizlik yaratan, gerçekdışı kabul edilen ama gerçekliğin buraya nakledildiği ve güvensizlik içinde yaşamaya mecbur kılan ve güvensizlik içinde yaşamayı öğreten bir mecradır. Gençlerin bir çoğu da bunu bu haliyle kabul etmekte fakat ondan bağımsız da kalmamaktadırlar.

Yapılan araştırmada Hakkari'nin sosyo-ekonomik yapısı, kentin sahip olduğu coğrafi ve kentleşememe sorunsalı, kentin STK, dernek ve gönüllü organizasyonlara ev sahipliği yapamaması gibi bir takım meseleler; gençlerin sosyal sermaye rezervlerine etki etmiştir. Fukuyama'nın sosyal sermaye çalışmasının merkezine yerleştirdiği “güven”, 17-24 yaş aralığındaki Hakkarili gençler üzerinde yapılan araştırmada oldukça dikkat çekicidir.

Dünya Değerler Araştırması'nın verilerine göre oldukça düşük seviyede ölçülen Türkiye toplumunun güven düzeyi, Hakkari ili özelinde de kendini göstermiştir. Dünya Değerler Araştırması'nın 1990-1991 yılları arasında yapılan Türkiye araştırmasında % 9,8 seviyelerinde, 1996 yılında yapılan araştırmasında %6,5 seviyelerinde, 2010-2014 yılları arasında 60 ülkede yapılan araştırmasında ise 11,6 seviyelerinde ölçülen toplumsal güven düzeyinin (URL1), Hakkarili gençler arasında da oldukça düşük bir seviyede olduğu görölmektedir. Gençlerin toplumsal güven konusunda bu denli karamsar bir tablo çizmesi, genç kuşakların önceki sahip olmayan gençlerin içinde buldukları bu menfi durum, önceki kuşakların yarattığı güvensizlik ortamından ve artan bireyselleşme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Halk arasında sıklıkla zikredilen “bu devirde babana bile güvenme” deyimi, yeni nesil gençlerin kulağına küpe olmuş durumda. Bu kontekste artan bireyselleşme ve rasyonelleşmenin güvensizliğin en temel nedeni olsa da önceki neslin yeni jenerasyona güvensizlik aşıladığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 1'deki verilerden de anlaşılacağı üzere, sosyal medya ile güven düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Katılımcılardan K-7 ve K-8 sosyal medya hesabı kullanmıyor olmalarına rağmen insanlara gü-

venmediklerini söylerken; 17 yaşında bir lise öğrencisi olan K-3 de günün büyük bir bölümünü sosyal medyada geçirirken insanlara hatta yakın çevresine dahi güvenmediğini söylemiştir.

Tablo 1: Sosyal Medya İle Toplumsal İlişkiler ve Güven İlişkisi (Hakkari-2018).

Katılımcı	Yaş	Eğitim Durumu	Cinsiyet	Sosyal Medya İle Geçirilen Süre (Dk.)	Toplumsal İlişkiler(Ak-raba-Komşu-Eş-Dost)	Genel Güven Düzeyi
K-1	24	Yüksek okul mezunu	Erkek	120	Çok iyi	İnsanlara güveniyorum.
K-2	18	Lise mezunu	Erkek	60	Çok iyi	İnsanlara güven konusunda temkinliyim.
K-3	17	Lise öğrencisi	Kadın	720	Kötü	İnsanlara güvenmiyorum (yakınıma dahi).
K-4	24	Lisans mezunu	Erkek	240	Çok iyi	İnsanlara güven konusunda temkinliyim.
K-5	23	Lisans mezunu	Kadın	90	Kötü	İnsanlara güven konusunda temkinliyim.
K-6	17	Lise mezunu	Kadın	120	Çok iyi	İnsanlara güvenmiyorum.
K-7	21	Yüksek okul mezunu	Erkek	kullanmıyor	İyi	İnsanlara güvenmiyorum.
K-8	23	Lise mezunu	Kadın	kullanmıyor	Çok iyi	İnsanlara güvenmiyorum.
K-9	21	Üniversite öğrencisi	Erkek	300	Çok iyi	İnsanlara güven konusunda temkinliyim.
K-10	24	Lise mezunu	Erkek	60	Çok iyi	İnsanlara güven konusunda temkinliyim.

Ayrıca 10 kişiyle yapılan mülakat çalışmasında sadece bir kişinin insanlara güven hususunda sorun yaşamaması, olayın vahametini gösteren bir başka unsurdur. Araştırmada, katılımcılara insanlara neden güvenmiyorsun? Sorusuna ise genel olarak *neden güveneyim ki* yanıtı verilmiştir.

Katılımcılar tarafından verilen yanıtlar, katılımcıların bu duruma, insanlara güven duymamanın normal olduğu ve güven duyanların sorgulanması gerektiği şeklinde yaklaştığını ortaya koymuştur.

Bu araştırmamızın elde ettiği verilerden çıkarılabilecek bir diğer bulgu ise, Hakkarili gençlerin toplumsal ilişkilerinin oldukça iyi bir noktada olduğudur. Gerek komşuluk ilişkileri gerek akrabalık ilişkileri gerek eş-dost ilişkileri; geleneksel akraba-komşuluk ilişkileriyle örtüşmektedir. Hakkarı'de akrabalık bağları; bağlayıcı sosyal sermaye kaynağı olan aşiretçiliğin devam etmesi, kentin küçük olmasından dolayı herkesin birbirini tanıyor olması, modern çekirdek aile yapısının aksine geleneksel geniş aile modelinin işlevsel halde olması gibi sebeplerden dolayı insanları birbirine bağlayan ve sıcak ilişkilerin devam etmesini sağlayan en önemli unsurların başında gelmektedir. Ayrıca Hakkarı'de sosyal aktivite imkanlarının sınırlı olması ve en büyük sosyal aktivite aracı olarak düğünlerin ön plana çıkması; tüm akraba-eş-dost-komşunun sürekli bir arada olmasına olanak sunan ve kendini yenileyen bir kaynak niteliğindedir.

Hakkarili gençler de bu toplumsal ilişkileri, akrabalık ve komşuluk bağlarını devam ettirme eğilimi göstermektedirler. Katılımcılardan K-4, *"Akraba ziyaretleri için bayram veya özel günleri beklemem, sık sık akraba ziyaretlerinde bulunurum. Mesela aşığı mahallede akrabalarım var, biz merkez mahallede oturuyoruz akşamları canımız sıkılınca aşığı mahalledeki akrabalarımızı ziyarete gidiyoruz"* diyerek aslında akraba ziyaretlerinin bir sosyal aktivite aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Yine K-4, *"akşamları yemek yapıp komşumuza götürürüz, onlar da bize getirir"* şeklindeki ifadeyle komşuluk ilişkilerinin sıcak olduğunu belirtmektedir. K-6 katılımcısına sorulan akraba ve komşularınızla görüşür müsünüz? sorusuna, *"sık sık olmasa da üç günde bir görüşürüm"* cevabını vermiştir. Üç günde bir yapılan akraba- komşuluk ziyaretleri, post-modern dönemde yüksek seviyede bir ilişki ağıyla eş değerdir. Ayrıca K-9 katılımcısı da *"bizim buralarda bir şey pişirilirse birlikte yenilir"* diyerek geleneksel komşuluk değerlerinin sürdü-rüldüğüne ve komşular arasındaki birliktelik ruhunun yaşatıldığına dikkat çekmiştir.

Tablo 2: Toplumsal Proje- Gönüllü Faaliyetlere Katılım ve Demokratik-Siyasi Katılım (Hakkari-2018).

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Toplumsal Proje- Gönüllü Faaliyetlere Katılım	Demokratik-Siyasi Katılım
K-1	24	Erkek	Ne sosyal hayatta ne de sanal ortamda gönüllü faaliyetlere katılmadım.	Sadece sandığa gidiyorum.
K-2	18	Erkek	Ne sosyal hayatta ne de sanal ortamda gönüllü faaliyetlere katılmadım.	Yaşımdan dolayı seçimlere katılmadım ama katılacağım. Parti ya da STK üyeliğim yok.
K-3	17	Kadın	Sosyal hayatta bireysel olarak gönüllü faaliyette bulunurum ama sosyal medya üzerinden yapmam.	Yaş engelim var.
K-4	24	Erkek	Ne sosyal hayatta ne de sanal ortamda gönüllü faaliyetlere katılmadım.	Sadece sandığa gidiyorum.
K-5	23	Kadın	Sosyal hayatta yardım vakfına üyeliğim var ve aktif olarak görev aldım ama sanal ortamda gönüllü faaliyette bulunmadım.	Sadece sandığa gidiyorum.
K-6	17	Kadın	Sosyal hayatta gönüllü faaliyetlerde bulunmadım ama sosyal medya aracılığıyla gönüllü organizasyonlara katılımım var.	Yaş engelim var.
K-7	21	Erkek	Sosyal hayatta yardım vakfına üyeliğim var ve aktif olarak görev aldım. ama sanal ortamda gönüllü faaliyette bulunmadım.	Sadece sandığa gidiyorum (1 defa gittim sonraki seçimlere de katılmayı düşünüyorum).
K-8	23	Kadın	Ne sosyal hayatta ne de sanal ortamda gönüllü faaliyetlere katılmadım.	Sadece sandığa gidiyorum.
K-9	21	Erkek	Yardım faaliyetlerini organizasyonlardan bağımsız ve gizli olarak yapıyorum.	Sandığa gittim.
K-10	24	Erkek	Ne sosyal hayatta ne de sanal ortamda gönüllü faaliyetlere katılmadım.	Seçimlere düzenli olarak katılırım.

Gönüllü organizasyonlara katılım konusunda sosyal medyanın etkisinden rahatlıkla söz edilebilir. Her ne kadar katılımcılardan bir çoğu sosyal medya araçları vasıtasıyla gönüllü organizasyonlara ve yardım kuruluşlarına destek sağlamasa da farkındalık yaratması bakımından önem atfetmektedir. Özellikle hayvan hakları koruma dernekleri ve çevre koruma

dernekleri Hakkari’li gençlerin duyarlılığını arttırmıştır. K-9 katılımcısı, sosyal medya araçları üzerinden edindiği bilgiler ışığında fenomen hale gelmiş olaylara kayıtsız kalmadığını dile getirmiş ve daha duyarlı hale geldiğini savunmuştur. Yine K-1 katılımcısı, atanan ama güvenlik soruşturması henüz tamamlanmayan kişiler için Twitter üzerinden bir yardım organizasyonu başlatıldığını böylelikle bir farkındalık yaratıldığını fakat kendisinin güven problemi yaşamasından dolayı dahil olmadığını söylemiştir. Ayrıca K-1 katılımcısı, evre ve hayvanları koruma derneklerinin yaptığı çalışmaları sosyal medya üzerinden takip ettiğini, olumlu bulduğunu fakat yine güven duymadığı için dahil olamadığını sözlerine eklemiştir. K-6 katılımcısı da sosyal medya üzerinden hayvan hakları ile ilgili imza kampanyası yapan bir organizasyona katıldığını dile getirmiştir.

Hakkari kentinde gönüllü organizasyon, STK, yardım kuruluşları ve derneklerinin nicel olarak düşük seviyelerde olması, Hakkari’li gençlerin bu tür organizasyonlarda yer almalarına engel teşkil etmiştir. Sosyal medya hesapları üzerinden faaliyet gösteren organizasyonlar ise genel manada duyarlılık kazandırsa da katılım ve faaliyet konusunda beklenen seviyeye ulaşmamıştır. Katılımcıların sanal ortamda faaliyet gösteren organizasyonlara güven duymaması hiç kuşkusuz bunun en etkili nedenidir.

Demokratik-siyasi katılımın bir çok alternatifi olsa da bunlardan en yaygın olanları referandum ve seçime katılım, sivil toplum kuruluşlarına katılım, siyasi parti oluşumlarında yer almak, sivil itaatsizlik, genel greve ağrı gibi demokratik katılımlardır. Ahmet Taner Kışlalı, siyasi katılımın her toplumda farklı işlev ve amaçlarının olduğunu kimi zaman amaçlara ulaşmak için bir araç olduğunu kimi zamanda doğrudan bir araç olduğunu belirtmiştir. Ayrıca siyasi katılımın güçlü ve katılım yollarının açık olduğu toplumlarda toplumsal çatışmaların azalmakta olduğunu, yurttaşlık duygu ve davranışlarının daha güçlü olduğu hususunun üzerinde durmaktadır (Akt. Görgülü, 2018, s.5). Türkiye’de sivil itaatsizlik, grev, STK’lara katılım düşük seviyelerde olmasına karşın en büyük demokratik katılım olarak görülen seçimlere katılım ise oldukça yüksek seviyelerde llmektedir. 2011 verilerine göre Türkiye, Avrupa Ekonomik işbirliği rgt (OECD) lkeleri arasında seçim katılım oranlarının en yüksek olduğu ikinci ülke konumundadır. Bu sıralamanın birinci sırasında Belçika

yer alırken Türkiye 2. Sırada, İsveç ise 3. Sırada yer almaktadır. 2015 verilerinde ise Türkiye; Malta ve Belçika'dan sonra seçimlere katılım oranları sıralamasında üçüncü sırada gelmektedir. (OECD, URL2). Türkiye'nin yıllara göre seçimlere katılım oranları ise 3. Tabloda olduğu gibidir.

Tablo 3. Türkiye'de seçmenlerin seçimlere katılım oranları

Seçim yılı	Katılım oranı %
1991	83
1995	85
1999	87
2002	79
2007	84
2011	87
2015	85
2018	87

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu (YSK), URL3.

Araştırmanın verileri de katılımcıların seçimlere ilgili olduklarını göstermektedir. Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere araştırmaya katılan gençlerden Türkiye'deki seçim yaşı olan 18'i tamamlayanlar, sandığa gittiklerini ve sonraki seçimlerde de sandığa gitmeye devam edeceklerini düşündüklerini belirtirlerken; henüz seçim yaşına ulaşmayanlar ise 18 yaşından sonra seçimlere katılacaklarını ifade etmişlerdir. Gençlerin, en demokratik hak olan seçimlere ilgili olmaları ülkenin demokratik katılımı açısından büyük önem atfetmektedir. Fakat, STK gibi siyasi parti gibi oluşumlara minimum seviyede destek vermeleri sadece Hakkari için değil; ülke genelinde kaygı verici bir durum yaratmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Hakkari ili özelinde yapılan bu çalışmanın bulgularından hareketle yeni gençlik kültürü ve onun en önemli taşıyıcısı olan sosyal medya, gençlerin sosyal sermaye kaynaklarına doğrudan ve dolaylı olarak tesir etmektedir. Yeni gençlik kültürünün yarattığı bireyselleşmenin gençlerin insanlara duydukları güveni önemli derecede etkilediği gözlemlenirken; Hakkari gençlerin sosyal ilişkilerine ise çok fazla tesir edemediği görülmektedir.

Hakkari'li gençlerin sosyal ilişkilerinin modern aile-komşuluk-akrabalık ilişkileri motiflerinden farklılık göstermesine neden olan en önemli unsur; "aşiretçilik" gibi toplumları bir arada tutan doğal örgütlenme biçiminin önemini koruması ve Hakkari'nin sosyal anlamda "kentleşme" olgusundan uzak olmasıdır. Daha çok mahalle-köy kültürünün hakim olduğu Hakkari'de gençlerin birbirlerine duydukları güvensizlik ise genel manada içselleşen bireyselleşme ve rasyonelleşme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Toplumsal çıkarların yerini bireysel çıkarlara bıraktığı modern ve post-modern dönemde Hakkari ilindeki gençler de bu dalgadan nasibini almışlardır. Komşuluk ilişkileri-akrabalık bağlarının güçlü olduğu bir toplumda güven probleminin yaşanması, güven çapının kendi iç-grubuyla sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu kontekste Hakkari'li gençler her ne kadar güven duymadıklarını belirtseler de kendi iç gruplarında bir güven çemberi oluşturmuş fakat bu çemberin çapını daraltmışlardır.

EXTENDED ABSTRACT

**New Youth Culture and Social Capital: A Field
Research Based upon Hakkari Province**

*

Yunus Eroğlu
Sakarya University

Social capital has been one of the topics that have been frequently discussed in the field of social sciences recently. Especially in the development processes of countries, the importance of social capital has been understood, and it has been deemed necessary to focus on social capital values for a full and complete growth. Social capital; It includes resources such as social relations, civic participation, values, trust, family ties. This study, which aims to reveal the extent to which young people affect social capital resources in Hakkari city center; It attaches importance in terms of revealing the social dynamics of the region. Especially with the effect of globalization, the transformation of youth has taken place and with the widespread use of internet, social media and virtual environments, traditional relationships among young people have been replaced by virtual relationships. Evaluating the social relations, social trust and voluntary participation levels of young people in the information age we live in is also among the aims of this study. In this study, in which the qualitative research method was preferred, within the scope of this study, which aimed to determine the data with the interview data collection method; "new youth culture" that emerged with globalization and virtual environments, conceptual analysis of social capital and social capital discussions, examining the social capital values of Hakkari youth and analyzing the findings. The evaluation levels of the semi-structured interview study conducted with 10 participants between the ages of 18-24 in Hakkari are generally social relations, civic participation, social trust and trust. The findings obtained from the participants determined by the snowball sampling technique; It shows that the new youth culture and social media tools, which are the most important carriers, have a positive and negative effect on social capital. The global values embodied in the new youth movements and the social media tools, which are the carriers of the new youth culture, have also shaped the social capital reserves and forms of the youth to a great extent. The new youth culture; There are some effects on social capital, which we can define as the support of social relations, cooperation culture, social trust, democratic-political participation to economic development.

Based on the data obtained from this study, the most important factor that causes the social relations of young people from Hakkari to differ

from the modern family-neighborhood-relative relations motifs; The fact that the natural form of organization that holds societies together, such as "tribalism", preserves its importance and Hakkari is far from the phenomenon of "urbanization" in the social sense. In Hakkari, where the neighborhood-village culture is dominant, the distrust of young people towards each other is generally due to the internalization and rationalization tendency. In the modern and post-modern era, where social interests are replaced by individual

interests, young people in Hakkari have also received their share from this wave. The fact that there is a trust problem in a society with strong neighborly relations and kinship ties shows that the diameter of trust is limited to its own in-group. In this context, although the young people of Hakkari state that they do not trust, they have created a circle of trust in their inner group, but they have narrowed the diameter of this circle. Based on the findings of this study conducted in Hakkari province, the new youth culture and social media, which is its most important carrier, directly and indirectly affects the social capital resources of the youth. While it is observed that the individualization created by the new youth culture significantly affects the trust of young people in people; It is seen that it does not affect the social relations of young people from Hakkari very much.

In terms of participation in voluntary organizations, the effect of social media can be easily mentioned. Although many of the participants do not provide support to voluntary organizations and charities through social media tools, they attach importance to raising awareness. Especially animal rights protection associations and environmental protection associations have increased the sensitivity of Hakkari youth. The K-9 participant, one of the participants of the research, stated that he did not remain indifferent to the events that have become phenomenal in the light of the information he obtained through social media tools and argued that he became more sensitive. Another participant, the K-1 participant, said that an aid organization was started on Twitter for the people who were appointed but whose security investigation was not yet completed, thus creating an awareness, but he was not included because he had a trust problem. In addition, the K-1 participant added that he followed the work of the environmental and animal protection associations on social media, found it positive, but could not be included because he did not have confidence. The K-6 participant also stated that he participated in an organization that made a petition about animal rights on social media.

The quantitatively low levels of voluntary organizations, NGOs, aid organizations and associations in Hakkari prevented young people from Hakkari from taking part in such organizations. Organizations operating through social media accounts, on the other hand, have not reached the expected level in terms of participation and activity, although they have

gained awareness in general terms. Undoubtedly, the most effective reason for this is that the participants do not trust the organizations operating in the virtual environment.

Another finding that can be deduced from the data revealed by this research is that the social relations of young people from Hakkari are at a very good point. Neighborhood relations, kinship relations, and peer-friend relations; coincides with traditional kin-neighbourhood relationships. Kinship ties in Hakkari; The continuation of tribalism, which is a binding source of social capital, the fact that everyone knows each other due to the small size of the city, and the fact that the traditional extended family model is functional in contrast to the modern nuclear family structure is one of the most important elements that connect people and ensure the continuation of warm relations. In addition, the limited social activity opportunities in Hakkari and the weddings coming to the fore as the biggest social activity tool; It is a self-renewing resource that allows all relatives-wife-friends-neighbors to be together constantly.

Kaynakça / References

- Alacahan, O. ve Duman, B. (2011). Güven ve sivil bağlılık boyutuyla sosyal sermaye ve mezhep: Kahramanmaraş örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), 108-131.
- Altunay, E., Oral, G., Yalçinkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya University Journal Of Education*, 4(1), 62-80.
- Aydemir, M.A. (2011). *Sosyal sermaye: Topluluk duygusu ve sosyal sermaye araştırması*. (1. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aydemir, M.A., Tecim, E. (2012). Türk toplumunda aile ve dinin sosyal sermaye potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 43-59.
- Babacan, M.E. (2016). Toplumsal derinlik, sosyal medya ve gençlik. *İnsan Ve Toplum Dergisi*, 6(1), 23-45.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman Modeli, *Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Bourdieu, P. (2005). *The social structures of the economy*. (Translated by Chris Turner), Cambridge: Polity Press.
- Görgülü, B. (2018). *Gençlerin siyasal katılım sürecinde sosyal medyanın rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, M. (2006). Küreselleşme, internet ve gençlik kültürü. *Küresel İletişim Dergisi*, 1, 1-16.

- İli, K. (2013). *Sosyal medya ortam ve araçlarının öğrenci davranışlarına etkisi (Gazi çiftliği anadolu lisesi örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karagöl, M., Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52.
- Kitapçı, İ. (2015). Motivasyonel bir güç olarak sosyal sermaye kavramı ve rasyonallitesi. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 7(1-2), 11-36.
- Özer, Y.E. (2011). Gençlerin toplumsal yaşama katılımı ve yerel yönetimlerin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 43-65.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, 16(61-62), 121-141.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Newyork: Simon&Schuster.
- Şahin, M.C. (2005). Türkiye’de Gençliğin toplumsal kimliği ve popüler tüketim kültürü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 157-181.
- Şan, M.K., Şimşek, R. (2011). Sosyal sermayenin tarihsel-sosyolojik arka planı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 88-110.
- Şan, M.K. (2006). Bilgi toplumuna geçişte sosyal sermayenin taşıdığı önem ve Türkiye gerçeği. 5. *Uluslararası Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi, Bildiri Kitabı*, 1, 113-140.
- Tocguaville, A. (1962). *Amerika’da demokrasi*. (Çev. T. Timur). Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları Siyasi İlimler Serisi: 4, İstanbul: Yenilik Basımevi. (Eserin orijinali 1835 yılında yayımlandı).
- URL1, *World values survey*, 13.08.2018 tarihinde <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> adresinden erişilmiştir.
- URL2, *OECD*, 12.08.2018 tarihinde https://www.oecd.org/els/family/CO_4_2_Participation_first_time_voters.pdf adresinden erişilmiştir.
- URL3, *Yüksek Seçim Kurulu*, 11.08.2018 tarihinde <http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Eroğlu, Y. (2021). Yeni gençlik kültürü ve sosyal sermaye: Hakkari ili özelinde bir alan araştırması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5186-5209. DOI: 10.26466/opus.845838

Spor Bilimleri Alanında Öğrenci Olmak: Bir Metafor Çalışması

DOI: 10.26466/opus.841871

*

Senem Çeyiz * - Seray Erbil** - Hüseyin Can Yılmazoğlu***

* Dr. Öğr. Ü., Kastamonu Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kastamonu/Türkiye

E-Posta: ceyizsenem@hotmail.com ORCID: [0000-0002-1000-0309](https://orcid.org/0000-0002-1000-0309)

** Lisans Öğr., Kastamonu Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kastamonu/Türkiye

E-Posta: seray_erbil@hotmail.com ORCID: [0000-0002-2186-7119](https://orcid.org/0000-0002-2186-7119)

*** Lisans Öğr., Kastamonu Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Kastamonu/Türkiye

E-Posta: huseyincnyilmazoglu@outlook.com ORCID: [0000-0002-8540-7134](https://orcid.org/0000-0002-8540-7134)

Öz

Bu araştırmanın amacı, spor bilimleri alanında lisans öğrenimi görmekte olan üniversite öğrencilerinin, bu alanda eğitim öğretim görmek konusundaki algılarını ürettikleri metaforlar yoluyla keşfetmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmaya amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile seçilen 83 üniversite öğrencisi (Kastamonu Üniversitesi, Siirt Üniversitesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ve Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi) katılmıştır. Verilerin toplanması aşamasında araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış formlar kullanılmıştır. Verilerin analizinde; içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizi yapılırken “Spor bilimleri alanı lisans öğrencisi” kavramına yönelik, katılımcıların oluşturduğu metaforlar listelenerek, kategorilere ayrılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen metaforlar spor bilimleri alanında lisans öğrencisi olmanın; çaba, disiplin ve yetenek gerektiren, farklı sportif branşları uygulama olanağı bulunan, öğretici lider ve çok yönlü bireyler olmaya katkı veren bir süreç olarak algılandığına işaret etmektedir. Ayrıca katılımcıların bu süreci, değerli bir alanda keyifli eğitim öğretim süreci olarak değerlendirmelerinin yanı sıra eğitim öğretim yetersizlikleri ve istihdam sorunlarına da vurgu yaptıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor bilimleri, metafor, lisans öğrencisi.

Being a Student in Sport Sciences: A Metaphor Study

*

Abstract

The purpose of this study was to discover the perceptions of university students studying undergraduate in sports sciences about education in this field through the metaphors they produce. For this purpose, the phenomenology pattern, as part of qualitative research approaches, was used in the research. 83 university students (Kastamonu University, Siirt University, Mehmet Akif Ersoy University and Karamanoğlu Mehmetbey University) who were selected according to maximum diversity sampling as part of purposeful sampling methods participated in the study. The personal information form and semi-structured forms developed by the researcher were used in the data collection phase. While analyzing the data, the metaphors created by the participants for the concept of "Sports sciences undergraduate student" were listed and categorized. In the analysis of the data; content analysis method was used. Metaphors obtained within the scope of the research; It indicated that being a student in the field of sports science was perceived as a process that requires effort, discipline and talent, has the opportunity to apply different sports branches, and contributes to being an instructive, leader and versatile individuals. In addition, it was seen that the participants evaluate this process as a pleasant education process in a valuable field, as well as emphasizing the problems of education and employment problems.

Keywords: Sport sciences, metaphor, undergraduate.

Giriş

Bir bilim alanında uzmanlaşmak, lise eğitiminin devamında gelen süreçte, ilgili alanda üniversite öğrencisi olarak öğrenmeye devam etmek adına atılan adımlarla başlamaktadır. Günümüzde spor bilimleri alanı da bu uzmanlıklar arasındaki yerini almış olan bilim dallarındandır. Türkiye’de beden eğitimi ve sporun bir bilim alanı olarak kabul edilip benimsenmesinin, olgunlaşma sürecinin ve gelişim göstermesinin, birçok bilim alanında olduğu gibi çeşitli sancılarla gerçekleştiği söylenebilir. Ülkemizde 20. yüzyılda başlayan çalışmalar, “Beden Terbiyesi” eğitimi almak üzere 1909’da İsveç’e gönderilen Selim Sırrı Tarcan ve bazı Avrupa ülkelerine giden Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Uğural tarafından, öncelikli olarak beden eğitimi ve sporun bir bilim dalı olduğunun kabul edilmesine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir (Günay, 2013). Cumhuriyet döneminden itibaren daha çok öğretmen yetiştirme odaklı gerçekleştirilen beden eğitimi ve spor çalışmalarının kronolojik özeti şu şekildedir:

1927-1928 eğitim-öğretim yılında İstanbul Çapa Kız Öğretmen Okulu’nda, bir yıl süreli teorik ve pratik eğitim yapan "Jimnastik Mulallimleri Kursu-Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Kursu" açılmıştır (Arun, 1990).

1928-1929 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Teşkilatınca gönderilen kabiliyetli ilkokul öğretmenlerinin katılımıyla açılan ve 3 yıllık eğitim öğretimi kapsayan ikinci kurstan 148 erkek ve 63 kadın mezun edilerek orta dereceli okullarda görevlendirilmiş ve sonrasında yeterli sayıda beden eğitimi öğretmeni yetiştirildiği düşüncesiyle kurs eğitimleri durdurulmuştur (Güven, 1996).

1932-1933 eğitim-öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsü’nde üç yıllık bir eğitim öğretimi kapsayan "Beden Eğitimi Şubesi" açılmıştır (Koç, 1992). Bu bölüm geride kalan yıllar içerisinde çeşitli isim değişiklikleri sonrasında 1992 yılında Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu adını almıştır (Güven, 1996). 2016 yılından bu yana ise Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi adı altında eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

1967-1968 eğitim-öğretim yılında İstanbul Eğitim Enstitüsü’nde üç yıllık eğitim süresi olan bir beden eğitimi bölümü açılmış; yıllar içerisinde çeşitli isim değişiklikleri sonrasında, 1992 yılında Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu adını almıştır (Güven, 1996). 2016 yılından bu yana

ise Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi adı altında eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

1970'li yıllara gelindiğinde, beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek için açılan ve kısa bir süre içinde kapatılan eğitim öğretim kurumları da göz önünde bulundurularak, teknik elemanlar yetiştirmek amacıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı dört yıllık "Spor akademileri" (Açıkada, 1992); 1974- 1975 öğretim yılında Ankara'da, "Ankara 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisi", 1975- 1976 öğretim yılında da İstanbul'da "Anadoluhisarı Gençlik ve Spor Akademisi" ve Manisa'da, "Manisa Gençlik ve Spor Akademisi" olmak üzere faaliyet göstermiştir (Arun, 1990).

1977-1978 eğitim-öğretim yılında Ege Üniversitesi'nde dört yıllık eğitim ve öğretim süresi olan Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu açılmıştır. Bu bölüm geride kalan yıllar içerisinde çeşitli isim değişiklikleri sonrasında, 1992 yılında Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ismini almıştır (Güven, 1996). 2016 yılından bu yana ise Ege Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi adı altında eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

1982 yılından sonra spor eğitimi veren kuruluşların, üniversitelerde birleştirilmesine karar verilmiş; 1992 yılında ise eğitim kurumlarının büyük bir çoğunluğu Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'na dönüştürülmüştür (Açıkada, 1997).

Günümüzde spor bilimleri alanı özel yetenek gerektiren alanlardan biri olması nedeniyle, bu alanda öğrenim görmek isteyen bireyler, ÖSYM tarafından gerçekleştirilen "Yüksek Öğretim Kurumları Sınavı"na ek olarak, hemen her üniversitenin kendi bünyesinde gerçekleştirdiği uygulamalı yetenek sınavlarına da tabi tutulmaktadır. Bu sınavlarda gerekli kriterleri sağlayarak başarılı olan bireyler, spor bilimleri alanında faaliyet gösteren üniversitelerde; yüksekokullar, fakülteler ve rektörlük gibi birimlere bağlı bölümler şeklinde eğitim öğretim hizmeti veren kurumlarda öğrenim görmektedir. Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversiteleri çatısı altında faaliyet gösteren beden eğitimi ve spor yüksekokulları ile spor bilimleri fakültelerinin son üç yıllık eğitim öğretim dönemine ait sayıları Tablo 1'de gösterildiği şekildedir.

Tablo 1. Devlet ve Vakıf Üniversitelerindeki Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları ile Spor Bilimleri Fakültelerine Ait Sayısal Veriler

Eğitim Öğretim Dönemi	Bed.Eğt. ve Spor/Spor Bilimleri ve Teknolojisi Y.O. Sayısı	Spor Bilimleri Fakültesi Sayısı	Genel Toplam
2016-2017	70	26	96
2017-2018	74	33	107
2018-2019	77 (5'i vakıf üniversitesi)	41 (7'si vakıf üniversitesi)	118

Bu verilere göre hem beden eğitimi ve spor yüksekokulları hem de spor bilimleri fakülteleri sayılarının artış gösterdiği görülmektedir.

Yine son üç eğitim öğretim yılına ait olan mevcut fakülte ve yüksekokullarda görev yapmakta olan öğretim elemanları ve dört yıllık lisans eğitimi almakta olan öğrenci sayıları Tablo 2'deki şekildedir.

Tablo 2. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları ile Spor Bilimleri Fakültelerindeki Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayısal Verileri (istatistik.yok.gov.tr/)

Eğitim Öğretim Dönemi	Bed.Eğt. ve Spor/Spor Bilimleri ve Teknolojisi Y.O.		Spor Bilimleri Fakültesi		Genel Toplam			
	Öğrenci Sayıları	Öğretim Elemanı Sayıları	Öğrenci Sayıları	Öğretim Elemanı Sayıları	Öğrenci Sayıları	Öğretim Elemanı Sayıları		
	Yeni Ka- yıt	Devam Etmekte Olan	Yeni Kayıt	Devam Etmekte Olan				
2016-2017	9360	41.308	878	4042	11.733	703	66.443 (Toplam lisans öğrenci sayısının %1,6'sı)	1281 (Toplam öğretim elemanı sayısının %0,8'i)
2017-2018	8561	43.322	806	5763	15.820	896	73.466 (Toplam lisans öğrenci sayısının %1,7)	1702 (Toplam öğretim elemanı sayısının %1,1)
2018-2019	8949	45.049	748	7152	21.878	1074	83.028 (Toplam lisans öğrenci sayısının %1,8)	1822 (Toplam öğretim elemanı sayısının %1,1)

Tablo 2'deki verilere göre yüksekokul ve fakülte sayılarının artması ile orantılı olarak öğrenci sayılarının da arttığı görülmektedir. Öğretim elemanı sayısında da artış olduğu görülse de, spor bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilerin ülke genelindeki oranına göre aynı alanda eğitim öğretim hizmeti veren öğretim elemanı oranının yeterli olmadığı söylenebilir. Zira 1997 yılında üniversitelerin spor eğitimi veren bölüm ve yüksekokullarındaki toplam öğrenci sayısı 14.023 ve öğretim elemanı sayısı 543 iken (Açıkada, 1997),

yirmi yılı aşkın bir sürede öğrenci sayısının yaklaşık altı katına çıktığı, öğretim elemanı sayısının ise üç kat arttığı görülmektedir.

Kısıtlı imkânlarla beden eğitimi öğretmeni yetiştirme odaklı cumhuriyet döneminden günümüze kadar gelen süreçte spor bilimleri alanının ciddi bir gelişim ve dönüşümü geride bıraktığı görülmektedir. Bu dönüşüm içerisinde spor bilimleri alanının herhangi bir bölümünde öğrenim görmekte olan öğrencilerin, eğitim öğretim süreçleri ile ilgili algılarını ortaya çıkarmak, alanın gelecekteki evrilme aşamalarına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada öğrencilerin algılarını ifade ederken, özgün ve kalıplardan arınmış bir çerçeve çizilebilir adını metafor kullanımı benimsenmiştir.

Metafor kelimesi Yunanca "metapherein" kelimesinden türemiş olup meta "değişmek", pherein "taşımak" anlamına gelmektedir (Levine, 2005). Metafor, bir nesnenin yönlerinin başka bir nesneye 'taşındığı' veya başka bir nesneye aktarıldığı belirli bir dilbilimsel süreç grubunu ifade eder, böylece ikinci nesne birinciymiş gibi konuşulur (Hawkes, 2017). Kesić ve Muhić (2013), spor metaforlarını, özlü ve mecazi bir ifade ile ulaşılan kolektif düşünce ve bilgeliliğin kavşakları olarak tanımlamaktadır.

Bu tanımlar ışığında, öğrencilerin metaforik algılarından elde edilen bilgiler, spor bilimleri alanının değişim ve yenilik arayışlarına yol gösterici olabilir. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, spor bilimleri alanında öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinin, bu alanda öğrenci olmaya ilişkin algılarını metaforlar yolu ile açığa çıkarmaktır. Bu amaçla araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

Spor bilimleri alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin, bu alanda öğrenci olmaya ilişkin metaforik algıları nelerdir?

Elde edilen metaforlar hangi kategorilerde bir araya getirilebilir?

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Modeli

Araştırmada spor bilimleri alanında öğrenim gören lisans öğrencilerinin öğrencilerinin, bu alanda lisans öğrencisi olmak konusundaki algılarını metaforlar yoluyla açığa çıkarmak hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenoloji deseni benimsenmiştir. Fenomenolojik bir çalışma, bir kavram veya fenomen hakkında, bireylerin deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar (Creswell ve Poth, 2016). Olgular

gündelik yaşamda olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmaya 2019-2020 eğitim öğretim döneminde dört ayrı üniversitenin (Kastamonu Üniversitesi, Siirt Üniversitesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi) beden eğitimi ve spor yüksekokullarında öğrenim görmekte olan 259 lisans öğrencisi katılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler arasında toplam 83 katılımcının ifadeleri metaforik algı ifadesi olarak kabul edilmiş ve çalışmaya dahil edilmiştir. Spor Bilimleri alanında lisans öğrencisi olmak ile ilgili algının bu alanda öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinden elde edilebileceği düşüncesiyle, araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile seçilmiştir. Yaygın olasılıksız örnekleme yöntemlerinden olan amaçlı örnekleme; “amacına uygun olduğu düşünülen örneklem grubunun araştırmacı tarafından seçilmesini” ifade etmektedir ve nitel araştırmalarda kullanılmaktadır (Marshall ve Rossman, 2006). Çalışma grubundaki öğrenci çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmak için; katılımcıların öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyleri, lisanslı sporcu olma durumları ile üniversitelerin coğrafi bölgelere göre dağılımları kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Veriler analiz edilirken her bir katılımcı için K1, K2, ... K83 şeklinde sayısal kodlar kullanılmıştır. Katılımcılara ait bilgiler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Katılımcılara Ait Bilgiler

		f
Yaş	18-22	58
	23 ve üstü	25
Bölüm	Bed. Eğt. Öğretmenliği	30
	Antrenörlük Eğitimi	22
	Spor Yöneticiliği	31
Sınıf	1. Sınıf	14
	2. Sınıf	19
	3. Sınıf	24
	4. Sınıf	26
Lisanslı sporcu olma durumu	Evet	53
	Hayır	30
Toplam		83

Verilerin Toplanması

Katılımcıların kendi deneyimlerinden yola çıkarak “Spor bilimleri lisans öğrencisi”ni tanımlamaları için araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış formlar kullanılmıştır. Form, “Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu/Spor Bilimleri Fakültesi öğrencisi olmakgibidir. Çünkü” şeklinde yarı yapılandırılmış iki ifadeden oluşmaktadır. Ayrıca araştırmada kullanılan form aracılığı ile, katılımcıların yaşlarına, bölümlerine, sınıflarına ve lisanslı sporcu olup olmadıklarına dair bilgiler de elde edilmiştir (Tablo 3). Formda yer alan cümlede kullanılan “gibi” kelimesi katılımcıların metaforları oluşturmaları için, “çünkü” kelimesi ise metaforları gerekçelendirmeleri için kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde; elde edilen verileri açıklayacak kavram ve ilişkilere ulaşmayı amaçlayan, içerik analizi yöntemi (Yıldırım ve Şimşek, 2013) kullanılmıştır. Verilerin analizi yapılırken “Spor bilimleri lisans öğrencisi” kavramına yönelik katılımcıların oluşturduğu metaforlar listenerek, ilgili kavramlarla ilişkilendirilemeyen metaforlar çalışmadan çıkarılmıştır. Bir sonraki aşamada, geriye kalan metaforlar, ortak özelliklerine göre sınıflandırılarak kodlara dönüştürülmüş; elde edilen kodlar ise kategorilendirilmiştir. Verilerden elde edilen kodlar ve bu kodlarla ilişkilendirilen kategoriler, araştırmacı tarafından yorumlanarak, bulgular açıklanmış ve anlamlandırılmıştır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurularak sonuçların önemine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Nitel çalışmaların geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması için ileri sürülen yaklaşımlar “trustworthiness” “inandırıcılık” kavramı üzerinde yoğunlaşmış olup; “inanılabilirlik”, “aktarılabirlik”, “güvenilebilirlik”, “onaylanabilirlik” başlıkları altında incelenmektedir (Lincoln ve Guba, 1985). İnanılabilirliğin artırılmasına yönelik yöntemlerden olan uzman incelemesi, araştırmacının içeriği ve nitel araştırmalar konusunda uzman kişiler tarafından araştırmacının farklı boyutlarıyla incelenmesidir (Creswell, 2013). Araştırma kapsamında, spor bilimleri ve nitel araştırmalar alanında uzman 3 öğretim üyesinin görüşlerine başvurularak; araştırmacının deseni, elde edilen veriler, verilerin analizi ve sonuçların aktarılması süreçlerinde geri bildirim alınmıştır.

Bulgular

Spor Bilimleri Alanında Lisans Öğrencisi Olmaya İlişkin Metaforik Algılar

“Spor bilimleri alanında lisans öğrencisi olmak” ile ilgili metaforlardan oluşturulan kategoriler, katılımcıların ifade ettiği metaforların sayısı, metaforların kaç katılımcı tarafından oluşturulduğu ve yüzdeleri Tablo 4’te gösterildiği şekildedir.

Tablo 4. Kategoriler, Metaforlar Ve Katılımcıların Dağılımı

Kategori	Metaforların Sayısı ve Yüzdeleri Dağılımı		Katılımcıların Sayısı ve Yüzdeleri Dağılımı	
	f	%	f	%
Değerli bir alanda keyifli eğitim öğretim olanağı	23	32.3	26	31.3
Eğitim öğretim yetersizlikleri ve istihdam sorunları olan Öğretici, lider ve çok yönlü olmaya katkı veren	14	19.8	14	16.8
Çaba, disiplin, yetenek gerektiren Farklı sportif branşları uygulama olanağı	13	18.3	14	16.9
Toplam	12	16.9	16	19.3
	9	12.7	13	15.7
	71		83	

“Spor bilimleri alanında lisans öğrencisi olmak” ile ilgili metaforlar incelendiğinde, toplam 71 metafor arasında en fazla sayıda metaforun “Değerli bir alanda keyifli eğitim öğretim olanağı” kategorisi altında toplandığı görülmüştür. Metaforların kullanım sıklığına göre ikinci sırayı “Eğitim öğretim yetersizlikleri ve istihdam sorunları olan” kategorisinin almış olması da çarpıcı bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan elde edilen ilgili metaforların tamamı Tablo 5’te gösterildiği şekildedir.

Tablo 5. Spor Bilimleri Alanında Lisans Öğrencisi Olmaya İlişkin Algıları Yansıtan Metaforlar ve Metaforların Kullanım Sıklıkları

Kategori	Metaforlar	F	Kategori	Metaforlar	F
Çaba, disiplin, yetenek	Şarkı söylemek	5		Eğlenceli bir aktivite	3
	Engibeli yol	1		Rüya	2
	Problem cümlesi	1		Gümüş	1
	Sanatçı olmak	1		Hayallere açılan kapı	1
	Yemek yapmak	1		Onurlu bir iş	1

<i>gerektiren</i>	Koşmak	1		Dolar	1
	Oruç tutmak	1		Kuşlar gibi uçmak	1
	Maden işçisi olmak	1		Barcelonayı izlemek	1
	İşçi olmak	1		Filozofluk	1
	Parkurları aşmaya çalışan atlet	1		Kelebeğin rüya görmesi	1
	Mermi olmak		<i>Değerli bir</i>	Yeniden doğmak	1
	Bembeyaz bir sayfa	1	<i>alandaki keyifli</i>	Bulutlara çıkmak	1
		1	<i>eğitim öğre-</i>	Yeni bir güne uyanmak	1
			<i>tim olanağı</i>	Gökyüzünün mavi tonu	1
				Sonu olmayan eğlence	1
<i>Öğretici, lider ve çok yönlü olmaya katkı veren</i>	Felsefe yapmak	2		Oyun	1
	Sipil dağı	1		Zumba yapmak	1
	Meyve veren ağaç	1		Ameliyat	1
	Yeni doğan fidan	1		Terapi	1
	Öğretmen olmak	1		Çikolata	1
	Geleceğin eğitimcisi olmak	1		Psikolojik rahatlama	1
	Yaşam koçu olmak	1		Bazlama ekmeğine tereyağı sürmek	1
	Süper kahraman olmak	1		Altın rezervine sahip olmak	1
	Ormanların kralı olmak	1			1
	Başrol oyuncusu olmak	1		Platonik aşk	
<i>Farklı sportif branşları uygulama olanağı</i>	Bilim insanı olmak	1		Ben fero dinlemek	
	Hayata hazırlanmak	1		Eziyet	1
				Çin işkencesi	1
				Kara delik	1
	Resim yapmak	4	<i>Eğitim öğre-</i>	Çıkmaz sokak	1
	Gökkuşağı	2	<i>tim yetersiz-</i>	Boş kutu olmak	1
	Pasta	1	<i>likleri ve is-</i>	Tuzsuz yemek yemek	1
	Okyanus	1	<i>tihdam so-</i>	Eğitilmiş köpek olmak	1
	Akvaryum	1	<i>runları olan</i>	Ankara ya deniz beklemek	1
	Evren	1		Hiçbir şey olmamak	1
<i>Farklı sportif branşları uygulama olanağı</i>	Kuyumculuk	1		Ucu bucağı gözükmeyen orman	1
	Uzayda olmak	1		Kendini hep yarım hissetmek	1
	Su altına dalmak	1		Satranç da vezirsiz oynamak	1
				1	
				1	

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, spor bilimleri alanında öğrenim görmekte olan lisans öğrencilerinin, bu alanda öğrenim görmenin kendileri için ne ifade ettiğine yönelik algıları metaforlar yoluyla betimlenmiştir. Katılımcıların metaforik algılarını açığa çıkarmak adına yapılan bu çalışmanın çıkış noktası, spor bilimleri alanını diğer alanlardan ayıran özellikleri öğrenci bakış açısı ile ortaya koymaktır. Katılımcıların spor bilimleri alanında öğrenci olmak ile ilgili kullandıkları metaforlar, “Çaba, disiplin, yetenek gerektiren”, “Öğretici, lider ve çok yönlü olmaya katkı veren”, “Farklı sportif branşları uygulama olanağı”, “Değerli bir alanda keyifli eğitim öğretim olanağı” ve “Eğitim öğretim yetersizlikleri ve istihdam sorunları olan” kategorileri altında toplanmıştır. Katılımcılardan

elde edilen metaforların buyk bir kısmı, spor bilimleri alanının değerli bir alan olduğuna ve bu alanda öğrenim görmenin keyifli olduğuna işaret etmektedir. Ortaokul ğrencilerinin beden eğitimi dersine ilişkin metaforik algıları (Namlı, Temel, ve Güllü, 2017) ile benzer bir bulgu niteliğinde olan bu bulgunun spor bilimleri alanına zđ bir durum olduğu söylenebilir.

Katılımcıların spor bilimleri alanını, farklı sportif branşları uygulama olanağı bulunan bir alan olarak betimlemeleri, alanın spesifik özellikleri arasında gösterilebilir. Benzer şekilde katılımcıların öğrenim gördükleri alanın kendilerine; çok yönlü bireyler olmak ve lider özelliklerinin gelişmesine katkı vermek gibi kazanımlar sağladığı algısı da spor bilimleri alanına zđ olarak kabul edilebilir. Spor bilimleri alanında öğrenim görmekte olan bireylerin bir çoğu okula giriş sınavlarına hazırlık aşamasında, tamamı ise eğitim ğretim süresince öğrenim gördükleri bölümlerin ders kataloglarına göre farklı şekillerde, çeşitli sportif branşlarda uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamaların bireyleri, sporun aktif katılımcısı olarak muhafaza ettiği, diğer taraftan da bireylerin çok yönlü gelişimleri konusunda farkındalık oluşturmalarına katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca alan derslerinde sportif bir branşın ya da içeriğin nasıl öğretileceğine yönelik gerçekleştirilen eğitim ve öğretimin, bireylerin liderlik özelliklerinin gelişimine katkı sağladığı da söylenebilir. Alanyazında yer alan, üniversitede spor eğitimi alan öğrencilerin liderlik özelliklerinin iyi derecede olduğunu ortaya koyan araştırma (etinkaya ve İmamoğlu, 2018), bunu doğrular nitelikteki çalışmalardandır.

Katılımcıların bir kısmının spor bilimleri alanını; çaba, disiplin, yetenek gerektiren bir alan olarak betimlediği görülmektedir. Bireyler spor bilimleri alanında lisans öğrenimi görmek için hem mental hem de fiziksel olarak iki aşamalı bir hazırlık süreci geçirmekte-dirler. Bu süreç aktif sporcu olan ve olmayan bireyler açısında avantaj ve dezavantajları beraberinde getirmektedir. Gerek hazırlık sürecinde gerekse öğrencilik süresince bireyler aktif sporculuk yaşamları ile birlikte, uygulamalı ve teorik derslerden oluşan öğrenim sürecini bir arada yürütebilmek için ciddi bir çaba göstermek durumunda kalmaktadır.

Eğitim ğretim yetersizlikleri ve istihdam sorunlarına yönelik betimlemelerin de, katılımcılar tarafından alanın olumsuzlukları olarak aktarıldığı görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde spor bilimleri ğrencilerinin istihdam kaygısı ve buna bağlı olarak oluşan umutsuzluk düzeyleri ile ilgili çalışmalar-

rın yer aldığı görülmektedir. Kırımoğlu (2010); beden eğitimi ve spor yüksekokulu son sınıf öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmasında, öğrencilerin istihdam kaygısı taşıdıklarını ortaya koymuştur. Benzer şekilde Ilgar ve Cihan (2019); spor yöneticiliği öğrencilerinin alandaki istihdam sorunları nedeniyle duygusal tükenmişlik ve gelecek kaygısı taşıdıklarını tespit etmiştir. Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölüm ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada, öğrencilerin umutsuzluk düzeyinin orta düzeyde olduğu görülmektedir (Aydın, 2017). Çeşitli bölümlerde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencileri arasında (Hemşirelik, ebelik, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, ilköğretim öğretmenliği, matematik ögr., sınıf ögr., Türkçe ögr., fen bilgisi ögr., sosyal bilgiler ögr., okul öncesi ögr., bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmenliği) iş bulmaya ilişkin umutsuzluk düzeyi en yüksek olan bölümün beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü olduğu ortaya çıkarılan sonuçlar arasındadır (Üstün vd., 2014). Spor bilimleri alanında lisans öğrenimi görmekte olan öğrenci sayı ve oranının her yıl artış gösterdiği göz önünde bulundurulduğunda (istatistik.yok.gov.tr/), her yıl mezun sayısı ve oranının arttığı da söylenebilir. Kamu çalışanı olarak sınırlı sayıda istihdam olanağı sağlanan mezunların, kamu dışındaki istihdam alanlarında; gelir eşitsizliği, iş güvenliği noksanlıkları, uzun çalışma saatleri gibi olumsuzluklara maruz kaldıkları bir gerçektir. Nitekim öğrencilerin bir çoğu, pedagojik formasyon alarak öğretmen adayı olmak, çeşitli antrenörlük ve uzmanlık kurslarına katılarak çalıştırıcı belgeleri almak gibi çabalarla alandaki istihdam alternatiflerini artırma eğilimi içerisinde olmaktadır. Bu durumun, bireylerin spor bilimlerinin herhangi bir alanında uzmanlaşmasının önünde bir engel olarak durduğu söylenebilir. Öğrenci ve mezun sayısının artırılmasından ziyade; yetkin, donanımlı ve alanında uzman mezunların yetiştirilmesine olanak sağlayacak bir yapılanmaya gidilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ortaya çıkan bu durumu destekler nitelikte; beden eğitimi ve spor öğretmenliği lisans programının değerlendirildiği çalışmada; uygulamalı derslerin yetersiz olduğu, meslek bilgisi derslerinin beden eğitimi alanına uyarlanmadığı belirtilmiştir (Namlı ve Temel, 2019). Ayrıca geçmişten günümüze beden eğitimi öğretmeni imgesinin olumsuz bir dönüşüme uğradığı görülmektedir (Sağın, 2018). Üniversite mezunu bireyler konusundaki eğitim politikalarının, niceliği başarı saymaktan ziyade niteliğe yönlenerken yeniden şekillendirilmesi gerektiği rahatlıkla söylenebilir.

Araştırmada elde edilen metaforik algılar katılımcıların; spor bilimleri alanını "Disiplin ve çaba gerektiren", "Değerli" bir alan, bu alanda ğrenci olmayı ise "ok yönlü ve lider" olabilme fırsatı başlıkları altında değerlendirdiklerine işaret etmektedir. Ayrıca katılımcılar "Eğitim ğretim/istihdam yetersizlikleri"ne de dikkat çekmektedir. Çalışmada elde edilen bulguların, spor bilimleri alanının gelecekteki evrilme basamaklarına katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

Gelecekteki araştırmalar, spor bilimleri alanının eğitim ğretim faaliyetlerini gerçekleştiren ğretim elemanları ile farklı yöntemler kullanılarak yapılabilir; bu da bulgular arası örtüşme ve entegrasyon sağlayabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Being a Student in Sport Sciences: A Metaphor Study

*

Senem Çeyiz – Seray Erbil – Hüseyin Can Yılmazoğlu
Kastamonu University

Sports sciences are currently one of the disciplines included in this specialization. It can be argued that, as with other disciplines, the acceptance and adoption of physical exercise and sports as one of the fields of sciences in Turkey came into existence as a result of various challenges. Because sports sciences are thought to be one of the fields that require flair, individuals who wish to pursue an education in this field must pass applied ability tests at the relevant university in addition to the "Higher Education Tests" administered by the Student Selection and Placement Centre (OSYM). Individuals who have proven to be successful in such tests are instructed at universities, academies, faculties, and departments affiliated with the rectorate that offer sports sciences after meeting the stipulated criteria.

It is clear that sports science has evolved developmental and transformative processes beginning with the republican era, which focused on raising physical education teachers with limited resources, and continuing to the present. During this transformation process, revealing the educational perceptions of students enrolled in any sports sciences department will help to shape the future of this particular field of specialization. In this study, metaphors were used to create a specific and template-free framework for students to express their perceptions. The term "metaphor" is derived from the Greek word "metapherein," where "meta" means "change" and "pherein" means "carry" (Levine, 2005). Metaphor refers to linguistic processes in which one object is "carried" or "transmitted" to another, and the second object is narrated as if it were the first (Hawkes, 2017). Kesić ve Muhić (2013), define the sports metaphors as the fundamentals of the collective thoughts and wisdom attained through concise and metaphoric expressions.

In light of the aforementioned definitions, the information gleaned from the students' metaphoric perceptions may pave the way for the pursuit of

change and innovation in the field of sports sciences. In this regard, the purpose of this study is to reveal the perceptions of university students at the departments of sports sciences for what appears to be a student in this field using metaphors. Efforts have been made to answer the following questions for this specific purpose:

What are the metaphorical perceptions of the students of the departments of sports sciences for what appears to be student in this relevant field?

How can the metaphors thus employed be classified?

The phenomenology pattern, which is one of the qualitative research methods used in this study, was chosen for this purpose. The phenomenologist study refers to the collective experience-based descriptions made by individuals for any concept or phenomenon (Creswell and Poth, 2016). Such phenomena can be encountered in a variety of ways, including everyday events, experiences, perceptions, tendencies, concepts, and cases (Yıldırım and Şimşek, 2013).

This study included 259 graduate students from four different universities' physical education and sports academies (Kastamonu University, Siirt University, Mehmet Akif Ersoy University, and Karamanoğlu Mehmetbey University). The expressions of 83 participants were deemed metaphorical and included in this study based on the data collected from the participants. Given that any perception of being a graduate student in the field of sports sciences could only be obtained from students currently enrolled in this program, maximum variation sampling method was chosen as the study group's sampling method. Sampling for the purpose of the prevalent non-probability sampling entails selecting the sampling group that best fits the researcher's purpose (Marshall and Rossman, 2006). To reflect the diversity of the students included in the study to the greatest extent possible, criteria such as the departments in which the participants attend, classes, the availability of any license, and the geographical distribution of the universities are taken into account.

Based on the experiences of the participants, semi-structured forms provided by the researcher were used to define the "Graduate Sports Science Students." The form includes two semi structured phrases such as "Being a student of the physical education and sports academy / Faculty of sports sciences is like It is because" Furthermore, data collected

through forms to determine the participants' age, department, class, and availability of any license. Content Analysis Method has been used to attain to the concepts and relations to clarify the data in the analysis of such data (Yıldırım and Şimşek, 2013). When analyzing the data, the metaphors created by the participants for what it is like to be a graduate of sports sciences were listed and metaphors that did not relate to the relevant concept were omitted. In the following step, the remaining metaphors were classified and coded based on their common features, while such codes were also classified. The researcher interpreted the resulting codes of such data, as well as the categories associated with the codes, with clarified findings and meanings.

The starting point of this study which is being conducted to reveal the metaphorical perceptions of the participants, is to highlight the distinctive features of sports sciences in comparison to other fields of study in students' perceptions. The metaphors expressed by participants for being a student in the field of sports sciences are classified as follows: "Something which require effort, discipline and ability", "Contribute to the didactic quality, leadership and versatility", "Opportunity to apply different sports branches", "Joyous education in a precious field of study" and "Department with educational inadequacies and employment challenges". The majority of the metaphors used by the participants emphasize the fact that sports sciences is a valuable field of study and that taking a course in this field of study is enjoyable.

Kaynakça / References

- Açıkada, C. (1992). Beden eğitimi ve spor öğretmeni yetiştirmede müfredat programı sorunları. *Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 3-13.
- Açıkada, C. (1997). Türkiye'de spor eğitimi veren kurumların yeniden yapılanması ve hakemli çalışmaların gelişimi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1), 17-42.
- Arun, A. C. (1990). Türkiye'de Cumhuriyet devrinde beden eğitimi öğretmeni yetiştirme çalışmaları ve aşamaları. *Journal of Physical Education and Sports Studies*, 1(1), 9-13.
- Aydın, E. (2017). Besyo öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölüm ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki. *Journal of International Social Research*, 10(49), 263-267. doi: 10.17719/jisr.2017.1577
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. [S.B. Demir (Ed.), G. Hacıömeroğlu, (Çev.)]. Ankara: Eğiten Kitap.

- Creswell, J. W. ve Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications. <https://tinyurl.com/y2gkkmka> adresinden erişildi.
- Çetinkaya, G. ve İmamoğlu, G. (2018). Üniversite spor eğitimli öğrencilerin liderlik yönelimlerinin farklı değişkenlere göre araştırılması. *Journal of International Social Research*, 11(59), 719-725. doi: 10.17719/jisr.2018.2681
- Günay, N. (2013). Atatürk döneminde Türkiye’de beden eğitiminin gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29(85), 72-100.
- Güven, Ö. (1996). Türkiye’de Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spor öğretmeni yetiştiren okulların eğitimini hazırlayıcı çalışmalar. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 70-82.
- Hawkes, T. (2017). *Metaphor* (Vol. 24). Taylor & Francis.
- İlgar, E. A. ve Cihan, B. B. (2019). Spor yöneticiliği programlarında öğrenim gören öğrencilerin sektörel beklenti, mesleki belirsizlik ve gelecek kaygılarının incelenmesi: fenomenolojik bir çözümleme. *Spor Eğitim Dergisi*, 3(1), 81-92.
- Kesić, D. ve Muhić, E. (2013). Sports in metaphor and metaphor in sports. *Sport Logia*, 9(1), 28-33. doi: 10.5550/sgja.130901.en.004K
- Kırmoğlu, H. (2010). Türkiye’deki beden eğitimi ve spor yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin istihdam sorunu açısından umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 18(1), 37-46.
- Koç, Ş. (1992). Neden spor bilimleri fakültesi? *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, 3(9), 11-16.
- Levine, P. M. (2005). Metaphors and images of classrooms. *Kappa Delta Pi Record*, 41(4), 172-175. doi: 10.1080/00228958.2005.10532066
- Lincoln, Y. S. ve Guba E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry* (Vol. 75). Sage. <https://tinyurl.com/y3jm79so> adresinden erişildi.
- Marshall, C. ve Rossman, G.B. (2006). *Designing Qualitative Research*. London: Sage
- Namlı, A. K. ve Temel, C. (2019). Beden eğitimi ve spor öğretmenliği lisans programının değerlendirilmesi ve program önerisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 321-351.
- Namlı, A., Temel, C., & Güllü, M. (2017). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine ilişkin ürettikleri metaforlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(2), 479-496.
- Sağın, A. E. (2018). *Öğretmen dönüşümü özelinde beden eğitimi öğretmenliği: Nereden? nereye?* (Master’s thesis, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Üstün, G., Dedekoç, Ş., Kavalalı, T., Öztürk, F., Sapcı, Y. ve Can, S. (2014). Üniversite son sınıf öğrencilerinin iş bulmaya ilişkin umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 200-221.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
YÖK. (t.y). *İstatikler*. 28.03.2020 tarihinde erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çeyiz, S., Erbil, S. ve Yılmazoğlu, H. C. (2021). Spor bilimleri alanında öğrenci olmak: bir metafor çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5210-5227. DOI: 10.26466/opus.841871

Bir Üniversiteye Bağlı İlçedeki Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerin Problemlerinin Analizi

DOI: 10.26466/opus.749235

*

Hatun Erkan* – **Birsel Canan Demirbağ****

* Öğr. Gör., Gümüşhane Üni., Kelkit Sağlık Hiz. Meslek Yüksek Okulu Gümüşhane/Türkiye

E-Posta: htn_erkan@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-0860-5747](https://orcid.org/0000-0002-0860-5747)

** Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Trabzon/Türkiye

E-Posta: cdemirbag@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7533-7201](https://orcid.org/0000-0002-7533-7201)

Öz

Üniversite yılları, öğrencilerin geç ergenlik döneminden yetişkinliğe geçiş yaptıkları gelişimsel bir süreçtir. Bu fiziksel, psikolojik, sosyal ve cinsel gelişim döneminde, gençler yavaş yavaş kendi sorumluluklarını üstlenirler. Üniversite ilk kez evinden uzaklaşma deneyimi yaşayanlar için özgürlük, finansal kontrol, sosyal ilişkileri düzenleme ve yeni ortama alışma gibi güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Araştırma, bir üniversiteye bağlı ilçedeki sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda okuyan öğrencilerin problemlerinin analizi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini bir üniversiteye bağlı ilçedeki sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu 2018-2019 eğitim öğretim yılında öğrenime devam eden öğrencilerin tamamı (200) oluşturmuştur. Veriler 1-31 Mayıs 2019 tarihleri arasında öğrencilerin problem alanlarını saptamaya yönelik araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu ile toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21.0 istatistik programı kullanılarak betimleyici ve nonparametrik istatistik yöntemler ile analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 20,45 olarak bulunmuş, yaşanan problem içerisinde en fazla %83,9'u ilçede kültürel imkanların yetersiz, %82,6'sı ilçede gezilecek yerlerin yok denecek kadar az olmasından kaynaklı sosyal problemler, %72,7'si stajların yetersiz olduğunu, %63,6'sı laboratuvar koşullarının yetersiz olmasından kaynaklı akademik problemler, %73,3'ü iş bulamama kaygısından kaynaklı ekonomik problemler olduğu bulunmuştur. Araştırma bulguları sosyal olanakların merkeze göre kısıtlı olduğu ilçelerde öğrencilerin sırasıyla sosyal problemler, akademik problemler, ekonomik problemler yaşadığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, sağlık hizmetleri öğrencisi, problem analizi

Analysis of The Problems of Students at Healthcare School of Health Services in a District Department of a University

*

Abstract

University years are a developmental process in which students transition from late adolescence to adulthood. In this period of physical, psychological, social and sexual development, young people gradually assume their responsibilities. For the first time away from home, the university brings difficulties such as freedom, financial control, regulation of social relations and getting used to the new environment. The aim of this study was to analyze the problems of students attending a vocational school of health services in a district of a university. The population of the study consisted of all (200) students attending the vocational school of health services in a district affiliated to a university in the 2018-2019 academic year. The data were collected between 1-31 May 2019 with a questionnaire developed by the researchers to determine the problem areas of the students. The data obtained were analyzed with descriptive and nonparametric statistical methods using SPSS 21.0 statistical program. The average age of the students who participated in the research was found to be 20.45, %83,9 of the problems were inadequate cultural facilities in the district, %82,6 were social problems due to the lack of places to visit in the district, %72,7 of them were inadequate internship, %63,6 were academic problems due to insufficient laboratory conditions, %73,3 were economic problems due to lack of employment. The results of the study revealed that students had social problems, academic problems and economic problems in the districts where social facilities were limited compared to the center.

Keywords: *University, Healthcare School students, problem analysis*

Giriş

Yaşamın her döneminde o döneme bağılı farklı güçlüklerle karşılaşmaktadır. 18 ile 33 yaşları arası çocukluk ve yetişkinlik arasında köprü olarak bilinmektedir (Rodríguez-SanzI vd., 2018). Bu dönem aynı zamanda üniversite başlangıç yaşıdır. Üniversite yılları, öğrencilerin geç ergenlik döneminden yetişkinliğe geçiş yaptıkları gelişimsel bir süreçtir (Mortier vd., 2015; Bruffaerts vd., 2018). Bu fiziksel, psikolojik, sosyal ve cinsel gelişim döneminde, gençler yavaş yavaş kendi sorumluluklarını üstlenirler. Ayrıca, daha fazla özerklik isteme, yaşam tarzlarını kontrol etme, fiziksel aktivitelerini kontrol etme ve tutum geliştirme gibi değişikliklere de maruz kalırlar (Aşçı, Hazar, Kılıç ve Korkmaz, 2015; Rodríguez-SanzI vd., 2018).

Üniversite ilk kez evinden uzaklaşma deneyimi yaşayanlar için özgürlük, finansal kontrol, sosyal ilişkileri düzenleme ve yeni ortama alışma gibi güçlükleri de beraberinde getirmektedir (Özgür, Gümüş ve Durdu, 2010; Metzger vd., 2017; Kronfol vd., 2018; Perera ve Abeyseña, 2018; Taremiyan vd., 2018). Yüksek öğrenim kurumlarının öğrencileri, çoklu sosyo-kültürel temelleri olan insanlardır, özellikle ilk yıl boyunca, sadece akademik yükü değil aynı zamanda zihinsel sağlık sorunlarını tetikleme veya kötüleştirme, ebeveyn evini terk etmek, duygusal izolasyon, çevresel değişimler, finansal sıkıntı ve gelecekle ilgili endişeler yaşarlar (Tavolacci vd., 2013; Güngörmüş, Okanlı ve Kocabeyoğlu, 2015; Torres vd., 2017; Russell, Almedia ve Maggs, 2017; Yi, Peltzer ve Pengpid, 2017; Kebede, Molla ve Gerensea, 2018).

Geleceğin profesyonelleri, kıdemli yöneticileri ve politikacıları olabilecek bu nüfus grubunun sağlığı ve iyiliği yalnızca potansiyel toplumsal etkilerinden dolayı değil, yaşam tarzıyla ilgili birçok tutum ve alışkanlıklarının bu aşamada oluştuğu ve yaşam boyu devam ettiği için önemlidir (Hussain, Guppy, Robertson ve Temple, 2013). Başarı için bir üniversite diploması almak anahtar olarak görülmektedir. Öğrencilerden bu dönemde hem başarılı olması hem de yetişkin gibi davranması beklenmektedir (Beiter vd., 2015; Aydın, 2017). Bu beklentilerin yanı sıra akademik gereksinimler, kariyer kararları, yeni bir ortama uyum sağlama, kişisel ilişkiler, barınma ihtiyacı, yorucu müfredat ve değerlendirmeye tabi olmak zorunda olmak üniversite öğrencileri için birçok duygusal strese yol açabilmektedir (Özer, 2016; Azad, Shahid, Abbas, Shaheen ve Munir, 2017; Jun ve Lee, 2017; Wallace, Boynton ve Lytle, 2017; Özhan ve Boyacı 2018).

Ülkemizde Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Dergisinin 2011 yılında hazırladığı SETA raporu “YÖK’ün 30 yılı”na göre 1974-1981 yılları arasında 9 devlet, 19 vakıf üniversitesi kurulmuş, 2006 yılından itibaren “her ile bir üniversite” yaklaşımı ile üniversitesi olmayan ilimiz kalmamıştır (Gür ve Çelik 2011). YÖK 2019 verilerine göre Türkiye’de 129 devlet, 73 vakıf ve 5 vakıf MYO olmak üzere toplam 207 üniversite bulunmaktadır. Artan üniversite sayısı ülkemizde üniversite de okuyan öğrenci sayısını da artırmıştır. 2013-2014 eğitim-öğretim yılında üniversitede okuyan toplam öğrenci sayısı 2508079 iken bu sayı 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 7740502’ye yükselmiştir (Gizir, 2005; yök.gov.tr). Her yıl artan öğrenci sayısı öğrencilerin problemlerini de artırmış ancak öğrencilerin problemlerini belirlemek için yapılan çalışmalar il merkezlerinde okuyan öğrenciler üzerinde yoğunlaşmıştır (Gizir, 2005; Pektaş ve Bilge 2007; Özkan ve Yılmaz 2010; Kacur ve Atak 2011; Erkan, Özbay, Cihangir-Çankaya ve Terzi, 2012; Topkaya ve Meydan 2013; Kiraz, 2015; Aydın ve Egemberdiyeva, 2018). İlçelerde üniversitenin sosyal tesisleri, ulaşım, üniversite kampüsü, kampüs içi etkinlik olanakları yeterli olmamakla birlikte öğrencilerin beklentilerini karşılayamamaktadır.

Bu doğrultudan hareketle yola çıkılan bu çalışma da bir üniversiteye bağlı ilçedeki sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda okuyan öğrencilerin problemlerinin analizi yapılmıştır.

Yöntem

Bir üniversiteye bağlı ilçedeki sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda okuyan öğrencilerin problemlerini değerlendirmek amacıyla yapılan bu araştırma tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. 2018-2019 eğitim öğretim yılında Gümüşhane Üniversitesi Kelkit Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü İlk ve Acil Yardım Programında kayıtlı 200 öğrenci araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Anketler, 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar döneminde 01-31 Mayıs tarihleri arasında araştırmacılar tarafından öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmanın yapıldığı tarihlerde okulda bulunup araştırmaya katılmayı kabul eden 165 öğrenci (evrenin %82,5’i) araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu çalışmanın yürütülebilmesi için Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulundan onay alınmıştır.

Araştırmacılar tarafından ilgili literatür taraması yapılarak konu ile ilgili bilgiler toplanmıştır. Toplanan bilgiler ışığında öğrencilerin yaşadıkları problemler “Fiziksel Problemler”, “Akademik Problemler”, “Ekonomik Problemler”, “Sosyal Problemler” ve “Duygusal Problemler” olarak 5 ana kategoriye ayrılmıştır. Ankette bulunan Fiziksel Problemler 7, Akademik Problemler 22, Ekonomik Problemler 9, Sosyal Problemler 15, Duygusal Problemler 12 maddeden oluşmaktadır ve öğrencilerden problem yaşadıkları alt maddeleri işaretlemeleri istenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS 21.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimleyici ve nonparametrik istatistik yöntemlerden yararlanılmıştır. Her bir problem için sıklık ve yüzdeler belirlenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş aralığı minimum 18, maksimum 24, yaş ortalaması 20,45 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin %39,4’ü 20 yaşında, %23,6’sı 21 yaşındadır.

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyet, Sınıf, Yaşadıkları Yer Dağılımları

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	96	58,2
	Erkek	69	41,8
Sınıf	1.Sınıf	93	56,4
	2.Sınıf	72	43,6
Yaşadıkları Yer	Aile ile	7	4,2
	Yurtta	132	80,0
	Akraba/Arkadaş	10	6,1
	Kendi Başına Evde	16	9,7

Araştırmaya katılan öğrencilerin %58,2’si kadın, %56,4’ü 1.sınıfta okumakta ve %80,0’ı yurtta yaşamaktadır (Tablo 1).

Gümüşhane Üniversitesi Kelkit Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin problem alanları ile ilgili elde edilen bulgular 5 ana başlık altında kategoriler halinde sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin Problem Yaşadıkları Alanların Dağılımları

Problemler	Frekans	Yüzde
Fiziksel Problemler*		

Bir Üniversiteye Bağlı İlçedeki Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerin
Problemlerinin Analizi

Kronik bir hastalığım var	7	5,8
İştahsızım	24	19,8
İyi beslenemiyorum	65	53,7
Fiziksel görünüşümü beğenmiyorum	15	12,4
Sık sık başım ağrıyor	41	33,9
Sık sık grip- nezle oluyorum	27	22,3
Çok terliyorum	21	17,4
Akademik Problemler*		
Aile, arkadaş ve öğretmenlerim istediği için bu bölümü tercih ettim	23	13,9
Puanım bu bölümü tuttuğu için bu bölümü tercih ettim	56	33,9
İş bulma sorunu olmadığı için bu bölümü tercih ettim	50	30,3
Derslerde teorik bilgi çok fazla	40	24,2
Dersler çok zor, ezberlemek zorunda kalıyorum	47	28,5
Mesleğe yönelik olmayan dersler işleniyor	61	37,0
Aşırı ders yükü mevcut	31	18,8
Bazı dersler yüzeysel işleniyor	32	19,4
Yeterli uygulama yapma imkanı yok	77	46,7
Laboratuvar koşulları yetersiz	105	63,6
Stajlar yetersiz	120	72,7
Sevmediğim dersleri okumaya zorlanıyorum	34	20,6
Derslerin belirli bir kitabı, ders notu ve kaynak kitabı yok	70	42,4
Haftalık ders dağılım programları iyi ayarlanmıyor	45	27,3
Derslerin Öğretim Elemanları ile iletişim sıkıntısı yaşıyorum	2	1,2
Yeterli mesleki formasyona sahip olmama kaygısı yaşıyorum	31	18,9
Mezuniyet sonrası ne yapacağımı bilemiyorum	70	42,7
Okuduğum bölümden menün değilim	9	5,5
Verimli ders çalışmakta güçlük çekiyorum	54	32,9
Ders çalışma salonlarında güçlükle çalışıyorum	24	14,6
Zaman zaman sınavlarda kopya çekmek zorunda kalıyorum	20	12,2
Okulda problemlerim hakkında başvurabileceğim kimse yok	13	7,9
Ekonomik Problemler*		
Ev kirası/ yurt ücretinin ödemekte zorluk yaşıyorum	61	40,7
Günlük besin ihtiyacının karşılanmasında zorluk yaşıyorum	41	27,3
Giyim ihtiyaçların karşılanmasında zorluk yaşıyorum	31	20,7
Ulaşım ücretini karşılanmada zorluk yaşıyorum	30	20,0
Kırtasiye ders araç-gereç, fotokopi vb. ihtiyaçların karşılanmasında sorun yaşıyorum	19	12,7
	30	20,0
Harç kredisinin ödenmesinde sorun yaşıyorum	110	73,3
İş bulamama kaygısı yaşıyorum	66	44,0
Lokantalarda yemek ücretleri pahalı	78	52,0
Okul/ yurt yemekhanesinde ücretler fazla		
Sosyal Problemler*		
Sosyal ve kültürel etkinliklere katılmada sorun yaşıyorum	33	20,5
Derslerin yoğunluğundan kaynaklanan zaman yetersizliği yaşıyorum	32	19,9
Spor tesislerinin ve aktiviteleri yetersiz	96	59,6
Aktiviteler yeterince duyurulmuyor	89	55,3
İlçedeki kültürel imkanlar (tiyatro, sinema vs) yetersizdir	135	83,9
İlçede yaşamaktan dolayı mutsuzum	96	59,6
İlçedeki esnafın, halkın öğrencilere karşı tutum ve davranışları iyi değildir	93	57,8
	41	25,5

Ev, yurt sahiplerinin /yöneticilerinin öğrencilere yönelik tutum ve davranışları iyi değildir	40	24,8
İlçe olması nedeniyle istediğim gibi giyinme problemi yaşıyorum	80	49,7
Havaların sürekli soğuk olmasından dolayı sorun yaşıyorum	46	28,6
İlçeye ulaşım imkanı kısıtlı	97	60,2
Cafe, lokanta gibi olanaklar kısıtlı	133	82,6
Gezilebilecek yerler yok denecek kadar az	56	34,8
Kız- erkek karışık gidilebilecek mekanlar kısıtlı	63	39,1
İlçe olması nedeniyle istediğim gibi davranma/yaşama problemleri		
Duygusal Problemler*		
İnsanlarla iletişimde sıkıntı yaşıyorum	19	13,0
Okul arkadaşlarıyla sorun yaşıyorum	20	13,7
Karşı cinsle olan arkadaşlık ilişkilerinde sorun yaşıyorum	13	8,9
Arkadaşlık ilişkilerinin çok yüzeysel olduğunu düşünüyorum	50	34,2
İnsanlara güvenemiyorum	88	60,3
Arkadaşlık ilişkileri çıkara dayalı olduğunu düşünüyorum	80	54,8
Ailemi özliyorum	80	54,8
Ailemin yanında olmak istiyorum	65	44,5
Başkalarıyla tanışmakta güçlük çekiyorum	8	5,5
Kendimi aşırı mutsuz hissediyorum	38	26,0
Kız erkek arkadaşlığı bulduğum ilçede hoş karşılanmıyor	56	38,4
Kız/erkek arkadaşım ile elele gezdiğimde insanların bakışlarından rahatsız oluyorum	42	28,8

*Sadece evet cevabı verenler alındı

Öğrencilerin fiziksel problemleri incelendiğinde %53,7'sinin iyi beslenemediğini, %33,9'unun sık sık baş ağrısı yaşadığını belirtmiş, akademik problemlerinde %72,7'si stajların yetersiz olduğunu, %63,6'sı laboratuvar koşullarının yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ekonomik problemlerinde %73,3'ü iş bulamama kaygısı yaşadığı, % 52,0'ı okul/yurt yemekhanelerinde ücretlerin fazla olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin sosyal problemleri içerisinde %83,9'u ilçede kültürel imkanların yetersiz olduğu, %82,6'sı ilçede gezilecek yerlerin yok denecek kadar az olduğu, %60,2'si cafe, lokanta gibi olanakların kısıtlı olduğu bulunmuş, duygusal problemler içerisinde %60,3'ü insanlara güvenemediğini, %54,8'i arkadaşlık ilişkilerinin çıkara dayalı olduğunu belirtmiştir (Tablo 2).

Tartışma ve Sonuç

Üniversite eğitiminin başlaması ile öğrencilerin aile ortamından ayrılması, ekonomik, sosyal, akademik, kültürel, meslek edinme ve boş zamanının değerlendirme gibi birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bir üniversiteye bağlı ilçedeki sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda okuyan öğrencilerin problemlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada; araştırmaya katılan öğrencilerin %39,4'ü 20 yaşında, %58,2'si kadın, %56,4'ü 1.sınıfa devam etmektedir (Tablo 1). Araştırmanın örneklemini üniversite öğrencileri ile yapılan diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Özkan ve Yılmaz 2010; Kacur ve Atak 2011; Doğan ve Eser 2013).

Araştırmada öğrencilerin %53,7'si fiziksel problem olarak iyi beslenemediğini belirtmiştir. Yılmaz ve Özkan'ın (2007) üniversite öğrencilerinin beslenme alışkanlıklarını inceledikleri çalışmada öğrencilerin %90,3'ünün öğün atladığı ve en fazla atlanan öğünün zaman bulamamaktan kaynaklı olarak öğle yemeği olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada öğrencilerin %80'i yurttadır. Araştırmanın yapıldığı ilçede özel yurt bulunmadığı için kalınan yurt Kredi Yurtlar Kurumuna bağlıdır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun yurttadır ve %52'sini okul/yurt yemekhanelerinde yemek ücretlerinin pahalı olduğunu belirttiği göz önüne alındığında problemin maddi durumdan kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Öğrencilerin belirtmiş olduğu akademik problemler içerisinde %72,7'si stajların yetersiz olduğunu, %63,6'sı laboratuvar koşullarının yetersiz olduğunu bildirmişlerdir. Araştırmanın yapıldığı Yüksekokul 2008 tarihinde kurulmuş ve 2011 yılında öğrenci alımına başlamıştır. Öğrenciler Mesleki Uygulama dersi ile Kelkit İlçe Devlet Hastanesi Acil Servisine staja gönderilmektedir ancak Yüksekokul öğrencilerine hastane tarafından staj ücreti ödenmesi ve hastane kapasitesinin az olması nedeniyle tüm öğrenciler staja kabul edilmemektedir. Bu durum göz önüne alındığında sonucun bu şekilde çıkması beklenen bir durumdur. Öğrencilerin % 33,9'u puanı bu bölümü tuttuğu için bölümü tercih ettiğini %30,3'ünün iş bulma sorunu olmadığı için bu bölümü tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu araştırmaya benzer şekilde Özkan ve Yılmaz (2010)'ın üniversite öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum durumlarını araştırdıkları çalışmada; öğrencilerin %31,1'inin puanı okuduğu bölümü tutması nedeniyle bölümü tercih ettiklerini bulmuşlardır.

Ekonomik problemler içerisinde öğrencilerin %40,7'si ev kirası/yurt ücretini karşılamada güçlük çektiğini, %27,3'ünün günlük besin ihtiyacını karşılamada sorun yaşadığı bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına benzer

şekilde, Özkan ve Yılmaz'ın (2010) yaptıkları araştırmada öğrencilerin %41,7'si ev kirası/yurt ücretinin ödenmesinde, %32,8'i günlük besin ihtiyacını karşılamada zorluk yaşadığını bulmuşlardır.

Bu araştırmada öğrencilerin %53,3'ü iş bulamama kaygısı yaşadığını belirtmiştir. Araştırma bulgularından farklı olarak Gizir 2005 yılında ODTÜ öğrencileri ile yaptığı çalışmasında öğrencilerin %29,4'ünün iş bulamama kaygısı yaşadığını bulmuştur. ODTÜ gibi köklü ve Türkiye'nin önde gelen üniversitelerinden birinde öğrencilerin iş bulma kaygısının da yüksek olması düşündürücüdür. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal durumu, öğrencilerin KPSS sınavına hazırlanmak ve yüksek puan almak gerekliliği, üniversite mezunu işsiz oranındaki artış düşünüldüğünde öğrencilerin bu tür kaygılar yaşamaları anlaşılabilir.

Araştırmada öğrencilerin %82,6'sı ilçede gezilecek yerler olmadığını, %60,2'si cafe, lokanta gibi olanakların kısıtlı olduğunu, %83,9'u ilçede kültürel imkanların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Araştırma sonuçlarına benzer şekilde Kiraz'ın 2015 yılında Tokat ilinde üniversite öğrencilerinin sorunlarının belirlemek için yaptığı çalışmasında öğrencilerin buldukları kentte gezilecek yerler olmaması, sosyal imkanların yetersiz olması, vakit geçirilecek yerlerin az olması konularında sıkıntılar yaşadığı bulunmuştur. Bu sonuç üniversitelerin farklı sosyal imkanlara ve olanaklara sahip olmasından kaynaklandığı gibi, çalışma grubunun şehir ve ilçede olması, yeni kurulan üniversite olması nedeniyle daha kısıtlı imkanlara sahip olmasından kaynaklanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin duygusal problemleri içerisinde en çok sorun yaşadığı konular %60,3'ü insanlara güvenemediğini, %54,8'i arkadaşlık ilişkilerinin çıkara dayalı olduğu ve ailelerini özledikleri bulunmuştur. Aşçı ve arkadaşlarının 2015 yılında yaptıkları çalışmada %90,5 oranında ilişkilerin çıkara dayalı olduğunu, Gizir'in (2005) araştırmasında ise %24,1 oranında ilişkilerin çıkara dayalı olduğunu bulmuşlardır. Bulunan sonuçlar arasında bu kadar fark olması öğrencilerin içinde bulunduğu gelişimsel dönemden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Gençlerin kendini tanımaması, kimlik bunalımı içinde olması insanları tanımayı engelleyebilmekte, önyargılara sebep olabilmektedir.

Bu araştırmanın tek bir üniversiteye bağlı bir ilçede yapılmış olması araştırmanın sınırlılıklarındandır. Bundan sonraki araştırmalarda farklı

üniversitelerin farklı ilçelerinde öğrenim gören üniversite öğrencilerine ulaşılmasının faydalı olacağı kanısındayız.

Sonuç olarak; sosyal olanakların merkeze göre kısıtlı olduğu ilçelerde öğrencilerin hangi sorunları daha sık yaşadığını belirlemek için gerçekleştirilen bu araştırmanın konuyla ilgilenen uygulayıcılara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ergenlikten genç yetişkinliğe geçiş dönemi olan üniversite yılları toplumda sağlıklı yetişkinler olabilmesi açısından üzerinde önemle durulması gereken yıllardandır. Öğrenciler bu dönemde kendi kimliğini bulma çabası, üniversite ortamına uyum sağlama, duygusal, ekonomik, sosyal ve akademik problemler yaşamaktadırlar. Üniversite kampüslerinde sunulan Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetlerinin merkez kampüse bağımlı kalmayıp ilçeleri de kapsayarak ilçedeki öğrencilerinde bu hizmetlerden yararlanması sağlanmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of The Problems of Students at Healthcare School of Health Services in a District Department of a University

*

Hatun Erkuran, Birsal Canan Demirbağ
Gümüşhane University, Karadeniz Technic University

University years are a developmental process in which students transition from late adolescence to adulthood. In this period of physical, psychological, social and sexual development, young people gradually assume their responsibilities. For the first time away from home, the university brings difficulties such as freedom, financial control, regulation of social relations and getting used to the new environment. Students of higher education institutions are people with multiple socio-cultural backgrounds, especially during the first year, they experience not only academic burden but also triggering or worsening mental health problems, leaving parental home, emotional isolation, environmental changes, financial distress and worries about the future. The health and well-being of this population group, which may be future professionals, senior managers and politicians, is important not only because of its potential social impacts, but also because many attitudes and habits related to lifestyle are formed at this stage and continue throughout life. Getting a university degree is seen as the key to success. Students are expected to be both successful and behave like an adult during this period. In addition to these expectations, academic needs, career decisions, adaptation to a new environment, personal relationships, need for housing, tiring curriculum and being subject to evaluation can cause many emotional stresses for university students.

The increasing number of students every year has also increased the problems of the students, but the studies carried out to determine the problems of the students have concentrated on the students studying in the provincial centers. Although the social facilities of the university, transportation, university campus and on-campus activity opportunities are not sufficient in the districts, they cannot meet the expectations of the students. The aim of this study was to analyze the problems of students attending a vocational school of health services in a district of a university.

The population of the study consisted of all (200) students attending the vocational school of health services in a district affiliated to a university in the 2018-2019 academic year 165 students who were at the school at the time of the study and agreed to participate in the study constituted the sample of the study.. The relevant literature was searched by the researchers and information on the subject was collected. In the light of the information gathered, the problems experienced by the students were divided into 5 main categories as "Physical Problems", "Academic Problems", "Economic Problems", "Social Problems" and "Emotional Problems". The questionnaire consists of 7 Physical Problems, 22 Academic Problems, 9 Economic Problems, 15 Social Problems, and Emotional Problems 12 items, and the students were asked to mark the sub-items they had problems with. The data were collected between 1-31 May 2019 with a questionnaire developed by the researchers to determine the problem areas of the students.

The data obtained were analyzed with descriptive and nonparametric statistical methods using SPSS 21.0 statistical program. The average age of the students who participated in the research was found to be 20.45, when the physical problems of the students were examined, 53.7% stated that they were not eating well, 33.9% had frequent headaches, 72.7% of them stated that internships were insufficient in academic problems, 63.6% stated that they had laboratory-exist conditions. stated that it was insufficient. In economic problems, 73.3% stated that they were anxious about not being able to find a job, 52.0% stated that the wages were high in the school / dormitory cafeterias. Among the social problems of the students, 83.9% of them were found to have insufficient cultural facilities in the district, 82.6% of them were found to be very few places to visit in the district, 60.2% of them were found to have limited facilities such as cafes and restaurants, emotional problems 60.3% of them stated that they could not trust people, 54.8% stated that friendship relationships are based on interests. One of the limitations of the study is that this study was conducted in a district of a single university.

The results of the study revealed that students had social problems, academic problems and economic problems in the districts where social facilities were limited compared to the center. University years, which are the transition period from adolescence to young adulthood, are the years

that should be emphasized in terms of being healthy adults in the society. During this period, students struggle to find their own identity, adapt to the university environment, and experience emotional, economic, social and academic problems. Psychological Counseling and Guidance services offered on university campuses should not be dependent on the central campus, but should also be included in the districts and students in the district should benefit from these services.

Kaynakça / References

- Aşçı, Ö., Hazar, G., Kılıç, E. ve Korkmaz, A. (2015). Üniversite Öğrencilerinde Stres Nedenlerinin ve Stresle Başa Çıkma Biçimlerinin Belirlenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 213-232.
- Aydın, M. (2017). Lisans Öğrencilerinin Psikolojik Yardım Aramaya Gönüllülüklerinin İncelenmesi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 76-94.
- Aydın, M. ve Egemberdiyeva, A. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 37-53.
- Azad, N., Shahid, A., Abbas, N., Shaheen, A. ve Munir, N. (2017). Frequency Of Anxiety And Depression In Medical Students Of A Private Medical College. *J Ayub Med Coll Abbottabad*, 29(1), 123-127
- Beiter, R., Nash, R., McCrady, M., Rhoades, D., Linscomb, M., Clarahan, M. ve Sammut, S. (2015). The Prevalence And Correlates Of Depression, Anxiety, And Stress In A Sample Of College Students. *Journal of Affective Disorders*, 17,390-396.
- Bruffaerts, R., Mortier, P., Kiekens, G., Auerbach, R. P., Cuijpers, P., Demyttenaere, K., Green, J. G., Nock, M. K. ve Kessler, R. C. (2018). Mental Health Problems In College Freshmen: Prevalence And Academic Functioning. *J Affect Disord*. 1(225), 97-103
- Doğan, B. ve Eser, M. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Yöntemleri: Nazilli MYO Örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges, UMYOS Özel Sayı*, 29-39.
- Erkan, S., Özbay, Y., Cihangir-Çankaya, Z. ve Terzi, Ş. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Yaşadıkları Problemler ve Psikolojik Yardım Arama Gönüllülükleri. *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 94-107.
- Gizir, C. A. (2005). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Problemleri Üzerine Bir Çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 196-213.

- Güngörmüş, K., Okanlı, A. ve Kocabeyoğlu, T. (2015). Hemşirelik Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Etkileyen Faktörler. *Journal of Psychiatric Nursing*, 6(1), 9-14.
- Gür, B. S. ve Çelik, Z. (2011). YÖK'ün 30 Yılı. *SETA Rapor, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*.
- Hussain, R., Guppy, M., Robertson, S. ve Temple, E. (2013). Physical And Mental Health Perspectives Of First Year Undergraduate Rural University Students. *BMC Public Health*, 13(848), 2-11.
- Jun, W. H. ve Lee, G. (2017). Comparing Anger, Anger Expression, Life Stress And Social Support Between Korean Female Nursing And General University Students. *J Adv Nurs*.73, 2914-2922.
- Kacur M. ve Atak M. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Sorun Alanları Ve Sorunlarla Başetme Yolları: Erciyes Üniversitesi Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(2), 273-297.
- Kebede A., Molla B. ve Gerense H. (2018). Assessment Of Risky Sexual Behavior And Practice Among Aksum University Students, Shire Campus, Shire Town, Tigray, Ethiopia, 2017. *BMC Res Notes*,11/88.
- Kiraz Z. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Sorunları: Tokat Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 521-534.
- Kronfol Z., Khalifa B., Khoury B., Omar O., Daouk S., deWitt J. P., ElAzab N. ve Eisenberg D. (2018). Selected Psychiatric Problems Among College Students In Two Arab Countries: Comparison With The USA. *BMC Psychiatry* 18, 147.
- Metzger I. W., Blevins C., Calhoun C. D., Ritchwood T. D., Gilmore1 A. K., Stewart R. ve Bountress K. E. (2017). An Examination of the Impact of Maladaptive Coping on the Association between Stressor Type and Alcohol Use in College. *J Am Coll Health*, 65(8), 534-541.
- Mortier P., Demyttenaere K., Auerbach R. P., Green J. G., Kessler R. C., Kiekens G., Nock M. K. ve Bruffaerts R. (2015). The Impact Of Lifetime Suicidality On Academic Performance In College Freshmen. *J Affect Disord*. 186, 254-260.
- Özer E. (2016). Temel Benlik Değerlendirmesi, Başa Çıkma Stratejileri Ve Psikolojik Sağlık. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(149), 587-606
- Özgür G., Gümüş A. B. ve Durdu B. (2010) Evde ve Yurttan Kalan Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumu. *Journal of Psychiatric Nurses*, 1(1), 25-32.
- Özhan M. B. ve Boyacı M. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Depresyon, Anksiyete Ve Stresin Yordayıcısı Olarak Azim: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 370-376.

- Özkan S. ve Yılmaz E. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Durumları (Bandırma Örneği). *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 5(13), 153-171.
- Pektaş İ. ve Bilge A. (2007). Ege Üniversitesi İzmir Atatürk Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Problem Alanlarının Belirlenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 83-98.
- Perera U. A. P. ve Abeysena C. (2018). Prevalence And Associated Factors Of Risky Sexual Behaviors Among Undergraduate Students İn State Universities Of Western Province İn Sri Lanka: A Descriptive Cross Sectional Study. *Reproductive Health* 15, 105.
- Rodríguez-Sanz D., Barbeito-Fernández D., Losa-Iglesias M. E., Saleta-Canosa J. L., López-López D. , Tovaruela-Carrión N. ve Becerro-de-Bengoa-Vallejo R. (2018). Foot Health And Quality Of Life Among University Students: Cross-Sectional Study. *Sao Paulo Med J.* 136(2), 123-8.
- Russell M. A., Almeida D. M. ve Maggs J. L. (2017). Stressor-Related Drinking and Future Alcohol Problems among University Students. *Psychol Addict Behav.* 31(6), 676-687.
- Taremiyan F., Yaghubi H., Pairavi H., Hosseini S. R., Zafar M. ve Moloodi R. (2018). Risk And Protective Factors For Substance Use Among Iranian University Students: A National Study. *Substance Abuse Treatment, Prevention and Policy* 13(46). 1-9.
- Tavolacci M. P., Ladner J., Grigioni S., Richard L., Villet H. ve Dechelotte P. (2013). Prevalence And Association Of Perceived Stress, Substance Use And Behavioral Addictions: A Cross-Sectional Study Among University Students İn France, 2009-2011. *BMC Public Health*, 13, 724.
- Torres C., Otero P., Bustamante B., Blanco V., Díaz O. ve Vázquez F. L. (2017). Mental Health Problems and Related Factors in Ecuadorian College Students. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 14, 530.
- Topkaya N. ve Meydan B. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Problem Yaşadıkları Alanlar, Yardım Kaynakları ve Psikolojik Yardım Alma Niyetleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 25-37.-
- Wallace D. D., Boynton M. H. ve Lytle L. A. (2017). Multilevel Analysis Exploring The Links Between Stress, Depression, And Sleep Problems Among Two-Year College Students. *J Am Coll Health.* 65(3), 187-196.
- Yılmaz E. ve Özkan S. (2007). Üniversite öğrencilerinin beslenme alışkanlıklarının incelenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(6), 30-40.
- Yi S., Peltzer K., Pengpid S. ve Susilowati I. H. (2017). Prevalence and associated factors of illicit drug use among university students in the association of

Southeast Asian Nations. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*,
12(9), 1-7.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erkuran, H. ve Demirbağ, B. C. (2020). Bir üniversiteye bağlı ilçedeki sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda okuyan öğrencilerin problemlerinin analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5228-5243. DOI: 10.26466/opus.749235

Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Kadın Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.822363

*

Gülhan Dinç* – M. Zeki İlgar**

*Uzman Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen, Gaziantep/Türkiye

E-Posta: gulhan.dinc67@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6139-8767](https://orcid.org/0000-0002-6139-8767)

**Dr. Öğr. Üyesi, Biruni Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: zilgar@biruni.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5516-0752](https://orcid.org/0000-0002-5516-0752)

Öz

Bu araştırmada, resmi ve özel özel eğitim kurumlarında çalışan kadın özel eğitim öğretmenlerinin, tükenmişlik düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenerek, farklılaşp farklılaşmadığının tespiti amaçlanmıştır. Araştırma, taramaya dayalı betimsel modelde desenlenmiştir. Örneklemi, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Gaziantep il merkezi ve ilçelerindeki özel eğitim kurumlarında görev yapmakta olan 225 kadın özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ve Maslach Tükenmişlik Envanteri aracılığı ile elde edilmiştir. Araştırma için toplanan verilerin analizinde SPSS 24.0 programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistik teknikleri ile değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdelik değerler bulunmuştur. Bulguların incelenmesinde; Bağımsız Örneklem T-Testi, Kolmogorov-Smirnov Testi, Post-Hoc; Tukey Testi, Scheffe Testi, Games-Howell Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) ve Pearson Korelasyon Analizlerinden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda; "Duygusal Tükenmişlik" puanlarının medeni durum, yaş ve hizmet süresine göre farklılaşmadığı, "Duyarsızlaşma" puanlarının medeni durum ve hizmet süresine göre farklılaşmadığı, yaşa göre farklılaştığı, "Kişisel Başarı" puanlarının yaş ve hizmet süresine göre farklılaştığı, medeni duruma göre farklılaşmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bulgular literatür ışığında tartışılmış ve ortaya çıkan sonuçlar yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Kadın Özel Eğitim Öğretmeni, Tükenmişlik.

Examination of Burnout Levels of Woman Special Education Teachers Working in Private Educational Institutions

*

Abstract

In this study, it was aimed to investigate the levels of occupational burnout of woman special education teachers working in special education institutions by examining in terms of some demographic variables and to determine whether they differ or not. The research model is a descriptive exemplar based on scanning. The research samples constitutes 225 woman special education teachers who are working in Gaziantep province center and districts in 2017-2018 education year. The research data were obtained through the "Personal Information Form" and Maslach Burnout Inventory prepared by the researcher. SPSS 24.0 (Statistical Package For Social Sciences) program was used in the analysis of collected data. Mean, standard deviation, frequency and percentage values for variables were found by descriptive statistics techniques. Independent sample T-test, Kolmogorov-Smirnov Test, Post-Hoc; Tukey Test, Scheffe Test, Games-Howell Test, One Way Variance Analysis (Anova) and Pearson Correlation Analysis were used in the examination of findings. As a result of the research; "Emotional Burnout" scores do not differ according to marital status, age and duration of service, "Personal Achievement" scores differ according to age and duration of service, do not differ according to marital status, "Desensitization" scores differ according to age, do not differ according to marital status and duration of service. The findings were discussed and interpreted in light of the literature.

Keywords: *Special Education, Woman Special Education Teacher, Burnout.*

Giriş

Bazı meslek grupları vardır ki tükenmişlik yaşama duygusunun yoğunluğuna göre risk grubuna dahil olmaktadır. Özel eğitim alanında çalışan kadın öğretmenler, “mesleklerini devam ettirirken baş etmek durumunda kaldıkları zorluk dereceleri” ve “toplumun kadına yüklediği rolleri yerine getirmekte yaşadıkları zorluklar” nedeniyle risk taşıyan gruptadırlar. Tükenmişlik doktor, hemşire, polis, yönetici ve öğretmenlerde diğer mesleklerle göre nispeten daha fazla seyretmektedir (Gürbüz vd., 2007, s. 83).

Özipek (2006)'e, Oruç (2007)'a, Vızlı (2005)'ya ve Aslan (1996)'a göre tükenmişlik tanımlarında vurgulu olarak ifade edilenler; mesleki otizm, duygusal yorgunluk, hayata küskünlük, yüksek endişe ve kaygı, iş ve yaşam tutkusunun azalması, planlama ve organize eksikliği, motivasyon eksikliği, isteksizlik, başarısızlık, dengesizlik, çaresizlik, duyarsızlık, umutsuzluk, amaçsızlık, hedefsizlik, duygusal çöküş ve yıpranmışlıktır.

Kişilerin yetenek ve becerilerinin üzerinde beklenti düzeyi sebebiyle ortaya çıkan, zamanla baş edilmesi güç duygusal yüke dönüşen, motivasyon eksikliği ve yetersizlik hissi ile gelişen, yıpranma, umutsuzluk, bitkinlik, çökkünlük ve başarısızlık duyguları ile ifade edilen tükenmişlik; 1974'te Freudenberger'in "Journal of Social Issues" dergisinde yayımlanan makalesi ile literatüre girmiştir.

Bireylerin ruh sağlıklarını bilişsel, davranışsal ve duygusal olarak etkileyen tükenmişliğin nedenleri, belirtileri ve başa çıkma yöntemleri ile ilgili alanyazında çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Çam, 1991; Çam, 1995; Girgin, 1995; Sabuncuoğlu, 1996; Işıkhani, 2004; Izgar, 2000; Izgar, 2001; Dursun, 2000; Tümkeya, 1996; Baysal, 1995).

Tükenmişlik, bireyi çok yönlü etkileyen olumsuz bir duygu durumudur. Tükenmişliği yaşayan bireyin etki gücü en yakınındakilerden en uzaktakilere doğru dairesel bir hızla ilerlemektedir. Eğitim boyutunda düşünüldüğünde tükenmişlik kişisel bir sorun olmaktan çıkıp orta ve uzun vadede toplumsal bir soruna dönüşmektedir.

Lazarus ve Lazarus (1994)'a göre kişilerin içinde bulunduğu koşullar ve koşulların ortaya çıkardığı olaylara karşı gösterilen tepkiler, toplumsal reflekslerimiz ve bunları yorumlama tarzımız, toplumsal kabul ve uyum, bireysel ve toplumsal stresin kaynaklarıdır. Baltaş ve Baltaş (1993)'a,

Pearson ve Moomaw (2005)'a, Davis ve Wilson (2000)'a ve Pearson ve Hall (1993)'e göre öğretmenlik yüksek stres düzeyi olan mesleklerden biridir.

“Mesleki Yaşam” insan hayatına etkisi yoğun olan en önemli dönemlerdendir. Kadınlar ve iş yaşamı açısından bakıldığında ise özellikle incelenmeye değerdir. Meslek sahibi bireylerin çalışma ortamlarında karşılaş- tıkları ve ruh sağlıklarını olumsuz etkileyen faktörler strese sebebiyet ver- mekte ve meslek hayatına büyük umut ve hayaller ile başlayan çalışanlar tükenme duygusu yaşamaktadır. Olumlu duyguların ön planda olduğu çalışma ortamlarında, çalışanlar tükenmişlik duygusuyla baş edebil- mekte, kendilerini iyi ve yeterli hissetmekte, işin kalitesi ve verimliliği art- maktadır.

Oruç (2007)'a göre kişisel ve mesleki yaşamlarında dengeyi oluşturu- maktaki zorlanan kadın özel eğitim öğretmenleri bu süreçten olumsuz etki- lenerek tükenmişlik yaşayabilmektedirler. Bu durum; öğrencilerine karşı olumsuz davranışlar, sınıf içi sorunlara hoşgörü ile yaklaşımda azalma, derse hazırlık davranışlarında azalma, düşük iş performansı, iş devamsız- lıkları, işten ayrılmak isteme gibi istenmedik davranışlar oluşturabilir. Fi- ziksel sorunlar olarak istemsiz baş ağrıları, mide rahatsızlıkları yaşayabil- dikleri gibi ek olarak duygusal çöküş, tahammülsüzlük, hoşgörüsüzlük ve öğrencilere ve mesleğe yönelik olumsuz tutumlar göstermelerine sebep olabilmektedir.

Kadın özel eğitim öğretmenleri mesleki faaliyetlerinin yanısıra; çocu- ğun bakımı, sağlık durumu ve eğitim süreçlerinin takibi, eviçi roller ve sosyal yaşamın aktive edilmesi gibi kültürel kodların sadece kadına yük- lediği sorumluluklardan dolayı ciddi deformasyona maruz kalmaktadır. Bu durum hem kişisel hem de mesleki yaşamlarında yetersizlik hissi do- ğurmakta, zamanla başedilmesi ve üstesinden gelinmesi zor, duygusal bir yüke dönüşebilmektedir. Yaşanılan bu süreç kendi yaşamları ve aile or- tamlarındaki zorluklarla birleştiğinde ise hem bireysel yaşam kalitesini hem de mesleki yaşamının niteliğini negatif yönde etkilemektedir.

Öztürk ve Başgül (2020)'e ve İlgar ve İlgar (2016)'a göre yıkıcı davranış bozukluğu gibi dissosyatif alanda yer alan çocuklarla çalışıyor olmak, ve- lilerin orantısız beklentileri, iş hayatı, ev hayatı ve aile hayatının sağlıklı dengesini oturtmaya çalışmak kadın özel eğitim öğretmenlerinde zararlı stres yükünü artırmakta, zamanla iyileşmesi beklenen stres yükü gerekli tedbirlerle desteklenmediğinde tükenmenin alt boyutları olan

duyarsızlaşma, kişisel başarı ve duygusal tükenme boyutlarında yoğun yaşanmaktadır.

Görme, işitme, mental, fiziksel, yaygın gelişimsel, dil-konuşma ve öğrenme alanlarında sorun yaşayan, psikolojik ve sosyal davranış problemi olan özel gereksinimli çocuklarla çalışan öğretmenlerin “normal” çocuklarla çalışarak görev yapan öğretmenlerden daha çok yıprandıkları bilinmektedir. Bir yandan özel gereksinimli çocuklara yetersizliklerini giderecek eğitim faaliyetleri sürdürmek bir yandan da bu çocukları topluma entegre etmeye çalışmak oldukça zor bir iştir.

Oruç (2007)’a göre özel eğitim alanı konularının öğretilmesinin kolay olmayışı, kadın öğretmenlerin kendilerini yetersiz hissetmesi ve öğretme sürecinde mesleki tatmini yakalayamaması gibi nedenler tükenmişliği doğurmaktadır. Çocuğun gereksinim türü, davranış problemleri olup olması gibi faktörler; kadın özel eğitim öğretmenlerinin grup ve sınıf yönetimi tekniklerini kullanıp kullanmama durumu, usta öğreticinin olup olmaması, aynı meslekte çalışanlar ve ebeveynlerin tutumları gibi etmenler de sıralanabilir.

573 sayılı özel eğitim yasası ve buna bağlı olarak çıkarılan özel eğitim hizmetleri yönetmeliği doğrultusunda yürütülen ayrımcılık, toplumdan soyutlama, ayırıştırma yerine fırsat eşitliği, tam katılım, bağımsız yaşam, ekonomik olarak kendine yetebilmeyi ifade eden özel eğitim; bireyin sosyal ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, bağımlılığını azaltıp bağımsızlığını artırmak, diğer bireyler ile sağlıklı ilişkiler kurmasını, yaşam becerilerini geliştirmesini, hayata hazırlanmasını ve üretimde yer almasını sağlamak ve yeteneklerini geliştirmek için özel gereksinimli bireylerin gelişim alanlarını desteklemek ve eğitim gereksinimlerini karşılamak amacı ile özel olarak oluşturulmuş ortamlarda uzman eğitimciler tarafından kısa, orta ve uzun dönemli amaçlara ulaşmak için bireysel eğitim programının uygulandığı süreçtir.

Diken (2017)’e göre çocukların farklılıkları üzerinde durmak yerine yapabileceklerine odaklanmak ve çocuğun dikkatini bu yöne çekmek özel eğitimin ruhuna en uygun eğitimidir. Risk, zedelenme ve herhangi bir engeli yüzünden normal gelişen bireyler için sunulan eğitim ortamlarından yararlanmaları güç olan bireylere gerekli bilgi ve beceri kazandırarak yetersizliğin engele dönüşmesini önleyen iyileştirici eğitimidir.

Kadın özel eğitim öğretmenlerinin yeterliğini ve özel eğitimin niteliğini artırmak ve özel gereksinimi olan bireyleri topluma kazandırmak için kadın özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi önemlidir. Araştırmaya konu olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin çeşitli demografik değişkenler açısından tükenmişliğinin incelenmesi, konuya ilişkin önlemler alınmasını ve kadın öğretmenlerin mesleklerine ilişkin algılamalarına pozitif katkı sağlayacak ve alanyazında var olan eksikliğe ilişkin ciddi veriler sunacaktır.

Araştırmanın genel amacı olan “Özel eğitim kurumlarında çalışan kadın özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik seviyeleri nasıldır? Kadın özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik seviyeleri; demografik değişkenler (medeni durum, yaş ve hizmet süresi) bakımından farklılaşmakta mıdır?” sorularının cevaplandırılabilmesi için alt problemleri içeren sorular şu şekilde sıralanmıştır.

- Kadın özel eğitim öğretmenlerinin medeni durum değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- Kadın özel eğitim öğretmenlerinin yaş değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- Kadın özel eğitim öğretmenlerinin hizmet süresi değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Gaziantep ilinde resmi ve özel özel eğitim kurumlarında çalışan kadın özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin ele alındığı çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmış betimsel bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada kadın özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri; medeni durum, yaş ve kıdem gibi demografik değişkenler açısından incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni; 2017-2018 öğretim döneminde, Gaziantep İli Şahinbey, Şehitkâmil, Nizip, İslâhiye, Araban, Nurdağı, Yavuzeli, Oğuzeli

ve Karkamış İlçelerinde bulunan resmi ve özel özel eğitim kurumlarında çalışan 488 kadın özel eğitim öğretmenidir. Araştırmanın örneklem grubunu ise araştırmacı tarafından iletilen formları gönüllü olarak dolduran 225 kadın özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların kişisel ve demografik özellikleri hakkında bilgi edinebilmek amacı ile 11 sorudan oluşan bu form araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. "Kişisel Bilgi Formu"nda kadın özel eğitim öğretmenlerinin; yaş, medeni durum ve kıdem değişkenlerine yer verilmiştir.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği: Tükenmişlik konusunda yapılan çalışmalarda en çok tercih edilen Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen bu envanter Maslach Tükenmişlik Ölçeği (Maslach Burnout Inventory-MBI) olarak alan yazınında yerini almıştır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması ile geçerlik ve güvenilirlik çalışması Ergin (1992) tarafından yapılmıştır.

Duygusal Tükenme (Emotional Exhaustion) alt ölçeği (DT), meslek yaşamında, yoğun sorumluluk gerektiren, yüksek derecede psikolojik ve duygusal taleplere yüz yüze kalmaktan dolayı yaşanan enerjinin kaybını ifade etmektedir. Duygusal tükenme alt boyutunda 8 madde yer almaktadır. Yorgunluk, bıkkınlık ve duygusal enerjinin azalması ile ilgili 1., 2., 3., 6., 8., 13., 16. ve 20. maddeler bu boyutu ölçmeye yöneliktir.

Duyarsızlaşma (Depersonalization) alt ölçeği (D), kişilerin bakmak ve hizmet vermek ile sorumlu olduklarına karşı, duygudan arınmış bir halde, kişilerin biricik ve tek oldukları her bireyin eşsiz varlık olduklarını dikkate almaksızın tutumlar sergilemeleri ile ilgili kavramsallaştırılmıştır. 5., 10., 11., 15., 21. ve 22. maddelerin yer aldığı duyarsızlaşma alt boyutunda 6 madde bulunmaktadır.

Kişisel Başarı (Personal Accomplishment) Duygusunda Azalma alt ölçeği (KB), insanlarla iletişim gerektiren ve birebir görüşmelerin yoğun olduğu mesleklerde bireyin kendisini mesleğinde yetkin ve başarılı hissetmesi durumunu tanımlamaktadır. Bu ölçek 8 maddeden oluşmakta ve 4., 7., 9., 12., 14., 17., 18. ve 19. maddelerini içermektedir (Çam, 1992; Ergin, 1992; Izgar, 2000).

Verilerin Toplanması

Uygulama yapılmadan önce her özel eğitim kurumunda kısa süreli toplantılar yapılarak araştırma konusu ve amacı hakkında gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Veri toplama araçları katılımcılar sayısına çoğaltılarak odalarında doldurmak üzere araştırmacı tarafından öğretmenlere elden verilmiştir. Doldurulan gönüllü onam formu, Kişisel Bilgi Formu ve Maslak Tükenmişlik Ölçeği araştırmacı tarafından teslim alınmıştır.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu

Araştırmada alt problemlerin çözümlemesinde medeni durum, yaş ve hizmet süresi değişkenlerine göre gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla "T" testi yapılmış ve "Tek Yönlü Varyans Analizi" (Anova) kullanılarak yorumlanmıştır. Buna göre araştırmada elde edilen bulguların yorumları yapılırken bağımsız değişkenlere göre anlamlı bir farkın bulunmadığı durumlarda yalnızca sonuçlar verilmiş, anlamlı farkın bulunduğu durumlarda ise bulgulara ait kısa değerlendirme ve yorumlara gidilmiştir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırmalar testi olan Tukey, Scheffe, Games-Howell testleri uygulanmıştır. İstatistiksel çözümlemelerdeki anlamlılık düzeyi ana problem için $p < .01$, alt problemler için $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Demografik Bulgular

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Kadın Özel Eğitim Öğretmenlerinin Medeni Durum Değişkenine Göre Dağılımları

Medeni Durum	N	%
Evli	115	51,1
Bekâr	107	48,9
Toplam	225	100,0

Tablo 1.'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan kadın özel eğitim öğretmenlerinin medeni durum değişkenine göre %51,1'i evli; %48,9'u bekârdır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Kadın Özel Eğitim Öğretmenlerinin Yaş Aralığı Değişkenine Göre Dağılımları

Yaş Aralığı	N	%
21-30	133	59,1
31-40	60	26,7
41-50	21	9,3
51 yaş ve üzeri	11	4,9
Toplam	225	100,0

Tablo 2.'de araştırmaya katılan kadın özel eğitim öğretmenlerinin yaş aralığı değişkenine göre %59,1'inin 21-30 yaş aralığında olduğu, %26,7'sinin 31-40 yaş aralığında olduğu, %9,3'ünün 41-50 yaş aralığında olduğu ve %4,9'unun 51 yaş ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Kadın Özel Eğitim Öğretmenlerinin Hizmet Süresi Değişkenine Göre Dağılımları

Hizmet Süresi	N	%
1-5	122	54,2
6-10	59	26,2
11-15	21	9,4
16 yıl ve üzeri	23	10,2
Toplam	225	100,0

Tablo 3.'te araştırmaya katılan kadın özel eğitim öğretmenlerinin hizmet süresi değişkenine göre %54,2'sinin 1-5 yıl arası, %26,2'sinin 6-10 yıl arası, %9,4'ünün 11-15 yıl ve %10,2'sinin 16 yıl ve üzeri kıdemde oldukları görülmektedir.

Araştırmanın Ana Problemine İlişkin Bulgular

Veriler analize hazırlanırken incelendiğinde kayıp veri olmadığı görülmüştür. Boxplot grafiği kullanılarak aykırı olduğu tespit edilen 3 değer işlem dışı bırakılmış 222 araştırma katılımcısına ait verilerle incelemelere

devam edilmiştir. Analizlere geçilmeden önce normallik testi yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin normallik testi sonuçları Tablo 4.'de verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlere İlişkin Normallik Testi Sonuçları

	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Kişisel Başarı
N	222	222	222
Kolmogorov-Smirnov	.093	.166	.071
P	.000	.000	.009
Çarpıklık	.538	1,143	-.240

Tablo 4. incelendiğinde duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı puan ortalamalarının Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre normal dağılım göstermediği görülmektedir ($p < .05$). Ancak çarpıklık katsayısı değerleri duygusal tükenme için .538, duyarsızlaşma için 1.143 ve kişisel başarı için -.240 bulunmuştur. Çarpıklık değerleri; Tabashnik'e göre $-1,5\%$ ve $+1,5\%$ ve ayrıca George and Marilyn'e göre de -2% ve $+2\%$ değerleri arasında olduğu için puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği söylenebilir. Bununla birlikte sosyal bilimler-egitim bilimleri gibi alanında yapılan araştırmalarda, mühendislik-tıp-fen gibi sayısal verilerle yapılan araştırmalar gibi normallik testinin katı bir bakış açısı ile aranmasını gerektirecek bir durum olmadığını hatırlamak gerekir. Değişkenler normal dağılım özelliği gösterdiğinden dolayı parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Bağımlı değişkenlere ait betimsel istatistikler Tablo 5.'de verilmiştir.

Tablo 5. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

	N	X	Min	Max	Ss
Duygusal Tükenme	222	2,0709	1,00	4,50	0,71032
Duyarsızlaşma	222	1,9685	1,00	3,83	0,48482
Kişisel Başarı	222	3,7956	2,13	4,88	0,48852

Tablo 5.'de Tükenmişlik ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde en yüksek ortalamanın kişisel başarı ($X=3,7956$) alt boyutunda olduğu, en düşük ortalamanın ise duyarsızlaşma ($X=1,9685$) alt boyutunda olduğu bulunmuştur.

Değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmış elde edilen sonuçlar Tablo 6.'da belirtilmiştir.

Tablo 6. Değişkenler Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Kişisel Başarı
Duygusal Tükenme			
Duyarsızlaşma	.519**		
Kişisel Başarı	-.308**	-.273**	

** .01 düzeyinde anlamlı

Tablo 6. incelendiğinde duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasında ($r=.519$, $p<.01$) orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Başka bir ifade ile duygusal tükenme puanları artarken duyarsızlaşma da artmaktadır. Duygusal tükenme ile kişisel başarı arasında ($r=-.308$, $p<.01$) orta düzeyde anlamlı ve negatif bir ilişki vardır. Başka bir ifade ile duygusal tükenme puanları artarken kişisel başarı puanları azalmaktadır. Duyarsızlaşma ve kişisel başarı arasında ($r=-.273$, $p<.01$) orta düzeyde anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Başka bir ifade ile duyarsızlaşma puanları artarken kişisel başarı puanları azalmaktadır.

Tükenmişliğin alt boyutları olan duygusal tükenme, kişisel başarı ve duyarsızlaşma bağımsız değişkenlerinin; medeni durum, yaş ve hizmet süresi ile aralarında regresyon analizleri yapılmış, collinearity-VIF değerlerinin 3'ün altında olduğu görülmüş ve çoklu doğrusallık probleminin olmadığı tespit edilmiştir.

Özel eğitim kurumlarında çalışan kadın özel eğitim öğretmenlerinin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı puan ortalamalarının medeni durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığı ile ilgili yapılan Bağımsız Örneklem T - Testi sonucu Tablo 7.'de verilmiştir.

Tablo 7. Değişkenlere İlişkin Bağımsız Örneklem T - Testi Sonuçları

	Medeni Durum	N	X	Ss	Sd	t	p
Duygusal Tükenme	Evli	115	2,1446	0,78580	213,604	1,621	.107
	Bekâr	107	1,9918	0,61292			
Duyarsızlaşma	Evli	115	1,9696	0,47888	220	.035	.972
	Bekâr	107	1,9673	0,49337			
Kişisel Başarı	Evli	115	3,8011	0,48860	220	.173	.863
	Bekâr	107	3,7897	0,49066			

Tablo 7. incelendiğinde kadın özel eğitim öğretmenlerinin duygusal tükenme ($t_{(213,604)} = 1.621$, $p>.05$), duyarsızlaşma ($t_{(220)} = .035$, $p>.05$) ve kişisel

başarı ($t_{(220)} = .173$, $p > .05$) puanlarının medeni duruma göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Özel eğitim kurumlarında çalışan kadın özel eğitim öğretmenlerinin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı puanlarının yaş gruplarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 8.'de verilmiştir.

Tablo 8. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

		n	X	Ss
Duygusal Tükenme	21-30	131	2,0754	0,63864
	31-40	60	2,2083	0,86347
	41-50	20	1,8063	0,60218
	51+	11	1,7500	0,62750
Duyarsızlaşma	21-30	131	2,0038	0,48722
	31-40	60	1,9611	0,53973
	41-50	20	1,9000	0,33069
	51+	11	1,7121	0,28955
Kişisel Başarı	21-30	131	3,7281	0,46886
	31-40	60	3,8125	0,52456
	41-50	20	3,9625	0,44996
	51+	11	4,2045	0,32726

Tablo 8. incelendiğinde duygusal tükenme boyutunda en yüksek ortalamaya, 31-40 yaş arasında olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin ($X = 2,2083$), duyarsızlaşma boyutunda en yüksek ortalamaya, 21-30 yaş arasında olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin ($X = 2,0038$), kişisel başarı boyutunda en yüksek ortalamaya, 51 ve üzeri yaşta olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin ($X = 4,2045$) sahip olduğu görülmektedir.

Yaş düzeylerine göre duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 9'da (Anova) verilmiştir.

Tablo 9. incelendiğinde yapılan analiz sonucuna göre duygusal tükenme ($F_{(3-218)} = 2,473$, $p > .05$) ve duyarsızlaşma ($F_{(3-218)} = 1,402$, $p > .05$) puanlarının yaşa göre farklılaşmadığı, bunlarla birlikte kişisel başarı ($F_{(3-218)} = 4,401$, $p < .05$) puanlarının yaş düzeyine göre farklılaştığı bulunmuştur. Farklılığın kaynağını öğrenmek adına Post-Hoc testleri yapılmıştır. Duygusal tükenme boyutunun varyansı homojen dağıldığı için Scheffe testi

yapılmıştır. Duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarının varyansları homojen dağılmadığı için Games-Howell testi yapılmıştır.

Tablo 9. Değişkenlerin Yaş Düzeyine Göre Anova Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Duygusal Tükenme	Gruplar Arası	3,669	3	1,223	2,473	,063	
	Gruplar İçi	107,838	218	0,495			
	Toplam	111,508	221				
Duyarsızlaşma	Gruplar Arası	0,984	3	0,328	1,402	,243	
	Gruplar İçi	50,962	218	0,234			
	Toplam	51,946	221				
Kişisel Başarı	Gruplar Arası	3,012	3	1,004	4,401	,005	√
	Gruplar İçi	49,730	218	0,228			
	Toplam	52,741	221				

Duygusal tükenme boyutunda kadın özel eğitim öğretmenlerin yaş düzeylerine göre anlamlı fark olmadığı ($p = .063$, $p > .05$) görülmüştür. Kişisel başarı boyutunda, 21-30 yaş ve 31-40 yaş arası kadın özel eğitim öğretmenleri ile 51 yaş ve üzeri kadın özel eğitim öğretmenleri arasında anlamlı fark ($p = .003$, $p = .018$, $p < .05$) olduğu görülmüştür. Yaşı 51 ve üzeri olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin, yaşı 21-30 ve 31-40 arasında olan kadın özel eğitim öğretmenlerine göre kişisel başarı hislerini anlamlı düzeyde kaybetmiş oldukları tespit edilmiştir. Duyarsızlaşma boyutunda, 21-30 yaş arası kadın özel eğitim öğretmenleri ile 51 yaş ve üzeri kadın özel eğitim öğretmenleri arasında anlamlı fark ($p = .039$, $p < .05$) olduğu görülmüştür. Yaşı 51 ve üzeri olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin, yaşı 21-30 arasında olan kadın özel eğitim öğretmenlerine göre duyarlık hislerini anlamlı düzeyde kaybetmiş oldukları tespit edilmiştir.

Kadın özel eğitim öğretmenlerinin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı puanlarının hizmet sürelerine göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 10.'da verilmiştir.

Tablo 10. incelendiğinde duygusal tükenme boyutunda en yüksek ortalamaya, 11-15 yıl hizmet süresine sahip olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin ($X = 2,15$), duyarsızlaşma boyutunda en yüksek ortalamaya, 11-15 yıl hizmet süresine sahip olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin ($X = 2,0083$), kişisel başarı boyutunda en yüksek ortalamaya, 16 yıl ve üzeri

hizmet süresine sahip olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin ($X= 4,0109$) sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

		N	X	Ss
Duygusal Tükenme	1-5 Yıl	121	2,0579	0,69785
	6-10 Yıl	58	2,1401	0,73190
	11-15 Yıl	20	2,1500	0,83074
	16 Yıl ve üzeri	23	1,8967	0,61429
Duyarsızlaşma	1-5 yıl	121	1,9821	0,51226
	6-10 yıl	58	1,9511	0,41182
	11-15 yıl	20	2,0083	0,64089
	16 yıl ve üzeri	23	1,9058	0,35826
Kişisel Başarı	1-5 Yıl	121	3,7211	0,49968
	6-10 Yıl	58	3,8879	0,46399
	11-15 Yıl	20	3,7313	0,44662
	16 Yıl ve üzeri	23	4,0109	0,44739

Hizmet süresine göre duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 11.'de Anova çizelgesinde verilmiştir.

Tablo 11. Değişkenlerin Hizmet Süresine Göre Anova Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Duygusal Tükenme	Gruplar Arası	1,121	3	0,374	0,738	,530	
	Gruplar İçi	110,387	218	0,506			
	Toplam	111,508	221				
Duyarsızlaşma	Gruplar Arası	,162	3	0,054	0,227	,877	
	Gruplar İçi	51,784	218	0,238			
	Toplam	51,946	221				
Kişisel Başarı	Gruplar Arası	2,315	3	0,772	3,336	,020	√
	Gruplar İçi	50,426	218	0,231			
	Toplam	52,741	221				

Tablo 11. incelendiğinde yapılan analiz sonucuna göre duygusal tükenme ($t_{(3-218)} = 0,738 p>.05$) ve duyarsızlaşma ($t_{(3-218)} = 0,227 p>.05$) puanlarının hizmet süresine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Kişisel başarı ($t_{(3-218)} = 3,336 p<.05$) puanlarının ise hizmet süresine göre farklılaştığı bulunmuştur. Kişisel başarının kaynağını öğrenmek adına Post-Hoc testi

yapılmıştır. Kişisel başarı boyutunun varyansı homojen dağıldığı için Tukey testi yapılmıştır. Kişisel başarı boyutunda 1-5 yıl arası hizmet süresi olan kadın özel eğitim öğretmenleri ile 16 yıl ve üzeri hizmet süresi olan kadın özel eğitim öğretmenleri arasında anlamlı fark ($p=.043$, $p<.05$) olduğu bulunmuştur. Kadın özel eğitim öğretmenlerinin hizmet süresi uzadıkça kişisel başarı boyutunda düşük başarı hissi yaşadıkları tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde; resmi ve özel özel eğitim kurumlarında görev yapmakta olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri; medeni durum, yaş ve hizmet süresi değişkenlerine göre incelenmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Tartışma ve yorumlar bulgular kısmındaki sıraya bağlı kalınarak yapılmıştır. Kadın özel eğitim öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelendiği araştırmaların çok sınırlı düzeyde olduğu görülmüştür. Bu nedenle araştırma sonuçları yorumlanırken bu sınırlılık dikkate alınmıştır. Kişisel Bilgi Formu (EK-1)'nda da dikkatleri çektiği gibi bu araştırma yalnızca, resmi ve özel özel eğitim kurumlarında çalışmakta olan "kadın özel eğitim öğretmenleri"ni içermesi bakımından bugüne kadar yapılmış diğer araştırmalardan ayrılmaktadır.

Kadın Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin "Medeni Durum" Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bulguların Tartışılması: Araştırmada, kadın özel eğitim öğretmenlerinin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı puanlarının medeni duruma göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği tespit edilmiştir.

Medeni durum değişkeninin ölçüldüğü başkaca araştırmalarda da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Gündüz (2004)'e göre öğretmenlerde Tükenmişliğin Akılcı Olmayan İnançlar ve Bazı Mesleki Değişkenlere Göre Yordanması isimli araştırmada medeni durum değişkeninin tükenmişliğin üç alt boyutu üzerinde de anlamlı farklılaşmadığı bulunmuştur. Çavuşoğlu (2005)'na göre Endüstri Meslek Liselerinde Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ile Bazı Kişisel Değişkenler Arasındaki İlişkinin incelendiği araştırmada medeni durum değişkeninin tükenmişliğin üç alt boyutu üzerinde de anlamlı farklılaşmadığı

bulgulanmıştır. Oruç (2007)'a göre Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Adana İli Örneği) çalışmasında medeni durum değişkeninin tükenmişliğin üç alt boyutu üzerinde de anlamlı farklılaşmadığı bulgulanmıştır.

Kadın Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin “Yaş Grubu” Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bulguların Tartışılması: (Gold, Robert ve Wright, 1991)'a göre yaşın tükenmişlikle, özellikle de kişisel başarı alt ölçek puanları ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Araştırmaya katılan kadın özel eğitim öğretmenlerinin “yaş grubu” değişkenine göre tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde, duygusal tükenme boyutunda kadın özel eğitim öğretmenlerin yaş düzeylerine göre anlamlı fark olmadığı, duyarsızlaşma boyutunda yaşı 51 ve üzeri olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin yaşı 21-30 arasında olan kadın özel eğitim öğretmenlerine göre duyarlık hislerini anlamlı düzeyde kaybetmiş oldukları; Yaşı 51 ve üzeri olan kadın özel eğitim öğretmenlerinin, yaşı 21-30 ve 31-40 arasında olan kadın özel eğitim öğretmenlerine göre kişisel başarı hislerini anlamlı düzeyde kaybetmiş oldukları tespit edilmiştir. Özmen (2001)'e göre Görme Engelliler Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri çalışmasında yaş değişkeninin tükenmişliğin Duyarsızlaşma alt boyutunda anlamlı farklılaştığı bulgulanmıştır. Şahin (2007)'e göre Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri çalışmasında yaş değişkeninin tükenmişliğin Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma alt boyutlarında anlamlı farklılaştığı bulgulanmıştır. Yiğit (2007)'e göre Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin İş Doyumu Tükenmişlik ve Ruh Sağlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi çalışmasında yaş değişkeninin tükenmişliğin alt boyutlarının tamamında anlamlı farklılaştığı bulgulanmıştır.

Bireylerde ilerleyen yaş ile birlikte sağlıksal sorunlar artar ve halsizliğin süregelen şekli olarak tükenmişlik sendromu ortaya çıkar (Sonnenschein vd., 2007, s. 487).

Tükenmişlik, duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasındaki etkileşimle kendini hissettirerek zamanla artan bir seyir izler (Sonnentag, 2005, s. 272).

Araştırma bulgularından farklı olarak yaş düzeyinin artması ile tükenmişlik düzeyinin azaldığı yönünde çalışmalar da bulunmaktadır. Kişisel başarı alt boyutunda, yaşı 20-29 arasında olanların 40 yaş ve üzeri olanlara göre daha çok tükenmişlik yaşadığı tespit edilmiştir. Sağlık çalışanlarının, özel eğitim öğretmenlerinin, okul yöneticilerinin, polislerin, öğretmenlerin tükenmişlikleri konulu yapılan çalışmalarda yaşın artmasıyla birlikte tükenmenin azaldığını saptanmıştır. Çimen (2007)'e göre İlköğretim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Yaşantıları ve Yeterlik Algıları çalışmasında yaş değişkeni ve tükenmişlik arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Birçok okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin emekli olduktan sonra yaygın olarak özel eğitim kurumlarında görev yapmakta oldukları bilinen bir husustur. Yaş arttıkça duyarsızlaşmanın artması ve kişisel başarının azalması bu durum ile yorumlanabilir.

Kadın Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin "Hizmet Süresi" Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Gösteren Bulguların Tartışılması: Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma puan ortalamalarının hizmet süresine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Araştırma bulgularımız tükenmişlik ile hizmet süresinin kişisel başarı alt ölçek puanları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Kişisel başarı puanlarının ise hizmet süresine göre farklılaştığı bulunmuştur. Kişisel başarı boyutunda 1-5 yıl arası hizmet süresi olan kadın özel eğitim öğretmenleri ile 16 yıl ve üzeri hizmet süresi olan kadın özel eğitim öğretmenleri arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Kadın özel eğitim öğretmenlerinin hizmet süresi uzadıkça kişisel başarı boyutunda düşük başarı hissi yaşadıkları tespit edilmiştir. Oruç (2007)'a göre Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Adana İli Örneği) araştırmasında meslekte 1-5 yıl arası görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile 11 yıl ve üzeri görev yapan öğretmenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunamamışken kişisel başarı alt boyutunda mesleğe yeni başlayanların lehinde anlamlı bir fark bulunmuştur.

Yalçın (2011) yılında yapmış olduğu öğretmenlerin tükenmişlikleri ile ilgili bir araştırmasında mesleki kıdemin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyleri üzerindeki temel etkisinin anlamlı olmadığını tespit etmiştir.

Birçok okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin emekli olduktan sonra özel eğitim kurumlarında görev yapmakta oldukları bilinen bir husustur. Hizmet süresi arttıkça kişisel başarının azalması da aynı bağlamda değerlendirilebilir.

Kadın özel eğitim öğretmenlerinin görev süreleri arttıkça mesleki doyum, yıpranmışlık, aile ve yakınlarına vakit ayıramama düşüncesi ve yaşın ilerlemesi ile birlikte daha konforlu bir yaşam düşüncesi öne çıkmaktadır. Araştırma sonuçlarında yer alan yaş ve kıdem değişkenlerinin kişisel başarı ve duyarsızlaşmayı artırması Erikson'un 8 aşamalı psiko-sosyal gelişim kuramınının 7. gelişim dönemi "üretkenlik karşısında durağanlaşma, 30-60 yaş" ve 8. gelişim dönemi "benlik bütünlüğü karşısında umutsuzluk, 60+ yaş" ile açıklanabilir. 7. Dönem tam bir geçiş dönemidir ve taban ya da tavan yapma şeklinde görülmesi yüksektir. Yetersizliği olan birey ve aileleri ile çalışmak ikircikli duyguların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Memnuniyet ve usanç duygusu bu meslekte en çok yaşanan duygulardır. Bu olasıklar, üretkenlik ve yaratıcılığın artması veya tam tersi durgunlaşma, çöküşe geçme şeklindedir. Huzur ve pişmanlık arasında yaşanan çatışma ve "keşke"lerle yaşamaya devam eden, geçmişte yaşadıklarından pişmanlık duyan depresif ruh hali ile anlatılabilir (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya, 2017, s. 213-215).

Özipek (2006)'e ve Tuğrul ve Çelik (2002)'e göre yaş ve tükenmişlik konusunda yapılan araştırmaların sonuçlarını incelendiğinde yaşlı çalışanların genç çalışanlardan daha fazla tükenmişlik semptomları gösterdiği yaşlılarda, işe geç gelmelerin, izinsiz gelmemelerin, sebepsiz izin almalarının, işin niteliğinde bozulma gibi olumsuz durumların yaşı ileri olanlarda daha fazla görüldüğü ve bu durumun tükenmişliğin kişisel başarı alt boyutlarında ciddi bir soruna neden olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Başaran (1999)'a göre tükenmişliğin ilk belirtilerinin görüldüğü, ikaz lambası gibi işlev gören en önemli alt boyutlardan biri olan duyarsızlaşma; insanlarla iletişimin aktif olduğu, duygusal yoğunluğun fazlaca yaşandığı meslek gruplarında görülür. Kendilik bilincininin yapıtaşları olan duygusal kaynakların yitirilmesi; bakış açısının esnekliğini kaybederek katılaşması, insanlardan uzaklaşıp yalnızlık arayışına girilmesi toplumdanda soyutlanma çabasıdır.

Baltaş ve Baltas (1993)'a göre tükenmişliğin sonuçları incelendiğinde yaşlı çalışanların mesleklerine gösterdikleri fedakârlık duygusunda

azalma ve emekliliğe ayrılma düşüncesi de tükenmişliğin belirtileri arasındadır. Bu yaşlar hesaplaşmanın yapıldığı yaşlardır. Kişiler gençlik çağının heyecanını geride bırakmış, toplumdaki statüsünü oturtmuştur. Bu konum gençliğinde özendiği “yer”den aşağıda ise iç hesaplaşma, çevreye ve kendine yönelik suçlama sebep arayışlarına girilir.

Araştırma sonucunda; “Duygusal Tükenmişlik” puanlarının medeni durum, yaş ve hizmet süresine göre farklılaşmadığı, “Kişisel Başarı” puanlarının yaşa ve hizmet süresine göre farklılaştığı, “Duyarsızlaşma” puanlarının yaş değişkenine göre farklılaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of Burnout Levels of Woman Special
Education Teachers Working in Private Educational
Institutions**

*

Gülhan Dinç - M. Zeki İlgar
MONE – Biruni University

There are some occupational groups that are included in the risk group according to the intensity of the feeling of burnout. Women teachers working in the field of special education are in the risk group because of "the degree of difficulty they have to cope with while continuing their profession" and "the difficulties they experience in fulfilling the roles that society imposes on women".

What is emphasized in the definitions of burnout; occupational autism, emotional fatigue, resentment, high anxiety and worry, decreased passion for work and life, lack of planning and organization, lack of motivation, reluctance, failure, instability, helplessness, insensitivity, hopelessness, aimlessness, aimlessness, emotional collapse and wear and tear. Burnout is a negative emotional state that affects the individual in many ways. The influence power of the individual experiencing burnout progresses in a circular speed from the closest to the farthest. When considered in terms of education, burnout ceases to be a personal problem and turns into a social problem in the medium and long term. "Professional Life" is one of the most important periods that have an intense impact on human life. From the perspective of women and business life, it is especially worth examining.

The factors that professional individuals encounter in their working environments and that negatively affect their mental health cause stress, and employees who start their professional life with great hopes and dreams experience a feeling of exhaustion. In work environments where positive emotions are at the forefront, employees can cope with the feeling of burnout, feel good and sufficient, and increase the quality and productivity of their work.

Female special education teachers, who have difficulty in creating a balance in their personal and professional lives, may experience burnout by being negatively affected by this process. This situation; Negative behaviors towards students can cause undesirable behaviors such as a decrease in tolerance for classroom problems, decrease in lesson preparation behaviors, low job performance, absenteeism from work, and wanting to leave work. As physical problems, they may experience involuntary headaches and stomach disorders, as well as emotional collapse, intolerance and negative attitudes towards students and the profession. In addition to their professional activities, female special education teachers; It is exposed to serious deformation due to the responsibilities imposed only on women by cultural codes such as child care, monitoring of health status and education processes, domestic roles and activating social life.

This situation creates a feeling of inadequacy in both their personal and professional lives, and over time it can turn into an emotional burden that is difficult to cope with and overcome. When this process is combined with the difficulties in their own lives and family environments, it negatively affects both the quality of their individual life and the quality of their professional life. It is important to examine the burnout levels of female special education teachers in order to increase the qualifications of female special education teachers and the quality of special education and to reintegrate individuals with special needs into society.

In this study, it was aimed to investigate the levels of occupational burnout of woman special education teachers working in special education institutions by examining in terms of some demographic variables and to determine whether they differ or not. Examining the burnout of female special education teachers, who are the subject of the research, in terms of various demographic variables will contribute positively to taking precautions regarding the subject and to female teachers' perceptions of their profession.

The research model is a descriptive exemplar based on scanning. The research samples constitutes 225 woman special education teachers who are working in Gaziantep province center and districts in 2017-2018 education year. The research data were obtained through the "Personal Information Form" and Maslach Burnout Inventory prepared by the researcher. SPSS 24.0 (Statistical Package For Social Sciences) program was used

in the analysis of collected data. Mean, standard deviation, frequency and percentage values for variables were found by descriptive statistics techniques. Independent sample T-test, Kolmogorov-Smirnov Test, Post-Hoc; Tukey Test, Scheffe Test, Games-Howell Test, One Way Variance Analysis (Anova) and Pearson Correlation Analysis were used in the examination of findings.

The questions containing the sub-problems of the research are listed as follows.

- Do female special education teachers' burnout levels differ according to the marital status variable?
- Do female special education teachers' burnout levels differ according to the age variable?
- Do female special education teachers' burnout levels differ according to the variable of duration of service?

Burnout levels of female special education teachers working in public and private education institutions; were examined according to the variables of marital status, age and duration of service, and the findings were interpreted. As noted in the Personal Information Form (Annex-1), this study differs from other studies conducted so far in that it only includes "female special education teachers" working in public and private education institutions.

In the study, it was determined that the emotional exhaustion, depersonalization and personal achievement scores of female special education teachers did not show a significant difference according to "marital status". Similar findings were obtained in other studies in which the marital status variable was measured.

When the scores of the female special education teachers who participated in the study from the burnout scale were examined according to the "age group" variable, it was found that there was no significant difference according to the age levels of the female special education teachers in the dimension of emotional exhaustion, in the depersonalization dimension, it was found that female special education teachers aged 51 and over lost their sense of sensitivity significantly compared to female special education teachers aged 21-30, it has been determined that female special education teachers aged 51 and over have lost their sense of personal

accomplishment significantly compared to female special education teachers aged between 21-30 and 31-40.

The increase in personal success and depersonalization by the age and duration of service variables in the research results can be explained by the periods, which is the 7th developmental period of Erikson's 8-stage psycho-social development theory, "stagnation against productivity, 30-60 years old" and 8th developmental period "despairness in the face of self-integrity, 60 + age". The 7th period is a complete transitional period and it is mostly seen as a lowest or highest.

It is observed that the mean scores of emotional exhaustion and depersonalization do not differ according to the duration of service. Our research findings show that burnout and duration of service are associated with personal achievement subscale scores. It has been found that personal achievement scores differ according to the duration of service. In terms of personal achievement, it was found that there was a significant difference between female special education teachers with a duration of service period of 1-5 years and female special education teachers with a duration of service period of 16 years or more. It has been determined that the longer the duration of service of female special education teachers, the lower the feeling of achievement in the dimension of personal achievement. It is a known fact that many preschool and classroom teachers work in private education institutions after their retirement. As the duration of service increases, the decrease in personal success can be evaluated in the same context. As the duration of service of female special education teachers increases, the idea of professional satisfaction, weariness, and not being able to spare time for family and relatives come to the fore.

As a result of the research; "Emotional Burnout" scores do not differ according to marital status, age and duration of service, "Personal Achievement" scores differ according to age and duration of service, do not differ according to marital status, "Desensitization" scores differ according to age, do not differ according to marital status and duration of service. The findings were discussed and interpreted in light of the literature.

Kaynakça / References

- Aslan, H. (1996). Tıpta uzmanlık öğrencisi hekimlerde tükenme düzeyleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7(1), 39–45.
- Baltaş, A., ve Baltaş, Z. (1993). *Stres ve başa çıkma yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başaran, B. I. (1999). *Zihinsel, görme ve işitme özürlü çocuklara eğitim veren özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin kişilik özelliklerinin belirlenmesi ve karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Baysal, A. (1995). *Lise ve dengi okul öğretmenlerinde meslekte tükenmişliğe etki eden faktörler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çam, O. (1991). *Hemşirelerde tükenmişlik sendromunun araştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Çam, O. (1992). Tükenmişlik envanterinin geçerlik güvenirliğinin araştırılması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları El Kitabı.
- Çam, M. O. (1995). *Tükenmişlik*. İzmir: Saray Medikal Yayıncılık.
- Çavuşoğlu, İ. (2005). *Endüstri meslek liselerinde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile bazı kişisel değişkenler arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Çimen, S. (2007). *İlköğretim Öğretmenlerinin tükenmişlik yaşantıları ve yeterli alguları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Davis, J., ve Wilson, S. M. (2000). Principles efforts to empower teachers: Effectson teacher motivation and job satisfaction and stress. *TTie Clearing House*, 75(6), 349-357.
- Diken, H. İ. (2017). *Özel Eğitime Gerekisini Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dursun, S. (2000). *Öğretmenlerde tükenmişlik ile yüklenme biçimi, cinsiyet, eğitim düzeyi ve hizmet süresi değişkenleri arasındaki yordayıcı ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Ergin, C. (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve maslach tükenmişlik ölçeği'nin uyarlanması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 143-154.

- Gençtanırım-Kurt, D., ve Çetinkaya, E. (2017). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Girgin, G. (1995). *İlkokul öğretmenlerinde mesleki tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi (İzmir İli Kırsal ve Kentsel Yöre Karşılaştırması)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gold, Y., Robert, A. R., ve Wright, C. R. (1991). The relationship of scores on the educational survey: a modified version of the maslach burnout inventory, the three teaching related variables for a sample of 132 beginning teachers. *Educational and Psychological Measurement*, 51, 429-438.
- Gündüz, B. (2004). *Öğretmenlerde tükenmişliğin akılcı olmayan inançlar ve bazı mesleki değişkenlere göre yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Gürbüz, H., Tutar, H., ve Başpınar, N. Ö. (2007). Burnout levels of executive lecturers: A comparative approach in three universities. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 65-85.
- Işıkkhan, V. (2004). *Çalışma hayatında stres ve başa çıkma yolları*. Ankara: Sandal Yayınları.
- Izgar, H. (2000). *Okul yöneticilerinin tükenmişlik düzeyleri nedenleri ve bazı etken faktörlere göre incelenmesi (Orta Anadolu örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Izgar, H. (2001). *Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- İlgar, M. Z., ve İlgar, S. C. (2016). *Aile odaklı eğitim, kuramdan uygulamaya*. İstanbul: İlgar Eğitim Danışmanlık Yayıncılık.
- Lazarus, R. S., ve Lazarus, B. N. (1994). *Passion and reason: Making sense of our emotions*. New York: Oxford University Press.
- Oruç, S. (2007). *Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Adana ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özipek, A. (2006). *Ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerde mesleki tükenmişlik düzeyi ve nedenleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Özmen, H. (2001). *Görme engelliler okullarında görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Öztürk, M., ve Başgül, Ş. S. (2020). *Çocuklarda dürtüsellik*. İstanbul: Uçurtma Yayınları.
- Pearson, L. C., ve Hall, B. C. (1993). Initial construct validation of the teaching autonomy scale. *Journal of Educational Research*, 86(3), 172-188.
- Pearson, L. C., ve Moomaw, W. (2005). The relationship between teacher autonomy and stress. Work satisfaction, empowerment, and professionalism. *Educational Reserach Quarterly*, 29(1), 37-53.
- Sabuncuoğlu, Z. (1996). *Örgütsel psikoloji*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Sonnenschein, M., Sorbi, J. M., Lorenz, J. P., Schaufeli, W. B. ve Cora, M. J. M. (2007). Evidence that impaired sleep recovery may complicate burnout improvement independently of depressive mood. *Journal of Psychosomatic Research*, 62, 487-494.
- Sonnentag, S. (2005). Burnout research: Adding an off-work and day-level perspective. First Publ. in: *Work and Stress*, 19(3), 271-275.
- Şahin, E. (2007). *Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tuğrul, B., ve Çelik, E. (2002). Normal gelişim gösteren çocuklarla çalışan anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik. *Journal of Qafqaz University*, 9, Spring, 203-213. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1-18.
- Tümkaya, S. (1996). *Öğretmenlerdeki tükenmişlik görülen psikolojik belirtiler ve başa çıkma davranışları*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Vızlı, C. (2005). *Görme engelliler ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlere normal ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması, Üsküdar ilçesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yalçın, M. (2011). *Özel eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin tükenmişlik düzeylerinin empatik eğilim ve bazı değişkenler ile olan ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Yiğit, A. (2007). *Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyumunu tükenmişlik ve ruh sağlığı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde Üniversitesi, Niğde.

- Yıldırım, B. (2018). Endüstrileşme ve sosyal politika arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. *Ufukun Ötesi Bilim Dergisi*, 18(1), 30-44.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012). Türkiye'de sosyal politika ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 145-158.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dinç, G., ve İlgar, M. Z. (2021). Özel eğitim kurumlarında çalışan kadın özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5244-5270. DOI: 10.26466/opus.822363

Finansal Kuznets Eğrisi ve Ekonomik Küreselleşme İlişkisi Üzerine: OECD Ülkeleri İçin Gelir Eşitsizliği Temelli Bir Analiz

DOI: 10.26466/opus.748836

*

Onur Özdemir*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul/Türkiye
E-Posta: onozdemir@gelisim.edu.tr ORCID: [0000-0002-3804-0062](https://orcid.org/0000-0002-3804-0062)

Öz

Bu çalışma 1990-2017 dönemi için 27 OECD ülkesi temelinde finansal Kuznets hipotezinin geçerliliğini gelir eşitsizliği ve ekonomik küreselleşme olgularına bağlı olarak araştırmaktadır. İlgili konunun incelenmesinin ardında yatan temel motivasyon ana akım literatürün tersine belirli iktisadi, sosyal ve toplumsal değişkenlerin varlığında ulaşılabilecek bulguların farklı bir temele sahip olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, finansal gelişme ile gelir eşitsizliği arasında ters U-ilişkili finansal Kuznets hipotezinin geçerli olduğunu belirten geleneksel bakış açısının aksine elde edilen ampirik sonuçlar belirtilen hipotezin U-ilişkili bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Panel sabit etkiler yöntemi ve iki aşamalı Sistem-GMM yaklaşımı çerçevesinde elde edilen modelleme sonuçları ekonomik gelişme sürecinin ilk dönemlerinde finansal gelişme düzeyi artışının gelir eşitsizliğini azalttığını ancak ileri dönemlerde alt ve üst gelir gruplarında yer alan hanehalklarının elde ettikleri gelir payı aralığının gelir eşitsizliğinin artışı tetikleyerek arttığını belirtmektedir. Ayrıca ampirik bulgular ekonomik küreselleşmenin ana akım varsayımların aksine gelir eşitsizliğini artırdığını göstermektedir. Son olarak, mevcut çalışma gelir eşitsizliği üzerinde hem ekonomik küreselleşmenin hem de finansal gelişmenin bütünlük etkisini araştırmak için yeni bir etkileşim değişkeni oluşturmaktadır. Belirtilen değişkene ait katsayılar finansal gelişmenin ekonomik küreselleşme ile sağlanmasının ekonomik gelişmenin ileri dönemlerinde gelir eşitsizliğini artıracak olduğunu göstermektedir. Bu nedenle hem ekonomik küreselleşme hem de finansal sektör gelişimi arasında gelirin bölüşümü açısından koşullu bir ilişkinin var olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kuznets hipotezi, Gelir eşitsizliği, Ekonomik küreselleşme, Finansal sektör gelişmesi, Ekonomik gelişme.

On the Relationship Between Financial Kuznets Hypothesis and Economic Globalization: An Income Inequality Based Analysis for OECD Countries

*

Abstract

This study examines the validity of the financial Kuznets hypothesis based on income inequality and economic globalization for 27 OECD countries over the 1990-2017 period. The main motivation for doing this study is to show that the findings to be obtained in the presence of certain economic, social, and common variables have a different basis, as opposed to the mainstream literature. In other words, in contrast to the traditional knowledge that the reverse U-related financial Kuznets hypothesis is valid between financial sector development and income inequality, the empirical results imply that the specified hypothesis has a U-related structure. In consideration of panel fixed-effects method and two-step system-GMM approach, the results of modeling structure indicate that the increase in the level of financial development reduces the income inequality in the early periods of the economic development process but the income share gaps of the households in the lower and upper-income groups increase in the later periods by stimulating an increase in income inequality. Moreover, the empirical findings show that unlike the mainstream assumptions about economic globalization, it increases income inequality. Finally, the study originates a new interaction variable to investigate the integrated effect of both economic globalization and financial development on income inequality. The coefficients of given variable indicate that the missing of providing financial development with economic globalization increases income inequality in the later periods of economic development. Therefore, it is observed that there a conditional relationship between economic globalization and financial sector development in terms of the income distribution.

Keywords: *Financial Kuznets hypothesis, Income inequality, Economic globalization, Financial sector development, Economic development*

Giriş

Finansal sektördeki gelişme düzeyi ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki üzerine yapılan çok sayıda ampirik çalışma, farklı gelir düzeylerinde yer alan toplumsal grupların finans alanında yaşanan değişmelere paralel olarak doğrudan veya dolaylı açılardan gelir düzeylerinde zaman içerisinde sapsmalar yaşadığını göstermektedir. Ancak mevcut literatürde finans-eşitsizlik bağıntısını etkileyen değişkenler ve bu değişkenler ile bağlantılı sosyo-iktisadi ve politik belirleyenler üzerine bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu bağlama ek olarak, ilgili çalışmaların çok az bir kısmında finansal gelişme ve gelir eşitsizliği ilişkisi incelenirken küreselleşmenin boyutları analize dahil edilmiştir. Özellikle ekonomik küreselleşme çerçevesinde finansal gelişmenin bir diğer ayağını oluşturan finansal açıklık değişkeninin ilgili finans-eşitsizlik bağıntısında yer alması gerektiği düşünülmelidir. Bu açıdan mevcut çalışmayı literatürdeki çalışmalardan ayıran temel nokta ekonomik küreselleşme olgusunu ve buna bağlı ilgili değişkenleri analize dahil etmesidir. Ayrıca bir diğer önemli nokta da finansal Kuznets hipotezi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin araştırılmasında, literatürde sınırlı bir finansal gelişmişlik değişkeninin kullanılması göz önünde bulundurularak finansal sektörün tüm alt bileşenlerini kapsayan değişkenler temelinde analizin yapılmasıdır. Diğer bir ifadeyle, finansal sektör gelişmişliği finansın derinlik, erişim ve verimlilik açısından tüm alt bileşenlerini içeren üç farklı değişken tarafından ayrı ayrı incelenecektir: (i) ağırlıklı ortalaması alınmış finansal sektör gelişmişlik endeksi, (ii) finansal kurumlar gelişmişlik endeksi ve (iii) finansal piyasalar gelişmişlik endeksi. Bu nedenle, finansal Kuznets hipotezinin geniş bir analitik çerçevede incelenmesinin finans sektörü gelişmesi temelinde literatürdeki kapsamının nadir olduğu ileri sürülebilir.

Ana akım literatürde finansal Kuznets hipotezi finansal sektör gelişimi ile gelir eşitsizliği arasındaki bağıntı çerçevesinde ters U-ilişisine sahip bir korelasyon üzerine kurulu olarak yorumlanmaktadır. Örneğin, mevcut literatür içerisinde üç önemli çalışma finansal Kuznets hipotezi bağlamında zaman içerisinde gelişebilen finans-eşitsizlik ilişkisinin pozitif ve negatif yönlerini belirlemek için birbirlerini farklı açılardan tamamlamaktadır. Banerjee ve Newman (1993) ile Galor ve Zeira (1993)'ya göre, finans alanında daha yüksek bir gelişme düzeyi sağlamak, farklı sosyal sınıflar

arasında önemli ölçüde düşük bir gelir eşitsizliğine yol açmaktadır. Bununla birlikte, Greenwood ve Jovanovic (1990) finans-eşitsizlik ilişkisinin zaman etkilerini araştırarak finansal sektör gelişiminin ilk dönemlerinde gelir eşitsizliğinin arttığını; ancak, ilerleyen dönemlerde ekonomik gelişme sürecinin hız kazanması ve sosyo-iktisadi değişimlere bağlı olarak gelir eşitsizliğinin azaldığını ve bu nedenle ters U-ilişkili hipotezin geçerli olduğunu belirtmektedir.

Finans-eşitsizlik bağıntısı üzerine yapılan öncü niteliğindeki araştırmalar literatürde farklı ampirik çalışmalar tarafından olumlanmış olup; aynı zamanda, finansal gelişme aşamasında birçok ülkenin farklılaşan iktisadi yapılarına ve küreselleşmenin boyutlarına dayanarak eleştiriye maruz kalmıştır. Bu nedenle, güncel çalışmalar temelinde elde edilen bulgular finansal sektör gelişimi ile gelir eşitsizliği arasındaki ters U-ilişkili finansal Kuznets hipotezinin çok farklı nedenlere bağlı olarak değişebileceğini ortaya koymaktadır. İlk olarak, Jaumotte vd. (2008) üretim sistemindeki teknolojik ilerlemenin ve küreselleşmiş ekonomik ilişkilerin toplam gelirin eşit dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmiş ve finansal sektör gelişimi ile gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Ancak, yaptıkları analizlerin en önemli eksikliği finansal gelişmenin ölçülmesi için kullandıkları değişkenin sınırlı olması ve sadece piyasa derinliği göstergesi ile tahmin edilmesidir. Bu değişken temel olarak özel mevduat bankaları ve diğer finansal kurumlar tarafından sağlanan kredilerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'ya oranı olarak ölçülmektedir. Bu nedenle, finansal erişim ve finansal verimlilik göstergelerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini dikkate alan diğer değişkenler, verili ilişki için tek taraflı ampirik kanıtlar sağlayarak mevcut analizden önemli ölçüde dışlanmıştır. İkinci olarak Kappel (2010), Banerjee ve Newman (1993) ile Galor ve Zeira (1993)'nin finansal sektör gelişimi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin ülkeler temelinde yapılan ampirik araştırmalara bağlı olarak doğrulandığını göstermiştir. Ayrıca Jaumotte vd. (2008)'nin tek taraflı ölçüm sorununu tekrarlayan Kappel (2010)'in finans-eşitsizlik bağıntısının içeriği sınırlı bir korelasyonun geçerliliğini ortaya koymaktadır. Üçüncü olarak Nikoloski (2012), finansal sektör gelişimi ve gelir eşitsizliği arasında ters U-ilişkili finansal Kuznets hipotezini doğrulayan ampirik kanıtlar sunarak Greenwood ve Jovanovic (1990)'in bulgularının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmiştir. Her ne

kadar Nikoloski (2012)'nin çalışması ilgili hipotezin geçerliliğini doğrulayan istatistiksel kanıtlar ortaya koysa da finans sektörünün gelişimini özel sektöre sağlanan krediler (% GSYH) üzerinden ölçerek finansal derinliği ele alan tek yönlü ve sınırlı bir analiz çerçevesinde ulaştığı sonuçlar nedeniyle teorik olarak genişletilmiş bir veri seti ile ayrıca doğrulanmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda Nikoloski (2012)'nin finans-eşitsizlik bağıntısı üzerine yapmış olduğu varsayımlar takip edilerek finansal sektör gelişimini tahmin etmek için kullanılan ek değişkenlerin veya vekil değişkenlerin potansiyel çıktılara ters etkileri olabileceği ifade edilebilir. Son olarak, Tan ve Law (2012) ile Jauch ve Watzka (2016) ise belirtilen ampirik çıktılarının tersi sonuçlar ortaya koyarak finansal Kuznets hipotezinin U-ilişkili bir yapıya sahip olduğunu söylemektedirler. Tan ve Law (2012) ilgili U-ilişkili hipotezin varlığını geliştirmekte olan ülkeler için ortaya koyarken Jauch ve Watzka (2016) bu olgunun düşük gelirli ülke grupları için sınımasını yaparak istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmiştir.

Tüm bu farklı bakış açıları çerçevesinde mevcut çalışmanın diğer çalışmalardan ayırt edici en önemli noktası finans sektörü gelişimi için geniş bir ölçüm yöntemine ve ülke örnekleme dayanıyor olmasıdır. Ayrıca bu çalışma küreselleşme göstergelerini başka bir etki kanalı olarak regresyon analizine dahil ederek ilgili literatürün bulgularını teorik ve varsayımsal temelde genişletmekte; finansal sektör gelişimi ile ekonomik küreselleşme göstergesi arasında etkileşim değişkeni ortaya çıkararak gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Bunun yanı sıra, mevcut makale üretim sürecinde ortaya çıkan çelişkileri dikkate alarak gelir eşitsizliği ile finansal sektör gelişimi arasındaki ilişkiyi tahmin etmektedir. Bu nedenle, bireysel gelir dağılımı ölçeğinde yapılan analizin ileri çalışmalar için fonksiyonel gelir dağılımı varsayımları altında ele alınmasına olanak sağlayacak önsel bilgiler sunmaktadır.

Çalışmanın örnekleme ilgili ülkelerin gelir düzeylerinin büyük ölçüde farklı faktörlere bağlı olarak değişebildiği OECD ülkelerine dayanmaktadır. Bununla birlikte seçili ülkeler arasındaki bu farklılıklar, hanehalkları arasında çelişen çıkarların varlığında, finans-eşitsizlik bağıntının değişebileceğini iki faktör üzerinden etkileyebilmekte ve bu açıdan üzerinde düşünülmesi gerektirmektedir. İlk olarak, kısa ve uzun dönem kıyaslamasına sahip analizlerde ekonomik, sosyal ve finansal faktörleri kapsayan çeşitli göstergeler kullanılarak toplam gelirin farklı ekonomik sistemlerde ve

hanehalkı gruplarında yeniden dağıtımında yaşanan ayrışma dinamiği incelenmelidir. İkinci olarak finansal sektör temelinde, finansal piyasalar ve kurumlar için kalkınma sürecinin gelir dağılımı üzerinde zamana bağlı potansiyel etkilerinin birçoğu farklı ülkeler arasında ekonomik konumlarına göre sınıflandırma yoluyla araştırılmalıdır.

Finansal sektör gelişimi ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki üzerine mevcut olan yazın farklı ampirik sonuçlara ve teorik varsayımlara sahip olmasına rağmen, mevcut ilişkinin finansal Kuznets hipotezi bağlamında yapıldığı araştırmalar oldukça sınırlıdır. Özellikle finansal sektördeki gelişmeyi istatistiksel olarak tahmin etmek için çok dar bir veri setine bağlı olarak yapılan çalışmalar literatürde öne çıkmaktadır. Örneğin, özel kredi miktarının GSYH'ya oranı finansal sektör gelişimini açıklamak için vekil değişken olarak modellemelerde kullanılmaktadır. Bu anlamda, mevcut çalışmaların çoğu finans alanındaki kurumsal farklılıkların gelir eşitsizliği üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini açıklamakta eksik kalmaktadır. Başka bir ifadeyle, ilgili çalışmaların çoğu finans sektörünün kurumsal yapısındaki gelişim sürecini dışlayarak piyasa kısmındaki gelişim göstergelerini kullanmaları nedeniyle belirli olguların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İlk olarak, beşeri sermaye finansal kredilere yönelik potansiyel ihtiyaçlar doğrultusunda daha yüksek bir finansal gelişme düzeyi elde etmek için önemli değişkenlerden biri olarak ele alınmalıdır. İkincisi, finans sektöründeki koşulları farklılaştırarak hanehalklarına yeni fırsatlar sağlanması koşuluyla reel yatırım seviyesi artırılabilir. Rajan (2010)'a göre bu konu üzerindeki çalışmalar temelinde, finansal gelişme-gelir eşitsizliği ilişkisinde meydana gelen değişimleri açıklamak için öncelikli olarak yeniden dağıtım vergisinin politik bağlamı üzerinde durmak gerekmektedir. Bu anlamda çalışmasının bulguları politik faktörlerin finans sektörünün gelişimi ile yüksek dereceli bir korelasyona sahip olduğunu ve dolayısıyla gelir eşitsizliğini artırıcı bir etki ortaya çıkardığını belirtmektedir. İlgili sonuçlar yeniden dağıtımın vergilendirmesine yönelik geleneksel örneklemelerin politik alandaki eksiklikler nedeniyle farklı sosyal kesimlere etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Örneğin, Amerika'daki hanehalklarına özgü ortaya konulan araştırmanın sonuçları politika yapıcılarının düşük gelirli grupların finansal kredilere erişmesi için yeni yollar ortaya çıkarabileceğini belirtmektedir. Rajan (2010)'ın çalışmasına ek olarak, Bumann ve Lensink (2016) ile Haan ve Sturm (2017) finansal

serbestleşmenin giderek artan ekonomik küreselleşme düzeyine paralel olarak gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin finansal gelişme düzeyine bağlı olduğunu belirtmektedir. İlgili ampirik çıktılar, alternatif açıklama mekanizmalarının ve kullanılan vekil değişkenlerin finansal gelişme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi analiz etmek için mevcut araştırmaya eklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Finansal gelişme-gelir eşitsizliği bağıntısı çerçevesinde yapılan üç temel çalışma kapsamında finansal Kuznets hipotezine dayalı olarak daha ileri teknik analizler yapabilmek için değişkenlerin teorik benzerlikleri kadar farklılıkları da ortaya konulmalıdır. Örneğin, Galor ve Zeira (1993) gelir eşitsizliği üzerinde finansal kredilerin önemine vurgu yaparak beşeri sermaye yatırımlarının da ele alınması gerektiğini belirttikleri bir analitik yapıya vurgu yapmaktadır. Banerjee ve Newman (1993) ise hanehalklarının mesleki tercih bağımlılığı ve kredi kullanılabilirliği arasındaki çift yönlü korelasyonu araştırmaktadır. Ancak Greenwood ve Jovanovic (1990) finansal aracılık sürecini hanehalkının artan sermaye geliri düzeyinin ve dolayısıyla portföy seçimlerinin durumunun ele alınması ile açıklarlar. İlk olarak, yoksul hanehalkı kesiminin ekonomik kalkınmanın erken aşamalarında sosyal ve ekonomik ihtiyaçları için gerekli olan finansal kaynaklara ulaşamadığı varsayılmaktadır. Hanehalklarının düşük gelire sahip kesimi için belirtilen finansal kaynaklara ulaşmada yaşadıkları sıkıntılarının ardındaki nedenler ise öncelikli olarak iki faktöre bağlı bulunmaktadır: (i) finansal sektörün gelişme düzeyindeki eksiklik ve (ii) ekonomik büyüme oranlarının istihdam yaratıcı etkisinin sınırlı kalması. Bu açıdan değerlendirildiğinde farklı alanlarda kullanılan bankacılık kaynakları hanehalklarının üst gelir grubunda yer alan kesimi tarafından kolaylıkla elde edilebilmektedir. Böylece ekonomik kalkınmanın erken dönemlerinde finansal gelişme düzeyindeki artış daha yüksek bir gelir eşitsizliğine yol açmaktadır. Ancak ekonomik koşullara erişimdeki olanakların artışı paralelinde yoksul kesimde yer alan hanehalkları finansal kaynakları kullanarak çeşitli sosyo-ekonomik dinamiklere bağlı olarak çok daha varlıklı bir pozisyona sahip olmaya yönelik toplumsal bir değişim gösterebilirler. Mevcut bağlamda, toplam nüfusun küçük bir yüzdesinin elinde yoğunlaşarak gelir eşitsizliği artışını beraberinde getiren koşullar zamanla yoksul kesim lehine düzelerek artan ekonomik gelişme paralelinde gelir eşitsizliği düzeyinde azalmaya neden olur.

Bu çalışmanın temel motivasyonu verili teorik kısıtlamaların önüne geçilmesi ve analitik düzlemin genişletilmesi çerçevesinde finansal piyasaların ve kurumların ayrı ayrı ele alınarak incelendiği bir yapının makro iktisadi, yapısal ve üretim sürecinde rol alan faktörler arasında değişen pazarlık gücü değişkenleri paralelinde yapılan analiz sonucunda elde edilecek finansal gelişme-gelir eşitsizliği ilişkisinin mevcut literatürün tersi bulgular ürettiği üzerine kurulu olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, ilgili yazındaki teorik ve analitik eksikliklerden yola çıkarak, geniş bir finansal gelişme veri tabanına bağlı olarak elde edilen analiz sonuçlarının daha kapsamlı ve ters U-ilişkili finansal Kuznets hipotezini reddeden bulgular ortaya çıkaracağı varsayılmaktadır. Bu nedenle, mevcut çalışma literatürde finansal gelişmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ölçmek için kullanılan değişkenler grubunun daha geniş bir etki alanında test edilebilmesini beraberinde getirecektir. Sonuç olarak, çalışmada ulaşılabilecek ampirik çıktılar finansal gelişme ile gelir eşitsizliği arasında ters U-ilişkili finansal Kuznets hipotezini doğrulayan ana akım yazının finansal gelişme açısından daha geniş bir değişken grubu ile ölçümü çerçevesinde aksi kanıtlar sunabileceğini göstermektedir. Böylece hanehalklarının heterojen özellikleri paralelinde üretim sürecindeki konumlarının da analize eklenmesi ile finansal Kuznets hipotezinin U-ilişkili bir çerçeveye sahip olduğu sonucuna ulaşılabılır. Bu bağlamı takiben ampirik sınamaların yapıldığı bölümde test edilecek finansal gelişme-gelir eşitsizliği ilişkisine ait hipotezler şu şekilde belirtilebilir:

Hipotez 1

Gelir eşitsizliği ile finansal gelişme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 2

Finansal gelişim ile ekonomik küreselleşme temelinde oluşturulan etkileşim değişkeni, ekonomik kalkınmanın erken dönemlerinde gelir eşitsizliği ile negatif, ancak ileri dönemlerde pozitif ilişkiye sahiptir.

Hipotez 3

Ekonomik küreselleşme ile gelir eşitsizliği arasında uzun dönemli pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez 4

Gelir eşitsizliği ile finansal sektör gelişmesi arasında finansal Kuznets hipotezi bağlamında ana akım literatürün sunduğu bulguların aksine U-ilişkili bir korelasyon vardır.

Belirtilen hipotezler çerçevesinde OECD'ye üye seçili ülke örnekleminde 1990-2017 dönemini kapsayan ampirik çalışma finansal gelişme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi panel veri analizi bağlamında sabit etkiler metodu ve iki aşamalı Sistem Genelleştirilmiş Momentler yöntemi (Sistem-GMM) ile analiz etmektedir. Bu anlamda mevcut ampirik yaklaşım ülke-içi gelir eşitsizliğinin finansal Kuznets hipotezi açısından analizine dayanmaktadır. Panel sabit etkiler yönteminin kullanılmasının ardındaki temel mantık ülkeye özgü etkileri regresyon tahmininde dışlayarak kontrol değişkenleri ile hata terimi arasındaki ilişkiyi düzeltmektir. Ayrıca, panel veriye ait sabit etkiler yöntemi içsellik sorununu düzeltmediğinden, mevcut çalışmada ters nedensellik ve dışlanmış değişken yanlılık sorunlarını da ele alan Sistem-GMM yaklaşımdan yararlanılmaktadır.

Makalenin bundan sonraki kısmındaki içerik şu şekilde özetlenebilir: Bir sonraki bölümde model ve verilerin ayrıntıları verilecektir. Devamında hem panel veri analizine dayalı sabit etkiler yöntemi hem de Sistem-GMM yaklaşımı çerçevesinde elde edilen ampirik sonuçlar açıklanacaktır. Son kısımda ise sonuçlar özetlenmektedir.

Yöntem ve Bulgular

Finansal sektör gelişmesinin gelir eşitsizliği üzerindeki zamana dayalı etkilerini tahmin etmek için öncelikli olarak kullanılması gereken temel teorik yaklaşım ilgili değişken için verilerin seçim prosedürüne dayanmaktadır. Bu açıdan, finansal gelişme-gelir eşitsizliği ilişkisini tahmin etmek için mevcut makalede IMF veri tabanından elde edilen finans değişkenleri kullanılmaktadır. Finansal sektör gelişmesi için IMF veri tabanından yararlanmanın başlıca nedeni finans piyasalarının ve kurumlarının derinlik, erişim ve verimlilik alt değişkenlerinin bir bütün halinde ilgili değişkenler içine dahil edilmiş olması ve böylece gelir eşitsizliği üzerindeki çok yönlü etkilerinin analiz edilebilmesidir. Bu nedenle, çok sayıda çalışmanın toplam kredi oranı (% GSYH) değişkenini finans sektörü gelişiminin gelir

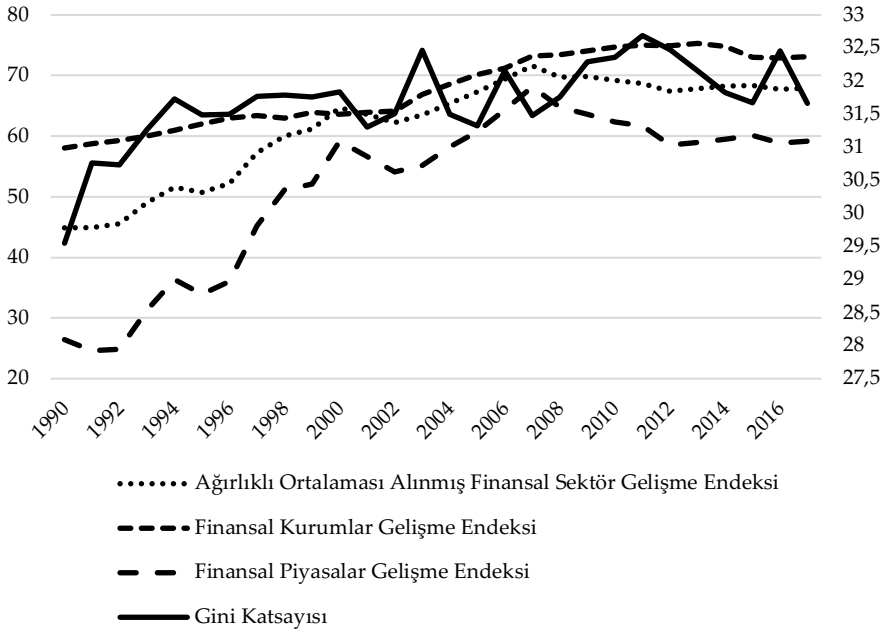
eşitsizliği üzerindeki etkisini ölçmek için kullandığı ve bu durumun çok ciddi analitik sınırları olduğu göz önüne alındığında, IMF veri tabanından elde edilen kapsamlı finans sektörü gelişme değişkeni finansal Kuznets hipotezinin geçerliliğini sınamak için ana akım literatürden farklı bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca finansal sektör gelişimi için elde edilen verilerin farklılaşan özellikleri ilgili örneklem grubundaki ülkeleri finansal yapılarını göz önünde tutarak sınıflandırabilmemizi sağlamaktadır. Örneğin, Svirydzenka (2016) finansal piyasaların ve finansal kurumların ayrı bir biçimde ele alınmasının finansal hizmetlerin sağlanmasını kolaylaştırdığını belirtmektedir. Bu nedenle, derinlik gibi finansal gelişimin bir alanına daha fazla vurgu yapılması ve finansal ilişkiler etkinliği ve erişiminin analizden dışlanması finansal sektör gelişimi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin kısmi bir şekilde yorumlanmasını beraberinde getirmektedir. OECD'ye üye ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler olarak sınıflandırıldığından, finansal sistemleri büyük ölçüde verimlilik ve erişim endekslerinin finansal sektör gelişimi için derinlik endeksi gibi analizde kullanılmasını gerektirmektedir. Başka bir deyişle, Čihák vd. (2012) ve Aizenman vd. (2015)'nin belirttiği gibi ülkeler arasındaki farklılaşan finansal yapılar nedeniyle finansal gelişme-gelir eşitsizliği ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların daha kapsamlı sonuçlar ortaya çıkarabilmeleri için finansal gelişmişlik göstergelerinin kullanıldığı regresyon tahminlerinde farklı alt değişkenlere de yer vermeleri gerekmektedir.

Bu konu dikkate alındığında, mevcut çalışma finansal piyasalar ve kurumlar için derinlik, erişim ve verimlilik alt değişkenlerinden oluşan finansal sektör gelişme verilerini kullanmaktadır. Ortalama olarak, veriler 0 (tamamen az gelişmiş) ile 100 (tamamen gelişmiş) arasında değişen endeks değerlerine sahip bulunmaktadır. Bu bağlamda ampirik analiz hem finansal piyasalar hem de finansal kurumlar dahil olmak üzere ağırlıklı ortalaması alınmış finansal sektör gelişme değişkeninin ve alt bileşenlerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ayrı ayrı ele alarak incelemektedir. Finansal Kuznets hipotezi ile ilgili olarak bahsedilen değişkenlerin gelir eşitsizliği ile korelasyonunun analiz edilmesini ele alan literatür ise oldukça sınırlıdır. Böylece mevcut makalede vekil değişkenlerin ve kontrol değişkenlerinin kullanılması çerçevesinde ilgili literatürün analitik sınırlamalarından kurtulmuş olunması planlanmaktadır.

Finansal sektör gelişme endeksinin yanı sıra, mevcut çalışma aynı zamanda Gygli vd. (2019) tarafından oluşturulan ve hem finansal hesap ve ticaret rejimi açıklığını hem de Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) akışlarını içeren ekonomik küreselleşme endeksini analize dahil etmektedir. KOF küreselleşme veri tabanından elde edilen ekonomik küreselleşme endeksi, finans alanında ve ticaretle liberalleşme politikalarının farklı boyutlarını ölçmektedir. Bununla birlikte, ilgili çalışma sadece ekonomik küreselleşme endeksine odaklanmayıp, alternatif olarak alt bileşenlerinin de analize dahil edilmesi ile genişletilmiş bir altyapının gelir eşitsizliğindeki rolünü ölçme imkanı ortaya çıkarmaktadır. İlk olarak, ticaret rejimi açıklığının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ölçmek için ihracat ve ithalat toplamının GSYH'ya oranı ölçülerek elde edilen değerler GSYH fiyatından arındırılmıştır. İkinci olarak, finansal açıklığın gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini hesaplamak için Chinn ve Ito (2006) tarafından geliştirilen ve IMF'nin AREAER (Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions) raporlarında sınır ötesi finansal işlemlerde kısıtlamalar listesini kodlayan ve ikili kukla değişken ölçümüne dayanan finansal açıklık değişkeni kullanılmaktadır. Ekonomik değişkenler üzerindeki sınırlamalar yerli ve yabancı sermaye için önemli ölçüde düşük olsa da bu değişkenin fiili özelliği sınır ötesi işlemlere yol açmamaktadır.

Gelir eşitsizliğini ölçmek için kullanılan değişken ise Solt (2020) tarafından oluşturulan Standardize Edilmiş Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Tabanından (SWIID) elde edilen Gini katsayıdır. SWIID üzerinden hesaplanan Gini katsayısının teorik ve analitik açıdan birçok avantajı bulunmasına rağmen mevcut çalışma için üzerinde durulması gereken avantaj ise birçok çalışmanın Gini katsayısına ulaşmada karşılaştıkları sorunları çözmesi ve böylece dengeli panel veri elde edilmesini bizlere sağlamasıdır. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri için dahi elde edilmesi sıkıntılı olan Gini katsayısı Solt (2020) tarafından oluşturulan SWIID içerisinde zaman boyutu olarak geniş bir altyapıya sahip bulunmaktadır. Hesaplanan Gini katsayısı gelir eşitsizliğini vergi ve transferlerden arındırılmamış (pre-tax, pre-transfer) ve arındırılmış (post-tax, post-transfer) olarak iki ayrı gösterge altında sınıflandırılmaktadır. Analiz kısmında ise vergi ve transferlerden arındırılmış ve "Gini_Net" olarak adlandırılan katsayı kullanılmaktadır. Solt (2020)'a göre SWIID ulaşılabilecek en çok sayıda ülke ekonomisine ve zaman serisine bağlı olarak mevcut gelir

eşitsizliği verilerinin birbirleriyle karşılaştırılmasını büyük oranda sağlamaktadır. Ancak ülkelerin gelir eşitsizliği seviyelerinin birbirleri ile karşılaştırılması mümkün olsa da ilgili konu üzerinde politika üretme aşamasındaki sorunlar devam etmektedir. SWIID tahminlerinin standart hatalarında ortaya çıkan bu karşılaştırma sorunları araştırmacıların ülkeler arası gelir eşitsizliği farklılıklarını kıyaslamada belli belirsizler üzerine odaklanmasını gerektirmektedir (Solt, 2016, s.14).

Şekil 1. Gelir Eşitsizliği ve Finansal Sektör Gelişimi Eğilimi
(Kaynak: Solt, 2020; IMF Data)

Analiz kısmında kullanılacak bu temel değişkenler çerçevesinde Şekil 1 OECD içerisinde seçilen ülke örneklemeleri arasında hem finansal sektör gelişimi endekslerini hem de gelir eşitsizliğinin zaman içerisindeki değişiminde yaşanan değişimleri 1990-2017 arası dönem için göstermektedir. Mevcut dönemin 1990 yılından başlamasının temel nedeni seçili OECD ülkelerinin birçoğunun bu tarih itibarıyla yoğun bir biçimde hem finans hem de ticaret açısından liberalleşme politikalarını benimsemesidir. Şekil

1’de sol taraf finansal sektör gelişimi değişkenlerinin düzeylerini gösterirken, sağ taraf Gini katsayısının zaman içerisindeki değişimini göstermesi açısından gelir eşitsizliği düzeyini betimlemektedir.

Bir yandan 1990-2017 arası dönem için panel veri analizi dahilinde mevcut çalışma, finansal sektör gelişmesi ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Driscoll ve Kraay (1998) tarafından geliştirilen sabit etkiler yöntemi kullanarak dirençli standart hata tahmincileri ile tahmin etmekte; diğer yandan, Sistem-GMM tahmincisi dinamik değişimleri test etmek ve içsellik sorununu kontrol etmek için ayrıca kullanılmaktadır. Özellikle Driscoll ve Kraay (1998)’ın yönteminin kullanılması modellerde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarının var olmasına bağlı bulunmaktadır. Bu bağlamda, çalışma için belirtilen hipotezler panel sabit etkiler modeli için Denklem (1) ile tahmin edilmektedir:

$$GINI_{it} = \alpha_i + \beta_1 FD_{it} + \beta_2 FD_{it}^2 + \beta_3 EC_{it} + \beta_4 EC_{it}^2 + \beta_5 FD * EC_{it} + \beta_6 (FD * EC)_{it}^2 + \beta_j X_{it} + \theta_t + \mu_i + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

ve ayrıca modellere ait dinamik değişimler ve potansiyel içsellik sorunu Sistem-GMM yaklaşımı temelinde Denklem (2) ile test edilmektedir:

$$\Delta GINI_{it} = \beta_k \Delta GINI_{it-k} + \beta_1 \Delta FD_{it-k} + \beta_2 \Delta FD_{it-k}^2 + \beta_3 \Delta EC_{it} + \beta_4 \Delta EC_{it}^2 + \beta_5 \Delta FD * EC_{it} + \beta_6 \Delta (FD * EC)_{it}^2 + \beta_j \Delta X'_{it-k} + \Delta \theta_t + \Delta \varepsilon_{it} \quad (2)$$

İlgili denklemlerde GINI gelir eşitsizliğini ölçmek için kullanılan Gini_Net katsayını, FD tüm finansal sektör gelişme değişkenlerini, FD² ise FD değişkenlerinin karesini, EC ekonomik küreselleşme endeksini, EC² ise EC değişkeninin karesini, FD*EC finansal sektör gelişimi ile ekonomik küreselleşme değişkeni arasında kurulan etkileşim terimini, (FD*EC)² ise FD*EC değişkeninin karesini, X ise işgücüne katılma oranı, işsizlik oranı, kişi başına GSYH, finansal açıklık, reel ticaret açıklığı, refah temelli toplam faktör verimliliği endeksi, beşeri sermaye endeksi ve devlet harcama payı (% GSYH) gibi kontrol ve vekil değişkenlerinin bir vektörüdür. Finansal sektör gelişmesinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini betimleyen hipotez 1’i takiben β_1 katsayısı negatif, β_2 katsayısı ise pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olmalıdır. U-yönlü ilişkinin geçerli olduğu varsayıldığı finansal

Kuznets hipotezine göre makroekonomik ve yapısal değişkenler de dahil olmak üzere kontrol değişkenlerinin verili korelasyon düzenine potansiyel etkileri olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, mevcut makale finansal gelişmeler eşitsizliği bağıntısının sosyo-ekonomik yapısındaki değişimleri beraberinde getiren durumları ortaya çıkararak U-ilişkili finansal Kuznets hipotezinin ana akım bakış açısından farklı olarak ilgili kontrol ve vekil değişkenlerinin varlığında geçerli olduğunu göstermektedir. Örneğin, hipotez 2'yi takiben, ampirik altyapı temelinde β_3 ve β_4 katsayılarının sırasıyla negatif ve pozitif olması gerekmektedir. Ayrıca $FD*EC$ ve $(FD*EC)^2$ değişkenlerinin katsayılarının, yani β_5 ve β_6 , sırasıyla negatif ve pozitif olması beklenmektedir. Tüm bu önsel istatistiksel varsayımlar, finansal Kuznets hipotezinin ana akım literatürdeki bulgularıyla çelişmektedir. Ek kısmında, Tablo A1 veriler ile ilgili kaynakların detaylarını göstermekte, Tablo A2 ise açıklayıcı istatistikleri sunmaktadır. Bundan sonraki bölümde ilgili hipotezler kontrol ve vekil değişkenleri temelinde sınanmakta ve böylece finansal Kuznets hipotezinin geçerliliği test edilmektedir.

Temel Analiz Sonuçları

Bu bölüm analitik ve teorik altyapı dahilinde ortaya çıkabilecek ampirik sorunları düzeltmek adına yararlanılacak olan yöntemler çerçevesinde iki ayrı alt bölümü ayrılmıştır. İlk olarak, ilgili alt bölüm model parametrelerinin sabit varsayıldığı ve dirençli standart hata tahminlerini içeren panel veri temelli sabit etkiler yöntemine bağlı olarak elde edilen ampirik sonuçları özetlemektedir. İkinci olarak, diğer alt bölümde ise mevcut çalışma dinamik ölçekli değişimleri dikkate alarak ve içsellik sorununa odaklanarak ilgili modellerin Sistem-GMM yaklaşımı ile test edilmesine ayrılmıştır. Bu bağlamda her tahmin yöntemi dirençli standart hata tahminleri çerçevesinde istatistiksel olarak güçlü katsayı değerleri elde etmek adına birbirini teorik açılardan tamamlamaktadır.

Panel Sabit Etkiler Yöntemi Analiz Sonuçları

Panel sabit etkiler yöntemi için elde edilen ampirik sonuçlar ağırlıklı ortalamaya sahip finansal gelişme endeksi (Fin_Dev), finansal kurumlar endeksi (Fin_Inst) ve finansal piyasalar endeksinin (Fin_Mar) sırasıyla kullanıldığı modeller için Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'te belirtilmektedir. Ele

alınan her modelleme içerisinde mevcut çalışma alternatif olarak finansal gelişme değişkenlerinin gelir eşitsizliğini etkilemede istatistiksel anlamlılığa sahip olup olmadığı ayrı ayrı ele alınmakta ve böylece kapsamlı bir teorik içeriğin oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Çalışmanın bağlı olduğu teorik varsayım çerçevesinde panel sabit etkiler yönteminin kullanılmasındaki temel amaç iç (within) tahmin edicinin üretilmesidir. Finansal sektör gelişimi endekslerinin gelir eşitsizliği üzerinde hem finansal kurumlar hem de finansal piyasalar açısından farklı etkileri olabileceğinde, ilgili alt değişkenler arasındaki ayrım çalışmanın içeriğine ait olarak finansal bileşenlerin toplam gelirin bölüşümünde güçlü bir etkisi olan analitik ve teorik bilgiler sağlayabilir. Ayrıca finansal sektör gelişimi için ek alt değişkenlerin analize dahil edilmesi, bu çalışmanın diğer ana akım çalışmalardan ayırt edici noktalarının ortaya çıkarılmasına ve bunların istatistiksel olarak kontrol edilmesine neden olmaktadır.

Finansal sektör gelişimi endekslerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini ayrı ayrı kontrol etmeye yönelik olarak, mevcut çalışma öncelikle Tablo 1’de hem finansal kurumlar hem de finansal piyasalara özgü gelişim endekslerinin ağırlıklı ortalamasını içeren değişken temelinde analize başlamaktadır. Tablo 1 içerisinde kurgulanan modellemeler sırasıyla finansal kurumlar ve finansal piyasalara özgü gelişme endekslerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerinin ele alındığı Tablo 2 ve Tablo 3’te de test edilmektedir. İlgili sonuçlar önsel olarak şu şekilde belirtilebilir. Ağırlıklı ortalamaya sahip finans sektörü gelişim endeksi ve finansal piyasalar gelişim endeksinin yer aldığı Tablo 1 ve Tablo 3’teki sonuçlar U-ilişki finansal Kuznets hipotezinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle, ekonomik gelişme sürecinin toplumsal tabana yayılmaya başladığı ilk dönemlerde finansal kaynaklardaki artışa paralel olarak toplumun büyük bölümünün bu kaynaklardan yararlanmaya başladığı ve böylece büyük oranda her kesimin gelirlerini belli ölçüde artırdığı varsayılmaktadır. Ancak ilerleyen süreçte mevcut kaynaklar ekonomik gelişme sürecine paralel olarak daha yüksek oranda üst gelir gruplarına yönlendirilerek hanehalkları arasındaki gelir paylarındaki farkın artışı ile sonuçlanmaktadır. Burada özellikle Tablo 1’de her iki alt değişkenin ağırlıklı ortalamasının ele alındığı finansal gelişim değişkeni finansal Kuznets hipotezinin yorumlanması için temel gösterge olsa da alt değişkenlerin sonuçları da büyük oranda kapsayıcı bilgiler sunmaktadır.

Ancak Tablo 2’de elde edilen sonuçlar ise ana akım literatürü destekleyen bulgularla eş bir yapıya sahiptir. Diğer bir deyişle, finansal kurumlara ait gelişim endeksi ters U-ilişkili finansal Kuznets hipotezinin geçerli olduğunu söylemektedir. Bu açıdan hangi nedenlerden dolayı diğer sonuçlarla çeliştiği üzerinde durulmayı gerektirmektedir. Her ne kadar Tablo 2’deki sonuçlar diğer elde edilen sonuçlarla çelişse de ortalama olarak U-ilişki finansal Kuznets hipotezinin varlığı Tablo 1’de kapsamlı finansal sektör gelişme değişkeni çerçevesinde elde edilen sonuçlara bağlı olarak belirtilen şu faktörler temelinde doğrulanmaktadır: (i) ekonomik gelişme düzeyi, (ii) ekonomik küreselleşme düzeylerinde farklılıklar, (iii) devletin ekonomi içerisindeki payı ve (iv) hanehalklarının üretim sürecindeki konumları.

Yukarıda belirtilen faktörlerle bağlantılı olarak, Tablo 1’deki Model 1 ve Model 2, finansal sektör gelişme endeksinin kontrol değişkenlerinin regresyon analizine dahil edilmediği durumda gelir eşitsizliği ile arasındaki kısmi tahmin sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar finansal gelişme ile gelir eşitsizliği arasında yüksek bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Model 1’e göre finansal gelişmedeki artış gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Model 2’de ise bu olgunun ekonomik gelişme sürecinin ileri dönemlerinde de geçerli olduğu görülmektedir. Not etmek gerekir ki, kısmi analiz sonuçlarında U-ilişkili finansal Kuznets hipotezi istatistiksel olarak doğrulanmamaktadır. Bunun en önemli nedeni ise kontrol değişkenlerinin ve diğer belirleyicilerin analizden dışlanmış olmasıdır. Bu amaçla diğer modellemeler ilgili ilişkinin diğer değişkenlerin etkisinde geçerliliğini test etmektedir. Örneğin, Model 3 regresyon analizine ekonomik küreselleşme endeksini (Econ_Glob) kapsayan değişkeni dahil etmektedir. Elde edilen sonuçlar, finansal ve ticari açıklık ile DYY akışları çerçevesinde oluşturulan ekonomik küreselleşme endeksi ile gelir eşitsizliği arasında pozitif bir korelasyonun var olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Sabit Etkiler Yöntemine Bağlı Regresyon Sonuçları
(Ağırlıklı Ortalaması Alınmış Finansal Sektör Gelişme Endeksi Temelinde)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Fin_Dev	0.037** *	-0.057	-	-	-	-	-	-	-	-
			0.135** *	0.136** *	0.122** *	0.139** *	0.141** *	0.154** *		0.135** *
	(0.010)	(0.049)	(0.039)	(0.038)	(0.034)	(0.038)	(0.034)	(0.032)		(0.033)
Fin_Dev^2		0.080** *	0.116** *	0.114** *	0.108** *	0.114** *	0.117** *	0.127** *		0.121** *
		(0.037)	(0.031)	(0.031)	(0.028)	(0.030)	(0.026)	(0.026)		(0.027)
Econ_Glob			0.065** *	0.067** *	0.078** *	0.078** *	0.069** *	0.063** *		
			(0.005)	(0.006)	(0.008)	(0.007)	(0.006)	(0.006)		
TFP				1.581	2.593*	4.310** *	3.833** *	3.892** *	1.490	3.083*
				(1.126)	(1.391)	(1.454)	(1.504)	(1.469)	(1.087)	(1.634)
Log(GDPperCap)					-2.653*	-	-	-	-1.663	-2.141
						6.556**	4.805**	4.426**		
					(1.396)	(2.648)	(2.044)	(2.019)	(1.384)	(2.867)
Human_Cap						2.379**	2.137** *	2.566** *	1.172**	1.713** *
						(0.939)	(0.683)	(0.549)	(0.578)	(0.568)
Labor_Force							-	-	-	
							0.057** *	0.054** *	0.077** *	
							(0.020)	(0.018)	(0.020)	
Unemployment							0.029	0.050**	0.058**	0.085** *
							(0.029)	(0.024)	(0.026)	(0.027)
Gov_GDP								-	-	-
								0.107** *	0.101** *	0.176** *
								(0.036)	(0.042)	(0.043)
Fin_Dev*Econ_Glob									1.189	
									(3.897)	
Fin_Dev*Econ_Glob^2									4.473	
									(4.481)	
Fin_Open										0.027 (0.115)
Real_Trade_Open										0.020** *
										(0.007)
Sabit	29.435* **	31.865* **	30.724* **	29.244* **	38.620* **	47.638* **	44.866* **	44.315* **	38.679* **	37.574* **
	(0.671)	(1.606)	(1.493)	(2.151)	(5.571)	(8.763)	(6.429)	(6.534)	(4.565)	(11.078)
R2 (Within)	0.0983	0.1331	0.2513	0.2574	0.2638	0.2783	0.2972	0.3092	0.2408	0.2716
Gözlem Sayısı	756	756	756	756	756	756	756	756	756	756
Ülke Sayısı	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27

Not: * %10, ** %5 ve *** %1 düzeylerindeki anlamlılık derecelerini göstermektedir. Tüm modellerde sabit etkili panel veri yöntemine bağlı regresyon sonuçları temelinde elde edilen kümelenmiş dirençli standart hatalar parantez içerisinde belirtilmektedir.

Bu ampirik sonuç özellikle ana akım yazının ekonomik küreselleşmenin toplam gelirin bölüşümünü olumlu yönde etkilediği varsayımı ile çelişmesi nedeniyle ayrı bir teorik anlama sahip bulunmaktadır. Diğer tüm modellerde de bu olgunun istatistiksel olarak anlamlılığını koruduğu görülmektedir. Model 4'te refah temelli toplam faktör verimliliği (TFP) endeksi regresyon analizine dahil edilmektedir. TFP endeksinin gelir eşitsizliğini artırdığı görülmekte ve ayrıca ilgili sonuçlar çerçevesinde bu durumun ardında teknolojiye yaşanan ilerlemeler nedeniyle en alt gelir grubunda yer alan hanehalkı kesiminin istihdamdan uzak kalarak gelir elde etmekten mahrum kaldığı ve toplam gelirin en üst gelir grubuna ait hanehalkı kesimine yöneldiği varsayımı kabul edilmektedir. Model 5'te ise ekonomik kalkınmanın gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ölçmek için logaritmik ölçekte hesaplanan kişi başına GSYH (Log(GDPperCap)) değişkeni vekil değişken olarak analize dahil edilmektedir. Ampirik sonuçlar ekonomik gelişmedeki artışın toplumda gelirin daha yüzeysel ve eşit bir biçimde dağılmasına yol açarak toplam eşitsizliğin azaldığını göstermektedir. Bu açıdan geleneksel görüşler ile aynı düzlemde bulunmakta ve ekonomik gelişmenin bölüşüm için önemini ortaya koymaktadır. Model 6 ve Model 7'de ise emek piyasalarına ait değişkenler regresyon analizine dahil edilmektedir. İlk olarak, beşeri sermaye (Human_Cap) düzeyindeki artışın çalışan kesim içerisinde çalışanların vasıflarındaki farklılıklar temelinde gelir eşitsizliğini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Aynı şekilde, işsizlik oranındaki (Unemployment) artışında gelir eşitsizliğini çalışanların sermaye karşısında pazarlık güçlerini olumsuz etkilemesi nedeniyle artırdığı görülmektedir. Son olarak, işgücüne katılım oranının (Labor_Force) ise gelir eşitsizliğini büyük oranda azalttığı çıkan sonuçlar çerçevesinde belirtilebilir. Bu olgu basit olarak istihdam da yer alan çalışan sayısının artmasının gelirlere erişimi sağlayarak toplumun büyük oranda her kesiminin gelir sahibi olması ile sonuçlanmaktadır. Bu nedenle, gelir eşitsizliğini mutlak olarak (görece olarak değil) azaltmaktadır. Model 8 ise GSYH'nın bir payı olarak devlet harcama miktarı (Gov_GDP) ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen ampirik bulgular devlet harcamalarının toplam ekonomi içerisinde ne kadar payı artarsa kaynaklara her kesimin ulaşımının artması çerçevesinde gelir eşitsizliğinin azaldığını vurgulamaktadır. Model 9 ve Model 10'da ise sırasıyla finansal gelişme endeksi ve ekonomik küreselleşme

endeksi değişkenleri ile oluşturulan etkileşim teriminin ($Fin_Dev * Econ_Glob$) ve ekonomik küreselleşme endeksini oluşturan finansal açıklık (Fin_Open) ile reel ticari açıklık ($Real_Trade_Open$) vekil değişkenlerin gelir eşitsizliği üzerindeki bağımsız etkileri ele alınarak incelenmektedir. İlk olarak, Model 9 etkileşim teriminin ve onun karesinin iktisadi olarak ve finansal Kuznets hipotezi bağlamında önemli bir anlamı olduğunu göstermektedir. Elde edilen katsayılar etkileşim teriminin ekonomik gelişmenin ilk dönemlerinde gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etkisinin bulunduğunu ama gelişim sürecinin tamamlanması ile gelir eşitsizliğinin tekrar artmaya başladığını göstermektedir. Bu olgunun iktisadi anlamda açıklaması ise şu şekilde belirtilebilir: ilgili ülke örneklemini çerçevesinde finansal gelişme sağlanmadan ekonomik küreselleşmenin ilk dönemlerinde kaynaklara ulaşımın hızlanması ve her gelir grubunun bu kaynaklardan belirli oranlarda yararlanması sonucunda gelir eşitsizliğinde bir düşüş yaşanabilir. Ancak zaman içerisinde kaynakların tüm topluma yayılması ile bölüşüm yasaları tekrar alt gelir gruplarına yönelik şiddetlenerek gelir eşitsizliğini artırmaya neden olabilir. Diğer bir ifadeyle, ülkelerin ekonomik küreselleşme süreçleri finansal gelişme düzeyini takip etmektedir. Ancak finansal gelişmenin zaman içerisinde sağlanması dahi ekonomik küreselleşme ile bütünleşmesinde gelir eşitsizliğini artırıcı bir etkiye sahip bulunmaktadır. Model 10'da ise ekonomik küreselleşme endeksine ait alt değişkenlerden reel ticaret açıklığının gelir eşitsizliğini artırmada finansal açıklığa göre etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 1'deki sonuçları ayrıca finansal kurumlar ve finansal piyasaların gelişme endeksleri temelinde ele alan Tablo 2 ve Tablo 3'te ise finansal gelişmeye ait alt değişkenlerin gelir eşitsizliği üzerinde farklı etkilere sahip olduğu görülmektedir. İlk olarak, Tablo 1'deki sonuçlar ile benzerlikleri üzerinden yapılabilecek analizlerin başında ekonomik küreselleşmenin gelir eşitsizliğini artırıcı etkisinin devam etmesi belirtilebilir. Ayrıca, ilgili göstergenin hem finansal hem de ticari açıklık alt göstergelerinin gelir eşitsizliği ile ilişkisinin test edildiği diğer bir regresyon tahmininde ise halen ticari açıklık finansal açıklığın aksine bölüşümü negatif etkilemektedir. Çalışan kesimin pazarlık gücünü tanımlayan değişkenlerinde Tablo 1'deki değişkenlere ait katsayılara benzer içeriklere sahip olması gelir eşitsizliğindeki değişim hakkında daha detaylı bilgiler edinmemizi sağlamaktadır. Özellikle pazarlık gücünün beşeri sermaye ve işgücüne katılım

oranına ait iki vekil değişkeninin ilgili istatistiksel ilişkilerin önemli belirleyicileri olarak öne çıktığı görülmektedir. Ancak aynı sonucu elde edilen sonuçlar temelinde işsizlik oranı için söylemek olanaklı değildir.

Bunun yanı sıra, devlet harcamaların GSYH içindeki artan payının gelir eşitsizliğini finansal alanının mikro bazlı analizlerinde de azaltma gücüne sahip olduğunu söylemek mümkündür. Teknolojik ilerlemenin ise öncelikli olarak istihdam edilme oranını aşağı çekmesi nedeniyle potansiyel olarak gelir eşitsizliğini artırdığı varsayımı Tablo 2 ve Tablo 3'teki katsayılar çerçevesinde finansal sektör gelişiminin alt değişkenlerine bağlı analiz kapsamında da geçerliğini korumaktadır. Son olarak, gelirin adil bölüşümünü tetikleyen pozitif etkili ekonomik gelişme değişkeninin ilgili analiz başlıkları altında da geçerli olduğu söylenebilir.

Ancak bu benzerliklerin aksine, Tablo 2'de finansal kurumlar gelişme değişkeni ile gelir eşitsizliği arasındaki analiz sonuçları ters U-ilişkili finansal Kuznets hipotezinin varlığını istatistiksel olarak doğrularken, finansal piyasalar gelişme değişkeni ile gelir eşitsizliği temelinde elde edilen Tablo 3'teki analiz sonuçları U-ilişkili finansal Kuznets hipotezinin istatistiksel olarak kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu açıdan, finansal Kuznets hipotezinin hangi açıdan değerlendirilmesi ve yorumlanması gerektiği literatürde var olan çalışmaların birçoğuna referans verecek açıklanabilmektedir.

Tablo 2. Sabit Etkiler Yöntemine Bağlı Regresyon Sonuçları (Finansal Kurumlar Gelişme Endeksi Temelinde)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Fin_Inst	0.025*	0.015*	0.006	0.003	0.007	0.011**	0.013**	0.013**		-0.001
	(0.014)	(0.008)	(0.005)	(0.006)	(0.004)	(0.004)	(0.004)	(0.004)		(0.006)
Fin_Inst^2		0.016	-0.011	-	-0.010	-	-	-		0.001
				0.014**		0.020**	0.019**	0.019**		
		(0.010)	(0.007)	(0.006)	(0.008)	(0.007)	(0.006)	(0.006)		(0.007)
Econ_Glob			0.062**	0.064**	0.077**	0.076**	0.068**	0.065**		
			*	*	*	*	*	*		
TFP			(0.006)	(0.007)	(0.009)	(0.008)	(0.006)	(0.007)		
			2.378*	3.376**	5.293**	4.626**	4.664**	4.664**	1.629	3.606**
					*	*	*	*		
Log(GDPperCap)				(1.254)	(1.452)	(1.642)	(1.595)	(1.580)	(1.099)	(1.753)
					-2.842*	-	-	-	-0.711	-2.250
						7.676**	6.471**	6.314**		
						*	*	*		
Human_Cap					(1.619)	(3.126)	(2.306)	(2.323)	(2.023)	(3.070)
						2.583**	2.531**	2.711**	1.709**	1.870**
						*	*	*	*	*
Labor_Force						(0.892)	(0.561)	(0.513)	(0.530)	(0.659)
							-	-	-	
							0.057**	0.055**	0.079**	
							*	*	*	
Unemployment							(0.022)	(0.021)	(0.018)	
							0.009	0.018	0.059**	0.064**
							(0.035)	(0.031)	(0.030)	(0.026)
Gov_GDP								-0.050	-	-
									0.106**	0.140**
								*	*	*
Fin_Inst*Econ_Glob								(0.046)	(0.042)	(0.054)
									-3.141	
									(6.716)	
(Fin_Inst*Econ_Glob)^2									8.323	
									(5.924)	
Fin_Open										-0.091
										(0.097)
Real_Trade_Open										0.021**
										*
										(0.008)
Sabit	30.057	30.028	27.565	25.518	35.707	47.465	46.650	46.388	33.713	33.466
	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***
	(1.042)	(0.972)	(0.850)	(1.578)	(6.021)	(9.866)	(7.107)	(7.173)	(6.626)	(11.081)
R2 (Within)	0.0390	0.0452	0.1829	0.1963	0.2035	0.2220	0.2372	0.2400	0.2207	0.1981
Gözlem Sayısı	756	756	756	756	756	756	756	756	756	756
Ülke Sayısı	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27

Not: * %10, ** %5 ve *** %1 düzeylerindeki anlamlılık derecelerini göstermektedir. Tüm modellerde sabit etkili panel veri yöntemine bağlı regresyon sonuçları temelinde elde edilen kümelenmiş dirençli standart hatalar parantez içerisinde belirtilmektedir.

**Tablo 3. Sabit Etkiler Yöntemine Bağlı Regresyon Sonuçları
(Finansal Piyasalar Gelişme Endeksi Temelinde)**

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Fin_Mar	0.028** *	0.009	-	-	-	-	-	-	-	-0.018
			0.032** *	0.031** *	0.027** *	0.033** *	0.032** *	0.034** *		
	(0.005)	(0.016)	(0.010)	(0.009)	(0.007)	(0.009)	(0.011)	(0.010)		(0.017)
Fin_Mar^2		0.019	0.043** *	0.041** *	0.041** *	0.045** *	0.045** *	0.047** *		0.035*
		(0.016)	(0.013)	(0.011)	(0.010)	(0.011)	(0.011)	(0.011)		(0.018)
Econ_Glob			0.051** *	0.051** *	0.075** *	0.075** *	0.066** *	0.062** *		
			(0.012)	(0.012)	(0.010)	(0.009)	(0.008)	(0.007)		
TFP			0.964	2.838** (0.987)	4.066** (1.354)	3.573** (1.518)	3.616** (1.547)	1.617	2.982*	2.982*
									(1.153)	(1.634)
Log(GDPperCap)					-	-	-	-	-1.027	-3.356
					4.557** *	7.658** *	5.998** *	5.828** *		
					(1.441)	(2.704)	(2.144)	(2.106)	(1.724)	(3.056)
Human_Cap						1.676*	1.472*	1.726**	1.339**	1.099*
						(0.964)	(0.717)	(0.652)	(0.637)	(0.642)
Labor_Force							-	-	-	
							0.056**	0.055**	0.077**	
								*		
Unemployment							(0.022)	(0.020)	(0.021)	
							0.025	0.038	0.054**	0.073**
									*	*
Gov_GDP							(0.031)	(0.026)	(0.026)	(0.025)
								-0.068*	-	-
									0.099**	0.141**
									*	*
Fin_Mar*Econ_Glob								(0.038)	(0.051)	(0.050)
b									2.559**	
									*	
(Fin_Mar*Econ_Glob)^2									(0.910)	
									0.960	
									(1.497)	
Fin_Open										-0.013
										(0.118)
Real_Trade_Open										0.021**
										*
										(0.007)
Sabit	30.294 ***	30.701 ***	28.602 ***	27.649 ***	44.124 ***	51.663 ***	49.147 ***	48.967 ***	35.539 ***	40.995 ***
	(0.304)	(0.481)	(0.827)	(1.486)	(5.245)	(8.260)	(6.103)	(6.069)	(5.789)	(11.044)
R ² (Within)	0.1392	0.1431	0.2212	0.2235	0.2451	0.2530	0.2708	0.2759	0.2292	0.2446
Gözlem Sayısı	756	756	756	756	756	756	756	756	756	756
Ülke Sayısı	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27

Not: * %10, ** %5 ve *** %1 düzeylerindeki anlamlılık derecelerini göstermektedir. Tüm modellerde sabit etkili panel veri yöntemine bağlı regresyon sonuçları temelinde elde edilen kümelenmiş dirençli standart hatalar parantez içerisinde belirtilmektedir.

Sistem-GMM Yaklaşımına Bağlı Analiz Sonuçları

Mevcut çalışma ayrıca dinamik panel veri analizi çerçevesinde değişkenler arasındaki korelasyonları belirlemek ve test etmek için Sistem-GMM tahmincisini kullanmaktadır. Bu bağlamda, bağımsız değişkenler ile hata terimi arasında potansiyel bir korelasyonun varlığı göz önünde bulundurularak gecikmesi alınmış bağımlı değişkenin içselliği kontrol edilmektedir. Aynı zamanda Sistem-GMM yaklaşımı sayesinde dışlanmış değişken yanlılığı, gözlemlenemeyen panel heterojenliği ve ölçüm hataları düzeltilmiş olur. İlgili sorunların çözümü kapsamında dinamik panel veri yaklaşımına bağlı olarak elde edilen katsayı tahminleri araç değişken sayısının dışsal ve gözlem sayısından daha az olması gereken teknik gereksinimleri şart koşmaktadır. Son olarak, ilgili çalışmada sabit etkiler yöntemine bağlı katsayı tahminlerinde ortaya çıkabilecek sorunları çözmek için Sistem-GMM tahmincisinden yararlanılmaktadır. Bazı temel sorunlar kısaca şu şekilde sıralanabilir: (i) bağımsız değişkenler arasında katı bir dışsallığın olmaması, (ii) rastgele dağıtılmış sabit etkiler, (iii) heterojenlik ve (iv) paneller arasında seri korelasyon durumu.

Sıralanan teknik problemler göz önünde tutularak ilgili çalışma, veri seti gözlem sayısının yüksek olduğu ancak zaman boyutu açısından belirli bir kısıtı içeren ve idiyosenkratik hata terimin otokorelasyondan bağımsız olduğu bir dinamik panel veri analizi çerçevesinde katsayı tahminlerine ulaşmaktadır. Bu nedenle, Sistem-GMM tahmincisinin seçili paneller için dayanıklı tahminci katsayıları sağladığı varsayılmaktadır. Arellano ve Bond (1991) tarafından önerilen ortogonallik koşullarını analiz etmek için hem Hansen (1982) *J*-testi hem de hata teriminin ikinci dereceden seri korelasyonunu analiz etmek için AR(2) testi Sistem-GMM yaklaşımının sonuçlarının aktarıldığı Tablo 4'te verilmektedir. Bu açıdan Tablo 4'te elde edilen ampirik sonuçlara bağlı olarak, seri korelasyonun ikinci derecede var olmadığı ve aşırı tanımlayıcı kısıtlamaların *J*-testi açısından reddedilemediği söylenebilir. Böylece analiz sonuçları herhangi istatistiki bir sorunun olmadığını göstermektedir.

Tablo 4 içerisindeki ampirik bulgular finansal sektör gelişimi ile ilgili değişkenlerin katsayılarının ekonomik gelişmenin ilk dönemlerinde gelir eşitsizliğini azalttığı ileri dönemlerde ise ekonomik gelişmenin toplumun tümüne yayılmaya başladığı zamanlarda arttığını göstermektedir. Tek bir

istisna olarak finansal kurumlar gelişme endeksine ait değişkenin tam tersi sonuçlar sergilediği görülmektedir.

Tablo 4. Sistem-GMM Yaklaşımına Bağlı Regresyon Sonuçları

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
L.Gini	0.854*** (0.026)	0.821*** (0.036)	0.829*** (0.038)	0.856*** (0.035)	0.823*** (0.042)	0.850*** (0.045)
L.Fin_Dev	-0.153*** (0.028)					
L.Fin_Dev^2	0.111*** (0.023)					
L.Fin_Inst		-0.003 (0.007)				
L.Fin_Inst^2		-0.015*** (0.005)				
L.Fin_Mar			-0.037*** (0.014)			
L.Fin_Mar^2			0.025* (0.013)			
L.Fin_Dev*Econ_Glob				-11.387** (4.568)		
L.(Fin_Dev*Econ_Glob)^2				10.852** (4.761)		
L.Fin_Inst*Econ_Glob					-13.958*** (4.808)	
L.(Fin_Inst*Econ_Glob)^2					11.791** (5.009)	
L.Fin_Mar*Econ_Glob						-4.857 (3.453)
L.(Fin_Mar*Econ_Glob)^2						4.117 (4.092)
Sabit	9.623*** (1.346)	6.862*** (0.832)	6.807*** (1.106)	7.377*** (1.351)	9.518*** (2.013)	6.089*** (1.169)
AR(1)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000
AR(2)	0.143	0.607	0.225	0.275	0.806	0.255
Hansen J Testi	0.342	0.549	0.555	0.227	0.068	0.376
Wald χ^2 (p-değeri)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Araç Değişken Sayısı	12	25	25	19	19	19
Gözlem Sayısı	675	675	675	675	675	675
Ülke Sayısı	27	27	27	27	27	27

Not: * %10, ** %5 ve *** %1 düzeylerindeki anlamlılık derecelerini göstermektedir. Tüm modellerde Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) tarafından üretilen, Roodman (2006) tarafından uygulanan iki aşamalı Sistem-GMM yaklaşımı uygulanmaktadır. Ayrıca Windmeijer (2005) tarafından geliştirilen dayanıklı standart hatalar kullanılmaktadır. Hansen J-testi istatistikleri aşırı belirleme kısıtlamalarının geçerli olup olmadığını belirtmek için model sonuçları olarak verilmektedir. Tüm Sistem-GMM yaklaşımına bağlı elde edilen regresyon sonuçları çok sayıda araç değişken problemi çözmek ve ortogonalite koşullarını sağlamak için "collapse" yöntemi çerçevesinde elde edilmiştir. Ortak sıfır hipotezi kullanılan enstrümanların geçerli enstrümanlar olduğunu, yani hata terimi ile ilişkisiz olduklarını ve hariç tutulan enstrümanların tahmin edilen denklemden doğru şekilde çıkarıldığını göstermektedir. AR(2)'nin sonuçları uygun maksimum gecikme sayısı durumunda otokorelasyonun kontrol edilmesi için sağlanmaktadır.

Bu çerçevede hem finansal sektör gelişme endeksi hem de finansal piyasalar gelişme değişkeninin Gini katsayısı ile arasında pozitif bir ilişkinin varlığı mevcut bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, her iki değişkene bağlı sonuçlar U-ilişkili finansal Kuznets hipotezinin geçerliliğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Tablo 4, finansal gelişme endeksi ve ekonomik küreselleşme değişkeni ile oluşturulan etkileşim terimi ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiye ait katsayıları da vermektedir.

Çıkan sonuçlar finansal gelişmenin ekonomik küreselleşme ile sağlanmamasının ekonomik gelişmenin ileri dönemlerinde gelir eşitsizliğini artıracığını göstermektedir. Bu açıdan ikili arasında koşullu bir ilişkinin var olduğu görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma finansal Kuznets hipotezinin teorik arka planını, finansal sektör gelişimi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki açısından test etmektedir. Finansal sektör gelişimine ait genel ve alt değişkenler çerçevesindeki modeller finans alanındaki daha yüksek bir gelişim düzeyinin gelir eşitsizliğinde artışa yol açtığını istatistiksel olarak doğrulamaktadır. Toplam ulusal gelirin farklı hanehalkı grupları arasında sosyal ve toplumsal olarak paylaşılması göz önünde bulundurularak ekonomik kalkınmanın ilk dönemlerinde farklı gelir düzeylerinde bulunan hanehalkları arasındaki gelir payı eşitsizliğinin azaldığı ancak ileri dönemlerde bu olgunun tersine dönerek aradaki payın üst gelir gruplarına doğru gelir eşitsizliğinin artması temelinde yöneldiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, ampirik sonuçlar ana akım çalışmaların sunduğu temellerin ve teorik çıkarımların aksine finansal sektör gelişimi ile gelir eşitsizliği arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Bumann ve Lensink (2016) tarafından belirtildiği gibi finansal hesaba ve ticaret rejimini kapsayan açıklık göstergeleri açısından daha yüksek düzeyde ekonomik küreselleşmenin belirtilen örneklem çerçevesinde ulusal düzeyde benimsenmesinin ana akım görüşlerin tersine gelir eşitsizliğini artırıcı etkisinin bulunduğu söylenebilir. Bu açıdan değerlendirilirse daha yüksek düzeydeki bir ekonomik küreselleşme standardının benimsenmesi alt ve üst gelir gruplarında yer alan hanehalkları arasındaki gelir

paylarının genişlemesine yol açarak gelir eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır. Bu istatistiksel ilişkinin ekonomik küreselleşmeyi betimleyen finansal ve ticari açıklık vekil değişkenlerinin kullanıldığı modellerde de geçerliliğini koruduğu görülmektedir (Haan vd., 2018). Son olarak, özellikle iki aşamalı Sistem-GMM yaklaşımı çerçevesinde elde edilen ampirik sonuçlar finansal gelişmenin ekonomik küreselleşme ile sağlanmamasının ekonomik gelişmenin ileri dönemlerinde gelir eşitsizliğini artıracak olduğunu göstermektedir. Bu nedenle hem ekonomik küreselleşme hem de finansal sektör gelişimi arasında gelirin bölüşümü açısından koşullu bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Tüm bu istatistiksel olgular çerçevesinde belirtilebilir ki, mevcut çalışma ana akım literatürde varsayılan ters U-ilişkili finansal Kuznets hipotezi yerine U-ilişkili bir finansal Kuznets hipotezinin seçili örneklerle temelinde geçerli olduğu belirtmekte ve bu ilişkinin çok farklı kontrol değişkenlerinin kullanımı çerçevesinde istatistiksel olarak geçerliliğini koruduğunu göstermektedir.

EXTENDED ABSTRACT

On the Relationship Between Financial Kuznets Hypothesis and Economic Globalization: An Income Inequality Based Analysis for OECD Countries

*

Onur Özdemir

Istanbul Gelisim University

This study tests the theoretical background of the financial Kuznets hypothesis in terms of the relationship between financial sector development and income inequality. A bulk of studies on the basis of the relationship between the level of development in the financial sector and income inequality show that social groups experience a direct and indirect but a wide divergence in their income levels, in parallel with the changes in finance. However, there is still no consensus in the current literature for which variables together with corresponding socio-economic and political factors are much important than the rest of the others to determinate finance-income inequality nexus. In addition to that context, the dimensions of globalization are rarely included into the empirical investigations for a few of the related studies which of those examine the relationship between financial development and income inequality. In particular, within the framework of economic globalization, it should be considered that the financial openness indicator, which constitutes another pillar of financial development, should be included in the related finance-income inequality nexus. In that vein, the major point that distinguishes this study from the other studies in the literature is that it includes the phenomenon of economic globalization and other proxy variables in the empirical structure. In addition, another important point is that the investigation of the relationship between the financial Kuznets hypothesis and income inequality, the empirical analysis is carried out on the basis of variables covering all sub-components of the financial sector. This is considered as an important dimension since the current literature takes into account a limited range of variables related to the measurement of financial development. In other words, financial sector development is examined separately through the use of three variables that include all sub-components of finance in terms

of depth, access, and efficiency: (i) the weighted average of financial sector development index, (ii) financial institutions development index, and (iii) financial markets development index. Therefore, it can be argued that the investigation of financial Kuznets hypothesis in a broad analytical framework is somehow rare in the literature on the basis of financial sector development.

Within the framework of different perspectives on financial Kuznets hypothesis, one of the most important point of the current study that distinguishes it from the other studies is that it is based on a use of different empirical strategies and a wide range of country sample for financial sector development. Moreover, this study expands the findings of the relevant literature on a theoretical and hypothetical basis by including globalization indicators to point out another effect channel in the regression analysis, and hence it explores the effects of those variables on income distribution through the implementation of interaction variable between financial sector development and economic globalization indicators. In addition, the current study analyzes the relationship between income inequality and financial sector development, taking into account of the contradictions that arise in the production process. Therefore, it provides a priori information that will allow the empirical analysis performed at the individual income distribution framework to be considered under the assumptions of functional income distribution for further studies.

The sample of the study is based on OECD countries where the income levels of the countries concerned can be varied in terms of using different factors. However, these differences between those selected countries can affect the finance-income inequality nexus in the presence of conflicting interests among households through two aspects and thereby require an ample consideration. First, the segregation dynamics experienced in the redistribution of an aggregate income in different economic structures and household groups should be investigated by implementing various indicators covering economic, social, and financial factors together with an implementation of both short- and long-term comparisons. Second, many of the potential temporal effects of the development process on income distribution for financial markets and institutions should be examined by classifying them in terms of their economic positions across different countries.

The motivation of this study is based on the implementation of counter arguments than the existing literature for the finance-income inequality nexus by considering the bargaining power indicators and the other factors which have an important role in production process. In other words, based on the theoretical and analytical misconceptions in the existing literature, it is assumed that the results of empirical analysis conducted on using of a large financial development database will reveal more comprehensive findings which reject the inverse U-shaped financial Kuznets hypothesis. Therefore, the current study will bring the group of variables used in the literature to measure the effect of financial development on income inequality to be tested in a wider domain. As a result, the empirical outputs to be found in this study show that the mainstream findings on the basis of inverse U-shaped financial Kuznets hypothesis can provide contrary evidence within the framework of measuring financial development with a wider set of variables. Thus, it can be concluded that the financial Kuznets hypothesis has a U-shaped structure along with the positions of the households in the production process in which they have heterogeneous characteristics. Following this context, the hypotheses regarding the financial development-income inequality nexus to be tested in the empirical analysis are conducted in terms of the following statements: (i) there is a long-term and positive relationship between income inequality and financial development, (ii) the interaction term of financial development and economic globalization has a negative relationship with income inequality in the early stages of economic development, but has a positive relationship in the latter periods, (iii) there is a long-term and positive relationship between economic globalization and income inequality, and (iv) there is a U-shaped correlation between income inequality and financial sector development, contrary to the findings of the mainstream literature in the context of the financial Kuznets hypothesis.

Within the framework of the above-mentioned hypotheses, the empirical study analyzes the relationship between financial development and income inequality for a sample of selected OECD member countries over the 1990-2017 period by using panel data analysis of fixed-effects method and the two-step system generalized method of moments (GMM) approach. In this sense, the current empirical approach is based on the analysis of within-country income inequality in terms of financial Kuznets

hypothesis. The main rationale behind using the panel fixed effects method is to correct the relationship among the control variables and the disturbance term by excluding country-specific effects in the regression estimation. Furthermore, the current study implements the system-GMM approach to address the problems of reverse causality and omitted variable bias due to the reason that the fixed effects method of panel data does not fixed the endogeneity problem.

All in all, the models that constituted for overall context and the implementation of sub-variables of financial sector development statistically confirm that a higher level of development in finance leads to an increase in income inequality. In consideration of societal distribution of total national income among different income groups of households, it can be argued that the level of income inequality decreases in the early stages of economic development, but it turns to be a reverse in the latter periods on behalf of the top income groups of households. In other words, the empirical results show that there is a positive and statistically significant relationship between financial sector development and income inequality which contradict with the theoretical implications of mainstream studies. Moreover, as stated by Bumann and Lensink (2016), it can be stated that the adoption of economic globalization at the national level has an increasing effect on income inequality in terms of openness indicators covering both financial account and trade regime. From this point of view, the adoption of a higher level of economic globalization standard leads to an increase in income inequality among households. Furthermore, this statistical linkage maintains its presence in the models that use proxy variables for financial and trade openness. Finally, the empirical results also imply that the implementation of economic globalization without providing a stable development in financial sector increases the level of income inequality in the latter stages of economic development. For this reason, it can be argued that there is a conditional relationship between economic globalization and financial sector development in terms of income distribution. Within the framework of all these statistical findings, it can be stated that the current study provides an output that a U-shaped financial Kuznets hypothesis is valid on the basis of selected OECD countries and hence it statistically rejects the inverse U-shaped financial Kuznets hypothesis provided by the mainstream vision.

Kaynakça / References

- Aizenman, J., Jinjarak, Y. ve Park, D. (2015). *Financial development and output growth in developing Asia and Latin America: A comparative sectoral analysis*. NBER Working Paper 20917, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts.
- Arellano, M. ve Bond, S. R. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *Review of Economic Studies*, 58, 277-297.
- Arellano, M. ve Bover, O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models. *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- Banerjee, A. V. ve Newman, A. F. (1993). Occupational choice and the process of development. *Journal of Political Economy*, 101, 274-298.
- Blundell, R. ve Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 87, 115-143.
- Bumann, S. ve Lensink, R. (2016). Capital account liberalization and income inequality. *Journal of International Money and Finance*, 61, 143-162.
- Chinn, M. D. ve Ito, H. (2006). What matters for financial development? Capital controls, institutions, and interactions. *Journal of Development Economics*, 81, 163-192.
- Čihák, M., Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E. ve Levine, R. (2012). *Benchmarking financial development around the world*. World Bank Policy Research Working Paper 6175, World Bank, Washington, DC.
- de Haan, J. ve Sturm, J.-E. (2017). Finance and income inequality: A review and new evidence. *European Journal of Political Economy*, 50, 171-195.
- de Haan, J., Pleninger, R. ve Sturm, J.-E. (2018). Does the impact of financial liberalization on income inequality depend on financial development? Some new evidence. *Applied Economic Letters*, 25, 313-316.
- Driscoll, J. C. ve Kraay, A. C. (1998). Consistent covariance matrix estimation with spatially dependent panel data. *Review of Economics and Statistics*, 80, 549-560.
- Galor, O. ve Zeira, J. (1993). Income distribution and macroeconomics. *Review of Economic Studies*, 60, 35-52.
- Greenwood, J. ve Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth, and the distribution of income. *Journal of Political Economy*, 98, 1076-1107.
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. ve Sturm, J.-E. (2019). The KOF globalisation index – revisited. *The Review of International Organizations*, 14, 543-574.

- Hansen, L. P. (1982). Large sample properties of generalized method of moments estimators. *Econometrica*, 50, 1029-1054.
- Jauch, S. ve Watzka, S. (2016). Financial development and income inequality: A panel data approach. *Empirical Economics*, 51, 291-314.
- Jaumotte, F., Lall, S. ve Papageorgiou, C. (2008). *Rising income inequality: Technology, or trade and financial globalization?* IMF Working Paper 08/185, International Monetary Fund.
- Kappel, V. (2010). *The effects of financial development on income inequality and poverty*. CER-ETH Economics Working Paper Series 10/127, CER-ETH Center of Economic Research (CER-ETH) at ETH Zurich.
- Nikoloski, Z. (2012). Financial sector development and inequality: Is there a financial Kuznets curve? *Journal of International Development*, 25, 897-911.
- Rajan, R. G. (2010). *Fault lines*. Princeton: Princeton University Press.
- Roodman, D. (2006). How to do xtabond2: an introduction to “difference” and “system” GMM in Stata. *Center for Global Development, Working Paper Number 103*, December.
- Solt, F. (2016). The standardized world income inequality database. *Social Science Quarterly*, 97(5): 1267-1281.
- Solt, F. (2020). Measuring income inequality across countries and over time: The standardized world income inequality database. *Social Science Quarterly*, 101(3): 1183-1199.
- Svirydzenka, K. (2016). *Introducing a new broad-based index of financial development*. IMF Working Paper 16/5, International Monetary Fund.
- Tan, H. B. ve Law, S. H. (2012). Nonlinear dynamics of the finance-inequality nexus in developing countries. *Journal of Economic Inequality*, 10, 551-563.
- Windmeijer, F. (2005). A finite sample correction for the variance of linear efficient two-step GMM estimators. *Journal of Econometrics*, 126, 25-51.

EK

Tablo A1. Veri Kaynakları ve Açıklamaları

Kısaltma	Değişken	Kaynak
Gini	Gini Katsayısı	Solt (2020)
Fin_Dev	Ağırlıklı Ortalaması Alınmış Finansal Sektör Gelişme Endeksi	IMF Veri Tabanı
Fin_Dev^2	Ağırlıklı Ortalaması Alınmış Finansal Sektör Gelişme Endeksi Karesi	IMF Veri Tabanı; Yazarın Hesaplaması
Fin_Inst	Finansal Kurumlar Gelişme Endeksi	IMF Veri Tabanı

Finansal Kuznets Eğrisi ve Ekonomik Küreselleşme İlişkisi Üzerine: OECD Ülkeleri İçin Gelir Eşitsizliği Temelli Bir Analiz

Fin_Inst^2	Finansal Kurumlar Gelişme Endeksi Karesi	IMF Veri Tabanı; Yazarın Hesaplaması
Fin_Mar	Finansal Piyasalar Gelişme Endeksi	IMF Veri Tabanı
Fin_Mar^2	Finansal Piyasalar Gelişme Endeksi Karesi	IMF Veri Tabanı; Yazarın Hesaplaması
Econ_Glob	Ekonomik Küreselleşme Endeksi	KOF Globalisation Index
TFP	Refah Temelli Toplam Faktör Üretkenliği Endeksi (2011=1)	Penn World Tables 9.1
Log(GDPperCap)	Logaritmik Ölçekte Kişi Başına GSYH (2010\$ Sabit Fiyat)	World Bank World Development Indicators Veri Tabanı
Human_Cap	Beşeri Sermaye Endeksi	Penn World Tables 9.1
Labor_Force	İşgücü Katılım Oranı (% +15 Yaş Üstü Toplam Nüfus)	World Bank World Development Indicators Veri Tabanı
Unemployment	İşsizlik Oranı (%)	World Bank World Development Indicators Veri Tabanı
Gov_GDP	Devlet Harcaması (% GSYH)	World Bank World Development Indicators Veri Tabanı
Fin_Open	Finansal Açıklık Endeksi	Chinn ve Ito (2006)
Real_Trade_Open	Reel Ticari Açıklık Endeksi	World Bank World Development Indicators Veri Tabanı; Penn World Tables 9.1; Yazarın Hesaplaması
Fin_Dev*Econ_Glob	Etkileşim Terimi (Ağırlıklı Ortalaması Alınmış Finansal Sektör Gelişme Endeksi* Ekonomik Küreselleşme Endeksi)	IMF Veri Tabanı; KOF Globalisation Index; Yazarın Hesaplaması
(Fin_Dev*Econ_Glob)^2	Etkileşim Terimi Karesi (Ağırlıklı Ortalaması Alınmış Finansal Sektör Gelişme Endeksi* Ekonomik Küreselleşme Endeksi)	IMF Veri Tabanı; KOF Globalisation Index; Yazarın Hesaplaması
Fin_Inst*Econ_Glob	Etkileşim Terimi (Finansal Kurumlar Gelişme Endeksi* Ekonomik Küreselleşme Endeksi)	IMF Veri Tabanı; KOF Globalisation Index; Yazarın Hesaplaması
(Fin_Inst*Econ_Glob)^2	Etkileşim Terimi Karesi (Finansal Kurumlar Gelişme Endeksi* Ekonomik Küreselleşme Endeksi)	IMF Veri Tabanı; KOF Globalisation Index; Yazarın Hesaplaması
Fin_Mar*Econ_Glob	Etkileşim Terimi (Finansal Piyasalar Gelişme Endeksi* Ekonomik Küreselleşme Endeksi)	IMF Veri Tabanı; KOF Globalisation Index; Yazarın Hesaplaması
(Fin_Mar*Econ_Glob)^2	Etkileşim Terimi Karesi (Finansal Piyasalar Gelişme Endeksi* Ekonomik Küreselleşme Endeksi)	IMF Veri Tabanı; KOF Globalisation Index; Yazarın Hesaplaması

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özdemir, O. (2021). Finansal kuznet eğrisi ve ekonomik küreselleşme ilişkisi üzerine: OECD ülkeleri için gelir eşitsizliği temelli bir analiz. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5271-5303. DOI: 10.26466/opus.748836

Pazarlamada Femvertising: Selpak Reklam Filminin Analizi

DOI: 10.26466/opus.821650

*

Cansu Tor-Kadioğlu*

* Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Mersin/Türkiye

E-Posta: cansu@tarsus.edu.tr

ORCID: [0000-0003-1663-9282](https://orcid.org/0000-0003-1663-9282)

Öz

Bu araştırmada pazarlama ve reklamcılık dünyasının yeni kavramlarından olan femvertising kavramı incelenmektedir. Son yıllarda birçok marka tarafından tercih edilen stratejik bir reklam türü olan kadın odaklı reklamlar önem kazanmıştır. Bu reklamlarda, kadınlara dayatılan toplumsal normların yıkıldığı bir anlatım izlenmektedir. Bu çalışmanın amacı, femvertising kavramının pazarlama alan yazınındaki yerine değinmek ve Türkiye'deki yansımalarını incelemektir. Bu sebeple 'Kadınların güçlü yönlerinin ve yeteneklerinin vurgulandığı reklamlar' olarak bilinen kadın temelli/odaklı/güçlendirici reklamların, dünyada ve ülkemizdeki uygulamalarına yer verilmiştir. Yapılan alan yazın taramasından sonra Selpak firmasının 'ön yarguları silelim' isimli reklam filmi, betimleyici teknikle incelenmiş ve analiz edilmiştir. Kadınların toplumda kalıplaşan rollerini vurgulayan ve pasif gösteren reklamlar yerine; başarılı, gerçek ve güçlü gösteren reklamlarla daha doğru temsil edildiği anlaşılmıştır. Femvertising akımının; kadının medyada yer alma şeklini daha güçlü hale getiren, toplumda olumlu bir anlayış yerleşmesini sağlayan bir akım olduğu kanısına varılmıştır. Çalışmanın gelecekte yapılacak araştırmalara ışık tutması ve reklamcılık sektörüne fayda sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kadın temelli reklamlar, reklam, betimleyici analiz, göstergibilim, pazarlama*

Femvertising in Marketing: Analysis of Selpak Advertising Film

*

Abstract

In this research, the concept of femvertising, which is one of the new concepts of the marketing and advertising world, is examined. Women-oriented advertisements, which are a strategic type of advertising preferred by many brands, have gained importance in recent years. These advertisements show a narrative in which the social norms imposed on women are destroyed. The aim of this study is to mention in the summer instead of marketing concepts and examine the implications of femvertising in Turkey. For this reason, the applications of women-based /focused/empowering advertisements, known as "advertisements emphasizing women's strengths and talents", are included in the world and in our country. After the literature review, the commercial film of Selpak company named "Let's erase prejudices" was examined and analyzed with descriptive technique. Instead of advertisements that emphasize the stereotypical roles of women in society and show them passively; It is understood that it is represented more accurately with successful, real and powerful ads. Of the Femvertising current; it has been concluded that it is a trend that strengthens the way women appear in the media and ensures a positive understanding in society. The study is expected to shed light on future research and benefit the advertising industry.

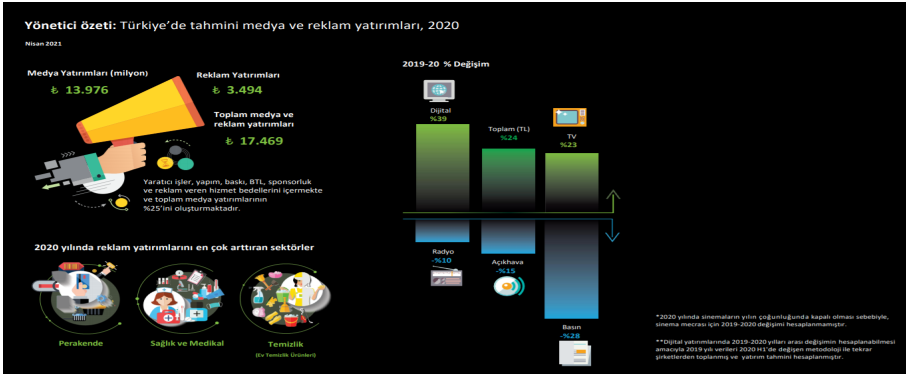
Keywords: Femvertising, advertising, descriptive analysis, semiotic, marketing

Giriş

Günümüzde reklamlar, ürünleri tanıtmamanın, bilgi vermenin, ikna etmenin yanı sıra, toplumu kültürel anlamda da etkilemektedir. Kitle iletişim araçlarının yaygın oluşu, sosyal medyanın kolay erişilebilir oluşu bu süreci hızlandırmıştır. Bugün işletmeler, imajlarını korumak ya da yükseltmek, pazarda kalabilmek, rekabet gücünü kaybetmemek gibi nedenler dolayısıyla reklam vermektedirler (Yoldaş ve Ergezer 2013, s.282).

Toplum, birçok mecradan rahatlıkla seyredildiği reklamlarla, kalıplaşmış bir takım rolleri içselleştirmektedir. Reklamlarda kadınların; ev işlerinden sorumlu, çocuk yetiştirmekten sorumlu, idealize edilmiş, her şeye yetişebilmesi beklenen bir rolde olduğu sıkça görülmektedir.

Reklam, tüketicinin duyularına hitap etmekte ve bilgilendirmektedir. Reklamda ürünler, bedeli ödenerek çeşitli mecralarla tüketiciye duyurulmaktadır (Göktaş ve Erdoğan-Tarakçı, 2018:51). Kişinin hayatındaki deneyimler, edindiği kültürel değerler, bağlı olduğu sosyal normlar tutumunu etkilemekte ve tutumu da davranışa dönüştürmektedir. Reklamcılık sektörünün önemini anlamak için Deloitte 2020 raporu incelenebilir. 2021 yılının Nisan ayı itibariyle yayınlanan bu rapora göre, ülkemizin medya ve reklam yatırımlarının 16 milyar TL'yi geçtiği bilinmektedir.

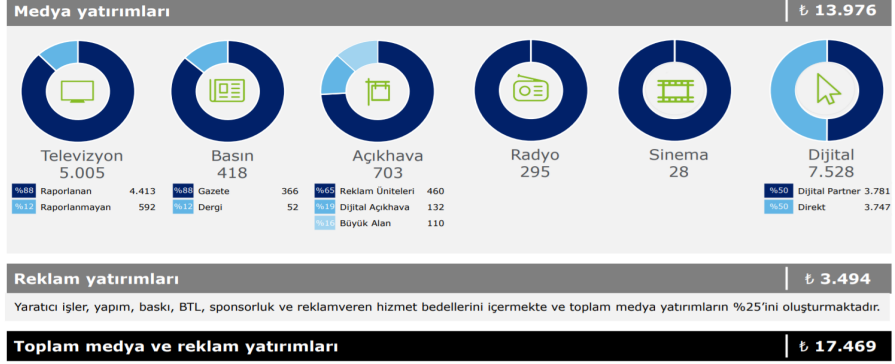

Şekil 1. Türkiye'de Yapılan Medya Yatırımları (Deloitte, 2020, s.4)

Ülkemizde 2020 yılına ait medya ve reklam yatırımlarının dağılımı incelendiğinde, en fazla payın televizyonda olduğu görülmektedir. Ayrıntılı rapor Şekil 2' de sunulmuştur.

Türkiye’de 2020 yılı medya ve reklam yatırımları (milyon TL)

2020 yılında toplam medya ve reklam yatırımları 17,5 milyar TL olmuştur

Şekil 2. Reklamcılar Derneği (Deloitte, 2020, s.13)

Reklam Verenler Derneği'nin 2018'de yaptığı 10 yıllık reklam karnesini ortaya koyan araştırmada, ülkemizde reklamın cinsiyetinin ağırlıklı olarak erkek olduğu (%65) görülmektedir. Yani reklamlarda çoğunlukla erkekler temsil edilmektedir. Reklamlarda kullanılan ana karakterlerin %35'inin kadın olduğu ve çoğunlukla ev işleriyle alakalı rollerde olduğu görülmektedir (Eczacıbaşı, 2019, s.1). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin normalleşmesine sebep olan bu reklamların yerini aktif kadınların vurgulandığı reklamlara bırakmaktadır. Son zamanlarda daha fazla karşılaşılan kadının gücünü vurgulayan bu kelime, Fransızca 'femme' (kadın) ve İngilizce 'advertising' (reklam) kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir (Bozbay, Gürşen, Akpınar ve Yaman 2019, s.171). Femvertising akımıyla beraber erkek egemen algı değişmeye başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı; femvertising kavramının pazarlama alan yazınındaki yerine değinmek ve ülkemizdeki yansımalarını incelemektir. Femvertising akımı ile kadının gücü temalı kurgulanan Selpak reklam filmini gösterge bilim yoluyla analiz etmektir. Bu bağlamda Selpak 'ön yargıları silelim' reklam filmi; betimsel analiz kullanılarak incelenmiştir. Feminist teoriyi, pazarlama perspektifini ve reklamcılık sektörünü kapsayan ve interdisipliner bir konu olduğu düşünülen femvertising konusunun, araştırmacılara yenilikçi bir bakış açısı kattığı da düşünülmektedir (Pérez ve Gutiérrez 2017, s.349). Konunun güncelliği ve önemi bakımından alan yazına katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmada pazarlamada reklamın önemine değinilmiş, topluma etkisinin büyüklüğü anlatılmıştır. Alan yazında yapılan çalışmalar incelenmiş ve sunulmuştur. Araştırmada kullanılan semiyotik yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın sonunda, örnek olay olarak seçilen Selpak reklam filminin betimsel yapılan analizi, ulaşılan sonuçlar ve genel değerlendirmeler yer almaktadır.

Çalışmanın Önemi

Reklamların hazırlık aşamasında davranış kalıpları göz önünde bulundularak bir takım toplumsal cinsiyet rolü yüklemesi gerçekleşmektedir. Örneğin duygusal bir reklamda ağlayan genellikle kadın/anne olmaktadır. Duyarlı, kırılğan, yardım bekleyen kişi kadinken, zor durumdan kurtaran ve kahramanlık atfedilen erkek kişisi olmaktadır. Kadının çoğunlukla evde konumlandırıldığı, ev işleri, çocuk bakımı gibi her türlü işin sorumlusu gibi yansıtıldığı görölmektedir. Öyle ki, bebek maması, temizlik deterjanı, çocuklara oyun ve etkinlik materyalleri vb. gibi ürünler çoğunlukla anne ya da ev hanımı olan kadın oyuncular ile reklam aracılığıyla gösterilmektedir.

Günümüzde gösterilen reklamların çoğunda kadının evde olduğu, iş hayatında yer alanların ise cinsel yönlerinin vurgulandığı görölmektedir. Kadın ve erkeğin bir arada gösterildiği reklam da vardır ancak yine de birçoğ reklamda kadınlar fiziki özellikleri ve çekicilikleri ile vurgulanmaktadır. Kadınların bakımlı, güzel, fedakâr, cefakâr, zayıf, çekici olmaları gerektiği alt mesajıyla reklamlarda görölmektedir (Espinar-Ruiz ve González-Díaz 2012, s.111). Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların eğitim veya kariyer gelişimi gibi bireysel başarılarla ulaşma şansını önemli ölçüde etkilemektedir (İnce-Yenilmez, 2021, s.3). Dünya bankası verilerine göre, son yıllarda 60'tan fazla ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. 2018 yılında, İzlanda'daki şirketlere; aynı iş için kadınlara erkeklerden daha az ücret ödemediklerine dair ispat sunma zorunluluğu getirilmiştir (Rubery, 2019, s.1).

Sosyal öğrenme teorisine göre; davranışlar doğrudan deneyimlerle veya yakın çevreden modelleme yolu ile öğrenilmektedir. (Varghese ve Kumar, 2020, s.2). Reklamlar, yarattığı imgeler dünyası ile gerçeğ dünyayı

birleştirmektedir. Topluma bakarak reklam yaratılmaktadır ve reklamı izleyenler de kendilerine sunulan gibi olmak istemektedir. O halde şu çıkarım yapılabilir; reklamı olumlu yönde değiştirmek toplumun değişmesini sağlar ve artık toplumdaki doğru örnekleri reklam etmek gerekmektedir.

Alan Yazın Taraması

Femvertising ile alakalı alan yazın incelendiğinde güncel bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Akademik veri tabanında, kadının gücünü ve yeteneğini ortaya çıkarma odaklı reklamlara yer veren belli sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Banet-Weiser 2012; Crymble 2012; Mahdawi 2014; Zmuda ve Diaz 2014; Lazar 2014; Abitbol ve Sternadori 2016; Åkestam vd. 2017; Pérez ve Gutiérrez 2017; Drake 2017; Kapoor ve Munjal 2019; Abitbol ve Sternadori, 2019; Abitbol ve Sternadori, 2020). Özellikle ülkemizde bu konu ile alakalı yapılan tez çalışmaları olduğu görülmüştür (Cihangiroğlu, 2017; Onaylı-Şengül, 2018; Baki, 2019; Aksakal, 2020; Sanay, 2020; Tan-Çakır, 2020; Koç, 2020). Yapılan çalışmaların son yıllarda yoğunluk kazandığı görülmektedir. Araştırmanın bu bölümünde alan yazındaki çalışmalardan bazılarını ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Baxter (2015), Unilever ve Procter and Gamble markalarına ait reklamları analiz etmiştir. Yapılan reklamlardan 3 tane kadının gücünün ön plana çıkarıldığı ve 3 tane erkek odaklı reklamı seçilerek içerik analizi yöntemi ile incelemiştir. Yapılan araştırmanın sonucunda, firmanın kadının gücü odaklı reklamları samimi bir feminist yaklaşımla çekmediği, amacının tüketicileri manipüle ederek kar marjını arttırmak olduğu ifade edilmiştir.

Abitbol ve Sternadori (2016), yaşları 18 ile 23 arasında değişen, 17'si kadın toplam 25 üniversite öğrencisi ile odak grup görüşmesiyle bir çalışma yürütmüşlerdir. Her görüşmenin yaklaşık bir saat sürdüğü çalışmada, kadın temelli reklam yapan markalara karşı, kadınların olumlu bir tutum geliştirdiği, erkeklerin etkilenmediği anlaşılmıştır. Genç yetişkinlerle yapılan bu çalışma feminizmin metalaşması, farkındalık sağlama ve sosyal sorumluluk pazarlaması (CRM) konularını irdeleyerek, bu konulara ışık tutmuştur.

Alkan (2016), araştırmasında farklı reklam filmlerini incelemiş ve analiz etmiştir. 2014 yılında çekilen 'kız gibi', aynı yıl çekilen 'kızlar yapar' ve

2015 yılında çekilen Gillette Venüs reklam kampanyalarını eleştirel söylem analizi yoluyla ele almıştır. Teknik olarak gösterge bilim kullanmıştır. Kadınları geleneksel cinsiyetçi rollerden sıyrarak ve güçlü kadınları vurgulayan reklamların, firmaları işletme hedeflerine ulaştırma da daha başarılı oldukları değerlendirilmiştir.

Drake (2017), çalışmasında çevrimiçi anket yöntemi ile sosyal medya ve mail yoluyla 181 kadın tüketicilere ulaştırılmıştır. Yaşları 18 ile 34 arasında değişen katılımcıların 91'ine 'yılın en iyi kadın temelli reklamları' yarışmasından seçilen iki reklam gösterilmiştir. Geriye kalan 90 kadın katılımcıysa normal reklamları izlemiştir. Kadın temelli reklam yapan markalara olumlu tutum geliştirildiği, bu reklamların satın alma niyeti yarattığı ve marka ile duygusal bir bağ kurmalarını sağladığı ortaya konmuştur.

Pérez ve Gutiérrez (2017), İspanya'da yürüttükleri çalışmada, Ad-hertising ve Femvertising kavramlarını incelemiştir. Feminizm, feminist aktivizm, kadın odaklı reklamlar, kadın liderliği ve eşitliği üzerine bir takım değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Kadın odaklı yapılan 2 reklam filmini değerlendirdikleri araştırmalarında, İspanya'daki bu tarz reklam girişimlerini ve sınırlarını ortaya koymayı amaçlamışlardır. İspanya'daki reklamların bu trende ayak uydurmaya çok yakın ve meyilli olduğunu bulgulayan bu araştırma, konunun inter disiplinler bir konu da olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, kadınları güçlendiren bu reklamları üreten şirketlerin cinsiyet eşitliğine farklı derecelerde bağlılık gösterdiğini, bazen kar amaçlı davranarak sahte aktivizmle tüketicileri manupüle ettiğini öne sürmektedir. Cihangiroğlu (2017), yaptığı araştırmada, 2017 femvertising akımı ile çekilen iki reklam filmini semiyotik teknikle analiz etmiştir. Bu reklamlar, Elidor markasının "güç doğamızda var" sloganlı reklam filmi ile Nike markasının "bizi böyle bilin" sloganlı reklam filmleridir. Çözüm-lenen reklam görselleri ile kadının reklam aracılığıyla toplumdaki kalıplaşmış toplumsal rol algılarının kırıldığı, kadınların pasif ya da cinsel obje gibi yapay gösterimlerinden uzak, başarılı, güçlü ve sahici görsellerle temsil edildiği ve güçlü konumlandırıldığı ortaya konmuştur.

Onaylı-Şengül (2018), cinsiyet eşitliği konusunun reklama ne derece yansıtıldığını analiz etmek amacıyla, Nike'ın Bizi Böyle Bilin, H&M "2016 Sonbahar Tanıtım" reklam filmi, Orkid "Like a Girl", "Kız Gibi Yap" reklam filmleri ve Dove "Real Beauty" kampanyası reklam afişlerini;

gösterge bilimsel analiz yöntemi kullanarak incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, kadın ve erkeğe ilişkin toplumsal cinsiyet rollerinin değişim gösterdiği anlaşılmıştır. Kadınların kendilerine dayatılan sosyal normlardan (tüm ailesi için yemek yapmak, evi temizlemek vs.) pek memnun olmadığı ve hayallerinin peşinden gitmek istediği görülmüştür.

Bozbay vd. (2019), 15 kişilik örneklem grubu ile derinlemesine mülakat yaptıkları çalışmalarında, kadın odaklı reklamlara yönelik tüketici algısını araştırmışlardır. Ülkemizde, kadın odaklı reklamların sınırlı bir ürün grubu kullanabileceği, farkındalık arttırması bakımından önemli olduğu bulgularına ulaşmıştır. Ayrıca kadın odaklı reklam yapan firmalara sosyal bir misyon yüklenmemesi gerektiğini ve bu firmaların bu reklamlardan somut faydalar beklediğini de belirtmiştir. Bazı firmaların kadınları güçlendirici reklam yapmayı geçici bir trend olarak gördükleri bulgusuna da ulaşmıştır.

Baki (2019) tarafından yapılan tez çalışmasında, Youtube üzerinden tüketicilerle buluşan 8 reklam filmine yapılan yorumlar duygu analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Kadınların, erkeklere kıyasla femvertising reklamlara daha olumlu baktığı, en çok yorumu erkeklerin yaptığı tespit edilmiştir. Erkeklerin yorumlarının ağırlıklı olarak negatif olduğu ifade edilmiştir.

Kapoor ve Munjal (2019), markaların kadın güçlendirici reklamlarının, tüketicilerde satın alma niyeti yaratıp yaratmadığını araştırmıştır. Femvertising temalı reklamların farkındalık yarattığını ve kadının toplumdaki alışılğıeldik rolünü kırdığını vurgulamıştır. Reklama karşı tutumun satın alma niyetine etkisinin ve kadın güçlendirici reklamlara karşı tutumun satın alma niyetine etkisinin incelendiği çalışma 200 kadın katılımcıyla yürütülmüştür. Kadın odaklı reklamlar üzerinde sosyal endişenin bir etkisi olmadığı görülürken, bilinçli olmanın ve duygusal ihtiyacın etkili olduğu anlaşılmıştır. Kadın odaklı reklamların kişiyi satın almaya itmesede gelecekte satın almaya yönelik niyetlendirdiği ve markaya daha olumlu bakmasını sağladığı görülmüştür.

Abitbol ve Sternadori'nin çalışması (2019), 41 katılımcı ile yürütülmüştür. Katılımcıların nispeten daha eğitimli olanlarının, kadın odaklı reklamlara bakışının olumlu olduğu görülmüştür. Kadının toplumdaki yerine eleştirel bir bakış sunmak isteyen firmalara, nüktedan, ilham verici, moral sağlayıcı ve duygusal mesajlar vermeleri önerilmiştir.

Güven (2020), femvertising stratejisiyle çekilen reklamların kadın izleyiciler üzerindeki etkilerini, Aristo'nun üç ikna kanıtı perspektifinden değerlendirmiştir. İstanbul'da yaşayan 12 kadın izleyici ile derinlemesine mülakat yöntemi ile yapılan çalışmada, kadınların bu reklamlarda tanıtılan ürünleri satın alma yönünde olumlu tutum geliştirdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Aksakal (2020), tez çalışmasında reklam içeriği oluştururken kültürün önemine değinmiştir. Türkiye ve Suudi Arabistan ülkelerinde yayınlanan medya içeriklerinde ve yapılan reklamlarda, kadınların nasıl temsil edildiğini karşılaştırmıştır. Türkiye'nin Suudi Arabistan'a göre daha özgürlükçü bir tutum içerisinde kadın imgesine yer verdiği anlaşılmıştır.

Sanay (2020), Kristal Elma ödülü olan reklamları içerik analizine tabi tuttuğu tez çalışmasında, kadınların cinsiyet rollerinin toplumdaki temsili üzerine bir araştırma yürütmüştür. İncelenen reklamlarda, erkeklerin ana karakter olduğu, otoriteyi temsil ettiği, kamusal alanda çalışırken gösterildiği; kadınların evle, çocukla, evlilikle özdeşleştirildiği görülmüştür. Kullanılan dış sesin de çoğunlukla erkek dış ses olduğu saptanmıştır.

Tan-Çakır (2020), televizyon reklamlarında kadına yüklenen rolleri incelediği tezinde; davranış kalıplarının değıştirilmesi ve toplumsal rollerin yeniden dağıtılması için, reklam anlatılarının iyi analiz edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu amaçla 16 reklam filmini 'anlatı' sayılıp sayılmaması bakımından değerlendirmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekmiştir.

Koç (2020), kadının toplumdaki rolünü ve erkek egemen yapı ile biçimlendirilen reklamları feminist perpektiften ele almayı amaçladığı tez çalışmasında, temizlik ürünleri ile alakalı altı adet reklam filmini göstergebilimsel yolla çözümlenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve geleneksel rollerin reklam yolu ile aktarılmaya devam ettiği görülmüştür.

Demirci (2021), reklamlarda kullanılan dış seslerin cinsiyeti üzerine yaptığı çalışmada, özellikle teknoloji yoğun ürünlere ait reklamlarda kadın dış sesin az kullanıldığı ve erkek dış sesin daha fazla kullanıldığını ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, kadınların reklamlarda dış ses olarak kullanımından ziyade, fiziksel olarak genelde ev içerisinde gösterildiğini işaret etmektedir. Perakende market, banka gibi herkese hitap

eden iş alanlarına ait reklamlarda dahi erkek dış ses hakimiyeti olduğu görülmüştür.

Çiftçi ve Serçelik (2021), kadın ve erkek temsillerindeki değişimi incelemek amacıyla, Dove ve Beko firmalarına ait reklamları göstergebilimsel açıdan incelemiştir. Araştırma, feminizm akımının yükselmesi ile kadın ve erkek temsillerinin de değiştiğini ortaya koymuştur. Reklamların feminist hareketi destekleyici şekilde evrildiğine ve kalıpların dışına çıkabildiğine dikkat çekmiştir.

Femvertising Uygulamaları

Özellikle kadınların yeteneklerini vurgulayan, kadınları yüceltecek mesajlar veren ve kadını sanıldığından çok daha güçlü bir yere konumlandırarak reklamlar Femvertising olarak tanımlanmıştır (Becker-Herby 2016, s.6). Kadın temalı reklamcılık ülkemizde kabul gören geleneksel kadın imajına meydan okuyan bir reklamcılık şeklinde ifade edilmektedir (Akestam, Rosengren ve Dahlen, 2017, s.797).

Daha doğdukları andan itibaren kadınlar ve erkekler birbirinden farklı bir değerlendirmeye karşılanırken, cinsiyetlerine biçilen rol ve kalıplara uygun davranmaları da beklenmektedir (Yıldız vd., 2019, s.309). Sosyal bilişsel teoriye göreyse, insanların sosyal deneyimlerinden öğrendikleri varsayılır ve medyadan gördükleriyle özdeşleşerek, reklamları gözlemleyerek, gördükleri davranışlarını işleyerek ve daha sonra bu davranışları toplum tarafından uygun görülecek şekilde taklit ettiği bilinmektedir (Varghese ve Kumar 2020, s.2).

Dilimizde kadını güçlendirici reklamlar ya da kadın odaklı reklamlar olarak kullanılabilen femvertising kavramı, alan yazına girdikten sonra reklam dünyasında artış yaşayan bir reklam türü olmuştur. Kadının gücünü vurgulayan reklamlar kurgulayan markalar hem feminist harekete destek verip hem de olumlu bir imaj çizerek satışlarını arttırmaktadır. Bu tarz reklam yapan markaların tüketicilerde ileriye dönük satın alma niyeti yarattığı yapılan bazı çalışmalarda ortaya konmuştur (Kapoor ve Munjal, 2019). Kadın temelli reklamlar, günümüzde pazarlamacılar ve reklamcılar tarafından kullanılan küresel bir strateji haline gelmiştir (Johnstone ve Taylor 2008, s.955; Rodrigues, 2016, s.1; Pérez ve Gutiérrez 2017, s.349).

Kadının gücünü göstermeye odaklanan reklamların öncüsü 'gerçek güzellik' sloganıyla Dove markası olmuştur. Her yaştan, renkten ve bedenden kadınlar 2004 yılında yürütülen bu reklam kampanyasında bir araya gelmiş, doğal hallerinin ne kadar güzel olduğu vurgusu yapılmıştır. Yine Dove markası, 'image hack' kampanyası ile arama motorlarına 'güzel kadın veya gerçek kadın' yazıldığında; toplumca kabul edilen ölçülere sahip kadınlar yerine spor yapan, boks yapan, bilimle uğraşan kadınların fotoğraflarına ulaşmalarını sağlamıştır (BrandActivation, 2017).

Dove markası femvertising akımında öncü sayılmaktadır. Firma 'gerçek güzellik' sloganıyla her yaştan ve fiziksel özelliklerden kadınların yer aldığı bir film çekmiştir. Kadınların bu zamana kadar reklamlarda temsil edilmeyen taraflarını ortaya çıkaran ve toplumca ideal olarak görülmeyen kadınlarla bir reklam filmi çekmiştir. Dove ile açılan bu yoldan sonra birçok firma kadınların gücünü vurgulayan ve tabuları yıkan reklamlar yaparak markalarını güçlendirmeye çalışmıştır. Nike 2012 yılında 'voice' reklamıyla başarılı kadınların sesi olan bir reklam kampanyası yürütürken; 2017 yılında 'bizi böyle bilin' sloganıyla sporcu ve sanatçı kadınları bir araya getirerek kadınların kalıplara sokulmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Reklamda kadınları tanımlarken sık sık kullanılan 'Kadınlar çiçektir, kadınlar güzeldir, kadınının ellinin hamuru, kadınların altın ve mücevher kullanımı' gibi kullanımları eleştirel bir yaklaşım söz konusudur.

2019 yılında, Nike firması 'Dream Crazier' (ötesini hayal et) reklamı ile ilham veren kadın sporcuları öne çıkaran bir reklam filmi çekmiştir. Bu reklam filminde kadınların spor alanında başarıya ulaşmak adına verdikleri çaba vurgulanmıştır. Barbie bebek markası ise 'görmediğinizi olamazsınız' diye yola çıkarak, kız çocuklarına rol model olabilecek 18 farklı ülkeden 20 başarılı kadının Barbie bebeklerini üretmiştir (Dijital Ajans, 2018). Barbie markasının yaptığı bu reklamın tüketiciler tarafından olumlu algılandığı sonucu, Baki'nin 2019 yılında yürüttüğü çalışmada ortaya konmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre söz konusu bu reklam en çok pozitif yorum alan reklam olarak belirlenmiştir. 'Inspiring Women' (ilham veren kadınlar) sloganı ve 'More Role Models' (daha fazla rol model) etiketiyle yürütülen kampanya kadın vücudunu tek

odaklı reklam filmlerinin kadını güçlendirme ideolojisini nasıl pekiştirdiği ortaya koymaya çalışılmıştır. Tüm bu olguların incelenen reklam filminde bulunup bulunmadığını görsel analiz yöntemiyle ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı Selpak reklam filmi özelinde kadın temalı ve kadını güçlendirmeye yönelik reklam ideolojisinin yansımalarının betimsel olarak anlatılmasıdır. Bu çalışma ile Selpak reklam filmi ilk defa gösterge bilim ve betimsel analiz yolu ile alan yazında incelenmektedir.

Araştırmada kullanılan gösterge bilim yöntemi

Araştırmada yöntem olarak gösterge bilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Seçilen Selpak reklam filmi incelenmiş ve sahneler; gösterge-gösteren-gösterilen olarak ele alınarak bir takım çözümlemeler yapılmıştır. Orijinali 'semiotic' olan kelime dilbilim sözcüğünden yola çıkılarak gösterge bilim olarak kullanılmaktadır ve göstergelerin bilimsel açıdan analiz edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Rıfat, 2009, s.11). Gösterge bilim, en genel ifadeyle birbiri ile ilintili göstergeleri inceleyen bir bilim dalıdır (Gösterge bilim; görüntü, afiş, müzik, ses, metin gibi farklı araçları, gösteren, gösterilen ve gösterge olarak, bir bütün halinde analiz etmektedir. Ayrıca duygular, düşünceler, verilmek istenen alt mesajlar da semiyotiğin araştırma konularındandır. Barthes'e göre "gösteren ortamı gösterenin anlatım kapsamını, gösterilen ortamı ise içerik kapsamını" anlatmaktadır. Bu şekilde ortaya düz anlam (şifrelenmemiş-doğrudan anlaşılan) ve yan anlam (şifrelenmiş-dolaylı anlatılan) şeklinde iki farklı anlam çıkmaktadır (Barthes, 2005, s.52-54). Gösterge bilim araştırma süreci için altı aşama belirlenmiştir (Echtner 1999, s.50).

Tablo 2. Gösterge bilim Analiz Aşamaları

1	Eş zamanlı bir uygulama yapmak için güncel verilerin analizi
2	Analizi yapılacak temel öğelerin belirlenmesi ve bölümlendirilmesi
3	Belirlenen temel öğelerin kayıt altına alınması
4	Öğeler arasındaki ilişkilerin analizler yoluyla belirlenmesi ve karşılaştırılması
5	Öğeler arasındaki ilişkileri belirledikten sonra öğelerin sınıflandırılması
6	Tanımlayıcı ve ilişkisel anlamların yapılması

Kaynak: (Echtner, 1999, s.50).

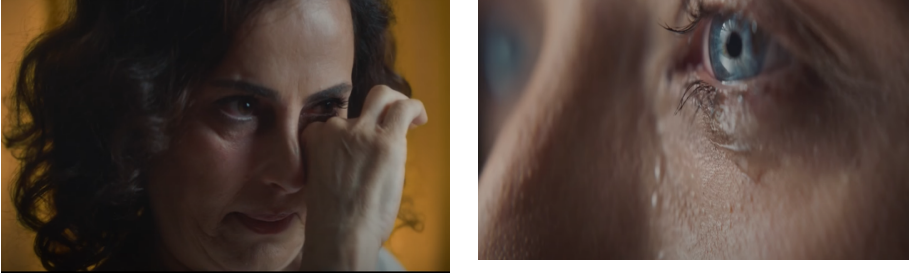
'Ön Yargıları Silelim' Selpak Reklam Filminin Femvertising Bağlamında Gösterge Bilimsel Çözümlemesi

Görüntü Düzlemi

Selpak'ın 1 dakika uzunluğunda 'Ön Yargıları Silelim' filmi, 2018 yılında, TBWA\İstanbul reklam ajansı tarafından çekilmiştir. Hedefi; toplumda kabul gören ve normalleşen bakış açılarını değiştirmek olan filmin oyuncular; ilk paralimpik tenis sporcumuz Büşra Ün, National Geographic fotoğraf ödüllü bir anne olan Dilek Uyar, kök hücre çalışmalarıyla başarıya ulaşan ve Kyoto Üniversite'sinden kabul alan bilim insanı İnci Kadribegic ve Emmy ödüllü tek Türk yönetmenimiz Hilal Saral'dır. Kadınlara yönelik ön yargıların sorgulandığı reklamda normalleştirilen inanışlara rağmen, başarılar elde eden kadınlarımız tanıtılmaktadır. Reklamda rol alan kişilerin ünlü olmaması, gerçek kişiler kullanılması, gerçek hikâyeye dayanması, firma tarafından tercih edilmiştir. Toplumumuzda kadına atfedilmeyecek bireysel başarıları elde edebilen, farklı dallarda kendilerini ispatlamış kadınların rol aldığı bu reklam filminin çekilip son haline gelmesi 40 gün sürmüştür.

Dilsel ve Görsel İletiler

Reklam filminin ilk sahnesinde ağlayan bir kadın gözü görülmektedir. Dış ses Nejat İşler ağlayan gözün görülmesi ile konuşmaya başlamaktadır ve "sizce bu kadın neden ağlıyor?" diye sorup akla gelebilecek ilk nedenleri sıralamaktadır. Toplumumuzda kadın ağladığında akla ilk gelen sebepler bu reklam filminde, kadının sevgilisi tarafından terk edilmesi, arabayı park edememesi ya da kuaförün saçını istediği gibi kesmemesi olarak belirlenmiştir.

Şekil 8. Selpak Reklam Filminin Başlangıç Sahnesi

Reklam filminin ikinci sahnesinde, ağlayan ve gözyaşlarını silen bir kadın yer almaktadır. Ardından gelen sahnelerde de üzgün, ağlayan kadın sahnelerine yer verilirken, dış ses; ‘kadın işte!, yine kim bilir neyi beceremedi?’ cümlesini kurmaktadır.

Şekil 9. Selpak Reklam Filminde Büşra Ün Sahnesi

Reklam filmi dış sesin ‘tanıştıralım!’ sözüyle devam ederken, yakın çekimde başı öne eğilmiş, ağlayan bir kadın görülmektedir. Sonraki sahnede uzak çekimde ise genç kadının mutluluktan ağladığı, milli forma giydiği, paralimpik sporcumuz olduğu anlaşılmaktadır. Sonraki sahnelerde, sporcumuzun alkışlanırken, madalya alırken, milli formayı taşıırken, forehand ve backhand (temel tenis tekniğinde iki vuruş çeşidi) vuruşlar yaparken sahneleri yer almaktadır.

Şekil 10. Selpak Reklam Filminde Büşra Ün Tanıtım Sahnesi

Gösterilen gözyaşlarının, elde ettiği büyük başarı sonrası sevinç gözyaşları olduğu ifade edilmektedir. Gösterilen kadının, paralimpik oyunlarında ülkemizi ilk kez temsil eden tenis sporcumuz Büşra Ün olduğu bilgisi verilmektedir. İlk sahnede gösterge insan, gösteren genç bir kadın, gösterilen genç kadının ağlaması iken, reklam filminin devam sahnesinde yine üzülen bir kadın yüzü gösterilmektedir.

Şekil 11. Selpak Reklam Filminde Dilek Uyar Sahnesi

Modern giyimli bir kadın ile başlayan bu sahnede dış ses; 'ya kızım yapacak işin mi yok diyenlere kulak asmayan' cümlesiyle tanıttığı ve National Geographic 2017 yılı Dünya Şampiyonluğu ödülü kazanan, kadın fotoğrafçımız Dilek Uyar hakkında bilgi vermektedir. Reklam filminin devamında, ödüllü fotoğrafçımızın sahneye davet edildiği ve ayakta alkışlandığı görülmektedir. Reklamda kadınları sahneye davet eden, takdir eden, ödül veren, başarısını kabul eden rollerde erkek oyuncular bulunmaktadır. Bu sahnelerde gösterilen yan anlamlar; güç, tabuları yıkmak, kendine güvenmek ve başarmaktır.

Şekil 12. Selpak Reklam Filminde Dilek Uyar Tanıtım Sahnesi

Reklam filminin sıradaki sahnesinde dış ses 'bilim adamı lafına inat bilim insanı olarak.....' cümlesiyle söze başlamaktadır. Bu sahnede yıllardır yapılan yanlış kullanımın tekrar altı çizilmektedir. Bilim adamı ve iş adamı yerine, bilim insanı ve iş insanı kullanımlarının son yıllarda yaygın kullanımı söz konusudur.

Şekil 13. Selpak Reklam Filminde İnci Kadribeğiç Sahnesi

Kütüphanede önünde masaüstü bilgisayarını ve açık duran kitabıyla çalışma yapan bilim insanımız, diğer sahnede mikroskobuyla araştırma yaparken gösterilmektedir. Çekilen bu sahnede başrolün arkasında başka bir kadın bilim insanının daha çalışma yaptığı görülmektedir. Burada verilen mesaj, bilim yapan kadınların var olduğu ve sayıca çok olduklarıdır. Üniversite kütüphanesinde çalışma sahnesinde, laboratuvar sahnesinde ve üniversite koridorunda yürüme sahnesinde başrol kadın oyuncu dışında birçok kadının rol aldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 14. Selpak Reklam Filminde İnci Kadribegiç Tanıtım Sahnesi

Kyoto Üniversitesi'nden kabul alan araştırmacımız İnci Kadribegiç'in tanıtıldığı bu kısımda, kabul haberi geldiğinde diğer kadın araştırmacılar ile paylaştığı sevinç ve tüm salon tarafından takdir edilip alkışlandığı anlara yer verilmiştir. Gösterilen yan anlamlar; başarı, ön yargıları yıkma, güç, zeka, çalışkanlıktır. Reklam filmi Emmy ödül töreninde sıradaki ödülün açıklanmasını bekleyen seyircilerden bir görüntü ile devam etmektedir. Ödül sahibinin ismi açıklandığında, kazanan yönetmenimiz Hilal Saral'ın o anki sevincine yer verilmiştir. Tüm dünyadan insanların alkışlandığı bu sonuç açıklanırken; 'kadından yönetmen mi olurmuş? diyenleri şaşırtan' betimlemesi yapılmaktadır. İlerleyen sahnelerde Hilal Saral, yönetmenlik yaparken erkek kast oyuncularını tarafından asiste edilmektedir, ardından gelen sahnede ise erkek ve kadın oyunculara bir takım yönlendirmeler yapmaktadır. Bu sahnelerde gösterilen yan anlam, kadının yöneten oluşu, güç ve iktidar sahibi oluşu, bilgi sahibi, danışılan ve öğreten oluşudur.

Şekil 15. Selpak Reklam Filminde Hilal Saral Tanıtım Sahnesi

Reklam filminin son sahnesinde, dört başrolün başardığı, kupa kaldırdığı, alkışlandığı sahneler yer almaktadır. Dilsel ve görsel iletilerin paralel

seyrettiği bu anlarda dış ses, ‘onlar ön yargıyla yaklaşanları utandıran, başarılarıyla bizi gururlandıran kadınlarımız...’ ifadesini kullanmaktadır. ‘...bunlar da mutluluk gözyaşları’ derken, Hilal Saral’ın sahnedeki mutluluk gözyaşları görsel ileti olarak gösterilmektedir. Reklamın sadece son sahnesinde marka ismine yer verilmiştir. Dış sesin reklam sloganını (‘sizce de ön yargıları silmenin vakti gelmedi mi?’) söylediği anda ekranda #önyargılarısilelim ve Selpak markası görölmektedir.

Şekil 16. Selpak Reklam Filmin Slogan Görölen Final Sahnesi

Sonuç ve Öneriler

Yapılan birçok araştırma kadınların güçlü yönlerini vurgulayan reklamlara karşı tüketicilerin olumlu tutum geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Feminist hareketi destekleyen kitle arttıkça, kadın odaklı reklamların önemi, Türkiye’de de artmaya başlamıştır. Sosyal medyanın geniş kitlelere hitap eder olmasıyla, yanlış bir reklam kampanyası ile yerle bir olan markalar olduğu gibi, doğru reklam stratejileriyle markaların yükselebildiği de görölmektedir. Toplumumuzda kadına verilen değer arttıkça ve bireyler sosyal medyada seslerini rahatlıkla duyurabildikçe, firmalar reklamlarda kullandıkları dili, verdikleri mesajı, çalıştıkları oyuncularını/ünlülerini özenle seçmek durumunda kalmıştır. Femvertising reklam sektöründe bir devrim yaratarak, kadına yüklenen kalıpları yıkmaya başlamıştır. Kadının yer aldığı reklamların çoğunlukla evde geçiyor olması, temizlik, yemek, çocuklarla etkinlik gibi tüm sorumlulukların kadına yüklendiği reklamların artık demode olduğu söylenebilir. Kadının ev dışında bir alanda gösterilmesi durumunda da ideal kadın olmasını bekleyen ve bu yönde bir dil kullanan reklamlar da olumsuz bir mesaj vermektedir. Kadının hem ev işlerinde, hem iş hayatında başarılı

olması gerektiği, ideal bir eş ve anne olması gerektiğini vurgulayan reklamlar cinsiyetçi bulunmaktadır.

Bu araştırmada incelenen reklamda yer alan tüm kadınların, zannedildiği gibi başarısızlık, muhtaçlık, naiflik gibi sebeplerden değil, kazandıkları başarıların bir sonucu olarak gurur ve mutluluktan ağladıkları vurgulanmaktadır. Ön yargıyla yaklaşp kadınları ve başarıyı normalleştiremeyen herkes için 'sizce de ön yargıları silmenin vakti gelmedi mi?' sorusunu sormaktadır. Reklam filminde, kast oyuncularını değil, ilk paralimpik tenis sporcumuz Büşra Ün, National Geographic fotoğraf ödüllü fotoğrafçımız Dilek Uyar, kök hücre çalışmalarıyla Kyoto Üniversitesi'nden kabul alan bilim insanımız İnci Kadribegic ve Emmy ödüllü tek Türk yönetmenimiz Hilal Saral rol almaktadır. Reklamın başrol kadınlarının; çalıştıkları ve başardıkları anlarda, yanlarında kadın oyuncular yer almaktadır. Başroldeki kadınların; sahneye takdim edilmesi, alkışlanması, asiste edilmesi, başarısının takdir edilmesi, öne çıkarılması gibi sahnelerde ise geri planda erkek oyuncular yer almaktadır. Kadının yöneten, başaran ve hayranlık uyandıran yönleri vurgulanmıştır.

Bu araştırma alan yazındaki mevcut çalışmalarla karşılaştırıldığında, tüm çalışmaların temelde benzer bir kaygı güttüğü görülmektedir. Alan yazında 'femvertising' konusunda akademik farkındalık yaratmak, toplumsal değişimi sağlayacağı düşünülen kadın odaklı reklamların, akademik dünyada da yer bulmasını sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pazarlama perspektifinden vurgulamak çabası, yapılan bir çok çalışma gibi, bu çalışmada da bulunmaktadır. İncelenen araştırmaların bulguları incelendiğinde (Banet-Weiser 2012; Crymble 2012; Mahdawi 2014; Zmuda ve Diaz 2014; Lazar 2014; Abitbol ve Sternadori 2016; Cihangiroğlu, 2017; Åkestam vd. 2017; Pérez ve Gutiérrez 2017; Drake 2017; Onaylı-Şengül, 2018; Kapoor ve Munjal 2019; Abitbol ve Sternadori, 2019; Abitbol ve Sternadori, 2020; Baki, 2019; Tan-Çakır, 2020; Aksakal, 2020; Sanay, 2020; Koç, 2020; Demirci, 2021; Çiftçi ve Serçelik, 2021); yapılan bu araştırma ile benzer çıkarımları olduğu, kadınların toplumdaki ve reklamlardaki yeri üzerine durum tespitlerinin yapıldığı görülmektedir.

Yapılan araştırmaların sonuçlarından hareketle, reklam sektörüne bir takım önerilerde bulunulması mümkündür. Kadınları, sadece eş sadece anne, sadece nesne olarak göstermemeleri gerekmektedir. Kadının; iş hayatında yeri olan, hayatın içinde erkeklerle eşit şekilde varlık gösteren,

başarılı, güçlü yönleriyle ve doğal haliyle öne çıkan şekilde gösterilmesi önem taşımaktadır. Kadın bedenini nesneleştiren, cinsel bir obje gibi sunan reklamlar artık olumsuz algılanmaktadır. Cinsel içerikli reklamın dikkat çekeceğini düşünerek yapılan, kadını metalaştıran reklamlardan kaçınılması önerilmektedir. Femvertising akımının; kadının medyada yer alma şeklini daha güçlü hale getiren, toplumda olumlu bir anlayış yerleşmesini sağlayan bir akım olduğu kanısına varılmıştır.

Kadını, toplumun kendine yazdığı rolü oynarken değil, onu olduğu gibi güçlü gösteren reklamların daha fazla yapılması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Femvertising in Marketing: Analysis of Selpak Advertising Film

*

Cansu Tor-Kadioğlu
Tarsus University

Today, advertisements, besides promoting products, giving information, and persuasion, also affect the society culturally. Businesses advertise for reasons such as protecting or enhancing their image, staying in the market, not losing their competitive edge. Advertising appeals to the senses of the consumer and informs. Experiences in one's life acquired cultural values, and social norms to which she adheres affect her attitude and her attitude turns into a behavior. According to the Deloitte report published as of April 2021, it is known that our country's media and advertising investments exceed 16 billion TL.

It is seen that 35% of the main characters used in advertisements in our country are women and they are mostly in roles related to housework. For example, it is usually a woman/mother who cries in an emotional advertisement. A woman who is sensitive, fragile, and waiting for help is a male person who saves from a difficult situation and is attributed to heroism. It is seen that the woman is mostly positioned at home and reflected as being in charge of all kinds of work such as housework and childcare. It is seen that most of the advertisements displayed today emphasize that the woman is at home and the sexual aspects of those in business life are emphasized. It is seen in advertisements with the sub-message that women should be well-groomed, beautiful, altruistic, enduring, weak, and attractive.

According to social learning theory, behaviors are learned through direct experience or modeling from the immediate environment. The advertisement is created by looking at the society and the viewers want to be as presented to them. In the preparation phase of the advertisements, some gender roles are loaded by taking into account the behavioral patterns. These advertisements, which cause the normalization of gender inequality, leave their place to advertisements emphasizing active women. This

word, which emphasizes the power of women, which has been encountered more recently, is formed by the combination of the French 'femme' (woman) and English 'advertising' (advertising). With the movement of Femvertising, the male-dominated perception has started to change. Ads that emphasize the talents of women, in particular, give messages to glorify women and position women in a much stronger place than they think are defined as Femvertising. Brands that create advertisements that emphasize the power of women increase their sales by both supporting the feminist movement and drawing a positive image. Women-based advertising has become a global strategy used by marketers and advertisers today.

The purpose of this study is to mention the place of the concept of femvertising in the marketing field and examine its reflections in our country. Against the gender inequality seen in our society, it has been tried to reveal how women-oriented commercial films, which enable women to be represented by taking women beyond the value attributed to this time, reinforce the ideology of empowering women. It is to analyze the Selpak commercial film, which is fictionalized with the theme of women's power with the femvertising movement through semiotics. In this context, the Selpak "Let's erase prejudices" commercial film was analyzed using descriptive analysis. The selected Selpak commercial film was examined and some analyzes were made by taking the scenes as indicator-signifier-displayed. It is emphasized that all women in the advertisement examined in this research cry out of pride and happiness as a result of their success, not for reasons such as failure, neediness, and naivety as supposed. It asks the question "Isn't it time to erase prejudices?" For anyone who can approach with prejudice and cannot normalize women and success. In the commercial, we are not cast members, but our first Paralympic tennis athlete Būşra Ūn, our National Geographic photo award-winning photographer Dilek Uyar, our scientist İnci Kadribegic, who received acceptance from Kyoto University with her stem cell studies, and our only Turkish director with an Emmy award, Hilal Saral. The lead actors of the advertisement have female actors alongside them when they work and succeed. In the scenes such as introducing the leading women to the stage, applauding, assisting, appreciating their success, and highlighting them, there are male actors in the background.

Based on the results of the researches, it is possible to make some suggestions to the advertising industry. They should not show women only as a wives or only as a mothers. It is important to show women who have a place in business life, who are equally successful with men, who stand out with their strengths and natural state. Ads that objectify the female body and present it as a sexual object are now perceived negatively. It is recommended to make more ads that show women as strong as they are, rather than playing the role that society writes for themselves.

Kaynakça / References

- Abitbol, A., ve Sternadori, M. (2016). You act like a girl: An examination of consumer perceptions of 'Femvertising'. *Quarterly Review of Business Disciplines*, 3(2), 117-128.
- Abitbol, A., ve Sternadori, M. (2019). Championing women's empowerment as a catalyst for purchase intentions: Testing the mediating roles of OPRs and brand loyalty in the context of femvertising. *International Journal of Strategic Communication*, 13(1), 22-41.
- Abitbol, A., ve Sternadori, M. M. (2020). Consumer location and ad type preferences as predictors of attitude toward femvertising. *Journal of Social Marketing*. 10(2), 179-195.
- Åkestam, N., Rosengren, S., ve Dahlen, M. (2017). Advertising "like a girl": Toward a better understanding of "femvertising" and its effects. *Psychology and Marketing*, 34(8), 795-806.
- Aksakal, T. (2020). *Reklamlarda kadın temsili: Türkiye ve Suudi Arabistan'da yayınlanan televizyon reklamları üzerinden karşılaştırmalı bir analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Alkan, N. (2016). New trends in the representation of women in contemporary media culture: a critical analysis of three women empowering advertising campaigns. *Galatasaray University Journal of Communication* 24 (1), 119-143.
- Baki, L. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve feminizm bağlamında femvertising: Kadın imgesi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Banet-Weiser, S. (2012). Free self-esteem tools?: Brand culture, gender, and the Dove real beauty campaign. In *Commodity activism: Cultural resistance in neoliberal times*, 39-56, New York University Press.

- Barthes, R. (2005). Göstergebilimsel Serüven (çev. M. Rifat-S. Rifat). *İstanbul: YKY*.
- Baxter, A. (2015). Faux activism in recent female-empowering advertising. *Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, 6(1),48-58.
- Becker-Herby, E. (2016). *The rise of femvertising: authentically reaching female consumers*. Twin Cities: University of Minnesota
- Bigumigu (2020). Özel üretim Barbie bebek. <https://bigumigu.com/haber/barbie-aralarinda-gulse-birsel-in-de-bulundugu-dunya-kadınlar-gunune-ozel-bebekler-uretti/>. Erişim Tarihi: 03.06.2020
- Bozbay, Z., Gürşen, A. E., Akpınar, H. M., & Yaman, Ö. K. (2019). Tüketicilerin kadın temalı reklamcılık (femvertising) uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri: Kalitatif Bir Araştırma. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 31, 169-190.
- Cihangiroğlu, E. (2017). *Reklamda kadın temsiliinde cinsiyetçi yaklaşımlar ve femvertising kavramı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Crymble, S. B. (2012). Contradiction sells: Feminine complexity and gender identity dissonance in magazine advertising. *Journal of Communication Inquiry*, 36(1), 62-84.
- Çiftçi, D., ve Serçelik, H. (2021). Toplumsal cinsiyet kalıpları açısından göstergebilimsel analiz: Beko ve Dove. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 23-46.
- Deloitte Raporu (2020). Reklamcılar derneği Türkiye'de medya ve reklam yatırımları. Erişim tarihi: 21.05.2021.
- Demirci, K. (2021). Reklamlarda dış sesin cinsiyeti: Televizyon reklamları üzerinden bir analiz. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 100-126.
- Dijital Ajans (2018). Rol Model Barbie Bebekler.<https://www.dijitalajanslar.com/mattel-17-rol-model-kadın-barbie-bebegini-yapti/>. Erişim Tarihi: 21.06.2020
- Drake, V. E. (2017). The impact of female empowerment in advertising (femvertising). *Journal of Research in Marketing*, 7(3), 593-599.
- Echtner, C. M. (1999). The semiotic paradigm: implications for tourism research. *Tourism management*, 20(1), 47-57.

- Eczacıbaşı (2019). <https://www.eczacibasi.com.tr/tr/basin-odasi/haberler/birliktebiz-reklam-dunyasini-da-degistiririz> Erişim Tarihi 12.12.2020
- Espinar-Ruiz, E., ve González-Díaz, C. (2012). Gender portrayals in food commercials: A content analysis of Spanish television advertisements.6(4), 109-126.
- Göktaş, B., ve Erdoğan-Tarakçı, İ. (2018). Bir tutundurma aracı olarak reklamın sosyal medyada uygulamalarına yönelik bir araştırma: Instagram örneği. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 50-67.
- Güven, G.Ö. (2020). *Feminist reklamların (femvertising) Aristoteles'in retoriksel üç ikna kanıtı bağlamında değerlendirilmesi ve kadın izleyiciler üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- İnce-Yenilmez, M. (2021). Bridging the gender gap in emerging economies for a better future of work for all. In *The Economics of Gender Equality in the Labour Market*, (1) 1-16. Routledge.
- Johnston, J. ve Taylor, J. (2008). Feminist consumerism and fat activists: A comparative study of grassroots activism and the Dove real beauty campaign. *Signs: Journal of women in culture and society* 33(4), 941-966.
- Kapoor, D., ve Munjal, A. (2019). Self-consciousness and emotions driving femvertising: A path analysis of women's attitude towards femvertising, forwarding intention and purchase intention. *Journal of Marketing Communications*, 25(2), 137-157.
- Koç, Y. (2020). *Temizlik ürünü reklamlarında toplumsal cinsiyet rollerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Batman Üniversitesi. Batman.
- Lazar, M. M. (2014). Recuperating feminism, reclaiming femininity: hybrid postfeminist I-identity in consumer advertisements. *Gender and Language*, 8(2), 205-224.
- Mahdawi, A. (2014). How feminism became a great way to sell stuff. *The Guardian* 23.
- Marketing Türkiye (2020). Ne yaparsan yap kız gibi yap. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/kiz-gibi-yap-ne-yaparsan/>. Erişim Tarihi: 17.05.2020

- Mediacat, (2017). <https://mediacat.com/mashablea-gore-2017-super-bowlun-en-iyi-reklamlari/2/>. Erişim Tarihi: 03.03.2018
- Onaylı-Şengül, G. (2018). *Kadın odaklı reklamlarda kadınlık sunumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pérez, M. P. R., ve Gutiérrez, M. (2017). Femvertising: female empowering strategies in recent Spanish commercials. *Investigaciones feministas*, 8(2), 337-351.
- Rıfat, M. (2009). Göstergebilimin ABC'si. İstanbul: Say Sayınları
- Rodrigues, R. A. (2016). *Femvertising: empowering women through the hashtag? A comparative analysis of consumers' reaction to feminist advertising on Twitter* (Doctoral dissertation, Instituto Superior de Economia e Gestão). Phd Thesis.
- Rubery, J. (2019). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47333303> . (2019). Erişim Tarihi 08.09.2020
- Sanay, Y. (2020). *Kristal elma ödüllü reklamlarda cinsiyet rollerinin temsili üzerine bir içerik analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Tan-Çakır, N. (2020). *Televizyon reklamlarında kadına yüklenen toplumsal rollerin anlatı yoluyla inşası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Varghese, N., ve Kumar, N. (2020). Femvertising as a media strategy to increase self-esteem of adolescents: An experiment in India. *Children and Youth Services Review*, 104965.
- Yıldız, F. Z., Atalay, E., Gündoğmuş, E. & Aydın, B. Y. (2019). *Kadın akademisyenlerin sorunları üzerine fenomenolojik bir saha araştırması*. 4. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi, Tam metin bildiri, Ankara. 308-321.
- Yoldaş, M. A., ve Ergezer, Ç. (2013). Üniversitede eğitim görmekte olan öğrencilerin reklamlara karşı tutum ve davranışları üzerine Kırgızistan'da ampirik bir araştırma. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 280-297.
- Zmuda, N. ve Diaz, A. C. (2014). Female Empowerment in Ads: Soft Feminism or Soft Soap. *Advertising Age* 2

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tor-Kadıoğlu, C. (2021). Pazarlamada femvertising: Selpak reklam filminin analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5304-5331. DOI: 10.26466/opus.821650

Oyuncak Seçiminde Ebeveynlerin Cinsiyet Algısının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi¹

DOI: 10.26466/opus.891026

*

Öznur Özer * - Deniz Akgül **

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir/Türkiye

E-Posta: oznurozerr@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-5705-8575](https://orcid.org/0000-0002-5705-8575)

**Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir/Türkiye

E-Posta: deniz.akgul@ahievran.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5143-7267](https://orcid.org/0000-0002-5143-7267)

Öz

Oyuncak, bir oyun nesnesi olmakla beraber aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yansıtıldığı ve toplumsal normlardan izler taşıyan bir ürün mahiyetindedir. Toplumsal algı ebeveynlerin tüketim pratiklerini de etkileyerek oyuncak konusundaki satın alma davranışlarına yön vermektedir. Bu nedenle oyuncak seçiminin sosyolojik bir temelde de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu araştırmada, ebeveynlerin çocukları için oyuncak alışverişi konusunda toplumsal cinsiyete dair tutumları değerlendirilecek ve bu tutumların tüketimlerine yansımaları incelenecektir. Çalışmanın amacı; oyuncaklarda firmaların kullanmış oldukları renk şekil gibi cinsiyet göstergelerine karşı ebeveynlerin tutumlarını incelemek ve bu tutumlar üzerinde etkili olan toplumsal cinsiyet algısını ve kültürel kodları belirlemektir. Veri toplama aracı olarak cinsiyet rolleri tutum ölçeği, satın alma niyeti ölçeği kullanılmıştır. Anket 0-6 yaş grubu arasında çocuğu olan kişilere online olarak uygulanmıştır. Çalışmanın veri analizi SPSS programı ile yapılmış ve toplumsal cinsiyet algısının oyuncak satın alma niyeti üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algıları demografik özelliklerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Ebeveynlerin satın alma niyetlerinin demografik özelliklerine ve eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Oyuncak seçimi, Cinsiyet algısı, Satın alma niyeti*

¹ Bu çalışma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde halen yürütülmekte olan aynı isimli tez çalışmasının bir bölümünden türetilmiş ve özet bildiri olarak Ocak 2021 Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities'de sunulmuştur.

The Effect of Parents' Gender Perception in Toy Selection on Purchasing Choices

*

Abstract

The toy is an object of play, but at the same time, it is a product that reflects gender roles and carries traces from social norms. Social perception, influences and directs consumption practices. For this reason, toy choice should be evaluated on a sociological basis. In this study, parents' gender attitudes towards toy shopping for their children will be evaluated and reflection of these attitudes on their consumption will be examined. The aim of the study, to analyze parents' attitudes towards gender indicators such as color and shape used by companies in toys and to determine gender perception and cultural codes that have an impact on these attitudes. Data collection scale, Gender roles attitude scale and purchase intention scale were used. The survey was applied online to people who have children between the ages of 0-6. The data analysis of this study was made with the SPSS program and it was determined that gender perception an effect on the toy purchase intention. Gender perceptions of parents' choice of toys differ significantly according to their demographics. It was determined that parents' purchasing intentions differ significantly according to their demographics and educational status.

Keywords: *Choosing toys, Sex perception, Intention to buy*

Giriş

Oyunun temel aracı olan oyuncak, bir oyun nesnesi olmakla birlikte çocuklar için hayal dünyalarını geliştiren, birtakım motor becerileri kazandıran, zihinsel ve sosyal açıdan katkı sağlayan önemli bir araç niteliğindedir. Oyun ve oyuncak, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel, sosyal gelişiminde önemli bir eğitici ve öğreticidir. Çocuğun hayata bakış açısının şekillenmesinde, toplumsal cinsiyet rollerini zihninde konumlandırarak içselleştirmesinde okul öncesi dönem kritik ve çok önemli bir evredir. Bu evrede, oyun ve oyuncak çocuğun dünya ile arasındaki köprü misali önemli bir etkiye sahiptir. Bu yönüyle çocuk için oyun ve oyuncak, hayatın provası gibidir. Oyun ile gerçek dünyanın minyatür halini inşa ederek, küçük bir alanda kendi gerçekliğini yaratır. Bu alanda, kendini de konumlandırarak roller biçmekte ve kimliğini kazanmaktadır.

Çocuğun oynayacağı oyuncuğun seçimi konusunda, ebeveynler bazen onları özgür bırakırken, bazen de çocuğun tercih sürecine katılması ile onlarla birlikte karar verebilirler. Bazı durumlarda ise ebeveynler salt kendi tercihleri ile çocuğu daha edilgen şekilde konumlandırarak bir seçim yapabilirler. Ebeveynler bu süreçte önemli rol oynamaktadırlar ve çocuklarına oyuncak satın alma sürecinde birçok değişkeni dikkate alarak seçim yapmaktadırlar. Bu değişkenlerden biri, çocuğun cinsiyetidir ve ebeveynlerin oyuncak seçiminde kayda değer şekilde önem teşkil etmektedir. Oyuncak seçimi yaparken; oyuncuğun rengi, türü, fonksiyonu gibi faktörleri de dikkate almaktadırlar. Çocuğun oyuncaklarının çoğunluğu, renk ve tür açısından "toplumsal cinsiyetine uygun" olarak seçilmektedir. Bu nedenle, ebeveynlerin oyuncak seçimi; sosyolojik ve psikolojik eksende değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir nitelik arz etmektedir. Bireyler tüketim yaparken içinde buldukları toplumsal normlardan ve psikolojik durumlardan bağımsız değillerdir. Bu nedenle "tüketim kültürü", "tüketici psikolojisi" gibi nitelendirmeler ortaya çıkmıştır. Bu açıdan, ebeveynlerin çocukları için oyuncak tercihinde cinsiyet açısından hangi kültürel kodlarla düşündüklerini ve hangi psikolojik motivasyonla davrandıklarını anlamak ve analiz etmek önemlidir.

Bu çalışmada, ebeveynlerin çocukları için yaptıkları oyuncak alışverişlerinde, toplumsal cinsiyet algısının etkilerini araştırmak amaçlanmaktadır. Oyuncaklarda, firmaların kullanmış oldukları renk şekil gibi cinsiyet göstergelerine, tüketici olarak ebeveynlerin tutumları ve bu tutumların satın alma

kararı üzerindeki etkileri ölçmek amaçlanmıştır. Ebeveynlerin çocukları için oyuncak alışverişine ilişkin cinsiyetçi tutumları değerlendirilmiş ve bu tutumların tüketimlerine yansması incelenmiştir. Temel amaç; oyuncularda firmaların kullanmış oldukları renk, şekil gibi cinsiyet göstergelerine karşı alışveriş esnasında ailelerin tutumları ve bu tutumlar üzerinde etkisi olan değişkenleri incelemektir. Aynı zamanda cinsiyetçi tutumların ebeveynlerin sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik durumlarına göre değişkenliğini belirleyerek bir analiz yapmak amaçlanmaktadır.

Literatür ve Kavramsal Çerçeve

Küçük çocuklar, cinsiyet anlayışlarını okul öncesi dönemde inşa etmektedirler. Cinsiyet tutumlarını üç yaşına geldiklerinde oyunculara yansıtmakta ve ebeveynlerinin cinsiyet ve oyun hakkındaki görüşlerini kolayca yansıtmaktadırlar (Burge, 1981). Okul öncesi dönemde her yaş grubundaki kız ve erkek çocuklar için kalıplaşmış oyuncak tercihleri ve bu oyuncak tercihindeki cinsiyet farklılıkları erken yaşlarda görülmektedir. Bu durum; biyolojik yatkınlıklar, bilişsel gelişim ve oyuncak tercihi üzerindeki çevresel etkiler bakımından tartışılmaktadır (Todd, Barry ve Thommessen, 2017). 3-6 yaş arasındaki çocuklarda oyuncak tercihinin; aile, arkadaş, renk, sosyal çevre etkisi gibi etmenlerden etkilendiği bilinmektedir. Ayrıca, erkek çocuklarının oyuncularda konusunda görece kalıpyargısal ve cinsiyetçi tutum sergiledikleri; kız çocuklarının daha az cinsiyetçi tutuma sahip oldukları belirlenmiştir (Güder ve Albay, 2016). 1-5 yaş arası kız ve erkek çocuklarındaki cinsiyet özelliklerine ilişkin ön yargıların, erkek çocuklarda kız çocuklarına oranla biraz daha fazla olduğu belirlenmiştir (Kuzu, 2015).

Ebeveynlerin cinsiyet rol algıları ile çocuklarının seçtikleri oyun, oyuncak arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Anne ve babanın ayrı ayrı cinsiyet rol algıları ile çocukların oyuncak tercihi arasındaki ilişki incelendiğinde; erkek çocukların kuvvet, hız, güç gerektiren oyunlardan yana tercihlerini kullandıkları, kız çocuklarının ise koruyan bakım veren ve grup içi etkileşim gerektiren oyunları tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Anne dışıl cinsiyet rol algısı ile kız çocukların peluş gibi oyuncularda oynaması arasında olumlu yönde bir ilişki bulunurken, annenin eril cinsiyet rol algısı ile erkek çocukların peluş tarzında oyuncak tercihleri arasında olumsuz bir ilişki saptanmıştır. Babanın

dişil cinsiyet rol algısı ile erkek çocukların konuşmalarında saldırganca cümleler kullanma, alay etme gibi davranışlarda bulunma durumu arasında ilişki görülmektedir. Babanın eril cinsiyet rol algısı kız çocuklarının araba kullanma gibi aktiviteleri arasında negatif yönde bir ilişki saptanmıştır (Çiftçi ve Özgün, 2011). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarını, ailenin içinde bulunduğu farklı sosyoekonomik düzeyden nasıl etkilenebileceği konusunda, anne babanın ev işleri konusunda paylaşımcı olmasının çocukları daha az kalıpyargısal yaptığı ortaya çıkmıştır. Baba baskısı hissedilmeyen, farklı cinsiyetten kardeşe sahip olan, farklı cinsiyete ait oyuncak sahibi olan çocukların oyuncaklar konusunda kalıp yargılarının azaldığı belirlenmiştir (Güder ve Yıldız, 2016). Ayrıca, okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyete dayalı oyuncak seçimi, cinsiyetler arası davranış konusundaki yargıları ve cinsiyete bağlılık arasındaki ilişkileri incelendiğinde görülmektedir ki, ahlaki ve sosyal normları ayırt edebilen daha esnek normlara sahip çocuklar, katı normlara sahip çocuklara göre daha az cinsiyet tipi oyuncak seçimleri sergilemişleridir (Lobel, v.d., 1993).

Annelerin cinsiyet rolleri ve çocuklarının oyuncak tercihi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada annelerin cinsiyet rolleri, feminen, maskülen ve androjen olarak sınıflandırmıştır. Androjen annelerin çocuklarının belirgin bir oyun ve oyuncak türünde yoğunlaşmadığı gözlenmiştir. Feminen annelerin kız çocuklarının oyuncak tercihi evcilik oyuncakları türünde iken, maskülen annelerin erkek çocuklarının taşıt türünde oyuncakları seçtikleri görülmüştür. Androjen annelerin çocukları aktif oyunlar, yap-inşa oyunları gibi farklı oyunları tercih ettiği tespit edilmiştir (Aksoy ve Baran, 2017). Bazı araştırmalara göre, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların cinsiyete ilişkin kalıp yargıları da artmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça annelerin toplumsal dinamikleri daha iyi analiz ettiği ve çocukları üzerinde toplumsal cinsiyet konusunda da daha fazla kaygılandıkları ve bunun sonucunda önyargılarının pekiştiği sonucuna ulaşılabilir. Erkek çocukları kız çocuklarına kıyasla daha yüksek düzeyde kalıp yargılara sahiptir. Kız çocukları, bebek ve mutfak ile ilgili seçimler yaparken erkek çocuklarının, taşıt, tabanca gibi oyuncakları seçtiği gözlemlenmiştir (Kahraman ve Başal, 2011).

Babaların toplumsal cinsiyet konusunda sahip oldukları kalıp yargıların çocukların oyun ve oyuncak seçimini etkilediği görülmektedir. Özellikle er-

kek çocuklar seçtikleri oyuncuğun karşı cinsiyete uygun bir oyuncaksa babalarının bu duruma tepkisel yaklaşacağını düşünmektedirler (Raag ve Rackliff, 1998, s.698; Yağan ve Güler, 2016, s.439; Fagot ve Hagan, 1991).

Farlı sosyoekonomik düzeydeki anne ve babalar incelendiğinde, babaların sosyoekonomik düzeyi düştükçe eril cinsiyet rol algısının arttığı görülmektedir. Sosyoekonomik düzey ebeveynlerin cinsiyet rol algılarını etkilemekte, ebeveynler de çocukların oyuncak tercihini ve akran ilişkilerini etkilemektedirler (Aydilek ve Özgün, 2011, s.2259). Yüksek eğitim düzeyindeki ebeveynlerin oyuncak tercihinde ve satın almada cinsiyete dair kalıp yargılara önem vermedikleri gözlemlenmiştir. Bunun eğitim düzeyi ile ilgili olduğu düşünülmektedir (Güvenç ve Demircili, 2018). Çocukların oyuncak tercihleri konusunda literatürde çalışılmış 75 araştırmanın bulgularını değerlendirip analiz eden kapsamlı bir çalışmaya göre çıkan sonuç; çocukların cinsiyetlerine göre oyuncak tercih ettikleridir. Kızlar araştırmacıların nötr olarak sınıflandırdığı oyuncakları erkeklerden daha fazla tercih etmişlerdir (Davis ve Hines, 2020).

Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet kavramı, biyolojik ve toplumsal olarak iki farklı alanda tanımlanmakta ve nitelendirilmektedir. Biyolojik olarak kadın ya da erkek olarak dünyaya gelen insan zamanla, toplumsal olarak 'kadın' ve 'erkek' olma sürecine katılmaktadır. Konuya ilişkin 'Toplumsal cinsiyet' kavramı Ann Oakley tarafından 1972 yılında sosyoloji literatürüne kazandırılmıştır. Bu açıdan cinsiyet biyolojik olarak kadın, erkek gibi ayırt edici unsur olmakla beraber, toplumsal olarak da ayırt edici nitelikler arz etmektedir.

Toplumsal cinsiyetin inşasında tarihsel süreç incelendiğinde, kadın ve erkek arasındaki fizyolojik bazı farklılıkların önemli bir faktör olduğu yaygın görüşlerdendir. Doğum süreci, bebeğin bakımı gibi etkenler kadını daha çok ev ile ilgili işlere yöneltmektedir. Günümüzde yaygınlaşan doğum kontrol, kadının üretim sürecine aktif katılımı gibi değişimlere rağmen kadının ev işleri ile rolünün pek fazla değişmediği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ve ev içi işbölümüne dair birçok araştırma, kadınların çalışma hayatında aktif olarak çalışsalar bile ev içindeki iş yüklerinin azalmadığını göstermektedir (Vatandaş, 2011). Kadının toplumda nezdinde konumlandırılışında; ev, ev işleri,

çocuğun bakımı önemli bir yer tutmaktadır. Çalışan kadınlarda bile ev işlerinin yükümlülüğü ve çocukla ilgili işler, mevcut mesleğine ek olarak devam etmektedir. Erkeğin bu işlerden sorumluluğu görece daha az derecededir (Bingöl, 2014). Yani bu kavram sadece bireylerin kazandığı bir kimlik olmaktan daha öte, yapısal düzeyde toplumsal yaşamdaki iş bölümü, sembolik düzeyde ise kadın ve erkek stereotiplerini içinde barındıracak kadar kapsamlı bir hale gelmiştir (Marshall, 1999, s.98).

Cinsiyete dair bu kalıp yargılar, sinema, televizyon dizileri, reklamlar gibi kitle iletişim araçları ile daha da pekiştirilmektedir. Çocuklar da bu kalıp yargıları gözlemleyerek ve model alarak bu toplumsal kalıp yargı zincirinin birer halkasını oluşturmaktadırlar. Reklamlarda anne edilgen bir figür olarak ev ile ilgili işlerde, baba aktif bir figür olarak çalışma hayatında gösterilmektedir. Kız çocukları için evcilik, bebek ve pembe renkler ile dolu bir dünya tasarlanırken, erkek çocukları için top oynadığı, daha aktif oyunlarda yer aldığı bir dünya tasarlanmaktadır. Böylece reklamlar aracılığıyla, cinsiyete dair kalıp yargılar hem inşa edilmekte hem de pekiştirilmektedir (Gündüz, 2010). Çocuklar bu kalıp yargılar konusunda, kendi cinsiyetinden olan ebeveyni ile kendini daha çok özdeşleştirerek model almaktadır. Cinsiyet rollerini bu taklit yolu ile inşa ederek oluşturmakta ve içselleştirmektedirler (Gündüz, 2010, s.87). Bu yönüyle aile, toplumsal cinsiyetin oluşturulduğu ve topluma nüfuz ettiği önemli ve temel kurumlardan biridir (Bingöl, 2014, s.108).

Toplumsal cinsiyet son yıllarda oldukça önem verilen ve somut olarak da ölçülmesi amaçlanan bir konudur. Dünya Ekonomik Forumunun farklı ülkeleri analiz ettiği Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi bulunmaktadır. Bu endeks, kadınlara sağlanan eğitim olanakları, fırsat eşitliği, kadınların ekonomiye katılımı, sağlık ve siyasi alanda kadınların yeri gibi temel başlıklara göre hazırlanmaktadır. Ülkemiz, Dünya Ekonomik Forumu'nun 2020 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nde 153 ülke arasında 130. Sırada yer almıştır. Endekste Türkiye; kadınların ekonomiye katılımı ve fırsat eşitliği kategorisinde 136., işgücüne katılımında 135., aynı işe eşit ücrette 106., eğitim olanaklarına erişimde 13., sağlıkta 64. ve siyasi yaşamda temsilde 109. sırada yer almıştır. (We Forum, 2020).

Oyuncak Satın Alma Niyeti

Cinsiyet kavramının toplumsal açıdan algılanışının, toplum nezdinde değerlendirilme biçiminin ebeveynlerin oyuncak tercihine yansması kaçınılmazdır. Bu açıdan hem ebeveyn hem de çocuk bu durumdan bağımsız olarak düşünülemez. Çocukların oyuncak tercihinde; çocukların yaşları, cinsiyetleri, oyuncak reklamları, firmaların oyuncak tasarımları, oyuncuğun rengi, aile, ebeveynin evdeki rolü, akran, sosyal çevre etkisi gibi faktörler oldukça etkili olarak görülmektedir. Çocuğun yaşı arttıkça cinsiyete dair kalıp yargıları da artmakta ve oyuncak tercihini bu doğrultuda yapmaktadır. Erkek çocukları, kız çocuklarına göre oyuncakları cinsiyete göre kategorileştirme eğiliminde olup, cinsiyete dair kalıp yargılara daha yüksek oranda sahiptir. Oyuncak reklamlarının ve firmaların ekonomik kaygılar güderek var olan toplumsal algıyı devam ettirerek kız oyuncuğı, erkek oyuncuğı ayırımı yapması da çocukların oyuncak tercihlerini etkilemektedir. Toplumsal algı oyuncaklara yansıtılarak çocuklara sunulmaktadır (Güder ve Alabay, 2016, s.105-107). Son yıllarda, çizgi filmlerde ve animasyon filmlerde karakterlerin figürleri oyuncak olarak tasarlanarak çocuklara sunulmaktadır. Ayrıca, oyuncak firmaları ürün yerleştirme konusunda sinema ve televizyon sektörünü aktif şekilde kullanılmaktadırlar. Çocuklar, ürün yerleştirme yapan bu markaları ve ürünlerini hatırlayarak, ebeveynleri üzerinde bu oyuncakları satın almaları konusunda etki oluşturmaktadırlar. Çoğu zaman bu etki sonucunda ebeveynin oyuncuğı satın aldığı görülmektedir (Sarıyer ve Ayar, 2013, s.92-93).

Çocuğun tüketim sürecindeki serüveni yaş, bilişsel ve sosyal gelişimler ile üç evrede ele alınabilir. Algısal Evre (3-7 yaş), Analitik Evre (7-11 yaş), Düşünme Evresi (11-16 yaş). Algısal evrede (3-7 yaş), çocuk genel bir yönelim ile pazarın kolayca gözlemlenebilen genel özelliklerine odaklanabilir. Ürünleri nitelik bakımından ve sadece kendi basit gözlemleri ile değerlendirebilirler, basit ve sınırlı bir tüketici bilgisine sahiptirler sadece. Markayı tanıyabilirler ama sadece yüzeysel özelliklerinin farkındadırlar, örneğin semboller gibi. Bilgiyi kodlama, analiz etme gibi yetilere sahip olmadıkları için bireysel nesnelere ya da deneyimler ile değerlendirmektedirler. Yani çocuk, kararları sınırlı bir algı ve bireysel değerlendirmeler ile almaktadır (John, 1999: 186-187). Bu durum, çocuğa sunulan tanıtım faaliyetleri açısından oldukça önemlidir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte çocuklar da ürünler, markalar, rek-

lamlar ile daha erken yaşta tanışmaktadırlar. Günümüzde çocuk, ailenin satın alma kararı üzerinde etkin bir hale gelmiştir. Aileler, çocukları satın alma sürecine müdahil ederek onların da fikirlerini almaya başlamıştır. Çocuğun seçim ve beğenileri, ailenin satın alma kararında reklam gibi pazarlama stratejilerinden daha etkili olmaktadır. Bu yönüyle çocuklar, markalar için önemli bir tüketici kitlesidir ve pazarlama stratejileri bakımından dikkate alınan önemli bir kitle durumundadır (Gülarıslan, 2013, s.135-136).

Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, araştırmada izlenecek yöntem ve model belirtilerek, araştırmanın evren ve örnekleme/araştırma grubu hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca araştırma verilerinin nasıl toplanacağı, planlanan veri toplama araçları, veri toplama/işlem sürecine ilişkin açıklamalarla birlikte, verilerin nasıl analiz edileceği kısaca belirtilecektir.

Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnekleme

Araştırmanın kapsamını, 0-6 yaş aralığında çocuklar ve onların ebeveynleri oluşturmaktadır. Çocukların, oyuncaklara yönelik cinsiyet tutumlarını, bu yaş aralığında daha belirgin şekilde yansıttıkları da bilinmektedir. Bu çalışmada, sadece ebeveynlerin tutumları incelenmeye çalışıldığından çocukların yaş aralığı 0-6 olarak belirlenmiştir.

Örnekleme, %95 Güven aralığında ve 0,05 hata payı ile hesaplanarak Kırşehir için 374 bulunmuştur (Nakip, 2013, s.292). Anket sayıları, Kırşehir ilinde yaşayan 0-6 yaş aralığında çocukların sayısı ve onların ebeveynleri göz önüne alınarak oransal olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanmasında online anket metodu kullanılmıştır. Anketler, belirlenen örneklem metoduna göre uygulanmıştır. Literatürde yer alan iki adet ölçekten faydalanılmıştır. Ölçekler; Cinsiyet rolleri tutum ölçeği (Burge'den uyarılma 1981), Satın alma niyeti ölçeği (Duffett, 2015). Cinsiyet rolleri tutum ölçeği (Burge'den uyarılma 1981) toplamda 19 maddelik bir ölçektir. Bu ölçek, ebeveynlerin cinsiyete özgü oyuncak seçimleri ve cinsiyete özgü davranışlarla ilgili tercihlerini açıklamak için geliştirilmiştir. Satın alma

niyeti ölçeği, Duffett (2015) tarafından geliştirilmiş olup toplamda 9 maddeden oluşmaktadır ve bu çalışmada ebeveynlerin cinsiyete özgü oyuncak satın alma niyetini ölçmektedir. Anketin demografik bölümünde ebeveynlerin oyuncak satın alırken çocuklarının seçmesine izin verme durumu ve ebeveynlerin satın aldıkları oyuncakları çocukları ile birlikte oynama durumu ile ilgili ek sorular sorulmuştur. Ankette kullanılacak olan ölçeklerin orijinalleri, İngilizcedir. Dolayısı ile Türkçeye tercümesi yapılarak uygulanmıştır. Anket, Aralık 2019 – Şubat 2020 tarihleri arasında devamlı uygulanmıştır.

Anket uygulaması sonucunda toplamda 602 anket elde edilmiştir. Fakat, anket formunun yanlış ya da eksik doldurulması, sorulardaki içeriklerin dikkatli okunmaması sonucunda bazı anketler elenerek sonuç itibarıyla, kullanılabilir 531 adet anket verisine ulaşılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1. Araştırmaya katılan ebeveynlerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular

Cinsiyet	F	%	Meslek	F	%
Kadın	437	82,3	Kamu Çalışanı	200	37,7
Erkek	94	17,7	Özel Sektör	128	24,1
Toplam	531	100,0	Emekli	160	30,1
Aylık Gelir	F	%	Çalışmıyor	43	8,1
2499 ve altı	37	7,0	Toplam	531	100,0
2500-4000	103	19,4	Ebeveynlerin Satın Aldıkları Oyuncakları	F	%
4001-5500	102	19,2	Çocukları İle Birlikte Oynama Durumu		
5501-7000	98	18,5	Her Zaman	331	62,3
7001 ve üzeri	191	36,0	Bazen	197	37,1
Toplam	531	100,0	Hiçbir Zaman	3	,6
Çocukların Cinsiyeti	F	%	Toplam	531	100,0
Kız	258	48,6	Ebeveynlerin Oyuncak Satın Alırken Ço-	F	%
Erkek	249	46,9	cuklarının Seçmesine İzin Verme Durumu		
Kız ve Erkek	24	4,5	Her Zaman	238	44,8
Toplam	531	100,0	Bazen	286	53,9
Eğitim Durumu	F	%	Hiçbir Zaman	7	1,3
İlköğretim	15	2,8	Toplam	531	100,0
Lise	98	18,5	Yaş	F	%
Lisans	308	58,0	18-29	87	16,4
Lisansüstü	110	20,7	30-35	289	54,4
Toplam	531	100,0	36-39	105	19,8
			40 ve üzeri	50	9,4
			Toplam	531	100,0

Analiz sonuçlarına göre; katılımcıların %82,3'ü kadın, %17,7'si erkek, %36'lık kesimin 7001 TL ve üzeri, %19,4'lük kesimin 2500-4000 TL aralığında, %19,2'lik kesimin ise 4001-5500 TL aralığında gelir düzeyinde olduğu, %58'lik kesimin lisans, %20,7'lik kesimin lisansüstü, %18,5'lik kesimin ise lise mezunu olduğu, %37,7'lik kesimin kamu sektörü çalışanı, %30,1'lik kesimin emekli, %24,1'lik kesimin ise özel sektör çalışanı olduğu, %54,4'lük kesimin 30-35 yaş aralığında, %19,8'lik kesimin 36-39 yaş aralığında, %16,4'lük kesimin ise 18-29 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının %48,6'sı kız, %46,9'u erkektir. %62,3'ü satın aldıkları oyuncakları çocukları ile her zaman birlikte oynarken, %37,1'i ise satın aldıkları oyuncakları çocukları ile bazen oynamaktadır. Katılımcıların %53,9'u oyuncak satın alırken çocuklarının seçmesine bazen izin verirken, %44,8'i çocuklarının oyuncaklarını seçmesine her zaman izin vermektedir.

Tablo 2. Normal Dağılım ve Güvenilirlik analizi sonuçları

Ölçekler	Güvenilirlik
Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği	0,749
Satın Alma Niyeti Ölçeği	0,833

Güvenilirlik analizinde Cronbach's Alpha katsayısı kullanılmıştır. Güvenilirlik analizi sonucunda elde edilen Cronbach's Alpha değerleri Cinsiyet rollerini tutum ölçeği için 0,749 satın alma niyeti ölçeği için 0,833 değerinde bulunmuştur.

Tablo 3. Normal Dağılım ve Güvenilirlik analizi sonuçları

Ölçekler	Basıklık	Çarpıklık
Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği	-,197	-,075
Satın Alma Niyeti Ölçeği	-,817	,141

Nicel bir araştırmada, parametrik testlerin yapılabilmesi için elde edilen verilerin dağılımının normal dağılması gerekmektedir. Yapılan analizde, çarpıklık ve basıklık değerleri - 2.0 ve +2.0 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriden hareketle verilerin normal dağıldığı saptanmış ve parametrik testlerin uygulanması aşamasına geçilmiştir.

Tablo 4. Pearson Korelasyonu Tablosu

Ebeveynlerin Oyuncak Seçiminde Cinsiyet Algısı	Pearson Korelasyon P	Satın Alma Niyeti
		0,378 0,000

Tablo 4.'de pearson korelasyon analizi incelendiğinde, ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algısı ile satın alma niyeti arasındaki korelasyon katsayıları görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda, ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algısı ile satın alma niyeti arasındaki korelasyon katsayılarının $p=0,01$ düzeyinde pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algısı ile satın alma niyeti arasında (0, 378) orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Oyuncak Seçiminde Ebeveynlerin Cinsiyet Algısının Satın Alma Niyeti Üzerinde Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Satın Alma Niyeti							
	Katsayılar		Anlamlılık Derecesi		R ²	Düzeltilmiş R ²	F	P
	B	Beta	t	P				
Sabit	1,593		9,170	0,000	0,143	0,141		
Oyuncak Seçiminde Cinsiyet Algısı	,649	,378	9,392	0,000			88,216	0,000

Tablo 5. incelendiğinde %5 anlamlılık düzeyinde p değeri 0,000 olduğundan modelin genel olarak anlamlı olduğu, bağımsız değişken oyuncak seçiminde cinsiyet algısının p değerinin (0,000) 0,05'ten küçük olduğu görülmektedir ve katsayıları istatistik olarak anlamlıdır. Bu durumda H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

R² değeri bağımlı değişkendeki değişimlerin ne kadarının bağımsız değişken tarafından açıklandığını göstermektedir (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2019: 380). Yani satın alma niyetindeki %14,3'lük (R²=0,143) değişimin oyuncak seçiminde cinsiyet algısına bağlı olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algısındaki bir birimlik artış satın alma niyetini 0,378 birim arttırmaktadır. Buna göre ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algısının satın alma niyeti üzerinde orta düzeyde bir etkisinin olduğu, ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algısının arttıkça satın alma niyetinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. Cinsiyete göre T-testi tablosu

Faktörler	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	T	Sd	P
Oyuncak Seçiminde Cinsiyet Algısı	Kadın	437	2,4121	,47886	-5,200	529	0,000
	Erkek	94	2,6993	,51693			
Satın Alma Niyeti	Kadın	437	3,2438	,87308	3,006	529	0,003
	Erkek	94	2,9539	,72053			

Tablo 6.'da t testi sonucu elde edilen p değerleri incelendiğinde, oyuncak seçiminde cinsiyet algısının p değeri 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğu için katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Grup ortalamalarına göre erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre oyuncak seçiminde cinsiyet algılarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu durumda H_{2a} hipotezi kabul edilmiştir. Yani ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algıları cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Satın alma niyeti ölçeğinin p değeri 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğu için katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Grup ortalamalarına göre kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre satın alma niyetlerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu durumda H_{3a} hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6. Eğitim Durumuna Göre ANOVA Tablosu

Faktörler	Eğitim Durumu	N	Ortalama	SS	F	P	Anlamlı Farklılık
Oyuncak Seçiminde Cinsiyet Algısı	İlköğretim	15	2,3754	,66272	,939	0,421	
	Lise	98	2,5161	,54480			
	Lisans	308	2,4385	,48651			
	Lisansüstü	110	2,4962	,45841			
Satın Alma Niyeti	İlköğretim	15	2,7556	,95876	4,972	0,002	2-4
	Lise	98	3,0147	,98009			
	Lisans	308	3,1966	,84726			
	Lisansüstü	110	3,3990	,67767			

Tablo 6 incelendiğinde, satın alma niyeti ölçeğinin p değeri 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğu için ebeveynlerin eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Eğitim durumuna göre yapılan ANOVA testinde verilerin homojen dağılım göstermemesi nedeni ile gruplar arası farklılıkların belirlenmesinde Post Hoc testlerinden Games-Howell testi kullanılmıştır. Tablo 4.10. incelendiğinde lise ve lisansüstü eğitim durumları ara-

sında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Genel olarak grup ortalamalarına göre bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça satın alma niyetlerinin de arttığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rolleri tutumları ve algıları ölçülerek bu tutum ve algıları sonucunda oyuncak satın alma niyetleri analiz edilmiştir. Ebeveynlere, kız ve/veya erkek çocuklarının toplumsal cinsiyet rolleri, davranışları, oyuncakları, ilgi alanları, mizaçları, duyguları gibi içerikler açısından farklı olup olmaması gerektiğine dair sorular yöneltilmiştir. “Oğluma bir bebek alabilirim.”, “Kızım, küçükler liginde futbol oynamak isterse üzülürüm.”, “Oğluma ve kızıma aynı tür oyuncakları alırım.”, “Ebeveynler, kız ve erkek çocuklar için farklı davranış standartları belirlemelidir.” ankette yer alan bu gibi sorularla ebeveynlerin cinsiyet rolleri konusunda tutumları ölçülmüştür. Ebeveynlerin kız/erkek oyuncakları ayrımı olmayan oyuncaklar satın alma niyetleri de belirlenerek kapsamlı bir analiz yapılmıştır.

Araştırma sonucunda, oyuncak seçiminde ebeveynlerin cinsiyet rolleri tutumlarının satın alma niyetleri üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Yani cinsiyet konusunda ayrıştırıcı bir anlayış geliştirmeyerek kız ve erkek çocuklarının benzer oyuncaklarla oynaması gerektiği algısına sahip ebeveynlerin, cinsiyet konusunda farklılaştırılmamış oyuncak satın alma eğiliminde oldukları söylenebilmektedir. Cinsiyet rolleri konusunda bu tutum, satın alma niyetlerini de doğrudan etkilemektedir.

Ebeveynlerin oyuncak seçiminde cinsiyet algıları demografik özelliklerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre cinsiyet rolleri tutumu daha yüksek oranda görülmüştür. Yani baba, anneye göre daha az cinsiyetçi yaklaşım göstermektedir. Bu sonuç anketi cevaplayan erkek katılımcıların eğitim düzeyi ile birlikte değerlendirildiğinde olası olarak görülmektedir. Ebeveynlerin satın alma niyetlerinin demografik özelliklerine ve eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bireylerin eğitim düzeyi arttıkça cinsiyete göre farklılaştırılmamış olan oyuncakları satın alma niyetleri de artmaktadır. Ayrıca kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre satın alma eğilimi görece yüksektir. Yani anne baba göre daha fazla satın alma eğilimindedir. Ebeveynlerin %62,3'ü satın aldıkları oyuncakları çocukları ile “her zaman” birlikte oynarken, %37,1'i ise

satın aldıkları oyuncakları çocukları ile “bazen” oynamaktadır. “Hiçbir zaman” seçeneğini işaretleyen ebeveyn neredeyse yoktur. Bu bilgiden hareketle, ebeveynlerin çocukları ile oyun oynama konusunda paylaşım içinde oldukları yorumu yapılabilir. Ebeveynlerin %53,9’u oyuncak satın alırken çocuklarının seçmesine “bazen” izin verirken, %44,8’i çocuklarının oyuncaklarını seçmesine “her zaman” izin vermektedir. Cevaplarda çocuğunun oyuncak seçmesine hiçbir zaman izin vermeyen ebeveyn neredeyse rastlanmamıştır. Çocukların oyuncak satın alma sürecinde fikirlerinin alındığı ve sürece müdahil oldukları yorumu yapılabilir

Son yıllarda toplumsal cinsiyet algısı değişkenlik göstererek, kadın ve erkek rollerini keskin hatlarla birbirinden ayırmak yerine daha fazla ortak paydada buluşturmuştur. Bu noktada oyuncak markaları oyuncaklarda renk, şekil gibi cinsiyet göstergeleri kullanmak yerine daha nötr oyuncaklar üreterek ebeveynlerin değişen taleplerini karşılayabilirler. Androjen olarak nitelendirilen ebeveynlerin çocuklarına yönelik olarak nötr oyuncak kategorisi oluşturabilirler.

Üretim ve tanıtım aşamasında oyuncakları türleri bakımından kategorize etmeyerek üretip sunabilirler. Örneğin tamir setini mavi renk üretmeyip, erkek çocuğu oyuncakları reyonunda sergilememek. Bebekleri, mutfak setlerini pembe renkte üretmeyip kız çocukları reyonunda sergilememek gibi...

Oyuncak markaları, reklamlarında ve diğer tüm tanıtım faaliyetlerinde kız ve erkek çocuklarını toplumsal cinsiyet açısından ayırtırmadan konumlandırabilirler. Reklamlarında anne ve baba figürünü toplumsal cinsiyet açısından farklılaştırmayıp, anneyi edilgen babayı ise etken bir figür olarak göstermeden konumlandırabilirler.

Oyuncak markaları oyuncak tasarım aşamasında çeşitli anketler uygulayarak ebeveynlerin sürece müdahil olmasını sağlayabilirler.

Literatür incelemesi sonucunda görülmektedir ki, toplumsal cinsiyet ve oyuncak konusunda yapılan çalışmalar çoğunlukla sadece nicel ya da sadece nitel araştırma yöntemi ile yapılmıştır. Karma yöntem kullanılarak yapılan araştırma görece az sayıdadır. Araştırmalarda çoğunlukla çocuklar katılımcı olarak örnekleme dahi edilirken, ebeveynler ve eğitimciler üzerinde çok fazla çalışılmadığı görülmüştür. Bu araştırmada örnekleme olarak ebeveynler seçilmiş ve sahip oldukları toplumsal cinsiyet algısının oyuncak satın alma niyetlerine yansımaları incelenmiştir. Bu açıdan literatüre katkı sağlayacak nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın nicel araştırma metodu kullanılarak sadece anket yöntemiyle gerçekleştirilmesi, katılımcıların ifadelerine doğru yanıtlar verdiğinin varsayılmasını gerektirmekte ve araştırma sonuçlarının mutlak kesin sonuçlar olarak değerlendirilmesini engellemektedir. Bu bakımdan araştırma nitel araştırma metodu ile zenginleştirilirse karma bir yöntem ile daha açıklayıcı ve sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir. Bu bakımdan bu durum araştırmanın kısıtını oluşturmaktadır. Bu çalışma aynı isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Tez karma bir yöntemle yapılmaktadır ve nitel araştırma kısmının veri analizi devam etmektedir. Nitel kısım için ebeveynlerle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler toplanmış ve analiz sürecine dahil edilmiştir. Tüm analizler tamamlandığında daha açıklayıcı ve kapsamlı sonuçlara ulaşılacağı öngörülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Parents' Gender Perception In Toy Selection On Purchasing Choices

*

Deniz Akgül - Öznur Özer
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

The toy, which is the main tool of the game, is an object of the game, but it is an important tool for children that develops their imaginary world, acquires several motor skills, contributes mentally and socially. Games and toys are important educators in the physical, emotional, mental, and social development of the child. Preschool is a critical and very important stage in shaping the child's perspective on life and internalizing gender roles by positioning them in their mind. At this stage, the game and toy have a significant effect, such as the bridge between the child and the world. In this aspect, games, and toys for the child are like a rehearsal of life. By building a miniature version of the real world with the game, it creates its reality in a small space. In this area, s/he also positions him(her)self, mowing roles and gaining his/her identity.

Young children build their understanding of gender in preschool. They reflect their gender attitudes to toys by the time they turn three and easily reflect their parents' views on gender and games (Burge, 1981). Stereotypical toy preferences for girls and boys in all age groups in the preschool period and gender differences in this toy preference are observed at an early age. This is discussed in terms of environmental effects on biological predispositions, cognitive development, and toy preference (Todd, Barry, and Thommessen, 2017). It is known that toy preference in children between the ages of 3-6 is affected by factors such as family, friends, color or social environment. Besides, it was determined that boys have a relatively stereotypical and sexist attitude toward toys; girls have a less sexist attitude (Güder and Albay, 2016). It was determined that prejudices regarding gender characteristics in girls and boys aged 1-5 years were slightly higher in boys than in girls (Kuzu, 2015).

A study of mothers and fathers at different socioeconomic levels shows that as the socioeconomic level of fathers decreases, the perception of masculine gender roles increases. Socioeconomic levels influence parents' perceptions of gender roles, and parents also influence children's toy preferences and peer relationships (Aydilek and Özgün, 2011, p.2259). It has been observed that parents at a higher educational level do not care about gender stereotypes in toy preference and purchase. It is believed that this is related to the level of Education (Güvenç and Demircili, 2018). According to a comprehensive study that evaluated and analyzed the findings of 75 studies studied in the literature on children's toy preferences, the result is that children prefer toys according to their gender. Girls preferred toys that the researchers classified as neutral more than boys (Davis and Hines, 2020).

This study aims to investigate the effects of gender perception on toy purchases that parents make for their children. In toys, it is aimed to measure the gender indicators, such as the color shape that firms use, the attitudes of parents as consumers, and the effects of these attitudes on the decision to buy. The sexist attitudes of parents regarding toy shopping for their children were evaluated and the reflection of these attitudes on their consumption was examined. The basic purpose is to examine the attitudes of families during shopping and the variables that affect these attitudes towards gender indicators such as color, a shape that companies use in toys. At the same time, it is aimed to analyze by determining the variability of sexist attitudes according to the socio-cultural, socio-economic status of parents.

An online survey method was used to collect data in the research. Two scales have been used in the literature. Scales that have been used are gender roles attitude scale (adapted from Burge 1981) and purchase intention scale (Duffett, R. 2015). The gender roles attitude scale (adapted from Burge 1981) is a total of 19 items. This scale was developed to explain parents' preferences regarding gender-specific toy choices and gender-specific behaviors. The intention to buy scale was developed by Duffett (2015) and consists of a total of 9 items, and this study measures parents' intention to buy gender-specific toys. In the demographic section of the survey, additional questions were asked about the status of parents allowing their children to choose when buying toys, and the status of parents playing with their children on the toys they buy.

As a result of the research, it was determined that parents' attitudes to gender roles in toy selection had an impact on their purchasing intentions. In other words, it can be said that parents who have the perception that girls and boys should play with similar toys, without developing a discriminatory understanding of gender, tend to buy toys that are not differentiated about gender. This attitude to gender roles also directly affects purchasing intentions.

Gender perceptions of parents' choice of toys differ significantly according to their demographics. Male participants had a higher rate of attitude to gender roles than female participants. So, the father shows a less sexist approach than the mother. This result is seen as possible when evaluated together with the level of education of the male participants who answered the questionnaire. It was determined that parents' purchasing intentions differ significantly according to their demographics and educational status. As individuals' educational level increases, their intention to buy toys that are not differentiated by gender also increases. Besides, female participants have a relatively high tendency to buy compared to male participants. So, parents tend to buy more than they do. 62.3% of parents play with the toys they buy "always" with their children, while 37.1% play with the toys they buy "sometimes" with their children. There are almost no parents who check the "Never" option. Based on this information, it can be interpreted that parents share playing games with their children. 53.9% of parents "sometimes" allow their children to choose when buying toys, while 44.8% "always" allow their children to choose their toys. In the answers, there was almost no parent who never allowed their child to choose toys. It can be interpreted that children's ideas are taken and involved in the process of buying toys.

Kaynakça / References

Aksoy, P. ve Baran, G. (2017). Annelerin cinsiyet rollerine ilişkin özellikleri ile çocukların oyuncak tercihleri ve oynadıkları oyun türleri arasındaki ilişki üzerine bir çalışma. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5 (1), 102-136.

- Aydilek-Çiftçi, M ve Özgün, Ö. (2011) Okul öncesi dönemdeki çocukların oyuncak tercihlerinin ve akran etkileşimlerinin ebeveyn cinsiyet rolleri algısı bağlamında incelenmesi, *E-Journal Of New World Sciences Academy* 6(3), Article Number: 1c0438 .
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3 , 108-114 .
- Çiftçi, M. (2011). *Öğretmenlerin ve farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip anne-babaların cinsiyet rolleri algısının 60-72 ay arası çocukların oyuncak tercihleri ve akran etkileşimleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Davis, J.T.M., Hines, M. (t.y). How large are gender differences in toy preferences? A systematic review and meta-analysis of toy preference research. *Archives of Sexual Behavior*, 49, 373–394
- Duffett, R. (2015). "Facebook advertising's influence on intention-to-purchase and purchase amongst millennials", *Internet Research*, 25(4), 498-526.
- Fagot B.I. ve Hagan R. (1991) Observations of parent reactions to sex-stereotyped behaviors: age and sex effects. *Child Dev.* 62(3), 617-28. doi: 10.1111/j.1467-8624.1991.tb01556.x. PMID: 1914629.
- Freeman, N. K. (2007). Preschoolers' perceptions of gender appropriate toys and their parents' beliefs about genderized behaviors: Miscommunication, mixed messages, or hidden truths?. *Early Childhood Education Journal*, 34(5), 357-366.
- Güder: (2014). *Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarının incelenmesi*.Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güder: Y. ve Alabay, E. (2016). 3-6 yaş arasındaki çocukların oyuncak tercihlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 91-111.
- Gündüz Kalan, Ö . (2010). Reklamda çocuğun toplumsal cinsiyet teorisi bağlamında konumlandırılışı: 'Kinder' reklam filmleri üzerine bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1 (38) , 75-89.
- Güvenç, D. ve Demircili, E. (2018). Oyuncakların pazarlanmasında toplumsal cinsiyet. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 10(1),1-17.
- John D. R (1999) Consumer socialization of children: A retrospective look at twenty – five years research, *Journal of Consumer Research*, 26 (3), 183 -213.
- Kahraman, P.B. ve Başal, H.A. (2011). Anne eğitim düzeyine göre çocukların cinsiyet kalıpyargıları ile oyun ve oyuncak tercihleri. *E-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*. 6 (1),1344-1366.

- Kuzu, Ç. (2015). Okul öncesi dönemdeki çocukların cinsiyet önyargıları ile oyuncak seçimi ve ebeveynlerin buna etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(39), 2246-2261.
- Lee Burge, P. (1981). Parental child-rearing sex-role attitudes related to social issue sex-role attitudes and selected demographic variables. *Home Economics Research Journal*, 9(3), 193-199.
- Lobel, T. E., ve Menashri, J. (1993). Relations of conceptions of gender-role transgressions and gender constancy to gender-typed toy preferences. *Developmental Psychology*, 29(1), 150-155.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Trans.): Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nakip, M. (2013) *Pazarlama Araştırma Teknikleri*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Nakipan, A . (2013). Tüketici olarak çocuk ve ailenin satın alma kararlarına etkisi. *Selçuk İletişim* , 6 (4) , 126-137.
- Raag, T., ve Rackliff, C. L. (1998). Preschoolers' awareness of social expectations of gender: Relationships to toy choices. *Sex Roles* 38(9-10), 685-700.
- Sarıyer, N. ve Ayar, H. (2013). Filmlere yerleştirilen markaların çocuklar tarafından hatırlanması - Toy Story III filmi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 15 (1) , 79-99 .
- The World Economic Forum, (2020). *Küresel cinsiyet eşitsizliği endeksi verileri*. 2.3.2020 tarihinde http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf adresinden erişilmiştir.
- Todd, B., Barry, J.A. ve Thommessen: (2017). Preferences for 'gender-typed' toys in boys and girls aged 9 to 32 months. *Infant and Child Development*, 26(3), e1986.
- Vatandaş, D. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal Of Sociological Studies* , 35 , 29-56.
- Yağan G. ve Güler Yıldız, T. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 424-446.
- Yağan-G. ve Güler-Yıldız, T. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 31(2), 424-446.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akgül, D. ve Özer, Ö. (2020). Oyuncak seçiminde ebeveynlerin cinsiyet algısının satın alma niyeti üzerindeki etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5332-5353. DOI: 10.26466/opus.891026.

Öğretmenlerin Bilimsel Dergilerde Yayımlanan Makalelerinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.829907

*

Özge Karaevli* - Gizem Dak ***

** Dr., Şehit Öğretmen Nuriye Ak Anaokulu, İstanbul/Türkiye

E-Posta: ozgeuskup@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-4044-9331](https://orcid.org/0000-0003-4044-9331)

***Uzm., Ayvalıdere Ortaokulu, İstanbul/Türkiye

E-Posta: gizemdak@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9505-3724](https://orcid.org/0000-0002-9505-3724)

Öz

Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda görev yapan öğretmenlerin bilimsel araştırma sürecindeki eğilimleri, araştırma yürütme ve raporlamaya yönelik olası ihtiyaçları ve hakemli dergilerde yayımlanan öğretmen makalelerinin diğer araştırmacıların makalelerine göre niceliksel açıdan durumunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması olarak desenlenen bu çalışmada, DergiPark Akademik sisteminde 2020 yılının Ocak ayında taranan ve 20 dergi arasından sistematik yöntemle belirlenen beş üniversite eğitim dergisinin, 2015-2019 yılları arasındaki yayınları üzerinde doküman incelemesi yapılmış ve elde edilen veri betimsel analize tabi tutulmuştur. Öğretmenlere ait yayınların diğer araştırmacıların yayınlarına göre daha az olduğu, öğretmenlerin ağırlıklı olarak iki yazarlı araştırmalarda yer aldıkları, daha çok nicel araştırma yöntemini tercih ettikleri, veri toplama aracı olarak sırasıyla ölçek, görüşme ve anket kullandıkları, nitel verilerin analizinde betimsel analizden, nicel verilerin analizinde ise, ağırlıklı olarak betimsel istatistikten yararlandıkları ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar öğretmenlerin bilimsel araştırma yeterlilikleri, becerileri, ilgi ve istekleri ile ihtiyaçları bağlamında tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilimsel araştırma, araştırma okuryazarlığı, profesyonel gelişim

¹ Bu çalışma 18 Kasım 2020 tarihinde EYFOR XI Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumunda "Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Görev Yapan Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilimsel Dergilerde Yayımlanan Makalelerinin İncelenmesi" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur (Bildiri No: 350).

Examining Teachers' Articles in Reviewed Journals

*

Abstract

In this study, it was aimed to reveal scientific research tendencies of teachers working at institutions of Ministry of National Education towards a research procedure, their possible needs regarding research conducting and reporting, and the quantitative status of articles of teachers published in peer-reviewed journals compared to articles of other researchers. This study was patterned as a case study which was one of the qualitative research pattern. Document analysis was applied on publications of five university education journals between the years of 2015-2019. The journals were screened in the academic system of the DergiPark Academic in January 2020 and identified with a systematic method among 20 journals. Descriptive analysis was carried out on the qualitative data. It was revealed that the number of publications of teachers was less than other researchers', teachers mainly took part in studies with two authors, they preferred quantitative research methods more, they employed scale and interview as data collection tools respectively and they adopted descriptive analysis to interpret qualitative data and mainly descriptive statistics in the analysis of quantitative data. The results were discussed in terms of scientific research qualifications, skills, interests, and needs of teachers, and suggestions were presented.

Keywords: *Scientific research, research literacy, professional development*

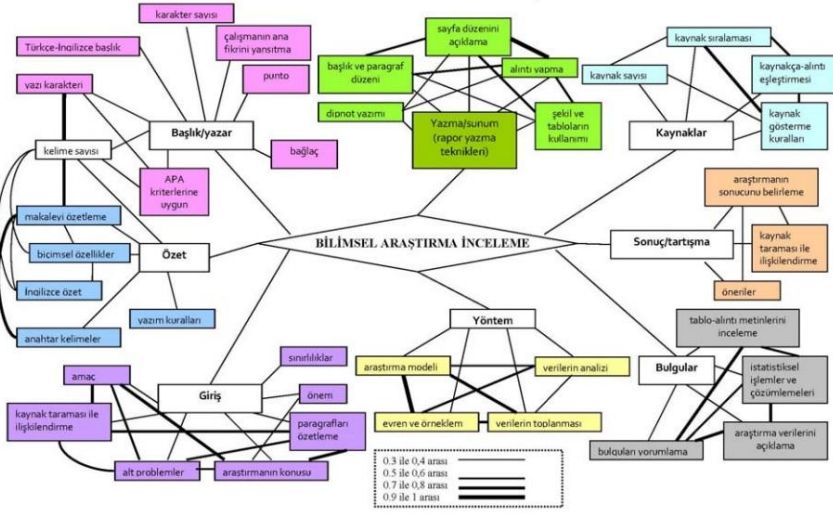
Giriş

Eğitim alanında gerçekleşen başarılar, teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması sayesinde küresel düzeyde görünür hale gelmiştir. Bu durum öğretmenler ve yöneticiler için zengin kaynaklara ulaşma açısından, kendilerini geliştirme yolunda ve hayat boyu öğrenmeleri için teşvik edici bir rol oynamaktadır. Kariyer gelişimi sürecinde gerek bireyin bakış açısını geliştirme gerekse bu süreçte bireye destek olacak araçları, yöntemleri sunma bağlamında bilimsel araştırma yapma yeterliliğine sahip olmanın ve bilimsel yöntemi kullanma becerileri edinmenin önemli olduğu söylenebilir. Karasar'ın (2019) tanımına göre *“araştırma, problemlere güvenilir ve olabildiği ölçüde somut çözümler arama (üretme) amacı ile planlı ve sistemli olarak verilerin toplanması, çözümlenip yorumlanarak değerlendirilmesi ve bütün süreç ve sonuçları ile rapor edilmesi sürecidir”* (s. 43). Araştırma yaparken kullanılan bilimsel yöntem ise, *“özünde problem çözmenin, bilim üretmenin ya da bilimsel irade oluşturmanın bilinen ve belli süreçleri olan en güvenilir yolu olarak ifade edilmiştir”* (s. 25). Günümüzde 21. yüzyıl becerilerine sahip bireylerin yetişmesinin, profesyonel gelişimle sağlanabileceğine yönelik farkındalığın yükselmesiyle öğretmenler ve yöneticiler lisansüstü eğitim almaya ağırlık vermişlerdir. Eğitimciler, aldıkları dersler sayesinde bilimsel araştırma yapmaya yönelik yeterlilik kazanmaya ve eğitim bilimi alan yazınına araştırmalarıyla katkı sunmaya devam etmektedirler.

Öğretmenlerin bilimsel araştırma sürecine ilişkin yeterlilikleri denince ihtiyaç duyulan becerilerin neler olabileceği akla gelmektedir. Taşdemir ve Taşdemir'in (2011) öğretmen adaylarıyla yaptıkları çalışmada bilimsel araştırmaları inceleme yeterliliklerine yönelik aşağıdaki kavram haritası ortaya çıkmıştır.

Şekil 1'de bilimsel araştırmanın bölümleri yedi başlık ve sekiz grup halinde açıklanmıştır. Bunlar; başlık/yazar, özet, giriş, yöntem, bulgular, sonuç/tartışma, kaynaklar ile sayfa düzeni, alıntılama, dipnotlar, şekil ve tabloların kullanımı gibi teknik bilgilerin yer aldığı gruptur. Araştırmanın her bir bölümü için ayrı bir kutucuk oluşturulmuş, bu kutucuklar arasındaki bağ, kalın ve ince çizgilerle vurgulanmıştır. Bir araştırmanın incelenmesi için bakılması gerekenler aynı zamanda bir araştırmanın

yapılması için de göz önünde bulundurulması hatta hâkim olunması gereken beceriler olarak ifade edilebilir.

Kaynak: Taşdemir ve Taşdemir (2011)

Şekil 1. Öğretmen adaylarının araştırma yeterlilikleri ile ilgili kavramlar arasındaki ilişkiler

Araştırma kapsamında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı görevlerini sürdürürken aynı zamanda bilimsel araştırmalar yapan öğretmenlerin makalelerinin incelenmesi ve onların eğilim gösterdikleri yöntembilim ve tekniklerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Böylece öğretmenlerin bilimsel araştırma yeterlilikleri, araştırma sürecine ilişkin eğilimleri, ihtiyaçları ve dergilerde yayımlanan öğretmen makalelerinin diğer araştırmacıların makalelerine oranı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen problem soruları şöyledir;

DergiPark Akademik sisteminde taranan, ölçüt örnekleme ve sistematik yöntemle belirlenen beş devlet üniversitesinde eğitim alanında yayımlanan dergilerde;

1. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul ve kurumlarda görev yapan öğretmenler ile MEB dışı diğer araştırmacılar tarafından

yayımlanan makaleler karşılaştırıldığında, niceliksel açıdan nasıl bir dağılım ortaya çıkmaktadır?

Milli Eğitim Bakanlığında görev yapan öğretmenler tarafından yayımlanan makalelerde öğretmenlerin yönelimlerini belirlemek üzere makaleler,

2. Araştırmanın tek ya da birden fazla yazarlı olması açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. Araştırma deseni açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?
4. Veri toplama yöntemi açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?
5. Veri analiz yöntemi açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?

Araştırma kapsamında taranan dergilerde öğretmenlere ait olduğu belirlenen makaleler, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ifadesi ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okul/kurum adı belirtilmiş olanlar ile sınırlıdır. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğretmenler ya da yöneticiler tarafından yapıp kurum adının farklı belirtildiği makaleler araştırmaya dâhil edilmemiştir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul müdürü ya da müdür yardımcısı olarak görev yapan araştırmacılar da öğretmen olarak değerlendirilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Çalışmada nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Nitel araştırmada durumlar arası örüntülerin ortaya çıkarılması hedeflenir (Berg, 2000). Araştırmada durum çalışmasından yararlanılmıştır. Durum çalışması, bir durumun nesnesinin derin bir biçimde betimlenmesi ve incelenmesidir (Merriam, 2009). Durum çalışması, araştırmacının sınırları belirgin vakaları, pek çok kaynaktan derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde topladığı verileri keşfettiği ve durumu betimleyip ortaya çıkan temaları raporladığı bir araştırmadır (Cresswell, 2007). Araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi yazılı belgeleri tarafsız, tutarlı, dikkatle ve sistematik bir biçimde incelemek için kullanılır. Doküman inceleme hesap verebilirlik, tekrar edilebilirlik ve

doğrulama açısından güvenilirdir (Wach, 2013). Ayrıca doküman incelemesi, araştırılacak konudan ortaya çıkıp sistematik işleyen bir süreci içermektedir (Merriam, 2009). Doküman incelemesinde araştırma konusu, ne tür belgelerin incelenmesi gerektiği konusuna yön vermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017). Özkan'a göre (2019) doküman incelemesi, hem bir veri toplama yöntemini hem de bir analiz biçimini ifade etmektedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanı evrenini Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak görev yapan öğretmenlerin ve yöneticilerin, 2015-2019 yılları arasında Türkiye'de farklı coğrafi bölgelerde bulunan, ölçüt örnekleme ve sistematik yöntemle belirlenen beş devlet üniversitesinin eğitim dergilerinde yayımlanan makaleleri oluşturmaktadır. Ölçüt olarak, dergilerin yayıncısının üniversite olması ve araştırmada veri doygunluğuna ulaşılabilmesi için derginin az beş yayınının bulunmasına dikkat edilmiştir. Buna göre, DergiPark Akademik sistemi üzerinde 30.01.2020 günü saat 23:19'da yapılan taramada 20200130232233 kayıt numarası ile elde edilen veriler araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Bu evrende ilk aşamada 26 dergi bulunmaktayken dergiler incelendiğinde, birinin üniversiteye bağlı olmadığı tespit edildiği için araştırma dışı bırakılmıştır. Geriye kalan 25 derginin beşinin, belirlenen en az beş yayının bulunması ölçütüne uymadığı tespit edilmiştir. Böylece Türkiye'de, yayıncısının devlet üniversitesi olduğu eğitim fakültesi dergisi, eğitim bilimleri fakültesi dergisi ya da eğitim bilimleri dergisinin 2015-2019 yılları arasında beş ve daha fazla yayın sayısı bulunan toplam 20 üniversite dergisinde öğretmenler tarafından yapılmış olan makaleler araştırma evrenini oluşturmuştur. Araştırmanın evrenini oluşturan dergiler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Araştırma evreninde yer alan dergilerin tespit edilmesinden sonra sistematik yöntemden yararlanılarak analize tabi tutulacak örneklem grubu belirlenmiştir. Sistematik yöntem, basit tesadüfi örnekleme sistematik biçimidir (Gürbüz ve Şahin, 2017). Buna göre, sistem üzerinden elde edilen verinin sırası bozulmadan listelenmiştir (tablo.1).

Tablo 1. Araştırma evrenini oluşturan dergiler

1. Abant İzzet Baysal Üniversitesi EFD*	2. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir EFD*	3. Ankara Üniversitesi EBFD**	4. Bartın Üniversitesi EFD*
5. Erzincan Üniversitesi EFD*	6. Gazi EFD*	7. Hacettepe Üniversitesi EFD*	8. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi
9. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi	10. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi EBD***	11. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi EFD*	12. Mersin Üniversitesi EFD*
13. Ondokuz Mayıs Üniversitesi EFD*	14. Pamukkale Üniversitesi EFD*	15. Sakarya University Journal of Education	16. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi
17. Uludağ Üniversitesi EFD*	18. Yüzüncü Yıl Üniversitesi EFD*	19. Çukurova Üniversitesi EFD*	20. İnönü Üniversitesi EFD*

*Eğitim Fakültesi Dergisi

**Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi

***Eğitim Bilimleri Dergisi

Evrene dâhil olan 20 üniversite dergisi içerisinde, birinci sıradan başlamak üzere dört ve dördün katlarına karşılık gelen dergi, araştırmanın örneklem grubuna alınmıştır. Böylece sistematik yöntemle belirlenmiş olan dergilerin, 2015-2019 yılları arasındaki yayınları içerisinde öğretmenler tarafından yapılmış olan makaleler araştırmanın örneklemine oluşturmuştur. Bu dergiler şöyledir;

- 4. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
- 8. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi
- 12. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
- 16. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi
- 20. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

Sistematik yöntemle belirlenen yukarıdaki beş dergi, 2015-2019 yılları arasında toplam 82 yayın çıkarmıştır. Yayın sayısı en fazla olan dergi, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi (*f*: 27), en az yayına sahip olan ise Türk Eğitim Bilimleri Dergisi (*f*: 10) olmuştur. Diğer üç derginin yayın sayıları birbirine eşittir (*f*: 15). Dergilerin yıllara göre yayın sayıları incelendiğinde, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi ve İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2015-2019 yılları arasında her yıl üçer yayın yapmıştır.

Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, aynı yıllar arasında her yıl iki yayın çıkarmıştır. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi ise, 2015 yılında 4, 2016 yılında 5 ve 2017-2019 yılları arasında üç yıl altışar yayın çıkarmıştır. Dergilerin yıllara göre yayın sayıları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Örneklemde yer alan üniversitelerin yıllara göre yayın sayıları

Üniversite	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	3	3	3	3	3	15
Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi	4	5	6	6	6	27
Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	3	3	3	3	3	15
Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*	2	2	2	2	2	10
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	3	3	3	3	3	15
Toplam	15	16	17	17	17	82

*Türk Eğitim Bilimleri Dergisinin yayıncısı Gazi Üniversitesi’dir.

Tablo 2’de yer alan dergiler, 2015-2019 yılları arasında toplam 82 yayın çıkarmıştır. Bu yayınların içerisinde, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğretmenler tarafından yapılan makaleler ile MEB dışı diğer araştırmacılar tarafından yapılan makaleler birbirinden ayrılarak analize hazır hale getirilmiştir.

Veri Analizi

Nitel araştırmada analiz, anlamın derinliğiyle uğraşmaktır (Patton, 1985). Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda/kurumlarda görev yapan öğretmenlerin sistematik yöntemle belirlenen beş devlet üniversitesinin eğitim dergilerinde yayımlanan makaleleri üzerinde betimsel analiz yapılmıştır. Betimsel analiz için önceden araştırma sorularından bir çerçeve oluşturulmuş, veriler bu çerçeveye göre analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Bulgular

Araştırmanın verileri üzerinde yapılan analizin ardından elde edilen bulgular beş başlık altında ifade edilmiştir. Bu başlıklar; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı görev yapan öğretmenlerin DergiPark Akademik sisteminde yayımlanan makalelerinin, diğer araştırmacılar tarafından yayımlanan makalelere göre niceliğine, öğretmen araştırmalarının tek ya da birden fazla yazarlı olma durumuna, öğretmenlerin, araştırmalarındaki araştırma deseni, veri toplama aracı ve veri analizi tekniklerine yönelik olarak oluşturulmuştur. Başlıklar, aşağıda maddeler halinde belirtilmiş olup ardından başlıklara ilişkin bulgulara ayrıntılı şekilde yer verilmiştir.

1. Öğretmen makaleleri ile diğer araştırmacıların makalelerini niceliksel açıdan karşılaştırma
2. Yazar sayısı açısından inceleme
3. Araştırma deseni açısından inceleme
4. Veri toplama yöntemi açısından inceleme
5. Veri analizi açısından inceleme

Öğretmen makaleleri ile diğer araştırmacıların makalelerini niceliksel açıdan karşılaştırma

Araştırma örneklemine dâhil olan beş üniversitenin yıllara göre yayın sayıları ve yazar/yazarları MEB'e bağlı görev yapan öğretmenler ya da MEB dışı diğer araştırmacılar açısından incelenerek elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'e göre, sistematik yöntemle belirlenen beş dergide, 2015-2019 yılları arasında toplam 1837 makale yayımlandığı ve bu makalelerin 1550'si MEB dışı diğer araştırmacılara ait olup 287'si yazarı/yazarları ya da yazarlarından en az biri MEB'e bağlı olarak görev yapan öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, beş yıl boyunca yayımlanan makalelerin yaklaşık %16'sı öğretmenlere ait makalelerdir.

Tablo 3. Örneklemdeki üniversitelerin yıllar bazında makale sayılarının yazar türüne göre nicel verileri

Üniversite	%*	MEB'e bağlı öğretmenler					f (MEB)	MEB dışı diğer araştırmacılar					f (Diğer)
		2015	2016	2017	2018	2019		2015	2016	2017	2018	2019	
Bartın Eğitim Fakültesi Dergisi	13	13	5	10	8	4	40	68	49	71	37	41	266
Kastamonu Eğitim Dergisi **	14	9	17	24	36	34	120	101	144	133	173	186	737
Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi	19	8	10	10	11	14	53	57	58	63	60	36	274
Türk Eğitim Bilimleri Dergisi	27	0	0	4	5	9	18	7	8	10	9	14	48
İnönü Eğitim Fakültesi Dergisi	20	4	4	13	18	17	56	13	36	49	77	50	225
Toplam	16	34	36	61	78	78	287	246	295	326	356	327	1550

*Tablodaki yüzde (%) ifadesini gösteren sütun, aynı sütundaki üniversite dergisinde yayımlanan toplam makalelerin yüzde kaçının MEB'e bağlı öğretmenler tarafından yapıldığı bilgisini göstermektedir. Değerlerde yuvarlama yapılmıştır.

**Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisinin 2017 ve 2018 yılı yayınlarında üst veri bilgisi ya da makale yazar bilgisine rastlanmayan yayımlara MEB dışı diğer araştırmacılar sütununda yer verilmiştir. Ayrıca Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi 2018 yılında yayımlanan bir makalede yazarlardan biri KKTC Milli Eğitim Bakanlığında bir öğretmen olup o makale de MEB'e bağlı öğretmenler sütununda değerlendirilmiştir.

Yıllara göre dağılımlara bakıldığında, 2015 yılında toplam 34, 2016 yılında 36, 2017 yılında 61, 2018 yılında 78 ve 2019 yılında 78 makale MEB'e bağlı görev yapan öğretmenlere ait olarak yayımlanmıştır. Tablo 3'teki dergiler arasında, öğretmenlerin makalelerinin sayı olarak en fazla yayımlandığı dergi, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi (f: 120)

olmuştur. En az yayımlandığı dergi ise Türk Eğitim Bilimleri Dergisi'dir (f: 18). Yüzdeler orana bakıldığında ise, %27 yayımlanma oranı ile Türk Eğitim Bilimleri dergisi ilk sırada yer alırken %13 ile Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi öğretmen makalelerinin yayın oranının en az olduğu dergi olmuştur.

Dergiler tek tek incelediğinde; Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde, MEB dışı diğer araştırmacılar tarafından yayımlanan 266 adet makale bulunurken MEB'e bağlı görev yapan öğretmenler tarafından yayımlanan makale sayısı 40'tır. Yıllara göre dağılımlara bakıldığında; 2015 yılında 13, 2016 yılında 5, 2017 yılında 10, 2018 yılında 8, 2019 yılında ise yayımlanan 4 makale öğretmenlere ait makalelerdir. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde 2015-2019 yılları arasında yayımlanan makalelerin yaklaşık %13'ü öğretmenler tarafından yazılmıştır.

Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi'nde, MEB dışı diğer araştırmacılar tarafından yayımlanan 737 adet makale bulunurken MEB'e bağlı öğretmenler tarafından yayımlanan makale sayısı 120'dir. Yıllara göre dağılımlara bakıldığında; 2015 yılında 9, 2016 yılında 17, 2017 yılında 24, 2018 yılında 36, 2019 yılında ise yayımlanan 34 makale öğretmenlere aittir. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi'nde 2015-2019 yılları arasında yayımlanan makalelerin yaklaşık %14'ü öğretmenler tarafından yazılmıştır.

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde, MEB dışı diğer araştırmacılar tarafından yayımlanan 274 adet makale bulunurken MEB'e bağlı öğretmenler tarafından yayımlanan makale sayısı 53 olmuştur. Yıllara göre dağılımlara bakıldığında; 2015 yılında 8, 2016 yılında 10, 2017 yılında 10, 2018 yılında 11, 2019 yılında ise yayımlanan 14 makale öğretmenlere ait makalelerdir. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde 2015-2019 yılları arasında yayımlanan makalelerin yaklaşık %19'u öğretmenler tarafından yazılmıştır.

Türk Eğitim Bilimleri Dergisi'nde, MEB dışı diğer araştırmacılar tarafından yayımlanan 48 adet makale bulunurken MEB'e bağlı öğretmenler tarafından yayımlanan makale sayısı 18'dir. Yıllara göre dağılımlara bakıldığında; 2015 ve 2016 yıllarında öğretmenlere ait yayımlanan makale bulunmamaktadır. 2017 yılında 4, 2018 yılında 5, 2019 yılında ise 9 makale öğretmenlere ait makalelerdir. Türk Eğitim Bilimleri

Dergisi'nde 2015-2019 yılları arasında yayımlanan makalelerin yaklaşık %27'si öğretmenler tarafından yazılmıştır.

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde, MEB dışı diğer araştırmacılar tarafından yayımlanan 225 adet makale bulunurken MEB'e bağlı öğretmenler tarafından yayımlanan makale sayısı 56 olmuştur. Yıllara göre dağılımlara bakıldığında; 2015 yılında 4, 2016 yılında 4, 2017 yılında 13, 2018 yılında 18, 2019 yılında ise 17 makale öğretmenlere ait makalelerdir. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde 2015-2019 yılları arasında yayımlanan makalelerin yaklaşık %20'si öğretmenler tarafından yazılmıştır.

Yazar sayısı açısından inceleme

Sistemik yöntemle belirlenen beş üniversite dergisinde yayımlanmış olan makaleler arasında yazarı öğretmen olan ya da yazarları arasında öğretmen bulunan makalelerin tek yazarlı, iki yazarlı ve üç ya da daha fazla yazarlı olma durumları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlere ait makalelerin tek ya da birden fazla yazarlı olması açısından dağılımlarının incelenmesi

Üniversite	Tek yazarlı	İki yazarlı	Üç ve daha fazla yazarlı	f
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	6	19	15	40
Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi	16	70	34	120
Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	5	40	8	53
Türk Eğitim Bilimleri Dergisi	2	13	3	18
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	7	35	14	56
Toplam	36	177	74	287

Öğretmenlere ait olan makaleler çoğunlukla iki yazarlı olarak çalışılmıştır (f: 177). Üç ve daha fazla yazarlı toplam 74 makale tespit edilirken öğretmenlerin tek yazarlı olarak hazırladıkları makale sayısı 36'dır. Dergilerin toplam yayınlarındaki dağılımlarına bakıldığında, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde, öğretmenin tek yazar olarak hazırladığı 6 yayın bulunurken iki yazarlı olarak 19, üç ve daha fazla yazarlı olarak 15 makale olmak üzere toplam 40 makale bulunmaktadır. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi'nde, öğretmenin tek yazar olarak hazırladığı 16 yayın bulunurken iki yazarlı olarak 70, üç

ve daha fazla yazarlı olarak 34 makale olmak üzere toplam 120 makale bulunmaktadır.

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde, öğretmenin tek yazar olarak hazırladığı 5 yayın bulunurken iki yazarlı olarak 40, üç ve daha fazla yazarlı olarak 8 makale olmak üzere toplam 53 makale bulunmuştur. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi'nde, öğretmenin tek başına yazar olduğu 2 makale, iki yazarlı 13 makale, üç ve daha fazla yazarlı 3 makale olmak üzere toplam 18 makale yayımlanmıştır. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde ise, öğretmenin tek başına yazar olduğu 7 makale, iki yazarlı 35 makale, üç ve daha fazla yazarlı 14 makale olmak üzere toplam 56 makale yayımlandığı tespit edilmiştir.

Araştırma deseni açısından inceleme

Öğretmenlere ait makalelerde nitel, nicel ve karma olmak üzere her üç araştırma deseni de kullanılmıştır. Her beş dergide de yayımlanan nicel araştırmaların sayısı, nitel araştırmalardan fazladır. Karma araştırma ise, diğer iki araştırma deseninden daha az tercih edilmiştir. Tablo 5.'te öğretmenlerin kullandıkları araştırma desenlerinin dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 5. Öğretmenlerin makalelerinin araştırma desenine göre dağılımları

Üniversite	Nitel	Nicel	Karma	f
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	10	24	6	40
Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi	43	68	9	120
Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	20	28	5	53
Türk Eğitim Bilimleri Dergisi	5	13	0	18
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	16	37	3	56
Toplam	94	170	23	287

Öğretmenlerin 2015-2019 yılları arasında sistematik yöntemle belirlenen beş dergide yayımlanmış toplam 287 makalesi bulunmaktadır. Öğretmenlerin makalelerinde kullanılan araştırma desenlerine bakıldığında, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde nitel araştırma olarak 10, nicel araştırma olarak 24 ve karma araştırma olarak 6 olmak üzere toplam 40 makale yayımlanmıştır. Kastamonu Üniversitesi

Eğitim Dergisi'nde 43 nitel, 68 nicel ve 9 karma olmak üzere öğretmenlerin yazar olarak belirttiği toplam 120 makale yayımlanmıştır.

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde 20 nitel, 28 nicel ve 5 karma olmak üzere toplam 53 makale yayımlanmıştır. Gazi Üniversitesinin Türk Eğitim Bilimleri Dergisi'nde nitel olarak 5 ve nicel olarak 13 olmak üzere toplam 18 makale yayımlanmıştır. Yayımlanan makaleler arasında karma araştırma deseninde yapılmış makaleye rastlanmamıştır. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde ise, 16 nitel, 37 nicel ve 3 karma olmak üzere toplam 56 makale yayımlanmıştır. Öğretmenlere ait olarak beş yıllık zaman diliminde yayımlanan toplam 287 makalenin 94'ü nitel, 170'i nicel ve 23'ü karma araştırma desenindedir.

Veri toplama yöntemi açısından inceleme

Öğretmenlere ait makalelerin analizinde veri toplama yöntemi açısından altı farklı kategori ortaya çıkmıştır. Bunlar; gözlem, görüşme, anket, ölçek, başarı testi ve doküman incelemesidir. Öğretmenler veri toplama yöntemi olarak en fazla ölçek ($f: 139$) kullanmayı tercih etmiştir. En az kullandıkları yöntem ise gözlem ($f: 9$) olmuştur. Öğretmenlerin ağırlıklı olarak ölçek, görüşme ve anket kullanma eğiliminde oldukları söylenebilir. Tablo 6'da öğretmenlere ait makalelerin veri toplama yöntemi açısından dağılımları gösterilmiştir.

Öğretmenlerin, 2015-2019 yılları arasında, sistematik yöntemle belirlenen beş dergiden Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makalelerinde kullanılan toplam 45 yöntemin 12'si gözlem, 10'u anket, 18'i ölçek, 3'ü başarı testi ve 2'si doküman incelemesidir. Bu dergide yayımlanan öğretmenlere ait makalelerde veri toplama yöntemi olarak gözleme başvurulmamıştır. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi'nde yayımlanan makalelerde kullanılan toplam 140 yöntemin 7'sinde gözlem, 32'sinde görüşme, 23'ünde anket, 55'inde ölçek, 18'inde başarı testi ve 5'inde doküman incelemesine başvurulmuştur.

Tablo 6. Öğretmenlere ait makalelerin veri toplama yöntemi açısından dağılımları*

Üniversite	Gözlem	Görüşme	Anket	Ölçek	Başarı Testi	Doküman İncelemesi	f
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	0	12	10	18	3	2	45
Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi	7	32	23	55	18	5	140
Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	0	17	7	23	4	3	54
Türk Eğitim Bilimleri Dergisi	0	5	1	11	1	2	20
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	2	13	10	32	2	3	62
Toplam	9	79	51	139	28	15	321

*Bazı makalelerde birden fazla veri toplama yöntemi kullanılmış olup kullanılan her bir yöntem değerlendirilmeye alınmıştır.

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makalelerde kullanılan toplam 54 yöntemin 17'sinde görüşme, 7'sinde anket, 23'ünde ölçek, 4'ünde başarı testi ve 3'ünde doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Bu dergideki öğretmenlere ait makalelerde gözlem yoluyla veri toplanan makaleye rastlanmamıştır. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi'nde yayımlanan makalelerde kullanılan toplam 20 yöntemin 5'i görüşme, 1'i anket, 11'i ölçek, 1'i başarı testi ve 2'si doküman incelemesi olmuştur. Bu dergide de gözlem yoluyla veri elde edilen makaleye rastlanmamıştır. Ayrıca öğretmenlere ait makalelerin diğer dört dergiye göre en az yayımlandığı Türk Eğitim Bilimleri Dergisi'nde yayımlanmış olan makalelerin ağırlıklı olarak ölçek kullanılan araştırmalar olduğu söylenebilir. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makalelerde kullanılan toplam 62 yöntemin 2'si gözlem, 13'ü görüşme, 10'u anket, 32'si ölçek, 2'si başarı testi ve 3'ü doküman incelemesi olmuştur.

Veri analizi yöntemi açısından inceleme

Öğretmenlere ait makalelerin analizinde veri analizi yöntemi açısından nitel veri analizi ve nicel veri analizi ana başlıkları altında betimsel analiz, içerik analizi, betimsel istatistik ve kestirimsel istatistik olmak üzere dört

farklı başlık ortaya çıkmıştır. Öğretmenlere ait makalelerden Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi'nde yayımlananlarda, analiz çeşitlerinin diğer dört dergiye göre daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Bu dergideki makalelerde hem nitel hem nicel olarak başvuru alan toplam 132 analiz yöntemi olmuştur. Tablo 7'de öğretmenlere ait makalelerin veri analizi yöntemi açısından dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlere ait makalelerin veri analizi yöntemi açısından dağılımları

Üniversite	Nitel Veri Analizi		Nicel Veri Analizi		f
	Betimsel Analiz	İçerik Analizi	Betimsel İstatistik	Kestirimsel İstatistik	
Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	8	10	21	5	44
Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi	21	30	64	17	132
Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	11	15	30	2	58
Türk Eğitim Bilimleri Dergisi	3	3	11	1	18
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	6	16	36	3	61
Toplam	49	74	162	28	313

*Bazı makalelerde birden fazla veri analizi yöntemi kullanılmış olup kullanılan her bir yöntem değerlendirilmeye alınmıştır.

Öğretmenlere ait makalelerde nitel ve nicel veri analizi yöntemlerine başvurulmuştur. Öğretmenlerin nitel veri analizi yöntemlerini kullandıkları toplam 123 makale, nicel veri analizi yöntemlerini kullandıkları toplam 190 makale olmuştur. Tablo 6'da öğretmenlerin veri toplama aracı olarak ağırlıklı ölçek kullandıkları tespit edilmişti. Tablo 7'de de buna bağlı olarak nicel veri analizinin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Nicel veri analizleri içerisinde de ağırlıklı olarak betimsel istatistiksel yöntemlere başvurulmuştur (f: 162). Kestirimsel istatistiksel yöntemler kullanılan toplam 28 makale olmuştur. Nitel veri analizi yöntemleri içerisinde ise, betimsel analiz toplam 49 makalede kullanılırken 74'ünde içerik analizine başvurulmuştur.

Sayıların dergilere göre dağılımlarına bakıldığında, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan öğretmenlere ait makalelerin 8'inde betimsel analiz, 10'unda içerik analizi olmak üzere toplam 18'inde nitel veri analizi yapılmıştır. Nicel veri analizi yapılan makaleler toplam 26 olup bunların 21'inde betimsel istatistiksel yöntemlere, 5'inde ise,

kestirimsel istatistiki yöntemlere başvurulmuştur. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi'nde yayımlanan öğretmenlere ait makalelerin 21'inde betimsel analiz, 30'unda içerik analizi olmak üzere toplam 51'inde nitel veri analizi yapılmıştır. Nicel veri analizi yapılan makaleler toplam 81 olup bunların 64'ünde betimsel istatistiki yöntemlere, 17'sinde ise, kestirimsel istatistiki yöntemlere başvurulmuştur. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan öğretmenlere ait makalelerin 11'inde betimsel analiz, 15'inde içerik analizi olmak üzere toplam 26'sında nitel veri analizi yapılmıştır. Nicel veri analizi yapılan makaleler toplam 32 olup bunların 30'unda betimsel istatistiki yöntemlere, 2'sinde ise, kestirimsel istatistiki yöntemlere başvurulmuştur.

Türk Eğitim Bilimleri Dergisi'nde yayımlanan öğretmenlere ait makalelerin 3'ünde betimsel analiz, 3'ünde içerik analizi olmak üzere toplam 6'sında nitel veri analizi yapılmıştır. Nicel veri analizi yapılan makaleler toplam 12 olup bunların 11'inde betimsel istatistiki yöntemlere, 1'inde ise kestirimsel istatistiki yöntemlere başvurulmuştur. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan öğretmenlere ait makalelerin 6'sında betimsel analiz, 16'sında içerik analizi olmak üzere toplam 22'sinde nitel veri analizi yapılmıştır. Nicel veri analizi yapılan makaleler toplam 39 olup bunların 36'sında betimsel istatistiki yöntemlere, 3'ünde ise, kestirimsel istatistiki yöntemlere başvurulmuştur. Buna göre, her beş dergide de yayımlanan öğretmenlere ait makalelerde nicel veri analizi yöntemleri, nitel veri analizi yöntemlerine göre daha fazla kullanılmıştır. Bu makalelerde de ağırlıklı olarak betimsel istatistiki yöntemlerden yararlanılmıştır. Makalelerde en az kullanılan analiz yöntemi kestirimsel istatistik olmuştur (f: 28).

Tartışma ve Sonuç

Öğretmenlik, hiç bitmeyen bir öğrenme yolculuğudur. Geleceğin çocuklarını yetiştirme gayesi, ancak öğretmenin profesyonel gelişim yolculuğunda biriktirdikleriyle mümkün olabilir. Bu birikim, yaşanan deneyimler, öğrencilerden öğrenilenler, mentorlardan ilham alınanlar, hayat boyu öğrenme felsefesine sahip olma durumu gibi çeşitli unsurlardan beslenebileceği gibi bilimsel araştırmaları takip etmek ve hatta bu araştırmaları yürütmek de bu birikimin oluşması için önemlidir.

Çünkü bilim ve teknoloji sürecine uyum sağlanması, yeniliklerin günlük hayatta kullanılabilmesi, düşünce stillerinin değiştirilmesi ya da geliştirilmesi çağın gerisinde kalmamak için adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu zorunluluğu yaşayan kurumların başında da eğitim kurumları gelmektedir (Kılınç, 2018). Eğitim kurumları, öğretmenler ve yöneticiler açısından bakıldığında, en az lisans düzeyinde eğitim almış olma gerekliliği taşıyan çalışma ortamlarından biridir. Fakat bu gereklilik, araştırma okuryazarlığı becerileri için her zaman yeterli olmayabilir. Bir başka ifadeyle, Türkiye’de öğretmenlerin aldıkları lisans eğitimi onlara bilimsel araştırma yürütme yeterliliği kazandırmayabilir. Büyüköztürk (1999) hizmet öncesi eğitimde, lisans seviyesinde araştırma kültürü kazandırmayı amaçlayan derslere öğretim programlarında yeterince yer verilmemesi ya da verildiği takdirde de genel olarak teorik düzeyde kalıp uygulamaya yeterince önem verilmemesi nedeniyle öğretmenler tarafından araştırma yeterliliklerinin tam olarak kazanılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca eğitim müfettişleri de araştırma becerilerinin geliştirilmesi ihtiyacı duyan eğitimciler arasında sayılabilir (Köklü, Büyüköztürk ve Çokluk, 1999). Bu nedenle mezun olduktan sonra hizmet içinde alınan eğitimler ya da yüksek lisans ve doktora gibi lisansüstü eğitimler sayesinde eğitimcilerin bu yeterliliklerinin gelişip bağımsız araştırma yapabilmeleri sağlanmaktadır.

Yıldız, Kılıç, Gülmez ve Yavuz (2019) geliştirdikleri *öğretmenlerin araştırma okuryazarlığı becerileri ölçeği* için bu becerileri; araştırma süreci, araştırmaya hazırlık, yöntem bilgisi ve kaynaklara ulaşma olarak dört boyutta ele almıştır. Bu çalışmada sonuçlar üzerinde durulan yöntem becerisi, “araştırma problemine uygun ölçeği seçme, ölçeğin hangi örneklem grubuna uygulanacağına karar verme, kullanılması gereken istatistiksel teknikleri belirleme, verinin hangi yöntemle toplanacağına karar verme, veri analizi yöntemlerini kullanabilme” olarak ifade edilmiştir (s. 48). Dolayısıyla konuya hem araştırma okuryazarlığı becerileri hem de öğretmenin öz tercihleri olarak iki açıdan bakmak faydalı olabilir. Evans, Waring ve Christodoulou (2017) öğretmenin araştırma okuryazarlığının gelişimini desteklerken aynı zamanda onun araştırmanın faydasına ilişkin algılarına da hitap etmek gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle öğretmenin sahip olduğu becerilerin yanı sıra

onun bilimsel araştırmaya yaklaşımı ve bu konuda verdiği içsel kararlar da davranışlarını etkileyebilir.

Öğretmenlerin bilimsel araştırma yapma ya da makale yazma becerileri tek başına çalışmanın yayın haline dönüşmesi için yeterli değildir. Hakemli dergiler için çalışmanın yayımlanabilmesinde, konunun özgün ve alana katkı sunup sunamayacağı, yazım kurallarına uyulup uyulmadığı, alan yazının yeterince taranıp taranmadığı vb. ilk bakılan unsurlar arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra araştırmanın desenlenmesi, yöntem, analiz aşamalarında yapılan hataların varlığı ya da intihal olup olmadığı gibi pek çok açıdan makalenin sahip olduğu bilimsel değer, hakemler tarafından eleştirel bir bakış açısıyla detaylı olarak incelenmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin temel görevlerinin yanı sıra ilgilendikleri bilimsel araştırma yürütme ve yayımlama konusunda diğer araştırmacılara göre araştırma, analiz ve raporlamaya ya da veri toplamak için farklı sahalarda bulunmaya zaman ayırma açısından daha dezavantajlı durumda olup daha az yayın hazırlamalarının beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Bu durumu destekleyen bir araştırmada, öğretmenlerin görevlerinden dolayı araştırma yapmak için yeterli zamanlarının olmadığı vurgulanmıştır (Hancock, 1997). Oğuz Ünver, Arabacıoğlu ve Okulu'nun (2015) araştırmasında, öğretmenlerin proje çalışmalarında karşılaştıkları zorluk ya da engel durumlarından birinin *zaman* olduğu ifade edilmiştir. Çepni ve Küçük'ün (2002) çalışmasında da, öğretmenlerin araştırma yapmak için zaman bulamayacaklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen 1837 makale içerisinde her 100 makaleden ortalama olarak 16'sının öğretmenlere ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum her ne kadar bazı dergilerde daha fazla, bazılarında ise daha az olsa da, hiç birinde yarı yarıya gibi bir orana yaklaşmamıştır. Bu sonucu öncelikli olarak yeterlilik açısından değerlendirmek daha uygun olabilir. Küçükoğlu, Taşgın ve Çelik'in (2013) aday öğretmenlerle yaptıkları araştırmada adayların araştırmacı öğretmen rolüne yeterli düzeyde sahip olmadıkları ve bilimsel araştırma sürecine ilişkin kavramların öğretmen adayları tarafından tam ve doğru olarak algılanmadığına ilişkin sonuçlar ortaya çıkmıştır. Taşdemir ve Taşdemir'in (2011) çalışmasında da paralel şekilde öğretmen adaylarının bilimsel bir araştırma makalesini bir bütün olarak çözümleyemedikleri

sonucu ortaya çıkmıştır. Türkçe öğretmeni adaylarının, bilimsel bir makalenin problem durumu, yöntem, bulgular, sonuç ve önerilere ilişkin boyutlardaki yeterliliklerinin, araştırmanın yazım kurallarına uygunluğu gibi biçimselliği ile ilgili boyutlardaki yeterliliklerine göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonucuna etki edebilecek unsurları düşünürken sadece beceri ve yeterlilik çerçevesinde kalmadan, başka etkenleri de düşünmek faydalı olabilir. Bu amaçla öğretmenlerin bilimsel araştırma sürecine girmeye istekli olma düzeylerini de göz önünde bulundurmak gerekebilir. Öğretmenlerin görüşlerinin alındığı bir çalışmada, onların kendilerinin yapacakları bir araştırmada en çok meslektaşlarıyla iletişim, veri toplama ve analiz etme süreçlerinde zorluk yaşayabileceklerini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra araştırma raporu yazma ve araştırma yapmak için imkân oluşturma açısından zorlanacaklarını düşündükleri belirtilmiştir (Çepni ve Küçük, 2002). Korkmaz, Şahin ve Yeşil'in (2011) elde ettikleri sonuçlar da bu durumu destekler niteliktedir. Öğretmenlerin bilimsel araştırmaya yönelik olarak verilerin toplanması sürecinde katılımcıların zorluk çıkardığı ve hedef kitleye ulaşma sorunu olduğuna inandıkları söylenmiştir. Dolayısıyla hakemli dergilerde yayımlanan öğretmen araştırmalarının az olmasının nedeni, öğretmenlerin bilimsel araştırmaya bakış açılarıyla ilişkili olabilir. Bir başka ifadeyle, öğretmenlerin sahip oldukları birtakım olumsuz düşüncelerin, onları bilimsel araştırma sürecine girmekten uzak tuttuğu söylenebilir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin genellikle iki yazar olarak makale hazırlamaya daha fazla eğilimleri oldukları bulgulanmış, tek yazar olarak yayımlanan makalelerin daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonucun da öğretmenlerin kendilerine yönelik yeterlilik, ilgi, istek ya da olumsuz tutum ve ön yargıların altında yatan nedenlerle beraber düşünülmesi faydalı olabilir. Hancock (1997) öğretmenlerin bilimsel araştırmaya mesafeli duruşlarının nedenleri arasında, onların kendi profesyonel uygulamaları hakkında araştırma yapma ve yazma konusundaki ümitlerinin yetersiz oluşu, enerjilerinin kalmaması, çoğu zaman araştırma yöntemleriyle öğretmenlerin sınıflarındaki işlere yönelik profesyonel süreçler arasında uyumsuzluk olmasını göstermiştir. Bu nedenle öğretmenlerin, öğretimin yanı sıra araştırma sürecine katılmaları

için desteklenmeye ihtiyaç duydukları ifade edilmiş, öğretmen katılımı için özellikle yaratıcı ve etkili bir yardıma dikkat çekilmiştir.

Araştırma çerçevesinde incelenen öğretmenlere ait makalelerde araştırma yöntemi açısından genel eğilim nicel araştırma yönünde olmuştur. Bunu destekler şekilde en sık kullanılan veri toplama aracı ölçektir. En sık kullanılan diğer araçlar ise, sırasıyla görüşme ve anket olmuştur. Bu durum nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin benimsedikleri farklı paradigmalara araştırmacının gösterdiği uyumun yanı sıra nitel ve karma araştırma yürütmeye yönelik yeterliliği de düşündürmektedir. Saban'ın (2007) yaptığı araştırma sonucunda, nitel araştırmaya ilişkin bir dersin öğretmen yetiştirme programlarında yer almasının önemli olduğu ve nitel araştırma yönteminin öğretimi amaçlayan dersin teori ve uygulama olmak üzere en az iki dönemde verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ergün, Receptoğlu, Küçük ve Oğuz'un (2014) yaptıkları araştırmada 24 farklı üniversitenin sosyal bilimler ve eğitim bilimleri enstitüsünde yapılmış tezler incelenmiştir. Tezlerin yaklaşık %87'sinin yüksek lisans tezi olduğu ve yaklaşık %81'inin de nicel araştırma yöntemiyle yapıldığı ortaya çıkmıştır. Bu eğilimin altında yatan benzer nedenler bilimsel araştırma yapan öğretmenler için de düşünülebilir.

Öğretmenlerin yaptıkları araştırmalarda incelenen bir başka konu veri analiz yöntemleri olmuştur. Öğretmenler nitel veri analizinde içerik analizini betimsel analize; nicel veri analizinde ise betimsel istatistiği, kestirimsel istatistiğe göre daha fazla tercih etmişlerdir. Bu bulguda özellikle nicel veri analizi yöntemleri arasındaki fark dikkat çekici olmuştur. Frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma gibi temel istatistik sonuçlar elde edilen betimsel istatistiğe göre kestirimsel istatistik için daha karmaşık ve ilişkisel sonuçlar elde edilmesi gerekmektedir. Betimsel istatistik verileri office programı yardımıyla ulaşılabileceği gibi kestirimsel istatistik için genellikle ücretli ve öğrenme açısından görece daha karmaşık programlar yoluyla sürecin kolaylaştırılması adına destek alınmaktadır. Dolayısıyla öğretmenlerin bu programların kullanılması konusunda desteğe ihtiyaç duyabilecekleri düşünülebilir. Çalışmalarının henüz desenleme aşamasında buna dikkat ederek problem sorularını belirlemeleri, onların yapacakları araştırmaları kısıtlamalarına ya da kullanılan analiz yöntemindeki bu dengesiz dağılımın anlaşılmasına bir bakış açısı oluşturabilir.

Araştırma kapsamında sistematik yöntemle belirlenen beş üniversite dergisinde öğretmenler tarafından yayımlanan makalelerin incelenmesiyle ortaya çıkan bulgularda genel eğilimin neler anlatmak istediği anlaşılmalı çalışılmıştır. 21. Yüzyılın öğretmenin niteliklerinden söz ederken; program geliştirmeye yönelik bilgi, ilgi ve becerilerin artırılması ya da eğitim programının yenilenmesi ve değiştirilmesi çalışmalarına etkin şekilde katılım sağlanması gibi özellikler sıralanmaktadır (Tutkun ve Aksoyalp, 2010). Bunların gerçekleştirilebilmesi için öğretmenlerin bilimsel bakış açısına sahip ve bilimsel araştırma sürecine hâkim olmaları gerekir. Bunu sağlamak için de araştırmaya ilişkin hem eğitime hem de deneyime ihtiyaçları vardır. Öğretmenlerin araştırma yapmaya istekli olmalarını sağlamak için en önemli vurgu, çocuklara yansıtacak mutlak yarar olabilir. Aşağıda araştırma sonucunda ortaya çıkan bazı önerilere yer verilmiştir.

Tepe Yöneticilere ve Uygulamacılara Yönelik Öneriler

- Öğretmenlere hizmet içi eğitim yoluyla ya da üniversite işbirlikleriyle bilimsel araştırma becerilerini geliştirmek için daha fazla fırsat sunulabilir.
- Öğretmenlerin zengin bir alan yazın taraması yapabilmeleri için ulusal/uluslararası düzeydeki çevrimiçi veri tabanları onların erişimine açılabilir.
- Öğretmenlere nitel ve karma araştırma yönteminde teori ve uygulama yeterliliklerini geliştirecek eğitimler verilebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Öğretmenlerin bilimsel araştırmaya bakış açılarını anlamaya yönelik farklı nitel, nicel ya da karma araştırmalar yürütülebilir. Bu konuda öğretmenlerle derinlemesine görüşmeler sağlanabilir ve/veya büyük gruplardan veri toplanarak evrene genellemeler yapılabilir.
- Öğretmenlerin araştırma okuryazarlığını ölçen araştırmalar desenlenerek tepe yöneticilere ve uygulamacılara yönelik daha fazla öneriler sunulabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Examining Teachers' Articles in Reviewed Journals

*

Özge Karaevli - Gizem Dak

MoNE

This study, in which research studies published by teachers working at the Ministry of National Education (MoNE) were analyzed, aimed to investigate scientific research qualifications of teachers, their tendencies towards research procedure, and their needs regarding conducting research and reporting it. Also, the quantitative status of articles of teachers published in peer-reviewed journals compared to articles of other researchers was proposed to reveal. In the study, which was designed as a case study in the qualitative research model, document analysis and descriptive analysis were implemented on publications of five university education journals between the years of 2015-2019. The journals were screened in the academic system of the DergiPark Academic in January 2020 and identified with a scientific method among 20 journals. It was revealed that the number of publications of teachers is less than other researchers', teachers mainly take part in studies with two authors, they prefer quantitative research method more, they employ scale, interview and questionnaire as data collection tools respectively and they adopt descriptive analysis to interpret qualitative data while it is mainly descriptive statistics in the analysis of quantitative data. The results were discussed in terms of qualifications, skills, interests, and needs of teachers, and suggestions were presented.

Achievements in education have become more discernible globally by the development and spread of technology. This plays an incentive role for teachers and administrators in terms of accessing abundant resources to improve themselves and for their lifelong learning. It can be claimed that in the career development process, it is important to have the capability of carrying out scientific research and acquiring skills for the use of the scientific method to develop the individual's perspective and present tools and methods that will support them in this process. In the scope of the study, it was aimed to analyze the articles of teachers who

work at the MoNE and conduct scientific research studies. It was also intended to reveal the methodology and techniques that they tend to employ. Therefore, it was planned to explain the scientific research qualifications of teachers, their tendencies towards the research process, their needs, and the ratio of the number of teachers' articles which were published in journals to the number of articles by other researchers. By this aim, the following research questions are specified:

In education journals of five state universities which were screened in DergiPark Academic system and identified by criterion sampling and systematic method;

1. When articles published by teachers working at schools and institutions of the MoNE and other researchers out of the MoNE are compared, what kind of distribution emerges quantitatively?

Concerning to identify tendencies of teachers in articles published by teachers working at the MoNE;

2. How are the articles distributed in terms of whether the article has one or more authors?
3. How are the articles distributed in terms of the research model?
4. How are the articles distributed in terms of the data collection method?
5. How are the articles distributed in terms of the data analysis method?

The study was carried out qualitatively and designed as a case study. Data were analyzed through document analysis. The population of the study consisted of articles of teachers and administrators working at schools in the MoNE. These articles were published in education journals of five state universities that were from various geographic regions in Turkey between the years of 2015-2019 and were identified with criterion sampling and systematic method. As a criterion, it was of importance that the publishers of the journals are universities and journals have at least five publications to be able to reach an abundance of data in research. Following this, in the screening carried through on the DergiPark Academic system on 30.01.2020 at 23.19, data obtained through registration number 20200130232233 constitute the population of the study. In this population, whereas there were 26 journals in the first place, one of them was excluded from the research as it was detected that it was

not affiliated with the university. It was also observed that five of the rest 25 journals do not conform to the criterion of having a minimum of five publications. Therefore, education faculty journals whose publishers were state universities constituted the study population. Among those journals, the ones which have a minimum of five publications in the years between 2015-2019 were selected. 20 university journals conformed to this criterion. Of these, articles belong to teachers were included in the research population. After specifying journals in the population of the research, a sample group was created to be analyzed by applying a systematic method. Among 20 university journals in the population, journals corresponding to four and multiples of four starting from the first order were chosen to be included in the sample group. A descriptive analysis was executed on the articles published in education faculty journals in five state universities chosen with a systematic method and written by teachers working at schools or institutions at the MoNE.

The findings of the study were explained in five categories. These are 1. Investigating the comparison of articles of teachers to articles of other researchers quantitatively, 2. Investigating articles that belong to teachers in terms of whether having one author or more, 3. Investigating articles of teachers in terms of the research model, 4. Investigating the data collection methods in the articles written by teachers, 5. Investigating data analysis methods used in the articles of teachers.

The number of articles that belong to teachers working at the MoNE and were published in five journals between the years of 2015-2019 is less than the number of other researchers' articles who are out of the MoNE per year. Teachers mainly took part in articles that have two, three, or more authors respectively. The number of single-authored studies that were conducted by teachers is fewer than the ones with two authors, three authors, or more. In each of the five journals, quantitative studies outnumber the qualitative ones. Apart from that, mixed studies are preferred to a smaller extent than the other two research models. Six different categories were identified in terms of the data collection method. These are observation, interview, questionnaire, scale, achievement test, and document analysis. Using scales is the most popular data collection method preferred by teachers. The least favored method by them is observation. It was found out that they mainly employ scale, interview,

and questionnaire. Also, they benefit more from quantitative data analysis methods than qualitative ones. Descriptive statistical analysis methods are mostly applied for quantitative data analysis, and so is content analysis for qualitative data analysis.

Teaching is a never-ending learning journey. The purpose of raising children of the future can only be possible with what teachers gather on the way to develop professionally. These savings can be nurtured by various conditions such as experiences, what is learned from the students, inspirations from mentors, having a lifelong learning philosophy; also following academic research studies, and even conducting them is essential for these savings. Along with the teacher's research literacy skills, his/her approach to scientific research, and his/her decisions about it might affect the behaviors. It can be asserted that apart from their basic duties, it was an expected situation that teachers could be disadvantageous when compared to other researchers in terms of carrying out scientific research and publishing it. The results of the study support this position. It could be beneficial to consider other factors when deciding on the ones that could affect the results of the study, not just skills and competence framework. With this aim, the level of teachers' enthusiasm for scientific research might be taken into consideration. Accordingly, the reason why the number of teachers' articles published in peer-reviewed journals might be related to their point of view regarding scientific research. It could be useful to evaluate the reasons underlying teachers' self-competence, interest, enthusiasm, or negative attitude and prejudice with the reasons behind the less number of single-authored studies.

The fact that using a quantitative method primarily in the articles written by teachers or collecting data through scales demonstrates the conformity the researcher shows to the various paradigms of qualitative and quantitative research methods adopt. Along with that, it indicates the competence towards carrying out qualitative and mixed research. Both training and experience regarding research are required for teachers to enable them to have a scientific point of view and excel in the scientific research process. The most critical emphasis to make teachers more enthusiastic about conducting the research might be the ultimate benefit of it for children.

Kaynakça / References

- Berg, B. L. (2000). *Qualitative research methods for the social sciences (4rd ed.)*. Needham Heights, A USA: Pearson.
- Büyüköztürk, Ş. (1999). İlköğretim okulu öğretmenlerinin araştırma yeterlikleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18, 257-269.
- Cresswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry&research design (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çepni, S. ve Küçük, M. (2002). *Fen bilgisi öğretmenlerinin eğitim araştırmaları hakkındaki düşünceleri*. <https://docplayer.biz.tr/63131827-Fen-bilgisi-ogretmenlerinin-egitim-arastirmalari-hakkindaki-dusunceleri.html> adresinden 4 Kasım 2020 tarihinde edinilmiştir.
- Ergün, M., Reçepoğlu, E., Küçük, Z. A. ve Oğuz, K. (2014). Türkiye'deki üniversitelerde eğitim denetimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 25-40.
- Evans, C., Waring, M. ve Christodoulou, A. (2017). Building teachers' research literacy: integrating practice and research, *Research Papers in Education*, 32(2), 1-21. Doi: 10.1080/02671522.2017.1322357.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Hancock, R. (1997). Why are class teachers reluctant to become researchers?, *British Journal of In-service Education*, 23(1), 85-99.
- Karasar, N. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel.
- Kılınç, H. S. (2018). *Fen bilgisi öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerilerine sahip olma düzeylerinin incelenmesi: Ölçek geliştirme ve uygulama çalışması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.
- Korkmaz, Ö., Şahin, A. ve Yeşil, R. (2011). Öğretmenlerin bilimsel araştırmalara ve araştırmacılara ilişkin düşünceleri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(2), 109-127.
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. ve Çokluk, Ö. (1999). İlköğretim müfettişlerinin araştırma yeterlilikleri ve araştırma eğitimine ilişkin görüşler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(19), 325-339.
- Küçüköğlü, A., Taşgın, A. ve Çelik, N. (2013). Öğretmen adaylarının bilimsel araştırma sürecine ilişkin görüşleri üzerine bir inceleme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(3), 11-24.

- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research a guide to desing and implementation (2nd ed.)*. San Francisco, CA: Jossey Bass.
- Oğuz Ünver, A., Arabacıoğlu, S. ve Okulu, H. Z. (2015). Öğretmenlerin bu benim eserim proje yarışması rehberlik sürecine ilişkin görüşleri. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 12-35.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Patton, M. Q. (1985). *Qualitiy in qualitative research: Methodological principles and recent developments*. Invited address to Division J of the American Educational Research Association, Chicago.
- Saban, A. (2007). *Lisansüstü öğrencilerin nitel araştırma metodolojisine ilişkin algıları*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/497> adresinden 5 Kasım 2020 tarihinde edinilmiştir.
- Taşdemir, M. ve Taşdemir, A. (2011). Öğretmen adaylarının bilimsel araştırmaları inceleme yeterlikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 343-353.
- Tutkun, Ö. F. ve Aksoyalp, Y. (2010). 21. yüzyılda öğretmen yetiştirme eğitim programının boyutları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 361-370.
- Wach, E. (2018). *Learning about qualitative document analysis*. IDS Practice Papers in Brief. Brighton, August, 2013.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, D., Kılıç, M. Y., Gülmez, D. ve Yavuz, M. (2019). Öğretmenlerin araştırma okuryazarlığı becerileri: Ölçek geliştirme çalışması, *Turkish Journal of Educational Studies*, 6(1), 45-65.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karaevli, Ö. ve Dak, G. (2021). Öğretmenlerin bilimsel dergilerde yayımlanan makalelerinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5354-5381. DOI: 10.26466/opus.829907

“Pırıl” Çizgi Filminin Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

*

DOI: 10.26466/opus.752885

Zehra Güden Altmış* – Mustafa Altun**

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sakarya/Türkiye

E-Posta: zehrabade@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8866-0158](https://orcid.org/0000-0001-8866-0158)

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Sakarya/Türkiye

E-Posta: maltun@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1826-793X](https://orcid.org/0000-0002-1826-793X)

Öz

Günümüzde hırsızlık, cinayet, tecavüz gibi suçlar oldukça yaygınlaşmıştır. Bu durum değerler eğitiminin önem kazanmasına neden olmuştur. Çizgi filmler özellikle çocukların hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle çocukların izledikleri çizgi filmlerin özelliklerinin iyi bilinmesi gerekir. Bu araştırmada TRT Çocuk kanalında yayınlanan yerli bir yapım olan Pırıl çizgi filmi değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Çizgi filmin Youtube üzerinden en çok izlenen 5 bölümü içerik analizi yoluyla en az iki kez izlenerek taranmıştır. Birkök'ün değerler sınıflandırması ile Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'ni ilişkilendiren yaklaşımdan hareketle bir değerler tablosu hazırlanmıştır. 5 bölümün tamamı içerik analiz türlerinden kategorisel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmada değerler ayrı ayrı başlıklar halinde verilmiş ve çizgi filmin bölümlerinden örnekendirilmiştir. Araştırmanın sonunda çizgi filmde sorumluluk, öğüt verme, yardımseverlik, estetik, dostluk, nezaket, bilme ve anlama isteği, güven, özgüven, cömertlik, teselli etme, hoşgörü, dürüstlük, sevgi ve pişmanlık olmak üzere 15 değer tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde en fazla yer alan değer “nezaket”tir. Ayrıca “estetik ve sorumluluk” değerleri de çok geçen değerler arasında belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer, eğitim, değer eğitimi, çizgi film.

* Bu makale Doç. Dr. Mustafa Altun danışmanlığındaki “9-11 Yaş Grubu Çocuklara Yönelik Türk Yapımı Çizgi Filmlerde Değerler Eğitimi” adlı doktora tezinden türetilmiştir..

Evaluation of “Pırl” Cartoon in Terms of Values Education

*

Abstract

Crimes such as theft, murder and rape have become quite common today. This situation caused the values education to gain importance. Cartoons have an important place especially in children’s life. For this reason the characteristics of the cartoons that children watch must be well known. In this research “Pırl” cartoon which is the local production published on TRT Çocuk channel was examined in terms of values education. The document review technique, which is one of the qualitative research, methods was used in the research. The 5 most watched episodes of the cartoon were screened by watching them at least twice through content analysis. A table of values was prepared based on Birkök’s classification of values and Maslow’s approach to the Hierarchy of Needs. All 5 sections were analyzed by categorical content analysis method, one of the content analysis types. In our research values are given in separate titles and exemplified from the parts of the cartoon. At the end of the research 15 values were determined in the cartoon responsibility, courtesy, benevolence, aesthetics, friendship, kindness desire to know and understand, trust, self-confidence, generosity, comfort, tolerance, honesty, love and regret. The most included value among this is “courtesy”. In addition the values of “aesthetics and responsibility” are among the very past values.

Keywords: Value, education, value education, cartoon.

Giriş

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bireyler bebeklikten itibaren teknolojik cihazlarla etkileşim halinde olmaktadır. Günümüzde televizyon, bilgisayar, cep telefonu gibi cihazların kullanımı gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bu cihazlardan özellikle televizyonun çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır.

“Çocuklar daha okuma yazma öğrenmeden önce, belirli sürelerde televizyon izlemekte kendine göre televizyon programları seçmektedir.” (Can,1996, s.101) Seçilen bu programların bir kısmı çocuğa yarar sağlarken bir kısmı zararlı öğeler içerebilmektedir.

Yetişkinler televizyon karşısında kısmen de olsa bilinçli ve istekli bir tavır geliştirebilmektedir. Çocukların televizyon karşısında daha edilgin bir konumda olmaları, televizyon ve çocuk ilişkisini daha dikkate değer kılmaktadır (Güneş, 2010, s.56).

Çocuk zihinsel süreçlerindeki özelliklerinden dolayı izlediklerini yetişkinler gibi algılayamamakta ve yetişkinlerden daha farklı şekilde izlediklerinden etkilenmektedirler. Birçok açıdan televizyon karşısında yetişkinlere oranla daha korunmasız durumda olan çocuklar, “hayal ile gerçek” arasındaki farkı yetişkinler kadar kolay biçimde görememektedirler (Öztürk ve Karayağız, 2007, s.84). Bu nedenle çocukların izledikleri programların ebeveynlerin kontrolü altında olması oldukça önem taşımaktadır. Gerçeğe uygun olmayan karakterlerle yüklü programları izleyen çocuklar bu karakterleri örnek alarak onların yaptıkları olağanüstü şeyleri yapmaya çalışmakta ve kendilerine zarar verebilmektedirler.

Televizyon ve çocuk ilişkisini ele alan çalışmalarda en çok üzerinde durulan konu: televizyonun çocuklar üzerinde olumsuz etkileri bulunduğu konusudur. Televizyon izlenimine ağırlık verildiğinden derslerin ihmal edildiğini, okuma becerisini geciktirdiğini ve çizgi filmlerdeki şiddet dolu sahnelerdeki saldırgan hareketlerin çocuk üzerinde olumsuz etkileri konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Çocukların, okul öncesinde çok fazla televizyon izlemeleri onların okuldaki başarılarının ve sosyal ilişkilerini etkilemektedir. Bu konuda New Orleans’da yapılan bir araştırmada, okul öncesinde çok fazla televizyon izleyen birinci sınıf öğrencilerinin notlarının daha az

televizyon izleyenlere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir (Çilenti, 1980, s.58).

Televizyonun aile, okul ve öğretmenlerin önüne geçtiği düşüncesi son zamanlarda daha da kabul gören bir düşünce hâline geliyor olsa da eğitimde öğretimi zenginleştirmek için televizyondan yararlanılmalıdır (Okur ve Göçen, 2012, s.1991).

Özkan'ın üniversite öğrencileri arasında yaptığı çalışmasında paylaştığı gibi televizyon programları, toplumsal fayda gözetilerek yayın yapıldığında birçok eğitim kurumunun yaptığı işlevi tek başına yapabilecek durumdadır (Özkan, 2004, s.55). Son dönemlerde özellikle çocuklar için hazırlanan programlar, çizgi filmler göz önünde bulundurulduğunda bunların çoğunun eğlendirirken eğitime amacı güttüğü söylenebilir.

Çilenti televizyonun çocuk eğitiminde olumlu etkilerini şu şekilde sıralar:

1. Çocukları eve bağlar, aile bireylerini bir araya toplayarak aralarında yeni ortak ilgilerin doğmasını sağlar, böylece de aile hayatını mutlu ve ilginç hâle getirir.
2. Aileler için bir kültür kaynağı ödevi görür.
3. Çocukları düşünmeye teşvik eder.
4. Çocukların, boş zamanlarını iyi değerlendirmelerini sağlayacak ilgiler uyandırır, onların ilgi ve yaşantı alanlarını genişletir.
5. Çocukların estetik zevklerini geliştirir (Çilenti, 1980, s.55).

Büyükbaykal'a göre televizyon izleyen çocuklarda öncelikli olarak ders çalışmaya karşı isteksizlik, okuma alışkanlığının yerleşmemesi, şiddete başvurma ve saldırganlığın artması, kendini doğru bir biçimde ifade edememe, kendini televizyondan izlediği kahramanın yerine koyarak gerçeklerden uzaklaşma, toplumsal ilişkilerde güçlüklerle karşılaşma ve uzun süre televizyon karşısında kalmanın yarattığı çeşitli sağlık sorunları televizyonun olumsuz etkilerinin birer sonucudur (Büyükbaykal, 2012).

Schmidt ve Vandewater da televizyonun çocuğa yönelik etkilerini içerik açısından değerlendiriyor, çocuğun televizyonda eğitici

programlar izlemesinin akademik başarısı ile olumlu ilişkisi olduğunu; eğlence programlarını izlemesinin ise başarı ile olumsuz ilişkisi olduğunu vurguluyor (Schmidt ve Vandewater, 2008).

Çizgi filmler çocukların favori izleme tercihleridir. Çizgi filmler çok eğlencelidir ve çocuklar sıkılmaktan hoşlanmazlar. Çizgi filmler aynı zamanda çocukların çok şey öğretir ve çocukların hayal gücünü genişletir. Bunun yanında birçok çizgi film fantastiktir, bu durum çocukları gerçeklerden uzaklaştırır. Maalesef birçok çizgi film şiddet ve kötü dil içerir, çocukların zihinlerinde negative bir etki bırakırlar; çocukların zihinleri birer sünger gibidir duyduğu ve gördüğü her şeyi emer (Garden, 2008). Çocuklar televizyonda gördüklerini radyoda duyduklarından daha iyi hatırlarlar çünkü görsel öğeler hatırlamaya yardım eder (Wade & Travis, 1993, s.65). Bu şekilde çizgi filmler kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesine katkıda bulunur.

Çizgi filmlerin, toplumsal eğitim açısından faydalarına bakıldığında çok etkin bir rol üstlendiği görülmektedir. Değerler eğitimi de dâhil olmak üzere pek çok konu, bilgi, olay ve kavram çocuk programları içinde animasyon kullanılarak sunulmaktadır. Animasyonun yüklendiği bu görev, çocuğun eğitim süreci içerisindeki kişilik gelişimini istenildiği şekilde mesajlarla yönlendirebilmektedir (Kaba,1992, s.54).

Eğitim açısından yapılan çizgi filmlerde daha çok gerçek olgulara ve çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak, çocukların hayatlarında kullanacakları bazı davranışları kazanmalarına yardımcı konular ele alınır (Can, 1996, s.87). Özellikle sayıların, harflerin ve renklerin öğretimi, toplumsal değerler, sorumluluk, arkadaşlık ve dostluk gibi insan ilişkilerini konu alan çizgi filmler günümüzde daha çok değer kazanmaktadır (Özeskici, 2014, s.22). Bu durum çizgi filmlerin değer eğitimi açısından daha önemli hâle gelmesine neden olmuştur.

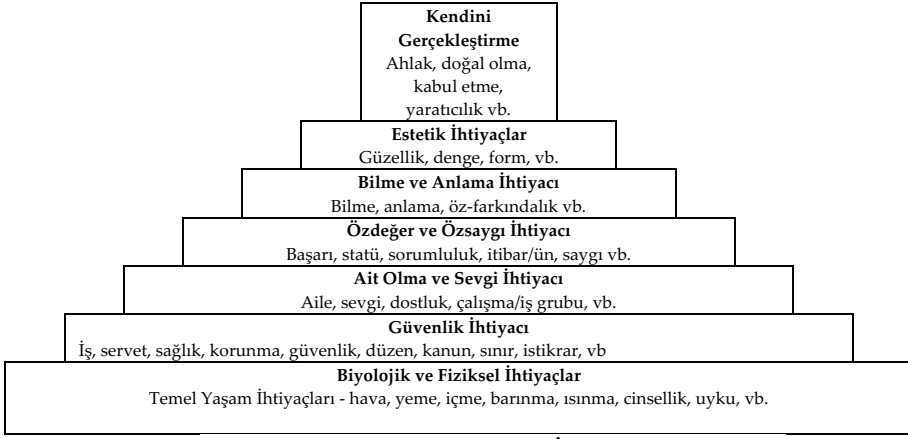
Maslow'a göre, sağlıklı bir benlik bir değerler sistemine ihtiyaç duymaktadır; yani bir yaşam felsefesine, bir dine ya da dinin yerini alan bir sisteme. Bu ihtiyacın da güneş ışıklarına, vitamine, sevgiye duyulan ihtiyaç kadar hayatî olduğunu söylemektedir, zira bu insanın anlamaya karşı duyduğu bilişsel ihtiyacın bir yansımasıdır (Çakmak, 2018, s.29).

Maslow, değerlerin insanın yapısında bulunduğunu ifade etmektedir. Biyolojik ve kalıtsal kökenleri vardır aynı zamanda kültür tarafından da geliştirilir. Tüm insanlar bu değerlere yönelme eğilimindedir. Bazılarında bu çok güçlü bir biçimde görülürken bazılarında ise daha zayıf olarak görülür. Psikolojik açıdan sağlıklı insanlar, kendilerine özgür bir ortam ve seçme hakkı verildiğinde yanlış, kötü, çirkin olanı değil doğru, iyi, güzel, bütünleşmiş, neşe verici, canlı ve özgün olanı seçme eğiliminde olurlar. Kendileri ve başkaları için en iyi olanı seçerler. Onların seçimleri ve doruk deneyimlerde algılanan değerler aynı olmakla birlikte varlık değerlerini oluştururlar (Maslow 2011’den aktaran Kaba, 2018, s.60).

Maslow, değerlerden yoksunluğun; anomi, ahlaksızlık, köksüzlük, boşluk, umutsuzluk ve inanılacak, uğruna adanılacak şeylerin eksikliği gibi durumların ortaya çıkmasına neden olduğu görüşünü savunur. Maslow’a göre inanmaya ve inançlı olmaya teşvik eden değil, sadece doğru olmalarından dolayı inanılacak ve uğruna insanın kendisini adayabileceği, geçerli kılınabilen ve uygulanabilir bir insanî değerler sistemine ihtiyaç duyulmaktadır (Maslow, 1996’dan aktaran Kaba, 2018, s. 61).

Naagarazan (2006, s.3) “Tüm değerler aynı ağırlık veya önceliğe sahip değildir. Bazıları diğerlerinden daha önemlidir ve diğerleri ele alınmadan önce yerine getirilmelidir. Abraham Maslow bunu insani ihtiyaçlar hiyerarşisi ile gösterdi.” şeklindeki ifadeleriyle Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi’nin değerlerle bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Maslow’a göre piramidin alt basamağındaki bir ihtiyaç karşılanmadan diğer bir ihtiyaca geçilemez. Maslow’un ilk ihtiyaçlar piramidi 5 basamaklıdır. Piramidin en alt basamağındaki bir ihtiyaç karşılanmadan diğer bir basamağa geçilemez. İlk ihtiyaçlar piramidinde an alt basamakta biyolojik ve fiziksel ihtiyaçlar (temel yaşam ihtiyaçları:hava, yeme-içme, barınma, ısınma, cinsellik vb.), ikinci basamakta güvenlik ihtiyacı (İş, servet, sağlık, korunma, güvenlik, düzen, kanun, sınır, istikrar, vb.), üçüncü basamakta ait olma ve sevgi ihtiyacı (Aile, sevgi, dostluk, çalışma/iş grubu, vb.), dördüncü basamakta Özdeğer ve Özsaygı İhtiyacı (Başarı, statü, sorumluluk, itibar/ün, saygı vb.), en üst basamakta ise Kendini Gerçekleştirme ihtiyacı (Ahlak, kabul etme, doğal olmak, yaratıcılık vb.) yer alır. . Maslow bu ihtiyaçlara

Bilme ve Anlama İhtiyacı (Bilme, anlama, öz-farkındalık vb.) ve estetik ihtiyaçlarını eklemiş (Güzellik, denge, form, vb.) en üst basamağa ise kendini gerçekleştirme basamağından sonra aşkın olmak/öz-aşkınlık'ı koymuştur. Ancak aşkın olmak/öz-aşkınlık pek kabul görmemiştir. Araştırmaya temel alınan Maslow'un 7 basamaklı piramidi Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1: Maslow'un 7 Basamaklı İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Değer sınıflamaları içinde en çok kabul gören sınıflama Spranger tarafından yapılmıştır. Spranger, değerleri altı temel gruba ayırmıştır. Bunlar: estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değer gruplarıdır (Akbaş, 2004, s.30-31).

Naagarazan (2006) değerleri beş ana başlık altında toplamıştır. Bu değerlere bağlı alt değerler belirlemiştir. Sınıflandırma Maslow'un ortaya koyduğu anlayışı yansıtmaktadır.

Tablo 1. Naagarazan Değer Sınıflaması

Doğru Davranış (Right Conduct)	a. Kişisel Özellikler: Mülkiyet, diyet, hijyen, alçakgönüllülük, duruş, kendine güven ve temiz, düzenli dış görünüş. b. Sosyal Özellikler: İyi davranış, görgü, iyi ilişkiler, yardımseverlik, israf etmeme, ve iyi çevre. c. Ahlaki Özellikler: Davranış kuralları, cesaret, güvenilirlik, sorumluluk, verimlilik, yaratıcılık, inisiyatif, sebat, dakiklik, beceriklilik, herkese karşı saygı ve sorumluluk.
Barış (Peace)	Dikkat, sakinlik, konsantrasyon, memnuniyet, itibar, disiplin, eşitlik,

	ağırbaşlılık, sadakat, odaklanma, şükran, mutluluk, uyum, alçakgönüllülük, iç sessizlik, iyimserlik, sabır, yansıma, memnuniyet, kendini kabul, kendine güven, öz kontrol, öz disiplin, öz saygı, özgüven, duygu kontrollü, tolerans ve anlayış.
Doğruluk (Truth)	Doğruluk, merak, ayırt etme, tarafsızlık, korkusuzluk, dürüstlük, bütünlük (düşünce, söz ve eylem birliği), sezgi, adalet, iyimserlik, saflık, bilgi arayışı, akıl, öz-analiz, samimiyet, sorgulama ruhu, sentez, güven, doğru sözlülük ve kararlılık.
Sevgi (Love)	Kabul, sevgi, özen, şefkat, dikkat, özveri, bağlılık, empati, hoşgörü, affetme, dostluk, cömertlik, nezaket, insanlık, sadakat, sabır, vatanseverlik, saygı, fedakarlık, özveri, hizmet, paylaşım, sempati, düşünceli olma, güven.
Şiddetsizlik (Non-Violence)	<p>a. Psikolojik: Yardımsızlık, şefkat, başkaları için kaygılanma, dikkate alma, hoşgörü, affetme, görgü, mutluluk, sadakat, ahlak ve evrensel sevgi.</p> <p>b. Sosyal: Diğer kültür ve diğer dinlerin takdir edilmesi, kardeşlik, çevre bakımı, vatandaşlık, eşitlik, zararsızlık, ulusal farkındalık, sebat, mülkiyete saygı ve sosyal adalet.</p>

Schwartz (1994)'ın değer sınıflaması şöyledir: “Güç, başarı, hazcılık, uyarılm, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyuma, güvenlik”. Akbaş doktora tezinde eğitim sayesinde benimsetilebilecek değerleri; “saygılı olmak, demokratik olmak, erdemli olmak, uyumlu olmak, işbirliği yapmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak” olarak belirlemiştir (Akbaş, 2004, s.92)

Birkök, bir ilkenin değer olabilmesi için muhatapların tümü tarafından anlamlı, önemli ve içselleştirilmiş olması gerektiğini ifade etmiştir. Evrensel temel değerleri beş gruba ayırmıştır. Ele alınan değerler sosyolojik anlamdaki olgusal değerlerdir. Bunlar; özgürlük, eşitlik, sanat, adalet ve bilimdir. Birkök'e göre diğer değerler bu beş değerden türemiştir. Birkök'ün değerler sınıflaması da Maslow'un ihtiyaçlar piramidi ile paralellik arz etmektedir. Birkök'e göre bilimsel çalışmaların amacı gözlem ve deney yoluyla toplumsal gerçeklikteki mevcut mekanizmaları bulmak ve ifade etmektir. Böyle bir saptamanın da ancak tüm insan topluluklarının ve etiğin de dayandığı evrensel değerlerin belirlenmesiyle mümkün olacağını belirtir (Birkök, 2019, s.493).

Değerler eğitimi bireyin kendi kendini tanımasını, kendi ile uyum içinde olmasını, düşünüş ve eylemlerinde tutarlı olmasını sağlayan özelliklerin kazandırılması için bilinçli ve planlı bir öğrenme

ortamlarının oluşturulmasıdır. Değerler eğitimi, öğrencilerin i motivasyonlarını geliştirmelerine, neyin doğru olduğuna yönelik yorum yapmalarına ve bunu davranışa dönüştürmelerine olanak sağlar (Akbaş, 2008).

Değer kazanma süreci çocuklukta başlar (Silah, 2000). Özellikle küçük yaşlarda kişilik şekillenmesinin temelleri oluştuğundan, erken çocukluk yıllarının önemi daha da önem kazanmaktadır (Doğanay, 2009). Bunun sonucunda ailede değerler eğitimi ön plana çıkmaktadır. Ebeveynler ocuğa değerleri kazandırırken bilinçli bir şekilde davranmalıdır.

Günümüzde hırsızlık, cinayet, tecavüz gibi suların yaygınlaşması değerler eğitiminin gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu suların önlenmesi amacıyla değerler eğitimi çalışmaları yapılmaktadır.

izgi filmlerde açık veya örtük bir biçimde değerler kazandırılmaya çalışılmaktadır. izgi filmler bu anlamda önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmanın amacı 9-11 yaş çocuklarına yönelik TRT ocuk kanalında yayınlanan "Pırıl" adlı çizgi filmin değerler eğitimidaki rolünün belirlenmesidir. Bu araştırma son yıllarda oldukça önem kazanan değerler eğitimine yönelik olduğu için hem güncel hem de gerekli bir araştırmadır.

Problem Durumu

Araştırmanın problem cümlesi şu şekilde ifade edilmiştir: " TRT ocuk kanalında yayınlanan 9-11 yaş çocuklarına yönelik Pırıl izgi filminde hangi değerler yer almaktadır?

Alt Problemler

- Pırıl izgi filminde ağırlıklı olarak üzerinde durulan değerler hangileridir?
- Pırıl izgi filminde daha az üzerinde durulan değerler hangileridir?
- Pırıl izgi filminde hangi değerler üzerinde durulmamıştır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin anazilini kapsar. Yazılı kaynakların yanı sıra, film, video ve fotoğraf gibi görsel malzemeler de nitel araştırmalarda kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189-190).

Araştırmada bu yöntemle 30 bölümden oluşan Pırıl çizgi filminin Youtube üzerinden en fazla izlenen 5 bölümlük senaryosuna ilişkin doküman incelenmiştir.

Örneklem / Araştırma grubu

Araştırmada TRT Çocuk kanalında yayınlanan 9-11 yaş grubu çocuklara yönelik “Pırıl” adlı çizgi filmin Youtube üzerinden en çok izlenen 5 bölümü örneklem olarak alınmıştır. Örneklem seçiminde benzeşik örneklem yöntemi kullanılmıştır. Homojen (benzeşik) örnekleme (homogeneous sampling). Maksimum çeşitlilik örnekleminin tam tersi olan homojen örneklemede amaç, küçük ve homojen bir örneklem ele alarak belli alt grupları derinlemesine çalışmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.120).

Veri Toplama Araçları

Araştırmaya başlamadan önce alanyazını incelenmiş, konu hakkında yayınlanmış makale, tez ve kitaplar okunarak bilgi sahibi olunmuştur. Ardından ilgili çizgi filmin Youtube izlenme oranları dikkate alınarak bu çizgi filmin en çok izlenen 5 bölümü içerik analizi yoluyla en az iki kez izlenerek taranmıştır. İçerik analizi “sözel, yazılı, elektronik veya diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve/veya dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır” (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s.22). Çizgi filmde yer alan değerler öncelikle taslak olarak yazılmış, daha sonra bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Tespit edilen değerlere ait örnekler verilirken çalışmanın güvenilirliğini arttırmak için değerlerin geçtiği çizgi filmin hangi bölümü olduğu, hangi dakika ve saniyede geçtiği verilmiştir. Değerlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Bu sınıflandırılma yapılırken Maslow’un 7 Basamaklı İhtiyaçlar Hiyerarşisi ölçüt olarak kullanılmış ve ihtiyaç-değer arasındaki

ilişki bu sınıflandırmaya yansıtılmıştır. Doktora danışmanı Mustafa Altun'un yönlendirmesiyle Tablo 7'de ihtiyaç-değer ilişkisini ortaya koyabilmek için Maslow'un 7 Basamaklı İhtiyaçlar Hiyerarşisi kullanılmıştır. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi ile Birkök'ün (2019) beş temel evrensel değeri ilişkilendirilmiştir. Birkök'ün evrensel değerleri Mustafa Altun tarafından olgusal değerler, bunun dışında kalanlar ise duygusal değerler olarak sınıflandırılmıştır. Duygusal değerlerin çoğunluğu MEB'in Değerler Eğitimi Genelgesi'nde (MEB, 2010) yer alan değerlerle örtüşmektedir. Edepli olma, sözünde durma, eğitilmiş olma, sabır, pişmanlık, kanaatkârlık, kararlılık, cömertlik, azimli olma, inanç, teselli etme, sadakat, öğüt verme, ait olma, tedbir, diğergamlık Birkök ve MEB'in listesinin dışında kalan değerlerdir.

Maslow'un ihtiyaçlarının üst ve alt değerlerle ilişkili olduğu sonucuna varılmış, bu ilişki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. İhtiyaç-Değer İlişkisini Gösteren Örnek Değer Sınıflaması

Değerler	
1. Fizyolojik ihtiyaçlar	
1.1 Temiz Olma	
2. Güvenlik ihtiyacı	
2.1 Tedbir	
Duygusal değerler	
3. Sevgi ve ait olma ihtiyacı	
3.1 Sevgi	
3.1.1 Diğergamlık	
3.1.2 Dostluk	
3.1.3 Duygudaşlık	
3.1.4 Fedakârlık	
3.1.5 Güven	
3.1.6 Hoşgörü	
3.1.7 Merhamet	
3.1.8 Misafirperverlik	
3.1.9 Nezaket	
3.1.10 Umutlu Olma	
3.1.11 Vefakârlık	
3.2 Ait Olma	
3.2.1 Dayanışma	
3.2.2 Duyarlılık	
3.2.3 Öğüt Verme	
3.2.4 Paylaşma	
3.2.5 Sadakat	
3.2.6 Sorumluluk	
3.2.7 Teselli Etme	

3.2.8 Vatanseverlik
3.2.9 Yardımseverlik
3.3 İnanç
3.3.1 Dini Ritüeller (ibadet, dua, şükür vb.)
4. Özdeğer ve özsaygı ihtiyacı
4.1 Özdenetim-Özgüven
4.1.1 Alçakgönüllülük
4.1.2 Azimli Olma
4.1.3 Cesaret
4.1.4 Cömertlik
4.1.5 Çalışkanlık
4.1.6 Dürüstlük
4.1.7 Kararlılık
4.1.8 Kanaatkârlık
4.1.9 Pişmanlık
4.1.10 Sabır
4.2 Saygı
4.2.1 Edepli Olma
4.2.2 Selamlaşma
4.2.3 Sözünde Durma
Olgusal değerler
5. Bilme ve anlama ihtiyacı
5.1 Bilim
5.1.1 Eğitimli Olma
6. Estetik ihtiyacı
6.1 Sanat
6.1.1 Estetik
7. Kendini gerçekleştirme ihtiyacı
7.1 Adalet
7.2 Eşitlik
7.3 Özgürlük

Tabloda ihtiyaç-değer ilişkisini ortaya koyabilmek için Maslow'un 7 Basamaklı İhtiyaçlar Hiyerarşisi kullanılmıştır. Bu sınıflandırmadan önce fizyolojik ve güvenlik ihtiyacı ele alınmıştır. Ardından duygusal değerler başlığı altına ihtiyaç piramidine göre öncelikle sevgi ve ait olma ihtiyacı, özdeğer-özsaygı ihtiyacı yerleştirilmiştir. Olgusal değerler başlığı altında ise ihtiyaç piramidine göre bilme ve anlama ihtiyacı, estetik ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı yerleştirilmiştir. Birkök de yapmış olduğu değer sınıflamasında 5 temel evrensel değerden söz etmektedir. Bu yönüyle Maslow'un piramidinde yer alan ihtiyaçlara paralel olarak evrensel anlamda örtüşme sağlayan değerler tabloda alt başlıklarda

gösterilmiştir. Bu değerler ihtiyaçlarla ilişkilendirilirken Birkök dışında, Schwartz, Spranger ve Naagarazan değer sınıflamalarından yararlanılmıştır. Maslow'un piramidine göre kendini gerçekleştirme basamağı altında özgürlük, eşitlik ve adalet değerleri işlenmiştir. Schwartz da yapmış olduğu sınıflandırmada evrenselcilik başlığı altında adalet ve eşitlik değerlerine yer vermiştir (Akay,2018, s.102-103).

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde kategorisel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde 5 bölümün tamamı içerik analiz türlerinden kategorisel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu analizde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.259).

Çalışmada değerler ayrı ayrı başlıklar halinde verilmiş ve çizgi filmin bölümlerinden örneklendirilmiştir. Soru işareti oluşturan durumlar alan uzmanıyla görüşülerek çözüme kavuşturulmuştur. İnceleme sırasında doğrudan ve dolaylı bir şekilde verilmiş olan değerler karakterlerin davranışlarından, gelişen olaylardan hareketle belirlenmiştir. Uzmanların ve araştırmacının tam mutabakatları sonrasında çalışma son şeklini almıştır.

Bulgular

Yapımcılığını Ali Sacihan'ın üstlendiği Pırıl çizgi filminin yönetmenliğini ve senaristliğini Neslihan Bayram Sacihan yapmaktadır. Çizgi film halen TRT Çocuk ekranlarında yeni bölümleriyle ekrana gelmektedir. Her bölüm ortalama 15.30 dakikadır. Çizgi filmin konusu şu şekildedir:

Pırıl ve arkadaşları 3. sınıfa gitmektedir. Çizgi filmde onların yaşadığı maceralar anlatılmaktadır. Çizgi filmin amacı çocuklara matematiği sevdirmek, eğlenceli bir şekilde öğretmektir.

Tablo 3. Pırıl Çizgi Filminde Geçen Değerler

GEÇEN DEĞERLER	DEĞERLERİN SIKLIĞI	GEÇME	GEÇTİĞİ BÖLÜMLER
Sorumluluk	12		19,22,14,21
Öğüt verme	2		14,19

Yardımsverlik	2	19,21
Estetik	14	14,16,19,21,22
Dostluk	1	19
Nezaket	16	14,16,21,19,22
Bilme ve anlama isteği	2	19,22
Güven	1	22
Özgüven	3	22
Cömertlik	1	22
Teselli etme	5	22,14,16
Hoşgörü	2	21
Dürüstlük	1	16
Sevgi	3	16
Pişmanlık	3	16
Selamlama	1	16

Çizgi filmin incelenen 5 bölümünde toplam 69 değer tespit edilmiştir. Bu değerler sorumluluk, öğüt verme, yardımsverlik, estetik, dostluk, nezaket, bilme ve anlama isteği, güven, özgüven, cömertlik, teselli etme, hoşgörü, dürüstlük, sevgi ve pişmanlık olmak üzere 15 değere yer verilmiştir. Bunlar içerisinde en fazla yer alan değer “nezaket”tir. “nezaket” değeri incelediğimiz 5 bölümün tamamında toplam 17 kez geçmektedir. İkinci olarak en çok rastladığımız “estetik”tir. “Estetik” 5 bölümün tamamında toplam 14 kez geçmektedir. Üçüncü olarak “sorumluluk” en çok geçen değerdir. Bu değer 5 bölümün 4’ünde toplam 12 kez geçmektedir. Bunlar dışında teselli etme değeri 5 kez, özgüven, sevgi, pişmanlık değerleri 3 kez; öğüt verme, yardımsverlik, bilme ve anlama isteği, hoşgörü değerleri 2 kez; dostluk, güven, cömertlik ve dürüstlük değerleri ise 1 kez geçmektedir.

En fazla değere rastladığımız bölüm 19. bölümdür. “Bana Saati Söyle” adlı bölümde 22 değer tespit edilmiştir. Bölümde en fazla geçen değer “sorumluluk”tur. Bu bölümde buluşmalara zamanında gelmenin önemi üzerinde durulmuştur. Buluşmalara zamanında gelmek kişinin ne kadar sorumlu olduğunu gösterir. Bölümde nezaket ve estetik değerleri 4 kez geçmektedir. Bu değerler çocukların eğitimi açısından oldukça önemlidir. Bu değerler dışında bilme ve anlama isteği, öğüt verme, yardımsverlik ve dostluk değerleri 1 kez geçmektedir.

Çizgi filmin “Kesirli Dondurmacı” adlı 22. bölümünde 14 değer tespit edilmiştir. En fazla geçen değer “nezaket”tir. “nezaket” değeri 4 kez geçmektedir. İkinci olarak “özgüven” 3 kez geçmektedir. Nazlı dengede

durma konusunda kendine oldukça güvenmektedir. Bunlar dışında bilme ve anlama isteği, güven, cömertlik, teselli etme ve sorumluluk değerleri 1 kez geçmektedir.

“Geometrik Robotlar” adlı 21. bölümde toplam 9 değer tespit edilmiştir. En fazla geçen değer “nezaket”tir. Estetik ve hoşgörü değerleri 2 kez, yardımseverlik değeri ise 1 kez geçmektedir.

“Sayıların Kayboluşu” adlı 16. bölümde toplam 12 değer tespit edilmiştir. Sevgi, teselli etme ve pişmanlık değerleri 3 kez geçmektedir. Bölümde Efe önce sayıların yok olmasını dilemekte ancak sayılar yok olunca çıkan karışıklıktan dolayı bu isteğinden pişmanlık duymaktadır. Bu nedenle “pişmanlık” değerine sıkça yer verilmiştir. Ayrıca annesi ve Efe’nin birbirlerine olan sevgilerine yer verilmiştir. Bu sevgiyi sözle ve hareketleriyle göstermişlerdir. Diğer bölümlerde olduğu gibi “nezaket” değeri bu bölümde de önem taşımaktadır. “nezaket” değeri bölümde 2 kez geçer. Bölümde geçen bir diğer değer ise “dürüstlük”tür. “dürüstlük” değeri de 1 kez tespit edilmiştir.

“Açı Sandalyesi” adlı 14. bölümde toplam 12 değer geçmektedir. En fazla geçen değer “estetik” değeridir. İkinci olarak “nezaket” değeri en fazla geçen değerdir. Bunlar dışında öğüt verme, sorumluluk ve teselli etme değerleri 1 kez geçmektedir.

“Pırl” çizgi filminden her bir değer bağlamında doğrudan alıntılar (bölüm numarası ve yapılan alıntının dakikası belirtilerek) sırasıyla şu şekildedir:

Nezaket

Nezaket başkalarına karşı saygılı davranmak, nazik ve ince olmaktır. Zerafeti gösterme sanatı olan nezaket tüm kültürler için önemli bir unsurdur. Nezaket, görgülü olmanın bir parçasıdır ve bireyler zamanla belirli bir görgü kazanırlar. Bireylerin başkalarına gösterdiği nezaket aynı zamanda kendisine verdiği değerle ilişkilidir. “Teşekkür ederim”, “İyi günler” gibi nezaket ifadelerini kullanamayan, başkalarını rahatsız ettiğinin farkında olduğu halde rahatsız edici davranışını sürdüren bireyler nezaketten yoksun olan bireylerdir (Mısırlı, 2011: 7- 8). Nazik insanlar hiçbir zaman başkalarını rahatsız etmez, kırmaz, karşısındaki kişilere iyi davranmaya, kibar olmaya çalışırlar. “nezaket” değeri “Pırl”

çizgi filminde de “teşekkür etme, iyi dileklerde bulunma, rica etme, gelen kişiye hoş geldin deme, özür dileme şekillerinde karşımıza çıkmaktadır.

Örnek Cümleler

Nazlı’yı annesi eve geldiğinde “hoş geldin (19. bölüm, 9.59) diyerek karşılar.

“Hoş geldin.”(19.bölüm,9.59)

Pırıl’a annesi saatleri öğrendiği için bir saat hediye eder. Pırıl saati beğenerek annesine teşekkür eder:

“Teşekkür ederim.”(19. Bölüm, 10.33)

Annesi Pırıl’a yeni aldığı saat için iyi dileklerde bulunur:

“Güle güle kullan canım.”(19. Bölüm, 10.37)

Annesi Pırıl’a ödevleri için iyi dileklerde bulunur:

“Kolay gelsin.”(19. Bölüm, 10.00)

Annesi Uzun’dan ablasından kendisini dondurma yemeye götürmesi için rica etmesini söyler:

“Ablandan seni götürmesini rica edebilirsin mesela.”(22. Bölüm, 5.25)

Uzun ve Mert Pırıl’ın yeni aldığı resim defterini kullanırlar. Daha sonra Mert özür diler:

“Özür dileriz Pırıl Abla.”(14. Bölüm, 6.18)

Mert Pırıl’ın annesinin yemeklerini beğenir. Pırıl’ın annesi de Mert’e “afiyet olsun canım(21. Bölüm, 3.35) der:

Estetik

Estetik, TDK Güncel Türkçe Sözlük’te “güzellik duygusu ile ilgili olan” olarak tanımlanmıştır. Estetik duyuşsal alanın bütün genişliğini değil, özellikle güzel olan kısmını inceler (Ergün, 2010). Kendisine bakanda haz ile beğeni duyumları uyandıran nesnelerin en belirleyici niteliğini veya yetisini anlatan estetiğin temel kavramı; gönül okşamak, iç gıcıklamak, büyülemek, yaşama sevinci uyandırmak türünden hep olumlu duygulanımlar doğuran şeylerin veya sanat yapıtlarının en belirleyici nitelikleridir (Frozel, 2004’ten aktaran Gökay ve Demir, 2006). Çizgi filmde “estetik” değeri güzelliği, beğenileri dile getirmede kullanılmıştır.

Örnek Cümleler

Cesur Nazlı'ya yardım etme fikrini çok beğenir ve arkadaşlığın önemine dikkat çeker:

"Harika!(19. Bölüm, 4.58)

Nazlı yelkovan kuşundan bahsedilmesinden çok hoşlanır:

"Ay çok tatlı!"(19. Bölüm, 7.23)

Nazlı kesirli dondurmacıyı beğendiğini ifade eder:

"Gerçekten çok güzeldi." (22.bölüm, 2.29)

Çocuklar Deha'nın icadına beğenilerini dile getirirler:

"Ben çok anlamam ama süper olmuş.(14. Bölüm, 8.37)

"Gerçekten çok güzel bir buluş olmuş."(14. Bölüm,)

"Şahane bir şeye benziyor."(14. Bölüm, 12.35)

Sorumluluk

Civelek (2006), sorumluluğu "Kurallara uyma, kavrama gücünü kullanma, başkalarına ve onların mülklerine saygı ve özen gösterme" olarak tanımlamıştır. Sorumluluklarını yerine getirmenin bilincinde olan bir birey, daha iyiyi yapmak için daha duyarlı olacaktır. Bu sayede gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakılabilir. Sorumluluk değer eğitiminin amacı da, bireylerin sorumluluklarının farkına varmasını sağlamaktır (Aktepe, 2015, s.1512). "Pırl" çizgi filminde "sorumluluk" değeri kişinin yapması gerekenlerin farkında olması ve bunu yerine getirmesi, randevularına vaktinde gitmesi şeklinde karşımıza çıkar.

Örnek Cümleler

Pırl ve arkadaşı buluşma saatine bir dakika kala gelip diğer arkadaşlarını beklerler. Nazlı hariç herkes buluşmaya vaktinde gelir. Dolayısıyla Nazlı hariç diğer arkadaşlar sorumluluk sahibidir. Bu durum şu cümlelerle aktarılmıştır:

"Saat 8.29 bir dakika kaldı. (19. Bölüm, 1.54)

Tam zamanında.(19. Bölüm, 2.18)

"Yine geç kaldı." (19. Bölüm, 2.21)

"Geç kaldın." (19. Bölüm, 2.45)

"Yine geç kaldın Nazlı."(19. Bölüm, 6.01)

“Bundan sonra hiçbir yere geç kalmayacaksın.”(19. Bölüm, 6.04)

“Artık geç kalmak yok.” (19. Bölüm, 9.44)

Öğrencinin en önemli sorumluluklarından bir tanesi ödev yapmaktır. Pırıl da annesinin uyarmasına gerek kalmadan ödevini yapmaya gider. Bu durum onun sorumluluk sahibi bir birey olduğunu gösterir:

“En iyisi ben hemen odama çıkıp ödevimi yapayım.”(19. Bölüm, 10.38)

Pırıl annesinin sözünden çıkmaz. Bu da onun sorumluluk sahibi olduğunu gösterir:

“Olmaz annem ne söylediye o.” (22. Bölüm, 7.13)

Sorumluluğunu bilen çocuklar annesinden izinsiz hiçbir yere gitmez. Deha da arkadaşlarından okuldan sonra buluşunu görmeye annelerinden izin alarak gelmelerini ister:

“Annenizden izin alıp gelin.”(14. Bölüm, 4.42)

Teselli Etme

Teselli etme, TDK Güncel Türkçe Sözlük'te “avutmak, avundurmak” olarak tanımlanmıştır. Üzgün, acı çeken bir kişiyi gördüğünde onun yanına giderek ona yardımcı olmak, o kişiyi sözleriyle avutmak duyarlı, sorumluluğunu bilen bir kişinin yapması gereken bir davranıştır. Birbirini anlayan, birbirine değer veren insanlar iyi günlerinde yakınlarının yanında oldukları gibi kötü günlerinde de onları destekler, gerektiğinde teselli ederler. “Pırıl” çizgi filminde de bu değerın geçtiği bazı bölümler ve dakikaları aşağıda belirtilmiştir:

Örnek Cümleler

Cesur Nazlı yarışmayı kaybedince duruma bir de iyi tarafından bakmasını söyler ve dondurma yemeye gideceklerini söyleyerek onu teselli eder:

“Nazlıcım üzülme, sayemde sen de dondurma yiyeceksin.”(22. Bölüm, 4.05)

“Sakin ol!”(14. Bölüm, 6.54)

Deha yangından dolayı korkan Nazlı'yı teselli eder:

“Korkma Nazlı burda değil.” (16. Bölüm, 6.55)

Öğretmeni yangından korkan Nazlı'yı teselli eder:

“Korkma canım şimdi itfaiyeci amcalar yangını söndürecekler.” (16. Bölüm, 10.45)

Sevgi

Sevgi, bütün insani ilişkilerde herkesçe benimsenmesi gereken, insanların birbirlerine güven duymalarını, ilişkilerini geliştirmelerini ve böylece hayattan zevk almalarını sağlayan bir değerdir (Çintaş Yıldız, 2011, s.208). Sevgi değeri çocukların kişiliklerini oluşturmada önemli değerlerden bir tanesidir. Değerler okul öncesi dönemde kazanılmaya başladıkları için çizgi filmlerin de bu değerın kazanılmasında etkisi görülmektedir.

Örnek Cümleler

Çizgi filmde sevgi değeri anne-oğul sevgisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Anneciğim seni çok seviyorum.”(16. Bölüm, 14.21)

“Canım benim”(16. Bölüm,14.42)

“Canım annem”(16. Bölüm, 14.43)

Örnek Cümleler

Deha, Nazlı'ya saati öğrenmesi için yardımcı olmayı teklif eder:

“Ona analog saati öğrenmesinde yardımcı olmalıyız arkadaşlar.” (19. Bölüm, 4.48)

Pırıl ödevlerini çoğu zaman arkadaşlarıyla birlikte yapmaktadır. Bu şekilde hep birlikte öğrenerek birbirlerine yardımcı olurlar:

“Hem arkadaşlarım gelecek, birlikte ödev yapacağız.”(21. Bölüm, 3.57)

Bilme ve Anlama İsteği

Bilim insanlığın gelişmesi için önemli değerlerden bir tanesidir. Bilimin temelinde ise merak duygusu yatar. “bilme ve anlama isteği” “Pırıl” çizgi filminde kişilerin öğrenmeye hevesli, meraklı olmaları şeklinde görülmektedir.

Örnek Cümleler

Uzay ablasından kendisine saatleri öğretmesini ister:

“Bana da saatleri okumayı öğretsene abla.”(19. Bölüm, 11.07)

Uzay kesirlerin ne olduğunu bilmez ve ne olduğunu sorar:

“O da ne demek?” (22. Bölüm, 7.22)

Hoşgörü

Hoşgörü, özellikle günümüz dünyasında en önemli erdemlerden biridir. İnsana özgü, insanı yücelten bir erdem. Hoşgörünün özünde anlayış gösterme, anlayışla karşılama yatar. Hoşgörü, olgunluğun belirtisidir. (Kavcar, 1995, s.5). Toplum ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için insanların birbirlerine karşı hoşgörülü olmaları gerekir. Aile içerisinde bireylerin anlayışlı, hoşgörülü olmaları ailenin dağılmasını önler. Son yıllarda artan boşanmalar aile bireylerinin yeterince hoşgörü sahibi olmadığını göstermektedir. Bu nedenle hoşgörü değerinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Pırl çizgi filminde hoşgörü değeri ablanın kardeşe karşı anlayışlı olması şeklinde tespit edilmiştir.

Örnek Cümleler

Annesi Pazar sabahı kardeşinin flüt sesiyle uyanan Pırl’dan kardeşi flüt çalmayı öğrenene kadar anlayışlı olmasını ister:

“Kardeşin flüt çalmayı öğrenene kadar biraz anlayışlı olmalısın kızım.” (21. Bölüm, 3.05)

Pırl flüt öğrenen kardeşine karşı anlayışlı olacağını belirtir:

“Ablası olarak öğrenene kadar çok anlayışlı olacağım.” (21. Bölüm, 5.04)

Dostluk

Dost; sevgisinde samimi olan, iyi ve kötü günlerinde arkadaşının yanında olup onun daima iyiliğini isteyen, onu kötülüklerden korumaya çalışan kişidir. Dostluğun arkadaşlıktan farkı; dostluk bağının arkadaşlık bağından daha kuvvetli olması ve samimiyetin ön planda tutulmasıdır.

Dostluk, sevgisinde samimi, içten olan insanların menfaatten uzak ilişkileridir (Altın, 2010) Pırıl ve arkadaşları çoğu zaman birlikte vakit geçirirler, birinin başı sıkıştığında diğerleri yardıma koşar. Çizgi filmde “dostluk” değerinin geçtiği bölüm ve cümle şu şekildedir:

Örnek Cümle

Cesur Nazlı'ya saatleri öğrenmede yardım etme fikrini çok beğenir ve arkadaşlığın önemine dikkat çeker:

“Arkadaşlığın gücü budur işte!”(19. Bölüm, 4.59)

Güven

Güven duygusu insanların birbirine daha iyi bağlanmasını sağlar. Arkadaşlık ve dostluğun temelinde güven duygusu yer alır. “Pırıl” çizgi filmde arkadaşlar arasında güven duygusu önemli yer tutar. Bu değere açık bir şekilde yer verildiği gibi örtük bir şekilde arkadaşların çoğu zaman birlikte yer alarak birbirlerine destek olması da güven değerini gösterir.

Örnek Cümle

Deha denge yarışmasında Nazlı'yı destekler ve ona olan güvenini dile getirir:

“Bu iş Nazlı'nın işi.”(2.48)

Cömertlik

Cömertlik TDK Güncel Sözlük'te “Cömert olma durumu, eli açıklık, ahilik, semahat, mürüvvet” olarak tanımlanır. Başkalarına maddi yardımda bulunmak, arkadaşlarına bir şeyler ısmarlamak gibi davranışlar cömertliğin göstergesidir. İnsan gerektiğinde paylaşmayı bilmelidir.

Örnek Cümle

Pırıl yarışmayı Cesur kazanırsa dondurma ısmarlama sözü verir:

“Eğer olur da Cesur kazanırsa ikinizi dondurma yemeye götüreceğim arkadaşlar.”(22. bölüm, 3.36)

Dürüstlük

Dürüstlük, TDK Güncel Sözlük’te “doğruluk” olarak tanımlanmıştır. Doğruluk ve güven değerleri birbirine bağlıdır. Yalan söyleyen kişiye kimse inanmaz, o kişiyle arkadaşlık kurmak istemez. Bu nedenle toplum olmanın temelinde yatan önemli değerlerden biri de “dürüstlük”tür. Dürüstlük değeri “Pırıl” çizgi filminde açık bir şekilde kelimelerle ifade edilmekle birlikte çizgi filmin karakterlerinin yalan söylememeleri bu değerın örtük bir biçimde de yer aldığını göstermektedir.

Örnek Cümle

Efe annesine ders çalışma konusunda yalan söylemez:

“Gerçeği söylememi mi istiyorsun anne?”(16. Bölüm, 1.46)

Tartışma ve Sonuç

Çizgi filmler ebeveynler tarafından denetlenerek çocuğun yaşına uygun olanlar çocuklara izlettirilirse değerler eğitimi açısından çocuğa fayda sağlayabilir. Burada çocuğun televizyona maruz kaldığı süre oldukça önemlidir. Her ne kadar televizyonun çocuğun eğitimine katkı sağlayacağı düşünülse de çocuğun televizyona çok fazla zaman ayırmaması gerekir.

Çizgi filmler çocukların eğlenerek, sıkılmadan öğrenmesinde etkilidir. Özellikle incelenen “Pırıl” çizgi filmi matematik öğretimini farklı yollarla, çocukların ilgisini çekecek şekilde gerçekleştirmektedir. “Pırıl” karakteri davranışlarıyla ve sorumluluklarını bilmesiyle çocuklara örnek olabilecek nitelikte bir karakterdir. Bu özellikleri dolayısıyla “Pırıl” çizgi filmi incelenmeye değer bir niteliğe sahip bulunarak değerler eğitime katkısı incelemeye tabi tutulmuştur.

Pırıl isimli çizgi filmi özellikle 9-11 yaş grubuna hitap etmekte, matematik öğretimine katkı sağlamaktadır. Çizgi filmde matematik

eğlenceli olarak işlenmekte ve çocuklara sevdirmeye çalışılmaktadır. Maslow'un 7 basamaklı ihtiyaçlar hiyerarşisi, Schwartz, Spranger ve Naagarazan, Birkök değer sınıflamalarından harmanlayarak değerlendirmeye alınan 47 değerden 15 tanesine çizgi filmde yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde oluşturulan tablodaki değerlerin yarıdan azına yer verilmiş olması çizgi film açısından bir eksikliklerdir. Temiz olma, tedbir, diğergamlık, duygudaşlık, fedakârlık, merhamet, misafirperverlik, umutlu olma, vefakârlık, ait olma, dayanışma, duyarlılık, paylaşma, sadakat, vatanseverlik, inanç, alçakgönüllülük, azimli olma, cesaret, çalışkanlık, kararlılık, kanaatkârlık, edepli olma, saygı, sabır, eşitlik, özgürlük, adalet, sanat ve sözünde durma değerlerine hiç yer verilmemiştir.

Araştırma sonucunda incelenen 5 bölümde toplam 69 değer tespit edilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Pırıl adlı çizgi filmin değerler bakımından zengin olduğu söylenebilir. Bu değerler arasında "estetik ve nezaket" değerleri en sık rastlanan değerlerdir. Çok sık geçen bu değerlerden sonra "sorumluluk ve teselli etme" değerleri gelmektedir. Estetik değeri çizgi filmin incelenen bölümlerinde 14 defa, nezaket değeri 16 defa, sorumluluk değeri 12 defa, teselli etme değeri ise 5 defa tespit edilmiştir.

Araştırmaya konu edinilen Pırıl çizgi filmi barındırdığı değerler dolayısıyla değerler eğitimine katkı sağlayabilecek niteliktedir. Bu nedenle bu çizgi filmde değerler eğitiminde yararlanılabilir. Ayrıca araştırmaya konu edinilmeyen çizgi filmlerdeki değerlerin de tespit edilip bu çizgi filmlerden de değerler eğitiminde yararlanılması önemlidir.

İncelenen çizgi filmde nezaket, estetik gibi değerler ağırlıklı olarak geçmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde çizgi filmde sadece belli değerlere değil, az tespit edilen ya da hiç tespit edilmeyen değerlere de yer verilmelidir.

Aileler çocukların izledikleri çizgi filmleri denetlemeli, çocuklarını Pırıl gibi değerler bakımından zengin çizgi filmleri izlemeye yönlendirmelidir.

İzlenen çizgi film her ne kadar değerler açısından zengin olsa da çocukların çizgi filmi izleme süreleri sınırlı tutulmalıdır.

Değerler eğitiminde çizgi filmlerden daha aktif Şekilde yararlanmak için daha fazla çalışmalar yapılmalı, oğretmenler ve oğrenciler bu çizgi filmleri izlemeleri veya izlettirmeleri konusunda teşvik edilmelidir.

Okullarda kullanılan kaynaklarda da bu çizgi filmlerin isimleri belirtilerek değerler eğitiminde yararlanılmalarına olanak sağlanmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

**Evaluation of “Pırıl” Cartoon in Terms of Values
Education**

*

Zehra Güden Altmış – Mustafa Altun
Sakarya University

With the development of technology, individuals have been interacting with technological tools since infancy. Today, devices such as televisions and mobile phones are in almost everyone's home. Therefore, these tools are effective on children. The fact that children are more passive in front of television makes the relationship between television and children more remarkable(Güneş, 2010, s.56). Considering the programs and cartoons prepared especially for children recently, it can be said that most of them aim to educate while entertaining. Cartoons are children's favorite viewing preferences. Cartoons are great fun and kids don't like to be bored. Cartoons also teach children a lot and expand their imagination. In addition, many cartoons are fantastic, which distracts children from reality (Garden, 2008). Although the idea that television takes precedence over families, schools and teachers has become more accepted recently, television should be used to enrich teaching in education (Okur ve Göçen, 2012, s.1991).

Today, the prevalence of crimes such as theft, murder and rape highlights the necessity of values education. Values education studies are carried out in order to prevent these crimes. In this research, Pırıl cartoon, which is a domestic production on TRT Kids channel, was examined in terms of values education. This research is both an up-to-date and necessary research since it is aimed at values education, which has gained importance in recent years. The cartoon named Pırıl especially appeals to the 9-11 age group and contributes to the teaching of mathematics. In the cartoon, mathematics is processed as fun and it is tried to be liked by children. The document analysis technique, which is one of the qualitative research methods, was used in the research. In the research, the 5 most watched episodes of the cartoon called "Pırıl" for 9-

11 age group children, broadcast on TRT Çocuk channel, were taken as a sample. Homogeneous sampling method was used in sample selection. The 5 most watched episodes of the cartoon on Youtube were viewed at least twice through content analysis and scanned. A table of values was prepared based on the approach of Birkök's classification of values and Maslow's Hierarchy of Needs. All 5 sections were analyzed by categorical content analysis method, one of the content analysis types. In our research, the values are given under separate titles and exemplified from the parts of the cartoon. A

t the end of the research, It is seen that 15 of the 47 values evaluated by blending Maslow's 7-level hierarchy of needs, Schwartz, Spranger and Naagarazan, Birkök value classifications are included in the cartoon. When evaluated in this context, it is a shortcoming in terms of cartoons that less than half of the values in the table created are included. Cleanliness, caution, altruism, sympathy, self-sacrifice, compassion, hospitality, hopefulness, loyalty, belonging, solidarity, sensitivity, sharing, loyalty, patriotism, faith, humility, tenacity, courage, diligence, determination, frugality, decency The values of respect, patience, equality, freedom, justice, art and keeping one's word are not included.

As a result of the research, a total of 69 values were determined in the 5 sections examined. From this point of view, it can be said that the cartoon named Pırl is rich in values. Among these values, "aesthetics and courtesy" values are the most common values. After these values, which are frequently mentioned, the values of "responsibility and consolation" come. The aesthetic value was determined 14 times, the courtesy value 16 times, the responsibility value 12 times, and the consolation value 5 times in the examined parts of the cartoon. The Pırl cartoon, which is the subject of the research, is capable of contributing to values education due to the values it contains. Therefore, this cartoon can be used in values education.

In addition, it is important to determine the values in the cartoons that are not the subject of the research and to benefit from these cartoons in values education. Values such as courtesy and aesthetics are predominantly mentioned in the cartoons examined. When evaluated from this point of view, not only certain values should be included in the cartoon, but also values that are less or not detected at all. Families

should supervise the cartoons that children watch, and encourage their children to watch cartoons rich in values such as Pırıl. Although the cartoons watched are rich in values, the children's time to watch cartoons should be limited. More studies should be done in order to benefit from cartoons more actively in values education, teachers and students should be encouraged to watch or have these cartoons watched. The names of these cartoons should be specified in the resources used in schools, and it should be possible for them to be used in values education.

Kaynakça / References

- Akay, İ. (2019). *Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın çocuk romanlarının değerler eğitimi bağlamında incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Aktepe, V. (2015). 5. sınıf öğrencilerinin sorumluluk değerinin geliştirilmesine yönelik bir performans görevi uygulaması. *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi* 23 (4), 1511-1534.
- Altın, F.T. (2010). *Mevlana'nın eserlerinde dostluk ve samimiyet değerlerinin işlenişi ve eğitim açısından tahlili*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Birkök, M. C. (2019). Değerler sınıflandırması. *Journal of Human Sciences*, 16(2), 493-498.
- Büyükbaykal, G. (2012). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 28, 31-44. 07.06.2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuifd/issue/22861/244105> adresinden erişilmiştir
- Can, A. (1995). *Okulöncesi çocuklara yönelik televizyon programları içinde çizgi filmlerin çocukların gelişimine etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Can, A. (1996). *Çocuk ve çizgi film*. Konya: Öz Eğitim Yayınları.
- Civelek, B. (2006). Çocuklara sorumluluk bilinci kazandırmak. *Çoluk Çocuk Aylık Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 58, 20-22.

- Çakmak, H. (2018). *Abraham Maslow’un “Kendini Gerçekleştirme” kavramının Aziz Nese’f’inin “İnsan-ı Kâmil” kavramıyla karşılaştırılması.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Çilenti, K. (1980). *Çocuk ve kitle iletişim araçları, çocuk ve eğitim.* Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Çintaş Y. D. (2011). İbrahim Zeki Burdurlu’nun eserlerinde sevgi değeri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 203-230.
- Doğanay, A. (2009). Değerler eğitimi. (Editör: Cemil Öztürk). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ergün, M. (2010). *Felsefeye giriş(estetik).* 07.06.2020 tarihinde <http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wpcontent/uploads/2015/11/sanatfelsefi.pdf> adresinden erişildi.
- Garden J (2008). How does cartoon violence affect children. *How does cartoon violence affect children. tv genres and trends.* 20.02.2021 tarihinde <http://www.entertainmentscene360.com/index.php/how-does-cartoon-violence-affect-children-25755/> adresinden erişildi.
- Gökay, M. ve Demir, A. (2006). Farklı eğitim seviyelerinde estetik beğeni. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,16, 329-342.
- Güler, Deniz A. (2013). Soyutun somutlaştırılması: Çizgi filmlerin kültürel işlevleri. I. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı-1.*, haz. H. Yavuzer ve M. R. Şirin, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s.207-216.
- Güneş, V. (2010). *Çizgi film karakterlerinin çocukların satın alma davranışlarında etkileri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kaba, F. (1992). *Animasyonun eğitim amaçlı kullanımı.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kaba, B. (2018). *Abraham Maslow ve din.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Kara, M ve Şıhlaroğlu Yıldırım, B. (2017). Nasreddin Hoca fıkralarında kalıp sözler. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, 5(1), 487-498.
- Kavcar, C. (1995). Açılış konuşması. *Okulda Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*, 1-5, Ankara.
- Kuşdil, ME, Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-80.

- Maslow, A. H. (1943). A Theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- MEB (2010). 2010/53 sayılı değerler eğitimi genelgesi, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 20.02.2021 tarihinde http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/10/05/743046/dosyalar/2013_02/24015229_deerlereitimiynergesi.pdf adresinden erişildi.
- Mısırlı, İ. (2011). *Görgü, nezaket ve protokol: kurallar uygulamalar*. (3. Baskı) İstanbul: Detay.
- Naagarazan, R. S. (2006). *A Textbook on professional ethics and human values*. New Delhi: New Age International Publishers.
- Okur, A. ve Göçen, G. (2012). Güzel konuşmada televizyonu kullanabilmek ve bir model. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 7(29), 87-103.
- Özeskici, D. (2014). *Çizgi filmlerin görsel sanatlar dersi açısından önemi hakkında öğretmen ve öğrenci görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Özkan, R. (2004), Televizyonun eğitimdeki yeri ve televizyon dizilerinde verilmek istenen mesaj. *Millî Eğitim*, 162, 45-56.
- Öztürk, C. ve Karayağız, G. (2007). Okul öncesi dönemdeki çocukların televizyon izleme durumları ve bunu etkileyen durumların incelemesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 175,116-128.
- Schmidt, M. A., ve Vandewater, E. A. (2008). Media and attention, cognition, and school achievement. *The Future of Children*, 18 (1),63-85.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and content of human values? *Journal of Social Issues*, 50 (4), 19-45. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/227762767_Are_There_Universal_Aspects_in_the_Structure_and_Contents_of_Human_Values
- Silah, S. (2000). *Sosyal psikoloji*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. 02.06.2020 tarihinde www.tdk.gov.tr adresinden erişildi.
- Wade, C ve Travis, C. (1993). *Psychology*. New York: Harper Collins publisher.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güden-Altınış, Z. Ve Altun, M. (2021). “Pırıl” çizgi filminin değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5382-5411. DOI: 10.26466/-opus.752885.

“Alfred's Group Piano for Adults” Metodunun İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.857402

*

Demet Aydınlı Gürler*

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
E-Posta: dmtydnl@gmail.com ORCID: [0000-0002-0339-336X](https://orcid.org/0000-0002-0339-336X)

Öz

Bu araştırmanın amacı, grup piyano eğitiminde kullanılan Alfred's Group Piano for Adults (1&2. Kitaplar) metodunda işlevsel piyano becerilerinin ele alınmış biçiminin ve kitaplarda verilen piyano parçalarının incelenmesidir. Bu çalışma nitel bir araştırma olup araştırma verilerinin analizinde, doküman incelemesi tekniği ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamındaki kitapların künyesi, hedef kitlesi, amacı, içeriği ile konuların işleniş biçimleri ortaya konmuştur. Kitapta yer alan her ünite, işlevsel beceriler (deşifre, doğaçlama, eşikleme) açısından incelenmiştir. Bir ve ikinci kitapta repertuvar olarak sunulan piyano parçaları form ve dönem özellikleri bakımından kategorize edilmiştir. Elde edilen veriler metin, tablo ve şekil içinde sunulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; Alfred's Group Piano for Adults kitapları temel müzik bilgilerinin ve işlevsel piyano becerilerinin geliştirilmesine dair konuları kapsamaktadır. Kitaplardaki teknik alıştırmalar ve piyano parçaları hedeflenen bilgi ve becerilerin temel düzeyden ileri düzeye, denge ve uyum içinde kazanılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Alfred's Group Piano for Adults 1. ve 2. kitaplarının yetişkin grup piyano eğitiminde faydalı ve yeterli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Grup piyano eğitimi, işlevsel piyano becerileri, grup piyano metodu, Alfred'in yetişkinler için grup piyano metodu

Analysis of the “Alfred's Group Piano for Adults”

*

Abstract

This study aimed to examine the functional piano skills and piano pieces in the “Alfred’s Group Piano for Adults” method used in group piano education. This study is a qualitative research. In the analysis of the data, the document analysis technique and content analysis method were used. The identity, target audience, purpose, content, and treatment of the subjects were revealed for the books within the scope of the research. Each unit in the book is examined in terms of functional skills (sight-reading, improvisation, harmonization). Piano pieces presented as repertoire in the first and second books are categorized in terms of form and period features. The obtained data are presented in text, tables, and figures. “Alfred’s Group Piano for Adults” book; basic musical knowledge covers topics related to the development of functional skills in the piano, subjects are presented in balance and harmony from basic to advanced. For these reasons, it was concluded that it is an adequate method in adult group piano training.

Keywords: *Group piano education, functional piano skills, group piano textbook, Alfred’s group piano for adults.*

Giriş

Piyano, müzik eğitimi için birçok müzisyen ve müzik eğitimcisi tarafından temel bir çalgı olarak kabul edilir. Robinson ve Jarvis (1967)'e göre piyano, müziği dinleme-okuma-anlama becerilerini geliştirmede ve diğer müzik çalışmalarına temel oluşturmada hızlı ilerlemeye olanak tanıyan pratik bir çalgıdır. Piyano; armoni, ezgi ve ritim öğelerini barındırdığından, piyano çalışan kişinin hem yatay hem de dikey yöndeki duyma becerilerini geliştirir. Piyano çalmak işitsel, görsel, dokunsal ve kinestetik duyuları güçlendirdiğinden, temel müzik bilgilerinin daha kolay öğrenilmesini sağlar. Piyanodaki siyah-be-yaz tuşların dizilişi gereği, kromatik düzen açıkça görülmektedir. Öğrenci, bemoller-diyezler, aralıklar, diziler, akorlar, çevrim akorlar vb. müziksel öğeleri sadece yüksek-alçak açıdan sesin yönünü görmekle kalmaz, aynı zamanda aralıkları ölçer, duyar ve hisseder (Robinson ve Jarvis, 1967; Lusted, 1984).

Piyanonun kendisinin bir eğitim alanı olması, piyano öğretimine ilişkin belli düzenlemeleri gerektirir. Bu düzenlemeler de piyano öğretimindeki amaca göre değişir. Amaç; piyanoyu amatörce öğrenmeden başlayarak, müzik eğitimcisi, müzik bilimcisi, piyano eğitimcisi, korrepetitör, solist yetiştirmeye kadar varan geniş bir açılım göstermektedir (Özen, 1998). Bu nedenle piyano farklı amaçlar için de olsa her yaş ve düzeydeki kişiye hitap eder. Piyano, temel müzik bilgisi konularının yanı sıra, işlevsel becerileri de uygulamaya ve geliştirmeye elverişli bir çalgıdır. İşlevsel piyano becerileri; piyanoyu daha etkin bir şekilde kullanmaya olanak veren becerilerdir. Bunlar; verilen bir ezgiyi eşlikleyebilme, eşlikli çalabilme, transpoze ve deşifre edebilme, doğaçlama ve çok seslendirme yapabilme, eserlere uygun kadans ve akor dizisi çalabilme, eserleri analiz edebilme, geniş konumda yazılmış koro ve orkestra eserlerini okuyabilme ve eserlerin partilerini piyanoda çalabilme vb. becerilerdir.

Piyano eğitimi alan öğrencilerin işlevsel piyano becerilerindeki yetkinliklerini arttırması kapsamlı bir müzisyenlik yaklaşımının oluşmasını sağlayacaktır. Bu nedenle piyano çalışmalarındaki teorik konuların ve artistik/teknik gelişiminin ilişkisel boyutu oldukça değerli olsa da piyanoda işlevsel becerilerin gelişimi için öğrencinin, verilen bir ezgiye eşlikleme yapabilmesi, doğaçlama ve beste yapmaya istekli olması önemlidir (Williams, 2000). National

Association of Schools of Music'in (Ulusal Müzik Okulları Derneği Yönergesi) piyano yeterliliğinin gelişimini ele alan yönergesi; temel müzik eğitiminin bir öğretim gereci olarak piyanonun yeterli ve etkili derecede çalınabilmesi için, piyanoda işlevsel becerilerin geliştirilmesi gerektiğini ve bu gerekliliği yerine getirmek için grup piyano derslerinin ideal bir eğitim ortamı sunduğunu ifade etmiştir (Chin, 2002). Bireysel piyano derslerinde işlevsel piyano becerilerine yer verilse de grup piyano dersleri piyanodaki işlevsel becerileri kazandırmaya, uygulamaya ve geliştirmeye daha çok imkân sağlamaktadır (Young, 2010).

Temel müzik bilgilerinin ve işlevsel piyano becerilerinin öğrenilmesine olanak sağlayan, öğrencilerin sosyal yönden gelişmesine ve özgüven içinde öğrenmelerine imkân veren grup dersleri, grup piyano dersleri olarak da işlenmektedir. Grup piyano eğitimi, grup içinde en az iki piyano ve iki öğrenci ile farklı amaçlardaki yaş gruplarına uygulanabilen, programında piyanoda işlevsel becerilerin geliştirilmesini konu alan bir öğretim yaklaşımıdır (Aydınlı, 2012).

Grup piyano öğretmeninden işlevsel becerilerin eş güdüm içinde uygulanmasını mümkün kılan bir öğretim yöntemini gerçekleştirmesi beklenir (Kou, 1985). “Yöntem” kelimesi tanım olarak, işleri düzenli bir şekilde yapmanın bir yolunu ima eder. Müzikte ise genellikle öğretim teknikleri ile kullanılır ve belirli çalma yolları veya davranışları ile ilişkilendirilmiştir (Kwon, 2006). “Günümüzde, “yöntem” kelimesine karşılık gelen ve çalgı öğretiminde kullanılmak üzere yazılmış olan bu kitaplara “metot” denmektedir” (Çınardal ve Çilden, 2016, s.132).

Metotlar, belirlenen hedef ve amaçlara ulaşmak için kolaydan zora doğru aşamalı ve sistemli bir şekilde oluşturulmuş ünite konularını kapsamaktadır.

Çimen (1995)'e göre çalgı eğitiminin gerektirdiği metotlar; öğrencilerin ihtiyaçlarına, ilgilerine göre düzenlenmekte ve derslerde onların mümkün olduğunca katılımcı olmalarını sağlamaktadır. Metotlarda; konuların düzenlenmesinde ve işlenmesinde somuttan soyuta, yalından karmaşığa, bilinen-den bilinmeyene, yakından uzağa gibi çağdaş genel öğretim ilkelerine göre paralellik taşınması, eğitimin daha verimli, etkili ve başarılı olmasında önemlidir (Akt. Kaynak, 2011).

Grup piyano metotları, piyano laboratuvarlarında kullanılmak üzere dersin amaç ve hedefi, öğrencinin yaşı ve düzeyi dikkate alınarak düzenlenmektedir. Metotlar, ilköğretim çağından yetişkinlik dönemine kadar farklı yaş

gruplarına hitap edebilecek çeşitliktedir. Aynı zamanda üniversitelerin lisans düzeyinde yan dalı piyano olan müzik bölümü öğrencilerinin veya müzik bölümü dışında farklı programlarda ve seviyelerde eğitim gören öğrenci gruplarının ihtiyaçlarını da karşılayabilmektedir. Genellikle Amerika'da basılan grup piyano metotları zenginleştirilmiş eğitim materyalleri ile desteklenen kapsamlı bir yaklaşımı içermektedir. Metotların içeriğini; temel müzik bilgileri ve işlevsel piyano becerileri ile ilgili konular oluşturmaktadır. Metotlardaki konular, piyano edebiyatından örnekler ve/veya teknik alıştırmalar üzerinde çalışılabilecek ve geliştirilebilecek şekilde işlenebilmektedir. Öğretmenlerin metot ve yardımcı araç-gereç tercihleri piyano laboratuvarının büyüklüğüne, dersin kapsam ve uzunluğuna, öğrencilerin piyano/müziksel geçmişine, seviyesine ve hedefine bağlı olarak değiştiği düşünülmektedir.

Çoğu grup piyano metodu, öğrencilerin grup piyano derslerinden aldığı zevki arttırmak, öğrencilere ritmik destek sağlamak için eşikleme alıştırmaları, MIDI eşlik parçaları ve bunların yanında piyano deşifre örneklerini de kapsar (Lancaster ve Renfrow, 2004; Aydınlı, 2012). Derslerin işleyişinde bir metodun veya iki yardımcı setin bir kombinasyonu yani temel bir metot ve bazen de tamamlayıcı bir repertuvar kitabının kullanılması tavsiye edilir. Metotların çoğu iki ya da dört dönemlik bir eğitim programı için uygundur. Grup piyano metotları oldukça organize ve sıralı bir şekilde ilerlemektedir. İlave araç-gereçlerin kullanımı, öğretim amaçlarını uygulamak için de yararlıdır. Birçok grup piyano programı, ek kitapların birden fazla kopyasını içeren ek kitap ve materyal kopyası olan bir kitaplık bulundurur. Bu koleksiyonlar ders sırasında kullanılabilir veya piyano laboratuvarı ders saatleri dışında bireysel uygulama için de kullanılabilir. Grup piyano öğretmenleri yöntemlerini daha verimli kılmak için metotlardaki araç-gereçlere ek olarak, kendileri de sınıf içinde kullanmak üzere etkinlikler yaratabilir (Bastien, 1988).

Grup piyano öğretmenlerinin kullanabileceği metotların sayısı ve çeşidi grup piyano eğitiminin gelişimine ve yaygınlaşmasına paralel olarak artmaktadır. Grup piyano laboratuvarlarındaki teknik gelişmeler öncelikle grup piyano eğitimi programına yansımıştır. Metodolojik yaklaşımın yanı sıra pedagojik yaklaşımda da gelişmeler yaşanmıştır (Tsai, 2007). Bu sayede öğretmenler sağlıklı bir eğitimin gerçekleşmesi için grup piyano eğitimi alacak kişilerin yaş gruplarına uygun farklı içeriğe, anlatıma, görsel düzene, konu sıralamasına sahip farklı metotları seçme imkanı yakalamışlardır.

Williams (2000) çocuk ve yetişkinlere dair yazılmış metotları analiz ettiği çalışmasında; öğretmenleri bir öğretim yöntemi geliştirmeye yönlendiren metodun, doğru metot olduğunu ifade etmiştir. Yetişkin metotlarında, çocuklara yönelik metotlara göre daha hızlı bir ilerleme hedeflendiğini fark etmiştir. Yetişkinlerin entelektüel becerileri çocuklarınkine göre daha gelişkindir fakat dinleme ve koordinasyon becerilerinin geliştirilmeye ihtiyacı vardır (Williams, 2000; Da Costa, 2004). Yetişkin ve çocukların piyano çalma performansı ve okuma güçlükleri benzer olsa da yetişkin öğrencilere yönelik metotlar, çocuklar için tasarlanmış metotlardan farklı özelliklere sahiptir. Genel olarak yetişkin metotları:

- daha az sayıda ciltte metottan oluşur (bazen tek bir ciltte),
- açıklamaları ve tanımları önemli miktarda metin içerir,
- çoğu zaman tüm bilgiyi tasvir eden tablolar ve grafikler içerir,
- standart klasik eserler kitabın oldukça başında yer alır,
- daha az sayıda ek kitap sunulur,
- akor çalma ve armoni konusunda hızlı ilerleme sağlanır (Kwon, 2006).

Uszler (1995)'e göre yetişkin öğrenciler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

1. Biraz büyük öğrenciler (9 ya da 10 yaşındakiler, ilköğretim öğrencileri için tasarlanmış metotlar için oldukça uygun),
2. Gençler,
3. Üniversitede lisans düzeyinde müzik alanı dışında eğitim alanlar (18 ya da 24 yaşındakiler),
4. Üniversitede lisans düzeyinde müzik eğitimi alanlar (18 ya da 24 yaşındakiler),
5. Özenen müzik eğitimi alan yetişkinler (25 yaş ve üstü),
6. Yaşlılar (genellikle özel bir yetişkin kategorisi olarak kabul edilir) (Wei, 2008).

Grup Piyano Metotları

Geçmiş yıllardan günümüze doğru yayınlanmış grup piyano eğitimi metotlarından bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir:

İlk grup piyano metodunu Amerikalı Thaddeus P. Giddings yayınlamıştır. Giddings, 1919'da Minneapolis okul sisteminde kullanılan Giddings' Public School Class Method for the Piano'yu (Giddings'in Piyano için Devlet

Okulu Sınıf Metodu) yazmıştır (Monsour,1960; Watkins,1979:13). Dikkat çeken bir diğer müzik eğitimcisi olan Hazel Kinscella, 1920'lerde grup piyano öğretiminde öne çıkmış ve Steps for the Young Pianist (Genç Piyanist için Adımlar) başlıklı altı ciltli bir metot yayınlamıştır. Ayrıca metotta kullanılan pedagojik felsefelere ve öğretim yöntemlerine açıklık getirmiştir. Dönemin üçüncü önemli yayını olan Oxford Piano Course (Oxford Piyano Kursu) 1929'da Ernest Schelling, Gail Martin Haacke, Charles J. Haacke ve Osbourne McConathy tarafından yazılmıştır. Metodun, "piyano çalmayı öğretmenin çeşitli aşamalarını basit, akılcı bir şekilde eş güdümlenmek" için tasarlanmış olduğu betimlenir (Watkins, 1979).

Müzik eğitimcisi Otto Miessner, grup piyano eğitiminde önemli bir rol oynamış ve Miessner, Melody Way to Play the Piano ve New Melody Way to Play the Piano (Piyano Çalmanın Ezgisel Yolu ve Piyano Çalmanın Ezgisel Yeni Yolu) metotlarını yayınlamıştır. Helen Curtis'in beş ciltten oluşan The Fundamental Piano Series (Temel Piyano Serisi) 1926 ve 1947 yılları arasında yayınlanmış ve revize edilmiştir. Kitap, dersin ilk ünitesinde öneri veya pedagojik kılavuz olmadan yetmiş beş parça ve alıştırma içermektedir. 1937'de yayınlanan Adult Explorer at the Piano (Piyanoda Yetişkin Kâşifi), dönemin seçkin üç grup piyano öğretmeni olan Ella Mason Ahearn, Dorothy Gaynor, Richard Burrows tarafından yazılmıştır. 1956'da Robert Pace tarafından Piano for Classroom Music (Sınıf Müziği için Piyano) yayınlanmıştır. Yetişkinler için Beginning Piano for Adults (Başlangıç Piyano) (1968) James Bastien ve Jane Smisor Bastien, Class Piano (Grup Piyano) (1974) Margaret Starr McLain ve Contemporary Class Piano (Çağdaş Grup Piyano) (1976) Elyse Mach tarafından yayınlanmıştır (Watkins, 1979).

Music Institute of Ewha Woman's University Piano for Private & Group Lesson (Ewha Kadın Üniversitesi Müzik Enstitüsü-Özel ve Grup Dersi için Piyano) (1998) adlı metot Kore'de geliştirilmiştir. Metot, yeni başlayan yetişkinler ve lisans düzeyindeki müzik bölümleri için hem özel hem de grup derslerinde kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Metodun özelliklerinden biri, Klasik Batı müziğinin yanı sıra halk müziği, sanat müziği, dini müzik vb. müzik türlerinden tanıdık Kore ezgilerini içermesidir. Metot sadece beş üniteden oluşur. Beş ünitenin her biri teori ve teknik, nota okuma, solo ve birlikte seslendirme repertuarı, yaratıcı ve doğaçlama becerileri ile düzenlenmiştir. Metot geniş bir kitleyi hedeflediğinden, kitabın seviyesi ve içeriği öğrenci grupları için yeterli seviyede olmayabilir. Piyano çalmanın temelleri

hakkında herhangi bir önçalışma yapmadan başlar ve ünitelerdeki zorluk seviyeleri hızla yükselmektedir. Metot, teorik konular açısından temel armoni konularını sadece beş üniteye ele aldığından lisans seviyesindeki müzik bölümleri için yeterli değildir. Ayrıca CD veya MIDI disk gibi herhangi bir öğretim materyali içermemektedir (Kwon, 2006).

Başlangıç düzeyi 7-8 yaş arası ilkokul öğrencileri için grup piyano örneği olarak; Willard A. Palmer, Morton Manus, Amanda Vick Lethco, Gayle Kowalchuk, E.L. Lancaster tarafından tasarlanan Group Piano Course (Grup Piyano Metodu) verilebilir. İlkokul öğrencileri için grup piyano setleri; ders kitabı, CD (ders kitabı yorumlamaları içerir), MIDI disk (ders kitabı eşliği içerir), öğretmen el kitabı içermektedir. İlköğretim öğrencileri için uygulanacak grup piyano eğitiminde; besteleme, kulak eğitimi, deşifre ve teknik çalışmaların yanı sıra 4 el piyano parçaları, popüler şarkılar, müziksel oyun kitleri, müzikal kavramlar hakkında kısa, özlü bilgiler içeren flaş kartlar vb. yardımcı araç-gereçler kullanılmaktadır (Milovanović, 2019).

Grup piyano metotları yardımcı kaynak kitaplarla da kullanılabilir. Da Costa (2004)'ya göre en iyi yardımcı kaynak kitaplar; D. Agay tarafından düzenlenen Classics to Moderns (Klasikten Moderne) ve B. Bartok'un Mikrokosmos'udur. Kitaplarda yer alan konular genellikle teorik olarak işlense de işlevsel becerileri geliştirmeye yönelik çalışmaları da içermektedir (Akt. Aydın, 2012).

Bu araştırmanın amacı grup piyano eğitiminde kullanılan Alfred's Group Piano for Adults, Books 1&2 (AGPA-1&2) ünitelerindeki deşifre etme, doğaçlama ve eşikleme yapma işlevsel piyano becerilerinin yer alma durumunu ve repertuarı oluşturan piyano parçalarının içeriklerini incelemektir.

Son yıllarda Türkiye'deki üniversitelerin lisansüstü programlarında grup piyano eğitimine dair bilimsel çalışmalar yapılmakta ve özel öğretim kurumlarında elektronik piyano laboratuvarları kurulmaktadır. Türkiye'de grup piyano eğitiminin uygulanmasına dair adımlar atılsa da eğitimin yeterince yaygınlaşmaması bu alandaki literatür eksikliğini de beraberinde getirmektedir. Müzik eğitimi alanında yurt içinde yapılan araştırmalarda çalgı eğitiminde kullanılan metotların içerik analizine dair çalışmalar mevcut olup grup piyano eğitimi metotlarının incelenmesine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum grup piyano eğitimi ile ilgili akademik çalışmalara olan ihtiyacı arttırmaktadır. Alfred's Group Piano for Adults, Books

1&2'nin içerik analizini konu alan bu araştırma alanında ilk örneği teşkil etmesi ve bu sayede grup piyano eğitimi ile ilgili araştırma yapan akademisyenlere ve bu eğitimi uygulayan/uygulamak isteyen grup piyano öğretmenlerine kaynak oluşturması bakımından önemlidir.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden betimsel araştırma modeli ile yapılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2000:19) nitel araştırmayı, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlamaktadır.

Araştırma, varolan bir durumu betimleme amacı taşıdığı için araştırma kapsamındaki veriler doküman analizi ile toplanmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Seçilen araştırma problemi hangi dokümanların veri kaynağı olarak kullanılabilceğini belirlemede önemlidir. Doküman analizi beş aşamada gerçekleştirilebilir. Bunlardan ilki, araştırmacının araştırma amacına uygun olarak dokümanlarını nereden ve nasıl ulaşacağını belirlemesiyle ve bu süreçte gerekli izinleri alarak etik davranmasını içeren dokümanlara ulaşma, ikincisi araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için ulaşılan dokümanların orijinalliğinin kontrol edilmesi, üçüncüsü elde edilen dokümanların araştırmacı tarafından özümsemesi yani dokümanların anlaşılmasıdır. Dördüncü aşama verinin analiz edilmesidir. Son aşama ise verinin kullanılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005; Kuzu, 2013).

Araştırma Grubu

Araştırmanın veri kümesini öğretmen kılavuzu ile yayınlanan Alfred's Group Piano for Adults, Books 1&2 oluşturmaktadır. Öğretmen kılavuzları araştırma kapsamında yer almamıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada doküman analizi yoluyla literatür taraması yapılmış ve Alfred's Group Piano for Adults metodunun birinci ve ikinci kitaplarına ulaşılmıştır.

Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yazılı, sözlü bir metni veya sembolü analiz edip rakamlara dönüştürüp bu rakamların üzerinden yoruma gitmek, diğer bir deyişle rakamları tekrar söze dönüştürmek olarak da tanımlanabilir. İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Şahin, 2017).

Araştırmada öncelikle grup piyano eğitimi metodları hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra AGPA-1&2 özel olarak ele alınmış, kitapların künyesi ile hedef kitlesine, amacına, içeriğine yer verilmiş, konuların ele alınış biçimleri irdelenmiştir. Kitapta yer alan her ünite, işlevsel beceriler (deşifre, doğaçlama, eşikleme) açısından incelenmiştir. Bir ve ikinci kitapta repertuar olarak sunulan piyano parçaları form ve dönem özellikleri bakımından kategorize edilmiştir. Elde edilen veriler metin, tablo ve şekil olarak sunulmuştur. Şekil 1-2-3-4'te sunulan konu örnekleri seviye bakımından yakınlık göstermesi ve bütünlük oluşturması amacıyla AGPA-1'den seçilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde AGPA-1&2 ile ilgili elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

AGPA-1&2 (1995&1996), Emanuel L. Lancaster ve Kenon D. Renfrow tarafından yazılmış, Alfred Yayıncılık vasıtasıyla piyasaya sürülmüştür. AGPA-1; 360 sayfa olup metodun sonunda dört ek dizin (1.Ölçek ve Arpej Parmak Grafikleri, 2.Terimler Sözlüğü, 3.Bestecisine Göre Alfabetik Liste, 4.Parçanın Başlığına Göre Alfabetik Liste), AGPA-2; 405 sayfa olup metodun sonunda beş ek dizin (1.Ölçek ve Arpej Parmak Grafikleri, 2.Dominant ve Eksilmiş 7'li Arpej Parmak Grafikleri, 3.Terimler Sözlüğü, 4.Bestecisine Göre Alfabetik Liste, 5.Parçanın Başlığına Göre Alfabetik Liste) mevcuttur.

AGPA-1&2'nin lisans düzeyi grup piyano laboratuvar ortamında iki veya üç dönem boyunca kullanılması amaçlanmıştır. Kitapların her biri her hafta çalışılması planlanan yirmi altı üniteyi kapsamaktadır. Üniteler; nota okuma, ritim çalışma, teorik bilgiler, teknik alıştırmalar, deşifre edebilme, eşikleme ve doğaçlama yapabilme, birlikte çalma, repertuar başlıklarını içerir. Her

ünitenin başlangıç sayfasında o hafta çalışılacak konuların, hedeflerin açıklandığı, ödevlerin not edildiği bir alan mevcuttur. Üniteler, işlenen konuların değerlendirildiği bir çalışma sayfası ile sona erer. Her yeni ünite kendinden önceki üniteye öğretilen kavramları pekiştirir niteliktedir. Üniteler yoğun bilgi içermektedir ve üniteler arasındaki seviye kolaydan zora doğru kademeli bir şekilde ilerlemektedir. Kitaplarda ses (audio) ve MIDI eşliklerinin yer aldığı optik disk mevcuttur.

AGPA-1 yan dalı piyano olan, çok az piyano bilen ya da hiç piyano bilmeyen öğrencilere yöneliktir. Birinci kitap bitirildiğinde öğrencilerden temel müzik bilgilerini kavramaları, piyanoda teknik ve işlevsel beceriler yönünden güçlü olmaları beklenir. AGPA-2 ise grup piyano çalışmasının ilk yılını başarıyla tamamlayan veya daha önce AGPA-1’de amaçlanan yeterlik seviyesine ulaşmış olan yan dalı piyano olan öğrencilere yöneliktir. İkinci kitapta piyanoda işlevsel becerileri daha yetkin seviyeye getirmek amaçlanmıştır.

AGPA-1 temel piyano becerileri için gerekli olan teknik ve müziksel konular ile başlamaktadır. Birinci kitabın ilk teknik alıştırmalarını ve piyano parçalarını beş parmak pozisyonunda, orta do konumunda çalmak mümkündür. Sekiz ölçüden oluşan temel düzeyde piyano alıştırmaları/parçaları, üniteler ilerledikçe teknik ve müziksel anlamda ileri düzeyde öğeler taşıyan daha zor alıştırmalara, uzun parçalara evrilir. Ünitelerde diziler, arpejler, akorlar yoğun bir şekilde işlenir ve I., IV., V. derecelerden oluşan ana akorların armonik ilerlemelerinden; II., III., VI., VII. derecelerden oluşan yardımcı akorların daha karmaşık armonik ilerlemelerine dair örnekler yer alır. Her iki kitapta kazanılması amaçlanan bilgi ve/veya beceriler önce basit teknik alıştırmalar üzerinde uygulanır daha sonra çeşitli alıştırmalar ve piyano parçaları ile pekiştirilir. AGPA-1, AGPA-2’ye göre öğrenciyi yönlendiren talimatları daha fazla içerir.

AGPA-1&2 ünitelerinde yeralan konuların çeşitliliği ve üniteler arasındaki seviyenin yükselen eğrisi öğrenciler için zorlayıcı olabilir. Kitaplar piyanoda teknik ve işlevsel anlamda yetkinleşebilmek için gerekli bilgi ve etkinlikleri içerdiğinden, yetişkin öğrencilere çok yönlü bir eğitim imkânı, öğretmenlere de yaratıcı yollar sunar. Bireysel piyano dersi alan öğrenciler de kitaplarda yeralan popüler piyano parçalarından yararlanabilir. Aşağıda AGPA kitaplarındaki deşifre etme, doğaçlama ve eşlikleme yapma becerileri ünite bazında incelenmiş ve repertuvar içeriğine yer verilmiştir:

Deşifre etmek bir müzik yapıtının notalarını ilk görüşte okuyuvermek ya da icra edebilmektir. Müzikçilerde bulunması gereken başlıca nitelikler arasındadır (Sözer, 1996: 216). AGPA-1&2’de yer alan ünitelerde deşifre becerisini kazanmaya ve geliştirmeye yönelik alıştırmalar, piyano parçaları mevcuttur. Her ünite en az bir tane deşifre parçası yer almaktadır. Deşifre parçaları, ünitelerde hedeflenen bilgilerin öğrenilmesini ve eşgüdüm içinde çalınmasını sağlamaktadır. Özellikle armoni ile ilgili öğeler deşifre parçaları üzerinde çalınarak pekiştirilir. Çoğu ünite deşifre-transpoze çalışmaları görülmektedir. Bu çalışmalarda deşifre edilen alıştırmaya veya piyano parçası kendi tonundan, belirtilen yakın bir tona transpoze edilir.

AGPA-1’deki deşifre çalışmaları ikinci ünite itibarıyla majör ve minör tonlarda, beş parmak pozisyonunda yazılmış, basit zamanlı dört veya sekiz ölçüden oluşan piyano parçaları ile başlar ve çalışmalar farklı etkinliklerle yirbeşinci üniteye kadar devam eder. Üniteler ilerledikçe akor, aralık, dizi, oktav örneklerini içeren deşifre çalışmaları yapılır. Deşifre parçaları sağ elde basit/bileşik zamanlı ezgi, sol elde ilgili ünite de ele alınan eşlik modelleri ile eşliklenerek çalınır. Farklı ünitelerde sağ ve sol eldeki öğeler değişkenlik gösterebilir. Deşifre çalma önerileri ve basamakları her parçadan önce madde halinde belirtilmektedir. AGPA-2’deki deşifre çalışmaları üçüncü ünite de yer alan majör ve minör tonlarda yazılmış basit zamanlı dört veya sekiz ölçüden oluşan piyano parçaları ile başlar ve yirmi altıncı ünite de son bulur. Birinci kitaptaki gibi her ünite de öğrenilen teorik bilgilerin çalınmasına imkân veren deşifre parçaları ile çalışmalar sürer. Birinci kitaptan farklı olarak onbirinci ünite de Barok Dönem, Klasik Dönem, Romantik Dönem ve Çağdaş Dönem özelliklerinden bahsedilmekte ve dönem özelliklerini taşıyan deşifre parçaları öğrenciye sunulmaktadır. Ünitelerde yer alan deşifre çalma önerileri/talimatları AGPA-1’e göre daha kısa ve yalın bir şekilde ifade edilmektedir.

Aşağıdaki **Şekil 1**’de temel düzeyde bir deşifre alıştırması sunulmuştur:

♩ 5-53

Alla marcia (in march style)

1.

mf

cresc.

f

Şekil 1’de AGPA-1’in onuncu ünitesinde yer alan bir deşifre alıştırması görülmektedir. Deşifre çalışması; basit zamanda (4/4), sekiz ölçüden oluşan, do majör tonalitesinde yazılmış bir alıştırma üzerinde yapılmaktadır. Öğrenci, deşifre çalmaya başlamadan önce; alıştırmanın anahtarını tanır, çalma esnasında ise belirtilen tempo, dinamik ve artikülasyon öğelerini kullanır. Çalışma öncesi belirtilen talimatta; 1.aşamada önce sağ, sonra sol elde yüksek sesle ve doğru ritimde notaların sayılarak ayrı ayrı deşifre okunması, 2.aşamada piyano üzerinde sağ ve sol elde notaların ayrı ayrı çalınması ve çalınan notaların yüksek sesle sayılarak okunması, 3.aşamada elleri birbirine vurarak notaların yüksek sesle sayılarak okunması, 4.aşamada alıştırmayı iki el birlikte piyanoda çalarken notaların yüksek sesle sayılarak okunması istenir.

Tablo 1. Piyanoda Deşifre Etme Alıştırmaları / Parçaları

	Barok Dönem	Klasik Dönem	Romantik Dönem	Çağdaş Dönem	Diğer (Anonim- Dini)	AGPA Yazar(lar)	Toplam
AGPA1	-	6	17	1	3	65	92
AGPA2	3	16	25	4	-	23	71

Tablo 1’e göre AGPA-1&2’de deşifre etkinlikleri için Klasik Batı Müziği Dönemi bestecilerine ait piyano parçaları, anonim/dini parçalar, AGPA yazar/yazarları tarafından bestelenen alıştırmalar kullanılmaktadır. AGPA-1’de 92 tane, AGPA-2’de 71 tane deşifre alıştırması/parçası vardır. Deşifre çalışmalarına AGPA-1’de daha fazla yer verildiği görülmektedir. AGPA-1’de en fazla kullanılan 65 deşifre alıştırması kitabın yazar/yazarları tarafından bestelenmiştir. Bu alıştırmalar, genelde sekiz/on iki ölçüden oluşmaktadır. AGPA-2’de en fazla kullanılan deşifre çalışmalarının Romantik Döneme ait 25 tane piyano parçası olduğu görülmektedir.

Doğaçlama, performans esnasında sesin eşzamanlı olarak algılanması ve üretilmesidir (Dean, 1989). AGPA-1&2’deki ünitelerde doğaçlama yapma ile ilgili çalışmalar sıklıkla yer almakla birlikte her üniteye bu beceriye ait çalışmalara yer verilmemiştir. Birinci kitabın ilk ünitesinde öğretmen eşliği ile yapılan iki doğaçlama alıştırması yer almaktadır. Bu alıştırmalarda, sekiz ölçü boyunca siyah tuşlar üzerinde öğrencilerden doğaçlama çalmaları istenmektedir. Doğaçlamaya başlamadan önce alıştırmanın temposunu, ruhunu ve tarzını belirlemek için dört ölçü boyunca öğretmen eşliğinden oluşan giriş

kısının dinlenilmesi önerilmektedir. Öğrenci, doğaçlama eşliğini çalmak için önerilen ritmi kullanabilir ya da kendi ritmini yaratabilir. Üçüncü ünite de sekiz ölçüden oluşan iki tane doğaçlama çalışması öğretmen eşliği ile yapılmaktadır. Bu çalışmaları yaparken öğrencilerden, sağ elde re majör/fa majör tonunda, beş parmak pozisyonu içinde, orta do notasının üzerindeki re/fa notasından başlaması ve bitirmesi istenmektedir. Altıncı ünite de aynı çalışma re minör ve sol minör tonları üzerinden yapılmaktadır. Öğretmen eşliği ile yapılan doğaçlama çalışmaları dokuzuncu ünite itibarıyla son bulmaktadır. Dokuzuncu ünite birinci alıştırmada sol elde temel konumda belirtilen akorlar çalınırken, akor ilerlemesi için sağ el melodik sekansa devam eder. İkinci alıştırmada ise artık öğrenci öğretmenden bağımsızdır. Öğrenciden, sağ elde ezgiyi doğaçlaması, başlangıç ve bitişi belirtilen notalarla yapması, sol elde de belirtilen akorları temel konumda çalması, tavsiye edilen ritm kalıbını kullanması ya da kendi ritmini yaratması, kullandığı doğaçlama ritm kalıbı arasından en sevdiği kalıbı not etmesi istenmektedir. Dokuzuncu ünite den yirmi altıncı üniteye kadar olan doğaçlama çalışmaları akor sembollerle yapılmaktadır. Çalışmalarda harf semboller ve/veya Roma rakamları kullanılır. İleri ünitelerde doğaçlama çalışmaları sağ elde akor gidişini dikkate alarak, sol elde belirtilen eşlik modeli ile yapılmaya devam eder. Ana ve yan derecelerin, akor dizilimlerinin yanı sıra blues dizisi ve modların da kullanıldığı alıştırma örnekleri, Akor, Kırık akor, Alberti bas, Vals eşlik modelleri ile yapılan doğaçlama çalışmaları AGPA-1'in son ünitesine kadar sürmektedir. AGPA-2'de yer alan doğaçlama çalışmaları AGPA-1'deki çalışmaların devamı niteliğindedir. Ünitelerdeki armoni konularına paralel olarak tonik grubu, sudominant grubu, dominant grubu akorları/akor çevrimleri ve Akor, Kırık akor, Vals, Alberti bas eşlik modelleri ile yapılan doğaçlama çalışmalarına yoğun olarak yer verilmektedir. Birinci metottan farklı olarak Barok Dönem, Klasik Dönem, Romantik Dönem, Çağdaş Dönem stil örnekleri üzerinde doğaçlama çalışmaları yapılmaktadır. Bu sayede öğrenciler ilk defa bir ezgi hattı yerine bir piyano parçası ile doğaçlama çalışması yapmaktadır. Barok Dönem örneği olan Bourrée ile yapılan çalışmada bir bas hattı üzerinden, bas dizisini takip ederek doğaçlama ezgi yaratılır ve çalışma bu minvalde tamamlanmaktadır. Klasik ve Romantik Dönem piyano parçaları örneklerini doğaçlamak için önerilen akorlar kullanılmaktadır. Çağdaş Dönem piyano parçası örneği, her ölçüde sırasıyla değişen (3/4, 2/4) ölçü sayıları ile yazılmıştır. Öğrenciden doğaçlama için ilk

üç ölçüde gösterilen desene göre bir kompozisyon yaratması istenmektedir. Eğer öğrenci ezgiye aşına değilse, kitaba ait ses ya da MIDI dosyasını dinlemesi veya verilen eşlik ile melodiyi çalıp öğrenmesi tavsiye edilmektedir. İkinci kitabın sonunda Doryen, Frigyen, Lidyen, Miksolidyen modlarla da doğaçlama çalışmaları yapılmaktadır.

Aşağıdaki **Şekil 2'**de başlangıç düzeyinde bir doğaçlama çalışması yer almıştır:

6-17
Key of D major

1. Block Chord Accompaniment

Şekil 2'de AGPA-1'in on birinci ünitesinde yer alan sekiz ölçüden oluşan, 4/4 tartım kalıbında, re majör tonunda yazılmış bir doğaçlama çalışması görülmektedir. Çalışmanın adım adım nasıl yapılması gerektiği ilgili ünite de işlem basamakları ile belirtilmiştir. Buna göre; öğrenci ilk olarak sol eldeki akor ilerlemesini, önerilen akor eşlik modeli ile çalmalı ve ölçü sayısını gözlemlemelidir. Daha sonra sol elde önerilen akor eşlik modeli ile sağ eldeki melodiler doğaçlama yapılarak çalınmalıdır. Öğrenci doğaçlama eşliği çalmak için önerilen ritim kalıbını kullanabilir veya kendi ritmini yaratabilir. Ayrıca öğrenciden en sevdiği doğaçlama kalıbını not etmesi istenir. İşlem basamaklarının ardından doğaçlama kuralları kitapta şu şekilde açıklanmaktadır: ezgide, 1. derece (tonik) akor kullanıldığında, ilgili dizinin 1.,3., ve 5. seslerinin, V. derece (dominant) akor kullanıldığında, ilgili dizinin 2.,4.,5. ve 7. seslerinin kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Çoğu doğaçlama çalışmasının, 1. derece (tonik) ile başladığı ve bittiği, seçilecek ezginin kişinin kendisini dinleyerek karar vermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kulak, hangi notaların çalınacağına karar verirken her zaman son kılavuz olmalı ifadesi yer almaktadır.

AGPA-1&2'nin yazarlarına göre kitaplarında yer alan *Eşlikleme Becerileri*: diziler, akorlar ve çeşitli eşlik stilleri kullanılarak geliştirilmektedir. Eşlikleme

örnekleri, Roma rakamlarının veya harf sembollerinin belirtildiği ya da belirtilmediği ezgilerden oluşmaktadır (Lancaster ve Renfrow, 2004). Eşlikleme becerisini geliştirmeye dair yapılan alıştırmalar her iki kitabın ikinci ünitesinden itibaren başlamaktadır. İşlem basamakları alıştırmaların ön bilgilerinde maddeler halinde öğrencilere sunulmaktadır. AGPA-1’de eşlikleme çalışmaları basit ve bileşik zamanlı, sekiz ölçüden oluşan majör tonalitede yazılmış iki ezgi ile başlamaktadır. İlk ölçüde sol elde konumlanan beşli aralıktan oluşan eşlik modeli referans gösterilmektedir. Öğrenciden sağ eldeki ezgiyi, sol elde beş parmak pozisyonunda, beşli aralıklarla eşliklemesi istenir. Roma rakamı ya da başka bir sembol belirtilmemektedir. Üçüncü ünite itibarıyla I. derece (tonik) ve V. derece (dominant) kullanılarak harf sembolleri ile eşlikleme çalışmaları başlamaktadır. Beşinci ünite minör tonaliteler eşlikleme çalışmalarına dahil olmaktadır. Ayrıca bu ünite öğrencilerden dört sesli bir parçayı verilen desen ve harf sembolleri ile eşliklemeleri istenmektedir. Bu sayede öğrencilerin piyano üzerinde akor konumlarını tanıma ve en yakın konumu bulma becerileri artmaktadır. Yedinci ünite itibarıyla öğrenciler verilen ezgiyi iki el ile eşliklemeye başlar. Alıştırma üzerinde örnek akor eşlik modeli ve harf sembolleri belirtilmektedir. “Belirtilen akorlar ile ilk ölçüdeki kalıbı devam ettirerek, aşağıdaki ezgi için iki elde bir eşlik oluşturun” talimatı ile öğrenciler verilen eşlik modeline uygun harf sembollerini kullanarak eşlikleme çalışmasını tamamlar. On ikinci ünite itibarıyla öğrenciler I. derece (tonik), $V^7 - V_5^6$ (dominant), $IV - IV_4^6$ (sudominant) akorlarını kullanmaya başlamaktadır. Öğrenciden, verilen ezginin ölçülerinin üstünde yer alan boşluklara uygun harf sembollerini, altında yer alan boşluklara uygun Roma rakamlarını yazması ve Kırık Akor eşlik modelini kullanarak eşliklemesi istenir. Vals eşlik modeli de bu ünite kullanılmaya başlanır. Metot boyunca öğrenciler armoni konularında yer alan akor dereceleri ile önceki ünitelerdeki çalışmalara benzer şekilde eşlikleme yapmaya devam eder. Eşlikleme çalışmalarına iki el ile yapılan eşliklemeler de eklenir. AGPA-2’de eşlikleme çalışmaları birinci ünite; biri harf sembolü, ikisi Roma rakamı ile eşliklenecek üç tane ezgi ile başlamaktadır. Ünitelerde öğrencilerden, ezgileri I, IV, V, ii ve vi derecelerini temel halde kullanarak eşliklemeleri istenir. Akor, Kırık akor, Alberti bas, Vals eşlik modelleri ile yapılan eşlikleme çalışmalarındaki akor kullanımı, armoni konularına paralel olarak daha da çeşitlenmekle ve zorlaşmakla birlikte üniteler arasındaki geçiş yumuşaktır. Eşlikleme çalışmalarını çoğu zaman parçanın kendi tonundan, istenilen

başka bir tona transpoze etme çalışmaları izler. İkinci kitapta da iki el ile yapılan eşikleme çalışmalarına yer verilmiştir. Her iki metodun yirmi beşinci ünitesinde Doryen, Frigyen, Lidyen, Miksolidyen modlarından oluşan ezgi-ler harf sembolleri kullanılarak eşiklenir. Kitapların sonunda öğrenciler, bir ezgiyi tonik grubu, sudominant grubu, dominant grubu akorları, akor çevrimleri ve Akor, Kırık akor, Alberti bas eşlik modelleri ile grup içinde eşikleme ve kendi tonundan başka bir tona transpoze etme becerilerini kazanmaktadır.

Aşağıdaki Şekil 3'te temel düzeyde bir eşikleme alıştırması yer almıştır:

■ 2-22
Moderato

► Transpose to E major.

Şekil 3'te AGPA-1'in üçüncü ünitesinde yer alan bir numaralı alıştırmayı görmektedir. 4/4 ritim kalıbında, re majör tonunda olan sekiz ölçümlük ezgi; sağ elde beş parmak pozisyonu içinde, sol elde I. derece (tonik) ve V. derece (dominant) kullanılarak ve ölçülerin altına harf semboller yazılarak, eşiklenmektedir. Eşikleme yapıldıktan sonra re majör tonundaki alıştırmayı, mi majör tonuna transpoze edilir. Alıştırmanın başında eşikleme çalışmasının nasıl yapılacağı şu şekilde açıklanmıştır: Re majör tonunun 1.,3., ve 5. seslerinin yoğun olarak kullanıldığı ölçülerde I. derece, 2.,4. ve 5. seslerinin yoğun olarak kullanıldığı ölçülerde V. derece, ezginin başlangıç ve bitiş seslerinde ise I. derece kullanılmalıdır. Üniteye verilen diğer üç örnek alıştırmayı da benzer zorluk derecesine sahip olup aynı işlem basamakları ile onlar da eşiklenir ve kendi tonlarından belirtilen yakın tonlara transpoze edilir. Öğrenciler bu alıştırmayı sonunda; sağ elde, beş parmak pozisyonu içinde çalınmaya uygun olan temel düzeyde bir ezgiyi, sol elde temel ses ile rahatlıkla eşikleyebilme ve transpoze edebilme becerilerini geliştirebilmektedir.

Tablo 2. Piyanoda Eşlikleme Etkinlikleri İçin Kullanılan Ezgiler

	Barok Dönem	Klasik Dönem	Romantik Dönem	Çağdaş Dönem	Diğer (Anonim- Dini)	AGPA Yazar(lar)	Toplam
AGPA1	2	3	3	8	37	23	76
AGPA2	1	6	7	6	37	14	71

Tablo 2'ye göre AGPA-1&2'de eşlikleme yapma etkinlikleri için Klasik Batı Müziği Dönemi bestecilerine ait eserlerden, anonim/dini ezgilerden, AGPA yazar/yazarları tarafından bestelenen alıştırılardan oluşan örnekler kullanılmaktadır. Piyanoda eşlikleme çalışmaları için AGPA-1'de 76 tane ezginin, AGPA-2'de 71 tane ezginin yer aldığı görülmektedir. Kitaplarda eşlikleme çalışmaları için en fazla Anonim/Dini ezgilerin kullanıldığı fark edilmiştir. Derslerde eşlikleme çalışmaları için öğrencilere aşına gelen Anonim/Dini türde ezgilerin kullanılması, dersin daha süregelen geçmesini sağlayabilir ve öğrencilerin motivasyonunu arttırabilir. Kitapların yazarı/yazarları tarafından AGPA-1'de 23 tane, AGPA-2'de de 14 tane ezgi eşlikleme çalışmaları için bestelenmiştir.

AGPA-1&2'nin *Repertuvarındaki* piyano parçaları ait oldukları dönem, form ve seviye açısından geniş bir yelpazeye sahiptir. Repertuvarı oluşturan piyano parçalarının seçimi ünitelerdeki hedeflenen amaçlara uymaktadır. Her ünite de bir ya da iki tane solo piyano parçası bulunmaktadır. Daha geniş bir repertuvara imkân sağlamak için iki kitabın sonunda ek piyano parçalarına yer verilmiştir. Ek parçalar farklı seviye ve formlarda olduğu için öğretmen, metotların bitmesini beklemeden bu parçalardan yararlanabilir. Solo piyano parçalarının başında parça içerisinde geçen müziksel ya da teknik terimin açıklaması yer almaktadır. AGPA-1'de öğrenci ilk ünite itibarıyla piyano çalmaya başlamaktadır. İlk parça, beş parmak pozisyonunda, parmak numaralarının ve notaların harf sembolleri ile belirtildiği, dizeksiz bir yazım biçimiyle sunulmuştur. Öğretmen eşliği ile çalınan başlangıç düzeyindeki parça ile öğrenci aynı zamanda gürlük terimleri ve dolap kavramlarıyla da tanışır. Metot boyunca her solo piyano parçasının başında “çalmadan önce” ve “çalarken” başlıkları ile öğrencilere açıklamalar yapan talimatlar mevcuttur. Bu talimatlar AGPA-2'de de devam eder. Talimatlar, parçayı çalmadan önce öğrencilere tanıtmak (parçanın anahtar değişimi, temposu, ölçü sayısı, elin konumu ve el geçişleri), armonik analizini yaptırmak, çalarken de öğrencilerin müziksel öğelere (legato, staccato, pedal kullanımı, müziksel

işaret, terim ve dinamikler vb.) dikkat etmelerini ve o üniteye yer alan beceri/becerileri pekiştirmelerini sağlamak için rehberlik etmektedir. Kitaplarda piyano parçalarına ek olarak eşlik parçaları da yer almaktadır. AGPA-2’de çalgıya (klarinet, korno, trompet, viyolonsel, alto saksafon) ve vokale eşlik etmek için on dört tane eşlik parçası mevcuttur. Öğrenciler bu sayede insan sesine ve farklı çalgı türlerine piyanoda eşlik etme deneyimi yaşayabilmektedir. Her iki kitap da öğrencilerin birbirlerini dinlemelerine olanak sağlayacak ansamble (ensemble) çalışmalarını kapsamaktadır. AGPA-1’de dokuz, AGPA-2’de sekiz tane ansamble etkinlikleri için parçalar yer almaktadır.

Aşağıdaki Şekil 4’te bir piyano parçasından kesit sunulmuştur:

MINUET IN F MAJOR

♩ 6-25 Andante Leopold Mozart
(1719-1787)

Şekil 4’te AGPA-1’in on ikinci ünitesinde yer alan piyano parçasından bir kesit görülmektedir. On altı ölçüden oluşan menuet, 3/4 tartım kalıbında, fa majör tonunda L. Mozart tarafından bestelenmiştir. Parçayı çalmadan önce kitaptaki talimatlar şu şekildedir: Öğrenciden; parçanın I., IV. ve V. de-recelerini, tüm tekrar işaretlerini, ellerin konum değiştirdiği yerleri bulmaları, sağ el ve sol elde ayrı ayrı, sonra iki el birlikte ritmi sayarak çalmaları istenmektedir. Parçayı çalarken ise staccato ve legato ile yazılmış notaları dikkatle dinlemeleri, sağ eldeki ezgiyi, sol eldeki eşlik modeline göre daha yüksek sesle icra etmeleri gerektiği ifade edilmektedir.

Tablo 3. Piyano Parçalarının Form Özelliklerine Göre Dağılımı

	Solo Parça	Düet	Toplam
AGPA1	47	3	50
AGPA2	44	1	45

Tablo 3’e göre AGPA-1’de 47 tane solo piyano parçası, 3 tane piyano düeti, AGPA-2’de 44 tane solo piyano parçası, 1 tane piyano düeti yer almaktadır.

Kitaplarda yer alan piyano parçaları, çeşitli formlarda ve zorluk derecelerinde yazılmış eserlerden oluşmaktadır. Piyano parçaları; ünite hedefleri kapsamındaki bilgi ve becerilerin eş güdüm içinde çalınmasına imkân verecek türdedir. Kitapların her ünitesinde en az bir tane solo piyano parçası mevcuttur. Düet parçaları, grup piyano derslerinde sosyal becerileri geliştirmek için ideal bir ortam sağlayabilir.

Tablo 4. Piyano Parçalarının Dönem Özelliklerine Göre Dağılımı

	Barok Dönem	Klasik Dönem	Roman- tik Dönem	Çağdaş Dönem	AGPA Yazar(lar)	Toplam
AGPA1	5	13	16	9	7	50
AGPA2	10	7	11	14	3	45

Tablo 4'e göre AGPA-1'de Romantik Dönem (16 tane) ve Klasik Dönem (13 tane) bestecilerine ait piyano parçalarının daha çok kullanıldığı görülmektedir. AGPA-2'de Çağdaş Dönem (14 tane), Romantik Dönem (11 tane), Barok Dönem (10 tane) bestecilerine ait piyano parçalarına ait örnekler sayı bakımından birbirine yakındır. AGPA yazarları tarafından bestelenen piyano parçaları arasında düzenleme parçalar da yer almaktadır. AGPA-1&2'de yer alan piyano parçalarında 17. Yüzyıl'dan 20. Yüzyıl'a kadar uzanan bir repertuar çeşitliliği görülmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Grup piyano derslerinde öncelikli konu işlevsel becerilerdir ve derslerdeki teknik çalışmaların amacı da işlevsel becerilerin çalınmasını kolaylaştırmaktır. Grup piyano derslerindeki repertuarı oluştururken işlevsel becerilerin piyano parçalarında uygulanması ve sergilenmesi hedeflenir (Sheets, 1983; Kou, 1985).

Bu çalışmada grup piyano eğitiminde kullanılan Alfred's Adult Group Piano metodunun birinci ve ikinci kitaplarındaki deşifre etme, doğaçlama ve eşikleme yapma becerilerinin ünitelerde yer alma durumu belirlenmiş, repertuarı oluşturan piyano parçaları, formları ve dönem özellikleri bakımından kategorize edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Deşifre edebilme ve transpoze yapabilme, grup piyano programında geliştirilen en önemli işlevsel becerilerdendir. Bu beceriler birbirine benzer ve birbirini pekiştirir niteliktedir. Bu becerilerin birbiriyle bir bütün olarak

geliştirilmesi, sınıf içindeki öğrencilerin motivasyonunun artması ve aynı zamanda grup piyano eğitimi becerilerinin uygulanması için elverişli bir ortam sağlar (Collins, Lancaster, Lyke, Monokowski ve Thibodeaux, 1980). AGPA-1&2 kitaplarında yer alan ünitelerde piyanoda deşifre becerisini uygulamaya yönelik alıştırmalara/parçalara oldukça yer verilmiştir. AGPA-1’de 92 tane, AGPA-2’de 71 tane deşifre çalışması mevcuttur. Ünitelerde deşifre-transpoze çalışmaları sıklıkla görülmektedir. Deşifre parçaları, ünitelerde öğrenilmesi hedeflenen bilgileri pekiştirecek şekilde kitaplarda sunulmuştur.

AGPA-1&2’de doğaçlama yapma ile ilgili üniteler incelendiğinde; her ünite de doğaçlama ile ilgili çalışmalara rastlanılmamıştır. Doğaçlama çalışmaları başlangıçta öğretmen eşliği ile yapılmaktadır. İleri ünitelerde öğrenci, öğretmenden bağımsızlaşmaktadır. Öğrenciler ilgili ünite de önerilen ritmi kullanabilir ya da kendi ritmini yaratabilir. Çalışmalarda sağ elde akor gidışı dikkate alınırken, sol elde belirtilen eşlik modeli çalınmaktadır. Ana ve yan derecelerin kullanıldığı akor dizilimlerinin, blues dizisinin, modların kullanıldığı alıştırma örneklerinin yanı sıra Akor, Kırık akor, Alberti bas, Vals eşlik modelleri ile eşliklenen doğaçlama çalışmaları mevcuttur. AGPA-2’de yer alan doğaçlama çalışmaları, AGPA-1’deki çalışmaların devamı niteliğindedir. Ünite içindeki armoni konularına paralel olarak tonik grubu, sudominant grubu, dominant grubu akorları/akor çevrimleri ve Akor, Kırık akor, Vals, Alberti bas eşlik modelleri ile yapılan doğaçlama çalışmalarına yoğun olarak yer verilmiştir. Williams (2000) her iki kitaptaki doğaçlama çalışmalarında müziği güçlendirmek için akorlar ve akor ilerlemelerinin kullanıldığını, Larsen (2007) kitaplardaki ünitelerin teori bölümünün bir parçası olan bu akor ilerlemelerinin öğrencilerin klavyede gezinme rahatlığını artırmak için kullanıldığını ifade etmiştir. Araştırmanın doğaçlama çalışmalarıyla ilgili bulguları Williams (2000) ve Larsen’in (2007) bulgularıyla paralellik göstermektedir.

AGPA-1&2’de diziler, akorlar ve çeşitli eşlik stilleri kullanılarak, Roma rakamlarının ve harf sembollerinin kullanıldığı veya kullanılmadığı eşlikleme çalışmaları yapılmaktadır. Kitaplarda eşlikleme çalışmaları için en çok Anonim/Dini ezgiler yer almaktadır. Piyanoda eşlikleme çalışması için AGPA-1’de 76 tane, AGPA-2’de 71 tane ezgi yer almaktadır. Öğrenciler, armoni konularında yer alan akor derecelerini kullanarak çaldıkları eşliklemelerin yanı sıra iki el ile eşlikleme çalışmaları da yapmaktadır. Çalışma-

lardaki akor kullanımı, armoni konularına paralel olarak daha da çeşitlenmekle ve zorlaşmakla birlikte üniteler arasındaki geçiş yumuşaktır. Öğrenciler dört sesli bir parçayı verilen örnek desen ve harf sembolleri ile eşlikleyebilmektedir. Öğrenciler ünitelerin sonunda tonik grubu, sudominant grubu, dominant grubu akorları/akor çevrimleri ve Akor, Kırık akor, Alberti bas eşlik modelleri ile verilen ezgiyi grup içinde eşikleme yapma ve kendi tonundan başka bir tona transpoze edebilme becerilerini kazanmaktadır. Aydın (2012) “Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi 3. Sınıf Öğrencilerinin Okul Şarkılarını Eşikleme ve Transpoze Becerilerinin Geliştirilmesinde Grup Piyanosunun Etkisi” adlı doktora çalışmasında grup piyano eğitimi alan deney grubuna AGPA metodundaki eşikleme ve transpoze çalışmalarını uygulamıştır. Araştırma sonucunda deney grubu öğrencilerinin eşikleme ve transpoze becerilerine ait puanları, kontrol grubu öğrencilerinin puanlarına göre anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin eşikleme ve transpoze becerilerini geliştirmede AGPA metodunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Repertuarı oluşturan piyano parçaları AGPA-1’de 50 tane, AGPA-2’de 45 tanedir. Kitaplarda 17. Yüzyıl’dan 20. Yüzyıl’a uzanan bir repertuar çeşitliliği mevcuttur. Kitaplardaki repertuar seçimi ünitelerde hedeflenen amaçları uygulamaya yöneliktir. Piyano parçalarına ek olarak AGPA-2’de çalgı ve vokal için 14 tane eşlik parçası yer almaktadır. Birlikte çalma etkinlikleri için AGPA-1’de 9, AGPA-2’de 8 tane ansamble parçası yer almaktadır. Caf ve Anđı (2019)’ya göre öğrencilere repertuar belirlenirken, farklı dönemlerden ve farklı ekollerden parçalar seçilerek öğrencilerin farklı eserleri tanımaları ve çalmaları sağlanmalıdır. AGPA-1&2 repertuarındaki piyano parçalarının dönem, form ve seviye açısından oldukça çeşitli olması nedeniyle grup piyano öğrencileri için AGPA kitaplarında sunulan repertuarın yeterli olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak; AGPA-1&2 lisans düzeyi grup piyano eğitiminde kullanılması amaçlanan, yan dalı piyano olan, çok az piyano bilen ya da hiç piyano bilmeyen öğrencilere yöneliktir. Kitaplardaki üniteler; temel müzik bilgileri ve piyanoda teknik ve işlevsel becerilerin geliştirilmesi konularını kapsamaktadır. Kitaplardaki teknik alıştırmalar ve piyano parçaları hedeflenen bilgi ve becerilerin denge ve uyum içinde kazanılmasını ve pekiştirilmesini sağlamaktadır. Piyanoda teknik ve işlevsel becerilere dair konuların temel düzey-

den ileri düzeye eş güdüm içinde başarılı bir şekilde sunulması nedeniyle Alfred's Group Piano for Adults birinci ve ikinci kitaplarının grup piyano eğitiminde yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Tang (t.y.) grup piyano metotları ile ilgili araştırmasında; AGPA'nın grup piyano dersleri için mükemmel bir metot olduğu sonucuna varmıştır. Tang'ın (t.y.) yaptığı araştırma bu çalışmayı desteklemektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

Türkiye'de grup piyano eğitiminin gelişimine katkı sağlamak için bu alanda akademik çalışmalar, bilimsel yayın ve metotlar üretilmelidir. Lehimler'e göre ülkemizde kullanılmak üzere, geleneksel müzik örneklerimizi de kapsayan grup piyano metotlarının hazırlanarak müzik eğitime kazandırılması gerekmektedir (Lehimler, 2018). Grup piyano eğitimi metotlarının genellikle Amerika'da yazılmış ve basılmış olması nedeniyle metotların repertuarı farklı ülkelerin ve kültürlerin bestecilerine ait eserlerden oluşmaktadır. Türk bestecilerinin yazdıkları eserler, Türk sanat müziği ve halk müziğine ait dağarcık da grup piyano derslerinde kullanılabilir. Grup piyano metotlarında yerel kaynaklardan beslenecek dağarcığın, amaç ve hedeflere ulaşmada daha etkin olabileceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of the "Alfred's Group Piano for Adults"

*

Demet Aydınlı Gürler
Çankırı Karatekin University

This study aimed to examine the functional piano skills and piano pieces in the "Alfred's Group Piano for Adults" method used in group piano education. It is also aimed to categorize the piano pieces given in the books. Group piano education is gradually gaining more attention in Turkey in recent years. Electronic piano laboratories are established in private education institutions. Steps on the implementation of group piano lessons in Turkey are taken every day. Despite these developments group piano education is still not sufficiently widespread in Turkey and lack of literature accompanies this situation. Although there are content analysis studies of books related to instrument education in Turkey, no such studies related to group piano education have been found. Therefore, there is a need for academic research and studies on group piano education. This study is important because it is the first study in this field in Turkey. This study is important in terms of providing resources for academicians and teachers interested in group piano education.

This research has been done with a descriptive research model. In the research, literature was searched through document analysis. This study is a qualitative research. In the analysis of the data, the document analysis technique and content analysis method were used. The identity, target audience, purpose, content, and treatment of the subjects were revealed for the books within the scope of the research. Each unit in the book is examined in terms of functional skills (sight-reading, improvisation, harmonization). Piano pieces presented as repertoire in the first and second books are categorized in terms of form and period features. The obtained data are presented in text, tables, and figures. The subject examples presented in Figure 1-2-3-4 were selected from AGPA-1 in order to show closeness in terms of level and create integrity.

AGPA-1 & 2 books contain exercises to practice sight-reading skills on the piano. There are 92 sight-reading studies in AGPA-1 and 71 sight-reading studies in AGPA-2. Transposition studies are frequently seen in books. In AGPA-1 & 2, The subject of improvisation is not included in every unit. The improvisation in AGPA-2 is continuation of AGPA-1. In AGPA-1 & 2, harmonization exercises are performed using Roman numerals and letter symbols, chords, and various accompaniment styles. Anonymous / Religious melodies are the most common harmonization works in books. There are 76 melodies in AGPA-1 and 71 melodies in AGPA-2 for harmonization practice on the piano. The piano pieces that make up the repertoire are 50 pieces in AGPA-1 and 45 pieces in AGPA-2. There are various compositions in the books from the 17th century to the 20th century. The selection of the repertoire in the books is aimed at achieving the intended goals. There are 9 ensemble pieces in AGPA-1 and 8 in AGPA-2.

As a result; AGPA-1 & 2 is designed for use in university group piano training. The books are about the development of basic musical knowledge and technical and functional skills. It was concluded that the first and second books of Alfred's Group Piano for Adults are enough for group piano training. Studies and publications that will contribute to the development of group piano lessons should be produced. Group piano training methods are generally written and published in America. Works by Turkish composers can also be used in group piano lessons. In group piano methods, it is thought that the repertoire to be fed from local sources can be more effective in achieving goals and objectives.

Kaynakça / References

- Aydın, D. (2012). *Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi 3. sınıf öğrencilerinin okul şarkılarını eşikleme ve transpoze becerilerinin geliştirilmesinde grup piyano öğretiminin etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, EğitimBilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bastien, J. W. (1988). *How to teach piano successfully*. Third Edition, Neil A. Kjos Music Co., California.
- Caf, G. ve Angı, Ç. E. (2016). Güzel sanatlar liselerinde flüt eğitiminde kullanılan etüt ve eserler, *EKEV Akademi Dergisi*, 23(77), 221-240.

- Chin, H. L. (2002). *Group Piano Instruction for Music Majors in the United States: A Study of Instructor Training, Instructional Practice and Values Relating to Functional Keyboard*. Unpublished doctoral thesis. The Ohio State University, Ohio.
- Collins, A., Lancaster, E. L., Lyke, J., Monokowski, S., ve Thibodeaux, C. (1980, January). Report of the class piano articulation Committee: *Class Piano Articulation Recommendations*, Paper presented at the Illinois Music Educators Association, Illinois.
- Çınardal, F. C. ve Çilden, Ş. (2016). Keman eğitiminde kullanılan M. Crickboom metodunun birinci fasikülünün incelenmesi, *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 131-145.
- Da Costa, C. W. (2004). *The Teaching of Secondary Piano Skills in Brazilian Universities*. Unpublished doctoral dissertation. University of Florida, Florida.
- Dean, R. T. (1989). *Creative improvisation: Jazz, contemporary music and beyond*, First Edition, Open University Press, Philadelphia.
- Kaynak, T. (2011). Okulöncesi (5-6 yaş) çocuklarında müzik ve piyano eğitiminin önemi ve metot seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6-3, 350-355.
- Kou, M.-L. L. (1985). *Secondary Piano Instruction in the Colleges and Universities of the Republic of China with Recommendations for Incorporating American Group Piano Instructional Methods into the Curricula*. Unpublished doctoral dissertation. University of Oklahoma, Oklahoma.
- Kuzu, A. (2013). *Bilimsel Araştırma yöntemleri. Veri toplama yöntem ve araçları*. A.A. Kurt. (Editör) Birinci Baskı, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir, 93-115.
- Kwon, S. (2006). *A Development of Korean Piano Method with Accompaniment Midi Disks for College Music Majors Whose Primary Instrument Is Not Piano*. Unpublished doctoral dissertation. Teachers College, Columbia University, New York City.
- Lancaster, E. L. ve Renfrow, K. D. (2004). *Alfred's group piano for adults*, Book 1., 2nd ed., Alfred Publishing Co., California.
- Lancaster, Emanuel L. ve Renfrow Kenon D. (2008). *Alfred's group piano for adults*, Book 2., 2nd ed., Alfred Publishing Co., California.
- Larsen, L. (2007). *The Use of Keyboard Improvisation to Reconcile Variations in Keyboard Approaches Between Music Theory and Class Piano*. Unpublished doctoral dissertation. University of South Carolina, South Carolina.
- Lehimler, E. (2018). *Grup piyano öğretiminin artistik ve işlevsel piyano becerilerinin geliştirilmesine etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Lusted, D. S. (1981). *The Status Of Keyboard Harmony In Nasm-Approved Colleges In The Southeastern United States*. Unpublished doctoral dissertation. The Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College, Louisiana.
- Milovanović, M. (2019). *A Review of "Group Piano Course" Textbook. Methodical perspectives*. 02.07.2020 tarihinde <http://metodickividici.ff.uns.ac.rs/index.php/MV/article/view/1418> adresinde erişildi.
- Özen, M. (1998). *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü son sınıf öğrencilerinin piyanoyu müzik öğretmenliğinin gerekleri doğrultusunda kullanma becerileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sözer, V. (1996). *Müzik ansiklopedik sözlük*. 4. Basım, Remzi Kitabevi, Ankara.
- Şahin, Ç. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. R.Y. Kınca. (Editör), *Verilerin analizi*, Beşinci Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Tang, W. (t.y.). *A Comparison of Alfred's Group Piano for Adults, Books 1 and 2, with Piano for the Developing Musician*. (Unpublished master's thesis). University of Northern Iowa, Iowa.
- Tsai, S. Y. (2007). *Group Piano in the 21st Century: The Beginning Class at the College Level*. Unpublished Doctoral Dissertation. Claremont Graduate University, California.
- Watkins, G. M. (1979). *An Analyses of Contemporary Class Piano Methods and the Establishment of Norms for Their Evaluation*. (Unpublished doctoral dissertation). The Catholic University of America, Washington, D.C.
- Wei, M.-H. (2008). *The Effects of a Performance-Oriented Music Appreciation Class on Beginning Adult Piano Study*. Unpublished doctoral dissertation. University of Illinois at Urbana-Champaign, Illinois.
- Williams, M. K. (2000). *An Alternatve Class Piano Approach Based on Selected Suzuki Principles*. Unpublished doctoral dissertation. Texas Tech University, Texas.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 6. Basım, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Young, M. M. (2010). *The use of functional piano skills by selected professional musicians and its implications for group piano curricula*. Unpublished doctoral dissertation. The University of Texas, Texas.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aydınlı Gürler D. (2021). “Alfred's Group Piano for Adults” metodunun incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5412-5439. DOI: 10.26466/opus.857402

Dijital Sağlık Hizmetlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.927187

*

Hilal Özen*

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Edirne/Türkiye
E-Posta: hilalozen@trakya.edu.tr ORCID: [0000-0002-2566-5098](https://orcid.org/0000-0002-2566-5098)

Öz

Günümüzde COVID-19 salgının da etkisiyle hızla gelişen dijital sağlık hizmetleri giderek önem kazanırken, bireylerin sağlık çalışanlarına yer ve zamandan bağımsız olarak daha hızlı ve kolay ulaşmasına imkân vermektedir. Sağlık çalışanları ile online ortamda yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmesine de olanak veren tele tıp ve mobil sağlık uygulamaları bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmaktadır. Eylül 2015'te Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde 193 üye devlet tarafından 17 adet Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi belirlenmiştir. Bu hedeflerin pek çok alanda olduğu gibi sağlık alanında da etkileri bulunmaktadır. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Zirvesi'ne katılan üye devletlerin sağlıkla ilgili Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde ilerlemeyi hızlandırmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin potansiyelinden yararlanmayı taahhüt etmelerinden ilham alarak gerçekleştirilen bu çalışma, dünyada ve ülkemizde giderek çok daha ivmeli bir şekilde büyüyen dijital sağlık hizmetleri pazarına dikkatleri çekmek ve bu hizmetleri Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında değerlendirmek üzere hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı dijital sağlık uygulamaları kapsamında olan aynı zamanda Türkiye'de de yaygınlaşmaya başlayan tele tıp ve mobil sağlık hizmetlerinin, BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne olan etki ve katkılarını incelemektir. Bu bağlamda, belirtilen sağlık uygulamalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden Hedef 3'e doğrudan, Hedef 10 ile Hedef 13'e ise dolaylı etkileri bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, dijital sağlık, tele tıp, mobil sağlık, sürdürülebilir kalkınma hedefleri.

Evaluation of Digital Health Services in Terms of Sustainable Development Goals

*

Abstract

Digital health services which are developing rapidly with the effect of the COVID-19 pandemic give individuals faster and easier access to healthcare professionals, regardless of place and time. Telemedicine and mobile health applications, which also allow face-to-face online interviews with healthcare professionals, facilitate individuals' access to healthcare services. In September 2015, 193 member states determined 17 Sustainable Development Goals (SDG) at "Sustainable Development Summit" held by United Nations. These goals have effects in the field of health as well as in many other areas. This study, inspired by the commitment of the member states participating in the UN Sustainable Development Summit to take advantage of the potential of information and communication technologies for accelerating the progress in health-related Sustainable Development Goals. For this reason, this study draws attention to the increasingly growing digital health services market in Turkey as well as in the world and has been prepared to evaluate these services within the scope of Sustainable Development Goals. The aim of this study, is to examine the impact and contribution of telemedicine and mobile health services, that are also spreading in Turkey, on sustainable development goals. In this context, it has been concluded that the specified health practices have direct effects on SDG 3, and indirect effects on SDG 10 and SDG 13.

Keywords: COVID-19, digital health, telemedicine, mobile health, sustainable development goals.

Giriş

Günümüzde gelişen teknoloji, değişen tüketici davranışları ve talepleriyle de birlikte pek çok sektörde köklü değişimler yaşandığını, hatta bazı sektörler tamamen ortadan kalkarken, daha önce hiç bilmediğimiz duymadığımız yeni sektörlerin de ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu manada dijital teknolojiler gelişim ve değişimde öncü rol üstlenmektedir. Dijital teknolojiler pek çok alanda daha fazla benimsenirken sağlık alanında da bu teknolojilerin gelişimi yükselmekte, sağlık hizmetlerine olan erişim kolaylaşmaktadır. Dijital teknolojiler sağlık hizmetlerinde de köklü bir değişiklik yaşanmasına sebep olmaktadır. Özellikle 2020'nin ilk çeyreğinden bu yana girmiş olduğumuz COVID-19 salgını süreci tüm dünyayı hiç beklenmedik bir şekilde etkilerken, sağlık alanında dijitalleşmede de beklenenin çok üzerinde gelişmeler yaşanmasına sebep oldu. Daha önce hiç karşılaşmadığımız, belki de karşılaşsak da kullanmayı düşünmediğimiz pek çok dijital sağlık hizmeti hayatımıza girmeye başlamıştır.

Özellikle bu salgın süreci içerisinde pek çok kişinin COVID-19'dan korunmak için, daha önceden planlanmış bile olsa yüz yüze muayene hizmetlerinden kaçınmaya başlaması COVID-19 haricinde de farklı sağlık problemleri yaşama ihtimalinin de artmasına sebep oldu. Bu durum da sağlıkta dijitalleşmenin önemini bir kez daha ortaya koymuş oldu. Dolayısıyla bir ülkede devlet hastaneleri, üniversiteler ya da özel hastanelerin dijital sağlık hizmeti sunma olanakları var ise topluma, aynı zamanda sağlık çalışanlarına, onları hastalığın yayılmasından koruyacakları için fayda sağlayacağı muhakkaktır. Bu faydasının yanısıra insanların evden çıkamama gibi durumları, özellikle de karantina ortamında dijital sağlık hizmetlerinin önemini daha öne çıkarmaktadır. Bu hem hasta hem de doktor açısından avantajlı bir durumdur. Çünkü, sağlık çalışanları da bu hastalıktan muzdarip olarak dışarı çıkamadıkları zamanlarda acil görüşme ihtiyacı olan hastalarına bu sayede kolayca ulaşma imkânı bulmaktadırlar.

Bu hizmetler sayesinde hastaneleri ziyaret eden hasta sayılarında azalma da olabilirken, sağlık çalışanlarının iş yükünde de azalma yaşanması mümkündür. Türkiye'de COVID-19 salgını sırasında bazı özel hastaneler, diyetisyenler, psikologlar, dermatologlar, diş hekimleri gibi sağlık çalışanları web sayfaları, mobil uygulamalar, sosyal medya he-

sapları, SMS (kısa mesaj hizmetleri) ve e-posta yoluyla dijital sağlık hizmeti sunmaya başladılar. Ancak, ülkemizde toplumun önemli bir kısmının sağlık hizmetlerini devlet hastaneleri ya da sağlık ocaklarından aldıkları düşünülürse aslında henüz istenilen düzeylere ulaşılabildiğini söylemek çok da mümkün olmuyor.

Dijital sağlık hizmetlerinin hastalar ve de sağlık çalışanları açısından faydalarından bahsetmek elbette mümkün, ancak bu hizmetlerin aynı zamanda sürdürülebilirlik açısından da ele alınması önemli bir konu haline gelmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı, son zamanlarda pek çok alanda olduğu gibi dijital sağlık hizmetleri alanında da yine akademik çalışmalara konu olmuştur (Asi ve Williams, 2018; Faggini, Cosimato, Nota ve Nota, 2018; Mburu ve Kamau, 2018; Novillo-Ortiz, Marin, ve Saigí-Rubió, 2018; Presti, Testa, Marino, ve Singer, 2019; Tongue, 2019; Yıldız, 2016). Dijital sağlık hizmetlerinde meydana gelen hızlı ivme ve gelişmeler bu kavramın sürdürülebilirlikle bağlantısını da önemli hale getirmektedir.

Birleşmiş Milletler, 2015 senesinde 17 adet sürdürülebilir kalkınma hedefi açıklamıştır (BM, t.y.). Hedefler dikkatlice incelendiğinde dijital sağlık hizmetlerinin bu hedeflerden bazılarıyla açık bir şekilde ilişkisi olabileceği görülmektedir. Bunlardan biri, sağlıklı yaşamlar sağlamaya ve her yaştaki insanlar için refahı teşvik etmeye çalışan “Hedef 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam” dır. “Hedef 10: Eşitsizliklerin Azaltılması” ile ülkelerin kendi içinde ve de ülkeler arasında eşitsizliklerin azaltılması hedeflenmektedir. Öte yandan Sherman ve diğerleri, 2020 makalelerinde gelecekteki sağlık hizmetlerinin sağlığımızı olumsuz yönde etkileyen çevresel kirlenici maddelerin yayıcısı olduğunu belirtmektedir. Bu aynı zamanda iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil önlem almaya çalışan “Hedef 13: İklim Eylemi” ile de ilgilidir.

Bu makalede özellikle sürdürülebilirlik kavramı ve Birleşmiş Milletler’in “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” kapsamında dijital sağlık hizmetlerinin daha iyi anlaşılmasının yanısıra dijital sağlık hizmeti sağlayıcılarının sundukları dijital sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğe olan katkılarının ortaya çıkartılarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Sürdürülebilirlikle ilgili zorlukların birçoğunun yeterince araştırılmamış olması nedeniyle, bu makale, bazı dijital sağlayıcılar (örneğin, dijital teknolojiler ve platformlar) tarafından desteklenen, sağlık hizmetleri gibi

karmaşık hizmet sistemlerinin sürdürülebilirliğini artıran sistem dinamiklerinin bu hedeflere katkısının daha iyi anlaşılmasını sağlamayı hedeflemektedir.

Dijital Sağlık Hizmetleri

Günümüzde dijitalde yaşanan mevcut gelişmeler devrim niteliğinde sayılabilecek derecedeler ve bu gelişmeler, sağlık hizmetlerinin sunumunu da yeni bir çağa doğru itiyor. Ayrıca hastaların da eski zamanlara göre daha bilgili olmaları sebebiyle daha güçlü bir hale gelmelerinin yanı sıra sağlık hizmetlerinde meydana gelen bu yapısal değişikliklerle de geleneksel, hiyerarşik yüz yüze sağlık hizmetlerinde dönüşüm çoktan başlamıştır. Bu konuda ilklerden olan Seth Frank, 2000 senesinde yazmış olduğu makalesinde, internetin ve internet tabanlı uygulamaların daha önceki bilgi teknolojileri ve iletişim araçlarına kıyasla sağlık hizmetleri üzerinde daha hızlı, önemli, pozitif ve de ölçülebilir bir etkiye neden olacağını iddia etmiştir.

E-sağlık (elektronik sağlık) ya da dijital sağlık terimi, elektronik sağlık, sağlıkla ilgili hizmet ve süreçlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) kullanımı için genel bir şemsiye terim olarak kullanılıyor (Wernhart, Gahbauer, ve Haluza, 2019). Dünya çapında modern sağlık sistemleri için çok önemli hale gelen dijital sağlık hizmetleri terimi genom bilimi, yapay zekâ, analitik, giyilebilir teknolojiler, mobil uygulamalar ve teletıp gibi çok daha geniş bir bilimsel kavram ve teknolojileri kapsayacak şekilde genişledi (Mathews vd., 2019).

Dijital sağlık çözümleri sayesinde 21. yüzyılda sağlık hizmetlerinin sunulma şekli sistematik olarak dönüşmeye başladı. Tele tıp gibi dijital teşhis çözümleri ile hastalar daha kolay bir şekilde uzaktan ve geleneksel yollara göre bazen daha hızlı teşhis alabilirken, bazı akıllı telefon uygulamaları hastalara diyabetten depresyona kadar değişen durumlar için etkili tedavi, hastalık önleme veya hastalık yönetimi çözümleri sunabiliyor. Özellikle uzaktan sağlık hizmeti alabiliyor olmak, aynı ülke içerisinde farklı şehirde bulunan bir hasta ile doktoru ya da farklı ülkelerde bulunan bir hasta ile doktoru da sınırları ortadan kaldırmak suretiyle birleştirebiliyor. Tüm bunlar aslında dijital sağlık hizmetleri kapsamında ele alınabilecek hizmetler arasında bulunmaktadır.

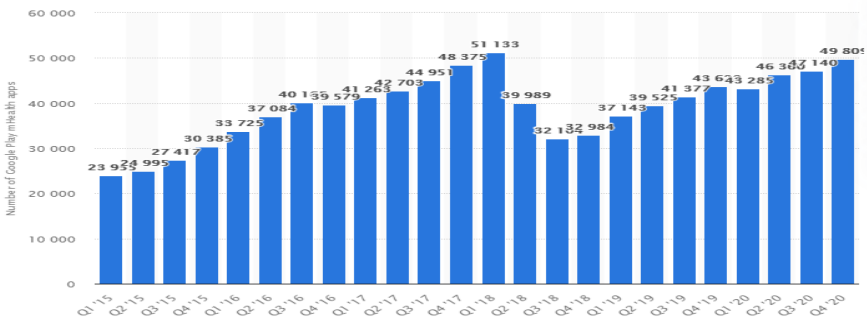
Dijital sağlık hizmetlerinin sunulması için kullanılan dijital sağlık teknolojilerinden bahsedildiği zaman yukarıda da zaman zaman bahsedildiği üzere, çok geniş çerçevede dijital sağlık kayıtlarından mobil sağlık hizmetlerine, yapay zekâ uygulamalarından tele tıp ve giyilebilir teknolojilere kadar pek çok konsept gündeme gelmektedir (Bektaş ve Şimşek, 2016). Bu noktada kavramlar arası ayrımı yapmakta fayda bulunuyor. Tele tıp, klinik hizmetlerin, doktorların sağlık hizmetlerini uzaktan sunmasını sağlamak için bilgi teknolojilerinden, video görüntülemeyen ve telekomünikasyon bağlantılarından yararlanması olarak tanımlanıyor. Bir doktor tarafından uzaktan tıbbi hizmetlerin sağlanması olarak dar bir şekilde tanımlanan tele tıbbin aksine, tele-sağlık, tele tıp ve tele-eğitim ve tele farmasi dahil olmak üzere çeşitli, doktorlar dışında sağlık hizmetleri sunan kişilerin verdikleri hizmetleri kapsayan şemsiye bir terimdir. Mobil sağlık ise, kablosuz hasta izleme cihazları, akıllı telefonlar, kişisel dijital asistanlar ve tablet bilgisayarlar gibi mobil iletişim cihazları tarafından desteklenen hizmetleri tanımlayan daha yeni bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Weinstein vd., 2014). Dolayısıyla tele tıp kapsamına giren hizmetlerin hepsi mobil cihazlar üzerinden yapılabilir konumdadır, mobil sağlık tele tıbbı da kapsayan bir kavram haline gelmektedir.

Bu terimleri biraz daha derinlemesine inceleyecek olursak: Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımına göre tele tıp; mesafenin kritik bir faktör olduğu durumlarda, bireylerin ve toplumların sağlığını iyileştirmek için sağlık profesyonellerinin, hastalıkların ve yaralanmaların teşhisi, tedavisi ve önlenmesi ile araştırma, değerlendirme ve sürekli eğitim konularında, bilgi ve teknolojiyi kullanarak sağlık hizmeti vermesidir (WHOa, 2010). Temel olarak, tele tıp terimi, hastalar ve sağlık hizmeti sağlayıcıları aynı yerde bulunmazken, sağlık hizmetlerinin BİT destekli sağlanmasını ifade eder. Bunda kendi başına hassas içerik olarak algılanan metin, ses ve görüntü temelli tıbbi verilerin güvenli bir şekilde iletilmesini sağlamak, tıbbi önleme, teşhis, tedavi ve takip için bir ön koşuldur (Wernhart vd., 2019).

Mobil sağlık hizmetleri, eczane uygulamalarından tele tıp uygulamalarına kadar akıllı telefonlarda kullanılan çok çeşitli uygulamaları içeren geniş bir terimdir. Mobil sağlık, Tezcan'a (2016) göre "cep telefonlarının temel fonksiyonlarından ses ve kısa mesaj servisleri/SMS, GPRS, GPS

(lokasyon belirleme), üçüncü ve dördüncü nesil (3G, 4G, LTE) iletişim sistemleri ve Bluetooth, NFC teknolojileri gibi daha karmaşık fonksiyon ve uygulama modellerini” kullanmaktadır. Mobil sağlık hizmetlerinin en büyük avantajı, genel olarak dijital sağlık hizmetlerinde olduğu gibi teknolojinin hastaların sürece daha aktif bir şekilde dahil olmasına izin vermesidir. 2019 senesinde mobil sağlık hizmetleri 37milyar dolarlık bir pazara sahipti, 2021 senesinin sonuna kadar ise 100 milyar dolarlık bir pazara ulaşması beklenmektedir. Doktorların %93’ü ise mobil sağlık hizmetlerinin hastaların sağlıklarına katkı sunacağına inanmaktadır (Gromenko, 2021). Tele tıp da literatürde mobil sağlık hizmetleri kapsamında ele alınmaktadır (Bektaş ve Şimşek, 2016). Bahsedilen terimlerden özellikle tele tıp ve mobil sağlık hizmetleri bu çalışma kapsamında dijital sağlık hizmetlerinde özellikle kastedilen iki terimdir. Bu iki kavramın tanımlarından da anlaşılacağı üzere çok iç içe geçmiş kavramlardır, çünkü tele tıp son zamanlarda özellikle mobil cihaz kullanımındaki artışla beraber yüksek bir ivme kazanmıştır.

Dijital sağlık hizmetlerinin kullanımındaki artışı gösteren pek çok veri bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de mobil sağlık uygulamaları olarak gösterilebilir. Statista tarafından yayınlanan bir veriye göre 2015’in ilk çeyreğinden 2020 son çeyreğine kadar Google Play’de bulunan mobil sağlık uygulamaları sayısındaki değişim dikkate değerdir. 2018 son çeyreğinde uygulama sayısı azalsa da sonrasında artan bir oranda her çeyrekte piyasaya sunulan uygulama sayısındaki artış gözlenmektedir (bkz: Şekil 1).

Şekil 1. 2015 ilk çeyreğinden 2020 son çeyreğine kadar Google Play’de bulunan mobil sağlık uygulamaları sayısı (Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/779919/health-apps-available-google-play-worldwide/>)

Deloitte'un 2021 Global Sağlık Raporu'nda da belirtildiği gibi COVID-19 salgını 2020 yılında sağlık hizmetleri kapsamında ele alındığında dijital teknolojilerin itici gücü haline gelmiştir. Çünkü salgınla birlikte sağlık hizmet talebi ile arzı arasındaki boşluk tüm dünyada hızla artmıştır. Bu boşluk özellikle sağlık personeli ve pek çok fiziksel kaynak manasında ortaya çıkarken, bu meydana gelen boşluğu kapatmak için dijital sağlık hizmetlerinin kritik önemi pek çok insan tarafından fark edilmiş durumdadır. Ayrıca, pek çok mobil aplikasyon da bu süreçte salgının da etkisi ile daha hızlı bir şekilde piyasada yer bulmuştur.

Aynı raporda (Deloitte, 2021) sağlık hizmetleri ekosisteminde dijital dönüşümün COVID-19 ile birlikte nasıl bir ivme kazandığı yönünde de bazı istatistiklere yer verilmiş durumdadır. Buna göre, birçok AB ülkesindeki 1800 sağlık çalışanı ile yapılan çalışma sonucunda, bu çalışmaya katılanların %64,3'ü çalıştıkları hastanelerin hastalara sanal destek verebilmek ve de onlarla etkileşimde bulunabilmek için dijital teknolojilere adaptasyonlarını artırdıklarını belirtmişlerdir.

Dijital sağlık teknolojilerinin kullanımı her ne kadar artsa ve de buna dahil olmaya çalışan kurumlar çoğalsa da bu konunun önünde bazı engeller olduğu da muhakkaktır. Bu engeller arasında en çok görülen zorluklar ise şu şekilde sayılabilir: Sağlık hizmetlerinde bürokrasi, teknolojilerin maliyeti, doğru teknolojileri bulmanın zorluğu ve dijital teknolojileri kullanma konusunda personel eğitimi eksikliği (Deloitte, 2021).

Türkiye'de Dijital Sağlık

Sağlık Bakanlığı, 2003 senesinden bu yana sağlık sisteminde iyileştirmelere gitmek amacıyla Sağlıkta Dönüşüm Projesi'ni başlattı. Bunun altında yatan temel gerekçe Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) "Bir ülkenin sağlık sistemi, herkese gerekli olan sağlık hizmetinin yüksek kalitede verilmesini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu hizmeti etkili, karşılanabilir maliyette ve toplumca kabul gören tarzda olmalıdır. Her ülkenin bu faktörleri göz önünde tutarak kendi özgün sağlık sistemini geliştirmesi önerilmektedir" tavsiyesi yer almaktadır (Akdağ, 2012).

Sağlıkta Dönüşüm Projesi öncesinde 1990'lı senelerde başlatılan Türkiye'deki tüm hastanelerin ortak bir ağa bağlanması ve Hastane Bilgi Yönetimi Sistemi'nin (HBYS) devreye girmesi planlanmış, ancak bu

2010'lu yıllar itibariyle mümkün olabilmiştir. HBYS "bilgisayar programları ve etkileşim içinde olduğu hastanelerin yapmış olduğu işlemleri bilgisayar üzerinde gerçekleştiren yazılımlar grubuna verilen genel addir." olarak tanımlanmaktadır (Dijital Hastane, 2015). Devam eden süreçte bu doğrultuda sağlığın dijitalleşmesi amacıyla pek çok farklı sistem devreye girmiştir. Bunlar; Ulusal Sağlık Veri Sözlüğü (USVS), Aile Hekimi Bilgi Sistemi (AHBS), Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS), Engelsiz Sağlık İletişim Merkezi (ESİM), İlaç Karar Destek Sistemi (İKDS), Kişisel Sağlık Sistemi (e-Nabız), Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS), Sporcu Sağlığı Bilgi Sistemi (SSBS) olarak sayılabilir (Peker, Giersbergen ve Biçersoy, 2018).

Devlet tarafından sunulan sağlık hizmetlerinin dijitalleşme sebeplerinden birisi daha fazla ve daha sağlıklı veri elde etmek suretiyle, tıbbi karar verme süreçlerinin iyileştirilmesiydi, Karar Destek Sistemi (KDS) de bu kapsamda devreye alınmış bir sistemdir (Kılınç Hukuk, 2020). Buraya kadar bahsedilen uygulamalar aslında Elektronik Sağlık Kaydı (ESK) tutulması bağlamında değerlendirilebilecek; doktordan randevu alma, hastanelere teşhis ya da tedavi için gittiğimi zaman yapılan işlemlerin kaydının tutulması gibi işlemlerin yer aldığı bilgi toplumu ve e-devlet kapsamındaki uygulamalardır denilebilir. Yani bir nevi devlet tarafından sunulan sağlık hizmetlerinin dijitalleşmesi üzerine dayanmaktadır, başka bir ifade ile bu hizmetler kamu tarafından sunulan sağlık hizmetlerinin gün geçtikçe daha da teknoloji temelli olmasını ifade etmektedir.

AB Sağlık Komisyonu e-sağlık hizmetleri içerisinde tele tıp ve mobil sağlık başta olmak üzere robotik uygulamalar, dijital hastane ve büyük veri/elektronik sağlık kayıtları olarak beş bileşenden bahsetmektedir (Kosif, 2019). Burada daha önce bahsedilen kavramlardan farklı olarak dijital hastane karşımıza çıkmaktadır. Ak (2013, s.973) dijital hastaneyi detaylı olarak şu şekilde tanımlamıştır: "Sağlık kurumu/hastane içerisindeki tüm bilgi sistemlerinin medikal ve medikal olmayan her türlü teknolojilerle tam entegre olduğu, güvenilir veri akışı standartlarının belirlendiği, hekim, hemşire vb. personele yetkileri çerçevesinde çok daha az zaman ve enerji harcayarak hastane ve hasta verilerine ve bilgilerine her yerden, yer bağımsız olarak mobil olarak erişimini sağlayan, el ile işlem yapılmayan, kağıtsız ve filmsiz olarak çalışan, sağlık görevlilerinin iş

süreçlerini etkili hale getiren, doğru ilaç ve medikal tedavi uygulamalarının kontrol edildiği, gerçek anlamda bütün işlemlerin tam otomasyon sistemi ile yapıldığı, kontrol edildiği, yönetildiği bir hastane işleyişine ve ileri teknoloji donanımına sahip, hastane çalışanlarına, hastalara ve yakınlarına etkili, verimli, ekonomik, erişilmesi mümkün ve kaliteli sağlık hizmeti sunmaya hedeflenmiş, üçüncü taraflar, e-sağlık ve e-devlet ile de tam entegre hastanelere dijital hastane denilmektedir". Türkiye, dijital hastane kapsamında değerlendirildiğinde, Avrupa'da oldukça iyi bir konumdadır (Kosif, 2019).

Sağlıkta dijital teknolojilerin ve dijitalleşmenin kapsamı görüldüğü gibi oldukça geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Ancak, dijital ortamlarda tüm kayıtların tutulması ve de bu kayıtlara tüm sağlık çalışanlarının ve de sağlık merkezlerinin ulaşmasından ziyade doğrudan hastalar ile etkileşime geçilmesi gibi bir durum daha çok mobil sağlık hizmetleri ile gerçekleşmektedir. Bu çalışmada da ele alınan dijital sağlık hizmetleri kapsamı daha çok hasta ile sağlık çalışanlarını bir araya getiren mobil sağlık hizmetleridir. Tele tıp hizmetleri de mobil sağlık kapsamında ele alınabilmektedir, bunu da daha önceki başlıkta belirtmiştik, dolayısıyla çalışmamız dijital sağlık hizmetlerini her iki terim kapsamında ele almaktadır.

Dijital sağlık hizmetine erişim ve kullanım da ancak kişiler Bilgi İletişim Teknolojilerine-BİT (ICT) erişebiliyorsa mümkündür. Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olarak ele alındığında internet kullanım oranları her sene ciddi manada yükseliş göstermektedir. İnternet kullanımı ve internete erişim oranlarına TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması verilerinden bakıldığında 2020 Ağustos itibari ile 16-74 yaş grubunda yer alan bireylerin %79'u interneti kullanmaktadır. İnternet kullanan bireylerin ise %90,7'si evden internet erişim imkanına sahiptir. Bu arada bireylerin internet kullanım amaçlarına bakıldığında %65,4'ü interneti sağlıklı ilgili bilgi aramak amacıyla kullandıklarını belirtmişler (TÜİK, 2020). Dolayısıyla, bu veriler ışığında Türkiye'deki geniş BİT kapsamı nedeniyle, dijital sağlık hizmeti kullanımının yaygınlaşması potansiyelinin umut verici ve keşfedilmeye değer olduğu görülmektedir.

Türkiye’de Kullanılan Bazı Mobil Sağlık Uygulamaları

2018 yılında IPSOS tarafından 28 ülkeden 23.249 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda Türkiye’nin dijital sağlık hizmetlerine en hevesli üç ülke arasında yer aldığı sonucuna varılmıştır (Dünya Gazetesi, 2018). Bu çalışmadan bu yana geçen 3 sene içerisinde yaşanan gelişmeler ile internet kullanım oranları ve de amaçları da düşünüldüğünde ülkece aslında bu teknolojileri kullanmaya hazır olduğumuzu da söylemek mümkün hale gelmektedir. Türkiye’de mobil sağlık hizmetleri kapsamında özellikle özel hastaneler COVID-19 döneminde çok büyük sıçrayış yaparak pek çok uygulamayı kullanıma sunmuştur. Bu alanda özel hastaneler ve özel hastaneler haricinde sunulan tele tıp ve mobil sağlık alanındaki uygulamaları özetleyecek olursak:

- **Doctor Turkey:** Bu platform, Türk Telekom bünyesinde geliştirilen, hastaların sağlık profesyonellerine günün her saati ulaşabildikleri Türkiye’nin ilk videolu görüşme hizmeti olarak tanımlanmaktadır. Bulunulan yerden bağımsız olarak istenen zamanda doktorlarla canlı görüşme hizmeti sunmaktadır (<https://www.doctorturkey.com.tr/>).
- **Telemedico:** DocPlanner Grup tarafından hayata geçirilen yurtdışı merkezli bir dijital sağlık uygulamasıdır. Hem mobil cihazınızdan hem de bilgisayarınızdan chrome tarayıcısı ile doktorlarla görüntülü görüşme imkânı sunmaktadır. Ücretlendirme kısmında TL bulunmadığı için biraz pahalı sayılabilir (<https://telemedi.co/tr/>).
- **CCR Easy Connect Video:** Hem bankacılık hem de sağlık alanında görüntülü görüşme imkânı sunan bir uygulamadır. Dosya ve ekran paylaşımını da desteklemektedir. Hem mobil işletim sistemleri hem de tarayıcılar desteklemektedir. Bu sistemi doğrudan kullanmaktan ziyade sağlık kuruluşlarının sistemlerine entegre ederek kendi uygulamalarını hayata geçirmeleri için kullanabilecekleri söylenebilir (<https://www.ccr.group/easyconnect-video/>).
- **Acibadem Evinizde:** Acibadem Grubu’nun sunmuş olduğu dijital sağlık uygulaması da online doktor görüşmesi sağlayarak hastaneye gelmeden tanı ve tetkik işlemi yapılmasına imkan vermektedir. Uzaktan online görüşme sırasında doktorun fiziksel muayeneyi zorunlu görmesi halinde hasta, hastaneye davet edilmektedir. Doktorlarla görüşmeyi WhatsApp, FaceTime ya da Skype gibi platformlar-

dan hangisi üzerinden gerçekleştirmek isteniyorsa seçim imkânı vermektedir. (<https://www.acibadem.com.tr/acibadem-evinizde/>).

- **Medicana Online Hekim:** Medicana Sağlık Grubu doktorlarına ulaşmaya imkân veren mobil uygulama sayesinde diğer hastane uygulamalarında olduğu gibi yerden ve zamandan bağımsız olarak canlı online görüşmeler gerçekleştirilebilmektedir, ayrıca web sitelerinde bu uygulamanın kullanımı, görüşme süresi, ücretlendirme ve ödeme konusunda detaylı bilgiler bulunmaktadır (<https://www.medicana.com.tr/OnlineHekim>).
- **Memorial E-Doktor:** Memorial Grubu'nun bireylerin hastane ortamına girmeden doktorları ile video konferans yoluyla iletişime geçmelerini sağlayan uygulaması tarafından pandemi başladıktan hemen sonra devreye alınmış bir hizmettir. Bu hizmet hastaneye özel geliştirilen bir uygulamadan değil WhatsApp ve FaceTime üzerinden verilmektedir. Web sitelerinde uygulama kullanılırken çekilen fotoğraflar ve doktorların uygulama hakkında bilgi verdikleri videolar yer almaktadır <https://www.memorial.com.tr/memorial-evinizde>).
- **Medical Park Görüntülü Doktor Görüşmesi:** Medical Park Hastaneler Grubu da doktorlarla online ortamda, uygulamaları üzerinden uzaktan video görüşme imkânı sunmuştur. İlgili web sitesinde uygulama detayları ve kullanımı hakkında detaylı bilgilendirme gerçekleştirilmiştir (<https://www.medicalpark.com.tr/online-doktor-gorusmesi/n-230>).
- **Florence Nightingale Online Tıbbi Danışma:** Florence Nightingale mobil sağlık hizmetini geliştirilen bir aplikasyon üzerinden değil, WhatsApp uygulaması üzerinden vermektedir. Hastalar randevu taleplerini çağrı merkezinden oluşturarak randevu alıp ilgili doktorla görüşme imkânı bulabiliyorlar (<https://online.florence.com.tr/>).
- **Hizmet Hastanesi E-Doktor:** Hizmet hastanesi de Florence Nightingale ile benzer şekilde online görüntülü görüşme imkanını Whatsapp ve FaceTime uygulamaları üzerinden gerçekleştirmektedir. Kendilerine özel bir uygulama yazılımı bulunmamaktadır (<https://www.hizmethastanesi.com/kampanyalar/hizmet-hastanesi-e-doktor/>).

- **Miaclinics E-Doktor:** Klinik hizmeti veren kuruluş, bünyesinde yer alan İç Hastalıkları ve Obezite Uzmanı & Sağlıklı Yaşam ve Beslenme Koçu ile Bölgesel İncelme ve Ağrı Yönetimi uzmanı doktorlarla WhatsApp ve FaceTime uygulamaları üzerinden canlı görüşme imkânı sunmaktadır (<https://miaclinics.com/e-doktor-ve-goruntulu-doktor-gorusmesi/>).
- **Kent Online Doktor:** Yerel hastanelerden biri olan İzmir'deki Kent Sağlık Grubu bünyesinde doktorlarla online görüşme imkânı sunulmaktadır, sadece mesai saatleri içerisinde WhatsApp üzerinden görüşme yapma imkanı verilmektedir (<https://www.kentsaglikgrubu.com/online-doktor.html>).
- **Denizli Özel Sağlık Hastanesi Sağlık Evinizde:** Denizli'de faaliyet gösteren yerel hastanelerden olan Denizli Özel Sağlık Hastanesi, diğer hastanelerle benzer bir şekilde doktor muayenesini ya da tedavisini uzaktan olmak isteyen bireylere mobil sağlık hizmeti sunmaktadır. Görüşmeyi WhatsApp, FaceTime ya da Skype gibi platformlardan görüme yapmaya imkân vermektedir (<https://www.saglikhastanesi.com.tr/saglik-evinizde/>).
- **Anadolu Sigorta 7/24 Sağlık Danışmanlığı:** Anadolu Sigorta kapsamında olan bireysel ve kurumsal sigortalıların "Sağlığım Cepte" uygulamasından ya da "Anadolu Sigorta online şubesi" vasıtasıyla, canlı ve görüntülü görüşme yapabilmesine imkan veren mobil sağlık hizmeti (<https://www.anadolusigorta.com.tr/medyada-biz/basimbultenleri/anadolu-sigortadan-7-24-canli-ve-goruntulu-saglik-danismanligi-hizmeti>).
- **Ada Sigorta Canlı ve Görüntülü Sağlık Danışmanlığı Hizmeti:** Bahsedilen diğer uygulamalarla benzer şekilde sağlık sigortası hizmetinden yararlanan bireyler için 7/24 ve ücretsiz görüntülü doktor hizmeti sunmaktadır. Bu hizmeti "Sağlığım Cepte" uygulaması üzerinden vermektedir (<https://www.adasigorta.com.tr/sayfa-canli-ve-goruntulu-saglik-danismanligi-hizmeti-8>).

Bunlara ek olarak sayılabilecek diğer uygulamalar arasında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Çekirdek girişimlerinden Bulutklinik, Arabisor, Lokman Hekim sayılabilir. Sigorta şirketlerinden Tur Assist, Axa Sigorta yerel hastanelerden Trabzon'da faaliyet gösteren İmperial Hastanesi, Antalya'da faaliyet gösteren Medstar Hastane Grubu da benzer

şekilde mobil sağlık hizmeti vermektedir. Sayılan uygulamalar arasında Google Play ya da Apple Store'da yer alan uygulamaların indirme sayıları ve de puanlamalar, yorumlara bakılarak bu hizmetler hakkında fikir sahibi olma ihtimali bulunurken, diğer uygulamalar üzerinden dijital sağlık hizmeti veren kuruluşların durumu hakkında fikir sahibi olmamız pek mümkün görülmemektedir. Ancak, özellikle her kuruluşta uygulamalar hakkındaki açıklamalarda yer alan COVID-19 vurgusu, salgınla birlikte verilen dijital sağlık hizmetleri kapsamında tele tıp ve mobil sağlık hizmetlerinin yükselişte olduğunu kanıtı niteliğindedir.

Ayrıca bu uygulamalarda dikkat çeken başka bir nokta da daha önce Deloitte'un 2021 raporunda da belirttiği gibi dijital sağlık uygulamalarının uygulanma noktasında karşılaştığı bazı engeller arasında sağlık hizmetlerinde bürokrasi, teknolojilerin maliyeti, doğru teknolojileri bulmanın zorluğu ve dijital teknolojileri kullanma konusunda personel eğitimi eksikliği noktalarına vurgu yapılmıştır. Burada da bazı hastanelerin halihazırda mobil uygulamaları olmasına rağmen entegrasyon yapmamları ve mobil sağlık hizmetini bazı üçüncü taraf uygulamalarla (WhatsApp, Skype, FaceTime gibi) veriyor olmaları da burada maliyet ve teknoloji kullanımı noktasında personel eğitim eksikliği unsurlarını aklı getirmektedir.

Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Alman muhasebeci ve maden işletmecisi Hans Carl von Carlowitz'in orman alanlarının korunmasına kadar uzanan "sürdürülebilirlik" kavramı çok genel ve basit olarak "herhangi bir şeyin belli bir süre boyunca azalmadan kalabilmesi" olarak tanımlanmaktadır (SKD Türkiye, 2016). Başka bir tanıma göre ise sürdürülebilirlik "bugünün ihtiyaçlarını karşılarken doğal kaynakları korumak ve gelecek nesillere iyi bir çevre bırakmak için yapılan faaliyetlerdir" (Kuter ve Ünal, 2009; s.147)

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı ise, "sürdürülebilirlik" kavramını ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerinde ortak payda olarak belirlemektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, t.y.). Sürdürülebilir Kalkınma Birliği'ne göre ise sürdürülebilir kalkınma "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün

vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişimdir” (WCED, 1987; s.43).

Birleşmiş Milletler (BM) 193 üye devlet tarafından gerçekleştirilmesi ve dünya kalkınma hedeflerinde ilerleme sağlanması amacıyla 2000-2015 yılları arasında Milenyum/Binyıl Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir (Asi ve Williams, 2018). Milenyum/Binyıl Kalkınma Hedeflerinin çoğuna ulaşmada devletlerin başarılı olduğu görüldü. İkinci olarak ise 2015-2030 seneleri arasında geçerli olacak şekilde Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri yine BM tarafından belirlenmiştir. Bu hedefler ile Milenyum/Binyıl Kalkınma Hedeflerinin daha da ileriye taşınması amaçlanmaktadır.

O dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon bu hedefleri tanımlarken şu cümleyi söylemiştir: “Küresel yoksulluğu sona erdirmek, herkes için haysiyetli bir yaşam inşa etmek ve kimseyi geride bırakmamak için bir yol haritasıdır. Aynı zamanda ortaklık içinde çalışmaya ve refahı paylaşmak, insanların geçim kaynaklarını güçlendirmek, barışı sağlamak ve gezegenimizi bunun ve gelecek nesillerin yararına iyileştirmek için çabaları yoğunlaştırmaya yönelik açık bir çağrıdır.” (BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi - Basın Bülteni, 2015).

On yedi tane belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin temelinde üç amacı bulunuyor, bunlar: Aşırı yoksulluğu sona erdirmek; eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele etmek; iklim değişikliğini önlemek ve uyum (SKD Türkiye, 2016). Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin hepsini listeleyecek olursak;

Tablo 1: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Kaynak: <https://sdgs.un.org/goals>)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri / Türkçe-leştirilmiş Versiyonları	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri / BM Tarafından Açıklanan Orijinal Versiyonları
Hedef 1: Yoksulluğa Son	Goal 1: No Poverty
Hedef 2: Açlığa Son	Goal 2: Zero Hunger
Hedef 3: Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	GOAL 3: Good Health and Well-Being
Hedef 4: Nitelikli Eğitim	Goal 4: Quality Education
Hedef 5: Cinsiyet Eşitliği	Goal 5: Gender Equality
Hedef 6: Temiz Su ve Sanitasyon	Goal 6: Clean Water and Sanitation
Hedef 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji	Goal 7: Affordable and Clean Energy
Hedef 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	Goal 8: Decent Work and Economic Growth
Hedef 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	Goal 9: Industry, Innovation and Infrastructure

Hedef 10: Eşitsizliklerin Azaltılması	Goal 10: Reduced Inequality
Hedef 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	Goal 11: Sustainable Cities and Communities
Hedef 12: Sorumlu Tüketim ve Üretim	Goal 12: Responsible Consumption and Production
Hedef 13: İklim Eylemi	Goal 13: Climate Action
Hedef 14: Sudaki Yaşam	Goal 14: Life Below Water
Hedef 15: Karasal Yaşam	Goal 15: Life on Land
Hedef 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Goal 16: Peace and Justice Strong Institutions
Hedef 17: Amaçlar için Ortaklıklar	Goal 17: Partnerships to Achieve the Goal

On yedi tane belirlenen kalkınma hedefinin altında toplamda 169 kendi alt hedefleri ve bunları ölçebilmek için indikatörleri/göstergeleri de bulunmaktadır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2020 senesinde hazırlanan “2019 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu”na göre Türkiye’nin daha önceki politika ve uygulamalara aşına olduğu, bilgi birikimi manasında yeterli, kuruların da hazır olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, yapılan mevcut durum analizine göre ise birçok sürdürülebilir kalkınma hedefi açısından dünya ortalamasının üzerinde bir noktada yer aldığı belirtilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi kapsamında yapılması gereken çalışmalar ve bu çalışma alanlarının neler olması gerektiği konusunda maddeler raporda özetlenmektedir. Bu maddeler arasında özellikle bilgi teknolojilerinin gelişiminin desteklenmesi, engelli ve diğer dezavantajlı grupların kapsanması için yerel yönetimlerin harekete geçirilmesi ile temel hak ve özgürlüklerle kamu hizmetleri etkinliğinin geliştirilmesi gibi konular bir sonraki bölümde ele alınacak olan sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve dijital sağlık hizmetleri kapsamında dikkate değerdir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Dijital Sağlık Hizmetleri

2020 senesinden bu yana yaşanan COVID-19 salgını sebebi ile sağlık hizmetlerine ulaşmak oldukça zorlaşmış, dolayısıyla dijital sağlık hizmetlerinin önemi daha da artmıştır. Özellikle kronik hastalıkları bulunan ve de sağlık uzmanları ile sıklıkla iletişimde bulunması gereken hastalar göz önünde bulundurulduğunda dijital sağlık hizmetleri hastaların semptomlarının ve teşhislerin izlenmesi için etkili bir yöntemdir. Ancak

günümüzde bu hizmetlerin herkes için erişilebilir hale getirmenin önünde duran dijital eşitsizlikler de bulunmaktadır (Khilnani, Schulz ve Robinson, 2020).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) "Dijital Sağlıkta Küresel Strateji 2020-2025" raporunda 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, bilgi ve iletişim teknolojisinin yayılmasının ve küresel olarak birbirine bağlılığın insan ilerlemesini hızlandırmak, dijital uçurumu kapatmak ve bilgi toplumlarını geliştirmek için büyük bir potansiyele sahip olduğunu vurguluyor. Ayrıca, yine bu noktada şunu da belirtmekte fayda bulunmaktadır: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Zirvesi'ne katılan bakanlar ve heyet başkanları, sağlıkla ilgili Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde ilerlemeyi hızlandırabileceklerini belirterek, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ne ulaşmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin potansiyelinden yararlanmayı taahhüt ettiler. Dolayısıyla tele tıp, mobil sağlık gibi sağlık teknolojilerini geliştirmek bu hedeflere ulaşmada çok önemli hale gelmektedir. Bu uygulamalar özellikle dünyanın az gelişmiş ülkelerinde bulunan, ya da gelişmiş ülkelerde yaşasa bile sağlık hizmetlerine erişimde günümüzde olduğu gibi ekstrem durumların da sebebiyle ulaşamayan, aynı zamanda doğal afetlerde nitelikli sağlık hizmeti sunmak amacıyla geliştirilmiş olsa bile, son 60 senede çok çeşitli uygulama alanı bulmuştur (Özge ve Uludüz, 2020).

Aynı raporda belirtildiği üzere küresel sağlık camiasında, bilgi ve iletişim teknolojilerinin 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinin tamamının başarılması için yeni fırsatlar ve zorluklar sunduğu kabulüyle dijital ve en ileri bilgi ve iletişim teknolojilerinin stratejik ve yenilikçi kullanımının daha fazla insanın daha iyi, sağlıklı ve kaliteli yaşam koşullarından yararlanmasını sağlamaya yönelik önemli bir kolaylaştırıcı faktör olacağı yönüne artan bir fikir birliği bulunmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin geçtiğimiz son beş senede devreye girdiği, dijital sağlık hizmetlerinin de bu noktada yeni gelişmekte olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu iki konuyu birleştiren çalışmalar çok fazla değildir. Bu noktada üçüncü hedef olan "Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam" hedefi ile dijital sağlık hizmetlerini ilişkilendiren çalışmalar bulunmaktadır. Konduri ve diğerleri (2018) Asya ve Afrika'dan seçtikleri beş ülke üzerinde yaptıkları çalışmada daha çok dijital sağlık kayıtlarını incelemişler ve dijital sağlık teknolojilerinin potansiyelini tam

olarak gerçekleştiriminin bir ön koşulu olarak üçüncü hedefin indikatörlerine/göstergelerine ilişkin ayrıştırılmış verilerin derlenmesini sağlamak için uygun ölçüm çerçeveleri oluşturması gerektiği sonucuna varmışlardır.

Asi ve Williams (2018) ise daha çok kırılgan ülkeler ve savaşın yaşandığı yerlerde sağlık hizmetlerine erişimin zorluğundan bahsettikleri makalesinde Suriye’den bir örnek vermişlerdir. Burada sağlık komplikasyonlarından ölen sivil sayısının savaştan ölenlerden çok daha fazla olduğunu belirtmektedirler. Bunun benzeri pek çok ülke için özellikle üçüncü hedef kapsamında mobil sağlık hizmetlerinin ve tele tıpın çok faydalı olacağını vurgulamaktadırlar. Dijital sağlık araçlarını kullanarak, SDG 3 sonuçlarında sürdürülebilir ilerleme sağlamak için insani çabaların desteklenmesi gerektiği sonucuna varmaktadırlar.

“Telemedicine and e-Health” dergisinin editörleri olan Merrel ve Doarn (2016) senesinde yazdıkları sunuş yazılarında üçüncü sürdürülebilir kalkınma hedefinin doğrudan sağlık hizmetlerini işaret ettiğini, tele tıp ve e-sağlık uygulamalarının da bu hedefe katkı sağlayan unsurlar olduğunu belirtmektedirler.

Palozzi, Schettini ve Chirico (2020) tele tıp uygulamaları ile sağlık hizmetlerine erişimi sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile geliştirmeyi irdelediklerinde çalışmalarında tele tıp uygulamalarının geleneksel bakıma göre en büyük avantajlarından birinin, belirli bir düzeyde tecrit halinde yaşayan bir nüfus için tıbbi bakıma erişimin artması potansiyelini sağladığını belirtmektedirler. Üçüncü ve onuncu sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden yola çıkan Palozzi ve diğerleri (2020) yaptıkları teorik çalışmada bu hedeflerle tutarlı bir şekilde sağlık sistemi sürdürülebilirliği için itici güç olarak yeni dijital teknolojilerin kullanılmasıyla ilgili sağlık politikası tartışmalarını teşvik etmeyi amaçlamışlardır.

Alverson (2021) ise teorik çalışmasında tele sağlık uygulamalarının üçüncü, dördüncü ve on yedinci sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Tele sağlığın bir etkisinin olması için, temiz suya erişim, yeterli beslenme, atık yönetimi, elektriğe erişim ve internet gibi diğer konuların da ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

Alam, Hu ve Barua (2018) yüksek internet penetrasyonuna sahip Dhaka’da mobil sağlık hizmetleri sunan hastanelerde bu hizmetlerden faydalanan kişiler üzerinde bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Halkın bu

hizmetlere adaptasyonunu etkileyen faktörleri belirleyerek bu faktörler ışığında mobil sağlık ve tele tıp hizmetlerinin geliştirilmesine sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında katkı sunmuşlardır.

Şimdiye kadar verilen bilgiler ışığında da bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden özellikle Hedef 3, Hedef 10 ve Hedef 13'ün dijital sağlık hizmetleri ile ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir. Burada üçüncü hedef olan "Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam" ile sağlıklı yaşamlar sağlanmaya ve her yaştaki insanlar için refah teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Onuncu hedef olan eşitsizliklerin azaltılması ile ülke içi ve ülkeler arasında eşitsizliklerin azaltılması hususu vurgulanmaktadır. On üçüncü hedef olan "İklim Eylemi" ile de iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil önlemler alınmaya çalışılmaktadır.

Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak amacıyla oluşturulan Hedef 3'ün, alt maddelerine de bakıldığında aslında sağlık alanı ile ilgili bir hedef olduğu görülmektedir, bu hedefi dijital sağlık hizmetleri ile birlikte de değerlendirmenin de uygun olacağı düşünülmektedir. Çünkü, dijital sağlık hizmetleri kendi içerisinde değerlendirildiğinde, yukarıda da bahsedilen pek çok makalede belirtildiği gibi bu hedefe doğrudan katkı sunmaktadır. Özellikle mobil sağlık ve tele tıp uygulamaları ile kişiler yerden ve zamandan bağımsız olarak sağlık hizmetlerine kolayca erişim imkânı yakalamaktadırlar. Günümüz şartları düşünüldüğünde ise bulaş riskinin dışarıda daha fazla olması sebebiyle evlerde kalınmasına da katkı sunacak, COVID-19 gibi ileride oluşma ihtimali olan salgınlar için de oldukça güzel bir alternatif yöntem haline geleceği düşünülmektedir.

Asıl önemli husus, bu hizmetleri her yaştan ve de her gelir düzeyinden insanlar için ulaşılabilir hale getirmektir. Bölüm 3.1'de bu konuda ülkemizde uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda daha çok özel hastaneler, özel sigorta şirketleri bu hizmetleri hastalarına sağlamaktadırlar. Oysa ülkemizde devlet hastanelerinin sayısı özel hastanelerden daha fazla iken, genel sağlık sigortası harcamaları kapsamında da yine devlet hastanesi ödemeleri özel hastanelerden daha fazladır (Yıldırım ve Konca, 2018), yani bireyler de özel hastanelerden ziyade devlet hastanelerini tercih etmektedirler. Dolayısıyla dijital sağlık hizmetleri kapsamında mobil sağlık ve tele tıp uygulamalarının daha ulaşılabilir hale getirilmesi sağlanmalıdır, böyle bir durum sürdürülebilir kalkınma he-

defleri kapsamında da üçüncü hedefe doğrudan katkı sağlayacaktır. Burada Dünya Sağlık Örgütü'nün de sayfasında yer alan bir ifadeyi hatırlatmakta fayda görülmektedir, ifadede dijital sağlık hizmetlerinin Hedef 3'e ulaşma konusundaki ilerlemeyi hızlandırmak için fırsatlar sunduğu belirtilmiştir (WHO, t.y.).

Ülke içi ve ülkeler arası eşitsizliklerin azaltılmasına odaklanan Hedef 10'a da dijital sağlık hizmetleri vasıtası ile katkı sunulabileceği düşünülmektedir. Özellikle alt maddelerde de vurgulanan "yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, din, ekonomik ya da başka bir durumuna bakılmaksızın herkesin sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasını sağlamak ve güçlendirmek" ve "en az gelişmiş ülkeler, Afrika ülkeleri, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ihtiyacın en fazla olduğu ülkelere, ulusal plan ve programlarına uyumlu olacak şekilde, doğrudan yabancı yatırımları da kapsayan nakit akışlarını ve resmi kalkınma yardımlarını teşvik etmek" kapsamlarında ele alındığında dijital sağlık hizmetlerinin bu hususlara ciddi manada katkısı olacağı düşünülmektedir.

3. Hedef için de bahsedilen durumlar burası için de geçerlidir, çünkü ülke içi sosyo ekonomik durum göz önünde bulundurulduğunda bile belirtilen dijital sağlık hizmetleri herkes için ulaşılabilir değildir, dolayısıyla ülke içi sosyal ve ekonomik olarak kapsandığında herkes ülkenin refahını artıracak hizmetlerden olan dijital sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşabilecektir. Ayrıca, ülkeler arası durum düşünülürse, pek çok az gelişmiş ülkede sağlık personeli sıkıntısı olduğu aşikardır. Yine dijital sağlık hizmetleri ile bu ülkelere sağlık hizmeti sunulması onların da kalkınmasına katkı sunulacağı düşünülmektedir.

Diğer bir sürdürülebilir kalkınma hedefi olan Hedef 13 ise "İklim Eylemi" başlığıyla ele alınan iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil önlem almaya çalışmaktadır. İlk başta düşünüldüğü zaman bu hedef ile doğrudan bir bağlantı kurulamayabilir. Oysa, dijital sağlık hizmetlerinin de bu amaca ulaşılmasında olumlu bir katkısı vardır. Daha fazla insan dijital sağlık hizmetlerini kullanmaya alıştıkça, daha az hastane ziyareti ve daha fazla elektronik sağlık kaydı yer alacaktır. Öte yandan hastane ve doktor ziyaretlerinin azalması ile birlikte daha az karbon emisyonu oluşmasından dolayı da olsa bir katkı sunulmuş olacaktır.

Bunun yanında hastaneye gidildiğinde olası kâğıt kullanımı ya da sarf malzemeleri de yine dolaylı yoldan azalmış olacaktır.

Son olarak Türkiye’de dijital sağlık hizmetleri hakkında bir hususun da hatırlatılmasında fayda vardır. Doğramacı’nın İstanbul Hukuk Mecmuası’nda 2020’de yayınlanan makalesinde belirtildiği üzere “Ülkemizde, çok yakın zamana kadar, hekim ile hastanın fiziki olarak temas kurması gerektiği ve bu doğrultuda uzaktan teşhis ve tedavinin, dolayısıyla tele tıp uygulamalarının, yasak ve hatta suç olduğu kabul edilmekteydi.” Dolayısıyla Türkiye’de dijital sağlık hizmetlerinin gelişmesindeki en büyük engellerden biri de bu durum olarak ortaya çıkmaktadır. Yasal durum hala değişiklik göstermese de özellikle COVID-19 salgınının da etkisiyle kendiliğinden girilen bir süreç olduğu aşıkardır. Dolayısıyla bu tür yasal düzenlemelerin de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ciddi katkı sağlayacak dijital sağlık hizmetlerinin daha yaygın hale getirilmesi amacıyla yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşünölmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzde insanların pek çoğu, sorunlarını dijital teknolojileri kullanarak çözmeyi tercih etmektedirler. Sağlık problemleri de bunlardan bir tanesidir. Sağlık alanında alınan hizmetlerin dijital teknolojilerin etkisiyle ciddi bir dönüşüm yaşadığını, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de görölmektedir. Bu yeni teknolojiler sayesinde insanlar sağlık hizmetlerine çok daha kolay erişim sağlayabilmektedirler. Üstelik yüz yüze herhangi bir sağlık kuruluşuna gitmek durumunda kalmadan pek çok konuda işlerini hızlı ve kolay bir şekilde çözüme ulaştırabilmektedirler.

Neredeyse her şeyin online hizmetlere bağlandığı COVID-19 ile birlikte sağlık hizmetlerinde dijitalleşmeye olan ihtiyaç daha da önemli hale gelmiştir. Türkiye de dünyada hızla yükselen dijital sağlık hizmetleri trendine COVID-19’un da büyük etkisiyle daha hızlı uyum sağlama sürecine girmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla tüm dünyayı kötü bir şekilde etkisine alan COVID-19 dijital sağlık hizmetlerinin önemini daha fazla kanıtlamış ve dijitalleşmeyi de tetiklemiş durumdadır.

Ülkemiz sağlıkta pek çok faktör itibariyle dijitalleşme sürecine girmiş ve ciddi gelişmeler kat etmiştir. E-devlet üzerinden entegrasyon sağlanan MHRS sistemi ile vatandaşlar hastaneye gitmeden randevularını

alabilmekte, e-nabızdan tahlil sonuçlarını ve raporlarını görebilmektedirler, devlet tarafından sunulan sağlık hizmetleri daha teknoloji temelli bir hale gelmeye başlamıştır. Bu uygulamalar benzeri, özellikle hastanelerin dijitalleşmesini sağlayacak, doktorların hastaları hakkında geçmiş verilerine kolaylıkla ulaşmalarına imkân verecek online sistemler geliştirilmeye de devam etmektedir. Ancak, hastaların hastane ortamına gitmeden doktorları ile yüz yüze iletişim kurmalarını sağlayacak tele tıp ve mobil sağlık uygulamaları henüz istenilen düzeye gelememiştir. Ayrıca, bu tarz uygulamaları hayata geçiren hastaneler özelinde değerlendirildiğinde de bu hizmetler toplumun büyük bir kesimi için ulaşılabilir durumda değildir.

Bu açılardan bakıldığında sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve sağlık ilişkisi karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, “küresel yoksulluğu sona erdirmek, herkes için haysiyetli bir yaşam inşa etmek ve kimseyi geride bırakmamak için bir yol haritası” olarak tanımlanan bu hedefler arasında dijital sağlık hizmetleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantı kurulabilecek ve bu hedeflere ulaşılmasına katkı sağlayacak gelişmeler sağlanabilecektir.

Çalışma bu bakış açısıyla yola çıkmış, dijital sağlık hizmetlerinin kapsamını, Türkiye’de dijital sağlık hizmetlerini özetlemiş, sonrasında sürdürülebilirlik kavramı ile sürdürülebilir kalkınma hedefleri anlatılmıştır. Son olarak çalışmanın esas çıkış noktası olan dijital sağlık hizmetlerinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine olası katkıları açıklanmıştır. Konu, bu hedeflerin 2015 Eylül itibarıyla konulması sebebiyle yeni sayılabilecek bir konudur, ayrıca dijital sağlık hizmetleri ile de bağdaştıran çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Literatürde bu konuda yapılmış çalışmalardan bazılarında da belirtilen bölümde yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden 3, 10 ve 13. Hedefler özellikle ele alınmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü’nün 2020-2025 “Dijital Sağlıkta Küresel Strateji” raporu da sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile dijital sağlık hizmetleri arasında ilişkileri destekleyici nitelikte maddeler içermektedir. Buna göre, global strateji özellikle birey merkezli dijital sağlık çözümleri geliştirilmesi ve benimsenmesini hızlandırıp herkes için sağlığı iyileştirme vurgusu yapmıştır. Bu şekilde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmanın kolaylaşacağını belirtmektedir. Ayrıca dijital sağlık hizmetlerine erişimin artırılması manasında da üye ülkelerin birbirlerini destek-

lemesi gerektiğini de vurgulamaktadırlar. Raporda bahsedilen hususlar da aslında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden üçüncü ve onuncu hedefi işaret etmektedir.

Mobil uygulamalar, uzaktan hasta izleme cihazları ve sensörler gibi bilgi iletişim teknolojileri-BİT (ICT-Information Communication Technology) olarak tabir edilen teknolojilerin sağlık sistemine entegre edilmesi sayesinde sağlık hizmetlerine olan erişim genişletilebilir ve sağlık hizmeti maliyetleri düşürülebilir. Ancak, bakıldığında birçok ülke geniş ölçekte sürdürülebilir dijital sağlık çözümlerinin uygulanmasında birtakım zorluklarla karşılaşmaktadır (<https://www.digitalhealthindex.org/>). Türkiye’de de bu açıdan değerlendirildiğinde sağlıkta dijitalleşme kapsamında daha önceki başlıklarda da detaylı bir şekilde değinildiği üzere çok büyük gelişmeler kat edilmiştir. Ancak, mobil sağlık hizmetleri ve tele tıp manasında henüz alışma sürecinde olduğumuzu söylenebilir.

Ülkemizin tele tıp ve mobil sağlık hizmetleri kapsamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine destek olmak amacıyla bu hizmetlerin vatandaşlar tarafından daha ulaşılabilir hale getirilmesi ve yaygınlaştırılması noktasında adımlar atması önemlidir. Yaygın hale getirilen bu hizmetlerle hem sağlık çalışanlarının iş yüklerinin hafifletilmesi sağlanabileceken, hastanelerdeki yoğunluğun azaltılması özellikle de salgın koşullarında büyük faydalar getirecektir. Bunun yanında, daha ileride Türk doktorların yine bu teknolojiler vasıtasıyla az gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetleri ihtiyaçları olan kişilere de ulaşması sağlanabilir. Dolayısıyla sırf bu uygulamaların hayata geçirilmesi ile üçüncü, onuncu ve on üçüncü hedeflere katkı sağlanmış olacaktır.

Gerçekleşen duruma bakıldığında, bahsedilen dijital sağlık hizmetlerinin özel hastaneler ve özel sigorta kuruluşlarının müşterileri için şu anda daha çok devrede olduğunu görmekteyiz. Bazı hastaneler anlaşmalı oldukları laboratuvarlar sayesinde mobil görüşme sonrasında tahlil gerektiğinde anlaşmalı laboratuvarlarını hastaya yönlendirerek evde kan alınmasını da sağlamaktalar. Ancak, bu hizmetlerin ortalama gelir düzeyindeki bir vatandaşın erişmesinin oldukça zor olduğu hizmetler olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, uygulamaların devlet hastanelerini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması için devletin de dijitalleşme kapsamında adımlar atması önemli görülmektedir.

Bu konuda Akdeniz Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Özlenen Özkan Şubat 2021 tarihinde gerçekleştirdiği bir açıklamasında kanser hastalarında kanseri tanısı, tedavisi ve de takiplerinde COVID-19 sebebiyle gecikmeler olduğunu belirtmiştir (Akdeniz'den, 2021). Aynı durum pek çok hastalık için de geçerlidir. Elbette dijital sağlık uygulamaları ile özellikle kanser gibi ciddi hastalıklarda teşhis koymak zor olsa da bazı ön belirtiler için bu hizmetlerin kullanılması hayat kurtarıcı nitelikte olabilmektedir. Türk Tabipleri Birliği Etik Kurulu da Ocak 2021'de tele tıp uygulamaları özelinde bir açıklama yapmıştır. Onlar da açıklamalarında tele tıp uygulamalarının tamamen geleneksel yüz yüze hasta doktor ilişkisinin yerine geçemese de tıbbi yardıma erişim noktasında sıkıntılar yaşanması halinde bireylere katkılar sunacağını belirtmişlerdir (Türk Tabipleri Birliği, 2021).

Dijital sağlık hizmetlerinin günümüzdeki sağlık sistemine olan katkısı aynı zamanda da sürdürülebilir kalkınma hedeflerine olan katkısı, çalışmamızda, halihazırdaki uygulamalar ve geçmiş çalışmalar çerçevesinde derlenerek ele alınmaya çalışılmıştır. Konu hakkında ileride yapılacak çalışmalar tele tıp ve mobil sağlık uygulamalarının neticesini ölçmeye yönelik olabilir. Çünkü, halihazırda bu uygulamalarla alakalı özel hastanelerin bazılarının da geliştirdiği aplikasyonlarda çalışmada özellikle üzerinde durulan canlı görüşme hizmet desteklenmemektedir. Dolayısıyla indirme sayıları bir parametre olabileceken burada böyle bir değerlendirme fırsatı da kalmamaktadır. Bu durumda Türkiye'de kullanılan bu dijital sağlık hizmetlerinin sonuçları ve yaygınlığı hakkında bir çalışma yapılması faydalı olacaktır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında da bu hizmetleri kullanan hastanelerle de görüşülerek daha fazla nasıl yaygın hale getirilebileceği konusunda çalışmalar yapılması uygun olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Evaluation of Digital Health Services in Terms of Sustainable Development Goals

*

Hilal Özen
Trakya University

Today, the effect of digitalization is felt in every industry. Since digital technologies help people to ease their lives and solve their problems quickly, people are becoming more engaged to these technologies. Especially the spread of ICT technologies has changed the application of many traditional services. Health industry is also one of the most affected area from digital technologies. In Turkey health industry has undergone a serious transformation with this effect. Thanks to these new technologies, people can access to health services much more easily. Moreover, they can solve their problems quickly and easily without the need of a physical visit to a hospital or clinic.

The effect of digital technologies was duplicated with different environmental factors. The most important one is of course COVID-19 pandemic. With COVID-19 the need for digitalization in healthcare has become much more important. Turkey has also entered the process of adapting to the rapidly rising digital health services trend in the world, with the great effect of COVID-19. Therefore, COVID-19, which has badly affected the whole world, has further proven the importance of digital health services and has triggered digitalization.

Turkey has entered to digitalization process in healthcare before this unexpected process, but especially in telemedicine and mobile health technologies the process accelerated after COVID-19. Since people were hesitating to go even for their routine inspections, these new technologies were a good solution for them. In the regular digitalization process, Turkish hospitals, both public and private have entered to an integrated system where the doctors are able to reach the results of the patients' analysis and reports via e-government citizen service applications. Also similar to these applications, online systems continue to be developed

that will enable the digitalization of hospitals and allow doctors to easily access historical data about their patients.

However, in Turkey, telemedicine and mobile health applications that will enable patients to communicate with their doctors without going to the hospital or clinic have not reached the desired level yet. In addition, these services are unfortunately not accessible to a large part of the society. Since only some of the private hospitals are giving the opportunity for using telehealth and mobile health applications to their patients.

From this viewpoint the importance of the relationship between sustainable development goals and healthcare emerges. Because, these goals, which are defined as “a roadmap to end global poverty, build a dignified life for everyone and leave no one behind”, can be directly or indirectly linked with digital health services, and developments in healthcare services will contribute to the achievement of these goals. In this respect this study focuses on a new subject, since sustainable development goals were set in September 2015, and there are not many studies that relate it to digital health services. Third, tenth and thirteenth Sustainable Development Goals were particularly addressed.

It is important for Turkey to take steps to make digital health services more accessible and widespread for citizens in order to support sustainable development goals within the scope of telemedicine and mobile health services. With these services, both the workload of health workers can be alleviated, and the reduction of the density in hospitals will bring great benefits, especially in pandemic conditions. Besides, in the future, Turkish doctors can also be provided with these technologies to reach people in need of health services in underdeveloped countries. Therefore, the implementation of these practices will contribute to the third, tenth and thirteenth goals.

When the implementations and the actual situation is considered, it could be seen that digital health services are currently more accessible for patients of private hospitals and private insurance companies. Some hospitals also ensure the application of blood tests at home by directing their contracted laboratories to the patient when analysis is required after mobile calls. However, the access to these services is considered to be very difficult for a citizen with an average income level. Therefore, it is important for the government to take steps within the scope of digital-

ization in order to expand the applications to also include the public hospitals.

The contribution of digital health services to the current health system, as well as to the sustainable development goals was discussed in this study by compiling it within the framework of current practices and past studies. Future studies on the subject may focus on measuring the results of telemedicine and mobile health applications. Because, the live call service, which is especially emphasized in the study, is not supported in current applications. Therefore, while the number of downloads can be a parameter, there is no opportunity for such an evaluation. In this case, it would be beneficial to conduct a study on the results and prevalence of these digital health services used in Turkey. Within the scope of sustainable development goals, it would be appropriate to discuss with the hospitals using these services and to work on how the use of these applications could be broadened.

Kaynakça / References

- Acıbadem evinizde, (t.y.). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.acibadem.com.tr/acibadem-evinizde/> adresinden erişildi.
- Ada sigorta canlı ve görüntülü sağlık danışmanlığı hizmeti, 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.adasigorta.com.tr/sayfa-canli-ve-goruntulu-saglik-danismanligi-hizmeti-8> adresinden erişildi.
- Ak, B. (2013). Sağlıkta yeni hedef: Dijital hastaneler. *Akademik Bilişim 2013 – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*. 23-25 Ocak 2013 – Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 971-976.
- Akdağ, R. (2012). Türkiye sağlıkta dönüşüm programı, değerlendirme raporu (2003-2011), 1 Nisan 2021 tarihinde <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/SDPturk.pdf> adresinden erişildi.
- Akdeniz'den, e-dergi (Ocak-Şubat 2021). *Kanser Tedavisinde Son Teknoloji Akdeniz Üniversitesi'nde*. 15 Nisan 2021 tarihinde <http://galeri.akdeniz.edu.tr/Akdenizden/pdf/e-Akdenizden-03.pdf> adresinden erişildi.

- Alam, M. Z., Hu, W. ve Barua, Z. (2018). Using the UTAUT model to determine factors affecting acceptance and use of mobile health (mHealth) Services in Bangladesh. *Journal of Studies in Social Sciences*, 17(2), 137-172.
- Alverson, D. C. (2021). International and global telemedicine: Making It Work. *Telemedicine, Telehealth and Telepresence* içinde (s.235-255). Springer Nature Switzerland AG 2021 235 R. Latif et al. (eds.). https://doi.org/10.1007/978-3-030-56917-4_15.
- Anadolu Sigorta 7/24 Sağlık Danışmanlığı, (2020, Mart 24). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.anadolusigorta.com.tr/medyada-biz/basimbultenleri/anadolu-sigortadan-7-24-canli-ve-goruntulu-saglik-danismanligi-hizmeti> adresinden erişildi.
- Asi, Y. M., and Williams, C. (2018). The role of digital health in making progress toward Sustainable Development Goal (SDG) 3 in conflict-affected populations. *International Journal of Medical Informatics*, 114, 114-120, <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2017.11.003>.
- Bektaş, G. ve Şimşek, F. (2016). İleri yaş sağlık turizminde mobil sağlık hizmetlerinin önemi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 3(4), 179-185.
- BM – Birleşmiş Milletler, Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi, (t.y.). *17 Hedef - Tarihi*, 20 Mart 2021 tarihinde <https://sdgs.un.org/goals> adresinden erişildi.
- CCR Easy Connetct Video, (2019). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.ccr.group/easyconnect-video/> adresinden erişildi.
- Deloitte, 2021 Global Healthcare Outlook: Accelerating Industry Change, 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/life-sciences-and-healthcare/articles/global-health-care-sector-outlook.html> adresinden erişildi.
- Denizli Özel Sağlık Hastanesi, Sağlık Evde (t.y.). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.saglikhastanesi.com.tr/saglik-evinizde/> adresinden erişildi.
- Dijital Hastane, (2015, 2 Eylül). HBYS (Hastane Bilgi Yönetim Sistemi), 5 Nisan 2021 tarihinde <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR,4881/hbys-hastane-bilgi-yonetim-sistemi.html> adresinden erişildi.
- Doctor Turkey, (2020). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.doctorturkey.com.tr/> adresinden erişildi.

- Doğramacı, Y. G. (2020). Teletıp, Sağlık Turizmi ve Uzaktan Sağlık Hizmetleri: Mesafeli Sözleşmeler. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(2), 657-710. DOI: 10.26650/mecmua.2020.78.2.0014.
- Dünya Gazetesi (2018, 1 Aralık). E-sağlık sektöründeki büyüme ivme kazandı. 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.dunya.com/saglik/e-saglik-sektorundeki-buyume-ivme-kazandi-haberi-433626> adresinden erişildi.
- Faggini, M., Cosimato, S., Nota, F. D., and Nota, G. (2018). Pursuing Sustainability for Healthcare through Digital Platforms. *Sustainability*, 11, 1-15, doi:10.3390/su11010165.
- Florence Online Tıbbi Danışma Hizmeti, (2020). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://online.florence.com.tr/> adresinden erişildi.
- Frank, S. R. (2000). Digital health care—the convergence of health care and the Internet. *Journal of Ambulatory Care Management*, 23(2) 8–17.
- Gromenko, A. (2021). 7 points checklist for mobile health app development, 19 Nisan 2021 tarihinde <https://code-care.com/blog/healthcare-mobile-application-development/> adresinden erişildi.
- Hizmet Hastanesi e-Doktor, (t.y.). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.hizmethastanesi.com/kampanyalar/hizmet-hastanesi-e-doktor/> adresinden erişildi.
- İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD Türkiye), (2016). 100 Maddede Sürdürülebilirlik Rehberi, 5 Nisan 2021 tarihinde <http://www.skdturkiye.org/files/yayin/100-maddede-surdurulebilirlik-rehberi.pdf> adresinden erişildi.
- Kent Online Doktor, (t.y.). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.kentsaglikgrubu.com/online-doktor.html> adresinden erişildi.
- Khilnani, A., Schulz, J., and Robinson, L. (2020). The COVID-19 pandemic: new concerns and connections between eHealth and digital inequalities. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 18(3) 393-403, DOI 10.1108/JICES-04-2020-0052.
- Kılınç Hukuk ve Danışma, (2020). Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dijitalleşmesi. 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.kilinlaw.com.tr/turkiyede-saglik-hizmetlerinin-dijitallesmesi/> adresinden erişildi.

- Konduri, N., Aboagye-Nyame, F., Mabirizi, D., Hoppenworth, K., Kibria, M. G., Doumbia, S., Williams, L. ve Mazibuko, G. (2018). Digital health technologies to support access to medicines and pharmaceutical services in the achievement of sustainable development goals. *Digital Health*, 4, 1-26, DOI: 10.1177/2055207618771407.
- Kosif, K. F. (2019). *Kurumların Dijital Dönüşüm Süreçlerinin İncelenmesi: Bir Sağlık Kurumu İçin Öneri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Enformatik ABD, İstanbul.
- Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), 146-156.
- Mathews, S. C., McShea, M., Hanley, C. L., Ravitz, A., Labrique, A. B. ve Cohen, A. B. (2019). Digital health: a path to validation. *NPJ Digital Medicine*, 2, 1-9, <https://doi.org/10.1038/s41746-019-0111-3>.
- Medical Park Evde, (2020, Mayıs 6). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.medicalpark.com.tr/online-doktor-gorusmesi/n-230> adresinden erişildi.
- Medicana Online Hekim, (t.y.). 5 Nisan 2021 tarihinde [https://www.medicana.com.tr/ OnlineHekim](https://www.medicana.com.tr/OnlineHekim) adresinden erişildi.
- Memorial E-Doktor (t.y.). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.memorial.com.tr/memorial-evinizde> adresinden erişildi.
- Merrell, R. C., ve Doarn, C. R. (2016). Sustainable Development Goals and Telemedicine. *Telemedicine and E-health*, 22, 10, DOI: 10.1089/tmj.2016.29013.rcm.
- Miaclinics E-Doktor - Online Doktor, (t.y.). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://miaclinics.com/e-doktor-ve-goruntulu-doktor-gorusmesi/> adresinden erişildi.
- Mburu, S. N., and Kamau, O. (2018). Framework for Development and Implementation of Digital Health Policies to Accelerate the Attainment of Sustainable Development Goals: Case of Kenya eHealth Policy. *11th Health Informatics in Africa Conference (HELINA 2018)*, 32-38.
- Novillo-Ortiz, D, Marin, H. D. F., Saigí-Rubió, F. (2018). The role of digital health in supporting the achievement of the Sustainable Development Goals (SDGs). *International Journal of Medical Informatics*, 114, 106-107, <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2018.03.011>.

- Özge, A. ve Uludüz, D. (2020). Pandemi Döneminde Öne Çıkan Bir Gerçek: Teletıp Uygulamaları. *Nörolojik Bilimler ve COVID-19 içinde* (s.79-85). 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Palozzi, G., Schettini, I. ve Chirico, A. (2020). Enhancing the Sustainable Goal of Access to Healthcare: Findings from a Literature Review on Telemedicine Employment in Rural Areas. *Sustainability*, 12, 3318; doi:10.3390/su12083318.
- Peker, S. V., Giersbergen M. Y. V. ve Biçersoy, G. (2018). Sağlık bilişimi ve Türkiye’de hastanelerin dijitalleşmesi. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, 3(3), 228-267.
- Presti, L. L., Testa, M., Marino, V., ve Singer, P. (2019). Engagement in healthcare systems: Adopting digital tools for a sustainable approach. *Sustainability*, 11, 1-15; doi:10.3390/su11010220.
- Sherman, J. D., Thiel, C., MacNeill, A., Eckelman, M. J., Dubrow, R., Hopf, H., Lagasse, R., Bialowitz, J., Costello, A., Forbes, McG., Stancliffe, R., Anastas, P., Anderko, L., Baratz, M., Barna, S., Bhatnagar, U., Burnham, J. Cair, Y. ve Bilec, M. M. (2020). The green print: Advancement of environmental sustainability in healthcare. *Resources, Conservation and Recycling*, 161, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.104882>
- Statista, (2021). 2015 ilk çeyreğinden 2020 son çeyreğine kadar Google Play’de bulunan mobil sağlık uygulamaları sayısı. 5 Nisan 2021 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/779919/health-apps-available-google-play-worldwide/> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bilgi ve Belge Yönetimi Dairesi Başkanlığı, (2020). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu*, ISBN NO : 978-605-7751-13-3, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (t.y.). *Sürdürülebilir Kalkınma Hakkında Temel Bilgiler*. 5 Nisan 2021 tarihinde <http://www.surdurulebilirilkalkinma.gov.tr/temel-tanimlar/> adresinden erişildi.
- Telemedico, (t.y.). 5 Nisan 2021 tarihinde <https://telemedi.co/tr/> adresinden erişildi.
- Tezcan, C. (2016). Sağlığa yenilikçi bir bakış açısı: Mobil sağlık. TÜSİAD-T/2016-03/575. 5 Nisan 2021 tarihinde <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/8676-dunya-ornekleri-isiginda-turkiyede-mobil-saglik> adresinden erişildi.

- Tongue, B. (2019). Designing sustainability into the Digital Healthcare Revolution. *British Journal of Healthcare Management*, 25(4), 1-3. <https://doi.org/10.12968/bjhc.2019.0038>.
- TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020, Sayı:33679, 1 Nisan 2021 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) adresinden erişildi.
- Türk Tabipleri Birliği (TTB), (2021). 1 Nisan 2021 tarihinde https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/teletip_hakkinda_gorus.pdf adresinden erişildi.
- UN Sustainable Development Summit 2015, Press Release (BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi 2015, Basın Bülteni) 15 Mart 2021 tarihinde https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/8331Curtain%20raiser%20PR_Sustainable%20Development%20Summit.pdf adresinden erişildi.
- Yıldız, H. (2016). Innovative practices in the healthcare industry within the context of sustainability: Green hospitals. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜİİBFD*, 7, 13, 323-340.
- Yıldırım, H. H., ve Konca, M. (2018). *Türkiye’de özel sağlık kurumları sektörü: mevcut durum, sorunlar ve çözüm öneriler*. TUSPE-Türkiye Sağlık Politikaları Enstitüsü, TUSPE Yayınları, Göktuğ Ofset, Ankara.
- Weinstein, R. S., Lopez, A. M., Joseph, B. A., Erps, K. A., Holcomb, M., Barker, G. P., Krupinski, E. A. (2014). Telemedicine, telehealth, and mobile health applications that work: Opportunities and barriers. *The American Journal of Medicine*, 127(3), 183-187.
- Wernhart, A., Gahbauer, S. ve Haluza, D. (2019). eHealth and telemedicine: practices and beliefs among healthcare professionals and medical students at a medical university. *Plos One*, 14(2)xx-xx, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213067>.
- WHO, World Health Organization-a (2010). *Telemedicine: Opportunities and developments in Member States*. Report on the second global survey on eHealth Global Observatory for eHealth series - Volume 2. 2 Nisan 2021 tarihinde https://www.who.int/goe/publications/goe_telemedicine_2010.pdf adresinden erişildi.

WHO, World Health Organization-b (t.y.). *Digital health-overview*. 23 Mart 2021 tarihinde https://www.who.int/health-topics/digital-health#tab=tab_1 adresinden erişildi.

World commission on environment and development (WCED) (1987). *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Oxford: Oxford University Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özen, H. (2021). Dünya sağlık hizmetlerinin sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5440-5472. DOI: 10.26466/opus.927187

Evde Eğitimin Hukuku, Tarihçesi ve Ev Okulları

DOI: 10.26466/opus.819544

*

Asım Coban* – Serhat Kavuk**

* Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Amasya/Türkiye

E-Posta: asim.coban@amasya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7860-7561](https://orcid.org/0000-0002-7860-7561)

** YI Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Amasya/Türkiye

E-Posta: serhat.kavak@msn.com

ORCID: [0000-0002-0391-2705](https://orcid.org/0000-0002-0391-2705)

Öz

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de ve Dünya’da Evde Eğitim ve Ev okulları eğitimi ile ilgili olarak yapılan lisansüstü tezlerin, makalelerin, dergilerin incelenerek, Evde Eğitim ve Ev okulları eğitimi alanı hakkında genel yönelimleri belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalara Evde Eğitim ve Ev Okulları anahtar kelimeleri kullanılarak Dergi park, Google Akademik ve YÖK Ulusal Tez merkezinden ulaşılmıştır. Bu kapsamda Evde eğitim ve Ev Okulu alanında yapılmış 3 lisansüstü tez, 13 makale olmak üzere 16 çalışma ile birinin içeriğinde sadece ilgili yönergenin yer aldığı 9 bilimsel dergiye ulaşılmıştır. Bu şekilde tespit edilen lisansüstü tez, makale, dergi ve yönerge den oluşan toplamda 25 kaynak betimsel içerik analizi yapılarak çalışma türü, yayın yeri, yazar sayısı, yayın yılı, araştırma yöntemi, anahtar kelime konusu, araştırma deseni, araştırma örnekleme, araştırma yapılan kıtalar ve ülkeler, veri toplama araçları, çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma sonucunda, 2019 yılında yapılan çalışmaların daha fazla olduğu, en fazla makalenin Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları dergisinde yayınlandığı, makalelerin çoğunlukla tek veya iki yazarlı olduğu, çalışmalarda en fazla nitel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışma sonucunda; “Evde Eğitim” konulu çalışmaların daha çok yapıldığı ve çalışmaların Avrupa Kıtasında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Mevcut analizlerden yola çıkılarak ortaya çıkarılan Evde Eğitim ve Ev okulları eğitimi ile ilgili yönelimin araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Ev Eğitimi, Ev Okulu, Evde Eğitim.

Law, History of Education at Home and Home Schools

*

Abstract

The purpose of this research, homeschooling and home school graduate made with regard to education dissertations, essays, examining the magazine, homeschooling and home schools to determine the general orientation about the educational field in turkey and in the world. In the research, document analysis method which is the one of the qualitative research approaches was used. The studies examined within the scope of the research have been reached by using the keywords of Home Education and Home Schools, Dergi Park, Google Scholar, and YÖK National Thesis Center. In this context, 3 graduate theses, 13 articles, 16, 8 journals, 1 content and a magazine containing directives were reached in the field of home education and home school. A total of 25 source descriptive content analyzes consisting of postgraduate theses, articles, journals, and directives determined in this way are performed, and descriptive content analysis is carried out and countries, data collection tools are examined. As a result of the research, it was revealed that the studies conducted in 2019 were more, the most articles were published in the Journal of Educational Theory and Practice Research, the articles were mostly single or two authors, and the most qualitative research methods were chosen in the studies. At the of the study; it has been determined that studies on "Home Education" are mostly done and studies are concentrated in the European Continent. It is thought that the trend towards Home Education and Home school education, which has been revealed based on the current analysis is going to contribute to the researchers.

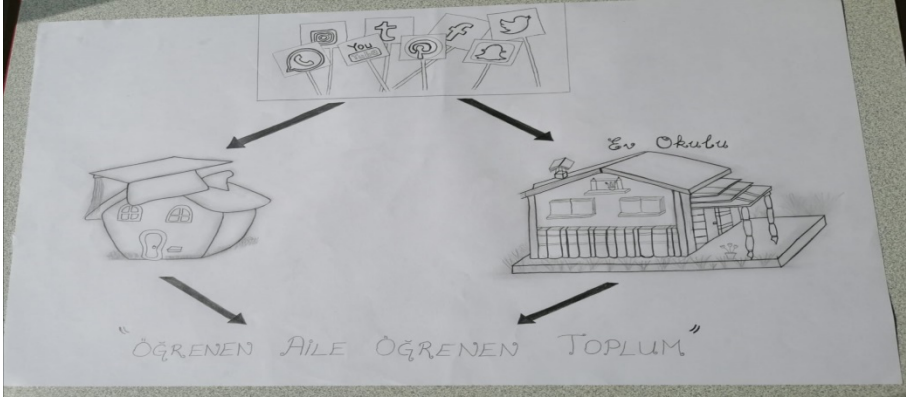
Keywords: Education, Home Education, Home School, Home Education

Giriş

İnsanlar hayat boyu veya yaşadıkları sürece çevresinden edindikleri yaşantılar sonucunda bilgi, beceri, değerler kazanır ve bu süreç sonunda insanlar sosyalleşme sürecine girer. Öğrenmenin temelini ise sosyalleşme sürecinde edindikleri yaşantılar, deneyimler, tecrübeler oluşturur. Ertürk'e göre **eğitim**(1972), "Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik değişimler meydana getirme sürecidir". Eğitimin elemanlarını ise öğrenme ve öğretme süreçleri oluşturur. Ülkemizde 2006 yılında temel alınarak hazırlanan Yapılandırmacı Yaklaşımına göre, öğrenci eğitimin ve öğrenmenin merkezine alınmıştır. Farklı sağlık sorunlarından dolayı okula devam etme imkanı olmayan öğrencilerle ilgili Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2580 sayılı Ocak 2006 tarihli tebliğler dergisinde (2629 sayı 2010 Şubat tarihinde değişiklik olmuştur.) "*Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Gerektiren Bireyler İçin Evde Eğitim Hizmetleri Yönergesi*" yayımlanmıştır. Bu yönergede, *Evde Eğitim* kavramı, "Zorunlu öğrenim çağındaki özel eğitime ihtiyacı olan bireylerden sağlık problemi nedeniyle okul öncesi, ilköğretim veya özel eğitim programlarından herhangi birini uygulayan örgün eğitim kurumlarından doğrudan yararlanamayanlara eğitim hizmetlerinin evde sunulması esasına dayanan eğitim şekli" olarak açıklanmıştır. Evde eğitim, öğrencinin okula gitmesi gereken zaman sürecinde, bu eğitimi geleneksel bir eğitim kurumunda sürdürmesi yerine, evde bu eğitimi almasıdır. Bu süreçte eğitiminden öncelikle sorumlu olan kişi öğrencinin ebeveyni veya onun bakımını üstlenen vasisi **olan** kişidir. (Molsbie, 1996; Preiss, 1989). Bu çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden literatür taraması yönteminden faydalanılmıştır.

Gezeganimiz olağanüstü süreçten geçiyor. 2020 yılının Ocak ayında başlayan Covid-19- Koronavirüs tipi virüsler dünyada salgına dönüşmüş ve ülkelerde kitlesel ölümlere sebep olmaya başlamıştır. Bu süreçte bölgesel sokağa çıkma yasakları ve karantinalar başlamış, okullar tatil edilmiştir. Bu süreçte en çok etkilenen kurumların başında okullar ve eğitim hayatı gelmektedir. Okulların açık tutulmasının ciddi risk oluşturduğu dönemlerde öğrencilerin eğitim problemlerini çözmek için uzaktan eğitim veya evde eğitim çalışmaları başlamış olup, evde eğitimin önemi ön plana çıkmıştır. Uzaktan eğitim, okullarda verilen yüzyüze eğitimin alternatifi değildir; evde eğitim yüz yüze verilen eğitim kadar verimli olmasa da mevcut konjonktür gereği lisans ve lisansüstü düzeyinde yapılmaktadır. Evde eğitim ve uzaktan eğitim

uygulamalarında en önemli sorun öğrencilerin motivasyonu ve güdülenmesi, öğrencilerin dersi dinleme ve öğrenciyi izleme becerilerinin önüne geçilmesidir. Öğrenciler öğrenme öğretme sürecine kolayca adapte olamayacak ve pekiştirme yapılmadığında eğitim-öğretim etkili bir şekilde sürdürülemezdir. Öğrenme sürekli pekiştirme ile verimli olur. Bu sorun ailelerin ve öğretmenlerin yapacağı farklı yöntem, teknik ve uygulamalarla etkili olacaktır.

Şekil 1. Evde Eğitim ve Ev Okulu ile ilgili çizilmiş "Öğrenen Aile Öğrenen Toplum" Döngüsü

Öğretmenler uzaktan eğitim ile evde eğitim verirken, veliler ve okul yönetimleri de her dersten öğrenci seviyelerine göre "Araştırıyorum" etkinlikleri düzenleyerek sürece olumlu katkı sağlayabilmelidir. Öğrencilere haftalık araştırma konuları ile ilgili 5 dakikalık video filmi çekmeleri, imkânı olmayanlardan ise mail olarak dönüş yapmaları istenebilir. Videolar Youtube kanalına üye olarak izlenebilir sosyal medya görüşme platformları tercih edilebilir. Testler, bulmacalar gibi etkinlikler düzenlenip mail yoluyla gönderilebilir.

Okullu gençlerin okula devam edemeyip evde kalmak zorunda oldukları zamanı, fırsata dönüştürmek gerekmektedir. Evde yöresel oyunlar, türküler, masallar, hikâyeler, kültürel motifler çocuklara kazandırılabilir. Her çocuğun öncelikle kendi yöresine ait folklorunu, daha sonra da ülkenin diğer yörelerinin kültürel değerlerini bilmesi, öğrenmesi ve bu kültürel değerleri yazıya dökmesi; yöresel türkülerini söylemesi gibi etkinlikleri yapabilmesi ve bu

kayıt altına alınan kültürel değerlerin diğer öğrencilerin ve öğretmenlerin görebileceği sosyal medya ortamlarında paylaşılması sağlanabilmelidir.

Evde eğitim faaliyetlerini sadece ders çalışma aktivitesi olarak değerlendirmemek gerekmektedir. 2000 li yıllarla beraber toplumda bir Z kuşağı ortaya çıktı. Bu kuşak yüz yüze görüşmeden ziyade sosyal platformlarda kendini gösteren internet kuşağı olarak kendini göstermektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında internette çocukların en fazla zaman geçirdiği platformun %97 oran ile Youtube olduğu ortaya çıkmıştır. Yaştlarının günlük aktivitelerini özellikle sosyal medyadan sürekli takip etmekte olan Z Kuşağı, günün popüler olaylarını yakalamayı başararak, daha çok eğlenceli ve oyun niteliği taşıyan içerikler üreten kanalları takip ederek, neredeyse bağımlısı oldukları oyun videolarına daha çok zaman ayırmaktadır. Evde eğitime sadece ders gözüyle bakmamak gerekir. Sosyalleşme konusunda ve psiko-motor beceriler konusunda problemleri olan bu Z Kuşağı çocuklar, evde kullanılan bulaşık veya çamaşır makinesinin nasıl çalıştığını anlama, elektrik süpürgesini kullanarak temizlik yapma, patlayan bir ampülü değiştirme, kopan bir düğmeyi yerine dikme, yemek yapabilme, bir yumurta pişirebilme ya da sanatsal etkinlikte rol almayı öğrenebilme becerisine sahiptirler. Çocuklarla haftanın bir günü aileler günün belli saatinde “Çocuk Etkinlik Saati” planlayabilirler. Planlanan saatte çocuk, aile bireylerinin karşısına çıkıp o hafta okuduğu kitabın özetini paylaşabilir, drama tarzında uygulama yapabilir, hatta öğrendiği kültürel bir faaliyetin sunumunu yapabilir.

Çocuklar okulu eve taşıdıklarında, evi okula dönüştürdüklerinde doğal olarak vakitlerinin çoğunu evde geçirecekler, ev ortamına ait işleri yerinde görecek ve tanıyacaklardır. Bu sürede kendi yataklarını düzeltme, kendi ütülerini yapma, zamanının çoğunu içinde geçirdiği mekanı temizleme, ortamı düzgün tutma ve eşyayı verimli kullanma konusunda beceri kazanma imkanı elde edeceklerdir. Evi informal eğitim dışında, formal eğitim sahası olarak ta kullanan çocuklar aynı zamanda ekonomi yönetimi konusunda da tecrübe kazanacaklar, sadece zamanı değil, eşyayı da verimli kullanma becerisi kazanabileceklerdir. Zamanı ve mekanı verimli kullanma becerisi de aileye katma değer sağlayacak, öğrencilerde verimlilik bilinci oluşturacaktır. Evde eğitim sürecinde çocuklara sorumluluk duygusu kazandırma sürecinde verimli bütçe yapabilme, mevcut imkanları verimli bir şekilde kullanabilme konusunda fırsat verilebilmeli, çocukların özgüvenlerinin gelişmesine katkı sağlanmalıdır. Z kuşağı yalnız olmayı seven, sosyalleşmeyi, toplumsal

gruplara katılmak yerine benmerkezci düşünen, bireysel ve özgür yaşamayı seven bir kuşaktır. Çocuklarla ailede eğitimin yanında, oyun oynama, yardımlaşma, paylaşma becerileri de kazandırılmalı, çocuklara güven duyulmalı ve onlara alan sağlanmalıdır. Evde eğitim sürecinde ebeveynler çocukları yalnız yaşamaya yönlendirerek karşılaştığı sorunları kendi imkanlarıyla çözebilme fırsatı vermelidir. Tek başına zaman geçiren, karşılaştığı sorunların üstesinden tek başına gelebilmek adına çaba sarfeden öğrencilerin hayata daha iyi hazırlandıkları, akademik açıdan da daha başarılı oldukları unutulmamalıdır.

Olağanüstü koşullarda uygulanmak zorunda kalınan ailede eğitim uygulamalarını fırsata çevirmek, olumsuz süreçten kazançlı çıkabilmek pekala mümkün olabilmektedir. Okul ortamında yetersiz kaldıkları düşünülen konularda gerekli eğitsel yaklaşımların ev ortamında kazandırılması hedeflenmeli, istendik toplumsal davranışın çocuklara kazanın mümkün olabileceği unutulmamalıdır. Çocuklara kazandırılmak istenen becerilerin yanında, derslerde de istenilen başarının elde edilmesi hedeflenmelidir. Ev ortamında öğrencilerin derslere yeteri kadar zaman ayırması, öğretmenin sağladığı sınıf içi disiplinin ev ortamında sağlanamaması, öğrencinin daha çok sosyal medyada zaman geçirme yaklaşımı sergilemesi kaçınılmaz olabilecektir. Böyle durumlarda öğrenciye sorumluluk verilmesi, kendisine güven duyulduğunun hissettirilmesi büyük önem taşımaktadır. Güven duyulmayan, sorumluluğu duyucusu kazandırılmayan çocukların aile eğitiminde başarılı olma şansları olmayacaktır. Hem derslerde hem de ev işlerinde görev verilen, güven duyulduğu izlenimi oluşturulan çocuklar daha başarılı olacaklardır. Ders ve ev işlerinde yapılacak planlama çocuklarda başarıyı ve zamanı kullanma becerisini daha da artıracaktır. “Öğrenen Aile” profili yaratmak bu süreçte önemlidir. Öğrenen aile az tv izler, çok kitap okur ve paylaşımlarını bilimsel, teknik ve faydalı alanda yapar. Öğrenen ailede yetişen çocuklar öğrenen bireyler olur. Öğrenen bireyler, “Öğrenen Toplum” yaratır (Cemaloğlu, 2020).

Evde Eğitimin Tarihçesi

Tarih boyunca milletler çocuklarına, okulların yanında evde eğitim vermişlerdir. Anne-babalar veya özel öğretmenler tarafından sağlanan eğitim-öğretim faaliyetini tanımlayan evde eğitim kavramının, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan işbölümü ihtiyacının kamu veya özel okullarda toplu eğitimi

veya o işbölümü alanlarında uzmanlaşmanın gerektiği 1870 li yıllara kadar Kuzey Amerika'da uygulandığı görülmüştür. (Basham vd., 2007). 1870'den sonra anne babalar evde çocuklarına az da olsa eğitim vermeye devam etmiştir; ancak evde eğitim etkinliğinin tekrar önem kazanması 1960 'lı yılları bulmuştur. (Basham vd., 2007).

ABD 'de evde eğitim süreci 1960 ve 1970'li yıllarda başlamıştır. (Green ve Hoover Dempsey, 2007). Daha sonraki yıllarda ise ABD 'de evde eğitim uygulamaları farklı nedenlerle yaygınlaşmaya başlamıştır.(Artış oranı % 7 den-%12 ye). 1993'e gelindiğinde evde eğitim 50 eyalette yasal alt yapıya kavuşturulan bir uygulama özelliği kazanmıştır (Ray,2006).

Evde eğitimin ABD' de yaygınlaşma nedenleri:

Oranlar 2003 yılı verilerine göre ABD' de 5-17 yaş arası (anaokulundan 12. Sınıfa kadar) evde eğitim gören çocukların ailelerinin evde eğitimi tercih etmelerine sebep olan başlıca etkenleri:

- Çocuğun diğer özel ihtiyaçları %7
- Çocuğun fiziksel veya zihinsel özrü %7
- Diğer sebepler %9
- Okullarda verilen eğitimin tatmin etmemesi %16
- Dini ve ahlaki eğitim vermek %30
- Okul çevresiyle ilgili kaygılar %31

Diğer sebepler arasında ailenin bir arada olması ve bireysel öğretim gibi nedenler vardır.(Princiotta vd. 2006).

ABD'nin 19. yy sosyolojik şartları toplumsal anlamda bir ihtiyacın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayi İnkılabından sonra başlayan endüstrileşmeyle beraber ABD de refah düzeyinin yükselmesi Avrupa ve Afrika'dan bir göçmen dalgasının ortaya çıkışına yol açmış, bu durum ABD de bir uluslaşma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Çünkü göçmen dalgası ABD'nin demografik yapısında heterojen bir yapı tehdidine sebep olabileceği endişesine sebep olmuştur. Bu nedenle Amerikalılaştırma dediğimiz yeni dünya düzeni ve uluslaşma paradigması da okulların önemini ortaya koymuştur. ABD de uluslaşma süreci yaşanırken, Ev okulları, ABD'de okullaşma oranının arttığı ve toplumun tamamının çocuklarını tereddüt etmeden Devlet veya özel öğretim kurumlarına gönderdikleri, kısacası eğitimin çok yaygın nitelik kazandığı bir süreçte ortaya çıktığı görülmektedir.

19. yüzyıl ABD'sinde eğitim zorunlu oluncaya kadar ki dönemde çocukların evde eğitim alması en çok benimsenen bir yöntem niteliği taşımaktaydı. Çocukların evde eğitilmesi ailelerin başta gelen görev ve sorumlulukları arasında yer alırken, 1960'lı yıllarda çocukların eğitiminde sorumluluk eğitim-öğretim kurumlarına geçmiş bulunmaktadır. Diğer taraftan, 1960'larda toplumsal yaşam profesyonel işbölümü üzerinden şekillenirken, bu dönüşüme, bu kurumların varlığının, işleyişinin ve amaçlarının sorgulanması da eşlik etmiştir. (Kaya, T. 2015). Richard Neuman ABD de Ev Okullarının ve beraberrinde getirdiği Evde eğitimin ortaya çıkışını o dönemin kültürel, ekonomik, inançlar ve değerler sisteminin yargılandığı döneme atıfta bulunarak izah etmektedir. Richard Neuman bu dönemi, ayda yürüyen insan, fakirlik ve yoksulluğa açılan savaş, Vietnam da Amerikan yenilgisi sonrası başlayan dehşet ve yıkım, ABD başkanının suikasta kurban gittiği yıllar ve büyük toplumun inşa edildiği dönem olarak anlatır. Evde eğitim, toplumsal düzenin değiştiği 1960'ların Amerika'sında, eğitim sisteminde farklı arayışların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu koşullarda ev okulu 1960'lı yıllarda toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Aslında bu akım o dönemin kültürüne bir isyan veya başkaldırıdır.

Ev Okulu

Ev okulu literatürü, özellikle Soğuk Savaş geriliminin etkisinde kalarak, 1980'li yıllarda, "ev okulları eğitimle ilgili meselelerin, muhafazakâr sağın kendi kaderini tayin hakkı savunuculuğunu sembolize eden ideolojik, muhafazakâr, dinsel ifadeleri için zemin haline geldi" şeklinde ifade etmektedir (Knowles, Marlow ve James, 1992, s. 227). Kendilerini Hristiyan ev okulları zeminine oturtan ve temsilcisi olduğunu iddia eden bu grup, kamunun düzenli eğitimine ve formal eğitime karşı çıkmış, her aile kendi çocuğunu kendi ev ortamında eğiterek, çocuklarını kendi istedikleri gibi eğiterek kontrol sahibi olmak istemişlerdir. Bu grupta yer alan ailelerin kurumsal eğitimden hoşnut olmadıkları, özellikle de kamu okullarının seküler anlayışını benimsemedikleri dikkat çekicidir. Hristiyan dindarlara göre öğrenmenin asıl merkezi evdir ve çocukların eğitimi, Tanrı tarafından öncelikli olarak ailelere verilmiş kutsal bir görev sayılmaktadır (Kunzman, 2009). Ev okulu uygulamasına taraf olan ve 1980'lerin başında kendilerini Hristiyan ev eğitimcisi olarak nitelendiren aileler tarafından tereddütsüz benimsenmesi ve bu ailelerin

sayısının kısa sürede artmış olması bu hareketin tarihini de biçimlendirmiştir. Ev okulunun ABD de Hristiyan grupların(Evangelistler) devletin çocuklarının eğitimine müdahalesinden duydukları rahatsızlıktan dolayı ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Kurumsal eğitimden rahatsızlık duyarak aile ortamının okula dönüştürülme çabalarının arka planında yatan nedenin daha çok ieo- lojik ve dini hassasiyet kaynaklı olduğu görülmektedir.

Ev Okullarının Hukuku

Ev okulunun bugünkü durumun gerisindeki dinamiklerin başında, ev okulunun yasallaşma süreci gelmektedir. ABD’de ev okulunun yasal zemine oturtulması, evde eğitim uygulamasının bugünkü niteliği kazanmasında ve bu uygulamanın hızla büyümesinde de en belirleyici süreci oluşturmuştur. Ev Okulcular ve aileler 1970’li yıllardan sonra çocuklarının okulun bir parçası olmasından ve devletin her düzeyde denetim ve onay yetkisiyle eyalet düzeyinde hukuki haklarını aramışlar ve mücadele etmişlerdir (Isenberg, 2007, s. 388). Bu sistemli olarak yapılan ortak tepkinin özellikle sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasıyla ivme kazandığı görülmektedir. 1990’lara kadar çeşitli eyaletlerde yasal olmaksızın sürdürülen ev okulu uygulamalarının yasal zemine kavuşmasını sağlayan hukuki süreçler, bu sivil toplum kuruluşları tarafından sürdürülmüştür. Günümüzde aktif olarak faaliyet sürdüren bu sivil toplum kuruluşlarından iki tanesi, ev okulu savunucularının toplumsallaşmasında ve sosyal çevrelerini geliştirmelerine katkılarıyla belirginlik kazanmaktadır.

Ev Okulu uygulamasını hukuki yönde kazanmış ve yasal zemine oturtmuş aileler, ev okulu uygulamalarını yerel eğitim otoriteleriyle paylaşmakta, evde eğitim alan çocuklarının eğitsel gelişimleri hakkında raporlar vererek tabi tutuldukları her türlü denetlenmeyi devletin haksız müdahalesi olarak görmekte ve bunu aşmak için hukuki mücadelelerini günümüzde de sürdürmektedirler. Bilgisayar, teknolojiadaki gelişmeler ve internet kullanımının yaygınlaşması, ev okullarının konumunu sağlamlaştırmasının en büyük sebebi olarak görülmektedir. Bilgiye kolay ulaşılabilirlik ve problem esnasında ihtiyaç duyulan kaynaklara hızlıca erişilebilirlik, internet ev okulunun pratiğe dönüştürülmesini kolaylaştıran en etkili gelişmelerden birisi olmuştur. İnternet, çoğun bireysel ve eğitsel gelişimine yönelik ortak hassasiyet sahibi ailelerin bağlantı kurmalarını kolaylaştıran ve sorunlar karşısında

yardımlaşma ve dayanışmayı hızlandıran bir sosyal paylaşım ağı özelliğine sahiptir. Teknolojik gelişmelerin katkısı sadece ev okulunu tercih eden ailelerin birbirleriyle kolayca iletişim kurmalarını sağlayarak, kendi sosyal ağlarını oluşturmalarına imkan tanımaya da sınırlı değildir.

Evde Eğitimin Tarihçesi Kapsamında Uzaktan Eğitim Sistemi ve Kadınlar

Mektupla öğretim, evde öğrenim görme olarak bilinmektedir; çünkü yapılan çalışmalar ve çalışmalardan elde edilen sonuçlar, Evde Eğitimin bir parçası gibi olduğunu ispatlamaktadır. Mektupla öğretim öncelikle 1880'lerde tüm kademedeki eğitim kurumlarının ev veya işyeri üzerinden, özgür ve bağımsız hareket etmek isteyenlere hizmet vermeyi amaç edinmeleriyle başlamıştır. Ekonomik olması nedeniyle ilk olarak Amerika'da (Chautauqua Correspondence College'de) uygulanan mektupla öğretim, daha sonra İngiltere'de ve farklı ülkelerde yaygınlaşmıştır. 1883'de Anna Eliot Ticknor, şehirden uzakta hayat süren, örgün eğitim alma şansı olmayan ev hanımı ve iş kadınları için evden çalışma okulu (Home study school) kurmuştur. Bu sayede kadınlara eğitim olanaklarından faydalanma imkanı sağlamıştır. (<http://bote.hacettepe.edu.tr/wiki/index.php>, "Mektupla Öğretim", 26.03.2013).

Genel değerlendirmeye göre kadınların doğum yapma ve nüfusun devamlılığını sağlama fonksiyonlarına sahip olmaları örgün eğitime katılımını olumsuz etkiler. Toplumun kadına bakışının, ev hanımı ve çocuk bakıcısı şeklinde olduğu, bu görev ve sorumlulukları gereği formal eğitim programını aksatacağı düşünülmekte, eğitsel aktiviteler için kadınların uygun olmadıkları şeklindedir. Bunun sonucunda yapılan çalışmalar göstermektedir ki özellikle kendi ailesini oluşturmuş kadınlar ev dışındaki aktiviteler ve çalışmalara katılmakta zorluk çekmektedir. Uzaktan eğitim yukardaki nedenlerden dolayı kadınlara uygun bir sistem gibi görünmektedir; çünkü ev kadını ve anne rolü ile sınıf katılımı, esnek zaman yönetimine engel olmaktadır ve uzaktan eğitim bunu imkânlı hale getirir. Kadınların kısıtlı zaman, yer, kaynak ve sosyo-ekonomik olanaksızlıklara sahip olması uzaktan eğitime olan talebi artırmıştır (*Kwapong, 2007, s:69*).

Ülkü Köymen " Türkiye'de Kadın ve Uzaktan Eğitim İçin Fırsatlar" adlı makalesinde, Türkiye'de kadın eğitiminde ve diğer toplumsal problemlerin çözümünde uzaktan eğitimin önemine değinirken, Türkiye'de uzaktan

eğitimin ilk başladığı yıllar olmasına rağmen, sosyo-ekonomik ve coğrafi açıdan olumsuz bölgelerde yaşayan kadınlara eğitim imkânı sağlayarak, eğitim sorunlarının çözümünde fayda sağlayacağını söylemiştir (Köymen, 1988, s:211). Türkiye’de uzaktan eğitimin Uzaktan eğitim, evde uygun maliyetle ve öğrencinin kendi zamanlamasıyla daha fazla sayıda kadının yükseköğrenimi düşünmesine olanak sağlamakta ve kadınların karşılaştığı bazı psikolojik, sosyal, fiziksel engelleri ortadan kaldırarak eğitimde fırsat eşitliği getirmektedir (McIsaac and Köymen, 1990, s:26). Yine Marina Stock McIsaac ve Ülkü Köymen makalelerinde, Türkiye’de uzaktan eğitimin yönteminin özellikle kadınlar için ciddi bir avantaj oluşturduğunu öne sürmüştür. Türkiye’de uzaktan eğitimin özellikle sosyal, ekonomik ve coğrafi sınırlılıklar açısından dezavantajlı olan insanları aktif olarak yükseköğretime devam etmelerine imkan sağladığı ve bu açıdan kadınlara gelecek adına fırsat sunduğunu vurgulamıştır.

Ev Eğitiminin Hukuki Dayanağı ve Ortaya Çıkışı

Evde eğitimin çıkış noktasını Ev Okulu oluşturur ve ilk defa ABD ve İngiltere’de görülmüştür (Home schooling). Çok eski bir geçmişi olan resmi okullar yani devlet okulları olmasına rağmen, küçümsenemeyecek sayıdaki öğrenci okul dışı öğrenime devam etmektedirler. Felsefi geleneğin önemli isimlerinin farklı sebeplerle devlet okullarına iyi bakmadığı bilinmektedir. Örneğin; John Locke a göre eğitimin ilk amacı iyi ahlaka dayanmaktadır. Ona göre iyi ahlakın öğretilmesi mekân evdir.

John Dewey, resmi Devlet okulları hakkındaki endişesini şöyle dile getirir: “ Bir toplum birbirine yardım eden insanlardan oluşur; çünkü onlar toplum içinde yaşar, toplumsal bilinçle toplum için çalışırlar. Okullar doğal bir toplum birimi değildir; çünkü okullar verimli faaliyetlerden eksiktir” Dewey bu sözünde çocuğun evde eğitilebileceğinden bahsetmekte ama ev okulunu kesinlikle önermemektedir. Dewey, ideal okulu yaratmak için ideal çevreye vurgu yapar (Lines, 2000).

ABD’de, 1970’li yıllardan itibaren formal eğitim ve okul sistemine alternatif olarak ortaya çıkan ve uygulanmaya başlayan Evde Eğitim Uygulaması (EEU) Avrupa kıtasında daha sonra İngiltere, Fransa, İtalya, Portekiz, Danimarka gibi ülkelerde yaygınlaşmıştır (Seo. 2009). Almanya’da EEU yasal olarak yasaktır. Ancak son 25 yıl içerisinde evde eğitim konusunda gelişmelere

rastlanmaktadır (Spiegler, 2009). Sadece okul eğitiminin zorunlu olduğu İsveç’ de insanlar çocuklarına evde öğretebilmektedir ancak bu çalışma aynı zamanda da denetlenmektedir (Villalba, 2009). Japonya, Güney Afrika, Rusya gibi diğer ülkelerde de Evde Eğitim uygulamaları yürütülmektedir (Ray, 2000).

Evde eğitim uygulaması gerçekleştirilen ülkelerde yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, ebeveynlerin ev okullarına taraf olmalarının sebepleri şunlardır:

- Akademik
- Ekonomik
- Felsefi düşüncedeki ayrılıklar
- Kültürel etkenler
- Okul çevrelerinin düzeni
- Okullara duyulan güvensizlik
- Özel eğitim ihtiyacı
- Toplumsal ve siyasal etkenler

Kanada’nın Quebec eyaletinde, evde eğitim uygulamasının yapıldığı 203 ailede yapılan araştırmaya bakılarak katılımcıların konuyla ilgili verdikleri cevaplara göre tercih sebeplerinin farklılık gösterdiğini ortaya koyan araştırmacılar, yaptıkları faktör analizi sonucunda aşağıda belirtilen 7 etkeni evde eğitim uygulamasının (EEU) sebepleri arasında saymışlardır.

- Ailenin eğitim projesini evde sürdürme isteği,
- Okullardaki eğitim sisteminin kurumsal ve eğitsel yapısına itiraz,
- Müfredatı çeşitlendirme isteği,
- Çocukların sosyal ve duygusal gelişimi ile daha fazla ilgilenme arzusu
- Dini-ahlaki ve manevi değerleri daha iyi kazandırma isteği
- Çocukların okul hakkındaki olumsuz yaklaşımları
- Çocuğun kişisel nitelikleri ve okulun hedefleri ile düşünce yapısı arasındaki çelişiklere yönelik olarak duyulan memnuniyetsizlik olarak açıklanmıştır.

Malezya’da evde eğitim uygulamalarının ortaya çıkışında okullardaki müfredatın ailelere göre yetersiz olması ve anaokullarında yapılan eğitim uygulamalarının ailelerin değerleriyle örtüşmemesi neden olmuştur (Ebinazar 2008). Orta sınıf aileler ise kendi kültürel değerleriyle çocuklarını yetiştirme istediğine bağlı olarak evde eğitimi tercih etmişlerdir (Lareau 2008).

ABD’de ailelerin çocuklarını kamu ve özel okullara göndermek istememelerinin nedenlerine bakacak olursak;

- Ailelerin, okulun sağladığı eğitimin yanında, okul imkanlarının tatmin edici olmaması,
- Sahip olunan felsefi ve etik değerler,
- Dini referans alan değerler eğitim,
- Ekonomik nedenler,
- Teknolojik gelişmeler
- Öğrencinin özel ihtiyaçları olarak karşımıza çıkmaktadır (Şad ve Akdağ, 2010).

Evde eğitim uygulaması, sağlık koşulları açısından sorun yaşayan bireyler ve çocuklar için önem taşımaktadır. Dünya’da olduğu kadar Türkiye’de de bu alanda çok önemli adımlar atılmıştır. Evde eğitimin çıkış noktalarından birisi kabul edilen ev okulları, İngiltere’de bugünkü anlamda öğretmene ihtiyaç duymadan çocukların evde eğitilmesi uzun soluklu bir hukuki sürecin sonunda mümkün hale gelmiştir. 1910 yılından sonra aileler çocuklarını evde herhangi bir öğretmen yardımı almadan eğitmek için mahkemeye başvurmuş ve birkaç aile bu hukuki mücadeleden kişisel olarak kazançlı çıkmışlardır; ancak bu evrensel bir hak olamamış ve ulusal düzeyde kalmıştır. İngiltere’deki 1944 yılında kabul edilen Eğitim-öğretim yasası zorunlu eğitimi şöyle tanımlanmıştır (36.bölüm):

“Aileler çocuklarını, düzenli bir şekilde okula göndererek ya da başka yolla uygun eğitim almalarını sağlamalıdır” (U.K. Parliament, 1944). Burada dikkat edilmesi gereken iki önemli ifade üzerinde durulmaktadır. Birincisi “aileler” ifadesidir. Bu ifadede, çocuğun eğitiminde esas sorumlunun devlet ya da başka bir kurum değil “aile” olduğunu vurgulamaktadır. İkinci önemli ifade ise “başka yolla” (*otherwise*) ifadesidir. Bu ifadeyle, ailelerin çocuklarının eğitimini sadece okullara göndererek değil başka yollarla da sağlayabileceği vurgulanmıştır. Ancak o dönemin şartlarında, başka yolla ifadesi yine eskiden olduğu gibi ailenin çocuğuna özel öğretmen tutma şartıyla ailelerin çocuklarını evde eğitmesi şeklinde anlaşılmıştır. 1952’de bir anne kendisinin okul algısının kötü olmasından dolayı çocuklarını okuldan almış ve çocuğuna herhangi bir öğretmen tutmadan evde kendisi eğitmeye başlamıştır. Bunun üzerine anne, yerel otoriteyle (*local authority*) on yıl süren bir hukuki mücadele sürecine girmiştir. Bu süreç içerisinde çocukları kendisinden alınmış, kendisi birçok kez cezaya çarptırılmış ve iki ay hapis yatmıştır. Ancak

hukuki süreç sonunda 1961 yılında mahkeme anneyi haklı bulmuş ve 1944 Eğitim Yasasındaki başka yolla ifadesinin ailelerin evde çocuklarını herhangi bir öğretmen tutmadan eğitmelerini de kapsadığına karar vermiştir (Webb, 2011, s.5-6). Bu karardan sonra yine mahkemeye intikal eden durumlar olmuş, ancak 1980 yılından sonra kazanılan mahkemelerle ev okulu sisteminin önu tamamen açılmıştır (Webb, 2011, s.12).(Hendek, A. 2019).

İngiltere de ev okullarının yasayla nasıl denetleneceği ile ilgili herhangi bir madde bulunmamaktadır (Foster ve Danechi, 2019, s.4). Çocuğu okuma çağına gelmiş bir aile ev okulu ile ilgili yerel otoritelere veya devlete bu durumu bildirmek zorunda değildir. Bu durum yerel otoritelerin ev okulu ile ilgili eğitim yapan ailelerin kaydını tutamama gibi dezavantajlara neden olmaktadır. Çocuk okula devam ederken, çocuk okuldan alınıp ev okul yapıldığında aile, durumu yerel otoritelere bildirmek zorundadır. Yerel otoriteler bu ailelerden yıllık rapor istemekte ve ev ziyaretleri yaparak denetim yapmaktadır. Bu raporlarda ailelerden ev okullarında çocuklara verilen eğitimin amacı, kullandıkları kaynaklar, uygulanan ders saat ve programları gibi bilgiler istenmektedir (Burke, 2007, s. 119-120). Fakat yasalara göre yerel otoriteler ev okulu yapan aileleri denetleyemediği için, aileler denetim yapmak isteyen yerel otoriteleri hukuki karşılığı olmadığı için reddetme hakkına sahip bulunmaktadır (Foster ve Danechi, 2019, s.9-10). Bu gibi durumlarda yerel otoriteler çocukların “yeterli”, “uygun” eğitim almadığını düşünerek çocuklar için okula gitmelerinin gerekliliği kararı çıkartabilirler (*school attendance order*); ancak ailelerin bu emri mahkemeye taşıyarak hukuki süreç başlatma hakları vardır.

Türkiye’de Evde Eğitimin Hukuki Karşılığı

Türkiye’de okul-aile işbirliğinin, yürürlükte olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 16.maddesine göre uygulanması karara bağlanmıştır. Ailelerin eğitim sürecine katılımına hukuki yollarla meşruiyet kazandırılmıştır. Aile katılımı, ailelerin desteklenmesi, eğitilmesi ve eğitim sürecine katılımının sağlanması çocukların akademik başarısının artırılması ev-okul arasındaki bağlantının sağlanması ve sürdürülmesi yoluyla takviye edilmesi, eğitim programlarına aile katılımının sağlanması ve eğitim programlarının zenginleştirilmesini kapsayan sistemli bir yaklaşımdır. Epstein aile katılımı konusunda 6 tema üzerinde durmaktadır. Bunlar

- Ebeveynlik
- İletişim
- Evde öğrenme
- Kararlılık
- Gönüllülük
- Topluma entegre olma

Epstein ev eğitiminde ebeveynlik kavramına dikkati çekmektedir. Epstein a göre "Ebeveynlik" öğrencileri okulda başarılı olmaya teşvik etmek için eğitim-öğretime uygun ev ortamının oluşmasında, öğrencinin öğrenim seviyesi, yaşına uygun sağlık şartları, barınma ve eğitim gibi ailenin sorumlulukları arasında aileye yardımcı faaliyetleri kapsamaktadır, diye ifade etmektedir.

Evde Eğitim faaliyeti 2010 tarihli "Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi" ne göre şu şekilde tanımlanmıştır; *zorunlu öğrenim çağındaki bireylerden sağlık problemi nedeniyle okul öncesi, ilköğretim veya özel eğitim programlarından herhangi birini uygulayan örgün eğitim kurumlarından doğrudan yararlanamayanlara eğitim hizmetlerinin evde sunulması esasına dayanan eğitimidir* (MEB, 2010).

Türkiye’de, sağlık sorunlarına bağlı olarak okula devam imkanı olmayan öğrencilerin, özel eğitim kurulu tarafından belirlenen ders saati süresince Evde Eğitim çalışmalarından yararlanabildiği belirlenmiştir. Öğretmenin çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmaya çalıştığı, fakat öğrencinin bu süreçte daha pasif kaldığı izlenmiştir. Öğrencinin, yaşlıları ile fikir alışverişinde bulunma şansının olmadığı, doğal olarak uygulama sürecinde bazı konuları anlamakta zorlandığı görülmüştür. Uygulamanın öğrencinin bilişsel ve duyuşsal gelişimi üzerinde olumlu etkisi olduğu, sosyal gelişim açısından yetersiz kaldığı belirlenmiştir (Peker Evşen A.-Taş E. 2017).

Türkiye’de uygulanan evde eğitim, sağlık sorunlarına bağlı olarak örgün eğitim kurumlarından doğrudan yararlanma imkanına sahip olmadığını sağlık kurulu raporu ile açıkça belirtilen okul öncesi, ilkököl, ortaoköl ve lise çağındaki özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için evde verilen eğitim hizmeti olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2010). Evde eğitim planlaması haftalık ders saati sayısı en az 10 saat olmak üzere hazırlanır. Eğitim hizmetlerinin etkililiğini ve eğitimde sürekliliğini sağlamak için ihtiyaç duyulduğunda bireyi ve aileyi bilgilendirmek ve destek olmak amacıyla yapılması gerekli olan

çalışmalar da haftalık ders saati içinde planlanır. MEB Evde ve hastanede eğitim uygulamalarını aşağıdaki esaslar doğrultusunda düzenler ve yürütür:

- Zorunlu eğitim-öğretim çağında olup, özel eğitime muhtaç olan çocuklardan okul öncesi, ilkokul, orta öğretim veya özel eğitim programlarından birini uygulayan örgün eğitim kurumlarından sağlık problemi nedeniyle doğrudan hizmet alamayanlara eğitim hizmeti, ev veya hastanede verilir.
- Bireyin eğitim sürecini bir örgün eğitim öğretim kurumundan doğrudan sürdürüp, sürdürmeyeceği fiziksel, sosyal ve ekonomik yönden değerlendirilerek karar verilir.
- Eğitim hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve izlenmesinde herhangi bir süreye bağlı kalınmaz. Evde eğitim hizmetinin kararını kurul verirken, hastanede eğitim hizmetine ise öğrenci velisi ile ilgili hekimin görüşleri doğrultusunda karar verilir.
- Evde eğitim öğretim faaliyeti, mobil görev yapan özel eğitim formasyonuna sahip öğretmenler tarafından yürütülürken; hastanede yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinin ise sınıf ve diğer alan uzmanı öğretmenler tarafından verilmesi esastır. Ancak evde eğitim hizmetinde bireyin yaş ve gelişim özellikleri ve önceliklerine göre diğer alan uzmanı öğretmenler de görevlendirilebilmektedir.
- Öğrenci, eğitimini kayıtlı bulunduğu okulun eğitim programı doğrultusunda sürdürür ve eğitim ihtiyaçları dikkate alınarak BEP hazırlanır.
- Ev veya hastanede sürdürülen eğitim öğretim faaliyetleri hakkında aileler bilgilendirilir, desteklenir ve eğitimin her safhasına katılımları sağlanır. Bireyin sağlık durumu, gelişimi ve yeterlikleri sürekli değerlendirilir ve gelişmelere göre eğitim sürecinde değişiklik ve düzenleme yapılır (MEB, 2010).

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımları kapsamında bulunan doküman incelemesi yöntemiyle yapılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması ve incelenmesi istenen olay, olgu ve kavramlar hakkında bilgi barındıran yazılı kaynakların analizini kapsar. Maliyetinin ucuz olması ve uzun süreli analiz imkanı sunma özelliği bakımından güçlü, yanlılık ve kolay erişebilirliğinin yanında standart bir niteliğe sahip olmama gibi zayıf tarafı bulunan doküman analizi,

araştırılmak istenen olgu ya da olgulara ilişkin yazılı materyallerin analizini kapsayan bir yöntem olarak açıklanmaktadır (Bailey, 1994; Yıldırım ve Şimşek, 2008), (Yılmaz ve Göçen,2019).

Veri Toplama Süreci:

Araştırma 2000-2019 yılları arasında “Evde Eğitim” ve “Ev Okulu” dizini ile DERGİ PARK, GOOGLE AKADEMİK veri tabanında bulunan yayımlanmış 13 makale ile YÖK TEZ veri tabanında bulunan “Evde Eğitim” ve “Ev Okulu” kelimesi başlığı ve anahtar kelimesi ile yayınlanmış olan 3 tez çalışması ile 9 bilimsel dergi üzerinden yürütülmüştür. Araştırmada öncelikle 2000-2019 yılları arasında “Evde Eğitim”, “Ev Okulu” anahtar kavramlarla yayımlanmış olan lisansüstü (yüksek lisans, doktora) tezler ile DERGİ PARK, GOOGLE AKADEMİK, YÖK TEZ veri tabanında yer alan makalelere ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında ulaşılan tez ve makalelerin incelenmesinde Sözbilir ve Kutu (2008) ile Yılmaz (2012) tarafından geliştirilen form temel alınarak hazırlanmış “Yayın İnceleme Formu” kullanılmıştır. Formun içeriğinde çalışma türü, yayın yeri, yazar sayısı, yayın yılı, araştırma yöntemi, anahtar konusu, araştırma deseni, araştırma örnekleme, araştırma yapılan ülkeler, veri toplama araçları ve başlıkları kapsamaktadır. Bu araştırmada elde edilenler, çalışmaya belirlenen kriterler doğrultusunda dâhil edilen araştırmaların sonuçlarıyla sınırlıdır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde ve dünyada son yıllarda yaygınlaşan sağlık ve özel eğitim nedeniyle, yüz yüze eğitim veya örgün eğitim dışında kalan çocuklara yönelik verilen evde eğitim, örgün eğitime devam edemeyen veya etmek istemeyen ve hayat boyu öğrenmenin parçası olan evde eğitim ve ev okulları ile ilgili yapılan çalışmaları incelemek ve dikkati çekmektir.

Bu çalışmayla evde eğitim ile ilgili ülkemizde ve dünyada yapılan çalışmaların yeterli olmadığı görülmekte ve bu çalışmayla elde edilecek sonuçların evde eğitimin günümüz dünya şartlarında önemini artıracacağı düşünülmekte; evde eğitime olan ilginin ve evde eğitim ile ilgili akademik çalışmaların artacağı düşünülmektedir. Belirlenen hedef doğrultusunda aşağıda yer alan şu soruların cevapları aranmıştır:

- a) Dünya’da evde eğitim ve ev okulları ile ilgili çalışmalar ve hukuki düzenlemeler yapılmış mıdır?
- b) Evde eğitim ve ev okulları ile ilgili Türkiye’de çalışmalar ne durumdadır, çalışmalar yeterli midir?

Sınırlılıklar:

Bu çalışma COVID-19 Pandemi sürecinde gerçekleştirildiği için katılımcılar ile yüz yüze görüşme yapılamamıştır. Araştırmanın konusu ve yapısına uygun olarak yöntem ve teknik seçilmiştir. Yüz yüze görüşme ve gözlemler yapılamaması, çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Verilerin analizi:

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz yöntemi dikkate alınmıştır. Araştırma verileri, betimsel analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Bu yaklaşıma göre veriler, önceden belirlenmiş olan konular dikkate alınarak değerlendirilir. Veriler sunulurken, araştırma soruları ile ortaya konulan konulara göre düzenlenebilir. Betimsel analizde amaç, düzenlenmiş ve yorumlanmış olarak bulguları okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırma kapsamında yayın inceleme formu ile incelenmiş 3 yüksek lisans tezi, 13 makale ile 9 bilimsel dergi sınıflamalar yapılarak ve kategoriler frekans değerleri ile birlikte sunulmuştur.

Bulgular:

Tablo 1. Ev Eğitimi ve Ev okulları Çalışma Türüne Ait Betimsel Bilgiler

Çalışma türü	Frekans(f)
Yüksek Lisans tezi	3
Makale	13
Dergi	9
Toplam	25

Tablo1’ deki veriler dikkate alındığında ülkemizde 2000-2019 yılları arasında Ev Eğitimi ve Ev Okullarını konu edinen 3 yüksek lisans tezi, 13 makale 9 dergi olmak üzere 25 farklı akademik çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmaların yapıldığı yıllara göre dağılımı da Tablo 2’de verilmiştir

Tablo 2. Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Tez türü												Toplam
	2000	2007	2009	2010	2011	2013	2015	2016	2017	2018	2019	
Yüksek lisans tezi	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	3
Makale	1	-	1	-	-	-	3	1	1	1	5	13
Dergi		1	-	5		2	1	-	-	-	-	9
Toplam	1	1	1	5	1	2	4	1	2	2	5	25

Tablo 2’deki verilere bakıldığında Evde Eğitim ve Ev okulları eğitimi alanı konusunda yapılmış olan çalışmaların en fazla 2010 yılında (f=5) dergi yayını yapıldığı, 2019 yılında ise (f=5) makale yayını yapıldığı, en az ise 2000.2007.2009.2011.2016 yıllarında (f=1) yapıldığı görülmektedir. Evde Eğitim ve Ev Okulları eğitimi alanı ile ilgili yapılan araştırmaların yazar sayılarına göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili Çalışmaların Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar sayısı	Toplam
Yazarsız-kurum	2
Tek yazarlı	11
İki yazarlı	7
Üç yazarlı	4
Dokuz yazarlı	1
Toplam	25

Tablo 3’teki veriler incelendiğinde Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan çalışmaların en fazla tek (f=11) ve iki (f=7) yazarlı olduğu, en az çalışmanın ise dokuz (f= 1) ve yazarsız (f=2) olduğu görülmektedir. Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde ve makale çalışmalarında kullanılan araştırma yöntemlerine göre dağılımı Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili Yapılan Makale Çalışmalarında Uygulanan Araştırma Yöntemlerinin Dağılımı

Araştırma yöntemi	Durum çalışması	Fenomonoloji (olgu bilimi)	Deneyssel	Betimsel analiz	Vaka çalışması	Tarama modelleri
Nitel	6	4	-	2	-	-
Nicel	-	-	1	-	-	1
Karma Desen	-	-	-	-	1	-
Teorik araştırma	-	-	-	-	-	1
Toplam	6	4	1	2	1	2

Tablo 4'deki verilere bakıldığında Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğunda nitel (f=12) araştırma yöntemlerinin tercih edildiği görülürken, karma araştırma yönteminin (f=1) ise en az tercih edilen yöntem olduğu görülmektedir. Yine nitel araştırma yöntemlerinden ise en fazla durum çalışması deseninin (f=6), ve fenomenoloji (olgu bilimi) deseninin (f=4) kullanıldığı görülmektedir. Tabloya bakıldığında en az karma desen yönteminden ve teorik araştırma yönteminin (f=1) tercih edildiği görülmektedir. Evde Eğitim ve Ev Okulları konularında hazırlanan lisansüstü tez ve makale çalışmasında dikkate alınan örneklem çeşitlerinin dağılımı ise Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili Yapılan Çalışmalarda Uygulanan Örnekleme Türlerinin Dağılımı

Örneklem çeşidi	Frekans
Amaçlı örneklem	8
Kolay ulaşılabilir örneklem	1
Toplam	9

Tablo 5'deki verilere bakıldığında, Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan çalışmalarda en fazla amaçlı örneklemin (f= 8) uygulandığı görülmektedir. Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili Yapılan çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili Yapılan Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları	Frekans
Belge-doküman	3
Video kaydı	1
Yarı yapılandırılmış görüşme formu	10
Demografik bilgi toplama formu	1
Kontrol listesi	1
Kişisel bilgi formu	1
Gözlem formu	2
Araştırma-izin yazısı	1
İzleme toplantıları	1
e- posta	2
Kayıt formları	1
OCİDEP-İZ (Otistik çocuklar için davranışsal eğitim programı)	1
Açık uçlu soru formu	1
Değerlendirme formu	1
Anket-Mülakat	1
Toplam	28

Tablo 6'daki verilere bakıldığında Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan çalışmalarda en fazla yarı yapılandırılmış görüşme formu (f=10) kullanıldığı görülmektedir. Evde Eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan yüksek lisans tezi, makale, dergilere göre anahtar kelime konusu dağılımı Tablo 7 'te verilmiştir

Tablo 7. Evde eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan yüksek lisans tezi, makale, dergilere göre anahtar kelime konusu dağılımı

Anahtar kelime konusu	Frekans
Evde Eğitim	17
Ev Okulları	9
Toplam	26

Evde eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan yüksek lisans tezi, makale, dergilere göre anahtar kelime konusu dağılımı tablosuna bakıldığında en fazla Evde Eğitim(f=17) alanında yapıldığı görülmektedir. Evde eğitim ve Ev Okullarını konu edinen makalelerin ve yayımlandığı dergilere göre dağılımı göre ise Tablo 8 'de verilmiştir.

Tablo 8. Evde eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan Makalelerin Yayımlandığı Dergiye Göre Dağılımı

Çalışmanın yayımlandığı derginin adı	kans	Fre-
Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi		1
Kırklareli Üniversitesi		1
Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi		1
Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi		3
Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi		1
Değerler Eğitimi dergisi		2
Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi		1
Y.Y.Ü Eğitim Fakültesi Dergisi		1
MEB Tebliğler Dergisi		1
Altı Aylık Eğitim Bilimleri Dergisi(EBU)		1
Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi		1
INESS(International Academic Research Congress)		1
Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi		1
International Journal Of Eurasia Social Sciences		1
Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi		1
Toplam		18

Tablo 8’deki verilere göre Evde eğitim ve Ev Okulları ile ilgili yapılan çalışmaların 15 değişik dergide yayımlandığı, en fazla çalışmanın Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi’nde (f =3) olduğu ve Değerler Eğitim Dergisi’nde (f=2) olduğu görülmektedir. Evde Eğitim ve Ev Okullarıyla ilgili yapılan çalışmaların hangi ülke ve kıtada yoğunlaştığı ile ilgili bilgiler tablo 9’ da verilmiştir.

Tablo 9. Evde Eğitim ve Ev Okullarıyla ilgili yapılan hizmetlerin kıta ve ülkelere göre dağılımı

Ülkeler	Amerika	Asya	Avrupa	Afrika	Toplam
Japonya		1			1
Güney Afrika				1	1
Rusya		1			1
ABD	1				1
İngiltere			1		1
Fransa			1		1
İtalya			1		1
Portekiz			1		1
Danimarka			1		1
Malezya		1			1
Kanada	1				1

Toplam	2	3	5	1	11
--------	---	---	---	---	----

Tablo 9'daki verilere göre Evde Eğitim ve Ev Okullarıyla ilgili yapılan hizmetlerin kıta ve ülkelere göre dağılımı tablosuna bakıldığında Evde eğitim ve Ev Okulları hizmetlerinin Avrupa kıtasında yoğunlaştığı (f=5) görülmektedir. Aynı tabloya bakıldığında Evde Eğitim ve Ev okulları hizmetlerinin ise en az Afrika Kıtasında yoğunlaştığı (f= 1) görülmektedir:

Tartışma ve sonuç:

Bu araştırmada ülkemizde 2010-2019 tarihleri arasında Evde Eğitim ve Ev Okulları konusunda yapılmış olan yüksek lisans tezi, makale çalışması ve dergiler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Tarafımızdan yapılan inceleme sonucunda, makale çalışmalarının daha fazla olduğu görülmüştür. Yapılan inceleme sonucunda dergi çalışmasının yüksek lisans tez çalışmasından daha fazla olduğu görülmüştür. Bu araştırmada, ABD'nin yanında Kanada, İngiltere, Almanya, Belçika, Fransa, Danimarka gibi Avrupa ülkelerinde evde eğitimin etkin bir biçimde uygulanmakta olduğu, ancak Türkiye'de Evde eğitime istenilen düzeyde uygun meşru zemin hazırlanmadığı görülmüştür. Adı geçen devletlerde Evde eğitimle konusunda yapılan düzenlemeler öncelikle Amerika Birleşik Devletlerinde yapılmış, diğer ülkelerde bu düzenlemelerin yeni olmasına rağmen günümüzde aktif olarak uygulanmakta olduğu görülmektedir.

Yine yapılan bu çalışma sonucunda 2010-2019 yılları arasında Evde Eğitim ve Ev Okulları konusunda yapılan araştırma sayılarının yıllara göre önemli değişiklikler gösterdiği görülmektedir. Ev eğitimi ve Ev Okulları eğitimi alanında en fazla çalışmanın 2010 ve 2019 yıllarında (f= 5) yapıldığı tespit edilmiştir.

Bu araştırmada varılan önemli bir durum ise, 2010-2019 yılları arasında Evde Eğitim ve Ev Okulları eğitim konusunda gerçekleştirilen araştırmaların çoğunlukla tek yazarlı (f=11) ve iki (f=7) yazarlı olmasıdır.

Diğer taraftan bu çalışmada, 2010-2019 yılları arasında Evde Eğitim ve Ev Okulları eğitimi konularında yapılan araştırmalarda çoğunlukla nitel (f=12) araştırma yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Araştırma desenlerine bakıldığında ise nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasının (f=6) daha yaygın olarak yapıldığı görülmüştür. Nitel araştırma desenlerinden durum

çalışmasının yapılması ise araştırmacılara bir veya birden fazla olay ve ortamı derinlemesine incelenme (Mc Millan, 2000) imkânı sağlamasından dolayı tercih edildiği düşünülmektedir.

Bu çalışma ile 2010-2019 yılları arasında Evde Eğitim ve Ev Okulları eğitimi konu edinen araştırmalarda yaygın olarak amaçlı örneklemin (f= 8) dikkate alındığı görülmüştür. Bu durumun daha çok, araştırmacının kendi bilgi ve deneyimlerinden yararlanarak evren hakkında önceden bilgi sahibi olmasıyla (Ural ve Kılıç, 2006) açıklanmaktadır.

2010-2019 yılları arasında Evde Eğitim ve Ev Okulları Eğitimi konularında yapılan araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarına bakıldığında, en fazla Yarı yapılandırılmış Görüşme Formunun (f=10) kullanıldığı görülmüştür. Bu duruma, bu araçlarla veri toplamanın ve verilere daha kolay ulaşılmasının yanında, maliyetin düşük, daha az emek ve zaman konusunda diğer çalışmalara göre daha avantajlı (Baş, 2005) olmasının sebep olma olasılığı dikkate alınmıştır.

2000'li yıllarda yaşadığımız internet çağında 2020 yılına geldiğimizde salgın hastalıkların, savaşların halen dünyamızda var olduğunu görmekteyiz. Bu durumda bu gibi evrensel sorunlardan en çok çocuklar ve ailelerin etkilendiği bir gerçektir. Bu süreçte eğitimin ne kadar önemli olduğu görülmüştür. Türkiye gibi 18 milyon öğrenci, 8 milyona yakın yükseköğretim öğrencisinin olduğu genç nüfuslu ülkelerde salgın hastalıklarda evde eğitim, uzaktan eğitimle ilgili gerekli kanuni ve hukuki düzenlemelerin yapılmasına gerek duyulduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarını evde eğitmeyi istemelerinin nedenlerine değinilmiştir. Bu nedenlerin arka planında okulda verilen eğitim-öğretimin ve okul şartlarının aileler tarafından yeterli görülmemesi, ailenin çocuğunu belirli bir dini öğretim veya felsefi ve etik değerler doğrultusunda yetiştirme isteği; öğrencinin öğrenme yaklaşımı gibi kişisel farklılıkları ya da fiziksel veya düşünsel temelli sorunlar; evde eğitimin maddi yönden daha avantajlı olduğunun düşünülmesi ve hızla değişen ve gelişen teknolojinin sunduğu imkanlara bağlı olarak bireysel öğrenmenin ve internet tabanlı eğitim sisteminin yaygınlaşması gibi nedenlerin yattığı görülmektedir. Bu araştırmada Evde Eğitim uygulamalarının öğrencilere istenilen düzeyde sosyalleşme imkânı sunmasının mümkün olamayacağı görüşüne değinilmiş; ancak bu görüşe karşı, bu yöntem sayesinde çocukların sosyalleşmek için daha fazla zaman ve imkân bulabilecekleri görüşünü savunanlar olmuştur. Eğitim

konusunun, asıl mesleği öğretmenlik olsun ya da olmasın ebeveynlere terk edilmesi de eleştirilmekte, ancak eğitimini evde sürdüren öğrencilerin diğer akranlarına göre hem akademik hem toplumsal yaşamında daha başarılı olmaları şaşırtıcı bir zıtlık doğurmaktadır.

Türkiye'de evde eğitim uygulamalarının benimsenmesi ve hayata geçirilmesinin mevcut şartlarda fevkalade zor görüldüğü araştırmada belirtilmiştir. Evde eğitimin ortaya çıktığı batılı ülkelerde evde eğitimin çıkış noktalarından birisi dini eğitim olduğu söylenmiştir. Evde eğitim yönteminin tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden birisi ailelerin çocuklarını dindar olarak yetiştirme isteği olup; fakat bu açıdan bakıldığında bu gerekçenin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının temel ilkelerinden olan laiklik ilkesiyle bağdaşmayaacağı görüşünü savunanlar da görülmektedir.

Öneriler:

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ışığında aşağıdaki öneriler sunulabilir;

- Evde eğitim uygulamalarının faydaları olarak öğrencilere fırsat ve imkân eşitliği sağlaması ve psikolojik olarak onları rahatlatması söylenebilir. Evde eğitim uygulamalarına öğretmen seçiminde özellikle özel eğitim konusunda yeterli eğitime sahip öğretmenlerin tercih edilmesi gerektiği, bu uygulamada görev yapan öğretmenlerin programlarının ayarlanmasında yardımcı olunması ve programın yürütülmesinde aile, öğretmen ve rehberlik araştırma merkezlerinin işbirliğini arttırmaları gerektiği bir öneri olarak getirilebilir.
- Evde eğitim ile ilgili velilerin psikolojilerine yönelik çalışmalar yapılmalı.
- Pedagojik formasyon eğitim modülü oluşturularak velilerinde farkındalığı ve çocuklarına akademik destek sağlayabilirliği yükseltilebilir.
- Bir öğrenciye tek bir öğretmen gitmeli ve sürekli aynı öğretmen konusunda ısrarcı olunmalı.
- Öğretmenlere evde eğitim hizmetleri ile ilgili akredite olmuş seminerlere katılımı sağlanarak eğitimden geçirilmeli.
- Evde Eğitim ve Ev Okulları eğitimi ile ilgili karma araştırma yöntemi ve nicel araştırmaların yapılması.
- Üniversiteler tarafından Evde Eğitim ve Ev Okulları eğitim konusunda daha çok lisansüstü tez çalışmasının yapılması.

- Akademik araştırma dergilerinin Evde Eğitim ve Ev Okulları eğitimi ile ilgili özel sayılar çıkarması.
- Evde Eğitim ve Ev Okulları eğitimi alanında okul öncesi ve ilkokul öğrencilerini hedefleyen çalışmalar yapılması.
- Evde Eğitim ve Ev Okulları Eğitiminin bir parçası olarak Milli Eğitim bakanı Ziya SELÇUK' un önümüzdeki dönemlerde Uzaktan Eğitim'in devam edeceği söyleminden hareketle gerekli teknolojik altyapı ve yatırımların yapılması teşvik edilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

Law, History of Education at Home and Home Schools

*

Asım Çoban – Serhat Kavuk
Amasya University

The purpose of this research, homeschooling and home school graduate made with regard to education dissertations, essays, examining the magazine, homeschooling and home schools to determine the general orientation about the educational field in turkey and in the world. In the research, document analysis method which is the one of the qualitative research approaches was used. The studies examined within the scope of the research have been reached by using the keywords of Home Education and Home Schools, Dergi Park, Google Scholar, and YÖK National Thesis Center. In this context, 3 graduate theses, 13 articles, 16, 8 journals, 1 content and a magazine containing directives were reached in the field of home education and home school. A total of 25 source descriptive content analyzes consisting of postgraduate theses, articles, journals, and directives determined in this way are performed, and descriptive content analysis is carried out and countries, data collection tools are examined. As a result of the research, it was revealed that the studies conducted in 2019 were more, the most articles were published in the Journal of Educational Theory and Practice Research, the articles were mostly single or two authors, and the most qualitative research methods were chosen in the studies. At the of the study; it has been determined that studies on “Home Education” are mostly done and studies are concentrated in the European Continent. It is thought that the trend towards Home Education and Home school education, which has been revealed based on the current analysis is going to contribute to the researchers. In this study, the document analysis method, which is one of the qualitative research approaches, was used. Document analysis includes the analysis of written materials containing information about the events, facts and concepts that are aimed to be investigated and examined.

The aim of this study is to examine home education for children who are out of face-to-face education or formal education due to health and special education, which has become widespread in our country and in the world in recent years, home education and homeschooling, which are part of lifelong learning and who cannot or do not want to continue formal education to examine and draw attention to the work done. With this study, it is seen that the studies on home education in our country and in the world are not sufficient and it is thought that the results to be obtained with this study will increase the importance of home education in today's world conditions; It is thought that the interest in home education and academic studies on home education will increase.

Within the framework of this purpose, answers to the following questions were sought:

- a) Are there any studies and legal arrangements regarding home education and homeschooling in the world?
- b) What is the status of studies on home education and homeschooling in Turkey, are the studies sufficient?

Since this study was carried out during the COVID-19 Pandemic period, face-to-face interviews could not be conducted with the participants. The method and technique were chosen in accordance with the subject and structure of the research. The inability to make face-to-face interviews and observations constitutes the limitations of the study. In this study, the master's thesis, articles and journals about Home Education and Home Schools in Turkey between 2010-2019 were examined. As a result of the examination, it was seen that the journal study was more than the master's thesis study. In this study, it has been determined that there is no definite legal regulation regarding home education in our country, which is widely applied in countries such as Canada, England, Germany, Belgium, France, and Denmark, especially in the USA.

In the internet age where we lived in the 2000s, when we come to 2020, we see that epidemics and wars still exist in our world. In this case, it is a fact that children and families are most affected by such universal problems. In this process, it has been seen how important education is. In countries with a young population, such as Turkey, where there are 18 million students and nearly 8 million higher education students, it is seen that necessary legal and legal regulations regarding home education and

distance education are needed in case of epidemics. In the light of the results obtained from this study, the following suggestions can be presented;

- As the benefits of home education applications, it can be said that it provides equal opportunities and opportunities to students and relieves them psychologically. It can be suggested as a suggestion that teachers who have sufficient training in special education should be preferred in the selection of teachers for home education practices, that teachers working in this practice should be assisted in adjusting their programs and that families, teachers and guidance research centers should increase the cooperation in the execution of the program.
- Studies should be conducted on the psychology of parents regarding home education.
- Teachers should be trained by ensuring their participation in accredited seminars on home education services.
- Conducting mixed research method and quantitative research on Homeschooling and Homeschooling education.
- More postgraduate thesis studies on Homeschooling and Homeschooling education by universities.
- Conducting mixed research method and quantitative research on Homeschooling and Homeschooling education.
- More postgraduate thesis studies on Homeschooling and Homeschooling education by universities.
- Publishing special issues of homeschooling and homeschooling education by academic research journals.
- Carrying out studies on pre-school and primary school students on Homeschooling and Homeschooling.

Kaynakça / References

- Aslan A. (2017). *Evde eğitim hizmetlerinde yer alan öğretmen, veli ve yetkililerin evde eğitim hizmetlerine yönelik görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Atılgan, G. (2018). *Öğretmenlerin ve ebeveynlerin evde eğitim hizmetine yönelik görüşlerinin ve uygulama sürecinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

- Aydın, İ.P. ve Pehlivan, Z. (2000). *Ev okulu uygulaması: Amerika Birleşik Devletleri örneği Home Schooling*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 33,1-2.
- Aydoğan, İ. (2007). Ev okulları. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 72-85.
- Aymen Peker, E. ve Taş, E. (2017). Evde eğitim uygulaması üzerine bir durum çalışması: Evde Fen eğitimi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 139-174
- Baş, T. (2005). *Anket nasıl hazırlanır, uygulanır, değerlendirilir*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bauman, J. K. (2002). Home Schooling in the United States: Trends and Characteristics. *A Peer- Reviewed Scholarly Journal*, 10, 1-21.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri (7. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Cemaloğlu N. Kamudanhaber.net 2019.
- Çiftçi S. (2016). Türkiye’de evde eğitim uygulamalarının bu eğitimi veren öğretmenlerin görüşlerine göre değerlendirilmesi, *International academic research congress, INES 2016, Antalya*.
- Demiray E. (2013). Uzaktan eğitim ve kadın eğitiminde uzaktan eğitimin önemi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 148-154.
- Evde eğitim hizmetleri kılavuzu kitapçığı, (2015). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/27060154_mebevde4.sra.pdf. Erişim Tarihi: 07 Ekim 2016.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Edge Akademi.
- Gates, B. E.(2000). The end of religion in the UK and beyond. M. Leicester, C. Modgil ve Modgil (Eds.). *Spiritual and religious education içinde* (259- 276). London: Falmer Press
- Hendek, A.(2019), İngiltere’de Müslüman ailelerin ev okulu tecrübeleri ve Türkiye’de ev okulunun imkânı. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(38), 71-104. DOI: 10.34234/ded.407335.
- Kaya, T. (2015). ABD’de ev okulu uygulamasının tarihsel gelişimi ve bugünkü durumu üzerine bir değerlendirme, *Sosyoloji Dergisi*, 3(30), 79-98
- Mc Millan, J.H. (2000). *Educational research: fundamentals for the consumer*. Longman, USA.
- Memduhoğlu, H.B. ,Mazlum, M. M. ve Alav, Ö. (2015). Türkiye’de alternatif eğitim uygulamalarına ilişkin öğretmenlerin ve öğretim üyelerinin görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 40(179), 69-87.
- Mermertaş, F.(2014). *Özel eğitim kurumlarının tercih nedenleri ile öğrencilerin memnuniyeti arasındaki ilişki: Şırnak örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Şırnak.

- Milli Eğitim Bakanlığı evde ve hastanede eğitim hizmetleri yönergesi. (2010). *Tebliğler Dergisi*, 2629, Şubat, 2010.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2006). *T.C. Resmi Gazete*, 26184, 31 Mayıs 2006.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). *T.C Resmi Gazete*, 14574, 24 Haziran 1973.
- Orhan, S. Genç, K. G. (2015). Engellilere yönelik ülkemizdeki özel eğitim hizmet uygulamaları ve örnek ülke karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 35(2), 115-146
- Ray,B.D.(2015). *Research facts on homeschooling*. National Home Education Research Institute.
- Sözbilir, M., ve Kutu, H. (2008). Development and current status of science education research in Turkey. *Essays in Education*, [Special issue], 1-22
- Susam B., Demir M. K. , Çavuş Ş. (2019). Evde eğitim uygulamasına ilişkin öğretmen görüşleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 163-171
- Susam B., Bridgee E. N. ve Şahin F. (2018). Sağlık durumları nedeniyle okula devam edemeyen öğrencilerin evde eğitimine ilişkin veli görüşleri. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 23-55.
- Şad, N, S. ve Akdağ, M. (2010). Evde Eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*. 188, 20-31.
- Şad, S. N. ve Akdağ, M. (2010). Evde eğitim. *Milli Eğitim*, 39, 19-29
- Taşdan, M. ve Demir, Ö. (2010). Alternatif bir eğitim modeli olarak ev okulu. *Educational Sciences and Practice*, 9(18), 81-99
- Taşdemir, M., Bulut, A. S. (2015). Ev okulu uygulaması üzerine bir durum çalışması: kuram ve özel eğitimde uygulama. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6(19),138-157.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi; SPSS 10.0-12.0 for Windows*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: SeçkinYayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çoban, A. ve Kavuk, S. (2021). Evde eğitimin hukuku, tarihçesi ve ev okulları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5473-5503. DOI: 10.26466/opus.819544

İzник İle İlgili Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili

DOI: 10.26466/opus.715082

*

Ayşen Acun Köksalanlar* – Burcu Soykök **

* Öğr. Gör. Dr, Bursa Uludağ Üniversitesi, İzник MYO

E-Posta: aysenacun@uludag.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9551-0702](https://orcid.org/0000-0002-9551-0702)

** Öğr.Gör, Bursa Uludağ Üniversitesi, İzник MYO

E-Posta: bsoykok@uludag.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8568-9932](https://orcid.org/0000-0001-8568-9932)

Öz

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanında bulunan İzник ile ilgili yapılmış lisansüstü tezler çeşitli parametreler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, UNESCO Dünya Miras Listesi adaylık sürecinde olan İzник ile ilgili yazılmış tezlerin genel özelliklerinin ortaya konması ve yapılan çalışmaların belirlenmesidir. Çalışmada kullanılan parametreler, tez türü, tezin yayınlandığı yıl, hazırlandığı üniversite, enstitü, anabilim/ anasanaat dalı, bilim dalı/ sanat dalı, danışman unvanı, tezin sayfa sayısı, dili ve konusudur. Lisansüstü tez çalışmalarının genel bir profilini ortaya koymak için araştırma yöntemi olarak bibliyometrik analiz tekniği kullanılmıştır. Elde edilen tezlere ilişkin bilgiler istatistik analiz paket programına yüklenerek, verilerin sıklık ve yüzde analizleri yapılmıştır. Tezler türlerine göre incelendiğinde yüksek lisans tezlerinin çoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda tezlerin 2019 yılında artış gösterdiği ve üniversiteler arasında en fazla tezin İstanbul Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde hazırlandığı görülmüştür. İncelenen örnekler arasında en fazla çalışılan konuların güzel sanatlar, mimarlık ve sanat tarihi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzник, bibliyometri, YÖKTEZ, lisansüstü tez

Bibliometric Profile of Postgraduate Theses About İznik

*

Abstract

In this study, postgraduate theses related to İznik in the database of Higher Education Institution's National Thesis Center (YÖKTEZ) were evaluated within the framework of various parameters. In this context, the aim of the study is to reveal the general features of the theses written about İznik, which is in the candidate process of the UNESCO World Heritage List, and to determine the studies. The parameters determined are the type of thesis, the year the thesis was published, the university it was prepared for, the institute, the department / department, the branch of science / arts, the title of the consultant, the page number, language and subject of the thesis. Bibliometric analysis technique was used as a research method to reveal a general profile of postgraduate thesis studies. The information related to the obtained theses were uploaded to the statistical analysis package program, and the frequency and percentage analyzes of the data were made. When the theses are examined according to their types, it is determined that the master's theses are in the majority. As a result of the examinations conducted, it was observed that the theses increased in 2019 and the most theses were prepared within the body of Istanbul University and Bursa Uludağ University. Among the analyzed examples, it was determined that the most studied subjects were fine arts, architecture and art history.

Keywords: *İznik, bibliometry, YOKTEZ, postgraduate thesis*

Giriş

Bu çalışmada İznik konulu lisansüstü tezlerin seçilme nedeni, tarihsel süreçte İznik'in Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi medeniyetlere ev sahipliği yapması, günümüzde de bu medeniyetlerin izlerini taşıması, kültürel miras değerleri, erken dönem Osmanlı yapılarının ilk örneklerinin varlığı, Osmanlı'daki çini sanatının asıl ve önemli üretim merkezi olması, Hristiyanlık inancı için iki önemli konsilin İznik'te gerçekleşmesi, gölü, doğal güzellikleri, turizm potansiyeli ve UNESCO Dünya Mirası asıl adaylık süreci içinde olmasıdır.

Araştırmada bibliyometri analizinin kullanılma nedeni literatürdeki yayınların kaydı, tanımı, sınıflaması ve nitel çözümlemesi ile ortaya çıkan gerçekçi profil sayesinde ilgili bilim dalına ait yazılı dökümanlar sağlamasıdır. İznik'e yönelik yapılmış tezlerin ortaya çıkarılması ve yapılacak çalışmalara yönlendirici olması amacı ile değerlendirmede belirli bir disipline ait bilimsel çalışmaların istatistiksel sonuçlar doğrultusunda genel yapılarının ortaya konmasını mümkün kılan bibliyometri çalışması seçilmiştir. Bibliyometrik bir çalışma olarak nitelenen bu çalışmada elde edilen bulguların İznik alanında yayınlanan lisansüstü tezlerin genel görüntüsünü sayısal verilerle ortaya koyması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

İlgili Alan Yazın

Bibliyometrik araştırmalarda, matematiksel ve istatistiksel metodlar kullanılarak ve belgelerin ya da yayınların belirli özellikleri analiz edilerek bilimsel iletişime ilişkin çeşitli bulgular elde edilmektedir (Al ve Coştur, 2007; Zan, 2012). "Bibliyometri, matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin kitaplar ve diğer iletişim ortamlarına uygulanması olarak tanımlanır" (Pritchard, 1969). Bibliyometri tekniği ile belirli bir alandaki literatür gelişimi ortaya konulabilir ve gelecek araştırmacılara yol haritası oluşturulabilir (Aydın, 2017). Bibliyometri ile yayınlar ve atıf verileri değerlendirilerek incelenen alandaki gelişmeler ortaya çıkarılmaktadır. Bu nedenle bir çok alanda ve bir çok kişi tarafından kullanılan bir araştırma yaklaşımıdır (Özel ve Kozak, 2012). İlgili alan yazın tarandığında bibliyometrik çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği (Kozak, 2001; Al ve Coştur, 2007; Yalçın, 2010; Al, Soydal ve Yalçın, 2010; Taşkın ve Çakmak, 2010; Zencir ve Kozak, 2012; Zan, 2012; Çiçek ve Kozak, 2012;

Şakar Denктаş ve Cerit, 2013; Çakıcı, Yıldırım ve Karacaoğlu, 2013; Polat, Sağlam ve Sarı, 2013; Cevizkaya, İlsay ve Avcıkurt, 2014; Hotamışlı ve Erem, 2014; Şahin ve Acun, 2015; Temizkan, Çiçek ve Özdemir, 2015; Hotamışlı ve Efe, 2015; Ulu ve Akdağ, 2015; Bozkurt Çetinkaya ve Çetin, 2016; Arslan ve Emeksiz, 2016; Tayfun, Küçükergin, Aysen, Eren ve Özekici, 2016; Yılmaz, 2017; Alımanoğlu ve Ayazlar, 2017; Beşel ve Yardımcıoğlu, 2017; Demirbulat GÜdü ve Dinç Tetik, 2017; Ayaz ve Türkmen, 2018; Çapar, Toksöz ve Dönmez, 2018; Aydın ve Aksöz, 2019; Demiral ve Saatçi, 2019) görölmektedir.

İlgili alan yazın incelendiğinde son yıllarda lisansüstü tezlere yönelik yapılan pek çok bibliyometrik çalışmanın olduğu görölmektedir. Şahin ve Acun (2015a) turist rehberliği alanında yayınlanan 38 lisansüstü tezi çeşitli parametreler çerçevesinde incelemişlerdir. Yapılan çalışmanın sonucunda, tezlerin en fazla Balıkesir Üniversitesi bünyesinde hazırlandığı ve tezlerde en çok çalışılan konuların turist rehberliği eğitimi ve turist rehberlerinin rolleri ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Alımanoğlu ve Ayazlar (2017) kırsal turizm konulu lisansüstü tez çalışmalarının bibliyometrik incelemesini yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda yüksek lisans tezlerinin daha fazla olduğunu, tezlerin çoğunlukla uygulamalı olarak yapıldığını ve tezlerin en fazla sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde hazırlandığını belirlemişlerdir. Aydın (2017) yaptığı çalışmada yiyecek içecek alanındaki lisansüstü tezlerin en fazla 2010 yılında yapıldığını, en fazla tezin turizm işletmeciliği ana bilim dalında ve sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde hazırlandığını belirlemiştir. Demirbulat GÜdü ve Dinç Tetik (2017) yaptıkları sürdürülebilir turizm konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi çalışması sonucunda en fazla tezin İstanbul Üniversitesi bünyesinde hazırlandığını, tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğunu belirlemişlerdir. Ayaz ve Türkmen (2018) yöresel yiyecekleri konu alan 45 lisansüstü teze yönelik bibliyometrik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu konuda yapılan tezlerin 2016 yılında arttığını ve yüksek lisans tezlerinin daha fazla olduğunu belirlemişlerdir. Aydın ve Aksöz (2019) çalışmasında destinasyon alanında yazılmış lisansüstü tezler bibliyometrik özellikleri açısından incelenmiştir. Çalışmada en fazla tezin yazıldığı yıl 2017 olarak belirlenmiştir. Ayrıca hazırlanan tezlerin 2010 yılından sonra artış gösterdiği belirtilmiştir. Demiral ve Saatçi (2019) kültürel miras konulu 141 adet lisansüstü tez incelemiştir. Çalışma incelenen konulara göre analiz edildiğinde en fazla çalışılan konular mimarlık, turizm ve eğitim- öğretimdir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak belge incelemesi kullanılmıştır. Çalışmada Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) arama motoruna “İznic” anahtar kelimesi yazılarak tarama yapılmıştır. Çıkan tüm sonuçlar kayıt altına alınıp bibliyometrik künyeleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda çalışmanın amacı; İznic ile ilgili yazılmış lisansüstü tezlerin genel özelliklerinin ortaya konması ve yapılan çalışmaların belirlenmesidir. Belirlenen parametreler; çalışmanın türü, yılı, yapıldığı üniversite, enstitüsü, anabilim/anasanat dalı, bilim dalı/ sanat dalı, danışman unvanı, sayfa sayısı, dili ve konusudur. Böylelikle çalışılan alanların ve ilgili bilgilerin yer aldığı bir envanter oluşturmak hedeflenmiştir.

Araştırmada ilgili adreste sürekli güncellemeler ve yeni tez ekleme işlemleri olduğundan sağlıklı veri toplama işlemi yapılabilmesi için tarama işlemine 21.01.2020 tarihinde başlanmış, tarama 21.02.2020 tarihinde sona erdirilmiştir. Bu süre zarfında yapılan tüm güncellemeler gerekli kontroller yapılarak veri dosyasına aktarılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında bulunan 107 adet yüksek lisans ve 26 adet doktora tezine ait verilerin sıklık ve yüzde analizlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 1. İncelenen tezlerin türlerine göre dağılımları

Tez Türü	Sayı	Yüzde
Yüksek Lisans	107	80,5
Doktora	26	19,5
Toplam	133	100,0

Tablo 1’de incelenen lisansüstü tezlerin türleri yer almaktadır. Tablo 1’e göre, yayınlanan tezlerin çok büyük bir kısmının yüksek lisans tezi (%80,5) olduğu görülmektedir.

Tablo 2. İncelenen tezlerin yıllara göre dağılımları

Yıl	Sayı	Yüzde	Yıl	Sayı	Yüzde
2019	25	18,8	2004	6	4,5
2018	6	4,5	2003	3	2,3
2017	5	3,8	2002	2	1,5
2016	2	1,5	2001	1	0,8
2015	1	0,8	2000	5	3,8
2014	4	3,0	1999	5	3,8
2013	2	1,5	1998	4	3,0
2012	1	0,8	1997	1	0,8
2011	2	1,5	1996	5	3,8
2010	5	3,8	1995	7	5,3
2009	5	3,8	1994	3	2,3
2008	1	0,8	1993	8	6,1
2007	4	3,0	1992	2	1,5
2006	5	3,8	1991	3	2,3
2005	5	3,8	1990	3	2,3
			1988	2	1,5
Toplam				133	100,0

Tablo 2’de incelenen lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımları yer almaktadır. Hazırlanan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı göz önünde bulundurulduğunda en fazla tezin (% 18,8) 2019 yılında yayınlandığı ortaya çıkmıştır. 2019 yılından sonra en fazla tez çalışmasının (% 4,5) görüldüğü yıllar, 2018, 2004 ve 1993 yılları olmuştur.

Tablo 3. İncelenen tezlerin üniversitelere göre dağılımları

Üniversite	Sayı	Yüzde
İstanbul Üniversitesi	26	19,5
Bursa Uludağ Üniversitesi	14	10,5
Hacettepe Üniversitesi	9	6,8
İstanbul Teknik Üniversitesi	9	6,8
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	6	4,5
Sakarya Üniversitesi	6	4,5
Yıldız Teknik Üniversitesi	6	4,5
Dokuz Eylül Üniversitesi	5	3,8
Marmara Üniversitesi	5	3,8
Dumlupınar Üniversitesi	4	3,0
Anadolu Üniversitesi	3	2,3
Balıkesir Üniversitesi	3	2,3
Boğaziçi Üniversitesi	3	2,3
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	3	2,3
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	3	2,3
Uşak Üniversitesi	3	2,3
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi	2	1,5

Çukurova Üniversitesi	2	1,5
Ege Üniversitesi	2	1,5
Selçuk Üniversitesi	2	1,5
Süleyman Demirel Üniversitesi	2	1,5
Trakya Üniversitesi	2	1,5
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	0,8
Ankara Üniversitesi	1	0,8
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1	0,8
Gebze Teknik Üniversitesi	1	0,8
Giresun Üniversitesi	1	0,8
Haliç Üniversitesi	1	0,8
İnönü Üniversitesi	1	0,8
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	1	0,8
Karabük Üniversitesi	1	0,8
Kırklareli Üniversitesi	1	0,8
Sabancı Üniversitesi	1	0,8
Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi	1	0,8
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	1	0,8
Toplam	133	100,0

Tablo 3'te lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelerin listesi yer almaktadır. Buna göre; İstanbul Üniversitesi bünyesinde 26 adet, Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde 14 adet, Hacettepe Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi bünyelerinde ise 9'ar adet tez hazırlandığı belirlenmiştir.

Tablo 4. İncelenen tezlerin bağlı olduğu enstitülere göre dağılımları

Enstitü	Sayı	Yüzde
Sosyal Bilimler Enstitüsü	65	48,9
Fen Bilimleri Enstitüsü	49	36,8
Güzel Sanatlar Enstitüsü	5	3,8
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	4	3,0
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2	1,5
Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü	2	1,5
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	2	1,5
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü	1	0,8
Çevre Bilimleri Enstitüsü	1	0,8
Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü	1	0,8
Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü	1	0,8
Toplam	133	100,0

Tablo 4'te lisansüstü tezlerin bağlı olduğu enstitülere göre dağılımları yer almaktadır. Hazırlanan tezlerin çoğunluğu sosyal bilimler enstitüsü (48,9) ve fen bilimleri enstitüsü (36,8) bünyesinde hazırlanmıştır.

Tablo 5. İncelenen tezlerin anabilim/anasanat dalına göre dağılımları

Anabilim/Anasanaat dalı	Sayı	Yüzde
İlgili bilgi yazılmayan	40	30,1
Mimarlık Anabilim Dalı	11	8,3
Sanat Tarihi Anabilim Dalı	10	7,5
Su Ürünleri Temel Bilimleri Anabilim Dalı	7	5,3
Tarih Anabilim Dalı	7	5,3
Arkeoloji Anabilim Dalı	5	3,8
Geleneksel Türk Sanatları Anasanaat Dalı	4	3,0
Seramik Anasanaat Dalı	4	3,0
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı	3	2,3
Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı	3	2,3
Biyoloji Anabilim Dalı	2	1,5
Coğrafya Anabilim Dalı	2	1,5
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı	2	1,5
İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı	2	1,5
Ortaçağ Anabilim Dalı	2	1,5
Turizm İşletmeciliği ve Otellilik Anabilim Dalı	2	1,5
Antropoloji Anabilim Dalı	1	0,8
Arkeometri Anabilim Dalı	1	0,8
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı	1	0,8
Bileşik Sanatlar Ana Sanat Dalı	1	0,8
Bitki Koruma Anabilim Dalı	1	0,8
Çevre Bilimleri Anabilim Dalı	1	0,8
Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı	1	0,8
Geleneksel Türk El Sanatları Anasanaat Dalı	1	0,8
Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı	1	0,8
Grafik Anasanaat Dalı	1	0,8
Halk Sağlığı Anabilim Dalı	1	0,8
İç Mimarlık Anabilim Dalı	1	0,8
Jeofizik Mühendisliği Anabilim Dalı	1	0,8
Kültürel Mirası Koruma Anabilim Dalı	1	0,8
Metaller ve Malzeme Mühendisliği Anabilim Dalı	1	0,8
Moleküler Biyoloji ve Genetik Anabilim Dalı	1	0,8
Parazitoloji Anabilim Dalı	1	0,8
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı	1	0,8
Seramik ve Cam Tasarımı Anasanaat Dalı	1	0,8
Sosyal Antropoloji Anabilim Dalı	1	0,8
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı	1	0,8
Tasarım Anabilim Dalı	1	0,8
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı	1	0,8
Toprak Anabilim Dalı	1	0,8
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı	1	0,8
Türk El Sanatları Anasanaat Dalı	1	0,8
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı	1	0,8
Toplam	133	100,0

Tablo 5’te tezlerin hazırlandığı anabilim/anasanat dallarına göre dağılımları yer almaktadır. Bu dağılım incelendiğinde belirtilen anabilim/anasanat dalları içerisinde yapılan tezlerin, 11 tez ile en fazla mimarlık ve 10 tez ile sanat tarihi alanlarında yapıldığı tespit edilmiştir. 40 adet tezin anabilim/anasanat dallarına göre ilgili bilgisi yazmamaktadır.

Tablo 6. İncelenen tezlerin bilim dalına göre dağılımları

Bilim dalı	Sayı	Yüzde
İlgili bilgi yazmayan	104	78,2
Ortaçağ Tarihi	4	3,1
Arkeoloji	2	1,5
Eski Çini Onarımları	2	1,5
Eski Türk Edebiyatı	2	1,5
İç Sular Biyolojisi	2	1,5
Koruma Yenileme ve Restorasyon	2	1,5
Mimarlık Tarihi ve Kuramı	2	1,5
Bizans Sanatı	1	0,8
Dinler Tarihi	1	0,8
Fiziki Coğrafya	1	0,8
Geleneksel Türk El Sanatları	1	0,8
Jeoloji Mühendisliği	1	0,8
Kelam	1	0,8
Klasik Arkeoloji	1	0,8
Mekanik	1	0,8
Mimari Koruma ve Restorasyon	1	0,8
Restorasyon	1	0,8
Rölöve	1	0,8
Sanat Tarihi	1	0,8
Sosyal Bilgiler Eğitimi	1	0,8
Toplam	133	100,0

Tablo 6’da tezlerin bilim dallarına göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre, yapılan tezlerin çoğunluğunda (78,2) ilgili bilim dallarına ait bilginin yazılmamış olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. İncelenen tezlerin sayfa sayılarına göre dağılımları

Sayfa Sayısı	Sayı	Yüzde
101-200	49	36,8
1-100	40	30,1
201-300	27	20,3
401-500	8	6,0
301-400	5	3,8
501 ve üzeri	4	3,0
Toplam	133	100,0

Tablo 7’de tezlerin sayfa sayılarına göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre, 49 adet tezin sayfa sayısının 101- 200 arası olduğu, 40 adet tezin sayfa sayısının 1- 100 arası olduğu görülmüştür.

Tablo 8. İncelenen tezlerin danışman unvanı göre dağılımları

Danışman	Sayı	Yüzde
Profesör	65	48,9
Doçent	30	22,6
Yardımcı Doçent	26	19,5
Dr. Öğretim Üyesi	11	8,3
İlgili bilgi yazmayan	1	0,8
Toplam	133	100,0

Tablo 8’de hazırlanan tezlerin danışman unvanlarına göre dağılımlarıyer almaktadır. Buna göre, incelenen tezlerin çoğunluğunda (48,9) danışman unvanının profesör olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. İncelenen tezlerdeki dil dağılımları

Dil	Sayı	Yüzde
Türkçe	126	94,7
İngilizce	7	5,3
Toplam	133	100,0

Tablo 9’da hazırlanan tezlerdeki dil dağılımları yer almaktadır. Buna göre hazırlanan tezlerin dili ağırlıklı olarak Türkçedir. Türkçe hazırlanmış tez sayısı 126 adet, İngilizce hazırlanan tez sayısı ise 7 adettir.

Tablo 10. İncelenen tezlerdeki İznic ile ilgili konu dağılımları

Konu	Sayı	Yüzde
Güzel Sanatlar	17	12,8
Mimarlık	17	12,8
Sanat Tarihi	14	10,5
Tarih	10	7,5
Arkeoloji	9	6,8
Coğrafya	9	6,8
Su Ürünleri	8	6,0
Biyoloji	7	5,3
Çevre Mühendisliği	4	3,0
Jeoloji Mühendisliği	4	3,0
Antropoloji	3	2,3
Din	3	2,3
Turizm	3	2,3

Ziraat	3	2,3
El Sanatı	2	1,5
Şehircilik ve Bölge Planlama	2	1,5
Aile Planlaması	1	0,8
Arkeoloji ve Sanat Tarihi	1	0,8
Deprem Mühendisliği	1	0,8
Genetik	1	0,8
Gıda Mühendisliği	1	0,8
İç Mimari ve Dekorasyon	1	0,8
İnşaat Mühendisliği	1	0,8
Jeofizik Mühendisliği	1	0,8
Jeoloji	1	0,8
Kamu Yönetimi	1	0,8
Kimya Mühendisliği	1	0,8
Metalurji	1	0,8
Peyzaj Mimarlığı	1	0,8
Seramik	1	0,8
Seramik Mühendisliği	1	0,8
Siyasal Bilimler	1	0,8
Türk Dili ve Edebiyatı	1	0,8
Veteriner Hekimliği	1	0,8
Toplam	133	100,0

Tablo 10'da hazırlanan tezlerde ilgili dizinde belirtilen konu dağılımları yer almaktadır. Buna göre hazırlanan tezlerdeki konuların çok çeşitli olduğu görülmüştür. Çalışılan konular ağırlıklı olarak mimarlık (12,8), güzel sanatlar (12,8) ve sanat tarihi (10,5) alanlarındadır. Ek olarak, tarih, arkeoloji, coğrafya, su ürünleri ve biyoloji konularında yapılmış çalışmalar da çoğunluktadır.

Tablo 11. İncelenen tezlerin konularına göre dağılımları

Konu	Sayı	Yüzde
İznik çini ve seramikleri		
15- 16. yy çinileri		
17. yüzyıl İznik çinilerinin yozlaşma nedenleri		
çini form, dekor ve motifleri		
çini kalıntıları		
çini sanatı kapların incelemesi		
çinide çeşitli uygulamalar		
çinilerin grafik tasarım ilkeleri	35	26,32
hayvan figürlü seramikler		
İznik Beylikler Dönemi seramikleri		
İznik ve İtalyan mayolika seramikleri		
Milet işi seramikleri		
Osmanlı Dönemi çini ve seramiği		
seramik karakterleri ve özellikleri		
tabak ve kase formları		

tarihi seramik buluntuları		
Mimari		
Bizans Dönemi mimarisi		
Geç Antik Bizans Dönemi mimarisi		
geleneksel doku		
geleneksel- kırsal mimari		
İznik gölü çevresindeki yerleşimler	24	18,05
koruma ve rehabilitasyon		
kültürel rota		
mimari bezemeler		
mimarlık ve iç mimarlık gelişimi		
Osmanlı Dönemi mimarisi ve malzemesi		
Türk Dönemi mimarisi		
İznik Gölü		
göl algleri		
göl balığı		
gölbioeolojisi		
göl faunası		
göl fosfor dengesi	22	16,54
gölahidrojeokimyası		
göl kerevitleri		
göl kirlenme biyolojisi		
gölyalıtışı		
gölzooplanktonu		
sudaki azot ve fosfat dengesi		
Tarih ve arkeoloji		
Antik Dönem		
Bizans Dönemi ve İmparatorları		
Bizans Orta Çağ tarihi		
Doğu Roma Dönemi		
İznik su altı Bazilikası mezarları		
İznikname	16	12,03
konsil		
Osmanlı ilimleri		
Osmanlı Dönemi mezar taşları		
savaşta İznik cephesi		
Selçuklu Dönemi		
sikke buluntuları		
tarihte sosyal hayat		
Jeoloji		
fay hattı		
İznik Gölü jeolojisi	10	7,52
jeolojik inceleme		
kayaçlar		
Fauna ve flora		
Gemlik zeytinleri		
göl çevresinin bitki örtüsü	8	6,01
İznik yöresinde bağlarda bulunan Arthropod türleri		
liken florası		

Samanlı Dağları karınca faunası sera yaklaşımları toprak verimliliği		
Turizm		
alternatif turizmi		
destinasyon markalaşma süreci	5	3,76
inanç turizmi		
kültürel miras turizmi		
tarihi kent dokusu ve turizm		
Coğrafya		
İznik beşeri ve iktisadi coğrafyası	3	2,26
İznik şehri		
turizm coğrafyası		
Antropoloji		
İskelet paleo antropolojisi	2	1,5
İznik Geç Bizans Dönemi insanların çene ve dişlerinin antropoloji		
Şehir ve bölge planlama		
kent kimliği	2	1,5
mekansal gömülük		
Sanat		
Antik Çağ'da İznik ve çevresinde resim sanatı	2	1,5
İznikli şairler		
Diğer		
aile planlaması		
çevre yönetimi	4	3,0
İznik Yeşil Cami sonlu elemanlar yöntemi		
sosyo- ekonomik durum		
Toplam	133	100

Tablo 11'de hazırlanan tezlerin adlarına göre oluşturulan detaylı konu dağılımları yer almaktadır. Buna göre hazırlanan tezlerdeki konuların çok çeşitli olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların çini ve seramik, mimari, İznik gölü, tarih ve arkeoloji, jeoloji, fauna ve flora, turizm, coğrafya, antropoloji, şehir ve bölge planlama, sanat ve diğer alanlarda yapıldığı tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada İznik ile ilgili yapılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik profilleri ortaya konulmuştur. 1988-2019 yılları arasında yapılan lisansüstü tezlerin çoğunluğunu yüksek lisans tezleri oluşturmaktadır. En fazla lisansüstü tez 2019 yılında yayınlanmıştır. En çok lisansüstü tezin yayınlandığı üniversiteler İstanbul Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi olmuştur. Lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımları incelendiğinde en fazla tezin Sosyal Bilimler

ve Fen Bilimleri enstitülerinde yayınlandığı ortaya çıkmıştır. Mimarlık ve sanat tarihi anabilim dalının en fazla tezin yayınlandığı anabilim/anasanat dalı olduğu yapılan araştırmalar sonucunda belirlenmiştir. Bilim dallarına göre inceleme yapıldığında bilim dallarının çoğu ile ilgili bilginin yazmadığı görülmüştür. Sayfa aralıklarına göre lisansüstü tezlerin dağılımları incelendiğinde sayfa sayılarının 101-200 sayfa arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Danışman unvanına göre dağılımlara bakıldığında en fazla profesör unvanında tez danışmanı olduğu ve tezlerin dilinin çoğunlukla Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Lisansüstü tezler incelenirken dizinde yer alan konular ve tezlerin adlarına göre oluşturulan detaylı konu dağılımları incelenmiştir. Dizindeki konu dağılımlarına göre en çok çalışılan konular; güzel sanatlar, mimarlık ve sanat tarihidir. Tez adlarına göre yapılan detaylı inceleme sonucu ağırlıklı olarak çini ve seramik, mimari, İzmit gölü, tarih ve arkeoloji, jeoloji, fauna ve flora konularında çalışılmış olması araştırmacının diğer bir sonucudur.

Bu araştırmada İzmit ile ilgili yapılan lisansüstü tez çalışmalarının genel görüntüsü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmacının bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. YÖKTEZ arama motoru üzerinden yapılan araştırmalar sonucunda İzmit ile ilgili hazırlanan lisansüstü tez sayılarında 2019 yılında artış olduğu görülmektedir. Tezlerin 2019 yılında artış göstermesinin, İzmit'in UNESCO adaylık süreci ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. Bu durum İzmit kentine yönelik ilginin artması ve mevcut kültürel değerlerin farkına varılması noktasında önemlidir. Yapılan çalışmalar bu sürece katkı sağlayabilmesi bakımından da değerli bulunmuştur. Çalışmalarda eksik olarak tespit edilen konular üzerine yoğunlaşılması da UNESCO sürecine ve İzmit'in daha iyi tanıtılmasına destek sağlayabilir. Araştırma bulgularının çok çeşitli ve çok boyutlu olması, İzmit ile ilgili çalışan kamu, özel sektör gibi çeşitli paydaşların çalışma süreçlerindeki yol haritalarını şekillendirmelerinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Ek olarak, yapılan çalışmaların konu dağılımlarına bakıldığında çok çeşitli alanlarda çalışma imkânının olduğu anlaşılmaktadır. İzmit'in sahip olduğu kültürel, tarihi ve doğal değerler ile turizm potansiyeli yüksek olmasına rağmen turizm alanında yapılan çalışmaların az olduğu görülmüştür. Yapılacak tüm akademik çalışmalar İzmit'in korunması ve turizminin geliştirilebilmesi noktasında değerlidir. Bu verilere göre İzmit ile ilgili daha az çalışılan konulara yönelmenin araştırmacılar için faydalı olacağı düşünülmektedir. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda İzmit ile ilgili ulusal ve uluslararası dergilerde

yayımlanan makalelere ve bildirilere ilişkin bibliyometrik çalışmalar da yapılabilir.

Bu araştırmada YÖKTEZ veri tabanından ulaşılabilen tezlerin kullanılmış olması bu çalışmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Bibliometric Profile of Postgraduate Theses About
İznik**

*

Ayşen Acun Köksalanlar- Burcu Soykök
Bursa Uludağ University

In bibliometric research, various insights related to scholarly communication are gained by using mathematical and statistical methods and analyzing certain characteristics of documents or publications (Al and Coştur, 2007; Zan, 2012). "Bibliometrics is the application of mathematical and statistical methods to books and other media of communication." (Pritchard, 1969). Thanks to bibliometric technique, literature development in a certain field can be shown and a roadmap for future researchers can be created (Aydın, 2017). Bibliometrics is used to evaluate publications and citation data and reveal developments in the field of study. Therefore, it is a research approach that is used in many fields and by many people (Özel and Kozak, 2012). Reviewing the relevant literature (Kozak, 2001; Al and Coştur, 2007; Yalçın, 2010; Al, Soydal and Yalçın, 2010; Taşkın and Çakmak, 2010; Zencir and Kozak, 2012; Zan, 2012; Çiçek and Kozak, 2012; Şakar Denктаş and Cerit, 2013; Çakıcı, Yıldırım and Karacaoğlu, 2013; Polat, Sağlam and Sarı, 2013; Cevizkaya, İlsay and Avcıkurt, 2014; Hotamışlı and Erem, 2014; Şahin and Acun, 2015; Temizkan, Çiçek and Özdemir, 2015; Hotamışlı and Efe, 2015; Ulu and Akdağ, 2015; Bozkurt Çetinkaya and Çetin, 2016; Arslan and Emeksiz, 2016; Tayfun, Küçükergin, Aysen, Eren and Özekici, 2016; Yılmaz, 2017; Alımanoğlu and Ayazlar, 2017; Beşel and Yardımcıoğlu, 2017; Demirbulat GÜdü and Dinç Tetik, 2017; Ayaz and Türkmen, 2018; Çapar, Toksöz ve Dönmez, 2018; Aydın and Aksöz, 2019; Demiral and Saatçi, 2019), we can see that bibliometric studies have increased in recent years.

The reasons for the selection of the postgraduate dissertations on İznik (Nicaea) in this study can be listed as follows: the fact that İznik in the historical process has hosted civilizations such as the Roman, Byzantine, Seljuk, and Ottoman and today bears the traces of these civilizations, the values of cultural heritage, the presence of the first examples of the early Ottoman structures, the fact, that it is the main and important production center of tile art in

Ottoman Empire, the fact that two important councils for the Christian faith took place in Iznik, the lake, the natural beauties, the tourist potential, and the fact that it is in the process of being nominated for UNESCO World Heritage.

The reason for using bibliometric analysis in research is that it provides written documents that belong to the relevant discipline, thanks to the realistic profile that results from the registration, definition, classification, and qualitative analysis of publications in the literature. To reveal the dissertations written up for Iznik and to guide the studies to be carried out, the bibliometric study was chosen, which makes it possible to reveal the general structures of scientific studies belonging to a particular discipline, by the statistical results. It is considered that the findings obtained in this study, which is characterized bibliometric study, are important to present the general picture of postgraduate dissertations published in the field of Iznik with numerical data.

In this study, document review was used as the data collection method. The theses examined in the frame of bibliometric analysis were scanned through "Yükseköğretim Kurumu (YOK)" database with the "Iznik" keyword. All results were recorded and bibliometric tags were created. In this context, the aim of the study was to reveal the general characteristics of the postgraduate dissertations written on Iznik and to determine the studies conducted. Certain parameters were the type of study, the year, the university, the institute, the department/art branch, the science/art branch, the advisor's title, the number of pages, the language, and the subject. In this way, it was aimed to create an inventory containing the fields studied and the information related to them.

Since there were continuous updates and new dissertation addition processes on the relevant website, the review process was started on 21.01.2020 and ended on 21.02.2020 in order to collect reliable data. All updates made during this period have been transferred to the data file through the necessary checks.

As a result of this study, which uncovered the bibliometric profiles of postgraduate dissertations written on Iznik, it was found that the majority of postgraduate dissertations done between 1988-2019 were master's theses. Most postgraduate dissertations were published in 2019, and the universities where most postgraduate dissertations were published were Istanbul University and Bursa Uludag University. When the distribution of postgraduate

dissertations by institutes was examined, it was found that most postgraduate dissertations were published in the institutes of Social Sciences and Science and Technology. As a result of the research, it was identified that the Department of Architecture and Art History was the department/art major publishing most of the dissertations. When investigating by science branches, it was found that no information was written about most of the science branches. When investigating by disciplines, it was determined that no information was written about most of the disciplines. When examining the distribution of postgraduate dissertations by page range, it was found that the number of pages was concentrated between 101-200 pages. When the distribution was analyzed by the title of the advisor, it was found that the thesis advisor was mostly a professor and the language of the dissertations was mostly Turkish. While reviewing the postgraduate dissertations, the subjects in the index and the detailed subject distributions formed according to the names of the dissertations were studied. Fine Arts, Architecture, and Art History were found to be the most studied fields by the subject distribution in the index. As a result of the detailed review made by the dissertation titles, tiles and ceramics, architecture, Lake Iznik, history and archeology, geology, fauna, and flora were found to be the mainly focused fields.

In this research, we aimed to reveal the general picture of postgraduate dissertations on Iznik. It is believed that this research will shed light on future studies. As a result of the research on the YOK database, it was observed that there was an increase in the number of postgraduate dissertations written on Iznik in 2019. It was suggested that the increase in the number of dissertations in 2019 may be due to the UNESCO nomination process of Iznik. This is important to increase the interest in the city of Iznik and to recognize the existing cultural values. The studies were also found to be valuable in terms of contributing to this process. Focusing on the issues identified as missing in the studies can also support the UNESCO process and better promotion of Iznik. It is believed that the wide range and multidimensionality of the research findings will be useful in setting the roadmaps of various stakeholders such as the public and private sectors working on Iznik.

Furthermore, when examining the subject distribution of studies, it was found that there are opportunities to study in a wide variety of fields. Although Iznik has a high tourism potential with its cultural, historical, and natural values, it was found that there are few studies in the field of tourism. All

academic studies to be conducted are valuable in terms of the preservation of Iznik and the development of its tourism. According to these data, it is believed that it will be beneficial for researchers to focus on less-studied subjects on Iznik. In further research, bibliometric studies can be conducted on articles and papers on Iznik published in national and international journals.

Using only the dissertations that can be accessed via the YOK database constitutes the limitation of this study.

Kaynakça / References

- Al, U. ve Coştur, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(2), 142- 163.
- Al, U., Soydal, İ. ve Yalçın, H. (2010). Bibliyometrik özellikleri açısından bilginin değerlendirilmesi. *Bilgi*, 55, 1-20.
- Alımanoğlu, Ç. ve Ayazlar, G. (2017). Türkiye'de kırsal turizm konulu lisansüstü tez çalışmaları üzerine bibliyometrik bir inceleme (2003-2016). *International Rural Tourism and Development Journal*, 1(1), 6-12.
- Arslan, E. ve Emeksiz, M. (2016). Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi konusunun bibliyometrik profili ve gelecek çalışmalar için öneriler. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Ayaz, N. ve Türkmen, B. M. (2018). Yöresel yiyecekleri konu alan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 2(1), 22-38.
- Aydın, B. ve Aksöz, O. E. (2019). Destinasyon alanında yayınlanmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(1), 615-636.
- Aydın, B. (2017). Yükseköğretim kurulu tez merkezinde (yöktez) yiyecek içecek işletmeciliği alanında kayıtlı bulunan tezlerin bibliyometrik analizi. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 2(1), 23-38.
- Beşel, F. ve Yardımçoğlu, F. (2017). Maliye Dergisi'nin bibliyometrik analizi: 2007-2016 Dönemi. *Maliye Dergisi*, 172, 133-151.
- Cevizkaya, G., İlsay, S. ve Avcıkurt, C. (2014). Turizm alan yazınında engelliler ile ilgili çalışmaların bibliyometrik profili 2000-2013. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 101-108.
- Çakıcı, C., Yıldırım, O. ve Karacaoğlu, O. (2013). Ulusal turizm kongreleri bildirilerinin bibliyometrik profili. 14. *Ulusal Turizm Kongresi*, Kayseri.

- Çapar, G., Toksöz, D. ve Dönmez, B. (2018). Turizm rehberliği alanında yapılan akademik çalışmaların incelenmesi. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 1(2), 57-73.
- Çetinkaya Bozkurt, Ö ve Çetin, A. (2016). Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi'nin bibliyometrik analizi. *JED GKD*, 11(2), 230-263.
- Çiçek, D. ve Kozak, N. (2012). Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili. Kozak, Yeşiltaş (Ed). *VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, Nisan, Kemer, Antalya, 196-211.
- Demiral, N. Ö. ve Saatçi, G. (2019). Kültürel miras konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Avrasya Bilimler Akademisi Avrasya Eğitim ve Literatür Dergisi*, Özel Sayı 15 Haziran, 7-19.
- Demirbulat, Gündü, Ö. ve Tetik Dinç, N. (2017). Sürdürülebilir turizm konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 20-30.
- Hotamışlı, M. ve Efe, D. (2015). Duygusal zeka ve liderlik ilişkisi bağlamındaki çalışmaların bibliyometrik analiz ile incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 101-121.
- Hotamışlı, M. ve Erem, I. (2014). Muhasebe ve Finansman Dergisi'nde yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (63), 1-20.
- Kozak N. (2001). Türkiye'de turizm pazarlaması literatürünün gelişim süreci: 1972-1998 yılları arasında hazırlanmış lisansüstü tez çalışmaları üzerine biyo-bibliyografik bir inceleme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 26-33.
- Özel, Ç. H. ve Kozak, N. (2012). Turizm pazarlaması alanının bibliyometrik profili (2000-2010) ve bir atf analizi çalışması. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 715-733.
- Polat, C., Sağlam, M. ve Sarı, T. (2013). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi'nin bibliyometrik analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 273-288.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics?. *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.
- Şahin, S. ve Acun, A. (2015). Turist rehberliği alanının bibliyometrik profili ulusal turizm kongreleri bildirileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(34), 213-234.
- Şahin, S. ve Acun, A. (2015a), Turist rehberliği alanının bibliyometrik profili (Makaleler ve Lisansüstü Tezler), 16. Ulusal Turizm Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 1456-1475.

- Şakar Denктаş G. ve Cerit, A. G. (2013). Uluslararası alan indekslerinde türkiye pazarlama yazını: bibliyometrik analizler ve nitel bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 37-62.
- Taşkın, Z. ve Çakmak, T. (2010). Başlangıcından bugüne Bilgi Dünyası Dergisi'nin bibliyometrik profili. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 332-348.
- Tayfun, A., Küçükergin, G. F., Aysen, E., Eren, A. ve Özekici, Y. K. (2016). Turizm alanında yazılan lisansüstü tezlere yönelik bibliyometrik bir analiz. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (1), 50-69.
- Temizkan, S. P., Çiçek, D. ve Özdemir, C. (2015). Sağlık Turizmi Konusunda Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Profili, *International Journal of Human Sciences*, 12 (2), 394-415.
- Ulu, S. ve Akdağ, M. (2015). Yayınlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili: selçuk iletişim dergisi örneği. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(1), 5-21.
- Yalçın, H. (2010). Millî Folklor dergisinin bibliyometrik profili (2007-2009). *Millî Folklor*, 22(85), 205-211.
- Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda bahşiş ile ilgili yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 65-79.
- Zan, B. U. (2012). *Türkiye'de bilim dallarında karşılaştırmalı bibliyometrik analiz çalışması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zencir, E. ve Kozak, N. (2012). Sosyal bilimler enstitü dergilerinde yayımlanan turizm makalelerinin bibliyometrik profili (2000-2010). *VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 673-682.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Köksalanlar Acun, A. ve Soykök, B. (2021). İznik ile ilgili lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5504-5524. DOI: 10.26466/opus.715082

Sergei Skripal: A Study of the Covert Operation to Assassinate the Russian Double Agent

DOI: 10.26466/opus.800519

*

Md. Ishtiaq Ahmed Talukder *

* PhD Student, Department of Security Strategies and Management, Institute of Security Sciences
Turkish National Police Academy, Ankara, Turkey

and

Associate Professor, Department of Criminology and Police Science
Mawlana Bhashani Science and Technology University, Tangail, Bangladesh

E-Mail: i.a.talukder@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-6702-5446](https://orcid.org/0000-0001-6702-5446)

Abstract

Intelligence collection still remains one of the fundamental purposes of the intelligence agencies, which sometimes lead them to get involved in insurgency as a part of their counterinsurgent acts covertly or overtly. Covert operation leading to double agent Sergei Skripal, the Russian double agent who formerly worked for MI6, was such a person whose life along with his daughter was at risk, as they were alleged to be poisoned by Novichok agents. While analysing covert operation in general, this study aims at describing the attack on Skripal, as well as investigating into the fact and present with relevant information regarding the attack. Online-based resources have been used for gathering necessary information on the Skripal attack, and the perception claims made by the disparate authorities have been analysed to reach for the final conclusion. This paper concludes that the Novichok attack was particularly aimed at Skripal in Salisbury, which brought the question of Russian involvement. As it is denied from the beginning by Russia, the UK brought the allegation in their parliament blaming it as use of force by Russia which is a clear violation of the UN Charter.

Keywords: Sergei Skripal, Covert Operation, Double Agent, Nerve Agent, Novichok, Spy.

Sergei Skripal: Rus Çift Taraflı Ajanına Suikast Amaçlı Örtülü Operasyon Üzerine Bir Çalışma

Öz

İstihbarat toplama hala istihbarat teşkilatlarının temel amaçlarından biri olmaya devam etmektedir ve bu da bazen onların isyan bastırma eylemlerinin bir parçası olarak gizli veya açık bir şekilde isyana karşımlarına neden olmaktadır. Daha önce M16 istihbaratı için çalışan Rus kökenli ve çift taraflı ajan Sergei Skripal, Novichok ajanları tarafından yapılan gizli bir operasyonla kızıyla birlikte zehirlendikleri iddiasıyla hayatı tehlikeye girmiş bir kişidir. Bu çalışma, örtülü operasyonu genel olarak analiz ederken, Skripal'e yapılan saldırıyı tanımlamanın yanı sıra, olayı araştırmayı ve saldırıya ilişkin gerekli bilgileri sunmayı amaçlamaktadır. Skripal saldırısı hakkında gerekli bilgilerin toplanması için açık kaynaklar kullanılmış ve nihai sonuca varmak için farklı otoriteler tarafından yapılan algı iddiaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu makalede varılan bulgular, Novichok saldırısının özellikle Salisbury'deki Skripal'i hedef aldığı ve bunun da Rus müdahalesi sorununu gündeme getirdiği sonucuna varmaktadır. Rusya'nın başından beri yalanladığı bu olay İngiltere, Rusya'nın güç kullanımı olarak suçlandığı ve BM Sözleşmesi'nin açık ihlali olduğu iddiasını parlamentoya taşımıştır.

Anahtar Kelimeler: Sergei Skripal, Örtülü Operasyon, Çift Taraflı Ajan, Nerve Agent (Sinir Bozucu Madde), Novichok, Casus.

Introduction

Gathering intelligence about the plans and strategies of the foreign countries towards one's own interest, has been an old tactic for the states to secure themselves. Secret intelligence personnel have to perform this crucial task for the state even though their lives are at stake, indicating that collecting intelligence is not an easy task. Intelligence collection nevertheless remains the sole purpose of the security officials or the intelligent agents; it has been believed that they also get involved in insurgency as a part of their counterinsurgent acts covertly or overtly, which otherwise is called 'information and psychological war' (Tagiltseva, 2018, p.92).

During the Cold War, the United States of America (USA) and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) had started this massive information collection activity which basically started with the tension and nuclear arms manufacturing competition after the Second World War. In the name of intelligence collection, both the USA and USSR used a different name but similar tactics, like special service, covert operation, secret operation, or counterintelligence etc. Both countries have lists of operational history since the Second World War, but the then USSR and current Russia seem to be confronted more for their covert action (Ilyin, 2019, p.14).

Especially in the current information-psychological war of the western media, particularly by the British media has been aiming at the Russian government for the last decade (Kushneruk, 2018, p.80). Double agent secret operations got prominent for the last few decades as well, which later increased agitation at the administration of the countries like the USA and UK. Agents were exchanged and blamed to be executed in different period of times for spying and betraying own country; Sergei Skripal is such an example for the United Kingdom (Ilyin, 2019, p.25; Krasko and Ivkina, 2018, p.352).

In the history of intelligence collection operation, sometimes the persons, who are commonly called special agents, turn out to act for two (double agent) or more countries. Especially, agents from Russia have been found more in this double agent role in the UK and the US. The problem starts there. Sergei Skripal was such a double agent who was

attacked along with his daughter with a life-ending poison called Novichok, which was invented by a Russian scientist (Krasko and Ivkina, 2018, p.353).

While analysing covert operation in general, this study aims at describing the attack on Skripal, as well as investigating the fact and present with relevant information regarding the attack such as strategies involved to kill, means of killing, the properties of Novichok agent and the investigation of the attempted assassination of Sergei Skripal and his daughter Yulia Skripal. This paper relies on secondary sources and some primary sources such as governmental reports. Thus online-based resources have been used to gather the necessary information on the Skripal attack and the perceptions, claims made by the disparate authorities have been analysed to reach the final conclusion about the case.

Covert Action

All the secret services agencies under respective government authority covertly work for the collection of various types of information, which is called *Intelligence*. With the particular aim of collecting intelligence, covert action has been considered an important tool for the government (Cormac et al., 2016, p.14). The activity of covert actions came 'into the forefront of world attention' since 1987 ("Covert Action," 1987, p.63). However, the modern use remains highly classified and often used as an alternative to full-scale war. The history of the use of covert action thus remains a state's act that is specially designed to bring an outcome by not revealing its involvement to the public (Kearns, 2016, p.277). In order to understand the fundamentals of covert action, one should know what intelligence and its importance to the countries is; the following paragraph will shed light on it.

The term intelligence, on the other hand, covers a range of activities that are quite different from the other government functions. This can be justified in two different ways, firstly the nature of it which remains secret as the government tries to collect secret information of other governments and secondly, this particular secret information can create confusion or uncomfortable situation amongst the citizens of the country (Lowenthal,

2009, p.22). For example, the UK started its first intelligence collection business (the Secret Intelligence Services MI6 - SIS) back in 1909 with an attempt to handle the German invasion in the European region, which started the First World War (*SIS – Our History*, n.d.). In comparison, the US counterparts started their activities mostly after the Second World War through the National Security Act 1947, giving birth to the CIA (Rudgers, 2000, p.249). The former Soviet Union also did not fall behind in this competition as they had started long before the others, which started with its secret operation to counter the Bolshevik revolution in 1917 in the name of ‘Cheka’ (Haslam, 2016, p.13).

In the Russian system, the definition of intelligence is clearly defined along with its collection procedures and the extent to which an intelligence collection officer could go. According to the Federal Law of 10 January 1996 N 5-Φ3 “On Foreign Intelligence”, Article 2 describes intelligence as the process of: “obtaining and processing information about the real and potential opportunities, actions, plans and intentions of foreign states, organizations and individuals ... that affect the vital interests of the Russian Federation”.

The Federal Law further discusses the power of the intelligence collection agencies in Article 6, where it states that the foreign intelligence agencies would try and maintain confidentiality and take appropriate measure to collect information and secure them. Subsection 4 and 9 of article 6 authorizes counterintelligence activities and interaction with the foreign intelligence bodies to secure important information as well.

The concept of special operations or secret actions may have surfaced long before the development of the discourse in the ancient periods. However, as a structured and important decision maker and also as a role player in world politics, it resurfaced after the second world war and with the start of the Cold War period (Rosenbach & Peritz, 2009a, p.33). After WWII, the United States, the United Kingdom and USSR both fell into their own power game where one always tried to remain top of the others. The concept of special secret operation later converted into covert operation with an intention to collect information and counterintelligence activities and especially to ‘avoid strategic surprise’ (Lowenthal, 2009, p.24).

Terminologically, intelligence could be a vague concept, but the common agreement about its main feature of information is true. As per Britovšek (2018, p.165), intelligence has three major concerns, which are collection, analysis and counterintelligence (in order to prevent someone from accessing it or try to destroy it). The definition of intelligence does not only confine itself into data collection and processing acts but also has extra-terrestrial activities. Warner (2008) stated in his paper (which was published on the CIA website) that intelligence is “secret, state activity to understand or influence foreign entities”, which denotes that apart from espionage, some secret service agencies can also conduct a covert operation to create influence among other political entities. As per the third concern of intelligence, counterintelligence, therefore, may have been used for creating influence or covert actions in the form of sabotage or terrorism (Van Cleave, 2013, p.58).

Henceforth, it is quite clear that every country has its own special intelligence collection unit with a unique feature of collecting secret security information to avoid future trouble from different countries. The use of intelligence agencies was largely found after the Cold War period. For instance, the United States used its specialised organisation for intelligence collection and counterinsurgency, the CIA, to conduct special mission during the Cold War period against the USSR spectre, which was termed as ‘Covert Action’ (Rudgers, 2000, p.249). The confusion, tension of potential USSR subversive activities raised complexity in the international arena, which, after all, pushed the UK and the US to conduct joint covert operations, and alongside that, the USSR began the era of information warfare (Manoilo, 2019). At this current age of the 21st century, the activities and functions of the intelligence agencies have increased with broadened dimensions. Nevertheless, its ultimate usage lies in the decision-making processes of the politicians. In 2012, UK GCHQ’s cyber operation showed their presence in the covert activities in the recent period of time which the British authority claims to conduct for information gathering and surveillance for future security threats (Cormac, 2014).

According to western media and claims made by UK officials, Russia has been conducting a covert operation to assassinate its agents in the UK. However, Russia has been saying it as a planned operation and a

propagation of the British media and political actors 'anti-Russian hysteria' (Krasko and Ivkina, 2018; K, 2019). At this stage, it is needed to know what 'covert operation' refers to. On the other hand, the United States military identifies covert operation as "an operation that is so planned and executed as to conceal the identity of or permit plausible denial by the sponsor" (*Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, 2010, p.68). The covert operation thus is a tool widely used in the intelligence community with different purpose like clandestine operation, especially by the US (Rosenbach & Peritz, 2009b). In the history of 21st-century intelligence, numerous examples can be found where country agents have used this tool to eliminate a possible threat such as spies with valuable secret information as well as gathering information about the foreign nation. Russia has always remained at the top of the talk in this aspect. However, the covert operation has also been defined as a set of coordinated coercive tactics used by one state to affect the sovereign affairs of another state without resorting to direct armed assault (Berkeley La Raza Law Journal, 1984).

As per the conceptual and organizational view, covert operation as an important tool in intelligence emerged after World War II. To be more specific, the United States gave birth to its modern and intellectual child, the CIA, in 1947. Clark Clifford was the responsible person to draft the legislation for it, who kept a provision called "other functions and duties" in the draft of National Security Act, 1947 (Rudgers, 2000, pp. 249–262). As per the National Security Act of 1947, a covert operation is such: "...an activity or activities of the United States Government to influence political, economic, or military conditions abroad, where it is intended that the role of the United States Government will not be apparent or acknowledged publicly..." (United States Codes, 1947).

Ever since the development of the US intelligence agency, the CIA, covert action has been an important political operation sanctioned by the White House but conducted secretly to hide the identity and at the same time have a deniable scope. Though sometimes it has been seen that the agency failed to do its duty and brought unintended consequences, which brought disgrace for the U.S.

Covert operations are mainly conducted as intelligence and counterintelligence tool, but its methods and means are not clearly stated

in the US and UK laws. Russia, on the other hand, has stated the techniques and the procedures of intelligence collection activity in its Federal Law "On Foreign Intelligence". Article 13 of the law actually allows its intelligence agencies to use any kind of 'methods and means' which may include secretly using the audio-video documentation technique and necessary other means to collect information which "should not harm the life and health of people and harm the environment" (*Federal Law of January 10, 1996, N 5-Φ3 "On Foreign Intelligence, n.d.*). After the breaking of the USSR and forming new Russia, the new government formed its Foreign Intelligence Service of Russia, which is also a predecessor of KGB and has been operating in this modern era quite successfully, e.g. in 2015, the special forces unit of the Russian Foreign Intelligence Service Zaslou helped rescue employees of the US Embassy from Sana which is the capital of Yemen (Egor, 2018).

The basic types of covert action are propaganda, political/ economic action, paramilitary operations, and lethal action (Lowenthal, 2009, p.32). Consequentially, the secret agents have to plan, procure, analyse the intelligence and then execute its covert operation and perform its counterinsurgency acts.

The British had built their agency long before the US did, back in 1909. They also found to have a different name for their covert operations called Special Political Action (SPA) or Disruptive Action. In contrast, the Soviets found to use Active Measure, which includes both covert and overt actions (Scott, 2004). The agencies main target was to support the government by implementing policy goals. The British politician believed that they need to look for diplomatic solutions that will neither make them involved in a violent war nor let them do nothing while the security was at stake (Lowenthal, 2009, p.251).

Apart from the collection of secret information, this particular tool has also been used to assassinate targeted people, specially rebels, spies or double agents. The case of Sergei Skripal is not an exception to this. He and his only daughter Yulia Skripal were exposed to a lethal chemical agent, which hospitalized them in the UK. This covert operation has been revealed by the UK agencies in front of the world. The next section of this paper will discuss the method of the covert operation along with a brief

description of the lethal chemical weapon used in his attempted assassination (*SIS – Our History*, n.d.).

The Case of Sergei Skripal

Sergei Skripal, born on 23 June 1951, grew up in the period of the USSR near the Baltic Sea. He started working for Russian military intelligence Main Intelligence Directorate (GRU), posted to Malta and later posted to Spain. During the Boris Yeltsin regime, the agents working abroad were “not paid for long periods”, which made him look for economic opportunities (Connor, 2018). Looking for better opportunities made him meet with his MI6 handler to whom he revealed his identity as a GRU agent. As a Russian double agent, while working for the UK, he received the code name "Forthwith" (Lamont, 2018) and provided valuable information to the agents. Afterwards, he found himself with a health issue, for which he went back to his Moscow GRU headquarters and was diagnosed with diabetes. In 2000 he resigned from GRU but joined Moscow local government office to continue his spy duty. However, he was still collecting his payment from MI6. In 2004 he was singled out by the Federal Security Service (FSB) as a suspect of a double agent, and following that, in 2006, he was convicted for 13 years under the crime of spying for the United Kingdom. The accusation against him was that he passed secret information to the UK back in the 1990s, worked for MI6, and also used to give lectures on the Russian military about their working methods and intelligence collection procedures in order to counteract them (Fakhrutdinov, 2018). Later on, with the help of the US government's agents swap attempt agreement with Russia, he was pardoned and then decided to settle in Salisbury, the UK (Connor, 2018; Lamont, 2018).

Skripal bought a two-story building in Salisbury, where he brought his wife Liudmila and two children in 2011 (Lamont, 2018). He lost his wife in 2012 and son Alexander in 2017, and his only daughter Yulia used to visit him frequently after she moved back to Russia (Tikhomirov, 2018). After the death of his two family members, he was living a normal life, joined a local club in Salisbury and passing his times with his cat. Just after a year of his son's death, he and Yulia got attacked at Salisbury park in 2018.

Newspapers based in the UK started covering the story of the covert operation just after the attack was revealed by the UK government. The UK police and investigative department had rushed into the scene to discover the fact behind the assassination attempt. Sergei Skripal and his daughter Yulia Skripal were discovered unconscious in a park in Salisbury, England on 4 March 2018 according to claims in the media and remained unconscious for weeks. Their primary reason for unconsciousness could not be identified immediately. They were medicalised and then got released on 9 April 2018. After the attack on 7 March 2018, the UK authority disclosed that Skripal and his daughter were exposed to lethal 'nerve agent', which was specified by Theresa May on 12 March 2018, as she shared in the House of Commons that the nerve agent was nothing but "Novichok (A-234)" (Clarke & Vaal, 2018; Haynes et al., 2018; Vale et al., 2018). The Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) on 12 April 2018 confirmed its identity. The Defence Science and Technology Laboratory (DSTL), Porton Down, did the laboratory test for OPCW, and they confirmed that the toxic chemical has 'high purity' Novichok (Connor, 2018; *OPCW Issues Report on Technical Assistance Requested by the United Kingdom*, 2018; "Spy Poisoning: Highest Amount of Nerve Agent Was on Door," 2018).

Sir Mark Sedwill (the UK National Security Adviser) regarding the Salisbury attack stated that the DSTL has managed to identify the location of the nerve agent. According to their findings, the nerve agent was detected in the highest amounts on the doorknob of Mr Skripal's front door, which was identified as a liquid state (Vale et al., 2018). Sir Sedwill added more on the issue on 13 April 2018, as he said, "We, therefore, continue to judge that only Russia has the technical means, operational experience and motive for the attack on the Skripals and that it is highly likely that the Russian state was responsible. There is no plausible alternative explanation" (Sedwill, 2018).

It is strongly believed by the Russian counterpart that it was simply British propaganda against Russia, who by fabricating the case, tried to divert the attention from the US election scandal and put pressure on Moscow (Ilyin, 2019, p. 25; Krasko & Ivkina, 2018; Tagiltseva, 2018). Another Russian web-based news portal shared that British secret services had been preparing the Skripals' case since 2015 (Kamran, 2019).

The Skripals' case has been treated as an attempt to murder where the father and daughter are believed to come in contact with the nerve agent while at their home's front door. According to investigators, the other exposed places where traces of Novichok were evident are the Mill and Zizzi, a place where the victim spent their last afternoon before the attack ("Russian Spy Poisoning," 2018). In order to secure other people from being exposed and other evidence, police cordoned off Skripal's home and nearby children's playground. BBC news further stated that, for better investigation and safety, the UK authority engaged 250 counter-terrorism officers and about 180 military personnel just after the incident.

The primary investigation concentrated on the following items before 14 March 2018: Skripal's home, his BMW car, the places they went to eat, and the bench where he and his daughter lost their consciousness (Morris, 2018). On 14 March 2018, the military recovered a vehicle and later removed it from Gillingham in Dorset as they suspected it could be affected by the poison (*Police Cordon off Road in Gillingham Following Poisoning in Salisbury*, 2018; Trim, 2018). On the other side, the media had different news concerning the source of the poison. The British media speculated that Novichok might have been planted in any of the belongings of Yulia Skripal while she was travelling from Moscow to London (Mendick et al., 2018), whereas the US media expressed the agent would have been planted in Skripal's car (Association, 2018).

Tom Lamont (2018), in his online-based article, in - *The Poison War*, introduced an intelligence historian named Boris Volodarsky, who was present while spy swap of Skripal. Volodarsky shared with Lamont that the covert operation would have needed a big team in order to do their background study about the possible location of Skripal and population behaviour in the locality, as well as get their job done. Volodarsky also shared that to apply the nerve agent, it would have also required professional and technical expertise (Connor, 2018).

The UK authority did its best to identify the suspect and resolve the case as early as possible. Despite the warning provided by British Prime Minister Theresa May, Russia did not respond accordingly. However, the UK intelligence identified two Russian nationals, Alexander Petrov and Ruslan Boshirov ("Salisbury Novichok Poisoning: Russian Nationals Named as Suspects," 2018), who were suspected to be related to the

assassination and also found they were an active intelligence officer in Russian Military Intelligence (GRU) (Pérez-Peña & Barry, 2018).

According to Bellingcat, an investigative website which claimed to identify two agents on 26 September 2018, Ruslan Boshirov as Colonel Anatoliy Chepiga (RFE/RL, 2018) and the other suspect Alexander Petrov who is an alias of Alexander Mishkin, a doctor, both of them worked for Russian intelligence since 2010 (Bellingcat Investigation Team, 2018b). According to the evidence available at the hand of the UK, it suggested Chepiga was active in covert operations, and that's why due to his service, he got awarded from Russian President Putin. As per the UK official, he was alleged to involve in the Salisbury mission, to which the Bellingcat referred that the covert operation had been ordered "at the highest level" (Bellingcat Investigation Team, 2018a).

The British authority on 6th of August 2018 submitted an extradition request to Moscow in order to apprehend two suspects who were alleged to be involved in the Salisbury attack. The UK police force gathered witnesses and Closed-Circuit Television (CCTV) footage across the nation to identify the suspect (Hopkins et al., 2018). The UK government considered this incidence as an act of 'Use of Force' which might be a violation UN Charter and they were also looking for a legal answer as a consequence of this violation (Lewis, 2018, pp. 10,12).

After examination of the blood samples from the Skripals at the OPCW, Porton Down, experts found the presence of agent which is a derivative of Soviet-born nerve agents, developed in the 1980s in the cold war period. Novichok in Russian means "the new kids on the block"(Krasko & Ivkina, 2018). Novichok (A-234 agent) can be available in liquid form, which if deployed can be immersed through the skin. It starts its action by creating problems in the neural transmission system and the muscles. The reaction of the patient starts with light-headedness and then it turns to strained breathing and finally loses one's sense (Connor, 2018).

Nerve agents are highly hazardous organophosphorus chemicals that were originally created in Germany in the late 1930s and 1940s, which later became available in many other countries after World War II (Marrs et al., 2007). But the question is: what is Novichok? As Vale et. al. described in their article (Vale et al., 2018), Novichok is the fourth-generation type of nerve agent which was developed at the State Institute for Organic

Chemistry and Technology at Shikhany, near Volgograd in the Soviet Union in the 1980s. Vale et al also refer to Mirzayanov who explained the nature of the agent. Mirzayanov said that these compounds “were the springboard for the development and testing of the Novichok binary weapons” (Mirzayanov VS, Dismantling the Soviet/Russian chemical weapons complex: an insider’s view. quoted in Smithson et al., 1995). Here the term “binary weapons” denotes that the Novichok agents have two basic components which if mixed together can become the active nerve agent (Vale et al., 2018).

Both the Skripals suffered badly as they remained unconscious at the hospital for weeks. After a month Yulia and about two months or more Sergei was got released from the hospital when the doctor announced them out of critical condition (“Ex-Spy Skripal Discharged after Poisoning,” 2018; *Russian Spy: Yulia Skripal Discharged from Hospital - BBC News*, 2018) . Now they have been moved into a protected secret location, but their life is still at risk. On the other hand, the suspects are still at large as Russia has denied their involvement and refused to hand over them to the UK. But this attack has started another version of the cold war where around 30 countries including the UK and US have expelled around more than 150 Russian diplomats. Tension has been rising as no one from the Russian government is willing to cooperate with the UK’s demand. Russia, on the other hand, kept refusing the allegation and kept saying that it is the British media who laid down the foundation for believing the Russian poisoning story (Ilyin, 2019).

Conclusion

With the advent of modern technologies, countries have been drawn into a war of information, which might give them tactical advantages over one another. Intelligence gathering through a human agent is the first of its kind which is probably going to be replaced with other technological developments, but human intelligence will always have its importance. The 20th century had been full of the warlike events which gave birth to the need and use of intelligence. The Cold War period added a new dimension and speed in the collection of intelligence. Therefore, covert operation as an important counterintelligence tool has been leading

agencies to events such as spying over government security programs, double agents acting against own government, arresting and assassinating of the agents of other countries etc.

Though the complete system of intelligence collection is mainly based on the notion of saving one's country from enemies' ill attempt to sabotage or jeopardize the country's security as well as stability. However, it is observed that most secret service agencies ultimately have resorted to covert operation as per their counterintelligence actions. Agents of different security services of different countries thus found to be victims of this covert operations from time to time. Lethal Novichok poison attack on double agent Sergei Skripal was one of them. After few months of hospitalization both Skripals survived but the bi product of the event has been still carried on being discussed in the international arena.

The Skripal attack has been condemned by the UK, the US and also European Union as all of these countries blame Russia for this attack. However, Russia seems to be more adamant on their position in refusing the blame for which they blame the western media and the UK officials. But an attack on the English soil has raised another question of violation of UN charter of Use of Force which made the UK official angry at their Russian counterpart. Even though Russian media has been naming Skripal as a traitor to their motherland, the Russian government continuously refused to accept the blame which is made by the UK and western countries.

Skripal at his old age, leaving all his previous intelligence business behind, tried to settle down with his family. Unfortunately, he couldn't because soon after he moved to Salisbury, his wife and son passed away and after that he with his daughter got attacked with Novichok agent. They made it out of the hospital, but the case was not solved. The UK officials were investigating the case and pointed to the involvement of Russia in this attack. Russia on the other hand denied the accusation since its inception in the western media. Finally, it seems obvious that the task of intelligence collection specially when it is covert in nature, will remain pretty much hazardous and complicated for the agents, who put their lives on the line for securing their government.

Kaynakça / References

- Association, P. (2018, March 18). Sergei Skripal possibly poisoned through car's air vents, say US media. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/mar/18/ex-russian-spy-may-have-been-poisoned-by-cars-ventilation-says-us-media>
- Bellingcat Investigation Team. (2018a, September 26). *Skripal Suspect Boshirov Identified as GRU Colonel Anatoliy Chepiga*. Bellingcat. <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/09/26/skripal-suspect-boshirov-identified-gru-colonel-anatoliy-chepiga/>
- Bellingcat Investigation Team. (2018b, October 8). *Second Skripal Poisoning Suspect Identified as Dr. Alexander Mishkin*. Bellingcat. <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/10/08/second-skripal-poisoning-suspect-identified-as-dr-alexander-mishkin/>
- Berkeley La Raza Law Journal. (1984). Legality of Covert Action under Contemporary International Law. *Berkeley La Raza Law Journal*, 1(2), 139. <https://doi.org/10.15779/Z38GD3N>
- Britovšek, J. (2018). Comparing Counterintelligence and Counterterrorism – Similarities, Issues and Solutions. *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, year 20(2), 163–181.
- Clarke, E., & Vaal, D. D. (2018, February 18). Who is Sergei Skripal, how was the Novichok nerve agent used to poison him and who are the two Russian suspects behind the Salisbury attack? *The Sun*. <https://www.thesun.co.uk/news/5732435/sergei-skripal-russian-spy-poison-novichok-nerve-agent-salisbury-suspects-poisoning/>
- Connor, R. (2018, May 4). *Sergei Skripal: The former spy poisoned with a nerve agent* | DW | 05.04.2018. DW.COM. <https://www.dw.com/en/sergei-skripal-the-former-spy-poisoned-with-a-nerve-agent/a-43268388>
- Cormac, R. (2014, February 13). GCHQ's Cyber Offensive: Online Covert Action – Ballots & Bullets | School of Politics & International Relations, University of Nottingham. *Ballots & Bullets | School of Politics & International Relations, University of Nottingham*. <http://nottspolitics.org/2014/02/13/gchqs-cyber-offensive-online-covert-action/>
- Cormac, R., Goodman, M. S., and Holman, T. (2016). A Modern-Day Requirement for Co-Ordinated Covert Action: Lessons from the UK's

- Intelligence History. *The RUSI Journal*, 161(2), 14–21. <https://doi.org/10.1080/03071847.2016.1174478>
- Covert action: Uses and misuses. (1987). *Strategic Survey*, 88(1), 63–71. <https://doi.org/10.1080/04597238708460742>
- Covert Operations Law and Legal Definition* | USLegal, Inc. (n.d.). USLegal. Retrieved January 23, 2020, from <https://definitions.uslegal.com/c/covert-operations>
- Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms: Vol. Joint Publication 1-02*. (2010). Department of Defense. http://www.dtic.mil/doctrine/dod_dictionary
- Egor, K. (2018, December 20). *Chem segodnya zanimayetsya Sluzhba vneshney razvedki Rossii (What does the Foreign Intelligence Service of Russia do today?)*. <https://Tsargrad.Tv/>. https://tsargrad.tv/articles/chem-segodnja-zanimaetsja-sluzhba-vneshnej-razvedki-rossii_175065
- Ex-spy Skripal discharged after poisoning. (2018, May 18). *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-44165718>
- Fakhrutdinov, R. (2018, March 11). *NATO razberetsya: Britaniya zhaluyetsya na otravleniye shpiona (NATO will figure out: Britain complains about spy poisoning)*. *Газета.Ru*. <https://www.gazeta.ru/social/2018/03/11-/11678509.shtml>
- Federal Law of January 10, 1996 N 5-Φ3 "On Foreign Intelligence*. (n.d.). [Official]. <http://Ivo.Garant.Ru/>. Retrieved January 23, 2020, from <http://ivo.garant.ru/#/document/10135745/paragraph/12797:0>
- Haslam, J. (2016). *Near and Distant Neighbors: A New History of Soviet Intelligence* (Reprint Ed). Farrar, Straus and Giroux.
- Haynes, D., Hamilton, F., and Simpson, J. (2018, March 16). *Russia: Salisbury poison fears allayed by doctor*. *The Times*. <https://www.thetimes.co.uk/article/russia-salisbury-poison-fears-allayed-by-doctor-vf9v0zg0m>
- Hopkins, N., MacAskill, E., and Harding, L. (2018, August 6). *UK poised to ask Russia to extradite Salisbury attack suspects*. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/aug/06/uk-poised-to-ask-russia-to-extradite-salisbury-attack-suspects>
- Ilyin, A. N. (2019). *Rusofobiya Zapada, postroyennaya na sovremennykh sobytiyakh: Kogda ideologiya protivostoyat real'nosti (Russophobia of the West, built on modern events: When ideologemes oppose*

- reality). *Gorizonty Gumanitarnogo Znaniya (Horizons of Humanitarian Knowledge)*, 1. <https://doi.org/10.17805/ggz.2019.1.2>
- Kamran, H. (2019, January 5). *Hackers: The Case of Skripals has been prepared since 2015*. First Russian. https://tsargrad.tv/articles/hakery-delo-skripalej-gotovilos-s-2015-goda_177371
- Kearns, O. (2016). State secrecy, public assent, and representational practices of U.S. covert action. *Critical Studies on Security*, 4(3), 276–290. <https://doi.org/10.1080/21624887.2016.1246305>
- Krasko, A. S., and Ivkina, P. Y. (2018). The problem of the information war between the West and Russia on the example of "the Case of Skripal". *The Problem of the Information War between the West and Russia on the Example of "the Case of Skripal"*, 820s, 352–361.
- Kushneruk, S. L. (2018). Discourse-world of information-psychological war in the british online media. *Èkologiâ Âzyka i Kommunikativnaâ Praktika*, 4, 79–91. <https://doi.org/10.17516/2311-3499-041>
- Lamont, T. (2018, August 13). *Inside the Poisoning of a Russian Double Agent*. GQ. <https://www.gq.com/story/russia-spy-poisoning>
- Lewis, S. (2018). Salisbury, Novichok and International Law on the Use of Force. *The RUSI Journal*, 163(4), 10–19. <https://doi.org/10.1080/03071847.2018.1529889>
- Lowenthal, M. M. (2009). *Intelligence: From Secrets to Policy* (4th ed.). CQ Press: A Division of SAGE.
- Manoilo, A. (2019). "delo Skripaley" kak operatsiya informatsionnoy voyny (The case of the Skripal as an information warfare operation). *Vestnik Moskovskogo Gosudarstvennogo Oblastnogo Universiteta (Bulletin of Moscow State Regional University)*, 1. <https://cyberleninka.ru/article/-n/delo-skripaley-kak-operatsiya-informatsionnoy-voyny>
- Marrs, T. C., Maynard, R. L., Sidell, F. R., and Marrs, T. C. (Eds.). (2007). *Chemical warfare agents: Toxicology and treatment* (2nd ed). Wiley.
- Mendick, R., Sawyer, P., Evans, M., and Ward, V. (2018, March 15). Suitcase spy poisoning plot: Nerve agent "was planted in luggage of Sergei Skripal's daughter." *The Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/03/15/suitcase-spy-poisoning-plot-nerve-agent-planted-luggage-sergei/>

- Morris, S. (2018, March 14). Police home in on five key locations in Skripal attempted murder case. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/mar/14/police-five-key-locations-salisbury-in-skripal-attempted-case>
- OPCW Issues Report on Technical Assistance Requested by the United Kingdom. (2018, April 12). OPCW. <https://www.opcw.org/media-centre/news/2018/04/opcw-issues-report-technical-assistance-requested-united-kingdom>
- Pérez-Peña, R., and Barry, E. (2018, September 5). U.K. Charges 2 Men in Novichok Poisoning, Saying They're Russian Agents. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/09/05/world/europe/russia-uk-novichok-skripal.html>
- Police cordon off road in Gillingham following poisoning in Salisbury. (2018, March 14). ITV News. <https://www.itv.com/news/westcountry/update/2018-03-14/police-cordon-off-road-in-gillingham-following-poisoning-in-salisbury/>
- RFE/RL. (2018, September 28). *Report: Third Alleged Russian Agent Involved In Skripal Mission Identified* [News]. RadioFreeEurope/RadioLiberty. <https://www.rferl.org/a/report-third-russian-agent-involved-in-skripal-mission-identified-/29514321.html>
- Rosenbach, E., and Peritz, A. J. (2009a). *Confrontation or Collaboration? Congress and the Intelligence Community*. Belfer Center/Harvard Kennedy School.
- Rosenbach, E., and Peritz, A. J. (2009b, July). *Covert Action*. Belfer Center for Science and International Affairs. <https://www.belfercenter.org/-publication/covert-action>
- Rudgers, D. F. (2000). The Origins of Covert Action. *Journal of Contemporary History*, 35(2), 249–262. JSTOR.
- Russian spy poisoning: What we know so far. (2018, October 8). *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-43315636>
- Russian spy: Yulia Skripal discharged from hospital*—*BBC News*. (2018, April 10). *BBC News*. <https://www.bbc.co.uk/news/uk-43710126>
- Salisbury Novichok poisoning: Russian nationals named as suspects. (2018, September 5). *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-45421445>
- Scott, L. (2004). Secret Intelligence, Covert Action and Clandestine Diplomacy. *Intelligence and National Security*, 19(2), 322–341.

- Sedwill, S. M. (2018, April 13). *Letter from the UK National Security Adviser to the NATO Secretary General*. GOV.UK. <https://www.gov.uk/government/publications/letter-from-the-uk-national-security-adviser-to-the-nato-secretary-general>
- SIS – *Our History*. (n.d.). Secret Intelligence Service. Retrieved January 23, 2020, from <https://www.sis.gov.uk/our-history.html#section-1920>
- Smithson, A. E., Mirzayanov, V. S., Lajoie, G. R., & Krepon, M. (1995). *Chemical Weapons Disarmament in Russia: Problems and Prospects*. Washington (DC): *The Henry L. Stimson Center*, 21–33.
- Spy poisoning: Highest amount of nerve agent was on door. (2018, March 28). *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-43577987>
- Tagiltseva, Yu. R. (2018). Strategii i taktiki informatsionno-psikhologicheskoy voyny v kontekste rossiysko-britanskikh otnosheniy (Strategies and Tactics of the Information-Psychology war in the Context of Russian-British Relations). *Ekologiya Yazyka i Kommunikativnaya Praktika (Ecology of Language and Communicative Practice)*, 4. <https://cyberleninka.ru/article/n/strategii-i-taktiki-informatsionno-psikhologicheskoy-voyny-v-kontekste-rossiysko-britanskikh-otnosheniy>
- Tikhomirov, V. (2018, March 8). *Yad dlya shpiona. Kto i zachem otravil eks-razvedchika Sergeya Skripalya? (The poison for the spy. Who and why poisoned ex-intelligence officer Sergey Skripal?)*. Life.ru. <https://life.ru/p/1095659>
- Trim, L. (2018, March 14). *Local reveals van in new spy poison cordon area has been there for days*. Somersetlive. <https://www.somersetlive.co.uk/news/local-news/gillingham-dorset-becomes-latest-town-1337253>
- United States Codes. (1947). *50 U.S. Code § 3093 - Presidential approval and reporting of covert actions*. Office of the Law Revision Counsel of the United States Codes. [https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=\(title:50+section:3093+edition:prelim\)](https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=(title:50+section:3093+edition:prelim))
- Vale, J. A., Marrs, T. C., and Maynard, R. L. (2018). Novichok: A murderous nerve agent attack in the UK. *Clinical Toxicology*, 56(11), 1093–1097. <https://doi.org/10.1080/15563650.2018.1469759>
- Van Cleave, M. K. (2013). What is Counterintelligence? A Guide to Thinking and Teaching about CI. *The Intelligencer | Journal of U.S. Intelligence Studies*, 20(2), 57–65.

- Warner, Michael (2009). Wanted: A Definition of "Intelligence. In Andrew, C., J.Aldrich, R. & K.Wark, Wesley (Ed.), *Secret Intelligence*, (p.3-11). Routledge, Oxon.
- K, K. S. (2019). «Delo Skripaley» i Krakh sovremennogo mezhdunarodnogo slavyanskogo dvizheniya (The Case of the Skripals and the Collapse of the modern international Slavic movement). *Bol'shaya Yevraziya: Razvitiye, Bezopasnost', Sotrudnichestvo (Greater Eurasia: Development, Security, Cooperation)*, 2–1. <https://cyberleninka.ru/article/n/delo-skripaley-i-krah-sovremennogo-mezhdunarodnogo-slavyanskogo-dvizheniya>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Talukder, M. I. A. (2021). Sergei Skripal: A study of the covert operation to assassinate the Russian double agent. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 17(38), 5525-5544. DOI: 10.26466/opus.800519

Eylem Araştırması'nın Eğitim Alanında Kullanımı ve Önemi

DOI: 10.26466/opus.736788

*

Mahmut Karatay *- Muhammed Taş **

* Öğr.Gör., Munzur Üniversitesi , Tunceli M.Y.O. Tunceli/Türkiye

E-Posta: mahmutkaratay@munzur.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4810-9000](https://orcid.org/0000-0002-4810-9000)

** Öğretmen, MEB, Tunceli/Türkiye

E-Posta: muhammedtas0@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-5882-5812](https://orcid.org/0000-0001-5882-5812)

Öz

Bu çalışmada; öğretmene öğrenme metotlarını yansıtıcı değerlendirme imkanı sunarak paydaşlarla fikir alışverişinde bulunulması ve çeşitliliği sağlamasında, öğrenme stratejilerine alternatif stratejiler ve program geliştirmesinde, okul kültürü ve ikliminin oluşmasında ve bir problemle karşı karşıya kalındığında bunu öz kaynakları ile çözümleyebilmesine olanak sağlayan "eylem Araştırması" tanıtılmıştır. Eğitim alanında sıklıkla kullanılan ve bilimsel araştırma yöntemlerinden biri olan eylem araştırması, katılımcılığın ön planda olduğu genel olarak nitel bir araştırmalar içerisinde kabul edilmekle birlikte, nicel araştırma yöntem ve tekniklerinin de kullanıldığı bir araştırma türüdür. Uygulayıcıları tarafından tasarlanan ve yaşama geçirilen eylem araştırması, özellikle öğretmenlere problem çözüme ve bunu sınıf içi uygulamalara yansıtma, farklı değerlendirme teknikleri kullanarak iyileştirme ve geliştirme çalışmaları yapma konusunda yeni fırsatlar sunar. Bunun için de, yönetici ve öğretmenlerin, öğrencilerin öğrenmesini iyileştirmek için sınıflarda kullanılan araştırma temelli öğretim uygulamalarını sürekli olarak araştırmak ve değerlendirmek gereksinimi içinde olmaları gerekir. Bu çalışmada ayrıca, Bir araştırma yöntemi olarak eylem araştırmasının tarihsel gelişimi, amacı ve özellikleri, aşamaları, veri toplama yöntem ve teknikleri, yararları, öğretimde kullanılması ve örnekler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Eylem Araştırması, Eğitim, Nitel Araştırma,*

The Use and Importance of Action Research in Education

*

Abstract

In this study, The "Action Research" which enables the teacher to provide reflective evaluation of learning methods, to exchange ideas with stakeholders and to provide diversity, to develop alternative strategies and programs to learning strategies, to create the school culture and climate, and to solve a problem with his own resources, has been introduced. The action research, which is one of the scientific research methods that are frequently used in the field of education, is accepted as a general qualitative research that the participation is preliminary, but it is seen that quantitative research methods and techniques are also used. The action research, designed and implemented by practitioners, offers new opportunities, especially for teachers to solve problems and reflect on it in class, using different assessment techniques to improve and improve their work. For this, administrators and teachers need to constantly research and evaluate research-based teaching practices used in classrooms to improve student learning. This study also discusses the historical development, purpose and features of the action research as a research method, its steps, data collection methods and techniques, its benefits, its use in teaching and examples.

Keywords: *Action research, Education, Qualitative Research*

Giriş

Eylem Araştırması (Action Research), bir çalışmayı niteliksel olarak iyileştirmek için odaklanmayı ve analiz etmeyi gerektiren bir araştırma türüdür (Beyhan, 2013). Eylem Araştırması, öğretmenleri sınıf araştırmacıları haline getirerek araştırma ve uygulamayı birbirine bağlayan bir stratejik yaklaşımı kullanır. Uygulayıcıları tarafından tasarlanan ve yaşama geçirilen bu araştırma özellikle öğretmenlere daha iyi öğretim yapma ve değerlendirme için yeni fırsatlar sunar (Mills, 2017). Bu yönüyle durumsal ve yerel özellikleri dikkate alan eylem araştırması, bazı uygulamaları neden daha iyi yaptığımızı öğrenmek ile ilgili değil, daha iyi bir öğrenme sağlamak için hangi uygulamalarımızı değiştirmemiz gerektiğine ve bu değişikliklerin hangi yönde olacağına odaklanır. Diğer bir ifadeyle eylem araştırması neyin yanlış olduğunu bulmaya çalışmaktan öte, nasıl geliştirilebileceğine yönelik bir arayışa ve anlayışa denk düşer (Eilks, 2018); Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 307).

Çağdaş eğitim reformu, öğretim uygulamalarını değiştirmek için esas olarak yukarıdan aşağıya ve dışarıdan yaklaşımlara odaklanmasına rağmen, günümüzde, hem eğitim politikası hem de sınıf ortamındaki yenilikler, öğretmenin sürekli mesleki gelişimi ve yaşam boyu öğrenme yaklaşımı açısından en umut verici stratejilerden biri olarak görülmektedir (Gottlieb, 2014; Biesta, ve Stengel, 2016). "Yerel bir sorunun sistematik olarak incelenmesi yoluyla eğitim uygulamalarını geliştirmesini" amaçlayan EA, tam da bu noktada, bir mesleki gelişim modeli olarak karşımıza çıkar (Lesha, 2014). Bunun için hem öğretmenler hem de yöneticilerin, öğrencilerin öğrenmesini iyileştirmek için sınıflarda kullanılan araştırma temelli öğretim uygulamalarının etkinliğini sürekli olarak araştırmak ve değerlendirmek gereksinimi içinde olmaları gerekir.

Eğitimin bilimleri alanında araştırma ve EA'nın kullanımının önemi farklı çalışmalarla (Farley-Ripple, May, Karpyn, Tilley ve McDonough, 2018; Manfra, 2019) ortaya konulmasına karşın ülkemizde özellikle sahada eğitimin niteliklerini geliştirebilmek amacıyla genelde araştırma faaliyetlerine özelde ise eylem çalışmasına yeterince yer verilmediği gözlemlerimiz arasındadır. Eğitim sistemi içindeki tüm öğrencilerin başarıya ulaşmasını sağlamak amacıyla öğrenci verilerini tutarlı ve işbirliğine dayalı bir temelde düşünmeye ve analiz etmeye teşvik etmek, karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmek için öğretmenleri ve yöneticileri bilimsel yöntem kullanmaya

tesvik etmek, okullarda sorunların çözümüyle ilgili işbirliği, sorgulama, yanıtma ve diyalog fırsatlarına dayalı kurum kültürü oluşturmak, kurumlara akademik kimlik, öğretmenlere profesyonellik ve özerklik kazandırmak amacıyla, bu çalışmada; eğitim alanı için etkinliği kanıtlarla ortaya konulmuş bir araştırma türü olan eylem araştırmasının yeniden sentezlenerek gözden geçirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Eylem Araştırmasına İlişkin Tanımlar

Eylem araştırmalarının çok farklı tanımları bulunmaktadır. Lewin (1947), eylem araştırmasını, “keşfedilecek noktaların araştırmasını kapsayan bir planlama, eyleme geçme ve eylemin sonuçları hakkında bulgular elde etme” şeklinde üç aşamalı sarmal bir süreç olduğunu ortaya koyarken, Corey (1953) eylem araştırmasını, “uygulamacıların sorunlarını bilimsel olarak çözmelerinde rehberlik, dikizleme ve değerlendirme girişimlerinden oluşan bir süreç” olduğunu ileri sürmüştür. Glickman (1992) ise eylem araştırmasını okul düzeyinde ele alarak, “meslektaşların öğretimi iyileştirme etkinliklerinin sonucu ortaya çıkan bir süreç” olarak tanımlamıştır (Akt. Aydın, 2016, s. 249).

Costello (2007)'ya göre, eylem araştırması “kişilerin kendi mesleki eylemleri hakkında araştırma yapmaları ve değişim için eyleme geçmeleri temelinde gerçekleşen sistematik bir müdahale süreci”dir. Kemmis (1988) 'e göre ise eylem araştırması, “sosyal durumlardaki katılımcıların çeşitli amaçlar ile yürüttükleri ve kendilerini yansıtıcı araştırma” şeklindedir. Johnson (2014) eylem araştırmasını, “gerçek sınıf ortamında, öğretimin niteliğini anlama ve geliştirmeye yönelik bir süreç; önceden planlanmış, düzenlenmiş ve diğer ilgili kişilerle paylaşılabilen bir araştırma türü” olarak tanımlarken, Sagor (2003), eylem araştırmasını, “sürecin içindeki kişilerce yine kendi çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen sistemli çalışmalar bütünü” olarak tanımlamıştır.

Watts (1985)'a göre eylem araştırması, “katılımcıların araştırma tekniklerini kullanarak kendi eğitim uygulamalarını sistematik olarak dikkatle gözden geçirme sürecidir” (Akt. Ferrance, 2000, s. 7). Eylem araştırmasını, öğretmenlerin (ya da eğitim ortamındaki diğer bireylerin) belirli eğitim ortamlarının nasıl işledikleri, nasıl öğrettikleri ve öğrencilerin ne kadar iyi öğrendikleri ile ilgili bilgileri toplamak ve daha sonra geliştirmek için yapılan sistematik araştırma olarak açıklayan, Mills (2003), eylem araştırması yöntemi ile okul

veya sınıf ortamında bulunan uygulayıcılar eğitsel etkinlikler geliştirirken, bu etkinliklerin uygulanması esnasında yaşanan önemli sorunları nasıl çözeceklerini anlamalarına da katkı sağladığını belirtmektedir.

O'Brien (1998), eylem araştırmasının, asıl odak noktası gerçek problemleri çözmek olduğundan, deneysel çalışmalardan ziyade, gerçek durumlarda kullanıldığını belirtirken, sosyal bilimciler tarafından ön araştırma veya pilot araştırmalar için, özellikle durumun kesin bir araştırma sorusunu çerçevelemek için çok belirsiz olduğu durumlarda kullanılabileceğini savunur. Eylem araştırmasını, "yaparak öğrenme" olarak tanımlasa da, bu yöntemi uygulayan kişinin, kuramları sorgularken kendi inanç ve düşünce yapısının etkisinde kalmasından dolayı, sadece uygulama ağırlıklı basit bir araştırma yöntemi olmadığı söyleyerek, konuya hakim olan uygulayıcının, bilinçli bir şekilde farklı farklı uygulamalar deneğini savunmaktadır.

Yıldırım ve Şimşek (2016, s. 307) eylem araştırmasını; uygulayıcılar olarak yönetici, öğretmen ve diğer çalışanların, kendisinin ya da başka bir araştırmacı ile birlikte, sorunların ortaya çıkarılmasına veya ortaya çıkmış sorunların anlaşılması ve çözülmesine yönelik sistematik olarak veri toplama ve analiz süreçlerini içeren bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlar. Kuzu (2009) ise; öğretmen veya akademisyenlerin aktif olarak araştırmacı rolü üstlenerek kullandıkları bu yöntemin, eğitiminin farklı konularında bilgi elde etme ve çeşitli uygulamalar geliştirme amacıyla kullanabildiğine değinmiştir. Köklü (2001, s. 36-38)'ye göre ise, öğretmenlere araştırma yöntemleri ve uygulamaları konusunda "bilgi ve yeti kazanma" olanağı vermenin yanı sıra, değişim olanağı ve seçenek sunma konusunda daha bilinçli olmalarını sağlayan, kendi uygulamaları konusunda daha eleştirel ve titiz olabilmelerine fırsat veren ve öğretme süreçlerine bütünlüklü yaklaşımlarını gerektiren bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle EA'nın diğer disiplinlerde kullanılan araştırmalardan farkı, sorunun tespitiyle birlikte uygulamaların değerlendirilmesine olanak vermesi yanında müdahale odaklı olmasıdır. Bu nedenle EA sadece veri işlemenin ön planda olduğu bir araştırma faaliyeti olarak görülmemelidir.

Eylem Araştırmasının Tarihsel Gelişimi

Eylem araştırmaları uzunca bir geçmişe sahiptir. Wallace (1987, Akt. Ekiz, 2009, 180), eylem araştırmalarının, 1945 yılında yerli Amerikan halkının

tarımsal faaliyetlerini geliştirmek amacıyla yapılan çalışmalarını tanımlanmak amacıyla ilk kez Collier tarafından kullanıldığını savunurken, Reason (2001) ise Avrupa ve Amerika’da savaş sırasında ortaya çıkan birtakım problemlere çözüm bulabilmek amacıyla sosyal bilimciler tarafından ortaya atılmış olduğunu savunmaktadır. Eylem araştırmasının tarihsel gelişimi konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Alan yazının son yüzyıllık geçmişi incelendiğinde, bu araştırma yönteminin 19. yüzyıldaki “Eğitimde Bilim Hareketi’ne kadar uzandığını öne süren araştırmacılar olsa da eylem araştırmasının ilk kez Kurt Lewin’in çalışmaları ile başladığı ve kavramsallaştırıldığı genel kabul görmektedir (Masters, 1995). Kemmis (1998) ise “grup dinamiği”, “sosyo-drama” ve “psiko-drama”nın yaratıcısı olan J.L. Moreno’un eylem araştırması fikrini Kurt Lewin’den önce geliştirdiğini öne sürmektedir.

Eylem araştırmasının ilk ortaya çıkışıyla ilgili farklı referanslar olmasına rağmen, gelişim sürecinin genel olarak şöyle bir seyir izlediği söylenebilir;

John Dewey (1929), “öğretmenlerin en önemli rollerinden birinin araştırma yoluyla pedagojik sorunları incelemek” olduğunu belirterek, okulun başarı ve başarısızlıklarında en önemli araştırmacılar olarak öğretmenleri görmüş ve çalışmalarıyla eğitimde eylem araştırmasının temellerini atmıştır (Akt. Kincheloe, 1993, s. 16).

Kurt Lewin 1946 yılında bir makalesinde işbirlikçi problem çözmenin geliştirilmesi üzerine odaklanarak eylem araştırması stratejilerine değinmiştir . Bu stratejilerde, bireysel problem çözme yerine işbirliğine dayalı problem çözmenin önemli olduğuna vurgu yapmış ve grup çalışmalarının eylem araştırması sürecinin bir parçası olduğunu belirtmiştir. Grup tartışmalarındaki etkileşimli süreçlerin, bireylerin davranış ve eylemlerinin değiştiğine inanan Lewin’e göre eylem araştırması; “gerçeklerin bulunmasına yönelik bir planlama”, “harekete geçme” ve “eylemin sonuçlarına ilişkin gerçekleri ortaya çıkarma” olarak üç dairesel aşamada gerçekleşmektedir (Lewin, 1946; Masters, 1995).

Stephen Corey (1953), eylem araştırması araştırma yöntemini, eğitsel sorunların çözümünde, sistematik olarak uygulayan ilk kişidir. Corey, eğitimde esaslı değişikliklerin olmasının, eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin eğitime doğrudan katılımlarıyla mümkün olacağını belirtmiş, yönetici, denetici, öğretmen, öğrencilerin ilerlemelerinin ve çağa ayak uydurabilmelerinin gereği olarak sürekli bir araştırma ve inceleme içerisinde olmaları gerektiğiyle ilgili uyarılarda bulunmuştur (Glanz, 1999).

1950'li yıllarda eylem araştırmalarının bilimsel olmadığıyla ilgili yapılan eleştirilerin yanı sıra, öğretmen ve araştırmacıların birlikte çalışması gerektiği savunulmuştur. İlerleyen yıllarda, pozitif bilimlere artan ilgiyle doğrultusunda, araştırma yöntemi olarak deneysel yöntemin norm haline gelmesiyle birlikte eylem araştırması çalışmalarına olan ilgi azalmıştır (Ferrance, 2000, s. 7-8). 1960'lı yıllarda azalan ilgi yanında, eylem araştırmaları ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Eleştiriler genel olarak; araştırmalarda yapılan planlamalardaki yetersizlikler, problemler tanımlanırken ilgili faktörlerin göz ardı edilmesi, araştırma sonuçlarının eğitim alanına katkısının çok az olması, çalışmaların daha çok örnek olaylara dayandırıldığı ve evreni temsil etmediği gibi düşünceler etrafında yoğunlaşmıştır (Glanz,1999).

1970'li yıllara gelindiğinde, federal yönetimlerce desteklenen ve kurumsal düzeyde kalan bu araştırmaların uygulamada karşılığının olmadığı düşünülmesine ve eğitim uygulayıcıları tarafından, sorunlarının çözümünde, bilimsel araştırma yöntemleri ile birlikte eylem araştırması yönteminin de eğitimde uygulanabilirliğinin sorgulanmaya başlanmasına rağmen, eylem araştırmasına olan ilgi tekrar yükselmeye başlamıştır (Ferrance, 2000, s. 8). Özellikle, 1970'li yılların sonlarında Lawrence Stenhouse ve John Elliot'un çalışmaları eylem araştırmasının tekrar gündeme gelmesinde etkili olmuştur. 1970-80'li yıllarda, eylem araştırması geniş bir alana yayılarak, eğitimde yoğun olarak kullanılmaya başlamıştır. Lawrence Stenhouse gibi bazı eğitimciler, Lewin'in görüşlerini geliştirerek eylem araştırmasını, eğitimin önemli konularında kullanılmasını sağlamışlardır. Eylem araştırmalarının, öğretmenlerin mesleki gelişimlerini sağlamak amacıyla kullanıldığı bu yıllarda, eğitimcilerin, bu araştırma yönteminden aktif bir biçimde yararlandığı görülmektedir. 1980'li yıllara kadar, üniversitelerde ve bölgesel merkezlerde düzenlenen kurslarda verilen mesleki eğitimler akademi merkezli olmaktan çıkıp, öğretmen merkezli eğitim araştırmalarına dönmüştür (McNiff, 1988). "Araştırmacı olarak öğretmen" terimini ilk kullanan İngiliz eğitimci Lawrence Stenhouse (1975), öğretmenlerin de araştırmacı olabileceğini ve kendi uygulamalarını eylem araştırmaları yoluyla geliştirebileceklerini ileri sürmüştür. Bu görüşler sonraki yıllarda, araştırma ve uygulamanın farklı olmadığı iç içe olduğu, birbirini desteklediğini ifade eden, Eliot ve Adelman gibi araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir (Akt. Ekiz, 2009, 182).

Devam eden yıllarda, çağdaş eğitimde devam eden reform çabalarıyla birlikte, bilimsel veriler ve eylem araştırmaları yoluyla uygulamayı

değiştirmeye yönelik başarılı çabalar, öğretmenleri eğitim araştırmalarına aktif katılımcılar olarak dahil edilmesinin önemini giderek daha fazla ortaya koymuştur. Bu süreçte, öğretim uygulamasının eğitim reformuna yönelik yukarıdan aşağıya, herkese uyan tek tip yaklaşımlardan çok az etkilendiği, dolayısıyla sorunların yerinden çözülmesi açısından bilimsel bir yaklaşım sunan eylem araştırmasının önemini gösterilmiştir (Manfra, 2019). Günümüzde Eylem araştırması eğitimin birçok alanında kullanılmaktadır.

Elliot (1991, s. 49)'a göre "eğitimde eylem araştırmasının temel amacı, bilgi üretmekten çok uygulamayı geliştirmektir". Eylem araştırmasının kuram ile uygulama arasındaki sorunları ortadan kaldırdığını, kuram ile uygulama arasındaki ilişkinin öğretmenler için uygulamada sorun yarattığını savunmaktadır. Öğretmenlerin, teoriyi statü ve mesleki bilgilerine yönelik bir tehdit unsuru olarak gördükleri, akademik topluluk tarafından geliştirilen teorilerin mesleki uzmanlık ve deneyimlerinden uzak olduğu düşüncesi taşıdıklarını ileri sürmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin, teorinin ortaya koyduğu "ideal uygulama modellerine" ulaşamadıkları için başarısız olarak görüldüklerini savunmuştur.

Eğitim Alanında Eylem Araştırmasının Amacı ve Özellikleri

Eğitim alanında, uygulamalar sonrası ortaya çıkan gerçeklerin anlamlandırılması ve sistematik bir şekilde değiştirerek geliştirilmesini temel amaç edinen eylem araştırması (Kuzu, 2009), okula dayalı "program geliştirme", "mesleki gelişme", "sistem planlaması", "okulu yeniden yapılandırma" ve bir "değerlendirme" aracı olarak kullanılmaktadır" (Ferrance, 2000, s. 26). Elliot (1991, s. 49), hemen tüm alanlarda farklı nedenlerle ortaya çıkan sorunların çözümü için kullanılacak bu araştırma türünü, uygulayıcıların kendi uygulamaları üzerinden çözüm üretmek üzerine kurulu bir süreç olarak açıklarken, Köklü (2001, s. 35), benzer bir görüşle, eylem araştırmasının, araştırmalara rehberlik edecek teoriler geliştirmeyi amaçladığını ve katılımcıların üzerinde çalışılan duruma ilişkin derinlemesine yaptığı kritik ve pratik tecrübelerine dayandığını ifade etmiştir.

Genel olarak alanyazın incelendiğinde eylem araştırmalarının genel özellikleri şöyle sıralanmıştır;

Eylem araştırmaları sistematiktir: Eylem araştırması yöntemsel ve planlı bir gözlem olduğundan, veri toplama araçları, yöntemi ve süresi sistematik bir yaklaşım belirlenmelidir.

Araştırmaya bir yanıtla başlanmaz: Araştırmacı önyargısız olarak başlayacağı gözlemlerde, problemin veya durumun tespiti ve çözümüne yönelik araştırma sorularına odaklanır. Cevapların ne olduğu süreç sonunda netlik kazanır.

Bir eylem araştırması karmaşık veya ayrıntılı olmak zorunda değildir: İyi düzenlenmiş bir eylem araştırması çok fazla ayrıntıya takılmadan gerekli bilgilerin aktarıldığı bir yapıya sahip olmalıdır. Aksi takdirde okuyucu tarafından okunmak istenmez veya anlaşılmaz.

Veri toplanmaya başlanmadan önce araştırmanın dikkatlice planlanması gerekir: Veri toplamaya başlamadan önce bir takım plan ve ön hazırlıkların yapılması, araştırmanın sağlıklı yürüyebilmesi için çok önemlidir. Çalışma esnasında bir takım değişiklikler yapma fırsatı sunsa da sistematik bir sorgulama gerektirdiği için dikkatli planlanmalıdır.

Araştırma projesinin uzunluğu değişebilir: Araştırma sorusu, süresi, ortam ve veri toplama araçlarına göre çalışmanın süresi farklılık gösterebilir. İki aydan bir eğitim öğretim yılına kadar süren çalışmalar yapılabilir.

Gözlemler düzenli olmalıdır: Gözlemler süreç içerisinde düzenli olarak yapılmalı ve önceden planlanmış bir programla yürütülmelidir. Alınan gözlem notları gözlem süresine göre farklı uzunluklarda olabilir.

Eylem araştırma projeleri basit olabileceği gibi ayrıntılı da olabilir ve sonuçlar resmi çalışmalar için de kullanılabilir: Bazı araştırma projeleri kısa ve basitken bazıları ayrıntılı ve karmaşıktır. Bu özelliklerine göre yazılan raporlar resmi çalışmalar için de kullanılabilir.

Eylem araştırmaları kuramın içine gömülü olabilir: Soruları, bulguları ve sonuçları var olan bir kuramla ilişkilendirmek, araştırmanızı bir başka

araştırma raporunun sonuçları ile nasıl ilişkilendirdiğinizi ortaya koymanıza yardımcı olabilir.

Eylem araştırması nicel araştırma türleri içinde yer almaz: Eylem araştırmalarında amaç anlamaktır. Herhangi bir ispat yapılması zorunluluğu olmadığından bir başka çalışma ile karşılaştırmanız veya deney kontrol gruplu bir çalışma yapmanız gerekmemektedir.

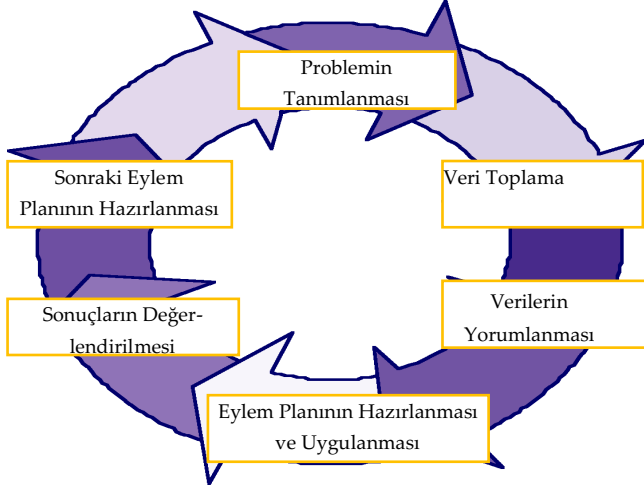
Sayısal sonuçlara dayanan eylem araştırması projelerinin bulguları sınırlıdır: Eylem araştırmalarında nicel yöntemler kullanılmasına rağmen, araştırma sonuçlarını yorumlamada geniş kitlelere genelleme yapılırken dikkatli olunmalıdır. Bunun nedeni küçük gruplarla çalışılması ve kontrol edilemeyen veya hesaba katılmayan bir takım değişkenlerin de ortamda yer almasıdır (Sage Publication, 2020; Tezcan, Ada ve Baysal, 2016; Burns, 2019)

Bu özellikleri çoğaltmak mümkündür. Özellikler bağlamında değerlendirilirse eylem araştırması yaparken, ön yargılardan uzak olunması, elde edilecek verilerin sistematik olarak yapılan gözlemlere dayalı olması, herhangi bir genelleme ve ispat çabası içerisine girilmemesi ve okuyucuların anlayacağı sade bir dille yazılması, araştırmanın niteliğini artırarak, gelişmelere ışık tutacaktır.

Eylem araştırmasına yönelik yapılan modellemelere bakıldığında; Stringir Modeli, Mills Modeli ve Wallece Modeli gibi modellerin olduğu görülmektedir (Nasrollahi, Krish ve Noor, 2012). Bu modellerde genel olarak; planla, uygula, tekrar planla şeklinde doğrusal olmayan bir düzlemde, döngüsel olarak kurgulandığı görülmektedir. Bu, eylem araştırmasının, gelişime dayalı özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Eylem Araştırmasının Aşamaları

Costello'ya (2007) göre, eylem araştırmasının türü ne olursa olsun, yöntemin gerektirdiği genel çerçeve benzerdir ve eylem araştırması modeli: "Planlama", "eylemde bulunma", "izleme/ gözleme" ve "yansıtma/geribildirim" adımlarından oluşmaktadır. Bu adımlar döngüsel bir düzlemde birbirini etkilemekte ve istenen sonuçların elde edilmesine kadar bu süreç devam etmektedir. Tüm bu döngünün içinde öğretmen etkin bir şekilde rol oynamaktadır.

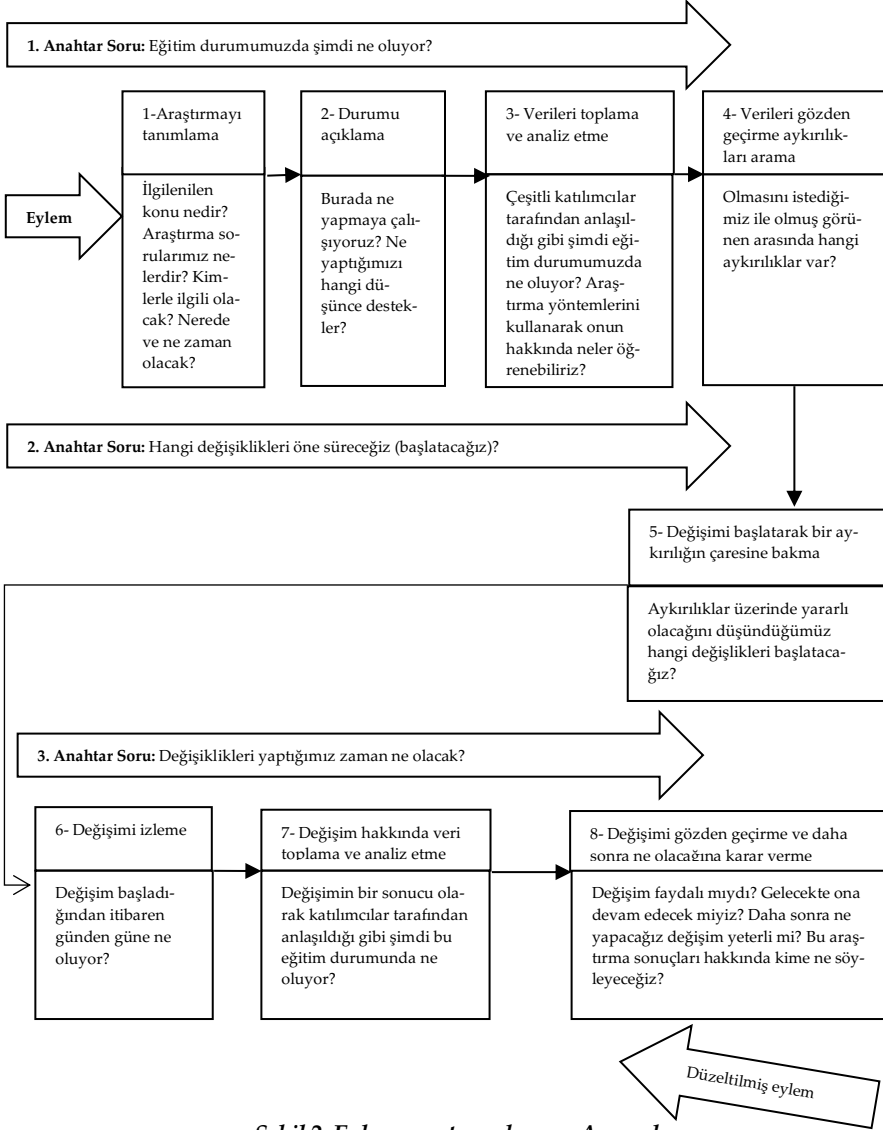
Şekil 1. Eylem Araştırmalarının Aşamaları. Kaynak: Ferrance, E. (2000).

Bassey (1988) eylem araştırmasını “üç anahtar soru”ya dayalı “sekiz aşama”ya ayırmıştır (Akt. Köklü, 2001, s. 39-41).

Bassey 'in üç anahtar soru ve sekiz aşamalı eylem araştırmaları Şekil 2'deki gibi modellenebilir:

Eylem Araştırmasında Veri Toplama Yöntem ve Teknikleri

Eylem araştırması nitel bir araştırma olarak kabul edilmekle birlikte; veriler, hem nitel hem nicel yöntemlerle elde edilebilir (Aksoy, 2003). Eylem araştırılması mikro düzeyde bir sorunla ilgilenir ve araştırmacının tecrübe ve görüşleri veri olarak kabul edilir (Beyhan, 2013). Makul geçerliliği ve güvenilirliği sağlamak için, eylem araştırmacıları herhangi bir tek veri kaynağına güvenmekten kaçınmalıdır. Çoğu araştırmacı, bulgularının geçerliliğini ve güvenilirliğini arttırmak için üçgenleme denen bir süreç kullanır. Temel olarak, üçgenleme, kişinin sorularını yanıtlamak için birden fazla bağımsız veri kaynağı kullanmak anlamına gelir. Üçgenleme, bir kutunun içinde bulunan bir nesnenin, kutunun kenarlarına kesilmiş çeşitli pencerelerden bakılarak incelenmesi gibidir. Birden fazla “pencere” ile gözlem yapmak, tek bir araştırmacının, çeşitli lensler aracılığıyla görülenleri karşılaştırıp karşılaştırmasına yardımcı olur (Sagor, 2003).

Şekil 2. Eylem araştırmalarının Aşamaları.

Kaynak: Basse (1988: Akt. Köklü, 2001, 40)'den uyarlanmıştır.

Ferrance (2000), eylem araştırmasında: Görüşmeler, ses kasetleri, bireysel dosyalar, anekdot notları, fotoğraflar, anketler, öğrenci çalışma örnekleri, testler, rapor kartları, yarı yapılandırılmış testler vb. yöntemlerle veri

toplanabileceğini ifade etmiştir. Eylem araştırılmasında veri toplanırken; deneyime, sorgulamaya ve incelemeye dayalı olarak veri toplanabilir. Sorgulamaya dayalı teknikler daha çok; görüşmeler, anketler, kontrol listeleri öz değerlendirme formları gibi veri toplama araçlarını içerir. İncelemeye dayalı teknikler; ses ve video kayıtları, internet kayıtları, günlükler gibi veri toplama araçlarını içerir. Deneyime dayalı tekniklerde ise, gözlem, katılım, saha notları gibi veri toplama araçlarını içerir (Hendricks, 2016).

Eylem araştırılmasından elde edilen verilerin çözümlenmesinde en sık kullanılan yöntemler; betimsel, içerik ve tümevarım çözümlemesidir (Kuzu, 2009). Eylem araştırmalarında nicel yöntemlerden yararlanırken, genelleme-lerden kaçınılmalıdır. Eylem araştırmalarında bir şeyin ispat edilmesi, deney ve kontrol gruplarının olması söz konusu değildir. Çünkü eylem araştırılmasında veri toplamanın amacı, çalışılan konuya bir dizi fotoğraf sunulması ve başkaları tarafından gözlemlenebilir olmasıdır (Tüzel, 2012). Bu noktada, eylem araştırması var olan bir problemin anlaşılmasını sağlayan sistematik incelemelerdir.

Eylem Araştırılmasının Yararları

Eylem araştırması, birçok disiplinde kullanılmasına rağmen özellikle eğitim alanına önemli katkı sağlamıştır. Eylem araştırmasının, öğretmenlerin gelişiminde ve dolayısıyla öğrencinin öğrenmesinin gelişiminin sağlanmasında büyük bir payı vardır. Elliot(1991)'e göre, eğitim alanındaki uygulamaların araştırma yoluyla geliştirilmesine, öğretmenin mesleki gelişimini, program geliştirme ve değerlendirmeyi bir araya getirerek önemli katkılar yaptığını belirtmiştir. Eylem araştırmasının kullanımıyla başta öğretmenler olmak üzere, kendini tanıma ve geliştirme açısından fırsat oluşturur (Beyhan, 2013).

Aksoy (2003)'a göre eylem araştırması, bilginin paylaşmasında, farkındalık gelişiminde, okul ikliminin artırılmasında, sorun çözümüne farklı bakış açısı getirerek sorgulama odaklı bakış açısının oluşmasını sağlar. Tüzel (2012), eylem araştırmasının uygulamaya dönük olması ve sorunun tespit edilmesi kadar sorunun çözümüne odaklanması ve öğretimin kalitesinin artırılması amacıyla gerçek okul ve sınıflarda araştırma yapma süreci olarak görürken; Hopkins (1993), eylem araştırmasını, öğretmenler için döngüsel geri bildirimlerle öğretmenin eksik olduğu ya da fırsat oluşturmak istediği alanla ilgili öz değerlendirme imkanı sağlayarak gelişimine ve bunu

yaparken de karşılıklı görüş alışverişinde bulunarak örgüt içerisinde iletişimi güçlendirmeyi ve öğretmenin kendisini bir aynada görüyormuş gibi bakmasına imkan tanıyan bir yaklaşım olarak görmektedir.

Eylem araştırmasının en çok kullanıldığı yerlerden biri de öğretmen yetiştirme süreçleridir. EA'nın öğretmen yetiştirmede önemi, öğretmen adaylarına yeterli öğrenme yaşantısı sunarak yansıtıcı öğretmen olarak yetişmelerini sağlayacak fırsat ve olanaklar oluşturmak ve öğretmen adaylarına, öğretme deneyimleri kazandırmaktır (Kuzu, 2009).

O'Brien (1998), eylem araştırmasının sadece araştırma yöntemi olmadığını aynı zamanda eylem araştırması yöntemini uygulayan kişinin, bilinçli bir şekilde farklı uygulamalar da denediğini öne sürmektedir. Uzuner (2005) ise öğretmenler ve diğer paydaşlar eylem araştırması yaparak; sistematik, işbirlikçi ve yansıtıcı sorgulamalarda bulunarak problem çözmeyi sağlar. Bu yaklaşım öğretmenlerin iyileştirme amacıyla döngüsel eylemlerde bulunmasını, öğretmenler kadar öğrencilerinde öğrenme sürecine daha fazla odaklanmasını sağlar.

Eylem Araştırmasının Öğretimde Kullanılma Aşamaları

Okullarda günlük problemlere çözüm bulmak amacıyla bilimsel bir yaklaşım olarak kullanılan eylem araştırmalarında, Glickman(2002)'a göre uyulması gereken temel aşamalar şunlardır;

- Problemin tanımlanması ve problemle ilgili veri toplanması,
- Planlama ve uygulama aşaması
- Değerlendirme ve yansıtma aşaması

Eylem araştırmasının öğretimde kullanılması, daha çok öğretmenlerin ya da paydaşların düşüncelerini aktarması, derinleştirilmesi konuyla ilgili gelişimi sağlayarak geliştirilen düşünceleri uygulamaya koymak için başvurulacak bir yöntem olarak düşünülebilir (Aydın, 2016). Eylem araştırması, öğretmen eğitiminin bir parçasıdır, bir sorunu bir konuyu ya da bir bölgeyi ele alarak inceler öğretmenin kendisini geliştirmesi öğrencinin de gelişiminin geliştirilmesidir, Ayrıca istekli olmayan öğretmenlere de koçluk yapar (Tezcan, Ada, & Baysal, 2016). Bunların dışında yöneticiler ya da veli- çevrenin de eylem araştırmasının bir parçası olabilirler. Yöneticiler öğretmenlerle iletişimi güçlendirerek örgütsel ilişkilerini geliştirir ve öğretmenlerin kendilerini

geliştirmesi için bir fırsat verir; veli- çevre unsurları da bölgesel bir sorunun çözümünde yardımcı olabilir.

Yiğit(2016)'e göre; eylem araştırması:

- Okul yaşamının idari anlamda geliştirilmesinde,
- Öğretmenlerin kişisel mesleki gelişiminin sağlanmasında,
- Geleneksel yöntemlerin yerine bilimsel yöntemlerin kullanılmak istendiğinde
- Öğrencinin anlama düzeyinin tespitinde ve geliştirilmesinde,
- Bir konu hakkında farklı fikirler geliştirilmek istendiğinde kullanılabilir.

Kısaca; eylem araştırması okullarda her öğretim kademesinde uygulanabilir. Öğretmenlere ve öğrencilere, farklı pencerelerden bakma fırsatı sunar ve öğretim yöntemini geliştirir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin sınıftaki veya okuldaki uygulamaları yapmak için farklı yöntemler kullanma olanağı bulur. Böylece, öğretmenin kendisini geliştirmesi öğrencilerin de öğrenmesine yansımaktır. Öğretmen bu konuda kendisini yetkilendirecek ve kendisinin güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olabilecektir.

Eylem Araştırmasıyla İlgili Örnekler

Bir öğretmen öğretimdeki eksikliklerinin farkında olup öğretimini geliştirmek ve gerekli paydaşlardan yardım isteyebilir. Ya da bir öğrenciyle ilgili ya da okulunun geneliyle ilgili sorun yaşamış olabilir. Bu durumda öğretmen, ilgili durumla ilgili veriler toplar, eylem planı belirleyerek uygular ve öğrencilerindeki değişiklikleri gözlemler. Bu bireysel yapılabildiği gibi takım halinde de yapılabilir veya okullarda yapılan düzey belirleme sınavlarında öğrencilerin gösterdikleri performanslarda geliştirilmesi gereken alanların belirlenmesi ve eylem planları düzenlenmesi takımların yerine getirdikleri birer eylem araştırması örnekleridir.

Schoen ve Nolen 2004 yılında özel öğrenme güçlüğü çeken bir öğrencinin bilişsel davranışsal olarak beceri kazanmalarını sağlamak için bir eylem araştırması kapsamında incelemişlerdir. Öğrencinin problemi, sınıf içi gözlem yoluyla not edilmiş, ayrıca rehber öğretmeni, sınıf öğretmenleriyle ilgili daha detaylı bilgiler toplanmıştır. İlgili kaynakları tarayarak sosyal, bilişsel, davranışsal ve insancı kuramsal temellere dayalı uygulama planları belirlemişlerdir. Uygulamalar sırasında gözlemlere ve görüşmelere yer verilmiştir.

Araştırmacılar uygulamalarını sistemli olarak gözden geçirdiklerinde ve analiz ettiklerinde kuramsal yaklaşıma dayalı uygulamanın öğrencinin olumlu davranışlarının artırılmasında olumlu etkilerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Uzuner, İçden, Girgin, Beral ve Kıcaali-İftar 2005 yılında üç işitme engeli bulunan üniversite öğrencisine öykü yapısı alışkanlığını kazandırmak amacıyla bir eylem araştırması yapmışlardır. Yaklaşık iki buçuk ayda haftada üç saat çalışarak on beş uygulama gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda, tüm öğrencilerin öyküleri anlama noktasında gelişme gösterdiğini ve öğrencilerin katılımı arttırdığı yönünde olmuştur.

Bir üniversitede öğretim üyesi olarak çalışan Marton, 2005 yılında sosyo-ekonomik olarak alt bölge sayılabilecek bir okulda, gönüllü olarak iki öğretmene kılavuzluk yapmıştır. Öğretmenleri sınıflarda gözleyerek çeşitli notlar ve video kayıtlar olarak gözlemlemiş ve geri dönütler vermiştir. Öğretmenlerin iletişimi noktasında ve sınıf kontrolü gibi alanlarda gördüğü eksiklikleri söylemiştir. Araştırmanın sonunda iki öğretmende bireysel olarak geliştiği yönünde olsa bile biri daha fazla direnç göstermiştir.

Michele ve Kretschmeri; 1996 yılında geleneksel gelişim modeline alternatif bir model olarak araştırmacı-öğretmen gelişim modeli üzerinde bir eylem araştırması modeli çalışmıştır. Bu çalışma eğitim sektöründe çeşitli görevlerde bulunan toplam 130 kişiden oluşmaktaydı. Bu çalışmada mesleki büyümenin nasıl gerçekleşebileceğini, bireysel olarak gelişmeyi sağlayan ortamın nasıl oluşturulabileceği, öğretmenlerin kendilerini sadece kendi çalışmalarına göre değil, öğrencilerinin başarılarına göre de değerlendirmelerini nasıl geliştirebileceğini anlamak adına yapılan bir çalışmaydı. Bu araştırma sonunda, projenin birbiriyle bağlantılı iki alt boyutunun olduğu görülmüştür. İlk boyutu, öğretmenlerin kendilerinin geliştirmeleriydi; diğer boyutu ise katılımcılarının deneyimlerini paylaşması ve beyin fırtınası yapmalarıydı. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin bir probleme bakış açılarının çeşitlendiğini ve öğretmenlerin akademik anlamda zenginleştiği yönündeydi.

Leff, Costigan ve Power, 2004 yılında, okul düzeyindeki saldırganlık davranışlarını azaltmak amacıyla bir eylem araştırması uygulamışlardır. Bu amaçla sosyal beceriler kazandırma ve işbirlikli oyunu temel alan çözüm önerileri sunmuşlardır. Bu öneriyle birlikte, okul müdürünün daveti üzerine şehir merkezinde bir oyun sahası programı uygulamışlardır. Oyun sahasında yeni düzenlemeler yapılmış ve öğretmenlere bu konuyla ilgili rehberlik edilmiştir. Araştırmacılar işbirliği yaparak okulun diğer elemanlarıyla birlikte

etkileşimde bulunmuş ve farklı etnik gruptaki bireyleri önemsemişlerdir. Bu araştırma sonucunda işbirlikli oyununun saldırganlığı azalttığı ve öğrenciler arasında özsaygı becerilerinin geliştiği görülmüştür.

Sidekli, 2006 yılında ilkokul 4. Sınıf öğrencilerin okuma ve anlama güçlükleriyle ilgili bir eylem araştırması yapmıştır. Bu araştırma kapsamında Ankara ilinde ilkokul 4. Sınıf dört öğrenciyle birlikte gözlem yaparak öğrencilerin okuma esnasındaki yaptıkları hataları ve öğrencilerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Öğrencilerin okuma ve anlama güçlük düzeyi belirlendikten sonra hatalarının nedenleri belirlenip öğrencilere geri dönütler verilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin sesli okuma, akıcı okuma ve okuduğunu anlama hatalarının sıklığının azaldığı gözlemlenmiştir.

Tüzel, 2012 yılında ilköğretim ikinci kademe Türkçe dersinde medya okuryazarlığını geliştirme kapsamında bir eylem araştırması çalışmıştır. Bu araştırma kapsamında Türkçe derslerinin medya okuryazarlığına nasıl entegre edilebileceğini ve nasıl geliştirileceği üzerinedir. Öğrenci günlükleri, gözlem ve kayıt tutarak 19 öğrenciyi gözlemlemiştir. Öğrencilerin tutum ve davranışları arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Canbulut, Kula, Şahin, Tamtürk ve Eskicioğlu 2012 yılında yapmış oldukları sınıf öğretmeni adaylarının kütüphane kullanım düzeylerinin geliştirilmesinde kullanmış oldukları eylem araştırmasında 42 sınıf öğretmeni adayının kullanım düzeyleri belirlenmiş ve tutum ölçekleriyle birlikte geliştirme yollarını aramışlardır. Geliştirilen eylemler sonucunda katılımcılarda kütüphane kullanımına yönelik olumlu yönde gelişme sağlandığı görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Eylem araştırması, öğretmenleri, eğitim niteliklerini geliştirecek araştırmalar yapmaya teşvik eder. Öğretmenin problemler karşısında çözüm önerileri geliştirmeyi ve öz değerlendirme becerilerini artırmayı hedefler. Bunu yaparken, öğretmenlerden, işbirlikçi yaklaşımı ve yansıtıcı düşünme becerilerini kullanmaları beklenir. Eylem araştırması sadece lokal sorunlarla değil, bazen bir kentin ya da bölgenin genel sorunlarını da ele alabilir. Bütün yaklaşımlarda ortak amaç problem çözmeyi sağlamaktır. Var olan sorunlar gözlem, kayıt, yansıtıcı yöntemlerle sunulurken, paydaşlarla birlikte sorun çözmeyi amaçlar. Bu yönüyle eylem araştırmasında temel amaç eksikliklerin giderilmesini ya da var olan uygulamaların daha da geliştirilmesidir. Diğer yandan

öğretmenin kendini tanumasını ve uygulamalarına eleştirel açıdan bakması sağlanmış olur. Ancak özellikle toplumumuzda eylem araştırması ile ilgili bilgi ve farkındalığın eksik olması, yöntemin ana sınırlılığını oluşturmaktadır. Dolayısıyla okullarda eylem araştırmalarının daha yaygın kullanılabilmesi için aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

Sahada çalışan öğretmenlere, akademisyenler ya da konunun uzmanları tarafından eylem araştırmasının teorik ve uygulama boyutuyla ilgili seminerler verilmelidir. Lider konumundaki okul müdürlerinin eylem araştırması konusunda yeterli hale gelmeleri sağlanmalı ve öğretmenleri eylem araştırması kullanmaya teşvik eden bir okul kültürü geliştirmelerine olanak sağlanmalıdır. Öğretmenler ise basmakalıp yaklaşımlardan ziyade eğitim yöntemlerini geliştirme yönünde çaba harcamalı ve değişime açık olmalıdır. Böylece; hem okul yöneticileri hem de öğretmenler pasif uygulayıcılar olmaktan çıkıp, bilimsel yaklaşıma dayalı çözüm odaklı uygulayıcılara dönüşmüş olurlar.

EXTENDED ABSTRACT

**The Use and Importance of Action Research in
Education**

*

Mahmut Karatay – Muhammed Taş
Munzur Universty -MONE

Action Research is a type of research that requires focus and analysis to improve a study qualitatively. This method, which has the opportunity to be applied in many subjects, is a method used in solving problems of individuals. Action research is important in terms of identifying the problem, providing application opportunities and offering solutions. It is a method that offers individuals a different perspective for solving the problem by creating awareness, together with processes such as defining the problem, collecting data about the problem and evaluating the data. Action research is a process of systematic inquiry that seeks to improve as rational and justice.

This research, designed and implemented by its practitioners, offers new opportunities for better teaching and evaluation, especially for teachers. In this context, action research is used as "program development", "professional development", "system planning", restructuring "and an" evaluation "tool. Action research encourages teachers to conduct research that will improve their educational qualifications. It aims to develop solutions for the teacher's problems and to increase their self-evaluation skills. While doing this, teachers are expected to use the collaborative approach and reflective thinking skills. The action research, which is one of the scientific research methods that are frequently used in the field of education, is accepted as a general qualitative research that the participation is preliminary, but it is seen that quantitative research methods and techniques are also used. To teach solutions across a problem that also affects teachers will be expected to further develop itself. It is not intended individually as well as problem-solving; Sometimes these problems at the school level, sometimes focusing on problems at a regional level. Common purpose is to solve problems at all. There are problems with the observation, recording, it aims to solve problems together with stakeholders presented with

reflective method. Which lack or have been fixed to the intended further development. Teacher's self-knowledge and to look critically at an angle is provided. The action research, designed and implemented by practitioners, offers new opportunities, especially for teachers to solve problems and reflect on it in class, using different assessment techniques to improve and improve their work.

This study also discusses the historical development, purpose and features of the action research as a research method, its steps, data collection methods and techniques, its benefits, its use in teaching and examples. This research, which is a phenomenological study, includes creating a compact information source about the subject of action research and examples of the application of action research in the field of education. As a result, action research can be applied in schools at all levels of education. It offers teachers and students the opportunity to look from different perspectives and improves the teaching method. Teachers and students have the opportunity to use different methods to make applications in the classroom or school. Thus, the teacher's self-development will be reflected in the learning of the students. The teacher will empower himself in this regard and will be able to be aware of his own strengths and weaknesses. The applicability of action research, especially in schools, is important because it improves teachers' problem-solving skills on a topic that is, it has a significant effect on teachers' reflective thinking skills. This will help teachers to do their work and operations better. On the other hand, this method has some limitations both theoretically and practically. Both researchers and practitioners are responsibilities such as openness to change, giving theoretical information, being solution-oriented and so on. Therefore, teachers' problem-solving skills can be improved.

Studies have shown that the use of action research by teachers in the school environment, has been contributing to the administrative development of school life, ensure the personal professional development of teachers when it is desired to use scientific methods instead of traditional methods, determine and develop the level of understanding of the student when it is desired to develop different ideas about a subject.

The following suggestions have been made in order for action research to be used more widely in schools. Teachers working in the field should be given seminars on the theoretical and practical aspects of action

research by academics or experts. Leading school principals should be made competent in action research, and they should be enabled to develop a school culture that encourages teachers to use action research. Teachers, on the other hand, should strive to improve education methods rather than stereotypical approaches and should be open to change. Thus; both school administrators and teachers cease to be passive practitioners and turn into solution-oriented practitioners based on a scientific approach.

Kaynakça / References

- Aksoy, N. (2003). Action research: A method for improving and changing educational practices. *Educational Administration in Theory and Practice*.
- Aydın, İ. (2016). *Öğretimde denetim: Durum saptama, değerlendirme ve geliştirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Beyhan, A. (2013). Eğitim örgütlerinde eylem araştırması. *Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 65-89.
- Biesta, G. J. J., Stengel, B. S. (2016). Thinking philosophically about teaching. In Gitmoer, D. H., Bell, C. A. (Eds.), *Handbook of research on teaching* (5th ed., s. 7-66). Washington, DC: American Educational Research Association.)
- Burns, A. (2019). Action research: Developments, characteristics, and future directions. In J. Schwieter & A. Benati (Eds.), *The Cambridge Handbook of Language Learning (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics, içinde (s. 166-185)*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108333603.008).
- Costello, P.J.M. (2007). *Action research*. Continuum Books: London.
- Eilks, I. (2018) *Action research in science education: A twenty-years personal perspective*. *Action Research and Innovation in Science Education*, 1(1), 3-14
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı yayıncılık
- Elliot, J. (1991). *Action research for educational change*. Open University Press. Buckingham
- Farley-Ripple, E., May, H., Karpyn, A., Tilley, K., McDonough, K. (2018). Rethinking connections between research and practice in education: A conceptual framework. *Educational Researcher*, 47, 235-245.
- Ferrance, E. (2000). *Action research: Themes in education*. USA: Northeast and Islands Regional Educational Laboratory at Brown University.
- Glickman, C. D. (2002). *Leadership for learning: How to help teachers succeed*. ASCD.
- Glanz, J. (1999). A Primer on Antian Research for the School Administratars. *The Clearing House*, May-June, 301 -304.

- Gottlieb, D. (2014). *Education reform and the concept of good teaching*. New York, NY: Routledge.
- Hendricks, C. (2016). *Improving schools through action research*. ABD: Pearson EDUC.
- Hopkins, D. (1993). *A teacher's guide to classroom research* (2nd edition). Buckingham & Philadelphia: Open University Press.
- Johnson, A. P. (2014). *Eylem araştırması el kitabı*. Çeviri Ed. Uzuner Y, Anay M.. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kemmis, S. (1988). Action research. in J. P. Keeves (Ed.). *Educational Research, Methodology, and Measurement: An International Handbook* (p.177-190). Oxford: Pergamon,
- Kinchloe, J. L. (1993). *Teachers as researchers: Qualitative Inquiry as a Path to Empowerment*. The Falmer Press.
- Kuzu, A. (2009). Öğretmen yetiştirme ve mesleki gelişimde eylem araştırması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 425-433.
- Köklü, N. (2001). Eğitim eylem araştırması – öğretmen araştırması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 34(1-2), 35-43.
- Leff, S. S., Costigan, T., ve Power, T. J. (2004). Using participatory research to develop a playground-based prevention program. *Journal of School Psychology*, 42(1), 3-21.
- Lesha, J. (2014). Action research in education. *European Scientific Journal*, ESJ, 10(13). <https://doi.org/10.19044/esj.2014.v10n13p%0p>
- Lewin, K. (1946) Action research and minority problems. *Journal of Social Issues*, 2, 34-46.
- Manfra, M. M. (2019). Action Research and systematic, intentional change in teaching practice. *Review of Research in Education*, 43(1), 163–196. <https://doi.org/10.3102/0091732X18821132>
- Masters, Janet. (1995). The history of action research. In I. Hughes (Ed) *Action research electronic reader*, The University Of Sydney, On-Line 11.10.2018 tarihinde [.Http://Www.Behs.Cchs.Usyd.Edu.Au/Arow/Reader/Rmasters.Htm](http://www.behs.cchs.usyd.edu.au/arrow/reader/rmasters.htm) adresinden erişilmiştir.
- McNiff, Jean. (1988). *Action research*. Principles and Practice, Routledge.
- Michele, G., ve Kretschmer, R. E. (1996). Teachers as researchers: Supporting professional development. *the Volta Review*, 98(3), 81-103
- Mills, G. E. (2003). *Action research: A Guide for the Teacher Researcher*. (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall.
- Mills, G. (2017). *Action research: A guide for the teacher researcher* (6th ed.). NY: Pearson Education).

- Morton, M. K. (2005). Practicing praxis: Mentoring teachers in a low-income school through collaborative action research and transformative pedagogy. *Mentoring and Tutoring*, 13(1), 53-72.
- Nasrollahi, M.A., Krish,P., Noor,N.M. (2012). Action research in language learning. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 1874 – 1879.
- O'Brien, R. (1998). An Overview of the methodological approach of action research. R. Richardson (Ed.). *Theory and Practice of Action Research*. 11.10.2018 tarihinde <http://www.web.net/~robrien/papers/arfinal.html> adresinden erişilmiştir.
- Reason, P. (2001). Learning and change through action research. (Ed). J. Henry. *Creative Management*. London: Sage. Publications
- Sagor, R. (2003). *Guiding school improvement with action research*. 11.10.2018 tarihinde <http://www.ascd.or.vreadingroom/bO.JkslsagorOObook.htm> adresinden erişilmiştir.
- Schoen, S. F., ve Nolen, J. (2004). Action research: Decreasing acting-out behavior and increasing learning. *Teaching Exceptional Children*, 37(1), 26-29.
- Sidekli, A. (2014). Eylem araştırması: İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin okuma ve anlama güçlüklerinin giderilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27),563-580.
- Tezcan, Ö., Ada, S., ve Baysal, N. (2016). Eğitim alanında eylem araştırmaları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. KOSBED*, 32, 133 – 148
- Tüzel, S. (2012). *İlköğretim ikinci kademe türkçe derslerinde medya okuryazarlığı eğitimi: bir eylem araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Uzuner Y., İçden, G., Girgin, Ü., Beral, A., ve Kırcaali-İftar, G. (2005) An examination of impacts of text related questions on story grammar acquisition of three Turkish youths with hearing loss. *International Journal of Special Education*, 20(2), 111-121
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yiğit, C. (2016). *Öğretmenlerin mesleki gelişiminde eylem araştırmasının kırkpatric program değerlendirme modeline göre incelenmesi*. (Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Wadsworth, Y. (1998). *What is participatory action research?* Action Research International, Paper 2. <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/ari/p-ywadsworth98.html>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karatay, M. ve Taş, M. (2021). Eylem araştırması'nın eğitim alanında kullanımı ve önemi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5545-5568. DOI: 10.26466/opus.736788

Habercilikte Hızdan Kaynaklanan Etik Sorunların Ortaya Çıkmasının Engellenmesi veya Azaltılmasında Yeni Medya Kullanımının Olası Etkileri

DOI: 10.26466/opus.913122

*

Birol Akgül* – Ecem Ezgi Yıldız**

* Doç. Dr, Çanakkale Onsekiz Mart Üni., İletişim Fakültesi, Çanakkale/Türkiye

E-Posta: birolakgul@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-0701-0928](https://orcid.org/0000-0002-0701-0928)

** Yl Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üni, Lisansüstü Eğt. Ens., Çanakkale/Türkiye

E-Posta: ecemezgi@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6051-1291](https://orcid.org/0000-0001-6051-1291)

Öz

Geleneksel medya ve yeni medya arasında başta teknoloji kullanımı olmak üzere birçok fark mevcuttur. Bu farklar medya sektörü içerisindeki rekabet olgusunu şekillendirmekle birlikte, bireyin ilgisini medya araçları arasında pay etmesi sürecinde de büyük etki sahibidir. Bahsedilecek olan hız olgusu, belirli bir zaman çizelgesi içerisinde yapılması gereken görevlerin gerektirdiği hızı kapsamamaktadır. Bu çalışmada, hız olgusunun interaktif oluşumlarda, bireylerin şahsi istekleri doğrultusunda haberciliğe sağladığı katılımlarda ya da yoğun olarak yeni medyanın getirilerinden olan anlık iletimlerde oluşturduğu etik sorunlar ele alınmıştır. Hız olgusunun oluşturduğu ya da oluşmasına katkı sağladığı etik sorunlar, haberlerin bireyleri yanıltmasına, dilin bozulmasına, bilgi kirliliğine ve bununla birlikte basının itibarsızlaşmasına yol açmaktadır. Bu sebeple hızın basına ve bireye sağladığı avantajlardan vazgeçilmeden, hızdan kaynaklanan sorunların önüne geçilmelidir. Bu sayede basının itibarı ve güvenilirliği korunacak ayrıca bireylerin doğru habere kolay ulaşımı sağlanacaktır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde medya ve habercilikte hız kavramlarının tanımı yapılmıştır. İkinci bölümde habercilikte hızdan kaynaklanan etik sorunlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, habercilikte hızdan kaynaklanan etik sorunların ortaya çıkmasının engellenmesi ya da azaltılması konusunda yeni medyanın olası kullanımı tartışılmıştır. Çalışmada literatür taraması, örnek olay incelemesi ve kurgulama yöntemleri bir arada kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Habercilik, Haber Toplamada Hız Unsuru, Etik Sorunlar.

Possible Effects of New Media Use in Preventing or Reducing the Emergence of Ethical Problems Arising from Speed in Journalism

*

Abstract

There are many differences between traditional media and new media, especially the use of technology. These differences shape the phenomenon of competition within the media sector, but also have a great impact on the process of sharing the individual's interest among media tools. The speed phenomenon to be mentioned does not cover the speed required by tasks to be performed within a given timeline. In this study, the ethical problems posed by the speed phenomenon in interactive formations, the participation of individuals in reporting according to their personal wishes, or the instantaneous transmissions that are the result of the new media are discussed. The ethical problems created or contributed to the formation of the speed phenomenon lead to news misleading individuals, distortion of language, information pollution and, with it, to discredit the press. For this reason, without giving up the advantages of speed to the press and the individual, problems arising from speed should be avoided. In this way, the reputation and credibility of the press will be protected and individuals will be provided with easy access to accurate news. The work consists of three main parts. In the first section, the concepts of speed in media and journalism are defined. In the second part, ethical issues arising from speed in journalism are addressed. In the third chapter, the possible use of new media in preventing or reducing the emergence of ethical problems arising from speed in journalism is discussed. In the study, literature review, case study and editing methods were used together.

Keywords: *Reporting, Speed in Reporting, Ethical Problems*

Giriş

Hızdan kaynaklanan etik sorunlar, geleneksel medyaya nazaran yeni medyada bireylerin karşısına çıkmaktadır. Bunun sebebi, hız olgusunun yeni medyada daha büyük bir yere ve öneme sahip olmasıdır. Geleneksel medyanın yapısı, interaktif yayıncılık ve yurttaş haberciliğinden daha uzaktır. Bu durum geleneksel medya ve hız arasındaki ilişkiyi sınırlı tutmaktadır. Geleneksel medya araçlarından dergiler ya da gazeteler belirli bir sürede belirli gündemler üzerine oluşturulmaktadır. Oluşturulduğu süre içerisinde yaşanmış mevcut gündemi aktaran yazılı basın kanalları, basım ve dağıtım sürecinden sonraki zaman diliminde yaşanan olayların aktarılmasından sorumlu tutulmamaktadır. Böylece ilgili olayların yazımı için yeterli araştırma ve doğrulama sürelerine sahip olmaktadırlar. Buna rağmen yeterince olgunlaşmadan iletilen ya da doğrulanmadan servis edilen haberler ile karşılaşılması mümkündür. Böyle bir süreçten yararlanamayan yeni medya, anlık ve hızlı haber iletimini gerçekleştirmekle yükümlüdür. Aksi halde ilgi kaybı ve ilgi ile doğru orantılı bir biçimde maddi kazanç düşüşü yaşayacaktır.

Yeni medyanın tercih edilmesinde etkisi bulunan ana başlıklardan biri hız olgusudur. Televizyonda ya da radyolarda son dakika haberi niteliğinde olmadığı için yayınlanmayan ya da geç yayınlanan, gazete ya da dergilerde yer alması için yeni sayıları beklemek mecburiyeti taşıyan haberlere, yeni medyada ulaşmak mümkündür. Yeni medya, çoğu zaman belli bir bültenden bağımsızdır ve anlık haber iletimi sağlamaktadır. Detay haber, hızlı iletim ve etkileşim öğelerini içinde bulunduran yeni medya, hız olgusu sayesinde geleneksel medyayı geride bırakmıştır. Hız olgusu, yeni medyanın yükselişine sebep olmakla birlikte aynı zamanda yeni medyaya zarar verebilmektedir.

Geleneksel medya ve yeni medyada hızdan kaynaklanan etik sorunlar öncelikle belirlenmeli, sonrasında incelenmeli ve sorumlu kişiler tarafından sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Aksi halde medyanın itibarsızlaşması, güvenilirliğinin zedelenmesinin önüne geçilemeyecek ve bireyler oluşan bilgi karmaşası içerisinde yanıltıcı haberlere sıkça maruz kalacaklardır.

Medya ve Hız Kavramlarının Yapısı ve Kapsamı

Bu bölümde çalışma konusunun kavramsal çerçevesi açıklanmıştır. Öncelikle medya kavramının tanımı ve yapısal incelemesi yapılmıştır. Ardından hız olgusu, geleneksel medya ve yeni medya bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Medya

“Medya denildiğinde, klasik yayın organları olan gazete, televizyon ve radyo akıllara gelmektedir. İletişim teknolojilerinin sayısallaşması yeni yazılımlar ve uygulamalar ile hayatımıza yeni medya, sosyal medya, dijital medya, internet medyası gibi birtakım kavramlar girmiştir” (Adıgüzel, 2016, s.28). Medyanın asıl amacı, bireyin mikro çevresinde, makro çevresinde ve dünyada olup bitenleri bilmesini olanaklı kılmak; yani olup bitenler hakkında kişinin kendi fikirlerine ve kararlarına temel hazırlayarak fikir üretme özgürlüğüne ulaşmasını sağlamaktır. Geniş anlamda medyanın asıl işi dünya gündeminde yaşanan olayları ya da durumları bireye aktarmaktır (Usta, 2009, s.474).

Medyanın halka dünyadan sesler vermesinin yanı sıra halkın sesi olması ayrıca mevcut durumda bireysel ve toplumsal iletişimi sağlayan en büyük araç haline gelmesi sebebiyle etik kurallar çerçevesinde hareket etmesi çok büyük önem arz etmektedir. Medya, halkın her kesimine hitap etme ve halkı bilgilendirme misyonunu taşıması sebebiyle bilgilerini öncelikle doğru sonrasında güncel tutmakla yükümlüdür (Ceylan, 2012, s.46-47).

Medya eğlence, sosyalleşme, boş zamanı değerlendirme gibi birçok amaç için kullanılsa da medyanın birincil görevi haber vermektir. İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana bireyler duman, çizim, ses gibi birçok yöntem ile haberleşmeye ya da bilgi aktarımı sağlamaya çalışmışlardır. Az sayıda insanın yaşadığı kabile toplumlarında bu yöntemler işe yarıyor olsa da yaşadığımız küresel toplumlarda bu iletişim yöntemlerinin kullanılması olanaksız, birebir iletişim ise yetersizdir. Bireylerin fizyolojik sınırları, seslerini ve düşüncelerini insanlığın tümüne aktarmasına engel olmaktadır. Bu sebeple medya her durum, koşul, olay, haber ve düşünceyi bireylerden toplumlara ya da dünya gündeminden bireye aktarmak için tek seçenektir. Böylesine önemli bir yere sahip olan medyanın kötüye kullanımını önlemek,

birey ya da toplum yaşamına zarar vermesini engellemek ve kültürleri tahrip etmeden devam etmesini sağlamak için bazı kurallara ihtiyacı vardır. Toplumsal düzenin sağlanmasına ve bireyin doğru davranışına yönelik etik kuralların, medyada da uygulanması tartışılmaz bir gerekliliktir. Medya ve onun asıl amacı olan haberleşmede, etik açıdan aksaklık oluşturabilecek problemlerden biri de bireylerin isteği ve kullanımı dolayısıyla oluşan hızdan kaynaklanan etik sorunlardır.

Anlamı itibariyle çabukluğu temsil eden hız, birçok iktisadi ve sosyal alanda kendine yer bulmaktadır. Psikolojik olarak da bireylerin bir avantaj olarak algıladığı ve yaşamlarına dahil etmek istediği hız olgusu, herhangi bir kişiyi, durumu, sektörü ya da firmayı tercih etme sebepleri arasında gösterilebilir. Teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı mevcut durumda bireyler, istediğine istediği anda ulaşma arzusu taşımaktadır. Bu arzu elbette haber alma isteği için de geçerliliğini korumaktadır. Bireyler için ailesinden ve yakın çevresinden haber almanın yanı sıra içerisinde yaşadığı muhitin, vilayetin ya da toplumun durumuna, çalıştığı firmanın, sektörün ya da ülkenin geleceğine dair gündemi öğrenme isteği olağandır. Özellikle müdahale etme gücünün bulunduğu durumları bilmek birey için gerekli sosyal bir ihtiyaçtır. Mevcut durum incelendiğinde hıza sahip olmak bazı sosyal ve ticari kimlikler için güce sahip olmak anlamını da taşımaktadır.

Hıza sahip olma isteği şiddetine göre derecelendirildiğinde, bu isteği üst seviyede taşıyan bireyler aceleci olarak nitelendirilir ve bu durum psikiyatride davranış bozuklukları arasında değerlendirilir. Mevcut durumda yoğun toplum ve dünya gündeminden haber alamamak kişilerde gerginliğe sebep olmaktadır. Sabırsızlık, konuşma ve davranışta acelecilik gösteren zaman sıkışıklığı duygusu taşıyan, daha hızlı davranma ve sınırlı zamana en çok işi sığdırma dürtüsüyle hareket eden kişiler A tipi kişilikler olarak adlandırılmaktadır (Scully, 1990, ss.238–239; Arslanoğlu, 2002:158). Yoğun teknolojinin kullanıldığı mevcut dönemde de bireyler dereceleri değişmekle birlikte A tipi kişilikler ile aynı semptomları göstermektedir ve psikiyatrik olan bu sorun sadece bireyleri değil sektörleri de etkilemektedir. Habercilik sektörü toplumun genelinde görülen hızlı elde etme isteğini karşılamak için içerikleri ve haberleri hızlı servis etmekte, bu durum ise bazı etik sorunların oluşmasına yol açmaktadır.

Geleneksel Medya ve Yeni Medyada Hız Olgusu

Kitle iletişiminin gelişmesine öncülük eden ilk geleneksel medya araçlarından olan gazeteler, 17. yüzyıldan itibaren gündemi takip etmek için kullanılan önemli kaynaklardır. Dergiler ise gazetelerin sağladıkları genel gündem takibi siteminden farklı olarak, belli bir konuya ya da ilgi alanına yönelik içerikler sağlamaktadır. Radyolar müdahale edilebilir yayınları ile haber iletiminde gazete ve dergilere göre çok daha hızlıdır. Televizyon ise geleneksel medya içerisinde, sunduğu çeşitlilik ve kullandığı yoğun teknoloji sayesinde varlığını en etkin sürdüren medya aracıdır.

Gazete ve dergiler, hız olgusundan hem olumlu hem olumsuz etkilenmektedir. TÜİK 2016 verilerine göre gazete ve dergilerin yıllık tirajları, 2015 yılına göre %20 azalmıştır çünkü bireyler hızlı ulaşabilecekleri kaynaklardan haber almayı daha avantajlı ve kolay bulmaktadırlar. Gazeteler ve dergilerin basılacağı zaman aralıkları bellidir ve anlık haber akışı sağlayamazlar bu sebeple bireylerin büyük bir kısmı haber takibini internet üzerinden yapmaktadırlar. Teknoloji günlük rutine fazlasıyla entegre olmuş bir vaziyettedir ve bireyler istedikleri bilgilere internet üzerinden ulaşabilmektedir. Buna rağmen 2016 yılında yayımlanan gazete ve dergilerin yıllık toplam tirajı 1 milyar 705 milyon 225 bin olarak açıklanmıştır ve yayımlanan gazetelerin %86,9'u siyasi/haber/güncel içerikli yayın yapmıştır. Bu verilere göre bireyler, yaşamlarını etkileyecek haberleri çoğunlukla yeni medya aracılığıyla öğrenseler bile yeni medyanın güvenilirliği bireyler açısından henüz bir netlik kazanmamıştır. Bu sebeple bireyler haberleri teyit etmek için geleneksel medya araçlarından yararlanmaya devam etmektedirler (TÜİK, 2017).

Televizyon, habere hızlı ulaşmak kıstas alındığında gazete, dergi ve radyolardan çok daha etkilidir lakin internet ile rekabeti mevcut durumda olanaksızdır. Gelirini birey ilgisinden sağlamakta olan televizyon kanalları, toplumun acilen bilgilendirilmesini gerektirecek önemde bir hadise olmadıkça öncesinde uygulanması planlanmış yayın akışlarına sadık kalmak mecburiyetindedirler. Bu sebeple ekonomi, siyaset, spor ya da sanat ile ilgili toplumu ilgilendiren lakin acil olmayan haberlere en hızlı ulaşım elbette internet aracılığıyla sağlanacaktır. Habere hızlı ulaşma durumu birey açısından değerlendirildiğinde ise bireyin kendisi, yakın çevresi, yaşadığı yer ya da bireysel ilgi alanlarını içeren detay haberleri bulabileceği en hızlı medya aracı yine internettir.

TÜİK verilerine göre 2017 yılı Nisan ayında hanelerin %80,7'si evden İnternete erişim imkanına sahiptir (TÜİK, 2017). Bu verilerin ışığında, internet kullanımının hızla yayıldığı ve internet erişimi sayesinde ulaşılabilen uygulama ve sitelerin kullanımlarının arttığı söylenebilir. Bireylerin hızlı haber alma ya da gündemi takip etme istekleri, sosyal medya kullanımı, e-devlet sistemi, alışveriş siteleri, sağlık kurumlarının online randevu ve sonuç sistemleri gibi birçok farklı alanda kullandıkları internet bireylere başta hız olmak üzere kolaylık ve seçenek gibi imkanlar da sunmaktadır. Kanalların televizyon yayınları ile aynı anda internette canlı yayın yapması, dizi ve programlara internet üzerinden istenilen anda kolay ulaşım sağlanması, radyoların internet üzerinden yaptıkları eş zamanlı yayınlar, gazete ve dergilerin mobil uygulamaları ve siteleri de interneti her şeyi bulabilecekleri bir medya aracı olarak daha cazip kılmaktadır.

Habercilikte Hızdan Kaynaklanan Etik Sorunlar

Medyanın asli görevi haber vermektir. Bu sebeple medyada etik sorunlardan arındırılması en zaruri alan haberciliktir. Buradan hareketle habercilikte etik açıdan önemli sorunlar oluşturabilecek konulardan biri olan hız olgusunun incelenmesi gerekmektedir. Habercilikte hızdan kaynaklanan sorunların incelenmesi ve çözümüne yönelik öneri sunulması için geniş bir çalışma alanına ihtiyaç vardır. Hızdan kaynaklanan sorunlar dilin yanlış kullanımına yol açabildiği gibi yalan haber oluşumuna da sebep olabilmektedir. Yeni medyada yayınlanmış haberlerin doğruluğunun bireyler tarafından geleneksel medya ile teyit edilmesi hızdan kaynaklanan bir problemdir. Ancak geleneksel medyada yaşanan hız kaynaklı hataların düzeltilmesi için de yine hızı dolayısıyla yeni medyaya başvurulmaktadır. Bu sebeple hız olgusu kimi zaman hayatı kurtarabileceği gibi kimi zaman da hayati hatalara sebep olabilir. Bu sebeple hız olgusunun sağladığı avantajlar en verimli biçimde kullanılırken, hızdan kaynaklanan hataların önüne geçilmesi medyanın itibarına değer katacaktır. Aynı zamanda medyanın güvenilirliğinin net çizgiler ile sabitleştirilmesine temel hazırlayacaktır. Bu bölümde habercilikte hızdan kaynaklanan temel sorunlar, dört ana başlıkta incelenmektedir.

Haberin Olgunlaşmadan Servis Edilmesi

Horkheimer geleneksel kuram için asıl isteğin 'bütün yapısal parçaların kurallara uygun bir biçimde ve çelişiksiz olarak birbirine bağlanması olduğunu' savunmuştur (Slater, 1989, s.54; Küçükcan, 2002, s.262). Bu düşünce haber ya da içerik oluşturmaya uyarlandığında, hızdan kaynaklanan sorunların haberin bütününe olumsuz bir biçimde etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Hızdan kaynaklanan sorunları birer birer ele almamız gerekirse, ilk sırada haberin ya da içeriğin olgunlaşmadan, doğrulanmadan ya da etik değerlere uygunluğuna kanaat getirilmeden servis edilmesi olmalıdır. Habere ilgi duyulması muhtemel kitleyi kendi kanal ya da sitesinde toplamak amacı ile yapılan hatalardır. Habere duyulan ilgi reklam getirecektir ve reklamların artması gelirin artması anlamına gelmektedir. Bu sebeple bir haberi ya da içeriği ilk yayınlayan yer olmak, bireylerin ilgisini tek bir yerde toplamak anlamına gelmektedir. Bu sebeple haberler ya da içerikler, doğrulanmadan ya da henüz mühim detaylar anlaşılmeden servis edilebilmektedir. Yeni medyada haberin güncellenebilir olmasının sağladığı güven, eksik ya da yanlış haberlerin oluşturulmasında rol oynamaktadır. Geleneksel medyada haberler yayımlandıktan sonra yalnızca tekzip ile düzeltilmektedir ve yayının belirli sıklıklarla yapılması sebebiyle mevcut durumda ilk olma telaşı, geleneksel medyada yaygın bir durum değildir. Lakin öncesinde yapılmış, etik olmayan ve insan psikolojisine etkileri düşünülmeden yapılmış canlı yayınlar geleneksel medyada ilgili sorun için yerinde bir örnektir. Her iki durumda da basının güvenilirliği sarsılmaktadır ve medya itibarsızlaşmaktadır.

Basın Konseyi'nin yayınladığı Basın Meslek İlkeleri 6. Madde 'Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.' demektedir. Bu sebeple tüm medya kuruluşları için hızdan önce doğruluğun ve güvenilirliğin gelmesi gerekmektedir (Basın Konseyi, <http://basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri/> 13.05.2018 tarihinde erişildi).

Örnek olay incelemesinden yararlanıldığında, Ruhdan Uzun'un İletişim Etiği Sorunlar ve Sorumluluklar adlı kitabından konu ile alakalı üç örnek olay mevcuttur. İlk örnek Susurluk Olayı incelendiğinde, olay gerçekleşikten sonra olay ile ilgili pek çok bilgi süzülmeden ya da doğruluğu ispatlanmadan servis edildiği için haberler bağlantıları ortaya çıkarmaktan çok olayın daha da karmaşık bir hal almasını sağlamıştır. Olayın algılanması güçleştiği için,

aşırı bilgi yüklemesi ya da bilgi kirliliği ile birlikte neyin doğru neyin yanlış olduğu anlaşılabilir hale gelmiş ve haberlerin bireyleri aydınlatma amacı sağlanamamıştır. İkinci örnek, TGRT’de yayınlanan ‘Taksim’de Patlama’ haberidir. 26 Temmuz 2005’te TGRT ekrandan ‘Taksim’de patlama oldu. Çok sayıda yaralı var’ altyazısı geçti ve dünya gündeminin de karışık olduğu bir zamanda bu haber hızla hem kanallar arasında hem de diğer kitle iletişim araçlarında yayıldı, insanlar paniğe kapıldı ve sonunda haberin asılsız olduğu ortaya çıktı. Üçüncü örnek ise BBC’nin 2004 yılı Eylül ayında Rusya’da yaşanan bir okul baskınına canlı olarak yayınlamasıdır. Çok sayıda ölü ve yaralının canlı yayınlanması tepki toplamıştır ve BBC bu olaydan sonra hassas konuların canlı yayınlarının gecikmeli yapılmasını ilkeye bağlamıştır (Uzun, 2007: 179-180).

Yeni medyada yakın zamanda gerçekleşmiş bir örnek olay incelendiğinde ise, haberleri ilk duyuran olma kaygısının haberlerin doğrulanmadan halka servis edilmesi gibi yanlış sonuçlara yol açtığı gözlemlenmektedir. 2018’in Şubat ayında Hürriyet Gazetesinin internet sayfasında yayınladığı haberde, Genelkurmay Başkanlığı tarafından yazılmış olduğu iddia edilen açıklama metni kaynak gösterilerek askerlik sürelerinin uzatıldığı duyurulmuştu. Genelkurmay Başkanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı haberi kısa süre içerisinde kesin bir şekilde yalanladı lakin geçen kısa sürede, haber doğrulanmadan birçok haber sitesi ve paylaşım sayfasında yayınlanmıştı. Toplumda yoğun etkileşime sebep olan haber, gerçek açıklanana kadar etkisini artarak sürdürdü (NTV, 2018).

Bilgi Kirliliği

İkinci sorun bilgi kirliliğidir. Uygulamaların ve sitelerin içerik paylaşımında sağladığı kolaylıklar ile haberler özellikle internet ortamında hızlı yayılma özelliğine sahiptir. Bireylerin içerikte şahsi görüşlerine uyan kısımları anında birebir olarak paylaşabilmesi ya da içeriğin tümünün kaynak göstermeksizin yayılması gibi unsurlar sebebiyle bilgi kirliliği artmaktadır. Anahtar kelimeler üzerinden yapılan aramalarda birçok kaynağa ulaşılmakta ve doğru bilginin ayıklanması sancılı bir süreç olmaktadır. Bireylerin özgürce düşünebilmesi ve paylaşabilmesi olumlu bir durumdur lakin her düşüncenin bilinçsizce ve bilimsel herhangi bir temele dayandırılmaksızın farklı kişiler ve kaynaklar aracılığıyla sakıncalı davranışlardan arındırılmadan paylaşılması

olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. İlgili konu ile bağlantısı olmayan içeriklerin, ufak çağrışımlar ile konu ile bağlantılı gösterilmesi ve bu tip içeriklerin hızla yayılması da etik bir sorun teşkil etmektedir.

Sosyal medya uygulamalarında bulunan yorum özelliği bilgi kirliliğine verilebilecek örneklerdendir. Yapılan haber paylaşımlarında, mühim ana temaların yanı sıra kişilerin takıldığı ufak detayları uzun yorumlar şeklinde gönderilere ekleyebilmesi okuyucunun dikkatini dağıtmakta ve konudan sapma yaşamasına sebep olmaktadır. Hakaret barındıran yorumların kaldırılması dahi zaman alırken, konu ile güçlü bağlantısı olmayan yorumların ayıklanması süreci büyük zaman kaybına yol açmakta ve okur bilgi kirliliğinden olumsuz etkilenmektedir. Hızla eklenebilen yorumlar, haberi itibarsızlaştırabilmektedir.

Yine internet üzerinden kolaylıkla yapılabilen paylaşımlar, haberleşmeyi bazı durumlarda olumsuz etkilemektedir. Kolay ve hızlı bir biçimde içerik ya da haber üretebilme hakkına sahip olan bireyler, doğruluğu kesin kanallardan ispatlanmamış haberlere yönelik içerikler ya da sansasyon oluşturmak için gerçek dışı haberler oluşturabilmektedir. Çoğunlukla siyasi, sportif ya da sosyal faaliyetler üzerine oluşturulan bu haberlerin kaynağı araştırılmaksızın paylaşımı, gündemde yanlış bilgilerin hızla yayılmasına ve toplum bilincinin yanlış yönlendirilmesine sebep olmaktadır.

Geleneksel medya üzerine bir örnek olay incelemesi olarak, medya kullanımının bu denli yoğun olmadığı 1963 tarihinde uğradığı silahlı saldırıda yaşamını yitiren Amerika Birleşik Devletleri 35. Başkanı John F. Kennedy'nin öldürülmesi ile ilgili milyonlarca belge olduğu açıklanmıştır (CNN TÜRK, 2017: <https://www.cnnturk.com/dunya/kennedy-suikasti-ile-ilgili-yeni-belgeler-aciklandi>).

Toplumların internet ya da sosyal medya kullanmadığı zamanlarda, bu denli belge ve bilginin aktarılması yine hızdan kaynaklanan etik problemler ile açıklanabilir. Mevcut medya araçlarının, ilk bilgiyi ya da daha çok bilgiyi en hızlı ve en çok aktarma endişesi, bulunan her detayın ve söylenen her cümlenin kapsamlı araştırılma yapılmaksızın servis edilmesine ve çok büyük oranda bilgi kirliliğine yol açmıştır.

Telif Sorunu

Haberlerin ya da içeriklerin kaynak gösterilmeksizin hızlı paylaşımı, eser sahibinin hak iddia etmesini zorlaştırmakla birlikte eser sahibinin hak ettiği değeri görmesine engel olacaktır.

Özellikle sosyal medya uygulamalarında beğeni alma potansiyeli taşıyan bilgi, haber ya da görsellerin ikinci kişiler tarafından birinci kişiymişçesine aktarılması sıklıkla yaşanan bir durumdur. Bu durum, bireylerin paylaştıkları içerikler üzerinde hak iddia etmesini güçleştirmekte ve bireyin içeriğin getirdiği avantajlardan yararlanmasını önlemektedir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü'nün belirttiği 'Telif Hakkının doğması için tescile gerek yoktur. Fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar eserin üretilmesiyle birlikte doğar' özelliğinin görmezden gelinmesi ve 1948 Tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 27. Maddesinde bulunan bireyin 'Herkesin sahibi bulunduğu (yarattığı) her türlü bilim, edebiyat veya sanat eserinden doğan manevi ve maddi yararlarını korunmasını isteme hakkı vardır.' cümlesindeki hakkının çiğnenmesi de internet üzerinde hızla kaynaklanan bir diğer problemdir (Telif Hakları Genel Müdürlüğü, <http://www.telifhaklari.gov.tr/Telif-Hakki-Nedir> 13.05.2018 tarihinde erişildi).

Dilin Yanlış Kullanımı

Dilin doğru kullanılmaması ve hataların olağanlaşması olarak açıklanabilir. Yorum etkileşiminin bulunduğu haber uygulamalarında günlük yaşamdan kazanılan bir alışkanlık olan anında cevap alma isteği ve haber sitelerinin haberi ilk yayınlayan yer olma telaşı dilin doğru kullanımı konusunda bir özensizliğe sebep olmaktadır. Hızlı yayınlanan haberler ve hızlı yapılan yorumlar, günlük yaşamda dile yerleşmiş ama kullanımının yanlış olduğu bilinen kelimelerin, cümlelerin ya da kalıpların haberde kullanılmasına yol açabilir. Cinsiyetçi tabirler, yazım hataları, kısaltmalar ve yabancı kökenli kelimeler gibi dilin daralmasına ya da yanlış kullanılmasına sebep olabilecek durumların önüne geçmek için, kamu yararı adına acil yayın gerektirmeyen durumlarda hızla önce dilin doğru kullanımına dikkat edilmelidir. Dildeki değişim davranışı da değiştirir ve dilin gerilemesi kültürün gerilemesidir.

Habercilikte Hızdan Kaynaklanan Etik Sorunların Ortaya Çıkmasının Engellenmesi Veya Azaltılması Konusunda Yeni Medya Kullanımının Olası Etkileri

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, yeni medya adı altında yeni habercilik türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum, yeni medya etiğinin geleneksel medya etiği ile yorumlanmasını zorlaştırmıştır. Yeni medya araçlarıyla yapılan haberciliğin etik açıdan yorumlanmasında, yeni bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde geleneksel medyaya göre daha hızlı haber içeriği üretilmektedir. Gazeteci kimliği olsun ya da olmasın, herkes haber içeriği üretebilmektedir. Bazen editöryal süreçlerden dahi geçmeyen haber içerikleri, medyada bilgi kirliliğine yol açmaktadır. Dolayısıyla, yeni medya etiğinin eskisinden farklı bir anlayışla değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yeni medyanın içerisinde bulunduğu bilgi bolluğu içerisinde, kaynağı teyit edilmiş ve haber değeri taşıyan gelişmelerin saptanması oldukça önem kazanmıştır. Toplumun her kesiminin içerik üretmesi ve haber paylaşımının internet kanalıyla yapılabilmesi, haberlerin dağıtımını hızlandırmıştır. Çevrimiçi haber platformlarında hızlı bilgi akışı devam ederken aynı zamanda topluma doğru bilginin aktarılmasına çalışılmaktadır. Mevcut durumda medya etiği ilkeleri zaman zaman göz ardı edilebilmektedir. Bunun sonucunda, doğruluğu teyit edilmeyen bilgi yığınları oluşmaktadır. Günümüzde çevrimiçi araçlarla çalışan medya sektöründe temel amaç, haberin mümkün olan en çok kişiye ulaştırılmasıdır. Haberin içeriği, kaynağı ve doğruluğundan ziyade, haberin ne kadar çok kişiye ulaştığı önem kazanmıştır. Dolayısıyla dijital medya araçlarının kullanıldığı ortamlarda çalışan gazetecilerin, haberin kaynağını ve doğruluğunu teyit etmeye zamanı kalmamaktadır. Bu durumda, gazetecilerin internet ortamında paylaşılan haber içeriklerinin gerçeği yansıtmama ihtimalini göz önüne alarak hareket etmesi uygun olacaktır. Kaynağından teyit edilmeden içerik paylaşımı yapılmaması, olası siyasi kriz ve hak mağduriyetlerinin önüne geçecektir.

Bilişim teknolojilerinin hızla gelişmesinden kaynaklanan bilgi yığınının oluşturacağı olası bilgi kirliliğinin, yine aynı teknoloji kullanılarak azaltılabileceği öngörülmektedir. Yalnızca internet ortamındaki arama motorları kullanılarak dahi, çoğu bilgi kaynağına ulaşılabilir. Yeni medya araçlarının etkin bir şekilde kullanılması ve medya okuryazarlığının

geliştirilmesi, haberlerin doğruluğunun tespiti açısından kritik öneme sahiptir. Haberin doğruluğu saptanırken, öncelikle haber kaynağı esaslı bir biçimde incelenmeli, mümkünse birden fazla kanaldan kaynağa ulaşılmaya çalışılmalıdır. Varsa habere ilişkin görsel, işitsel ve yazılı içerikler temin edilerek karşılaştırmalı analiz yapılmalıdır. Ayrıca, haber kaynakları analiz edilirken gerekli izinler alınarak erişim ve paylaşım yapılmalıdır. Habere konu olan kişi ya da kişilerle ilişkin detaylar, özel hayatın gizliliği ilkesi göz önüne alınarak araştırılmalı ve paylaşılmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Hız, hem yayını takip eden bireyler hem de yayın yapan medya kuruluşları için önemli ve fazlasıyla avantaj barındıran bir olgudur. Hızın habercilikte doğru şekilde kullanılması hem bireylerin yaşamını kolaylaştıracak, hem de basına olan güven ve bağlılığın artmasını sağlayacaktır. Doğru kullanılmaması durumunda hız, bizzat yanlış kullanım sağlayan kuruluşlara, içinde bulunduğu medya sektörüne ve gündemi ilgili kuruluştan takip eden bireye zarar verebilmektedir. Çoğunlukla birey kaynaklı olan habercilikte, hızdan kaynaklanan etik sorunların önüne geçilmesi mümkündür. Medya mensuplarının konuya yönelik eğitimi ve internet üzerinde üretilen içeriklerin bilinçli paylaşımına yönelik bazı önlemlerin de sorunların çözüm sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Possible Effects of New Media Use in Preventing or Reducing the Emergence of Ethical Problems Arising from Speed in Journalism

*

Birol Akgül – Ezgi Ecem Yıldız
Çanakkale Onsekiz Mart University

It is of great importance that the media act within the framework of ethical rules, as it is the voice of the people, as well as giving voices to the public from the world, and has become the biggest tool that provides individual and social communication in the current situation. Although the media is used for many purposes such as entertainment, socialization, and leisure time, the primary task of the media is to provide fast and accurate news.

The new media, which includes detailed news, fast transmission and interaction elements, has left the traditional media behind thanks to the speed phenomenon. Ethical problems arising from speed are faced by individuals in new media compared to traditional media. The phenomenon of speed causes the rise of new media, but it can also harm new media. This is because the phenomenon of speed has a greater place and importance in new media. The main problems arising from speed in journalism; It is examined in four groups as serving the news before it is mature, information pollution, copyright problem and misuse of language.

In the first place among the problems caused by speed; It is possible to say that there is a problem of 'news being served prematurely'. It is very common for news or content to be served before it is matured, verified or judged to be in compliance with ethical values. Conscious mistakes are made in order to gather the possible audience on their own channel or site so that they are interested in the news. Interest in the news will bring advertising, and increased advertising means increased revenue. For this reason, being the first place to publish a news or content means to gather the attention of individuals in one place. For this reason, news or content can be served without being verified or without understanding important details yet.

The second problem is information pollution. With the convenience provided by applications and sites in content sharing, news has the feature of spreading rapidly, especially in the internet environment. Information pollution is increasing due to factors such as the fact that individuals can instantly share parts of the content that fit their personal views, or that the entire content is disseminated without citing the source. Many sources are reached in searches made through keywords, and extracting the right information is a painful process. It is also an ethical problem that the contents that are not related to the relevant subject are shown in connection with the subject with small connotations and the rapid spread of such contents.

The third problem is the copyright issue. Rapid sharing of news or content without citing the source will make it difficult for the owner of the work to claim rights, but will prevent the owner of the work from seeing the value he deserves. Especially in social media applications, it is a frequent situation that information, news or images that have the potential to be liked are transferred by second people as if they were first person. This situation makes it difficult for individuals to claim rights on the content they share and prevents the individual from taking advantage of the content.

The fourth problem is the problem of language misuse. It can be explained as the incorrect use of the language and the normalization of errors. The desire to get instant answers, which is a habit acquired from daily life in news applications where there is comment interaction, and the rush of news sites to be the first place to publish the news cause carelessness in the correct use of language. Quickly broadcast news and quick comments may lead to the use of words, phrases or phrases that are embedded in the language in daily life but whose usage is known to be incorrect.

Speed is an important and highly advantageous phenomenon for both individuals following the broadcast and broadcasting media organizations. The correct use of speed in journalism will both facilitate the lives of individuals and increase trust and loyalty to the press. If it is not used correctly, speed can harm the organizations that make wrong use, the media sector in which they are involved, and the individual who follows the agenda from the relevant organization. In journalism, which

is mostly based on individuals, it is possible to avoid ethical problems arising from speed. It is thought that some measures for the education of the media members and the conscious sharing of the content produced on the internet will contribute to the solution process of the problems.

In this study, the ethical problems posed by the speed phenomenon in interactive formations, the participation of individuals in reporting according to their personal wishes, or the instantaneous transmissions that are the result of the new media are discussed. The ethical problems created or contributed to the formation of the speed phenomenon lead to news misleading individuals, distortion of language, information pollution and, with it, to discredit the press. For this reason, without giving up the advantages of speed to the press and the individual, problems arising from speed should be avoided. In this way, the reputation and credibility of the press will be protected and individuals will be provided with easy access to accurate news.

The work consists of three main parts. In the first section, the concepts of speed in media and journalism are defined. In the second part, ethical issues arising from speed in journalism are addressed. In the third chapter, the possible use of new media in preventing or reducing the emergence of ethical problems arising from speed in journalism is discussed. In the study, descriptive research method and data analysis method were used together.

Kaynakça / References

- Adıgüzel, Y. (2016). *Medya İlişkileri*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:3602. https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:3hoRsxfdmUYJ:https://www.academia.edu/35516653/Gelneksel_Medya_ile_%25C4%25B0li%25C5%259Fkiler.pdf+%&cd=18&hl=tr&ct=clnk&gl=tr (Erişim Tarihi: 14.10.2019)
- Arsıanoğlu, K. (2002). *Psikiyatri El Kitabı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Basın Konseyi. (2018). *Basın Meslek İlkeleri*. 5 13, 2018 tarihinde Basın Konseyi: <http://basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri/> adresinden alındı.
- Ceylan, Y. (2012). Toplumsal Değerler ve Medya Etiği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 45-58.

- CNN TÜRK. (2017, 114). *Kennedy suikasti ile ilgili yeni belgeler açıklandı*. 5,16, 2018 tarihinde CNN TÜRK Haber: <https://www.cnnturk.com/dunya/kennedy-suikasti-ile-ilgili-yenibelgeler-aciqlandi> adresinden alındı.
- Küçükcan, U. (2002). Frankfurt okulu ve kitle kültürü çalışmaları. *Kurgu Dergisi*, 2(3), 257-269.
- NTV. (2018, 22). TSK'dan "askerlik uzadı" iddiasıyla ilgili açıklama. 6, 7, 2018 tarihinde NTV: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/tskdan-askerlik-uzadi-iddiasıyla-ilgili-aciklama-askerlik-uzadimi,Ezkm8Yf-KIEwAWgd4 kmLeQ> adresinden alındı
- Scully, J. H. (1990). *Psikiyatri*. (E. Bayraktar, ve E. Özmen, Çev.) İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Slater, P. (1989). *Frankfurt okulu: Kökeni ve önemi*. (A. Özden, Çev.) İstanbul: BFS Yayınları.
- Telif Hakları Genel Müdürlüğü. (2018). *Telif hakkı nedir*. 5, 13, 2018 tarihinde Telif Hakları Genel Müdürlüğü: <http://www.telifhaklari.gov.tr/Telif-Hakki-Nedir> adresinden alındı.
- TÜİK. (2017, 818). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması*, 2017.5,13,2018 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862> adresinden alındı.
- TÜİK. (2017, 726). *Yazılı medya istatistikleri*, 2016. 5 13, 2018 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24673> adresinden alındı.
- Usta, A. (2009). *Medyatik eylemlerin sosyo-psikolojik etkisi*. Medya ve Etik Sempozyumu Kitabı. Elazığ.
- Uzun, R. (2007). *İletişim etiği sorunlar ve sorumluluklar*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akgül, B. ve Yıldız, E. E. (2021). Habercilikte hızdan kaynaklanan etik sorunların ortaya çıkmasının engellenmesi veya azaltılmasında yeni medya kullanımının olası etkileri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5569-5585. DOI: 10.26466/opus.913122

Azerbaycan Tiyatrosu Üzerine Bir İnceleme: Geçmişten Sovyet Dönemine Kadar

DOI: 10.26466/opus. 748125

*

Ümit Akın*

* Dr. Öğr. Üyesi , Bandırma On Yedi Eylül Üni., İnsan ve Top. Bil. Fakültesi, Bandırma/Türkiye
E-Posta: uakin@bandirma.edu.tr ORCID: [0000-0003-1669-5399](https://orcid.org/0000-0003-1669-5399)

Öz

Edebiyatın önemli kollarından olan tiyatro, olmuş ya da olabilecek konular etrafında gelişen, bir seyirci topluluğunun önünde canlandırmaya dayanan etki gücü yüksek bir sanattır. Başlangıcı tam olarak bilinmese de ortaya çıkışı, araştırmacılar tarafından Doğu'da M.Ö XII. yüzyıla, Batı'da M.Ö V.-VI. yüzyıla kadar götürülür. Azerbaycan'da da tiyatronun geçmişi çok eskiye götürülmekle birlikte net tarih belirtilemez. Azerbaycan'da modern tiyatro ise 19. yy'ın ortalarından başlamak suretiyle gelişme gösterir. Bu döneme kadarki boşluk Azerbaycan halk tiyatro oyunları ile doldurulmuştur. En çok oynanan halk oyunları; Mezheke, Kosa Kosa, Kilim Arası, Şah Salim, Karavelli, Şebek, Savaşçı, Lağlağı, Dervişlik, Keşer, Cütcü Şumu, Yuğ, Tenbeki Kendirbaz vb.dir. Bu oyunlar bir taraftan Azerbaycan'ın kadim tarihini ileriye taşıırken diğer taraftan modern Azerbaycan tiyatrosunun oluşmasına katkıda bulunmuştur. Azerbaycan tiyatrosuyla ilgili olarak ülkemizde az çalışmanın olması bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir. Çalışmamız doküman araştırmasına dayalı olup Azerbaycan halk tiyatrosunun başlangıcı, Azerbaycan modern tiyatrosunun teşekkülü ve yükselmesini -Sovyet Dönemi ilk dönemine kadar- esas almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan geleneksel halk tiyatrosu, halk oyunları, modernleşme.

A Review On Azerbaijani Theatre: From the Past to the Soviet Period

*

Abstract

Theatre, one of the major branches of literature, is an art with a high power of influence that develops around issues that may or may not have happened, based on the portrayal in front of an audience. Although its beginning is not fully known, its emergence was discovered by researchers in the East as XIIth century BCE, and in the West V - VIth century A.D. In Azerbaijan, the history of the theater is taken back to the past, but no clear date can be specified. Modern theatre in Azerbaijan started to develop in the middle of the 19th century. The gap up to this period has been filled with Azerbaijani folk theatre plays. The most popular folk dances are Mezheke, Kosa Kosa, Kilim Arasi, Shah Salim, Karavelli, Shebeh, Sayaci, Laglagi, Dervish, Keşer, Cutcu Shumu, Yug, Tenbeki Kendirbaz, etc. On the one hand, these plays carried forward the ancient history of Azerbaijan and on the other hand, contributed to the formation of modern Azerbaijani theatre. The fact that there are few studies in our country related to Azerbaijani theatre has led us to do this work. Our work is based on document research and is based on the beginning of Azerbaijani public theatre, the formation, and the rise of Azerbaijani modern theatre-until the first period of the Soviet period.

Keywords: *Azerbaijan traditional folk theater, folk dances, modernization.*

Giriş

Bugün bütün toplumların kültüründe büyük önem arz eden tiyatronun, Antik Yunan uygarlığında bağ bozumu (şarap) Tanrısı Dionysos adına düzenlenen şenliklerle ortaya çıktığı kabul edilir. Tiyatro daha sonra dinden bağımsızlaşır ve sanat haline gelir. Mehmet Fuat, *Tiyatro Tarihi* kitabında tiyatronun dinden daha eski olduğunu söyleyerek onu en eski sanat dalı olarak gösterir (Fuat, 2003, s.9). Tiyatronun kökeninde “*ilkel insanın doğa olaylarını kendi bedensel hareketleriyle simgesel olarak temsil etme*” (Güney, 2011, s.136) yatmaktadır. Milletlerin yaşam tarzları, doğa olayları, dinsel törenler tiyatronun ana konusunu oluşturur. Azerbaycan’da da tiyatronun ortaya çıkışı tam olarak bilinmese de kökleri çok eskiye dayanır. Azerbaycan Türklerinin yaşam tarzları, gelenek görenekler, dini merasimler, düğünler, tabiat olayları gibi pek çok unsur, tiyatronun kaynaklarını oluşturmaktadır. Düzenlenen bu toplantılar, Azerbaycan halk tiyatrosunun teşekkülünde önemli rol oynar. Aynı zamanda bu oyunlar geçmişle gelecek arasında bir köprü görevi de görür.

Önceleri -yazı bulunmadan- sözlü edebiyat dönemi olarak adlandırığımız zamanda tiyatronun yazılı bir metni yoktu ve tiyatro doğaçlamaya dayanmaktaydı. Sözlü tiyatro döneminden sonra adım adım yazılı döneme geçildiğinde, sözün yerini tiyatro metni almaya başlar. Böylece modern tiyatronun olmazsa olmaz unsurlarından biri “metin” ortaya çıkar. Metni oluşturan yazar, “*yaratıcı gücünü, sanatkâr duyarlılığını, geniş muhayyilesini ve kılı kırk yaran kalemi*”ni (Çetişli, 2016, s.72) kullanarak tiyatro sanatının yol almasını sağlar. Bundan sonra da tiyatro sahne, dekor, müzik, ses gibi unsurlarla tamamlanarak bütünlük kazanır ve bugünkü anlamdaki modern bir yapıya kavuşur.

Azerbaycan’da geleneksel halk oyunları, 19. yy’ın ortalarından itibaren yerini modern tiyatro oyunlarına bırakır ancak bu halk oyunlarından tamamen bir kopuş demek değildir. Örneğin Azerbaycan’da meydan tiyatrosu olarak bilinen geleneksel halk oyununda, Nevruz merasimlerinde yapılan kutlamayla toprağa saygı sergilenir. Atalar kültüründe Mart ayının dört çarşambası kutsal kabul edilir; suyun, ateşin, havanın, toprağın uyanışı nedeniyle meydanda birçok geleneksel oyun (kos kosa gibi) oynanır ve bu durum bugün hala devam etmektedir. Azerbaycan dü-

günlerinde de halk oyunlarından bazıları günümüzde hala sergilenmeye devam etmektedir.

Tiyatro sadece sahnede olup biteni göstermez; hayatın her safhasından örnekler sunar. Güldürür, düşündürür, yol gösterir, öğretir, ağlatır bir farkındalık yaratarak arayışlar içine sevk eder. İzleyenlere bazı ipuçları vererek onları düşünmeye yönlendirir. Yani “tiyatronun eğitimsel yönü” (And, 1973, s.58) toplum hayatında büyük önem arz eder. Azerbaycan’da özellikle modern tiyatro oluşurken Müslüman halk nazarında “kâfirlerin tabîî yaşama şekli” gibi birtakım tepkiler gelse de tiyatro yazarları bunu aşmayı başarmıştır. Yani Azerbaycan’da da modern tiyatro; halkı bilinçlendirme, güldürürken düşündürme, aile hayatı, eğitim-öğretim gibi mühim meseleler üzerine eğilmiştir.

Azerbaycan’da modern tiyatro Ahundzade’yle başlatılır. Onun çizgisi Necef Bey Vezirov’la devam eder. Daha sonra Reşit Bey Efendiyev, Sakine Hanım Ahundzade, Celil Mehmet Kuluzade, Neriman Nerimanov, Abdurrahim Bey Hakverdiyev, Abdulla Şaik, Hüseyin Cavid, Üzeyir Hacıbeyli, Cafer Cabbarlı’yla Azerbaycan modern tiyatrosu ilerleme kaydeder. Bu tiyatro yazarları eserlerinde bir yandan Azerbaycan hayatını realist ve eleştirel bakış açısıyla ortaya koyarken diğer yandan sorunlara çözüm önerileri sunmaya da çalışır.

Çalışmamızda önce Azerbaycan tiyatrosunun doğuşu ele alınacak, daha sonra Azerbaycan modern tiyatrosunun gelişmesi ve yükselmesi yukarıda belirtilen isimler dâhilinde açıklanacaktır. Açıklamalar yapılırken Azerbaycan’ın siyasî, içtimâî manzarasına da değinilecektir.

Azerbaycan’da Tiyatronun Doğuşu

Azerbaycan tiyatrosunun başlangıcı konusunda araştırmacılar, belli bir tarih işaret etmemekle birlikte onu çok eskilere gittiğini belirtir.¹ Azerbaycan’da modern tiyatroya geçilmeden önce halk arasında oynanan geleneksel oyunlar vardı. Bunlara halk tiyatrosu ya da meydanlarda oynandığı için meydan tiyatrosu denirdi. Meydanlarda oynanan oyunların Azerbaycan halkı için çok önemli olduğunu dile getiren İlham Rəhimli, *Azərbaycan Teatr Tarixi* kitabında bu konuyla ilgili şunları yazmıştır:

¹ Bkz. Cafer Cabbarlı (1959). *Azerbaycan Dram Teatrı*, Bakü: Azerbaycan Dövlət Neşriyatı, s. 35; Rahimli, İ. (2005). *Azerbaycan Teatr Tarixi*. Bakü: Çəşioğlu, ss. 3-5.

“Meydan tiyatroları, halkın manevi varlığını, hayatın birtakım sorunlarını, dünyanın bitmek tükenmek bilmez hadiselerini, mitoloji ve folklorik unsurlarını, değişik şekillerde işleyen ve farklı üslupta ele alan zengin bir kaynaktır.” (Rahimli, 2005, s.6)

Azerbaycan halk oyunları, modern tiyatronun oluşmasında önemli rol oynamıştır. Azerbaycan hayatında bu tiyatrolar, her zaman ilgi görmüş geleneksel tiyatro anlamında zengin bir oyun yelpazesi kazandırmıştır. En çok oynanan halk oyunları; Mezheke, Kos Kosa, Kilim Arası, Karavelli, Şebek, Savaş, Lağlağı, Dervişlik, Kevser, Cütçü Şumu, Yuğ, Tenbeki Kendirbaz, Yel Baba-Dede, Godu-Godu, Gündül’dür (Cabbarlı, 1959, s.4).

Mezheke/Müdhike; halk oyunlarının en önemlilerinden biridir. Bu oyunda zıt karakterli insanlar, cahillik, maneviyatsızlık, ahlaksızlık gibi cemiyetin kusurlu taraflarıyla gösterilmeye çalışılır.

Kos kosa oyunu; Nevruz Bayramlarında oynanır. Birçok çeşidi olmakla birlikte en çok oynanan Köse ve Keçel karakterlerindeki oyuncuların oyunudur. Bu oyunda keçi, kurt çakal, boğa gibi maskeler vardır. Oyunun içine bilmecelerle halk da dâhil edilir. Köse ilkbaharı, Keçel ise kışı simgeler. Aralarındaki diyaloglar ve maniler komik olsa da mesajlar içerir. Bu oyun Anadolu’da da oynanmaktadır. Genellikle Şubat’ın çille denilen bir gününde oynanır. Geçici bir kral, şah, vali seçilir. Bu kişinin her emri yerine getirilir. Eski yılı simgeleyen kralın süresi bitince kral aşağılanır ve kovulur. Bu durum eski yılın kovularak yeni yılın sevinçle karşılanması demektir (And, 2010, s.21).

Kilim Arası oyunu; Azerbaycan’ın kukla oyunu olarak bilinmektedir. Oyunun geçmişi çok eskiye gitmektedir. Birçok çeşidi olan bu oyunun en çok tercih edileni “bebek” oyunudur. Bunun için bebek isimli kuklalarla yararlanır. Gösteriyi yapan kişi Keçekpelvan’dır. Bazen küçük bazen de 4-5 yaşındaki bir çocuk boyunda olan kuklalar, kilimin üstünde değişik hareketlerle Keçekpelvan tarafından sergilenir. Kuklalarla halka mesajlar verilir (Rahimli, s.19).

Karavelli; Komedi şeklinde olan bu oyunlara daha çok orta asırlarda nişan, düğün törenlerinde yer verilmiştir. Masal ve fıkra arasında bir tür olarak değerlendirilebilir. Toplumun eğlendirme amacı güden bu oyunda Karavelli anlatılarak tören eğlenceli hale gelir. Ülkemizde Doğu Anadolu Bölgesi’nde de karavelli anlatımı görülmektedir. Karavelli konusunda

araştırma yapan Tahir Oruçov, bu oyunların köy seyirlik oyunlarında da sergilendiğini söyler (Oruçov, 2006, s.142-143).

Azerbaycan halk oyunları arasında en yaygın olanlardan birisi de “Şebeh” oyunudur. Oyunun içeriğini Kerbala Olayı oluşturmaktadır. Kerbala’da katledilerek şehit edilen Hz. Hüseyin ve onun taraftarları konuda işlenir. Azerbaycan’da Şebeh oyunlarının sıklıkla oynanması Şiîliği halka benimseterek onu yaymak amacı taşımaktadır. Bu oyunların birçoğu kimin tarafından yazıldığı bilinmese de İslam tarihi içinde yaşanan olaylar ele alınmıştır. “Ali’nin Katli”, “Hazreti Abbas’ın Şehit Olması”, “Müslüm’ün Oğlanlarının Katli”, “Kerbela Musibeti”, “Kasım Otağı”, İmam Hüseyin’in Katli”, “Müslüm’ün Kufe’de Katli” gibi oyunlar Şebeh oyununda yer almaktadır (Caferov, 1959, s.4).

Sayaç; Azerbaycan’ın en meşhur halk oyunlarından biridir. Göçebe Türklerin koyun otlatma işiyle meşgul olanları, koyunların yünlerinin kırılması ve kuzulama zamanlarında gerçekleşen bir merasimdir. Oyuncular bu durumu bayatılar söyleyerek, maniler bağırarak anlatırlar. Bolluk ve bereketi simgeleyen bu oyun ülkemizde Yozgat yöresinde de oynanmaktadır. Sayaçlar kapı kapı gezip sayaç nağmeleri okuyarak karşılığında peynir, un, yağ, buğday, pirinç alırlar.

Lağlağı; oyunu güldürme ve eğlendirme özelliğiyle ön plana çıkmıştır. Sanatını ortaya çıkarmak isteyen bir kişinin şehir içinde giyim kuşamı son derece iyi olan birini bularak onunla uğraşması şeklinde oynanır (Rəhimli, 2005, s.7).

Dervişlik; birtakım sihir oyunları yaparak halkın eğlendirmeyi amaçlayan oyundur. Dervişler deriden yapılmış ya da kalın kumaşlardan yapılan paltolar giyerek ortaya çıkar. Azerbaycan tiyatrosu araştırmacılarından olan İlham Rehimli, bu oyunun tarihini XI. yy’a kadar götürmektedir. Ona göre dervişler önceden tarikatların temsilcisi gibi gittikleri yerlerde dini kuralları anlatmışlardır. Ancak sonradan gözleri bağlı zehirli yılanları ve akrepleri oynatarak ritmik hareketli oyunlar oynamışlardır. Onların bu teması “derviş merkesi” olarak da adlandırılır (Rəhimli, s.7).

Kevser oyun; kışın zorlu şartlarına göğüs germek, buna önlem almak, kışı korkutarak onun daha hafif gelmesini sağlamak amacıyla oynanan bir oyundur. Bu nedenle bu oyunu oynayan kişinin güçlü, akıllı ve bece-

rikli olması gerekir. Bu kişi gözleri bağlanıp, ata bindirilerek civar yerleri gezmesi ve böylece kışı korkutması amaçlanır.

Cütcü Şumu oyunu; toprağa tapan insanları gözler önüne serer. Nevruz bayramının toprak çarşambasında oynanan bu oyun, az ekilerek çok verimin alındığı yerde oynanır. Bu oyunun bir kuralıdır.

Yuğ; İslamiyet öncesi Türk edebiyatında da olan bu merasimde kahramanlar ağlayarak anılır. Bunun için herkes bir yerde toplanır, ağlama konusunda ün yapmış kişiler özel davet edilirdi. Ölen kahraman kişinin ardından ağıt yakılır, onun cesaretli tavrı ele alınır.

Tenbeki oyunu; genellikle şehirlerde oynanan bir oyundur. Bir oyun meydanı bulunur ve orada geçmişte yaşanan gerçek bir hadise ele alınır. Oyuncular bu hadiseyi anlatırken aynı zamanda topluma ders de verir.

Kendirbaz oyununda; iki ağacın çatallaşan kısımlarına ip bağlanır. Oyuncu bu ipin üstüne çıkarak çeşitli hareketler sergiler. Yardımcısı keçepapaq ise aşağıda kendirbazın yaptığı hareketlerin aynısını yapmaya çalışır. Kendirbaz oyunları şehir meydanlarında, pazarlarda, kervansaraylarda, piknik yerlerinde gösterilirdi (Rəhimli, s.8). Hareketler yapıldıktan sonra izleyenlerden para toplamak için maniler söyler. Bizdeki ip cambazı oyunudur.

Yel Baba-Yel Dede oyunu; tarlalardan ekinin biçilip harmanlara koyulmasının ardından başlar. Oyun bu konu üzerine kurulduğu için ekilip biçilme zamanı beklenir. O seneki verimin iyi olması adına harmanlarda Yel Dede" yardıma çağrılır. Çağırılma esnasında birtakım nağmeler okunur. Hasat zamanı Yel Dede'nin gelmesiyle mahsul temizlenir ve bu duruma halk çeşitli ezgilerle eşlik eder. Azerbaycan halkın inancına göre yeryüzündeki bütün rüzgârların yetkisi mitolojik varlık Yel Dede'dir ve bu oyunda Şamanizm'in izleri görülür. Yel Dede'yi çağırmaq için söylenen şarkılar rüzgârla sohbet etmek, ondan yardım istemek, çok şiddetli estiğinde onun sinirlendiğini düşünmek, bir annenin ilk çocuğunun şarkı söyleyerek oyuna katılması, Şamanistlerin doğa güçlerine karşı yaptığı merasimlere ve ayinlere benzer (Mehmedova, 2017, s.140).

Godu-Godu oyunu; Azerbaycan halk oyunlarının en önemlilerinden biridir. Bu oyunda uzun süre yağın yağmurların ekinlere zarar vermesi için kapı kapı gezilerek nağmeler okunur. Güneş çağrılır. Nağmeler, kukla şeklinde yapılan ve adı Godu olan kişinin şanı için yapılır. Godu, aslında güneşi temsil eden bir simgedir. Anadolu'da da bu oyun

vardır. Rize, Trabzon yörelerinde yağmurların uzun sürmesi mahsule zarar vereceğinden güneş duası yapılarak güneş çağrılır (Çelebi, 2007, s.111).

Güdül; Godu-Godu'nun zıttı bir oyundur. Bu oyunda da uzun süren kuraklıklar sonucunda yağmur çağrılır. Güdül yağmuru temsil eden bir simgedir. Tarlalar yaşanan kuraklıktan dolayı kurumuş, bu yüzden yağmur isteyen nağmeler okunur.

Azerbaycan'da pandomim esaslı oyunlar "lal oyunu" farklı çeşitleriyle sergilenirdi. Bu oyunların da özellikleriyle kısaca verilmesinin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Bu oyunların arasında en çok oynananı "Bağ belleme" oyunudur. Bazen tek bazen de bir-iki kişiyle oynanır. Oyuncu, yaz mevsiminin gelmeye başladığını ve bağ belleme zamanının geldiğini jest ve mimikleriyle anlatmaya çalışır. Oyunda mânânın ve düşünsel gülüşün olması bu oyunu önemli kılar.

"Kaftarkus" oyununda oyuncular, ölünün dirilmesini değişik hareketlerle gülünç bir şekilde anlatmaya çalışırlar. Bu oyunda birden fazla oyuncu bulunur.

"Kar Toyu" oyununda oyuncunun hareketlerini müzik takip eder.

Heykel, abide anlamına gelen "mücesseme" oyununda; ağa ve hizmetçi, köylü ve zengin gibi zıt karakterler üzerinden konu anlatılır. Oyun sade olmakla birlikte içerisinde birçok mânâ taşır.

Kör Döğüşü oyununda; görmediği varsayılan iki kişinin birbiriyle olan komik hareketleri, kavgaları, tartışmaları gözler önüne serilir.

Lal oyunlarının (pantomim) hayvanları anlatan "Lökleme", "Maral oyunu" adlı kısa oyunları da vardır. Maral oyununda iki kişi hayvan kıyafetleri giyerek ya da özel dikilmiş ceylan postunu giyerek ceylanın otlaması, vahşi hayvanlardan nasıl kaçtığı anlatılır. "Lökleme"de ise yük altında olan devenin (lök, ner, maya...) hareket tarzı oyuncunun jestleriyle anlatılır. Bu oyuna Devetabanı ismi de verilmektedir (Rahimli, 8).

Yukarıda belirtilen halk oyunları, Azerbaycan'da geleneksel tiyatroların gelişmesine katkıda bulunduğu kadar karakterlerin ve tiplerin zenginleşmesini de sağlamıştır. Açıklamaya çalıştığımız Azerbaycan geleneksel halk tiyatrosu, görüldüğü üzere zengin bir nitelik taşımaktadır. Birçok konuda oynanan bu oyunların halkı eğlendirmenin yanı sıra halka mesajlar vermesi de bu oyunları önemli kılmıştır. Ayrıca halk oyunla-

rının ve oyuncuların Azerbaycan profesyonel tiyatrosunun oluşumuna katkı sağlaması da halk tiyatrolarının değerini daha da arttırmıştır. Sıdkı Ruhulla, Abbas Mirza Şerifzade, Hüseyin Araplinski gibi oyuncular, yazılı tiyatrodan önce halk tiyatrosunda oynamışlar, daha sonra Azerbaycan tiyatrosunun sahnesine çıkan ilk oyuncular olmuşlardır.

Modern Azerbaycan Tiyatrosunun Teşekkülü

Azerbaycan Dram Edebiyatı adlı eserinde Vahap Yurtsever, Azerbaycan'da modern tiyatronun XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığını, bunun böyle olmasını da Rusya-İran Savaşı sonucunda Kuzey Azerbaycan'ın Rusya'ya ilhak edilmesinin etkili olduğunu belirtir (Yurtsever, 1950, s.6). Bu durumu işgalden sonra Azerbaycan'ın siyasî, ekonomik ve kültürel bakımdan Rusya'ya bağlı olmasına dayandırabiliriz.

Osmanlı'da ilk tiyatro etkinlikleri nasıl gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı yerlerde ortaya çıkmışsa Azerbaycan'da da ilk tiyatro faaliyetleri Rusların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Tiflis'te ilk tiyatro binasının temelini atılması (1849) ve açılışının dönemin umumî valisi Knyaz Vorontsov tarafından 1851'de yapılması bunu doğrular niteliktedir. Vorontsov, Kafkasya'da Ruslara bağlı milletlerin Türk, Gürcü, Ermenilerin aydınlarını, tiyatro eserleri yazmak için teşvik çalışmalarında da bulunmuştur (Akınar, 1994, s.58). Bu teşvikler neticesinde Müslüman dünyasının modern anlamdaki ilk tiyatro yazarı Mirza Fethali Ahundov (1812-1878) ortaya çıkmış, 1850'de *Hekayet-i Molla İbrahimhalil Kimyager* eserini yazmıştır.

Halk yaşamını iyi bilen ve bunu komedilerinde gösteren Ahundov, sanatın halk için yapılması gerektiğini düşünüyor ve bunu gerek tiyatrolarında gerekse makalelerinde dile getirmeye çalışıyordu. Okumazmanın az olduğu toplumlarda problemlere tiyatrolarıyla çözüm bulmaya çalışmış, toplumsal meseleleri bu şekilde halletmek yoluna gitmiştir. Azerbaycan'da yeni edebiyatın kurucularından sayılan, modern tiyatronun kurulmasında ve gelişmesinde büyük rol oynayan, inkılapçı, halkçı Ahundov 1878'de kalp rahatsızlığından vefat etmiş ve vasiyeti gereği hocası Mirza Şefi Vazeh'in yanına gömülmüştür.

Ahundov, ilk eserini yazdığı yılda *Hekayet-i Mösyö Jordan Hekimi- Nebat ve Derviş Mesteli Şah Cadukini-Meşhur (Mösyö Jordan) ve Lenkeran*

Hanının Veziri eserlerini de yazmıştır. Azerbaycan'ın yenilikçi modern aydını Ahundov, 1852'de *Hekayet-i Hırs-ı Guldurbasan'ı*, 1853'te *Hacı Gara'yı*, 1855'te *Müräfaa Vekilleri'ni* yazmıştır. Ancak yazılan bu eserler, 1859'a kadar anadilinde yani Azerbaycan Türkçesinde Rus sansürü nedeniyle bastırılmamıştır. Bu konuda Yavuz Akpınar şunları söyler:

“Ahundov, herhalde sansür meselesini göz önünde tuttuğu için olacak, kendisi bir yandan komedileri yazarken bir yandan da Rusçaya çevirmiştir. 1851'den itibaren bu Rusça çevirileri, Türkçelerinden daha önce bastırır. Tercümeleler Kavkaz adlı Tiflis'te yayınlanan Rusça gazetede art arda neşredilir. Kaderin bir cilvesi olarak Azerî Türkçesiyle kaleme alınmış olan bu ilk tiyatro eserleri Rusça olarak bastırıldıkları gibi sahneye de daha önce Rusça ve Ruslar tarafından konulur. Komediler yine Rusça olarak 1853'te Tiflis'te kitap halinde neşredilirler. Türkçe orijinalleri ancak 1859'dan sonra kitap halinde Temsilat adıyla bastırılır. Bu baskıya Ahundov'un komedilerinden sonra kaleme aldığı *Aldanmış Kevakib veya Yusuf Şah* adıyla bilinen modern bir hikâye ilave edilmiştir.” (Akpınar, 1994, s.59)

Ahundov'un eserlerinin ilk kez Rusça sahnelenmesi pek de şaşırtıcı değildir. Nedeni Müslüman dünyasının o dönemde modern anlamdaki tiyatro hakkında bilgi sahibi olmaması gelmektedir. Bu yüzden Ahundov'un ilk eserleri Ruslar ve gayrimüslimler tarafından oynanmıştır.

Ahundov'un yazdığı komediler -Rusça dışında- Almancaya, Farsçaya, İngilizceye ve Fransızcaya da çevrilmiş hem İslam dünyasında hem de Batıda büyük şöhret kazanmıştır. Eserleri sade bir dille ele alınmış, içerdiği konular bakımından da toplumdaki aksaklıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Ahundov'un eserlerinin önemli bir yanını Rus işgalinden sonra Azerbaycan Türk toplumunda yaşanan değişimin oldukça gerçekçi bir şekilde anlatmış olması gelmektedir. Tiyatrolar bir taraftan dönemin birçok önemli hadisesini anlatırken bir taraftan da toplumda başlayan değişimi bütün karakteristik özellikleriyle ortaya koymaktadır.

Ahundov'un sahnelenen ilk tiyatro eseri *Mösyö Jordan (1851)*'dir. Sahnelenen ikinci tiyatro eseri *Hekayet-i Hırs-ı Guldurbasan (1852)*'dir. *Hekayet-i Molla İbrahimhalil Kimyager* ve *Mösyö Jordan* komedilerinde Ahundov, yalnız eserde geçen Molla İbrahim ve Derviş Mesteli Şah gibi yalancı, ahlaksız ve dolandırıcı kimyacı ve dervişi değil dönemin baskıcı ve derebeylik yönetimi karşısındaki toplumların hayatını eleştirir. *Hekayet-i Hırs-ı Guldurbasan* komedisinde kadın erkek ilişkilerini ele alır ve eleştirir-

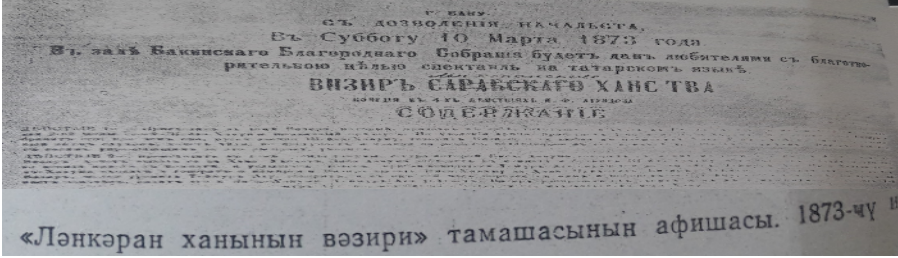
sini bu yönde değerlendirir. Konusunu 1800'lü yıllardaki hanlıklar devrinden alan *Lenkeran Hanının Veziri* adlı eserinde Ahundov, birçok önemli hususu birlikte ele alır. İki evlilik, han yönetiminin adaletsizliği, aile, feodal düzen gibi konulardaki görüşleri açıklamaya çalışır. Ahundov'un hayat gözlemlerinin ve güçlü sanatkârlık kudretinin ürünü olan *Hacı Gara* komedisi Azerbaycan'ın en önemli tiyatro eserleri arasında sayılmaktadır. Bu eserde yazar Azerbaycan'ın Rusya'ya bağlanmasından sonraki değişimi gözler önüne sermektedir. Ahundov'un son tiyatrosu olan *Mürəfaa Vekilləri*'nde yazar, toplumda yaşanan düzensizliklere, dalaverelere, kültürel bozukluğa ve eşitsizliğe dikkat çekmek ister.

Mirza Fethali Ahundov, eserlerini kendi toplumu için yazmışsa da sansür nedeniyle anadilinde ancak 1873'te oynanmaya başlar. *Azərbaycan Dram Teatrı* eserinde Cafer Cabbarlı Azerbaycan'da oynanan ilk tiyatro eserinin oynanması ve tarihiyle ilgili bir ikilemin olduğundan bahsederek şu bilgileri verir:

“Azerbaycan İlimler Akademisi maruzalarında XI. No,6 “Azərbaycan Teatrı Tarihinə Dair” adlı makale arşiv materyallerin esasına verilen malumata göre 1857-1858 yıllarında Şamahı'da ‘Mukaddes Nina’ mektebi yararına tiyatro temaşaları gösterilmiştir. Bu temaşalar o kadar muvaffakiyetli geçmiştir ki Şamahı'da yeni bir tiyatro binası dikme fikri meydana çıkmıştır. Ağabey Zeynalbeyoğlu adlı birisinin ayırdığı 1500 Manat pulla Şamahı'da olan köhne ‘Duz Mağazası’ Azerbaycanlı mimar Kasımbey Hacıbababeyoğlu'nun layihası esasına parteri, locaları olan bir tiyatro binasına çevrilmiştir. Lakin gösterilen temaşaların neden ibaret olduğu ve hangi dilde oynandığı malum olmadığından Azerbaycan tiyatrosunun tarihinin 1857-1858'li yıllardan başladığını tasdik etmek için yeterli diyemeyiz. Diğer mesele ondan ibarettir ki 1873. yılda Realni mektep şakirtleri tarafından gösterilen ilk temaşa hakkında iki muhtelif malumat vardır. İlk temaşa için icaze alınması ile alakadar olan birçok resmi senetler ve M.F. Ahundov'un arşivinden tapılan afişadan malum olur ki Martın 10'da Nevruz Bayram gününde “Lenkeran Hanının Veziri” oynanmıştır. Lakin Zerdabi'nin ‘Müselman Tiyatrosunun Binası’ adlı makalesinde (Hayat, 1905, 13 Dekabr) ve N.B. Vezirov'un tercüme-i halinde ise ilk temaşanın “Hacı Gara” olduğu kaydedilir.” (Cabbarlı, 1959, s.35-36)

Bugün Azerbaycan'da da Azerbaycan Türkçesiyle sahnelenen ilk oyun “Hacı Gara” olarak kabul edilir. Konuyla ilgili Cafer Cabbarlı'nın yukarıda verdiği bilgilerden ve sunduğu afişten anlaşılmaktadır ki 10

Mart 1873'te ilk oynanan tiyatro eseri "Lenkeran Hanının Veziri" kabul edilmelidir.

Fotoğraf: Cafer Cabbarlı, 1959: s.39.

Azerbaycan Türkçesiyle oynanan diğer oyun ise Haziran 1873'te "Sergüzeşt-i Merd-i Hasis" yani "Hacı Gara"dır.² Bu oyun Rus okulu olan Realni Mektebi'nin içlerinde geleceğin modern tiyatro yazarı olacak olan Necef Bey Vezirov'un da bulunduğu son sınıf öğrencileri tarafından oynanmıştır. Oyun Azerbaycan'ın ilk Türkçe gazetesini neşreden Hasan Bey Zerdabi'nin rehberliğinde oynanmıştır. Zerdabi, Necef Bey'in hocasıdır. Bu oyun tekrar tekrar oynanmış, halktan büyük rağbet görmüştür. Ama Müslümanların bazıları da Zerdabi'yi lanetleyerek ona tehdit mektupları göndermiştir. Bunlara cevap olarak Zerdabi, "Bunlar bizim onlara dost olduğumuzu anlayacaklar. Mektebin, tiyatronun menfaatini anlamıyorlar. Onlar için gazete de verebilsem onların şuurununu tamamıyla değiştirebilirim (Cabbarlı, s.41) demiş, mücadeleden vazgeçmeyeceğini belirtmiştir. Bu tiyatro oyunundan sonra tiyatrodaki profesyonelleşme çalışmaları yavaş yavaş başlamış ve tiyatro faaliyetlerinde bir hareketlilik gözlenmiştir. Tiyatrodaki bu yıllarda görünen değişimi Azerbaycan edebiyatı araştırmacısı Akpınar şöyle açıklamaktadır:

"1880 yılından sonra tiyatro faaliyetlerinde bir canlanma görülür. Gori Muallim mektebini bitiren gençler, gittikleri yerlerde öğrencilerini başlarına

² Azerbaycan tiyatro araştırmacılarından Ağakerim Şerifov da "Azerbaycan Türk Tiyatro Tarihi Materyalleri" kitabında oynanan ilk oyunu Lenkeran Hanı'nın Veziri olarak gösterir. Yine İsmail Cahangirov'un 1932'de yayımladığı "Azerbaycan Devlet Bedaye Tiyatrosu" adlı kitap da ilk oyun olarak Lenkeran Hanı'nın Veziri gösterir. 1949'da Azerbaycan tiyatrosunun 75. Yılığıyla ilgili düzenlenen arşiv materyallerinde aynı eser kabul edilir. 1950'de Azerbaycan ilimler Akademisine yayımlanan "Azerbaycan İncesanat" mecmuasının tiyatro tarihine hasr edilmiş üçüncü cildinde de "Lenkeran Hanı'nın Veziri" esas gösterilir (Bkz. Cabbarlı, 1959, s.37).

toplayarak çeşitli eserleri sahneleştiriyorlardı. 1880 yılında ilk profesyonel denilebilecek “dram cemiyeti” Nahçıvan’da teşkil edildi. Bu tiyatro cemiyetinin en önemli üyeleri yine muallimlerdi. Memmedtağı Sıdkı, Celil Mehmetguluoğlu, Ekber Molla Beyelioğlu, Eyneli Sultanof vs. gibi 1882 yılından itibaren Azerî Türkçesini bilen Ermeni aktör ve aktristleri; Almaz Hanım, Stepan Safrazyanlar Azerbaycan’ın birçok şehirlerinde temsiller vermeye başladı. Bunlar başta Ahundov’un olmak üzere “Girt-girt” adlı vodvilin yazarı Vasak Medetyan’ın Azerî Türkçesiyle yazmış olduğu bazı basit piyesleri oynuyorlardı. Yine 1880’de Bakü’de nuallim Habib Bey Mahmutbeyof, Sultan Mecid Ganizade, Necefgulu Veliyev bir tiyatro topluluğu oluşturdular.” (Akpınar, 1994, s.59-60)

Tiyatronun büyük terbiyevi ehemmiyetini anlayan Azerbaycanlı bazı aydınlar, sadece Bakü’de değil Guba, Nuha, Şuşa, Nahçıvan’da tiyatro gösterileri yapmışlardır. 1882’den itibaren Azerbaycan Türkçesini mükemmel bilen profesyonel Ermeni aktörleri Elmas Hanım ve Stepan Safrazyonol birçok şehirde Bakü, Gence, Şuşa, Nuha’da tiyatrolar sergiler. Bu dönemde özellikle Ahundov’un eserleri ve Vasaq Medetov’un Azerbaycan Türkçesinde yazdığı “Girt-Girt” eseri oynanır (Cabbarlı, 1959, s.43).

Çeşitli edebî ve kültürel faaliyetleriyle sosyal mazmunu ve düşünce istikâmeti açısından Türk dünyasının önemli eğitimci yazar ve mütefekkirlerinden olan Mirza Fethali Ahundov, eserlerinde feodal idare yönetimine, zulüm ve yolsuzluğa, adaletsizlik ve kanunsuzluğa cehalet, dini fanatizm ve tembelliğe karşı çıkmıştır. Halkının ve genel olarak Doğu halklarının millî intibahı, ekonomik ve kültürel terakkisi, çalışkan kitlelerin hür ve mutlu hayatı için aktif bir şekilde mücadele etmiştir (Məmmədov, 2005, s.4).

Modern Azerbaycan Tiyatrosu’nun Yükseliş Devri

1880’li yılların sonuna doğru muayyen bir tiyatro kolektifi (Habib Bey Mahmutbeyov, Sultan Mecid Ganizade, Necefgulu Veliyev) oluştu. Bu kolektifte buluşan tiyatro sevdalıları, milletin terakkisi için en önemli faaliyet sahasını tiyatro olarak hesap ederler. Zaman zaman, yobazların, cahillerin hücumlarına uğrasalar da Azerbaycan tiyatrosunun gelişmesi için yorulmadan çalışmışlar, mensubu olduğu milleti ileriye taşımaya gayret göstermişlerdir. Azerbaycan tiyatrosunun bu yıllarda gelişmesin-

de büyük katkılar sunan Hasan Bey Zerdabi, Necef Bey Vezirov, Sultan Mecit Ganizade ve Neriman Nerimanov, bazen aktör, bazen rejisör, bazen de piyes yazarı olarak birkaç işi birden yapmışlardır. Azerbaycan'ın petrol zengini Hacı Zeynel Abidin'in 1883'te Bakü'de hususî bir tiyatro binası yaptırması, Azerbaycan modern tiyatrosunun gelişmesinde uygun ortamı sağlamıştır.

Azerbaycan'da ilk tiyatro oyunları genellikle bayram günlerinde oynanır, tiyatronun giriş kısmında ehemmiyeti ve gösterilecek oyunla ilgili kısa bir giriş nutku söylenirdi. İlk zamanlar tiyatro repertuarında Ahundov'un komedileri yer alırdı. Daha sonra N. B. Vezirov, Vasaq Medetov gibi diğer tiyatro yazarlarının eserleri oynanırdı. 1890'lı yıllarda yaratıcılığa başlayan Neriman Nerimanov, Haşım Bey Vezirov, Reşit Bey Efendiyev, Celil Mehmetkuluzade gibi yazarlar, Ahundov'un yolundan giderek Azerbaycan hayatını realist bir şekilde tasvir etmişler, sorunları göstermekle kalmamış, çözüm önerilerini de vermeye çalışmışlardır.

Azerbaycan modern tiyatronun kurucusu sayılan Mirza Fethali Ahundov'dan sonra onun çizgisini daha da ileri taşımaya gayret gösteren ikinci isim Necef Bey Vezirov (1854-1926)'dur. Çok sayıda tiyatro eseri olan Necef Bey, edebî faaliyetlerine tiyatroyla başlamış, Ahundov'un *Hacı Gara* komedisindeki kadın rolüyle Azerbaycan modern tiyatrosunun ilk Müslüman oyuncularından olmuştur. O, tiyatro eserlerini realist bir bakış açısıyla yazmış, sanatı toplum için yapılan bir değer olarak görmüştür. Eserlerinde Azerbaycan hayatının içtimaî, siyasî ekonomik ve ahlakî sorunlarını ele almış geniş perspektifte Rusya Müslümanlarının Avrupa medeniyetlerinden geri kalış sebeplerini gerekçeleriyle açıklamıştır. Necef Bey Vezirov'un 1896'da yazdığı *Musibet-i Fahraddin*, adlı tiyatro eseri, Azerbaycan'ın tiyatrosunun ilk trajedisidir (Akın, 2018: 62).

Öğrencilik yıllarından itibaren sanat faaliyetleri içerisinde yer alan Necef Bey Vezirov'un tiyatro eserleri, hikâyeleri, çeşitli gazetelerde yayımladığı edebî fikir yazıları, uyarlamaları, tercümesi, şiirleri ve Azerbaycan tabiat bilimleriyle ilgili yazıları vardır. Edebiyatın birçok çeşidinde eser vermişse de Azerbaycan'da daha çok tiyatro yazarı olarak bilinmektedir. O sanatsal gücünü tiyatrolarıyla kazanmıştır. Necef Bey Vezirov'un kaynaklarda yirmi civarında tiyatro eseri belirtilmektedir. Fakat bu tiyatroların bir kısmı günümüze ulaşmadan kaybolmuştur. Onun

tiyatroları Azerbaycan hayatını aksettiren bir ayna vazifesi görür. Müslüman dünyasının diğer medeniyetlerden geri kalmasının sebebini cahillik olarak verir. Eserlerindeki içtimaî sorunların hemen hepsini buna bağlar. Halkçı özellikler ve halk ruhu, Vezirov'un tiyatrolarında folklorik unsurlar olarak da kendini gösterir. Kimi zaman halk deyişleriyle, kimi zaman halk şiirleriyle kimi zaman da ananevî unsurlarla bu durum ortaya çıkar.

Vezirov tiyatro eserlerinde üzerinde durduğu önemli konulardan biri de toprak ağalarının hayatıdır. Maddi iflasa uğrayan bu ağaların hâlâ eski kurullarla yaşamaya çalışmasını gülünç şekilde ortaya koyar. Yazar, bundan kurtulmanın yolunu ise hangi tabakadan olursa olsun eğitim yoluyla olacağını her fırsatta dile getirir. XIX. yüzyılın son çeyreği itibarıyla petrol şehri Bakü, sanayi ve ticaret merkezi olmuştur. Değişen hayat tarzları ve kişi tipi, Vezirov'un tiyatrolarında tacir-burjuva suretleriyle karşımıza çıkar. İkiyüzlü, çıkarıcı, açgözlü, para düşkünü, yalancı, ahaksız tacir-burjuva sınıfı yazar tarafından cezalandırılır ve keskin bir şekilde tenkit edilir.

Vezirov'un "Eti Senin Sümüyü (Kemiği) Benim" eseri şahsi arşivinde bulunmasa da eserle ilgili bilgi Sefa Maarif Cemiyeti tarafından "eğitimle ilgili" olduğu çok kısa olarak belirtilir (Sefa, 1913, s.17). Eserin ismi aslında bize bir şeyler çağrıştırmaktadır. Ailelerimiz çocuklarını eğitim ya da usta-çırak ilişkileri konusunda eğitim verecek kurumlardaki kişilere teslim ederken genelde "Eti Senin Kemiği Benim" der ve onu iyi eğitmesi konusunda muallimlere telkinde bulunur. İşte Necef Bey Vezirov da eserlerini yazarken tanık olduğu olayları eserinin konusu yapmıştır. Bu eser çok büyük bir ihtimalle Azerbaycan aile hayatında çocukların eğitim konusunu ele almaktadır. Bu yorumu bize Necef Bey'in gazete yazılarındaki eğitim yazıları yaptırmaktadır. Mesela *Ekinçi* gazetesine gönderdiği bir yazısında bu eserin ismiyle ilgili bir kısım da vardır ve eğitim konusunda ailelere tenkit yöneltmektedir: "*Bizim muallim, uşak için celledir. Uşağı dövmeğe papiro çekmeye adet eden teki adet edibdir. Deyir: Uşak dövülmezse okumaz. Güya ol biçare eşektir ki bizlemesen yerimez. Ata ve ana uşağı ona tapşıranda der: Eti Senin, Sümüyü Benim, döv ki adam olsun...*(Necef, 2005, s.409)" Eserin eğitim konusunda yazıldığı bilgisi, Vezirov'un kırk yıllık jübilesi münasebetiyle Sefa Maarif Cemiyeti tarafından hazırlanan yirmi iki sayfalık kitapta da verilmiştir. Eserin tamamı eli-

mizde mevcut değildir. Sefa Maarif Cemiyetince Arap harfleriyle Azerbaycan Türkçesinde yazılan “Necf Bey Vezirov”³ kitabının on yedinci sayfasında onun ilk ve kaybolmuş eseri “Eti Senin Sümüyü Benim” hakkında şu bilgi verilmektedir:

“Bu müdhike (komedi) üç perdeli olup millî yaşayışımızdan mektep baresinde yazılmıştır. Birinci eseridir ki 1873 Eylül’de yazılmıştır.” (SEFA, 1913, s17)

Necf Bey Vezirov, “Ev Terbiyesinin Bir Şekli” tiyatro eserini 1875’te Erivan’da yazmıştır. Eser, kaba ve medeniyetsiz baba Bayramali Bey ile tembel ve terbiyesiz oğullar Safterkulu ve Resul arasındaki münakaşalar üzerine kurulmuştur. Vezirov, “Ev Terbiyesinin Bir Şekli” nde tasvir ettiği kusurlu aile davranış tarzlarının sebebini yüz yıllar boyu süregelen ve nesilden nesile geçen feodal ahlâkta ve bunun halkta yarattığı köhne zihniyette görür. Eser, Azerbaycan tiyatro tarihinde ilk defa görülen tek perdelik oyundur.

Necf Bey Vezirov’un “Daldan Atılan Daş Topuğa Deyer” komedisi, Mirza Fethali Ahundov’un “Mösyö Jordan ve Derviş Mesteli Şah” eserini andırır. Eserde, on sekiz yaşındaki kızını doktor biriyle evlendirmek isteyen Hırda Hanım’ın bu iş için yalancı, fırlıdak çöpçatan kadın ve sahtekâr dervişle iş birliği yapması sonucunda içine düştüğü trajikomik hadise ele alınmıştır.

Vezirov’un 1890’da yazdığı ancak 1893’te yayımlanan “Sonraki Peşmançılık (Pişmanlık) Fayda Vermez” eserinin konusunu köhnelikle yeniliğin çatışması kapsamında kaynana-gelin, baldız gelin münasebetleri oluşturur. Bu eser aynı zamanda Azerbaycan tiyatro tarihinde ilk defa kaynana-gelin ilişkilerini konu alan piyestir.

Vezirov’un tarihi gelişmelere paralel olarak ağalık-beylik dünyasının bozulmaya doğru gittiğini gösteren “Adı Var Özü Yok” eseri, Azerbaycan tiyatro tarihinde yeni bir mevzu ortaya çıkarır: “Ağalık, beyliğin çöküşü.” Necf Bey Vezirov’un bu eserinden sonra tenkidi realizmin önemli yazarları, bu konu hakkında eserler yazmışsa da Vezirov kadar öne çıkamamıştır. Eserin isminin “Adı Var Özü Yok” olarak belirlenmesi zenginliğin, ağalığın adının kaldığı fakat özünün yok olduğu manasını düşündürmesinden gelmektedir.

³ Bu kitap AMEA Fuzuli Adına El Yazmaları Enstitüsü Necf Bey Vezirov (Fond:4) arşivinde bulunmaktadır.

Necef Bey Vezirov'un "Yağıştan Çıktık Yağmura Düştük" eseri, 1880-90'lı yıllarda Azerbaycan hayatında baş gösteren önemli olayları konu alır. XIX. asrın son dönemlerinde Azerbaycan'da özellikle Bakü'de petrole bağlı olarak gelişen ve büyüyen sanayi, Hazar denizinde ticarî gemicilik başlaması, yeni demir yolların yapılması Azerbaycan'da yeni bir hayatı oluşturur. Petrolle beraber Bakü, Rusya'ya ve farklı pazarlara balık, yün, halı gibi ürünler gönderir, buna karşılık muhtelif mallar alırdı. Bakü'de ticarî hayatın canlanması sonucunda birçok sigorta şirketi kurulmuştu. Yani Bakü 1870'li yılların Bakü'sü değildir artık. Vezirov'un bu eseri yeni hayatı bir tüccar üzerinden tasvir eder. Hacı Kamber, kapitalizmin Bakü'de ortaya çıkmasıyla yeni yeni formalaşıp içtimaî hayat meydanına çıkan ticaret burjuvasının tipik bir örneğini oluşturur.

Azerbaycan'ın ilk trajedisi sayılan "Musibet-i Fahreddin" hem Vezirov için hem de Azerbaycan tiyatrosunun gelişmesinde çok önemli yer tutmaktadır. Onu bu eseri yazmaya iten Azerbaycan hayat tarzında gelenek ve göreneklerdeki tutucu düşüncelerdir. Yazar eserde gerici düşüncelerin dehşetlerini gözler önüne serer. Eserin kahramanı olan okumuş, aydın, kültürlü, ileri görüşlü Fahreddin'in vahşi cahillik karşısında mücadelesi keskin ve eleştirel bir üslupla verilmiştir. Fahreddin, yeni hayatın nasıl olması gerektiğini simgeleyen bir semboldür; fakat karşısında köhne zihniyet, eski adetler vardır. Vezirov, aslında Fahreddin'in üzerinden cemiyette hüküm süren köhneleşmiş ahlak kurallarını eleştirmektedir. İçeriğinde birçok mühim hususu barındıran bu eser kendisinden sonra yazılacak trajediler için önemli örnek olmuştur.⁴

Azerbaycan edebiyatında ilk defa petrol sanayisini konu alan tiyatro eseri "Pehlivana-i Zamane" Vezirov tarafından kaleme alınmıştır. Vezirov, "Pehlivane-i Zamane" eserini 1900'de tamamlamışsa da bu eserin mazmunu ile ilgili öncesinde bir makale yayımlamıştır. Bakü'de Rusça çıkan "Kaspi" gazetesine 1890'da gönderdiği bu yazı "Bakü'de Avukatlık" (Uzunburun Derviş, 1890: 13) adıyla yayımlanmış olup içeriği tamamen "Pehlivane-i Zamane"yi andırmaktadır. Bu makalede, Bakü'de avukatların halkı kandırmak için yaptığı oyunlar ele alınmış ve halkın cehaleti gözler önüne serilmiştir. Vezirov, bu konuyu on yıl sonra tekrar

⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Akın, Ü. (2018). Azerbaycan'ın İlk Trajedisi Musibet-i Fahreddin Üzerine Bir İnceleme, *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, ss.61-73.

gündeme getirmiş, “Pehlivane-i Zamane” adında eserini oluşturmuş, zamanın pehlivanları olarak sahtekâr, yalancı, ikiyüzlü vekilleri, bunlara yardım eden kâtipleri eleştiri süzgecinden geçirmiştir. “Pehlivanani Zamane” eserinde yazar, Aslan Bey’in simasında Bakü petrol-sanayi burjuvasının geçtiği yolu yani 80-90’lı yıllardaki birçok tipik özellikleri ortaya koyar.

Necef Bey Vezirov’un Bakü burjuva muhitini tenkit ettiği ikinci eseri “Vay Şeleküm Meelleküm”⁵ komedisidir. Vezirov’un “Vay Şeleküm Meelleküm” eseriyle “Ev Terbiyesinin Bir Şekli” eserleri arasında benzerlik görülmektedir. İkisi de bir perdelik olan bu eserlerde konu ve idea birbirlerine yakındır. İkisi de gençlerin eğitim ve terbiye meselesi üzerine yazılmıştır. Yazar, bu eserinde muasır cemiyetin faydalı işlerine yardım etmekten çok, zengin cimrileri, tiyatronun önemini anlamayan Hanmirza Bey gibi câhil ve görgüsüzleri cezalandırır ve M. F. Ahundov’dan sonra bir eğitimci olarak tiyatronun büyük terbiyesini tasdik eder. Bu eserde Vezirov, eğitimsiz ve umursamaz gençlerin ahlaksız yaşam tarzına tenkit yaparak, aileleri ve gençleri uyarmaya çalışmıştır.

Necef Bey Vezirov’un burjuva cemiyetindeki ahlaksızlığı ön plana çıkaran diğer bir eseri 1911’de yazılan “Ne Ekersen Onu Biçersin”dir. Yazar bu eserinde Bakü burjuva gençliğinin tipik bir sembolü olan Sefterkulu üzerinden sosyal-ahlâkî problemleri gözler önüne serer. Vay Şeleküm Meelleküm” eserindeki Hanmirza Bey’in yerini bu kez “Ne Ekersen Onu Biçersin”de Sefterkulu alır. Bunlar 1905 İhtilâlden sonra hayatta daha da feodalleşmiş ahlâksızlığı, cemiyetteki bozuk faaliyetleri gösteren, babalarının kendilerine bırakmış zenginliği hiç yolunda tüketen gençleri temsil eder. Aynı zamanda bu eserde yavaş yavaş çöken kapitalizmin izleri de yansıtılır. Eserde insan emeğini küçümseyenlere, insanları ezenlere, bir karşı duruş dikkati çeker. Eserin ideasından Sovyet yönetiminin emellerine hizmet ettiği gibi bir sonuç çıkarılabilir; ancak eserin yazıldığı dönemde Sovyet hükümetinin kurulmadığını hatırlatmakta fayda vardır. Vezirov; “Pehlivane-i Zamane”, “Vay Şeleküm Meelleküm”, eserlerinde olduğu gibi “Ne Ekersen Onu Biçersin” eserinde de

⁵ Bu eserin ismini oluşturan tabir, bugün Azerbaycan’da kullanılmamaktadır. Azerbaycan’da eski zamanlarda sokaklarda ve eğlence mekânlarında oynanan bir oyun havası olduğu bilgisi, Azerbaycan’ın ünlü yazarlarından Adalet Tahirzade tarafından tarafımıza verilmiştir (27.04.2017). Eserde, umursamaz gençlerin bu tür oyunlarla zaman geçirmesi tenkit edilir.

kapitalist unsurların çürüdüğünü göstermeye çalışır, burjuva ahlâk düşkünlüğünü ciddi tenkit ateşine tutar.

1912’de tamamladığı “Geçmişte Kaçaklar” adlı piyesi, Vezirov’un yaratıcılığında önemli bir yer tutmaktadır. Feyzulla Kasımzade *N. B. Vezirov* kitabında “Geçmişte Kaçaklar” eserinin 1912’de yazıldığını ve ilk olarak Kafkas valiliği Senzurası tarafından 1914’te oynanmasına izin verildiğini belirtir (Kasımzade, 1954, s.182). Eser ilk defa 1935’te Vezirov külliyatında neşr olmuştur. Vezirov, bu eserini yazarken tarihi hadiselerden istifade etmiştir. 1870-80’li yıllar, Azerbaycan’ın siyasî ve ekonomik sıkıntılar çektiği yıllara denk gelir. Bu dönemde Çar hükümetinin görevlendirdiği idareciler, bunlarla işbirliği yapan ağalar-beyler çıkarları uğruna halka ağır eziyetler vermekteydi. Bu yüzden bunlara başkaldıran bazı gençler dağa, dereye kaçarak kendi gruplarını oluşturmaya başlamıştır. Zengin ağalara-beylere ve dönemin idarecilerine korku salan bu gençlerden biri de Kerem’dir.⁶

Necef Bey Vezirov’un Sovyet hükümetinin başa geçtiği ilk yıllarda kaleme aldığı “Taze Asrın İbtidası”, yazarın tiyatro eserleri arasında hususî yer teşkil eder. 1920’de Azerbaycan’da Sovyet hâkimiyetinin kuruluşu Vezirov için ümit verici bir inkılap olarak görülmüştür. Vezirov’un bu inkılapla ilgili düşüncelerinin yer aldığı ilk eser “Taze Asrın İbtidası”dır. Eserin başlığı, sosyalist inkılap ile dünyada yeni bir dönem başladığı vurgulanmak istenir. Vezirov bu eserde “*yeni kurulan bir idarenin alâmetlerini, bu dönemdeki mülkedar şuuru, zahmetkeş kitlelerin hayatında ve müterakki ziyâlıların dâhili âleminde emele gelen yenilikleri*” (Sultanlı, 1964, s.248) tasvir etmeye çalışır. Hüseyin Ali Han, eserde eski yönetimi, kadim zihniyeti temsil eden biri olarak karşımıza çıkar. Hüseyin Ali Han, yazarın “Adı Var Özü Yok” eserindeki Cennetali Ağa’yı, “Musibet-i Fahreddin” de Rüstem Bey’i hatırlatmaktadır. Onlar da o eserlerde yeni fikirleri kabul etmeyip köhne zihniyeti savunan anlayışın esiridir. Ancak görülür ki Hüseyin Ali Han, Azerbaycan’da yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamaz, kabul etmek istemese de sonunda razı olmak durumunda kalır.

Görüldüğü üzere Vezirov, feodal cemiyetin kusurlarını, halkı maddi ve manevî yıkıma uğratan nedenleri, eğitimi, cahilliği, âdetleri, evlilik

⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Akın, Ü. (2018). “Necef Bey Vezirov ve Geçmişte Kaçaklar Piyesi” *Türkiye İle Türk Dünyası Arasında Bir Köprü Yavuz Akpınar Armağan Kitabı*. (Edt. Nazım Muradov, Yılmaz Özkaya) İstanbul: Bengü Yayınevi, ss.766-775.

sorunlarını, yobaz mollaları, dervişleri, şeyhleri, siyasî meseleleri edebî tenkidinden geçirerek tiyatrolarında anlatmaya çalışmıştır.

M. F. Ahundov ve Nəcəf Bey Vezirov'un çizgisinden devam eden devrin önemli dramaturglarından biri de aslen Ermeni olan Vasak Medetov (1845- 1914)'tur. Medetov; Rusça, Farsça, Arapça ve Azerbaycan Türkçesini anadili gibi bilmektedir. V. Medetov, eserlerinde Azerbaycan halkının millî ve kültürel özelliklerini Azerbaycan Türkçesiyle yansıtmaya çalışmıştır. "Girt-Girt" (1880), "Tamahkârlık Düşman Kazanır" (1881), "Göze Görünmeyen Şal" (1882), "Bacı ve Kardeş" (1883) eserleri ile Ahundov'un yolunu sürdürmeye çalışmıştır "Girt-Girt" adlı bir perde- den oluşan eserinde polislerin ve memurların hayatları gülünç bir şekilde anlatılmaya çalışılır. Azerbaycan Türk'ü ve bir Ermeni aralarında sorun nedeniyle Çarlığın eyalet merkezi polisine şikâyete gelirler. Azerbaycan Türk'ü Azerbaycan Türkçesiyle, Ermeni yarım yamalak Rusçayla, Çar memuru Rusça konuşur ve aralarında dil anlaşmazlığı nedeniyle komik bir durum oluşur. Yazarın burada vermeye çalıştığı mesaj dil konusunda anlaşmazlığın yarattığı sorunlardır. "Tamahkârlık Düşman Kazanır" piyesi Medetov'un en hacimli eseridir. Aile meselelerini konu alan bu eser, Ahundov'un Mürafa Vekillerini hatırlatır. "Göze Görünmeyen Şal" piyesin konusu ise Binbir Gece Masallarından alınmıştır. Zerbeli adlı bir ustanın şah için benzeri bulunmayan bir şal dokuyarak şahı ve saraydaki yaltakçılarını kandırması ve alaya alması eserin konusunu oluşturur. Medetov, saray ahalisinin korkaklığını, iş bilmezliğini, ikiyüzlülüğünü tenkit ederken onların karşısına akıllı, cesaretli Zerbeli'yi çıkarır.

Azerbaycan hayatını, halkın yaşayış tarzını, folklorik özelliklerini ve Azerbaycan-Ermeni ilişkilerini eserlerinde anlatan Medetov, Azerbaycan modern tiyatronun gelişmesinde önemli katkılar sunmuştur (Kasımzade, 1960, s.153).

XIX. asrın sonlarına doğru Azerbaycan tiyatrosundaki gelişme, hızla devam etmiştir. Dönemin tiyatro yazarları; Azerbaycan hayatında yaşanan gelişmeleri eserlerinde işlemeye çalışmış, bu sayede ülkenin içtimaî, siyasî, iktisadî ve medenî hayatındaki değişimleri halka anlatmaya uğraş göstermiştir. Bu dönemde devrin önemli tiyatro yazarlarından biri de Reşit Bey Efendiyev (1863-1942)'dir. Gori Semineryası'nda (Öğretmen Okulu) eğitim alan Reşit Bey, çocuklar için ders kitapları yazmış, şiirle

uğraşmış ve tiyatrolar kaleme almıştır. Ayrıca Rus klasiklerinden tercüme faaliyetlerinde de bulunmuştur. Reşit Bey'in Azerbaycan tiyatrosunda önem arz eden komedisi beş perdeden oluşan "Kan Ocağı" (1880) dır. Azerbaycan hayatında yaşanan bozukları ifşa eden bu eserde küçük yaştaki kızların yaşlı erkeklere verilmesi, mollaların mektephânelerdeki çirkinlikleri, aile terbiyesi gibi birçok içtimaî bozukluk tenkit edilir. Reşit Bey'in eserin mukaddimesinde belirtmeye çalıştığı nokta, komedilerin ne amaçla kaleme alındığını göstermesi bakımından çok önemlidir:

"Hükemanın birinden sual elediler ki edebi kimden öğrendin? Dedi edepsizden. Komediya edepsizliğin aynasıdır. Bes bu güne milletimiz arasında mevcut olan edepsizliği bele bir ayna vasıtasıyla meydaan koyup komediya yazmaktan maksadımız özellikle edep öğretmektir. Mesel var ki güldürenin yanına gitme, ağlatanın yanına git. Ey Türk (Azerbaycanlı) kardeşlerim, bizim bu ayıbımızı gördükçe bizim ağlamamız gerek. Bu ayıp ve noksanlardan bize danışmak gerek. Bunun için de müptela olduğumuz rezalet ve zelalet aynen müshehes (somut) kılınmıştır ki her birisi basiret sahibine büyük bir derstir." (Celal ve Hüseyinov, 2000, s.337)

Aslında Reşit Bey, eserde yaşanan bozuklukların nedenini cehalette görür. Piyesin kahramanı Kerim cahildir, katildir. Küçük oğlan Murtuz hırsızdır. Komşularının horozunu, tavuklarını; mollahaneden de kitap çalmıştır. Babaları Musa, Müslümanlıktan dem vursa da evinde yaşanan her şey Müslüman yaşam tarzına karşıdır, haramdır. Reşit Bey, bu eserde eğitimsiz ailelere ve onların çocuklarına eleştiri yöneltmektedir. Aynı zamanda dönemin skolastik usulleriyle köhne eğitim veren mektephaneler de bu eleştiriden en büyük payı alır. Eserde mollahanelerin birer eğitim kurumu olmaktan çıkıp çocukları döven bir ocak gibi gösterilmesi, Reşit Bey'in okuyucuya ve izleyiciye vermeye çalıştığı mesajı içerir. Bu durum aslında dönemin aydınları tarafından hem gazetelerde hem de tiyatro eserlerinde dile getirilmiştir. Yazara göre çocuklar artık "Eti senin kemiği benim" anlayışına göre okutulmamalıdır.

"Komşu Komşu Olsa Kör Kız Ere Gider", eserinde Reşit Bey, aile hayatını konu edinir. Azerbaycan aile hayatını ele aldığı bu piyeste, Azerbaycan'ın gelenek ve görenekleri tasvir edilir. Eser aynı zamanda konusu itibarıyla Şinası'nın "Şair Evlenmesi" piyesine benzemektedir.

"Sakkalın Kerameti" eserinde Reşit Bey, düşündürücü ve dikkat çeken bir konuyu komiklele ele alır. Hacı Söhrab üzerinden halkın molla-

lara bakış açısını tenkit eden yazar, satır aralarında “her sakallıyı molla sanma” mesajını vererek konuyu komik bir duruma dönüştürür. Güldürürken düşündürmeyi amaçlayan eser, Hakverdiyev’in “Acından Tabip” hikâyesini andırır. 1909’da kaleme alınan bu eserde dönemin ahundlarına ve mollalarına karşı cahil halkın bakış açısı ifşa edilir. Terkeş Obasında Şahsenem’in evine sığınan sahte molla Hacı Söhrab ve arkadaşları kendilerine gösterilen ihtiramdan oldukça memnundurlar. Şahsenem’in molla Söhrab’a verdiği değer “*Ayağının toprağına canım kurban ahund. Seni bize Allah gönderdi. Benim hayatım bitti, belki senin gibi müçtehit ağalarımın kulluğunda durursam bana iman verir, ben de iman sahibi olurum.*” (Efendiyev, 2006: s.98) cümlelerinde görülmektedir. Sadece Şahsenem değil obanın tamamı, sahte molla Söhrab’ın ve arkadaşlarının oyununu bozamamıştır. Bu durum Reşit Bey’in toplumda bu tür olayların yaşandığı kanaatini oluşturmak amacını güder.

Reşit Bey’in “Pul Delisi” piyesi adından da anlaşılacağı üzere paraya duyulan düşkünlüğün eleştirisini içermektedir. Bu eser, Necef Bey Vezirov’un Pul Düşkünü Hacı Ferec’i hatırlatır. Açgözlülüğüne engel olmayan Meşedi Muhammed’in, oğlunu güya mirasa konan Sitare’yle evlendirmeye çalışması ve bunu başarması; ama Sitare’nin mirasa konmadığını, bunun bir oyun olduğunu öğrendiği zaman kalp krizinden vefat etmesi eleştirel bakış açıyla anlatılır. Aslında yazar burada sadece Muhammed’i değil Azerbaycan’ın bütün para ve çıkar düşkünlüklerini eleştirir.

“Bir Saç Telinin Kıymeti” eserinde yoksul; ancak gururlu bir ailenin yaşam mücadelesini ele alır. Babası Nizameddin’e bakmak için evlerindeki her şeyi satan son çare olarak da artık saçlarını satacak hale gelen Şefika’nın vakur duruşu, Azerbaycan kadını simgeler. Şefika, saçlarını kestirmek üzereyken bankadan kendilerine gelen para çekiyle çok sevinir. Bu çek sayesinde babası iyileşir. Şefika da “*babam iyileşmeden ben evlenmem*” (Efendiyev, s.105) sözünü tutmuştur. Babası iyileşince oğlu Melikmehmed’e istemeye gelen Şahnaz Hanım, Şefika’nın “*sen babama varacaksın ben de oğluna*” (Efendiyev, s.112) şartıyla karşılaşır. Reşit Bey’in bu eserde dikkat çekmeye çalıştığı bir diğer nokta Nizameddin’in evlilik konusunda kızının görüşüne olan saygısıdır. Bu durum o dönem için büyük önem arz eder.

Azerbaycan’ın ilk kadın dramaturgu Sakine Hanım Ahundov (1865-1927) eğitimini Guba’da ve Bakü’de almıştır. Sakine Hanım, öğretmenlik

mesleğinin yanında edebiyat ve tiyatroyla da ilgilenmiş ve birçok piyes kaleme almıştır. “Elmin Bahresi ya da Elmin Semeresi”, “Gelin ve Kaynana”, “Bahtsız Bala”, “Zulmün Semeresi”, “Hakk Söz Acı Olar”, “Şahzade Ebülfez” gibi piyesleri yazmıştır. “Zulmün Semeresi” adlı piyesi Hüseyin Araplinski tarafından 1914’te Tiflis’te; Abbas Mirza Şerifzade tarafından ise 1917 ve 1922 yıllarında Bakü’de sahnelenmiştir (Rəhimli, 2003, s.6). Sakine Hanım’ın “Elmin Semeresi” piyesi Azerbaycan tiyatro tarihi için önem arz etmektedir. Piyenin okunması, rollerin paylaşımı ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra piyes, 2 Aralık 1904’te Bakü Rus-Müslüman Gimnaziyumu sahnesinde gösterilmiştir. Bu eser Müslüman dünyasında kadınlar tarafından sahneleştirilen ve oynanan ilk tiyatro eseridir (Merdanov, 2011, s.295). Eserde yer alan kişilerin tamamı, okuldaki kız öğrenciler ve kadın öğretmenlerden oluşmuştur. Eserin içeriği ile ilgili olarak Metane Vahid’in Nazif Qehramanlı’dan aktardığı bilgilerde “*Elmin Semeresi piyesi neredeyse ‘Anamın Kitabı’nu hatırlatır. Lakin bu piyes Anamın Kitabı’ndan yirmi yıl önce yazılmıştır. Elmin Semeresi piyesinde aile konfliktini muhtelif dünya görüşlü aile üyeleri arasında baş verir. Böyle ki Şark Müslüman tahsili almış Nasrulla Han’la Avrupa tahsili almış Feyzulla Han arasında görünmez bir münakaşa mevcuttur. Sakine Hanım bu piyeste dramaturgiya materyalini doğru koymuş olsa da piyesteki başkahramanlarına Mirza Celil gibi büyük ihtiras ve dramatism verememiştir.*” şeklinde değerlendirme yapılmıştır (Vahid, 2015: s.15). Sakine Hanım’ın sadece bu eseri değil yazdığı diğer dört piyesi de günümüze ulaşamamış olduğundan eserlerin orijinal halleriyle ilgili tarafımızca yorum yapılamamaktadır. Eserle ilgili Nazif Qehramanlı’nın verdiği bilgiler yukarıda belirtildiği gibidir. Eserlerin bugüne ulaşamamasının nedeni Sovyet döneminde uygulanan katı ve şiddetli repressiya (1920-1950) döneminin halka verdiği korkudur. Sakine Hanım’la ilgili Azerbaycan’da yapılan çalışmalar göstermektedir ki onun eserleri Sakine Hanım’ın kardeşi İbrahim Bey’in kızı Reyhan Topçubaşova tarafından yakılmıştır.⁷ Hacı Zeynelabidin

⁷ Sovyetler zamanında özellikle Stalin’in repressiya dönemi olarak bilinen katı ve acımasız siyasi politikası sonucu birçok aydın sürgüne gönderilmiş ve birçoğu da kurşuna dizilmiştir. Bu yüzden halkta korku hâkim olmuştur. Sakine Hanım’ın eserleri de rejime tehlike oluşturabileceği düşüncesiyle Reyhan Topçubaşova tarafından yakılmıştır. Bu konuda şu çalışmalara bakılabilir: Irade Saryeva “Bir Səmanın Üç Ulduzu-Ulduz Əliyeva, Səkinə Axundzadə və Göyərçin Xanım”, Bakı Xəbər, 4 Sentyabr 2015, Mətanət Vahid, “İlk Dramaturq və Romancı Qadın” Ədəbiyyat, Bakı,, 25 İyul 2015.

Tagiyev'in açtığı okulun sahnesinde sergilenen "Elmin Semeresi" isimli oyun, daha sonra kız öğrencilerin velilerinden büyük tepkiler almışsa da onu amacından döndürmemiştir. Birbiri ardınca "Haqq Söz Acı Olar" eseriyle kaynana ve gelin münakaşasını ilk defa gündeme getiren Sakine Hanım, "Gelin ve Kaynana" piyesini yazar. Piyeslerin her ikisinde de kadın suretler yer alır. İzleyiciler de sadece kadınlardan ibarettir. Qulam Memmedli konuyla ilgili olarak "Azerbaycan kadınları sahne medeniyetinin güzelliğini böylece tattılar" diyerek Sakine Hanım'ın çabasını ödüllendirir (Tahirkızı, 2014: s.13). Sakine Hanım yukarıda belirtilen piyeslerin hem yazarı hem de yönetmenliğini yapmıştır. Yani o, Azerbaycan'ın hem ilk kadın tiyatro yazarı hem de ilk kadın rejisörü olmuştur.⁸

Dönemin önemli tiyatro yazarlarından biri de Celil Mehmetkuluzade'dir. Azerbaycan edebiyatının birçok türünde eser vermiş olan Celil Mehmetkuluzade, Molla Nasreddin imzasıyla tanınmıştır. Celil Mehmetkuluzade'nin hikâye ve romanlarındaki yaratıcılık tiyatrodaki kendini bulmuştur. 1909'da yazdığı "Ölümler" adlı komedisi Azerbaycan'da büyük ilgi toplamıştır. Bu piyeste yazar, Müslümanları yaşayan bir ölü gibi görmektedir. Çünkü onları yaşadığı çağdan habersiz, ilimsiz bir işe yaramayan kişiler olarak tasvir eder. Müslümanları mensubu olduğu dini bile tam olarak bilmemekle, dini sömüren mollaların maşası olarak kullanılmakla tenkit eder. Yazar eserde, Müslümanların bu ölüm uykusundan uyanması için çözüm yolunu göstermeye çalışır. Bu anlamda dini kendi çıkarı doğrultusunda kullanan din adamları da eleştiriden nasibini almış, sonrasında Celil Mehmetkuluzade'yi gâvurlukla itham etmişlerdir. Eser hakkında Akpınar şu bilgiyi vermektedir:

"Bu komedide o dönemdeki Müslüman toplumunun hayatı onların diriye ölülülüğü; yüksek estetik ve büyük yürek ağrısıyla kaleme alınmıştı. Eser ilk kez 1916'da Bakü'de sahneye konulmuş, bunun ardından da Transkafkazin diğer şehirlerinde, Orta Asya'da ve İdilboyu'nda büyük başarı ile gösterilmiş ve ilgi kazanmıştır. Fanatikler ise "Molla Nasreddin" dergisindeki makaleleri ve Ölüler eseri için Mirza Celil'i yeniden ölümle tehdit etmiş; hatta onun öldürülmesi için resmî bir fetva bile verilmişti." (Akpınar, 1993, s.154)

⁸ Daha fazla bilgi için bkz. Akın, Ü. (2018). "Azerbaycan Tiyatrosu ve Romanında Öncü Bir Kadın: Sakine Hanım Ahundzade" *Filoloji Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar*. Ankara: Gece Akademi, ss. 25-33.

Azerbaycan modern edebiyatının gelişmesinde önem arz eden Celil Mehmetkuluzade'nin "*Anamın Kitabı* (1920), *Kamança* (1920), *Danabaş Kendinin Mektebi* (1921), *Deli Yiğıncağı* (1927)" komedilerinin zengin bir bakış açısıyla kaleme alındığını söyleyebiliriz (Ahmedov, 1960, s.564).

"Anamın Kitabı" adlı piyesinde yalnızca bir aile tasvir edilmiştir. Dört kardeşten bahsedilen bu piyeste kardeşlerin üçü erkek biri kızdır. Üç erkek kardeş de eğitimlerini farklı ülkelerde almış, en büyük erkek Rüstem Bey Rusya'da, ortanca erkek Mirza Mehmedali İran'da, küçük erkek kardeş de Türkiye'de okumuşlardır. Celil Mehmetkuluzade, piyesinde bu üç kültürün özelliklerini satır aralarında okura vermekle birlikte asıl gayesi o dönemki Azerbaycanlı okumuş kişilerin yani aydınların fikir ayrılıklarını ortaya koymaktır. Eğitim meselesinden anadil konusuna, siyasî ve içtimaî hususlara yer veren bu piyes, Azerbaycan halkının bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Yazarın "Kamança" adlı eseri mühim bir konuyu ele almaktadır. Azerbaycan ve Ermeni halkının anlatıldığı bu eser, aynı zamanda musikinin insan tabiatındaki tesirini gözler önüne serer. Yalnızca bir perdeden oluşan eserde şahıs kadrosu az olsa da Çar döneminin de eleştirisi yapılır.

"Danabaş Kendinin Mektebi" (Danabaş Köyünün Mektebi) adlı piyeste, yeni usulde eğitim veren mektep konusu anlatılır. Eserde ele alınan konu, Türk dünyasının bu konudaki öncüsü sayılan İsmail Gaspıralı'nın köhne zihniyetlere, dini çıkarı uğruna kullanan şeyhlere karşı verdiği mücadeleyi akıllara getirir. Yeni usulde eğitimin geri kalmış eski düşünceyi savunan bir kentte neler getireceğinin değerlendirmesi yapılır.

Yazarın son tiyatro eseri olan "Deli Yiğıncağı", konusu itibariyle *Ölümler* komedisini hatırlatır. Bir tarafta ölümler diğer tarafta deliler yer alır. *Deli Yiğıncağı* komedisindeki olaylar, yaşanan döneme daha yakınlık gösterir. Bu olaylardan kasıt, İran idarecilerinin Güney Azerbaycan'da uyguladığı şiddetli yönetim anlayışı ve sömürgeci devletlerin şark halklarında kurmaya çalıştığı düzendir. Görüldüğü üzere son derece önemli konuları içinde barındıran eser, Müslüman halkın yaşadığı zulümleri kendine has bir bakış açısıyla anlatır.

XIX asrın sonlarına doğru tiyatro eserleriyle dikkat çeken bir diğer isim doktor, eğitimci, devlet adamı ve yazar olan Neriman Nerima-

nov'dur. 14 Nisan 1870'de Tiflis'te doğan Nerimanov, ilk eğitimini ailesinden almış sonra ilkokul için Rusça eğitim veren bir okula gönderilmiştir. 1882'de Gori Muallimler Seminariyasında eğitimine devam etmiş, burada dünya edebiyatı klasiklerini okuma fırsatı yakalamıştır. Bu okul onun dünya görüşünün şekillenmesinde önem arz etmektedir. 1890-1891'de Tiflis'in Borçalı bölgesinde öğretmen olarak görev yapmış burada halkın cahilliğini gören yazar, daha sonra gördüklerini *Nadanlık* adlı dram eserinde ele almıştır. Azerbaycan millî tiyatrosunun gelişmesinde büyük hizmetleri olan Nerimanov, *Nadanlık* (1894), *Dilin Belası* yahut *Şamdan Bey* (1899) ve *Nadir Şah* (1899) gibi dram eserleri kaleme almıştır. Özellikle *Nadir Şah* adlı dramı Azerbaycan'da büyük yankı uyandırmıştır.

Nerimanov'un "Nadanlık" eseri ilk kalem tecrübesidir. Eserin ideası "cahilliğe karşı mücadele yürütmek" olarak açıklanabilir. Nerimanov'un *Dilin Belası* yahut *Şamdan Bey* eseri, burjuva cemiyetinin doğurduğu felaketleri Şamdan Bey üzerinden ele alır. Nerimanov bu eserde kapitalizmin yol açtığı sorunları göstermekle kalmaz; aynı zamanda bunun sebeplerini ortaya koyar.

Nerimanov'un "Nadir Şah" isimli dramı tarihî bir olaya dayanmaktadır. Bu eserde Nerimanov, Şark halklarının siyasî, içtimaî ve medeni ilerlemesinde mutlak monarşik hâkimiyetin artık bittiğini göstermeye çalışır. İran'ın tarihi geçmişini nazara alan Nerimanov, Nadir Şah'ı tüm yönleriyle vermeye çalışır. Nadir Şah'ın hayata geçirmek istediği demokratik mahiyetteki idea ve ıslahatların mutlak hâkimiyette mümkün olmadığını göstermesi, o dönem için çok önemli meseleyi ortaya koyar. Eserin sonunda Nadir Şah'ın hayatını bu yolda kaybetmesi, çarlığın usul ve idaresine bir karşı çıkışı gösterir. Nerimanov'un bu eserinde 18. yy hadiseleri tasvir edilse de 19. yy'ın içtimaî ruhu, baskıdan sıkılmış, esaretten yılmış bir halkın uyanma hareketleri de ifade edilmeye çalışılır.

Azerbaycan modern tiyatrosunun gelişmesinde mühim rol oynayanların başında yer alan bir diğer simâ Abdurrahim Bey Hakverdiyev (1870-1933)'dir. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren dram eserleriyle profesyonel edebî faaliyete başlayan Hakverdiyev, bu dönemden önce Rus edebiyatında birkaç kısa tercüme de yapmıştır. Yazarın üç perdeden oluşan "Yeyersen Gaz Etini Görersen Lezzetini" (1892) adlı ilk komedisinde bir tüccarın ailesinde yaşanan gülünç olaylar anlatılır. Ayrıca çok

eşlilikle evlilik, yazar tarafından tenkit edilir. Yazar, Azerbaycan tiyatro tarihinde çok önemli görünen “Dağılan Tifak” (1896) piyesinde beylerin ve ağaların yaşamını konu edinmiştir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Karabağ’daki yüksek zümrenin yaşadığı sosyal sorunları anlatılır. Buradaki beylerin, ağaların ve onların aile fertlerinin yaşam tarzı yazar tarafından eleştirilir. Hakverdiyev’in bu eserde yüksek zümrenin iç yüzünü ortaya koymasına rağmen Sovyet döneminde birçok araştırmacı, yazarın bu eserdeki olaylara bakış açısını beğenmemiştir. “Dağılan Tifak”, yazarın en başarılı dram eserlerinden biri olarak gösterilmektedir. Oyun ister Çarlık Rusya’sı döneminde isterse de Sovyetler Birliği döneminde en çok sahneye konulan eserler arasında yer alır (Akhmadov, 2016, s.72).

Hakverdiyev’in iki yıl gibi uzun bir sürede kaleme aldığı *Ağa Mehemmed Şah Kaçar* 1907’de tamamlanmıştır. Bir trajedi olan bu eserde, yazar tarihi şahsiyet olan Ağa Muhammet Şah Kaçar’ı⁹ olduğu gibi tasvir etmeye çalışmıştır. Yazar olayları ele alırken olabildiğince gerçekçi yönlerden yaklaşmıştır. Abdurrahim Bey Hakverdiyev bu tiyatro eserini, Petersburg ve Mazenderan şehirlerinde uzun müddet süren araştırmalarından sonra kaleme alır. Eserde, Nadir Şah’ın ölümünden sonra İran’da yaşanan siyasi krizin başlaması ve Ağa Muhammed Han Kaçar’ın bu durumdan yararlanarak hâkimiyeti ele almasından bahsedilir.

Ahundov’un yolundan giden Abdurrahim Bey Hakverdiyev 1911’de ona ithaf ettiği “Heyalat” piyesini yazmıştır. Bu piyeste yazar Mirza Fethali Ahundov’un hayatını anlatır. Onun milleti uğruna yaptıkları ve yapmaya çalıştıkları ele alınmıştır. Hayaller anlamına gelen bu eserde Hakverdiyev, Ahundov’un mensubu olduğu Azerbaycan halkındaki hayalleri ele almıştır. Ahundov, halkının kadim zihniyetten uzaklaşmasını istemiş, modernleşmek için halkı gayrete çağırmıştır. Eserde yer alan kahramanlar, Ahundov’un eserlerindeki başkişilerdir. Bu kişiler Ahundov’un eserlerinde tenkit edildikten sonra Hakverdiyev’in de eleştiri süzgecinden geçmiştir.

Abdurrahim Bey’in son dönemde kaleme aldığı tiyatro eserleri Bolşeviklerin yönetime geldiği 1920’den sonrasına rastlar. Yazarın Sovyet dö-

⁹ Kaçar Hanedanlığı, İran’da hüküm sürmüş ve iki yüz yıl şahlık yapmış olan Azerbaycan Türklerinin bir soyunun adıdır. Kurucusu Şah Muhammet Kaçar’dır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Sarı, İ. (2016). *Türk’ün Savaşları: Türklerin İslam Dünyasındaki Liderliği ve Savaşları*, Net Medya Yay., İstanbul, 2016, s. 113.

nemindeki eserlerinin kahramanları artık bey ve ağaların zulmünden kurtulmuş köylüler ve genç aydınlardır. Bu dönem eserleri içinde en kuvvetlisi “Köhne Dudman”(1927)dır. Tarihî bir tiyatro eseri olan “Köhne Dudman” da XIX. Yüzyıl Azerbaycan’ındaki hanlıklar ve burada ceryan eden olaylar ele alınmıştır. Daha sonra yazar, “Baba Yurdu” dramını, Köhne Dudman”ın devamı olarak yazmıştır. Burada da köylülere zulmeden köy ağası Cihangir Ağa karakteri vardır. Eserin sonunda köylüler ona karşı isyan etmiş ve onunla diğer ağaları ve beylerin mal varlığını ele geçirmişler. Burada yazarın Sovyet düşüncelerine uygun olarak son kısımda köylülerin galibiyetini ön plana çıkardığı dikkat çekmektedir (Uygur, 2005, s.4).

Yazarın tiyatro alanında yukarıda belirtilen eserleri dışında “Kimdir Mügessir”, “Aç Herifler”, “Kırmızı Karı”, “Padişahın Muhabbeti”, “Ağaç Gölgesinde”, “Koca Tarzan”, “Vaveyla”, “Sahne Kurbanı”, “Meşedi Kulam Kıraat Öğrenir”, “Kadınlar Bayramı”, “Kamran” “Sağsağan”, “Yoldaş Koroğlu”, “Çok Güzel” gibi küçük çaplı piyesleri de bulunmaktadır.

Azerbaycan tiyatrosunda isim yapmış önemli kişilerden bir diğeri de Süleyman Ahundov (1875-1939)’dur. Süleyman Sani Ahundov da Nefef Bey Vezirov gibi tiyatro hayatına, Mirza Fethali Ahundov’un “Hacı Kara” adlı tiyatrosunun tesiriyle 1899’da yazdığı “Tamahkâr” komedisiyle girer. Bu piyesinde yazar, dönemin birtakım bozukluklarına karşı çıkmış; yeni hayat düşüncesini eserinde işlemiştir. Realist tarzda kaleme alınan bu eser yazıldığı dönemde ilgiyle karşılanmıştır.

1906’da burjuva cemiyetini ele aldığı küçük piyesleri “Dibdat Bey” ve “Türk Birliği”ni yazmıştır. Bu eserlerde yazar, siyasetçilere Mollanasreddinciler gözünden bakarak olaylara satirik açıdan yaklaşır.

S. Ahundov’un yaratıcılığı Bolşeviklerin yönetime geçmesinden sonra artmıştır. O, Sovyet devri Azerbaycan tiyatrosunda ilk dram olan “Laçın Yuvası”nı 1921’de kaleme almıştır. Eser yeni hayatla köhne hayatın karşılaştırmasını yaparken halkın menfaatlerini ön plana çıkartır. Eserin sonunda yeniliğin gericiliğe karşı galip gelir. Ayrıca bu eser, Sovyet hâkimiyetinin kurulmasının yıldönümü münasebetiyle piyes yazmak için ilan edilen devlet müsabakasında birinci seçilir.

“Çarhı-felek” (1921) piyesinde yazar, çıkarları uğruna halkı ezen istismarcıların inkılabî hareket neticesinde devrilmesini sembolik bir tarzda ele alır. Yenilikle köhneliğin karşılaştırılmasının yapıldığı “İki Yol”

(1922) piyesi yeni hayatın güzelliklerini vurgulamaktadır. Tiyatroyu halka sevdirmeye ve halkı bilgilendirme amaçlı kullanmayı amaç edinen Memmed'in buna karşı olanlarla mücadelesi de eserin dikkat çekici tarafıdır.

"Aşk ve İntikam"(1922) adlı beş perdeden oluşan piyesi realist tarzda yazılmıştır. Eserin konusunu Bolşevik İnkılabından önceki Azerbaycan'da, insanları felakete sürükleyen köhne adetler, zengin beyler, haksızlığa karşı gelen kişilerin mücadelesi oluşturur (Ahundov, 2005, s.7). Eserde zengin zümresinin (bey-ağa) her şeyi elde edebileceğine olan inanca karşı çıkış vardır. Yazar bu eserde Şahbaz Bey'in üzerinden paranın, mülkün, eski adetlerin aileleri faciaya sürüklediğini göstermeye çalışır. Feodal ve ahlaksız burjuva zihniyeti günahsız insanların da yok olmasına neden olur.

Geçmişten gelen eski adetlerin eleştirisinin yapıldığı, yeni hayatın kurallarının köhne normlardan üstün olduğunu anlatan diğer piyesleri de "Karanlıktan Işığa" (1921), "Molla Nasreddin Bakü'de" (1921), "Şahsenem ve Gülperi" (1921), "Bir Aşkın Neticesi" (1922), "Yeni Hayat" (1923) tır. Tiyatro yazarlığın yanında hikâyeleri de olan Süleyman Ahundov burada da halkın sorunlarını, 1905 ve 1917 ihtilâllerini, insanların psikolojik durumlarını işler.

Onun "Molla Nasreddin Bakü'de" piyesi C. Mehmetkuluzade'ye ithaf olunmuştur. Süleyman Sani ilk defa Molla Nasreddin'i sahneye çıkarır. Onun cahilliğe, köhne zihniyete, hurafelere karşı satirik duruşunu gösterir. Cahilliğe vurgu yaptığı bir diğer eseri olan "Şahsenem ve Gülperi" de kadınlarla köhne zihniyetli erkekleri karşılaştırır. Süleyman Sani'nin "Bir Aşkın Neticesi" piyesi de toplumda yaşanan sosyal bozukluğu ifşa etmek üzerine kaleme alınmıştır.

Süleyman Sani, Sovyet ideolojisiyle başlayan yeni hayata vurgu yapan diğer eseri de eserin konusuna uygun "Yeni Hayat"tır. Bu piyeste yazar, ailede ve sosyal yaşamda getirilen değişikliklerin halkça ve din adamlarınca kabul edilmesi gerektiğini anlatmaya çalışır. Yeniliğe karşı çıkanlar yazarın eleştirisine maruz kalmıştır. Eserin mazmununu Necef Bey Vezirov'un "Taze Asrın İbtidası"nı hatırlatır.

Asıl mesleği öğretmenlik olan Abdulla Şaik (1881-1959) aynı zamanda tiyatro yazarı ve şairdir. Şiirlerinde hürriyet, adalet, eğitim ve millî tarih konularına yer veren sanatçı; tiyatrolarında da aynı çizgide ilerlemiştir.

Öğrenciler için yazdığı ders kitapları yeni yetişen nesil için çok önemli rol oynamıştır.

Çocuklar için yazdığı “Eloğlu”, “Vatan”, “Fitne”, “Nüşube”, “Şah Abbas”, “Karaca Kız”, “Koç-Polat”, “Taptığ Dede” piyesleri Azerbaycan çocuk tiyatrosunun temelini oluşturmuştur.

Çocuklar için yazdığı piyeslerin yanında “Güzel Bahar” (1910), “Bir Saat Hafiyelik” (1911), “İdeal ve İnsanlık” (1914), “İldırım” (1927), “Aldanmış Ulduzlar” (1928), “Ana” (1945) gibi Azerbaycan hayatından izler taşıyan piyesler de kaleme almıştır. “İdeal ve İnsanlık” piyesinde sanatçı ideal bir insanlığı arzulamaktadır. Eserde yer alan kişilerin isimleri tesâdüfî değildir. İsimler bile bu anlamda bize bilgi vermektedir, İnsanlık, İdeal, Merhamet, Vicdan, Adalet, Şeytan, Zulm ve Felaket.

Yazmış olduğu eserleriyle Azerbaycan Türkçesinin de gelişmesine katkıda bulunan Abdulla Şaik, Azerbaycan edebiyatında çok yönlü bir sanatçı olarak kabul edilmekle birlikte daha çok şairliğiyle ön plana çıkar. Ancak sanatçının yirminin üzerinde piyesinin olduğunu da belirtmek gerekir.

Azerbaycan edebiyatının XX. yüzyıldaki önemli şahsiyetlerden biri de Hüseyin Câvid (1882-1941)'dir. Eserlerinde kullandığı dil Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında bir köprü vazifesi görmüştür. İstanbul Üniversitesinde eğitim alması onun eserlerini oluştururken kullandığı dilde etkisini gösterir. Romantik bir şair olmasına rağmen eserlerinde realizmin etkisi de güçlüdür. Şiirlerinde Abdülhak Hâmid, Rıza Tevfik, Mehmet Akif Ersoy, Tevfik Fikret'in tesiri hissedilir. Devrin siyâsî ve içtimaî durumu şair ve yazar Câvid'i zaman zaman umutsuzluğa ve içe kapanıklığa çekmişse de kendi milletinin değerlerinden uzaklaşmamıştır. Câvid, 1910'da ilk piyesi “Ana”yı yazar. Piyes manzumensur karışık bir şekilde kaleme alınmıştır. Eser 1913'te tiyatrunun merkezi konumunda olan Tiflis'te yayımlanır. Oyunun konusu her ne kadar İtalyan hikâyelerinden alınmışsa da yazar onu Azerbaycan-Türk maişetine uygun hale getirerek orijinallik ve yerellik kazandırır. Yazar, eserin konusunu Dağıstan hayatından almıştır. Bu eser, genç şairin ileride mükemmel bir tiyatro yazarı olacağını göstergesi sayılabilir. Yazar bu eserde oğlunu öldüren kişiyi, bilmeyerek evinde saklaması ve öğrendiğinde de verdiği sözden dönmeyen güçlü ve güvenilir bir anne karakterini ön plana çıkarır.

1912’de kaleme aldığı ikinci eseri “Maral” dört perdeden oluşmuş bir piyestir. Bu eserde evlilik sorunu işlenir. Yazar eserde, çocuk yaşta denebilecek kız çocuklarının zorla evlendirilmesi konusunun hangi sonuçları doğuracağını anlatmaya çalışır. Ayrıca kadınların böyle önemli kararlarında bağımsız olabileceği düşüncesi eserin temasını oluşturur. Yazıldığı dönemde bu tür düşünceleri dile getirmek zor olsa da Cavid bu konuyu korkusuzca ele almayı başarmıştır. Eserin başkahramanı olan Maral, güçlü özellikte verilmiş bir karakteri simgelese de geleneklerin kadına koyduğu kuralları ve tabuyu yıkmayı başaramamıştır. Aslında Maral, Müslüman kadınının razı olmak zorunda kaldığı bazı adetlere karşı çıkmıştır; ancak geçmişten bugüne gelen geri zihniyetin ürünü kurallara engel olamamıştır. Yine de bir başkaldırı olarak Maral’ın bu tutumu bir sorgulamayı beraberinde getirmiştir. On altı yaşında Maral’ın kendisinden hayli yaşlı olan Turhan Bey’le zorla evlendirilmesine karşı yürüttüğü mücadele, yazarın Müslüman kadınının özgürlüğe olan tutkusunu ortaya koyar.

Cavid, 1912-1914 yıllarında üzerinde çalıştığı “Şeyh Senan” isimli romantik piyesini bitirir. Bu eserin konusu Kafkasya’da halk arasında yaygın olan bir efsaneye dayanmaktadır. Bu efsane büyük bir aşk hikâyesine dayalıdır.

Cavid, romantizmden kaynaklanan geleneksel konulara başvurmakla beraber, Doğu ve Batı ilişkileri gibi önemli çağdaş sorunları da “Uçurum” (1917) piyesinde kaleme almıştır. Yazar bu piyesi, İstanbul’da bulunduğu dönemdeki gözlemlerinden yola çıkarak yazmıştır. Konusu her ne kadar İstanbul hayatından alınmış olsa da geniş perspektifte Türk dünyasını Doğu ve Batı kıyaslamasıyla değerlendirmeye tâbi tutar.

Cavid’in “İblis” adlı dramı 1918’de bitmişse de 1924’te basılmıştır. Bilindiği üzere Hüseyin Cavid, Azerbaycan’da Ermeniler tarafından yapılan katliamda esir düşmüş, şans eseri ölümden kurtulmuştur. Abdulla Şaik, bu konuyla ilgili “Hatıralarım” kitabında Cavid’in İblis eserini bu acı olayın kendisinde bıraktığı tesir üzerine kaleme aldığını söyler (Babashova, s.271).

Sovyet döneminde kaleme aldığı diğer önemli eseri “Peygamber” (1922) dir. Bu eserinde yazar peygamber efendimiz Hz. Muhammed’in hayatını ele almaktadır. Yazar eserde konuyu büyük bir titizlikle ele almaktadır. Eser, ilk sahne Biset, ikinci sahne Davet, üçüncü sahne Hicret

ve dördüncü sahne Nusrat olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Eser Hz. Muhammed'in peygamber olarak seçilmesi anından İslam'ın zafer kazanması, yayılması ve genişlemesi dönemine kadarki aşamalarını kapsar. Eser tarihî olgularla zengindir, tarihî gerçekleri içerir. Cavid, eserin sonuna kadar -Sovyet dönemi olması nedeniyle- saygısızlık olmaması adına peygamber efendimizin ismini söylemeden sadece Peygamber diye nitelendirmiştir. Bu eser için Hüseyin Câvid'in kızı Turan Câvid, babası ile ilgili yazılan bir kitabın ön sözünde şöyle demektedir:

"... Yeri gelmişken Hüseyin Cavid'in "Peygamber" eseri ile bağlı birkaç kelam etmek isterim. Tavsiyem özellikle tiyatrolarımıza aittir. Cavid "Peygamber" dramını sahne için yazmamıştı ve eserin sahneye koyulmamasında ısrarlıydı. Bunu dikkate almanızı isterim." (T. Cavid, 2005, s.7)

Hüseyin Câvid'in 1925'te mensur olarak kaleme aldığı diğer önemli piyesi "Topal Teymur" dur. Yazar piyeste büyük Türk hükümdarı Topal Teymur'un hayatını ele alır. Hüseyin Câvid, bu oyunda Teymur'un yaptığı birçok seferi anlatmış, özellikle Anadolu seferi üzerinde durarak bunun yanlışlığını vurgulamıştır. Büyük Türk hükümdarı Topal Teymur, bu eserde bütün ihtişamı ile okuyucuya tanıtılmıştır. Büyük bir beğeni ile izlenen bu piyes, Sovyetlerin engellemesine kadar birçok kez sahne almıştır (Tekiner, 1987, s.111). Hüseyin Cavid, iki Türk komutanının birbirleriyle savaşmasını yanlış bulmaktadır. Savaşı kazanan Teymur'un Beyazıt'ı esir alması sahnesi anlatılırken ona esir muamelesi yapmaması, tarihi olayın tekrar incelenmesi gerektiğine vurgu yapar. Ayrıca piyesin sonunda Teymur'un Beyazıt'a son sözleri zafer edası içinde söylememiş olması da yazarın dikkat çekmeye çalıştığı bir diğer noktadır:

"Hiç merak etme, hakanım! Sen kör bir abdal, ben de deli bir topal! Eğer dünyanın zerre kadar değeri olsaydı, yığın yığın insanlara, ucu bucağı yok memleketlere senin gibi bir kör, benim gibi bir topal musallat olmazdı." (Cavid, 2005, s.302)

Hüseyin Cavid, diğer fikirdaşları gibi Türk tarihini; şan şeref kaynağı, iftihar membaı, üstünlükler sergisi olarak görmüş, Türk'ün Türk'e düşmanlığını, aralarındaki çekişmeleri, Türk milletinin bütünlüğüne vurulan bir darbe şeklinde değerlendirmiştir. "İblis", "Topal Teymur" gibi eserlerindeki belirgin sahneler, bu mülahazaları tasdik etmektedir. Türk hükümdarları arasında meydana gelen kanlı çarpışmalar acı bir esefle

yâd edilmiştir (Kengerli, 2008, 321). Hüseyin Câvid'in bu eserleri dışında "Afet" (1906-1909), "Knyaz-Deli Knyaz" (1929), "Siyavuş" (1932), "Hayyam" (1935), "İblis'in İntikamı" (1937), "Telli Saz" (1930) gibi tiyatro eserleri de vardır. Genel anlamda tiyatro eserlerine bakıldığında yazarın sadece kendi ülkesinin sorunlarını değil birçok önemli hususu (din, kadın, eğitim vs.) geniş perspektifli bir bakış açısıyla değerlendirdiğini görmekteyiz.

Azerbaycan milli marşının bestecisi de olan Üzeyir Hacıbeyov (1885-1948), Azerbaycan kültürel hayatında büyük rol oynamış aydınlar arasında yer almaktadır. Yazar ve gazeteciliği yanında bestekâr da olan Hacıbeyov, üç mesleğin de hakkını vermesini bilmiştir. Üzeyir Hacıbeyov; Çarlık, bağımsız Azerbaycan ve Sovyet dönemlerinde birçok eser kaleme almış olmakla birlikte, onun en başarılı eserlerini verdiği dönemler, 1905 Rusya'da yaşanan ihtilâl sonrasında baskısının azaldığı ve 1918 Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemlerdir. İlk eserlerini opera ve operet türünde veren Hacıbeyov, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti (1918-1920) dönemlerinde gazetelerde yayımladığı yazılarıyla edebi faaliyetlerini sürdürmüştür. 1908'de Azerbaycan'ın öncü aydınlarından olan Hasan Bey Melik Zerdabi'nin yönlendirmeleriyle yazdığı *Leyla ve Mecnun* adlı operası, sadece Azerbaycan'ın değil tüm Doğu dünyasının ilk operası olma özelliğini taşımaktadır. Bestelendiği ve sahnelendiği vakitte adından çok söz ettiren bu eser, bir aşk hikâyesinin modern bir tarzda millî özelliklerle çağdaş edebiyata uyarlanışını gösterir. "Leyla ve Mecnun" operasıyla büyük başarı kazanan Üzeyir Hacıbeyov'un ünü kısa sürede tüm Doğu ve Türk ülkelerine yayılmıştır.

1909 yılında "Şeyh Senan" operasıyla "Er ve Arvad" müzikli komedisini yazıp bestelemiştir. "Er ve Arvad" piyesi, kadın ve erkek kıyaslamasında erkek egemen zihniyeti tarafından kadının geri, hor görülmesine bir tepki olarak ele alınır. Üzeyir Hacıbeyov, piyeste erkeklere iyi bir ders vererek kadınların zekâlarını ön plana çıkarmış, evlilik kurumunun yükümlülüklerini sadece kadınlara değil erkeklere de yüklemiştir. Yazıldığı dönemde kadının toplumdaki rolü açısından önem arz eden bir piyestir.

Hacıbeyov, 1910 yılında "Rüstem ve Söhrab" operasının yanı sıra ilk oynandığı günden itibaren Azerbaycan ve bütün Doğu sanatında derin tesirler bırakan "O Olmasın Bu Olsun" müzikli komedisini meydana

getirdi. Bu müzikal komedi eserinde vaka, Meşhedî İbad adında hayli yaşlı ve zengin bir karakterin etrafında geliştiği için eser, çoğu zaman “Meşhedî İbad” adıyla da anılmıştır. Eserleri birbiri ardınca sahnelenip büyük beğeni topladıkça, sanatçı yeni eserler üretmek için daha da motive olmuş; 1912’de “Şah Abbas ve Hurşidbanu” ile yine aynı yıl tamamlanan “Aslı ve Kerem” operaları, 1913 yılında “Arşın Mal Alan” müzikli komedisi sanatçının imzasını taşıyan yeni eserler olarak ortaya çıkmıştır. 1915 yılında ise “Leyla ve Harun” operası Hacıbeyli tarafından Azerbaycan sanatına kazandırılmıştır (Keskin, 2011, s.9).

Leyla ve Mecnun operasından sonra Üzeyir Hacıbeyov’un en çok beğenilen ve dünyanın birçok ülkesinde sahnelenen eserleri, “O Olmasın Bu Olsun” ile “Arşın Mal Alan” operetleridir. Bu operetler filmlere de uyarlanmış, halk tarafından büyük rağbet kazanmıştır. Konuyla ilgili Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi’nde şu bilgilere yer verilmiştir,

“... Aynı zamanda “O Olmasın, Bu Olsun” ve “Arşın Mal Alan” müzikli komedilerinden uyarlanarak dünya ekranlarına çıkarılan başarılı, güzel filmler çekilmiştir. Bu eserler kelimenin tam manasıyla, Azeri Türklerinin hayatına girmiştir. Oradaki birçok deyimler, bir atasözü gibi halkın ağzına yerleşmiştir. Bu operattardan birkaç aryayı kolaylıkla mırıldanmayı başarmayan Azeri Türk’ü bulmak belki de mümkün değildir.” (TDA, 1993, s.311)

Yazarın “O Olmasın Bu Olsun” piyesinde vermeye çalıştığı mesaj kadına bakış açısı ve evlilik konusunda toplumun takındığı tavidir. Aslında “Er ve Avrad” piyesinde de ileti benzer özelliktedir. Üzeyir Hacıbeyov, “Arşın Mal Alan” piyesinde görücü usulüyle evliliğin yanlışlığına vurgu yapar. Türk edebiyatında Şinasi tarafından yazılan “Şair Evlenmesi” tiyatrodada da aynı konunun eleştirisi yapılmıştır. Üzeyir Hacıbeyov’un ısrarla üzerinde durduğu kadın-erkek eşitliği, evlilik, kadın hürriyeti konuları, modernleşmenin ve toplumsal ilerlemenin esas kaynağı olarak görülmektedir. Bu sorun ancak bu problemlerin halledilmesiyle çözülecektir.

Üzeyir Hacıbeyov’un eserlerin hemen hepsinde Azerbaycan halk hayatının yansımaları görülür. Sadece Azerbaycan’da değil Sovyetlerin birçok yerinde, İran’da Türkiye’de bile sahnelenmiştir. Bu konuda Akpınar, 1919’da Türkiye’ye gelen Azerbaycanlı bir tiyatro topluluğunun

“Meşedî İbad” (O Olmasın Bu Olsun) ile “Arşın Mal Alan” eserlerinin İstanbul’da sahnelendiğini belirtir (Akınar, 1994, s.62).

1937’de tamamladığı “Köroğlu” operası onun bestekârlığının zirvesi olarak görülmekte ve bu eserin ona dünyada büyük bir şöhret kazandırdığını da belirtmek gerekir. Azerbaycan toplumunun kahramanlıklarla dolu şanlı ve zengin tarihini, halkın haklı mücadelesini, büyük fedakârlığını anlatan bu eser geçmişle gelecek arasında bir köprü görevi görmektedir.

Üzeyir Hacıbeyov’un eserlerinde Azerbaycan millî değerlerin, hayat tarzların ön plana çıkarıldığını söyleyebiliriz. Eserlerde verilen tenkitlerin Azerbaycan halkına birer mesaj niteliği taşıdığı da tartışma götürmeyen bir gerçektir. Bolşeviklerin Azerbaycan’ı ele geçirmesiyle oluşturdukları güdümlü edebiyatın esiri olmamak için önemli mücadele gösteren Hacıbeyov, Sovyet idaresi altında; “Köroğlu” operası, birkaç küçük beste, müzikle ilgili birkaç eser ve Sovyet rejimi için bestelemek zorunda kaldığı birkaç marş ortaya koymuştur. Bu mücadelede Azerbaycan’ın millî sazı olan tar’ı, simge olarak kullanır. Operalarında çaldırdığı tar’ı Azerbaycan’ın kültürel bir ögesi olarak kullanması, Azerbaycan millî musikisinin unutturulmaması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Şiir, hikâye ve özellikle dram alanında tanınan Cafer Cabbarlı (1899-1934) otuz beş yıllık kısa ömründe çok sayıda eser vererek Azerbaycan edebiyatında simge şahsiyetler arasında yer almıştır. XX. yüzyıl başlarında Azerbaycan tiyatrosunun gelişmesinde müstesna hizmetleri olmuştur. Her ne kadar ilk edebî denemelerini şiirle yapmışsa da tiyatro türünde kendini geliştirmiş ve çok başarılı eserler ortaya koymuştur.

Cabbarlı ilk dramı “Vefalı Seriyeye Yahut Göz Yaşı İçinde Gülüş”ü 1915’te yazmıştır. Eser birbirlerini seven Seriyeye ve Rüstem’in birbirlerine kavuşmak için yürüttüğü mücadele üstüne kurgulanmıştır. Cabbarlı eserde Azerbaycan’da yaşanan sosyal adaletsizliğe, kadın eşitsizliğine din istismarına ve cahilliğe de vurgu yapar.

Cabbarlı bir yıl sonra tamamladığı “Solgun Çiçekler” (1917) adlı dramında da ilk dramında olduğu gibi sınıf çatışmalarını (zengin-yoksul, güçlü-zayıf) somutlaştırarak okuyucuya realist bakış açısıyla sunmuştur. Eserde, kapitalist anlayışın sonuçlarını göstermeyi amaçlayan Cabbarlı, insanların çıkarları uğruna her şeyi yapabileceğini eleştirel bir bakış açısıyla ele alır.

1916'da başlayıp 1918'de tamamladığı "Nasreddin Şah" dramında Cabbarlı, İran'da baş gösteren siyasî, içtimaî sorunlara yer vermiştir. İran'ı yöneten Nasreddin Şah'ın öldürülmesi, halkın isyanı olarak görülmüş; yazar tarafından adaletsizliklere, zulüm eden idarecilere bir tenkit yapılmıştır.

Türkiye'de ve Azerbaycan'da baş gösteren önemli bazı siyasî ve içtimaî meseleler Cafer Cabbarlı'nın eserlerini oluşturmada kaynak görevi görmüştür. Türk tarihinin önemli mücadelelerini eserlerine konu almış; 1917-1918'de "Trablus Muharabesi veya Ulduz", "Edirne'nin Fethi" 1919'da da "Bakü Muharebesi" adlı tarihi dramlarını yazmıştır. "Bakü Muharebesi" adlı dram kaybolmuştur. "Trablus Muharebesi" ve "Edirne'nin Fethi" dramları adından anlaşılacağı üzere Türklerin tarihinden bir kesit sunar okuyuculara. Bu dramlar Sovyet hâkimiyetinden önce defalarca sahnelenmiş; fakat Sovyet yönetimi iktidara gelince milliyetçi unsurlar taşıdığı gerekçesiyle dersliklerde okutulmamış ve sahnede oynatılmamıştır.

Azerbaycan'ın Bolşevik idaresine geçmeden önce kaleme alınan "Trablus Muharebesi" ve "Edirne'nin Fethi" dramları Türklüğü yücelttiği ve Türk mücadelesini anlattığı için Sovyetler döneminde pek kıymetli bulunmamıştır. Aslında 1924'e kadar birçok kez oynanan bu eserler verdiği mesajlardan dolayı yasaklanmış ve edebî değeri yüksek görülmemiştir. Bu durumun oluşmasında Cabbarlı'nın Sovyet platformasını kabul etmiş olması da bir gerekçedir. Cabbarlı'nın Sovyet işgalinden sonra sanatını Marksist anlayışa göre biçimlendirmesi ilk dönem eserlerini diğerlerinden ayrı tutulmasına neden oluşturur.

Azerbaycan'da Sovyet hâkimiyeti (1920) kurulduktan sonra Cafer Cabbarlı, bu yönetimi hiç tereddüt etmeden kabul etmiş ve ömrünün sonuna kadar da bu iktidara sadık kalmıştır (Arif, 1954, 29). Yazarın ikinci dönem sanat anlayışı içinde kaleme aldığı "Aydın" (1921) piyesi, sosyalist düşüncenin tesiri altında kaleme alınmıştır. Cabbarlı "Aydın" piyesinde toplumsal bir hareket olarak işçi, ezilen sınıfının hak arayış mücadelesine girdiğini duyurmaya çalışır. Aydın'ın mutluluğu için kendini feda eden eşi Gültekin'in aşk hikâyesi, kapitalizmin acımasızlığıyla eserde işlenmiştir.

1880'li yıllardan sonra Azerbaycan'da tiyatrodan bir canlanma görülmüşse de birtakım sorunlar yüzünden beklenen atılım gerçekleşmemiş-

tir. Ekonomik sorunlar, toplumun tiyatroya bakış açısı, oyun sahnelenmesinde gerekli araç gereçlerin sağlanamaması, oyuncuların ücretleri, yerli kadın oyuncu bulunamaması gibi sıkıntılar tiyatronun gelişmesinde engel oluşturmaktaydı. Sorunların farkında olan Cabbarlı, tiyatronun toplum tarafından benimsenmesi ve Azerbaycan kadınlarının tiyatroya katılımları sağlanması için “Oktay Eloğlu” (1921) piyesini kaleme alır. Piyes, tiyatro oyunlarının sahnelenmesinde ortaya çıkan sorunlar ve toplumdaki yanlış tiyatro algısı üzerine kuruludur. Cabbarlı “Oktay Eloğlu” oyununda tiyatroyu halka kabul ettirmeye kararlıdır. Eserde geçen “*Halkla oyuncak gibi oynanmaz. Bugün çıkmazsak, yarın kimse kapımızdan geçmez. Bir kişi de olsa, oynanmalıdır.*” (Cabbarlı, 2005, 243) sözleri ve salon kirasını vermeden tiyatroyu oynayamayacaklarını söyleyen salon sahibine yüzüğünü vererek yine de piyesi oynatmak istemesi bunu gösterir niteliktedir.

Cabbarlı'nın Azerbaycan'ın IX. yüzyılda Araplar tarafından işgal edilmesi sonucunda zulme ve adaletsizliğe karşı başlayan mücadeleyi anlatan “Od Gelini” adlı dramı 1927’de kaleme alınmıştır. Vatanseverlik, kadın hakları ve din eserin önemli temalarını oluşturur.

Cabbarlı, “Aydın”, “Oktay Eloğlu”, ve “Od Gelini” eserlerinde halkın bozuk yanlarını şiddetle tenkit eder, devrin ütöpik bir hayali haline gelmiş bulunan “sosyalist düzen”in kurulmasına yardımcı olmaya çalışır.

Cabbarlı, sanatını çok ustalıklı olarak kullanmayı, her zaman ve her cemiyette geçerli olabilecek içtimaî, siyasî ve daha çok beşerî problemleri işlemeyi becermiş, kahramanlarını güdümlü edebiyatın esiri olmaktan kurtarmayı başarabilmiştir. Cabbarlı Sovyetlerin güdümlü edebiyat propagandasını yaparken kendi sanat anlayışını da göstermeyi başarmıştır. Komünist Partisi bu yüzden olacak kendisine hep şüphyle bakmış, kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Stalin zamanında tutuklanarak hapse atılmış, bir süre sonra hapisten çıkarılmıştır. Uzun zamandır kalp rahatsızlığı olan Cabbarlı, 31 Aralık 1934’te kalp krizinden vefat etmiştir.

1920’de yaşanan Rus Devrimi’yle rejimin değişmesi, sosyal, kültürel, edebî hayatta önemli ıslahatları da beraberinde getirmiştir. Yeni rejimin baskıcı ve şiddetli tarafı, halk nazarında çok geçmeden hissedilmeye başlar. Bu durum edebî çevrede de görülür. Artık gerek tiyatro, matbuat, gerekse nesir yazarları, 1920’den önceki gibi serbest yazamamışlardır. Rejimin ideolojik görüşüne uygun yazmayan yazarlar ya sürgüne gön-

derilmiş ya da ölümlerle cezalandırılmıştır. Bu durumla ilgili Yavuz Akpınar dönemin manzarası hakkında şu bilgiyi verir,

“1920’den önceki devirde olgun eserler yazmış sanatçılar değişik yollar tercih ettiler. Bir kısmı sustu, bir kısmı etliye sütlüye karışmamayı; küçük bir vazife alıp kenara çekilmeyi tercih etti. Bir kısım yazarlar da yeni devre ayak uydurmaya çalışarak istenilen tarzda eserler yazmayı denediler. 1920’den önce eserler vermiş, sosyalist veya sosyal demokrat görüşlü kimseler ise pek fazla zorlamadan yeni devrin değerlerine uygun eserler kaleme aldılar. Her şeye rağmen kendi bildiği yolda gitmeye inandığı ölçüler içinde eserler vermeye çalışanlar da yok değildi. Bu gibi şahsiyetler arasında Hüseyin Cavid örnek gösterilebilir. A. Hakverdili, Cafer Cabbarlı, Celil Mehmetkuluzade, Abdulla Şaik gibileri ise kendi şahsiyetlerini korumaya çalışarak hem yeni devre hem de kendi zevk ve görüşlerine uygun havada eserler yaratmaya çalıştı. Bir kısmı başarabildi, bir kısmı da Stalin’in terör devrinde hayatını kaybetti.” (Akpınar, 1994, s.75)

Sonuç

Azerbaycan tiyatrosunun geçmişi çok eskilere dayanır. Azerbaycan maişetini, gelenek göreneklerini kısacası Azerbaycan değerlerini yansıtan ilk oyunlar, Azerbaycan geleneksel halk tiyatroları olarak bilinir. Bu oyunlar ritüellerin, inançların, merasimlerin, mevsim zamanlarının, tabiat şartlarının, yer ve zamanın özelliklerine göre çeşitlenir. Azerbaycan geleneksel halk oyunlarının bazıları bugün de Azerbaycan’da sergilenmekte olup geçmişle gelecek arasında köprü görevi görmektedir. Azerbaycan modern tiyatrosunun doğuşuna kadar bu oyunlar, tiyatrodaki boşluğu doldurmuş, Azerbaycan tarihi-kültürel bağı toplum arasında canlı tutmuştur. Azerbaycan’da modern tiyatro 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlar. Bu dönem Müslüman Türk dünyasının ilk tiyatro yazarı Mirza Fetali Ahundov tarih sahnesine çıkmış, yazdığı tiyatrolarıyla halkı gaflet uykusundan uyandırmaya çalışmıştır. Ahundov; tiyatroyu, toplumu cehaletten uzaklaştırmak, cemiyeti terbiye etmek, kötü alışkanlıklardan kurtulmak kısaca içtimaî bozukluklardan arınmak için en tesirli sanat olarak görür. Realist ve eleştirel olarak kaleme aldığı tiyatro eserleri halkın ufkunu açmıştır. Ahundov’un açtığı yolda ilerleyen Nəcəf Bey Vezirov da tiyatro eserleriyle Azerbaycan millî tiyatrosunun kurulmasında

büyük önem arz eder. Vezirov'la Azerbaycan modern tiyatrosu yükselişe geçmiş, dünya çapında önem kazanan mühim eserler ortaya çıkmıştır. 1920 Rus İhtilaline kadarki eserler –bazıları Çar döneminde çeşitli sansüre maruz kalmışsa da- Azerbaycan içtimaî ve siyasî hayatını yansıtmıştır. Bu eserler Azerbaycan hayatını aksettiren birer ayna vazifesi görür. 1920'den sonra siyasî idarenin değişmesi Azerbaycan tiyatrosunu da etkilemiş, Sosyalist Azerbaycan Edebiyatı'nın güdümlü sanat dalı haline gelmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

**Azerbaycan Tiyatrosu Üzerine Bir İnceleme
(Geçmişten Sovyet Dönemine Kadar)**

*

Ümit Akın

Bandırma On Yedi Eylül University

Today, it is assumed that the theatre, which is of great importance in the culture of all societies, came into being with the festivities held in the name of Dionysus, the God of wine in the ancient Greek civilization. Theatre then becomes independent from religion and becomes art. Mehmet Fuat indicates in his *History of Theatre* book that theatre is the oldest branch of art by saying it is older than religion.

The lifestyles of nations, natural events, and religious ceremonies constitute the main subject of the theatre. Although the emergence of theatre in Azerbaijan is not fully known, its origin dates back a long time before. Many elements such as the lifestyles of Azerbaijani Turks, traditions, religious ceremonies, weddings, natural events constitute the sources of the theater. These meetings play an important role in the formation of the Azerbaijani public theatre. At the same time, these plays serve as a bridge between the past and the future.

Researchers do not point to a specific date but state that the beginning of Azerbaijani theatre goes back very far. Before the transition to the modern theatre in Azerbaijan, there were several plays played among the people. These were called square theater because they were played in squares or public theatres.

Azerbaijani folk dances played an important role in the formation of modern theatre. In Azerbaijani life, these theatres have provided a rich range of plays in the sense of traditional theatre, which has always attracted interest. The most popular folk dances are Mezheke, Kosa Kosa, Kilim Arasi, Shah Salim, Karavelli, Shebeh, Sayaci, Laglagi, Dervish, Kevser, Cutcu Shumu, Yug, Tenbeki Kendirbaz, Yel Baba-Dede, Godu-Godu, Gudul. These plays contributed to the development of Azerbaijani traditional theatre as well as the enrichment of characters and types. Moreover, the contribution of folk plays and actors to the formation of

Azerbaijani professional theatre increased the value of folk theatres. Players such as Sidki Ruhulla, Abbas Mirza Sharifzade, Huseyin Araplinski played in the public theatre before the written theatre, and later became the first actors to appear on the stage of the Azerbaijani theatre.

Vahap Yurtsever states in his *Azerbaijan Drama Literature* work that, modern theatre in Azerbaijan appeared in the second half of the XIXth century and that the annexation of North Azerbaijan to Russia as a result of the Russian-Iranian war was effective in the appearing (Yurtsever, 1950, 6). We can base this situation on the fact that Azerbaijan is politically, economically and culturally dependent on Russia after the occupation.

Just as the first theatrical activities in the Ottoman Empire took place in the places where non-Muslims lived heavily, the first theatrical activities in Azerbaijan also took place under the influence of the Russians. Laying the foundation of the first theatre building in Tbilisi (1849) and opening it in 1851 by Knyaz Vorontsov, the general governor of the period, confirms this. Vorontsov has also been involved in encouraging Turkish, Georgian and Armenian intellectuals of nations that depended on Russia in the Caucasus to write theatrical works (Akpınar, 1994, 58). As a result of these incentives, Mirza Fethali Ahundov (1812-1878), the first theatre writer in the modern sense of the Muslim world, appeared and wrote the work of *Hekayet-i Molla İbrahimhalil Kimyager* [*The Chemist Hekayet-i Molla İbrahimhalil The Chemist*] in 1850. Ahundov also wrote the works in the year he wrote his work; *Hekayet-i Mösyö Jordan Hekimi- Nebatat ve Dervish Mesteli Shah Cadukini-Meshur* (Mösyö Jordan) [*Hekayet-I Monsieur Jordan Physician - Nebatat and Dervish Mesteli Shah Cadukini-Meshur (Monsieur Jordan)*] and [*Lenkeran Hanının Veziri*] *Vizier of the Lan-karan Khan*. Ahundov, the innovative modern intellectual of Azerbaijan, wrote *Hekayet-i Hirsi Guldurbasan* in 1852, *Haji Gara* in 1853, and *Murafa Vekilleri* in 1855. These works, however, were not published until 1859 due to Russian censorship in his native language, Azerbaijani Turkish.

Towards the end of the 1880s, a certain Theatre Collective (Habib Bey Mahmutbeyov, Sultan Mecit Ganizade, Najafgulu Veliyev) was formed. Theatre lovers who meet in this collective thought the theatre as the most important field of activity for the progress of the nation. From time to

time, they have worked tirelessly for the development of Azerbaijan's theater, even though they have been attacked by bigots and ignorant people, and they have tried to move forward the nation they belong to. Hasan Bey Zardabi, Najaf Bey Vezirov, Sultan Mecit Ganizade and Neriman Narimanov, who made great contributions to the development of Azerbaijani theatre in these years, performed several works as actors, directors, and writers of plays. The construction of a special theatre building in Baku in 1883 by the oil-rich Hajji Zeynel Abidin of Azerbaijan provided a suitable environment for the development of the modern theatre of Azerbaijan.

The first theatre plays are usually played on feast days, and a short introductory speech is sung at the entrance of the theatre about its importance and the play to be shown. Ahundov's comedies were included in the theatre repertory earlier. Then works of other theatre writers such as N.B Vezirov and Vasaq Medetov were played. Writers such as Neriman Narimanov, Hashim Bey Vezirov, Resit Bey Efendiyev and Jalil Mehmetkuluzade, who started their creativity in the 1890s, went down the path of Ahundov and portrayed Azerbaijani life in a realist way, not only showing the problems but also trying to give suggestions for solutions.

The change of regime with the Russian Revolution in 1920 brought with it important reforms in social, cultural and literary life. The oppressive and violent side of the new regime soon began to be felt in the eyes of the people. This is also seen in the literary environment. Now both theatre, press and prose writers could not write as freely before 1920. Writers who did not write in accordance with the ideological view of the regime were either exiled or sentenced to death.

As a result, we can say that with Vezirov, the modern theatre of Azerbaijan has risen, and important works that have gained importance worldwide have emerged. The works up to the 1920 Russian Revolution –some of which were subjected to various censorship during the Tsar period - reflected Azerbaijani social and political life. These works serve as a mirror to the Azerbaijani life. The change of political administration after 1920 also affected the Azerbaijani theatre and became the guided art branch of socialist Azerbaijani literature.

Kaynakça / References

- Ahmedov, C. M. (1987). M. F. Ahundov talim terbiye hakkında. *İlmi Eserlerin Tematik Mecmuası*. Bakı: Azerbaycan Devlet Üniversitesi, s.564.
- Ahundov, S. S. (2005). *Seçilmiş Eserleri*. Haz., Nadir Velihanov, Bakı: Şark-Garb.
- Ahundzâde, M. F. (2005). *Eserleri üç cildde*, C I, Hzl. Nadir Memmedov, Bakı: Şark-Garb.
- Akhmedov, H. (2016). *Abdurrahim Bey Hakverdiyev'in hayatı, sanatı ve eserleri*. Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Enstitüsü, s. 72.
- Akın, Ü. (2018). Azerbaycan'ın ilk trajedisi Musibet-i Fahreddin üzerine bir inceleme. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 61-73.
- Akın, Ü. (2018). Azerbaycan tiyatrosu ve romanında öncü bir kadın: Sakine Hanım Ahundzade, *Filoloji Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar*. Ankara: Gece Akademi.
- Akpınar, Y. (1988). *Mirza Fethali Ahundov, komediler (Temsilat)*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Akpınar, Y. (1993). Azerbaycan Edebiyatı. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Ansiklopedisi.*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 4, 311.
- Akpınar, Y. (1994). *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- And, M. (1973). *Elli yılın türk tiyatrosu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.58.
- And, M.(2010). *Başlangıcından 1983'e Türk tiyatro tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.21.
- Arif, M. (1954). *Cafer Cabbarlı*. Bakı: Gızıl Şark Matbaası.
- Cabbarlı, C. (1959). *Azerbaycan dram teatırı*. Bakı: Azerbaycan Dövlət Neşriyatı.
- Cabbarlı, C. (2005). *Eserleri II-III*. C, Hzl. AZE, Bakı: Şarq-Garp.
- Cavid, H. (2005). *Eserleri*. I.C, Haz. Turan Câvid, Bakı: Lider Neşriyat, s.7.
- Çelebi D.B. (2007). *Türkiye ve Azerbaycan'daki çocuk oyunları ve oyuncularının karşılaştırmalı incelemesi*. Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, s. 111.
- Çetişli, İ. (2016). *Metin tahlillerine giriş 2 (Hikaye-Roman-Tiyatro)*. Ankara: Akçağ Yayınları, s. 72.
- Ahmedov, A. Mir. (1960). *Azerbaycan edebiyatı tarihi*. Bakı: Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyyatı,2, s.564.
- Fuat, M.(2003). *Tiyatro tarihi*. İstanbul: MSM Yayınları.

- Güney, A. (2011). Aristoteles Ve Bertolt Brecht'in İngiliz tiyatrosuna etkileri. *e-Journal of New Word Sciences Academy*, 6 (1). 135-144.
- Hakverdiyev, A. B. (2005). *Seçilmiş eserleri*. C 1, Hzl. AZE, Bakı: Lider Neşriyat.
- Hzl. Çelik, Y. (2002). *Sanat ve edebiyatta temel kavramlar*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Kasımzade, F. (1954). *N.B. Vezirov eserleri*. II.C. Bakı: Azerbaycan Devlet Neşriyatı, s.182.
- Kasımzade, F. (1960). "XIX. Asrın ikinci yarısında edebiyat" *XIX. Asır Azerbaycan Edebiyat Tarihi (Азербайсан Едебуиаты Тарихи С.2. Bakı: Азербайсан ССР Елимлер Академиyasы Неşрийаты) II.C. Bakı: Azerbaycan Sovyet Elmler Akademiyası Neşriyatı*, s.153.
- Kengerli, A. A. (2008) *Azerbaycan'da romantik Türkçülük*. Aktaran Metin Özarslan, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, s.321.
- Keskin, F. (2011). *Üzeyir Hacıbeyli'nin "Er Ve Arvad" "O Olmasın Bu Olsun" Ve "Arşın Mal Alan" isimli piyeslerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Məmmədov, K. (1995). *Necef Bey Vezirov*. Bakı: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.
- Memmedova, M. (2017). Azerbaycan Ve Anadolu folklorunda mevsimi oyun ve temşalar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 10 (19), 137-148.
- Merdanov, M. (2011). *Azerbaycan'ın tahsil tarihi*, C.1, Bakı: Tahsil Neşriyatı, s.295.
- Orucov, T. (2006). Karavelli ve Latifelerin Janr Hususiyetleri. *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyyatına Dair Tedkikler XIX*. Bakı: Sada Neşriyatı, s. 142-143.
- Rəhimli, İ. (2003). *Üç asrın otuz ili. (Akademik milli dram teatrı bugün)*. Bakı: Gapp- Poligraf.
- Rəhimli, İ. (2005). *Azerbaycan teatrı tarixi*. Bakı: Çarşıoğlu.
- Sarı, İ. (2016). *Türk'ün savaşları: Türklerin islam dünyasındaki liderliğı ve savaşları*. İstanbul: Net Medya Yayıncılık.
- Sultanlı, A. (1964). *Azerbaycan dramaturgiyasının inkişaf tarihinden*. Bakı: Azərneşr, s.248.
- Tahirızı, U. (2014). Çiçeksiz baharın fidanı. *Halk Cephesi*, S.13. Bakı: <http://www.anl.az/download/meqale/xalqcebhesi/2014/oktyabr/395369.html>, 18.9.2019 tarihinde erişim sağlandı.
- Tekiner, S. (1987). Azerbaycan şairi Hüseyin Cavid, *Milli Türkoloji Kongresi*. Ankara: Azerbaycan Türk Kültürü Dergisi Yayınları 36, s.111.

- Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi. (1993). *Üzeyir Hacıbeyli Mad-desi*. C.IV, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.311.
- Uygur, E. (2005). Toplumların yeniden yapılanmasında edebiyat adamlarının rolü ve sovyet döneminde Azerbaycan örneği. *III. Kültür ve Kimlik Araştırmaları Sempozyumu*, İstanbul: Koç Üniversitesi Kültür Araştırmaları Derneği.
- Uzunburun Derviş. (1890). Bakü'de avukatlı. *Kaspi*, 14 Fevral. No: 33, s.13.
- Vezirov, N.B. (1911). *Vay Şeleküm Meelleküm*. Neşr: Hacı Samed Haydarov, Bakı: Seda Matbaası, 12 Fevral.
- Yurtsever, V. (1950). *Azerbaycan dram edebiyatı*. Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları Bayur Matbaası, s.6.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akın, Ü. (2021). Azerbaycan tiyatrosu üzerine bir inceleme: Geçmişten sovyet dönemine kadar. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5586-5630. DOI: 10.26466/opus.748125

Modern İlişkilerin Karanlık Veçheleri: The Lobster Filminde Romantik İdeoloji

DOI: 10.26466/opus. 807052

*

Selen Gökçem Akyıldız*

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Niğde/Türkiye
E-Posta: gkselen@gmail.com ORCID: [0000-0002-7948-8330](https://orcid.org/0000-0002-7948-8330)

Öz

Tarih boyu çeşitli şekillerde teorileştirilmiş aşk kavramı, insan hayatındaki en cazip itici güçlerden olmasına karşın, psikik, ölçülemeyen ve asi bir konu, sanat, edebiyat ve felsefe tarafından öngörülen bir alan, diğer bir deyişle bilim alanına pek alınmak istenmeyen ancak zevk unsuru olarak üzerinde gündend güne daha fazla durulmaya başlanan bir alan olarak görülmüştür. On ikinci yüzyılda bugün üzerine konuştuğumuz aşk kavramı şekillenmeye, takip eden yüzyıllarda toplumsal, kültürel ve özellikle ideolojik yapılanmalarla birlikte evrilerek de farklı anlamlar ihtiva etmeye başlamıştır. Tüm aşk ideolojilerinin çıkış noktası sayılabilecek Aristophanes efsanesinin her bireyin diğer yarısını araması ve bulduğunda tamamlanacak olması üzerinden şekillenmesi geleneksel romantik ideolojiler arasında yerini almış, romantik aşkın kültürel algısını derinden etkileyerek aşk duygusunun özgürce deneyimlenememesi üzerinde etkili olmuştur. Bu çalışma, Lanthimos'un yönettiği Lobster filmi üzerinden aşkın insanların tercihine bırakılmamasının insanların duygularından çok daha önemli olduğu bir dünyada aşk ideolojilerinin nasıl absürtleştirdiğini distopik bir eovende irdelemeye çalıştığı noktalara odaklanmaktadır. Doğal olan insan duygularını doğal olmayan ortamlar yaratarak sorgulamaya çalışan The Lobster filmi sonuç olarak değişen romantizm ve aile politikaları karşısında çeşitli anlamlandırma süreçlerinden geçen aşk kavramının yirmi birinci yüzyılda da farklı ideolojik yapılanmalar ile değişip dönüşmeye devam ettiğinin altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Romantik ideoloji, Lanthimos, Aşk kavramı

The Dark Aspects of Modern Relationships: Romantic Ideology in The Lobster

*

Abstract

Although the concept of love, which has been theorized in various ways throughout history, is one of the most attractive driving forces in human life, it has been seen as a psychic, unmeasurable and rebellious subject, a field envisioned by art, literature and philosophy, in other words, a field that is undesirable to be taken into the field of science, but an element of pleasure that has started to be emphasized day by day. The concept of love, which we are talking about today, took shape in the twelfth century, and evolved with social, cultural and especially ideological structures in the following centuries and started to contain different meanings. The Aristophanes legend, which can be regarded as the starting point of all ideologies of love, has taken its place among traditional romantic ideologies, based on the fact that each individual search for the other half and will be completed when they find them and by deeply affecting the cultural perception of romantic love, it has had an effect on the inability to experience the feeling of love freely. This study focuses on the points where the director Lanthimos tries to examine in The Lobster how love ideologies become absurd in a world where not leaving love to the preference of people is much more important than people's emotions. The Lobster movie, which tries to question natural human emotions by creating unnatural environments, underlines that the concept of love, which has gone through various interpretation processes in the face of changing romance and family politics, continues to change and transform with different ideological structures in the twenty-first century.

Keywords: Cinema, Romantic ideology, Lanthimos, Concept of love.

Giriş

Aşk, bir toplumsal eylem olarak ele alındığından toplumsal yapının bir unsuru olarak analiz edilir. Romantik karmaşıklık nadir olmakla birlikte, çoğu toplumlarda bir "aşk düzeni" bulunur. Aşk, gelecek nesilleri ve sınıf katmanlarını potansiyel olarak yıkmaya tehlikesi içerdiğinden kontrol edilmelidir ve bu nedenle, farklı sosyal yapılarda anlamı farklı olduğu için çeşitli tedbirlerle kontrol edilir. Aşk tek başına bir eylemin ya da kararın unsuru haline gelebilecek potansiyele sahiptir. Buna rağmen aşk üzerine kapsamlı ve ciddi sosyolojik çalışmalar nadir olarak yapılmıştır. Yapılan çalışmalar da genellikle Batı dünyasında eş seçimi ile sınırlandırılmış ve aşkın yapısal önemi çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Güçlü aşk bağları herhangi bir toplumda meydana gelebileceğinden ve aşk genellikle evliliğin temeli ve başlangıcı sayıldığından, bir şekilde kontrol edilmeli veya bildik bir yöne doğru kanalize edilmelidir. Diğer bir deyişle, aşkın potansiyel olarak yıkıcı etkileri kontrol altında tutulmazsa, tabakalaşma ve soy desenleri büyük ölçüde zayıflayacaktır. Goode'a (1959, s.39) göre bu zayıflamayı önleyecek en önemli kurum da ailedir. Hem çocuğun sosyal yapıya yerleşimi hem de eş seçimi sosyal açıdan önemlidir çünkü hem yerleştirme hem de seçim iki akrabalık hattını birbirine bağlar. Dolayısıyla, sevgili veya eş seçimi aile veya toplum tarafından göz ardı edilemez. Rastgele çiftleşmeye izin vermek, mevcut sosyal yapıdaki radikal değişim anlamına gelir. Toplumun bir birimi olarak aile önemliyse, eş seçimi de önemlidir. Bu nedenle âşık gençleri uygun rol davranışına itmek için önemli miktarda enerji ve kaynak gerekli olabileceğinden, gençler arasında yaşanacak aşk ortaya çıkmadan önce kontrol edilmelidir. Aşk ilişkileri ya az sayıda tutulmalı ya da onaylanmış akrabalık bağlantılarına ters düşmeyecek şekilde yönlendirilmelidir. Aşk toplum ve kurumlar tarafından kontrolü bir şekilde yaşanırsa hissedilmesine izin verilen bir duygu haline gelir.

Parsons (1951) tarafından da belirtildiği gibi, insan ilişkisini düzenleyen geleneksel kurallar, bu değişikliklerin bilincindeki resmi, rasyonel-yasal mekanizmalarla yavaş yavaş yer değiştirmiştir. Önceki dönemlerde var olmayan veya sorunlu görülmeyen davranışları ve ilişkileri yönetmek için yasalar tasarlanmıştır. Dahası çağımızda vatandaşların davranışlarına ilgi gösteren yalnızca devlet değildir. Hukuki sorumluluk

kavramının genişlemesi, işverenlerin ve meslek birliklerinin işyeri kuralları ve katı mesleki etik kodları aracılığıyla çalışanların veya üyelerin davranışlarını kontrol etmeye çalışmasına neden olmuştur. Bunun sebebi arkadaşlar, komşular ve yakın ilişkiler arasındaki günlük yaşamın özel alanındaki davranışını kültürel normların, halkın ve inançların yönettiği düşüncesine olan inançtır (Dowd ve Palotta, 2000, s.550). Bu tür kültürel haritaların belirgin eksikliği, Fein (1995) ve Schneider'in (1997) hazırladığı flört ve romantizm hakkındaki kullanım kılavuzlarının popülerliğini açıklamaya yardımcı olabilir. Bu kılavuzlar, güncel aşk ilişkilerinin mevcut kargaşasına düzen getirmek için tasarlanmış kurallar sağlar. Yazarlar tarafından sunulan kararlar arasında Kural No. 2 ("Bir erkekle önce sen konuşma") ve çok önemli No 5 ("Onu arama ve nadiren çağrısına geri dön) bulunmaktadır. Erkekler için de yazılmış ve topluma nüfuz eden yazılı kurallar arasında unutulmaya yüz tutmuş eski ve yıkıcı eril kuralların yeniden yaşatılmasına duyulan ihtiyaç vardır.

Aşkın uygun görülen eşleşmeler dışında yaşanması, kural bozuculuğu ve toplumsal normları değiştiren yapıyı nedeni ile ilişki içerisinde ancak kontrollü bir şekilde var olmasına izin verecek bir sistemin yüzyıllardır yıkılıp tekrar yapılandırıldığı bir sürecin son ayağı olarak okunabilecek aşırılıklarla dolu distopik film *The Lobster*, zamansız bir geleceğin ardına gizlenen ancak bugünün dünyasında kurallarla çevrili, organik yapısını kaybetmiş, siyah ve beyazdan ibaret bir dünyayı resmetmektedir. *The Lobster* filmi, aşkın modern dünyada geldiği noktayı ve ulaşması ancak peri masallarına inanılırsa gerçekleşecek kurallarla dolu aşk duygusuna yüklenmeye çalışılan genel geçer kurallar bütünü insanları nasıl mutsuz bir çıkmaza sürüklediği noktasına vurgu yapmaktadır.

Yöntem

Çalışmanın amacı Lanthimos'un *The Lobster* isimli filmini romantik ideoloji bağlamında aşk kavramı üzerinden incelemektir. Toplumsal normlar çerçevesinde yaşanmadığı ve kontrol altında tutulmadığı takdirde düzen bozucu kabul edilen aşkın, filmde yaratılan birbirine zıt iki dünya düzeninde nasıl işlendiği içerik analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Yazılı, sözlü veya görsel dokümantasyonu sistematik olarak

analiz etmek için niteliksel veya niceliksel olarak kullanılabilen bir yöntem olan içerik analizi (White ve Marsh, 2006, s.22), geçerli ve tekrarlanabilir bir çıkarım yapmak için metni kodlamayı ve yorumlama adına kullanmayı hedefler (Cole, 1988). Bu çalışmada içerik analizi, film dili üzerinden toplanan veriyi açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak adına kullanılmıştır.

Aşkın Modern Tanımı

Tarihsel olarak, çeşitli şekillerde teorileştirilmiş bir kavram olan aşk, Avrupa'da değişen romantizm ve aile politikaları karşısında çeşitli anlamlandırma süreçlerinden geçmiştir. İnsan hayatındaki en cazip itici güçlerden biri (Irigaray, 1993) olan aşk, psişik, ölçülemeyen ve asi bir konu, sanat, edebiyat ve felsefe tarafından öngörülen diğer bir deyişle bilim alanına pek alınmak istenmeyen ancak zevk unsuru olarak üzerinde gündün güne daha fazla durulmaya başlayan bir alan olarak görülmüştür. Erken Avrupa aile tarihi, çeşitli geleneklere dayanan aşk yasalarının çelişkili ve politik olarak tutarsız anlamlarını geliştirirken, aşkın sosyal alanda güvenlik kaynağı olarak yer etmeye başlamasına yardımcı olmuştur.

On dokuzuncu ve yirincinci yüzyılın başlarında Avrupa orta ve üst sınıf sosyalizminde aşk, bireysel arzulara ve varoluşsal doğanın kaygılarına karşı narsistik, kendiliğinden bir yönelim olarak ortaya çıkar (Kierkegaard 1847, Heidegger 1927, Freud 1953-74). Freud sonrası cinsellik üzerine düşünmeyi takiben, en etkili toplumsal teoriler, aşkı hem özlemin bireyselleştirilmiş bir şekilde yerine getirilmesi hem de siyasi iktidarın elindeki ticarileştirilmiş bir değer olarak kavramsallaştırır. Böyle karmaşık, ancak karşılıklı olarak münhasır olmayan aşk algısı, biyo-sosyal güçler karşısında bireylerin savunmasızlığının altını çizerken, bağlanma hem çekirdek heteroseksüellik (Buttler, 1997) ahlakına bağlı kalır hem de etkilerinin metalaşması ile daha da korunur bir hale gelir (Illouz, 2007).

Yirincinci yüzyılın ikinci yarısında giderek daha çok kültürlü ve eşit derecede bireyci romantizm fikirleri, dini ve ahlaki geleneklerin yerini alan özgürlük, seçim ve rasyonellik temelinde ortaya çıkmaya başlar (Giddens 1992). Bu düşüncenin ardından bireyler, ölüme karşı duran

zihinsel / erotik bir güç olan Freudcu libido ile örtüşen birçok yaşam tarzı arasından seçim yapabilirler. Çağdaş aşk, bu tür ontolojik tekillikler üzerine düşünür (Szachowicz-Sempruch, 2015). Mutluluğun, arzunun ve bakımın bireysel olarak tanınmasına dayanan bu tekillik, aslında bireyleri öznel olarak güçlendiren veya güçsüzleştiren varoluşsal güvenliğin tek kaynağı olmaya devam eder. Bu şekilde aile yaşamının anahtarı sanki iki uyumsuz alan arasında 'bir denge kurmak' gibi özel ve sosyal birçok önemli yoldan geçip örtüşmemiştir gibi görünür (Lynch 2009).

Eva Illouz (1997) romantik aşkı modernitenin kültürel çekirdeği olarak tanımlar: Aşk, öz değeri ölçmenin bir yolu, kişinin değerinin algılanması ve oluşturulması, uzun etkileşim ritüellerinin zincirindeki merkezi halkadır. Ancak aşk arayışı, uzun bir yoldur, inilti ve acıyla doludur. *Why Love Hurts* (2012) kitabında Illouz aşkın neden acıttığı sorusuna sosyolojik bir açıdan yaklaşmaya çalışmaktadır. Illouz'a göre (2012) romantik acı, yirminci yüzyıl boyunca psikolojik bir söylem olarak ve dolayısıyla kusurlu ve zayıf bir benliğe atfedilebilen beden ve zihnin bir "düzensizliği" olarak sunulmuştur. Bu bakış açısını değiştirmek isteyen Illouz, aşk acısının kaynağını çocuklukta yaşanan yetersizlikler veya yetersiz farkındalıklardan toplum ve kültürün modern benlikleri ve kimlikleri yapılandırma biçimine kaydırmaya çalışmıştır. Bu yaklaşımı benimseyen Illouz, geç modernlikte romantik acının nedenlerini incelemek için argümanını bir dizi anahtar yapı etrafında yapılandırmaktadır.

Romantik acının kaynaklarından birisi çağdaş evlilik pazarıdır. Diğer dönemlerde ve diğer geleneklerde gerçekleşen evliliğin aksine Batı kapitalist toplumları, rekabetin daha yoğun ve daha genelleştiği ve seçimin en azından dışa dönük olduğu bir "kendi kendini düzenleyen karşılaşmalar piyasasıdır" (Illouz, 2007 s.41) ve kişisel zevk, fiziksel çekicilik ve kişilik gibi öznel faktörler tarafından yönetilir. Bu nedenle kişinin evlilik pazarında ne kadar iyi olduğu, kişinin cinsel pazarda ne kadar iyi olduğu ile bağlantılıdır.

Brucker da Illouz'un modern dünyada aşkın baş döndürücü bir boyutta ulaştığı söylemini desteklemektedir. Brucker (2005, s.208) aşkı Batı'nın genel ideolojisi olarak tanımlamış ve aşkı boşuna ve gerçekçi olmayan beklentiler ile aşırı doldurulmuş olarak görmüştür. Kendisine verilen aşırı önemden ötürü sevgiye giden yol olmaktansa sevmek için bir araca

dönüşür ve bu insanlık dışılığa yol açabilir (s.170). Dahası, aşk içimizde psikolojik köklenme yaratma gücüne sahipse, eşzamanlı olarak üzerimizde yıkım gücüne de sahiptir. Bu durumdan korkarız çünkü aşkın adaletsizlik ve zulüm içerdiğini bilir ve terk edilebildiğini deneyimleriz (s.255). Brucker'a (2005) göre insanların aşktan beklentisi çoktur ancak önemli olan beklentinin çok olması değil aşkın doğru bir şekilde anlaşılmasıdır. Aşk bir paradokstur, tutarsız, belirsiz aynı anda hem asil hem aşağı, hem zarif hem acı verici olandır. Ancak aşk belirsiz olduğu için arzu edilendir. Belirsizlik ortadan kalkarsa büyü de ölür.

Âşıkların sevgilerinin zamansız ve sınırsız olduğuna dair öznel duygusuna rağmen, romantik aşkın bir geçmişi olduğu ve belirli bir kültürel bağlam içinde var olduğu aşıkârdır. Çoğu teorisyen için bugünkü aşk anlayışımız, âşık olmanın merkezi olarak gördüğümüz cinsel tutkunun bunun yerine genç bireyleri uygunsuz ve tehlikeli irtibatlara çekebilecek, düzenlenmiş evlilikleri çözebilecek ve anlatılmamış çatışma ve sefalet neden olabilecek tehlikeli bir zorlama olarak tasvir edildiği Avrupa modern öncesi kültürde gelişmiştir. Bu tehditlere karşı korunmak için çocuk yaşta nişanlanma, genç kızlara refakat eden yaşlı kadınlar, kurumsal fuhuş gibi mekanizmalar erotik arzuyu batırmak adına bilinçli olarak geliştirilmiştir. Birçok tarihçiye göre, başka bir bireye karşı yoğun bir erotik çekim, sevgilinin idealleşmesine dönüşmüş ve sadece gelecekteki toplum sanayileşme ve yeni başlayan kapitalizm sonucunda parçalanmaya başladığında ilişki evliliğe bağlanmıştır. Eski düzenin çöküşü, daha önceki zamanların karakteristik grup yükümlülükleri ile birbirine bağlı olmayan yeni bir tür üreme biriminin ortaya çıkmasına karşılık gelmiştir. Gadlin'in (1977) de belirttiği gibi bugün anladığımız ve yaşadığımız şekli ile yakın ilişkiler on dokuzuncu yüzyılın ortalarında yaşamı iş ve ev arasında parçalanmaya başlamış burjuva bireyler ile birlikte oluşmaya başlamıştır.

Geç Modern Dönem İlişkiler

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ailenin toplum için işlevlerinde önemli bir erozyon meydana gelmiş ve toplumda kimlik kazanmak anlamında evliliğin öneminin arttığı görülmüştür. Ailenin toplumun sosyal ve ekonomik yaşamı için önemi azaldıkça, evliliğin önceki dönemlerde

içinde taşıdığı anlam ile olan ilgisi de azalmıştır. İçinde yaşanılan topluluk, aile veya ulusal köken gibi geleneksel kimlik bilgisi kaynaklarının aksine sanayi sonrası toplumlarda inşa edilen kimlik büyük ölçüde meta seçimleriyle oluşmaktadır (Shields, 1992). Düğünler ve çıkılan balayı tatilleri bugün her zamankinden daha büyük ve daha detaylıdır, ancak bu ritüelleri üreten toplumsal güçler değişmiştir. Geçmişteki topluluk çıkarları düğün ritüellerini körüklerken, bugün bu “gelenekler” için itici güç sağlayanlar, kişisel hayat hikâyesi ve inşa edilmiş kimlik için yapılan bireysel arayıştır (Bulcroft vd., 1997). Romantizmin gerçek olduğuna olan inanış devam etmekle birlikte, varlığının devamının sağlanması için çiftlerin metaların romantizmini inşa ettikleri ritüellerin somut ve devamlı hale getirilmesi, bu eylemin kimlik yapılanması ile birleştirilmesi, eksikliğin de kişilerdeki çeşitli bozukluklardan kaynaklandığının desteklenmesi gerekmektedir.

Akrabalığın bozulması, kişinin statüsünün belirlenmesinde başarının artan önemi, kadınların evlilikte artan ekonomik bağımsızlığı, aile ve ekonomik üretim işlevlerinin ayrılması ve hem sosyal hem de coğrafi hareketliliğin yüksek seviyeleri sebepleriyle evliliğin kişinin sosyal ve ekonomik statüsünün belirleyicisi olarak önemi, geç modern toplumda büyük ölçüde azalmıştır. İki gelirin birleşiminden hala bazı ekonomik avantajlar elde edilebilir, ancak çocukların artan ekonomik maliyetleri ve aile hayatının hareketlilik ve erken kariyer gelişimi üzerine getirebileceği kısıtlamalar, evliliği birçokları için tartışmalı bir ekonomik karar haline getirmektedir. Evliliğin azalan sosyal ve ekonomik önemi, artan birlikte yaşama, evlilik dışı doğum sayısı, evlilik yaşı ve 1967’den bu yana en düşük evlilik oranlarında görülebilir (U.S. Bureau of the Census, 1998). Toplumsal ve ekonomik önemindeki azalmaya rağmen evliliğin devam eden değerinin bir nedeni, bu dönemde samimi ilişkilerin ve evliliğin kazanmış olduğu kişisel önem olabilecek iken diğer bir neden aşkın ideolojik işlevinin de toplum ve bireyler üzerinde çağa ayak uydurarak var olmaya devam etmesi olarak düşünülebilir.

Aşkın İdeolojileri

Tüm aşk ideolojilerinin çıkış noktası sayılabilecek ideoloji Platon’un *Sempozyumu*’nda yer alan Aristophanes efsanesidir. Efsaneye göre, in-

sanlar dört bacaklı, iki yüzlü bir şekilde yuvarlak yaratılmışlar ve üç farklı şekilde dünyaya gelmişlerdir. Birinci grup iki tarafı da erkek olan güneşin çocuğu, ikinci grup iki tarafı da kadın olan dünyanın çocuğu ve üçüncü grup hem erkek hem kadın olan Ay'ın çocuğudur. Yuvarlak bedenleri ile oradan oraya neşe içerisinde yuvarlanırken Zeus'un tapınağına tırmanmak istemeleri Zeus'u kızdırmış ve kılıcı ile bu iki kafalı ve dört bacaklı canlıları ortadan ikiye ayırmıştır. O günden beri de kendilerinin "diğer yarısı" eksik şekilde dünyanın etrafında dolaşarak diğer yarılarını aramaya koyulmuşlardır. Aristophanes birbirinden ayrı olan iki kişi birbirini tekrar bulduğunda, asla ayrılmak istemediklerini ve tekrar "bütün" hissetmek istediklerini iddia eder (192c). Hala Aristophanes efsanesinin büyüü altında olmamız gerçekten şaşırtıcıdır: Her insan için yaratılmış onun mükemmel, eksiksiz yarısı, eşi dışarıda bir yerlerde onu arıyordur. Tek zorluk bu kişiyi bulmaktır ve bu bir kez gerçekleştiğinde sonsuz mutluluk ortaya çıkacak, her yarım tekrar bütün hissedecek ve zahmetsizce sonsuza dek mutlu yaşayacaktır. Dahası muhtemelen biri hemen diğer yarısını tanıyabilir, dolayısıyla "ilk görüşte aşk" ideolojisi ikinci ideoloji olarak karşımıza çıkar. Bu aşk anlayışı kolektif hayalimizin çoğuna nüfuz eder ve masallar ve diğer edebi ve sanatsal formlar gibi güçlü araçlarla sürdürülür.

Şekil 1. Diğer yarılarını arayan kadın ve erkekler. (Kaynak: [youtube.com/watch?v=YDvMRvWjl9Q](https://www.youtube.com/watch?v=YDvMRvWjl9Q)).

Bu mitin en iyi yanıtı, de Sousa'nın Rorty'den (1987) ödünç aldığı tarihi kavrama dayanan bir aşk anlayışıdır. De Sousa'ya (2015) göre aşk, iki kişi arasındaki uyum, birlikte paylaştıkları tarih ve karşılıklı şekillen-

dirme sürecidir. Bir diğer efsane ise bir seferde sadece bir kişinin sevillebileceği Platonik efsanedir. Bu efsaneye göre ruh eşi vardır ve kişi evrende yalnızca tek bir doğru kişi ile eşleşir. Ruh eşini bulduğu anda ise büyük bir aydınlanma yaşar. Bu durum insanları en doğru partneri ya da diğer bir deyişle ruh eşlerini bulma konusunda sıklıkla ümitsizlik yaşamalarına neden olur. Aşkın beyin sistemini nasıl etkilediği üzerine çalışmalar yapan antropolog Helen Fischer' a (1994) göre bunun nedeni ise insanların romantik aşkın, beyin fonksiyonları ile ilişkili kimyaya dayalı bir gerçeklik olmasını reddetmelerinden kaynaklanır. Aşkın büyümlü bir oluşum olmasına inanmak isteyen insanlar büyümlü bozulmasından korktukları için aşkın doğaüstü olana ait olmasını isterler. Bu kişilere iyi ve özel hissettir.

Ortega y Gasset (2012) iki ruh arasındaki gerçek birleşmenin mistik deneyimlerle karşılaştırılabilir Tanrısal bir fenomen olduğunu, ayrıca bu benzerliğin kanıtının genellikle duygusal deneyimlerde kullanılan kelime dağarcığında yattığını düşünür. Mistik deneyimler erotik bir dille anlatılırken, âşık olma deneyimlerinin genellikle dini ifadelerle dayanmasının sebebi de burada yatmaktadır. Bu Tanrısal ve mistik duyguya erişmek, hayat boyunca tek bir kez yakalanabilecek bir şans olduğunu düşünmek ve bu şansa ulaşmak için çaba sarf etmek aşk duygusunun evcilleştirilen tarafının toplumun kontrolü için kullanılabilen romantik aşk ideolojisine dönüştüğünü göstermektedir (Ben-Ze'ev, 2008, s.17).

Romantik aşk, başka bir kişiyle birleşmek isteme, cinsel cazibe ve diğerinin refahını koruma arzusu da dâhil olmak üzere, âşık olan insanlar arasında oluşan yoğun bağları ifade eder. Duygusal özelliklerine ek olarak, âşık olmak seks, susuzluk ve açlık kadar önemli olan temel bir itici güç olabilir (Aron, Fisher, Mashek, Strong, Li ve Brown, 2005). Birçok şiir, şarkı ve romanın üzerinde durduğu gibi, hayatta daha ödüllendirici birkaç şey vardır. Ancak aşk duygusunun aksine geleneksel romantik ideolojiler, sevginin nasıl ortaya çıkması ve canlandırılması gerektiğini belirleyen kuralcı kültürel senaryoları ifade eder. Bu senaryolar oldukça cinsiyetlidir çünkü her cinsiyetin üyelerinin sevgiyi nasıl göstermesi gerektiğini ayırt ederler, erkekler ve kadınlar için farklı "aşk rolleri" belirtirler.

Gelecekteki romantik ideolojiler, romantik aşkın kültürel algısını o kadar derinden etkilemiştir ki, birçok insan aşkı basit ve yürekten deneyimlemekte özgür değildir. Aksine aşkı belirli ve son derece cinsiyetli yollarla yaşamak zorunda olmanın sınırlılığını hissetmektedir. Gelecekteki romantik ideolojiler insanların seçimlerini kısıtlayarak heteroseksüel romantik ilişkilerin kalitesini düşürebilecekleri gibi, cinsiyetler arasında tam eşitliğe ulaşmanın önündeki engel olarak da görülmektedirler. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sosyal yapısal teorileri (Glick ve Fiske, 1999; Jackman, 1994; Ridgeway, 2001) nedeni ile kadınlar ve erkekler romantik roller hakkında gerçekçi olmayan kültürel idealleri yaşamak durumunda kalmaktadır.

Karşı cinsten kaçınarak ve akran ilişkilerinde farklı sosyal normlar geliştirerek geçirilen bir çocukluktan sonra, genç heteroseksüel ilişkilerinin yaşanması veya üzerine dahi konuşulması zor olmaktadır. Bazı kültürlerde, cinsel teması katı bir şekilde yasaklayan senaryolar, ailelerin ittifakına göre bireysel tercihlerden daha çok uygun evlilik ortakları seçen yetişkinler tarafından uygulanabilir (Kottak, 2004). Bununla birlikte, Batılı ülkelerde, yeni yetişen genç cinselliği sınırlı ebeveyn denetimine tabi olarak daha çok bireysel özgürlük meselesi haline gelmiştir (Giordano, 2003; Manning, Longmore ve Giordano, 2005). Yeni yetişen gençlerin potansiyel romantik partnerleri ile nasıl etkileşime girecekleri konusundaki beklentilerini bildiren kültürel normlar veya senaryolar oldukça güçlüdür. Ayrıca, bu tür metinlerin içeriği hala nispeten gelecekteki cinsiyet normlarıyla tutarlıdır ve etkileşim stillerindeki cinsiyet farklılıklarını güçlendirir (Holland ve Eisenhart, 1990; Rose and Frieze, 1989, 1993).

Bugün genç bireyler arasındaki flörtleşme eskiye oranla daha farklı şekillerde yaşansa da araştırmalar hala erkek partnerin kadın partnere göre daha aktif bir rol üstlendiğini göstermektedir (Holland and Skinner, 1987; Rose and Frieze, 1989, 1993). Erkeğin çıkma teklifini etmesi, kızı alması, hesabı ödemesi ve evine güvenli bir şekilde teslim etmesi gerekir. Cinsel ilişkiyi ise erkek çocukların başlatması beklenir. Kısacası, kültürel ideal, erkeklerin aktif ve iddialı olması gereken ve yetişkin erkeğin koruyucu ve sağlayıcı rolünü üstlendiği cinsiyet şeması ile tutarlıdır. Şövalyelik, romantizmin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Bunun-

la birlikte, kızların daha pasif, kadınsı bir cinsiyet şemasına göre hareket etmesi beklenmektedir.

Kültürel senaryolar genç kadınlara, erkekleri cezbetmek için nasıl davranmaları gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunur. Bu tavsiyeler “nefsine uy, hakkında bir şeyler bildiğini veya hakkında konuşmayı sevdiğini bildiğiniz konuları aç, onunla açıkça yüzleşme veya çok iddialı olma, şakalarına gül ve başarılarına hayran kal” şeklinde özetlenebilir. (Maccoby, 1998, s.196). Çocukluklarını erkeklerden kaçınarak kısa devreli erkek egemenliğinde geçirdikten sonra, genç kızların erkeklerin romantizmini teşvik etmek için “sorumluluk almasına” izin vermeleri beklenir. Geleneksel romantik ideolojiler, genç kız ve kadınların erkek romantik partnerler üzerinde doğrudan bir etki yaratmamaları gerektiğini göstermektedir.

Kadın partnerin daha ince ve dolaylı stratejiler kullanarak erkek partner üzerinde etki göstermesi beklenir. Kadınlar kolej yaşına geldiklerinde usulüne uygun olarak “romantizm eğitimi almışlardır” (Holland ve Eisenhart, 1990). Bugün bile, kadınlar kronik olarak yaşamdaki birincil hedeflerinin doğrudan ekonomik ödüller ve prestij aramak yerine bir eş bulmak ve bir aile yetiştirmek olduğu fikrine maruz kalırlar. *The Rules* gibi tavsiye kitapları, *Cosmopolitan* gibi dergiler ve Laura Schlessinger (Dr. Laura) gibi radyo yayıncıları feminizmin öldüğünü söylerler ve kadınların gerçekten yapması gerekenin bir erkeği nasıl bulacakları ve tutacaklarını bilmeleri gerektiğini salık verirler. Ancak aynı zamanda, kolejdaki kadınlar, genellikle aile desteğiyle, başarı odaklı, bağımsız ve kariyer odaklı olmak için güçlü bir şekilde motive edilirler. Bu rakip inançlar kadınlarda ruhsal çatışmalar yaratabilmektedir.

Kadınlar gibi, erkekler de romantik ideolojiler ve bağımsızlık arayışları arasında farklı şekillerde çatışma yaşarlar. Toplumsal olarak kadınlardan “her şeyin önüne aşkı koymaları” beklenirken, erkeklerin erkeksi özerklikten ziyade zayıflık ve bağımlılık belirtisi olarak görülen aşk meselesine çok fazla girmemeleri beklenmektedir. Sonuç olarak, güçlü sevgi ve bağlılık duyguları erkeklerin cinsiyet kimliklerini sorgulamalarına neden olabilmekte ve romantik aşkın temel olarak bir kadın duygusu olduğu klişesi erkekler âşık olduğunda sıkıntı ve utanç kaynağı olabilmektedir. Lanthimos’un yönettiği *The Lobster* filmi de aşkın insanların tercihine bırakılmamasının insanların duygularından

çok daha önemli olduğu bir dünyada aşk ideolojilerinin nasıl absürtleştiğini distopik bir evrende irdelemeye ve doğal olan insan duygularını doğal olmayan ortamlar yaratarak sorgulamaya çalışmakta, aşkın biricikliği peşinde koşarken toplumun tüm bireylere yüklediği ortak aşk kurallarını benimseyen insanların kendilerinden vazgeçerek yaşamaya çalıştıkları ilişkilere odaklanmaktadır.

The Lobster Filminde Aşkın Tasviri

Tarihi bilinmeyen bir gelecekte aşk ilişkileri üzerine yazılmış bir deneme olarak okunabilecek *The Lobster*, Lanthimos'un izleyicileri aşka dair farklı bir bakış açısına davet ettiği seçimler üzerine kurulu bir filmidir. Hükümetin belirlediği bir çerçevede yaşanmasına izin verilen aşk duygusu, tüm insanların çift olarak var olmaları gerekliliğini savunurken, tek olmanın toplumda tedirginlik ve kargaşa yaratacağından korkulduğu için tek kalan insanların hayvan olarak vahşi doğada hayatlarına devam etmelerinin daha doğru olduğu görüşünün altını çizen bir distopyadır.

Filmin açılış sahnesinde David'in yatağın bir köşesinde sessiz ve mutsuz bir şekilde oturduğu ve karısının ondan ayrıldığını açıklamasını pasif bir şekilde dinlediği görülür. Bir sonraki sahnede David yanında köpeği ile bir otele girer ve kendisi hakkında bir dizi kişisel soru cevaplar. Burası aynı zamanda seyircinin David'in yaşadığı ve yaşamak üzere olduğu dünyaların aşka bakış açısının da az çok anlaşıldığı noktadır. Eşinin kendisinden ayrılması üzerine yalnız kalan David, hükümetin uygun gördüğü bir otele yerleşerek kendisine tanınan kırk beş günlük sürede orada bulunan insanlar arasından uygun bir eş bularak çift olmalıdır. Eğer uygun bir eş bulamazsa tek başına insan olarak yaşamasına izin verilmeyecek, dönüşmek istediği uygun bir hayvana dönüştürülerek yaşamına hayvan olarak devam edecektir. Bu, yönetime göre üzülme gerektiren bir durum değildir. Neticede hayvan olarak devam edeceği hayatta kendisine uygun bir eş bulması için ikinci bir şans verilmiş olacaktır. İnsani duyguların kaos içeren yönlerini kontrol etmeye adanmış kurumsallaşmış bir ortam olan otelde başarısız ve beceriksiz bulunan bu insanlara en basit şekilde anlatılan "ne nasıl yapılır" şovları düzenlenir. Bekâr olmanın ne kadar tehlikeli olabileceği, erkek ve kadınlar üzerinden farklı şovlarla anlatılır. Tek başına bir kadına bir erkek saldırabilir

ancak ilişkisi olsa başına böyle bir olay gelmez. Yine, tek başına yemek yiyen bir erkek boğulabilir ancak yanında eşi olursa onu kurtarabilir.

Otelde geçirilecek ilk gün tek yaşamanın ne kadar zor olduğunun anlatılması için otele yerleşenlerin tek kolu kelepçe ile bağlanır. “Bir elin nesi var iki elin sesi var” deyiminin uygulaması olarak okunabilecek bu davranışı, masturbasyon yapmanın yasak olması ve otel hizmetinden sorumlu genç bir kadının erkek müşterilerin müdahil olmasına asla izin verilmediği özendirici cinsel yaklaşım takip edecektir. Otele geldiği ilk gün iki erkek arkadaş edinen David, birbirine uyumlu çiftlerin aynı tür kusurlara sahip olması gerektiğini öğrenir. Bacağı topallayan bir erkek ancak başka topla bir kadınla eşleşebilir ya da aniden burnu kanayan bir kadına birliktelik teklif edecek erkeğin de aynı dertten mustarip olması gerekir. Aksi takdirde birlikte olamazlar çünkü onlar Aristophanes’in bahsettiği Zeus’un ortadan ayırdığı birbirini arayan ruh eşleri değildirler. Otelin temsil ettiği ancak tüm evrenin aynı kuralların geçerli olmasına inandığı bu yerde gri alanlar yoktur. Kişi cinsel kimliğine hemen karar vermek zorundadır. Adına açılan dosyada tüm bilgileri kayıt altına alınacak David, genç yaşlarda eşcinsel bir ilişki yaşadığını, bu nedenle biseksüel olup olamayacağını düşünürken kayıt alan kişi David’e ya kadın ya erkek eş seçebileceğini söyler ve buna hemen karar vermesi gerektiği uyarısında bulunur. Ayak numarası, pantolon, gömlek ve kemer bedeninde olduğu gibi her bilgi net ve kesin olmalıdır. Burası uzlaşmacı bir toplum değildir. Her şey siyah beyaz olmalıdır; karakterler ya ilişkide ve mutludur ya da sefil bir durumda, yalnız ve şikâyet eder durumdadırlar.

Kırk beş gün içerisinde çift olmayı başaramazsa dönüştürülmek istediği hayvana da hemen karar vermek zorunda olan David bir istakoz olmayı tercih eder. Otel yönetimi bu karara oldukça şaşırır çünkü insanlar genelde ilk akla gelen hayvan olan köpek olmayı tercih ederler ve bu sebeple dünya köpeklerle doludur. David’in erkek kardeşi de çift olmayı başaramamış ve isteği üzerine bir köpeğe dönüştürülmüştür. O günden beri David ile birlikte yaşamaktadır. Hayvana dönüştürülen kişiler eğer aileleri isterse vahşi doğaya dönmektense onlarla birlikte yaşamaya devam edebilirler. David neden istakoz olmak istediğini, istakozların yüz seneye kadar yaşayabilmeleri, aristokrat gibi soylu olmaları ve yaşadıkları süre içinde üremeye her zaman devam edebilmeleri özelli-

kleri ile açıklar. David, Otel'in onu sınırlama ve kontrol etme hakkını sorgulamaz, insanlığını kaybetme ihtimaline karşı endişelenmez. Aksine kabuklu bir deniz hayvanına dönüşerek cinsel yaşamını nasıl elinde tutabileceğini, Otel'in insanları bir kontrol listesine indirgemesinden daha önemli bulur. David'e yalnızca âşık olması gerektiği söylenir ancak duygular ile kimse ilgilenmez. Otel sakinlerinin tıpkı sosyal medya hesaplarında olduğu gibi ilişki durumunu belli etmesi, ilişkiye başladıklarını ve çok mutlu olduklarını doğrulamaları yeterlidir. David duyguları pek belli etmeyen neredeyse o dünyaya ait olmadığı düşünülebilecek bir karaktere sahiptir ancak sevmeye ve sevmeye özlendiği duyduğu her halinden bellidir.

Lanthimos romantik aşkı aramanın aşk ideolojileri çerçevesinde nedenli vahşet ve dehşet dolu olduğunu absürt bir dille anlatırken, aynı zamanda günümüzde insanların partner bulmak için kullandıkları sosyal medya uygulamalarına da sinyal göndermektedir. Filmdeki Otel, en yaygın kullanılan flört bulma uygulaması Tinder ya da OkCupid dünyasının küçük bir yansıması gibidir. Yalnız ve eş arayan kişiler birbirlerine yaklaşır ancak çeşitli anlamsız sebepler ile sürekli reddedilir. Örneğin, çok güzel saçlı bir kadın David kel olmamasına rağmen bir gün kel olabilir öngörüsü üzerine insan olarak son günü olmasına rağmen David ile çift olmak istemez. Oteldeki konuklardan birisi kurda dönüştürülmüş annesini bulmak üzere hayvanat bahçesine gittiğinde bir kurt tarafından ısırıldığı için sakat kalmıştır ve topallar. Diğer bir erkek konuğun ise peltek konuşma problemi vardır. David ise köpeğe dönüştürülmüş kardeşi sebebiyle problem yaşamaktadır. Bu durumun, kendisinin sonunun da bir hayvana dönüşmek olacağını yansıladığını düşünmektedir. David, miyop olması ve gözlük takması konusunda takıntılıdır, bu sebeple karısı ondan ayrıldığını söylediğinde tek öğrenmek istediği şey birlikte olacağı erkeğin gözlük takıp takmadığı olur. Otelde konaklayan "misafirlerin" isimleri yoktur, onları tanımlayan kelimeler bile insanları bir şeylere indirir: Topallayan adam, burnu kanayan kadın gibi.

İlişki kurallarının kalın çizgilerle çizildiği bu yerde insanlar gözlerine kestirdikleri kişiler ile yakınlaşmak için gereken her şeyi yapmaya hazırlardır. Karakterler, David'in Kalpsiz Kadın'ı etkilemek için sosyopati hissetmesi de dâhil olmak üzere birbirleriyle bağlantı kurmak için sakatlıklar yapmaya başladığında film, başkalarını etkilemek için kendilerini

yeniden yaratan insanların yalnız kalmamak adına verilen bu savaşta “her şeyi yapmak mubahtır” iddianamesine dönüşmektedir. Ancak, alaycı ve komik bir sembolizm olarak başlayan bu durum, yavaş yavaş filmi ele geçirmek için genişler. Film akıl dışı bir önerme ile başlamış gibi görünse de her bir fikir en grotesk aşırılığa çekilerek izleyiciye verilmeye devam eder.

Otel yaşamına ait unsurlar Margaret Atwood’un benzer şekilde acımasız alegorik öğeler ile dolu romanı *The Handmaid’s Tale*’i (1985) anımsatır: Mastürbasyon yasaktır ve itaatsizlik edenler korkunç bir şekilde cezalandırılır. Otel personeli açık bir şekilde otel sakinlerini hi-mayesi altına almıştır. Oteldeki konaklama çift olmayı öven aşağılayıcı, zorunlu ve garip sunumlar ile noktalanır. Lanthimos (*Stegan Paper*, 2015), filmi toplumun romantik eşleşmeleri doğalında varsayılan bir durum, bekâr olmayı ise yine doğalında hasarlı ve problemli olarak görme biçiminden ilham alarak yazdığını belirtmektedir. Tıpkı Atwood gibi Lanthimos da rahatsızlığını, mevcut sosyal geleneklerin bireysel özgürlük ve insani duygular adına korkunç maliyetlerle uygulandığı bir distopyaya taşımaktadır. Ancak Atwood’un kitabı ve onu takip eden dizi uyarlaması, açıkça tecavüz ve zorla taşıyıcı anne olma durumundan yükselen, bir ülkenin yüzeyinin altında kaynayan öfke ve umutsuzluk ile ilgilidir. *The Lobster* filmindeki muhalefet ise daha incedir ve daha derinlere işleyen bir duruma gönderme yapar. *The Lobster* filminde umut, yaşamın bir parçası değildir.

The Lobster filminin sormaya çalıştığı soru kişilerin kendi istek ve arzularını mı yoksa toplumun kendilerinden beklediği normları mı ilişkilerinde yaşatmaya çalıştıklarıdır. Peki, bu durumda aşk bu ikilemin neresinde durmaktadır? Bekâr olmanın kişileri ikinci sınıf vatandaş durumuna soktuğu ve her durumda cezalandırmaya çalıştığı örneğinin tam karşısında çift olmaya savaş açmış ormanda bekâr şekilde yaşayan grup, bekâr olmaktan hoşlanan kişiler için bir cennet vaat ediyor gibi görünse de aynı katı kuralların işlediği bir başka cehennemdir. Kişilerin istedikleri şekilde bekâr ya da çift olamadıkları, birbirlerine sarılıp öpemedikleri ve duygularını özgürce paylaşmadıkları ilişki biçimleri tüm dünyayı sarmıştır.

David, filmin ikinci yarısına tekabül eden bu yeni dünyada bir kadına âşık olur. Ancak aralarındaki gizli bağı fark eden ormandaki hayatı

yöneten kadın David'in âşık olduğu kadını şehre götürerek onu miyoptan kurtulma vaadi ile kandırıp gözlerini kör eder. Kaçma planları yapan David ve kör kadın şehirde birlikte yaşayabilmek için tüm benzer özelliklere sahip olmak zorunda olduklarından David de gözlerinden vazgeçme kararı alır. Bahns vd. nin (2015) yaptığı bir araştırmaya göre, ilişkilerin büyük bir kısmı ortak değer ve inançları paylaşmakta ve sahip oldukları ortak noktaları henüz ilk buluşmada keşfetmek durumundadırlar. Ancak filmdeki karakterler aniden kanayan burun gibi gerçek olamayacak derecede benzerlikler bulmaya çalışırlar. Lanthimos'un absürt örnekler ile konuya yaklaşması seyirciyi gülümsetse de toplumun ilişkiler konusunda insanlara dayattığı kurallar Lobster dünyasındakilerden çok uzakta değildir. Kişiler genellikle ilk buluşmalarında kendilerini daha çekici kılmak adına karşı tarafın hoşlanacağı davranışlara sahipmiş gibi yapabilmektedir. Bu örnekler filmde David'in zalim kadınlardan hoşlanır gibi yapması ya da topal kişinin aniden burnu kanıyor gibi davranması örnekleri ile yansıtılır.

Şekil 2. Sevgiyle birbirine sarılmanın yasak, zor ve imkânsız olduğu yalnızlar ormanı (Kaynak, <https://www.nytimes.com>)

David'in Otel'deki zalim dünyadan ormana kaçarak orada özgür bir şekilde yaşayacağı düşüncesi, ormanda karşısına çıkan kurallar ile yıkılır. Grup halinde yaşayan ve kısıtlamalardan kaçarak kendilerine

daha özgür bir dünya yaratmak isteyen gruplar arasında da kurallar baş gösterir ve her iki dünya da birbirinden daha az zalim değildir. Shelly O'Molly'e göre (2016) Lanthimos, filmlerinde insanların patolojik sistem ihtiyaçları ile ilgilenmektedir. İnsanlar hayatlarının her anını çeşitli öğelere ayırarak kontrol etmeye çalıştıklarında totaliter bir hükümetin yukarıdan aşağı kurallar koymasına gerek kalmamaktadır. Kurallar çerçevesinde hayatına devam edemeyen birey, bir kanun kaçağı, bir muhalif, sistemin herkes için çalışmadığını hatırlatan ve hoş karşılanmayan birisi haline dönüşür. Bu nedenle, birbirlerine karşı alternatif olarak sunulan dünyaların her ikisinde de insanların kendilerine koydukları kurallar sebebiyle acı yaşanmaktadır. David, bu sistemde ayakta kalabilmek ve âşık olduğu kadın ile birlikte olabilmek için sistemden kaçmak yerine oyunu kuralları ile oynamaya karar verir.

Sonuç

Lanthimos'un 2016 yapımı *The Lobster* filmi, aşk, güç ve aşkın ideolojik gücü üzerine odaklanmış alegorik bir distopyadır. Bilimkurgunun romans alt türünü bünyesine dâhil etmiş olan film absürt öğelerden yararlanarak zaman zaman karanlık bir komediye de dönüşse, merkezine aldığı nokta modern dünyada aşka ve aşkın birlikte yaşanacak güzel bir duygu olmasına yabancılaşmadır. Lanthimos sinemasına özgü objektif bir kayıtsızlık ile seslendirilen film, baskıcı yönetim altında hayatın rahatsız edici atmosferini âşık olmak ve olmamak zorunlulukları üzerinden yansıtmaktadır.

Modernitenin romantik kültürel çekirdeği olarak okunan aşk, toplumsal yapının bozulmasına kışkırtıcı bir şekilde sebebiyet veren ve bu nedenle sıkı bir şekilde denetlenmesi gereken eylemler arasında görülmektedir. Çift olmanın ve ilişki yaşamının öneminin desteklediği ve filmde Otel olarak resmedilen sistem, aşkın ideolojik boyutunu da desteklemekte, kontrol altında ve belirlenen kurallar çerçevesinde yaşanmasının herkesin yararına olduğu mesajını içermektedir. Kültürel senaryoların ilişkilerin içeriğini ve yaşanma biçimlerini tekdüzeleştirme çabası, *The Lobster* filminde uç örnekler üzerinden absürt bir şekilde

yansıtılmış, birbirlerinin alternatifi olarak okunabilecek iki dünyanın varlığı da aşkın kurallardan kaçamayacağını altını çizmiştir.

Avrupa'da değişen romantizm ve aile politikaları karşısında çeşitli anlamlandırma süreçlerinden geçen aşk kavramı, yirmi birinci yüzyılda da farklı ideolojik yapılanmalar ile değişip dönüşmeye devam etmektedir. Aşkın Aristophanes efsanesine kadar uzanan geçmişi bugün geçerliliğini korumakla birlikte kültürel yapılanmanın evlilik ve ilişki biçimlerini ortak ekonomik bir potada birleştirme noktasından kendini var etme ve toplumda dışlanmama noktasına taşınması aşkın biricikliği peşinde koşan insanların toplumun aşk kavramına yüklediği ortak kurallara indirgenmesine sebebiyet vermektedir. Lanthimos'un film içerisinde sistemin karşısına yerleştiği isyancı grubun da insanların hayatını karartacak kadar aşk ve birlikteliğe karşı katı kurallar ile yürütülmesi, aşk konusunun özgür sanılan kısımda dahi ne kadar kontrol altında tutulduğunun altını çizmektedir. Sonuç olarak denilebilir ki, aşkın gözü kördür deyimi, bireylerin hissettikleri duyguları yaşamak adına kabul etmeyi göze aldıkları ideolojik yapılanmanın altını çizmekte, David'in filmin sonunda gözlerini kendi elleri ile kör etmesi bu soyut algıyı somut bir gerçekliğe dönüştürmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Dark Aspects of Modern Relationships:
Romantic Ideology in The Lobster**

*

Selen Gökçem Akyıldız
Niğde Ömer Halisdemir University

Dystopian movie *The Lobster* can be read as the last leg of a process in which a system that will allow love to exist in a relationship but in a controlled manner due to its non-appropriate matchmaking, rule-breaking and social norms-changing structure, has been destroyed and restructured for centuries. The film depicts a black and white world that is hidden behind a timeless future, but is surrounded by rules in today's world, has lost its organic structure. *The Lobster* emphasizes the point that love has reached in the modern world and how the general rules, which are tried to be loaded on the feeling of love full of rules that can only be achieved if fairy tales are believed, lead people to an unhappy dead end.

Historically, love, a concept that has been theorized in various ways, has undergone various processes of signification in the face of changing romanticism and family politics in Europe. Love, which is one of the most attractive driving forces in human life (Irigaray, 1993) has been seen as a psychic, immeasurable and rebellious subject, predicted by art, literature and philosophy, in other words, a field that is not wanted to be taken into the field of science, but is increasingly emphasized as an element of pleasure. Early European family history helped establish love as a source of security in the social realm, while developing the contradictory and politically inconsistent meanings of love laws based on various traditions. In European middle and upper class socialism of the nineteenth and early twentieth centuries, love emerges as a narcissistic, spontaneous orientation towards individual desires and anxieties of existential nature (Kierkegaard 1847, Heidegger 1927, Freud 1953-74). In the second half of the twentieth century, increasingly multicultural and equally individualistic ideas of romanticism began to emerge on the ba-

sis of freedom, choice, and rationality that replaced religious and moral traditions (Giddens 1992).

In the second half of the twentieth century, an important erosion occurred in the functions of the family for the society and it was seen that the importance of marriage in terms of gaining identity in the society increased. As the importance of the family for the social and economic life of the society decreased, its relevance to the meaning of marriage in previous periods decreased. Contrary to traditional sources of identity information such as community, family or national origin, identity constructed in post-industrial societies is largely formed by commodity choices (Shields, 1992). Weddings and honeymoons are larger and more elaborate than ever before, but the social forces that produced these rituals have changed. While community interests fueled wedding rituals in the past, it is the personal life story and the individual quest for constructed identity that drives these “traditions” today (Bulcroft et al., 1997). Although the belief that romance is real continues, in order to ensure the continuation of its existence, the rituals in which the couples build the romance of commodities should be made concrete and continuous, this action should be combined with identity construction, and it should be supported that its deficiency is caused by various disorders in people.

Like women, men experience conflict in different ways between romantic ideologies and their quest for independence. Socially, women are expected to “put love before everything else,” while men are expected not to get too involved in love, which is seen as a sign of weakness and dependence rather than masculine autonomy. As a result, strong feelings of love and commitment can cause men to question their gender identity, and the stereotype that romantic love is basically a female emotion can be a source of distress and embarrassment when men fall in love. The Lobster movie directed by Lanthimos tries to examine how the ideologies of love become absurd in a world where love is more important than people's feelings, and to question natural human emotions by creating unnatural environments. It focuses on the relationships that people who adopt the common love rules they impose and try to live by giving up on themselves. The Lobster, which can be read as an essay on love relationships in an unknown future, is a film based on choices in which Lanthi-

mos invites the audience to a different perspective on love. The film is a dystopia that underlines the view that it is better for people who are left alone to continue their lives in the wild as animals, as it is feared that being single will create uneasiness and turmoil in the society, while defending the feeling of love allowed to be lived in a framework determined by the government, the necessity of all people to exist as couples. In this place where the relationship rules are drawn with thick lines, people are ready to do whatever it takes to get close to the people they catch their eye. When the characters begin to suffer disabilities to connect with each other, including David's feeling of sociopathy to impress The Heartless Woman, the movie turns into an indictment that "anything is okay" in this war of being alone with people reinventing themselves to impress others. However, what started out as sarcastic and funny symbolism slowly expands to take over the movie.

Although the movie seems to start with an irrational proposition, each idea continues to be given to the audience by being pulled to the most grotesque extreme. The question that Lobster tries to ask is whether people try to keep their wishes and desires alive or the norms that society expects from them in their relationships. So, where does love stand in this dilemma? In the face of the example that being single makes people become second-class citizens and tries to punish them in every situation, the group living in the woods, who have declared war on being a couple, seems to promise a paradise for those who like to be single, but it is another hell where the same strict rules operate. Relationship styles in which people cannot be single or couple as they wish, hug and kiss each other and share their feelings freely have surrounded the whole world. To conclude it can be said that Lanthimos' 2016 film *The Lobster* is an allegorical dystopia focused on love, power and the ideological power of love. Even if the movie, which has incorporated the romance subgenre of science fiction, turns into a dark comedy from time to time by making use of absurd elements, the point it focuses on is alienation from love and its being a beautiful feeling to live together in the modern world. The film, which is performed with an objective indifference peculiar to Lanthimos cinema, reflects the disturbing atmosphere of life under oppressive management through the necessity of falling in love and not being in love.

Kaynakça / References

- Aron, A., Fisher, H., Mashek, D., Strong G., Li H., Brown, L.L. (2005). Reward motivation and emotion systems associated with early-stage intense romantic love. *Journal of Neurophysiol*, 94, 327-337.
- Atwood, M. (1985). *The handmaid's tale*. Anchor Books.
- Bahns, A., Crandall, C., Preacher, K. (2005). Similarity in relationships as Niche construction: Choice, stability and influence within Dyads in a free choice environment *Journal of Personality and Social Psychology*. [https://www.apa.org/pubs/journals/psp/112\(2\),329-355](https://www.apa.org/pubs/journals/psp/112(2),329-355).
- Beck, U., Beck-Gernsnerim, E. (1995). *The normal chaos of love*. (Çev. Mark Ritter ve Jane Wiebel). Polity Press.
- Ben-Ze'ev, A. (2008). *In the name of love: Romantic ideology and its victims*. Oxford Scholarship Online.
- Berger, P., Berger, B., Kellner, H. (1973). *The homeless mind*. New York: Random House.
- Brucker, G. (2005). *Giovanni and lusanna: Love and marriage in renaissance Florence*. University of California Press.
- Bulcroft, K., Bulcroft, R., Smeins, L., Cranage, H. (1997). The social construction of the north american honeymoon, 1880–1995." *Journal of Family History* 22 (4), 462-490.
- Buttler, J. (1997). *Excitable speech: a politics of the performative*. Psychology Press.
- Cancian, F. (1986). The feminization of love. *Signs*, 11(4), 692-709.
- Cole F.L. (1988) Content analysis: Process and application. *Clinical Nurse Specialist*, 2(1), 53–57.
- De Sousa, R. (2015). *Love: A very short introduction*. Oxford University Press, New York.
- Dowd, J.T., Pallotta, N.R. (2000). The end of romance: The demystification of love in the postmodern age. *Sociological Perspectives*, 43(4), 549-580.
- Fein, E., Schneider, S. (1995). *The Rules: Time-tested secrets for capturing the heart of Mr. Right*. New York: Warner Books.
- Fein, E., Schneider, S., Schneider, H. (1997). *The rules II: More rules to live and love by*. New York: Warner Books.
- Fischer, H. (2004). *Why we love: The nature and the chemistry of romantic love*. New York, NY: Henry Holt.
- Foucault, M. (1980). "The confession of the flesh," in Michel Foucault: *Power/Knowledge*, ed. Colin Gordon (Hemel Hempstead, UK: Harvester.

- Foucault, M. (1988). "Technologies of the self," in *Technologies of the self*, ed. L. H. Martin et al. London: Tavistock.
- Gadlin, H. (1977). Private lives and public order: A critical review of the history of intimate relations in the united states. G. Levinger, H.L. Raush (Eds). *Close relationships: perspectives on the meaning of intimacy* s. 33-72 Amherst: University of Massachusetts Press.
- Gasset, O.J. (2012). *On love: aspects of a single theme*. Martino Fine Books.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies*. Stanford University Press.
- Giordano, P. C. (2003). Relationships in adolescence. *Annual Review of Sociology*, 29, 257-281.
- Giordano, P.C, Longmore, M. A. ve Manning, W.D. (2005). Gender and the meanings of adolescent romantic relationships: a focus on boys. *American Sociological Review*, 71(2), 260-287.
- Glick, P. ve Fiske, S. (2006). The ambivalence toward men inventory: differentiating hostile and benevolent beliefs about men. *Psychology of Women Quarterly*, 23(3), 519-536.
- Goode, W. T. (1959). The theoretical importance of love. *American Sociological Review*, 24(1), 38-47.
- Habermas, J. (1971). *Toward a rational society: student protest, science and politics*. Beacon Press.
- Heidegger, M. (2008). *Being and time (Harper perennial modern thought)*. Harper Perennial Modern Classics; Reprint Edition.
- Holland, D.C ve Eisenhart, M.A. (1990). *Educated in romance: women, achievement and college culture*. University of Chicago Press.
- Hsieh, H. F., and Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Illouz, E. (1997). *Consuming the romantic utopia: love and the cultural contradictions of capitalism*. Berkeley University Press.
- Illouz, E. (2007) *Cold intimacies: the making of emotional capitalism*. Polity Press, London.
- Illouz, E. (2012). *Why love hurts: a sociological explanation of polity*. Polity Press, Berlin.
- Irigaray, L. (1993). *Je, tu, nous: toward a culture of difference*. (Çev. Alison Martin). New York, London: Routledge.
- Jackman, M. (1994). *The velvet glove: paternalism and conflict in gender, class and race relations*. University of California Press.

- Kierkegaard, (2013). *Master Kierkegaard: The complete journals: summer 1847, fall/winter/spring 1847-1848, and summer 1848*. Cascade Books.
- Kottak, C.P. (2004). *Cultural anthropology*. McGraw-Hill.
- Lasch, C. (1995). *Haven in a heartless world: the family besieged*. W.W. Norton and Company.
- Lynch K. (2009) *Affective equality. love, care and injustice*. Palgrave Macmillan.
- Maccoby, E.E. (1998). *Family and public policy. The two sexes: Growing up apart, coming together*. Belknap Press/Harvard University Press.
- O'Molly, S. (2016). *The Lobster*. 20.09.2020 tarihinde <https://www.rogerebert.com/reviews/the-lobster-2016> adresinden erişildi.
- Paper, S. (2015). Writer/ director yorgos lantimos exclusive interview-The Lobster. <https://www.youtube.com/watch?v=2VsWWP4S-ZA>
- Parsons, T. (1951). *The social system*. Glencoe, IL: Free Press.
- Plato (2003). *The symposium*. Penguin Classics; Revised ed. Edition.
- Ridgeway, C. (2011). *Framed by gender: how gender inequality persists in the modern world*. Oxford University Press.
- Rorty, A.O. (1987). The historicity of psychological attitudes: love is not love when alters not when it alteration finds. *Midwest Studies in Philosophy*, 10(1), 399-412.
- Rose, S.M. ve Frieze, I.H. (1993). Young singles' scripts for a first date. *Gender and Society*, 3(2), 258-268.
- Shields, R. (1992). *Lifestyle shopping: the subject of consumption*. New York: Routledge.
- Szachowicz-Sempruch, J. (2015). Constructing family, understanding love: The precariousness of bonding and romance in Europe. Ed. Eszter Kovats. *Love and Politics*. Friedrich-Ebert Stiftung.
- U.S. bureau of the census, statistical abstract of the united states. (1998), 118th ed. Washington, DC: U.S.
- Weber, M. (1958). *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. New York: Scribner.
- Weber. M. (1968). *Economy and society*. Totowa, NJ: Bedminster.
- White, M.D. ve Marsh, E.E. (2006). Content analysis: A flexible methodology. *Library Trends*, 55(1), 22-45.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gökçem Akyıldız, S. (2021). Modern ilişkilerin karanlık vehçeleri: the lobster filminde romantik ideoloji. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5631-5656. DOI: 10.26466/opus.807052

İsrail'in Arap Baharı'na Yaklaşımı ve Suriye İç Savaşı'na Yönelik Pozisyonu

DOI: 10.26466/opus.826966

*

Pınar Özden Cankara *

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik/Türkiye

E-Posta: pinar.cankara@bilecik.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3739-4771](https://orcid.org/0000-0003-3739-4771)

Öz

Arap Baharı olayları basit bir halk hareketi olarak başlamasına rağmen yıllar geçtikçe bölgeyi kaosa sürüklemiştir. Suriye'de bir iç savaş çıkıp ülkeyi istikrarsızlaştırmıştır. Böylelikle yıllardır Ortadoğu'nun en önemli sorunu olan Filistin-İsrail çatışması bile gündemden düşmüştür. Artık Ortadoğu'yu karışıklığa sürükleyen devlet İsrail olarak görülmemektedir. Arap Baharı sonrası oluşan karmaşa bölgeyi bir kez daha uluslararası siyasetin gündemine taşımıştır. İsrail Arap Baharı olaylarının başından itibaren bu gelişmeleri tehlikeli olarak görmüştür ve bu ülkelerin demokrasiye dönüşeceğine inanmamıştır. Suriye'de olaylar adım adım iç savaşa doğru sürüklenirken de İsrail ulusal çıkarlarını hesaplamaya devam etmiştir. Bu çalışmada öncelikle İsrail'in genel olarak Arap Baharı olaylarını nasıl yorumladığı ele alınmış, sonrasında ise Suriye'deki olaylara karşı nasıl bir pozisyon aldığı ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmada İsrail'in Suriye'de yıllar içerisinde önceleri bekle-gör siyaseti izlediği ve savaş Golan Tepelerine sığınca bu politikadan adım adım vazgeçerek, aktif bir tutum benimsediği sonucuna ulaşılmıştır. İsrail, Golan Tepelerini Suriye'ye kaptırmamak için mücadele vermektedir. Suriye'de denkleme bir de İran ve Hizbullah eklenince İsrail, Suriye'nin İran kontrolüne geçmesine müsaade etmeyeceğini nokta atışı askeri operasyonlar yaparak göstermeye başlamıştır. İsrail'in Suriye İç Savaşı'ndaki hedefi Cumhurbaşkanı Esad'ın görevde kalmasını sağlamak, Golan Tepelerini elde tutmaya devam etmek ve İran'ın Suriye'de askeri üs edinmesini engellemek olarak şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Suriye İç Savaşı, Arap Baharı, Netanyahu, Esad

Israel's Approach to The Arab Spring and Its Position Towards the Syria Civil War

*

Abstract

Although the Arab Spring events began as a simple social movement over the years it transformed the region into chaos. Civil war broke out in Syria and destabilized the country. Thus, the Palestinian-Israeli conflict which has been the most important problem of the Middle East for years has disappeared from the agenda. Hence Israel has no longer seen as the state dragging the Middle East into turmoil. The complexity that occurred after the Arab Spring has once again brought the region to the agenda of international politics. Israel has seen these developments dangerous since the beginning of the Arab Spring events and she did not believe that these countries would turn into democracy. While events in Syria gradually drifted towards civil war, Israel continued to calculate its national interests. In this study, first of all how Israel interprets the events of the Arab Spring in general will be discussed, and then, how it is positioned against the events in Syria will be revealed. In this research, it was concluded that Israel followed a wait-and-see policy in Syria over the years and when the war spread to the Golan Heights, it gave up from this policy step by step and adopted an active attitude. Israel is struggling not to lose the Golan Heights to Syria. When Iran and Hezbollah were added to the equation in Syria, Israel started to show that it will not allow Syria to be under Iranian control by making point-by-point military operations. The goal of Israel in the Syrian Civil War was to keep President Assad in office, to keep the Golan Heights and to prevent Iran from acquiring a military base in Syria.

Keywords: *Israel, Syrian Civil War, Arab Spring, Netanyahu, Assad*

Giriş

2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta gerçekleşen bir protesto eyleminin Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerini saracak geniş kapsamlı bir halk hareketine dönüşmesi ve hatta bazı ülkelerde çok uzun yıllardır iktidarda olan liderleri değiştirmesi, ne İsrail'in, ne de diğer bölge ülkelerinin öngörebildiği bir olguydu. Dolayısıyla İsrail, önceleri bu halk hareketlerinin ne yöne gideceğini görebilmek için temkinli bir yaklaşım sergiledi. İsrail, üç defa etrafındaki Arap ülkeleri ile kapsamlı birer savaşa tutuşmuş, 1975-1990 yılları arasında yaşanan Lübnan iç savaşı nedeniyle huzur bulamamış ve 1990'lardan beri de Filistinlilerin İntifada olarak adlandırılan sivil itaatsizlik eylemleri ile uğraşmakta olan bir ülkedir ve bu nedenle onun için kendi vatandaşlarının güvenliği meselesi her şeyden önce gelmektedir.

İsrail, Camp David ile başlayan süreçte hiç olmazsa Mısır ile aşama aşama sorunlarını çözüp, kendi varlığını ilk kez bir Arap devletine kabul ettirmiş ve bu ülkeden tehlike algılamadığı bir atmosfer yakalamış iken, Arap Baharı ile alanda bulunan kısıtlı müttefiklerini kaybetme korkusu yaşamaya başlamıştır. Örneğin İsrail için Mısır stratejik derecede önemlidir çünkü İsrail, Gazze ablukasında Mısır ile olan ilişkileri sayesinde Refah sınır kapısının açık ya da kapalı olması durumunu kontrol altında tutabilmekte ve Mübarek rejiminin, Müslüman Kardeşler gibi, ülkede bulunan köklü ve güçlü İslamcı örgütleri baskılamasından memnuniyet duymaktadır. Ancak Mısır'da Mübarek rejiminin değişmesi ve ardından Müslüman Kardeşlerin iktidar olabilmesi, İsrail'in yeni bir güvenlik endişesi duymasına neden olmuştur.

Arap Baharı olayları Suriye'ye sıçrayınca İsrail, Mısır'dakinin aksine, bu yeni durumun belki de kendisine daha önemli fırsatlar sunabileceğini düşünmüştür. Sonuçta İsrail, Mısır ile barış masasına oturmuş ve derin pazarlıklarla da olsa bu ülkeyi bir sorun olmaktan çıkartmıştır ama Suriye ile benzer bir ortamı yakalayamamıştır. İsrail için Suriye'deki Beşar Esad rejimi zaten güvenilmez ve iş birliği yapılamaz liderler arasındadır. Bu nedenle İsrail olayların başında sınır komşusu olduğu ülkelerde ciddi iç karışıklıklar yaşanırken, bunlara bir tepki vermeyerek, sanki bu olayların dışındaymış gibi davranmıştır. İsrail'in "bekle-gör" siyaseti izlediği bu yıllarda, bir yandan da aslında kendi topraklarında

uzun zamandan beri sivil itaatsizlik eylemi gerçekleştiren Filistinli halkın sınırda yaptıkları protesto eylemleriyle ile uğraştığı da unutulmamalıdır.

Arap Baharı hareketleri temelde halkların iktisadi durumlarına yaptıkları itiraz ile başlayarak, siyasal yapıya duydukları kızgınlıkla taçlanmıştır. İsrail için Arap Baharının düşünülmesi gereken üç boyutu olmuştur; etrafındaki ülkelerde düşman grupların iktidara gelmesi riski, zaten sivil itaatsizlik yapan Filistinlilerin şiddet eylemlerini daha da arttırması ihtimali ve bunların ötesinde Arap Baharında ortaya çıkan felsefik düşüncenin İsrail'e de sıçraması olasılığı. Sonuçta İsrail'de ülkenin ekonomik gidişatından ve Filistinliler ile olan gerilimden ve güvensizlik ortamından rahatsız olan bir taban bulunmaktadır. Tüm faktörleri birer ihtimal olarak ele alan Netanyahu hükümeti bu nedenle önceleri meseleye temkinli yaklaşmıştır. Ancak Arap Baharı süreci yıllarca süren bir karaktere bürününce, İsrail de bunu nasıl değerlendirebileceğini ve burada nasıl bir pozisyon alması gerektiğini düşünmeye başlamıştır.

Arap Baharının en ağır yaşandığı ülke olan Suriye toprakları, olayların başladığı tarihten itibaren geçen dokuz yıllık süre içerisinde önce terör gruplarının, daha sonra paramiliter örgütlerin ve nihayetinde de vekalet savaşı yürütmeye başlayan küresel aktörlerin ayrıştırıcı politikalarına maruz kalmıştır. Arap Baharının ağır iç savaşa dönüştüğü ve yıllara göre mevzi kazanan aktörlerin değiştiği Suriye, bu haliyle Ortadoğu'nun en ağır güvenlik sorununu oluşturmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Ortadoğu'nun kilit aktörü olan İsrail'in önce genel olarak Arap Baharı olaylarını nasıl yorumladığına bakılacak, özel olarak ise Suriye İç Savaşı'nı nasıl gördüğüne ve bu ülkede yaşanan karışıklıklarda desteklediği bir taraf olup, olmadığına odaklanılacaktır. İsrail'in Suriye meselesinde önünde epey seçenek belirmiştir ve bu çalışmanın amacı İsraili bürokratların bu seçenekleri nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymaktır.

İsrail'in Genel Olarak Arap Baharı Olaylarına Yaklaşımı

Kuzey Afrika ve Ortadoğu Arap ülkelerinin Arap Baharı öncesi ortak sorunu, sınırlarının I. Dünya Savaşı sonrasında işgalci Batılı ülkeler

tarafından çok da bölge koşulları dikkate alınmadan çizilmesidir. Ortadoğu halkları devletlerini kendi talepleri ile oluşturmadıkları için birer ulus-devlet olmada güçlüklerle karşılaşmıştır. Ortadoğu'da siyasal kimlik, bu coğrafya birer sömürge haline gelince tepkisel bir şekilde İslam inancı ve milli kimliğe tutunarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Sömürge altındayken Batı'nın kurumları ve siyasal yapısı bu ülkelere dayatılmış ve Batılı ülkelerde görülen siyasal kültür ve sivil toplum anlayışı bu ülkelerde kendiliğinden oluşmamıştır. Bu nedenle Ortadoğu'da ülkeler görüntüde liberal ekonomik ve Batı tipi cumhuriyet ve demokrasiye dayalı siyasal sisteme sahiplermiş gibi görünseler de, yıllarca hep aynı isimler siyasal iktidarda yer almış ve halk siyasal sistemden dışlanmışlardır. Bu rejimler gittikçe otoriter bir yönetim anlayışı sergilemiştir.

1978'den beri Yemen Arap Cumhuriyeti'nin Devlet Başkanı olan, 1990'daki birleşmenin ardından kurulan Yemen Cumhuriyeti'nin de seçilmiş ilk Devlet Başkanı olan Ali Abdullah Salih, 2012'ye kadar aynı görevde kalmayı başarmıştır. Mısır'da Hüsnü Mübarek 1981'de Devlet Başkanı olmasının ardından, 2011 yılına kadar otuz yıl iktidarda kalmıştır. Libya'da 1969 yılında bir darbe ile iktidara gelen Muammer Kaddafi, 42 yıl boyunca Libya halkını yönetmeyi başarmıştır. Tunus'ta Devlet Başkanı olan Zeynel Abidin bin Ali 1987 yılından beri ülkesini yirmi dört yıl bu pozisyonda görev yapmıştır. Suriye'de Hafız Esad 1971 yılından hayatını kaybettiği 2000 yılına kadar 29 yıl Devlet Başkanı olarak görev yapmış, ardından bu göreve oğlu Beşar Esad gelmiştir. İsrail, bu devletler ile karşılaştırıldığında daha fazla Batılı anlamda demokratik bir yönetim modeline sahip olarak görünmektedir. İsrail kurulduğu 1948 yılından 2011'e yani Arap Baharı olaylarına kadar dokuz ayrı Cumhurbaşkanı tarafından yönetilmiştir. Bu haliyle İsrail, olaylar ilk başladığında kendisinin bölgede yer alan tek demokratik devlet olduğu söylemini vurgulamaya başlamıştır. Ancak bir yandan da oluşan belirsizlik ortamı İsrail'i rahatsız etmiş ve ülke bu yüzden Arap Baharı'na karşı olumsuz bir tavır takınmıştır.

İsraili politikacılar, Batılı devletlerin aksine, özellikle Mısır'daki olaylara baktıklarında 1979 yılındaki İran'ı gördüklerini ifade etmişlerdir. İran'da Şah'a karşı başlayan demokratik eylemlerin ülkeyi teokrasiye dönüştüreceğinin öngörülememesi gibi, bu olayların da ne

yöne gideceğinin belirsizliğine vurgu yapılmıştır. Hatta Başbakan Benjamin Netanyahu, Mısır'ın İran'ın izinden gitmeye başladığının altını çizmiştir. Güvenlik kaygısı İsrail'in dış politikasına yön veren önemli bir saik olmaya devam etmiştir. Oysa bu dönemde İsrail'in aksine, ABD, AB ülkeleri ve Türkiye bölgede yaşanan gelişmeleri insan hakları yönünde ilerlemeci bir hareket olarak görmekteydi. İsrail'in olaylardan endişe duymasının pek çok farklı nedeni bulunmaktadır. Öncelikle İsrail eski müttefiklerinin yeni düşman haline gelmeleri ihtimalinden, tanınır düşmanlarının gitmesinden ve yerini öngörülemeyen yeni düşmanların almasından kaygı duymuştur (Byman, 2011, s. 128). Bunların dışında İsrail, bölgede kalıcı bir barışın tesisini engelleyen bir faktör olarak demokrasi yokluğu söylemini öne sürmekteydi. Şimdi Arap Baharı olayları ile bir dönüşüm yaşanır, İsrail bu savının elinden alınması olasılığından da çekinmiştir. Öte yandan İsrail, Arap ülkelerindeki kamuoylarının güvenilir olmaması ve nihayetinde bu olaylar neticesinde Gazze'de Hamas ile olan durumun daha da kötüleşmesi ve sürecin barış görüşmelerini etkilemesi ihtimalinden rahatsız olmuştur (Byman, 2011, ss.124-130).

Başbakan Netanyahu 2 Şubat 2011'de Knesset'te yaptığı konuşmasında olaylar neticesinde bölgede iki farklı gelişmenin olabileceğine dikkat çekmiştir. Başbakan Netanyahu optimist bir bakış açısıyla, örneğin Mısır'da reform sürecinin belki başarıyla yürütülebileceğini ve bölgesel barış ve istikrarın demokrasi ile gelebileceğini söylemiştir. Başbakan Netanyahu bir de pesimistik bir bakış açısıyla, bir başka senaryonun daha olabileceğinin altını çizmiştir. Ona göre ikinci bir olası senaryoda, demokrasinin aksine hem Mısır, hem de diğer bölge ülkelerinde durum kaotik bir düzene doğru gidecektir. Bu kötümser senaryoda İran'ın örnek olması ihtimali üzerinde duran Başbakan Netanyahu, sözlerini şu şekilde devam ettirmiştir (Israel Ministry of Foreign Affairs, 2011):

“İran rejimi, bireylerin, kadınların ve azınlıkların haklarını koruyan bir Mısır görmekle ilgilenmiyor. 21. yüzyılı kucaklayan aydınlanmış bir Mısır istemiyorlar. Orta Çağ'a dönen bir Mısır istiyorlar. Mısır'ın, demokratik dünyanın temsil ettiği her şeye karşı çıkan radikal güçler tarafından yönetilen bir başka Gazze haline gelmesini istiyorlar. Burada iki ayrı dünyamız var, iki karşıt dünya, iki dünya görüşü: özgür,

demokratik bir dünya ve radikal bir dünya. Mısır'da hangisi galip gelecek? Bu sorunun cevabı Mısır'da, bölgede ve burada İsrail'de, kendi geleceğimiz için çok önemlidir. Duruşumuz nettir. Özgürlüğü, ilerlemeyi ve barışı teşvik eden güçleri destekliyoruz. Karanlık bir despotizmi, terörizmi ve savaşı dayatmak isteyen güçlere ise karşı çıkıyoruz. Mısır'ı dikkatli bir şekilde yeniden şekillendirmek ve demokratikleştirmek isteyen güçler galip gelirse, böylesi olumlu bir değişimin daha kapsamlı bir Arap-İsrail barışını da destekleyeceğine inanıyorum. Ama henüz orada değiliz.”

Mısır'da rejimin hızla değişmesi ve Ürdün'de de sokak hareketliliğinin başlaması İsrail'i daha da tedirgin etmiştir. Kısa süre önce Lübnan'da Hizbullah destekli yeni bir hükümetin göreve gelmiş olması bu gelişmelere eklenince, İsrail demokratik hareketleri desteklemekten ziyade bunu bir güvenlik krizi olarak algılamaya başlamıştır (Zacharia, 2011).

Öte yandan Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan bu gelişmeler nedeniyle İsrail'in Filistinliler ile müzakere masasına oturmak istemeyeceğine ilişkin kaygılar da oluşmaya başlamıştır. Üstelik Başbakan Netanyahu, Knesset'te yaptığı bir başka konuşmada bu kaygıları destekleyecek açıklamalarda bulunmuştur. 16 Mayıs 2011'de Başbakan Netanyahu ABD'ye gitmeden önce İsrail'in olası bir barış sürecinde savunacağı ilkelerin neler olabileceğinden söz etmiştir. Başbakan Netanyahu İsrail'in bir Yahudi devleti olduğunun, Filistinli mültecilerin İsrail'e geri dönmelerinin kabul edilemeyeceğinin, 1967 sınırları öncesine dönme fikrinin imkânsız olduğunun ve Kudüs'ün asla taraflar arasında bölünemeyeceğinin altını çizmiştir (Hexel, 2011). Başbakan Netanyahu'nun bu açıklaması aslında İsrail'in Arap Baharı sürecinde hiç de Filistinliler ile uygun bir müzakere ortamı yakalama ve taviz verme niyetinde olmadığını göstergesi olmuştur.

Bu tarihten sadece üç gün sonra 19 Mayıs 2011'de ABD Başkanı Barack Obama Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan gelişmeler hakkında yorum yapmıştır. Başkan Obama Bağdat, Şam, Tahran ya da her nerede olursa olsun, ülkesinin barışçıl toplanma özgürlüğü, din özgürlüğü ve kendi liderini seçme hakkı gibi ilkeleri ve bölgedeki siyasi ve ekonomik reformları desteklediklerini vurgulamıştır. Başkan Obama Suriye'de Esad rejiminin barışçıl

gösterilere müsaade etmesini ve Suriye'nin, İran'ın uyguladığı baskıcı politikaları takip etmekten vazgeçmesini söylemiştir. Başkan Obama Filistin-İsrail meselesi ile ilgili olarak da önceki Başkanların aksine bir çıkış yapmış ve taraflar arasında karşılıklı olarak mutabık kalınacak şekilde toprak değişimi yapıp, 1967 sınırları üzerinden bir barış yapılması gerektiğini söylemiştir (The White House, 2011). Ertesi gün Oval Ofis'te Başkan Obama ve Başbakan Netanyahu bir araya gelmiştir. Başkan Obama görüşme sonrası yaptığı açıklamada Ortadoğu'da sıcak gelişmeler yaşanırken önemli olanın İsrail'in güvenliğini sağlamak olduğunun altını çizmiştir. İki ülkenin de Arap Baharı olaylarını bir fırsat olarak gördüğünü ama bu durumun aynı zamanda tehlike yarattığının farkında olduklarını belirtmiştir. Başkan Obama ABD'nin başta Tunus ve en büyük Arap ülkesi olan Mısır'daki siyasal reformları, insan hakları taleplerini ve ifade özgürlüğü istencini desteklediklerinin de altını çizmiştir. Başkan Obama, Başbakan Netanyahu ile Suriye'deki iç karışıklığı da ele aldıklarını ve ülkesinin Suriye rejimine reform yaptırabilmek için ne tür baskılar ve yaptırımlar uyguladıklarını anlattığını da ifade etmiştir (y.a.y., 2011, <https://www.americanrhetoric.com>).

Başbakan Netanyahu bu görüşmeden yaklaşık altı ay sonra 23 Kasım 2011'de, yani Arap Baharı olaylarının yaklaşık birinci yılında, Knesset'te Arap Baharı ile ilgili o zamana kadar ki en sert konuşmasını yapmıştır. Başbakan Netanyahu, bu defa ne dönemin ABD Başkanı Obama'nın ne de İsrail muhalefetinin Arap Baharı sürecini doğru anlamadığını vurgulamıştır. Ona göre Arap ulusları bir yandan eşitlik, özgürlük demekte ama aslında demokrasiye güven duymamaktadır. Başbakan Netanyahu, Arap Baharı sürecinin yeni bir liberalizm ya da ilerlemeci bir çağ yaratmayacağını ve hatta aksine gittikçe "İslamcı, Batı karşıtı, liberalizm karşıtı, İsrail karşıtı ve demokrasi karşıtı bir harekete" dönüşeceğini söylemiştir. Arap Baharını destekleyen ABD Başkanı Obama ve diğer Avrupalı devletleri "saf" olarak niteleyen Başbakan Netanyahu, aslında ülkesinin ciddi bir istikrarsızlık ve belirsizlikle karşı karşıya olduğunu, bu nedenle de dikkatli olunması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre bu olaylar bölgeyi ileriye değil, geriye götürmektedir. Başbakan Netanyahu, olaylar esnasında Filistinlilerin ayaklanması ihtimalinden korkan İsraili politikacıların kendisine

gelerek, Filistinliler ile gerekirse taviz de verilecek bir anlaşma yapılması önerisinde bulduklarını ama kendisinin böyle düşünmediğini belirtmiştir. Hatta Mısır'da yaşanan sokak çatışmalarını yakından takip ettiklerini belirten Başbakan Netanyahu, ülkede yapılacak olan seçimlerden endişe duyduklarını çünkü İslamcı partiler bu ülkede çoğunluk olursa, onların Hamas ile ilişkileri geliştirmelerinden ve 1979 tarihli Mısır-İsrail Antlaşmasının yeniden gözden geçirilme ihtimalinin belirmesinden ürktüklerini ifade etmiştir (Sherwood, 2011).

Başbakan Netanyahu'nun meclisteki bu konuşmasına yer veren liberal görüşlü Haaretz gazetesinde, konu ile ilgili olarak şu şekilde ilginç bir yorum yapılmıştır (Ravid, 2011): "Netanyahu hükümeti Filistinliler ile barış süreci yürütme konusunda eylemsiz durmasını haklı çıkartabilmek için Arap dünyasındaki karışıklığı kullandı." Gerçekten de Başbakan Netanyahu Arap Baharı boyunca Filistinliler ile iş birliğine yanaşmamış ve hatta 2014 yılında son zamanlarda yapılan en ağır ve kapsamlı Gazze operasyonunu gerçekleştirmiştir.

İsrail'in önceleri taraf tutmayarak dışarıdan takip etmek üzerine kurulu Arap Baharı politikası, bölgede İslamcı grupların pozisyon kazanmaya başlamasıyla değişim gösterir olmuştur. Mısır'da Müslüman Kardeşler destekli Muhammed Mursi'nin iktidara gelmesi, IŞİD'in¹ (Irak Şam İslam Devleti-Islamic State of Iraq and Syria-ISIS) Suriye topraklarını ele geçirip ilerlemeye başlaması ve Hizbullah'ın da Suriye'de iç savaşa dönüşen olaylara yavaş yavaş bir aktör olarak katılmasıyla İsrail'in güvenlik kaygıları derinleşmiştir (Aran ve Fleischmann, 2018, s. 3). Arap Baharının ilerleyen zaman zarfında aldığı yol, İsrail'in Arap Baharı politikasını gözden geçirmesini sağlamıştır.

Mısır'da 3 Temmuz 2013'de Genelkurmay Başkanı Abdulfettah el Sisi önderliğinde yapılan bir darbe ile Muhammed Mursi iktidarına son verilerek, Müslüman Kardeşlerin mevzi kaybetmesi ve Suriye'de olayların iç savaşa dönüşmesi ile uluslararası kamuoyu artık Ortadoğu'da istikrarsızlığın nedeni olarak İsrail'i görmemeye ve hatta Ortadoğu denilince Filistin mücadelesini değil de Arap Baharı olaylarını

¹ IŞİD Örgütü literatürde farklı isimlerle anılmaktadır. Örneğin; İslam Devleti, Irak ve Levant İslam Devleti (Islamic State of Iraq and Levant-İSİL) gibi. Örgütün Arapça isminden hareketle DAEŞ (Ad-Davla Al-İslâmiyya fi al-'Irâq wa-sh-Shâm) ya da DAİŞ gibi isimler de kullanılmaktadır. Bu çalışmada örgütün literatürde yaygın kullanımı olan IŞİD ifadesi kullanılmaktadır.

konusmaya başlamıştır. Artık bölgenin en önemli sorunu Filistin ile İsrail arasında kalıcı barışın tesisi olmaktan çıkmıştır. Böylelikle kimse ne İsrail’de Filistin ile barış masasına oturmak istemeyen sağ görüşlü siyasal partilerin yükselişini, ne de Filistinlilerin Hamas ve El-Fetih arasındaki bölünmüşlüğü konuştur olmuştur. Üstelik 1979’dan beri İsrail’in bölgedeki önemli sorunlarından biri olan İran’ın da Arap Baharı ile birlikte bölgedeki gücü ve etkisi artmaya başlamıştır (Tür, 2015, s. 90).

İran bu süreci İslamcı grupların bölgede yükselişe geçmesini sağlayacak bir olanak gibi görmüştür. Hatta İran hükümeti, Mısır gibi Amerikan müttefiki olan güçlü bir Arap devletinin bu olaylarla güç kaybedeceğini ve böylelikle İran’ın bölgesel etkisinin artacağını düşünmüştür (Chubin, 2012, ss.14-15). Mısır, Tunus ve Libya’da yaşanan toplumsal olayları destekleyen İran, ülkede ciddi bir muhalif hareket olmasına rağmen Suriye’de Cumhurbaşkanı Esad’ın yanında yer almıştır. İran hükümeti kendilerinin demokrasi ve insan hakları söylemleri ile ön plana çıkan olayların destekçisi olduklarını öne sürmüştür. Bu amaçla 1979 İran İslam Devrimi ile Arap Baharı olayları arasında benzerlik olduğu iddia edilmiş ve süreç İran’da “İslami Uyanış” olarak etiketlenmiştir. 4 Şubat 2011’de Ayetullah Hamaney Cuma namazının ardından bir hutbe vermiş ve 1979 devriminin batı yanlısı Şah’ı devirerek, ülkeye bağımsızlık, adalet ve demokrasi getirdiğini söylemiştir (Jaspal, y.y., s.424). Benzer şekilde Ruhani Lider Seyyid Ali Hamaney 13 Eylül 2012’de yaptığı açıklamasında Arap Baharı olayları ile ilgili yorum yaparken bunun bir İslami uyanış olduğunu ifade etmiştir (The Office of Supreme Leader, 2012). İran’ın bu tavrı yani Arap Baharını sahiplenici bir tutum benimsemesi ve bunu İslami karaktere bürümeye çalışması İsrail’in endişelerini iyice arttırmıştır. Üstelik Suriye’de halk hareketleri yıllar geçtikçe ülkeyi daha çok kaosun içerisine sürüklemiş ve mesele sıradan bir protesto eylemi olmanın ötesine geçmiştir. İsrail de diğer ülkeler gibi, olayların dönüşümünü yakından izlemiştir.

Suriye’de halk hareketi aslında bir anda iç savaşa dönüşmemiştir. Suriye’de yaşanan karışıklığın birkaç evresi bulunmaktadır. Olayların ilk evresi 2011 yılında başlamış ve Dera’nın güneyinde kamu binalarının duvarlarına hükümet karşıtı grafiti çizimleri yapılmış, birkaç barışçıl gösteri düzenlenmiştir. İkinci evre 2012’de başlamış ve rejim muhalifleri

örgütlenerek silahlanmış ve Halep ile kuzeyde birkaç kilit şehrin kontrolünü ele geçirmiştir. Cumhurbaşkanı Esad hızla mevzi kaybetmeye başlayınca, Hizbullah ve İran Devrim Muhafızları hükümetin yanında yer almak üzere destek grup göndermiştir. 2014 yılına gelindiğinde IŞİD, Rakka başta olmak üzere Suriye topraklarının yaklaşık üçte birlik kısmında kontrolü ele geçirmiştir. 2015'de başlayan dördüncü aşamaya gelindiğinde Rusya, Cumhurbaşkanı Esad'ı desteklemek ve muhalifleri bastırmak için askeri müdahalede bulunmuş ve hatta bölgeye hava savunma sistemi kurarak, gelişmiş silahlarını Suriye'ye yollamıştır. Hizbullah ve İran da bu süreçte bölgedeki faaliyetlerini arttırmıştır. Rusya, İran ve Hizbullah'ın desteği ile bu aşamada Cumhurbaşkanı Esad ülkede kontrol altında tuttuğu yerleri genişletmiş, Halep dâhil olmak üzere stratejik şehirleri geri almayı başarmıştır. 2017 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı Esad, Suriye'nin kırsal kesimlerini birleştirmeyi başarmıştır. 2018 yılında ise Suriye rejimi olayların filizlendiği Dera'yı ele geçirmiştir (Yacoubian, 2020). İsrail bu süreçte olayları dışarıdan izleme siyasetinden vazgeçerek, aktif bir tavır takınmaya başlamıştır.

İsrail'in 2011-2017 Arası Dönemde Suriye İç Savaşı'nı Yorumlama Şekli

Suriye'de olayların baş gösterdiği andan itibaren üç yıllık bir dönemde İsrail bu ülkede yaşanan gelişmeleri endişe verici bulmuştur. IŞİD'in varlığı, rejim muhaliflerinin bazı alanlarda kontrolü ele geçirmesi ve derken İran ve Hizbullah'ın burada yaşanan gelişmelere eklemlenmesi, İsrail'in korkuyla bundan sonraki aşamanın ne olacağını hesaplamaya çabalamasıyla geçmiştir. İsrail hükümeti Suriye'de hangi olasılığın ulusal çıkarları için daha rasyonel olacağını saptamaya çalışmıştır. İsrail olaylar rayından çıkmasına rağmen ilk etapta Cumhurbaşkanı Esad'ın görevde kalması ihtimalini hesaplamaya çalışmıştır. Her ne kadar İsrail Esad rejimi ile anlaşamıyor olsa da, onun iktidarda kalması ihtimalinin, görevden uzaklaşması sonrasında ülkede oluşacak olan belirsizlikten daha iyi olabileceğini düşünmüştür (Tür, 2015, s. 97).

Bu noktada İsrail, Cumhurbaşkanı Esad için "tanıdık bir düşman-devil we know" ifadesini kullanmıştır. "Tanıdık düşman" yakıştırması

aslında ilk defa 2005 yılında o dönem Başbakan olan Ariel Şeron tarafından kullanılmıştır. Başbakan Ariel Şeron bu ifadeyi, dönemin ABD Başkanı Bush'un Suriye'de rejim değişikliğinden yana olduklarını açıkladığı zaman kullanmıştır. Başbakan Şeron, Suriye'de etkili bir muhalif grup olan Müslüman Kardeşler'in kontrolü ele geçirmesindenense, Cumhurbaşkanı Esad'ın siyasal sisteme hâkim olmasını daha rasyonel bulduklarını ifade etmek için "tanıdık düşman" ifadesini kullanmıştır (Azoulay, 2013). Arap Baharı olayları başladığında da İsrail, aynı bakış açısını sürdürmeye devam etmiştir. Suriye'de daha radikal veya aşırılık yanlısı bir rejimin oluşması ihtimali ile kıyaslanınca Cumhurbaşkanı Esad öngörülebilir bir rejim olarak değerlendirilmiştir. İsrail, Suriye'nin sahip olduğu karadan havaya gelişmiş füze sistemleri, Scud füzeleri ve kimyasal savaş başlıklarını göz önünde bulundurunca, Esad rejiminin iktidarda kalmasının daha az zararlı olacağını hesaplamıştır. Örneğin, İsrail'in önde gelen basın yayın kuruluşlarından Jerusalem Post'ta 2011 yılında Yaakov Katz bu bakış açısını yansıtan bir yazı yayımlamıştır. Katz, bu etkili silahların İsrail karşıtı grupların eline geçmesi olasılığından duyulan endişeyi dile getirmiştir. Böylelikle Cumhurbaşkanı Esad'dan daha radikal ve aşırılık yanlısı gruplar iktidara gelirse, bunun İsrail için oluşturacağı sorunlar göz önünde bulundurulmaya başlanmıştır (Katz, 2011).

Suriye'de iç karışıklıklar devam ettikçe ülkenin geleceğine ilişkin başka olasılıklar da belirmiştir. Örneğin Cumhurbaşkanı Esad'ın devrilmesi ihtimalini göz önüne alan İsrail böylesi bir durumu tam bir bölgesel kaos olarak nitelendirmiştir. Zira Esad rejimi devrilirse, İsrail'in başlıca düşmanı olan İran ve Hizbullah'ın bu ülkede oluşacak güç boşluğunu doldurmasından kaygılanılmıştır. Ülkede nasıl bir sistemin kurulacağını ve gücün hangi gruba geçeceğini belirsiz olduğu bu tür bir olasılık, İsrail için bir tehlike olarak görülmüştür. Öte yandan İsrail'de bir de şu ihtimal tartışılmaya başlanmıştır; İsrail kendisini Ortadoğu'nun tek Batılı anlamda demokratik ülkesi olarak görmektedir. Tunus'ta eylem yapan halk "ekmek, onur, özgürlük" derken, atılan sloganlar "halk rejimin değişmesini istiyor-halk başkanın değişmesini istiyor" şekline dönüştüğüne göre İsrail, Suriye'de gelir dağılımındaki adaletsizliğin kaldırılmasını, yolsuzluğun engellenmesini, demokrasinin

inşasını ve temel insan haklarına ulaşmayı talep eden muhalifleri neden bu anlamda desteklenmesin? (Tür, 2015, s. 97)

Muhaliflerin desteklenmesi olasılığına bakıldığında İsrail, Suriye'nin parçalanması ihtimalini de göz önüne almak zorunda kalmıştır. İsrail yanı başında askeri anlamda güçlü bir Suriye devletinin olmasındansa, bu ülkenin güçsüz ve dışa bağımlı olacak mikro devletlere bölünmesinin nasıl bir ortam oluşturacağını analiz etmeye başlamıştır. Suriye'nin olası bölünme senaryolarında İsrail'i korkutan husus, kendi sınırına yakın bölgelerde radikal Sünni grupların, örneğin IŞİD'in, yönetimi ele geçirmesi ihtimalidir. Bu sadece İsrail için değil, İsrail'in o yıllarda ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı Ürdün için de tehlikeli olacaktır. Öte yandan Suriye topraklarında Alevi bir devletin kurulması, İran'ın nüfuz alanını arttırma ihtimali yaratacağı için, bu olasılık da İsrail için yine sorunlu bir husustur. İsrail bu senaryolarda sadece sınıra yakın bölgede bir Dürzî devletin kurulmasının olumlu bir durum olup, olmayacağını hesaplamaya çalışmıştır. Bu olasılığın üzerinde durulmasının sebebi ise hem Golan Tepeleri'nde yaşayan Dürzî nüfusun bulunması, hem de bu türden bir mikro devletin İsrail ve Ürdün arasında bir tampon alan oluşturması ihtimalidir (Anadolu Ajansı, 2015). Ancak Dürzî grupların talepleri de İsrail için tehlikeli olabileceğinden, Suriye'nin olası parçalanması senaryoları İsrail için yine olumlu bir ihtimal olarak görülmemiştir. İsrail'i Suriye İç Savaşı'nda pozisyon almaya iten en önemli saik Golan Tepelerinin bu savaş boyunca yaşadığı akıbet olmuştur.

İç savaştan ve çatışmadan kaçan Suriyeli sığınmacılar Golan Tepelerine doğru kaydıkça, İsrail zaten yıllardır Suriye ile aralarında en tartışmalı bölge olan bu alanın radikal grupların kontrolüne geçmesinden endişelenmiştir. Golan Tepelerinde yaşayan Dürzî Arapların yıllardır Suriye ile birleşme talepleri olduğu ve Suriye İç Savaşı'nın artık bu alana kadar sıçradığı düşünülünce, İsrail'in sığınmacılardan tehdit algılaması politik bir zemine oturmaktadır. Bu yüzden İsrail, özellikle 2012 yılından beri sınıra gelen Suriyelilere insani amaçlı yardım etmekte ama onlara karşı olayların başından günümüze kadar "açık kapı politikası" uygulamamaktadır (Ahronheim, 2018).

Golan Tepelerinde taraflar arasında bir tampon bölge oluşturmak maksadıyla 1974 yılından beri görev alan BM'ye bağlı Ateşkes Gözlem

Gücü (United Nations Disengagement Observer Force-UNDOF) de (United Nations Disengagement Observer Force, y.y.) Suriye İç Savaşı düşük yoğunluklu çatışma şeklinde Golan Tepelerine sıçrayınca çaresiz kalmıştır. Örneğin, 12 Kasım 2012'de İsrail, Suriye'den Golan Tepelerine havan mermisi atıldığını belirterek, Suriye ordusuna tank atışı gerçekleştirmiştir. Bu hareketi ile İsrail, tampon bölgeden ateş açtığı için uluslararası toplumda bir kaygı yaratmıştır. Dönemin İsrail Stratejik İşler Bakanı Moshe Yaloon, Cumhurbaşkanı Esad'ın iktidarda durmaya çalışırken İsrail ile savaşmak istemeyeceğini düşündüklerini ifade ederken, Başbakan Netanyahu ülke sınırlarının aşılmasına çalışılmasına müsaade etmeyeceklerini söylemiştir (Balmer, 2012). Suriye'den daha sonraki zamanlarda da Golan Tepelerine havan topu atılmış, hatta Suriye ordusuna ait tanklar askerden arındırılmış bölgeye intikal etmiştir. Buna karşılık olarak da İsrail, BM Örgütü'ne resmi şikâyetle bulunmuş ve bu ihlallere karşılıksız kalmayacağını belirtmiştir (Sherwood, 2012).

2013 yılında da Golan Tepelerindeki huzursuzluk devam etmiş ve Suriye'den İsrail sınırına ateş edilmiştir. Cumhurbaşkanı Esad Mayıs 2013'te Hizbullah'a ait el-Manar televizyonuna yaptığı bir açıklamada, Suriye halkının işgal edilmiş Golan Tepelerini İsrail'den geri almak için baskı yaptığını söylemiştir (BBC News, 2013). Cumhurbaşkanı Esad'a yanıt bu defa İsrail Genel Kurmay Başkanı Beni Gantz'dan gelmiştir ve o, Cumhurbaşkanı Esad'ı uyarmış ve Suriye'de olaylar kötüye giderken Golan Tepelerindeki durumu bozmamak gerektiğinin altını çizmiştir. Aslında iç savaşın devam ettiği bir atmosferde Suriye-İsrail hattında gerginlikler arttıkça İsrail Suriye'ye yönelik tutumunu değiştirmeye başlamıştır. İsrail o dönem resmi olarak açıklamasa da kendi güvenliğini sağlamak için Golan Tepelerinde birtakım tedbirler almaya başlamıştır. İsrail, 2016'dan beri Şii milislere yapılan silah ticaretini engellemeye çalışmış, Golan Tepelerinde İran'a ait silahlı bir insansız hava aracını düşürmüştür (Craggs Mersinoglu, 2019).

Haziran 2016'da İsrail Savunma Güçleri "Operation Good Neighbor" yani İyi Komşuluk Operasyonu'nu başlatarak, hem İsrail'i Suriye İç Savaşı'nın dışında tutmaya, hem de Suriyeli sivillere insani amaçla yardım etmeye çalışmıştır. Böylelikle İsrail çatışma dışı pozisyonda olduğunu söylerken, 110'dan fazla insani yardım

operasyonu yaparak, sınıra yığılan yaralı Suriyelilere ve tedavi ihtiyacı duyan insanlara yardım götürmüştür (Israel Defence Forces, 2017).

Yıllardır Golan Tepeleri iki ülke arasında ihtilaf meselesidir. Zira bölge İsrail'in su ihtiyacının %15'ini karşılamaktadır ve İsrail işgal altında tuttuğu bu toprakları Suriye'ye bırakmak istememektedir. Golan Tepelerinde bulunan İsraili yetkililer, buraya gelen Suriyeliler ile ilgili olarak "Onlar bizim komşumuz" şeklinde bir açıklama yaptıktan sonra bunun üzerine bir kampanya başlatarak, yerlerinden edilmiş Suriyeli çocuklara yardım malzemeleri temin etmeye çalışmıştır (Bachner, 2018). Suriyeli sığınmacıların kitleler halinde Golan Tepeleri'ne gelmesi İsrail açısından bir yandan da bir güvenlik sıkıntısı oluşturmaktadır. Bu kaygılardan hareketle Başbakan Netanyahu Bakanlar Kurulu toplantısını 2016 yılında Golan Tepelerinde yaparak, burasının İsrail toprağı olduğunu tekrarlamış ve diğer devletleri de bu durumu tanımaya davet etmiştir. Başbakan Netanyahu'nun bu açıklamasından üç yıl sonra ABD Başkanı Donald Trump, tam da İsrail'in istediği şekliyle, Golan Tepelerini İsrail toprağı olarak gördüklerini deklare etmiştir (Boyras, 2019). Dolayısıyla zaten 1967 Savaşı'ndan beri Golan Tepeleri Suriye ile İsrail arasında yaşanan en ciddi ihtilaf konusu iken, bir de Suriyeli sığınmacıların buraya kitleler haline geliyor oluşları ve Suriye'den bu bölgeye yapılan saldırılar İsrail devletini köşeye sıkıştırmış, bu devletin ek tedbirler almasını zorunlu kılmıştır.

2017 Yılından İtibaren İsrail'in Suriye İç Savaşına Yönelik Politikasının Değişmesi

Suriye'de Cumhurbaşkanı Esad'ın kontrolü altında tuttuğu bölgeler daralıp, genişledikçe ve ülkedeki farklı ideoloji ve beklentilerdeki grupların kazandığı mevzi farklılaştıkça İsrail Suriye politikasını yeniden belirlemiştir. İsrail, Suriye iç savaşının ilk beş yılında tarafsız bir pozisyonu olduğunu söylemiştir ancak İran'ın Hizbullah'a silah transferi yapması, Rusya'nın Suriye'ye S-300 hava savunma füzeleri yerleştirmesi ve radikal İslamcı grupların Suriye'de devletin sahip olduğu gelişmiş silah sistemleri ve kitle imha silahlarını ele geçirme ihtimali belirince İsrail, Suriye'de Beşar Esad rejiminin iktidarda kalmasını tercih eder hale gelmiştir.

2017 yılında Başbakan Netanyahu, Suriye’de Hizbullah’a ulaştırılmaya çalışılan askeri mühimmat dolu konvoylar tespit edilince, İsrail’in onları yok etmek maksatlı operasyonlar yaptığını ve Mısır’ın yanı sıra Golan Tepelerinde de sınırı kapattıklarını açıklamıştır (Ravid, 2017). İsrail, İran’ı “Suriye’yi askeri üsse dönüştürmekle”, Suriye hükümetini ise İsrail topraklarına saldırmakla suçlamıştır. İsrail tarafından 2012 yılından beri Suriye topraklarına yönelik olarak yapılan operasyonlar hakkında ise İsrail bürokratları detaylı bir açıklama yapmaktan ya da bir tarih-olay örüntüsü belirtmekten kaçınmıştır (Tahhan, 2017).

İsrailli yetkililer İsrail’in Suriye iç savaşında tarafsız kaldıklarını söyleseler de arada yapılan bazı açıklamalar bunun çok da gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. İsrail, Cumhurbaşkanı Esad ülkesinde mevzi kaybettikçe, bölgede oluşan boşluğu IŞİD ve İran doldurmasını muhaliflerle temas kurmayı bir fırsat olarak görmüştür. Bunun da ötesinde Başbakan Netanyahu’nun 2019 yılında açıkladığı üzere son yıllarda İsrail, Suriye’de bazı nokta atışı askeri operasyonlar da yapmıştır. Örneğin İsrail Savunma Güçleri, Nisan 2017’de (Paton, 2017), Eylül 2018’de (Ghassani, 2018) ve Ocak 2019’da (Ahronheim vd., 2019) Şam Uluslararası Havaalanı ve yakınlarında İran’a ait olduğunu öne sürdükleri silah depolarını bombalamıştır. Ancak hem uluslararası basında hem de Suriye’de devlet destekli haber sitelerinde İsrail’in bu operasyonların ötesinde hamleleri olduğu öne sürülmüştür.

2017 yılından beri İsrail’in Suriye’deki muhalif gruplarla temasta bulunduğu ve onlara askeri malzeme yardımında bulunduğu ilişkin iddialar ortaya atılmaktaydı. Dahası bu takvimden de önce Suriye rejimi İsrail’in muhaliflere silah verdiğine ilişkin raporlar hazırlamaktaydı. Örneğin 2013 yılında Suriye devlet kanalı olan SANA haber ajansının aktardığına göre, rejim güçleri İdlib yakınlarında ellerinde İsrail yapımı silahlar olan muhalifleri yakalamıştı. Aynı yıl Hizbullah’a ait El-Manar televizyon kanalı Suriye savaş bölgesinde İsrail’e ait mühimmatların bulunduğunu açıklamış ve bu haber sitesi tarafından hazırlanan raporda İsrail’in muhaliflere doğrudan yardım ettiği iddia edilmiştir (Winer, 2013). O dönem İsrailli bürokratlar bu söylemleri reddetmekteydi ve dahası Cumhurbaşkanı Esad’ın amacının ülkesindeki muhalifleri İsrail’in işbirlikçileri olarak yani Araplar arasında popüler bir söylem

olan “Siyonistlerle iş birliği yapan hainler” olarak etiketlemek ve onları Suriye halkı nezdinde itibarsızlaştırmak isteği olarak yorumlamıştı (Gross, 2019). İsrail devleti kendisine yöneltilen bu ithamlar hakkında bir açıklama yapmaz iken, uluslararası basın kuruluşları iddiaların yoğunlaştığı yere, Suriye'nin güneyine gidip, muhalif gruplarla temasta bulunmaya ve onların açıklamalarına yer vermeye başladı.

Örneğin The Wall Street Journal'da Rory Jones imzasıyla yayınlanan bir haberde İsrail ordusunun Suriye'deki muhalif grupların askeri komutanları ile iletişim halinde olduğu, hatta İsrail'in bazı muhalif komutanların maaşını ödediği, askeri mühimmat ve silah satın almalarına yardım ettiği ve İsrail'in bu tür operasyonlar ve yardımlar için ek bir bütçesinin olduğu öne sürülmüştür. Yazıda Suriyeli muhaliflerle görüşmeler yapıldığı belirtilmiş ve onlardan 2013 yılından beri İsrail'in iç savaşta yaralanan Suriyelilere sağlık hizmeti sunup, insani yardım malzemesi götürdüğü ve ülkenin sınıra yakın olan muhalif grupları finanse ettiği bilgisinin alındığı belirtilmiştir. Jones yazısında Golan Şövalyelerinden Moatasem el-Golani ile görüştiklerini ve onun; “İsrail kahramanca yanımızda durdu. Eğer onların yardımları olmasaydı, hayatta kalamazdık.” dediğini aktarmıştır (Jones, 2017).

2018 yılında Foreign Policy'de Elizabeth Tsurkov imzasıyla yayımlanan bir başka yazıda yine Suriye'nin güneyinde bir grup muhalif ile görüşme yapıldığı belirtilerek, onlardan edinilen bilgiler paylaşılmıştır. Yazıda İsrail'in Suriye'nin güneyinde en az 12 muhalif grubu silahlandığı ve finanse ettiği belirtilmiştir. Hatta İsrail'in 2013 yılından beri Kunetra ve Dara'da bulunan muhaliflere destek olduğu öne sürülmüştür. Tsurkov, İsrail'in bu şekilde davranmasının nedeninin ülke sınırına gelen İŞİD militanlarından kurtulmak ve İran destekli grupların bu hattı kontrol etmelerini engellemek olduğunu yazmıştır. Yazıda öne sürülen iddialardan birkaçı ise şöyledir; İsrail muhalifler adına savaşanların her birine aylık 75 dolar maaş vermektedir, bu grupların Suriye karaborsasından silah temin edebilmeleri için onlara ek ödemeler yapmaktadır ve bu gruplara makineler tüfekler ve nakliye araçları gibi onlar için stratejik olan malzeme tedarikinde bulunmaktadır. Bu bilgileri muhaliflerden aldıklarını vurgulamayı ihmal etmeyen Tsurkov, İsrail'den açık yardım gören bu gruplarda ayrıca Cumhurbaşkanı Esad onlara saldırırsa, İsrail'in onların yanında yer

olarak, duruma müdahale edeceği yönünde bir beklentilerinin oluştuğuna da dikkat çekmiştir. Ancak muhalifler bu hususta yanılmıştır çünkü Rus hava gücü tarafından desteklenen rejim kuvvetleri 2018 yazında muhaliflerin olduğu bölgeye operasyon yaptığında, İsrail duruma müdahale etmemiştir. Tsurkov'un yazısında belirttiğine göre bu yaşananların ardından muhalifler; "Bu unutmayacağımız bir derstir. İsrail insanlığı umursamıyor. Onun ilgilendiği tek şey kendi çıkarları." demiştir (Tsurkov, 2018).

Bu iki yazının dışında İsrail basınından Haaretz'de 2019 yılında benzer bir yazı kaleme alınmış ve İsrail'in Suriyeli muhaliflere olan desteğinden söz edilmiştir. Daniel Levy imzasıyla yayımlanan yazıda İsrail Savunma Güçleri Başkanı Gadi Eizenkot'un görev süresinin bitimine az bir süre kala İngiliz Sunday Times'a verdiği bir röportajda yaptığı açıklamaya da yer verilmiştir (Levy, 2019). İsrail basını aslında bu konu hakkında yayın yapmamaya özen gösterirken, ülkede üst düzey yetkili olan İsrail Savunma Güçleri Başkanı bu iddiaların kısmen doğru olduğundan söz edince, durum değişmiştir.

Başkan Eizenkot o döneme kadar sessiz kalınan konu hakkında çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur. Başkan Eizenkot İsrail'in Golan Tepeleri'nde rejim karşıtı muhalif gruplara kendilerini koruyabilmeleri için hafif silahlar verdiğini söylemiştir. Bu açıklama kritik önemdedir zira İsrail kendisine daha önce yöneltilen bu iddiaları reddetmiş ve Golan Tepeleri'nde hep insani yardımda bulunarak sağlık hizmeti sunduklarını açıklamıştır. Başkan Eizenkot 2017 yılından beri İsrail'in İran'ın Suriye'de inşa ettiği tesisleri bombaladığını da söylemiştir. Bu tarihten beri radarın altında uçuş yaparak her hafta düzenli saldırıya geçtiklerini söyleyen Genelkurmay Başkanı, İsrail'in bu operasyonları ile ilgili o zamana kadar herhangi olarak bir açıklama yapmadığını da sözlerine eklemiştir (Pfeffer, 2019). Böylelikle İsrail'de ilk defa üst düzey askeri yetkili 2017 yılından beri İsrail'in Suriye İç Savaşı'nda tarafsız olmadığını ve muhalifleri destekleyerek bir pozisyon aldığını resmen açıklamıştır.

Öte yandan Genelkurmay Başkanı Eizenkot, bir İsrail televizyon kanalına verdiği röportajda da İran'ın Suriye'de bir askeri altyapı inşa ederek, yeni bir cephe açmaya çalıştığını ve İsrail'in buna izin vermeyerek, aslında 2017'den beri Suriye'de ve hatta başka ülkelerde de

İsrail'in güvenliğini sağlamak amacıyla nokta atışı askeri operasyonlar yaptıklarını açıklamıştır (Fırat, 2019).

Hem Genelkurmay Başkanı'nun bu açıklamaları hem de Başbakan Netanyahu'nun ülkesinin Şam Uluslararası Hava alanını bombaladığını kabul etmesi, İsrail'in Suriye siyasetindeki pozisyonunu göstermekten artık çekinmediğini ve İran'a karşı Suriye'deki tavrını ortaya koymaya başladığını göstermektedir. İsrail artık İran söz konusu olduğunda Suriye'de ciddi adımlar atmaktadır ve sınırındaki bir ülkenin doğrudan İran kontrolüne geçmesini engellemeye yönelik her türlü hamleyi yapabileceğini de belirtmektedir. Üstelik İsrail, Rusya ile ilişkilerinin gerilmesi pahasına bunu yapmaktadır. Bu haliyle de İsrail'in artık Suriye İç Savaşı'nda tarafsız kaldığı ve savaşa müdahil olmadığı söylenememektedir. İsrail'in hedefi İran'ın Suriye'deki askeri varlığını sonlandırmaktır.

İsrail devleti ilerleyen süreçte Suriye'de bulunan Kudüs Gücü üslerine ve Hizbullah gruplarının üslendiği mevzilere hava operasyonlarını arttırmıştır ve Rusya'nın Suriye'ye verdiği S-300 hava savunma sisteminin aktif çalışır bir pozisyonda olmaması İsrail'in bu operasyonlarını kolaylaştırmıştır. İsrail bir yandan Suriye topraklarında hava operasyonları yaparken, bir yandan da Cumhurbaşkanı Esad'ı İran ile geliştirdiği ilişki yüzünden uyarmaya da devam etmiştir. Ancak Suriye rejimi, İsrail'in uyarılarının aksine İran ile özellikle askeri alanda iş birliğini geliştirmeye devam etmektedir. Hatta İran Genelkurmay Başkanı Muhammed Bakırî'nin 7 Temmuz 2020'de Suriye'ye yaptığı resmi ziyarette taraflar arasında yeni bir askeri ve güvenlik alanlarında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Suriye rejimi Rusya ile ilişkilerini istediği seyirde tutamadığında yanında hiç olmazsa İran'ın olmasını istediği için, ABD ve İsrail'in baskılarına rağmen bu ülke ile ilişkilerini iyi seviyede tutmaya devam etmektedir (Abdulmecid, 2020).

Sonuç

Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal olaylar Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde yeni tür bir toplumsal hareket başlatmıştır. Bu hareketlerin yayılması ve hızlanmasında etken olan faktörler arasında bölge ülkelerinin ortak sorunları olan gelir dağılımındaki eşitsizlik, geniş halk yığınlarının siyasal sistemden dışlanmaları ve kendilerini siyasal

yapının bir parçası olarak görmemeleri gibi etkenler yer almaktadır. Ancak büyük umutlarla başlayan bu eylemler, aslında hiçbir bölge ülkesinde tam anlamıyla bir dönüşümün yaşanmasını sağlamamış, aksine Suriye’de olduğu gibi uzun yıllar süren iç karışıklıklara zemin hazırlamıştır.

1987’de başlayan İntifada hareketleri ile sivil itaatsizlik eylemleriyle uzun yıllardan beri uğraşan İsrail, Arap Baharı olaylarının başlamasıyla birlikte bu defa komşusu olan ülkelerde yaşanan sorunlardan kaynaklanan güvenlik krizi ile karşı karşıya kalmıştır. İsrail, hem Filistin halkının bu süreçten etkilenmesinden korktuğundan, hem de içte yaşadığı ekonomik kriz yüzünden bunalmakta olan kendi halkının da olayların tesirinde kalmasından endişe ettiğinden olayların ilk aşamasında sessizce gelişmeleri izlemiştir. Ancak Başbakan Netanyahu 2011 yılından itibaren bir yandan da bu olaylara olumlu yaklaşımaması gerektiği ve sürecin sanıldığı gibi işlemeyebileceği hakkında uyarılarda bulunmuştur. İsrail, aslında sürecin başından beri olayların sıradan bir demokratik hak talebi meselesi olmadığına dikkat çekmeye çalışmıştır.

Suriye’deki protestolar bir iç savaşa dönüşüp, ülkede oluşan istikrarsızlığı ve güç boşluğunu IŞİD gibi radikal örgütler ya da İran ve Hizbullah gibi İsrail’in düşmanları doldurmaya başlayınca, İsrail buna müsaade etmeyeceğini göstermek için çeşitli adımlar atmıştır. İsrail’in güncellenmiş Suriye politikası; Hizbullah ve Kudüs Gücü gruplarının Suriye’de inşa etmeye çalıştığı askeri tesisleri ortadan kaldırmak, İran’ın Hizbullah’a silah transferini engellemek ve Suriye rejiminin Golan Tepelerini geri almaya yönelik eylemlerini boşa çıkartmak için bu alanda bulunan muhalifleri desteklemek ancak bunu uluslararası toplumun öğrenmesini engelleyerek yapmak olmuştur. Ancak bilginin gittikçe küreselleşmesi ve İsrail’in muhalif gruplarla ilişkilerinin çeşitli haber sitelerinde dillendirilmesiyle birlikte İsrail, Suriye İç Savaşı’na yönelik tavrını net bir şekilde ortaya koymaya başlamış ancak geçmiş hakkında yorum yapmaksızın bunu gerçekleştirmeye özen göstermiştir.

Suriye’de devam etmekte olan istikrarsızlığın ne zaman, hangi koşullarda sona ereceği belirsizdir ancak İsrail son yıllarda kendi iç siyasetinde de sıkıntılar ve siyasal çalkantılar yaşamaktadır. Bu nedenle hedefi Suriye’de kendi çıkarlarına en uygun olacak gelişmelerin yaşanmasını sağlamak ve bu alanda oluşan istikrarsızlığın kendi

topraklarını etkilemesini engellemektir. İsraili bürokratlar Suriye politikalarına ilişkin resmi bir açıklama yapmaktan kaçınırsalar da, İsrail yıllar içerisinde alanda bulunan farklı aktörleri destekleyerek, aslında sanıldığı gibi Suriye İç Savaşı'nda tarafsız kalmamıştır. Dolayısıyla İsrail, Suriye'de yıllar içerisinde karşısına çıkan olasılıkları hep hesaplamış, fırsatları ise değerlendirmeye çalışmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Israel's Approach to The Arab Spring and Its
Position Towards The Syria Civil War**

*

Pınar Özden Cankara
Bilecik Şeyh Edebali University

The events that took place in Tunisia in the last month of 2010 affected not only the North African countries but also the Middle East. The Arab Spring, which turned into a new kind of social movement, upset all the balances in the Middle East. When the terrorist organization ISIS started to fill the instability in the region, all the regional countries had to review their security policies.

Israel also has to develop new security strategies because of the destabilization of its neighbors during the Arab Spring and the increase of ISIS's dominance in the area. Therefore, unlike some Western countries, Israel did not interpret the Arab Spring process as a struggle for rights in the field of democracy. For this reason, Israel has approached the issue cautiously since the beginning of the events and had to make process analysis.

First of all, Israel became concerned about the possibility that the Palestinian groups with which it was already in conflict would increase their actions due to the Arab Spring. On the other hand, Prime Minister Benjamin Netanyahu was concerned that his own people would be affected by the discourses of "freedom and equality", as there were economic crises and political instability in his country for a while. Although Israel sees itself as the only democratic country in the Middle East, the rhetoric of the Arab Spring was also found dangerous in terms of domestic security, since the coalition governments formed were unstable. However, despite these possibilities, Israel preferred to deal with the Arab Spring in general with the problems it created in foreign policy.

The spread of the events to Egypt and Syria, which are neighbors, caused Israel to develop a strategy. The abolition of the Hosni Mubarak regime in Egypt and the election of Mohammed Morsi from the Muslim

Brotherhood Organization, which has an Islamist identity, increased Israel's concern about the Arab Spring developments. On the other hand, when the public protest in Syria turned into a civil war involving different groups and ISIS made a move from Iraq to Syria, Israel reviewed its options.

While Israel has not seen Egypt as a threat to itself since the Camp David process, the fact that an Islamist group came to power in the country has changed this situation. On the other hand, Israel's relations with the Bashar Assad regime in Syria are not friendly, unlike Egypt during the Mubarak era, but the new developments in this country have radically changed Israel's perception of Bashar Assad. As Syria was dragged into instability, Hezbollah and Iran started to take positions in this country. With Israel holding the Golan Heights, the engagement of Hezbollah and Iran, its biggest enemies in the region, to the Syrian Civil War was the last thing Israel expected to happen. If President Assad is overthrown from political power, the issue of who will try to claim Syrian lands has turned into a new security threat for Israel. The possible fragmentation scenarios of Syria were such a development that would endanger the Golan Heights, the buffer zone between Syria and Israel.

Israel calculated all possible scenarios in the Syrian Civil War and shaped its Syria policy according to these possibilities. In the early years of the events, Israel thought; Was the overthrow of Bashar Assad a development in favor of Israel? Israel would never want a strong Syrian state to be right next to it and lay claim to the Golan Heights. The Arab Spring was breaking the power of President Assad. Instead of a strong and integrated Syria under President Assad, it was calculated how it would be for Israel to have new states divided into micro-states, unstable and even economically dependent on foreign countries. Israel worried about the possibility of radical terrorist organizations such as ISIS establishing a state in a region close to its border in such a possibility. In fact, since the possibility of establishing a small Alawite state on Syrian territory would be a development that would increase Iran's regional influence, Israel concluded that the possibility of the division of Syria would pose a greater danger to itself.

As the civil war in Syria intensified over the years and events moved towards the Golan Heights, Israel thought that it was an inadequate

policy to stand aside and just assess the situation. In 2016, Israel launched the “Operation Good Neighborhood”, striving to deliver humanitarian aid to Syrian civilians. Thus Israel's humanitarian aid operations began. Moreover, as refugees from Syria arrived in the Golan Heights, Prime Minister Netanyahu focused on underlining that this area is Israeli territory and ensuring that the population structure in the region is not deteriorated.

By 2017, Israel reviewed the situation in Syria. Iran's supply of weapons to Hezbollah and Israel's detection, the Russian Federation's placing of S-300 air defense missiles on Syrian territory, and the possibility of Islamist groups gaining ground in the country led Israel to prefer Bashar Assad to unknown scenarios. Israel has also increased its accusations against Iran. In 2019, Prime Minister Benjamin Netanyahu announced that his country was conducting pinpoint military operations in Syria. Although Israeli bureaucrats say that they have been neutral and out of conflict in the Syrian civil war since the beginning of the events, they have made critical moves to establish the security of their country, and in fact, they have not remained neutral in this long-term problem.

Kaynakça / References

- Abdulmecid, M. (2020). İran Genelkurmay Başkanı'nın Suriye Ziyareti. *İran Araştırmaları Merkezi*. 03 Kasım 2020 tarihinde <https://iramcenter.org/iran-genelkurmay-baskaninin-suriye-ziyareti/> adresinden erişildi.
- Ahronheim, A. (2018). IDF: Israel Will not open borders to Syrians, humanitarian aid to continue. *The Jerusalem Post*, 20 Eylül 2020 tarihinde <https://www.jpost.com/middle-east/idf-israel-will-not-open-borders-to-syrians-humanitarian-aid-to-continue-561176> adresinden erişildi.
- Ahronheim, A., Frantzman, S. J., Jaffe-Hoffman, M. (2019). IDF Destroys Iranian Weapons, Military Sites in Predawn Attack on Syria, *The Jerusalem Post*, 3 Ekim 2020 tarihinde <https://www.jpost.com/israel-news/report-idf-is-attacking-iranian-targets-in-syria-578087>, adresinde erişildi.

- Anadolu Ajansı. (2015). Israel prefers 'devil we know' in Syria: Analysts. 30 Ekim 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/en/analysis-news/israel-prefers-devil-we-know-in-syria-analysts/490981> adresinden erişildi.
- Aran, A. ve Fleischmann, L. (2019). Framing and Foreign Policy-Israel's Response to the Arab Uprisings. *International Studies Review* 21(4):614–39. doi: 10.1093/isr/viy055.
- Azoulay, M. (2013). The Devil We Know Revisited: Israeli Thinking on the Future of the Assad Regime. *The Institute for National Security Studies (INSS) Insights* (427). 15 Eylül 2020 tarihinde <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/series.html/136092> adresinden erişildi.
- Bachner, M. (2018). "Israeli Communities Collect Toys, Candy, Clothes for Syrian Refugees", *The Times of Israel*, 21 Eylül 2020 tarihinde <https://www.timesofisrael.com/israeli-communities-collect-toys-candy-clothes-for-syrian-refugees/> adresinden erişildi.
- Balmer, C. (2012). "Israel Hits Syrian Artillery That Fired on Golan". *Reuters*. 25 Eylül 2020 tarihinde <https://in.reuters.com/article/us-syria-crisis-golan-tank/israel-hits-syrian-artillery-that-fired-on-golan-idUSBRE8AB12N20121112> adresinden erişildi.
- Barak, R. (2011). Netanyahu: Arab Spring Pushing Mideast Backward, Not Forward. *Haaretz*. 01 Eylül 2020 tarihinde <https://www.haaretz.com/1.5212736> adresinden erişildi.
- BBC News. (2013). Esad'dan İsrail'e Hava Saldırısı ve Golan Uyarısı. 29 Eylül 2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130531_esad_almanar adresinden erişildi.
- Boyras, T. A. (2019). İşgal Altındaki Golan Tepeleri İsrail İçin Neden Önemli?, *Anadolu Ajansı*. 22 Eylül 2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isgal-altindaki-golan-tepeleri-israil-icin-neden-onemli/1425457> adresinden erişildi.
- Byman, D. (2011). Israel's pessimistic view of the Arab spring. *Washington Quarterly* 34(3):123–36. doi: 10.1080/0163660X.2011.588139.
- Chubin, S. (2012). Iran and the Arab Spring: Ascendancy Frustrated. *Gulf Research Center Gulf Papers*.

- Craggs Mersinoglu, Y. (2019). Israel in the Golan Heights-a Timeline. *Financial Times*. 25 Eylül 2020 tarihinde <https://www.ft.com/content/8b1a72c2-4c8e-11e9-8b7f-d49067e0f50d> adresinden erişildi.
- Fırat, E. (2019). İsrail Genelkurmay Eizenkot: Suriye ve başka ülkelerde binlerce hedefe saldırı düzenledik. *Anadolu Ajansı*. 02 Kasım 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-genelkurmay-eizenkot-suriye-ve-baska-ulkelerde-binlerce-hedefe-saldiri-duzenledik/1363157> adresinden erişildi.
- Ghassani, O. (2018). Israel Bombs Iranian Weapons-Loaded Aircraft in Syria, Anadolu Ajansı, 13 Ekim 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-bombs-iranian-weapons-loaded-aircraft-in-syria/1255914> adresinden erişildi.
- Gross, J. A. (2019). IDF Chief Finally Acknowledges That Israel Supplied Weapons To Syrian Rebels. *The Times of Israel*. 05 Ekim 2020 tarihinde <https://www.timesofisrael.com/idf-chief-acknowledges-long-claimed-weapons-supply-to-syrian-rebels/> adresinden erişildi.
- Hexel, R. (2011). Brilliant Rhetoric devoid of Political Substance Netanyahu's Speech on Capitol Hill. *Friedrich Ebert Stiftung Policy Paper*., 25 Ağustos 2020 tarihinde <https://library.fes.de/pdf-files/iez/08180.pdf> adresinden erişildi.
- Israel Defence Forces. (2017). Operation Good Neighbours. 20 Eylül 2020 tarihinde <https://www.idf.il/en/minisites/operation-good-neighbor/operation-good-neighbor-inside-the-idf-s-effort-to-provide-aid-to-syria> adresinden erişildi.
- Israel Ministry of Foreign Affairs. (2011). PM Netanyahu Addresses the Knesset: The Situation in Egypt. 24 Ağustos 2020 tarihinde https://mfa.gov.il/mfa/pressroom/2011/pages/pm_netanyahu_addresses_knesset_situation_egypt_2-feb-2011.aspx adresinden erişildi.
- Jaspal, R. (y.y.). Representing the Arab Spring in the Iranian Press: Islamic Awakening or Foreign-Sponsored Terror? *Politics, Groups, and Identities* 2(3):422–42. doi: 10.1080/21565503.2014.925814.
- Jones, R. (2017). Israel Gives Secret Aid to Syrian Rebels. *The Wall Street Journal*. 01 Kasım 2020 tarihinde <https://www.wsj.com/articles/israel-gives-secret-aid-to-syrian-rebels-1497813430> adresinden erişildi.

- Katz, Y. (2011). For All His Faults, Assad is The Devil We Know. *Jerusalem Post*. 16 Eylül 2020 tarihinde <https://www.jpost.com/middle-east/for-all-his-faults-assad-is-the-devil-we-know>, adresinden erişildi.
- Levy, D. (2019). Israel Just Admitted Arming anti-Assad Syrian Rebels. Big Mistake. *Haaretz*. 02 Kasım 2020 tarihinde <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israel-just-admitted-arming-anti-assad-syrian-rebels-big-mistake-1.6894850> adresinden erişildi.
- Office of Supreme Leader. (2012). Supreme Leader's Message Condemning Anti-Islam Film. 01 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.leader.ir/en/content/9842/Supreme-Leader's-Message-Condemning-Anti-Islam-Film> adresinden erişildi.
- Paton, C. (2017). Israeli Strike Hits Iranian Arms Depot Near Damascus Airport, *Newsweek*, 3 Ekim 2020 tarihinde <https://www.newsweek.com/israeli-strike-hits-iranian-arms-depot-near-damascus-airport-causing-huge-590607> adresinden erişildi.
- Pfeffer, A. (2019). Smash the bases, spare the men-Israel's invisible war in Syria. *The Times*. 03 Kasım 2020 tarihinde <https://www.thetimes.co.uk/article/pummel-the-bases-miss-the-men-israel-s-invisible-war-in-syria-xpnl6khr8> adresinden erişildi.
- Ravid, B. (2017). Israel Struck Hezbollah Targets in Syria Dozens of Times, Netanyahu Reveals in Hot-mic Remarks. *Haaretz*. 30 Eylül 2020 tarihinde <https://www.haaretz.com/israel-news/netanyahu-israel-struck-hezbollah-targets-in-syria-dozens-of-times-1.5431227> adresinden erişildi.
- Sherwood, H.. (2011). Binyamin Netanyahu attacks Arab Spring Uprisings. *The Guardian*. Tarihinde 05 Eylül 2020 (<https://www.theguardian.com/world/2011/nov/24/israel-netanyahu-attacks-arab-spring>).
- Sherwood, H. (2012). Israel Fires Into Syria for Second Day. *The Guardian*. 24 Eylül 2020 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2012/nov/12/israel-fires-syria-second-day> adresinden erişildi.
- Tahhan, Z. (2017). Why does Israel keep attacking Syria? *Al Jazeera*. 30 Eylül 2020 tarihinde <https://www.aljazeera.com/features/2017/10/23/why-does-israel-keep-attacking-syria> adresinden erişildi.

- The White House. (2011). Remarks by the President on the Middle East and North Africa. 25 Ağustos 2020 tarihinde <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-africa> adresinden erişildi.
- Tsurkov, E. (2018). Inside Israel's Secret Program to Back Syrian Rebels. *Foreign Policy*. 01 Kasım 2020 tarihinde <https://foreignpolicy.com/2018/09/06/in-secret-program-israel-armed-and-funded-rebel-groups-in-southern-syria/> adresinden erişildi.
- Tür, Ö. (2015). Israel and the Syrian Crisis: Between Keeping the Status Quo and Demanding Change. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1(1), 85–103.
- United Nations Disengagement Observer Force. (y.y.). Background. 23 Eylül 2020 tarihinde <https://undof.unmissions.org/background> adresinden erişildi.
- Winer, S. (2013). Syria Says it Captured Israeli Weapons From Rebels. *Times of Israel*. 02 Kasım 2020 tarihinde <https://www.timesofisrael.com/syria-says-it-captured-israeli-weapons-from-rebels/> adresinden erişildi.
- Yacoubian, M. (2020). Syria Timeline: Since the Uprising Against Assad. *United States Institute of Peace*. 01 Ekim 2020 tarihinde <https://www.usip.org/publications/2020/07/syria-timeline-uprising-against-assad> adresinden erişildi.
- Zacharia, J. (y.y.) Israel Wary of Transition in Egypt, Concerned About Regional Stability. *The Washington Post*. 30 Ağustos 2020 tarihinde https://www.washingtonpost.com/national/israelworries-about-peace-amid-regional-tumult/2011/02/01/ABZtFbE_story.html adresinden erişildi.
- y.a.y. (2011). Barack Obama Joint Remarks to the Press Following Bilateral Meeting. 30 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.americanrhetoric.com/speeches/PDFFiles/BarackObamaandBenyaminNetanyahuJointRemarks.pdf> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özden-Cankara, Ö. (2021). İsrail'in Arap Baharı'na yaklaşımı ve Suriye iç savaşı'na yönelik pozisyonu. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5657-5685. DOI: 10.26466/opus.826966

İşyeri Mutluluğu: Bir Kavram İncelemesi

DOI: 10.26466/opus.883377

*

Tuğba Erhan*

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üni., İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Isparta/Türkiye
E-Posta: tugbaerhan@sdu.edu.tr ORCID: [0000-0002-5697-490X](https://orcid.org/0000-0002-5697-490X)

Öz

Çalışan bireyler hayatlarının büyük bir çoğunluğunu işyerinde geçirmektedir. Dolayısıyla işyerinde yaşadıkları olaylar bireylerin işyeri dışındaki yaşamlarını da doğrudan etkileyebilmektedir. Bireyler çalıştıkları işyerlerinde mutlu hissettikleri zaman bu durum çalışanların örgüt için verimliliklerini arttıracak ayrıca işyeri dışında geçirdikleri zamanlarında da iyi oluş ve yaşam tatmini düzeylerini de geliştirebilecektir. Günümüz örgütlerinin çoğu işyeri mutluluğu yüksek çalışanları sayesinde daha sürdürülebilir bir üretkenliğe sahip olabileceklerinin farkındadır. Ancak bu farkındalığın işyerindeki bireylerin mutluluklarını nasıl arttırabileceği konusundaki faktörlerin yalnızca incelenmesi değil aynı zamanda düzenli bir şekilde uygulanması da önemlidir. İşyeri mutluluğu kavramı pozitif psikoloji disiplininin uğraş alanında sıklıkla incelenmekte iken aynı zamanda yönetim ve örgütsel davranış alanında da araştırılmaya devam etmektedir. Çıkış noktası temel mutluluk olan işyeri mutluluğu kavramı teorik olarak pozitif psikolojinin öncüsü Martin Seligman'ın mutluluğun esaslarını ortaya koyduğu çalışmalarıyla da güçlenmiştir. Bireylerin genel mutluluk düzeyi iş yaşamlarına da yansımaktadır. Dolayısıyla birey iş ve yaşam arasındaki dengeyi sahip olduğu olumlu duygular ile daha kolay sağlayabilecektir. Bu sebeple, örgütler de işyerinde geçirdikleri zamanın fazlalığını göz önünde bulundurarak motivasyonu yüksek çalışanlara sahip olmak için işyeri mutluluğunun nasıl arttırılabileceği konusunda çaba göstermektedir. Bu çabanın sonucu olarak hem bireysel hem örgütsel olumlu iş çıktıları elde etmek mümkündür. Bu çalışma ile işyeri mutluluğunun hem örgüt çalışanları hem de örgütler açısından önemini kavramsal bir şekilde öncül ve ardıl faktörler ile ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, İşyeri Mutluluğu, İş Çıktıları, Öncüller, Ardıllar.

Workplace Happiness: A Concept Analysis

*

Abstract

Working individuals spend most of their lives at work. Thus, events experienced in the workplace can directly influence the individuals' lives outside the workplace. When individuals feel happy in the workplace, this will increase the productivity of the employees for the organization and also improve their well-being and life satisfaction levels during the times spent outside the workplace. Most of today's organizations are aware of having employees with high workplace happiness will have more sustainable productivity. However, it is important not only to examine the factors on how to increase the workplace happiness of the individuals but also to apply them on a regular basis. While the concept of workplace happiness is frequently examined in the field of positive psychology discipline, it also continues to be investigated in the field of management and organizational behavior. Based on general happiness, the term "workplace happiness" has been strengthened theoretically with the studies of the pioneer of positive psychology Martin Seligman who put forward the principles of happiness. The general happiness level of individuals has reflections on their work life. Therefore, the individual will be able to achieve the balance between work and life more easily with his/her positive emotions. For this reason, organizations strive on how to increase workplace happiness in order to have highly motivated employees, taking into account the amount of time they spend in the workplace. As a result of this effort, it is possible to obtain positive work outcomes both for individual and organizational level. In this study, it is aimed to reveal the importance of the term workplace happiness for both the employees and organizations by reviewing the term with its antecedents and consequences factors.

Keywords: *Happiness, Workplace Happiness, Positive Work Outcomes, Antecedents, Consequences*

Giriş

Mutluluk kavramı pozitif psikoloji değişkenleri arasında sıkça kullanılan insan davranışlarının güçlü yanlarının beslenerek nasıl daha iyi açıklanabileceği yönünde araştırmalar ile gündeme gelmektedir. Uzun zamandır pozitif psikoloji ve son yıllarda örgütsel davranış ve yönetim disiplinlerinin de incelediği bu kavram bireylerin davranışlarının, çabalarının ve emeklerinin sonrasında varmak istedikleri nihai durak olarak da belirtilebilir. Bireyler yaşamları süresince birbirinden farklı hedefler peşinde koşabilir. Ancak farklı hedef türleri şeklinde de olsa örneğin bir hedefin gerçekleşmesi diğer bir hedefin gerçekleşmesine bağlı olsa, tek bir hedef takibi ya da aynı anda birden fazla hedef takibi de olsa (Locke ve Latham, 1990) sonucunda söz konusu hedeflerin gerçekleşmesi durumunda bireyler mutluluğu yakalayacakları kanısındadır. Pozitif psikolojinin olumlu değişkenler sıralamasında mutluluk kavramı çoğu zaman bireylerin hayatlarının bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerini (Diener, 2000) ifade eden öznel iyi oluş/iyilik hali (subjective well-being) kavramı ile bağdaştırılmaktadır (Luthans, 2002; Diener, 2000). Bahsi geçen “öznel” kelimesi burada bireylere “mutlu ol” denildiğinde olamayabileceklerini, dolayısıyla hem mutluluğun bireyden bireye farklılaştığını hem de Aristoteles’in ifadesiyle mutluluğun bir erdem (virtue) olduğunun altını bir kez daha çizmektedir (Myers ve Diener, 1995).

Tarihsel akışta kökeni eskilere dayanan pozitif psikolojinin kurucusu olarak kabul gören Martin Seligman (2002); bireylerin baş etmekte zorlandığı olumsuz duygu durumlarının esasen bireylerin güçlü yanlarının öne çıkarılarak azalacağını hatta kaybolacağını ifade etmektedir. Öte yandan Seligman (2002); Gerçek mutluluk (Authentic Happiness) isimli kitabında, bireylerin olumlu duygulara yönlendirilmeleri konusuna ve bu olumlu duyguları tecrübe etme sıklıklarının artırılmasına/geliştirilmesine yönelik ifadelerinde, tüm ilişkilerin temelinde olumlu duygulara sahip olmanın yer aldığını ve aynı zamanda bu duyguları açığa çıkarmanın da önemli olduğuna dikkat çekmektedir.

Bireylerin nasıl mutlu oldukları ve hangi mutluluk kaynaklarından beslendikleri farklılaşabilmektedir. Mutluluk yönelimlerinin bir kısmını

hayattan zevk almak şeklinde amaç edinen bireylerin yanı sıra bazı bireyler mutluluğu “anlam arayışı” olarak da algılayabilmektedir (Peterson vd., 2005). Bu anlam arayışı Seligman (2002)’in gerçek mutluluk modelinde yer alan keyifli hayat, hayata bağlılık ve anlamlı hayat gibi üç mutluluk türü ile de örtüşmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalar mutluluk kavramının işyeri kökenli olduğunun önemini vurgulayarak mutlu çalışanlara sahip olmanın örgüt adına özellikle üretkenlik artışı gibi olumlu iş sonuçları sağladığını ortaya koymaktadır (Wright ve Staw, 1999; Gregory, 2011). Sözü edilen örgütsel iş çıktılarının oluşumunda bireylerin mutluluk düzeylerinin davranışlarına da olumlu yansımaları olduğu ifade edilmiştir (Joo ve Lee, 2017). Dolayısıyla bu olumlu duygunun geliştirilmesi aynı zamanda uzun süreli olması örgütsel davranış ve yönetim disiplinlerinde de mutluluk üzerine yapılan çalışmaların artışına sebep olmuştur (Chimento, 2007; Abraham, 2015; Bani-Melhem vd., 2018).

İşyeri mutluluğu ile ilgili çalışmalar ulusal ve uluslararası alan yazında giderek artan bir şekilde araştırılmaktadır. Ancak bütüncül olarak ele alan yerli yazında kavramsal bir çalışmanın yapılmasının ulusal yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Son yirmi yıl içerisinde yapılan çalışmaların odak noktası mutlu çalışanların işyeri verimliliğini arttırdığını yönünde sonuçları ortaya koymaktadır (Wright ve Staw, 1999; Judge vd., 2001; Quick ve Quick, 2004).

Anahtar kelimeler tekniği (Köroğlu, 2015: 64) kullanılarak yapılan bu çalışmada ilk olarak kavramın tanımı ve teorik temelleri ele alınmıştır. İlerleyen bölümlerde kavramın boyutlandırılması, öncül ve ardılları ile işyeri mutluluğunun örgütler açısından önemi ve nasıl geliştirilebileceği üzerine öneriler ile tamamlanmıştır.

İşyeri Mutluluğunun Kavramsal Çerçevesi

a. İşyeri Mutluluğu Kavramı ve Teorik Alt Yapısı

Olumlu duyguların inşa edilmesi, geliştirilmesi ve nihai amaç olarak elde edilmesi amaçlanan mutluluk kavramı çoğu bireyin peşinde koştuğu bir duygu halidir. Karşılaşılan durumların algılanma biçimi, kişilik özelliği, tutumlar ve içsel ya da dışsal pekiştireçler ile şekillenen mutluluğu

yaşama/hissetme sonucu hayattan, sosyal çevreden ve sahip olunan işlerden elde edilen tatmin düzeyi bireyden bireye değişiklik gösterebilmektedir. Hayatta kalmak, daha iyi bir yaşam standardına sahip olmak ya da mesleğe duyulan bağlılık gibi çeşitli sebeplerle bireyler çalıştıkları işlerini sürdürmeye çaba göstermektedir. Özellikle son yılların küresel krizlerinin her alanda zorlaştırdığı refah yaşam sürme süreci giderek daha fazla çalışma saatleri, tatil günlerinin azalması ve ekonomik döngünün içerisinde kalabilme ihtiyacını güçleştirmektedir. Bu güçlükler karşısında bireyler daha çok çalışmakta ve hayatlarının neredeyse tamamını iş yerlerinde geçirmek zorunda kalabilmektedir. Bu yoğun iş temposuna ve bireylerin yaşamlarının büyük bir çoğunluğunu işyerinde geçirdiklerine örnek olarak nüfus yoğunluğunun oldukça kalabalık ve iş gücünün ucuz olduğu Çin'deki çalışma prensibi örnek gösterilmektedir (Zhang, 2020). 996 çalışma rejimi (996 work regime) olarak bilinen, çalışanların sabah 9'dan akşam 9'a ve 6 gün boyunca ek bir ödeme almaksızın çalıştıklarını ifade eden bu sistem sonrası olumsuz iş çıktıları ile karşılaşmak kaçınılmazdır. Ancak küresel bazda üretim zincirinin içerisinde yer alabilme çabası/rekabeti çalışma saatlerinin arttırılmasına ve sonuç olarak işgörenlerin işyerlerinde daha fazla zaman geçirmesine neden olmaktadır. Örgütler işgörenlerin işlerini bırakmalarını ve bu arada oluşacak zaman kaybını maddi bir kayıp olarak değerlendirdikleri için işgörenleri mümkün olduğunca uzun süre işyerinde, örgütsel bağlılıkları yüksek şekilde tutmayı amaçlamaktadır. Örgütler işyerinde mutlu çalışanlara sahip olduklarında aynı zamanda iş performansı yüksek (Fredrickson, 2003) bireyler ortaya çıkacak ve bu durum örgütlere bütünlük bir rekabet avantajı sağlayarak işten ayrılma durumlarını da minimum düzeye düşürecektir. Dolayısıyla, örgütler çalışanlarının hayatlarının göz ardı edilemeyecek bir bölümünü işyerinde geçirdikleri gerçeğinden yola çıkarak güvenli, refah, huzurlu ve değerli hissettiren bir işyeri ortamı oluşturma konusunda çeşitli adımlar atmaktadır. Öte yandan mutlu çalışanların varlığının mutlu örgütler ile direkt olarak bağdaştırılması da (Simmons, 2014) örgüt çalışanlarının işyerinde mutlu hissetmelerinin önemini vurgulamaktadır. Bu duruma ek olarak örgüt çalışanlarının örgütlerine duygusal olarak bağlı hissetmelerinde ve kendilerini değerli hissetmelerinde işyeri ortamındaki mutlu ya da mutsuz duygu durumları önemlidir.

Örgüt çalışanları yalnızca görevleri yerine getirmekle yükümlü iş gücü olarak değil duygusal ve düşünsel algılamaları olan bireyler olduklarını hissettiklerinde çalıştıkları örgüte karşı minnet duygusu geliştirecek ve bu durum iyi oluşlarını/mutluluklarını arttıracaktır (Fredrickson, 1998). Bununla birlikte, zamanlarının büyük çoğunluğunu işyerlerinde geçiren çalışanlar için “işyerleri” olumlu duyguların tecrübe edildiği/yaşandığı ve bu olumlu tecrübelerin etkilerinden fayda elde edilebilmesi açısından paha biçilmez fırsatlar sağlayan ortamlardır (Stairs ve Galpin, 2010).

Edmunds ve Pryce-Jones (2008); iş yeri mutluluğunu bireylerin sahip olduğu kaynakları en iyi şekilde farkındalıkla kullanma ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelme durumu şeklinde tanımlamaktadır.

Mutlu birey çoğunlukla olumlu duyguları yaşayan/tecrübe eden birey olarak tanımlanırken (Boehm ve Lyubomirsky, 2008); Haller ve Hadler (2006, s.172-174); mutluluk kavramını aşağıda belirtilen,

1. Bireylerin değişmeyen kişilik özelliği
2. Tarafsız yaşam sürmenin bir sonucu
3. Bireylerin fayda sağladıkları bir kaynak
4. Diğer bireylerle karşılaştırmanın sonucu oluşan görece tatmin süreçleri
5. Kalıcı ulusal veya kültürel özellik olduğu ifade edilen beş teorik yaklaşım ile açıklamaktadır.

Sözü edilen mutluluk teorilerinin yanı sıra mutluluğun iş performansı ile ilgili olduğunu ileri süren bir çalışma mutlu çalışanlar ile mutsuz çalışanlar arasındaki farkın işyerine yansımalarını ele almaktadır (Cropanzano ve Wright, 2001). Mutlu ve mutsuz çalışanların işyerindeki psikolojik durumlarını ortaya koyan bu çalışmada; mutsuz bireylerin iş ortamında oluşabilecek risklere karşı daha duyarlı, iş arkadaşlarına karşı daha savunmacı ve tedbirli ayrıca daha az iyimser ve daha az özgüvenli olduklarını belirtmektedir. Mutlu çalışanlar ise; iş ortamlarında/çevrelerinde oluşabilecek fırsatlara karşı daha duyarlı, iş arkadaşları ile daha dışa dönük/sosyal ve yardımsever ve son olarak daha fazla iyimser ve öz güvenli olmaktadır (Cropanzano ve Wright, 183- 184: 2001). Sözü edilen mutlu çalışanların mutluluk düzeylerinin etkilerinin belirlenebilmesi ve ölçülebilir olması da örgütlerin çalışanlarının iyi oluş durumları hakkında bilgi edinebilmelerine ışık tutabilecektir.

Martin Seligman (2011) iyi oluş ve çalışanların mutluluklarının ölçülebilir belirli bileşenlerinin olduğunu ileri sürdüğü PERMA modelinde, olumlu duygular, bağlanma, anlam, olumlu ilişkiler ve başarı kavramlarından söz etmektedir. Kavramların baş harflerinin kısaltmalarından oluşan model, bireylerin mutluluklarının tek bir şarta bağlı olmadığını farklı birçok duygu durumunun etkisi ile oluştuğunun altını çizmektedir. Perma modelinin ışık tuttuğu mutluluk kavramının bileşenlerine ek olarak işyeri mutluluğu kavramını farklı teoriler ile birleştirerek açıklamak mümkündür. Olumlu Duyguları Genişletme ve İnşa Etme Teorisi'ne göre (Fredrickson, 2001); bireyler olumlu duygu durumuna sahip olduklarında, düşünce ve bakış açılarında yaratıcılık elde eder ve yeni keşifleri doğrultusunda olumlu ilişkiler kurabilir ve olumlu duygu halinin sürekliliğini kolaylaştırabilirler. Bu teori PERMA modelinin bağlanma bileşeni ile de uyuşmaktadır. Bireyler mutlu hissettiklerinde iş arkadaşları ile dostluk ilişkilerini geliştirebilir ve takım halinde hareket etme duygusu ile mutlu hissedebilirler.

Öte yandan, Öz-Belirleme Teorisi (Ryan ve Deci, 2009; bireylerin iyi oluş hallerinin yüksek olmasını özerklik, yeterlik ve ilişkili olma gibi psikolojik gereksinimler ile açıklamaktadır. Birey bu gereksinimlerini karşılama durumunda bir başka deyişle, işyerinde kendi kararlarını verme konusunda baskı altında hissetmemesi, işleri yerine getirme konusunda kendisini yeterli hissetmesi ve çevresi ile iyi ilişkiler/bağ kurabilmesi iyi oluş durumlarını olumlu yönde etkilemektedir (Lyubomirsky ve Layous, 2013). Suojanen (2012) işyeri mutluluğu kavramının teorik altyapısını vurguladığı yüksek lisans tezinde işyeri mutluluğunun durum odaklı ve birey odaklı iki teorisinden söz etmektedir. Durum odaklı (situation-oriented) işyeri mutluluğu teorisi; işyeri ortamında gerçekleşen süreçlerin/faktörlerin ve grup içi dinamiklerin mutluluğa yansımalarını içermektedir. Birey odaklı (individual-oriented) işyeri mutluluğu teorisi ise; bireysel mutluluk için atfedilen bilişsel faktörler, tutumlar ve bireysel yeterlilikleri ifade etmektedir. Waal (2018); örgütsel çekiciliğin artırılmasında işyeri mutluluğunun etkisini incelediği çalışmasını birey odaklı işyeri mutluluğu teorisine dayandırmaktadır. Bu çalışmada, bireysel mutluluk arttıkça örgütün çekiciliğinin de arttığı vurgulanmaktadır. Batı dünyasında özellikle bireylerin iyi bir yaşam sürme hedeflerinin

içeriklerinden biri olan mutluluk yaşamdan keyif alma, ihtiyaçlarını karşılayabilme, başarılar elde etme, kişisel yeterliliklerinin farkına varıp bunları geliştirebilme, insan doğası ile uyumlu hayat sürebilme gibi isteklerin tatminini ifade etmektedir (Sumner, 1996). Öznel yaşam doyumu ile ilişkilendirilen mutluluk kavramı bireylerin hayatları hakkındaki olumlu ya da olumsuz bilişsel yargıları içermektedir (Griffin, 1985). Suikkanen (2011) bu yargıların geçmiş, şimdiki ve beklenen gelecek ile değerlendirmelerini ve başkalarının mutluluk bakış açıları ile karşılaştırılmasını yapıp mutluluk kavramını Bütün Yaşam Doyumu Teorilerini inceleyerek ortaya koymaya çalışmaktadır. Mutluluğun psikolojik temelli altyapısı üzerinde duran Haybron (2013); mutluluk bileşenlerinden söz ederken kendini gerçekleştirme kavramını vurgulamaktadır. Bu bileşen aynı zamanda Maslow (1943) İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi ile de örtüşmekte ve bireylerin kendini gerçekleştirme süreçlerinde elde ettikleri başarıyla mutlu olabileceklerini ifade etmektedir.

Mutluluk kavramının farklı teoriler ve bileşenler ile açıklanabilir olmasının yanı sıra mutluluğa etki eden faktörlerin de günümüz beklenmedik krizlerine maruz kalmasının sonucunda özünde nihai amaç olan mutluluğun farklı gereksinimlerin giderilmesi ile elde edilebileceği ileri sürülmektedir. Örneğin; Gavin ve Mason (2004) işyerinde mutluluğun önemini vurguladığı diğer bir çalışmada maddi ve manevi açıdan daha iyiye sahip olmanın temelinde çok çalışmanın olduğunu ve hayali kurulan her ne varsa bunun bireylerin yaptıkları “işler” aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir. Başka bir deyişle bireylerin hayatlarında genel mutluluğu yakalama umutlarının yalnızca işyerlerinde mutlu olmaları ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir (Gavin ve Mason, 2004: 381). Ancak son yıllarda farklı disiplinleri ortak noktada buluşturan pozitif psikolojinin ilgi odağı olmaya devam eden değişkenlerinden olan meslek aşkı (calling) kavramı Gavin ve Mason’un öne sürdüğü şekliyle yalnızca maddi yeterliliklerin bireylerin mutlulukları yakalamaları konusunda yeterli olamadığı yönünde ilerlemektedir. Örneğin, işte iyi oluş kavramını güçlendirdiği ve işyeri mutluluğu ya da genel mutluluk düzeyini arttırdığı öne sürülen meslek aşkı değişkenini inceleyen ve Duffy ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilen Meslek Aşkı Teorisi (Work as a Calling Theory); bireylerin sadece kazançları doğrultusunda

yüksek iyi oluş/mutluluk düzeyi elde edemeyeceklerini aynı zamanda sahip oldukları işlerini nasıl algıladıklarının önemli olduğunu altını çizmektedir. Dolayısıyla Wrzesniewski ve arkadaşları (1997) tarafından sahip olunan işlere yaklaşma/algılama biçimlerinden biri olan meslek aşkına sahip olan bireylerin yaptıkları işi yalnızca iş ya da kariyer olarak benimseyenlere nazaran daha mutlu oldukları ifade edilmektedir.

Belirtilen tanımlardan hareketle, işyeri mutluluğu; bireylerin sahip olduğu genel mutluluk düzeylerinden beslenen pozitif duygularını negatif olanlardan daha fazla anımsama durumu ve bu pozitif bakış açısı ile ilişkilendirilen başta umut olmak üzere iyimserlik, şartlardan bağımsız yaşanan andan keyif alma ve pozitif duygu aktarımı ile kalıcı bir memnuniyet hali şeklinde ifade edilebilir.

Mutlu birey olumsuz duygu halini oldukça nadiren hisseden ancak çoğunlukla olumlu duyguları yaşayan/tecrübe eden birey olarak tanımlanmaktadır (Boehm ve Lyubomirsky, 2008). Sözü edilen olumlu duygular ile hayattan zevk alma, sahip olunan ile mutlu olma, kanaatkarlık/öz memnuniyet, yüksek içsel motivasyon, yaşam ve iş tatmini gibi bireysel ve toplumsal farklılık gösterebilen duygu durumlarını ifade edilmektedir. Ancak yaşam döngüsünde sözü edilen mutlu bireylerin iş yaşamlarında da aynı mutluluğu elde edebilecekleri beklentisi ne ölçüde birbirinin devamı olabilecektir sorusu araştırmaların ortaya çıkış nedenlerinin başında yer almaktadır. Genel mutluluk kavramı ya da Uchida ve Kitayama (2009)'nın belirttiği gibi mutsuzluktan kaçınmanın tüm kültürlerin hem fikir olduğu bir konu olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla örgütlerin buldukları toplumun kültürel yapısı ile iç içe olduğu göz önünde bulundurulursa her kültürün mutluluk ya da mutsuzluk durumlarına karşı gösterdikleri tepkiler de farklılaşabilmektedir. Kültürel bağlamda çalışmanın önceki bölümünde örnek olarak verilen Çin'deki 996 iş rejiminin yanı sıra çoğu örgüt daha önceleri çok rastlanmayan "esnek çalışma saatleri" uygulamasını hayata geçirmektedir. Bu uygulamanın sonuçlarını inceleyen bir çalışmada esnek çalışma saatlerinin çalışanların hayat ve iş arasındaki çatışmalarını azalttığını ve aynı zamanda çalışanların genel iyi oluş durumlarını da desteklediğini ortaya koymaktadır (Golden vd., 2014). Ancak iş gücünün ucuz olmasına rağmen çalışanların bu ucuz istihdama dahi ihtiyaç duydukları şu dönemde sahip olunan "işin kendisi" bireyleri mutlu

hissettirebilmektedir. Bu bağlamda çalışanlar hayatta kalabilmek için “iş sahibi olma” duygusu ile mutlu hissedebiliyorken, yalnızca sahip oldukları iş aracılığıyla mutlu hissetmeyen aynı zamanda işini sürdürdüğü ortamdan da çeşitli beklentilere sahip olan çalışanlar mevcuttur. İşyeri mutluluğu kavramı da tam olarak çalışan bireylerin işyerlerinden beklentilerinin ne doğrultuda karşılanması gerektiğinin ve karşılanan beklentiler sonucunda ortaya çıkan olumlu iş çıktılarının önemini vurgulamaktadır.

İşyeri mutluluğu kavramında iş ortamının önemini ortaya koyan çalışmalar ile işyerinde mutluluk ölçekleri geliştirilmiştir (Singh ve Aggarwal, 2018; Salas-Vallina ve Alegre Vidal 2018). Bu ölçeklerde kavramın oluşumunda iş ortamının çalışanlar üzerinde etkisinin mutluluk ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Örneğin; destekleyici iş tecrübeleri, desteklenmeyen iş tecrübeleri, akış ve içsel motivasyon, iş antipati hissi şeklinde ifade edilen dört boyutlu yapı hem bireysel hem de örgütsel bazda mutluluğun gelişiminde yöneticilerin çalışanları için hazırladıkları iş çevresi desteğinin önemini vurgulamaktadır (Singh ve Aggarwal, 2018).

b. İşyeri Mutluluğu Kavramının Öncülleri ve Ardılları

Son yıllarda işyeri mutluluğu kavramı ile ilgili olarak çalışanların işyerlerinde nasıl daha fazla motive olacağı ya da işyerlerine bağlılıklarının nasıl artırılabilceğine ilişkin öncül ve ardıl değişkenleri içeren modeller kurularak çeşitli araştırmalar yürütülmektedir. Kavramın geliştirilmesi, artırılması ve sürekliliği örgütler için etkin çalışanlara sahip olma ile sonuçlanması açısından yalnızca teorisyenler için değil aynı zamanda uygulayıcıların da titizlikle ihtiyaç duydukları bir konu haline dönüştürmektedir. Bunun yanı sıra; işyeri mutluluğunun pozitif örgütsel davranış değişkenleri ile ilişkilendirilebileceği ortaya koyulmaktadır (Luthans, 2002). Yakın geçmiş çalışmalarda da işyeri mutluluğu kavramının öncülleri arasında umut, iyimserlik, dayanıklılık, öz yeterlilik gibi içsel psikolojik kaynakların olduğunu modelleyen çalışmalar yapılmıştır (Youssef ve Luthans, 2007; Kun ve Gadanecz, 2019; Qaiser vd., 2020). İşyeri mutluluğu ve öncülleri üzerine yapılan çalışmaların sayılarının artması gerektiğine dikkat çekilmektedir (Erdoğan vd., 2012).

Erdoğan ve arkadaşları (2012) işyeri mutluluğu kavramını çalışanın liderleri, çalışma ortamı, iş tanımı, iş özelliği, kariyer gelişimi gibi birçok farklı ancak bir o kadar da birbiri ile bağlantısı bulunan değişkenler ile bağdaştırmaktadır. Sözü edilen bu değişkenlerden özellikle çalışanların yöneticileri/liderleri olması bireylerin iş dışı yaşamlarında bulunmayan “yönetici” kavramının iş yaşamının yadsınamaz bir parçası olduğunun da altını çizmektedir. Başta yöneticiler olmak üzere bireyin mutlu yaşantısına yeni eklenen çalışma arkadaşları, müşteriler, çalışma ortamı ve şartları, bireyin mutlu döngüde ilerleyen hayatına bazı dolaylı ya da dolaysız etkiler meydana getirecektir. Bu bağlamda iş yeri mutluluğu bireyin kısa bir sürede temel mutluluğu ile iç içe geçebilecektir. Bu durumda yoğun çalışma saatleri, iş yeri ortamı, ücret, yönetici tutumu gibi çeşitli kavramlar çalışanlar tarafından farklı algılanabilecektir. Bu farklılıklar göz önünde bulundurularak bağımlı bağımsız değişkenlerin yanı sıra işyeri mutluluğu ile yapılan çalışmalarda bazı demografik değişkenlerde özellikle ele alınmıştır. Çalışan davranışını şekillendirmede önemli bir yere sahip olduğu ileri sürülen işyeri mutluluğunun (De Neve ve Ward, 2017) örgütsel vatandaşlığın yordayıcısı olarak kullanıldığı bir çalışmada Mousa ve arkadaşları (2020) cinsiyetin işyeri mutluluğu üzerinde bir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur. Cinsiyet değişkeni ile birlikte Ongkana (2006) yaş, medeni durum ve kıdemin de işyeri mutluluğunun üzerinde bir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur. İşyeri mutluluğu ile ilgili alanyazın incelendiğinde işyeri mutluluğunun öncülleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. İşyeri Mutluluğu Kavramının Öncülleri

Öncüller	Çalışma	Açıklama
Şükür	Kır vd. (2020)	Şükür düzeyi arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
İnsan Kaynakları Yönetimi Politikaları Algısı, Örgütsel Güven	Oliveira vd. (2020)	Çalışanın örgüte olan güveni arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır. İnsan Kaynakları Yönetimi Politikaları Algısı ile çalışanların olumlu duygularını açığa çıkarma desteği arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Yüksek Performanslı İş Sistemi	Fatima vd. (2017)	Yüksek Performanslı İş Sistemi algısı arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Algılanan Örgütsel Destek, Psikolojik Sermaye	Joo ve Lee (2017)	Algılanan Örgütsel Destek ve Psikolojik Sermaye algısı arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.

Psikolojik sözleşme ihlali	Qaiser vd. (2020)	Psikolojik Sözleşme İhlali algısı arttıkça işyeri mutluluğu azalmaktadır.
İş'te Kendini Yetiştirme	Qaiser vd. (2020)	İş'te Kendini Yetiştirme arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Kişi – Örgüt Uyumu	Sousa ve Porto (2015)	Kişi-Örgüt uyumu arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Özgeci Liderlik	Salas-Vallina ve Alegre (2018)	Özgeci Liderlik davranışı arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
İş Tatmini	Butt vd. (2020)	İş Tatmini arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Duygusal Zekâ	Karayaman (2020)	Duygusal Zekâ düzeyi arttıkça işyeri mutluluğu da artmaktadır.
Psikolojik Güçlendirme	Özocak ve Yılmaz (2020)	Psikolojik Güçlendirme düzeyi arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Transformasyone l Liderlik	Salas-Vallina vd. (2017)	Transformasyonel Liderlik davranışı arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
İşin anlamı	Golparvar ve Abedini (2014)	İşin anlamı arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
İşyeri ruhsallığı	Golparvar ve Abedini (2014)	İşyeri ruhsallığı arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Sosyal Sermaye, Psikolojik Sermaye	Taştan vd. (2020)	Sosyal ve Psikolojik Sermaye arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Psikolojik Sağlamlık	Ali vd. (2019)	Psikolojik Sağlamlık arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.
Örgütsel Adalet	Maham vd. (2020)	Örgütsel Adalet algısı arttıkça işyeri mutluluğu artmaktadır.

İşyeri mutluluğu kavramını tanımlarken iki taraflı bir beklenti durumu olduğunu söylemek mümkündür. Bir tarafta takdir edilmeyi, fark edilmeyi, saygı duyulmayı, değer verilmeyi, mutlu olmayı beklentilerinin en başına koyan çalışanlar ile diğer yanda işini kendi işiymiş gibi benimseyen, örgütü sürekli rekabetin içinde tutacak yeterliliğe sahip olan çalışanların varlığının beklentisi içerisinde olan işverenler bulunmaktadır (Oliveira, 2020). Çalışanlar işyerinde mutlu oldukları zaman bu durum olumlu iş sonuçlarının düzeyini arttırmakta ve olumsuz iş çıktılarının düzeyini azaltmaktadır. İşyeri mutluluğu ile ilgili alanyazın incelendiğinde işyeri mutluluğunun ardılları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. İşyeri Mutluluğu Kavramının Ardılları

Ardıllar	Çalışma	Açıklama
Yenilikçi İş Davranışı	Uzunbacak (2019)	İşyeri mutluluğu arttıkça yenilikçi iş davranışı artmaktadır.
Örgütsel Performans	Fatima vd. (2017)	İşyeri mutluluğu arttıkça örgütsel performans artmaktadır.
Fazladan Rol Davranışı	Alparslan (2016)	İşyeri mutluluğu arttıkça fazladan rol davranışı artmaktadır.
Örgütsel Vatandaşlık Davranışı	Mousa vd. (2020)	İşyeri mutluluğu arttıkça örgütsel vatandaşlık davranışı artmaktadır.
Çalışan Performansı	Bataineh (2019)	İşyeri mutluluğu arttıkça çalışan performansı artmaktadır.
İşten Ayrılma Niyeti	Wang ve Yang (2016)	İşyeri mutluluğu arttıkça işten ayrılma niyeti azalmaktadır.
Örgütsel Bağlılık	Uzun ve Kesicioğlu (2019)	İşyeri mutluluğu arttıkça örgütsel bağlılık artmaktadır.
İşe Adanmışlık	Kim (2019)	İşyeri mutluluğu arttıkça işe adanmışlık artmaktadır.
İş Tatmini	Thevanes ve Jathurika (2021); Butt vd. (2019)	İşyeri mutluluğu arttıkça iş tatmini artmaktadır.
Psikolojik İyi Oluş	Golparvar ve Abedini (2014)	İşyeri mutluluğu arttıkça psikolojik iyi oluş artmaktadır.
Duygusal Bağlılık	Semedo vd. (2019)	İşyeri mutluluğu arttıkça duygusal bağlılık artmaktadır.

Sonuç

Yerel ve küresel rekabetler gerek üretim gerekse hizmet üreten örgütleri mecburi dönüşümler ya da yenilikler ortaya çıkarmaları doğrultusunda yönlendirmektedir. Örgütler bu değişimleri sahip oldukları iş gücü yeterliliğine bağlı olarak geliştirmekte ve sürdürebilmektedir. Bu bağlamda iş gücünü oluşturan örgüt çalışanlarının hangi mutluluk ve motivasyon kaynaklarından beslendiklerini belirlemek örgütlerin önceliği haline gelmektedir. Nitelikli iş gücü, çalışanların istihdam kaygısı doğrultusunda şekillenmekte ve her geçen gün alanında uzman bireyler yeniliğe uyum sağlayan, teknolojik gelişmeleri yakından takip eden bireyler kurumsal örgütlerde yerlerini almaya devam etmektedir. Ancak, belirtilen bu somut gelişmelerin yanı sıra, örgütün iş gücü potansiyelini oluşturan örgüt çalışanlarının duygu durumları da incelenmeye devam edilmektedir.

İşyeri mutluluğu kavramının gelişmiş batı toplumlarında gelişmekte olan toplumlara göre daha fazla araştırıldığı (Chin, 2015) ileri sürülürken; kurumsal örgütlerin sürdürülebilirlik bilincine sahip olması da işyeri mutluluğunun üst düzey yöneticiler tarafından benimsenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Sözü edilen sürdürülebilirlik farkındalığı örgütlerin itibar, takdir görme, çalışanına değer verme gibi görünmeyen değerlere de maddi kaynaklar ayırmasını gerektirecektir. Dolayısıyla, özellikle gelişmiş batı toplumlarında çalışanların belirli bir yaşam doyumuna ulaşması ve iş dışı refah seviyesini işinde de elde etme beklentisi işverenleri daha fazla davranışsal değişkenleri anlamaya yönlendirmektedir.

Özellikle son yıllarda pozitif örgütsel davranış değişkenlerinin başında yer alan işyeri mutluluğu kavramının birçok olumlu iş çıktısına neden olması örgütlerin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla biyolojik açıdan benzer ihtiyaçlara sahip olan insanoğlu mutluluk söz konusu olduğunda farklı kaynaklar aracılığıyla bu nihai tatmini yaşamaktadır. Öyle ki para ile mutluluk kıyaslamalarında çoğunlukla daha fazla paranın mutluluk getireceğini ileri sürenler para ile mutluluk arasındaki ilişkinin düşük olduğunun altını çizmektedir (Adams vd., 2002). Ancak çalışmanın kavramsal çerçevesinde belirtilen nüfus yoğunluğunun yüksek ve refah seviyesinin düşük olduğu toplumlar gelişmiş ve varlıklı toplumlara göre maddi öncelikleri konusunda farklılık göstermektedir. Hayatta kalma mücadelesi anlam arayışı, kendine ve topluma fayda sağlama, kişisel gelişim gibi kavramların önünde yer almaya başlamıştır. Bununla birlikte son yıllarda ortaya çıkan ve teorisyenler arasında hızla yayılan meslek aşkı (calling), anlam (meaning) ve çalışma iradesi/istemi (work volition) gibi kavramlarda çalışan motivasyonunun soyut yönünü incelemektedir. Bu kavramlar ile özellikle çalışanların sahip oldukları işlerden yalnızca *maddi kazanç* değil onlara kendilerini değerli hissettiren manevi tatminler aradıkları da ileri sürülmektedir (Dik vd., 2020).

Çalışan bireyler zamanlarının büyük bir çoğunluğunu iş yerinde geçirmektedir. Dolayısıyla, bu uzun zaman dilimini mutlu, motivasyonu yüksek, saygı ve değer görerek tamamlamak istemeleri örgüt çalışanlarının öncelikli beklentilerindedir. İnsanlar sahip oldukları işlerden ne kadar mutlu oldukları beklentileri doğrultusunda çeşitlilik

gösterebilmektedir. Bununla birlikte, bireylerin gerçek potansiyellerini ortaya koyma konusunda da işyerindeki duygu durumlarının rolü önemli bir yer teşkil etmektedir. Son yıllarda yaşanan ekonomik dalgalanmaların etkisiyle küresel bazda ortaya çıkan işsizlik etkileri devam ederken, diğer taraftan nitelikli iş gücünün de örgütlerde devamlılığını sağlamak zorlaşmaktadır. Nitelikli iş gücü kişisel gelişim ya da mesleki gelişim yönünden sağlayamadığı tatmini örgütten ayrılma veya potansiyelinin altında performans göstermeye başlayabilmektedir. Ancak, nitelikli iş gücü kaybı örgütler için başa çıkılabilir bir süreç gibi görünse de zaman ve maddi kaynak kaybına yol açabilmektedir. Hem örgütsel davranış hem de pozitif psikoloji disiplinlerinde son yıllarda en çok incelenen kavramlar arasında iş yeri mutluluğunun öncülleri veya ardılları olarak bağlılık, adanmışlık, mutluluk, motivasyon, performans, tatmin gibi psikolojik kavramlar yer almaktadır.

Çalışanların hangi psikolojik değişkeni tecrübe ettiklerinde hangi sonuçlar ortaya çıkacağına dair araştırmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu artış akademisyenler ve uygulayıcılar için çalışan davranışlarının altında yer alan sebepleri anlama konusunda yeni alanlar oluşturmaktadır. Bu çalışmada kavramsal açıdan değerlendirilen “iş yeri mutluluğu” da bunlardan bir tanesidir. Bireylerin iş yerlerinde geçirdikleri zamanın iş çevresi dışında geçirdikleri zamandan fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu mutluluğun elde edilmesi yalnızca bireylerin maddi kazançları, mevki hedefleri ile doğrudan ilişkilendirilmemektedir. Bir başka deyişle materyalist hedefler gerekli ancak mutlu olmanın ön şartı olarak yeterli olmamaktadır (Fischer, 2014). Örgütler işyerinde mutlu çalışanlara sahip oldukları takdirde bu mutlu çalışanların daha iyi fiziksel ve psikolojik olarak daha sağlıklı ve aynı zamanda daha uzun ömürlü oldukları ifade edilmektedir (Røysamb vd., 2003). Dolayısıyla örgütler eş zamanlı sağlıklı çalışanlara sahip olmanın avantajını da uzun vadede özel sağlık harcamasına gerek duymadan elde edebileceklerdir. Öte yandan, eğitim kurumları özellikle üniversiteler öğrencilerini yalnızca gelecekteki mesleklerine hazırlamak ve onlara meslekleri konusunda eğitim vermenin yanı sıra öğrencilerinin sahip olduğu potansiyellerine yönelik farkındalıklarını ve bireysel yaşamlarında da mutluluklarını arttırmak doğrultusunda yönlendirmeler yapmalıdır (Bok, 2010). Erken dönemde başlayan bu katkı ve

yönlendirmeler bireylerin gelecek iş hayatlarında da mutlu bireyler olmalarının avantajlarını yaşamalarını sağlayacak ve işyerlerinde karşılaştıkları engeller karşısında olumlu duygu durumları ile bu engeller ile baş etmeleri kolaylaşabilecektir. Ayrıca son yıllarda özellikle pozitif psikolojinin önemli araştırma konularından birisi olan meslek aşkı(calling) kavramının da işyeri mutluluğu kavramı ile daha ayrıntılı araştırmalar ile incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü bireyler yalnızca işyeri ortamının ya da kendi kişilik özelliklerinin etkisi altında kendilerini işyerinde mutlu hissetmemektedir aynı zamanda bireylerin işlerine duydukları bağlanma yaklaşımı da işyerinde mutlu olmalarında rol oynamaktadır. Alan yazın incelendiğinde bireyler sahip oldukları iş ne olursa olsun işin kendisine karşı hissettikleri meslek aşkı (calling) algısı bireyleri iş yeri şartlarından ve çalışma saatlerinden bağımsız olarak mutlu hissettirebilmektedir (Bunderson ve Thompson, 2009). Bununla birlikte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, bireylerin sahip oldukları işlere karşı ortaya koydukları tutumlarında incelenmesi söz konusu olabilir. Her toplumun üst düzey algı ve yeterlilik gerektiren işlerin ortaya konulabilmesi için ihtiyaç duyduğu belirli bir iş gücü potansiyeli olmakla birlikte aynı toplumun daha alt düzey, yapılması güç farklı iş kollarını da yerine getirecek iş gücüne ihtiyacı da olmaktadır. Dolayısıyla, hep toplumun bakış açısının hem de bireylerin sahip oldukları işlere karşı tutumlarının işyeri mutluluğu konusunda önem teşkil ettiği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Workplace Happiness: A Concept Analysis

*

Tuğba Erhan

Süleyman Demirel University

The concept of happiness has been gaining attention among the positive psychology variables which supports the strengths of individuals rather than their weaknesses. In the discipline of positive psychology, organizational behavior and management, the term *happiness* has been examining for a long time. Happiness can be stated as the final destination as a result of the individuals' behaviors, efforts and hard work. Individuals may pursue several different goals during their lives. However, individuals may have several goals, which is based on the Goal Setting Theory (Locke and Latham, 1990), that they need to pursue at the same time, and they have the tendency to believe that when the goals are accomplished, they will have the chance to be happy. Happiness which includes the individuals' cognitive and affective evaluations (Diener, 2000), has been used with subjective well-being interchangeably (Luthans, 2002; Diener, 2000). The term "subjective" highlights that the happiness changes from individual to individual, and as Aristotle states happiness is a virtue (Myers and Diener, 1995).

Theoretical Background of Workplace Happiness

Happy individuals have been defined as individuals who experience more positive feelings (Boehm and Lyubomirsky, 2008). According to Haller and Hadler (2006, pp.172-174); the term "happiness" has been explained with the following five theoretical approaches;

- Individuals' unchanged characteristics
- A consequence of living an objective life
- A source which is beneficial for individuals
- Subjective satisfaction process compared to other individuals
- Permanent national or cultural qualification

In addition to the aforementioned theories of happiness, a study which has claimed that happiness is related to job performance and the difference being a happy and an unhappy employee has reflections on workplace environment (Cropanzano and Wright, 2001). The study also reveals the psychological situations of the happy and unhappy employees highlighting the outcomes of unhappy employees. According to the study, unhappy employees are more sensitive to the workplace risks, more defensive to their colleagues and cautious, less optimistic, and less self-confident. However, happy employees are more sensitive to the opportunities in the workplace or work environment, more extroverted and sociable with their colleagues, more helpful and more self-confident Cropanzano and Wright, 2001, pp.183- 184).

Antecedents and Consequences of Workplace Happiness

The studies conducted to examine the antecedents and consequences of workplace happiness have been attempting to find sources to make the employees happier and more committed in the workplace. Gratitude (Kır et al., 2020); people management policies and trust Oliveira et al. (2020); high performance work practices (Fatima et al., 2017); perceived organizational support and psychological capital (Joo and Lee, 2017); psychological contract breach (Qaiser et al., 2020); thriving at work (Qaiser et al., 2020); person-organization fit (Sousa and Porto, 2015); altruistic leadership (Salas-Vallina and Alegre, 2018); job satisfaction Butt et al., 2020); emotional intelligence (Karayaman, 2020); psychological empowerment (Özocak and Yılmaz, 2020); transformational leadership (Salas-Vallina et al., 2017); meaning at work (Golparvar and Abedini, 2014); spiritual-affective approach (Golparvar and Abedini, 2014); social and psychological capital (Taştan et al., 2020); psychological resilience (Ali et al., 2019); organizational justice (Maham et al., 2020) are among the antecedents of workplace happiness. When the consequences of workplace happiness have been examined innovative work (Uzunbacak, 2019); organizational performance (Fatima et al., 2017); extra-role behavior (Alparslan, 2016); organizational citizenship (Mousa et al., 2020); employee performance (Bataineh, 2019); turnover intention (Wang and Yang, 2016); organizational commitment (Uzun and Kesicioğlu, 2019);

work engagement (Kim, 2019); job satisfaction (Thevanes and Jathurika, 2021; Butt et al., 2019); psychological well-being (Golpalvar and Abedini, 2014); affective commitment (Semedo et al., 2019) are among the outcome variables that workplace happiness affect.

Conclusion

Local and global competitions have been leading product and service organizations to apply innovations or transformations to be a part of the challenging competitive process. Organizations have been improving and following these changes with the support of the workforce. In order to become a strong competitor among the other organizations, the workforce should be analyzed identifying their happiness and motivational sources that the workforce has been experiencing. The workplace is an environment that employees spend their most of the time. Thus, the employees' psychological needs matter on the effect of the productivity of the organization. Well qualified workforce has been shaping along with the employment expectations, thus employees who want to work in the most appreciated organizations should improve their skills as well as their approaches to the new technology. However, in addition to the developments which arise the potentiality of the employees also bring out another aspect of the employees which is their emotional states.

It is claimed that the term workplace happiness has been researched more in the western societies compared to developing societies (Chin, 2015). Organizations need to hire managers who agree the importance of happy employees fully support to fulfill the organizational goals and sustainability. By being aware of the importance of sustainability, organizations invest for the invisible values such as reputation, appreciation, and value their employees. Therefore, especially the expectations of being fully satisfied and happy in the workplace can be made possible by examining the behavioral variables.

The fact that the concept of workplace happiness, which has been one of the important positive psychology variables specifically in recent years, has been causing many positive work outcomes that these outcomes can play an important role in the development of the organizations. Thus, it should be considered that although individuals share the same biological

needs, they completely differ in their happiness sources to feel fully satisfied both in their work and lives. When the studies between happiness and money have been examined, the relationship and the correlation have been reported low (Adams et al., 2002). However, as it has been stated in the theoretical part of the current study, countries with high population and low welfare may differ in their financial priorities. Survival can be the main priority rather than prosocial benefits or personal growth improving the meaning of work or life.

In addition to this, terms like calling, meaning and work volition have been spreading to be researched recently in order to reveal and examine the employee motivation. It has been stated that these terms especially the term “calling” highlights an important outcome for the employees emphasizing that the employees are not just satisfied with the paycheck but internal motivators including spiritual satisfaction (Dik et al., 2020).

Kaynakça / References

- Abraham, S. (2015). Factors influencing workplace happiness among employees in software companies in Bangalore. *International Journal of Research in Applied Management Science and Technology*, II (I).
- Adams VH, Snyder CR, Rand KL, King EA, Sigman DR, Pulvers KM. (2002). *Hope in the workplace* içinde Giacolone R, Jurkiewicz C. (Eds.), Workplace spirituality and organization performance. New York: Sharpe.
- Adnan Bataineh, K. (2019). Impact of work-life balance, happiness at work, on employee performance. *International Business Research*, 12(2), 99-112.
- Ali, M., Ghani, M. U., and Raza, B. (2019). Linking human resource practice with work happiness through employee resilience: Evidence from Pakistan. *Global Regional Review*, 4(3), 82-91.
- Alparslan, A. M. (2016). Emek işçilerinde fazladan rol davranışının öncülü: iş tatmini mi işyerinde mutluluk mu?. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(1), 203-215.
- Bani-Melhem, S., Zeffane, R. ve Albaity, M. (2018). Determinants of employees' innovative behavior. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 30 (3), 1601- 1620.

- Boehm, J. K. ve Lyubomirsky, S. (2008). Does happiness promote career success? *Journal of Career Assessment*, 16(1), 101-116.
- Bok, D. (2010). *The politics of happiness: What government can learn from the new research on well-being*. Princeton University Press.
- Bunderson, J. S. ve Thompson, J. A. (2009). The call of the wild: Zookeepers, callings, and the double-edged sword of deeply meaningful work. *Administrative science quarterly*, 54(1), 32-57.
- Butt, R. S., Altaf, S., Chohan, I. M. ve Ashraf, S. F. (2019). Analyzing the role of quality of work life and happiness at work on employees' job satisfaction with the moderation of job stress, empirical research of Jiangsu University. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 8(10), 1905-1915.
- Butt, R. S., Wen, X. ve Hussain, R. Y. (2020). Mediated effect of employee job satisfaction on employees' happiness at work and analysis of motivational factors: evidence from telecommunication sector. *Asian Business Research Journal*, 5, 19-27.
- Chin, T. (2015). Harmony and organizational citizenship behavior in Chinese organizations. *The International Journal of Human Resource Management*, 26(8), 1110-1129.
- Chiumento, S. (2007). *Happiness at work index: Research report 2007*. London: Chiumento
- Cropanzano, R. ve Wright, T. A. (2001). When a "happy" worker is really a "productive" worker: A review and further refinement of the happy-productive worker thesis. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 53(3), 182.
- De Neve, J. E. ve Ward, G. (2017). Happiness at work. *Saïd Business School WP*, 7, 1-78.
- de Waal, A. (2018). Increasing organisational attractiveness: the role of the HPO and happiness at work frameworks. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 5(2), 124- 141.
- Demir, R. ve Türk, F. (2020). Pozitif psikoloji: Tarihçe, temel kavramlar, terapötik süreç, eleştiriler ve katkılar. *Humanistic Perspective*, 2(2), 108-125.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American psychologist*, 55(1), 34- 43.

- Dik, B. J., Steger, M. F., ve Autin, K. L. (2020). Emerging Perspectives: Calling, Meaning, and Volition içinde Brown S.D., Lent R. W. (Eds.), *Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work*, 237-270.
- Duffy, R. D., Dik, B. J., Douglass, R. P., England, J. W., ve Velez, B. L. (2018). Work as a calling: A theoretical model. *Journal of Counseling Psychology*, 65(4), 423- 439.
- Edmunds, L. D. ve Pryce-Jones, J. (2008). Relationships between happiness, overtime, sick leave and intention to stay or leave. *Selection and Development Review*, 24(1), 812.
- Erdogan, B., Bauer, T. N., Truxillo, D. M., ve Mansfield, L. R. (2012). Whistle while you work: A review of the life satisfaction literature. *Journal of Management*, 38(4), 1038-1083.
- Fatima, A., Imran, R. ve Noreen, U. Antecedents and outcomes of employee wellbeing: A path model approach, *Journal of Innovative Research in Education and Management*, 1(1), 40-50.
- Fischer, E. F. (2014). *The good life: Aspiration, dignity, and the anthropology of wellbeing*. Stanford University Press.
- Fredrickson, B. L. (1998). What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2(3), 300-319.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218- 226.
- Fredrickson, B. L. (2003). Positive emotions and upward spirals in organizational settings içinde K. S. Cameron, J. E. Dutton, R. E. Quinn, (Eds.) *Positive organizational scholarship: Foundations of a new discipline*. San Francisco: Berrett Koehler. 163–175.
- Gavin, J. H., ve Mason, R. O. (2004). The Virtuous Organization: The value of happiness in the workplace. *Organizational Dynamics*, 33(4), 379-392.
- Golden, L., Henly, J. ve Lambert, S. (2013). Work schedule flexibility: a contributor to employee happiness? *Journal of Social Research and Policy*, 4 (2), 107-135.
- Golparvar, M., and Abedini, H. (2014). The relationship between spirituality and meaning at work and the job happiness and psychological well-being: A spiritual-affective approach to the psychological well-being. *International Journal of Management and Sustainability*, 3(3), 160-175.

- Gregory, K. (2011). The importance of employee satisfaction. *The Journal of the Division of Business and Information Management*, 5, 29-37.
- Haller, M. ve Hadler, M. (2006). How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: An international comparative analysis. *Social Indicators Research*, 75(2), 169-216.
- Haybron, D. M. (2013). The nature and significance of happiness. *The Oxford Handbook of Happiness*, 303-314.
- Joo, B. K. ve Lee, I. (2017). Workplace happiness: Work engagement, career satisfaction, and subjective well-being içinde *Evidence-based HRM: A Global Forum for Empirical Scholarship*. Emerald Publishing Limited. 5(2), 206- 221.
- Judge, T. A., Bono, J. E., Thoresen, C. J. ve Patton, G. K. (2001). The job satisfaction-job performance relationship: A qualitative and quantitative review. *Psychological Bulletin*, 127, 376-407.
- Karayaman, S. (2020). Yönetimde Duygusal Zekâ ve İşyeri Mutluluğu İlişkisi: Okul Yöneticileri Örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 51-66.
- Kim, K. S. (2019). The influence of hotels high commitment hrm on job engagement of employees: Mediating effects of workplace happiness and mental health. *Applied Research in Quality of Life*, 14(2), 507-525.
- Kır, A., Kösem, Ü., Akçakanat, T., ve Uzunbacak, H. H. (2020). Öğretmenlerde şükürün işyeri mutluluğuna etkisinde cinsiyetin düzenleyici rolü. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 5-18.
- Köroğlu, S. A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GiDB Dergi*, (01), 61-69.
- Kun, A. ve Gadanecz, P. (2019). Workplace happiness, well-being and their relationship with psychological capital: A study of Hungarian Teachers. *Current Psychology*, 1-15.
- Locke, E. A. ve Latham, G. P. (1990). A theory of goal setting and task performance. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- Luthans, F. (2002). Positive organizational behavior: Developing and managing psychological strengths. *Academy of Management Perspectives*, 16(1), 57-72.
- Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behaviour*, 23, 695-706.

- Lyubomirsky, S., ve Layous, K. (2013). How do simple positive activities increase well-being?. *Current Directions in Psychological Science*, 22(1), 57-62.
- Maham, R., Bhatti, O. K., ve Öztürk, A. O. (2020). Impact of Islamic spirituality and Islamic social responsibility on employee happiness with perceived organizational justice as a mediator. *Cogent Business and Management*, 7(1), 1- 20.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Mousa, M., Massoud, H. K. ve Ayoubi, R. M. (2020). Gender, diversity management perceptions, workplace happiness and organisational citizenship behaviour. *Employee Relations: The International Journal*, 42(6), 1246- 1269.
- Myers, D. G. ve Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Oliveira, A. F., Gomide Júnior, S. ve Poli, B. V. S. (2020). Antecedents of well-being at work: trust and people management policies. *RAM. Revista de Administração Mackenzie*, 21(1), 1- 26.
- Ongkana, K. (2006). Relationships between personal factors, self-esteem, work environment, and joy at work of staff nurses, private hospitals, Bangkok metropolis. (Unpublished Master Thesis). Chulalongkorn University.
- Özocak, A., ve Yılmaz, E. (2020). Öğretmenlerin psikolojik güçlendirilmelerinin örgütsel mutluluklarına etkisi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 80-94.
- Peterson, C., Park, N., and Seligman, M. E. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: The full life versus the empty life. *Journal of Happiness Studies*, 6(1), 25-41.
- Qaiser, S., Abid, G., Arya, B., ve Farooqi, S. (2020). Nourishing the bliss: Antecedents and mechanism of happiness at work. *Total Quality Management and Business Excellence*, 31(15-16), 1669-1683.
- Quick, J. C. ve Quick, J. D. (2004). Health, happy, productive work: A leadership challenge. *Organizational Dynamics*, 33(4), 329-337.

- Røysamb, E., Tambs, K., Reichborn-Kjennerud, T., Neale, M. C., ve Harris, J. R. (2003). Happiness and health: environmental and genetic contributions to the relationship between subjective well-being, perceived health, and somatic illness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(6), 1136- 1146.
- Salas-Vallina, A. ve Alegre, J. (2018). Happiness at work: Developing a shorter measure. *Journal of Management and Organization*, 1, 21. DOI: 10.1017/jmo.2018.24
- Salas-Vallina, A. ve Alegre, J. (2018). Unselfish leaders? Understanding the role of altruistic leadership and organizational learning on happiness at work (HAW). *Leadership and Organization Development Journal*. 39(5), 633-649.
- Salas-Vallina, A., López-Cabrales, Á., Alegre, J. and Fernández, R. (2017), "On the road to happiness at work (HAW): Transformational leadership and organizational learning capability as drivers of HAW in a healthcare context", *Personnel Review*, 46(2), pp. 314-338.
- Seligman, M. E. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being* (1st Free Press hardcover ed.). New York, NY: Free Press.
- Semedo, A. S., Coelho, A., and Ribeiro, N. (2019). Authentic leadership, happiness at work and affective commitment. *European Business Review*. 31(3), 337-351.
- Simmons, B. L. (2014). Organizational characteristics of happy organizations. *Wellbeing: A Complete Reference Guide*, 1-18.
- Singh, S. ve Aggarwal, Y. (2018). Happiness at work scale: construction and psychometric validation of a measure using mixed method approach. *Journal of Happiness Studies*, 19(5), 1439-1463.
- Sousa, J. M. D., ve Porto, J. B. (2015). Happiness at work: organizational values and person-organization fit impact. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, 25(61), 211-220.
- Stairs, M. ve Galpin, M. (2010). *Positive engagement: From employee engagement to workplace happiness içinde* P. A. Linley, S. Harrington ve N. Garcea (Eds.), *Oxford Library of Psychology. Oxford Handbook of Positive Psychology and Work* (155–172). Oxford University Press.
- Suikkanen, J. (2011). An improved whole life satisfaction theory of happiness. *International Journal of Wellbeing*, 1(1), 149- 166.
- Sumner, W. (1996). *Welfare, happiness, and ethics*. Oxford: Clarendon Press.

- Suojanen, I. (2012). Work for your Happiness, defining and measuring happiness at work. Unpublished master's thesis, *University of Turku*, Turun.
- Taştan, S., Küçük, B. A., ve Işıaçık, S. (2020). Towards enhancing happiness at work with the lenses of positive organizational behavior: The roles of psychological capital, social capital and organizational trust. *Postmodern Openings/Deschideri Postmoderne*, 11(2), 192-225.
- Thevanes, N., and Jathurika, M. (2021) Employee happiness and its relationship with job satisfaction: An empirical study of academic staff in a selected Sri Lankan University. *Asian Journal of Social Science and Management Technology*, 3(1), 34-43.
- Uchida, Y. ve Kitayama, S. (2009). Happiness and unhappiness in east and west: Themes and variations. *Emotion*, 9(4), 441- 456.
- Uzun, T. ve Kesicioglu, O. S. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin örgütsel mutluluğu ile iş tatminleri ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(29), 39-52.
- Uzunbacak, H.H. (2019), *The moderating role of coworker support in the interaction between workplace happiness and innovative work behavior* içinde management and organization: Various approaches (Ed. Yasin Çakırel) (153- 165). Peter Lang, Berlin.
- Wang, Y. D. ve Yang, C. (2016). How appealing are monetary rewards in the workplace? A study of ethical leadership, love of money, happiness, and turnover intention. *Social Indicators Research*, 129(3), 1277-1290.
- Wright, T. A. ve Staw, B. M. (1999). Further thoughts on the happy-productive worker. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 20(1), 31-34.
- Wright, T. A., ve Staw, B. M. (1999). Affect and favorable work outcomes: Two longitudinal tests of the happy-productive worker thesis. *Journal of Organizational Behavior*, 20(1), 1-23.
- Wrzesniewski, A., McCauley, C., Rozin, P., ve Schwartz, B. (1997). Jobs, careers, and callings: People's relations to their work. *Journal of Research in Personality*, 31(1), 21-33.
- Youssef, C. M. ve Luthans, F. (2007). Positive organizational behavior in the workplace: The impact of hope, optimism, and resilience. *Journal of Management*, 33(5), 774-800.

Zhang, Z. (2020). Isn't "996" a good reason to quit? A cross-cultural study about the influence of work-life balance on turnover intention. (Unpublished Master Thesis). 1-126.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erhan, T. (2021). İşyeri mutluluğu: Bir kavram incelemesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5686-5712. DOI: 10.26466/opus.883377

Ulusal Basın Ekseninde Atatürk Dönemi Öğrenci Hareketleri: Vagon-li Olayı Örneği

DOI: 10.26466/opus.891034

*

Neslihan Altuncuoğlu*

* Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kayseri/Türkiye

E-Posta: altuncuoglu@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3244-5077](https://orcid.org/0000-0002-3244-5077)

Öz

Toplum ile gençlik ayrılmaz bir bütündür, nitekim gençlik, toplumun en canlı ögesidir, yeniye ve geleceğe yöneliktir. Toplumların, dünden bugüne, bugünden yarına uzanan yolculuğunda, millî kültürü temsil bakımından dil ve gençliğin birbirine paralel fonksiyon ve misyonları vardır. Gençliğin toplum hayatındaki önemini bilen Atatürk, gençliği içinde bulunduğu toplumun kurallarına uyan sağlam bir nesil olarak görmek istemiştir. Yeni kurduğu devleti, bir sonuç olarak, bütünüyle armağan ettiği Cumhuriyet gençliğinin güvencesine bırakmıştır. 1933 yılı gençliğin çeşitli örgütlenmelerine tanık olmuştur. Bu örgütlenmede, Milli Türk Talebe Birliği'nin öncülük payı vardır. Bu birlik, milliyetçilik duygularını gençlik kesiminde yüksek kılmak, pekiştirmek amacıyla olmuştur. Bu yılın ilk gençlik hareketi Vagon-li (Yataklı Vagonlar) şirketine yönelik olmuştur. 22 Şubat 1933 tarihinde, Vagon-li (yataklı vagonlar) şirketinde İtalyan bir yöneticinin, şirket memurlarından Naci Bey'e, Türkçe konuştuğu için hakaret ettiği ve memuru işten uzaklaştırdığı haberi gazetelerden duyulunca, üniversite gençliğinde ve toplumda büyük bir infial uyanmıştır. Binlerce genç şirket binasına gidip, çeşitli yerlerde gösteriler yapmışlardır. Bu anlamda gençliğin siyasal yaşama katkıları küçümsenemeyecek derecede önemli olmuştur. Bu çalışmada, yaşanan hadise karşısında, gençlerin gösterdiği milli heyecan, ulusal basın ekseninde ele alınmıştır. Araştırma yapılırken Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde bulunan belgeler, dönem gazeteleri ve basılı diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Gençlik, Vagon-li, Basın.

Atatürk Period Student Movements on The National Press: The Wagon-lit Event

*

Abstract

Youth is an integral whole with the Community. Youth is the most vital element of society, oriented towards the new and the future. Youth represents national culture, national language and youth are parallel to each other. The youth was always been in the front lines within the republic period, particularly with the organized actions at the point of building a state and set forth supporting actions and expressions in this context. Atatürk wanted to see youth as a strong generation and waited intensive work from youth. Atatürk saw youth as a force that would keep the nations alive, sustain and transfer the national culture to the next generations. On February 22, 1933, an Italian manager of the Wagon-lit company insulted Naci Bey, one of the company officers, for speaking Turkish and dismissed the officer. The Turkish press, who is closely interested in the incident, has been very sensitive about the issue and has tried to inform the public in this sense. When this event was heard in Turkey the press and the leadership of the Turkish National Student Union planned a protest. The Turkish Nation condemned this event. The national sensitivity in this case increased. This event has caused a great reaction among the Turkish youth. In this report, the reasons and consequences of the Wagon-lit event will be assessed on the basis of the periodical national press. The documents in the Presidency State Archive, newspapers from the period and other printed sources were utilized in this the process of this study.

Keywords: Atatürk, Youth, Wagon-lit, Press.

Giriş

Türkiye'de genç kuşak sürekli olarak politikanın içersinde yer almıştır. Bunu 19. yüzyılın son çeyreğine kadar uzatabiliriz. Sonraları meşrutî bir yönetimi tekrar kurmak amacıyla oluşturulan ve içinde bulundurduğu gençlerin fazlalığından dolayı Genç Türk Hareketi adını alan İttihat ve Terakki Cemiyetinde de hep ön saflarda gençlik yer almıştır (Şahin, 1992, s.15-22).

Gençlik hareketlerinin en büyüklerine, Milli Mücadele'nin başlangıç günlerinde rastlamaktayız. Bu dönem de gençlik, İstanbul'da halkı uyarmak, Anadolu'ya silah kaçırmak için örgütlenmiş, Anadolu'da savaşa katılmıştır (Köknel, 1970, s.185). Özellikle İzmir'in işgalinden sonra İstanbul'da gerçekleştirilen Fatih, Üsküdar ve Sultanahmet mitingleri bu açıdan en çarpıcı örneklerdir. Savaşın bitmesini izleyen günlerde de bağımsızlık ve barışın haklı bir biçimde sonuçlanmasına yönelik gençlik hareketlerine rastlıyoruz.

Atatürk dönemindeki öğrenci hareketleri resmi politika doğrultusundadır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz: 1924'te Tramvay Şirketi'ni protesto eden büyük bir miting yapılmış; miting sırasında Harbiye' de, Beyoğlu'nda çeşitli olaylar yaşanmış, şirketin merkezi olan Metro Han tahrip edilmiştir. 1928'de, genellikle kamu ulaşım araçlarında Türkçe dışındaki dillerle yapılan konuşmaları protesto amacıyla "vatandaş Türkçe konuş" kampanyası açılmıştır. Resimli Ay dergisinde yayımlanan "putları yıkıyoruz" başlıklı diziyi protesto etmeye yönelik küçük çaplı birkaç eyleme de 1929 yılı içersinde rastlanmaktadır (Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 1983, s.809). 1930 yılında Tasarruf ve Yerli Malı Haftası kutlanmaya başlanmıştır (Duman, 2000, s.61). Bulgaristan'ın Deliorman bölgesindeki Razgrad kasabasında bir grup Bulgar milliyetçisinin 15 Nisan 1933 tarihinde Türk mezarlığına saldırması, yurt içinde büyük tepkilere neden olmuştur (BCA, 030 10 241 627, 07.05.1933). Olay'ın Türkiye kamuoyunda duyulmasıyla birlikte, İstanbul başta olmak üzere ülkenin çeşitli illerinde protesto mitingleri düzenlenmiştir. 1936 yılında ise Hatay'ın ana vatana katılmasına yönelik bir dizi gösterinin yapıldığını görmekteyiz. Nitekim Hatay zaferi için büyük bir miting yapılmış, gençlik muazzam bir tezahüratta bulunmuşlardır (BCA, 490 01 315 44).

Atatürk'ün sağlığına rastlayan bu dönemde gençlik hareketleri, genel çizgileri itibariyle mevcut iktidarın istediği doğrultudadır. Bundan saptıkları pek nadir olarak görölmüş, böyle durumlarda da eylemlere ilişkin çeşitli tedbirlerin alınması yoluna gidilmiştir (Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 1983, s.809).

Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurduğu devleti, bir sonuç olarak, bütünüyle armağan ettiği Cumhuriyet gençliğinin güvencesine bırakmıştır. Eserini gençliğin eseri bilmiş, gençliği, bu eseri sonsuza değin korumak ve savunmakla ödevlendirmiştir. Şüphesiz gençlik her yerdedir ve her şeydir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan yeni öğrenci birliklerinin, sürekli ilerici atılım ve girişimleri desteklediği görölmüştür (Arıt, 1979, s.72).

1933 yılının en önemli özelliklerinden biri, milliyetçi Türk gençlik hareketlerinin bu dönemde yoğunlaşmış olması ve bu milliyetçi çalışmaların Milli Türk Talebe Birliği'nce yönetilmiş bulunmasıdır. MTTB'nin kuruluş tarihi tüm faaliyet raporlarında da 1916 olarak kabul edilmektedir (Duman ve Yorgancılar, 2008, s.34). Tefvik İleri, Yüksek Mühendislik Okulu'nda okuduğu yıllarda Teknik Üniversite Talebe Cemiyeti ve Milli Türk Talebe Birliği başkanı olarak İstanbul'daki öğrencilerin milliyetçilik hareketlerine önderlik etmiştir (Her Yönüyle Tefvik İleri, 1995, s.5). Nitekim 3 Mart 1933 günü İstanbul Halkevi'nde yapılan bir gençlik toplantısında konuşan Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Tefvik Bey, dil konusunu ele almış ve toplantı sonunda Türkiye'de sadece Türkçenin hâkim olması için gereken her türlü çabanın gösterilmesi ve bu arada bir miting de yapılarak azınlıktaki vatandaşlarımızın uyarılması kararlaştırılmıştır. Milli Türk Talebe Birliği, 10 Mart 1933'teki toplantısında da bir "Gençlik Marşı" hazırlanmasına ve tüm öğrencilerin bir tip kasket giymesine karar verilmiştir. 16 Mart 1933'de yapılan Şehitleri Anma törenine, Türk Gençliği toplu halde katılmıştır. 23 Mart 1933 günü İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda yapılan toplantıda Birlik Başkanı Tefvik Bey heyecanlı bir konuşma yapmış, dil seferberliği yapılması kararlaştırılmıştır. Bu toplantıda "vatani tanıma" konusu da aynı önemle ele alınıp dile getirildi. "Her köşeye koşacağız her engeli aşacağız" denildi. Türk gençliğinin Anadolu'yu tanınması için geziler düzenleneceği belirtildi. Ulusal duyguların geliştirilmesi için ulusal günlerin anlam ve öneminin anlatılması, büyük

kişilerin ve özellikle büyük şehitlerin unutulmamasına çalışılması, Türk gençliğinin, Türk milletine layık olarak yetişmesine uğraşılması kararlaştırıldı. Mili Türk Talebe Birliği ayrıca, aradan on yıl geçmiş olmasına rağmen, İstiklal Marşı'nın doğru dürüst söylenemediği göz önünde tutularak, gençlerin toplu halde İstiklal Marşı'nı söyleyebilmeleri için çalışmalara başladı ve İstiklal Marşı'na saygı duyulması gereğini anlatan bildirimler yayımladı (Çavdar, 1995, s.102-103). Birlik, milliyetçilik duygularını gençlik kesiminde yüksek kılmak, pekiştirmek amacındaydı. Amblem olarak "Bozkurt"u seçmişlerdi. O dönemde pulların, kâğıt paraların üzerinde de "Bozkurt" resmi bulunmaktaydı. Güçlendirilmeye çalışılan "Ulus devlet" anlayışının bir işareti olarak kabul ediliyordu (Çavdar, 1995, s.322). Bu amblemin üniversitelilerin giydiği kasketlerde de yer almasına karar vererek, aynı yıl Birlik adlı bir gazete yayımlamaya başladılar (Kabacalı, 1992, s.79). Birlik Gazetesinin ilk sayısı 2 Temmuz 1933'de çıkartılmış ve 14 sayı yayınlanmıştır. Gençliğin milli duygularına tercüman olan bu mecmuada bütün memleket meseleleri dile getirilmiştir (Aksoy, 1977, s.39-40).

Atatürk, dil konusunu her dönem önemsemiş, 1932 yazında, önce dönemin aydınları arasında tanınmış olan dil bilginleriyle, yapıtları çok okunan yazar ve şairleri bir araya toplayarak, Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyetini kurmuştur (Yazman, 1984, s.280). Türk Dil Kurumu, dil devrimini örgütlü bir dava olarak ele almış, kurumla Milli Eğitim Bakanlığı arasında işbirliği yapılarak dil devrimi zaman içerisinde devlet dilinin Türkçeleştirilmesi halini almıştır. Öğretimde kullanılan terimler değiştirilmiş, yerine Türkçe terimler konulmuştur. Basın dili giderek bu akıma uymuş ve genç yazarlar bu davayı benimseyerek aşırılıklar ve pürüzler düzeltilmiş, dilde beğeniye yer verilmiştir (Erdoğan, 2019, s.391).

22 Şubat 1933 tarihinde, Vagon-li (yataklı vagonlar) şirketinde İtalyan bir yöneticinin, Vagon-li memurlarından Naci Bey'e, Türkçe konuştuğu için hakaret ettiği ve memuru işten uzaklaştırdığı haberi gazetelerden duyulunca, üniversite gençliğinde ve toplumda büyük bir infial uyanır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2005, s.211). Binlerce genç şirket binasını gidip, çeşitli yerlerde gösteriler yapar (Köknel, 1970, s.185).

Nitekim ülkede meydana gelen sosyo- kültürel, ekonomik ve politik sorunlar son aşamada protesto biçiminde geliştiğinden, yükseköğrenim gençliğinin düzenlediği toplantı ve gösterilere, aynı sancılı duyan halk

da katılmış, öğrencilerin tepkisini, kendi politik anlayışı doğrultusunda onayladığı sürece de daima niversite geliğinin yanında yer almıştır (Aktar, 1999, s.177).

Bu çalışmada incelenen Vagon-li hadisesi, Türkiye’de Türkçenin hâkim kılınmasına karşı olan her türlü uygulama ve harekete, niversite gençliğinin verdiği tepki, kendilerine emanet edilenleri, sonuna kadar koruyacaklarına dair ortaya koydukları en tipik örneklerden biri olmuştur.

Vagon-li Olayı

Vagon-li (Yataklı Vagonlar) Beyoğlu şubesinin müdürü Belçikalı Mösyö Boel, başka bir vazifeye tayin edilmiş ve yerine yaşanan hadiseden birkaç ay evvel Mösyö Jannoni gelmiştir. Vagon-li memurlarından Naci Bey, şirkette dört senedir çalışan, vazifesine bağlı, alışkan bir memurdur. Olayın yaşandığı 22 şubat günü, tanınmış bir tüccar, Beyoğlu şubesine müracaat edip Ankara’ya akşam için, birinci mevki bir yatak istemiştir. Beyoğlu şubesine tahsis edilen bütün yataklar satılmış olduğundan, Naci Bey, telefonla Galata acentesini arar ve orada boş yatak olup olmadığını sorar. O sırada müdür Jannoni’de yakında bulunduğundan, durumu görür, fakat Türkçe yapılan telefon konuşmasından hiçbir şey anlamaz, sinirlenir ve hakaret etmeye başlar (İlmen, 1999, s.25-29). Jannoni, diğer memurlara sert bir ifade ile Fransızca olarak sorar: Bu nece anırıp duruyor, Türkçe mi? Diğer memurların tasdiki zerine, Türk memura: Baksanıza, Yataklı Vagonlar şirketinde resmi lisan Fransızcadır bilmiyor musunuz? Size sopa ile mi hakaret etmeli. şeklinde bağırmıştır (Son Posta, 1933, s.1). Müdürün bu çirkin hareketinden müteessir olan Naci Bey, kendisine kısaca, Ben Türküm, memleketimde resmi lisan Türkçedir. Hatta siz bile Türkçe ğrenmelisiniz. Cevabını vermiştir. Bu cevap müdürü daha da hiddetlendirmiş, Naci Bey’e 25 kuruş para cezası verdiğini söylemiştir. Naci Bey’in, niye ceza vereceğim, kabahatim nedir? Memleketimde Türkçe konuşmak hakkımdır. şeklindeki haklı konuşmaları üzerine, ceza nispetini artırmış ve sizi on beş gün için kovuyorum diye bağırmıştır. Naci Bey ise tek bir söz söylemeye tenezzül etmeden çıkıp gitmiştir. Olaya şahit olan diğer memurlar, müdüre giderek, yaptığı hareketin doğru olmadığını, arkadaşları hakkında verilen

kararın geri alınmasını temenni etmişlerse de aldıkları kati cevap şu olmuştur: “ya ben giderim yahut o” (Cumhuriyet, 1933, s.2).

Türk gençliği de olaydan fazlasıyla müteessir olmuştur. Üniversite gençliği, memleketin mukaddesatına hakaret eden şirket müdürünün yaptığı bu hareketin lâıyk olduğu cevabı alması için hazırlığa başlar (Taylak, 1969, s.125). O gün birbirine tesadüf eden bu gençler, hadise etrafında duydukları teessür ve infiali karşılıklı ifade etmişlerdir. Gençler, erken saatte, fakültelerine giderek, gazetelerde bu haberleri ihtiva eden kısımları, kupür halinde keserek, sınıflarının kapılarına asmışlardır. Bunu gören her genç, heyecana kapılarak, sınıfların kapılarına, saat 17.00 – 17.30 da Galatasaray da toplanılacaktır, şeklinde kâğıtlar asmışlardır. Bu toplantı kararı, Milli Türk Talebe Birliği ve yüksek mektepler talebesi arasında süratle yayılmıştır (Milliyet, 1933, s.1).

Bu hadisenin süratle duyulması üzerine üniversite öğrencileri, 25 Şubat'ta, aynı zamanda ve aynı saatte şirketin Beyoğlu ve Galata şubelerinin önünde toplanarak gösteri yapmışlardır. Beyoğlu caddesinde taş bulamayacaklarını düşündükleri için, üniversite binası arkasındaki arsalandan topladıkları taşları, gazete kâğıtlarına sararak paket yapmışlar ve bu suretle taş taşıdıklarını kimseye belli etmeden devam etmişlerdir (Vakit, 1933, s.4).

Şirket böyle bir nümayişin yapılacağını haber almış olacak ki, her iki şubenin de kepenkleri daha saat üç buçukta kapatılmıştır. Beyoğlu şubesine gelen öğrenciler, kepenkleri kırmışlar ve şubenin içinde de bazı tahribat yapmışlardır. Zabıta derhal öğrencileri dağıtmak için faaliyete başlamıştır.

Şurası muhakkaktı ki, gösterilere iştirak eden gençlik çok heyecanlı ve hareketli idi. Heyecanını yenemeyen gençler en yüksek sesleri ile bağırıyorlardı: “Türkiye esaret altında değildir. Türk vatanına ve Türklüğe hürmet edilmesini istiyoruz, vatanımızda barınanlardan bize ve dilimize hürmet bekleriz” (Akşam, 1933, s.2).

Gençler, memlekette Türk ve Türkçe hâkimdir, diyerek, ellerine geçirdikleri sopa ve taşlarla mağazaya hücum etmişler, bir hamlede kepengi yere indirmişler, camları ve şirket levhalarını kırmışlardır (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Bu sırada polis M¼d¼r¼ Fehmi Bey bir otomobil ile hadise mahalline geldi. 300 kişilik bir polis kuvveti de tam bu sırada oraya gelerek kalabalığı dağıtmak vazifesiyle işe başladı.

Polis M¼d¼r¼ Fehmi Bey bir otomobilin ¼st¼ne çıkararak “Arzunuz kabul edilecek, fakat derhal dağılınız”, şeklinde y¼ksek sesle bağırdı (Son Posta, 1933, s.6).

Ancak bu s¼zleri g¼r¼lt¼ arasında pekte işitilmemiş, gençler hareketlerine devam etmişlerdir. Fehmi Bey otomobilden inerek binaya doğru ilerledi. Hadise mahalline gelen polis memurları da melerini çıkardılar ve binanın ¼n¼nde vaziyet aldılar. Fakat gençler buna rağmen g¼steri hareketlerinde devam ediyorlardı. Tam bu sırada hadise mahalline itfaiye geldi. Gençler zapt edilmeyecek bir dalga manzarası g¼steriyordu. İtfaiye, kalabalık ¼zerine su s¼kmaya başladı. Fakat bu hareket uzun m¼ddet devam edemedi. ¼nk¼ g¼sterilere iştirak eden ¼đrenciden bir kısmı hortumlara atıldılar, sıktılar ve hortum ağızlarından fişkıran suyun kuvvetini kesmeye muvaffak oldular. Ancak biraz uzakta duran bir itfaiye, kalabalık ¼zerine yağmur gibi su yağdırıyordu. Bunun neticesi olarak bir hayli ıslananlar olmuş, hatta kalabalık arasında duran Polis m¼d¼r¼ Fehmi Bey de oldua ıslanmıştı. Bazı ¼đrenciler b¼t¼n engellemelere rağmen, itfaiye otomobillerinin ¼zerine çıkmaya başararak, heyecanlı nutuklar s¼ylemeye başladılar. Hadiseyi teskin etmek için uğraşan polisler, gençlerden bazılarını yakalayarak, Galatasaray polis merkezine g¼t¼rd¼ler. Bunu g¼ren diğer gençler, Polis M¼d¼r¼n¼n etrafına toplanarak yakalanan arkadaşlarının serbest bırakılmasını istediler. Polis m¼d¼r¼ Fehmi Bey bu gençleri tatmin etmek istemiş, gençlere şu şekilde hitap etmiştir: “ocuklar, buradan dağılınız, geliniz, derdinizi bana anlatınız, hepimizi dinleyeceğim.” Galatasaray karakoluna g¼t¼r¼len gençlerin sayısı otuzu bulmuştu. Bu esnada Savcı Kenan Bey de bir otomobille hadise mahalline gelerek vaziyeti tetkik ve tahkik etmeye başladı. Gençliğin heyecanını dindirmek m¼mk¼n olamıyordu. Polis memurları, bu coşkun hareket karşısında daha başka hadiselerin vuku bulmamasına dikkat ediyorlardı. Bu sırada elleri polis melerine temas eden iki gencin parmaklarından kanlar sızdığı, birkaç gencin de burunlarından kan boşandığı g¼r¼ld¼. Bunlar arkadaşları tarafından alınarak tedavi edilmek ¼zere g¼t¼r¼ld¼ler (Akşam,1933, s.2). Fakat bu

vakalar haricinde herhangi bir şekilde ağır veya hafif yaralanan olmamıştır.

Kepenler açıldıktan sonra gençlerden mühim bir kısmı içeriye girdiler. Bu kargaşalık arasında bina içinde bazı hasarlar meydana geldi. Yazıhaneler, gişeler, camlar, üç telefon makinesi kırılmıştır. Binanın vitrini içinde bulunan uçak ve vapur reklamları da kırılıp parçalanmıştır. Binanın yukarı katının camları ve yağmurlukları da harap olmuştur. Yalnız üst katta duran dört milyon lira kıymetindeki biletlere hiç kimse dokunmamıştır. Binadan içeriye giren gençler duvarda asılı duran Gazi Mustafa Kemal'in resimlerini görünce bunu aldılar, ihtiramla yukarıda tutarak dışarıya çıkardılar ve hürmet hislerini coşkun bir alkış tufanı ile ifa ettiler (Akşam, 1933, s.2).

Bu resim buraya layık değildir, diye bağırarak ilerlediler (Vakit, 1933, s.2). Artık gösteri hafiflemişti. İdarehane içerisine girmiş olan gençler tamamen dışarıya çıkarak arkadaşlarına eşlik ettiler ve hep birlikte, Hürmet sana ey şan dolu bayrağım, şarkısını söyleyerek Karaköy istikametine hareket ettiler. Beyoğlu'ndan, Karaköy'e kadar yine coşkun ve heyecanlı bir katile halinde ilerleyen gençler, Vagon li İdaresinin Karaköy'de, köprübaşında bulunan şubesi önünde bir müddet hareketlerine devam ettiler. Atılan taşlarla, burada da camlar ve levhalar kırılmış, bazı hasarlar meydana gelmiştir (Son Posta, 1933, s.6).

Savcı Kenan Bey, Beyoğlu kaymakamı Sedat Bey, polis müdürü Fehmi Bey bir toplantı yaparak, hadise hakkında soruşturma yapmaya başlamışlardır (Cumhuriyet, 1933, s.6).

Beyoğlu kaymakamı Sedat Bey, hadise münasebetiyle şunları söylemiştir:

“Darülfünun ve yüksek mektep talebesi Vagon li şirketinde vuku bulduğu söylenen hadise üzerine heyecana düşmüşler ve bir gösteri yapmışlardır. Hadisede kimseye bir şey olmamıştır ve bütün medeni memleketlerde olduğu gibi basit bir hadiseden ibarettir”. Öğrenciler, Beyoğlu'ndan ve Karaköy'den ayrıldıktan sonra coşkunluk ve heyecanını muhafaza etmek sureti ile gazete idarehanelerini ziyaret etmişlerdir. Öğrenciler sıra ile bütün gazeteleri dolaşmışlar, Türk diline gösterilen hürmetsizlik karşısında duydukları asabiyet ve heyecanı anlatmışlardır (Son Posta, 1933, s.6). Peyami Safa: “Türk diline dil uzatanların dilleri

kurusun” diye bağırımış ve gençliğin tezahürlerini destekleyerek alkışlamıştır (Cumhuriyet, 1933, s.6).

Bundan sonra gençler halkevine kadar çıkmışlar, Gazi'nin fotoğrafını buraya teslim etmişlerdir. Gençler bundan sonra Haydarpaşa'ya giderek oradaki şubede de tezahüratta bulunmak istemişlerdir. Fakat sonradan buna lüzum görülmemiştir (Akşam, 1933, s.2).

Gösterilere iştirak eden gençlerden biri şunları söylemiştir: “Türk vatanında geniş misafirperverlik görenlerin Türkiye ve Türk diline hürmet göstermelerini istemek hakkımız. Türkiye'yi esaret altında zannedenler her zaman aldanmaya ve kovulmaya mahkûmdur”. Gençler, sonra sükûnetle dağılmışlar ve evlerine gitmişlerdir. Gösteriler yaklaşık iki buçuk saat devam etmiştir. İfadeleri alınmak üzere, Beyoğlu'nda yakalanıp karakola götürülen öğrenciler, ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakılmışlardır (Milliyet, 1933, s.1). Sonrasında, Yataklı vagonlar şirketinin bazı memurları da karakolda çağırılıp ifadeleri alınmıştır. Savcı Kenan, Polis Müdürü Fehmi ve Beyoğlu Kaymakamı Sedat Beyler geç vakte kadar Galatasaray polis merkezinde kalarak hadisesinin tahkikatı ile meşgul olmuşlardır. Ertesi gün gençlerden on beş kadarı yeniden sorguya çekildikten sonra serbest bırakılmışlardır (Son Posta, 1933, s.6). şirket müdürü Jannoni konuyla ilgili şu beyanatta bulunmuştur:

Henüz vazifeye yeni başladım. Müdür sıfatıyla şirketi intizama sokmak için memurlarımın harekâtını kontrol etmek vazifendir. Mevzuubahis memuru bir müşteri ile sert bir tarzda konuşurken gördüm. Müşteri hoşnutsuzluk izhar ediyordu. O vakit meseleyi bana anlatmasını söyledim. Memur şu cevabı verdi: Burası Türkiye dedir. Ben Türkiye'de başka lisanla konuşmam. Bunun üzerine memura 10 kuruş ceza verdim. Bu gibi ceza paraları toplanır bilahare memurlar arasında taksim olunurmuş. Bana on kuruş vermeyeceğini söyledi. Bunun üzerine kendisine on beş gün muvakkat mezuniyet verdim. Fakat çalışkan bir memur olduğu için cezayı bir haftaya indirdim. Memur şapkasını giydi ve gitti. Hadise bundan ibarettir. Benim Türkleri sevmediğimi söylüyorlarmış. Tamamen asılsızdır. Eski bir zabıt olmak sıfatıyla askeri namusum üzerine söylüyorum Türkleri severim. Lisanlarına muhabbetim vardır. Nitekim şimdiden Türkçe öğreniyorum. Birkaç ay sonra sizinle Türkçe konuşacağımı tahmin ediyorum (Milliyet, 1933, s.1).

Diğer taraftan, Jannoni hakkında, hadise yaşanmadan önce devam eden bir soruşturma vardır. Soruşturma, yataklı vagonlar şirketi

tercümanı Necmettin Beyin savcılığa müracaatı üzerine başlamıştır. Necmettin Beyin ifadesiyle, Jannoni, Necmettin Bey'i, iki İngiliz seyyahından fazla para almakla itham etmiş ve zaten Türk değil misiniz, hırsız ve sahtekârsınız, demiştir. Savcılık takibata başlamış, Jannoni hakkında "Türklüğe Hakaret" davası açılabilmesi için, Meclise müracaat olunmuştur (Milliyet, 1933, s.6).

Naci Bey olayı şu şekilde anlatmıştır:

Mesele şu şekilde olmuştur, Müşteri ve arkadaşlarımla gözleri önünde Galata şubesi ile telefonla görüşüyordum. Müdür de yanında diğer iki memurla konuşuyordu. Derhal bana dönerek dedi ki: Naci Bey burada Fransızcanın resmi lisan olduğunu bilmiyor musunuz? Cevap verdim: Burası Türkiye'dir, resmi lisan Türkçedir, ben Türküm ve Türkçe konuşurum. Bunun üzerine müdür 25 kuruş ceza vereceksiniz, dedi. Ben de müteessir olarak itiraz ettim. Buna kızdı, o halde 15 gün vazifenize nihayet veriyorum dedi. Bu sırada arkadaşlarımdan biri müdüre: Naci beyin Türkçe konuşması gayet tabiidir. Çünkü kendisi Türk tür, dedi. Müdürün ben telefonla konuşurken, diğer arkadaşlarıma neler söylediğini duymadım. Pek tabii olarak buna teessürüm mani idi. Mesele bu şekilde olmuştur (Milliyet, 1933, s.6).

Vagon-li Şirketi Paris merkezi, tahkikat yapmak için Zagrep acenteliğinde bulunan müfettiş Touche'yi İstanbul'a göndermiştir. Touche, Şirketin İstanbul mümessili Hüsnü Sadık Bey ve Jannoni ile görüşmüş, ilgililerden yaşanan hadise ve gençlerin gösterileriyle ilgili bilgiler almıştır. Yaptığı açıklamada, Jannoni'nin isabetsiz davrandığını, durumu iyi idare edemediği için kabahatli olduğunu, bu nedenle Jannoni'nin tebdil edilmesinin çok muhtemel olduğunu söylemiştir (Akşam, 1933, s.2).

Şirketin İstanbul mümessili Hüsnü Sadık Bey ifadesinde, meselenin Adliyeye intikal etmiş olduğundan, tahkikatın neticesine kadar, Jannoni'nin işten el çektirildiğini söylemiştir. Karaköy şubesi müdürü Talat Bey'in, Beyoğlu şubesine atandığını, Naci Bey'in vazifesine devam etmekte olduğunu, Şirketin uluslararası bir müessese olduğunu fakat servisi olan ülkelerde "şu veya bu lisanı resmi olarak kullanacaksınız" tarzında bir emri olmadığını ifade etmiştir (Milliyet, 1933, s.1).

Öğrencilerin hassasiyeti devam etmiş ve bundan sonra dil meselesi ile daha yakından ilgileneceklerini ifade ederek, Türkçeyi mutlaka hâkim kılmak üzere aralarında "Dil Mücadele Cemiyeti" kurulmasına karar

vermişlerdir (Hâkimiyet-i Milliye, 1933, s.1). Bütün gazetelerde, gençliğin duyduğu heyecanı destekleyen yazılar kaleme alınmışır.

Aka Gündüz yazısında:

İstanbul da, gençliğin heyecanını, basit bir duygu veya sinir coşkunluğu şeklinde mütalaa etmemeliyiz. Bu, milliyetçi bir gençliğinin istiklal ve milliyet uğrunda yaptığı çok köklü, çok şuurulu bir harekettir. Eğer düşünerek, konuşarak, bilerek ve isteyerek, harekete geçmemiş olsaydı, manevi bir suç altında kalırlardı. İstiklali ve şerefli benliği uğrunda tarihler ve tarihler dolusu kan döken bir milletin çocukları ne zaman ve nerede olursa olsun hakikati şuurunu, akliselimi kullanmak şartı ile böyle ameli bekcilik etmekten kendisini alamaz (Haber, 1933, s.1) ifadeleriyle, gençliğin yanında yer aldığını vurgulamıştır.

Selami İzzet, yaşanan hadiseden dolayı şaşkınlığını dile getirirken, Türkiye’de Türkçeyi, Cumhuriyet dilini yasak edecek kadar nasıl küstahlık gösterilebileceğini kabul edemediğini belirtmiştir (Vakit,1933, s.3).

Mehmet Asım, Jannoni’nin, kendisi Türkçe öğreninceye kadar, şirket çalışanlarını Fransızca konuşmaya mecbur etmesinin yanlışlığına dikkat çekmiştir (Vakit, 1933, s.1).

Yunus Nadi, hadisenin uyandırdığı tepkinin haklılığını vurgularken, istiklaline ve milli varlığına kıymet veren hiçbir milletin bu türlü harekete asla ve katiyen kayıtsız kalamayacağını dile getirmiş, kapitülasyonlar belasından sonra verilen bu tepkiyi, süttten ağız yanan yoğurdu üfleyerek yer sözleriyle ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Yakup Kadri, gençlere olan desteğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

İstanbul gençliği, münevver inkılâp gençliği, irticanın pusu kurduğu karanlık köşelere kadar, kozmopolitliğin bu taştan cephesine karşı da daima hassas ve uyanık durak mecburiyetindedir. Her zayıflık ve felaket anımızda üstümüze yüklenip, bizi yutmağa hazır bu iki sinsî kuvvetin, bütün istiklal mücadelemiz esnasında el ele verip beraber yürüdüğu görülür. Bu sefer de biraz öyle olmadı mı? Bursa’daki Arnavuk Hasanla, Beyoğlundaki Jannoni’nin istemedikleri şey birdir: Türkçe. Lakin artık, Türk gençliği göründü ve lazım olduğu gibi, lazım olduğu yerde (Vakit,1933, s.2).

İstanbul gençliğinin tepkisi, pek çok şehirde, aynı duyguları paylaşan arkadaşlarını da etkilemiş, gönderdikleri telgraflarla, İstanbul geçliğine takdir ve desteklerini sunmuşlardır.

İstanbul'da üniversite gençliğinin heyecanı, Bursa'da da takdirle karşılanmış, Halkevinde bir toplantı yapılarak, destekleyici konuşmalar icra edilmiş, Gazi heykeli önüne gidilerek tezahürat yapılmış, marşlar söylenmiştir. Gazi Mustafa Kemal'e, Türk Talebe Birliğine ve Halkevine şu telgraf çekilmiştir:

Uğrunda hepimizin birer nefer gibi canla başla, çalıştığımız aziz Türk inkılâbına sıkılacak her yumruğu ezmek için, bütün Bursa halkı gençliği ve öğrencisi her zaman hazırdır. İstanbul'da güzel Türkçemize karşı, yabancı bir şirketin saygısız hareketine karşı gençliğin çok yerinde olarak gösterdiği heyecanı kutlular ve Bursa gençliğinin daima kendileri ile birlikte olduğunu, bu gece Halkevinde toplanan bizler heyecan ve saygılarımızla bildiririz (Cumhuriyet, 1933, s.1).

Polatlı gençliği, Türklüğe ve Türk benliğine karşı, İstanbul'da üniversite gençliğinin gösterdiği hassasiyeti takdir etmiş, gönderdikleri telgrafla duygularını dile getirmişlerdir (Son Posta, 1933, s.8).

Tıpkı yurdun dört bir tarafında olduğu gibi, İstanbul gençliğinin haklı tepkisini destekleyen, aynı heyecanı paylaştıklarını dile getiren telgraflar Zonguldak, Çanakkale, Adana, Mersin'den de gelmiştir (Cumhuriyet,1933, s.6; Vakıf, 1933, s.8).

MTTB Yöneticilerinden Adnan Ötüken yaşanan hadiseyi, Bozkurt Dergisinde yayınlanan röportajında şu şekilde ifade etmiştir:

Bir Cuma günü Cumhuriyet gazetesinde okuduğumuz bir haber bizi gönlümüzden yaraladı. O sıralarda Vagon Li müessesinin başında bir İtalyan müdür bulunuyordu ve İtalya ile Türkiye arasındaki münasebetler de iyi değildi. Vagon Li binası Galatasaray Lisesi'nin yanında bulunuyordu. O günkü Cumhuriyet gazetesinde verilen bu habere göre İtalyan müdür yanında çalışan bir Türk memura "Siz eşek Türkler" şeklinde hakarete bulunmuştu. Biz bunu öğrenince ertesi gün miting yağmağa ve Vagon Li'yi taşlamaya karar verdik. Tabii bugün 56 yaşın hissiyatı ile bunu tasvip etmiyorum, ancak hadiseyi olduğu gibi nakletmemizde bir sakınca yok sanırım.

Cumartesi günü saat 16.00'da bütün öğrenciler Galatasaray Lisesi'nin önünde toplanmıştık. Kalabalığı gören halkın da bize katılmayla Taksim-Tünel arası iğne atılsa yere düşmez bir hal almıştı. Polisin Beyazıt'ta toplanıp oradan yürüyüşe geçeceğimiz şeklinde yanlış istihbaratı sebebiyle de Vagon Li etrafında herhangi bir tertibat alınmamış, yürüyüş Beyazıt'ta durdurulmak kastıyla orada barikat kurulmuştu. Dolayısıyla meydan boş kalmış ve kalabalık Vagon Li

müessesesinin altını üstüne getirmişti. Tahribatın devam etmekte bulunduğu bu sırada ve bir anda binanın süngüli asker ve polis tarafından dört kat sıra halinde sarıldığını gördük. Müthiş bir polis-jandarma ve öğrenci mücadelesi başladı... Fakat öğrenciler dövüşmedi, polis daima mani olmaya çalıştı. Olayların bu en hareketli safhasında ve iki üç dakika içerisinde polis ve jandarmanın ortalıktan kaybolduğunu gördük ve binada tahrip edilecek bir taraf kalmayınca kadar faaliyet devam etti. Bunun üzerine topluca Taksim meydanına gidip oradan dağılmaya karar vermiştik ki Vagon Li'nin Karaköy'de de bir şubesinin bulunduğu söylendi ve topluluk Karaköy'e kadar gidip orasını da tahrip etti. Burada bizi en çok düşündüren, polis ve jandarmanın meydanı niçin bir anda terk ettiği idi. Bu merakımızın cevabını çok sonraları öğrendik. Vagon Li tahrip edilirken, buraya 500 metre kadar mesafede bulunan Dr. Sami Günsbeg'in muayenehanesinde Atatürk dişlerini yaptırmıymış. Bu müthiş gürültüyü duyunca pencereden bakmış ve polis-öğrenci mücadelesini görmüş. Etrafındakilerden bunun sebebini öğrenince "Derhal oradan polisleri ve jandarmayı çekin. Çocuklardan da birinin başına en ufak bir şey gelmesin" emrini vermiş (Ötügen, 1966, s.16-18).

Dönemin MTTB başkanı Tefvik İleri o gün yaşananları şu şekilde ifade etmiştir:

Bu hadise üzerine bir gece Fen Fakültesinde hususi bir toplantı yaptık. Bu toplantıya mühendis Talebe Cemiyeti Reisi sıfatı ile ben ve Safi isimindeki bir arkadaşım iştirak ettik. Hukukçu arkadaşların itirazlarına rağmen ertesi gün saat beş buçukta Galatasaray'da toplanarak Vagon li şubesinin camlarını kırmayı ve kaçmayı tespit ettik. Bu bizim ilk mühim hadisemizdi ve bu işlerde pek yeni ve acemi idik.

Ertesi akşam saat 5'te Mühendis mektebinin bahçesindeki balastlarda ceplerimizi doldurarak Galatasaray'a doğru yürüdük. Parolamız tam beşte levhaya ilk taşın atılması idi. O zamana kadar sessizce dolaşacaktık. Fakat hadise tahmin ettiğimiz gibi ve kolay olmadı. Müessese bu hareketi haber almış ve kepenkleri indirmişti. Bu itibarla camları kırıp, oradan ayrılmak kararını tatbik edemedik. Bilakis demir kepenkleri uzun bir mücadele ile yıkmak icap etti.

Ve bu epeyce uzadı. Polis bize husumetle muamele etmedi. Fakat itfaiye ile oldukça çetin mücadeleler oldu. Bu sırada birçok zabıtların da bu harekete manen iştirak ettiklerini kaydetmek isterim. Beyoğlu şubesinin işi bitirildikten sonra bir kısım gençler, üstleri başları yırtık ve sırsıklam bir şekilde, Taksim abidesine doğru vakarla yürüyüş yaparken, bir kısmı da program harici Karaköy'deki

şubeye doğru Yüksek Kaldırım'dan koşarak iniyordu. Oranın da hesabını görmüşler ve o şubede asılı bulunan Atatürk'ün fotoğrafını alarak ihtiramalı ellerinde Eminönü Halkevine götürüp asmışlar. Beyoğlu Vagon li şubesinin perişan hali uzun zaman Türk yurduna Türklüğe hakaret etmek küstahlığında bulunanlar için müessir ve ibretli bir levha halinde kaldı. Beyoğlu'nda birçok mağaza, gençliğin bu hassasiyeti karşısında, Türkçe olmayan adlarını kendiliklerinden değiştirdiler. (Hatay) salonu da bunlardan biridir. Şu noktayı da zevkle tespit etmek isterim ki, gençlik Vagon li 'yi taşlarken, kozmopolit bir muhit olan Beyoğlu'nda başka tek bir müesseseye bir fiske dahi vurmamıştır. Bu hadisede de en mühim rolü Yüksek Mühendis ve Fen Mektebi talebesiyle Tıbbiye talebesi oynadı (Aksoy,1977, s.25).

Hadise sonrası, tahrip edilen Karaköy ve Beyoğlu acentelikleri tamir edilmiş, Karaköy acenteliğinin vitrinleri tekrar yapılmış, camlar takılmış, vitrinlere İstanbul ve Ankara'ya ait güzel renkli resimler konulmuştur. Acenteler faaliyetlerine devam etmiştir.

Şirketin tespit edilen maddi zararı yaklaşık 4 bin lirayı bulmuştur. Galata acenteliğine verilmiş olan memur Naci Bey, mümessillik dairesine nakledilmiştir. Jannoni yerine Beyoğlu acenteliğine, şirketin Türk memurlarından Talat Bey vekâleten atanmış, Bu acenteye bir Türk müdür tayin edilmesi uygun görülmüştür (Cumhuriyet, 1933, s.6).

Bu olaylardan sonra üniversite konferans salonunda, 23 Mart 1933 tarihinde yapılan toplantıda dil seferberliği ve vatanı tanıma konusu ele alındı, ulusal bilincin yerleştirilmesi için çalışılması üzerinde duruldu. Toplantı sonunda "Türk İnkılâbının büyük başbuğu Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya" şu telgraf çekildi: "Bugün üniversite konferans salonunda toplanan yükseköğrenim gençliği, başbuğluğunu yaptığınız büyük dil savaşında canla başka çalışmaya karar verdi." Gazi'nin yanıtı ise şöyle olmuştur: "Ulusal ülküye ulaştıran öz dil yolunda şaşmaz büyük adımlarla durmadan yürümeye verdiğiniz değerden dolayı sizi överim(Çavdar,1995, s.322).

Türklüğe hakaret etmek suçu ile mahkemeye verilen Jannoni'nin, davası 16 Temmuz 1933'de, 3. Ceza mahkemesinde başlamış, birkaç şahit dinlenmiştir. Şahitlerden biri, Jannoni'nin, bir Türk tercümana, "siz hepiniz hırsızısınız" dediğini söylemiş, hakaret hadisesi etrafında belediyede bir tahkikat evrakı bulunduğunu da bildirmiştir. Mahkeme, bu tahkikat dosyasının getirilmesine karar vererek, duruşmayı başka

güne ertelemiştir (Cumhuriyet, 1933, s.1). İkinci duruşma yapılamamış, Jannoni, Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü dolayısıyla hazırlanan ve 26 Ekim 1933'de TBMM'de kabul edilen Genel Af Yasası ile affedilmiştir (Halıcı, 2007, s.74).

Sonuç

Toplumların geleceğinin önemli bir göstergesi olan gençlik, atılgan, hareketli ve idealist nitelikleriyle dikkat çeken sosyal bir grup olarak da değerlendirilebilir. Gençlik, toplumların geleceğinin bir göstergesidir. Her milletin gençliği, toplumunun fikir, ideal ve ruh yapısını yansıtır ve bunları geleceğe taşır. Gençlik, ülke içerisinde meydana gelen sorunlara her zaman duyarlılık göstermiştir. Cumhuriyet döneminde gençlik, özellikle örgütlü hareketleriyle, yürüttüğü faaliyetleriyle ön saflarda yer almış, bu anlamda destekleyici söylem ve eylemler ortaya koymuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra meydana gelen olaylarda, gençler arasında milli heyecanın artan bir hassasiyetle devam ettiğini görmekteyiz. Atatürk dönemi öğrenci hareketleri değerlendirildiğinde, öğrenciler arasındaki milli heyecanın, kendi problem ve ihtiyaçlarından çok, milli meseleler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dönem öğrenci hareketleri genelde kontrollü biçimde ve samimiyetin ön planda olduğu bir ekseninde gelişmiş, öğrencilerin kontrolden çıkmaya başladığı durumlarda ise gerekli tedbirler alınmıştır.

1933 yılı, çeşitli gençlik hareketlerine tanık olmuştur. Bu örgütlenmede, Milli Türk Talebe Birliği'nin öncülük payı vardır. Bu birlik, milliyetçilik duygularını gençlik kesiminde yüksek kılmak, pekiştirmek amacıyla olmuştur. Bu dönem, milli mücadele yıllarının ruh ve heyecanın özellikle üniversite öğrencilerinde yeşertilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur.

Bu yılın ilk gençlik hareketi Vagon-li (Yataklı Vagonlar) şirketine yönelik olmuştur. Şirketin yabancı uyruklu müdürünün Türk memurlarından birine telefonda Türkçe konuştuğu için hakaret etmesi, Türkçeyi aşağılaması ve sonunda memuru işten çıkartması kamuoyuna yansıyınca olay patlak vermiş, gençlik şirketin idare binasının önünde toplanmıştır. Türk Milleti'nin hislerine tercüman olarak gençlik, olayı şiddetle protesto etmiştir.

Müdür bu durumu görünce memurları göndermiş, büronun kepenklerini kapattırıştır. Bina önünde toplanan gençlik, Türkiye’de Türkçe konuşulur şeklinde sloganlar atarak, binaya yönelmişler, kepenkleri, sonra da camları kırmışlardır. Güvenlik güçlerinin müdahalesinden sonra, Öğrenciler köprüye doğru yürüyerek, Karaköy’deki Vagon-Li şubesinde de gösterilerine devam etmişlerdir. Daha sonra gençler dağılmışlardır. Bu olay, Türkçe konuşulmasına yönelik başlatılan “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasının hız kazanmasını sağlamıştır. Gençler, dil sorunu ile daha da çok ilgilenmeyi kararlaştırmış, İstanbul’daki bazı mağaza adlarının Türkçeleştirilmesini sağlamak amacıyla kampanyalar düzenlemişlerdir. Türkçeyi mutlaka hâkim kılmak üzere aralarında bir “Dil Mücadele Cemiyeti” kurulmasına da karar verilmiştir. Bu olaylardan sonra, üniversite konferans salonunda yapılan toplantıda, dil seferberliği ve vatanı tanıma konusu ele alınmış ulusal bilincin yerleştirilmesi için çalışılması üzerinde durulmuştur.

Türk kamuoyu ve basını hadisenin üzerine gitmiş, toplumsal bir tepki gösterilmiştir. Gençlik bir kere daha milli hadiselerde birleşmiştir. Bu noktada yaşanlar karşısında gençliğin gösterdiği heyecan, kendisine emanet edilenleri daima koruyacaklarını bir kez daha göstermiştir.

EXTENDED ABSTRACT

**Atatürk Period Student Movements on The
National Press: The Wagon-lit Event**

*

Neslihan Altuncuoğlu
Erciyes University

Society and youth are an inseparable whole, thus youth is the liveliest member of the society and it is aimed at new and future. In terms of representation of national culture, language and youth have parallel functions and missions each other on the journey of societies from past to today and from today to tomorrow. Atatürk who knows the importance of the youth in the community life wanted to see the youth as a solid generation who are conformist in the society. As a result, he left the state as a present to the youth's assurance of republic which was established newly.

The year of 1933 was a witness to the several organisations of youth. In this organisation, there is a leadership contribution of National Turkish Student Association. This association had the aim of reinforcing and keeping up nationalism feelings at all levels of youth. The first youth movement of this year was for Wagon-Lit Company. On the date of 22nd February 1933, an Italian manager who was in Wagon-lit Company insulted an officer of the company who spoke Turkish called Naci Bey and suspended him and when it was heard from the newspapers, it was indignant among the university students and society. Thousands of youth went to the company building and they protested in several places. In this sense, the contribution of political life of youth became important in considerable extend. In this study, It was discussed on the national press that the national passion which was shown by youth to the event which came into existence. While doing research, the documents in the archives of Republic of Government of President, the newspapers of period and other printed sources were used.

Young generation was continuously in on politics in Turkey. We can extend this to the last quarter of 19th century. The youth was in the front line in the Committee of Union and Progress which was formed to the aim

of reforming a constitutional management and it was named Young Turkish Movement because of enclosing the excess number of students.

We encounter the biggest youth movements at the beginning days of the national struggle. In this period, the youth was organised for warning the society in İstanbul and smuggling weapons to Anatolia, they took part in the war. Especially after the occupation of İzmir, the meetings which were held in Fatih, Üsküdar, and Sultanahmet in İstanbul were the most striking examples in this respect. We encounter youth movements which aimed to end up the independence and peace legitimately in the forthcoming days of the war ending too. In this period which encounters Atatürk's health, the youth movements are on the direction upon present rulership's request roughly. It was rarely seen that they digressed to this and it was resorted to take several precautions related to the actions in these situations.

Mustafa Kemal Atatürk left the state as a present to the youth's assurance of republic which was established newly as a result. He knew his work as youth's work and he assigned youth to defend and protect this work forever and ever. Youth is in everywhere and they are everything undoubtedly. It was seen that new student associations which were established in the first years of Republic supported continuously progressive development and attempts.

One of the most important features of the year of 1933 is nationalist Turkish youth movements are condensed in this period and these nationalist works were managed by National Turkish Student Association. . On the date of 22nd February 1933, an Italian manager who was in Wagon-lit Company insulted an officer of the company who spoke Turkish called Naci Bey and suspended him and when it was heard from the newspapers, it was indignant among the university students and society. Thousands of youth went to the company building and they protested in several places. As a matter of fact that the socio-cultural, economic and political problems developed in the garb of protest at the final stage, the community who suffer from the same problems attended meetings and manifestations which were arranged by university students and community took side with university students in the direction of their political understanding and students' reactions.

This event provided to gather speed to the campaign of Citizen Speak Turkish which was started in the direction of speaking Turkish. Teenagers decided to interested in mostly with the language problem, they arranged some campaigns in order to get some shops' names make Turkish in İstanbul. It was decided to establish Language Struggle Community to make Turkish dominant absolutely among each other.

Wagon – Lit event which was analysed in this study became one of the most typical examples which presented to save forever, commended to themselves, the reaction of university students, all kinds of implementation and movements which go against to make Turkish dominant in Turkey.

Kaynakça / References

- Aksoy, C. (1977). *Babam Tevfik İleri konuşmaları ve görüşleri*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Aktar, Y. (1999). *İkinci Meşrutiyet Dönemi öğrenci olayları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Arıt, M. (1979). *Cumhuriyet döneminde gençlik*. İzmir: Türkiye Yayıncılık.
- Asım, M. Yataklı Vagon Hadisesi. (1933,27 Şubat). *Vakit*, s.1.
- BCA, Fon Kodu: 03010, Kutu No: 241, Dosya Gömleği No: 627, Sıra No: 26.
- BCA, Fon Kodu: 490, Kutu No: 01, Dosya Gömleği No: 315, Sıra No: 44.
- Binaların Tamiri. (1933,1 Mart). *Cumhuriyet*, s.6. (2005). Vagon-li'de Türkçe Yasağına Tepki, *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 211. (1983).
- Cumhuriyet Döneminde Gençlik, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları. 809.
- Çanakkale Gençliğinin Tepkisi. (1933, 1 Mart). *Cumhuriyet*, 6.
- Çavdar, T. (1995). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Darülfünunlu Gençlerin Nümayişi. (1933,26 Şubat). *Vakit*, 2.
- Duman, D. (2000). *Ulusal ekonominin yapılanmasında yerli malı haftaları*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Duman, Y. Doğan, S. (2008). *Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Erdoğan, H. (2019). Atatürk dönemi çağdaşlaşma hareketleri. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I Kurtuluş, Kuruluş ve Modernleşme (1920-1938)*, Edi. Nurgün Koç, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.363-400.

- Gençliğin Galeyanı, (1933, 26 Şubat). *Cumhuriyet*,1.
- Goloğlu, M. (2009). *Tek partili cumhuriyet (1931-1938)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gündüz, A. (1933, 4 Mart). Gençlik Hem Haklıdır Hem Vazifelidir. *Haber*, 1.
- Hadiseyi Yapan Müdüre İşten El Çektirildi. (1933,28 Şubat). *Cumhuriyet*,1.
- Halıcı, Ş. (2007). Vagon li Olayı. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*. (11).63-73.
- Her Yönüyle Tevfik İleri. (1995). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İlmen, V. (1999). Vagon-li (Yataklı Vagon) Olayı. *Tarih ve Toplum Dergisi* .32(189).
- İstanbul'da Dil Mücadele Cemiyeti. (1933,28 Şubat). *Hâkimiyet-i Milliye*,1.
- İzzet, Selami, Küstahlık. (1933,24 Şubat). *Vakit*, 3.
- Kabacalı, A. (1992). *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kadri, Yakup, İnkılâp Gençliği Göründü. (1933,2 Mart). *Vakit*, 2.
- Köknel, Ö. (1970). *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği*. İstanbul: Bozak Matbaası.
- Memleket Gençliği. (1933,28 Şubat). *Son Posta*, 8.
- Müdür Aleyhinde Takibat. (1933,28 Şubat). *Milliyet*,6.
- Müdür Aleyhinde Takibat. (1933, 28 Şubat). *Milliyet*,1.
- Nadi, Y. Türkiye'de Ecnebi Husumeti Yoktur. (1933,1 Mart). *Cumhuriyet*,1.
- Nümayiş Hadisesine Dair Tahkikat Devam Ediyor. (1933, 27 Şubat). *Cumhuriyet*, 6.
- Ötüken, A. Nakleden: Erol Özcan. (1966). Milli Türk Talebe Birliğinden hatıralar. *Bozkurt Dergisi*, 2, 16-18.
- Öz Dil İçin. (1933,26 Şubat). *Hâkimiyet-i Milliye*, s.1.
- Şahin, M. (1992). Darülfünun Talebe Cemiyeti önderliğinde gerçekleştirilen bir öğrenci hareketi örneği. *Tarih ve Toplum Dergisi*. 18(107). 15-22.
- Tahkikat Başladı. (1933,27 Şubat). *Hâkimiyet-i Milliye*,1.
- Tahkikat Yapmak İçin Bir Müfettiş Gönderdi. (1933,1 Mart). *Akşam*, 2.
- Talebe Vagon-Li Önünde Bir Nümayiş Yaptı. (1933,26 Şubat). *Milliyet*,1.
- Taylak, M. (1969). *Saltanat, 2. Meşrutiyet ve 1. Cumhuriyet'te Öğrenci Hareketleri*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Türk'e Hürmet İsteriz. (1933,26 Şubat). *Son Posta*,6.
- Türk'e Hürmet İsteriz. (1933,26 Şubat). *Son Posta*,1.
- Türkçe Hadisesi. (1933,1 Mart). *Vakit*, 2.
- Türkiye'de Türk Dili Hâkimdir. (1933,26 Şubat). *Akşam*,2.

- Vagon li M¼d¼r¼ Mahkemede. (1933,17 Temmuz). *Cumhuriyet*, 1.
Vagon li Ön¼nde Tezah¼rat. (1933, 26 Şubat). *Cumhuriyet*, 6.
Vagon li Şirketinde Çirkin Bir Hadise. (1933,24 Şubat). *Cumhuriyet*, 2.
Yataklı Vagon Hadisesi. (1933,27 Şubat). *Vakit*, 4.
Yazman, T. (1984). *Atat¼rk'le Beraber*. İstanbul: T¼rkiye İŞ Bankası K¼lt¼r Yayınları.
Zonguldak Gençliği. (1933,27 Şubat). *Vakit*, 8.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Altuncuoğlu, N. (2021). Ulusal basın ekseninde Atat¼rk d¼nemi öğrenci hareketleri: Vagon-li olayı örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5713-5734. DOI: 10.26466/opus.891034

Organ Bağışında Psikolojik ve Kültürel Etmenler

DOI: 10.26466/opus.848199

*

Yasemin Oğuz Güner* – Eyyüb Ensari Cicerali **

* Öğrt.Gör., Akdeniz Üniversitesi/Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Antalya/Türkiye

E-Posta: yaseminoguz@akdeniz.edu.tr

ORCID: [000f0-0003-1508-2988](https://orcid.org/000f0-0003-1508-2988)

** Dr., Nişantaşı Üniversitesi/İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: eyyub.cicerali@nisantasi.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5943-9972](https://orcid.org/0000-0001-5943-9972)

Öz

Organ yetmezliği hayati önem taşıyan ve nakillerin özellikle kadavradan yapılabilmesi için bağışlarla gerçekleşebilecek bir işlemdir. Ülkemizde ve dünyada organ bağışı oranlarının düşük olması, özellikle başta organ bekleyenler ve sağlık sistemi için ciddi bir sorundur. Toplumsal bilincin değişmesi ve ortaya konan davranışların organ ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenmesi toplumsal bir sorumluluktur. Bu çalışmada alanyazın incelemeleri ile bağışı etkileyen psikolojik etmenlerle kültürel etmenler çatısı altında bireysel farklılıklar, kültürel farklılıklar, tutum, farklı yaş, cins ve eğitim düzeyindeki kişilerin, tutum, davranış ve bilgi düzeyi, din ve medya gibi faktörler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda sosyal psikoloji, davranış kuramları ile organ bağışı oranının düşük olmasının nedenleri ortaya konarak yapılabacaklar konusunda öneriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Çoklu etkenin göz önünde bulundurularak yürütülen süreçler, etkin bir uygulama için gerekli kurumsal düzenlemeler, toplumsal, kültürel ve bireysel tepkileri şekillendiren yasal ve etik güçlerle gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda sağlık alanı dışında, psikoloji ve sosyoloji alanlarıyla birlikte multidisipliner çözümlerin üretilmesinde daha fazla ortak çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Organ Bağışı, Hastalık, Davranış Kuramları, Sosyal Psikoloji.

Psychological and Cultural Factors in Organ Donation

*

Abstract

Organ failure is a vital process that can be done with donations so that transplants can be made especially from cadavers. The low rate of organ donation in our country and in the world is a serious problem especially for those who expect organs and the health system. It is a social responsibility to change social consciousness and to regulate the behaviors in a way to meet the organ needs. In this study, under the umbrella of psychological factors and cultural factors that affect donation, individual differences, cultural differences, attitudes, attitudes, behavior and knowledge level of people of different ages, genders and education levels, religion and media were discussed with the literature review. In this context, social psychology, behavioral theories and the reasons for the low rate of organ donation were put forward and recommendations were made on what to do. Processes carried out by considering multiple factors can be realized with the necessary institutional arrangements for effective implementation, legal and ethical forces that shape social, cultural and individual responses. In this context, it is thought that more collaborative work should be done in the production of multidisciplinary solutions with the fields of psychology and sociology outside the field of health.

Keywords: *Organ Donation, Disease, Behavioral Theories, Social Psychology.*

Giriş

Organ nakli (transplantasyon), vericiden (donör) alınan sağlam organ ya da parçasının, organ yetmezliği olan bireye aktarılması işlemidir. Organ donörü, canlı veya kadavra olabilir. Önce hayvanlar üzerinde daha sonra insanlar üzerinde organ nakillerini denemelerinin ardından 1956 yılında Dr. Muray ve arkadaşları ilk başarılı böbrek naklini gerçekleştirmişlerdir.

Kronik böbrek yetmezliği, kalp, karaciğer v.b. organların yetmezliğinin geliştiği hastaların, organ nakli tedavi seçeneğinin dışında etkin bir tedavi şansları bulunmamaktadır (Tokalak ve vd., 2002). Organ nakli ile organ yetmezliği nedeniyle yaşam kalitesi düşmüş ve yaşamını kaybetme riskiyle karşılaşan hastaların hayatını kurtarmak, yaşam süresini ve kalitesini arttırmak amaçlanmaktadır. Bazı organların canlı vericiden nakli gerçekleştirilebilse de bazı organlar için mutlaka kadavraya yani organ bağışına ihtiyaç duyulmakta, aksi halde bu hastalar kısa süre içinde yaşamlarını kaybetmektedirler. Hemen her yaşta görölen organ yetmezliği, başta kronik hastalıklar, doğumsal anomaliler, kazalar, gebelik gibi pek çok sebepten kaynaklanabilmekte ve toplumun her kesiminde ve tüm dünyadaki bireylerde görölmektedir.

Organ nakline ihtiyaç duyulan kronik hastalıklardan biri olan kronik böbrek yetmezliğinde, organ nakli en önemli seçenektir. Böbrek nakli diğer renal replasman tedavileri olan hemodiyaliz ve periton diyalizine göre yaşam kalitesi yönünden çok daha avantajlıdır. Hemodiyaliz ve periton diyalizi ile böbreğin süzme yeteneğinin yerine getirmesi tam olmamakla birlikte sağlansa da böbreğin diğer görevleri için ilaç desteği ve diyet kısıtlaması yapılması gerekir. Diyaliz tedavileri hastanın, sürekli bir diyaliz merkeziyle bağlantılı olması, komplikasyonlar ve tedavi sürecinin belirsizliği nedeniyle hastalıkla birlikte yaşamasını ve sınırlılıklarla baş etmesini zorunlu kılar. Böbrek nakli yapılan hastaların yaşam kalitesi, diyaliz tedavisi gören böbrek hastalarından daha yüksek olması nedeniyle tercih edilen bir yöntemdir.

Organ nakillerinde verici (donör) kaynağı, yaşayan (canlı) veya ölü (kadavra) olabilmektedir. Canlı kişiden organ alınması, donörün yaşamını riske sokmayacak şartlar varsa, çift organlardan biri ya da bir organın bir bölümünün (karaciğer) alınmasıyla gerçekleştirilir. Yaşamakta olan sağlıklı kişiden organ temin edilir ki çoğunlukla bunun nedeni organ bağışının yetersizliği ve kadavradan nakilin yapılamamasıdır. Dördüncü dereceye kadar yakın akrabalarından nakil yapılması yaşaldır. Kadavradan organ nakli ise, bağışta

bulunulan organların, ihtiyacı olan ve doku uyumu bulunan organ nakli bekleme listesinde kayıtlı hastalara gerçekleştirilir (Doğan, 2009). Organ nakli konusunda büyük gelişmeler yaşanmışsa da pek çok ülkenin ortak sorunu düşük organ bağışıdır.

Ülkemizde 2238 sayılı “Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Yasası”na göre 18 yaşını doldurmuş, akli dengesi yerinde olan kişiden organ veya doku alınabilmesi için iki tanıklı yazılı/sözlü olarak beyan edilmesi ve hekim tarafından onaylanması ile gerçekleştirilir. Yasa gereği kadavradan organ nakli, donörün beyin ölümünün gerçekleşmesi, organlarının kullanılabilir durumda olması, ayrıca yakınlarından yasal izinin alınmasıyla gerçekleşebilir. Ülkemizde en fazla gerçekleştirilen nakiller böbrek, karaciğer ve kalp nakilleridir. Böbreklerden biri, karaciğerden bir parçanın alınmasıyla gerçekleştirilebilen canlı organ nakilleri daha çok yapılagelen nakillerdir. Ancak sadece kadavradan gerçekleştirilebilen kalp nakli oranları organ bağışının düşüklüğü nedeniyle daha az oranlarda seyretmektedir.

Tablo 1. Ocak 2008 – Aralık 2016 Arası Nakledilen Organ İstatistikleri Nakledilen Organ (Şantaş ve Şantaş, 2018)

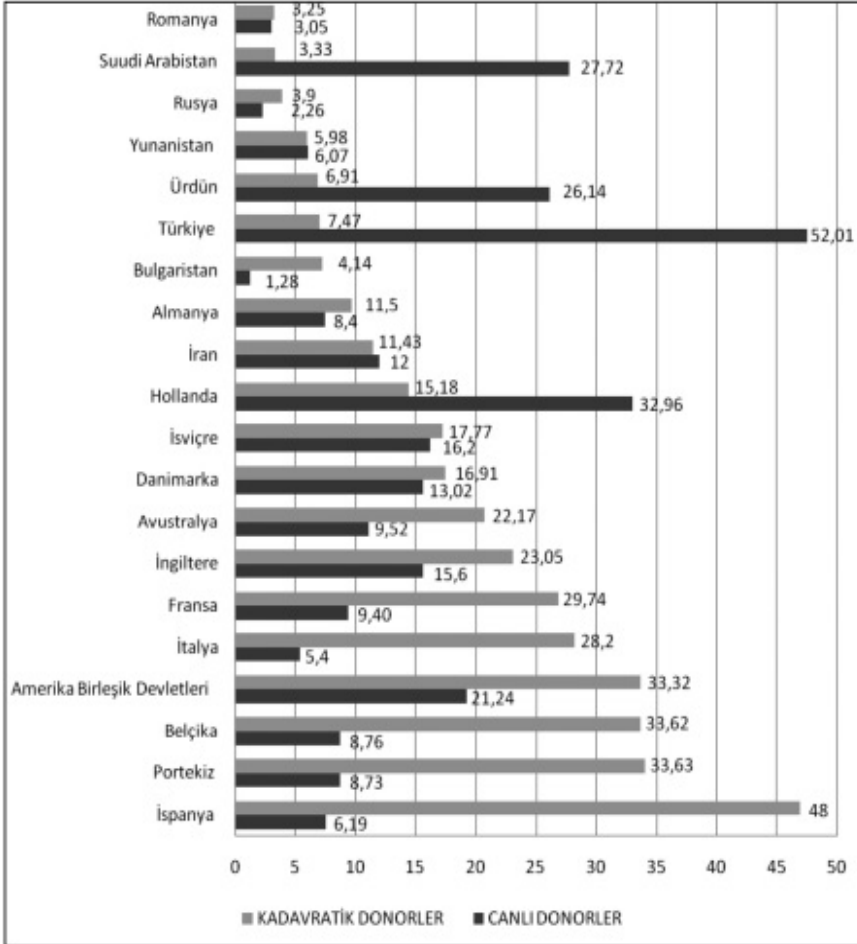
<i>Nakledilen Organ</i>	<i>Nakil Sayıları*</i>
<i>Akciğer</i>	<i>147</i>
<i>Böbrek</i>	<i>19.449</i>
<i>İnce Barsak</i>	<i>25</i>
<i>Kalp</i>	<i>455</i>
<i>Kalp Kapağı</i>	<i>9</i>
<i>Karaciğer</i>	<i>7.004</i>
<i>Pankreas</i>	<i>57</i>
<i>Toplam</i>	<i>27.149</i>

Transplantasyon ile ilgili ilk bilgilere mitolojik bazı gravürlerde rastlanmaktaysa da tedavide kullanılması 19.yüzyılın başlarını bulmaktadır. İlk önce hayvanlarda daha sonra insanlar üzerinde yapılan çalışmalarla bugünkü halini almıştır (Arda, 1994).

Yapılan çalışmalarda, transplantasyon konusundaki önemli engellerden biri organ bağışındaki yetersizlik olduğu görülmektedir (Özer ve ark., 2010). Kadavradan organ bağışındaki yetersizlik, birçok ülkenin üzerinde çalıştığı ortak bir sorundur. Avrupa Ülkelerinde donörlerin %80’i kadavra, %20’si canlı iken Türkiye’de bunun aksine donörlerin %75’i canlı, %25’i kadavra kaynaklıdır (Yaşar ve ark., 2008). Dünyada en çok organ bağışının yapıldığı

ülke İspanya olup, Türkiye kırk dördüncü sırada yer aldığı 2019 IRODAT verilerinde gösterilmiştir. Bu farklılık sadece ülkeler bazında olmayıp aynı ülkenin farklı bölgelerinde bile değişiklik arz etmektedir. Yaşanılan bölgenin kültürel özellikleri, dini inancı, geleneksel yaşayışı, değer yargıları, eğitim düzeyi, endemik hastalıkları gibi etkenlerle bölgesel organ bağışı oranları değişmektedir. Türkiye’de en fazla organ bağışının bulunduğu bölge Ege bölgesi ve İzmir ili olduğu kaydedilmiştir.

Grafik 2. Dünyada Organ Bağışı IRODAT Oranları

Kişinin serbest iradesiyle verdiği karar doğrultusunda, tıbbi olarak öldükten sonra, doku ve organlarının başka hastaların tedavisinde kullanılmasına izin vermesine “organ bağıışı” denilmektedir. Bu konuda bilgi merkezleri Organ Nakli Merkezleri olup pek çok şehirde bulunmakta, hastalar Organ Nakli Bekleme Listesi kayıtlarına göre ulusal koordinasyonla nakilleri gerçekleştirilmektedir.

Literatür bilgilerinde insanların organ bağıışı konusundaki tutumlarını en fazla eğitim, sosyo-ekonomik düzey, kültür ve dinin etkilediği belirlenmiştir (Keçecioglu vd., 2003).

Organ naklinin yaşamsal öneminin bilinmesine rağmen organ bağıışı oranı pek çok ülkede düşük düzeydedir. Bu nedenle organ bağıışı ile ilgili çalışmaların, aile, kişilik özellikleri, din gibi demografik faktörler ile tutum, niyet ve özgeçilim gibi psikolojik faktörlere odaklandığı görülmektedir (Tekizoğlu, 2018). Okullarda eğitim verenlerin organ bağıışı hakkındaki bilgi düzeyi ve tutumu da oldukça önemlidir. Özellikle erken yaşlarda başlayacak sosyal duyarlılık ve farkındalık çalışmalarının en etkin olacağı yaşlar okul çağıdır. Öğretmenlerin önce bilgilendirilmesi bu bağlamda son derece kritik rol oynar.

Yöntem

Bu çalışma derleme bir çalışma olup erişime açık veri tabanlarından organ bağıışı ve organ bağıışını etkileyen faktörlerle ilgili akademik çalışmalar taranmış ve bulgular özetlenmiştir.

Uluslararası Organ ve Doku Nakli kayıtlarına göre, 2016 yılında kadavra organ bağıışı en fazla İspanya’da ve Hırvatistan’da, en az ise Malezya’da olduğu rapor edilmiştir (IRODaT, 2017). Amaç kadavradan nakil oranlarının canlı vericili nakil oranlarından çok daha yüksek olması için organ bağıışının yaygınlaştırılmasıdır. Sağlık Bakanlığı verilerinde (2018), ülkemizde 2017 yılında 91.605 kişinin organ bağıışında bulunduğu görülmektedir.

Türkiye’de 2019 yılında 26.524 organ nakli bekleyen hasta mevcutken sadece 2.881 hastaya organ nakli yapılabilmiş ve çoğunluğu canlı vericilerden gerçekleştirilmiştir. Bağıış oranı ise en fazla İzmir’den 66.964 olarak kaydedilmiştir. Nakillerin büyük kısmı böbrek nakillerinden oluşmaktadır.

Organ Bağışını Etkileyen Faktörler

Uluslararası Organ ve Doku Nakli kayıtlarına göre, 2016 yılında kadavra organ bağışı en fazla İspanya'da ve Hirvatistan'da, en az ise Malezya'da olduğu rapor edilmiştir (IRODaT, 2017). Amaç kadavradan nakil oranlarının canlı vericili nakil oranlarından çok daha yüksek olması için organ bağışının yaygınlaştırılmasıdır. Sağlık Bakanlığı verilerinde (2018), ÷lkemizde 2017 yılında 91.605 kişinin organ bağışında bulunduğu gör÷lmektedir.

Organ Bağışının Sosyal Psikoloji Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi: Sosyal psikoloji hem sosyoloji hem de psikoloji ile yakında ilişkili, ancak her ikisinden de bağımsız çalışma alanına sahip bir bilimdir. Sosyal psikolojinin, en genel şekilde, toplum içindeki insanlarla uğraşan bir bilim olduğunu söylemek mümkündür. İnsanı ve onu derinden etkileyen deneyimlerini, bireysel ve toplumsal boyutta ele alarak, antropolojik, sosyolojik, psikolojik, biyolojik, hukuksal, siyasal, ekonomik olarak, birey ve toplum arasındaki etkileşimi üzerinde çalışmaktadır. Toplumsal ve bireysel problemlerin çözümü multidisipliner yaklaşımlarla başarılı olacaktır. Bu nedenle organ bağışındaki yetersizlik sorununu sadece tıbbi çabayla çözmeye çalışmak eksikliği gözler önüne sermektedir.

İnsanın duygu, düşünce ve davranışlarının, diğer insanlarla nasıl etkileştiği, nasıl algıladığı, tutum, sosyal ve kognitif süreçlerin bilimsel incelemesidir; Sosyal Psikoloji (Tekizoğlu, 2018). Kısacası duygular, düşünceler, inançlar, tutumlar, niyetler, hedefler üzerine çalışan "Sosyal Psikoloji" aynı şekilde organ bağışına kişilerin, duygu, düşünce ve tutumlarıyla ilgili yaklaşımları neden farklı olduğuna ışık tutmaktadır.

İnsanın içinde yaşadığı toplumdaki etkilenerek, toplumun beklentilerine uygun tepki göstermesine "sosyal davranış" denir. Bireyin inançlarının, tutumlarının veya davranışlarının çevresindeki kişilerin etkisiyle ortaya çıkmasına ise "sosyal etki" denmektedir. Bu bağlamda sosyal etki ve uyma davranışı ortamsal, kişisel ve kültürel etkenlerle şekillenmektedir. Bireylerin önce aileleri, öğretmenleri, daha sonra toplumdaki gruplar ve kitle iletişim araçları ile etkileşimi sonucu tutum geliştirirler. Tutum, bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerden oluşur. Organ bağışında tutuma yönelik değişikliklerin bu üç bağlamda üretilmesi gerekmektedir.

Sosyal Psikolojik kuramlardan Gdsel Yaklaşım; Kişiyi, içinde bulunduğu durumun, o duruma özgü ihtiyaçları yaratabilmesi ya da uyarabilmesi ve kişiyi ihtiyaç gidermeye yönelik davranışa yöneltmesidir. Organ bağışına yönelik kişilerin duyarlılığı, kendi ya da yakınlarının organ yetmezliği geliştiğı durumlarda artış gösterdiği, başlarına gelmeden önce farkında olmadıkları bir sorun olduğunu belirtildiğı sıklıkla gözlenmektedir. Davranışçı Yaklaşım; Davranışçı yaklaşım, sosyal psikolojide sosyal davranışa açıklamaya, çevresel etmenlerin ve pekiştirici rolüne ağırlık vererek kuramlar geliştirilmesine yol açmıştır. Organ bağışının anlatıldığı seminerlerden sonra açılan organ bağış standlarında, bağış kartlarının doldurulduğunu görenler, daha fazla bağışa yöneldiğı, bilgi almak için iletişime geçtiğı gözlenmektedir. Bilişsel Yaklaşım; Sosyal psikolojide sosyal algı, bellek, sosyal yargılar, önyargılar, tutumların değiştirilmesi gibi pek çok konuyu açıklamada bilişsel yaklaşım kullanılmaktadır. Organ bağışındaki farkındalığı ve bağış davranışını arttırmak, olumsuz ve yanlış yargıları kaldırmak gerekmekte olup bilişsel yaklaşımın öğeleri üzerinde yetersiz kalındığı gözlemlenmektedir.

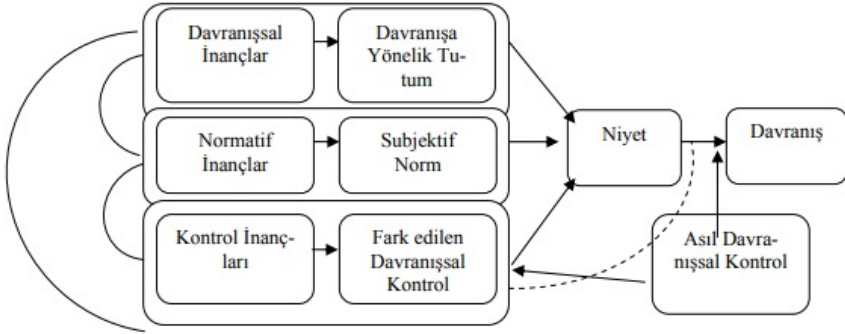
Psikoloji, Sosyoloji ve sağık alanındaki çalışmaların sonuçları birbirinden bağımsız ve karmaşık, daha çok kuramsal çalışmalardır. Bu nedenle organ bağış konusunda multidisipliner ve interdisipliner uygulamalı çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Gestalt psikolojisi, bir durumun nesnel özelliklerinden çok, o durumun kişi tarafından nasıl algılandığı, yorumlandığı ve anlamlandırıldığı üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla organ bağışına olan tutumun değişmesi için önce yanlış algıyı düzeltmek gerekmektedir. Bu yanlış algı çoğunlukla bilgisizlik ve güvensizlik tabanlıdır. Yanlış algı bir diğer ifadeyle bilgisizlik ve olumsuz davranışların model alınmasından beslenmektedir.

Planlı Davranış Kuramı (PDK): İlk olarak 1985 yılında Ajzen tarafından açıklanan Planlı Davranış Kuramı (PDK), insan davranışlarını anlamak ve tahmin etmek için kullanılmaktadır. Gerekleştirilmiş Eylem Teorisi'nin genişletilmiş hali olan bu kuram; tutum ve sübjektif normlar niyeti, niyet de davranış tahmin etmede kullanılmışken kişinin sadece kendi kontrolü altındaki durumları açıklamaktadır. Geçmiş davranışların ileriki davranışlar üzerinde etkili olabileceğini belirten Ajzen (1985) tarafından kurama "algılanan kontrol" değişkenini ekleyerek daha geniş alanda davranışın açıklanmasını sağlamıştır. Kurama göre insan davranışını güdüleyen üç temel etken; davranış

inançları, normatif inançları ve kontrol inançlarıdır (Şahin ve Solunoğlu, 2019, s.385).

Davranışsal niyet olarak adlandırılan bu kavram, belirli bir davranışı yapıp yapmamaya yönelik eğilimini ifade eder. Ajzen'e göre, davranışa ilişkin olumlu tutum, davranışı gerçekleştirmeye yönelik hissettiği baskı ne kadar çok ve algılanan davranışsal kontrol ne kadar yüksekse, davranışsal niyet de o kadar güçlü olmaktadır (Tekizoğlu, 2018).

Bu bağlamda kişilerin organ bağışı konusundaki isteksizlik, belirsizlik veya olumlu yöndeki eğilimi, organ bağışı ve organ yetmezliği sorunlarının gündemde gerektiği kadar yer bulmamasından ileri gelmektedir. Organ yetmezliği ile bozulan yaşam kalitesi ve ölümle sonuçlanma riskinin tek çözümü, yapılacak organ bağışlarıyla mümkün olduğunun yeterince işlenmiş olması, organ bağışı yöneliminde ilerleme kaydedilmemesinin nedenlerinden biri haline gelmesine neden olmaktadır.

Şekil 1: Ajzen Planlı Davranış Kuramı (Akım, 2009, s.20)

PDK, alkol-madde kullanımı, sigara, kanser gibi sağlık alanında kullanılan, yordama gücü yüksek bir modeldir. Bireylerin organ bağışına ilişkin değerlendirmeleri, davranışa ilişkin tutumuna, çevresindekilerini destekleme görüşüne, öznel norma ve algılanan davranışsal kontrole bağlıdır. Algılanan davranışsal kontrol azaldıkça, risk algısı artmakta ve bu artış, organ bağışına yönelik tutum ve öznel normları olumsuz yönde etkilemektedir. Organ bağışı konusunda uyarılar gerek medya gerekse eğitim sıklığıyla ne kadar artırılırsa, insanların farkındalığı o kadar gelişecektir. Aksi takdirde başa gelmedikçe bilinmeyen, toplumda ortak olmayan bir sorun gibi algılanması da

devam edecektir. Sağlık eğitimlerinin sıkça konu edildiği basın yayın organlarında hemen hemen özel günler (Organ Nakli Haftası) dışında bahsi geçmeyen, halkın az karşılaştığı bir durum olarak kalmaması için sürekli gündemde tutulması gerektiği kuramsal olarak da kabul edilmesi gerekmektedir. Aksi halde amacına ulaşmayan kampanyalar gibi sonuçlar elde edilecektir. PDK'nın kullanıldığı “Kalbini Sev Kırmızı Giy” kampanyası için PDK'nın “bireysel tutum” basamağına göre, katılımcıların kalp sağlığına yönelik önerilerin hayata geçirilmesinin sağlıklı yaşam için olumlu değerlendirilmemesi, önerilerin hayata geçirmenin zor olduğu düşüncesi ve kendi kontrollerinin dışında kaldığı gibi düşüncelerinin alınmasıyla bir yandan farkındalık yaratmayı başarabilen bu kampanya, diğer yandan bireyleri davranış değişikliğine yöneltmek konusunda yeterli olamamıştır (Akım, 2009, ss.5-20). Bu bağlamda eğitim seminerlerinin başka mekanizmalarla desteklenmediği organ bağışısı çalışmalarının istenen başarıda davranış değişikliği oluşturamaması beklenen bir sonuç olacaktır.

Bireylerin organ bağışısına yönelik tutum ve davranışları, din ve toplumsal norm gibi kültürel farklılıklardan etkilenmektedir. Koreli ve Amerikalıların organ bağışısı hakkında aileleriyle konuşma ve karar verme davranışları incelenmiştir. Organ bağışısına yönelik tutum, Amerikalılarda Korelilerden daha güçlü iken, algılanan davranışsal kontrol ise yalnızca Koreliler için anlamlı bir yordayıcıdır (Tekizoğlu, 2018).

Akla Dayalı Davranış Kuramı (ADDK)

Davranışsal niyetin belirlenmesi ile ilgili olarak öznel normların ve tutumların etkili olduğunu ileri süren ADDK kuramı, aynı zamanda Planlı Davranış Kuramının ilk halidir. Kişinin sağlık davranışının kolay ya da zorluğu konusundaki algısı ele alınarak, karşılaşılabilecekleri engellerle geçmiş yaşantılarının, kişinin niyetini doğrudan etkilediği düşünülür. Bireylerin daha önceki yaşam deneyimleri ne kadar olumlu ve engellerle karşılaşmayaacağı umudu ne kadar yüksekse, organ bağışısı davranışı niyeti de o kadar yüksek olacağı ön görülmüştür. Davranışı üzerindeki kontrol algısı yüksek olması bireyin, niyetini sabit tutarak çok defa denemesi ve davranışın önündeki engelleri görebilmesi, bunlara karşı kendini geliştirebilmesini sağlar. Kronik hastalıkların tedavi sürecinde bireysel farklılıkların en önemli kısmı hastalığa

karşı yaşama sevinci ve mücadelecii yaklaşımdır. Organ nakli bekleyen hastalarda bu kuram üzerinden hareket edenlerde tedaviye uyum, hastanede yatış sùreci, vùcut direnci ve yaşam beklenti düzeyleri üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir.

Organ bağışı hakkındaki normatif inanç ve tutumlar, organ bağışında bulunma niyeti ile olumlu yönde ilişkilidir (Tekizoğlu, 2018). Bu bağlamda ön görùlmeyen ve bilgi sahibi olmayan kişilerin organ bağışına neden olumsuz baktıkları anlaşılabilmektedir. Diyabet ve hipertansiyon günümüzde çok du-yulan ve rastlanan hastalıklar olmasına, beslenmeden tedavisine pek çok ko-nuya vakıf olunmasına karşı, insanlar aynı oranda organ bağışı konusun-daki farkındalığa sahip değillerdir. Organ bağışı ile ilgili son çalışmalarda, ADK, PDK gibi, organ bağışında bulunmayı açıklayan bir modellerdir.

Transteoretik Model (TM)

Modele göre, bireyler belirli bir sağlık davranışını değiştirmek için sırasıyla düşünmeme, düşünme/niyet, hazırlık, eylem ve devam ettirme aşamalarından geçmektedirler. Davranışı değiştirmek için, toplumun ya da bireyin bulunduğu aşamayı belirleyerek, uygun müdahalenin planlanması önerilmektedir (Tekizoğlu, 2018).

Beyin ölümlü ile ilgili doğru bilinen yanlışlardan birisi de koma ile beyin ölümlünün aynı olduğu. Beyin ölümlü, tıbbi olarak geri dönüşsüz derin koma halidir. Beyinin tüm bölgelerini içine alan, kalıcı harabiyeti ve hastanın kalbi sadece suni solunum desteği olursa çalıştırılabilir. Bu sayede, diğer organ sistemleri de çalışmaya devam edebilir. Ancak, hasta artık ölmüş ve geri dönüşü tıbben mümkün değildir. Bu bilgilerin, halkı bilinçlendirme konusunda üzerinde durulması gerekmektedir. Bilginin olmadığı koşullarda insanlar kültürel ve ağır basan inançsal bakışla organ bağışı konusunda tutum geliştireceklerdir.

Organ bağışında gönüllülük aşamalarının değerlendirilmesi amacıyla yapılan transteoretik model çerçevesindeki çalışmalar, bireylerin farklı aşamalarda olduğunu göstermektedir. Aşamaları; konuyu dikkate almayanlar, niyetli olup henüz bağış yapmayanlar, genel olumsuz tutuma sahip olanlar, kararsızlar gönüllü olmayanlar, düşünenler ve bağış yapanlar şeklinde belirlemişlerdir. Bu nedenle, organ bağışını talep etmeden önce bireylerin aşamaları tespit edilmelidir (Tekizoğlu, 2018). Bireylerin organ bağışına katılımını

arttırmayı hedefleyen projelerde transteoretik model göz önünde bulundurulmalıdır.

Organ Bağışını Etkileyen Sosyodemografik Faktörler

İnsanları organ bağışı ile ilgili düşüncelerini öğrenmek ve sosyodemografik değişkenler arasındaki farklılığı belirlemek için yapılan çalışmalarda bilgi, tutum, eğitim, din, sosyal etki, özgecilik ve ailenin organ bağışında bulunması gibi konulara değinildiği görülmüştür. Ulusal ve uluslararası organ bağışını etkileyen faktörlerin incelendiği on altı çalışma incelenmiştir. Çalışmalarda, organ bağışını etkileyen faktörlerden demografik ve psikolojik faktörler olarak ele alındığı, din, aile, bireysel farklılıklar, bilgi düzeyi, tutum üzerinde durulduğu belirlenmiştir.

Organlarını hayattayken bağışlamayı düşünenlerin ve organ bağışında bulunmak üzere belirsizlik yaşayanların yanı sıra organ bağışını hiç düşünmeyenler incelendiğinde din ve sosyokültürel etmenlerin ağırlıklı olarak sebep gösterildiği nicel ve nitel çalışmalarda ortaya konmuştur.

Birinci derece akrabaların organlarını bağışlama ile ilgili kararsızlık yaşama nedenleri araştırıldığında ise din kadar beden bütünlüğü ve duysal yükü ile ilgili sebeplerin ağırlı olarak öne çıktığı görülmüştür.

Tablo 3. Katılımcıların Organ Bağışı Konusundaki Tutumları (Tarhan ve ark, 2013)

Tutum	Organ bağışlamayı düşünür müsünüz?		n	%
	n	%		
Evvet	19	4,5		
Bir hayat kırtarmak isterim	17	89,4		
Kendimi psikolojik bakımdan daha iyi hissedebileceğimi düşünüyorum	0	0		
Bir organının ben öldükten sonra da yaşamaya devam etsin istiyorum	1	5,3		
Gelecekte kendim ya da bir yakınım da organ alıcısı durumuna gelebilir	1	5,3		
Diğer nedenler	0	0		
Hayır/kararsızım	392/3	94,7/0,7		
Dini inancım nedeniyle	91	22,9		
Olayın ticari meta olarak kullanılmasından korkuyorum	26	6,5		
Cesedime müdahale yaptırmak istemiyorum	58	14,6		
Ailemin izin vermeyeceğini düşünüyorum	78	19,8		
Acil bir durumda yanımda organ bağış kartım olması halinde tedavinin eksik yapılabileceği veya ölümümün kolaylaştırılabileceğini düşünüyorum	22	5,5		
Diğer nedenler	122	30,7		

	n	%
Birinci derece yakınınızın organ ihtiyacı olsa başka bir vericinin organı kabul eder misiniz?		
Evvet	349	84,3
Hayır/kararsızım	26/39	6,3/9,4
Sorumluluk almak istemem	14	21,5
İnsan ömrüne müdahaleye karşıyım	7	10,8
Dinimizce uygun değil	14	21,5
Olayın ticari yönü beni endişelendiriyor	4	6,2
Vücut bütünlüğüne müdahale istemem	11	16,9
Bunu düşünmek bile istemem	10	15,4
Diğer nedenler	5	7,7
Birinci derece yakınınızda beyin ölümü olsa, organlarınızı bağışlar mısınız?		
Evvet	155	37,4
Hayır/kararsızım	74/185	17,9/44,7
Sorumluluk almak istemem	64	24,8
İnsan ömrüne müdahaleye karşıyım	9	3,5
Dinimizce uygun değil	53	20,5
Olayın ticari yönü beni endişelendiriyor	15	5,8
Vücut bütünlüğüne müdahale istemem	48	18,6

Yapılan bir çalışmada, “Birinci derece yakınınızda beyin ölümü olsa, organlarınızı bağışlar mısınız?” sorusu sorularak cevaplar değerlendirilmiştir

(Tarhan ve vd., 2013). Katılımcıların yüksek Hayır veya Kararsızım deme nedenlerinin başında beyin ölümü ve kurulla ilgili bilgi yetersizliği gelmektedir. Daha sonraki sırayı ise dini inançların yine bilgi yetersizliği ile ilgili cevaplandırıldığı görülmektedir. Üçüncü en yüksek oran “vücut bütünlüğüne müdahale etmek istemiyorum” olmuştur. Yine bilgi eksikliği nakil için alınan organlardan sonra kadavranın temiz dikişle kapatıldığına bilinmemesinden kaynaklı bir yanıttır. Beyin ölümünün gerçekleştiği uzman hekimler kurulunca karar verilmesi ile nakilin gerçekleştirilebildiği ve komadaki hastayla beyin ölümü gerçekleşen hasta arasındaki tıbbi farkın bilinmemesinden kaynaklanan, ön yargı, yanlış bilgi ve inançla pekiştirilmiş bir hatadan kaynaklanmaktadır.

Tablo 4. Katılımcı Cevabının “Hayır veya Kararsızım” Nedenleri(Tarhan vd., 2013).

“Hayır veya Kararsızım” Nedenleri	%	n
Sorumluluk almak istemiyorum	24,8	64
Dini inançların nedeniyle	18,6	48
Vücut bütünlüğüne müdahale etmek istemiyorum	6,6	17
Hastanın öldüğünü düşünmüyorum	20,5	53
Bu durumun ticari yönünden endişeliyim	5,8	15
İnsan ömrüne müdahaleye karşıyım	3,5	9
Diğer	20,2	52

Dini İnançın Etkisi

Din ile kültür arasındaki karşılıklı ilişki; din, içinde doğduğu kültürü kendi esasları doğrultusunda düzenleyerek kültür, değer ve imkânlarına göre kendisine yaşam ve uygulama alanı bulur. Dinler toplumsal hayatı düzenleyen ahlak ve hukuk kurallarıyla ilgili esasları ortaya koyarak kültürlerin oluşmasında önemli rol oynamışlardır (Tanrıverdi, 2018).

Bireylerin dini yanlış kavramsallaştırmaları ve geleneksel öğretilerden bilgi edinmesi nedeniyle, organ bağış konusunda din kaynaklı karşı tutum geliştirmektelerdir. Ölümünden sonraki yaşam için bedensel bütünlüğü önemseyen bireylerin, organlarını bağışlamadıkları kaydedilmiştir. Diğer yandan Çin ve Japonya’da yapılan çalışmalarda, organ bağışına yönelik olumsuz tutumların, öznel normların, beden ve ölümle ilgili geleneksel inançların organ bağışına katılımı azalttığı belirtilmiştir (Terzioğlu, 2018;22). Bu nedenle kadavradan gerçekleştirilen organ nakillerinin yapıldığı bazı uzak doğu ülkele-

rinde, özel olarak düzenlenmiş ölüye “saygı” ve organ bağışısı nedeniyle “minnet” ifadesi olarak törenler yapılmakta ve görüntüleri medya yoluyla halka gösterilmektedir. Bu tür gösterimler hem tanıtım hem de farkındalığın canlı tutulması açısından son derece önemlidir.

Organ bağışısını engelleyen faktörler araştırılırken en fazla üzerinde durulan konulardan biri dini inançlar olmuştur. Dinler ve dini inançların organ bağışısına etkisi incelenmiştir. İslam dini açısından organ bağışısının herhangi bir sakıncası bulunmadığı Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun 3.3.1980 tarihli 396 sayılı kararı ile bildirilmiştir. Organ bağışısının islam dinine uygun olmadığını düşünenler, buna rağmen yüzleşmek istemedikleri duruma kulaklarını kapamakta ve inanmamakta diretmektedirler. Müslümanlıkta “insanın ruh ve bedeniyle birlikte diriltileceği” hatasıdır (Zambak, 2014). Hıristiyanlık organ bağışısını ve naklini hayırseverlik olarak, Budizm yaşama saygı ve merhamet olarak, Hinduizm ise diğer insanların kurtuluşu için kendini feda etme olarak görmektedir. Batı Dünyası, çok yakın bir zamana kadar, Katolik kilisesinin de etkisiyle canlıdan organ alınmasına karşı çıktığı halde, alınan başarılı klinik sonuçlar, toplumun değişen değer yargılarıyla ve kilisenin katkısıyla destekleyici bir tutum içine girmiştir (Yılmaz, 2012; s.217). Sonuçta dinler, insanların mutlu ve huzurlu yaşam felsefesi nedeniyle insanlığa yararlı olabilecek organ bağışısına da olumlu bakış geliştirebildiği anlaşılmaktadır.

İnanç, kişisel deneyim, doğru veya yanlış bilgileri, görüşleri ve kanıları kapsar. Bu bağlamda yanlış haber ve söylentilerden oluşan ve bilince yerleştirilen organ bağışısı konusundaki olumsuz yaklaşımlar da bu konuda bireylerin olumsuz tutum geliştirmesine neden olmaktadır. Organ ticareti, internet üzerinden yasal olmayan organ satış ilanları, yasal düzenlemesi olmayan ülkelerin organ nakli politikaları ve olumsuz medya örnekleri ile birlikte eğitim eksikliği ve dinin kullanılması, sorunu daha da derinleştirmektedir. Diğer yandan bilgisiz ve tutucu liderlerin yanlış tutumlarının örnek alınması, dinle organ bağışısı konusundaki aralığı daha da açmaktadır.

Tarhan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada dini inançları nedeniyle organ bağışladığını söyleyenler %1.9 iken bağışlamama sebebinin aynı nedenden dolayı belirtenlerin oranı %15 olup, din adamlarının bilgilendirme konusunda katkı sağlaması gerekenlerin oranı %73.8 olduğu belirtilmektedir. İnsanların mantık hatası yaptığı, eğitim yetersizliği ve dinin körüklediği organ

bağışlamama davranışı geliştirdikleri belki bu konuda hiç düşünmemiş olmaları ve konunun hatırlatılmaması gibi nedenler olduğu düşünülmektedir (Tarhan ve vd., 2013).

Yapılan çalışmada, organ bağışlamaya karar verenlerin insanın insana öldükten sonra can verebilmesinin sorumluluğu ve bilinciyle gerçekleştirmek istedikleri belirlenmiştir. Organ bağışında bulunmama sebeplerinin başında organ bağışı konusundaki bilgi yetersizliğinin kararları etkilediği ortaya çıkmıştır. Genel bir düşünceyle katılımcılarının büyük kısmı bilgi eksikliği ile ilgili okul ve din adamlarının etkili olabileceği yönündedir.

Tablo 5. Organ bağışında bulunma/ bulunmama sebepleri (Tarhan ve ark, 2013; s.155).

Organlarını Bağışında Bulunma Sebepleri	n	%
İnsanlık vazifem.	21	10,2
Öldükten sonra başkalarına hayat vermek isterim.	17	8,3
İleride benim de başıma gelebilir.	17	8,3
Organlarım çürüyüp gideceğine bir işe yarasan.	11	5,3
Dini inançlarım bağışlamama sebep oldu.	4	1,9
Çevremın etkisiyle bağışladım.	1	0,5
Medyadan etkilendim.	0	0
Organlarını Bağışında Bulunmama Sebepleri		
Korkuyorum, kendimi hazır hissetmiyorum.	49	23,8
Bu konuyu hiç düşünmedim.	42	20,4
Belirli bir nedeni yok.	42	20,4
Sağlık şartlarım uygun değil.	34	16,5
Dini inançlarım organlarımı bağışlamamı engelliyor.	31	15
Nereye başvurulacağını bilmiyorum.	29	14,1
Organ bağışı hakkında yeterli bilgiye sahip değilim.	26	12,6
Kalbim çalışırken organlarımın alınmasını istemiyorum.	18	8,7
Bağışlanmış organların uygunsuz kullanılacağını düşünüyorum.	15	7,3
Vücut bütünlüğümün bozulmasını istemiyorum.	12	5,8
Hekimlere güvenmiyorum.	8	3,9
Medyadan etkileniyorum.	3	1,5
Organ bağışına karşıyım.	0	0
Organ Bağışına Olan İlgiyi Arttırmak İçin Öneriler		
Din adamları bu konuya öncülük etmeli.	152	73,8
Okullarda bu konuda eğitim verilmeli.	129	62,6
Halk eğitilmeli.	128	62,1
Medya bu konuya daha fazla ilgi göstermeli.	127	61,7
Sağlık personeli bu konuya öncülük etmeli.	109	52,9
Şehrin birçok yerinde organ bağışıyla ilgili reklamlar yapılmalı.	87	42,2
Hepsi	58	28,2

n: Birey Sayısı, %: Yüzdelerlik Dağılım

Bireysel Farklılıkların Etkisi

Organ bağışı konusunda tutumlar incelendiğinde bireysel farklılıkların etkili olduğu belirlenmiş ve yaş, cinsiyet, eğitim, kişilik özellikleri ile etnik köken kapsamında çalışmalar yapılmıştır.

Çeşitli çalışmalar; organ bağışında gönüllülük, erkeklerde genç yaştaki grupta daha yaygın olduğunu, kadınların organ bağışında bulunmayı daha

çok düşündüklerini, geleneksel inançların yaygın olduğu ülkelerde örneğin Çin’de, kadınların organ bağışına daha istekli ve olumsuz tutumların daha az görüldüğü gösterilmektedir. Kısacası cinsiyet ile ilgili bir fikir birliği araştırmalarda görülmemektedir. Dolayısıyla organ bağışı yetersizliği konusunda cinsiyet belirleyici bir faktör değildir.

Yaş ile ilgili çalışmalar da tutarsızlık göstermektedir. Örneğin bir çalışmada yetişkinlerde organ bağışına yaklaşım yüksek oranda ama yaşlı bireylerin karşı olduğunu ortaya çıkmıştır (Tekizoğlu, 2018). Ardahan’da çalışan 93 sınıf öğretmenine organ bağışı tutum ölçeği uygulanmış, araştırmada öğretmenlerin organ bağışına yönelik tutumları yaş varyansları arasında istatistiksel olarak anlamlı bulunurken cinsiyette bir fark elde edilmemiştir (Akçöltekin, 2014).

Eğitim düzeyinin organ bağışına yönelik tutumları etkilediğini gösteren çalışmalarda, eğitim düzeyi düşüklüğü organ bağışına ilişkin olumlu tutumlarını düşürdüğü gösterilmiştir. Dolayısıyla organ bağışını arttırmaya yönelik projelerin hedef kitesinin düşük eğitilmiş bireyler olmasında fayda görülmektedir.

Bazı kişisel özelliklerin organ bağışına etkisini gösteren bir çalışmada, organ bağışı yapan bireylerin “yardımseverlik, evrensellik ve başarı” puanları diğerlerinden daha yüksek, olumlu beden imgesi, düşük ölüm korkusu ve daha otoriter bireyler olduğu belirlenmiştir (Tekizoğlu, 2018). Yaygın cinsiyet rolü görüşüne göre, kadınların olaylara daha duygusal tepki gösterdikleri ve başkalarının duygularını daha çok dikkate alarak davrandıkları şeklindedir (Kırılmaz ve Güler, 2019; 255). Araştırmalarda ayrıca cinsiyet ile altruistik değer arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Kız öğrencilerin altruistik değerlerinin daha yüksek çıkması nedeniyle organ bağışı konusuna daha olumlu yaklaşacakları da beklenebilir.

Yaşanılan toplumun kültürel yapısı da değerlerin oluşmasında etkindir. Yapılan bir çalışmada Afrikan-Amerikalı bireylerin farkındalıklarının düşük olması, güvenmeme, erken ölüm korkusu, ayrımcılık ve dini inançları gibi nedenlerle organ bağışına yönelik olumsuz tutuma sahip oldukları bulunmuştur. Diğer yandan karma etnik gruplardan oluşan okullarda, organ bağışına yönelik verilen eğitim seminerlerinin, etnik köken ve cinsiyetten bağımsız olarak, organ bağışına yönelik “olumlu tutumu” geliştirdiği belirlenmiştir (Tekizoğlu, 2018).

Bilgi Düzeyinin Etkisi

Organ bağışına yönelik tüm bu süreçlerde “bilgi düzeyi” kişilerin tutumlarını etkilemektedir. Organ bağışı hakkında yapılan çalışmalarda, doğru ve daha çok bilgiye sahip olanlarda daha fazla organ bağışında bulunmaktadır. Bir başka çalışmada bireylerin çoğunluğu organ bağışı konusunda biraz bilgi sahibi olduklarını, donör olmadıklarını ve organlarını bağışlama konusunda kararsız olduklarını belirtmişlerdir (Güngörmüş ve Dayapoğlu, 2014). İnsanların karar vermesinde en önemli etken bilgi eksikliğidir. Hem organ bağışının nasıl yapıldığı, transplantasyon süreci gibi tıbbi bilgiler, hem de din ve kùltüre yönelik bilgilendirmeler organ bağışı konusunda kişilerin karar vermesinde çözümçöl olacağı düşünülmektedir.

Organ bağışında farkındalığın eğitim seviyesi ve sosyoekonomik durum ile ilişkisi araştırıldığında; düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerle yapılan bir çalışmada (Colak vd., 2008), bireylerin %55’i özellikle yaşlı olanlar, organ bağışı ve nakli hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğunu, katılımcıların %69’unun organ bağışında, zengin ya da ünlü kişilere öncelikli olacağına inandıkları görülmüştür (Tarhan, 2013;157). Bu tutum ön yargı ve sosyal statüye bakıştan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Paranın herşeyi satın alabileceğine dair olan yaygın inanç organ nakli sürecinde de etkili olabileceği, bu konuda yasal düzenlemesi bulunmayan ÷lkelerde gerçekleştirilen uygunsuz nakil ve organ satışı, mafyalarının varlığı nedeniyle ÷lkemizde oluşan olumsuz bakıştan kaynaklanmaktadır. Özellikle sosyokùltürel seviyesi düşük olan kesimin algısında yatan bu gerçek dışı önyargının nedenli organ bağışı konusundaki yasal kararlarla ilgili bilgisizlikten ileri gelmektedir. Yanlış ama dikkat çektiği için filmlerde de kurgulanan organ mafyası üzerine örnekler algıları ve tutumları olumsuz etkilediği de bir gerçektir. Öyle ki ÷lkemizde internetten organlarını satacağına dair ilan verenler son derece dikkat çekici bilgisizlikten ve yasadan habersiz davranışlardır. Karşılıksız canlı vericili organ nakillerinde aile içi, karı koca, kardeş ya da akrabalar arasında bile karşılığının istenmesi, organ nakli kurullarınca bağışın iptal edilme nedenlerinden biridir. Organ nakli kurulları, organ nakli merkezleri ve sağlık il müdürlüklerinde canlı vericili nakiller için detaylı tıbbi, psikolojik ve sosyal araştırmalarla karar vermektedir. Ön görülemeyen örnekler dışında karşılık beklentisi nedeniyle nakil yapılacak bireyle hüsümet yaşanmaması ve yasalara uygun halde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Alanyazın çalışmaları, bireylerin organ bağıışı hakkında güdülenme ve bilgilendirilmesinde görsel ve yazılı yayınların çok güçlü bir araç olduğunu göstermektedir (Özkan ve Yılmaz, 2009). Bu bağlamda insanların büyük kısmının yakından takip ettiği televizyon programları, dizi ve filmler, haber programları, çizgi filmlerin, organ bağıışına duyarlılık ve organ bağıışı konusunda bilgilendirme ve teşvik konularında içerikleri geliştirilmelidir.

Organ bağıışına yönelik bilgilendirmelerde, sağlık personelinin kritik bir rolü bulunmaktadır. Organ yetmezliğı ve nakil ihtiyacı tüm dünyada önemli bir sağlık sorunudur. Pek çok çalışma bilgilendirme ihtiyacının karşılanmasının önemli bir etken olduğunu farkındadır. Öyle ki sadece sağlığın dışında olanlar değil sağlık çalışanlarının organ bağıışına katılımı da yetersizdir. Asıl çapıcı olan ise, katılımcıların % 6,3'ünün organ bağıışı bekleyen yakınları olduğu halde, yakınlarının organlarını bağıışlamaları konusundaki olumsuz ya da kararsız yanıtlarıdır. Bir başka çalışmada, sağlık meslek lisesi öğrencilerinin çoğu organ bağıışı konusunda kararsızlık yaşadığını, % 34,9'u organlarını bağıışlamak istediğini, % 84,9'u ise kendilerinin veya yakın yakınlarının ihtiyacı olduğunda, organ bağıışlanmasını istediklerini belirtmişlerdir (Yaşar ve ark, 2008;34). Sağlık meslek yüksekokulu öğrencilerinin sadece %36,1'i organ bağıışlamayı düşünebileceğini, Tıp fakültesi öğrencilerinin çoğunun organ bağıışı hakkında yetersiz bilgiye sahip olduğu belirlenmiştir (Tekizoğlu, 2018;24). Bu bağlamda sağlık çalışanlarının ve öğrencilerin organ bağıışına yönelik eğitilmeleri son derece önemlidir. Bilgi düzeyi düşük olduğunda organ bağıışına yaklaşım bilişsel ve davranışsal olmaktan daha çok duygusal kararlardan oluşmakta bu da kişilerin organ bağıışı konusunda kararsız, olumsuz olmasına neden olmaktadır. Kişilerin dahil olduğu gruba, kültüre göre davranış sergilemesi organ bağıışı konusunda hiçbir bilgilerinin olmaması ya da yanlış bilgi ve önyargılardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bilişsel kayıt oluşumu için öncelikle eğitime ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Ailenin Etkisi

Alanyazın çalışmaları, ailenin organ bağıışına karar verme sürecinde çok önemli olduğunu göstermektedir. Ailenin eğitimi ve aile içinde organ bağıışıyla iletişim son derece önemlidir. Bazı durumlarda organ bağıışı yapmış birey vefat ettikten sonra organ nakli koordinatörlerine bilgi sahibi olmadıkla-

rını, bu konu hakkında konuşmadıklarını ve izin vermek istemediklerini belirtmektedirler. Dolayısıyla kişi hayatta ike bağışta bulunmuş ancak bağışı nakilde kullanılamamış olmaktadır. Bağış yapan bireylerin ailelerini bilgilendirmeleri ve vasiyet etmeleri bu konuya katkı sağlayacaktır. Bireyin yaşarken organ bağışında bulunması haline olsa da, beyin ölüümü gerçekleşen kişinin ailesinden yazılı izninin alınması, 2238 Sayılı Organ ve Doku Nakli Kanunu'na göre (Sağlık Bakanlığı, 1979) gerekli olmaktadır. Türkiye'de beyin ölüümü gerçekleşen 1805 kişiden sadece 407'sinin ailesi organ bağışına izin verdiği kaydedilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2015).

Kadavra organ bağışında ailelerinin etkin bir rolü vardır. Sevdiklerinin organlarını bağışlayan ailelerin yaşadığı süreçlerde organ bağışında bulunan ailelerin, kayıp sonrası depresyon düzeyinin, diğer ailelere göre daha düşük olduğu gözlenmiştir. Vasiyetin yerine getirilmesi ve bir başka bedende sevdiklerinin bir parçasının yaşamaya devam etmesi, ihtiyacı olan bir insana yaşama şansı vermesi aileleri rahatlatmaktadır. İlk organ nakli koordinatörüyle yaptıkları görüşmede duygusal tepki gösteren, empati kurulmadığından şikayet eden aileler, tekrar görüşmelerinde konu üzerine düşünüp aile içerisinde kararlarını değıştirdiklerini ve nakil işlemini için bağış yapmak istediklerini belirttiği çok sayıda örnek vardır. Ailenin organ bağışı konusundaki bu kararsızlığı birçok nedenden kaynaklanabilir. Bilgi eksikliği ve dini gerekçeler en çok rastlanılan nedenlerdir. Ama en önemlisi kişilerin daha önce organ bağışı ile ilgili aile içinde birbirleriyle hiç fikir alışverişinde bulunmaması ve bu konuda bilgi eksikliğinin farkında olmamasından kaynaklanır. İyi örneklerle ve doğru bilgilerle tanışmayan aileler basında yer bulan kötü ve yanlış örnekleri akılda tutarak önyargı ve olumsuz tutum geliştirmektedirler. Özellikle küçük çocuklarını, bebeklerini kaza gibi ani gelişen olaylarla kaybeden aileler konuya çok daha duygusal yaklaşmaktadır. Ancak görölmektedir ki kendi çocuklarının bir parçası başka bir çocuğun bedeninde hayat bulduğunu görmeleri onları mutlu etmekte, nakil yapılan çocuk ve ailesi tarafından büyük bir minnetle karşılanmaktadır. Sosyal çalışmalar aileleri bir araya geldiklerinde birbirini daha önce hiç tanımayan aileler arasında organ bağışıyla başlayan sevgi ve saygı dolu bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Organ Bağışında Bulunmama Nedenleri (Tarhan ve ark, 2013)

Organ Bağışı İsteği	n	%
Yaşarken yakınlarına organ bağışında bulunma durumu		
Evet	200	97,1
Hayır	2	1
Bilmiyorum	4	1,9
Yakını yaşamını yitirdiğinde organ bağışında bulunma durumu		
Evet	66	32
Hayır	56	27,2
Bilmiyorum	84	40,8
İslam Dini'nin Organ Bağışına Bakış Açısı		
Olumlu	87	42,2
Olumsuz	42	20,4
Kararsız	38	18,4
Bilmiyorum	39	18,9
Organ Bağışı Hakkında Genel Görüş		
Onaylıyorum	169	82,1
Fikrim yok	32	15,5
Onaylamıyorum	5	2,4

Tutumun Etkisi

Tutumunu oluşturan bilişsel, duygusal ve davranışsal faktörlerdir. Tutumlar doğuştan getirilmeyip sonradan öğrenilirler. Tutumlar, diğer tutumlarla ilişkileri bakımından farklılık gösterir. Dini sebep gösterip bağışçı olmak istemek, diğer yandan ihtiyacı olursa nakil olmayı istemek bu durumu açıklamaktadır. Bilişsel ve duygusal öge tutarsızlığı durumlarını ancak, toplumdaki organ bağışı konusundaki doğru bilgileri arttırarak verebiliriz.

Bireylerin organ bağışına yönelik korku ve endişeleri arttıkça, organ bağışlama tutumları azalmaktadır (Kırılmaz ve Güler, 2019;256). Falomir-Pichastor ve arkadaşları, “benlik saygısının” organ bağışı ile ilgili “tutum” üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu, bireyin altruistik değer yargıları, kişinin kendisini yardımsever bir birey olarak algılaması ve bu rolün benlik kavramındaki önemi, kişinin bağış kararı ve niyetinde önemli bir etken olduğunu göstermişlerdir (Kırılmaz ve Güler, 2019;256). Diğer yandan organ bağışında bulunan bireylerin benlik saygısında artma, kişisel psikolojisinde iyileşme gibi olumlu sonuçları olduğu da gösterilmiştir (Kırılmaz ve Güler, 2019;256).

Tablo 7: Katılımcıların Organ Bağışında Bulunmama Nedenleri (Tarhan ve ark, 2013)

Tutum Soruları (1-5 puan)	X ± SS
Organ bağışı yaşamsal önem taşımaktadır.	4,86 ± 0,498
Organ bağışı yaptığım kişinin kim olduğu önemlidir.	3,98 ± 1,419
Ailem eğer organ bağışı konusunda beni desteklese organlarımı bağışlayabilirim.	3,66 ± 1,394
Toplum tarafından kabul görmüş kişilerin organ bağışıyla ilgili tutumları kararımı hızlandırır.	2,57 ± 1,453
Ailem ben öldükten sonra organlarımı bağışlamama karşı çıkacaktır.	2,84 ± 1,457
Bir yakınım öldüğünde organlarımı bağışlayabilirim.	3,11 ± 1,537
Ailemden birine organ gerekli olduğunda organlarımı verebilirim.	4,67 ± 0,831
Organlarımı bağışlayabilirim çünkü ben de o insanlar gibi organ bekleyebilirim.	4,60 ± 0,842
Dini inançlarım organ bağışlamamı engeller.	3,65 ± 1,464
Bağışlamayı düşündüğüm organlarımın ölümünden sonra suistimal edilmesinden korkuyorum.	3,33 ± 1,549
Ölümümde sonra uygulanacak bir ameliyat fikri hoş değil.	3,53 ± 1,532
Organlarımı bağışlamayı kabul edersem, hekimler veya hemşireler ölümümde bana bir şey yapabilirler.	3,78 ± 1,504
Organ nakli kabul edilebilir bir tedavi şeklidir.	4,66 ± 0,822
Organ naklinin getirdiği maliyet başka birisinin yaşamını kurtarmaya değer.	4,88 ± 0,503
Ölümümde organ ve dokularımı bağışlarsam başka birisi için iyi bir şey yapmış olacağım.	4,67 ± 0,925
Yeniden dirildiyimde veya ölüm sonrası yaşamımda vücudumun bütünlüğünün korunmasını istiyorum.	3,90 ± 1,554
Bir aile üyesinin ölümü durumunda organ/doku bağışı yapmak aile açısından olumlu bir seçenektir.	4,58 ± 0,963

X: Ortalama, SS: Standart Sapma

Tarhan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada organ bağışı konusunda katılımcıların tutum değerlendirmesinde niyet, yardımseverlik duygularının ön sırada olduğu ve organ nakli işlemini olumlu tutum geliştirdikleri gözlenirken aile bağlantılı cevapların oranlarının da göze çarptığı görülmektedir. Diğer taraftan yardımlaşma ve faydalı olma davranışları mutluluğu arttırdığı gösterilmiştir. Örneğin toplu bağışta bulunan kişilerin beyin aktiveleri Man-yetik Rezonans ile görüntülendiğinde, haz ve ödül alındığında beyindeki çalış-an bölgelerin, aynı şekilde çalıştığı tespit edilmiştir. Gönüllü çalışmalarda yer alan bireylerin, hayattan doyum seviyelerinin arttığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla organ bağışı davranışı, bireylerde yardımlaşma ve faydalı olma duygusunu hem biyolojik hem de duygusal olarak örtüşecektir.

Genel olarak, araştırmacıların vardığı en önemli sonuçlardan birisi, faydalı davranışlarda bulunma ile mutluluk ve diğer olumlu duygularla bağlantılı, ruh sağlığını ve yaşam doyumunu arttırdığı yönünde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla hem bağışta bulunan hem alıcı olan bireylerin ve elbetteki toplumun sağlığı açısından önem arz etmektedir. Organ bağışı konusunda bireyler teşvik edilirken bu nedenle bağışta bulunanlar ve nakil olup hayata yeniden tutunanların gösterilmesi son derece önemli ve faydalı olacaktır.

Tartışma ve Sonuç

Organ bağışına katılımın arttırılmasında katılımcıların doğru bilgilendirilmeleri önem taşımaktadır. Bağış yapan bireylerin ailelerinin bilgisiz ve olumsuz tutumu nedeniyle bağışlanan organın aile izni olmadığında nakil işlemi gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle bağışta bulunan kişinin ailesini bilgilendirmesi ve vasiyet etmesi de son derece önemli olacaktır.

Bireylerin organ bağışına karar verme süreçlerine, bilgi ve tutumlarının etkisinin, kişisel özelliklerden daha fazla olduğu gösterilmiştir. Yüksek bilgi düzeyi ve olumlu tutumdaki bireylerin, organ bağışçısı olmaya daha istekli oldukları ileri sürülmektedir. Özellikle organ bağışına yönelik eğitimlerin karma etnik sınıflarda verildiği uygulamalarda ne cinsiyet ne etnik kökenin organ bağışı tutumunda olumsuz etkiye sahip olmadığı gösterilmiştir. Bireyin değer yargıları, kendini yardımsever, iyi birey özelliklerine sahip olarak algılaması benlik kavramının kişinin organ bağışı niyeti ve kararını olumlu yönde etkilemektedir. Organ bağışı kararında ailelerin etkisi, ailelerin yaklaşıklık dörtte üçü organ bağışına izin vermediğinin belirlendiği çalışmada gösterilmiştir. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal bilgilendirmenin yanı sıra ailelerin bilgilendirilmesi çok önem arz eder. Daha önce hiç gündeme gelmemiş ve üzerinde konuşulup tartışılmamış organ bağışı konusunda aileler hiçbir fikre sahip değilken beyin ölümüyle karşılaştıkları bir anda organ nakli koordinatörünün teklifini çok yanlış anlayabilmektelerdir. Organ bağışını talep etmeden önce bireylerin ya da toplumun hangi aşamada olduğu tespit edilmeli ve projeler ona göre işlenmelidir.

Organ bağışı yapan bireylerin yardımsever, evrensel bakışa sahip, başarılı, olumlu beden imgesine sahip, ölüm korkusu düşük ve özgüvenli olmaları temelde, bireysel gelişim özellikleri üzerinde çalışan kişilerin herhangi bir kültürün ya da inancın etkisinde kalmadan bağımsız karar verme inançlarının ön plana çıktığını görmekteyiz. Diğer yandan organ bağışında bulunan bireylerin benlik saygısında artma, kişisel psikolojisinde iyileşme gibi olumlu sonuçları olduğu da gösterilmiştir. Bir diğer değişle bilginin, bireysel gelişimin eksik, dinin baskın olduğu durumlarda hangi yaş ve cinsiyette olursa olsun, insanların bilişsel gelişimleri ve karar verme becerileri o kadar gerilemektedir. Tutumu oluşturan bilişsel, duygusal ve davranışsal faktörlerdir. Tutumlar doğuştan getirilmeyip sonradan öğrenilirler. Özellikle toplumun

bilinçlenmesini ve gelişmesini istemeyen toplumlarda organ bağı konusu-
daki kararsız ve isteksizliğin bu bağlamda daha fazla olacağı öngörülmekte-
dir.

Yapılan anket çalışmaları organ bağı konusunda yetersiz kalmaktadır.
Benzer şekilde mülakatlardan da sonuç çıkartmaya çalışmak imkansızdır.
Yarı yapılandırılmış çalışmalarla nitel ve nicel araştırma verileri analiz edil-
mesi daha doğru olacaktır. Çünkü insanlar kendi duygu, düşünce ve davra-
nışlarının nedenlerini her zaman tam olarak bilemedikleri için organ bağı-
nı neden istemediklerini ifade edemezler dolayısıyla bu yaklaşım yeterli olma-
yacaktır. Mülakatlarda, organ bağı ile ilgili soruları insanlar tehditkar bul-
mamalı ve daha çok uzaklaşarak doğru verileri vermesinden uzaklaştırılma-
ması gerekir. Bu görüşmeler de en az eğitimler kadar çok önemli olup, araş-
tırmacı tarafından çok iyi yönetilmelidir.

Organ bağına gönüllülük aşamalarının değerlendirilmesi amacıyla,
transteoretik model çerçevesinde yapılan çalışmalar, bireylerin farklı aşama-
larda olduğunu göstermektedir. Üniversite ve üzeri eğitim görenlerin ve
yüksek gelire sahip bireylerin, organ bağına daha olumlu tutum gösterdik-
lerinin bulunması organ bağı üzerindeki etkenlerden birinin sosyokültürel
olduğu kadar sosyoekonomik temele dayanmasıdır.

Eğitimcilerin eğitimi, organ bağı hakkındaki bilgi düzeyi ve tutumu da
oldukça önemlidir. Temeli çocukluk döneminde atılan sosyal duyarlılık ve
farkındalık çalışmalarının en etkin olacağı yerler okullardır. Öğretmenlerin
önce bilgilendirilmesi bu bağlamda son derece kritik rol oynar. Gönüllülük,
bireysel gelişim ve farkındalık projeleri ile çocukların katılımcı olduğu proje-
ler ulusal ve uluslararası bazlı gerçekleştirilebilir. Milli eğitimin sayısız proje-
lerinden biri, okullarda oluşturulacak organ bağı kurullarının teşvik ve ko-
ordinasyonu il ve ulusal bazda yürütülmesi sağlanabilir. Çocukların payla-
şımca ve verici olmaya yetişkinlerden daha eğilimli olduğunu gösteren çalış-
malardan yola çıkarak, faydalı davranışların insanı ve toplumu da daha
olumlu duygularda birleştirebileceğini söyleyebiliriz.

Planlı davranış kuramı ya da davranışsal niyet, organ bağına bulunup
bulunmamaya ilgili eğilimi ifade etmekte önemli yardımcı bir kuramdır.
Davranışsal niyeti belirleyen davranışa ilişkin tutum, öznel norm ve algıla-
nan davranışsal kontroldür. Bu bağlamda kişilerin organ bağı konusundaki
niyetleri bireysel özellikler ve bireysel gelişim ile algıladıkları davranışlardan

etkilenecektir. Sosyal etki ile organ bağışına bakış, tutum ve düşünceler, değişecektir. Kişisel gelişim ve toplumdaki bağış oranı ivme kazandırıldığında bireylerin ikna ve karar verme sorunları da daha kolay aşılacaktır. Çünkü artık toplumun beklentisi de bağışlama yönünde olacaktır. Bağışın önündeki diğer engeller etkisini kaybedecektir.

Bireylerin organ bağışına ilişkin risk algısı da davranışsal niyeti etkilemektedir. Dolayısıyla esas riskin bağış yapılmadığında sonucu hayati olan riskin büyüklüğüdür. Organ yetmezliğinin altında yatan kronik hastalıkların (diyabet ve hipertansiyon) insidansı ve gelecekteki oranları bir doğal afet gibi gün yüzündedir. Kontrol algısı yüksek olan bireylerde davranışlarının önündeki gerçek engelleri görebilmesi akıllı davranış kuramının belirleyici özelliklerindedir. Organ bağış öz farkındalığı ve algıları yüksek bireylerde kararsızlık ve olumsuz davranışlarını ortadan kaldıracağı düşünülmektedir. Organ bağış karşılıksız yapılan hatta insanları birbirine yaklaştıran önemli bir yardımlaşmadır. Birbirini daha önce hiç tanımayan kişileri ve aileleri bir araya getiren sevgi, saygı ve minnet içeren ilişkilerin oluşmasına yol açar. Sevdiklerinin bir parçasının başka bir vücutta yaşam bulması ailelerin yas sürecini daha iyi atlattıkları unutulmamalıdır. Bu nedenle organ bağış toplumsal yardımlaşmada çok özel bir yere sahip olduğu organ bağış projelerinde altı çizilmesi gerekir.

Sonuçta organ bağışına katılımı arttırmayı hedefleyen çalışmaların, toplumların sosyodemografik kültür özellikleri ve bireylerin kişisel gelişim ve bilgi düzeyleri, kişilik özellikleri gibi pek çok etken dikkate alınarak proje geliştirmeleri gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki organ bağış konusundaki tutum değişikliği ancak bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenler çerçevesinde oluşturulacak çalışmalarla başarılabilecektir. Sosyal Psikoloji kuramlarından Davranışçı ve Bilişsel yaklaşım ile duyarlılık, farkındalık, algı ve tutum değişikliği sağlanmasında kullanılabilir yaklaşımlardır. Davranışsal niyeti arttırmak daha fazla uyarımla sağlamak gerekir ki planlı davranış kuramı bu bağlamda organ bağışında daha niteliksel olarak yer bulmalıdır. Çoklu etkenin göz önünde bulundurularak yürütülen süreçler, etkin bir uygulama için gerekli kurumsal düzenlemeler, toplumsal, kültürel ve bireysel tepkileri şekillendiren yasal ve etik güçlerle gerçekleştirilebilir. Amacı insanı hayatta tutabilmek olan organ nakli ekibinin gerçekten yararlı olabilmesi bağışlanan organ oranlarının artmasıyla sağlanabileceği unutulmamalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Psychological and Cultural Factors in Organ Donation

*

Yasemin Oğuz Güner – Eyyüb Ensari Ciceralli
Akdeniz University, Nişantaşı University

Organ failure is a vital issue affecting millions of people worldwide. There may be some solutions for organ failure from healthy living perspective. Life styles promoting health may play preventive roles in health related problems. Still, people will face with risks of organ failure. Organ transplantations provide other ways of solutions to organ failures. Organ transplantations can be made through donations of people. Donation processes differ across countries. The major problem is the low rates of organ donation. Donation is an important type of behavior can be analyzed and increased by psychological perspectives and interventions. The low rates of organ donation in our country and in the world is a big, serious problem especially for those who wait donations for themselves and the beloved ones. Patients who develop organ failure such as chronic kidney failure, heart and liver do not have an effective treatment option other than organ transplant treatment ones. The main goals of organ transplantation are saving the life of patients whose quality of life has decreased due to organ failure and who are at risk of losing their lives, and increasing their life span and quality. It may also be seen as a social responsibility issue changing social consciousness and regulating the behaviors in a way that meets the organ needs of patients.

This study is a compilation study. Academic literature on organ donation and the factors affecting organ donation were reviewed from databases that are open to access and the findings were summarized.

In the study, under the umbrella of psychological factors that influence donation and cultural factors, individual differences, attitudes, behavior and knowledge of people of different ages, sexes and education levels, religion and media were studied. In this context, social psychological approaches with behavioral theories as the reasons of low rate of organ donation were put forward and recommendations were made.

Working on emotions, thoughts, beliefs, attitudes, intentions and goals, "Social Psychology" also sheds light on why people's approaches to organ donation differ in their feelings, thoughts and attitudes. Being influenced by the society in which people live, "social behavior" in accordance with the expectations of the society is shaped by the social impact of the beliefs, attitudes and behaviors of the individual. In this context, social influence and compliance behavior are shaped by environmental, personal and cultural factors. Individuals develop attitudes as a result of their interaction with their families, teachers, then groups in society and mass media. Attitude consists of cognitive, emotional and behavioral components. Changes towards attitude in organ donation need to be produced in these three contexts.

When viewed through the social psychological theories with behavioral and cognitive approaches, social perception, prejudices, increasing awareness in donation behavior are important aspects of the problem. Changing the attitudes of people is not easy. The attitude for organ donation is also influenced by spiritual beliefs. The misperception about organ donation is influenced by unconscious ignorant cognitive processes and ideas about the reliability of the donation processes. When the problem is examined with Ajzen's Theory of Planned Behavior, higher positive attitudes for organ donation may increase the degree of intention for organ donation behavior. Subjective norms, in other terms, the behavior and approaches of important others towards organ donation are also important for the individual. In addition to that the higher the perceived behavioral control for organ donation would lead direct positive behaviors.

In studies that were conducted to learn people's opinions about organ donation and to determine the difference between socio-demographic variables, it was seen that issues such as knowledge, attitude, education, religion, social influence, altruism and family organ donation were addressed. Sixteen studies investigating the factors affecting national and international organ donation were examined. It has been determined that the factors affecting organ donation are discussed in the studies as demographic and psychological factors, the religion, family, individual differences, knowledge level and attitudes are emphasized.

While investigating the factors that prevent organ donation, one of the most emphasized issues has been religious beliefs. Because individuals misunderstand religious beliefs and learn from traditional teachings, they develop a religion-based opposition to organ donation. It has been noted that individuals who care about bodily integrity for life after death do not donate their organs. It includes belief, personal experience, true or false information, opinions and opinions. In this context, negative approaches to organ donation consisting of false news and rumors and placed in consciousness also cause individuals to develop a negative attitude on this issue. In sum, lack of education, the beliefs about religious approach to donation, organ trafficking, illegal organ sales advertisements on the internet, organ transplant policies of unregulated countries and negative media examples increase the problem of organ donation.

Kaynakça / References

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.
- Akçöltekin, A. (2014). Sınıf öğretmenlerinin organ bağışı tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi sınıf öğretmenlerinin organ bağışına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 24(12), 52-63.
- Akım, F. (2009). Sağlık alanında gerçekleştirilen sosyal sorumluluk kampanyalarının bireylerde farkındalık ve davranış değişikliği yaratma etkisi: "kalbini sev kırmızı giy kampanyası" üzerine bir değerlendirme. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 5-20. 22.11.2020 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905520.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Arda, B. (1994). Tıp mevzuatı açısından ülkemizde organ aktarımı. *Türkiye Organ Nakli Derneği II. Bilimsel Transplantasyon Kongresi*, Ankara, 257-261.
- Doğan, P, ve Toprak D. (2009). Organ nakli tanımı, kapsamı, dini ve kanuni yönü. *Aile Hekimliği Dergisi*, 3(2).
- Güngörmüş, Z. Ve Dayapoğlu, N. (2014). Organ bağışı hakkında bireylerin bilgi, tutum ve davranışları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 13 (2), 133-140.
- IRODAT verileri (2021). Erişim Adresi: <https://www.irodat.org>.

- Keçecioglu, N., Tuncer, M., Yücecin L., Akaydın, M. ve Yakupoğlu, G. (2000). Attitudes of religious people in Turkey regarding organ donation and transplantation. *Transplantation Proceedings*, 32, 629-630.
- Kırılmaz, H ve Güler, P.B. (2020). Benlik saygısı ve organ bağışısı tutumu ilişkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *İnsan ve İnsan*, 6(20), 239 – 262. 21.11.2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/pub/insanveinsan/issue/44865/515104> adresinden erişilmiştir.
- Özdağ, N. (2001). Organ nakli ve bağışısına toplumun bakışı. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5, 46-55.
- Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği. (2012, Şubat 1). *Resmî Gazete Resmî Gazete Sayısı: 28191* <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=15860&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden erişilmiştir.
- Şahin, E. ve Solunoğlu, A. (2019). Planlı davranış teorisi kapsamında sokak yemeği yeme niyetinin ölçülmesi: Mersin Örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16 (3), 383-397.
- Şantaş, G. ve Şantaş, F. (2018). Türkiye’de Organ Bağışısının Mevcut Durumu ve Organ Bağışısında Stratejik İletişimin Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(2),s-164.
- Tanrıverdi, H. (2018). Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 8(3), 595 – 601.
- Tarhan, M. D., Yıldırımoglu, L., Sayar, H. A. ve Altın, S. (2013). The relationship between the attitudes of patients’ relatives towards organ donation and transplantation and their social profiles. *Bakırköy Tıp Dergisi*, 9(4).
- Tekizoğlu, F.Y. (2018). Organ bağışısı: Bireylerin kararlarını etkileyen psikolojik faktörler. *Muhakeme Dergisi*, 1(1), 21-34.
- Tokalak İ, Emiroğlu R, Başaran Ö ve ark. (2002). Organ Bağışısı ve Transplantasyonun Etik, Dinsel ve Yasal Yönü. *Diyaliz Transplantasyon ve Yanık Dergisi*, 13, 1-7.
- Yaşar, M., Oğur, R., Uçar, M., Göçgeldi, E., Yaren, H., Tekbaş, Ö. F. ve Korkmaz, A. (2008). Bir Sağlık Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin organ bağışısı konusundaki tutumları ve tutumlarına etki eden faktörler. *Genel Tıp Dergisi*, 18(1), 33-37.
- Yılmaz, E. (2012). Organ ve doku nakli. *Sağlık Hukuku Digestası Dergisi*, 2 (2) s:217. <http://www.ankarabarasu.org.tr/siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/digesta-2012.pdf#page=209> E.T. 03.12.2020.
- Zambak M. (t.y). *Tıbbi, sosyal ve sağlık çalışanları açısından organ nakli*. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, İstanbul .

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Oğuz Güner, Y. ve Cicerali E. E. (2021). Organ bağışında psikolojik ve kültürel etmenler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5735-5763. DOI: 10.26466/opus.848199

Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunda Siyasal Temsil Üzerine Bir Deneme: Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi

DOI: 10.26466/opus.891666

*

Ersin Eraslan* – Melih Coşgun **

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Çalışma Eko. ve End. İliş. Bölümü. İstanbul/Türkiye

E-Posta: ersin_eraslan@ohu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0800-8966](https://orcid.org/0000-0003-0800-8966)

** Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, NSBMYO, Hukuk Bölümü. Niğde/Türkiye

E-Posta: melihcosgun@ohu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-0017-0600](https://orcid.org/0000-0003-0017-0600)

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de engellilerin sosyal hakları bağlamında siyasal katılım ve siyasal temsilin toplumsal/siyasal hayattaki yerini belirlemektir. Engellilerin toplumsal yaşamdaki yerini açıklama ve anlamlandırma çabaları neticesinde ortaya atılan “engelliliğe yönelik temel yaklaşımlar” çalışmanın teorik çerçevesinin bir ayağını oluşturmaktadır. Bununla birlikte teorik kısmın diğeri ayağı ise insan hakları ve siyasal temsil kavramlarının hangi bağlamda ele alındığıdır. Bu makale engelliliği açıklamaya yönelik temel yaklaşımlardan olan “insan hakları modeli” üzerine inşa edilen düşünce sistemine Jellinek’in “aktif statü haklarını” da eklemeyi önermektedir. Buna ek olarak çalışmada, siyasi partilerin işlevleri ile insan hakları modeli arasında bir rabita kurularak siyasal temsilin engellilerin toplumsal entegrasyonunda önemine ve gerekliliğine dair bir anlatıya yer verilmiştir. Batı’da yer alan güncel temsil örneklerinden yola çıkarak “küçük parti” tanımlaması üzerinden “Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi” deneyimine de çalışma içerisinde yer verilmiştir. Çalışmanın temel iddiası engellilerin toplumsal entegrasyonunda siyasal katılım ve temsilin eğitim hakkı, sağlık hakkı, işsizlik sorunu gibi konularla ilişkili olup, bir o kadar da önemli olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Engelliler, Engelli Hakları, Aktif Statü Hakkı, Siyasal Temsil, Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi.

An Essay on Political Representation in Social Integration of Disabled People: Turkey Happy with Disabled Party

*

Abstract

The purpose of this study, in the context of the social rights of people with disabilities in Turkey, political participation and political representation of the social / political life is to determine the location. The "basic approaches to disability", which has been put forward because of the efforts to explain and make sense of the place of the disabled in social life, constitute one leg of the theoretical framework of the study. However, the other leg of the theoretical part is the context in which the concepts of human rights and political representation are handled. This article proposes to articulate Jellinek's "rights to active status" to the thinking system built on human rights put forward by the basic approaches to explain disability. In addition, by establishing a nexus between the functions of political parties and the human rights model, a narrative about the importance and necessity of political representation in the social integration of the disabled is included. Based on the current sample represented in the West "small parties" out to define "Turkey Happy with Disabled Party" experience is also included in the study. The main claim of the study is that political participation and representation are as important as issues such as the right to education, the right to health, and the problem of unemployment in the social integration of the disabled.

Keywords: *Disabled People, Disability Rights, Active Status Rights, Political Representation, Turkey Happy with Disabled Party.*

Giriş

Toplumsal düzen içerisinde engelli vatandaşların pek çok farklı sorunla karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Engellilerin sağlık hizmeti alırken yaşadığı sorunlar, eğitim süresince karşılaştıkları zorluklar, çalışmak istediklerinde emek piyasasının dışına itilmeleri en temel ihtiyaçların karşılanmasında dahi karşılaştıkları sıkıntılardır. Başta sivil toplum örgütleri olmak üzere çeşitli organizasyonların yardımlarıyla bu sorunlar aşılmaya çalışılmaktadır. Diğer yandan tarihsel sürece bakıldığında toplumu oluşturan farklı grupların zamanla çıkarları doğrultusunda bir araya gelip yöneticilerden/devletten/hükümetten düzenlemeler yapılmasını istemiş oldukları görülmektedir. Bu bağlam ise bizi, Mouffe'un da üzerinde durduğu üzere, her toplumsal nesnelliğin nihayetinde politik olduğu (Mouffe, 2001, s.32) gerçekliğine götürmektedir. Zira toplumu oluşturan sınıfların ve grupların kendi taleplerinin yerine getirilmesi için, pek çok zaman daha güçlü olmak adına, vakıf, dernek, sendika ve siyasi parti gibi örgütlenme biçimleriyle bir araya geldiği görülmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın temel problematiği; engellilerin temsili düzlemde siyasal temsiline ilişkin bir eksikliğin var olduğu üzerine kurgulanmıştır.

Bu çalışma, engellilerin sahip olduğu ve fakat geliştirilmesi gereken sosyal haklara siyasal temsili hakkının da eklenmesini önermektedir. Günümüzde engelli vatandaşların toplumsal entegrasyonun da ağırlıklı olarak eğitim, sağlık ve ekonomik sorunlara odaklanıldığı su götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gerçekliği göz ardı etmeden fakat hâlihazırda dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engellilerin bu sorunlarına yönelik iyileştirme çabaları onların negatif ve pozitif statü hakları gereği üzerine yapılmalıdır. Diğer bir ifadeyle bu iyileştirme çabaları bir lütuf değil aksine bir zorunluluktur. Çalışmada eksikliğini vurgulamayı amaçlanan olgu engellilere yönelik hakların dile getirilebilmesi ve uygulama alanı bulabilmesi adına daha etkin bir siyasal temsil mekanizması oluşturulması gerekliliği üzerinedir. Bu bağlamda aktüel olarak, çalışmalarına devam eden engelliler ile ilişkili dernekler ve vakıflar temsilin bir kısmını oluşturmaktadır. Fakat bu oluşumlar yeteri ve etkili organizasyonlara dönüştürülememektedir. Nitekim engellilerin işsizlik, eğitim ve sağlık hizmetine ilişkin mevcut sosyal dışlanma sorunları bu durumun bir göstergesi niteliğindedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı toplumda azımsanmayacak sayıda olan engellilerin siyasal temsiline

ne denli olduğunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda Türkiye Özürlüleri ile Mutludur Partisi deneyimine çalışmada yer verilmiş olup parti kapatma davası ve akabinde kendisini feshetme ile neticelenen bu temsil sorunu da çalışmada ayrıca ele alınmıştır.

Kavramsal Olarak Engellilik

Farklı ülkelerde, farklı zamanlarda, farklı yaklaşımların sergilendiği ve farklı tanımlamaların yapıldığı bunun sonucunda kapsamının da net olarak belirlenemediği engelliliğin genel geçer bir tanımın yapılması epey güçtür. Öyle ki insanlık tarihi kadar eski olan engellilik meselesi bünyesinde başta biyolojik, psikolojik ve toplumsal bakış açısı gibi pek çok muhteviyatı barındırması, meselenin olgusal düzlemini genişletmekte ve engelliliği kompleks bir yapıya büründürmektedir. Bu durum ise engelliliğin sakat, özürlü, yetersizlik ve bozukluk gibi pek çok kavramla izah edilmesi sonucunu doğurarak meselenin kavram karmaşası içerisinde kalmasına neden olmaktadır.

Bahsi geçen kavramların birbirlerinin yerine kullanılmasının en önemli nedeni kavram tercihlerinde belirli bir tutarlılık ve istikrarın olmamasıdır. Keza uluslararası sözleşmeler ve düzenlemelerin resmi çevirilerinde dahi bu tutarsızlık gözlemlenmektedir. Nitekim Türkiye’de, uluslararası çevirilerde 1990’lı yılların sonuna değin “sakat” terimi yaygın olarak kullanılmışken bu tarihten sonra “özürlü” terimi ve nihayet 2006 yılında ilk defa uluslararası bir sözleşme olan “Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme” (EHİS) adlı düzenlemenin çevirisinde “engelli” terimi kullanılmıştır (Şişman, 2012, s.71). Türkiye’de 2013 yılına değin yürürlükte olan yaklaşık yüz kanunda hem sakat hem özürlü hem de engelli terimine rastlamak mümkünken 6462 sayılı kanunla bu ifadelerin hepsinin “engelli” terimi ile değiştirilmesi sağlanarak tutarlı bir zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Buna rağmen 1982 Anayasası’nda ve Türkiye Sakatlar Derneği, Altı Nokta Körler Derneği gibi birçok sivil toplum kuruluşların isimlerinde sakat ve özürlü kavramları yerini muhafaza etmektedir. Diğer yandan belirtmek gerekir ki bu durum sadece Türkiye ve Türkçe özelinde yaşanmamakta diğer ülkelerde de engellilik yerine birçok farklı kavramın kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki İngilizce’de “handicap”, “defective”, “disabled”, “with obstacles” Almanca ‘da “verkrüppelt”, “faul” gibi pek çok terimin engelli, özürlü, sakat anlamında kullanıldığı bilinmektedir (Şişman, 2012, 70). Esasen bu noktada Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün 1980

yılında geliştirdiği üç kademeli model bahsi geçen terimler arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmektedir. Modele göre engellilik süreci meydana gelen kaza/hastalık nedeniyle kişinin bünyesinde bir sakatlık/bozukluğun başlamasından sonra kişiye tıbbi, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmeti verilmezse veya verildiği halde kişinin etkinliğinin sınırlı kalması halinde geçici sakatlığın özürlülüğe dönüştüğü bir durum yaşanmakta ve son aşama olarak özürlü kişi yetersiz sosyo-ekonomik imkanlar sebebiyle sosyal hayattan dışlandığı takdirde engellilik durumu yaşanmaktadır. Görüldüğü üzere modelde engellilik son aşamada ortaya çıkmaktadır (Seyyar, 2015, s. 27).

Engellilik kavramına genel çerçevede bir değerlendirme yapılmak istendiği takdirde; toplumun bakış açısındaki ve tutumundaki değişimler, teknolojiye yaşanan gelişmeler, uluslararası sözleşmeler gibi yeni gelişmelerin kavrama dinamizm kattığının ve dünya genelinde kavrama ilişkin olarak paradigma değişimlerine vesile olduğunun bilinmesi elzem bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda kavramsal olarak engelliliğin anlaşılması maksadıyla engelliliğin genel geçer bir tanımının yapılması gibi engellilik meselesine statik bir yaklaşım yerine dinamik bir yaklaşım sergilemenin daha yerinde olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktadan hareketle engellilik meselesinin kavramsal niteliğini toplumsal yaklaşımlarla ortaya koymaya çalışan “ahlak modeli”, “tıbbi model”, “sosyal model” ve “insan hakları modeli” şeklinde engelliliğe yönelik temel yaklaşımların dile getirilmesinin yanında bu yaklaşımlarla sebep-sonuç ilişkisinin kurulması, engelliliğin kavramsal zeminini ortaya konulması açısından oldukça yararlı olacaktır.

Engelliliğe Yönelik Temel Yaklaşımlar

Engellilik kavramı ancak engellilerin içinde yaşadığı toplumun engelliliğe yönelik bakış açısının ne olduğunun ortaya konulması ile daha iyi anlaşılabilir bir husustur. Öyle ki engellileri aciz ve toplumsal yük olarak gören bir bakış açısıyla, engelliliği, engelli ve ailesinin meselesi dışında toplumun tamamını ilgilendiren bir durum olarak gören diğer bir yaklaşım kıyaslandığında ciddi farklılıkların olacağı şüphe götürmemektedir.

Kavramsal dinamikliği ve paradigma değişimini gözler önüne seren engelliliği açıklamaya yönelik bu temel yaklaşımlar, engelliliğin olgusal yapısını ortaya koyar bir nitelik arz etmektedir. Bu kapsamda temel yaklaşımlar;

toplumda tutum ve yargılardaki değişimlerin etkinliği, hukuksal zeminin yapısı, kamusal hizmetlerin yönü ve erişebilirliği, yetersizlikler eksenli dar tanımlamalar yerine engelliliğin olgusal düzlemini oluşturan dinamik yapılar olarak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle bir ülkedeki engelliliğe yönelik toplumsal zihniyet, hukuksal zemin ve kurumsal yapı engelliliğin kavramsal yapısını ortaya koymaktadır. Öyle ki, EHİS'in giriş bölümündeki (e) bendinde, "engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı" şeklindeki ifadesi ile kavramın dinamikliğinin yanı sıra çevre koşulları ve toplumsal tutumlara atıfta bulunulmuştur. Bu bağlamda engelliliği, engellilerin içinde yaşadığı toplum ve zamana göre yansıtan modellerin en yaygın olanları Batı tarihi ekseninde alt başlıklar halinde kronolojik açıdan sıralanarak yansıtılmıştır.

Ahlak Modeli

Batı tarihinde Antik Dönem'den Feodal Dönem'e değin toplum, engelliliğe yönelik pek olumlu bir tutum takınmamasının yanında engelliliği ilahi bir ceza olarak niteleyen bir yaklaşımı benimsemiştir. Özellikle Antik Yunan ve Roma Dönemi'nde engelli çocukların varlığı, ebeveynlerinin günahlarının sonucu olarak açıklanmaya çalışılmış ve toplumun engelli bireye yardım etmesi tanrıların gazabı ile sonuçlanması muhtemel bir yaklaşım olarak değerlendirilmiş olup bu tutumun nihai sonucu olarak engelliler şehrin dış bölgelerinde yalnızlığa ve ölüme terk edilmiştir. Feodal Dönem'de ise Hristiyanlıkta Katolik Kilisesi'nin egemen olduğu Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde engellilik toplum tarafından utanç verici, tiksiniilen ve acınası bir durum olarak görülmüş olup Orta Çağ'ın geç dönemlerinde ise engellilik, cadılık ile ilişkilendirilmiş ve binlerce engelli birey yakılarak öldürülmüştür. Ahlak modelinin temelini oluşturan bu dönemin toplumsal yaklaşımın kaynağında engelliliğin nedeni olarak ilahi ceza bulunmaktadır (Taşçı, 2018, s. 121-5). Her ne kadar günümüzde bu anlayışın tamamen terkedildiği dile getirilse de toplumsal bakış açısında olmasa bile bu anlayışın bireysel düşüncelerde varlığını devam ettirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki bakıma muhtaç engelli bireylerin yaşama hakkının masaya yatırıldığı Bio-Etikçi Peter Singer öncülüğündeki tartışmalar, Çin'de 1995'ten beri yürürlükte olan, engelli doğması

muhtemel bebeklerin kürtaj yoluyla alınmasını mecbur kılan¹ “İrk Temizliği ve Koruyucu Sağlık Kanunu” (Seyyar, 2015, s. 90-1) gibi gelişmeler, bu durumun birer göstergesi niteliğindedir.

Tıbbi Model

Tıbbi Model veya yaygın ismi ile Medikal Model’in başlangıcının klasik bilimle² ilişkilendirilerek 1800'lere kadar gittiği dile getirilmektedir (Goodley, 2011, s. 7 akt. Taşcı, 2018, s. 140). Bu modelde engellilik normalden sapma durumu olarak ele alınarak problem, sosyal bariyerleri dikkate almadan sadece engelli kişinin bireysel tıbbi yetersizliği ile ilişkilendirilmiştir. Başka bir deyişle mesele engeli bireyin anormalitesine indirgenerek normalden sapmayı düzeltmek veya en aza indirmek için medikal tedavi ve rehabilitasyon üzerine odaklanmış bir yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımda kusur, engelli bireye yüklenerek, engelli bireye çare ihtiyacında olan hasta birey olarak yaklaşılmaktadır (Gönülaçan, 2016, s. 10-1). Bu anlamda engelli bireyler hak sahibi olmaktan çok muhtaçlık zemininde alıcı pozisyonundaki bireyler olarak görülmektedir. (Kökkaya, 2006, 17-8 akt. Taşcı, 2018, s. 142). Tıbbi yaklaşımın her ne kadar engelli bireyler açısından en müspet amacının sağlığa yönelik olduğu dile getirilse de yaklaşımın engelli bireyi çevresinden bağımsız olarak ele alması engelliliği hastalık olarak görmesinin yanı sıra engelliler açısından damgalanma, sosyal dışlanma gibi tehditleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple tıbbi model yaklaşımına 1960'lı yıllarda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve İngiltere'de engelli aktivistler tarafından karşı çıkmış ve engellilik kavramının yeniden ele alınması bağlamında sosyal model kavramının politik zemini oluşturulmuştur (Seyyar, 2015, s. 100).

¹ Antik Roma döneminde benzer şekilde engelli bebeğin yaşam hakkının kararı babanın elinde bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taşcı (2008).

² Klasik bilim; geçmiş ile gelecek arasında bir simetri öngören Newton bilimi ile doğa-insan, madde-akıl, fiziksel-sosyal dünya arasında köklü ayrımların olduğunu öne süren Descartes'in Kartezyen düalizmine tekabül eden iki temel varsayım üzerine inşa edilmiştir. Bu iki varsayım 20. yüzyılın başlarında sosyal bilim metodolojine de hâkim olarak engellilik tıbbi yetersizlik anlayışı altında biyolojik problemler etrafında izah edilmeye çalışılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Meşe, 2014, s. 79-92.

Sosyal Model

1960'lı yıllarda bir taraftan engellilerin toplumsal hareketi diğer taraftan akademik zeminde yürütülen faaliyetlerin sonucunda, 1970'li yıllara gelindiğinde Tıbbi Model yaklaşımı ciddi eleştirilere maruz kalarak Sosyal Modelin temelleri atılmıştır (Taşçı, 2018, s. 143). Sosyal Model, engelliliğin, bireysel yetersizliklerden daha çok engeli bireyin içinde yaşadığı toplumun ön yargıları ve ayrımcılık temelli sosyal bariyerlerin bir ürünü olduğu ana felsefesi ile şekillenmektedir (Oliver, 2013, s. 1024). Sosyal bariyer ürünü olan bu engeller mimari noksanlıklar neticesinde oluşan mekânsal engeller olabileceği gibi sağlık, eğitim gibi vatandaşlık temelli kamusal hizmetlerde de meydana gelebilmektedir. Yalın bir biçimde ifade edilecek olursa, tekerlekli sandalye kullanıcısının yüksek kaldırımlar neticesinde eğitime erişim imkânından mahrum kalması sebebiyle işsiz kalması engelli bireyin yetersizliğinden ziyade toplumsal hizmetlerin sunulmasında engelli bireylerin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesinden kaynaklandığı bu yaklaşımdaki odak noktadır (Kolat, 2009, s. 10). Bu bağlamda sosyal model, işlev ve yapı farklılıkların ayrıca bir dezavantaja dönüşmemesi için, bireyin bağımsızlığı ekseninde fiziksel çevrenin tasarlanmasından hizmetlere erişime değin farklılıkların gözetilmesini bir zorunluluk olarak öngörmektedir.

İnsan Hakları Modeli

İnsan Hakları Modeli; literatürde Hak Temelli Yaklaşım olarak da adlandırılan bu yaklaşım sosyal modelin üzerine inşa edilmesi sebebiyle pek çok yazında sosyal model içerisinde sunulurken değişen paradigma çerçevesinde artık kimi yazarlar tarafından sosyal modelden ayrı bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır (Kolat, 2009, s. 12). Model engelli bireyin yetersizlikleri yerine engellere veya farklılıklara bakılmaksızın tüm insanlar için vazgeçilmez olan eşitlik üzerine odaklanmaktadır. Modele göre engelliliğin bizzat kendisi sosyal bir yapı olup bu nedenle çevresel engeller, kuramsal yapılar ve diğerlerinin tutumlarının değiştirilmesi gerekir (Kanter, 2003, s. 3). Bu kapsamda engelli birey, muhtaçlık zemininde yardım edilmesi gereken bir birey değil tam aksine hak sahibi olmasının yanı sıra korunması ve geliştirilmesi gereken aksi takdirde hakkı ihlal edilmiş hukukun öznesi bir birey olarak ifade edilmektedir (Kolat, 2009, s. 13). Öyle ki engelli bireyin salt insan olması sebebiyle

diğerleri gibi temel hak ve hürriyetlere kendiliğinden sahip olmakta ve bu hakların kullanımını için uygun zeminin hazırlanması gerekmektedir. Diğer yandan bu hususun aksine geliştirilen her tutum engeli bireyler açısından birer hak ihlaline bürünmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki engelli haklarının ortaya konması bakımından ulusal bazda birçok düzenlemenin yapılamayışı ve/veya yapılan pek çok düzenlemenin pasif nitelikte kalması sebebiyle uluslararası nitelikteki düzenlemeler bu husussa öncülük etmektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konan evrensel nitelikteki düzenlemeler engelliliğin evrensel bir mesele olduğunu gözler önüne sermekte ve bu konuda hukuksal gelişmeyi dinamikleştiren bir yapı sergilemektedir. Özellikle dünyanın birçok ülkesi gibi Türkiye tarafından da onaylanan Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (Resmî Gazete, 14.07.2009, sayı 27288) bu anlamda İnsan Hakları Modelini somutlaştıran, 21. yüzyılın ilk İnsan Hakları sözleşmesidir. Öyle ki sözleşmenin amacının ifade edildiği birinci maddesinde; “engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir” şeklinde hak ve temel özgürlüklere tam ve eşitlik temasında vurgu yapılmaktadır. Sözleşmenin devam maddelerinde ise doktrinde kişisel, siyasal ve sosyal haklar olarak da dile getirilen hakların tasarlanmasının, ifa edilmesinin ve gerçekleştirilmesinin yeni ve açık bir dile sunulmasının yanı sıra taraf ülkelere engelli haklarının geliştirilmesi ve korunması bakımından pek çok sorumluluğu da beraberinde getirmektedir (Ektaş, 2017, s. 119). Bu kapsamda temel hak ve hürriyetlerin diğerleri gibi engelli bireyler tarafından da tam ve eşitlik ekseninde kullanılması açısından İnsan Hakları Modeli’nin “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” ile işlerlik kazandığını ve sosyal modelden ayrılarak engelliler için ayrı bir zemin oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Engelli Haklarının Gelişimi Bağlamında Engelli Yaygınlığı

Engellilere yönelik politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve etkinliği açısından engelli yaygınlığının ölçülmesi son derece önemlidir. Ancak karmaşık ve olgusal düzlemi epey geniş olan engellilik meselesinin yaygınlığının ölçülmesinde de birçok zorluklar bulunmaktadır. Nitekim engellilik kavramının nasıl algılandığı, yetersizlik yaklaşımının mı yoksa işlevsellik

güçlükleri yaklaşımının tercih edileceği ya da sosyal bariyerlere odaklanılmasının mı ön plana çıktığı, yaygınlık ölçülmesindeki soru, tip ve tasarımları gibi pek çok hususta ayrışmalar bulunması engellilik yaygınlığının ölçülmesinde farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (WHO, 2011, s. 27).

Engelli yaygınlığının ölçülmesindeki farklılıkları gidererek ülkeler arası karşılaştırabilir veri toplamak amacıyla 2002-2004 yıllarında 59 ülke bazında ağırlıklı veri seti oluşturulan “Dünya Sağlık Araştırması” adı altında bir çalışma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre engellilik yaygınlığının ortalama oranı; 18 yaş ve üstü nüfusta %15,6, yüksek gelirli ülkelerde %11,8 ve düşük gelirli ülkelerde ise %18 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar 15 yaş ve üstünü kapsayacak şekilde genişletildiğinde ise 2004 yılı tahmini 6,4 milyar olan dünya nüfusunda 720 milyon bireyin işlev gücüğü yaşadığı tahmin edilmektedir. (Dünya Engellilik Raporu, 2011, s. 23-28). Engellilik yaygınlığının ölçümü için yapılan bir diğer çalışma ise “Küresel Hastalık Yüğü Araştırması”dır. Araştırma sonuçlarına göre dünya nüfusunun %15,3’ünün orta düzeyde, %2,9’nun ise ağır engelli olduğu belirlenmiştir. Bu hesaplamalar 14 yaş ve altı için %5,1 ve %0,7, 15 yaş ve üstü için %19,4 ve %3,8 olarak belirlenmiştir (Dünya Engellilik Raporu, 2011, s. 30-31). Günümüzde ise dünyada 1 milyardan fazla insanın engelli olduğu ve 2050 yılında ise bu sayının 2 milyarı bulacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2011).

Türkiye’de engellilik yaygınlığı ile ilgili en kapsamlı araştırmalardan biri olarak telaffuz edilen ve hâlihazırda birçok güncel çalışmada kendisine yer bulan çalışma “Türkiye Özürlüler Araştırması”dır. Araştırma, engellilik yaygınlığını, engellilerin sosyo-ekonomik yapısını sorunlarını ve beklentileri konusundaki bilgi ve veri eksikliğini gidermek amacıyla Devlet İstatistik Enstitüsü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın iş birliği ile 2002 yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre engelli nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %12,29 olarak tespit edilmiş olup bu oran erkelerde %11, kadınlarda ise %13,45 olarak belirlenmiştir. Araştırma sonuçları bölgelere göre incelendiğinde ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilik yaygınlığının en fazla olduğu bölge %3,22 oranı ile Karadeniz Bölgesi olduğu en az olduğu bölgenin ise Marmara Bölgesi olduğu tespit edilmiştir. Bölge ayrımı süreğen hastalık ayrımı altında incelendiğinde ise süreğen hastalıklar açısından en yüksek orana sahip olan bölgenin %10,90 ile Marmara Bölgesi olduğu en düşük orana sahip bölgenin ise %7,18 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu tespit edilmiştir (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002, s. 4-6).

Türkiye’de engellilik yaygınlığına ilişkin başka bir araştırma ise 2011 yılında Nüfus ve Konut Araştırması ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma her ne kadar TÜİK tarafından gerçekleştirilmiş olsa da engelliliğe ilişkin soruların hazırlanması “Washington Grup” önerileri temel alınarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen “İşlevsellik, Engellilik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması” ile de uyumlu olacak şekilde Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada engellilik; görme, duyma, konuşma, yaşlılarına göre öğrenme, hareket güçlüğü gibi fonksiyonlardaki sınırlılıklara odaklanılarak gerçekleştirilmiş olup bahsi geçen alanlarda zorluk çektiğini dile getiren bireyler en az bir engeli olan nüfus kapsamına alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 3 yaş ve üstü en az bir engeli olan nüfusun genel nüfusa oranı %6,9 iken (4.876.000 kişi), bu oran erkeklerde ve kadınlarda sırasıyla %5,9 ve %7,9 olarak belirlenmiştir (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2020, s. 3). Engel grubu ve cinsiyet ayırımına ilişkin araştırma sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Genel nüfus içinde engel grubu ve cinsiyete göre engelli nüfus (2011 yılı)

Engel Grubu	Toplam Nüfus Oranı	Erkek Nüfus Oranı	Kadın Nüfus Oranı	Toplam Engelli Kişi Sayısı
Görmede Zorluk Yaşayanlar	1,4	1,3	1,5	1.039.000
İşitmede Zorluk Yaşayanlar	1,1	1,1	1,2	836.000
Konuşmada Zorluk Yaşayanlar	0,7	0,8	0,6	507.000
Yürümede, merdiven çıkma/inmede zorluk yaşayanlar	3,3	2,4	4,1	2.313.000
Bir şeyler taşımada/tutmada zorluk yaşayanlar	4,1	3,2	5,1	2.923.000
Yaşlılarına göre öğrenmede/basit dört işlem yapmada/hatırlamada dikkatini toplamada zorluk yaşayanlar	2,0	1,6	2,4	1.412.000

(AÇSHB, Engeli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Ağustos 2020).

Tablo 1 yakından incelendiğinde genel nüfus içinde en fazla engellilik yaygınlığının %4,1 oranla “bir şeyler taşıma/tutmada zorluk yaşayanlar” grubunda olduğu görülmekte olup bu oranı %3,3 ile “yürümede, merdiven inme/çıkma zorluk yaşayanlar” grubu izlemektedir. Tablo cinsiyet ayırımı dâhilinde incelendiğinde konuşmada zorluk çekme haricinde diğer tüm alanlarda kadınlarda erkeklere kıyasla engellilik yaygınlığının daha fazla olduğu görülmektedir. Hem dünya genelinde hem de Türkiye’deki sonuçlara göre engellilik yaygınlığı giderek artmakta ve engelli nüfusu genel nüfusta

ciddi bir oranı temsil etmektedir. Görüldüğü üzere hem engelliler hem de engelliliğin kendisi, insanlığın ve sosyal dokunun ayrılmaz bir parçası halindedir. Bu nedenle engellilere yönelik doğru ve etkin politikaların geliştirilmesi bu açıdan elzem bir nitelik taşımaktadır.

Engellilere yönelik sosyal politikaların gelişimi 20. asrın başlarına dayanmaktadır. I. Dünya Savaşı'na değin engellilerin engel türlerine göre eğitim alabilmelerini sağlayabilecek şekilde eğitim tekniklerinin geliştirilmesi bu alandaki sosyal politikaların başlangıcı sayılabilir. I. Dünya Savaşı sonrası ise mesleki ve tıbbi rehabilitasyon önem kazanmaya başlamış olup II. Dünya Savaşı sonrasına değin engellileri işgücü piyasalarında entegre edebilme çabaları devam etmiştir (Seyyar, 2015, s. 95). Engelli haklarına yönelik esas gelişim ise ancak 1970'li yıllarda yaşanmıştır. 1970'li yıllarda başta ABD'de olmak üzere Avrupa ülkelerinin birçoğunda engellilere yönelik hukuki düzenlemelerin yapılması, engelli hakları hareketlilerinin de etkisiyle 1980'li yıllardan itibaren tam katılım, eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele pek çok ulusal ve uluslararası düzenlemenin konusu haline gelmiştir (Orhan, 2015, s. 81). Bu minvaldeki düzenlemeler içerisinde yer alan EHİS hiç kuşkusuz bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri olup hem insan hakları hem de engellilik meselesi açısından bir dönüm niteliği taşımaktadır. Nitekim EHİS'in Tıbbi Model yerine toplumsal yaşama katılımı ve bağımsız yaşamı esas alan Sosyal Model üzerine inşa edilmiş olması, sözleşmenin özel standartlara ve ölçütlere dayalı olarak düzenlenmemesi ve özellikle sözleşmenin taslak metninin hazırlanmasında World Blind Union, World Federation of the Deaf and World Federation for Mental Health gibi Hükümet Dışı Örgütler içerisinde 400'den fazla engelli örgütlerine de aktif sorumluluk verilmiş olması engellilerin sorunlarını çözüm odağında ele almasını sağlayarak EHİS'i diğer insan hakları sözleşmelerinden farklı kılmaktadır (Ektaş, 2017, s. 35-7, 111-3). Bu bağlamda bir dönüm noktası özelliği taşıyan EHİS, günümüzde de engelli haklarının gelişmesi açısından da önemli bir zemin niteliği taşımaktadır.

Günümüzde engelli haklarının ve sosyal politikaların gelişimi ile engellilerin sosyal hayata entegre olmasını sağlamak için engellilerin erken safhalarda tıbbi tedavi ve rehabilitasyondan yararlandırılmalarını sağlamak, özel eğitim gereksinimlerini karşılamak, işgücü niteliği taşıyan engelliler açısından mesleki rehabilitasyonu sağlamak, sosyal yardım ve bakım hizmetlerini geliştirmek öncelikli hedefler arasında sıralanmaktadır. Belirtmek gerekir ki

engellilerin sorunlarının görmezden gelinmesi bir insan hakkı meselesi olduğu gibi aynı zamanda hiç kuşkusuz sosyal siyasetin ilkesi olan sosyal barış ve sosyal adalette aykırı bir durum olarak da görülmektedir. Bu bağlamda özel ve kamusal hakların tüm vatandaşlara eşitlik temasında verilmesi esas iken dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engelli bireylerin de bu haklardan fırsat eşitliği ilkesine göre yararlandırılmaları elzem bir nitelik taşımaktadır. Ne var ki engellilere yönelik sunulması gereken etkin bir fırsat eşitliğinin sağlanması ancak karar alma sürecinde engellilerinde bulunması ile mümkün kılınabilecektir (Seyyar, 2015, s. 96-101). Belirtmek gerekir ki engellilerin de karar alma süreçlerine katılmalarının önündeki bariyerlerin kaldırılması, EHİS'e taraf devletlere getirilen yükümlülükler arasındadır. Sözleşmenin "Siyasal ve Toplumsal Yaşama Katılım Hakkı" kenar başlıklı 29. maddesi bu yönde hükümler içermektedir. 29. madde ile taraf devletlere, engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda seçme ve seçilme hakları dâhil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama etkin şekilde katılmalarını sağlamak, seçim usüllerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir ve anlaşılabilir olmasının yanında seçim mekânlarının uygunluğu ve ulaşılabilirliğinin sağlanması, engellilerin hiçbir baskıya uğramadan gizli oy kullanmalarının, aday olma, etkili bir mevkide görev alma haklarının sağlanması, ülkenin kamusal ve siyasi yaşamı ile ilgili sivil toplum kuruluşları, dernekler ve siyasi partilerin etkinliklerine ve yönetimine katılım gibi hakların sağlanması yönünde çeşitli yükümlülükler getirilmektedir (EHİS, m. 29).

Bu çerçevede engellilerin toplumsal hayata dâhil olabilmesi ancak hak düzleminde etkinleştirilen etkin ve doğru sosyal politikalarla hayatta geçirilebileceğini bunun için ise engellilerin de karar alma sürecinde etkinliğinin artırılması gerekliliğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim engelli hareketlerinin en önemli sloganlarından biri olan "Biz olmadan bizler hakkında asla" (Nothing about us without us) söylemi engellilerinde karar alma sürecinde olması gerektiği düşüncesi ile uyumlu bir şekilde örtüşmektedir. Bu noktadan hareketle engellilerin siyasi temsil sorunlarının ele alınması yerinde olacaktır.

Temsil, Aktif Statü Hakkı ve Engelliler

Günümüz manasında temsil, 12. yüzyılla birlikte sadece bir kavram olarak değil aynı zamanda bir kurum olarak da ortaya çıkmıştır.³ Öncesinde, doğrudan demokrasinin hâkim olduğu Antik Yunan'da böyle kavrama doğal olarak rastlanmamaktadır. Kavramın etimolojik kökeni Romalılardan kalan "repraesentare" kavramında türemiştir. Fakat bu kavram günümüz anlamında değil "somutlaştırmak" manasında, siyasal bir olgudan ziyade sanatsal birtakım anlamlar içermekteydi. Ardından kavram dönemin ruhuna uygun bir biçimde oldukça dini motifler taşımaktaydı. Skolastik ve Papist düşüncenin Orta Avrupa'da yoğun bir etkisinin olduğu ve Katolik Kilisesi'nin idari genişleme bağlamında önemli ilerleme kaydettiği bu zamanlarda, Papa Clement V, Viyana Konseyi'ne delege göndermek suretiyle 1311 yılında "temsil" kavramına günümüzde kullanıldığı biçimine yakın bir şekil vermiş oldu. Bahsi geçen yüzyıl boyunca temsil kavramı henüz dini etkilerden kurtulamamış ve siyasi bir nitelik kazanamamıştır. Fakat gerek kanonist hukukçular⁴ gerekse sivil hukukçular arasında kavram dini çağrışımlardan kurtarılıp modern içeriğine kavuşturulmuştur (Örs, 2006, s. 3-4).

Siyasette temsil ise kimi kişilerin bu hakkı kendisine devredenler adına hareket etmesi anlamına gelmektedir. Bir monark, bir diplomat veya bir bayrak bu bağlamda temsil işini yerine getirmiş olurlar (Miller, 1995, s. 358-9). Roma İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından ortaya çıkan otorite boşluğunun teolojik bir iktidar tarafından doldurulması ve siyasal örgütlenme biçimlerinde belirleyici rol oynayan Skolastik ve Papist düşünce döneminde temsil kavramı siyasal açıdan yalnızca feodal beylerin kullanımına özgü bir hal almıştı (Sayınca, <https://ayrintidergi.com.tr/siyasal-temsil-uzerine-temel-belirlemeler/> 15/12/2020). Feodal düzenin, Bodin'in egemenlik anlayışıyla şekillenen ve teorik altyapısına Machiavelli'nin katkı sunduğu mutlak monarşi

³ Katolik Kilisesi'nin tesir alanının genişlemeye başlamasıyla birlikte, coğrafi alanlar arasındaki birliğin ve eşitliğin sağlanabilmesi bir takım yeni kavramlara ve kurumlara ihtiyaç duyulmuştu. Özellikle hukuk alanında ihtiyaç duyulan ve Roma Hukuku'na ait iki kavramın tekrar gündeme gelişi; kolektivite anlamında "universitas" ve bir başkasını temsil eden birey manasında "procurator" terimlerinin öne çıkmasına ön ayak olmuştur (Örs, 2006, s. 3).

⁴ "Kanonistler, Kilise hukukunun kaynaklarını belirlerken ilahi kaynaklar ve beşerî kaynaklar olmak üzere ikili bir sınıflandırma yapmış, Hz. Musa ve İsa'ya vahyedilen ve Kitabı Mukaddes'te nakledilen hukuk kuralları ile Doğal (Tabii) hukuk kurallarını "ilahi hukuk" olarak tanımlamışlardır. Bunun dışında kalan ve genelde Kilise hiyerarşisinden müteşekkil olan hukuk kaynaklarını ise beşerî olarak nitelemişlerdir" (Bağçekapılı, 2009, s. 52).

tarafından sarsılması, temsil bahsini tekrar gündeme taşımıştır. İnsanların bir arada yaşama ihtiyacı neticesinde birtakım gereksinimler ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimlerin en önemlilerinden biri kimin, nasıl yöneteceği sorusuna verilecek yanıttır. Bodin'in egemenliği mutlak, bölünemez ve devredilemez bir niteliğe sahipti. Bu biçim, öncesinde, cumhuriyetçi eğilimlerle neticelenecek olan Machiavelli'nin fikirlerinde ardında da Hobbes'un Leviathan'ında karşımıza çıkmaktadır. Egemenin sahip olduğu bu teorik donanım toplumsal/siyasal hayatta tahayyül edildiği biçimde karşılık bulmamıştır. Zira yönetme işi tek taraflı olmamış, çeşitli sınıflar ile yöneticilerle sürekli bir karşı karşıya gelme durumunda kalmışlardır. Bu karşılaşmalar zamanla mutlak monarşinin çeperlerini zayıflatmış, kuvvetler ayrılığı düşüncesinin ortaya çıkmasına ve temsil biçimlerini kullanarak yetkilerin dağıtılmasına neden olmuştur (Öztürk, 2020).

Tarihsel gelişim seyri yukarıda bahsi geçen toplumsal, ekonomik ve siyasal pek çok değişim neticesinde temsilin gerektirdiği işlevleri yerine getirebilmek adına yeni kurumsal yapıları ortaya çıkmıştır. Bu yapıların başında ise mutlak monarşilerden hukuk devletine geçişi sembolize eden parlamentolar gelmektedir. Bu bakış açısının yanı sıra çağdaş manada temsil, yasama organı diğer bir ifadeyle temsili hükümet bağlamında karakterize edilir (Örs, 2006). Nüfusun yoğun olmadığı dönemlerde karar alma süreçlerine doğrudan katılım söz konusuydu fakat burada dikkat edilmesi gereken husus bu doğrudan katılımın halkın tamamını kapsamadığı aksine cinsiyet, yaş, ırk, sosyal ve ekonomik konum gibi temel belirleyicilere göre hareket edildiğidir. Ardından gelen tartışmalar ise öncelikle artan nüfus neticesinde artık doğrudan katılımın mümkün olmadığı ve temsilin belirli kurullarla işlerlik kazandırılması üzerine yoğunlaşmıştır (Dahl, 2019, s. 27-30). Antik Yunan, Roma İmparatorluğu, Karanlık Orta Çağ ve Mutlak Monarşi'lerin arından tarihsel, siyasal, ekonomik, toplumsal ve bilimsel birikimin neticesinde kimi yerlerde devrimsel kimi coğrafyalarda ise evrimsel bir sürecinden arından modern devlet/hukuk devleti/ulus devlet olarak nitelendirilen yeni bir siyasal örgütlenme biçimi ortaya çıkmıştır. Bu örgütlenme biçimini diğerlerinden ayıran önemli nitelikler; birey ve devletin hukuk kurallarına tabi olması, bireyin devlet yönetimine katılması ve oldukça önemli diğer bir fark ise birey, "yurttaş" olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Önceki zamanlarda yönetici sınıf belirli geleneklere bağlı kalmak koşuluyla ve fakat yine de denetim mekanizması bulunmadan yönetim işlevini gerçekleştiriyordu. Bununla birlikte yanlarında yine

aristokratlar, askerlerden ya da başka imtiyazlı sınıflardan oluşan birer danışma kurulu niteliğinde yapılar mevcut olsa da nihai karar yine tek kişideydi. Modern devlet bu yönetim biçimlerini ortadan kaldırıp hukuk ve temsil esasına dayanan bir örgütlenme biçimi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bunlara ek olarak modern devlet bireyleri; cinsiyet, ırk, sosyal köken, kan bağı, ekonomik güç gibi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutmadan her bireyi eşit kabul ederek, onları yurttaş olarak tanımladı ve birtakım haklar bahsetti.

Daha geniş anlamda temel hak ve hürriyetler şeklinde tanımlanabilecek bu haklar çok daha sonra Georg Jellinek tarafından bir sınıflandırmaya tabi tutulacak ve literatürde temel bir ayırım olarak üç başlık altında incelenecektir. Bunlar; Negatif Statü Hakkı, Pozitif Statü Hakkı ve Aktif Statü Hakkı'dır. Negatif statü hakları, kişinin devlet tarafından dokunulamayacak, özel alanını belirleyen hak ve hürriyetlerdir. Bu haklar kişinin insan olması nedeniyle sahip olduğu, devletin ona özgülenmediği ve asıl olarak kişiyi devlete karşı koruyan niteliğiyle "koruyucu haklar" olarak da tanımlanmaktadır. Kişi güvenliği, düşünce hürriyeti, din hürriyeti, mülkiyet hakkı ve konut dokunulmazlığı negatif statü haklarına örnek gösterilebilir (Gözler, 2019, s. 140). Pozitif statü hakkı ise kişilerin devletten talep etme hakkı olarak tanımlanabilir. Sağlık hizmeti, sosyal yardım gibi konularda devletten talepte bulunulan haklardır. İsteme hakkı ve sosyal haklar olarak nitelendirilmektedir (Gözbüyük, 1998, s. 167; Gözler, 2019, s. 141). Sınıflandırmanın son ayağını ise aktif statü hakları oluşturmaktadır. Bu haklar kişinin devlet yönetimine katılmasını sağlayan haklardır bu bağlamda katılma hakları olarak da karşımıza çıkar (Kapani, 1981, s. 6). Halkın yönetime katılma biçimlerine ilişkin olan bu hak türü seçme ve seçilme hakkı, siyasi parti kurma hakkı gibi siyasal hakların yanı sıra dilekçe hakkı ve kamu hizmetlerine girme hakkı gibi temel hakları da kapsamaktadır.

Jellinek'in sınıflandırması, hukuk ile ilgili diğer sınıflandırmalar da olduğu üzere, ağırlıklı olarak eşitlik temeline oturtulmuştur. Bu eşitlik, biraz önce bahsi geçen cinsiyet, ırk, sosyal köken, kan bağı ve ekonomik güç gibi unsurların yurttaşların devletin her birine eşit mesafede durmasını etkilemediği varsayımını içermektedir. Bu tartışmalı alanın çalışmanın sınırlarını aşacağı endişesiyle başka bir bahiste ele alınması ve bahsi geçen varsayımın doğruluğu en azından bir anlık kabul edilerek çalışmaya devam edilecektir. Devletin her yurttaşına eşit mesafede durması bir yandan eşitliğe yapılan vurgunun önemli simgeleri arasında yer almaktadır. Fakat diğer yandan toplumu

meydana getiren bireyler homojen olmadığı gibi göz ardı edilemeyecek kadar dezavantajlı gruplar bulunmaktadır (TÜİK'in 2011 yılındaki araştırmasına göre, Türkiye'de 9 milyonun üzerinde engelli birey bulunmaktadır). Modern devletler dezavantajlı grupların toplumsal eşitliğini sağlamak adına anayasal tedbirler almakta ve bu tedbirlerin hayata geçirilmesi adına "pozitif ayrımcılığa" eğilim göstermektedirler. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. Maddesinde; "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, özürllüer, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olamaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır." bu tedbirlerin toplumsal eşitliği sağlamak adına alındığı vurgulanmaktadır. Pozitif ayrımcılık, toplumsal alanda diğer bireylerle eşit durumda olmayan ve üretilen politikalar neticesinde ayrımcılığa uğrayan ve bundan dolayı çeşitli haklardan ve hizmetlerden mahrum kalan ya da bu hizmetlere erişimde zorluk yaşayan grupların lehine geliştirilen politika, yöntem ve uygulamaları karşılayan genel bir kavramdır (Akbaş ve Şen, 2013, s. 167). Kavram, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Nathan Glazer tarafından "olumlu eylem" kavramsallaştırmasının karşılığı olarak kullanılmıştır (Dotcheva, 2009, s. 97). Pozitif ayrımcılık bir yandan dezavantajlı grupların toplumsal entegrasyonu için önemli bir kavram olarak karşımıza çıkarken diğer yandan muhtevası gereği oldukça politik bir değere sahiptir. Schnapper pozitif ayrımcılık ile ilgili olarak onun "toplumsal yaşamın çeşitli kademelerinde farklı grupların eşit temsil edilmesi" yönüne vurgu yaparken "adil paylaşım politikaları ya da kota siyaseti" biçiminin de politikliğini vurgulamaktadır (Schnapper, 2005, s. 355).

Schnapper'in yapmış olduğu vurgu farklı bir bakış açısıyla C. Mouffe'da da karşımıza çıkmaktadır. Mouffe, bütün toplumsal nesnelliklerin eninde sonunda politik olduğu dile getirmektedir (Mouffe, 2001, s. 32). Toplumsal olanın politikliği, çalışmanın temel önermesi olan engellilerin toplumsal yerini belirleme konusunda ortaya atılan "insan hakları modeli" ile Jellinek'in "aktif

statü haklarını” ilişkilendirilmesini anlamlandırmada önemli bir zemin sağlamaktadır. İnsan hakları modeline göre engellilik sosyal bir yapı olduğundan dolayı çevresel engeller, kuramsal yapılar ve diğerlerinin tutumlarının değiştirilmesi gerekir (Kanter, 2003, s. 3). Bu bağlamda daha önce de değinildiği üzere engelli birey, muhtaç olarak tanımlanıp yardım edilmesi gereken bir konumda değil tam tersine sahip olduğu hakların yanı sıra “pozitif ayrımcılıkla” bu hakların korunması ve geliştirilmesi gereken, bu yapılmadığı zaman hakları ihlal edilmiş hukukun öznesi bir birey olarak görülmektedir (Kolat, 2009, s. 13). Öyle ki engelli bireyin salt insan olması sebebiyle diğerleri gibi temel hak ve hürriyetlere kendiliğinden sahip olmakta ve bu hakların kullanımını için uygun zeminin hazırlanması gerekmektedir. Bu anlayış, kişinin salt insan olmasından kaynaklı sahip olması gereken haklar bağlamında “negatif statü haklarına” oldukça yaklaşmaktadır. Diğer yandan engelli bireylerin toplumsal entegrasyonu sürecinde engelli olmaları hasebiyle sahip oldukları/olması gereken hakların yanı sıra taleplerini de dile getirebilecekleri daha geniş bir etki alanına sahip birtakım araçlara ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bu bağlam ise siyasal katılım haklarının etkin kullanımını gerekli hale getirmektedir. Gerek siyasal hakların etkin kullanılması gerekse de toplumsal olanın doğası gereği politik olmasından kaynaklı; engellilerin toplumsal yerini açıklamada kullanılan “insan hakları modeli” Jellinek’in “aktif statü haklarını” da içermesi gerekmektedir. Siyasal hakların kullanılmasında ise en temel araç siyasal partilerdir. Siyasal partiler bu açıdan yaklaşıldığında bir köprü vazifesindedir.

Engellilerin Siyasal Temsiline İlişkin Bir Örnek: Türkiye Özürlüleri ile Mutludur Partisi

Siyasi partiler, ortaya çıktığı ilk zamanlarda, baskı grupları ve toplumsal hareketlerden farklı olarak hükümet iktidarını ele geçirmek ve kullanmak, çeşitli gruplardan oluşan üyeleriyle örgütlenmiş organik bir yapı kurmak, makro ölçekli konulara odaklanmayı kendisine amaç edinmiş ve genel bir ideolojik kimliğe sahip bir bütünlük olarak nitelendirilebilir (Heywood, 2015, s. 303-4). Diğer bir ifadeyle; “bir parti, tek bir topluluk değil, birçok toplulukların yarattığı bir bütün, ülke içinde dağılmış ve koordinatör kurumlar vasıtasıyla birbirlerine bağlanmış küçük grupların (ocaklar, komiteler, yöresel demekler, vb.) meydana getirdiği bir birliktir” (Duverger, 1974, s. 51-2). Siyasi

partiler ve sahip oldukları anlam ve içerik, ortaya çıktıkları zamanlardan günümüze dek pek çok açıdan değişim, farklılaşma ve gelişim göstermiştir. Bu süreç beraberinde oldukça çeşitli parti tipolojilerini de beraberinde getirmiştir. Çekirdek ve kitle partileri, temsilci ve birleştirici partiler, anayasal ve devrimci partiler, sağ-kanat ve sol-kanat partiler en yaygın tipolojiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıflandırmaların temel ayrıştığı nokta odaklandıkları alanlardır. Bu noktalar aynı zamanda partilerin işlevleriyle de paralellik sunmaktadır. Başta temsil olmak üzere hedef belirleme, menfaatleri ortaya koyma ve açıklama, sosyalleşme ve sosyal hareketlilik ve nihayetinde hükümetin organizasyonu gibi işlevleri olan siyasal partiler bu geniş ölçekli siyasa üretme çabalarının yanı sıra aktüel manada farklı işlevleri de bünyesine dahil etmeye çalışmaktadır. Büyük partilerin aksine, küçük partilerin iktidarı ele geçirme arzusundan ziyade belirli bir taban kazanma güdüsü öte yandan yine küçük partilerin tüm seçmen kitlesine hitap etmek yerine tek bir konuya odaklanmaları da güncel olarak karşımıza çıkan yeni unsurlardır (Heywood, 2007, s. 356-8).

Bahsi geçtiği üzere siyasal partiler; sosyalleşme ve sosyal hareketlilik, belirli bir konuya odaklanma ve mikro ölçekli sorunlar özelinde bir araya getirme işlevlerine sahiptir. Bu zemin öncelikle engelli bireylerin toplumsal entegrasyonunda siyasal partileri bir araç olarak kullanarak sosyalleşme ve sosyal hareketliliği sağlayabilmesine imkân tanımaktadır. Engellilerin toplumsal yerini anlamlandırmada kullandığımız “insan hakları modeli” bağlamında engellileri “temsil” eden bir siyasal partinin olması gerek onların toplumsal entegrasyonunda gerekse sorunlarını ifade etmede önemli görülmektedir⁵. Bu iki kavram (engellilerin toplumsal entegrasyonunda insan hakları modeli ile siyasal partiler) arasındaki işlevsel kavram ise, daha önce değindiğimiz, siyasal katılım hakkının kapsayan Jellinek’in “aktif statü hakkı”dır. Bu açıdan bakıldığında çalışmada önerdiğimiz Jellinek’in aktif statü haklarının, engellilerin toplumsal yerini açıklamada kullanılan insan haklarına modeline entegrasyonu; sosyalleşme ve sosyal hareketlilik, belirli bir konuya odaklanma ve

⁵ Ülkemiz özelinde yapılan bir çalışmada, katılan engelli vatandaşların %98’i siyaset kurumunun engelli bireylerin siyasal yaşama katılmalarını önemsemediklerini düşünmektedirler. Siyasi parti yöneticilerinin engelli bireylerin karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin düşüncelerinin oranı yine %98 gibi oldukça yüksek seyretmektedir. Araştırmada karşımıza çıkan diğer önemli husus ise engelli bireylerin %97’si siyasal hataya istedikleri düzeyde katılmadıklarını ve bunların %95,1’i siyasal hayata katılımı toplumdaki yeterli desteği alamadıklarını düşünmektedirler (Karataş ve Oran, 2007, s. 14).

mikro ölçekli sorunlar özelinde bir araya getirme işlevlerini gerçekleştirmek üzere siyasi bir partinin kurulmasıyla işlerlik kazanacaktır.

Klasik parti tipolojilerinden farklı olarak kimi küçük partiler dar anlamda bir parti çevresi oluşturmaya yönelmektedirler. Bu dar çevre toplumsal hasasiyetin arttığı alanlara odaklanmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1918'de kadınların oy hakkını savunan Ulusal Kadınlar Partisi (National Woman's Party) (<https://www.nationalwomansparty.org/> 10/01/2021), Türkiye'de kadın haklarını savunan ve Meclis'te erkek egemenliği eleştiren, 1972'de kurulan Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi (<https://web.archive.org/web/20160527053434/https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi-partiler.html> 10/01/2021). Doğal yaşamın korunmasına (GroenLinks partisi sol çizgide olmakla birlikte odaklandığı asıl konu "yeşil siyaset"), hayvan haklarının gündem tutulmasına (Party for the Animals (PvdD) ve ırkçılığa karşı tutum (Denk Party, kimlik politikalarına ve ırkçılık karşıtı tutum benimsemektedir)⁶ gibi konulara yoğunlaşabilen bu tarz küçük partilerin asıl amaçları iktidarı ele geçirmek değil mecliste yer alıp ilgili konulara dikkat çekmek, onları gündemde tutmak ve sahiplendiği konularla ilgili karar alma süreçlerinde yer edinmektir. Çalışma özelinde bakıldığında benzer bir eğilim engelli haklarının dile getirilmesi, korunması ve engellilerle ilgili karar alma süreçlerinde yer alma gibi temel kaygıları olan bir küçük parti deneyimi Türkiye'de de yaşanmıştır.

Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi, 1996 yılında Murat Dilmen tarafından kurulan bir partidir. Kendisini ideolojik olarak siyasal yelpazenin sağında veya solunda tanımlamaktan ziyade siyasi duruşu görünüm olarak merkezdedir. Partinin genel amacı engelli vatandaşların yaşam koşullarını iyileştirmek, partilerin siyasi temsil gücünün kullanarak engelli bireylerin taleplerini siyasal zeminde dile getirmek olmuştur (Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi Tüzük ve Programı; 1996). Parti, kimilerine göre "tuhaf" olarak nitelendirilse de (<https://meydan.org/2014/12/21/siyasi-tarihin-en-tuhaf-partileri-ve-e-parti-ilyas-seyrek/>, 20/01/2021) engelli haklarının varlığını, korunmasını ve geliştirilmesini temel alan bir felsefeye sahip olması bakımından önemli bir girişim olarak nitelendirilmelidir. Türk siyasal hayatında uzun so-

⁶ Bahsi geçen 3 siyasal parti Hollanda'daki temsil sisteminden örneklenmiştir (https://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_the_Netherlands#:~:text=The%20major%20political%20parties%20are,centre%20Driht%20Christian%20democratic%20party, 10/01/2021).

luklu bir parti olamayan Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi kayıtlarına göre sponsor bulamadığı ve maddi sıkıntılar yaşadığı gerekçesiyle 2003 yılının sonlarında fesih kararı almıştır (https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html 20/01/2021). Diğer yandan, “Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi’nin, kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmamış olması nedeniyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 105. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemi” (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/02/20050208-24.htm> 20/01/2021) ile Anayasa Mahkeme’sine dava açılmasını takip eden süreçte yapılan kongrede kapanma kararı almıştır. Fakat Anayasa Mahkemesi, partinin kendini feshetmesinin üzerinden 13 ay geçtikten sonra parti kapatma davasının reddine karar vermiştir. Bir siyasi parti olarak engelli haklarını savunan felsefeye sahip olan Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi’nin açtığı yolu takip eden 2007 yılında kurulan Türkiye Özürlüler Partisi ve akabinde 2012 yılında Engelsiz Türkiye Partisi ise daha sonra kendi iradeleriyle fesih kararları almıştır.

Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi bir yandan dezavantajlı bir grup olarak engelli vatandaşların haklarının korunması, taleplerinin dile getirilmesi ve kendileriyle ilgili kararlar alınırken temsilcilerinin süreçlere dahil olması adına kendini var eden bir parti olurken diğer yandan parti, partilerin işlevlerinden olan sosyal mobilizasyon ve sosyalleşme aracı niteliği bağlamında engellilerin toplumsal entegrasyonunda önemli bir yere sahip olabirdi. Batı’daki örneklerini kadar başarılı bir siyasal tecrübeye sahip olamayan, yine de böyle bir siyasal eğilime sahip olması ve benzer siyasi/felsefi akımlara yön göstericiliği açısından kıymetli bir yere sahiptir. Ülke nüfusunun yaklaşık %12’si “engelli” olduğu bir toplumsal yapı, daha önce dile getirildiği üzere, engellilerin %98’inin siyasal hayata katılımda temsile ilişkin olumsuz görüşe sahip olması, engellilerin toplumsal entegrasyonunda yaşanan sorunlar gibi unsurlar Türk siyasal hayatında “engelli haklarını” merkeze alan bir parti ihtiyacına işaret etmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Günümüzde engellilerin toplumsal yerini anlamlandırmak ve açıklamak için kullanılan modellerden olan insan hakları modelinin bahsi geçen işlevinin

yanı sıra engelli vatandaşların toplumsal entegrasyonunda bir başlangıç noktası olabileceği çalışmada varılan sonuçlardan ilkidir. Zira diğer modeller engelliliği ve engellileri “ötekileştiren” bir bakış açısıyla utanç verici, kusurlu ve yetersizlik gibi kavramlarla ilişkilendirerek bir anlamlandırma güdüsüyle hareket etmektedirler. Fakat insan hakları modelinde öncelikle engellilerin insan olmaları hasebiyle sahip oldukları hakları ve bunları kullanma haklarını en doğal inisiyatifleri olarak değerlendirmektedir. İnsanlık onuruyla temas eden insan hakları modeli engellilerin toplumsal yerini açıklarken, çalışmadaki ön kabullerimizden biri olan toplumsal olanın nihayetinde siyasi olduğu düşüncesinden yola çıkarak engellilerin bilhassa kendisini ilgilendiren konuları dile getirme, gündeme taşıma ve bu konular hakkındaki karar alma süreçlerine dahil edilmesini zaruri kılmaktadır. Bu bağlam çalışmada önerdiğimiz ana unsur meydana getirmektedir: vatandaşların siyasi katılım haklarını içeren Jellinek’in “aktif statü haklarını”, insan hakları modeline dahil etmek. Modern zamanlarda karşımıza çıkan vatandaşların siyasi zeminde kendilerini ifade etme biçimi olarak temsili demokraside siyasi partilerin rolü yadsınamaz. Siyasal partiler ilk ortaya çıkmaya başladığı anlardan itibaren asıl amaçlarının iktidarı ele geçirmek olduğu aşikârdır. Fakat aktüel olarak küçük partiler olarak nitelendirilen partilerin ortaya çıkması, partilerin sadece iktidarı hedeflemeden kendi savunduğu değerleri politik zeminde dile getirme gibi işlevini de gündeme taşımıştır. Bu bağlamda çalışmada ulaşılan diğer sonuç engellilerin haklarını savunacak ve gündemde tutacak bir partinin oluşturulması gerek partinin bahsi geçen aktüel işlevine hizmet edecektir gerekse partilerin sosyal mobilizasyon ve sosyalleşme pratiğini dikkate alarak engelli vatandaşların toplumsal entegrasyonuna katkı sağlayacaktır. Bu yönde kurulan Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi resmi kayıtlara göre maddi yetersizliklerden kendini feshetmiştir. Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi’nin seçimlere art arda iki kere katılmamasından dolayı aleyhine açılan kapatma davası ve dava sonuçlanmadan kongre kararı neticesinde kendini feshetmesi siyasi bir küskünlük olarak yorumlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**An Essay on Political Representation in Social
Integration of Disabled People: Turkey Happy with
Disabled Party**

*

Ersin Eraslan-Melih Coşgun

Istanbul University - Niğde Ömer Halisdemir University

It is known that disabled citizens face many different problems in the social order. The problems faced by the disabled while receiving health services, the difficulties they encounter during their education, being pushed out of the labor market when they want to work are the problems they face even in meeting the most basic needs. With the help of various organizations, especially non-governmental organizations, these problems are tried to be overcome. On the other hand, when we look at the historical process, it is seen that different groups that make up the society have come together in line with their interests over time and demanded regulations from the administrators/state/government. This context, on the other hand, leads us to the reality that all social objectivity is ultimately political, as Mouffe emphasizes. Because it is seen that the classes and groups that make up the society come together with organizational forms such as foundations, associations, unions and political parties in order to fulfill their demands and to become stronger many times. From this point of view, the main problematic of the study is; It is built on the fact that there is a lack of political representation of the disabled on the level of representation. This study proposes the integration of the right of political representation to the social rights that the disabled have but need to be developed. Today, it is an indisputable fact that the social integration of disabled citizens is mainly focused on education, health and economic problems. Without ignoring this reality, efforts to improve the problems of disabled people who are already in disadvantaged groups should be made on the basis of their negative and positive status rights. In other words, these improvement efforts are not a blessing, but a necessity. The fact that is aimed to emphasize the deficiency of the study is about the necessity of creating a more effective political representation mec-

hanism in order to express the rights of the disabled and find a field of application. In this context, associations and foundations related to the disabled who are currently continuing their work constitute a part of the representation. However, these formations cannot be transformed into adequate and effective organizations. As a matter of fact, the current social exclusion problems of the disabled regarding unemployment, education and health services are an indicator of this situation. In this context, the aim of the study is to reveal the extent of the political representation of the disabled, which is a substantial number in society. In this context, the experience of Turkey is Happy with the Disabled Party has been included in the study, and this representation problem, which resulted in the party closure case and its subsequent dissolution, is also discussed in the study.

The purpose of this study, in the context of the social rights of people with disabilities in Turkey, political participation and political representation of the social / political life is to determine the location. The "basic approaches to disability", which has been put forward because of the efforts to explain and make sense of the place of the disabled in social life, constitute one leg of the theoretical framework of the study. However, the other leg of the theoretical part is the context in which the concepts of human rights and political representation are handled. This article proposes to articulate Jellinek's "rights to active status" to the thinking system built on human rights put forward by the basic approaches to explain disability. In addition, by establishing a nexus between the functions of political parties and the human rights model, a narrative about the importance and necessity of political representation in the social integration of the disabled is included. Based on the current sample represented in the West "small parties" out to define "Turkey Happy with Disabled Party" experience is also included in the study. The main claim of the study is that political participation and representation are as important as issues such as the right to education, the right to health, and the problem of unemployment in the social integration of the disabled. It is the first of the results of the study that the human rights model, which is one of the models used to make sense of and explain the social place of the disabled, can be a starting point in the social integration of disabled citizens as well as its function. Because, other models act with a sense of meaning by associating disability and disabled people with concepts

such as embarrassing, flawed and incompetent with a perspective that "othering". However, in the human rights model, it primarily considers the rights of persons with disabilities as human beings and their right to use them as their most natural initiative. While explaining the social place of disabled people, the human rights model, which is in contact with the dignity of humanity, makes it necessary for the disabled to speak up, raise the issues that concern them, and to be included in the decision-making processes on these issues, based on the idea that the social, which is one of our pre-assumptions, is ultimately political. This context constitutes the main element we propose in the study: to include Jellinek's "active status rights", which includes citizens' political participation rights, into the human rights model. The role of political parties in representative democracy, as a way of expressing themselves on the political ground, is undeniable in modern times. It is obvious that their main aim was to seize power from the moment when political parties first emerged. However, the emergence of parties, which are currently described as small parties, brought the function of parties to the agenda, such as voicing the values they defend on the political ground, without targeting only power. In this context, the other conclusion reached in the study will be the creation of a party that will defend the rights of the disabled and keep them on the agenda, both will serve the aforementioned current function of the party and contribute to the social integration of the disabled citizens by taking into account the social mobilization and socialization practices of the parties. Turkey Happy with Disabled Party, which was established in this direction, has dissolved itself due to financial insufficiencies according to official records. The closure lawsuit filed against the Turkey Happy with Disabled Party due to not participating in the elections twice in a row and its dissolution as a result of the congress decision before the lawsuit is concluded can be interpreted as a political resentment.

Kaynakça / References

- Akbaş K. ve Şen, İ. G. (2013). Türkiye’de kadına yönelik pozitif ayrımcılık: kavram, uygulama ve toplumsal algılar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Fakültesi* 20. Yıl Özel Sayısı.
- Bahçekapılı, N. (2009). Kilise hukukunda kaynak kavramı. *Journal of Islamic Research*, 2(3), 50-62.
- Dahl, R. (2019). *Demokrasi üzerine*. (Çev. B. Kadioğlu) İstanbul: Phoenix Yayınevi.

- Dotcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük*. (Çev. T. A. Onmuş) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duverger, M. (1974). *Siyasi partiler*. (Çev. E. Özbudun) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Dünya Sağlık Örgütü (2011). *Dünya engellilik raporu* (Çev. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), Ankara: Anıl Group Matbaa.
- Ektaş, A. F. (2017). *Ulusalüstü boyutlarıyla engeli hakları ve engeli kişilerin hakları sözleşmesi*. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- Goodley, D. (2011). *Disability studies: An interdisciplinary introduction*. London: Sage.
- Gönülaçan, A. (2016). *Türkiye’de engelli istihdamı ve işverenlerin engelli istihdamına yönelik tutumları: Trabzon örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Gözler, K. (2019). *Anayasa hukukuna giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözübüyük, A. Ş. (1998). *Anayasa hukuku*. Ankara: Turhan Yayıncılık.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. (Ed. B. Kalkan) Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2015). *Siyasetin temel kavramları*. (Çev. H. Özler) Ankara: Adres Yayınları.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_the_Netherlands#:~:text=The%20major%20political%20parties%20are,centre%2Dright%20Christian%20democratic%20party
- https://web.archive.org/web/20160527053434/https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/02/20050208-24.htm>
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714.htm>
- https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html
- https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/57045/istatistik_bulteni_agustos2020.pdf
- <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>
- <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/the-10th-anniversary-of-the-adoption-of-convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpdc-rpd-10.html>
- https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1
- <https://meydan.org/2014/12/21/siyasi-tarihin-en-tuhaf-partileri-ve-e-parti-ilyas-seyrek/>
- Jellinek, G. (1913). *L' Etat Modern et son droit*, Cilt II, Paris, 51-57.
- Kanter, A. S. (2003). The globalization of disability rights law. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, 30 Syracuse J. Int'l L. & Com.
- Kapani, M. (1981). *Kamu hürriyetleri*. Ankara: AÜHF Yayınları.
- Karataş, K. ve Oran, B. (2007). Engelliler: siyasetin periferinde kalanlar. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi* 7(2), 4-19.

- Kolat, S. (2009). *Avrupa Birliği sosyal politikası çerçevesinde özürliülere yönelik ayrımcılıkla mücadele ve Türkiye'deki yansımaları*. (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Özürliüler İdaresi Başkanlığı), Ankara.
- Kökkaya, Z. (2006). *Avrupa Birliği yolunda Türkiye'de özürliü insanların ekonomik ve sosyal hakları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilgi Üniversitesi, SBE), İstanbul.
- Meşe, İ. (2014). Engelliliği açıklayan sosyal model nedir? *Sosyal Politika Çalışma Dergisi*, 33, 79-92.
- Miller, D. (1995). *Blackwell'in siyasal düşünce ansiklopedisi*. (Çev. B. Peker ve N. Kırac) Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Mouffe, C. (2001). *Demokratik paradoks*. (Çev. A. C. Aşkın) Ankara: Epos Yayınları.
- Oliver, M. (2013). The social model of disability: thirty years on, *Disability & Society* 7(28) 1024-1026.
- Orhan, S. (2015). Türkiye'de engellilerin bilinç düzeyi: engellilere sunulan istihdam hakları üzerinden bir araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 73-98.
- Örs, B. (2006). Siyasal temsil. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:35.
- Öztürk, A. (2020). Egemenliğin cumhuriyetçi yapısökümü: Machiavelli, Rousseau ve ulus devlet. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 58. 85-106.
- Sayinta, D. (2014). *Siyasal Temsil Üzerine Temel Belirlemeler*. 15 Aralık 2020 tarihinde <https://ayrintidergi.com.tr/siyasal-temsil-uzerine-temel-belirlemeler/> adresinden erişilmiştir.
- Schnapper, D. (2005). *Öteki ile ilişki*. (Çev. A. Sönmezay) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Seyyar, A. (2015). *Dünya'da ve Türkiye'de engelli dostu sosyal politikalar*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Şişman, Y. (2012). Özürliülük alanında kullanılan kavramlar üzerine genel bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 7 (28), 69-85.
- Taşçı, F. (2018). *Sosyal politikada dezavantajlı gruplar: tarih, yaklaşım ve uygulama*. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- Türkiye Özürliüsü ile Mutludur Partisi Tüzük ve Programı (Parti Programı). (1996).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Eraslan, E. ve Coşgun, M. (2020). Engellilerin toplumsal entegrasyonunda siyasal temsil üzerine bir deneme: Türkiye özürliüsü ile mutludur partisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5764-5790. DOI: 10.26466/opus.891666.

Serbest Zaman Etkinliği Olarak Dijital Oyunlar ve Toplumsal Cinsiyet

DOI: 10.26466/opus.748560

*

Ümmü Arda*- Rabia Kaya** - Veli Ozan Çakır***

* Dr. Öğr., İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğit. Ens., İstanbul/ Türkiye

E-Posta: ummu.rda@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9853-5163](https://orcid.org/0000-0002-9853-5163)

** Arş.Gör.,Nişantaşı Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, İstanbul/Türkiye

E-Posta: rabia.kaya@nisantasi.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1382-1065](https://orcid.org/0000-0002-1382-1065)

*** Doç. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antalya/Türkiye

E-Posta: ozan.cakir@alanya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7996-2138](https://orcid.org/0000-0001-7996-2138)

Öz

1970'lerden bu yana, video oyunları giderek daha popüler hale gelmiştir. Ayrıca günümüzde hem kadınlar hem de erkekler tarafından tercih edilen bir serbest zaman aktivitesi durumundadır. 'Toplumsal cinsiyet', kadın ve erkek olmanın toplumsal kategorilerine atfedilen kültürel anlamları ifade etmekte ve ayrıca kadın ve erkeklerin tercihlerini de etkilemektedir. Bir serbest zaman aktivitesi olarak dijital oyunlar hem kadın ve erkeklerin hem de farklı yaş gruplarının tercihleri arasındadır. Çocukluk dönemi oyuncaklarında görünür hale gelen oyuncak tercihleri, ergenlik ve yetişkinlik döneminde oynanan dijital oyunlarda da görülmektedir. Kadın ve erkekler arasında dijital oyun tercihleri bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Yapılan araştırmaların sonuçları erkeklerin kadınlardan daha fazla şiddet içeren oyun oynamayı tercih ettiğini göstermektedir. Erkek oyuncular strateji, aksiyon ve dövüş türlerine katılmayı tercih ederken, kadın oyuncular bulmaca, sosyal, müzik ve dans, eğitim türleri oynama eğilimindedir. Buna ek olarak, erkekler ve kadınlar arasında günlük ortalama dijital oyunlara katılma süreleri bakımından da farklılaşma vardır. Bu çalışmanın amacı, konu ile ilgili yapılan araştırmaları inceleyerek toplumsal cinsiyet ve dijital oyunlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırma, derleme bir çalışma olup cinsiyet ve dijital oyunlar hakkındaki araştırma literatürünü gözden geçirmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Espor, Dijital Oyun, Serbest Zaman, Toplumsal Cinsiyet, Okul Öncesi Çocukluk

Digital Games as a Leisure Time Activity and Gender

*

Abstract

Since 1970's digital games have become progressively popular. It is also a leisure time activity that preferred by both men and women today. The term of 'gender' is usually used to refer to the cultural meanings male and female social categories in societies and also it affects men's and women's preferences. As a leisure time activity, digital games are among the preferences of both men and women and different age groups. Toy preferences that become visible in childhood toys are also seen in digital games during adolescence and adulthood. There are differentiations between men and women in terms of digital game preferences. The results of the researches show that men extremely played more violent video games than women. While male gamers prefer to participate the strategy, action and fighting genres, female gamers tend to play puzzle, social, music and dance, educational genres. In addition, there is a difference between men and women interms of their time to participate in average daily digital games. The aim of this study is to investigate the relationships between digital games and gender by examining the research on the subject. This study reviews the research literature on gender and dijital games.

Keywords: *ESports, Digital Games, Leisure Time, Gender, Pre-school Childhood.*

Giriş

Yetenek ve zekâ geliştirici yönüyle belli kurallara dayanan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence olarak tanımlanan oyun (Türk Dil Kurumu, 2020), geçmişten günümüze kendi dönemlerindeki anlamları ile var olup aynı zamanda bir sonraki dönemlere de kültür aktarımı rolü üstlenmiştir. Kimi oyunlar dinsel (Onur, 1992, s18; 29-30) bir amaç ile oynanırken kimi oyunlar medeniyetlerin mevcut coğrafi özellikleri ile şekillenmiştir. Öte yandan oyunun eski zamanlardan itibaren cinsiyet ile ilişkisi de çoğu zaman oyunların şekli ya da amacı doğrultusunda farklılık göstermiştir. Modernleşmeye doğru gidildiğinde ise oyunun daha çok yaygınlaştığı ve dönüşüm gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu durum kitlelerin serbest zaman etkinliklerine de yansımaktadır. Oyun, gerek kitle sporu kapsamında keyif veren ve eğlendiren bir araç anlamında fiziksel aktivite gerek ise zihinsel oyunlar ya da strateji oyunları şeklinde seyrini sürdürmüştür.

Doğa tarafından verilen hayvanları ve insanları kapsayan oyunların (Huizinga, 2006, s.17) ilkel yaşamdan modern yaşama geçilirken ya da modernitenin devamında yaşadığı değişim, tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi yine hem kültürü hem de cinsiyetlere atfedilen şeklini sürdürmeye devam etmektedir. Keyif veren ve eğlendiren oyunlara artan talep, teknoloji ve ekonominin de bu ilgi karşısında harekete geçmesini sağlamıştır (Kemiksiz, 2019, s.60). Oyunlara karşı artan ilgi, 1980'lerde Pacman furyası ile kitleleri başka bir hazza sürükleyerek kitlelerin zihinlerindeki klasik oyun algısına "dijital oyun" kavramını da ekleyerek etkisini günbegün artırmaya devam etmektedir.

Öte yandan büyük spor kulüpleri de bu artan ve yaygınlaşan ilgiye kayıtsız kalmayarak dijital oyunlar için yatırım yapmaktadır (Akgöl, 2019, s.212). Dijital oyunlar, günümüz dünyasında eSpor kapsamında mega organizasyonlar şekliyle de varlığını sürdürmekte hatta hemen hemen çoğu ülkenin eSpor ile ilgili bir federasyonu bulunmaktadır. Ancak görünen şudur ki tüm bu gelişmelerin yanında klasik oyun ve oyuncaklardaki (Blakemore ve Centers, 2005, s.619) gibi dijital oyunda da cinsiyetlerin tercih ettiği oyunlar farklılık göstermektedir (Can, 2003, s. 35).

Modern zamanda her yaştan kişinin yoğun çalışma hayatı dışında serbest zamanlarında faydalanabileceği bir rekreatif aktivite olarak kabul

edilen dijital oyunlar, doğru kullanıldığında etkin bir spor aracı olarak düşünülmektedir (Esentaş, Güzel ve Vural, 2018, s.73). Çalışmamızda farklı yaş ve cinsiyetten kişilerin tercih ettiği oyunlardaki farklılığın neden olduğu durumlar öncelikle araştırmacıların gözlemi ile başlayan süreçten sonra mevcut literatürün taranması ve ulaşılan kaynakların doküman incelemesi ile tartışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmamızda alanyazında var olan cinsiyet-dijital oyun ilişkisi ile bu farklılığın geçmişten günümüze değişip değişmediği ya da gelişip gelişmediği irdelenmektedir.

Çalışmamızın metodolojisini oluşturan nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi; araştırma konusunun hedeflediği olgu ya da olguları içeren yazılı materyallerin analiz edilmesinde kullanılmaktadır. Bu yöntem tek başına bir araştırma için yeterli olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Doküman incelemesi ile birlikte yapılan literatür taraması ise; araştırma konusu ile ilgili daha önce yayınlanan eserlerin araştırılması, bulunması, incelenmesi, okunması, tasnif edilmesi, özetlenmesi ve sentez edilmesi gibi çalışmaları içermekte ve bu çalışmaların analizinin hedefi ise literatürde araştırılan konunun bulunduğu konumu tespit etmek, literatürdeki boşluk ve es geçilenleri ortaya tıpkı bir puzzle gibi birleştirerek koymaktır ve yapılan çalışmanın da önceki literatür içerisinde nereye konumlandırılacağını tespit etme olarak ifade edilmektedir (Demirci, 2014, s.73). Literatürde bu alan ile ilgili sınırlı sayıda araştırma olması sebebiyle de amacımız konu ile ilgili alanyazına katkıda bulunmaktadır.

Oyun

İnsanlık tarihinin başlangıcından 5794uy ana, insanoğlunun en temel etkinliklerinden biri olan oyun, kültürün oluşumundan daha eskilere dayanmaktadır. Eyleme mana katan bağımsız bir unsur barındıran oyunda hayatın doğrudan gereksinimlerini aşan bir unsur bulunmaktadır. Huizinga (2006), bu unsurun 'oynamak' olduğu görüşündedir (Huizinga, 2006, s.17). Huizinga, oyunun doğa tarafından verildiğini vurgulayarak, herkesin gözleyebileceği, hem hayvanları hem de insanları kapsayan bir etkinlik olduğunu ileri sürmektedir (Huizinga, 2006, s.19).

Her Şeyden önce denilebilir ki oyun, isteğe ve arzulara bağlı olarak gerçekleştirilen gönüllü bir faaliyettir. Zoraki oyuna oyun denilemez. Bu açıdan düşünüldüğünde oyun, serbest zamanlarda yapılmaktadır. Oyun günlük yaşam içerisinde bir mola verme ve gündelik yaşamın bir ssne benzemektedir (And, 2012, s.28). D. Parlett, oyunları, bitiş noktası ve anlamlılığı olan faaliyetler olarak ele alır. Ona göre oyun, hedefi olan ve yarıŐma sonucunda hedefe ulaşılan etkinliktir. Oyun içinde kural ve hedeflere yönelik hazırlanan nesnelere ve oyunun bir kazananı bulunmazdır (Parlett, 1992 akt.Salen and Zimmerman, 2004). Abt (1987) oyunların, her yaş ve her durumdan öğrenciler için birçok konunun kavram ve gerçeklerini verimli bir biçimde ilettikleri için etkili bir motivasyon ve eğitim aracı olduğu düŐüncesindedir (Abt, 1987, s.13).

Caillois, oyunu kurallı, inandırıcılığı ve kendine özgü zaman-mekanı olan, sonuçları önceden bilinmeyen, gnlllik temelinde ortaya konulan bir eylem olarak ele almaktadır (Caillois, 1961, s.9-10).Oyunun ne olduğu ile ilgili birçok tanım yapılmış olmasına rağmen ortak nokta, oyunun özellikle çocuklar için çok önemli bir uđraŐı olduğudur (Akgl ve ztrk, 2004, s.54).

Oyunun geçmişi insanlık tarihinin geçmişi kadar eskiye dayanır. Tarihin her döneminde çocuklar, oyun ve oyuncaklarını kendileri üretmiŐler veya büyüklerinden gördükleri oyunları kendilerinde düzenleyerek oynamışlardır (Güneş, Tuğrul, Ertürk ve Altınkaynak, 2014, s.2). Eski tarihlere dayansa da oyun ile ilgili, paleolitik ve neolitik dönemler üzerine bulgular çok azdır. İlkel dönem toplumlarında popüler oyunlar, spor ile birleŐtirilmiŐ savaş oyunlarıdır. Savaşa hazırlık amacı güden bu oyunlar, savaş kabiliyetinin halk tarafından görülmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Antik Mısır kültüründe ise Senet, en popüler oyunlardan bir tanesiydi. Oyun tahtasının üç sırada otuz kareye bölünmesi ile oynanan bu oyunun dini açıdan önemi bulunmaktaydı. Mısırlılar bu oyun ile başka dünyaya geçtiğine inanırlardı (Şentuna, 2013, s.119).

Eski Yunan'da da dini gelenekler ile oyuncak arasında ilişki görülmektedir. Örneğin kız çocuklarının oyuncak bebeklerini Yunan Tanrıçası Artemis'e; erkek çocuklarının ise çember ve topalarını Zeus ve Maia'nın oğlu Hermes'e hediye etme adetleri bulunmaktadır. Oyuncakların, ait oldukları dönemlerin toplumsal, kültürel ve ekonomik

koşullarını da yansıttığı görülmektedir. En eski oyuncakların yapımında kullanılan materyaller, taş, kemik, kuru meyve, mum, kil, tahta ve benzerleriyken sonradan bu materyallere kumaş da eklenmiştir. Dünya Ortaçağı yaşarken ise dövme demir oyuncak yapımında kullanılmaya başlanmıştır. Sanayileşmenin ortaya çıkardığı modern oyuncak ise geleneksel hayat tarzının ürünü olan oyuncaktan çok farklıdır. Geleneksel yaşam kültürünün ürünü, oyuncaktan çok oyun nesnesi konumunda iken modern oyuncak oyundan bağımsız olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Modern oyuncak oyun dünyasına hazır olarak sunulmuştur ve bireysellik içermektedir (Onur, 1992, ss..18; 29-30). Gönüllülük esasına dayanan oyun, günümüze yaklaştıkça sokaklardan iç mekanlara doğru taşınmıştır (Pala ve Erdem, 2011, s.54). Günümüzde bilişim teknolojilerindeki yaygınlaşma, dijital oyunların ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. 60'lı yıllardan günümüze hızla gelişen dijital oyunlar, kitleleri peşinden sürükleyen bir endüstriye dönüşmüştür. Gelişen teknoloji oyun ve oyuncak kavramlarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu kavramlar, artık bilgisayar oyunları, video oyunları ve mobil oyunlar olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır (Kirriemuir, 2002). Dijital oyunlar, eğlence biçiminin son derece popüler bir hali olarak görülmektedir (Crawford, 2005, s.259).

Dijital oyunların artan popülaritesi, platform ve oyun türlerinin çeşitlenmesine neden olmuştur. Oyunun sosyal bağlamları değişmiş, dijital oyunlar kitle eğlence teknolojisine dönüşmüştür (Bryce and Rutter, 2003, s.5). Oyunun, artık farklı ortamlarda farklı gidişatları içerecek biçimdeki değişimi kendi içinde önce kişisel sonra etkileşimde bulunma imkanı veren teknolojik gelişimlerle kitlesel bir nitelik kazanmıştır. Bu sebeple oyuna ilişkin rekabet unsuru da kitlesel bir boyutta tekrardan yorumlanmaktadır. Böyle bir yorumlamanın somut örneği olarak elektronik sporlar (eSpor) öne çıkmaktadır. Ortaya çıkması ile beraber ciddi bir gelişim göstermeye devam eden ve yönetilen bir etkinlik alanı olarak dijital oyun organizasyon ve turnuvaları, resmi bir spor branşına evrilmekte, profesyonellik kazanmaktadır. Ancak bu noktada akılda tutulması gereken, oyunun, zorunlu bir etkinlik olarak algılandığı noktada gönüllülük ve hür yaratıcılığa olanak sağlayan etkinlik olma özelliğinden uzaklaşmasıdır. Örneğin futbol dünyada bir endüstri ve ciddi bir iş alanıdır ancak sokaklarda, parklarda hala tecrübe edilen bir

oyun anlamını taşımaktadır. Dijital oyunlar da benzer bir biçimde kişilerin serbest zaman süreleri içerisinde gönüllülük içinde katılabileceği bir oyun nesnesi olarak kalmaya devam etmektedir (Ercansungur ve Canbaz, 2019 s.2011). Dijital oyunlarda yaşanan gelişim, bu alana yapılan yatırımları artırmış bilinen spor kulüpleri eSpor takımları kurmaya başlamış ve bu girişimlerle marka değerlerine katkı sağlamışlardır. Ayrıca dünyaca ünlü sporcular da eSpor alanına yatırım yapmaya başlamıştır. Eski NBA oyuncusu Rick Fox, Saquille O'Nea, NBA kariyerine hala devam eden Jonas Jerebko, beyzbol oyuncularını Alex Rodriguez ve Jimmy Rollins örnek olarak verilebilir (Akgöl, 2019, s.212).

Espor Kavramını ve Gelişimi

Dijital Dünyada Rekabet, eSpor ve Topluluk Yönetimi Çalıştayı Sonuç Raporuna (2017) göre elektronik spor, teknolojinin hızla geliştiği günümüzde sporun yeni bir yüzü olarak bilinen bilgisayar, telefon, konsol vb. aracılığı ile el-göz koordinasyonu sağlanarak oynanan dijital oyunların genel bir adıdır. Esport, çevrimiçi ya da çevrimdışı bireysel ya da grup şeklinde oynanabileceği gibi kendi içerisinde çeşitleri olan bir çatıdır.

70 ve 80'li yıl gençliğinin bir araya gelip, oyun oynadığı ve bu sırada ortak bir kültürü paylaştıkları eğlence yerleri olarak isimlendirilen atari salonlarında elektronik spor kavramının gelişmeye başladığı söylenebilir. Bu dönemin hakimiyeti ise 10-15 yıl kadar devam etmiştir (Akın, 2008, s.18). Bilgisayarların ortaya çıkmasından yaklaşık 10-20 yıl önce popüler olan masa oyunları, bilgisayarlar ile birlikte başka boyutlar kazanmıştır.Oyunlar, insanların bilgisayarları evlerine taşımalarının önemli nedenlerinden biri haline gelmiştir.Televizyonlara takılabilen bilgisayarlar göre daha ucuz fiyatta olan harici oyun konsolları yoluyla insanlar, elektronik oyunlarla tanışma fırsatını bulmuştur.Bu da elektronik oyunların daha geniş kitlelere yayılmasını sağlamıştır.Ev tabanlı ilk oyun Pong, 1972 yılında satılmaya başlanmıştır.Ev tabanlı konsol oyunları ve jetonlu oyun makineleri ile büyük kitleler yakalanmıştır.Pac-Man gibi dünyaca ünlü oyunlar, 1970 ve 1980'lerin gençliğini peşinden sürüklemiştir.Konsol sistemleri ile eğlence artık oyuncuların kendi odalarına girmeyi başarmıştır.1985 yılında Nintendo tarafından piyasaya sürülen Super Mario Bros. kendinden sonraki oyunlara örnek teşkil etmiştir. Doom,

Quake ve Tomb Raider gibi oyunlar ise, oyuncuyu başka bir gerçekliğin içinde gibi hissettiren görüntüleri ile oyuncuları büyülemiştir. Grafikler ise, hız ve performansın da artması ile git gide zenginleşmiştir. Böylelikle Play Station, Xbox gibi yeni oyun konsolları da piyasada popülerlik kazanmıştır (Fox, 2002, s.1-2).

Öte yandan Hagenuk MT-2000 model telefon 1994 yılında piyasaya sürülmüş ve bu model, oyun oynanabilen ilk telefon olmuştur. Bu telefon, kullanıcılarının basit bir biçimde Tetris oyunu oynayabilecekleri biçimde tasarlanmıştır (Nick, 2014). 1997 senesinde Nokia, 6110 model telefonu ile kullanıcılarına Snake oyunu deneyimi sunmuştur. İlk dönem cep telefonlarının ekran özellikleri ve grafik işlemcilerinin kapasitesinin düşüklüğü gibi nedenlerden dolayı mobil oyunlar, kullanıcılar tarafından olağanüstü bir ilgi ile karşılanmamıştır. Fakat gelişen teknoloji ile cep telefonlarının ekranları genişleyerek dokunmatik hale gelmiştir. İnternete bağlanabilme olanağı, veri hızının artışı, yüksek özellikli grafik ve bellek kullanımı vb. nitelikleri ile cep telefonları oyun oynama etkinliğini kullanıcılar için cazip hale getirmiştir (Altuntaş ve Karaarslan, 2017, s.281). En genel hali ile eSporun tarihsel gelişim dönemleri Tablo.1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.eSporun Tarihsel Gelişimi

	Dönemin Özelliği	Oyun Türü	Dönemin Önemli Olayı
1980-1990 Dönemi	Arkadaş arasında başlayan ve amacın en yüksek skoru geçmeye çalışmak olduğu bu dönemde organize turnuvalar yapılmaya başlanmıştır.	Arcade oyun makinaları	Atari, 1980 yılında ilk video oyun turnuvası olan “Space Invaders” turnuvası’ını düzenlemiştir. Turnuvaların artış göstermesi ile büyük firmaların espor oyuncularına sponsor olma dönemi başlamıştır.
1990-2000 Dönemi	Arkadaşlar arasında oynama anlayışı PC oyunculuğunun da yükselişi ile yerini rekabetin üst düzey yaşandığı gerçek espor mücadelelerine bırakmıştır.	Dönemin başlarında FSP(First Player Shooter) arcade oyunlar tercih edilse de 90’ların sonuna doğru Starcraft gibi strateji oyunları da döneme dahil olmuştur.	1997 yılındaki “Quake” turnuvası, ilk gerçekespor etkinliği olarak kabul edilir ve 2 bin katılımcıyı çeken bu turnuvanın ödülü ise, Ferrari olarak belirlenmiştir. Cyberathlete Profesyonel Ligi (CPL) kurulmuş ve CPL’nin ilk turnuvası yapılmıştır.

2000 ve Sonrası	Yeni eklenen oyunlar ile birlikte eSpor turnuvaları artmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır.	Gerçek zamanlı oyunlar ve -Savaş alanındaki tek bir kahramanı oynamayı sağlayan Multiplayer Online Battle Arena (MOBA)	World Cyber Games ve Electronic Sports World Cup gibi iki tane önemli uluslararası turnuva organizasyonu kurulmuştur. 2002 yılında ise hala devam eden ve yüksek miktarlarda verdiği ödüller ile bilinen MajorLeague Gaming (MLG) kurulmuştur. İsveç'te Dreamhack; Güney Kore'de ise 2010 yılında StarCraft II etkinliğinin en üst noktası olarak kabul edilen Global StarCraft II League (GSL) organizasyonları düzenlenmiştir.
-----------------	---	--	--

Kaynak: Dijitalsporlar: 'Dünyada eSpor' 29 Nisan 2015 (Çevirmişçi) <https://dijitalsporlar.com/makaleler/dunyada-espor> (Erişim Tarihi: 4 Nisan 2020).

Oyunlarla ilgili tek gelişim sadece türlerde değil aynı zamanda bu gelişim işlem gücü ve yapay zekada da önemli bir gündem haline gelmiştir. Örneğin 1997 yılında Dünya satranç şampiyonu Gary Kasparov'u IBM'nin Deep Blue bilgisayarı mat etmeyi başarmıştır (Yılmaz ve Çağiltay, 2004, s. 2). E-sporun teknoloji ile olan sıkı ilişkisi ve ilerleyişini aynı hızla gerçekleştirmelerinin bir sonucu olarak sözü geçen alan, kendi sektörünü oluşturmaya başlamıştır. Birbirinden bağımsız değerlendirilemeyen bu iki kavram etkileşimleri doğrultusunda eSpor oyuncularının başarısını artırmak adına en gelişmiş ekran kartları ve yeni nesil işlemcilerle sahip oyun bilgisayarları, oyunlara özel klavye, mouse, kulaklık gibi donanımsal ve yardımcı ekipmanlar ile oyunculara teknolojiyi yaşatmaktadır (Kemiksiz, 2019, s.60).

Tablo.1 incelendiğinde elektronik oyunlar konusundaki en önemli gelişmenin online oynanan oyunlarda gerçekleştiği görülmektedir. On binlerce oyuncunun aynı anda bulunduğu sanal ortamlar bazen yönetilen karakterin gelişimi için rekabet ve mücadeleye sahne olurken bazen de güvenlik güçlerinin oluşturduğu grupların sonu gelmeyen dövüşlerine ev sahipliği yapmaktadır (Yılmaz ve Çağiltay, 2004, s.2). Günümüzde telefonların çevrimiçi mağazalarından istenilen oyun seçilip indirilerek telefonda veya tablet cihazlarda oynanabilmektedir.

Tüik 6-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya (2013) verilerine göre 6-15 yaş arası çocukların cep telefonu kullanımına başlama yaşı 10'dur. Cep telefonu kullanım amaçları ise ilk

sırada %92,8 oranla konuşma bulunmakta, bunu %66,8 oran ile oyun oynamak takip etmektedir. 6-10 yaş arası cep telefonu kullanan çocukların %80'i ile 11-15 yaş arasındaki çocukların %62,9'u cep telefonlarından oyun oynadıklarını göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

Tüik Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (2019) verilerine göre Türkiye'de internet kullanımı 16 ve 74 yaş arası bireylerde 2018 yılında %72,9 iken 2019 yılında %75,3'e erişmiştir (Tüik, 2019).

We Are Social Digital 2020 raporuna göre Türkiye'de 16-64 yaş arası, internet erişimi için mobil cihazları kullanan kişilerin günde internette geçirdikleri ortalama süre 4 saat olarak dünya ortalaması üzerindedir. Aynı rapor, Türkiye'de 16-64 yaş arası internet kullanıcılarının günde ortalama 58 dakikasını oyun konsolu kullanarak geçirdiğini göstermektedir (We Are Social Digital, 2020).

Cinsiyet, Oyun ve Oyuncaklar

Cinsiyet (sex) ise, kadın ve erkeğin biyolojik farklılığına işaret etmektedir. Biyolojik farklılıklar her toplumda o toplumun bakışı ile kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilir. Böylelikle hangi cinsiyetin nasıl davranacağına, gücü nasıl elinde bulunduracağına, küçüklüğünden yetişkinliğine kadar davranış kalıbının ne olacağı ile ilgili toplumsal beklentiler geliştirilirken bir yandan da toplum içerisinde toplumsal cinsiyet kaynaklı farklılıklar ve eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır (Ecevit, 2003, s.83). Toplumsal cinsiyet (gender), ideoloji tarafından erkek ve kadının biyolojik farklılaşmasına yüklenen anlam ve değerler iken aynı zamanda kurumların sosyal çevre ile karşılıklı, iç içe geçmiş, karışık ilişkilerinin ortaya çıkardığı bir ürün olan, kültürel bir olgudur (Baloğlu ve Davutoğlu, 2009, s.74).

Öte yandan toplumsal bir kurum olan aile de rol paylaşımının ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir kurum olarak bilinmektedir (Güder ve Yıldız, 2016, s.440). Çocukların tercih ettiği oyunların cinsiyetlerine göre farklılık göstermesinin de toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili olduğu; oyun, oyun arkadaşı ve oyuncak tercihleri ile de cinsiyet rolü gelişimleri arasında güçlü bir bağ olduğu (Güder ve Alabay, 2016, s. 92) ve aynı zamanda onların toplumsal cinsiyet algılarının oluşmasında aile faktörünün oldukça önemli olduğu bilinmektedir (Güder ve Yıldız, 2016, s.440).

Cinsiyet farketmeksizin çocukların hayatları için önemli rolleri olan oyuncaklar, bilişsel becerilerini geliştirdiği gibi diğer çocuklarla sosyal etkileşim kurmasını da sağlamaktadır. Ancak oyuncaklar da büyük ölçüde cinsiyetli durumdadır. Erkek ve kız çocuklarının oyuncakları cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir (Blakemore and Centers, 2005, s.619). Rheingold ve Cook (1975) bundan 45 yıl önce 1-6 yaş arası kız ve erkek çocuklarının odalarını gözlemledikleri araştırmalarında erkeklerin kızlara oranla daha çok taşıt (araba, tır, vagon vb.), hayvan, makine, askeri oyuncaklar ve spor materyallerine sahip olduklarını ve odalarının hayvan motifleri vb. ile dekore edildiğini ileri sürmüşlerdir. Erkek çocuklarının odalarındaki oyuncak bebekler, kovboy, Kızılderililer ve oyuncak askerlerden oluşmaktadır. Kız çocukların odalarında ise daha fazla oyuncak bebek, daha fazla kadın figürü görülmüştür. Odalarında bebek ve ev bakımı ile ilgili daha fazla nesneye rastlanmıştır. Kız çocuk odalarının dekorasyonlarında çiçek desenleri, dantel, saçak ve fırırların öne çıktığı gözlenmiştir (Rheingold and Cook, 1975, s.462).

Aynı araştırmada erkek çocuklarına kız çocuklarına sunulduğundan daha fazla çeşitlilik sağlandığı görülmüştür. Erkek çocuklarına makineler, askeri oyuncaklar, eğitim-sanat malzemeleri, uzaysal-zamansal nesnelere, spor malzemeleri, oyuncak hayvan ve taşıtlar sunulmuş iken, kız çocuklarına bebekler, bebek evleri, ev ve mutfak malzemeleri sunulmuştur (Rheingold and Cook, 1975, s.462).

Çiftçi ve Özgün (2010) yaptıkları araştırmada resim çizme, evcilik oyunu, bebekler ile oynama, oyuncak makyaj aletleri ile oynama vb. etkinliklerin daha çok kız çocukları tarafından tercih edildiğini, erkek çocuklarının ise güreşme, hırsız polis oyunları, arabacılık, tamircilik oynama, blok ve puzzle yapma gibi etkinliklere katılma eğiliminde olduklarını ortaya koymuşlardır (Çiftçi ve Özgün, 2011, s.2257-2258). Pilten ve Pilten (2013) çalışmalarında, kız çocuklarının evcilik oyununu, mutfak oyuncakları ve bebekler ile oynadıklarını, erkeklerin ise daha çok çeşitli taşıt oyuncakları, puzzle, silah ve top vb. oyuncakları oyunlarında kullandıklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca Rheingold ve Cook (1975) da bir önceki çalışmaya paralellik gösterir biçimde erkek çocuklarının oyuncaklarında daha fazla çeşitliliğin hakim olduğunu ileri sürmüşlerdir (Pilten ve Pilten, 2013, s.26; Rheingold and Cook, 1975, s.462). Güven (2018) 2.,3.,4.,5.,6.,7. ve 8. sınıf öğrencileri ile yaptığı araştırmada 8. sınıf öğrencileri hariç,

arabanın erkekler; oyuncak bebeklerin ise kızlar tarafından tercih edildiğini ortaya koymaktadır (Güven, 2018, s.811).

Ayrıca Sezici ve Yiğit (2019), okul öncesi çocuklar üzerine yaptıkları araştırmada erkek çocuklarının itişli kakışlı oyunları kızlara göre daha fazla tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmaya göre erkek çocukları kızlara oranla daha fazla şiddet içeren oyunları tercih etmektedir (Sezici ve Yiğit, 2019, s.184).

Letranchant ve arkadaşları (2016) ise kız çocuklarının daha çok mutfak setleri ve oyuncak bebekler ile zaman geçirirken erkek çocuklarının uçak ve araba gibi taşıt oyuncaklarına yönelmekte olduğunu, WalMart ve Toys R Us gibi büyük şirketlerin cinsiyete özgü oyuncakları pazarlama stratejilerini azaltmayı kabul etmiş olsalar da bu durumun şirketlerin genel olarak yaşadığı bir zorluk olduğunu ileri sürmektedir. Oyuncakların pazarlanmasında kullanılan reklamlarda oyuncak bebek ve pembe renkli oyuncakların tanıtımında kız çocuklarının, araba ve mavi renkli oyuncakların tanıtımında ise erkek çocuklarının seçildiği düşünülmektedir. Bu reklamlar ise televizyon ve çeşitli medya araçları yolu ile yayılarak klişeleşmenin ilk adımı atılmaktadır. Kuzey ülkelerinde yapılan çalışmaların sonuçları, erkek çocuklarına hitap ettiği düşünülen reklamlarda silahlar %92, taşıtlar %78, bilim ile ilgili oyuncaklar %77 oranında sunulmaktadır. Bu oranlar kız çocukları için müzik ile ilgili oyuncaklar için %60 ve sanatsal oyuncaklar için %73'tür (Letranchant, Laure, Maureau, Trioux and Hota., 2016, s.2).

Alabay ve Güder (2014) 2014 yılının en çok seyredilen 49 oyuncak reklamını toplumsal cinsiyet bağlamında inceledikleri çalışmalarında, ele aldıkları oyuncak reklamlarının %77,6'sının cinsiyetçi niteliklere sahip olduğunu, %22,4'ünün ise cinsiyetçi kalıpyargılardan uzak olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Alabay ve Güder, 2014, s.5-6).

Sapsağlam (2018) okul öncesi çocuklarının oyun tercihleri üzerine yaptığı çalışmada 3 yaş çocuklarının evcilik, araba oyunlarını diğer yaş gruplarına göre daha fazla seçtikleri görülmektedir. Bu oyunların tercih edilmesinin nedeninin bu yaş grubunun dijital oyunlar ile alakalı yeterli tecrübeye sahip olmama durumu ile ilgili olduğu ileri sürülmüştür. Aynı araştırmada ilk çocukluk dönemlerinden başlayarak dijital aygıtlarla tanışan çocukların, oyun oynama ve eğlenme biçimlerinin de farklılaştığı ve yaşları büyüdükçe elektronik aygıtlarla oynanan oyunlara yöneldikleri

belirtilmektedir (Sapsağlam, 2018, s.1129-1130). Erboy ve Vural (2010)'ın 4. ve 5. sınıf öğrencileri ile yaptıkları araştırmada ise, 5. sınıf öğrencilerinin 4. sınıf öğrencilerine göre bilgisayar üzerinden oyun oynamayı bırakmakta daha fazla zorluk çektiklerini ortaya koymaktadır (Erboy ve Vural, 2010, s.52). Teknolojide yaşanan baş döndürücü gelişmeler neticesinde geleneksel bilgisayar uygulamalarının yerini mobil cihaz uygulamaları almaya başlamıştır. Mobil cihazlar sayesinde bu uygulamalara zaman mekan sınırlaması olmaksızın erişilebilme imkanının yanında kullanıcıların ilgilerine özel birçok uygulama sunulabilmektedir (Özkoçak, 2016, s.108). Mobil uygulamalarla sosyal paylaşım sitelerinde paylaşım yapılabilen, çevrimiçi oyunlar oynanabilmekte, bankaya gitmeden bankacılık işlemleri vb. gerçekleştirilebilmektedir (Bilgili, 2014, s.10). Tercih edilen uygulamaların başında oyun uygulamaları gelmektedir. 2014 yılında telefonlarda en fazla zaman harcanan uygulamaların oyunlar olduğu belirtilmektedir (Mobilike, 2014, s.16).

Günümüzde artık her yaş grubundan bireye hitap eden elektronik oyunlar, gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiş durumdadır (Keskin, şahin ve Yurdugül, 2017). Eğitim, Kültür ve Araştırma Müdürlüğü'nün 2018 yılı eSpor Raporuna göre, Türkiye'de dijital oyunlardan elde edilen toplam gelir 878,8 milyon dolardır. Rapora göre Türkiye, dünyada dijital oyunlar piyasasında 18. Sırada yer almaktadır (ESpor Raporu, 2018: 49). 2019 Dijital Oyunlar Raporu'na göre Türkiye'de 30 milyona yakın insan bilgisayar, telefon ve konsollardan oyun oynamaktadır (Dijital Oyunlar Raporu, 2019, s.10).

Dijital Oyunlar ve Cinsiyet

Cinsiyet ve dijital oyunlar ile alakalı araştırmalar incelendiğinde cinsiyetin, oyun oynama süresinin, oyun türü tercihlerinin belirleyicisi olarak ele alındığı görölmektedir (Gökkaya ve Deniz, 2014; Pala ve Erdem, 2011; Irmak ve Erdoğan, 2016; Crawford, 2005; Bryce and Rutter, 2003). Fromme (2003) 1000'den fazla okul çocuğu ile ilgili yaptığı araştırmasında bu çocuklardan yalnızca %2.2'sinin hiç bir şekilde dijital oyun oynamamış olduğunu, erkek çocuklarının %56'sının, kız çocuklarının ise %29'unun düzenli olarak dijital oyunlara katıldığını ortaya koymuştur (Fromme, 2003, s.8). Bununla birlikte dijital oyunlara katılım yalnızca gençlerle sınırlı

değildir. ESA (2019) verilerine göre ABD’de dijital oyun oynayan kadınların yaş ortalaması 34 iken, erkeklerin yaş ortalaması 32’dir. Dijital oyunlara katılan yetişkinlerin oyun oynarken %60’ının akıllı telefonları %52’sinin kişisel bilgisayarları kullandığı ileri sürülmektedir. Dijital oyunlara katılanların %46’sını kadınlar, %54’ünü ise erkek katılımcılar oluşturmaktadır (Entertainment Software Association, 2019).

Crawford (2006), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada kadınların erkek yaşlılarına oranla dijital oyun oynama olasılıklarının daha az olduğunu saptamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kadınlar erkeklere kıyasla dijital oyunlara daha az katılmaktadır (Crawford, 2005, s.266-268). Özellikle 80’lerde video oyunlarının büyük bir çoğunluğunun erkeklere yönelik olduğu belirtilmektedir (Colwell, Grady and Rhaiti, 1995, s.195; National Geographic Belgesel). Bu durum, piyasaya sürülen oyun türlerinin erkeklere yönelik olması şeklinde yorumlanmıştır. National Geographic’in 1980’lerin döneme damgasını vurmuş aygıtlarının ele alındığı belgeselinde kadın bir görüşmeci, Pacman’dan önce video oyunu diye bir şey olduğunu bilmediğini, video oyunlarının tam anlamı ile bir erkek dünyası olduğunu ifade etmektedir. Pacman ile birlikte video oyunlarında kadınların daha görünür olmaya başladığı ve talep doğrultusunda cinsiyeti kadın olan Ms. Pacman’ın piyasaya sürüldüğü belirtilmektedir. Kadınlar, Ms. Pacman oyunu ile dijital oyun dünyası içinde yer edinmeye başlamış olsalar da (NatGeo Belgesel) dijital oyunlar çoğunlukla erkeklerin egemenliğinde olan bir alan olarak görülmeye devam etmektedir (Cassell and Jenkins, 1998, s.35).

Oyunlar genellikle erkek karakterler üzerinden erkek temaları ile ilerlemekte ve kadın karakterlerden çoğunlukla yoksundur. Oyunlardaki kadın karakterlerin mevcudiyeti durumunda ise bu kadın karakterlerin oyunlarda çoğunlukla cinselleştirildiği ya da görece pasif olduğu biçiminde tasvir edilmektedir (Bryce and Rutter, 2003, s.6; Kafai, 1996, s.14). Toplumsal cinsiyetin inşasına yönelik temel bir örnek sunan dijital oyunlarda kadınlar, kurtarılması gerektiği zamanlar dışında, oyunlarda nadiren görülmektedir (Cassell and Jenkins, 1998, s.7). Provenzo (1991) yüzlerce arcade oyunu incelediği çalışmasında bu oyunların %92’sinin hiçbir şekilde kadın rolü içermediğini, kalan %8’lik oranın %6’sının tehlike altında olan kadınlardan oluştuğunu, geriye kalan %2’lik kısımda ise oyun içinde aktif rol oynayan kadınlar olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak

bu aktif rolleri oynayan kadın temsilleri Ms. Pacman ve Mama Kangaroo gibi insan olmayan figürlerdir (Provenzo, 1991 akt. Cassell and Jenkins, 1998, s.7).

Günümüze yaklaştıkça dijital oyunların doğasında meydana gelen teknolojik ve kültürel değişiklikler ile birlikte birçok dijital oyunun tema ve içerikleri daha az cinsiyetli hale gelmiş ve oyun içi kadın karakterlerde artış, erkek egemen temalarda azalma olmuştur (Bryce and Rutter, 2003, s.9). Bu değişimlere paralel olarak dijital oyunlara katılan kadın sayısında da artış olduğu görülebilmektedir. ESA'nın 2006 ve 2019 yılı verileri karşılaştırıldığında 2006 yılında ABD'de dijital oyunlara katılanların %38'lik kısmını oluşturan kadınların oranı (ESA, 2006, s.3) 2019 yılında %46'ya yükselmiştir (ESA, 2019, s.7). Türkiye Oyun Sektörü Raporu (2019)'na göre ise dijital oyun oynayanların %42,8'ini kadınlar %57,2'sini ise erkekler oluşturmaktadır (Gaming In Turkey, 2019, s.43).

Dijital oyun tercihlerini ve sürelerini etkileyen değişkenlerden biri olarak ele alınan cinsiyet (Prensky, 2001 akt. Pala ve Erdem, 2011: 55) literatürümüzde kişilerin oyunları tercih etme sebepleri ve oyun türlerinin belirleyici değişkeni olarak ele alınmıştır (Duman ve Temel, 2011, s. 279; Durdu, Hotomaroğlu ve Çağiltay, 2005; İnal ve Çağiltay, 2005, s.7-8).

Erkek çocuklarının dijital oyunlara kız çocuklarından daha fazla zaman harcadığı ileri sürülmektedir (Funk, 1993, s.89; Roberts, Foehr, Rideout and Brodie, 1999, s.48; Subrahmanyam, Greenfield, Kraut, Gross, 2001, s.10). Bilgisayar oyunları erkekler arasında popüler olma özelliğini göstermeye devam etmektedir (Crawford, 2005, s.267; Subrahmanyam et al., 2001, s.12). Ankara Kalkınma Ajansı'nın Dijital Oyun Sektörü Raporu (2016) 'na göre de dijital oyunlara dahil olan toplan kitlenin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır.

Cassell ve Jenkins (1998) ve Bryce ve Rutter (2003), kadınların dijital oyunlardaki azlığına ilişkin çeşitli açıklamalar sunmaktadır. İlk olarak kadınların serbest zaman aktivite seçimlerinin erkeklere oranla nispeten daha kısıtlı olduğunu ve olmaya devam ettiği görülmektedir (Deem, 1982, s.44-45; Shaw, 1994, s.18; Wearing, 1998, s.177-178). Ekonomik kısıtlanmışlıklar, ev ve çocuk bakımı gibi işlerin kadınlara yüklenişi, sınırlı serbest zaman süreleri vb. gibi birçok faktör bu durumun başlıca nedenlerini oluşturmaktadır (Crawford, 2005, s. 260). Ayrıca teknolojiye erişim olanağının da kız çocuklarının aleyhine eşitsiz olduğu ileri sürülmektedir. Birçok

çalışma, okullarda bilgisayar teknolojilerinde erkeklerin egemenliği olduğunu ve ilerleyen yıllarda bilgisayarların çoğunlukla erkeklerin iş veya eğlence araçları olarak görüldüğünü ve bu nedenle de kadınlar arasında popülerlik kazanmadığını göstermektedir (Greenfield, 1996, s. 7; Kiesler, Sproull and Eccles, 1985, s.452). Armstrong (2016) 'un belirttiğine göre kadınlar ABD'deki işgücünün %45'ini oluşturmalarına rağmen ileri teknoloji ve bilgi işlem endüstrisinde çalışan kadınların oranı %26'dır (Armstrong, 2016, s.106). Kinder (1991), dijital oyunların erkek ilgi alanları etrafında oluşturulduğunu ve öncelikle erkek izleyicilerin ilgisini kazanmak için tasarlandığını ileri sürmektedir (Kinder, 1991, s.209-210).

Öte yandan alanyazında cinsiyete göre dijital oyun türü tercihlerinin de farklılaştığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Can (2003) çalışmasında kız ve erkek çocuklarının dijital oyun türü tercihlerine yönelik yapılan araştırmaları tablolastırarak özetlemiş, cinsiyetin dijital oyun türü tercihlerinin önemli bir belirleyicisi olduğuna işaret etmektedir (Can, 2003, s.35).

Tablo 2. Kız ve Erkeklerin Dijital Oyun Tercihleri ile Alakalı Yapılan Çalışmalar (Can, 2003, s.35).

Kızlar	Erkekler	Kaynaklar
Gerçekçi tema ve roller	Fantastik tema ve roller	(Subrahmanyam vd., 2001; Subrahmanyam ve Greenfield, 1999)
Gerçekliği az olan fanteziler	Gerçekçi insan vahşeti	(Buchman ve Funk, 1996; Funk, 2001)
Vahşi olmayan oyunlar	Vahşi oyunlar	(Subrahmanyam ve Greenfield, 1999)
İlişki	Rekabet	(Prensky, 2001: 140; Subrahmanyam ve Greenfield, 1999)
Beraberlik	Rekabet	(Prensky, 2001: 140; Subrahmanyam ve Greenfield, 1999)
Yapıcı oyunlar	Yıkıcı oyunlar	(Gorritz ve Medina, 2000)
Düşündürücü oyunlar	Eğlendiren, heyecanlandırıcı ve iyi grafikleri olan oyunlar	(Yelland ve Lloyd, 2001)
Eğlenceli oyunlar	Spor oyunları	(Buchman ve Funk, 1996; Funk, 2001)
Az sayıda oyunculu oyunlar	Çok oyunculu oyunlar	(Subrahmanyam ve Greenfield, 1999)

Can (2003)'ün oluşturduğu tablo incelendiğinde erkeklerin vahşi, rekabet ve şiddet içeren oyun türlerini tercih ettiği, kızların ise şiddet

içermeyen ve vahşet içermeyen oyunları tercih ettiği görülmektedir. Pala ve Erdem (2011) dijital oyun tercihi ve oyun tercih nedenlerini demografik bilgiler ile inceledikleri çalışmalarında cinsiyet ile dijital oyun tercihleri ve oyun tercih nedenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Erkekler gerçek ve tüm zamanları kapsayan oyunları oynama konusunda ayırım yapmazken heyecanlı, görsel kalitesi yüksek, gerçek yaşama yakın, stratejik planlama yapabilecekleri oyun tercih ederken; kızlar daha çok gerçek zamanlı ve heyecan veren oyunları tercih etmektedir. Ayrıca erkelerden farklı olarak zihinsel beceri gerektiren, tek kişilik ve kişiselleştirebildikleri tercih etmişlerdir ve strateji oyunlarını hiç tercih etmemişlerdir (Pala ve Erdem, 2011, s.66).

Tablo 3. Kız ve erkeklerin oyun tercihleri (Pala ve Erdem, 2011: 66).

Kızlar	Erkekler
Gerçek zamanlı oyunlar	Gerçek ve tüm zamanlı oyunlar
Heyecanlı	Heyecanlı
Zihinsel beceri gerektiren oyunlar	Stratejik planlama yapabilecekleri oyunlar
Tek kişilik ve kişiselleştirebilecekleri oyunlar	Spor

Taylan, Topal ve Ayas (2018)'in lise öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırma, erkek öğrencilerin %90'ının kız öğrencilerin ise %52'sinin dijital oyun oynadığını ve erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla şiddet içeren türde oyunlara katıldıklarını göstermektedir (Taylan, Topal ve Ayas, 2018, s, 66). Benzer biçimde Karahisar (2014)'in yaptığı araştırmaya göre erkek çocukları savaş, macera, saldırganlık ve kavga içeren oyunları tercih ederlerken, kız çocukları daha çok eğitsel oyunları tercih etmektedir. Ayrıca erkekler kızlara oranla internette daha fazla oyun oynamaktadırlar (Karahisar, 2014, s.92).

Sonuç

Bu çalışmada görülmektedir ki farklı amaçlar doğrultusunda oynanan oyunlar her geçen gün yeni bir nitelik kazanmaktadır. Örneğin oyunlar, 1990 ve 2000'lerin başında cep telefonlarında sadece skor ve seviye geçme amaçlı tek formatta bir yılan ile oynanan "Snake" gibi oyunlardan karakter seçilebilen gerçek kişilerin dijital ortamda birbirleri ile rekabet halinde

olduğu ve büyük turnuvalar düzenlenen PUBG gibi oyunlara dönüşmüştür.

Teknolojik gelişmelerin dijital oyunlar üzerindeki etkisi 21.yüzyılın başından itibaren artmakta ve son yıllarda da bu etki doğrultusunda dünya genelindeki birçok spor kulübü elektronik spor ile ilgili çeşitli yatırımlar gerçekleştirmektedir (Üçüncüoğlu ve Çakır, 2017 s.43). Toplumun birçok kesiminin ilgisini çekmeyi başarmış dijital oyunlar birçok yaş grubundan ve cinsiyetten kişiler tarafından da deneyimlenmeye devam etmektedir.

Cinsiyet ve dijital oyunlar üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde ise bu iki kavram arasında anlamlı bir ilişki olduğu açıktır. Günümüzden kırk beş yıl önce Rheingold ve Cook (1975)'un erkek ve kız çocuklarının oyuncak tercihi ve ailelerin çocuk odalarındaki dekorasyonları üzerine yaptığı araştırmada oyuncak tercihlerinin ve çocuk odası dekorasyonlarının cinsiyet kapsamında farklılık gösterdiğini aynı şekilde günümüzden yirmi dokuz yıl önce de, Cassell ve Jenkins (1998)'in aktardığına göre Provenzo (1991) yüzlerce arcade oyununu araştırdığı çalışmasında oyunların %92'sinin erkek karakterler barındırdığı sonucuna ulaşmıştır. Günümüze yaklaşıldığında ise Ankara Kalkınma Ajansı'nın Dijital Oyun Sektörü Raporu (2016)'na göre dijital oyunlardaki kitlenin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Farklı zamanlarda yapılan bu araştırmaların sonuçlarına göre gerek geleneksel oyuncakların gerekse de dijital oyunların cinsiyet kapsamında benzer tarafın lehine işlemesi toplumsal cinsiyet rollerinin her defasında yeniden üretildiğini göstermektedir.

Kadınların serbest zaman aktivitelerinde bulunma girişiminde ya da esnasında birçok sınırlandırma ile karşı karşıya olması toplumdaki sosyal statü eşitsizliğinin yanında kadın ve erkeklerin serbest zaman etkiliklerinin sayısı ve içeriğine de yansımaktadır. Bu sınırlandırmanın ise daha çok gelişmemiş ülkelerde belirgin bir şekilde görüldüğü bilinmektedir. Konu ile ilgili birçok çalışma da kadının, toplumsal yapının kadınlara attettiği sorumluluklar sebebiyle kadınların serbest zaman aktivitelerine erkeklere oranla daha az katılma olanağına sahip olduğunu göstermekte (Russell, 2009, akt., Görgülü, 2019 s.13) ve çok küçük yaşlardan itibaren kullanılan oyuncaklarda bile cinsiyetin oyun ve oyuncak türlerinin seçiminde belirleyici bir etkisi olduğunu, konu ile ilgili yapılan

araştırmaların sonuçları gözler önüne sermektedir. Çok küçük yaşlardan itibaren aile aracılığı ile çocuklara kazandırılan toplumsal cinsiyet rolleri, çizgi filmler, reklamlar, oyun ve oyuncaklarla pekiştirilmektedir. Nitekim oyuncak ve dijital oyun üreticilerinin de bu doğrultuda hareket ettiği görölmekte ayrıca çalışmamızda verilen örneklerden yola çıkıldığında reklamlarda da benzer şekilde kız ve erkek çocukların ileride nasıl bir birey olacaklarına dair mesajlar da oyun-oyuncak tanıtımında renklerin kullanımı gibi birçok gösterge ile ebeveyn ve çocuklara aşılanmaktadır.

Öte yandan bilgisayar çağında teknolojik ilerlemenin gerisinde kalmak istemeyen değişim ve gelişime adapte olan birçok ÷lke dijital oyunların mega bir sektör haline geldiğinin bilincindedir. Bu sektörün tüm dünyada ve ÷lkemizde büyüyerek etkisini daha çok artıracak bir duruma gelmesi ise kaçınılmazdır. Alanın gerisinde kalmamak ve değişen dünyaya ayak uydurabilmek adına alan ile ilgili daha fazla bilgilendirici ve yararlı çalışma yapmanın da fayda sağlayacağı görüşündeyiz.

EXTENDED ABSTRACT

Digital Games as a Leisure Time Activity and Gender

*

Ümmü Arda- Rabia Kaya- Veli Ozan Çakır

İstanbul University-Cerrahpaşa – Nişantaşı University – Alanya Alaaddin Keykubat University

The game, which contributes positively to the skills and intelligence development of individuals from early ages to the later stages of life, not only helps people have a good time, but also allows them to have fun. The play has existed with its own meanings from the past to the present, and has also assumed the role of transferring culture to the next periods. On the other hand, the relationship of the game with gender has often differed in terms of the form or purpose of the games since ancient times. With the modernization, the game became widespread and entered into a transformation. Both the shortening of working hours and the irreversible inclusion of technological devices in daily life have caused great changes in the gaming habits of individuals. Today, the game is both an enjoyable and entertaining tool within the scope of recreational sports and a business that has the potential to generate economic income within the scope of elite sports.

Increasing demands for games that allow individuals to spend their leisure times in entertainment encourage large-scale investments in this field. The PacMan, which took the whole world by storm in the 1980s, has increased its influence day by day by adding the concept of digital game to its structure after dragging the masses after it. Digital games continue to exist in the form of mega organizations within the scope of esports today. Today, most countries have an esports federation. However, it seems that besides all these developments as in classical games and toys, the games preferred by the genders differ in the digital games.

Sex refers to the biological difference between men and women. Biological differences are culturally interpreted and evaluated in every society. Thus, social expectations are developed regarding which gender will behave how, and what the behavior pattern will be from childhood to adulthood. In this way, gender-based differences and inequalities emerge in society.

Gender is the meaning and values attributed to the biological differentiation of men and women by ideology. Gender is also a cultural phenomenon, which is the product of the mutual, intertwined and mixed relations of institutions with the social environment. The concept of gender also manifests itself in the selection of games and toys preferred by individuals. There is a strong link between the game, playmate and toy preferences of individuals and their gender role development. When the researches in the literature are examined, it is seen that gender, playing time and game type are considered as the determinant of preferences.

Digital games, which were previously considered a male-dominated field, are among the activities that many women are involved in today. Digital games, which have managed to attract the attention of many segments of society, continue to be experienced by people of many age groups and genders. However, it is still possible to clearly see the traces of gender in the digital game environment. The majority of the audience in digital games is men. It is claimed that the majority of video games in the 1980s were for men and the effect of this point of view still continues. It is also claimed that women are less likely to play digital games than their male peers.

The games generally proceed with male themes through male characters. The results of the studies carried out also support this observation. It is further argued that digital games are created around male interests and are primarily designed to gain the attention of male audiences.

Gender is also an important determinant of digital game genre preferences. While girls prefer games with more realistic themes and roles, boys prefer games with more fantastic themes. Compared to girls, it is argued that boys tend to engage in more violent and competitive destructive games. On the other hand, girls prefer non-competitive, entertaining and non-violent games.

In this study, it is seen that the games played for different purposes gain a new quality day by day. For example, in the 1990s and early 2000s, games such as "Snake", which is played with a snake in a single format for the purpose of scoring and leveling on mobile phones, turned into games such as PUBG, where real people who can choose characters from each other in competition with each other in the digital environment and big tournaments are held.

Gender roles, which are brought to children through the family from a very young age, are reinforced with cartoons, advertisements, games and toys. In addition, toy and digital game manufacturers act in this direction. Similarly, in advertisements, messages about how girls and boys will become individuals in the future are instilled in parents and children with many indicators such as the use of colors in the promotion of games and toys.

Kaynakça/References

- Abt, C. C. (1987). *Serious games*. New York: University Press of America.
- Akgöl, O. (2019). Spor endüstrisi ve dijitalleşme: Türkiye'de espor yapılması üzerine bir inceleme. *TRT Akademi*. 4(8) 206-225.
- Akgöl, H. ve Öztürk, C. (2004). Oyun ve oyuncuğun tarihsel gelişimi. *Çocuk Forumu*. 7(1), 53-58.
- Akın, E. (2008). *Elektronik spor: Türkiye'deki elektronik sporcular üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Alabay, E. ve Güder, S. Y. (2014). Oyuncak reklamlarının mesajı: "Bana cinsiyetini söyle, sana oyuncuğunu söyleyeyim..." *Akdeniz Üniversitesi I. Dil, Kültür ve Edebiyat Çalıştayı*, Antalya, 1-16.
- Altuntaş, B. ve Karaarslan, M. (2017). *Kullanıcıların mobil oyun tercihinde etkili olan faktör düzeylerinin önemini belirlenmesi*. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 19, 277-298. Doi: <https://doi.org/10.18092/ulikidince.321570>
- And, M. (2012). *Oyun ve bügü: Türk kültüründe oyun kavramı* (3. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Ankara Kalkınma Ajansı (2016). *Dijital oyun sektörü raporu*. <http://www.ankaraka.org.tr/archive/files/yayinlar/ankaraka-dijital-oyun-sektoru.pdf> (Erişim Tarihi: 24.04.2020).
- Armstrong, N.S. (2016). Leveling the playing field: gender inclusive design for single and multiplayer computer role-playing games. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Nova Southeastern University, College of Engineering and Computing, Florida.
- Baloğlu, B. ve Davutoğlu, A. (2009). *Sporun değişen yüzü*. (2. Baskı) İstanbul: Derin Yayınları.

- Bilgili, M. İ. (2014). *Adaptif bağlam bilinçli mobil uygulama geliştirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Bilişim Enstitüsü, Ankara.
- Blakemore, J. E. O. and Centers, R. E. (2005). Characteristics of boys' and girls' toys. *Sex Roles*, 53(9-10), 619-633. Doi: <https://doi.org/10.1007/s11199-005-7729-0>
- Bryce, J. and Rutter, J. (2003). The gendering of computer gaming: experience and space. *Lsa Publication*, 79, 3-22.
- Caillois, R. (1961). *Man, play, and games*. (M. Barash, Çev.) Chicago: University of Illinois Press. (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 1958).
- Can, G. (2003). *Perceptions of prospective computer teachers toward the use of computer games with educational features in education*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Middle East Technical University, Ankara.
- Cassell, J. and Jenkins, H. (1998). Chess for girls: Feminisms and computer games. J. Cassell and H. Jenkins (Der.), *From Barbie to Mortal Combat: Gender and Computer Games*, içinde (s. 2-45). London: MIT Press 2-45.
- Colwell, J., Grady, C. and Rhaiti, S. (1995). Computer games, self-esteem and gratification of needs in adolescents. *Journal of Communication and Applied Social Psychology*, 5(3),195-206.Doi: <https://doi.org/10.1002/casp.2450050308>
- Crawford, G. (2005). Digital gaming, sport and gender. *Leisure Studies*, 24(3),259-270. Doi: <http://dx.doi.org/10.1080/0261436042000290-317>
- Çiftçi, A. M. and Özgün, Ö. (2011). Okul öncesi dönemdeki çocukların oyuncak tercihlerinin ve akran etkileşimlerinin ebeveyn cinsiyet rolleri algısı bağlamında incelenmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(3), 2246-2261.
- Deem, R. (1982). Women, leisure and in equality. *Leisure Studies*, 1, 29-46. Doi: <https://doi.org/10.1080/02614368200390031>
- Demirci, A. (2014). Literatür taraması. Y. Arı ve İ. Kaya (Der.), *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*, içinde (s.73-107). Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.
- Dijital Dünyada Rekabet, eSpor ve Topluluk Yönetimi Çalıştayı (2017). *Sonuç Raporu* 7 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.guvenliweb.org.tr/-dosya/GCSvB.pdf> adresinden erişildi.
- Duman, G. ve Temel, F. (2011). Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde anasınıfına devam eden çocukların oyun davranışlarının incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1) , 279-298.

- Durdu, P. Hotomaroğlu, A. ve Çağiltay, K. (2005). Üniversite öğrencilerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve oyun tercihleri: ODTÜ ve Gazi Üniversitesi öğrencileri arasında karşılaştırmalı bir çalışma. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19, 66-76.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyet ile yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir?. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, sayı 24(4), 83-88, Özel Eki.
- Eğitim, Kültür ve Araştırma Müdürlüğü (2018). E-Spor Raporu. *Gençlik Araştırmaları Haber Bülteni: Yeni Ne Var? Sayı:5*
- Erboy, E. ve Vural, R. (2010). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığını etkileyen faktörler. *Ege Eğitim Dergisi*, 11(1), 39-58.
- Ercansungur, D.O. ve Canbaz, E. (2019). Roger Caillois ve Agôn: Dijital oyun- dan e-spor'a, 1. *Uluslararası Oyun Kongresi Bildiri Kitabı*, 203-212.
- ESA (2006). Essential facts about the computerand video game industry. 19 Nisan 2020 tarihinde <https://library.princeton.edu/sites/-default/files/2006.pdf> adresinden erişildi.
- ESA (2019). Essential facts about the computerand video game industry. 17 Nisan 2020 tarihinde https://www.theesa.com/wp-content/uploads/2019/05/ESA_Essential_facts_2019_final.pdf adresinden erişildi.
- Esentaş, M., Güzel, P. ve Vural, M. (2018). Popüler kültürde rekreatif bir etkinlik olarak dijital sporlar. *Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(1), 71-79.
- Fox D. and Verhovsek, R. (2002). *Micro java game development*. Boston: Addison Wesley.
- Fromme, J. (2003) Computer games as a part of children's culture. *Game Studies*, 3(1), 2-23.
- Funk, J. (1993). Reevaluating the impact of video games. *Clinical Pediatrics*, 2, 86-89. Doi: <https://doi.org/10.1177/000992289303200205>
- Gaming In Turkey (2019). Türkiye oyun sektörü raporu. 19 Nisan 2020 tarihinde <https://www.gaminginturkey.com/turkiye-oyun-sektoru-raporu-2019.pdf> adresinden erişildi.
- Gökkaya, Z. ve Deniz, L. (2014). Üniversite öğrencilerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve oyun tercihleri Marmara Üniversitesi örneği. *The Journal of Academic Social Sciences*, 2(6), 58-73. Doi: <https://doi.org/10.16992/asos.332>

- Görgülü, T. (2019). Kadınların serbest zaman etkinliklerini değerlendirme biçimleri üzerine nitel bir çalışma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Greenfield, P. M. (1996) Video games as cultural artifacts, special issue: effects of interactive environment technologies on development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 15(1),3–12. Doi: [https://doi.org/10.1016/0193-3973\(94\)90003-5](https://doi.org/10.1016/0193-3973(94)90003-5)
- Güder, Y. S. ve Alabay, E. (2016). 3-6 yaş arasındaki çocukların oyuncak tercihlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Ahi Evren Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(17), 91-111.
- Güder, Y. S. ve Güler Yıldız, T. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 424-466. Doi: 10.16986/HUJE.2016016429
- Güneş, G., Tuğrul, B., Ertürk, G. ve Altınkaynak, Ö. ř. (2014). Oyunun üç kuşaktaki değişimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 1-16. Doi: <https://doi.org/10.9761/JASSS2388>
- Güven, S. (2018). Çocukların oyun tercihleri üzerine bir çalışma. *Turkish Studies*, 13(27), 795-813. Doi: <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14335>
- Güvenli İnternet Merkezi Dijital Oyunlar Raporu. (2019). 16 Nisan 2020 tarihinde <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/RjARy.pdf> adresinden erişildi.
- Huizinga, J. (2006). *Homo ludens: Oyunun toplumsal işlevi üzerine bir deneme*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1938).
- Irmak, A. Y. ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(2), 128-137. Doi: 10.5080/u13407
- İnal, Y. ve Çağıltay, K. (2005). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve oyun tercihlerini etkileyen faktörler. *Ankara Özel Tevfik Fikret Okulları, Eğitimde Yeni Yönelimler II. Eğitimde Oyun Sempozyumu*, 14 Mayıs 2005.
- Kafai, Y.B. (1996) Electronic play worlds: gender differences in children's construction of video games. Y.B. Kafai and M. Resnick (Der.). *Constructionism in Practice: Designing, Thinking, and Learning in a Digital World* içinde 25–38. NJ: Ablex, Mahwah.

- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(4), 82-95.
- Kemiksiz, R. C. (2019). *Çevrimiçi bağımlılığın habitatu: Çevrimiçi oyuncuların e-spor faaliyetleri ve oyun bağımlılığı ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, S., Şahin, M. ve Yurdugül, H. (2017). Ortaokul öğrencilerinin oyun ve oyuncu etkileşiminin cinsiyete dayalı olarak incelenmesi. *11. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu (ICITS 2017)*, Malatya, Türkiye.
- Kiesler, S., Sproull, L. and Eccles, J. (1985) Pool halls, chips and war games: women in the culture of computing. *Psychology of Women Quarterly*, 4, 451-462. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1985.tb00895.x>
- Kinder, M. (1991) *Playing with power in movies, television and video games: from muppet babies to teenage mutant ninja turtles*. Berkeley: University of California Press.
- Kirriemuir, J. (2002). Video gaming, education and digital learning technologies. *D-Lib Magazine*, 8(2), 1-12.. <http://www.dlib.org/dlib/february02/kirriemuir/02kirriemuir.html>
- Letranchant, C., Laure, J., Maureau, G., Trioux, L. and Hota, M. (2016). The societal impact of children genderization in advertisement. *IESEG Working Paper Series 2016-MKT-08*. https://www.ieseg.fr/wp-content/uploads/2012/03/2016-MKT-08_Hota.pdf
- Mobilike. (2014).17 Nisan 2020 tarihinde <https://www.slideshare.net/webrazzi/mobilike-madreport-2014-2-ceyrek> adresinden erişildi.
- National Geographic 80'ler Müthiş Aygıtlar Belgeseli, 18 Nisan 2020 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=i33uu3_1Ipo adresinden erişildi.
- Nick, T. (2014, Kasım 16). This was the World's first cellphone with a game loaded on it. 8 Mayıs 2020 tarihinde https://www.phonearena.com/news/This-was-the-worlds-first-cell-phone-with-a-game-loaded-on-it_id62920 adresinden erişildi.
- Onur, B. (1992). *Oyuncaklı dünya*. Ankara: V Yayınları.
- Özkoçak, Y. (2016). Türkiye'de akıllı telefon kullanıcılarının oyalanma amaçlı tercih ettikleri mobil uygulamalar. *Global Media Journal TR Edition*, 6 (12), 106-130.

- Pala, F. K. ve Erdem, M. (2011). Dijital oyun tercihi ve oyun tercih nedeni ile cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenme stili arasındaki ilişkiler üzerine bir çalışma. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 12(2), 53-71.
- Pilten, P. ve Pilten, G. (2013). Okul çağı çocuklarının oyuna ilişkin algılarının değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 15-31. Doi: <https://doi.org/10.17860/efd.99917>
- Rheingold, H. L. and Cook, K. V. (1975). The contents of boys' and girls' rooms as an index of parents' behavior. *Child Development*, 46, 459-463. Doi: <https://doi.org/10.2307/1128142>
- Roberts, D. F., Foehr, U. G., Rideout, V. J., and Brodie, M. (1999). *Kids and media at the new millennium: A comprehensive national analysis of children's media use*. Menlo Park, CA: A Kaiser Family Foundation Report.
- Salen, K. and Zimmerman, E. (2004). *Rules of play: Game design fundamentals*. Cambridge: MIT Press.
- Sapsağlam, Ö. (2018). Okul Öncesi dönem çocuklarının değişen oyun tercihleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 1122-1135.
- Sezici, E. ve Yiğit, D. (2019). Okul öncesi çocukların oyuncak tercihleri, oyun davranışları ve sosyal duygusal uyumu arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 5, 178-187. Doi: 10.5222/jaren.2019.07088
- Shaw, S. M. (1994) Gender, leisure and constraint: towards a frame work for analysis of women's leisure. *Journal of Leisure Research*, 26, 8-22. Doi: <https://doi.org/10.1080/00222216.1994.11969941>
- Subrahmanyam, K., Greenfield, P., Kraut, R. and Gross, B. (2001). The impact of computer use on children's and adolescents' development. *Applied Developmental Psychology*, 22, 7-30. Doi: [https://doi.org/10.1016/S0193-3973\(00\)00063-0](https://doi.org/10.1016/S0193-3973(00)00063-0)
- Şentuna, B. (2013). *Boş zamanlar sosyolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.
- Taylan, H. H., Topal, M. ve Ayas, T. (2018). Sakarya'daki lise öğrencilerinin dijital oyun oynama eğilimlerinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyber bullying*, 5(1), 53-68.
- Toker, C. (2015, Nisan 29). Dünyada eSpor. 4 Nisan 2020 tarihinde <https://dijitalsporlar.com/makaleler/dunyada-espor> adresinden erişildi.

- TÜİK. (2013). 0-6 yaş grubu çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımı ve medya. 14 Nisan 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaber-Bultenleri.do?id=15866> adresinden erişilmiştir.
- TÜİK. (2019). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması. 14 Nisan 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaber-Bultenleri.do?id=30574> adresinden erişilmiştir.
- Üçüncüoğlu, M. ve Çakır, V. O. (2017). Modern spor kulüplerinin espor faaliyetlerine ilgi gösterme nedenleri üzerine bir araştırma. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 34-47.
- We are Social Digital. (2020). 14 Nisan 2020 tarihinde <https://wearesocial.com/digital-2020> adresinden erişilmiştir.
- Wearing, B. (1998) *Leisure and feminist theory*. London: Sage.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10.bs.) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. ve Çağiltay K. (2004). "Elektronik oyunlar ve Türkiye." *TBD 21. Ulusal Bilişim Kurultayı*, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Arda, Ü., Kaya, R., ve Çakır, V. O. (2021). Serbest zaman etkinliği olarak dijital oyunlar ve toplumsal cinsiyet. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5791-5818. DOI:10.26466//opus-748560

Kriz ve Stres Sürecinde Liderlik Türleri Kurumsal Duygusal Zekâyı ve İnsan Kaynakları Motivasyonunu Nasıl Etkileyebilir?

DOI: 10.26466/opus.809051

*

Ceylan Gazi Uçkun * - Hasan Latif ** - Okan Şeneldir ***

* Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ Uzunyol MYO, Kocaeli/ İstanbul

E-Posta: guckun@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0169-5401](https://orcid.org/0000-0002-0169-5401)

** Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ Uzunyol MYO, Kocaeli/ Türkiye

E-Posta: haslat@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7529-4950](https://orcid.org/0000-0002-7529-4950)

*** Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, A. Rıza Veziroğlu MYO, Kocaeli/ Türkiye

E-Posta: seneldir@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5464-7545](https://orcid.org/0000-0001-5464-7545)

Öz

Günümüzde artan iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte krizler, Dünya çapında yaygınlaşmaya başlamıştır. Hızla değişen çevresel koşullara uyum gösterebilen kurumlar, stres ve kriz yönetiminde daha başarılı olmuştur. Günümüzde önemi daha çok anlaşılan ve karar verici durumunda olan örgüt veya ülke liderleri; küresel ölçekte ön plana çıkmıştır. Ekonomik krizler, çalışanların ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen önemli bir stres nedeni olmuştur. Artan çevresel karmaşıklık ve örgütlerin değişen doğaları nedenleriyle liderler, kriz sürecinde büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Çalışanların motivasyon ve duygusal zekâ özellikleri, yöneticilerinin çabalarıyla gelişmiş ve böylece kurumların liderlik gücü artmıştır. Bu çalışmada liderlik türlerinin, kurumsal duygusal zekâ ve insan kaynakları motivasyonu ile ilişkisi incelenmiştir. Üstelik, bu tür ilişkilerin kriz ve stres sürecinden nasıl etkilendiği tartışılmıştır. Kurumsal duygusal zekâ ve insan kaynakları motivasyonu konularına odaklanan ender çalışmalardan birisi olması nedeniyle önem arz eden bir çalışmadır. Literatür taraması yöntemi kullanılan çalışmada; kriz ve stres kavramlarını açıklamak, kurumsal duygusal zekâ ve insan kaynakları motivasyonunun önemini sorgulamak ve liderlik türlerinin etkilerini açığa çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışma, liderlik türleri arasında bulunan dönüştürücü ve ruhsal liderlerin, kriz ve stres sürecinde daha etkili oldukları görüşüyle sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, stres, liderlik, zekâ, motivasyon

How Leadership Types Can Impact Corporate Emotional Intelligence and Human Resources Motivation in the Crisis and Stress Process?

*

Abstract

Crises have started to spread around the world with the developments in communication and transportation technologies. Institutions that can adapt to rapidly changing environmental conditions have been more successful in stress and crises management. Leaders of organizations or countries whose importance is understood more and who are decision makers today; has come to the fore on a global scale. Because of the increasing environmental complexity and the changing nature of organizations, leaders faced major challenges during the crisis. The motivational and emotional intelligence characteristics of the employees have been developed with the efforts of their managers and thus the leadership power of the institutions has increased. In this study, the relationship of leadership styles with corporate emotional intelligence and human resources motivation was examined. Moreover, it has been discussed how such relationships are affected by the crisis and stress process. It is an important study because it is one of the rare studies focusing on corporate emotional intelligence and human resources motivation. The study using the literature review method, concluded with the view that transformative and spiritual leaders, which are among the leadership types, are more effective in the crisis and stress process.

Keywords: *Crisis, stress, leadership, intelligence, motivation.*

Giriş

Lider, diğer insanlar tarafından ileri görüşlülüğüyle örnek alınan ve bir öncü olarak kabul edilen bir insandır. Bulunduğu ortamda yaratıcılığın arttırılmasına ön ayak olan lider, insanlar arasındaki iletişimi geliştirir ve yürütülen işlerin tamamlanmasını sağlayacak motivasyonu destekler. Geleceğe yönelik başlangıçların nasıl yapılacağına ve işlerin nasıl yürütüleceğine yönelik bir rehber olan lider, işlerin aksatılmasına karşı sabır gösterilmesini sağlar (Bono ve Judge, 2004, s.903-905).

Hangi liderlik türlerinin, insan kaynaklarının motivasyonu ve kurumsal duygusal zekâ üzerinde daha etkili olduğunu belirlemek; araştırmanın problemi olarak belirlenmiştir. İnsan kaynaklarının motivasyonu ve kurumsal duygusal zekâ üzerinde, liderlik türlerinin etkilerinin farklı olup olmadığının belirlenmesi ise; araştırmanın amacıdır. Küresel ölçekte etkileri olan krizler, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerlemelerle birlikte, yaygınlaşma hızını ve sıklığını arttırmıştır. Yaygınlaşan krizlere son örnek olarak, 2020 yılında yaşanan pandemi süreci verilebilir. Pandemi sürecinin ekonomik durgunluğu ve daralmayı tetiklemesi ve bu nedenle, örgütlerde çalışan insan kaynaklarının duygusal zekâları üzerinde motivasyon kırııcı sonuçlara yol açması; çalışmanın gerekçesidir. Kriz sürecinde liderliğin etkilerini inceleyen çalışmalar literatürde mevcuttur. Bu çalışma ise, kurumsal duygusal zekâ ve insan kaynakları motivasyonu konularına odaklandığı için, ender çalışmalardan birisi olması nedeniyle önem arz etmektedir.

Literatür taraması yöntemi kullanılan çalışmada beş bölüm bulunmaktadır. Birinci bölüm kriz ve stres sürecini incelemiştir. İkinci bölümde kurumsal duygusal zekâ ve üçüncü bölümde ise insan kaynaklarının motivasyonu incelenmiştir. Dördüncü bölüm, liderlik türleri ve etkilerini incelemiştir.

Kriz ve Stres Süreci

Kriz sürecinde; kuruluşun hedeflerine yönelik tehditlere yönelik önlemler için gerekli zaman, yetersizdir. Bu nedenle krizler, liderlerin karar alma gücünü azaltarak yüksek düzeyde stres oluşturan ve normal sürecin dışında yer alan dönemlerdir (Canöz ve Öndoğan, 2015, s.38).

Sorunun nedenlerine yönelik stratejileri uygulamak, kriz sürecinde bir zorunluluktur. Bir kriz yönetim takımı oluşturularak, krize yönelik çabalar başlatılmalı, stratejik iletişim planları geliştirilmeli ve takım sözcüsünü belirlemelidir. Krizi çözmeye yönelik değişiklikleri başlatacak yeni çalışmalar ve atılımlar başlatılmalıdır.

Kuruma karşı olumsuz hareketler gösterenler veya yanlış yönlendirilenler, kriz döneminde toplumu olumsuz etkileyebilmektedir. Medyayı kullanarak kamuoyunu doğru yönlendirmek mümkün olabilir. Etkileşim sürecinin doğru olarak yürütülemediği durumlarda, algılanan görüşler ve dedikodular, bilgi boşluklarını doldurabilir (Kadıbeşegil, 2003, s.55). Gerçeklerden uzak bilgilerin paylaşıldığı ortamlara yönelik önlemler alınmalı ve gerçek bilgi ortamlarının egemen olması sağlanmalıdır.

Kriz süreci doğru yöntemlerle yönetilirse; kurumsal sorunların ortaya çıkarılmasını, çevredeki değişimlere uyum gösterilmesini, stratejilerin yenileştirilmesini, rekabetteki üstünlüklerin geliştirilmesini, yeni becerilerin edinilmesini ve yönetim anlayışlarının sorgulanmasını sağlar (Tüz, Haşit, İpçioğlu, ve Süher, 2013, s.5). Olağan dönemlerde günlük etkinliklerin baskısıyla yeniliklere yeterince zaman bulamayan kuruluş, kriz dönemlerini; rekabet üstünlüğü sağlayacak yenilikleri oluşturmak, kurum yapısında yeni düzenlemeler yapmak ve çalışanların becerilerini artırmak için elverişli bir durum olarak görmelidir (Baltaş, 2002, s.26-27).

Özellikle yaşanan pandemi dönemleri, küresel ölçüde bir kriz ortamı yaratmıştır. Pandemi nedeniyle oluşan krizin etkileri; yalnızca sağlık sektöründe değil, tüm sektörlerde görülmektedir.

Kontrol edilmesi güç bir süreç olan krizlerin elverişli durumlara dönüşümünde en önemli etken, insan kaynaklarıdır (Kurt ve Özkara, 2006, s.675). Krize yönelik hızlı ve akılcı kararlar verebilen liderler, krizi yönetmede ön plana çıkmaktadır. Üstün duygusal zekâlı bir lider, tüm çalışanların duygusal zekâlarından oluşan kurumsal duygusal zekâyı ve motivasyonu geliştirebilir.

Kurumsal Duygusal Zekâ

Duyguların fark edilmesi ve yönetilmesi, öğrenilebilen bir beceri olan duygusal zekâ ile ilgilidir. Özdevicioğlu (2004)'na göre zekâ ve duygu-

sal zekâ, birbirini tamamlayan özelliklere sahiptir. Duygu ve zekâ kavramlarının, başarıya yönelik etkileri sorgulanmaktadır. Özellikle iş yaşamında duyguların önemi fark edilmiştir. Başarıyı doğrudan etkileyen iki kavram olan, zekâ ve duygu arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmaların bir sonucu olarak; duygusal zekâ kavramı geliştirilmiştir. Değişen çevresel koşullara uyum sağlayabilmek için, duyguları yönetebilme ve iletişim becerilerine gereksinim duyulur. Duyguları yönetebilme becerisi, iletişim başarısını sağlamaktadır. Ayrıca, duygusal zekâ düzeyi arttıkça, sorun çözme becerisi de artmaktadır. Çalışanların ve müşterilerin mutluluğunu artıran bir örgüt iklimine ulaşmak, işletme ortaklarının ve yöneticilerinin hedefi olmalıdır. Bu tür bir örgütsel iklimi oluşturabilmek için, duygusal zekâ becerileri ve iletişim becerileri gerekmektedir (Gül ve Güney, 2019, s.142).

Duygular yönetilemediğinde, akıl becerilerinin kullanılmasında ve yönetilmesinde sorunlar ortaya çıkar (Atabek, 1999, s.11). Duygusal zekâ; kişisel olarak harekete geçme, aksiliklere rağmen yaşamı sürdürme, dürtüleri denetleyerek doyumunu erteleme, duygusal durumu yönetme, sorunu düşünmeyi engelleyen nedenleri önleme, ümitli olma ve diğerlerini anlama, becerilerini kapsar (Aslan, 2009, s.36-37).

Wong ve Law (2002)'a göre, duygusal zekânın dört boyutu belirlenmiştir. Bunlar; öz duygularını fark edebilmek ve ifade edebilmek anlamındaki öz duygularını değerlendirebilmek, diğerlerinin duygularını algılayabilmek ve yorumlayabilmek anlamındaki diğerlerinin duygularını değerlendirebilmek, öz duygularını denetleyebilmek ve düzenleyebilmek anlamındaki duygularını düzenleyebilmek ve öz duygularını kullanabilmek ve yapıcı etkinliklere yönlendirebilmek anlamındaki duygularını kullanabilmektir.

Kurumların karşılaşması gereken duygusal gereksinimler bulunmaktadır (Goleman, 2018, s.349). Kurumları diğerlerinden farklılaştıracak duygusal becerilerden en öncelikli olanlar; kendini tanıma, duygusal yönetim ve başarı motivasyonu olarak vurgulanmıştır. Kurumsal duygusal zekâ düzeyindeki artış, kriz ve stres sürecini yöneten liderin, başarısını ve motivasyonunu olumlu yönde etkileyebilir.

İnsan Kaynaklarının Motivasyonu

Motivasyon, bir hedefe yönelik olarak istekli olmakla ilgilidir ve aynı zamanda duygusal zekânın önemli bir boyutudur. Çalışanların hedefe yönelik başarıma beklentilerini artırmak gereklidir. Örneğin, iş arama sürecinde çalışma talebinde bulunulacak olan kuruluşa telefon edilmezse, bir işe sahip olmak da mümkün olmaz. Bu nedenle çalışanların her türlü gayreti gösterebilmeleri için, motivasyon düzeylerini yükseltmesi gerekir. Çalışanların motivasyon düzeyleri arttıkça, öğrenme becerileri de artar.

Motivasyon, değişimleri gerçekleştirebilecek hareket gücünü sağlamalıdır (Goleman, 2018, s.327). İç motivasyon ve dış motivasyon arasında farklar vardır. İç motivasyonda ödül; işin kendisidir, bir işi keyifle yapabilmektir. Dış motivasyonda ise ödül; kariyer, ücret, ün gibi dış kaynaklı bir ödüldür (Solmuş, 2004, s.152). İnsan kaynakları, en önemli üretim faktörüdür. Çalışanların duyguları, insan ilişkileri yaklaşımından itibaren fark edilmiş ve bilimsel incelemelere konu olmuştur.

Krizler, zorunlu olarak konfor alanından çıkılmasını ve sorunlarla mücadele edilmesini sağlar. Kriz süreçlerinde değişim motivasyonu; iç çevreden değil, dış çevreden başlamış olur. Liderler, insan kaynaklarının değişimini yönetecek kişilerdir.

Liderlik Türleri ve Etkileri

Lider, bir amaca yönelik olarak kendisini takip eden insanları etkiler ve isteklendirir. Lider, vizyon sahibi bir kişidir. Liderlikle ilgili üç teoriden biri olan Özellikler Teorisi, doğuştan gelen özelliklerin, bir liderin gelişmesinde en büyük etkiye neden olduğunu ileri sürmüştür. İkinci teori grubu olan Davranışsal Liderlik Teorileri; doğuştan gelen özelliklerin değil, liderin gösterdiği davranış biçiminin, liderliğin gelişiminde etkili olduğunu vurgulamıştır. Durumsal Liderlik Teorileri ise, bulunulan ortam ve koşullara göre farklı liderlik türlerinin uygulanması gerektiğini iddia eder.

Duygusal zekâsı yüksek olan lider; duyguları yönetebilen, çalışanları destekleyerek iş tatmini artışını sağlayabilen ve çalışanların başarısına olumlu katkılar sağlayabilen bir bireydir (Doğan ve Demiral, 2007,

s.225). Liderlik türlerini ve etkilerini ayrı ayrı incelemek ve değerlendirmek gerekmektedir. Hizmetkâr, dönüştürücü, işlemci, karizmatik, koç, özgün, babacan liderlik türleri ile güç kullanımına göre liderlik türleri; bu makalede incelenmiştir. Liderlere duyulan gereksinim, özellikle kriz ve stres sürecinde artmaktadır.

Hizmetkâr Lider: Liderlik Türleri içerisinde olan hizmetkâr liderliğe göre, bir kişiyi yönlendiren temel davranış, insanlara hizmet etmektir. Bu nedenle bazı kişiler, insanlığa hizmet etme amacıyla lider olma kararını verirler (Bakan ve Doğan, 2013, s.42). Bir liderin örgüt içinde güçlü ilişkiler geliştirebilmesi için, tüm taraflar arasında tutarlı bir iş birliği eylemi olmalıdır. En etkili düzeyde çatışmaları çözüme kavuşturmak için, "ben" yerine "biz" düşüncesi benimsenmelidir (Jones, 2018, s.11). Hizmetkar lider; sorunlara veya durumlara geleneksel olarak tepki vermek yerine, proaktif bir yaklaşım sergileyebilen bir liderdir. Öngörü, hizmetkâr liderin zihnindeki benzersiz bakış açılarını görselleştirmeyi sağlar. Ayrıca öngörü, biz odaklı bir toplulukla birleştiğinde, en yenilikçi ve en değerli liderlik biçimlerini ortaya çıkarır (Jones, 2018, s.15). Yeni bakış açıları kazanmak için, başkalarının farklı görüş ve düşüncelerini dinleyerek açık bir şekilde kucaklamak isteyen kişi, hizmetkâr liderdir. Bir kuruluşu ölçülemez bir performans düzeyine çıkaracak, benzersiz ve dönüştürücü bir bilgi birikimi; başkalarını dinleyerek kazanılabilir. Burada fark edilmesi gereken konu; başkalarının yeni bakış açılarını benimsemenin ve risk almanın, kurumlarda yaratıcı bir değişime ve en yenilikçi büyüme düzeyine yol açmasıdır.

Liderin gücü, hassasiyet ve hizmetten gelir. Hizmetkâr liderlik gerçekleşmediğinde, kuruluştaki biz düşüncesi yok olur ve kurum içinde güçlü bir topluluk duygusunun gelişme süreci ortadan kalkar (Jones, 2018, s.12-14). Bu durum ise, insan kaynaklarının motivasyonunu azaltır.

Hizmetkâr lider, çalışanların başarısını ve liderliğini geliştirmeye odaklanır. Bu nedenle, kurumsal duygusal zekâyı ve insan kaynakları motivasyonunu olumlu yönde etkiler (Ürü, Çalışkan, Atan, ve Yozgat, 2013, s.64). Çalışanların yetkilerle güçlendirilmesi, kurumsal duygusal zekâyı geliştirecektir. Çünkü yetkilendirme, çalışanların olgunlaşmasını sağlar. Sassone (2014)'ye göre insanları geliştirmek, hizmetkâr liderin

temel yaklaşımıdır. Ruhî gereksinimler; motivasyonun arttırılmasıyla ve cesaretlendirilmeyle, giderilebilir.

Hizmetkâr liderlik, yedi boyutlu bir modelle açıklanmıştır (Patterson, 2003, s.5-8). Buna göre, liderin çalışanları sevmesi, tevazu sahibi olması, uzun vadeli bakış açısıyla çalışanları yönlendirmesi, fedakâr olması, çalışanlara yetki ve sorumluluk vermesi, liderin güven vermesi, hizmetkâr olması; yedi önemli hizmetkâr lider özelliği olarak belirtilmiştir. Hizmetkâr liderlik, dönüştürücü liderlikle ilişkilidir.

Dönüştürücü Lider: Dönüştürücü lider, insan kaynaklarının en uygun düzeyde kullanılmasına ve çalışanların üstün özelliklerine odaklanmıştır. Böylece, kriz sürecinde kuruluşu farklılaştıran bir yönetim becerisi sergilenerek yararlar sağlanmış olur. Vizyon oluşturan dönüştürücü lider, vizyonun ve dönüşümün gerekliliğini diğerlerine benimsetir (Paksoy, 2002, s.197). Dönüşümcü liderlik, Burns (1978) aracılığıyla sistemleştirilmiştir. Takım çalışanlarının moralini, motivasyonunu ve performansını üstün düzeylere çıkarabilen dönüştürücü lider; değişimde ustadır. Adaleti, özgürlüğü ve eşitliği kullanan dönüştürücü lider; morali ve motivasyonu arttırmayı amaçlar.

Dönüştürücü liderin davranışlarının, motivasyona etkileri olumlu ve yüksek düzeyde bulunmuştur (Akbolat ve Işık, 2013, s.35-50). Dönüştürücü liderliğin önemli özellikleri şunlardır (Scandura ve Williams, 2004, s.449-451): İnsanların sorunlarına yönelik yeni yöntemler sunar. Takipçilerinin iyimserliğini ve motivasyonunu yükseltir. İletişimi akılcıdır. İnsanları, oluşturulan vizyonun benimsenmesi için ikna eder. Sorgulayıcıdır, yeni düşünceleri ve sistemli düşünmeyi destekler. Dönüştürücü lider, bireysel gelişime yönelik öneriler üretir. Kendisini izleyenlerin motivasyonunu artırarak örgüt amaçlarını geliştirir.

Dönüştürücü lider, bir düzen oluşturarak ve adil olarak iç motivasyonu geliştirir (Kunhert ve Lewis, 1987, s. 650). İzleyicilerinin uzun dönemli hedeflerine önem vermelerini ve odaklanmalarını ister (Sparks ve Schenk, 2001, s. 850). Hedef göstermek ve rehber olmak; dönüştürücü liderin esin kaynağı olmasını sağlar, çalışanları güçlendirir ve ekip ruhunu canlandırır (Celep, 2004, s. 77-78). Böylece, kriz sürecindeki stresin olumlu yönde yönetilmesine katkıda bulunur.

Esinlendirici motivasyon, etkileyicilik, zihinsel uyarılma ve bireyselleştirilmiş ilgilenme; Chemers (2000)'e göre, dönüşümsel liderliğin klasik dört bileşenidir. Bunlardan biri olan esinlendirici motivasyon; liderin, kendisini izleyenlerin karşılaştıkları sorunlara yönelik olarak, destekleyici bir tutum içinde olmasıdır. Bu tutum, çalışanların işlerini daha kaliteli yapabilmelerini ve görevlerinin anlamını anlayabilmelerini sağlar. Dönüştürücü lider, esinlendirici motivasyon nedeniyle çalışanların ekip ruhuyla ve coşkulu olarak çalışabilmelerini sağlar. Diğer bir bileşen olan etkileyicilik ise, dönüştürücü liderin, izleyicilerine yönelik örnek davranış sergilemesidir. İzleyiciler, dönüştürücü liderin üstün etik ve kararlılık özelliklerine sahip olduğu algısına sahiptir. Gao ve Bai (2011)'ye göre, zihinsel uyarılma bileşeni; liderin, sorgulayıcı yeni yöntemlerle sorunlara yaklaşarak, yenilikçilik ve yaratıcılık yönünde izleyicilerini desteklemesidir. İzleyicilerin kendilerini sorgulaması, zihinsel uyarılma ile sağlanır. Bu sorgulama; inanç, değer yargıları ve varsayımları içerir. Bireyselleştirilmiş ilgilenme bileşeni; liderin, başkalarının sorunlarını anlayarak çözebilmesi ve izleyicileriyle bireysel olarak ilgilenerek gelişim sağlamasıdır.

Freshman ve Rubino (2002)'ya göre liderin duygusal zekâsı, dönüşüm sürecinde ön plana çıkar. Dönüştürücü liderin olumsuz duyguları azaltıcı bir rehber olabilme özelliği, çalışanlarda güven ve duygusal zekâ artışı sağlamaktadır. Srithongrung (2011)'a göre dönüştürücü lider, kendisinin ve çalışanların motivasyon ve performans düzeyini beklentilerin üstüne çıkarır. İnsan kaynaklarının örgüte olan bağlılığının stratejik bir etkiyle artmasını sağlar. Çalışanların davranışlarındaki dönüşümü, iç etkenlerle gerçekleştirir.

Dönüştürücü lider, bir stratejik lider olarak davranır ve amaçlarda yeniliğe önem verir. Eraslan (2004)'a göre, dönüşümsel liderlik uygulamalarıyla çalışanların örgüt vizyonuna odaklanabilmeleri sağlanır. Ayrıca, katılımcı kararlar alınır ve değişime önem verilir. Görevler, ekip çalışmalarlarıyla yerine getirilir. Maddi olmayan ödüllendirmeler de kullanılır ve vizyona odaklanılır.

Dönüştürücü lider; sorunların oluşmasına karşı gerekli önlemleri planlar ve proaktif davranışlarda bulunur. Yaratıcılığı artırmaya yönelik örgütsel kültür değişimini hedefler. Çalışanlar, liderin verdiği vizyon ve motivasyonla, amaçlara daha kolay ulaşabilir. Dönüştürücü lider,

ekiplerin gereksinimlerine odaklanır ve motivasyon kazandırır. Lider, çalışanların davranışlarını tek tek sorgulayarak, hangi konularda yardıma gereksinim duyulduğunu anlamaya çalışır. Odumeru ve Ifeanyi (2013)'ye göre dönüştürücü lider; çalışanların üretkenliğini artırmak için, sorgulayıcı düşünmeyi ve sorunlara yönelik karar verme becerisini geliştirmeye çalışır. Aydıntan (2009)'a göre dönüştürücü lider, kendisini izleyenlerin becerilerini fark edip geliştirerek; onların özgüvenini, motivasyonunu ve vizyona yönelik performansını artırır. Ayrıca, kriz ve stres sürecinde duygusal zekânın etkili bir şekilde kullanılmasını sağlar. Dönüştürücü liderlikle karşılaştırılan diğer bir liderlik türü, işlemci liderlik türüdür.

İşlemci Lider: İşlemci lider, var olan düzeni korumayı hedefler. Bu nedenle, genellikle çalışanların yaratıcılık ve yenilikçilik özelliklerine odaklanmaz. Karşılaşılan sorunlarda çalışanların ilk adımı atmalarını beklemeden araya girip çözüm bulmaya çalışır (Güzel ve Akgündüz, 2011, s. 284). Eraslan (2004)'a göre, işlemci liderlikte geçmiş kararlara önem verilir. Merkez tarafından verilen kararlar ve görevler, her bir çalışan tarafından yerine getirilir. Srithongrun (2011)'a göre işlemci lider, dış etkenler ile çalışanların motivasyonunu yükseltmeyi hedefler. Odumeru ve Ifeanyi (2013)'ye göre işlemci liderin bir özelliği, mevcut sorunlara odaklanmasıdır. Diğer bir özelliği, örgüt kültürüne bağlı olmasıdır. Çalışanlara yönelik ödüllerle veya cezalarla, hedeflerin gerçekleştirilmesine odaklanır. Her bir çalışanın kendi gereksinimini karşılar ve böylece motivasyon sağlar. Ancak, başarı artışına yönelik karar alma süreci, streslidir. İşlemci lider, dış etkenlere yönelik olarak duygusal zekânın kullanımına yoğunlaşmıştır.

Karizmatik Lider: Küresel ölçekte bilinen bir liderlik türü olarak karizmatik liderlik, tarihî başarılarla sahip politikacıları ve komutanları hatırlatmaktadır. Son derece kendine güvenli ve cesur kişiliğe sahip liderlerdir (Avcı, 2019, s. 155-156). Çoğunlukla kriz sürecinde kurtarıcı olarak düşünülen ve olağanüstü kişisel özellikleri olan liderlerdir. Motivasyon özellikleri de çok güçlüdür (Çelik ve Sünbül, 2008, s. 52). Karizmatik liderliğin yalnızca olumlu yönleriyle incelenmesi ve sorgulanmaması yanlış olur. Kılınç (2002)'a göre, hem kendisini, hem de izleyenleri-

ni yıkıma sürükleyen karizmatik ülke liderleri olmuştur. Karizmatik liderlikle ilgili olumsuzluklar, genellikle liderliğin sonraki süreçlerinde yaşanmaktadır. Ayrıca karizmatik lidere olan sadakat, liderin olumsuz özelliklerinin önemsenmesini önlemektedir. Kriz ve stres sürecinde olumsuz özellikler gösterebilen karizmatik liderler, duygusal zekâ ve motivasyonu da olumsuz olarak etkileyebilir.

Koç Lider: Koçluk tarzı lider; örgüt performansını, çalışan bireylerin motivasyonunu, liderlikle ilgili gelişmeleri ve performansı yüksek kadroların oluşturulmasını sağlayan uygulamaları gerçekleştirir. Bireyin istek ve becerilerini, grup hedefleri ile kaynaştırır. Üretim kalitesini ve çalışanların sunduğu hizmetlerin kalitesini artırarak katkıda bulunur (Campbell ve Samiec, 2010, s. 58-62).

Bir yönetici, koçluk tarzı liderliği, genellikle doğru olmayan inançları nedeniyle başarıyla uygulayamaz. Koçluk tarzı liderliğin aşırı karışık olarak düşünülmesi, bu nedenlerden biridir. Oysa koç liderlerin, uzman koçluk bilgisine sahip olmaları gerekmez. Koç liderlik uygulamalarını yönetmek için aşırı zaman ayırmak gerektiğinin düşünülmesi ve öncelik verilmemesi ise, diğer bir nedendir. Koç liderlerin, takım üyelerine daha çok zaman ayırması, çalışanlarda kapasite artışına ve üretilen işlerin kalitesinde artışa yol açar (Campbell ve Samiec, 2010, s. 95). Koçluk tarzı lider; üretkenlik, motivasyon ve bağlılık artışına yönelik çabalar gösterir. Çalışanların en üstün olduğu özelliklerine odaklanır. Koç lider, örgüt içindeki takımlara, vizyonu gerçekleştirme motivasyonu verir.

Koç lider, çalışanlarının gelişiminde duyguların önemini ve etkilerini kavramıştır. Kendi duygularını fark eden ve çalışanların duygularının da farkında olduğunu kendilerine bildiren koç lider; öncelikle çalışanları dinler. Koç lider, çalışanın olası kapasitesini bilir. Kendisinden beklenti içinde olduğunu belirtir ve böylece çalışanı hareketlendirebilir. Bu ilgiyi fark eden çalışan ise, başarıya ulaşmak için motivasyon kazanır ve sorumluluğunun bilincine varır (Goleman, 2002, s. 71-72). Ekip çalışmaları ve liderlikte, güven duygusuna öncelik verilmelidir. Güven, odaklanma ve motivasyon için temel bir duygudur (Blanchard, 2007, s. 133). Bilgi düzeyini artıran ve kapasitesini daha çok kullanmaya başlayan bir çalışan, daha farklı beceriler edinme gereksinimi duyar ve bireysel değişim endişesini hisseder. Koç lider ise, çalışanın sorun çözme

yöntemlerinde yenilikçi olabilmesi için farklı düşünebilme yollarını ortaya koyar. Lider, öğrenme sürecinde çalışanın cesaretini ve güvenini artırmalıdır. Değişim sürecinde gereksinimlerin fark edilmesini sağlayacak soruları ise, koç lider oluşturmalıdır (Blanchard, 2007, s. 255). Kriz ve stres sürecinde yenilikçi ve farklı yöntemleri uygulayan koç lider, duygusal zekâyı ve motivasyonu olumlu yönde etkileyebilir.

Otantik Lider: Başkalarına benzemeye çalışmamak, özgün davranışlar göstermek ve yalnızca kendisi olmak; George (2003)'a göre, otantik davranışlar gösteren bir birey veya liderin özellikleridir. Otantik liderin özellikleri, dört boyutta gruplandırılabilir (Walumbwa, Avolio, Gardner, Wernsing, ve Peterson, 2008, s. 96-97): Kendinin farkında olma, denk değerlendirme, özümseven ahlâkî bakış açısı ve ilişkisel şeffaflık. Kendinin farkında olma, otantik liderin; başkaları tarafından nasıl değerlendirildiğinin, kuvvetli ve kuvvetsiz taraflarının, kendi isteklerinin, duygularının bilincinde olmasıdır. Denk değerlendirme boyutu; liderin karar alma öncesinde, sorunla ilişkili bilgiyi tarafsızca sorgulamasını belirtir. Sorunla ilgili farklı görüşlerin geliştirilmesini destekleyici davranışlarda bulunur. Özümseven ahlâkî bakış açısı; kişisel değerlerle birlikte, birlikte yaşanan toplum yoluyla da yönlendirilir. Otantik ilişkisel şeffaflık, demek istenilenin aynen söylenildiği bir ilişkidir. Hedefleri ve istekleri aktarabilen otantik lider, kendisi hakkındaki artı ve eksi özellikleri hakkında da, başkalarını bilgilendirir. Kriz ve stres sürecindeki bu tür bir liderlik yaklaşımı; insan kaynaklarını bilgilendirerek ve destekleyerek duygusal zekâyı geliştirir. Otantik liderin, iş dışı hayatla ilgili çalışanlara yönelik uygulamaları belirgin değildir. Buna karşılık babacan lider, çalışanların iş dışı yaşamıyla ilgilenir.

Babacan Lider: Babacan lider, çalışanların iş dışındaki hayatlarını geliştirme motivasyonuna sahip olmalarını beklemektedir. Çalışanların iş dışındaki hayatlarına yönelik önerilerde bulunan babacan lider, onların işe sadık olmasını beklemektedir. Ayrıca, liderin çalışanlarıyla ilişkilerinde duygular etkili olmaktadır. Babacan lider tarafından alınan kararlar, çalışanlar tarafından sorgulanmadan yerine getirilmelidir. Ancak sorgulama olmaması, kurumsal duygusal zekâyı ve insan kaynakları motivasyonunu olumsuz yönde etkiler.

Her bir çalışan, çalıştığı örgütü, iş dışındaki hayatı gibi benimsemelidir. Toplulukçu bir yapıda olan Türkiye’de, çalışanların iş dışı hayatına yöneticilerin karışması, genellikle normal karşılanır (Gerçek, 2018, s. 111-114).

Vizyoner Lider: Vizyon, geleceğin uzun vadeli görüntüsüdür. Vizyoner lider, örgütün geleceğiyle ilgili belirsizliği, gelecekle ilgili net hedeflerle azaltabilir. Değişimin artan hızına yönelik uyum sürecinde vizyonun paylaşılmasını sağlayan vizyoner liderin en önemli rolleri, Çelik (1997)’e göre bir yol örneğiyle açıklanabilir: Öncelikle, izlenecek olan yolu görmek gerekir. Yolu görmek; gelecekteki hedefin ve hedefe ulaştırılan en uygun stratejinin imgelenmesidir. Yolda yürümek; kararın uygulamaya geçirilmesidir, hedefe yönelik stratejiyi uygulamaya başlamak. Yol olmak; liderin kendi vizyonuyla yeni yolları açması ve izleyicilerini güvenle yolun sonundaki hedefe ulaştırmasıdır. Eğer vizyon önemini kaybederse, yeni stratejik yollar aranabilir. Vizyonun oluşturulmasında sezgiler de kullanılır. Vizyon sahibi insanlar, liderler; insan kaynaklarının motivasyonu ve duygusal zekâsını doğrudan etkileyebilir. Vizyona odaklanan bir diğer lider, ruhsal liderdir.

Ruhsal Lider: Ruhsal lider, insan kaynağının önemini farkederek ve sefkâtlilikle davranan bir liderdir. İnsan kaynaklarını yetkilendirerek motivasyon artışı sağlar. Ruhsal lider, örgütteki çalışanları liderliğine ortak eder gibi, birlikte gerçekleştirilen bir liderlik tarzı sergiler (Akar, 2010, s. 55). Bireysel kahramanlığı değil, topluluğu cesaretlendiren ruhsal lider; kişisel kusurlarına direnir ve çözüm arar. Lider ve izleyicileri, yapılan işlerin sorumluluğunu beraber üstlendikleri için motivasyon artışı sağlanır (Korkut, 2012, s. 57). Kendisini ve çalışanlarını ruhsal olarak memnun eden ruhsal lider, Fry (2003)’a göre, tutum ve davranışlarıyla insanların özgüvenlerini artırmayı amaçlar. Çalışanların ruhsal ve manevî yönlerine odaklanarak harekete geçer.

Ruhsal lider; her bir çalışanın içsel motivasyonunu artırdığı gibi, çalışma arkadaşlarına yönelik motivasyon aşılama davranışları göstermelerini de sağlar. Ruhsal liderin amacı, motivasyona sahip öğrenen bir örgüt oluşturmaktır. Manevi kurtuluşu kapsayan ruhsal liderlik teorisinde kullanılan model, iç motivasyondur. Örgütsel bağlılığı, perfor-

mansı ve verimliliği artıran ruhsal lider; yaşamın anlamının hissedilmesini, örgüt içinde paylaşılan vizyonla sağlar. Ayrıca, çalışanların kabul edildiği ve anlaşıldığı bir örgütsel kültürün oluşturulmasını sağlar. Kendi geçmişini saygıyla kabul ederek, çalışanlarla iyi ilişkiler kurar. Sahip olduğu manevi inançla kendisinin farkında olarak, adım adım gelişim süreci içinde olur.

Ruhsal liderin taşıdığı önemli nitelikler; Fry (2003)'a göre yaşamın anlamının daha iyi anlaşılmasını sağlar: Bu niteliklerden ilki olan vizyon, kararlılığın ve ümidin bir bileşimidir. Vizyon, geleceğin resmi olarak düşünülebilir. Diğer önemli bir nitelik olan çalışanlarını yetkilendirmesi ise; ruhsal lidere duyulan güveni ve çalışma motivasyonunu artırır. Ruhsal liderlik, dinî öğretilerle ilgili olabilir veya tümüyle dinî öğretilere karşı ilgisiz kalabilir. Sonuç olarak, ruhsal gereksinimler üzerinde düşünülmesi gerektiği bilinci, giderek daha çok önem kazanmaktadır. Kriz ve stres sürecinde çalışanların duygusal zekâlarını geliştiren ruhsal lider, insan kaynakları motivasyonunu olumlu yönde etkilemektedir. Ruhsal lider ile karşılaştırıldığında; ümitli ve inançlı olmayı vurgulayarak çalışmanın manevî yönünü vurgulayan ruhsal lidere karşılık, yönetimde ahlâkı vurgulayan etik lider, söz konusudur.

Etik Lider: Etik davranışlara öncülük eden etik lider; tarafsızdır, hakkaniyete uygun kararlar verir ve kuralları olan bir insandır. Dosdoğru ve güvenilir olan etik lider; etik kurallara uyulup uyulmadığını kontrol ederek gerekli yaptırımları uygular ve etik konularında çalışanlarıyla sürekli iletişim halindedir. Etik liderin uygulamaları, örgütsel adaletin gerçekleştirilmesini kolaylaştırarak insan kaynakları motivasyonunu artırabilir.

Brown ve Trevino (2006)'ya göre, etik lider ile bazı liderlik türleri karşılaştırılabilir: Etik lider ile otantik lider karşılaştırıldığında; etik lider başkalarına, otantik lider ise öz farkındalığa odaklanmıştır. Dönüştürücü lider ile karşılaştırılırsa; standartların etik olmasını vurgulayan etik lidere karşılık, zihinsel uyarılmayı ve vizyonu vurgulayan dönüştürücü lider vardır.

Sonuç

İletişimin ve buna bağlı olarak değişimin hızlandığı süreçlerde, kriz ve stres ortamı insanları ruhsal yönden daha çok etkilemektedir. Duygusal zekânın daha çok konuşulduğu zamanlar, kriz ve stres süreçleridir. Bitmeyen kriz ortamlarında, çalışanların duyguları ve stres yönetimi öncelikle dikkate alınmalıdır. İnsan kaynakları, en önemli örgütsel kaynaktır. Motivasyon ise, duygusal zekânın temel bir bileşenidir. Liderlerin, insanın duygusal ve ruhsal özelliklerine önem vermesi gereklidir. Yönetim teorilerinden olan İnsan İlişkileri Yaklaşımı'ndan itibaren; insan faktörü, insanın duygusal yönü ve insan ilişkilerinin iş motivasyonuna etkileri, dikkate alınmaya başlanmıştır.

Bu makalede, literatür taramasıyla incelenen liderlik türlerinden dönüştürücü liderliğin ve özellikle ruhsal liderliğin; motivasyon ve duygusal zekâ üzerinde daha etkili oldukları söylenebilir. Her iki liderlik türü de, değişimi ve vizyonu vurgular. Ancak, ruhsal liderliğin bir farkı, değişimin ruhsal yönüne de önem vermesidir. Senge (1990)'e göre, çalışanların kendi performanslarını arttırmada süreklilik göstermeleri ve bunun için hayat boyunca öğrenmeye öncelik vermeleri; ruhsal liderin özellikleri arasındadır. Dönüştürücü ve ruhsal liderliğin ortak bir özelliği, bireysel ve kurumsal öğrenmedir. Sistemli bir kurumsal yapının oluşması için, kurumsal öğrenmeye odaklanmış olan ruhsal liderlik gerekmektedir. Dönüşüme öncelik veren bir kurumsal yapıda, kurumsal öğrenme gerçekleşmektedir. Bu dönüşümcü ortamın odaklandığı nitelikler ise; müşteri, sevgi, iç motivasyon, ekip çalışmaları ve yeniliktir. Baloğlu ve Karadağ (2009)'a göre, ruhsal ortam içinde öğrenme, en öncelikli amaç olarak görülür. İnsanların kendi iç dünyaları bulunmaktadır. İnsanların kendi iç dünyalarından ayrı olarak düşünülmeleri ve tüm yönleriyle değerlendirilmemeleri; insanın bütünlüğünün bozulması anlamında düşünülebilir. Ruhsal liderin etkin bir şekilde davranabilmesi için, çalışanların iç dünyalarına önem verilmelidir. Ertürk ve Dönmez (2017)'e göre, çalışanın görevine duyduğu inanç artışını sağlamak, ruhsal liderin bir görevidir. Salgın hastalık, kriz ve stres ortamlarında; ruhsal liderlik bu nedenlerle önem kazanmıştır.

Akbolat vd. (2013) tarafından yapılan bir araştırmada, dönüştürücü liderlik ve motivasyon arasındaki bağlantı; istatistikî olarak olumlu ve

anlamalı bulunmuştur. Pandemi gibi belirsizliğin süreklilik gösterdiği dönemlerde, sağlıkla ilgili tüm çalışanların; yorgunlukla ve motivasyonla ilgili sorunlarında artış olmaktadır. Bundan dolayı dönüştürücü liderlik davranışları, özellikle sağlık sektöründe çalışanların motivasyonu üzerinde çok etkili olacaktır. Sağlık sektörü yöneticilerinin dönüştürücü liderlikle ilgili olarak kendilerini geliştirmeleri sonucunda çalışanlar, yaşanan değişimi uyumla karşılayabilir.

Bundan sonraki araştırmacıların, dönüştürücü liderliğin bir üst aşaması olarak ruhsal liderliği incelemeleri yararlı olabilir. Aydın (2009)'a göre, ruhsal zekânın dönüştürücü liderlik üzerine etkilerini araştıran uygulamalı çalışmalar vardır. Ruhsal zekâ yönünden üstün olmanın, dönüştürücü lider olma açısından da üstünlük sağlandığı bulunmuştur. Kendisini ve çalışanlarını hoşgörüyü affetmek, ruhsal zekânın bir özelliğidir. Ruhsal zekâ arttıkça; daha doğru, daha dürüst, daha çok sorumluluk sahibi, daha şefkatli, daha cesur, daha saygılı davranışlar artar.

Pandemi gibi yaygın hastalık dönemleri, insanların duygularını ve ruhsal durumunu etkilemektedir. Örneğin, salgın hastalık dönemlerinde insanlar daha çok yalnızlaşmakta ve stres yaşamaktadır. Bu nedenle gelecekteki araştırmacılar, özellikle pandemi gibi kriz dönemlerinde çalışanların içinde bulunduğu strese bir çözüm olarak, ruhsal liderliğin etkilerini araştırabilirler.

EXTENDED ABSTRACT

**How Leadership Types Can Impact Corporate
Emotional Intelligence and Human Resources
Motivation in the Crisis and Stress Process?**

*

Ceylan Gazi Uçkun, Hasan Latif, Okan Şeneldir

Kocaeli University

Leaders experience great difficulties in crisis processes. Increasing environmental complexity triggers challenges. However, thanks to the motivation and emotional intelligence of the employees, the leadership power of the institutions increases. In this study, the relationships between leadership types and organizational emotional intelligence and human resources motivation were examined. In addition, how the crisis and stress process affects such relationships is discussed. It is an important study because it is one of the rare studies that focuses on corporate emotional intelligence and human resources motivation. This study, using the literature review method, was concluded with the view that the transformative leader and spiritual leader are more effective in the crisis and stress process.

The problem of the research is to determine the types of leadership that are more effective on human resources motivation and corporate emotional intelligence. Determining whether the effects of leadership types are different is the aim of the study. This study, which examines the effects of leadership in the crisis process, is important because it focuses on corporate emotional intelligence and human resources motivation.

An important factor that transforms crises into favorable situations is human resources (Kurt and Özkara, 2006). A leader who makes quick and wise decisions can successfully manage the crisis. Corporate emotional intelligence and motivation can be developed by leaders with superior emotional intelligence. When emotions are not managed, problems arise in the acquisition and execution of mental skills (Atabek, 1999). Maintaining life despite setbacks, managing emotional state, preventing reasons that prevent thinking about the problem, and being

hopeful are some emotional intelligence skills (Aslan, 2009). Motivation for change starts from the external environment during the crisis period. The person who will manage the change of human resources is a leader.

A transformative leader creates a vision and convinces people of the necessity of transformation (Paksoy, 2002). Transformational leader's behaviors affect motivation positively and at a high level (Akbolat and Işık, 2013). It offers new methods for people's problems. It increases the optimism and motivation of the followers. It persuades people to adopt the created vision. Transformational leader produces suggestions for individual development. It improves organizational goals by increasing the motivation of its followers (Scandura and Williams, 2004). The transformational leader develops internal motivation by creating a system and acting fairly (Kunhert and Lewis, 1987). It wants to focus on strategic goals (Sparks and Schenk, 2001). As a guide to people, it strengthens them and revives the team spirit (Celep, 2004). Thus, it ensures the positive management of stress during the crisis.

Inspirational motivation is one of the four components of transformational leadership. The leader takes a supportive attitude towards the problems faced by his followers (Chemers, 2000). Due to inspiring motivation, it is possible to work with team spirit and enthusiasm. Another component, impressiveness, is that the transformative leader sets an example. With the mental stimulation component, the leader examines problems in new ways. The audience's self-questioning is provided by mental stimulation (Gao and Bai, 2011). The fourth component of transformational leadership is dealing with followers individually.

The leader's emotional intelligence comes to the fore in the transformation process (Freshman and Rubino, 2002). The transformative leader's ability to be a guide to reduce negative emotions provides employees with an increase in confidence and emotional intelligence. The transformational leader raises the motivation and performance level of himself and his employees above the expectations (Srithongrung, 2011). Transformational leadership practices enable employees to focus on the vision of the organization (Eraslan, 2004). In addition, participatory decisions are made and change is given importance. Tasks are accomplished through teamwork. Transformational leader who plans the necessary measures against the occurrence of problems; engages in proactive be-

havior. The leader, who questions the behaviors of the employees one by one, makes an effort to understand which issues need help.

A spiritual leader is a leader who realizes the importance of human resources and acts compassionately. A leader who empowers human resources provides increased motivation and exhibits a leadership style performed together (Akar, 2010). Spiritual leader who encourages the community, not individual heroism; resists personal faults and seeks solutions. The goal of the spiritual leader is to create a motivated learning organization. The spiritual leader, who provides a shared vision within the organization, ensures that the meaning of life is felt. It also creates an organizational culture where employees are accepted and understood. A spiritual leader who respectfully acknowledges his or her own past establishes good relationships with employees. Being aware of himself with the spiritual belief he has, he is in the process of development step by step. The spiritual leader facilitates the comprehension of the meaning of life (Fry, 2003). A spiritual leader who empowers his employees increases his motivation to work.

As a result, transformative leadership and especially spiritual leadership; affect motivation and emotional intelligence more than other leadership types. Both types of leadership emphasize change and vision. However, one difference of spiritual leadership is that it also gives importance to the spiritual aspect of change.

Kaynakça/References

- Akar, A. C. (2010). *Ruhsal liderlik ve ruhsal liderliğin eğitim örgütlerinde uygulanabilirliği hakkında teorik bir çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akbolat, M., Işık, O. ve Yılmaz, A. (2013). Dönüştürücü liderlik davranışının motivasyon ve duygusal bağlılığa etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6(11), 35-50.
- Aslan, Ş. (2009). *Duygusal zekâ ve dönüştürücü, etkileşimci liderlik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Atabek, E. (1999). *Bizim duygusal zekâmız*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Avcı, A. (2019). Örgütsel değişim ve örgüt yönetiminde karizmatik liderlik ve eleştirel bir bakış. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 2(2), 148-157.

- Aydıntan, B. (2009). Ruhsal zekânın dönüştürücü liderlik üzerine etkisini araştıran uygulamalı bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 257-274.
- Bakan, İ. ve Doğan, İ. F. (2013). *Liderlik*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Baloğlu, N. ve Karadağ, E. (2009). Ruhsal liderlik üzerine teorik bir çözümleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(58), 165-190.
- Baltaş, Z. (2002). *Krizde fırsatları görmek: Yöneticiler için krizde yönetim el kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Blanchard, K. (2007). *Liderlikte çitayı yükseltmek*. İstanbul: Kaizen Yayınları.
- Bono, J. E. ve Judge, T. A. (2004). Personality and transformational and transactional leadership: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 89(5), 901-910.
- Brown, M. E. ve Trevino, L. K. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *Leadership Quarterly*, 17, 595-616.
- Burns, J. MG. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row Publishers.
- Campbell, S. ve Samiec, E. (2010). *5 boyutlu liderlik*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Canöz, K. ve Öndoğan, A. G. (2015). Kriz yönetiminde dönüştürücü liderin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(1), 36-61.
- Celep, C. (2004). *Dönüşümsel liderlik*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Chemers, M. M. (2000). Leadership research and theory: A functional integration. *Groups Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4, 27-43.
- Çelik, V. (1997). Eğitim yönetiminde vizyoner liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3(4), 465-474.
- Çelik, C. ve Sünbül, Ö. (2008). Liderlik algılamalarında eğitim ve cinsiyet faktörü: Mersin ilinde bir alan araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 49-66.
- Doğan, S. ve Demiral, Ö. (2007). Kurumların başarısında duygusal zekanın rolü ve önemi. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 209-230.
- Eraslan, L. (2004). Liderlikte post-modern bir paradigma: Dönüşümcü liderlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-32.
- Ertürk, A. ve Dönmez, E. (2017). Ruhsal liderlik ve eğitimdeki yansımaları. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 11-19.
- Freshman, B. ve Rubino, L. (2002). Emotional intelligence: A core competency for health care administrators. *Health Care Manager*, 20(4), 1-9.

- Fry, L. W. (2003). Toward a theory of spiritual leadership. *The Leadership Quarterly*, 14, 693-727.
- Gao, F. Y. ve Shanson, B. (2011). The effects of transformational leadership on organizational commitment of family employees in Chinese family business. *2011 International Conference on Economics, Trade and Development, IPEDR 7*, 43-48.
- George, B. (2003). *Authentic leadership: Rediscovering the secrets to creating lasting value*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Gerçek, M. (2018). Yöneticilerin babacan (paternalist) liderlik davranışlarının psikolojik sözleşme bağlamındaki beklentileri üzerindeki etkilerine yönelik bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2), 101-118.
- Goleman, D. (2002). *İyi liderler*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Goleman, D. (2018). *İşbaşında duygusal zekâ*. (H. Balkara, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1998).
- Gül, E. ve Güney A. (2019). Duygusal zekâ ve iletişim becerileri arasındaki ilişki. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 141-158.
- Güzel, T. ve Akgündüz, Y. (2011). Liderlik davranışlarının orta düzey yöneticiler üzerindeki etkisi ve yöneticilerin tükenmişlik düzeyleri ile ilişkisi: Kuşadası otel işletmelerinde bir araştırma. *ÇOMÜ Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 281-296.
- Jones, P. R. (2018). Critical analysis of Robert K. Greenleaf's servant leadership: A journey into the nature of legitimate power and greatness. *International Journal of Language and Literature*, 6(1), 10-15.
- Kadibeşegil, S. (2003). *Halkla ilişkilere nereden başlamalı?* İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Kılınç, T. (2002). Liderlik üzerine bir analiz. *Hastane Dergisi (Hospital News)*, 3(15), 84-88.
- Korkut, A. (2012). *Ruhsal liderliğe ilişkin kuramsal bir inceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kunhert, K. W. ve Lewis, P. (1987). Transactional and transformational leadership: A constructive, developmental analysis. *Academy of Management Review*, 12(4), 648-657.
- Kurt, M. ve Özkara, B. (2006). Örgütler, metaforlar ve paradokslar: düzen ve değişim paradoksu temelinde askeri örgüt metaforuna ilişkin bir an-

- aliz. 14. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı*, 25-27 Mayıs, Erzurum, 675- 677.
- Odumeru, J. A. ve Ifeanyi, G. O. (2013). Transformational vs. transactional leadership theories: Evidence in literature. *IRMBR International Review of Management and Business Research*, 2, 355–361.
- Özdevecioğlu, M. (2004). Duygusal olaylar teorisi çerçevesinde pozitif ve negatif duygusallığın algılanan örgütsel adalet üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(3), 181-202.
- Paksoy, M. (2002). *Çalışma ortamında insan ve toplam kalite yönetimi*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Patterson, K. (2003, Ağustos). *Servant leadership: A theoretical model* [PDF belgesi]. School of Leadership Studies Online Web site: 16 Mayıs 2020 tarihinde https://www.regent.edu/acad/global/publications/sl_proceedings/2003/patterson_servant_leadership.pdf adresinden erişildi.
- Sassone, V. (2014). *Servant leadership* [PDF belgesi]. Quality Texas Foundation Online Web site: 4 Ekim 2020 tarihinde <https://quality-texas.org/wp-content/uploads/2014/11/Servant-Leadership.pdf> adresinden erişildi.
- Scandura, T. A. ve Williams, E. A. (2004). Mentoring and transformational leadership: The role of supervisory career mentoring. *Journal of Vocational Behavior*, 65(3), 448-468.
- Senge, P. (1990). *The fifth discipline*. New York: Doubleday Publishing.
- Solmuş, T. (2004). *İş yaşamında duygular ve kişilerarası ilişkiler, psikoloji penceresinden insan kaynakları yönetimi*. Ankara: Beta Basım Yayım.
- Sparks, J.R. ve Schenk, J.A. (2001). Explaining the effects of transformational leadership: An investigation of the effects of higher-order motives in multilevel marketing organizations. *Journal of Organizational Behavior*, 22(8), 849-869.
- Srithongrun, A. (2011). The causal relationships among transformational leadership, organizational commitment, and employee effectiveness. *International Journal of Public Administration*, 34(6), 376-388.
- Tüz, M., Haşit, G., İpçioğlu, İ. ve Suher, İ. K. (2013). Haşit, G. (Der.) *Kriz iletişimi ve yönetimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

- Ürü, S. F. O., Çalışkan, S. C., Atan, Ö. ve Yozgat, U. (2013). Öğretim üyelerinin hizmetkâr liderlik davranışları ve ardılları üzerine bir araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 13(1), 63-82.
- Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management*, 34(1), 89-126.
- Wong, C. ve Law, K. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, 13(3), 243-274.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Uçkun, G., Latif, H., ve Şeneldir, O. (2021). Kriz ve stres sürecinde liderlik türleri kurumsal duygusal zekâyı ve insan kaynakları motivasyonunu nasıl etkileyebilir? *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5819-5841. DOI:10.26466//opus.80-9051